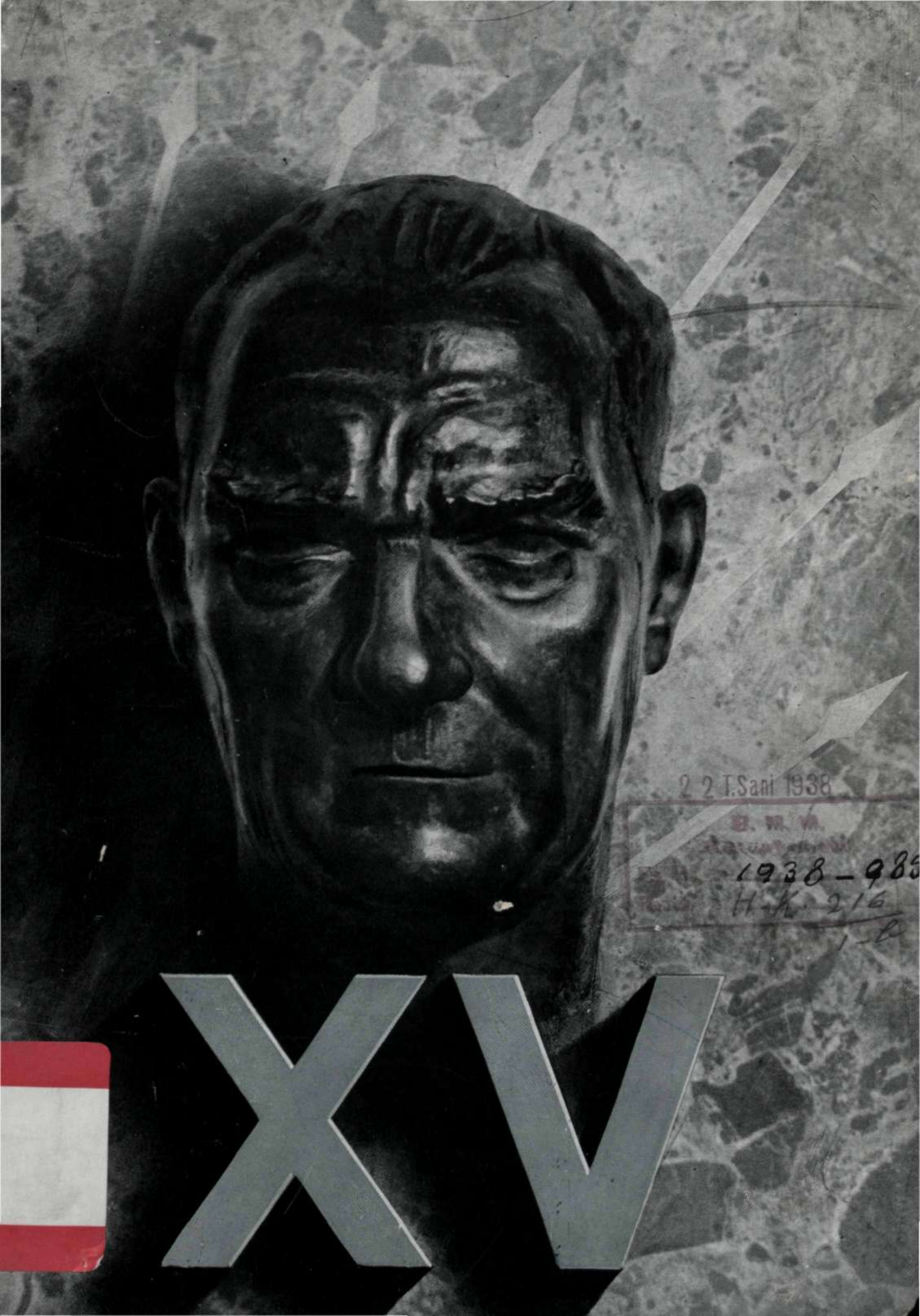

22 T.Sani 1938
B. M. V.
1938-983
H-K 216
1-8

CÜMHURIYET HALK PARTİSİ

ON BEŞİNCİ YIL KİTABI

Türkiye Cümhuriyeti, 29 Teşrinievvel 1938 de 15 inci yılını idrâk ediyor. İstiklâl mücadelesile savaşa başlayan, büyük zaferle düşman istilâsından kurtulup istiklâline kavuşan Türk milleti, Büyük Şef ve milli kahraman KEMAL ATATÜRK'ün iradesinde bütün kuvvetlerini temerküz ve tebarüz ettirerek, 1923 de kurduğu Cümhuriyet rejimile yeni, kuvvetli, inkılâpçı bir siyasî varlık olmuştur. Cihan tarihinde en büyük hâdiselerden biri olan bu varlığın kuruluşunda, bu mukaddes eserin vücude gelmesinde yaratıcı kudretile Türk milletini yeniden hayata kavuşturan Ulu Önder

KEMAL ATATÜRK'e:

onun izinde ve emrinde yürüyerek Türk istiklâli, Türk vatanı ve Türk inkılâbı için seve seve can veren kahramanlara;

evlâdlarını vatan için, memleket için yetiştirip yine o uğurda feda etmekden çekinmeyen Türk ana ve babalarına;

bu kudsî eserin kuruluşunda bütün güçlüklere göğüs gererek çalışan, emeğini, zekâsını, bilgisini ve hayatını veren millet ve memlekетsever Türk nesline;

ve bundan sonraki millî hayatın her safhasında onun üstünlüğü için çalışmaya devam eden cümhuriyetçi, milliyetçi, halkçı, devletçi, inkılâpçı, lâik Türk evlâtlarına;

saygı, sevgi ve minnetler olsun.

BÜYÜK ŞEFİN ONUNCU YIL NUTKU

TÜRK MİLLETİ;

KURTULUŞ SAVAŞINA BAŞLADIĞIMIZIN, ON BEŞİNCİ YILINDAYIZ. BUGÜN, CÜMHURİYETİMİZİN ONUNCU YILINI DOLDURDUĞU, EN BÜYÜK BAYRAMDIR.

KUTLU OLSUN.

BU ANDA, BÜYÜK TÜRK MİLLETİNİN BİR FERDİ OLARAK, BU KUTLU GÜNE KAVUŞMANIN, EN DERİN SEVİNCİ VE HEYECANI İÇİNDEYİM.

YURTDAŞLARIM,

AZ ZAMANDA ÇOK VE BÜYÜK İŞLER YAPTIK. BU İŞLERİN EN BÜYÜĞÜ, TEMELİ, TÜRK KAHRAMANLIĞI VE YÜKSEK TÜRK KÜLTÜRÜ OLAN, TÜRKİYE CÜMHURİYETİDİR.

BUNDAKİ MUVAFFAKİYETİ TÜRK MİLLETİNİN VE ONUN DEĞERLİ ORDUSUNUN BİR VE BERABER OLARAK, AZİMKÂRANE YÜRÜMESİNE BORÇLUYUZ.

FAKAT YAPTIKLARIMIZI ASLA KÂFİ GÖREMEYİZ, ÇÜNKÜ DAHA ÇOK VE DAHA BÜYÜK İŞLER YAPMAK MECBURİYETİNDE VE AZMİNDEYİZ. YURDUMUZU DÜNYANIN EN MAMUR VE EN MEDENİ MEMLEKETLERİ SEVİYESİNE ÇIKARACAĞIZ. MİLLETİMİZİ EN GENİŞ REFAH, VASITA VE KAYNAKLARINA SAHİP KILACAĞIZ. MİLLİ KÜLTÜRÜMÜZÜ, MUASIR MEDENİYET SEVİYESİNİN ÜSTÜNE ÇIKARACAĞIZ.

BUNUN İÇİN, BİZCE ZAMAN ÖLÇÜSÜ, GENİŞ ASIRLARIN GEVŞETİCİ ZİHNİYETİNE GÖRE DEĞİL, ASRIMIZIN SÜR'AT VE HAREKET MEFHUMUNA GÖRE DÜŞÜNÜLMELİDİR. GEÇEN ZAMANA NİSBETLE, DAHA ÇOK ÇALIŞACAĞIZ. DAHA AZ ZAMANDA, DAHA BÜYÜK İŞLER BAŞARACAĞIZ. BUNDA DA MUVAFFAK OLACAĞIMIZA ŞÜPHEM YOKTUR. ÇÜNKÜ TÜRK MİLLETİNİN KARAKTERİ YÜKSEKTİR. TÜRK MİLLETİ ÇALIŞKANDIR. TÜRK MİLLETİ ZEKİDİR. ÇÜNKÜ TÜRK MİLLETİ, MİLLİ BİRLİK VE BERABERLİKLE GÜÇLÜKLERİ YENMESİNİ BİLİR. VE ÇÜNKÜ, TÜRK MİLLETİNİN, YÜRÜMEKTE OLDUĞU TERAKKİ VE MEDENİYET YOLUNDA ELİNDE VE KAFASINDA TUTTUĞU MEŞALE, MÜSPET

İLİMDİR. ŞUNU DA EHEMMİYETLE TEBARÜZ ETTİRMELİYİM Kİ, YÜKSEK BİR İNSAN CEMİYETİ OLAN TÜRK MİLLETİNİN TARİHİ BİR VASFI DA, GÜZEL SANATLARI SEVMEK VE ONDA YÜKSELMEKTİR. BUNUN İÇİNDİR Kİ, MİLLETİMİZİN YÜKSEK KARAKTERİNİ, YORULMAZ ÇALIŞKANLIĞINI, FITRİ ZEKÂSINI, İLME BAĞLILIĞINI, GÜZEL SANATLARA SEVGİSİNİ, MİLLİ BİRLİK DUYGUSUNU MÜTEMADİYEN VE HER TÜRLÜ VASITA VE TEDBİRLERLE BESLİYEREK, İNKİŞAF ETTİRMEK, MİLLİ ÜLKÜMÜZDÜR.

TÜRK MİLLETİNE ÇOK YARAŞAN BU ÜLKÜ, ONU, BÜTÜN BEŞERİYETTE HAKİKİ HUZURUN TEMİNİ YOLUNDA, KENDİNE DÜŞEN MEDENİ VAZİFEYİ YAPMAKTA, MUVAFFAK KILACAKTIR.

BÜYÜK TÜRK MİLLETİ; ON BEŞ YILDANBERİ, GİRİŞTİĞİMİZ İŞLERDE MUVAFFAKİYET VADEDEN ÇOK SÖZLERİMİ İŞİTTİN. BAHTİYARIM Kİ, BU SÖZLERİMİN HİÇ BİRİNDE, MİLLETİMİN, HAKKIMDAKİ İTİMADINI SARSACAK, BİR İSABETSİZLİĞE UĞRAMADIM.

BUGÜN, AYNI İNAN VE KAT'İYETLE SÖYLÜYORUM Kİ, MİLLİ ÜLKÜYE, TAM BİR BÜTÜNLÜKLE YÜRÜMEKTE OLAN TÜRK MİLLETİNİN, BÜYÜK MİLLET OLDUĞUNU BÜTÜN MEDENİ ÂLEM, AZ ZAMANDA, BİR KERRE DAHA, TANIYACAKTIR. ASLA ŞÜPHEM YOKTUR Kİ, TÜRKLÜĞÜN UNUTULMUŞ BÜYÜK MEDENİ VASFI VE BÜYÜK MEDENİ KABİLİYETİ, BUNDAN SONRAKİ İNKİŞAFI İLE, ATİNİN YÜKSEK MEDENİYET UFKUNDAN, YENİ BİR GÜNEŞ GİBİ DOĞACAKTIR.

TÜRK MİLLETİ;

EBEDİYETE AKIP GİDEN HER ON SENEDE, BU BÜYÜK MİLLET BAYRAMINI, DAHA BÜYÜK ŞEREFLERLE, SAADETLERLE HUZUR VE REFAH İÇİNDE KUTLULAMANI, GÖNÜLDEN DİLERİM.

NE MUTLU TÜRKÜM DİYENE.

KRONOLOJİ

On beş yılın
KRONOLOJİSİ

19	Mayıs	1919	Kemal Atatürk Samsuna çıktı.
23	Temmuz	1919	Erzurum kongresi açıldı.
4	Eylûl	1919	Sivas kongresi açıldı.
7	»	1919	Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti kuruldu.
27	Kâ. Evvel	1919	Kemal Atatürk Ankaraya geldi.
10	Kâ-sani	1920	Ulus gazetesi çıktı.
16	Mart	1920	İstanbul itilâf devletleri askeri tarafından işgal edildi.
20	»	1920	Anadolu demiryolları devlet tarafından işletildi. (1 Kânunusani 1928 de Anadolu demiryolları devletçe satın alındı.)
23	Nisan	1920	Türkiye Büyük Millet Meclisi Ankarada açıldı.
24	Nisan	1920	Kemal Atatürk Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisliğine seçildi.
29	»	1920	Hiyaneti vataniye kanunu yapıldı.
2	Mayıs	1920	İlk İcra Vekilleri Heyeti kuruldu.
9	Kâ-sani	1921	Birinci İnönü muharebesi.
20	»	1921	İlk teşkilâtı esasiye kanunu kabul edildi.
8	Şubat	1921	Ayıntaba (Gazi Antep) adı verildi.
16	Mart	1921	Türkiye ile Rusya arasında Moskova muahedesi aktedildi.
30	»	1921	İkinci İnönü muharebesi.
30	Haziran	1921	Çocuk Esirgeme Kurumu kuruldu.
5	Ağustos	1921	Kemal Atatürk Başkumandan seçildi.
23	»	1921	Sakarya meydan muharebesi.
19	Eylûl	1921	Kemal Atatürk'e Büyük Millet Meclisi Gazi ünvanını ve Müşür rütbesini verdi.
13	T.Evvel	1921	Türkiye ile Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan arasında Kars muahedesi bağlandı.
20	»	1921	Fransızlarla cenup sulhu yapıldı.
31	Temmuz	1922	İstiklâl mahkemesi kanunu yapıldı.
26	Ağustos	1922	Afyon cephesinde büyük taarruz başladı.
30	»	1922	Dumlupınarda Başkumandan meydan muharebesi

1	Eylûl	1922	Kemal Atatürk «Ordular, ilk hedefiniz Akdenizdir. İleri!» emrini verdi.
9	Eylûl	1922	Ordu İzmir'e vardı.
11	Teş.evvel	1922	Mudanya mütarekesi
1	Teş.sani	1922	Saltanat kaldırıldı.
25	Teş.sani	1922	Trakyada millî idarenin kuruluşunun tamamlanması.
24	Temmuz	1923	Lozan muahedesi imzalandı.
9	Ağustos	1923	Halk Partisi kuruldu.
11	»	1923	İkinci Büyük Millet Meclisi toplandı.
2	Teş.Evvel	1923	İstanbul İtilâf devletleri işgalinden kurtarıldı.
6	»	1923	Türk ordusu İstanbula girdi.
13	»	1923	Kanunla Ankara devlet merkezi oldu.
29	»	1923	Cümhuriyet ilân edildi.
29	»	1923	Kemal Atatürk Birinci Cümhurreisi seçildi.
30	»	1923	İcra Vekilleri Heyeti Reisliğinin adı Başvekil olarak Cümhuriyet İcra Vekilleri Heyeti kuruldu.
5	Kâ. Sani	1924	Hafta tatili kanunu kabul edildi.
14	»	1924	Askerlik müddeti azaltıldı.
1	Mart	1924	Devlet tarafından demiryolu inşaatına başlanıldı.
2	»	1924	Parti grupu hilâfetin, şer'iye ve evkaf vekâletlerinin kaldırılmasını kabul etti.
3	»	1924	Demiryolu siyaseti kanunlaştı.
3	»	1924	Medreseler kaldırıldı.
3	»	1924	Türkiye Büyük Millet Meclisi hilâfetin ilgası, tedrisatın tevhidi, Şer'iye ve evkaf Vekâletlerinin kaldırılması kanununu yaptı.
3	»	1924	Hanedan hudut haricine çıkarıldı.
18	Mart	1924	Köy kanunu kabul edildi.
8	Nisan	1924	Şer'iye mahkemeleri kaldırıldı.
20	»	1924	Cümhuriyetin teşkilâtı esasiye kanunu yapıldı.
26	Ağustos	1924	İş Bankası kuruldu.
10	Teş. Sani	1924	Halk Partisi, Cümhuriyet Halk Partisi adını aldı.
16	Şubat	1925	Türk Hava Kurumu kuruldu.
27	»	1925	Âşar kaldırıldı.
1	Mart	1925	Tütün rejisi satın alındı.
19	Nisan	1925	Sümerbank kuruldu (eski sanayi ve maadin bankası)
24	Ağustos	1925	Şapka giyildi.
5	Teş. Sani	1925	Ankara hukuk fakültesi açıldı.

25	Teş.Sani	1925	Şapka kanunu kabul edildi.
30	»	1925	Tekkeler, türbeler, zaviyeler kapatıldı.
26	Kâ. evvel	1925	Beynelmilel takvim ve saat kabul edildi.
17	Şubat	1926	Türk medenî kanunu kabul edildi (Türk medenî kanunu ile kadın, ailede ve cemiyette medenî haklara kavuştu.)
8	Mart	1926	Borçlar kanunu kabul edildi.
13	»	1926	Türk ceza kanunu kabul edildi.
19	Nisan	1926	Kabotaj kanunu kabul edildi.
22	Mayıs	1926	Emlâk ve Eytam bankası kuruldu.
28	Mayıs	1926	Teşviki sanayi Kanunu kabul edildi.
28	Haziran	1926	Türk ticaret kanunu kabul edildi.
9	Temmuz	1926	Şehitlikleri imar cemiyeti kuruldu.
11	Eylûl	1926	Ankara otomatik telefonu işletmiye açıldı.
3	Teş. Evvel	1926	Sarayburnunda ilk Atatürk heykeli dikildi.
29	Mayıs	1927	Ankara-Kayseri demiryolu işletmeye açıldı.
15	Teş. Evvel	1927	Cümhuriyet Halk Partisi ikinci büyük kongresi toplandı.
15-20	»	1927	Parti kongresinde Umumî Reis Kemal Atatürk büyük tarihî nutkunu okudu.
28	»	1927	Yurdun birinci nüfus sayımı yapıldı.
1	Teş.Sani	1927	İkinci Büyük Millet Meclisi açıldı. Kemal Atatürk ikinci defa Reisicümhur seçildi.
4	»	1927	Ankarada müze önünde Atatürk heykeli dikildi.
24	»	1927	Ankarada zafer âbidesi açıldı.
1	Kâ. Sani	1928	Anadolu demiryolları satın alındı.
31	»	1928	Türk Kültür Kurumu kuruldu.
5	Nisan	1928	C. H. P. gurupunda lâiklik esası ve teşkilâtı esasiye kanununun dine ait hükümlerinin çıkarılması kabul edildi.
10	Nisan	1928	Teşkilâtı esasiye kanunundan dine ait maddelerin Büyük Millet Meclisince çıkarılması.
24	Mayıs	1928	Beynelmilel rakkamlar kabul edildi.
9	Ağustos	1928	Kemal Atatürk Istanbul Sarayburnu parkında harf inkılâbını müjdeliyen nutkunu söyledi.
3	Teş. Sani	1928	Türk harfleri kanunu Büyük Millet Meclisinde kabul edildi.
1	Kâ Sani	1929	Millet mektepleri açıldı.
5	»	1929	Mersin - Adana şimendiferi satın alındı.
24	Nisan	1929	İcra ve iflâs kanunu kabul edildi.
24	Mayıs	1929	Devlet memurları maaşlarının tevhit ve teadülü kanunu kabul edildi.
1	Haziran	1929	Ziraî kredi kooperatifleri kanunu kabul edildi.

8	Haziran	1929	Milli Sanayii koruyacak kanun kabul edildi.
8	»	1929	Topraksız çiftçiye toprak verilmesi kanunu kabul edildi.
30	Ká. Sani	1930	Ulusal Ekonomi ve Arttırma kurumu kuruldu.
22	Şubat	1930	Türk parasının kıymetini koruma kanunu kabul edildi.
16	Nisan	1930	Yeni belediye kanunu kabul edildi.
8	Haziran	1930	Tekaüt kanunu kabul edildi.
11	Haziran	1930	Türkiye Cümhuriyeti Merkez Bankası kuruldu.
30	Ağustos	1930	Ankara - Sivas demiryolu açıldı.
23	Mart	1931	Türk çocuklarının ilk tahsillerini Türk mekteplerinde yapmaları kanunu kabul edildi.
26	Mart	1931	Üçüncü Büyük Millet Meclisi, intihabı yenilemeğe karar verdi.
1	Nisan	1931	Ölçülerde metre ve kilo sistemi kabul edildi.
15	»	1931	Türk Tarih Kurumu kuruldu.
23	»	1931	Fevzipaşa - Malatya hattı işletmeye açıldı.
4	Mayıs	1931	Dördüncü Büyük Millet Meclisi açıldı.
4	»	1931	Kemal Atatürk üçüncü defa Cümhurreisliğine seçildi.
10	»	1931	Cümhuriyet Halk Partisi üçüncü büyük kongresi toplandı.
1	Temmuz	1931	Ankara - İstanbul telefon konuşması başladı.
19	Şubat	1932	Halkevleri açıldı.
23	Nisan	1932	Kütahya-Balıkesir hattı işletmeye açıldı.
5	Temmuz	1932	Buğday kanunu kabul edildi.
12	»	1932	Türk Dil Kurumu kuruldu.
26	Eylûl	1932	Türk Dili kurultayı toplandı.
15	Kâ. evvel	1932	Samsun - Sivas hattı işletmeye açıldı.
4	Nisan	1933	Antalyaya demiryolu yapılması kanunu çıktı.
27	»	1933	Adana - Fevzipaşa hattı alındı.
25	Mayıs	1933	Dış borçlar meselesi halledildi.
29	»	1933	Kömüre giden demiryolunun yapılması kanunu çıktı.
12	Haziran	1933	Bakıra giden demiryolunun yapılmasına başlandı.
29	»	1933	Sivas-Erzurum demiryolunun yapılmasına başlandı.
1	Ağustos	1933	Eski İstanbul Darülfünunu yerine Türk Üniversitesi kuruldu.
2	Eylûl	1933	Ulukışla - Kayseri hattı bitti.
29,30,31	1-inci Teşrin	1933	Cümhuriyetin 10 uncu yılı büyük tezahüratla kutlulandı

1	İkincikânun	1934	Türk inkılâbı dersleri bütün yüksek tahsilde başladı.
9	Şubat	1934	Balkan anlaşma misakı imza edildi.
8	Mart	1934	Balkan anlaşma misakı mecliste tasdik edildi.
31	Mayıs	1934	İzmir Kasaba ve temdidi demiryolları satın alındı.
16	Haziran	1934	İran şahı Ankarayı ziyaret etti.
21	Haziran	1934	Soyadı kanunu Mecliste kabul edildi.
30	Haziran	1934	Demiryolu Elâzığa vardı.
2	Temmuz	1934	İran şahı Türkiyeden ayrıldı.
18	Ağustos	1934	İkinci Türk Dil kurultayı Dolmabahçede toplandı.
2	Eylûl	1934	Kadıköy-Üsküdar ve havalisi Tramvayları işlemeğe başladı.
26	İkinciteşrin	1934	Büyük Öndere (Atatürk) Soyadı verilmesi hakkındaki anun Meclisce kabul edildi.
27	İkinciteşrin	1934	Lâkap ve ünvanların kaldırılması hakkındaki kanun Meclisce kabul edildi.
8	Birincikânun	1934	Türk kadınlarına mebus seçme ve seçilme hakkını veren Teşkilâtı Esasiye kanunu tadilâtı yapıldı.
1	İkincikânun	1935	İstanbul Rıhtım şirketi satın alındı.
20	Mayıs	1935	Keçiburlu Kükürt fabrikası işletmeğe açıldı.
1	Haziran	1935	Aydın demiryollarının satın alınmasına dair mukavele Mecliste tasdik edildi.
20	Haziran	1935	Ankara Dil, Tarih ve Coğrafya fakültesinin kurulması kanunu kabul edildi.
16	Eylûl	1935	Kayseri bez fabrikası işletmeğe açıldı.
21	Birinciteşrin	1935	İkinci umumî nüfus sayımı yapıldı.
23	Birinciteşrin	1935	Erganimaden-Diyarbakır demiryolu açıldı.
21	Şubat	1936	İzmir Havagazı şirketi satın alındı.
26	Mart	1936	Afyon-Karakuyu demiryolu hattı işlemeğe açıldı.
26	Mart	1936	Bozanönü-Isparta demiryolu işletmeğe açıldı.
9	Nisan	1936	İstanbul telefon şirketi satın alındı.
8	Haziran	1936	Meşhut suçların muhakemesi usulü hakkındaki kanun kabul edildi.
21	Temmuz	1936	Montröde boğazlar mukavelesi imza edildi.
4	Eylûl	1936	İngiltere Kralı Edvard VIII. Türkiyeyi ziyaret etti.
8	Eylûl	1936	Ankara ve İstanbul radyo şirketleri Devlete geçti.
7	İkinciteşrin	1936	İzmit kâğıt ve karton fabrikası açıldı. Selüloz ve ikinci kâğıt fabrikalarının temeli atıldı.

19	İkinciteşrin	1936	Filyos - Çatalağzı demiryolu işletmeğe açıldı
15	Kânunuevvel	1936	Ankara 19 Mayıs Stadyomu açıldı.
1	İkincikânun	1937	Şark demiryolları satın alındı.
5	Şubat	1937	Partinin altı ana vasfı Teşkilâtı Esasiye kanununun ikinci maddesine kondu.
3	Nisan	1937	Karabük demir ve çelik fabrikasının temeli atıldı.
4	Nisan	1937	Ereğli mensucat fabrikası işletmeğe açıldı.
25	Mayıs	1937	Malatya bez fabrikası temeli atıldı.
30	Mayıs	1937	Hatayın istiklâli Cenevrede tasdik edildi.
14	Haziran	1937	Cenevrede tasdik edilen Hatay istiklâli Meclisce de kabul olundu.
1	Temmuz	1937	Fevzipaşa-Meydanıekbez demiryolu işletmeğe açıldı.
9	Temmuz	1937	Türkiye-İrak-İran-Afganistan arasında dosltuk paktı imzalandı.
16	Ağustos	1937	Hekimhan- Çetinkaya demiryolu işletmeye açıldı.
17	Ağustos	1937	Trakya manevraları başladı.
22	Ağustos	1937	Trakya manevraları bitti.
14	Eylûl	1937	Niyon itilâfı imza edildi.
18	Eylûl	1937	Niyon itilâfı Meclisce tasdik edildi.
20	Eylûl	1937	Türk Tarih Kurultayı toplandı.
1	Birinciteşrin	1937	Çatalağzı-Zonguldak demiryolu açıldı.
8	Birinciteşrin	1937	Eğe manevraları başladı.
9	Birinciteşrin	1937	Nazilli basma fabrikası işletmeğe açıldı.
14	Birinciteşrin	1937	Eğe manevraları bitti.
25	Birinciteşrin	1937	Bay Celâl Bayar Başvekil tayin edilerek yeni kabineyi teşkil etti.
30	Birinciteşrin	1937	Ankara garı açıldı.
8	İkinciteşrin	1937	Başvekil Celâl Bayar Mecliste programını okudu ve itimat reyi aldı.
20	İkinciteşrin	1937	Çetinkaya-Divriği demiryolu işletmeğe açıldı.
14	İkincikânun	1938	Türkiye-İrak-İran-Afganistan arasındaki dostluk mukavelesi tasdik edildi.
24	İkincikânun	1938	İzmir telefonu satın alındı.
1	İkincikânun	1938	Gemlik sun'î ipek fabrikası işletmeğe açıldı.
2	İkincikânun	1938	Bursa Merinos fabrikası işletmeğe açıldı.
11	Nisan	1938	Üsküdar ve Kadıköy su şirketi satın alındı.
25	Nisan	1938	İzmir telefon tesisatının satın alınması mukavelesi tasdik edildi.
23	Mayıs	1938	İstanbul Elektrik şirketi satın alındı.

22	Haziran	1938	İstanbul Elektrik şirketinin satın alınması mukavelesi Mecliste tasdik edildi.
24	Haziran	1938	Pazarlıksız satış mecburiyeti hakkındaki kanun Mecliste kabul edildi.
24	Haziran	1938	Toprak mahsulleri ofisi kurulması kanunu Mecliste kabul edildi.
27	Haziran	1938	Avukatlık kanunu Mecliste kabul olundu.
28	Haziran	1938	Cemiyetler kanunu mecliste kabul edildi.
29	Haziran	1938	Mecliste Yüzelliliklerin af kanunu kabul edildi.
29	Haziran	1938	Beden terbiyesi kanunu kabul edildi.
15	Ağustos	1938	Divriği-Ilıç Demiryolu işletmeye açıldı.
24	Ağustos	1938	Demiryolu Kemaha vardı.
10	Birinciteşrin	1938	Demiryolu Erzincanda.
29	Birinciteşrin	1938	Ilıç - Erzincan Demiryolu işletmeye açıldı.
29	Birinciteşrin	1938	Ankarada yeni yapılan radyo verici istasyonu çalışmıya başladı.

TÜRKİYE
BÜYÜK MİLLET MECLİSİ

Türkiye Büyük Millet Meclisi

Milletin yegâne ve hakikî mümessili olan Türkiye Büyük Millet Meclisi, birinci toplanımını 23 Nisan 1920 de yaptı. İlk celsesinde Kemal Atatürk'ü o zamanki kanun hükümlerine göre Büyük Millet Meclisi Hükûmeti Reisliğine seçti. Bu devrenin dört içtima senesinde 338 kanun, 389 karar ve 12 tefsir yaptı.

İkinci intihap devresinde devletin idare şeklinin Cümhuriyet olduğu 29 Teşrinievvel 1923 de ilân edilince Kemal Atatürk'ü birinci Cümhurreisi seçti. Bu devrenin dört içtima senesinde 836 kanun, 373 karar ve 111 tefsir çıkardı.

Üçüncü intihap devresinde Kemal Atatürk'ü ikinci defa Reisicümhurluğa seçti ve 627 kanun, 255 karar ve 47 tefsir yaptı.

Dördüncü intihap devresinde yine Kemal Atatürk'ü üçüncü defa Reisicümhurluğa seçti ve 869 kanun, 206 karar ve 42 tefsir yaptı.

Beşinci intihap devresinde Kemal Atatürk'ü dördüncü defa Reisicümhurluğa seçti. Bu devrenin fevkalâde, birinci, ikinci ve üçüncü içtima senelerinde 869 kanun, 228 karar ve 18 tefsir ki diğer intihap devrelerindekiler beraber bunların yekûnu (ilga; fesih, tadil, tebdiller dahil) 3539 kanun, 1451 karar ve 230 tefsire baliğ olmuştur.

Türkiye Büyük Millet Meclisine birinci intihap devresinde 437, ikinci intihap devresinde 287, üçüncü intihap devresinde 316, dördüncü intihap devresinde 317 ve beşinci intihap devresinde 399 mebus iştirâk etti.

Birinci devrede 557, ikinci devrede 425, üçüncü devrede 281, dördüncü devrede 294 ve beşinci devrenin fevkalâde ve birinci, ikinci ve üçüncü içtima senelerinde 290 ki yekûn olarak 1847 toplantı yaptı.

Türkiye Büyük Millet Meclisinin beş intihap devresi esnasında alınmış mühim kanun ve kararlar, inkılâp hareketleri ve Türkiye Cümhuriyetini kurucu ve tekemmül ettirici tedbirler ve işler tahakkuk ettirildikleri tarihlerle kronoloji listesinde tesbit olunmuştur. Bundan sonra gelen ve her vekâlete, ulusal kurumlara ayrılmış bulunan bahislerde bu kanun ve kararların memleket içinde ne suretle gerçekleştiği tafsilâtile görülecektir.

Cümhuriyet Halk Partisi

Cümhuriyet Halk Partisi

Kuruluş ve Yürüyüşü

Siyasal partiler, millî yüksek menfaatleri temin edici prensiplerde kanaatleri birleşmiş fertlerin teşkil ettikleri cemiyetlerdir. Millet arasında politik kanaatleri birbirine uygun olanlar, kendi halinde dağınıktır. Bu hususdaki görüş ve anlayışları birbirine uygun olan veya uyabilen insanları ancak bir (şef) birleştirir ve hepsini bir teşkilât altında toplar.

Şefin rolü her yerde ve bilhassa parti hayatına çok alışılmamış memleketlerde mühimdir. Çünkü bu politik kanaatleri ekseriya prensipler halinde birleştirip olgunlaştıracak ve bu prensipleri zihinlere aşılayacak ve mütemadiyen besleyecek, memleket siyasetine istikamet verecek, millet efradının siyasî terbiyesini tamamlıyacak olan (şef) tir.

Cümhuriyet Halk Partisi bu şefi istiklâl davasını açmak kararile 1919 mayısında Anadoluya geçmiş olan Büyük **Atatürk**' ün dâhî ve kahraman şahsiyetinde bulmuştur. Filhakika yaratıcı Şef, vatanı kurtarmak için bütün bir milleti tek maksat etrafında toplayarak **Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk Cemiyeti**ni kurduğu zaman**C. H. Partisi**nin temellerini de atmış bulunuyordu.

Sonradan **Halk Partisi** adını alan **Müdafaai Hukuk** cemiyetinin o zaman bir tek gayesi vardı: **Düşmanı yurtdan atarak milletin hakikî istiklâlini kazanmak.**

Bu umumî gaye etrafında birleşen **Müdafaai Hukuk** teşkilâtı, milletin bizzat kendi kendini idare etmesi ve milletin ancak kendi benliğine ve kuvvetine dayanması lüzumunu en büyük hakikat olarak ileri sürmüştü. **Türkiye Büyük Millet Meclisi** bu temel üstüne kuruldu.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti adı altında kanunlaştırılan halk idaresi, henüz adı konmamış Cumhuriyet idaresinden başka bir şey değildi. Vaziyet bu şekli alınca Partimizin anası olan **Müdafaai Hukuk** teşkilâtı, vatanın, kurtarılması maksadı yanında hakikatte iki büyük siyasî prensipe, **Cumhuriyet** ve **Milliyet** esaslarına dayanan tam bir parti olmuştur.

Başkumandan **Atatürk,** Dumlupınar meydan muharebesile millete vadettiği gibi**Düşmanı, Vatanın harimi ismetinde boğduktan** ve Vatan kurtulduktan sonra pek çok evvelden tasmim etmiş olduğu kuvvetli, tecanüslü bir siyasî partinin teşkili vakti geldiğine karar verdi.**Halk Partisi** adı ile bir parti kuracağını ilân etti. Faydalı sayılacak fikir ve mütalâaların bildirilmesini vatandaşlardan rica etti ve bu mevzuda milletin doğrudan doğruya kendisi ile temasa gelmek için **Şef,** memleket içinde büyük bir seyahate çıktı.

Seyahat esnasında halk ile yapılan umumî konuşmalardan İzmittekinde (18 Kânunusani 1923) Büyük Şef, kuracağı partinin **Bütün Millet fertlerinin fikir ve emellerinin hulâsası olacağını** söylemiş, Balıkesirdekinde de (7 Şubat 1923) halkın parti hakkındaki sorgularına verdikleri cevapta:

«Milletin siyasî partilerin çatışmasından çok canı yanmış olduğunu» işaret ettikten sonra **«Başka memleketlerde partilerin sınıf menfaatlerini muhafaza için kurulduğunu ve bizde gûya ayrı ayrı sınıflar varmış gibi teessüs eden partiler yüzünden malûm olan acıklı neticelere şahit olduğumuzu ve halbuki Halk Partisi dediğimiz zaman bunun içinde vatandaşların bir kısmı değil, bütün milletin dahil olacağını»** söyliyerek ve kafasile eli işleyen bütün millet efradının meşgalelerini ayrı ayrı tetkik ederek neticede **«Muhtelif meslekler erbabının menfaatlerinin yekdiğerile imtizaç halinde olduğunu, bunları sınıflara ayırmak imkânı bulunmadığını ve hepsinin halktan ibaret olduğunu»** tebarüz ettirmişlerdir. İşte bu izahattan sonra partimizin **Halkçılık** şiarı da aydınlanmış oldu.

Millî Şef, bir çok temaslara fırsat veren bu seyahatten avdetinde **Halk Partisi** nizamnamesile meşgul olmuşlardı. Yeni parti nizamnamesi, o zaman, henüz intihap edilmiş olan **İkinci Büyük Millet Meclisinin** Parti kongresi yerine geçen parti mebusları toplanmalarında münakaşa edilerek bu toplantıların sonuncusunun tarihi olan 9 Eylûl 1923 de kabul olunmuş ve kat'î şeklini bulmuştur.

Bu nizamnamenin bariz vasfı, bugün partimizin açık ve kesin şekilde ifade edilmiş bulunan program esaslarından başlıcalarını daha o vakıt tok ve olgun ifadelerle ilân etmiş olmasıdır.

Şurası hatırlatılmak lâzımdır ki o tarihte hilâfet müessesesi, henüz İstanbulda, şeriatçilik zihniyeti ve bu zihniyetin davacısı olan zümre ile, medrese ve şer'î mahkemelerile yaşamakta idi. Nizamnameyi kabul eden meclis grupunda bile yukarıda yazılı müesseselerin zararlarını göremiyen veya görmek istemeyen mutaassıplar oldukça büyük bir yekûn teşkil ediyordu. Filhakika bu ilk nizamnamenin birinci maddesi partinin:

A) Millî Hâkimiyetin halk tarafından ve halk için icrasına rehberlik etmeğe,

B) Türkiyeyi asrî bir devlet halinde yükseltmeğe,

C) Türkiyede büttün kuvvetlerin üstünde kanunun velâyetini hâkim kılmağa;

Çalışacağını söyler.

Bu ana fikirler, tahlil edilirse, **cümhuriyet, milliyet** esaslarile beraber medenî kanun, cemiyette kadının vaziyeti, şapka, yeni Türk harfleri, Türkün öz diline kavuşması, medreselerin, şer'î mahkemelerin ve tekkelerin kaldırılması, milleti idare edecek kanunlarımızı ve müesseselerimizi köhne ve çürümüş zihniyetlerin ve müesseselerin tahakkümünden kurtaracak ilim, fen ve tecrübeye istinat ettirmek, din işlerini dünya işlerinden ayırmak ve lâ-

yiklik esası gibi bir az sonra tahakkukunu görmekle bahtiyar olduğumuz inkılâp fikirlerini de ifade eder.

Ayni nizamnamenin ikinci maddesinde Halkçılık mefhumu çizilerek **«Halk Partisi nazarında halk mefhumunun her hangi bir sınıfa münhasır olmadığı, hiç bir imtiyaz iddiasında bulunmıyan ve umumiyetle kanun nazarında mutlak musavat kabul eden bütün fertlerin halktan bulunduğu halkçıların hiç bir aile, hiç bir sınıf, hiç bir cemaat ve hiç bir fert imtiyazı kabul etmiyen ve kanunları vazetmekteki mutlak hürriyet ve istiklâli tanıyan fertler olduğu»** tasrih edilmiştir.

Bütün bu yeni fikirlerle diriltici, yaşatıcı ve yükseltici esaslar üstünde Halk Partisi kurulurken diğer taraftan da Lozan sulhu (24/Temmuz/1923) ile şerefli haklarına sahip, kapitülâsyonsuz ve tam müstakil yeni Türkiye devleti doğmuş bulunuyordu.

Haricî dava muvaffakıyetle biter bitmez gözler, memleket içinde yapılacak işlere çevrildi. Partinin ilk ve yeni nizamnamesinde bir az kapalı ibarelerle yazılmış olan fikirlerin birbiri ardından tahakkuk ettirilmeleri devri gelmişti. İlk iş devlete yeni rejim adının verilmesi oldu. Millî hareketin kurduğu devlet, istiklâl muharebeleri senelerinde **Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti** adını taşımakta devam ediyordu. Yeni rejim hakikatte millet hâkimiyetine müstenit ve tam manasile bir cümhuriyet idi.

Yeni devlete kendi hakikî isminin verilmesi geciktikçe bir takım kara ruhlular umumî efkârı karıştıracak zararlı propagandalar için uygun zeminler buluyorlardı. Ecnebî devletlerden bazılarının rejimimizin mahiyeti hakkında tereddüt ifade eden vaziyetleri de sıkıntı veriyordu. Bu esnada çıkan bir hükûmet buhranı rejimin hakikî adının konulmasına vesile oldu. Mevzu üzerinde hararetli müzakereler yapan partinin meclis grupu, vaziyetin halline çare bulunması için Büyük Şefin müdahalesini karar altına aldı. O zamana kadar her işte en doğru ve milletin hakikî ihtiyacına ve karakterine en uygun kararları almış olan **Atatürk,** Parti arkadaşlarını tenvir etti. Gene en doğru yolu o gösterdi. Parti, Şefinin teklifine uyarak cümhuriyetin ilânı kararını aldı.

Bundan 15 yıl evvel, 29/Teşrinievvel/1923 saat 20,30 da Büyük Millet Meclisinin kabul ettiği bir kanunla Türkiyede Cumhuriyet ilân olundu ve Büyük Şef **Atatürk** ittifakla yeni Türkiye Cümhuriyetinin **Birinci Cümhur Reisi** seçildi.

Yeni devlet bu suretle adını aldıktan sonra Halife unvanı ile İstanbulda bırakılan şahsın, adı değişmiş bir saltanat timsali mahiyetinde olan hareketleri gittikçe daha ziyade göze çarpmağa başladı. Türkiyede hilâfetin asırlardanberi manası kalmamıştı. Adına izafe edilen nufuzun da hiç bir kuvveti kalmadığı harbi umumideki tecrübe ile bir kere daha sabit olmuştu. Cümhuriyet için bir tehlike olan bu müessesenin de artık yıkılması elzemdi. Büyük **Atatürk**'ün 1/Mart/1924 nutkunda zikredilen bu lüzum, 2/Mart/1924 Parti grupu toplanmasında Şer'iye ve Evkaf vekâletinin lâğvı, tedrisatın tevhidi

tekliflerile birlikte ittifakla kabul olundu ve 3/Mart/1924 de Büyük Millet Meclisinde kanunlaştırıldı. Bu kararın tabiî neticesi olarak halife ile beraber eski saltanatın bütün hanedanı Cümhuriyet topraklarından çıkarıldı. Türkiye Cümhuriyeti teşkilâtı esasiye kanunu da 20/Nisan/1924 de bu yeni şekillere göre tadil edildi.

10/Teşrinisani/1924 tarihindeki bir grup toplantısında partinin adına yeni devletin adı olan **Cümhuriyet** kelimesi eklendi ve **Halk Partisi** esastaki prensipleri muhafaza ederek **Cümhuriyet Halk Partisi** oldu.

Parti prensipleri tarihinin buraya kadar kaydedilen hulâsasında dikkati çeken nokta sulhtan sonra birbiri ardınca tatbik yoluna konan **İnkılâp** safhalarını Parti kongresinde karar alma yolu ile yapılmamış olmasıdır. Bunun sebebi, Partinin, Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk cemiyeti adı altında askerî zafere kadar yalnız vatanı kurtarmak gayesini kovalarken ondan sonra Halk Partisi adını alarak siysî prensiplerin teferruatı üzerinde yavaş yavaş yeniliklere doğru açılma yolunu tercih etmesi ve büyük mes'uliyeti daima göz önünde tutarak memleketin anlayış kabiliyetine uyan dikkatli, ince bir inkılâp politikası takip etmesidir.

Sulhtan inkılâp hareketlerine geçen devir esnasında programa kaideler yazarak sonra tatbika intikal tarzı değil, önce Büyük **Şef**'in ruhunda doğmuş olan inkılâp güneşinin ziyasile birbiri ardından gelen şimşekler halinde Türkiye ufuklarını tatbik ve icra ile aydınlatarak prensiplerin ondan sonra metinleştirilmesi usulü, o devrin politik ve sosyal realitesine daha uygun oluyordu. Bu devirde kongre vazifesini, Türkiye Büyük Millet Meclisindeki Parti mensuplarının teşkil ettiği gurup yapıyordu.

Bu hâdiselerin birbiri üzerine yığılmasından doğan kesafet, umumî anlayışta az çok bir sükûnet yaptığı günlerde sulhtan sonraki **Birinci Parti kongresi** vazifeye çağırıldı.

15-20/Teşrinievvel/1927 de Ankarada toplanan kongre, **Cümhuriyet Halk Partisi»** adına göre birinci olmakla beraber partinin kökünden bağlı olduğu Anadolu ve Rumeli Müdafaai Hukuk cemiyetinin temadisi olmasına göre hakikatte ikinci kongre idi.

İkinci parti kongresinin en esaslı maksadını millî reisin kurtuluş ve millî inkılâbın her cepheden tahlil ve hikâyesini yapan büyük **Nutukları** teşkil eder. Bu **Nutuk,** hâdiselerin doğuşunu ve her vak'anın oluş şeraitini canlı ve hakikî bir belâgatle anlatır. Kongre, sabah ve akşam devam eden toplantılarla altı gün süren bu nutku derin vecd ve takdir hislerile ve candan tasvip tezahürleri içinde dinledi. Nutkun tasvibi ile partinin büyük reisine teşekkür edilmesi teklifi ittifakla kabul olundu. Bu kararın ehemmiyeti, dokuz sene evvel toplanmış olan Sivas kongresinden bugüne kadar Devlet ve Parti hayatında yapılmış olan işlerin yeni Parti kongresi tarafından kabul ve takdir edilmiş olmasıdır. Türk inkılâp tarihinin en değerli bir eseri olan nutkun büyük bir emek mahsulü olarak bizzat Şefin el yazısile yazılmış olması, ona ayrıca kıymet verdirmektedir.

Bu kongrede ilk nizamnamenin umumî esaslarındaki ruh ve mana baki kalmak üzere **Cümhuriyetçilik, Milliyetçilik** ve **Lâyiklik** mefhumları genişletilerek Parti prensipleri daha ziyade aydınlatılmış, Partinin kurucusu olan **Atatürk**'ün **Umumî Reisliği** tesbit edilmiştir.

Bütün bu umumî esasların bir daha değişmiyeceği de teyit olunmuştur. Yeni nizamnameye Partiden mühim vazife alanların ve parti meb'uslarının hususî hayat ve iktisadî teşebbüslerdeki serbestliklerini tahdit edecek kayıtlar konmuştur.

Kongre, Parti hükûmetlerinin çalışmasına yol gösterecek esasları sıralayan Parti Umumî Reisliğinin beyannamesini de kabul etti. Bu beyannamede Partinin Cümhuriyetçi, Lâik, Halkçı, Milliyetçi vasıfları açık olarak zikrediliyordu. İktısat işlerinde yalnız millet menfaatlerine uygunluk kaydı ilâve olunuyordu.

İkinci Büyük Kongrenin kabul ettiği yeni esaslar devlet işlerinin ve millî inkılâbın açılıp ilerlemesi için memleketin umumî hayatına yeni bir yönetim veriyordu.

Yeni esaslar, Teşkilâtı Esasiye Kanunundan devlet hayatındaki dinî izlerin çıkarılması ve yeni Türk harflerinin kabul edilmesi gibi mühim neticeleri doğurdu.

Partinin üçüncü büyük kongresi 10/Mayıs/1931 tarihinde Ankarada toplandı.

Partinin üçüncü kongresi; Parti, devlet ve inkılâp hayatımız için temel olan bütün ana fikirleri ilk defa yapılan parti programında bir araya toplamıştır. Bu programda ikinci kongrenin kabul ettiği;

Cümhuriyetçilik,
Milliyetçilik,
Halkçılık,
Lâiklik.

ile beraber;

Devletçilik,
İnkılâpçılık.

vasıfları da Partinin ana vasıfları arasında yer alıyor. Bu iki vasıftan **İnkılâpçılık** Partinin doğduğu gündenberi göze çarpan belli başlı bir şiardır. Parti, **Devletçiliği** dünyanın şimdiki gidişi içinde millî iktisadiyatımızı koruyup yükseltecek bir prensip olarak takibatta filen tanımış bulunuyordu. Bu program metninde Devletçiliğe de yer verilmiş olması filî vaziyetin ifade edilmesinden ve Devletçilik hakkındaki fikirlerin Türkiyede telâkkisi hududunu göstermekten başka bir şey değildir.

Programdan başka olarak kongrenin kabul ettiği nizamnamede bütün teşkilâta ait usuller, tecrübelerden alınan derslerle amelî şekillere sokulmuştur. Bunun yanında partinin çalışma tarzları gösterilmiş ve vilâyetler teşkilâtının Parti kongrelerinin halk dileklerini toplamasına ehemmiyet verilmiştir.

Bu dilekler Parti merkezinde toplanmakta, hükûmetin işlemesinde ve kanunların yapılmasında dileklerden istifade olunmaktadır. Nizamname Parti arkadaşlığı arasında sevgiyi esas olarak kaydetmiştir. Bu nizamnamenin dikkate değer bir noktası, Partiye halk terbiyesi için **Halkevleri** açmak vazifesini vermesidir.

C. H. Partisinin Dördüncü Büyük Kurultayı 9/Mayıs/1935 de Ankarada toplandı. Büyük Şefin Kurultayın açılış söylevinde buyurdukları gibi «**Geniş ölçüde gelişim devri içinde bulunduğumuz günlerde toplanmış olan**» bu kurultayda, Partinin ana vasıfları ve prensipleri üzerinde hiç bir değişilik yapılmamıştır. Milletin **Cümhuriyetçilik, Ulusçuluk, Lâiklik, Halkçılık, Devrimcilik** ve **Devletçilik** ana perensipleri içinde inkişafını gören kurultay, programda bu ana vasıflara uygun olarak daha hızlı gelişme imkânlarını hazırlayan bazı hükümleri onaylamakla iktifa etmiştir.

Cümhuriyet hükûmeti, bugün C. H. Partisinin bütün esas ve tariflerile derin ve âhenk içinde bir bütünlük teşkil eden programının çizdiği prensipler üzerinde inkılâbın başındaki hızı ile çalışmaya devam etmektedir.

Partimizin Genel Başkanı, Dördüncü Büyük Kurultayını açma nutkunda partinin ve hükûmetin başardığı büyük işleri anlatırken,

«Bütün bu işler, Partimizin programını özenle göz önünde tutarak başarılabilmiştir.»

ve

«Ulusa hizmet yolunda bütün varlığımızla çalışmak, Parti üyelerinin bozulmaz andıdır.»

Sözlerile parti programının tatbikattaki mes'ut neticelerine işaret buyurmuşlardır.

Partinin teşkilâtı

Cümhuriyet Halk Partisinin değişmez **Genel Başkanı,** onu kuran **Kemal Atatürk**'tür. Genel Başkan, Partinin yüksek idaresini elinde tutar ve Partiyi temsil eder. Parti adına söz söylemek salâhiyeti ancak Genel Başkanındır. Lüzum görürse bu hak ve salâhiyeti Genel Başkan vekiline veya Parti Genel Sekreterine bırakır. Genel Başkan ve Vekili ile Genel Sekreterden müteşekkil olan **Genbaşkur,** partiyi ilgilendiren bütün işler için lüzum gördüğü kararları alır. Büyük Millet Meclisine âza seçilmesi işlerini idare eder. Partinin meb'us namzetlerini kararlaştırır.

Genel Sekreter, Genel Başkan tarafından seçilir ve Genel Başkan adına iş görür ve reisi bulunduğu **Genyönkurul** ile birlikte yurt içindeki bütün parti teşkilâtını ve partiyi ilgilendiren bütün işleri idare eder.

Partinin memleketin siyasî ve içtimaî hayatında güttüğü yüksek maksatların tahakkukunu kolaylaştırmak ve Partinin inkişafını arttırmak ve hızlandırmak için Parti faaliyeti ile hükûmet idaresi arasında daha sıkı bir ya-

kınlık ve daha amelî beraberlik temin edilmesine Parti Genbaşkurunca iki sene evvel karar verilmiş ve Parti Genel Sekreterliğine Dahiliye Vekili tayin edilmekle beraber vilâyetlerde vilâyet parti başkanlıklarına valiler memur edilmiştir.

Partinin her köy ve her mahallede bir (ocak) teşkilâtı vardır. Bunlar nahiyeleri, nahiye teşekkülleri kazaları, kaza teşekkülleri vilâyet teşkilâtını doğururlar. Partinin bugün 1777 resmî ve itibarî nahiyede ve 25307 köy ve mahallede teşkilâtı tamam olmuştur. Türkiyede medenî ve siyasî hukuka sahip her vatandaş, parti prensiplerini kabul etmiş ve Millî Mücadeleye aleyhtarlık etmemiş olmak şartile partiye girebilir. Bugün Türkiyede Cümhuriyet Halk Partisine kayıtlı vatandaş adedi iki milyona yakındır. Parti vilâyet teşkilâtını gösteren şema bu yazının sonuna bağlanmıştır.

Cümhuriyet Halk Partisi teşkilâtının faaliyetinde en çok ehemmiyeti haiz olan nokta Parti kongreleridir. Her sene bütün köy ve mahallelerde Parti ocaklarının kongreleri yapılır. Bu kongrelerde halk, dileklerini, isteklerini açıkça ve serbestçe söyler. Kanunların ve kararların tatbikatta verdiği neticeler hakkında reylerini ve mütalealarını söyler ve bütün bu dilek ve kararlar sırasile kaza ve vilâyet kongrelerinden geçtikten sonra Büyük Kurultaya arzolunur ve nihayet kanun yolile resmî ve infazı zarurî bir mahiyet alır. Bu sebepledir ki Kemalist rejimde halkın Devlet işlerine iştiraki yalnız resmî mahallere münhasır kalmaz. Halk bu usullerle kanunların tanziminde de âmil olur ve bu suretle halkın Devlet işlerine iştiraki kâmil şeklini almış bulunur.

Partinin ana prensipleri

Cümhuriyet Halk Partisinin üç ve dördüncü Büyük Kongrelerinde tanzim olunan Parti programı Türk milletini, millî ülküsüne götürecek olan ana yolları tam, kat'î ve açık olarak gösterir. Bu program, şu veya bu sınıf ve zümre için değil; bütün millet için, mileltin yeni ve ileri hedefi olan medenî yükseliş uğrunda çalışacak bütün vatandaşlar içindir.

Bu program bugünkü ve yarınki Cümhuriyet nesilleri için inan esaslarını anlatan ve Kemalizmin ortaya koyduğu ve Partinin bayrağında kırmızı zemin üzerinde altı beyaz okla temsil ettiği altı ehemmiyetli vasfı ihtiva eder. Bu vasıflar şunlardır:

1 — Cümhuriyetçilik:

Parti, maziden ve Türk milletinin yakın tarihinden aldığı acı derslerle saltanatı ve sultanların keyfî ve şahsî hâkimiyetini kökünden söküp atmayı ve Türkiyede devlet idaresi şeklinin ancak millet hâkimiyetinin ve millet iradesinin en mütekâmil şekli olan Cümhuriyet idaresi olabileceğini ilk günden itibaren en büyük ve mukaddes bir gaye olarak ele almış ve bu umdesini programında şu kaide ile ifade etmiştir. «Parti, milletin hâkimiyeti gayesini en iyi ve en sağlam temsil ve tatbik eden Devlet şeklinin Cümhuriyet olduğuna kanidir. Parti bu sarsılmaz kanaatle, Cümhuri-

yeti her tehlikeye karşı bütün vasıtalarile muhafaza ve müdafaa eder.» Türk milletinin ve Cümhuriyet Halk Partisi mensuplarının değişmez kanaatine göre, Cümhuriyet, Türk milletinin ve Türk devletinin en esaslı beka şartıdır. **Atatürk** onu Türk milletine ve Türk gençliğine mukaddes bir emanet olarak tevdi etmiştir.

2 — **Milliyetçilik:**

Osmanlı devleti, tâbiiyeti altındaki muhtelif unsurlardan bir Osmanlı milleti vücude getirmeğe uğraşmış, fakat Osmanlılık siyaseti tam bir iflâsa mahkûm olunca bu sefer «Ümmet» denilen «İslâm milltei» fikrine, islâm ittihadı siyasetine sapmıştı. Neticede bu siyaset dahi iflâs etti. Osmanlı devletini terkip eden muhtelif unsurların ayrı ayrı tuttukları milliyetçilik cereyanlarına karşı koymak gayretinde bulunan o devrin bazı nazariyatçıları memlekette bir Türkçülük cereyanı uyandırmak istediler. Bu cereyan bütün Türk kavimlerini birleştirmeği istihdaf eden Turancılığa kadar gidiyordu.

Cümhuriyet Halk Partisinin Milliyetçiliği gerek müstakil gerek başka devletin tebaası halinde yaşayan bütün Türkleri bir kardeşlik hissile sevmek, onların refahını dilemekle beraber hariçteki bu Türkleri kendi siyasî iştigal hududundan hariç tutar. Partinin ve yeni devletin telâkkisine göre, Türkiye Cümhuriyeti dahilinde Türk dili ile konuşan, Türk kültürü ile yetişen, Türk ülküsünü benimseyen her vatandaş hangi din ve menşeden olursa olsun Türktür. Bu esas, Teşkilâtı esasiye kanununda da açıkça yazılıdır. Yeni Türk milliyetçiliğine göre, Türk milleti büyük insanlık ailesinin yüksek ve şerefli bir uzvudur. Bu itibarla bütün insanlığı sever ve millî menfaatine ilişilmedikçe başka milletlere karşı düşmanlık beslemez ve telkin etmez. Yeni Türk devletinde milliyetçiliğin kuvvetli bir şiar olmasının bir sebebi de beynelmilelcilik Parti programında şöyle ifade edilmiştir: «Türk ulusculuğu, bütün muasır milletlerle bir âhenkte yürümekle beraber, Türk içtimaî heyetinin hususî seciyesini ve başlı başına müstakil hüviyetini mahfuz tutmayı esas sayar. Bu itibarla millî olmıyan cereyanların memlekete girmesini ve yayılmasını istemez.»

3 — **Halkçılık:**

Türk inkılâp tarihinde Halk Partisinin ehemmiyetli gördüğü esaslardan biri de Halkçılıktır. Bu esas şöyle tarif ve tesbit edilmiştir:

«İrade ve hâkimiyet kaynağı Millettir. Bu irade ve hâkimiyetin Devletin vatandaşa ve vatandaşın devlete karşı olan vazifelerini tamamile yerine getirmek için kullanılması Partinin başlıca prensiplerindendir.»

«Kanunlar önünde mutlak bir musavat kabul eden ve hiç bir ferde, hiç bir aileye, hiç bir sınıfa, hiç bir cemaate imtiyaz tanımayan yurtdaşları, halktan ve halkçı olarak kabul ederiz.»

«Türkiye Cümhuriyeti halkını ayrı ayrı sınıflardan mürekkep değil, fakat ferdî ve içtimaî hayat için iş bölümü bakımından türlü hizmetlere ayrılmış bir cemaat saymak esas prensiplerimizdendir; çiftçiler, küçük sanat sa-

hipleri, sanayi erbabı, tüccarlar ve memurlar Türk milli varlığının başlıca çalışma unsurlarıdır. Bunların birinin çalışması öbürünün ve hepsinin hayatı ve refahı için bir mecburiyettir.»

«Partimizin bu prensiple göz önünde tuttuğu gaye, sınıf kavgaları yerine içtimaî nizam ve tesanüdü elde etmek ve menfaatler arasında birbirlerine zıt olmıyacak surette âhenk koymaktır. Menfaatler liyakat ve faaliyet derecesine göre olur.»

Bu cümleleri tahlil edersek anlarız ki inkılâbımızın Halkçılık esası:

a) Demokratlık,

b) Harhangi bir fert veya zümreye milletin umumî hakları haricinde imtiyaz tanımamak,

c) Sınıf mücadeleleri kabul etmemek,

unsurlarından terekküp eder. Mıntaka menfaati, Derebeylik, ağalık, aile imtiyazı fikirleri yoktur. Bir taraftan işçilerin çokluğu ve beraberlik kuvvetine dayanan iddialarla millî çalışma âhengini bozacak zorlu hareketlerine, öbür yandan sermaye sahiplerinin para ve varlık gücüne dayanarak işçilerin haklarını çiğnemelerine yol bırakılmaz. Bunun için sınıf kavgası ve tahakküm yoktur.

Bu manada anlaşılan halkçılık prensipine sahip olarak milliyetçiliği en temiz ve saf bir kıymete yükseltebiliriz. Yalnız milliyetçilik Türk vatanının sınırı içinde dilbirliği, Kültür birliğile, mazi hatıralarına ve gelecek zamanın emellerine bağlılıkta birleşme yapar. Fakat bu anlayışta birleşmiş olsa da içinde sınıf, imtiyaz çarpışmaları bulunan, yani Halkçı bir duygu ile birleşmemiş olan bir millet hak ve şerefte müsavi fertlerle kurulmuş bir millî birlik vücude getiremez. Onun için Kemalizmin kabul ettiği Milliyetçilikte Halkçılık zarurî bir unsurdur.

4 — Devletçilik:

Yeni Türk devletinde milletin refah seviyesini yükseltmek ve yurdu imar etmek düşüncesi, iktisat ve imar sahasında ferdî teşebbüslerin mahdut faaliyeti yerine devletin şumullü ve üstün kudretinden istifade etmek lüzumunu meydana koydu. Bu lüzumu Millet varlığında hisseden Cümhuriyet Halk Partisi hususî ve ferdî çalışmaları esas almakla beraber umumî ve yüksek menfaatlerin icap ettirdiği işlerde, bilhassa iktisadî sahada, devletin faal bir hale getirilmesi esasını kabul etti ve bunu programına koydu.

Parti programında Devletçiliğin iki tarzda faaliyeti lüzumu birer prensip olarak ortaya konulmuştur:

a) Bizzat devletin kuruculuğu ve yapıcılığı,

b) Yapılmasını hususî teşebbüslere bıraktığı işlerin tanzim ve mürakabesi.

Bu iki esas, programda şu suretle ifade edilmiştir:

«Devletin ekonomi işlerile alâkası fiilî surette yapıcılık olduğu kadar,

hususî teşebbüslere önvermek ve yapılmakta olan işleri tanzim ve kontrol etmektir.»

Asırlarca yabancı milletler tarafından istismar edilen Türk milletinin ekonomik istiklâlini temin edecek, milleti ecnebî fabrika mahsullerine müşteri olmaktan kurtaracak, yurdun iptidaî maddelerini yok pahasına satıp onların ecnebî mamullerini çok pahalı bir fiat ile satın almaktan çıkaracak yol, ancak Devletçilik prensiplerini kabul ve tatbik ile mümkün olabilirdi.

Yeni Türk devleti bunu temin için en esaslı tedbirleri aldı.

Millî endüstrinin kuvvetlenmesi için dış pazarlardan yurda gelecek mallara yurtdan çıkan malların rekabetini tanzim etmek ve yeni kurulan fabrikaların kuruluş senelerine mahsus zarurî olarak yaptıkları fazla masraflar dolayısile maliyet fiatındaki yükseklikten doğan nisbî pahalılığı korumak için dahilî sanayii himaye etmek lâzımdı. Bu, hariçten gelecek mallara fazla gümrük resmi koymak, ecnebi mallarının ithalâtını tahdit ve tanzim etmekle mümkün olabilir. Bu himaye prensipi Büyük Millet Meclisinin vazettiği kanunlarla temin edildiği gibi Devletin tanzim edici elinin dış ticarete de müdahale etmesi sayesinde ithalât, ihracat ve tediye müvazeneleri temin edilmiş ve dünya piyasalarında Türk toprak mahsullerinin yeri gittikçe genişlemiştir.

Bir noktayı bilhassa tavzih etmek lâzımdır ki Cümhuriyet Halk Partisinin Devletçiliği, hususî ve ferdî teşebbüs ve faaliyetlere imkân vermiyen, mülkiyet haklarını tanımayan ve bütün iktisadî faaliyelerle her türlü istihsal vasıtalarını Devlet elinde teksif eden Kollektivist ve toptan Devletçilikle asla alâkalı değildir.

5 — Lâiklik:

Türkiye Cümhuriyeti, dinlerden ve dinlerin koyduğu naslardan değil hayatın kendinden ve onun müsbet icap ve ihtiyaçlarından mülhem olarak işleyen bir devlet makanizmasıdır. Devlet ve dünya işlerinde dinin hiç bir tesiri yoktur. İşte bu prensipe Lâiklik derler.

Cumhuriyet Halk Partisi Programı bu prensibi şöyle ifade eder:

«Parti bütün kanunların, nizamların ve usullerin yapılmasında ve tatbikinde en son ilim ve teknik esasları ile asrın ihtiyaçlarına uyulmasını prensip olarak kabul etmiştir. Din, bir vicdan işi olduğundan parti dini dünya ve devlet işlerile politikadan ayrı tutmayı, milletimizin çağdaş medeniyet yolunda ilerlemesi için başlıca şartlardan sayar.»

Filhakika Cümhuriyetin şer'î mahkemeleri kaldırarak ve medenî kanunu koyarak adlî birliği, medreseleri ilga ederek tedrisat birliğini yapması; cemiyetin yetiştirici ve yaşatıcı şartları arasından dinin tesirini kaldırması demektir. Böylece âmme haklarının en mühimlerinden biri olan vicdan hürriyeti, Lâiklik sayesinde en geniş ve ideal bir şekilde temin edilmiştir. Bir cemiyetin üstünlüğü ve medeniliği için birinci şart olan vicdan hürriyeti, her ferdi manevî hususlarda kendi idrak ve imanına bırakarak ferdî inanışla dev-

letin ve cemiyetin umumî yürüyüşünü köstekleyici bütün bağları koparıp atmıştır.

Millî ve içtimaî hayatta ferdin, dinsiz, şu veya bu itikat sistemine mensup oluşu; millî ve içtimaî vazifesi bakımından ne bir kusur, ne de bir fazilet sayılamaz. Türkiyede dinin dünya işlerinden ayrı tutulduğu, Lâikliğin ilân olunduğu andan itibaren hiç kimse, hiç bir ibadete icbar edilemez ve hiç kimse, vicdanının ilhamı ile kabul ettiği ibadetten men olunamaz.

Bu geniş ve yüksek anlayışın hududu içinde köhne, yıpratıcı ve en yüksek içtimaî heyetleri bile sukut ettirici tekke, tarikat gibi irticaî zihniyet mümessillerinin girmesne tabiatile imkân yoktur. Nitekim ana yasamızda bu esas kesin bir ifade ve hüküm ile tesbit edilmiştir.

6 — İnkılâpçılık:

«Parti, Devlet yönetiminde tedbir bulmak için derece ve tekâmül prensipleri ile kendini bağlı tutmaz. Milletimizin sayısız fedakârlıklarla başarmış olduğu inkılâplardan doğan ve olgunlaşan prensiplere bağlı kalmak ve onları korumak Parti için esastır.»

Bu, parti programının inkılâpçılık hakkındaki maddesidir.

Vatanın bugünkü tam kurtuluşunu ve milletin şerefli bir içtimaî heyet olarak dikenleri ayıklanmış bir yol üzerinde feyizli ve sonsuz büyük istikbale yürüyüşünü, inkılâpçılık ruhuna ve hareketine borçluyuz. Bu sebeple İnkılâpçılık, Türk milletinin yükselme aşkını temsil eden millî şiardır ve böyle kalacaktır.

Türk milletinin beka ve hayat şartları olan ve esasen Türkiye devletinin bütün kanunlarına ve icraatına rehberlik eden bu prensiplerin devletin bünyesine resmen mal edilmesini lüzumlu gören Türkiye Büyük Millet Meclisi 5 Şubat 1937 tarihli içtimaında bu esasların devletin ana vasıfları meyanına ithaline karar vermiş ve Teşkilâtı Esasiye kanununun ikinci maddesini şu şekle koymuştur:

«Madde — 2: Türkiye devleti, Cümhuriyetçi, Milliyetçi, Halkçı, Devletçi, Lâik ve İnkılâpçıdır. Resmî dili türkçedir. Makarrı Ankara şehridir.»

Bu maddenin kabulile Türkiye devletinin, Cümhuriyet Halk Partisi tarafından konulan ve memlekette tatbik edilen Kemalist prensiplere dayanır ileri bir siyasî varlık olduğu kanunî bir şekilde ifade edilmiştir.

Örnek olarak bir parti teşkilâtını gösteren grafik.

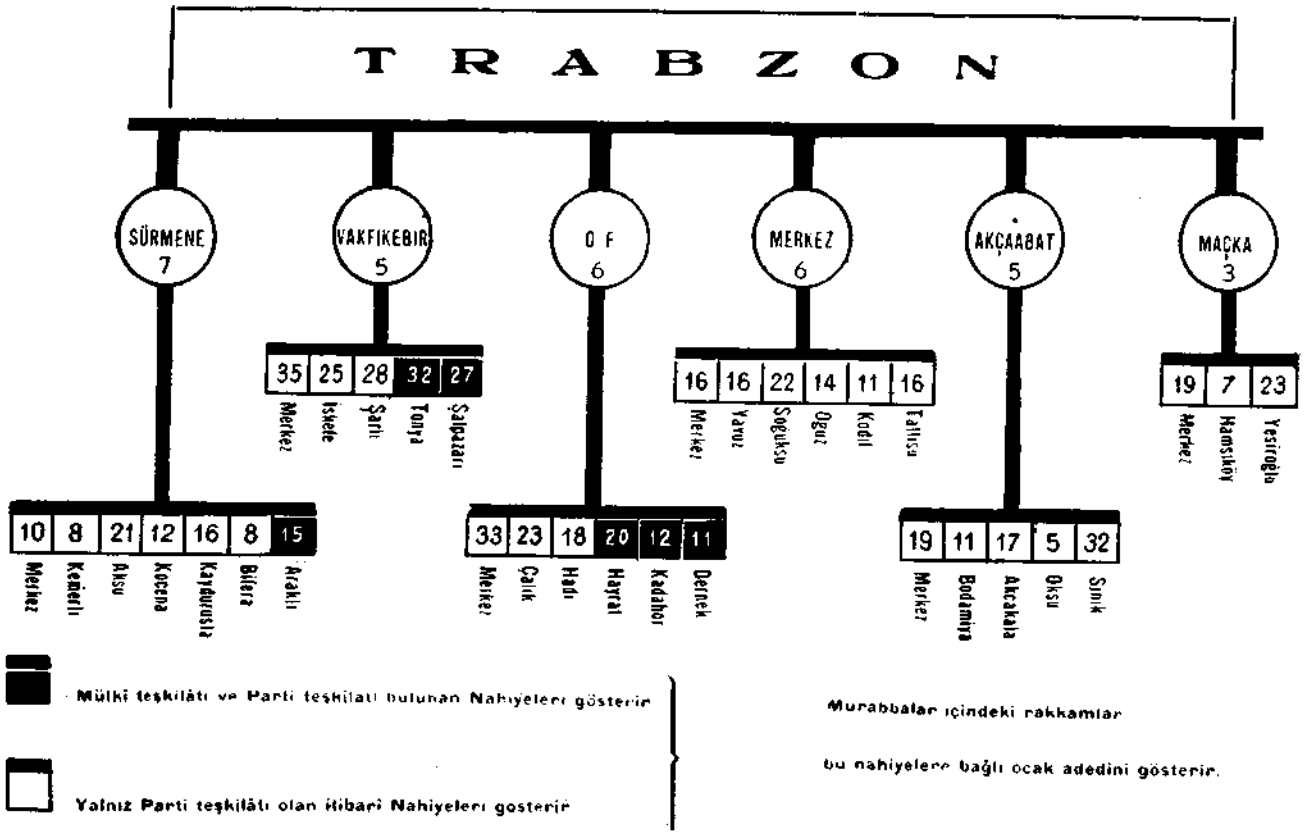

Halkevleri

Menfi ve muzır elemanları memleketin ve milletin bünyesinden çıkarmak ve atmak, bu memleketin ve milletin millî seciyesini koruyarak müsbet ilmin ve modern tekniğin bütün icaplarını tatbik etmek ve Türk milletini tarihte lâyık olduğu yüksek hayat ve medeniyet seviyesine çıkarmak, istihsal sahasında bilhassa nufusta kemiyetle beraber keyfiyeti arttırmak; Türk devletinin temelini ve **Atatürk** inkılâbının gayesini hulâsa eden esaslardır.

Bu büyük**Atatürk** inkılâbının halkın benliğine sindirilmesi lâzımdı. İnkılâp en derin manasile bütün varlığımızı yeni bir hayata ve yeni bir istikamete götürüyordu. Bu yeni görüşü halka telkin ederek yeni zamanın anlayışına göre milleti tek tek fertler halinden çıkararak onları görüş, anlayış ve yapışta birlik haline sokmak ve onun iç varlığını inkişaf ettirmek ve benliğinin derinliklerinde kaynayan emsalsiz kıymetleri meydana çıkarmak vazife idi.

C. H. Partisinin görüşüne göre milletimizin hususî vasıtalarına uyacak yollardan yürüyerek her derecedeki resmî tahsil dışında onu bir halk terbiyesi ile yükseltmek elzemdi. Bunun için cemiyet hayatının ve kültür hayatının yeni anlayışlar ile ve cemiyetimizin kendi unsurlarından kurulacak yeni ve millî bir teşekkülün çalışmasile beslenmesi düşünüldü. Bu fikir Partinin 1931 yılında toplanan Üçücü Büyük Kongresinde yapılan nizamnameye «Halkevlerinin» sokulması neticesini verdi. Uzun tetkiklerden sonra Halkevleri için etraflı bir talimatname yapıldı. Buna göre Halkevleri 9 şube ile kurulur:

1 — Dil, edebiyat, tarih
2 — Güzel sanatlar
3 — Temsil
4 — Spor
5 — İçtimaî yardım
6 — Halk dershaneleri ve kurslar
7 — Kütüphane ve yayın
8 — Köycüler
9 — Müze ve sergi

Bu dokuz şubenin cemiyetin iç varlığını açıp yükseltecek vazifeleri vardır.

Her şubenin 3 - 5 azalık, seçilmiş komiteleri bulunur. Komitelerin mümessilleri Halkevi yönetim kurulunu teşkil ederler. Halkevlerine girmek ve orada millî kütlenin terbiyesine çalışmak için Partiye girmek şartı yoktur. Bununla beraber Evler; mahallindeki Parti idare heyeti âzasından birinin

Reisliği altında çalışır. Halkevlerinde -ne mahiyette olursa olsun- geri veya beynelmilelci fikirler yer bulamaz. Halkevleri inkılâba sadık ve milliyetçi bir havanın bütün vatandaşları saran samimî bir kardeşlik duygusu içinde çalışırlar.

Halkevleri dikkatli ve uzun hazırlıklardan sonra ilk defa 19 Şubat 1932 de 14 vilâyet merkezinde açılmıştır. İkinci tertip olarak 24 Haziran 1932 de 20 merkezde açılmıştır. 1933 de muhtelif vilâyet ve kazalarda 21 Halkevi daha açıldı. 1938 yılı içinde Halkevleri mevcudu 209 u buldu. Her sene memleketin muhtelif bucaklarında Halkevlerinin açılmalarına devam olunacak ve Halkevinin yüksek prensipleri bütün memlekete yayılacaktır. Halkevlerinin açılması henüz kısa bir zaman işi olduğu halde şimdiye kadar kayıtlı olanlardan başka 1938 istatistiklerine göre Halkevlerinde faydalı olmak veya Halkevlerinin türlü çalışmalarından faydalanmak suretile altı milyonu geçen vatandaş Evlere devam etmiştir. Halkevleri şubelerinin, isimlerinden anlaşılacak vazife kolları her gün daha geniş neticeler alacak bir çalışma yolundadır.

Dil, edebiyat, tarih şubesi: Türk Tarih cemiyeti ile Türk dil cemiyetinin tanzim ettiği program esasları içinde çalışmaktadır.

Söz derlemeleri, anketlere karşılık bulmak, ata sözleri, maniler, millî masallar, folklor tetkikleri, eski eserlerin yerlerinin tesbiti, harap olmaktan muhafazaları, Türk büyüklerinin hatıralarını ve yıl dönümlerini kutlamak gibi tarih, dil ve kültür mesaisinde bir çok kıymetli eserlerin temel taşı konmaktadır.

Bu kolların tertip ve neşrettiği Halkevleri dergileri tarih ve dil sahasında değerli malzemeyi ihtiva etmektedirler.

Hiç bir münevver, okumak, konferans dinlemek ve umumî bilgilerini arttırmak ihtiyacından kendini kurtaramaz. Aksi takdirde yarı cahil kalmak ve kendisinden sonra mektepten çıkan her yeni nesilden fikir ve bilgi itibarile geride bulunmak tehlikesini göze almış demektir. Bu bakımdan konferans faaliyetlerine her yıl evvelkinden daha fazla önem verilmiş, 1937 de verilen konferansların sayısı 3000 i geçmiştir. Profesörlerimizin, doçentlerimizin de katıldığı bu konferans faaliyeti mahsulü olan değerli konferanslar Partice bastırılmaktadır.

Güzel sanatlar şubesi: Resim, modern musiki, şehir bandolarının teşkili, millî türkülerimizin notalarının zaptedilmesi, tezyinî kadın işleri, mimarî kursları, radyo ve gramofonla memlekette modern musiki zevkinin yayılması, modern musiki dersleri verilmesi gibi işlerde bu şubeler tarafından önemli adımlar atılmıştır. 1937 yılı içinde verilen konferanslar 1,164 ve açılan ar sergileri de 135 olmuştur.

Temsil şubesi: C. H. Partisinin kabul ettiği piyesler, gerek kapalı sahnelerde, gerek köylerde kurulan açık sahnelerde temsil edilmiştir. Ankara, İzmir gibi bazı Halkevlerinde Karagöz, kukla gibi halk oyunlarına önem verilmiş ve yapılan tecrübeler güzel neticeler vermiştir. Halkevlerinin tem-

silleri her yıl artmaktadır. 1933 yılında 511 temsil verilmişken bu rakam 1937 yılında 1.160 olmuştur. Gerek Partinin hazırladığı ve gerek Halkevlerinin tedarik ettikleri kültürel mahiyetteki filimlerle 1937 yılında 1.549 sinema seansı yapılmıştır.

Spor şubesi: Bulundukları yerlerdeki gençlerin spor faaliyetlerile sıkı bir alâka gösteren, yeni klüpler açılmasına, modern sahalar yapılmasına, muhtelif spor şubelerinin ve bilhassa güreş, denizcilik gibi ulusal mahiyetteki sporların memleketimizde inkişafına çalışan bu şubemizin mesaisi ümit verici mahiyettedir.

İçtimaî yardım şubesi: Muayene evleri açmak, sıhhî konferanslar vermek, sıhhî müzeler kurmak, acı ve sıkıntı çeken muhtaçlara para ve ekmek vermek suretile yardımlar yapan şefkat müesseseleri vücuda getirmek gibi insanî işlerle meşgul olmuştur. Bu şubemizin çalışma sahası gittikçe genişlemektedir.

Halk dershaneleri ve kurslar şubesi: Fransızca, İngilizce, Almanca gibi diller için kurslar açılmakla beraber, okuma yazma bilmeyen yurtdaşlar için de halk okuma odaları, istenografi, hesap, muhasebe usulleri, dikiş, nakış, biçki, sağlık, ziraat makine kursları açılmıştır.

Kütüphane ve neşriyat şubesi: Hemen her Halkevinde bir kitapsaray ile okuma odası vardır. Bir taraftan Parti kendi menbalarile tedarik ettiği kitapları göndermek, diğer taraftan da her Halkevi bütçesine koyduğu tahsisatla kitap elde etmek suretile Halkevlerinin Kitapsaray muhteviyatı her yıl zenginleşmektedir.

Bugün Halkevi Kitapsaraylarında 130.000 kitap vardır. 1933 yılı içinde okuyucu sayısı 149.949 iken 1937 de okuyanlar sayısı 1,598,191 olmuştur.

Köycüler şubesi: Köycüler şubesi muvaffakıyetli neticeler almaktadır. Köylülerin sağlık, ziraat, ticaret ve bütün bilgilerini arttırmak, köylerin sıhhî ve hayatî şartlara uygun hale gelmelerine çalışmak, mahsullerin, hayvanların hastalıklardan nasıl korunacaklarını öğretmek, yeni rejim ve yüksek inkılâbımız prensiplerini anlatmak, köylerimizde bayrak çekme merasimi, köylü gecesi, toprak bayramı, köylü bayramı gibi hep bir arada toplanmak ve konuşmak gibi sahalarda ümit verici neticeler alınmıştır.

Müze ve sergi şubsi: Halkevlerimiz müze ve sergilerle millî kültürün ilerlemesine ve eski kıymetli eserlerimizin saklatılmasına, şehir müze ve sergilerinde bir çok ince sanat eserlerimizin halka gösterilerek sanat zevkinin arttırılmasına çalışılmaktadır.

Adliye Vekâleti

Adliye teşkilâtının vaziyeti

Halen Türkiye Cümhuriyetinde bir, birinci reis ve bir baş müddei umumî ile on, ikinci reisi ve elli âza ve 18 baş müddeiumumî muavini ve yirmi beş raportör âzadan müteşekkil olmak üzere dört hukuk; dört, ceza; bir ticaret ve bir icra iflâs dairelerini muhtevi olan temyiz mahkemesi teşkilâtı mevcut olup kaza birliğinin bir cüz'ü olan içtihat birliği ve kanunun her yerde tam olarak tatbiki bu teşkilâtla temin edilmektedir.

En yüksek dereceli adalet mercii olan işbu temyiz teşkilâtının mürakabesi altında çalışan 32 si müstakil ve 46 sı mürettep yani ağır ceza işlerile birlikte asliye mevaddını da rüyet eden ve bir reis ile iki âza ve bir âza muavininden müteşekkil bulunan 78 ağır ceza mahkemesi ve yine 1 reis ile 2 aza ve 1 aza muavininden müteşekkil olmak üzere çalışan (4) asliye ceza, (10) asliye hukuk ve (4) ticaret mahkemesi ve tek hâkimden ibaret olmak üzere (145) asliye hukuk mahkemesi, (141) asliye ceza mahkemesi ve yine bir hâkim tarafından hem hukuk hem de ceza işlerine bakılan (197) asliye mahkemesi ve (171) tane de hukuk ve ceza mevaddının sulh kısmına bakan sulh mahkemesi olmak üzere cem'an (750) mahkeme mevcuttur. Bu mahkemelerde filen kaza vazifesini gören (312) si ağır cezada (16) sı ticaret mahkemesinde ve (185) i asliye hukukda ve (157) si asliye cezada ve (183) ü hem asliye hukuk hem asliye cezaya bakan tek hâkimli mahkemelerde ve (171) i sulh mahkemelerinde ve (10) icra reis muavinliğinde ve (360) ı sorgu hâkimliği işlerinde çalışan (1394) hâkim ile bu mahkemeler nezdinde âmme hukukunu temsil eden (507) Cümhuriyet müddeiumumî ve muavini ve (348) icra memuru ve (10) adlî tabip mevcuttur. Bunlardan başka ikinci mertebe memuru olarak yine bu mahkemeler nezdinde (465) baş kâtip ve muavini ve (1923) zabıt kâtibi ve (1068)i piyade ve (768) i süvari olmak üzere ceman (1836) mübaşir çalışmaktadır.

Yapılan adlî teşkilâtın gayesi olan tevzii adaletin hakkile ifası bu işe memur olan hâkimlerin tam bir ilmî kifayet ve istiklâl ile hareket ve ifayı vazife etmelerine vabeste olup bu husus 1/Kânunuevvel/1934 tarihine kadar 766 sayılı hâkimler kanunu ile temin edilmekte idi.

Adlî mevzuatımızın kendinden beklenilen faydalı neticeleri vermesi için aranacak mühim bir nokta, bu kanunları tatbik edecek olanların kudret ve ehliyet sahibi bulunmaları ve ayni zamanda hâkimlerde ehemmietle aranacak olan seciye, metanet ve doğruluk gibi haslatları haiz olmalarıdır. Adaleti halk arasında tevzi etmek vazifesini üzerine alacak olan hâkimlerin mesleğe

alınırken yukarıda işaret edilen vasıflarla mücehhez bulunmaları hakkile takdir ve tetkik olunduktan sonra istikballeri noktasından da bu meslekte feyiz göreceklerine emin olmaları ve terfi ve takdirlerinin de bu yüksek mülâhazalara dayanan esaslara göre tanzim edilmiş bulunması lâzımdır.

Teşkilâtı esasiye kanunumuzda mahkemelerimizin istiklâlini kayıt ve tesbit eden 56 ncı maddede hâkimlerin evsafı, hukuk ve vezaifi, maaş ve muhassasatları ile nasıp ve azillerinin mahsus kanunla tayin olunacağı açık olarak gösterilmiş olduğundan 766 sayılı kanunun tatbikinde görülen tecrübeler bu kanunun değiştirilmesi zaruret ve mecburiyetini gösterdiğinden dolayı mahzurlu ve hatalı olmak değil umulduğu kadar fayda vermiyen her şeyi ilmin, usulün ve ihtiyacın icaplarına göre tadil ve ıslâh etmek sıarında olan inkılâbımıza lâyık ve hakkın sahibine verilmesinde itimada şayan hâkimler yetiştirmek ve gençlerimize bu mesleğin istikballerinden kat'î ümitler verici olduğunu anlatmak için 1/K.Evvel/934 tarihinde mer'iyet mevkiine giren 2556 sayılı hâkimler kanunu Büyük Millet Meclisince kabul edilmiştir.

Hükmünün yürümeğe başladığı üç buçuk senedenberi tatbikatından görülen amelî faydalar; hâkimlerin terfii için, kendi sayügayretlerinden ve çıkardıkları iş miktarından ve verdikleri kararlardan temyizce tetkik olunanları tasdik ve bozma nisbetlerinin lehlerine tezahür etmesinden başka çare olmadığını tebarüz ettirmiş ve esasen her meslekten ziyade feragati nefisle çalışan hâkimlerimizi daha ziyade şevk ve gayretle mesleklerine bağlamıştır.

Mesleğin istilzam ettiği ağır mes'uliyete katlanacak olan hâkimlerimizden arzolunan 2556 sayılı kanunla muayyen olan usul dairesinde lâzımgelen şartları ihraz edenlerin terfi edebilmeleri için her sene alınan kadrolar ihtiyaç nisbetinde arttırılmış ve nihayet bu sene 30/5/938 tarihinde Yüksek Meclisce kabul buyurulan 3408 sayılı kanunla 63 adet (90) liralık ve 79 adet (80) liralık, 188 adet (70) liralık ve 268 adet (55) liralık ve 347 adet (45) liralık ve 485 adet (40) liralık ve 660 adet (35) liralık ve 350 adet (30) liralık olmak üzere çok geniş bir kadro alınarak hâkimlerin terfileri esbabı temin edilmiştir.

Cümhuriyetin ilânından beri yapılan adlî teşkilâttaki tedricî değişiklikleri, bu yolda elde edilen tekâmülü tebarüz ettirmek için şu suretle sıralayabiliriz:

A — Sivasda hukuku şer'iye ve ceza ve istida dairelerinden mürekkep muvakkat bir temyiz heyeti teşkiline dair olan 7/Haziran/337 tarih ve 4 numaralı kanun.

B — Kazalarda bidayet mehakimi vazife ve salâhiyetini haiz olmak üzere tek hâkimliklerle vilâyet ve livalarda bir reis ve iki âzadan mürekkep istinaf mahkemelerinin teşkiline dair 30/Nisan/337 tarih ve 117 sayılı kanun.

C — Salâhiyeti adliyeye müteallik 1/T.Sani/339 tarih ve 367 sayılı kanun.

D — Heyeti temyiziye merkezinin Eskişehire nakline ve teşkilâtın genişletilmesine dair 14/T.Sani/339 tarih ve 371 sayılı kanun.

E — Toplu hâkimliğin idaresioe dair olan 8 Şubat 340 tarih ve 1424 numaralı kanun.

F — 3 Nisan/340 tarih ve 461 sayılı hâkimlik kisvesi kanunu.

G — Mehakimi şer'iyenin kaldırılmasına dair olan 8 Nisan 340 tarih ve 464 sayılı kanun.

H — Ağırceza mahkemelerinin bir reis ve iki âzadan terekküp edeceğine dair 30/K.Evvel 926 tarih ve 952 sayılı kanun.

İ — İcra teşkilâtına dair 2 Mart 927 tarih ve 980 sayılı kanun.

J — Kazalarda tek hâkimli ceza ve hukuk mahkemeleri tesisine dair Mart 927 tarih ve 981 numaralı kanun.

K — Mart/926 tarih ve 766 sayılı eski hâkimler kanunu.
senesinde kabul olunan 3408 sayılı adlî teşkilât kadrosu kanunu.

L — Temyiz teşkilâtının 4 Hukuk 4 ceza ve 1 ticaret dairesi olmak üzere tevsii hakkındaki 928 tarihli ve 1221 sayılı kanun.

M — Temyiz mahkemesinde mevcut dairelere bir de icra ve iflâs dairesi ilâvesine dair 2020 sayılı kanun.

N — Temyiz mahkemesine gelen işlerin tetkikatını tesri ve teshil maksadile dava dosyalarını tetkik ve telhis ile yazacakları raporları heyete takrir ve izah etmek üzere raportörlükler ihdası hakkındaki 2314 sayılı kanun.

O — Hâkimlerin sureti intihap ve tayin ve terfilerine dair yukarıda esasları arzolunan 934 tarih ve 2556 sayılı hâkimler kanunu.

P — Temyiz mahkemesinin Ankaraya nakli hakkındaki 935 tarihli ve 2769 sayılı kanun.

R — Mevcut hâkimlerden sırası gelenlerin terfi edebilmelerini teminen 938 senesinde kabul olunan 3408 sayılı adlî teşkilât kadrosu kanunu.

Yapılan kanun, nizamname, talimatnamelerin isimleri	numaraları
1 — Türk kanunu medenisi	743
2 — Kanunu medeninin sureti meriyet ve şekli tatbiki hakkında kanun	
3 — Borçlar kanunu	818
4 — Emlâk ve Eytam Bankası kanunu	844
5 — Evlenme talimatnamesi	
6 — Velâyet, vesayet ve miras hukukuna ait nizamname	
7 — Kara ticareti kanunu	865
8 — Deniz ticareti kanunu	1440
9 — Ticaret kanununun sureti tatbiki hakkında kanun	
10 — Tatbikat kanunu	866
11 — Hukuk U. muhakemeleri kanunu	1086
12 — İcra ve iflâs kanunu	2004
13 — İcra ve iflâs kanunu nizamname ve talimatnamesi	
14 — Avukatlık kanunu	

15 — Noter kanunu 3456
16 — Adliye harç tarifesi kanunu 2503
17 — Noter harç kanunu

Cumhuriyet ilânı tarihinden bugüne kadar hukuk işleri umum müdürlüğünce yapılan kanunların numaralarını gösterir cetveldir. 7/7/938

Ceza Mevzuatı

Cumhuriyet idaresi 1810 tarihli Fransız kanunundan alınan 1274 tarihli ceza kanununu mer'iyette buldu. Bu kanun hazırlanırken Fransız ceza kanunu bilhassa mutlakiyet saltanatını kuvvetlendirecek müeyyitlerine mühim bir yer ayrılmış âmmenin ve memleketin hukukuna taallûk eden kısımlar daha basit bir halde bırakılmıştı. Tanzimi sırasında üstün bir kanun addedilebilecek hükümleri ihtiva etmekte olan bu kanun arada geçen bir asırdan fazla zaman zarfında ceza hukukunun tekâmül seyrini takip edemediğinden ilmî kıymetini kaybetmiş zaman zaman ilâve olunan maddelerle de insicamsız bir hale gelmişti. Bundan başka tatbikatta görülen noksanlar hâkimleri büyük müşkiller karşısında bulundurmakta idi. Cumhuriyet idaresile pek feyizli inkişaflara mazhar olan memleketimiz ihtiyaçlarının ferdi saltanat devrinden kalan bu kanuna tatbik edilemiyeceği şüphesizdi. Yeni telâkkilere göre cezalandırılması icap eden suçluları cezalandırmak imkânı bulunamamakta ve buna mukabil dinden mülhem olan zihniyetle tanzim kılınan hükümleri vicdan hürriyetini bile tanımıyarak o zamanki tabirle (Nakzı siyamı) âdabı umumiyei islâmiyeye mugayeretinden dolayı suç telâkki etmekte idi

Cumhuriyet devrinde ceza sahasındaki en kuvvetli adım şüphe yok ki devletin şahsiyetini, âmmenin hukukunu koruyacak müeyyidelerden mahrum olan ve eski nazariyelere istinat eden 1274 tarihli kanunun terkedilerek onun yerine hukuk nazariyelerinden mülhem bulunan ve İtalya kanunundan iktibas edilen 926 tarihli ceza kanununun tedvinile atılmıştır. İki kanunun arasında yapılacak mukayeselerde eskisinin birçok hâdiseleri dairei şümulüne almayarak âmme hukukunu ihmal ettiği kolaylıkla görülür. Bu kanun daha sonraları tatbikattta alınan neticelere göre tadil ve ıslâh edilmiş bilhassa devletin emniyetine karşı cürümler başlıklı birinci faslı 936 senesine ait tadilât meyanında baştanbaşa yeniden tanzim edilmiştir. Şiddet kullanarak içtimaî bir zümrenin diğerleri üzerinde tahakkümünü tesis etmiye ve içtimaî bir zümreyi bu suretle kaldırmağa veya iktisadî ve içtimaî nizamları devirmeğe veya millî hissiyatı zayıflatmağa veya sarsmağa matuf cemiyetleri tesis, teşkil, tanzim veya sevk ve idare edenlerle bu maksatlarla propaganda yapanlar hakkında şimdiye kadar mevzuatımızda yer almamaış olan cezaî müeyyideler vaz'edilmiştir. Devletin emniyet ve menfaatine taallûk eden vesika ve malûmatı hüsnü muhafazaya itina etmiyenler hakkında tertip edilen cezalar bu hususta gösterilen hassasiyetin açık ve güzel birer misalini teşkil eder. Yeni kanun âmmenin ve ailenin nizamı ve selâmeti ve umumî âdap ile şahıslar ve mal aleyhinde işlenen cürümler için bugünkü ihtiyaçları karşılamağa mü-

sait yeni hükümler vazettiği gibi eskiden mevcut olan hükümleri de yeni telâkkilere göre tadil ve islâh etmiş bulunmaktadır.

Tekke, Zaviye ve Türbelerin seddine dair olan Kanun

Memleketin her tarafında ülema kisvesini kendiliğinden lâbis olarak gûya ahalinin efkârını temsil, tevcih ve maksatlarına göre teşviş için salâhiyet ve vaziyet takınmış olan bir çok kimseler vardı. Bunlar uzun zamanların itiyadı neticesi olarak halkın mühim bir ekseriyetinde hurafelere karşı yerleşmiş olan itikatları istismar etmekte idiler. Alelûmum tarikatlarda şeyhlik, devrişlik, seyitlik, çelebilik, emirlik, üfürükçülük ve mıskacılık gibi ünvan ve sıfatlar bu batıl itikatlar yüzünden mevcudiyetlerini idame ediyorlardı. Bunlar mazide memleketin her yönden duçarı inhitat ve tereddi olmasına sebep oldukları gibi inkılâp ve intikal senelerinde de yer yer fena tesirleri filen görülmeğe başlamıştı. Bir çok fedakârlıklarla vaktinde bastırılmış otlan şeyh Sait vak'ası da bu sakim itikatların doğurduğu irticai bir hareketti. Bu gibi batıl itikat ve hürafelere olan merbutiyeti ortadan kaldırarak inkılâbın icap ettirdiği yeni zihniyeti ikame etmek maksadile tanzim edilmiş olan tekke ve zaviyelerle türbelerin seddine ve türbedarlıklarla bir takım unvanların men ve ilgasına dair olan 676 sayılı kanun 20 T.Evvel 341 tarihinde kabul olunmuştur.

Ceza Muhakemeleri Usulü Kanunu

1879 tarihinde Fransız ceza usulü kanunlarından iktibas edilmiş olan usulü muhakematı cezaiye kanunu muhtelif zamanlarda birçok değişikliklere uğramıştır. Eski ceza kanunu ile hemâhenk olarak tertip edilmiş bulunan bu kanun cumhuriyetin kabul ve takip ettiği prensiplere uygun ve 1926 senesindenberi neşredilen adlî müdevvenat ile âhenkdar olmadığından ceza Usulü Muhakemesi hakkında yeni bir kanun tanzimi zarureti belirmiştir. Bir usul kanununun mükemmeliyeti haiz olduğu adalet ve hürriyet teminatının derecesile ölçülür. 929 tarihinde kabul edilen ceza muhakemeleri usulü kanunu gerek âmmenin ve gerek şahsın haklarını esaslı teminata bağlıyan kaideleri ihtiva etmek itibarile eski mevzuata nazaran çok ileri ve üstün bir kanundur.

Usul kanunlarının memleketin vasıta ve imkânlarına uygun olması da gerek teşkilâtın verimi ve gerek adaletin yerine gelmesi bakımından zarurîdir. Bu zarureti göz önünde bulunduran Adliye Vekâleti Hukuk Usulünde olduğu gibi ceza usulü kanununun da tatbikatını büyük bir dikkat ve itina ile tertip etmiş ve devamlı tecrübeler neticesini göz önünde tutarak kanun hükümlerini teşkilât ve vesaitimize uygun bir şekilde tadil etmiştir. Ceza Muhakemeleri usulü kanunumuz cumhuriyet müddei umumilerine hukuku âmme davasına açmakta adalet icaplarına uygun bir takdir hakkı tanımıştır. Bu esasa göre cumhuriyet müddeiumumileri bir suçun ikaına her ne suretle olursa olsun muttali olunca suçlu sayılanın leh ve aleyhinde olan ve kaybolmasın-

dan korkulan bütün delilleri toplamak suretile hazırlık tahkikatı yapar, Suçun takibe değer bir mahiyette olmadığını görürse takibat icrasına mahal olmadığına karar vererek mahkemelerle sorgu hâkimlerini fuzulî surette işgal ve kendilerine suç isnat edilenleri haksız yere iz'açdan tevakki ederler. Eski usule göre suçdan zarar gören şahsın mücerret bir iddiasile her hangi bir vatandaşın maznun sıfatile mahkeme huzuruna sevki imkânile yeni usulün yukarıda izah edilen esası iki usulün mülhem olduğu prensip farkını açık olarak tebarüz ettirir. Yeni usul kanununun vazettiği diğer mühim bir prensip de suçdan zarar gören şahısların cümhuriyet müddeiumumîsinin haiz oldukları hak ve salâhiyetlerle ve müdahil sıfatile davaya iltihak ederek davayı Cümhuriyet müddeiumumîsile birlikte takip edebilmeleridir. Suçdan zarar göre şahıs tahkikatın her safhasında davaya müdahale hakkını haizdir. Bunun için müdahilin şahsi hak talep etmesine lüzum yoktur. Müdahilin bu yollara müracaatı şahsî hak noktasına maksur olmayıp âmme hukukuna da şamildir. Halbuki eski usulümüze göre suçdan zarar gören şahıs ancak hukukî şahsiyesini talep ettiği takdirde davaya iştirak edebilirdi. Yeni usul kanununda suçlu tahkikatın bütün sahalarında verilen kararlardan dolayı müddeiumumî gibi kanun yollarına müracaat etmek salâhiyetini haizdir. Bu suretle kanun prensip olarak âmme ve şahıs haklarını aynı teminatla korumaktadır.

Matbuat Kanunu

Matbuatın vazifesi memleketin ihtiyaçlarını anlayarak bu hususda umumî efkârı temsil ve tenvir etmektir. Medenî devletlerin içtimaî ve siyasî hayatında matbuatın oynadığı rol haiz olduğu kudret ve nüfuz bugünkü kadar hiç bir zaman kendini hissettirmemiştir. Matbuatın kendisinden beklenen yüksek vazifeleri hakkile ifa edebilmesi salâhiyet ve mes'uliyetini tayin ve tesbit eden bir kanunun vücuduna vabeste idi. Bu ihtiyaç sevkiledir ki devlet ve memleketin menfaatlerinin icap ettirdiği teminat ve müeyyideleri ihtiva etmek üzere hazırlanan matbuat kanunu lâyıhası Büyük Millet Meclisince kabul olunarak 8 8 933 tarifinde tatbik sahasına girmiştir.

Kan Gütme Hakkındaki Kanun

Ceza mevzuatı arasında memleketin çok eski ve esaslı bir derdini kökünden halleden ve yurdun muhtelif mıntakalarında yeni bir nizam ve sükûn unsuru olarak belirecek olan kan gütme hakkındaki kanunu da zikretmek icap eder. Memleketimizin bazı yerlerinde kan gütme saikile mukabil katiller işlemek esasına dayanan sakim bir anane hüküm sürmektedir. Bu ananeye göre her hangi bir sebeple öldürülmüş olan kimsenin kan hısımlarından olan erkek ve hatta icabında kadınların maktulün intikamını almak üzere katili ve mümkün olmadığı takdirde kan hısımlarından diğer bir erkeği öldürmeleri şarttı.

Fili işlemiş olan mücrimin adliyece takip edilerek cezalandırılmış olmasının ehemmiyeti yoktur. Öldürülenin behemehal intikamının alınması maktulün ailesinde kendilerine bu vazife teveccüh edenler için bir şeref meselesi teşkil etmektedir. Bazı münevverlerin bile muhitin tazyikine mukavemet edemiyerek bu ananeye tâbi oldukları görülmüştür. Bu sebeple her katli bazan tüyler ürpertici şekilde takip eden mukabil katiller intikam hissi yerleşen aileler arasında eli silâh tutacak erkek kalmayıncaya kadar senelerce devam etmektedir. Pek iptidaî bir zihniyetin mahsulü olup henüz muntazam devlet teşkilâtı olmıyan zamanlardan arta kalan bu anane cumhuriyet rejiminde zaaf kesbetmiş ve memleketin pek mahdut bazı yerlerine inhisar etmişse de tesirini bu mahdut yerlerde bile icrasına cumhuriyet rejimi cevaz veremezdi. İşte bu iptidaî itiyadı kökünden izale maksadile esaslı tedbirler almak lüzumu belirmiş ve bu maksatla kan gütme sebebile işlenen adamı öldürme ve buna teşebbüs cürümleri faillerinin hısımları hakkında emniyet tedbirleri tesis eden kanun 6/6/937 tarihinde mer'iyet mevkiine girmiştir. Bir sene önce tatbik sahasına intikal eden bu kanun iptidaî bir zihniyetin mahsulü olan sakim bir itiyadı yok ederek vatandaşların birbirlerini öldürmesine mani olacak çok esaslı bir müeyyidedir.

Meşhut Suçlar Kanunu

Usul kanunlarında sür'at ve sadeliği temin Adliye Vekâletinin ötedenberi en esaslı meşgalelerinden birini teşkil etmiştir. Bu mevzu etrafında yapılan tetkikler neticesinde vücut bulan Meşhut suçların muhakeme usulü hakkındaki kanun 20 aydanberi tam bir muvaffakıyetle tatbik edilmektedir. Meşhut suçlar kanunu, şumulüne giren ceza davalarında adaletin en esaslı hedeflerinden biri olan sür'at ve sadeliği tahakkuk ettirmekle kalmamış suçun ikamı müteakip gecikmeden tatbik edilen ceza ibret verici tesirile suç adedinin azalmasına sebep olmuştur. Filvaki Meşhut Suçlar kanununun mer'iyet mevkiine girdiği teşrini evvel 936 ayında İstanbul merkezindeki mahkemelere 511 iş intikal etmiş iken bu rakkam aydan aya büyük mikyasda azalarak kısa bir müddet sonra 267 adedine kadar düşmüştür. Ankara merkezindeki suç adedi birkaç aydan sonra yarıdan da aşağı düşmüş, İzmir de buna yakın bir tenakus kaydetmiştir.

Çünkü, kanun maznunun suçu işlediği gün Cumhuriyet müddeiumumîsine ve oradan da mahkemeye sevkedilerek ayni günde muhakeme edilmesi gayesini takip etmiştir. Mahkemenin, delillere derhal el koyarak işin esasına tam bir isabetle nüfuz etmesinin ve suçlunun vakit geçmeden tecziye ve suçun ika ettiği tesirlerin izalesi imkânlarını hazırlayan bu kanun 20 aylık tatbikat devresinde adliye ve zabıtanın vazife bağlılığı ve kifayeti sayesinde kendisinden beklenen bütün semereleri halkı ve idareyi her bakımdan memnun edecek bir şekilde temin etmiş bulunmaktadır. Meşhut sulçar kanununun bariz vasıflarından biri de adaletin tam olarak tecellisini sür'at ve sadelikle telif etmiş olmasıdır. Bunun için müddeiumumînin delilleri tamamen

tesbit ederek işi mahkemeye inkişaf etmeğe müsait ve müstahzar bir tarzda sevkedebilmesini temin edecek hükümleri etraflı bir surette tesbit etmiştir. Bu bakımdan kanun hakikî zaruret mevcut olan hallerde cümhuriyet müddeiumumisine umumî usule müracaat salâhiyetini tanımıştır. Şimdiye kadar geçirdiği tecrübe bu zaruretin pek istisnaî hallerde belirdiğini ve kanun şumulüne giren meşhut suç hâdiselerinin kanunun kısa ve seri sistemi dahilinde 24 nihayet 48 saat zarfında isabetle hükme bağlandığını göstermiştir. Bu neticelerdir ki kanun sahasının tedricen genişlemesi hakkındaki cereyanlara gün geçtikçe kuvvet vermiş ve nihayet kanun ahiren tadil görerek ağır ceza mahkemelerinin vazife gördükleri şehir ve kasabanın belediye hudutları içinde işlenen meşhut mahiyeti haiz ağır cezalı cürümlere de teşmil edilmiştir.

Filhakika delilleri vazih olan ağır cezalı meşhut cürümler hakkında da kanunun kabul ettiği sistematik tatbikinde hiç bir mahzur mülâhaza edilemez. Bu suretle kanun elimizde mevcut vasıtalarımızın kifayet ettiği bir sahada ağır cezalı cürümler hakkında tatbik edilmeğe başlamış bulunmaktadır.

Neşriyat işleri

Yüksek vekâlet tarafından her ay başında muntazaman (Adliye ceridesi) tab ve neşredilmektedir. İşbu mecmuada tanınmış hukukşinas ve hâkimlerimizin ve avukatlarımızın yazıları ile temyiz mahkemesi ceza, hukuk, ticaret ve icra iflâs daireleri kararları bulunmaktadır.

Bundan başka her sene ayrıca temyiz mahkemesi daire kararları ayrı birer kitap halinde çıkarılmaktadır.

930 senesine kadar her sene birinci altı aylık ve ikinci altı aylık olmak üzere tabedilmiştir. 930 dan sonra 931, 932, 933 senelerinde temyiz devair kararları çıkarılmıştır.

Ayrıca 930 - 934 senelerine ait birer kitap halinde tevhidi içtihat ceza heyeti umumiyesi, hukuk heyeti umumiyesi ve ticaret heyeti umumiyesi kararları çıkarılmıştır. 935 senesi temyiz ceza ve hukuk daire kararları olmak üzere iki kitap daha tabedilmiştir.

Her senenin temyiz kararları bir sonraki sene adliye ceridesinde ilâve olarak tabedilmekte ve sene sonunda bu kararlar ayrıca kitap haline sokulsokulmaktadır.

Tabedilmiş bulunan kanun, şerh ve hukukî eserler şunlardır:

Ceza kanunu şerhi cilt 1, 2, 3, 4
Rosel kanunu medenî şerhi 1, 2, 3, 4
Kürti kanunu medenî şerhi 1, 2
Marten borçlar K. umumî nazariyeleri cilt: 1, 2
Bozkurt - Lotüs
Tamimler mecmuası
Kanunu medenî
Borçlar kanunu

Ceza kanunu
Ceza U. muhakemeleri K.
Hukuk U. Muhakemeleri K.
Ticaret kanunu
Deniz ticareti kanunu
İcra ve iflâs kanunu
İcra iflâs K. Şerhi
Karl strup'un hukuku düveli
Hukuku hususiyei düvel
Kararlar heyeti
İsviçre federal mahkemesi kararları (adliye ceridesinde ilâve halinde)
Müddeiumumilik ve istatistik D. leri kalem muamelâtına ait talimatname
Ceza M. Usulü K. talimatnamesi
Türk hukuk tarihi (12. kitap)
Kitaplıklar önergesi
Borçlar K. (yeniden)
Marten borçlar K. şerhi (yeniden)
Ceza K. (tadili, yeniden)
Ceza M. usulü K. tadili (yeniden)
Meşhut suçlar K.
Hügo Oser borçlar K. şerhi
935 yılı adlı grafik ve cetveller
Tadillerinden sonra ceza kanununumuz üzerinde bir inceleme
Tadillerinden sonra ceza M. usulü K. üzerinde bazı izahlar
Finans ilmi
Fritaz Funk'jun borçlar K. şerhi
Cinaî ilmi beşer (tabedilmektedir).
1-149 sayılı adliye C. fihristi
Ceza M. Usulü K. esbabı mucibe lâyıhası
Şahitlik ve şahidin pisikolojisi
İngiliz C. muhakemeleri usulü
Yeni hâkimler K.
Hukuku esasiyede yeni temayüller
Varşova konferansları
Orman işleri
Cezalı kanunlar ve bunları tatbik eden merciler üzerinde mülâhazalar.

Hukuk ilmini yayma kurumu

İşbu eserler umum adliye teşkilâtına dağıtılmış ve fazla kalanlar hazine hesabına satılmaktadır.

Bunlardan başka Türk hukukşinasları ve profesörleri ve hâkimleri tarafından tabedilen yüzlerce hukukî eserle ecnebi eserler satın alınmış ve hâkimlerimizin bunlardan istifadeleri temin edilmiş ve edilmekte bulunmuş-

tur. Hâkimlerimizin malûmatlarını arttırmak yolunda birer teşvik vesilesi olmak üzere yazacakları eserlere vekâlet tarafından maddî yardım edilmektedir. İzmir ve İstanbul baro mecmualarile hukuk gazetesi gibi hukukî mecmualara abone olunmuş ve mezkûr mecmualar hâkimlere tevzi edilmiştir.

Ayrıca yüksek başvekâletten gönderilen düstur ve resmî gazeteler günü gününe adliye teşkilâtına tevzi edilmektedir.

Ceza evleri

Osmanlı imparatorluğundan Cumhuriyet devrine intikal eden hapishanelerin vaziyetleri pek elîm idi. Bunların ekserisi hava ve ziya gibi tabii yaşama şartlarını bile haiz bulunmıyorlardı. Bu suretle eski devirlerde mühmel kalmış olan ceza müesseselerinin hemen hepsi bugünkü prensip ve telâkkilere göre ceza infazına müsait olmıyan yerlerdi.

Cezaların tatbik ve infazının adlî bir vazife olduğu düşüncesi umumiyetle kabul edildiğinden 1929 senesinde hapishanelerin idaresi Dahiliye vekâletinden alınarak Adliye vekâletine bağlanmıştır. Hapishanelerin idaresi Adliye vekâletine geçtikten sonra hapishanelerin islâh ve tanzimi vekâletin en esaslı meşgalelerinden birini teşkil etmiştir.

Hapishane ve tevkifhanelerin idaresi hakkındaki 26/6/930 tarih ve 1721 numaralı kanun neşredilerek bazı yenilikler vücuda getirilmiş ve ayrıca en ilmî usul ve teşkilâtı ihtiva eden bir ceza evleri nizamnamesi hazırlanmakta bulunmuştur.

Memleketimizde uzun zamandanberi çok ihmal edilmiş bir halde bulunan hapishanelerin asrî bir şekle konulması kısa bir zamanda tahakkuk ettirilmesi kabil olmıyan ve devamlı ve sistemli çalışmayı icap ettiren çok müşkül bir iştir.

Tecziye ve islâh sisteminin bugünkü icaplarına göre tertip ve tesbit olunan plânlar dairesinde ve bütçe ile verilen tahsisatın müsaadesi nisbetinde ceza evlerinin inşasına başlanmış, Bergama ve Nazillide 110 ar kişilik mükemmel birer ceza evi yapılmıştır. Aydın, Malatya ve Çorum'da 300, Artvin'de 200, Bartın'da 100 ve Yalova'da 50 kişilik birer ceza evinin inşasına başlanmış olup yakında ikmal edilecektir. Eski senelerde başlanıp yarı kalan yerler ikmal edildiği gibi Edirne'deki Yanık Kışla ve Hanlarda ceza evlerine çevrilmiştir. Diğer bir çok yerlerde yeni ceza evleri inşa edilmek üzere hazırlıklar devam etmekte bulunmuştur.

Yeni binalarda hava ve ziyaya çok ehemmiyet verilmiş; revir, mutbak, çamaşırlık, teneffüs yerleri, muhafaza tertibatı ve teşkilâtı düşünülmüş; mevkuf ve mahkûm, kadın ve genç yaştakiler için ayrı, ayrı yerler tahsis olunmuştur.

Memleketin her tarafında yeni ceza evlerinin yapılması zarureti karşısında bulunulduğu cihetle hem seri, hem ucuz yapılması için inşaatın vekâletin mühendis ve mimarlarının nezareti altında mahkûmlardan teşkil edilecek

inşaat ekipleri vasıtasile yapılması düşünülmüş ve bu maksadla icap eden kadro alınmış ve ayrıca bu hususa salâhiyet veren kanun lâyıhası da yüksek meclise arz ve takdim olunmuştur.

Hapishane işlerinde bu suretle geniş mikyasta inkişaflar husule gelmiş ve şimdiye kadar bir müdüriyet halinde tedvir edilmekte olan hapishanelerin işleri bir kaç misli artmış olduğundan bu idarenin uhdesine terettüp eden vazifeleri ifa edebilmesi için teşkilât yapılmasına zaruret hasıl olmuş ve bu suretle ceza ve tevkif evleri umum müdürlüğü teşkil edilmiştir.

İşin serbest hayatta da, mahpusiyet halinde de eşi bulunmaz bir ıslâh ve terbiye vasıtası olduğunu göz önünde tutan vekâlet, mahkûmları çalıştırma prensibini geniş mikyasda tatbik etmeğe başlamıştır. Türk ceza kanununun muaddel 13 ve 15 inci maddelerile kabul edilen infaz sisteminin tatbiki için İmralı adası ile Edirne'de her türlü tesisatı ile birer zirai ceza evi, Zonguldak'da kömür ocaklarında iki ceza evi kurulmuş, Isparta'da halıcılıkla ve Ankara'da matbaacılıkla iştigal eden birer ceza evi açılmıştır. Kastamonu'da mütedavil sermaye ile marangozluk ve urgancılık işlerine başlanmıştır. İş esası üzerine kurulmuş ve kurulacak ceza evlerinin mesailerini arttırmak ve kolaylaştırmak için bazı hükümleri ihtiva eden, kendilerine hükmî şahsiyet veren kanun lâyıhası da Yüksek Büyük Millet Meclisince müzakere edilmekte bulunmuştur.

Mahkûmlar sadece müstehlik ve âtıl vaziyette kalmaktan çıkarak müstahsil birer unsur haline gelmektedir. Bu yeni ceza evlerine cezalarının bir kısmını eski hapishanelerde geçirmiş olanlar meslek, sanat, beden kabiliyeti ve iyi halleri müsait olan mahkûmlar arasından seçilerek gönderilmektedir. Edirne'de Yanık Kışla cesim bir modern ceza evi haline ifrağ edilmiş ve civarındaki çiftlik mahkûmların çalışma sahası ittihaz olunmuştur. Metrûk bir harabe halinde bulunan İmralı adasında yeni binalar ve türlü tesisat yapılarak modern bir ziraat kolonisi haline getirilmiştir. İmralı'da takip edilen metod mahkûmlara ait bütün ihtiyaçların adada temini ve ziraat mahsullerinin bir kısmının da satışa çıkarılmasıdır.

Zonguldak'da kurulan maden ceza evlerinden de iyi neticeler alınmaktadır. Mahkûmlardan teşkil edilen amele ekipleri kömür istihsalinde muvaffakıyetle çalışmaktadırlar. Yukarıda zikredilen diğer ceza evlerinde de işler muvaffakıyetle yürütülmektedir. Bu suretle iş; Türkiye ceza evlerinde hapishane hayatının normal bir kaidesi haline girmektedir. İş nizamı bundan başka disiplini muhafazaya hâdim ve en müessir bir vasıta olarak teccelli etmiştir.

Çalışma ve disipline tâbi olan mahkûmlar ceza müddetlerinin hitamında cemiyete daha zararsız birer uzuv olarak avdet etmiş olacaklardır.

Muhasebe işleri

Cumhuriyetin ilânı tarihinden onuncu yılının idrâkine kadar olan adlî harekât ve inkılâba ait safahat onuncu yılda intişar eden mecmuada adliye işleri

başlığı altındaki makalede bertafsil yazılıdır. Bu tarihten sonra bu güne kadar geçen beş yıl içinde adliye bütçesinde her sene göze çarpan ilâveler ise vekâletin muhtelif şuabatı idariyesince vukubulan teklife müstenit bulunduğundan bunların da devairi aidesi tarafından izah edilmiş olacağı tabiidir. Ancak bütçenin yekûnu umumisi itibarile bir mütalâa arzı lâzımgelirse adliye bütçesi sene besene yeni yeni ihtiyaçlara göre hissolunacak derecede artmış ve artmakta bulunmuş ve 938 senesi bütçesi on milyon liraya yaklaşmıştır. En ziyade hâkimlerin terfih ve ikdarı meselesile uğraşılmıştır. Ceza evlerinde mütedavil sermaye ile iş yurtları tesisile bulundukları mıntakalara göre bir kısmında zıraî ve bir kısmında sınaî yurtlar kurulmuş ve bu kurumlar günden güne faaliyetini arttırmakta bulunmuştur. Edirne'de açılmış olan mahkûm çocuklar ıslâh evinin 938 senesinde daha ziyade tevsi ve tekemmülüne çalışılmaktadır.

Çok çocuklu hâkimlere yardım hakkındaki 3253 numaralı kanundan hasıl olan mebaliğ 41750 liradan ibaret olup bundan 2000 lirası en çok çocuklu üç hâkime ikramiye olarak verilmiş ve mütebaki 39750 lirası da 193 hâkimin çocuk sayıları nisbetinde tevzi edilmiştir.

Ayniyat işleri

Devlet malını muhafaza ve bu yolda divanı muhasebat kanunun birinci maddesinin son fıkrasına göre divanı müşarünileyhaya zaman idare ve hesap kat'iyi vermeğe memur ve mes'ul tutulan ayniyat muhasebesinin gördüğü işler aşağıda arzolunmuştur.

1 — Merkez ve mülhakat adliye dairelerinde mevcut bilûmum demirbaş eşya mer'î ayniyat talimatnamesi hükümleri dairesinde tadat ve tesbit olunmuş ve bunlara mahsus her dairede birer esas defteri tutulmuş ve bu esas defterlerinden çıkarılan cetveller merkezin cetvellerile tevhit olunarak birer sureti divanı muhasebata tevdi olunmuştur.

2 — İstimal ve istihlâkâta mahsus eşya ve levazım ambar ve methar leri muhasebesi ayniyat talimatnamesi hükümleri dairesinde yapılmış ve hesapları her sene muntazaman divanı muhasebata takdim olunmuştur.

3 — Ayrıca ayniyat muhasebesi teşkilâtı olmayan kaza ve vilâyet Adliye dairelerinin ayniyat cetvelleri vekâlet ayniyat muhasipliğince getirilerek umumî icmali yapıldıktan sonra her seneye ait idare hesabı ihzar ve tekemmül edilmek suretile ayniyat kuyudatı intizama konulmuş ve evrakı müsbiteleri istihsal ve divanı müşarünileyhaya ibraz etmekte suhulet ve sür'at gösterilmiştir.

4 — Ayniyat talimatnamesinin beşinci maddesine ve adliye vekâletinin 1935 tarihli (Tüze bakanlığı kitapları önergesine) tevfikan ileridenberi bilûmum adliye dairelerine tevzi olunan kitap ve risaleler tadat ve tesbit ettirilmiş ve bu ayniyat için de mahallerinde ayrıca birer esas defteri tutturulmuş ve birer sureti de vekâlet ayniyat muhasipliğine getirilerek tehaddüs eden

vukuat muntazaman takip edilmek suretile işbu ayniyatta mürakabe ve muhasebeye alınmıştır.

5 — Vekâlet ayniyat ambarı ayniyat talimatnamesinin 17 nci maddesine tevfikan muayyen müddetinde tadat olunarak hesabı her sene muntazaman divanı muhasebata arzolunmuştur.

6 — 935 senesine kadar İstanbul'da tab ve mahakime tevzi olunan bilûmum neşriyat ve matbua işleri de merkeze alınmış ve 935 senesinden sonra tevziat tamamen vekâlet ayniyat ambarı tarafından yapılmıştır.

Mahkeme ve dairelerin 1934 – 1937 yıllarında çıkan iş miktarını gösterir tablo

MAHKEME ve DAİRELER	YILLAR	ÇIKAN İŞ	KÜREÇİKLERİN HER BİRİ (10.000) RAKAMINI GÖSTERİR
CEZA MAHKEMELERİ	934	217439	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○◔
	935	249610	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
	936	266716	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
	937	262045	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
HUKUK MAHKEMELERİ	934	291104	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
	935	333961	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
	936	277641	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
	937	301675	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
MAHKEMELER TOPLARI	934	508540	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
	935	583571	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
	936	544357	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○
	937	563721	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○

Mahkeme ve dairelerin 1934 - 1937 yıllarında çıkan iş miktarını gösterir tablo

MAHKEME ve DAİRELER	YILLAR	ÇIKAN İŞ	KÜREDİKLERİN HER BİRİ (10.000) RAKAMINI GÖSTERİR
SORGU HAKİMLİĞİ, İCRA, CEZA VE MÜDDEİ UMUMİLİK DAİRELERİ	934	97418	○○○○○○○○○◔
	935	110854	○○○○○○○○○○◕
	936	106372	○○○○○○○○○◕
	937	542434	○○○◔
İCRA HUKUK VE HAMİSİZ İCRA DAİRELERİ	934	481843	○○▷
	935	375632	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○◖
	936	390216	○○○○○○○○○◡○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○◔
	937	282633	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○○◔
DAİRELER TÜTARI	934	579261	○○◔
	935	486486	○○◕
	936	496588	○○◕
	937	826067	○○○○○○○○○○○○○○○○○○○

Temyiz mahkemesi dairelerinin 1935—1937 Yıllarında çıkan iş miktarını gösterir tablo

DAİRELER	YILLAR	ÇIKAN İŞ	KÜRECİKLERİN HER BİRİ (1000) RAKAMINI GÖSTERİR
BİRİNCİ REİSLİK DAİRESİ	935	1460	
	936	1348	
	937	1676	
CEZA DAİRELERİ	935	30804	
	936	38502	
	937	46242	
HUKUK DAİRELERİ	935	24275	
	936	27304	
	937	21536	
TİCARET DAİRESİ	935	7016	
	936	4468	
	937	3541	
İCRA VE İFLÂS DAİRESİ	935	5720	
	936	6874	
	937	5750	

Mahkeme ve dairelerin 1934—1937 yıllarında çıkan iş miktarını gösterir tablo

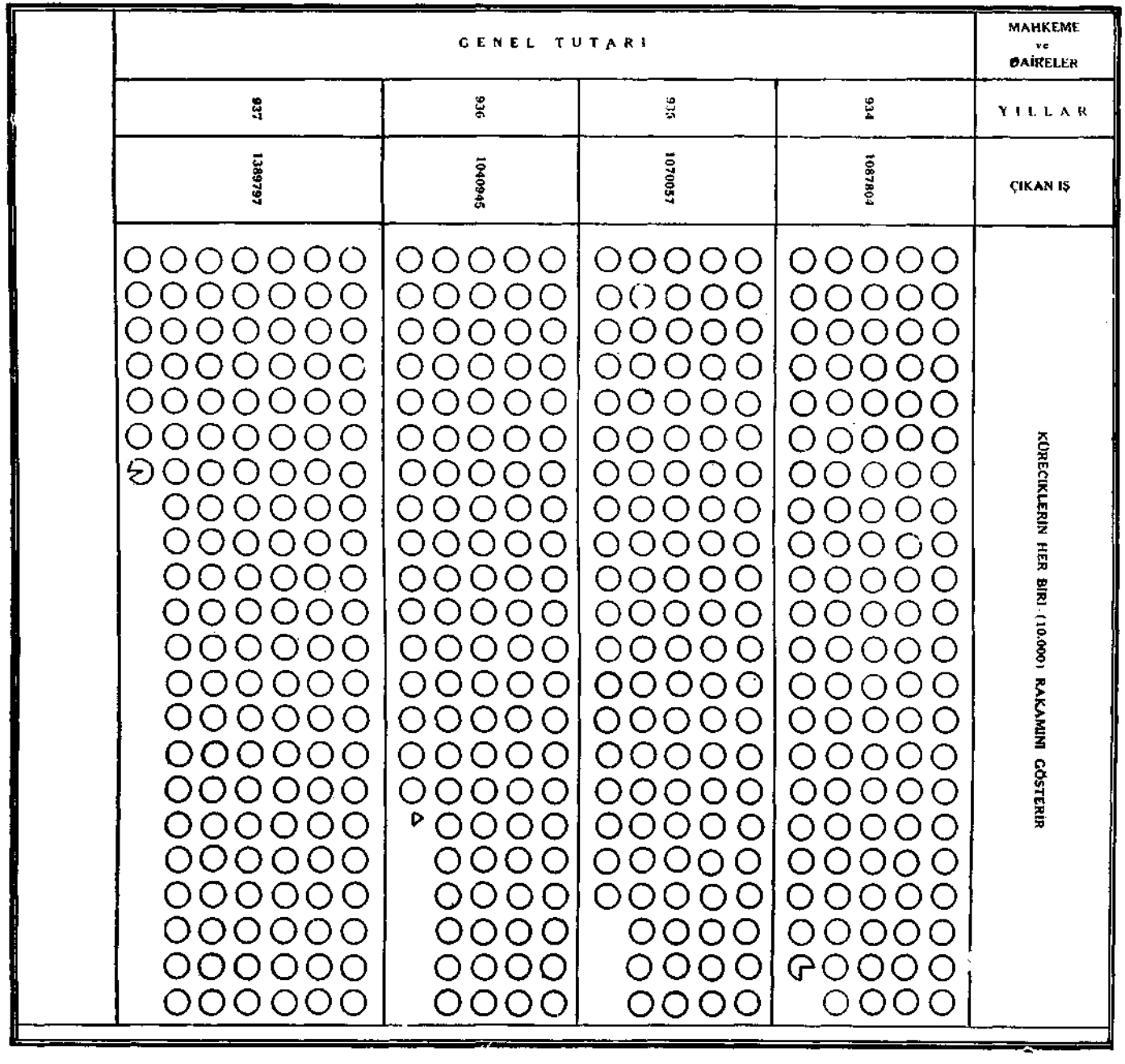

Temyiz mahkemesi dairelerinin 1935—1937 yıllarında çıkan iş miktarını gösterir tablo

DAİRELER	YILLAR	ÇIKAN İŞ	KÜRECİKLERİN HER BİRİ (1000) RAKAMINI GÖSTERİR
DAİRELER TUTARI	935	69275	
	936	78496	
	937	78745	
C. BAŞ. MÜDDEİUMUMİLİK DAİRESİ	935	25490	
	936	49791	
	937	49304	

Millî Müdafaa Vekâleti

Millî Müdafaa işleri

Ordu, Cümhuriyetimizin XV. yıl dönümünü, eşsiz Başbuğunun her emir ve işaretlerini derhal ve mutlak yerine getirecek kudret ve kuvvetini tamamen iktisab etmiş, cihan orduları arasındaki mümtaz mevkiini bir kat daha yükselmiş olarak idrâk ediyor.

Türk istiklâl ve inkılâbını koruyan Cümhuriyet Ordusu en modern silâhlarla teçhiz edilerek tam manasile asrîleşmiş olduğu halde Türk yurduna gerek haricden ve gerekse dahilden gelecek her türlü tehlikelere emniyetle karşı koyacak bir kudret olmakla beraber bütün yurddaşlara sulh ve sükûn içinde yaşamaları için tam bir emniyet telkin edecek durumdadır.

Cümhuriyet Ordusunun en önemli bir hususiyet ve meziyeti de bütün mensuplarının aşk derecesinde vazifeye olan bağlılık ve sadakatlerile beraber her işte tam bir intizam ve disipline malikiyetidir.

Türk ordusu bu kıymet biçilmez vasıflarile Türk Milletinin daima ve her yerde göğsünü iftiharla kabartacak bir haldedir. En yakın bir misal olarak «Türk Ordusunu ve Milletini Nis'de, Roma'da ve Varşova'da temsil eden Süvari ekipimizin, her türlü varlıklar içinde ve uzun zamandanberi hazırlanmakta olan ve en büyük Avrupa ordularını temsil eden muhtelif ekipler arasında kazanmış olduğu parlak zaferi» gösterebiliriz.

KARA ORDUSU

Silâh, Cephane, Teçhizat:

Piyade silâhları:

A) Hafif silâhlarımız bir programa göre asrîlerile değiştirilmekte ve bu değişme keyfiyeti yakın bir âtide neticelenmek üzeredir.

B) Bu değiştirme işile beraber hafif silâhlarımızı adetçe arttırmaktayız. Bu sayede insandan tasarruf edilerek büyük bir ateş hacmi istihsal cihetile de modern Avrupa ordularına yaklaşmış bulunmaktayız.

C) Piyade ağır silâhları: Son dünya savaşları tecrübelerinden de istifade edilerek hava ve karaya karşı zırhlı vasıtalara karşı piyade birliklerimiz kendi emniyetlerini bizzat yakından temin edebilecek, hasmın motörlü ve zırhlı vasıtalarını da bertaraf edebilecek vaziyete sokulmaktadır.

Topçu sınıfı:

En modern hafif, ağır ve en ağır silâhlarla teçhiz edilmekte ayni za-

manda sür'atle motörleştirilmektedir. Ayrıca toplarımız adet itibarile de bugünkü ihtiyaçları karşılayacak surette arttırılmış bilhassa menzil ve hareket kabiliyeti büyük, yanlara çevrilme imkânları en fazla silâhlarla hasmın yalnız cephesi üzerinde değil, aynı zamanda gerileri üzerinde mühim tesirler istihsal edebilecek silâhlara malik olmuş ve olmak üzere bulunuyoruz.

Süvari Sınıfı:

Memleketimizin coğrafi vaziyetine göre süvari sınıfı motörlü ve zırhlı vasıtalarla, büyük süvari kitlelerimizi karaya ve havaya karşı her vakıt ve her yerde koruyabilecek motörlü defi silâhlarile teçhiz ettik. Ve bu suretle en modern orduların mücehhez oldukları asrî vasıtaları kendi arazimize göre teşkilâtlandırılmış olarak ordumuzun içine sokmakla da süvarimizin kudret ve müessiriyetini bir çok misli artırmış bulunuyoruz.

Bütün silâhlarımızın, motörlü vasıtalarımızın bir seferde sarf ve istihlâk edecekleri mühimmatı ve yanıcı maddeleri ikmal sevkıyat ve nakliyatı azami derecede kolaylaştıracak surette tertiplemiş bulunuyoruz. Bir seferde lüzumu olacak bu gibi maddeleri hazardan hazırlamak ve memleket dahilinde bulunmayan ilk maddeleri de depolamak yolunda ilerlemiş bulunuyoruz.

Modern harp silâhlarının inkişafile beraber artan bütün teçhizatı en ince ve fennî ölçme ve muhabere vasıtalarını makineli istihkâm vasıtalarını, motörlü köprücü kollarımızı ve ayni zamanda nakliye birliklerimizin bilhassa uzun menziller üzerinde hareket edecek kısımlarını tamamen asrileştirmiş bulunuyoruz.

3395 sayılı kanunla verilen tahsisatla fennin müstakbel inkişaflarını düşünerek, itinalı tetkiklere dayanarak silâh ve teçhizatımızın tekâmül yolundaki hızını arttırmış bulunuyoruz. Harp silâh vasıtalarını tedarik ederken gayelerimizden birisi de memleket dahilinde yapılabilecekleri ve kendi ihtiyaçlarımızdan artacak hasılatımızı komşu devletlere satmak işinin de temininе çalışılmaktadır.

Yalnız bol silâh ve malzeme değil ayni zamanda iyi silâh ve malzeme tedarikini esas tutan Cümhuriyet Ordusu ve Millî kara, deniz ve havadaki silâh ve malzemesinin imal ve tedarik işini tanzim ve kontrol etmek üzere çalışma sahası hayli geniş bir de «Fen ve San'at Umum Müdürlüğü» ihdas etmiştir. Millî müdafaa vekâletine bağlı ve her hususta bir teknik organı ve teknik bürosu olan bu umum müdürlük modern silâhın icap ettirdiği tetkikatı yapabilmek için yine en modern vasıta ve uzuvlar ile teşkilâtlandırılmıştır.

Aletleri ve çalışanları her gün artan laboratuvarlar (Halen kimya, fizik, barut ve muhabere vasıtaları lâboratuvarları mevcut ve hali faaliyette dir.) Geniş araziye sahip bir atış poligonu, en mütekâmil balestik âletlerile mesaha yerleri vücuda getirilmiş ve bir taraftan da tekmil bu işlerin terakkiyatta en uygun şekilde yürütülmesi düşünülerek Avrupaya her sene mühendislik tahsili için subay ve talebe gönderilmektedir. Cümhuriyet Ordusunun hiç bir silâh ve malzemesi yoktur ki bu umum müdürlüğün şube, lâboratuvar ve poligonlarında esaslı denemelere ve tetkiklere tabi tutulup bugünün en iyi malzemesi olduğuna hükmolunmadan orduya girmiş bulunsun.

Osmanlı ordusunun yalnız piyade ve topçu silâhlarına münhasır ve fenni araştırmadan ziyade yalnız amelî tecrübelere dayanan «tecrübe ve muayene» dairesine mukabil Cümhuriyet Ordusu bütün silâh ve malzemeyi bütün sınıflara tekabül eden genişlikte ve fakat her şeyden daha evvel yalnız amelî tecrübe ve tetkike değil ayni zamanda geniş laboratuvar mesaisine ve ilmi araştırmaya dayanan bir umum müdürlük ihdas ederek ordu teçhizatını çok sağlam bir esasa bağlamıştır. O derecede ki; bu teşkilâttan yalnız Millî Müdafaa Vekâleti değil diğer vekâletler emrindeki jandarma, gümrük, orman muhafaza teşekküllerinin silâh, malzeme ve vesaiti nakliyesi, motörlü vasıtaları, Adliye Vekâletinin ceraimdeki fennî tetkikleri ve kararları yine bu Umum Müdürlük vasıtasile tetkik ve tedvin olunmaktadır.

ASKERÎ FABRİKALARIMIZ:

Kurtuluş savaşında çekirdeği kurulan ve ordumuzun muhtaç olduğu harp malzemesini tamir ve ıslâh ve noksanlarını ikmal eden askeri fabrikalarımız on beş sene zarfında cümhuriyet hükûmetinin kendisine verdiği ehemmiyet derecesinde daha ziyade tekemmül eylemiştir. Yüksek harp sanayii merkezleri memleketin ortasında ve en emniyetli yerlerinde kurulmuş ve daha fazlasının kurulmasına da devam olunmaktadır.

Bu fabrikalarda ayrıca memleket iktisadiyatına yardım noktai nazarından da bazı mühim teşebbüsler yapılmış ve bu meyanda memlekette inşa edilmekte olan millî demir yollarımıza ait rayların, posta ve telgraf umum müdürlüğüne ait telefon tellerinin bir kısmı imal edilmiş ve edilmektedir.

Bundan başka hava revolver ve şenlik fişeklerile patlayıcı maddeler gibi inhisarlar malzemesinin imali bu fabrikalar tarafından deruhte edilmiş ve bu suretle memleketin milyonlarca parasının dışarıya çıkmaması temin olunmuş ve memleketin umuru nafıasına da hizmet edilmiş ve edilmektedir. Bu sayede askerî fabrikalar memlekette binlerce insana iş vermiş ve onları memleket sanayiine ve şahıslarına hayırlı birer unsur haline koymustur.

KIŞLALAR:

Cümhuriyetin teessüsünden bugün kutluladığımız XV. yılına kadar geçen on beş sene zarfında modern bir tarzda yepyeni olarak bir kısım kışlalar yapılmış, bir kısmının da inşasına başlanmıştır.

DENİZ ORDUSU

Büyük harpten yorgun ve bir çok uzuvlarını kaybetmiş bir halde çıkan deniz ordumuz, mütarekenin karanlık ve kararsız yıllarında Haliçte bakımsızlık yüzünden harap bir hale gelmiş ve bunun sonu olarak çürümüş ve bir kısmı mecburiyet altında kuvveden çıkarılmıştı. Bunlar meyanında Yavuz harp gemimiz yaralı ve Rus sahillerinde batmış olan ve bilâhare Ruslar tarafından çıkarılıp tamirine başlanan Mecidiye kruvazörümüz de natamam bir halde idi.

Yavuz harp gemimizin yaralarının kapatılması ve esas tamirinin yapılabil-

mesi için Gölcükte yüzen bir havuz yaptırılmış ve bu geminin yaraları kapatılarak esaslı tamiri icra edilmiş ve gemiye modern cihazlar da konarak kuvvei harbiyesinin yükseltilmesi cihetine gidilmiş ve bu suretle gemi yeni bir hale sokulmuştur.

Bu meyanda Gölcükte bugün deniz fabrikaları olarak kullandığımız tesisat ve atelyeler meydana gelmiş ve bu tesisat İstanbul tersanesinden nakledilen tezgâhlar ve diğer yeni tezgâhlarla da takviye edilmiştir.

İstanbul tersanemizde de Mecidiye kruvazörünün esaslı tamiri yapılmış ve topları da yenileştirilmiştir. Bunlardan maada diğer harp ve muavin gemilerimizin tamirleri yapılmış ve bunlardan bazılarına mayn taramak için tertibat ve cihazlar konmakla beraber kifayetli toplar da tabiye edilmiştir.

Uyanık ve Peyik gemileri Gölcükteki fabrikalarımızda esaslı bir surette tadil edilerek mükemmel bir hale sokulmuştur.

Gölcük yağ gemisi
Atak Mayn gemisi
Motörlü iki saç Şalopa
Motörlü bir saç su dubası
Motörbotlar ve diğer küçük tekneler

Gölcük ve İstanbul tersanelerimizde Türk mühendis ve işçileri tarafından yeni olarak inşa edilmiş ve filomuzun yardımcı sınıfına ilhak edilmiştir.

Donanmamızın kuvvetlendirilmesi için Avrupa tezgâhlarında son sistem:
Torpido muhripleri
Denizaltı gemileri
Avcı botları

Mayn ihraç motörleri yaptırılmış ve donanmamıza eklenmiştir. Bunlardan başka:

Bir denizaltı ana gemisi
Bir kömür gemisi
Bir su gemisi
İki romorkör
Motörlü bir mazot dubası
Müteaddit layter satın alınmıştır.

İkisi Almanyada ve diğer ikisi İstanbulda olmak üzere dört denizaltı gemimiz inşa edilmektedir. Almanyadakiler bu yıl içinde ve İstanbuldakiler önümüzdeki yılda tamamlanacak ve filomuza iltihak edecektir. Ayrıca:

Bir Şalopa

Almanyada inşa edilmekte olup bu yıl içinde tamamlanacaktır.

Harp gemilerimiz için yedek aksam, tahlisiye ve dalgıç cihazları ve sair malzeme ve teçhizat satın alınmış ve eskileri yenileştirilmiştir.

Harp ve muavin gemilerimizin tam olarak memleketimizde yapılabilmesi için Gölcükte esaslı ve modern bir tersane vücuda getirilmek üzere projeleri hazırlanmış olup ilk fırsatta ihalesi yapılacaktır.

İzmit ve Gölcükte bir çok binalar, kışlalar, atelye ve depolar yaptırılmakla beraber İstanbuldaki deniz hastanesinin modern bir hale getirilmesine başlanmış ve okullarla diğer binalarda harap olmaktan kurtarılmaları için tamirler ve yeni ilâveler yaptırılmıştır.

Okullarımız ıslâh edilmiş ve iyi bir hale konulmuştur. Avrupaya deniz inşa ve makine mühendisi yetişmek üzere deniz subayları ve okurları gönderilmiş ve bu suretle çok iyi elemanlar yetiştirilmiş ve yetiştirilmekte bulunmuştur. Tekmil subaylarımızın muhtelif kurslardan geçirilmesi esas prensip olarak kabul edilmiş ve bu suretle bilgileri yükseltilmiştir.

Zehirli gazlarla fare ve haşerat itlâfı Türkiyede ilk defa olarak donanmamızda tatbik edilmiş ve çok iyi neticeler alınmıştır.

Donanmamızın talim ve terbiyesi için pek büyük gayretler sarfedilmiş ve subaylarımız yabancı uzmanlara ihtiyaç kalmayacak derecede yetişmiş bu suretle donanmamız mükemmel personele malik kudretli bir hale getirilmiştir.

Donanmamız, son yıllarda sularımıza gelen muhtelif yabancı devlet donanmalarının ziyaretlerini iade maksadile muhtelif yabancı devlet limanlarına gönderilmiş ve bu suretle yabancı devlet donanma ve subaylarile temaslar temin edilmiştir. Hamidiye mektep gemimizle okurların bilgilerini arttırmak üzere her yıl Türk sahillerine ve yabancı limanlara seyahatler tertip edilmektedir. Adatepe muhribimiz İngiliz kralının taç giyme merasiminde deniz resmi geçidinde bulunmak üzere İngiltereye gönderilmiş ve alınan raporlarda muhtelif yabancı devlet harp gemileri arasında gemimizin intizam, temizlik ve subaylarının centilmenlikleri dikkatı celbedecek derecede olduğu takdirle bildirilmiştir.

HAVA KUVVETLERİ

Cümhuriyet Ordumuzun hava kuvvetleri büyük inkişaflara mazhar olmuştur.

Bilhassa sefer teçhizatı bakımından bizi göklerimize karşı mutmain ve gönüllerimiz ferah olarak ilerlemeğe müsait bir hale konmuştur.

Uçucularımız her türlü evsaf itibarile dünya asrî ordularına mümasil bir tarzda yetiştirilmişler ve her hususda onlarla başbaşa vaziyettedirler.

Hava kuvvetlerindeki tayyare cinsleri ve sayısı geçmişe nisbetle kıyas kabul etmiyecek derecede fazlalaştırılmıştır. Bir çok en son tekâmülâtı haiz ve yeni tipte bombardıman, av ve keşif tayyareleri alınmış veya memlekette yaptırılmıştır. Bu suretle teşkilât ta yine geçmişe nisbetle genişlemiştir. Alınan yeni tayyareler üzerinde eşhas çok kısa bir zamanda yetiştirilerek her hangi bir vazifeye karşı derhal âmade vaziyete sokulmuşlardır. Bu meyanda dünya havacılık sanayiinde ileri hatta bulunan milletlerin ekseri havacılıkları ve havacılk san'atları da tetkik ettirilerek görülen yenilikler memlekette tatbika başlanmış, bugün göğsümüzü kabartan tayyarecilik sanayii kurularak dev adımlarile ilerlemiş, Cümhuriyet hükûmetinin kurulusundan sonra pek kısa bir tarihe malik olmasına rağmen kendisinden ileride bulunan birçoklarını geçerek en ileride bulunanlara yetişmeğe savaşmaktadır.

Hava kuvvetleri tesisatı da yeni plânlara göre asrileştirilmiş ve bu plânlar sayesinde her hava garnizonu tam manasile nümune olacak bir hale sokulmuştur.

FABRİKALAR: Bundan beş sene evvel büyücek bir tamirhane olan Eskişehir tayyare fabrikası lüzumu derecede genişletilerek tam manasile bir fabrika haline sokulmuştur. Bu fabrika bu gün muntazam bir mesai sistemi takip ederek harice milyonlarımızın akmasına sebep olan bir sürü malzemeyi sinesinde doğurmakta ve bu suretle eldeki tayyarelerin evvelce hariçten tedarikine lüzum olan malzemesinin yüzde seksenini yapmaktadır. Tayyarelerin tamiratı kısa bir zamanda ikmal edilmekte ve hava kuvvetleri tayyare kadrosunun her zaman tam bir halde bulunmasını temin etmektedir.

KAYSERİ FABRİKASI: Ecnebilerden teslim alındığı vakıt Türk evlâdından elemanı pek az bulunan bu fabrika çok kısa bir müddet sonra bütün kısımlara hâkim olarak Türk idareci. mühendis ve işçisinin dehasile çalışmağa başlamıştır. Bu fabrika bundan sonra büyük bir sür'atle inkişaf etmiş bir çok güç inşaatı imale başlamış ve hava ordumuzu öz memleket inşaatı olan tayyarelerimizle süslemiştir. Diyebiliriz ki diğer memleketlerdeki diğer emsali arasında en mühim bir mevkii işgal edecek büyüklükte ve kudrette bir fabrikadır. Senelik istihsali pek az iken bu gün Türk milletinin göğsünü kabartacak kendi öz evlâtlarından müteşekkil bir kadro ile imal kudreti mühim bir yekûna kadar yükselmiştir.

Bilhassa son senelerde memleketimize giren asrî tayyarelerin yarısından fazlasını bu fabrika yaparak Türk havacılık sanatının inkişafına, Türk işçisinin terakkisine hizmet etmiştir. Bundan başka da Türk hava kurumunun memleket hava müdafaası bakımından çok ulvî gayelere istinaden kurduğu ve bugün semeresi iftiharla anılacak Türkkuşunun bir çok tayyarelerini imal ve tamir etmekle de yapmış olduğu hizmet göğüslerimizi kabartır.

Bilhassa seferde hazır olan hava kuvvetlerinin bu vaziyeti bizi göklerimize karşı mutmain ve gönüllerimiz ferah olarak çalışmağa, ilerlemeğe müsait bir hale koymuştur.

Hele şu içinde bulunduğumuz zamanda yeni yapılmakta olan teşebbüsler âti için çok büyük ümitler vadetmektedir.

Kısa bir müddet içinde memleketimizde bir motör ve maden fabrikası göreceğiz. Bunların doğuracakları Türk tipi, öz yurt çelik kartallarının semayı yırtacak olan keskin homurtularını duymakla en büyük sevince varmış olacağız.

Cümhuriyet Hükûmeti hava kuvvetlerinin kuvvetlenmesi ve hayatını idame için elden gelen yardımları esirgememiş ve bu varlığın bugünkünden daha göğüs kabartıcı bir şekil alması için yeni yeni tedbirler alınmaktan bir an geri kalmamaktadır.

HAVA MÜDAFAA GENEL KOMUTANLIĞI

Hava kuvvetlerimiz ne kadar çok olursa olsun, memleketimiz havasının her tarafını ayni adet ve kıymette tayyarelerle kapamak mümkün olamayacağına göre her hangi bir düşman bir harpte yurdumuzun her hangi bir köşesinde baskın halinde bomba ve gaz taarruzu yapabilir.

Bu imkân dolayısile yurdun havaya karşı müdafaasını bir elden tanzim ve temin etmek için 1/Haziran/936 tarih ve 3231 sayılı kanunla bir «Hava Müdafaa Genel Komutanlığı» teşkil edilmiştir. Bu kanuna göre 1 Eylûl/937 tarihinden itibaren bilfiil işe başlamış bulunan hava müdafaa genel komutanlığı; kanunun kendisine verdiği salâhiyet ve Genelkurmay başkanlığından aldığı direktiflere göre bu güne kadar şu işleri başarmış ve başarmaktadır:

1) Memleketin Aktif (yerden havaya atan silâhlarla) ve Passif (Hava taarruzlarının tesirlerini azaltacak tedbirlerle) müdafaasında I. derecede ehemmiyeti haiz bulunan (hava tehlikesini haber alma) işlerinin ne yolda tanzim ve idare edileceğini yoluna koymuş ve memleketimizin sahil ve hudutları üzerinden içeri dalmak isteyecek her türlü hava tehlikesini ânında haber alıp müdafaa teşkilâtını faaliyete sokacak surette emin bir muhabere (Telli, Telsiz) şebekesinin esaslarını tesbit etmiştir. Bu esaslara göre alâkadar vekâletlerce kurulmuş ve kısmen de kurulmakta olan haber alma teşkilât ve şebekesi sayesinde bugün Cümhuriyet Türkiyesi haber alma bakımından tam bir emniyet içine alınmaktadır. Öğünerek kaydedebiliriz ki bir düşman tayyaresinin hudut ve sahillerimizden itibaren gözükmeden içeriye dalabilmesi hemen imkânsız bir hale sokulmuştur. Yurda giren her yabancı tayyareyi ateşle karşılayacak tertip ve tedbirler alınmaktadır.

Havaya karşı müdafaada esaslı bir mevzu olan işlerden biri de şehir ve kasabalarımızı, her türlü sanğat tesislerimizi ve buralardaki halkımızı havadan bombardıman ve gaz taarruzlarına karşı koruyan tedbirleri almaktır. Çünkü yurdun her tarafına ateşli tayyare defi vasıtası yerleştirmek hem lüzumsuz ve hem de en zengin bir devletin bütçesinin tahammülü dışında kalan bir iştir. Bu sebeple müdafaayı ayni zamanda passif surette alınacak tedbirlerle takviye etmek ve bazı yerlerde sadece bu gibi yerlerle iktifa etmek lâzımgelmektedir. İşte bu lüzumdan dolayı resmî ve gayri resmî her teşekkülün her evin ve her ferdin gerek kendisinin ve gerekse umumun korunması için sulh zamanından itibaren ne gibi tedbirleri alması lâzımgeleceğini bilmesi ve yapması icap etmektedir.

Fakat kuvvet ve paranın rastgele dağılıp israf edilmesine meydan vermemek için lâzım olanını ehemmiyet sırasına göre yapabilmek her türlü teşekküllere, evlere ve her vatandaşa bu hususta esaslar vermek ve bunlarla beraber bazı mükellefiyetler de tahmil etmek zarureti duyulmuş ve bunun için bir passif koruma kanun projesi ile buna mülhak bir çok talimatnameler hazırlanmaktadır. 938 malî yılı içinde neşir ve tamim edileceği kuvvetle tahmin edilen bu kanun ve talimatnamelerin tatbik tarihinden itibaren asil milletimizin memleket müdafaasındaki aşikâr bulunan yüksek hassasiyetlerile

mütenasip bir surette kısa bir zamanda tatbik edileceğine olan yüksek itimadımıza dayanarak diyebiliriz ki büyük bir emniyet ve huzura tam ve kâmil manasile kavuşmuş olacaktır. Hava Müdafaa Genel komutanlığına bu kanaatı veren kanunî bir mecburiyet olmadığı halde milletimizin bu mevzu üzerinde bugüne kadar göstermiş olduğu yüksek alâka ve hassasiyettir. Bunu sayılarla tesbit edersek şu neticeyi görürüz.

Bir sene zarfında muhtelif vilâyetlerde 5500 kişi gönüllü olarak passif koruma teşkilâtına ait vazife kurslarına devam etmiştir.

51 000 kişi hava tehlikesi mevzuu üzerinde verilmiş olan konferanslara iştirak etmiştir.

Bu kurslara iştirak etmiş bulunanların hepsi passif koruma teşkilâtında vazife alabilecek bir liyakat göstermiş ve bilgi kazanmışlardır.

Passif koruma kanununun tatbikatile beraber esaslı bir teşkilât içinde ve muntazam bir program ile yapılacak olan bu yoldaki çalışmaların 1938 senesinden itibaren daha parlak üstünlüklerine ulaşabileceğine şüphe yoktur.

GAZ GENEL KOMUTANLIĞI

Ordumuzun Gaz ve Gazdan korunma işlerinin de hazırlanması için lâzımgelen tedbirlerin alınması, ordunun gaz talim ve terbiyesinin ikmal ve gazdan korunma malzemesinin tamamlanması için icabeden bütün işlerin bir elden çevrilmesi maksadile 1937 senesindenberi gaz Komutanlığı teşekkül etmiştir.

Gaz Komutanlığı esas itibarile Ordunun Gaz ve Gazdan korunma işlerile meşgul ise de bütün memleketin gazdan korunma işlerile de alâkadardır. Çünkü bu işlerde uğraşanların yetiştiği gaz kursları komutanlığın emri altında olduğu gibi, sivil makamlar tarafından gaz ve gazdan korunma işlerinde yapılan bütün müracaatlara gaz komutanlığı derhal cevap vermekte ve elinden geldiği kadar sivil teşekküllere yardım etmektedir.

Cümhuriyetimizin teessüsünden bugüne kadar geçen beş sene zarfında Genelkurmayca verilen direktifler dahilinde gaz ve gazdan korunma işlerinde elde edilen mühim neticeler aşağıda yazılıdır:

1 — 1933 senesindenberi gaz kurslarında bir çok subay, hekim, kimyager, öğretmen, mühendis, fabrikatör, şimendifercı, belediye memuru, polis, jandarma yetişmiştir. Bunlar bütün memleketin her tarafına dağılmış olup bulundukları yerlerde Halkı Gaz tehlikesine karşı hazırlamaktadır. Memleketin muhtelif yerlerinde bu hususta açılan talî kursları, gaz odaları, gaz evleri cidden iftihara değer bir tarzda günden güne inkişaf etmektedir.

2 — Gaz laboratuvarı tamamile tensik ve tanzim edilerek modern bir enstitü şekline konulmuştur. Bu enstitü hem etüd hem muayene yapabilecek bir şekle sokulduğu gibi gaz kimyager ve mütehassısları için bir mektep halini almıştır. İcap ettikçe ecnebî mütehassıslardan istifade olunarak kıymetli mütehassıs ve elemanlar hazırlanmaktadır.

3 — Enstitümüz ayni zamanda bazı imalâtta da bulunmaktadır. Gerek

Ordu ve gerek sivil teşekküller içinde icabeden gaz nümune çantaları, gaz kibritleri, gaz sisleri, diğer sisler ve saire burada yapılabilmektedir.

4 — Yine cumhuriyet devrimizde memlekette ilk gaz maskesi fabrikası kurulmasına muvaffakıyet elvermiştir. Fabrikayı kuran Kızılay kurumu olmakla beraber fabrikanın gerek fennî şartnamelerinin hazırlanmasında gerek mükemmel bir surette işlemesinde Komutanlığın büyük yardımı vardır. Fabrikanın bütün mesaisi Komutanlık mütehassısları tarafından tetkik ve kontrol edilmektedir.

Türk maske fabrikası bugün tam bir verim ile çalışmakta ve enternasyonal tanınmış mütehassısların kabul ettiği gibi en modern fabrikalardan biri bulunmaktadır.

5 — Bütün ecnebî memleketlerde gaz ve gazdan korunma işlerinde yapılan yenilikler Komutanlık tarafından büyük bir dikkat ve alâka ile takip olunmaktadır. Komutanlık memleketimizin gazdan korunma işlerinde en modern memleketlerle birlikte ilerilemesi için lâzımgelen bütün etüdleri ve teklifleri yapmaktadır.

6 — Memlekette gazdan korunma işlerinde yapılan neşriyat Komutanlık tarafından takip ve tashih edilmektedir. Komutanlık şimdilik Kızılay mecmuasından istifade ederek bütün gaz hususundaki bilgileri herkesin anlayabileceği bir dil ile yaymakta ve hususi bir mecmua neşrini de göz önünde tutmaktadır.

7 — Gaz komutanlığı ordunun gaz malzemesi ikmalini muntazam bir plân ve talimat dahilinde ve bütçesine göre büyük bir dikkatle ikmal etmektedir. Ordumuzun gazdan koruyucu malzemesi en müterakki memleketlerin malzemesinden geri kalmaz. Yalnız maske imalile kalmayarak gazlanmış arazi ve malzeme temizlenmesi için teşekkül edecek olan ekiplerin gaz elbiseleri, sair alât ve edevatları, kireç kaymağı arabaları ikmal olunmaktadır Fazla kesif gazlarla dolmuş kapalı yerlerde çalışacak olan erler için icabeden oksijen cihazları dahi tamamlanmaktadır. Hulâsa ordunun düşman gazlarına karşı tam bir emniyetle karşı koyması için icabeden bütün tedbirler alınmaktadır ve bütün memlekete de teşmil edilmektedir.

8 — Ordunun gaz ve gazdan korunma talim ve terbiyesi hususunda tam ve mükemmel bir surette yetişmesi için icabeden bütün talimnameler, talim ve terbiye programları, tabiye esasları büyük bir dikkat ve ehemmiyetle ve ecnebi eserler tetkik olunarak tanzim olunmaktadır.

Ecnebî talimnamelerin olduğu gibi kabul olunmasında bir çok mahzurlar bulunduğunu gören komutanlık sırf memleketimize uygun ve memleketimizde tatbik olunabilir talimnameler hazırlamaktadır.

9 — Yine cumhuriyet devrimizde teşekkül eden kimya taburu daha başlangıçtanberi çok büyük bir muvaffakıyet göstermektedir. Erlerimizin gaz ve gazdan korunma işlerini büyük bir sür'atle kavraması cidden iftihara değer bir keyfiyettir. Erler sür'atle gazları tanımakta, derhal tedbir almakta ve uzun zaman yorulmaksızın koruyucu cihazları kullanabilmektedirler. Kızılayın 60. yıl dönümünde kimya taburu ilk defa en ağır koruyucu cihaz ve el-

biseleri beş saat fasılasız taşımak ve bunlarla yürüyüş yapmak gibi Avrupa ordularının ancak senelerden sonra ve bir çok talim ve terbiye mahsulü olarak elde edebildikleri bir kabiliyet göstermişlerdir.

10 — Memleketlerde inkişaf eden kimya sanayiinin gaz ve gazdan korunma hususunda lâzımgelen iptidaî maddeleri temin edecek surette bir veçhe vermek için gaz komutanlığı yakından alâkadardır. Bu hususta lâzımgelen teklif ve temaslarda da bulunmaktadır.

GAZ KOMUTANLIĞININ İLERİDE YAPMASINI DÜŞÜNDÜĞÜ MÜHİM İŞLER AŞAĞIDA YAZILIDIR

1 — Gaz kurslarını yavaş yavaş bir gaz okulu haline sokmak ve gaz sınıfının burada yetişmesini temin etmek,

2 — Düşman bize karşı gaz kullandığı surette mukabele edebilmemizi temin için memlekette lâzımgelen hazırlıklarda bulunmak,

3 — Ordunun bütün gaz ve gazdan koruyucu malzemesini ikmal etmek,

4 — Maske fabrikasının kudret ve kabiliyetini arttırmak ve ucuz halk maskesi temini için lâzımgelen teşebbüslerde bulunmak,

5 — Bütün halk gaz kurslarını daha faydalı ve randımanlı bir şekle sokmak ve bütün alâkadar memurları bu işte yetiştirmek için icabeden tedbirleri almak ve bu işlerle alâkadar olan makamlara azamî yardım etmek

HULÂSA:

Komutanlığın düşünce ve gayesi yalnız ordunun işlerinde çok mükemmel bir tarzda yetişmesini, millî sanayiin gaz ve gazdan korunma için lâzımgelen iptidaî maddeleri yetiştirmek hususunda tam inkişaf etmesini, daha bitmemiş olan hususların ikmalini, malzeme eksikliklerinin en kısa bir zamanda tamamlanmasını temin etmektir.

CUMHURİYET ORDUSUNUN SIHHÎ DURUMU

Ordu sağlık işleri, Cumhuriyetin 15. yılına mes'ut bir inkişaf ile girmektedir. Verimli bir plânla ve modern vasıtalarla çalışan Cumhuriyet Ordusu sıhhiyesi bütün medenî dünya ordularında olduğu gibi koruyucu tababete bilhassa büyük bir kıymet vermiştir. Neticede Orduda hastalanma ve ölüm nisbetleri normal hadlere yaklaştırılmış, hiç bir bulaşıcı hastalığın yayılmasına meydan verilmemiştir.

Gene Cumhuriyetin feyizli eserlerinden olarak bazı hastaneler açıldığı gibi mevcut hastanelerden bir kısmı yeni baştan inşa edilerek modern âletlerle teçhiz edilmiştir.

Bunlardan başka askerî sıhhiye teşkilâtı ordunun tekemmülüne müvazi bir seyirle malzeme ve sıhhî teçhizat bakımından yeniden organize edilmiştir.

Yapılan müteaddit manevralar esnasında sıhhi tertibatımızın mükemmeliyeti yabancı müşahitler tarafından dahi tasdik edilen bir keyfiyettir.

Askerî sıhhiye idaresinde başarılan diğer işler: Sıhhiye subaylarının tekâmül kurslarından geçirilmesi, bugünkü ihtiyaçlarını karşılayan talimatnameler, talimatlar çıkarılmış olması ve orduda ilk defa olarak «Askerî hasta bakıcı hemşire okulu» açılmasına teşebbüs edilmesidir. Bu da gerçekleştikten sonra, askerî hastanelerinde hasta bakımı işi tekniğe âşina bilgili eller tarafından yapılacak ve alınacak randıman da o nisbette artacaktır.

Bütün bunlar ordu sıhhat işlerinin hedefine doğru emin adımlarla yürüdüğünü gösteren müsbet alâmetlerdir.

ORDU VETERİNER İŞLERİ

Ordu hayvanlarının sıhhî şartlarının seneden seneye düzelmesi hayvan zayiat miktarını bariz bir şekilde azalttıktan başka veteriner bakteriyoloji aşı ve serum evimizde bulaşık hastalıklar için yapılmakta olan aşı ve serumlarla bulaşıcı hastalıkların çıkmasına ve yayılmasına meydan verilmiyerek derhal söndürülmesi tahtı temine alınıyor ve bir evvelki yıla nazaran musap ve zayiat miktarı çok azalmış ve asgarî hadde indirilmiş bulunuyor. Ayni zamanda mevcut yabancı ırk ağır kısraklardan istifade edilerek ordu elile ağır taylar yetiştirilmekte, ordu top koşumu hayvan ihtiyacının bir kısmı bu suretle telâfi edilmektedir. Orduya lâzım olan hayvanların memleket içinden tedariki için Ziraat Vekâleti ile yapılan sıkı temaslar ve bu yolda alınan tedbirler sayesinde ordunun muhtelif sınıflarına ait yıllık normal ihtiyacın mühim bir kısmının memleket dahilinden yapılan mübayaalarla temin edilmeğe başlanmış olması memleketin, hayvan yetiştiricilik bakımından değerli bir inkişafa mazhar olduğunu göstermesi itibarile de pek önemlidir.

ORDUDA OKUMA, YAZMA VE UMUMÎ BİLGİNİN ÖĞRETİLMESİ

Her yıl orduya gelmekte olan gençlerin okuma yazma öğrenmelerine bilhassa çok ehemmiyet verilmekte ve bu hususda âzamî hasıla alınmaktadır.

Ordu, okuma yazma bilmeyen eratın, okur yazar fakat umumî bilgiden mahrum olanların da içtimaî seviyeleri nisbetinde umumî bilgiye sahip bir halde terhis edilmelerini başlıca hedef olarak tanımıştır.

Orduda okuma, yazma ve umumî ve medeniğ bilgiye verilen ehemmiyetin derecesini aşağıdaki rakkamlar pek güzel ifade etmektedir.

Seneler	Okuma yazma ve medeniğ bilgi öğrenerek terhis edilenlerin mikdarı.	
1926	% 17	Eski harflerle
1927	% 17	» »
1928	% 18	Yeni harflerle
1929	% 20	» »
1930	% 22,5	» »

1931	% 25	Yeni harflerle
1932	% 59	» »
1933	% 59	» »
1934	% 59	» »
1935	% 62	» »
1936	% 75	» »
1937	% 77	» »

Ordunun okuma ve yazma ve medeniğ bilgiyi öğretme sahasındaki faaliyeti her sene artmakta ve seneler geçtikçe çok daha eyi neticeler alınmaktadır.

ORDUDA SPOR

Eratın beden kabiliyet ve mukavemetlerinin çoğaltılması her türlü zorluklu işlerde tahammüllerinin arttırılması zaten mesleki bir zarurettir. Bu husus talim ve terbiye programlarında evveldenberi yer almış olmakla beraber ayrıca alay idman yurtlarında vücut teşekkülü ve kabiliyetine göre sporun muhtelif şubelerine ayrılmış olan erat, sporun her nevinde yüksek başarılar göstermekte ve bilhssa mukavemet koşularında, atmalarda ve serbest güreşde mümtaz dereceler almakta oldukları memleketin bütün spor sevenlerince bilinir bir hakikattır.

HULÂSA: Cümhuriyet Ordusu, terbiyesine aldığı genç vatandaşları Cümhuriyet ülküsüne göre yetiştirmekte ve onları örnek bir yurddaş olarak köyüne ve evine göndermektedir.

Dahiliye Vekâleti

Dahiliye işleri

Giriş

Osmanlı devletinin mağlûbiyeti ile neticelenen umumî harpten Türk millet fakrü zaruret içinde yorgun ve bitab çıktı. Memleketin her tarafı birer yangın yeri halinde idi. Ağır şartlarla bir mütarekename imzalanmıştı. İtilâf devletleri Anadolunun mühim mevkilerini işgal etmiş birbirlerini takip eden harbların neticesi olarak itiyat haline gelen şekavet, her tarafı istilâ etmişti. Yurdda asayiş kalmamıştı. Köylerde ve kırlarda değil, şehirlerde bile emniyet yoktu.

Şehirlerimiz ve kasabalarımız harap ve perişan bir manzara arzediyordu, Osmanlı imparatorluğunun keyfî idaresi şehirlerimizi ve kasabalarımızı metrûk ve mühmel bırakmıştı. Köylerin idaresi bir usule, kanuna tâbi değildi. Köylü, ağır şartlar altında nefes alamıyacak bir hale gelmişti.

Saltanatın hudutlarını çizdiği vilâyetler, iftirakculuk havaiperverlik uyandırmıştı. Vilâyet hudutlarının dairesi her vilâyetin gerek umumî hizmetlerini ve gerek mahallî hizmetlerini ifa kudret ve kuvvetile ölçülememişti.

İşte, en Büyüğümüzün, milleti ölüm döşeğinden kaldırıp ayaklandırdığı gün, önümüzde serilen memleketin dahilî manzarası bu idi.

Elîm ve ağır şartlar içinde milletin idaresini ele alan Cümhuriyetin İç İşleri Bakanlığı, yurda, evvelemirde asayiş temin etmek, vatandaşları tam bir emniyete mazhar kılmak, köylerimizi, şehirlerimizi, kasabalarımızı, yeniden tanzim, tesis ve imar etmek, vilâyetlerin idaresini, demokrasi prensiplerine halkın lehine uygun bir şekilde nizamlamak mevkiinde idi.

1 — Cümhuriyet Zabıtası:

İmparatorluğun itimat telkin etmiyen âciz zabıtası yerine jandarma ve polis kuvvetlerini, her an vatanın ve Cümhuriyetin istediği daimî sadakatin, sesi çıkmıyan ve öğünmiyen feragatin timsali olan bir kanun ordusu, vatandaşın, her sıkıntı ve tehlike zamanlarında yardıma yetiştiğinden emin olduğu bir itimat kuvveti haline getirmeyi istihdaf ederek işe başladı, az zamanda, bu kuvvet âsayişi maddeten temin ettiği gibi, vatandaşların kalbinde bütün huzurun asıl menbaı olan emniyeti de tesis etti.

2 — Vilâyet idaresi:

Teşkilâtı esasiye kanunumuzun koyduğu tevsii mezuniyet tefriki vazaif prensibini hakikî ve amelî manasile ifade etmek için idare âmirlerini ve mahallî idareleri kâfi derecede salâhiyetlerle ikdar ve teçhiz eylemek lâzımdı.

Bunu temin maksadile vilâyetlerde devletin kuvvet ve kudretini temsil edecek mes'ul makama memleketin âsayiş ve huzurunu, vatandaşların hukukunu, âhenk, imtizaç ve mesaisini temin etmek, merkezî olsun, mahallî olsun, idarî, iktisadî, içtimaî faaliyetleri merkezin umumî program ve direktifleri dahilinde mahallî icaplara ve zaruretle mutabık olarak muayyen bir gaye etrafında toplıyabilmek için, kâfi derecede idare ve mürakabe salâhiyeti verildi.

Vilâyet ve kaza idarelerinin teşekkülleri, idarî ve kazaî vazifeleri ilmin ve tecrübenin gösterdiği hak ve adalet esaslarına göre vazih bir surette tayin edildi.

3 — Mahallî idareler: (Köy idareleri)

Ananelerle, mahallî teşekküllerle ve tertiplerle idare olunan köylerimizin de ıslâhına geçildi. Cümhuriyet kabul ve vazettiği köy kanunu ile köylerimize şahsiyetimaneviye verdi ve bu idareleri bir usul ve nizama raptetti.

Köy kanununun bütün köylerimizde tatbiki için vekâlet âzamî mesai sarfetti. Sırf bu kanunla ve köylerimizle meşgul olmak üzere merkezde bir büro teşkil edildi.

Bu kanunun, müsbet ve menfî semereleri mahsus kısımda tebarüz ettirilmişti

4 — Mahallî idareler (Belediye idareleri)

Şehirlerimizi ve kasabalarımızı, urbanizm esaslarına göre yeniden kurmak ve tanzim edebilmek için her şeyden evvel nizam ve idare prensiplerine, modern telâkkilere ve icaplara uygun bir tesis vücude getirilmek zarureti vardı.

1580 sayılı belediye kanunu bu ihtiyaçları karşılayacak şekilde tedvin olundu. Şehirlerimizde ve kasabalarımızda imar hareketleri başladı. Medeniyet cihanında şehircilik ilim ve sanatı doğduğu ve şehirler hususî itinalara mazhar olduğu zaman, bizim şehirlerimiz millî hayat ve faaliyetin her sahası gibi sultanlar istibdat ve anarşisinin ihmaline uğramıştı. Bir çok şehirlerimizde istilâların seneler süren ateş kasırgalarına tutulmuştu. Cümhuriyetin ilân ve tesisinden sonra yer yer başlıyan imar hareketlerine umumî bir istikamet vermek zarureti duyuldu. Belediye kanununun neşrinden sonra vekâlet, Belediyelerin imar hareketlerini finanse edecek bir müessese teşkil etti. (Belediyeler bankası).

5 — Cümhuriyette Matbuat İdaresi:

Gerek memleket dahilindeki ve gerek haricindeki siyasî, iktisadî, içtimaî ve harsî hareketler bakımından yerli ve yabancı neşriyatı takip etmek, millî matbuatın inkılâp prensiplerine, devlet siyasetine ve millî ihtiyacına uygun olmasını temin etmek.

Memleket haricinde Türkiyeyi tanıttırmak, menfî propagandalarla mücadele etmek, Beynelmilel matbuat teşekküllerile meslekî temas ve münasebetlerde bulunmak, radyo, sinema, filim ve tiyatro gibi efkârı umumiye ile a-

lâkadar olan vasıtaları mükabe etmek, matbuatın en mühim bir telkin ve terbiye vasıtası olmak vasfını tahakkuk ettirmek için vekâletin uhdei mes'uliyetine çok mühim ve nazik vazifeler tahmil olunmuştu. Bu maksatla, istihbarat, neşriyat, ve propaganda servislerini ihtiva eden matbuat umum müdürlüğü vekâlet teşkilât bünyesi dahilinde vazife almıştır.

6 — Nüfus işleri:

Bir memleket için en büyük servet ve mesnet hiç şüphesiz nüfusudur. Esasen cemiyetin yüksek menfaatleri arasında nüfusun inkişafına aid olanı mühim bir mevki işgal etmektedir.

Yurdumuzun mesahai sathiyesi (772.340) kilometre murabbaı olup (8334) kilometresini göller ve (1170) kilometresini bataklıklar teşkil eylemekte olduğundan toprak kısmı (762.736) kilometre murabbaı bulunmaktadır.

935 yılı sayımına göre memleketimiz nüfusu (16.200.694) kişi olduğuna nazaran kilometre murabbaına ancak 21,2 isabet etmektedir.

İlk bakışta bu netice şayanı memnuniyet gibi görülmekte ise de mücavir memleketler ve bilhassa Balkan devletleri nüfusu kesafetile mukayese edilirse münbit ve mahsuldar topraklarımızın daha ne kadar nüfusu beslemiye müsait olduğu tebarüz eder.

Mevcut istatistiklere göre Bulgaristanda 57,7 Yunanistanda 49,1 Yugoslavyada 55,7, Romanyada 61,7 kişi kilometre murabbaına isabet etmektedir. Bu rakamların ifade ettiği hakikat müvacehesinde nüfusumuzu sür'atle arttırmak için daha radikal tedbirler almak zaruretinde olduğumuz tezahür eder. Bunun için sıhhî, ziraî ve içtimaî elemanlar hazırlanmakta, şehir, köy, nüfusu da günden güne artmaktadır.

POLİSİN ON BEŞ CÜMHURİYET YILI ZARFINDAKİ İCRAATI

Siyasî ve irticaî hâdiselerle mücadele: Cümhuriyet; memleketi harap bir halde ve bozuk bir asayiş ile devir aldı.

Zabıta bu kötü şartlar altında bir taraftan memleketin her tarafını istilâ eden eşkıya çeteleriyle mücadele etmekle beraber zaman zaman siyasî ve irticaî sahalarda müteferrik vak'alarla çarpışmak mecburiyetinde kalmıştır. Çünkü rejimin ana prensip olarak ortaya koyduğu yenilikler, içtimaî hayatta vücude getirdiği büyük inkılâplar, lâyisizmin vaz'ı, milletin masum bir zümresinin manevî ve dinî hislerini istismar ile geçinen bir takım yobaz ve softaların menfaatlerini baltalamıştır.

İnkılâp ilerledikçe, o devre kadar parazit ve tenbel bir halde yaşayanlar, mevki ve ikballerinin birer birer ellerinden alındığını gördüler. Bu zümrenin itiyat, kanaat ve menfaatlarına muhalif olan mevzuatın hayat ve hakikat sahasında yer bulması pek tabiî olarak bir aksülâmel yaratacaktır.

İşte bu aksülâmelin bir neticesi olarak muhtelif senelerde, irticaî ve siyasî mahiyette bazı hâdiseler vukubuldu.

Şapka aleyhinde hareketler: İrticaî hâdiselerden mühim olarak şunları sayabiliriz: 1925 senesinde memleketin üç muhtelif yerinde şapka aleyhinde bazı irticaî hareketler görüldü. Bu hâdiseler, sırasiyle şunlardır:

1 — Erzurum halkının bir kısmı dinî tesirlerle şapka aleyhinde harekete geçtiler. Nümayişçiler silâhlı olduğu için üzerlerine kuvvet tahriki icap etti. Neticede, bu teşekkül dağıtıldı, muharrik ve müşevvikleri Divanıharba tevdi olundu ve hâdise civara sirayete imkân bırakılmaksızın mahallinde bastırıldı.

2 — Rize'de bazı batıl itikatlara bağlı köylülerin bu haleti ruhiyesinden istifade ederek kur'anın kaldırılacağı ve şapka giydirileceği propagandasiyle hükûmet merkezi üzerine müteveccih silâhlı bir isyan çıkarılmak istenildi. Fakat, alınan tedbirlerle hâdise, bir isyan mahiyetini almadan mahallinde bastırılmış ve müsebbipleri yakalanarak Ankara İstiklâl Mahkemesince cezaya çarptırılmıştır.

3 — Maraş'ta, şapka aleyhine cami avlusuna bir beyanname yapıştırıldı. Aynı zamanda İmamla Müezzinin de bu tahrikâta iştirâkleri üzerine silâhlı bir halk kitlesi Hükûmet Konağına tecavüze teşebbüs etti. Neticede Zabıta kuvvetile Nümayişçiler dağıtıldı ve bütün irtica vak'alarında olduğu gibi bu hâdiseyi tertip edenler de adalet pençesinde lâyık oldukları cezaları gördüler.

Menemen hâdisesi: 1930 senesinde, Menemen'de bazı serseri ve esrarkeşler tarafından devrişlik, şeyhlik tarikatçılık gibi bâtıl itikatlara dayanan bir irtica hâdisesi vaki olmuş ve fâilleri derhal yakalanarak mahallinde teşekkül eden bir divanıharbe verilmiş ve muhtelif cezalara çarptırılmışlardır.

Arapça ezan hâdiseleri: 1933 senesinde, Bursadaki bir camiye birkaç mürteci toplanarak Arapça ezan okumak suretile irticaî bir hâdiseye teşebbüs ettiler. Başlarına topladıkları adamlarla bir nümayiş şeklini alan bu vaziyet üzerine polis müdahalesiyle hâdise bastırılmıştır. Ve müsebbipleri yakalanarak adliyeye teslim edilmişlerdir.

Bazı vilâyetlerimizde de aynı mevzu üzerinde muhtelif faaliyetler görülmüşse de ittihaz olunan tedbirler sayesinde bu hâdiseler tamamen bertaraf edilmiş ve mütecasirleri tecziye olunmuşlardır.

Cumhuriyet polisi bu irtica hâdiselerinden maada bazı siyasî vak'alarla da mücalede mecburiyetinde kalmıştır. Bunlardan mühimleri de şunlardır:

Tarikatı selâhiye cemiyeti: 1920 senesinde İstanbul'da; işgal kuvvetlerine mensup siyasî mahfillerce verilen müsaade ile (Tarikati Selâhiye) veya (Müdafaai Hukuku Hilâfeti Kübra) namiyle bir cemiyet teşkil edilmişti. Cümhuriyet teessüs ettikten sonra bu fesad ve irtica cemiyetine mensup bazı kimselerin millî mücadele aleyhinde bulunmak için halkın dinî hislerini vasıta ittihaz ettikleri ve rejime ihanetleri fiilen sabit olmuş ve elebaşıları derhal yakalanarak 1924 senesinde tevkif ve tecziye edilmiştir.

İzmir suikastı: 1926 senesinde, İzmir'de Reisicümhura karşı bir suikast yapılacağı haber alındı. Zabıtaca derhal tetkikata girişilerek bu

işle alâkadar oldukları anlaşılanlar yakalandılar. İzmir'e giden Ankara İstiklâl Mahkemesince muhtelif cezalara çarptırıldılar.

Komünizm: Çarlık hükûmetinin Rusya'da inkıraza başlaması ve Bolşevik inkılâbının zuhuru üzerine yer yer bütün Avrupaya sıçrayan Komünizm cereyanlarının 1919 senesinden itibaren memleketimizde de bazı muhit ve zümreler arasında yer tutmağa başladığı görülmekte idi. Matbuat sahasında komünist akideleri açıkça neşreden mecmua ve risalelere tesadüf olunuyor, kanuni yollardan istifade ederek muhtelif namlar altında fakat komünist bir gaye ile Amele Cemiyetleri kuruluyor ve ayrıca gizli hücreler tesis edilerek şümullü ve teşkilâtlı bir hareket yaratılmak isteniyordu. Komünist propagandaları pek mahsus bir hal almıştı. Cumhuriyet zabıtası lâzımgelen kanunî ve idarî tedbirleri alarak bu cereyanları tamamiyle önledi. Üçüncü enternasyonalla irtibat tesis etmeğe çalışan bazı elebaşıları tesbit ve tevkif ederek adaletin pençesine verdi.

Memleketimizde günden güne inkişaf eden sanayi hayatımızın icapları olarak yer yer tekâsüf etmekte bulunan amele kitleleri arasına bu muzır ve fesatçı unsurların girmemesi için icap eden bütün tedbirler alınmış bulunmaktadır.

Aynı zamanda memleket dahil ve haricinde komünist gayeler güden küçük, büyük bütün elemanlar tesbit edilmiş ve her hangi bir harekete meydan vermiyecek tarzda mürakabe altına alınmışlardır.

Esasen komünist akideler, millî bünyemize ve içtimaî hayatımıza çok aykırı temellere dayandığı cihetle milletin bu nazariyelere intibak etmesine mani olan dâfi kuvvet zabıtanın bu sahadaki mücadelelerine kuvvetle müzaheret olmuştur.

Suç ve suçlularla mücadele: Cumhuriyet polisi, memlekette büyük bir emniyetsizlik havası yaratan bu bozuklukları düzeltmeyi aslî bir vazife olarak ele almakla beraber kendisine mevdu diğer işlerde ve suçların önlenmesi ve suçluların takibi gibi idarî ve adlî sahalarda da büyük bir çalışma göstermiştir.

Son beş seneye ait olmak üzere tertip edilip aşağıya dercedilen bir grafik, bu çalışmalar hakkında vazıh bir fikir vermektedir.

Polis						
Yılı	Suç	Tutulan suçlu	Firar	Yekûn	O senenin polis kadrosu	Bir memura isabet eden suç miktarı
1934	45893	71161	1738	72900	3809	11
1935	45760	55685	1382	57067	4124	11
1936	45614	55727	1309	57032	4260	10.7
1937	48336	60022	863	60885	4682	10.3
1938 6 Aylık	21355	26853	356	48564	4882	5,3

Bir taraftan eşkıya çetelerile diğer taraftan suç ve suçlularla şiddetli bir mücadeleye girişen cumhuriyet zabıtası zaman zaman siyasî ve irticaî sahalarda da müteferrik vak'alarla çarpışmak iztirarında kalmıştı.

Kanunların muvaffakıyetle tatbiki bakımından zabıtanın çalışmaları: Muhtelif suçlarla ve rejim düşmanlariyle olan bu çetin mücadelelerden maada Cümhuriyet polisi (15) yıl içinde neşrolunan kanunların tatbikatında da şerefli bir vazife görmüştür. Bu cümleden olarak 1936 senesinde kabul edilen (Meşhut Suçlar Kanunu) nun tatbikatında Cümhuriyet polisi büyük bir sadakat göstermiştir. Bu sayededir ki, bütün şehir ve kasabalarımızda (Meşhut Suçlar Kanunu) nun şümulüne dahil suçların mikdarından az zamanda büyük bir tenakus görülmüş ve kanunun içtimaî hayatımızda istihdaf ettiği gaye takdire şayan bir sür'at ve mikyasla hakikat sahasına getirilmiştir.

Netice: Suç ve suçlulara ait grafiklerin ve ancak pek mühimleri zikredilmek suretile yukarıda sıralanan vak'aların tetkiki, 15 cumhuriyet yılı zarfında, zabıtanın ne verimli bir çalışma yaptığı hakkında kâfi derecede bir fikir verebilecektir.

Cümhuriyet, bu müddet zarfında haricin ihtirasları ve dahilin irticaî fikirleriyle zaman zaman çarpışmak iztirarında kaldı. Bazen rejim için ciddî bir tehlike arzeden bu hâdiseler, netice itibariyle kâmilen bastırılmış ve bu muvaffakıyetlerin istihsalinde cumhuriyet zabıtası, kendisine düşen vazifeyi hakkiyle başarmıştır.

T E Ş K İ L Â T

İstanbul hükûmetinin ilgası tarihi olan 1 Teşrinisani 1922 tarihine kadar İstanbul'da vazife görmekte olan emniyeti umumiye müdüriyetinin teşkilâtı şu vaziyette idi:

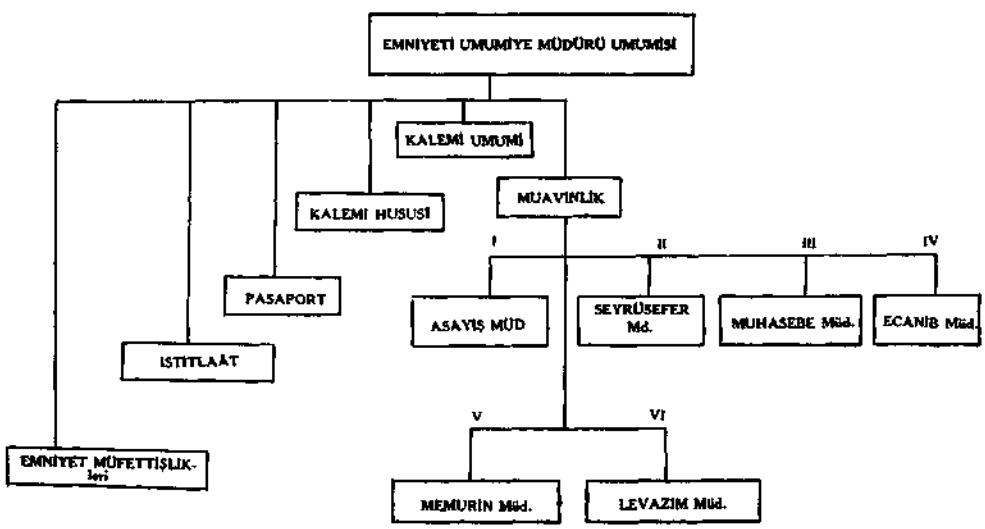

İstiklâl harbı esnasında emniyeti umumiyenin teşekkülü: İstiklâl savaşı başlayıp Anadolu'nun İstanbul hükûmeti ile olan alâkası kesildikten sonra Ankara'da 1920 tarihinde ilk millî (Emniyeti Umumiye) teşkil olundu.

Bu yeni teşekkülün kadrosu; o zamanki vaziyetin icabı olarak pek dardı. Şube teşkilâtı mevcut değildi. Bütün dosyalar İstanbul hükûmeti elinde kalmıştı. Hulâsa; tam bir yokluk içinde çalışılmakta idi. Tekmil emniyeti umumiye kadrosu; bir müdürü umumî, bir mümeyyiz, dört kâtip olmak üzere altı kişiden ibaretti.

Cumhuriyet devrinde emniyeti umumiye teşkilâtının seneden seneye nasıl bir terakki seyri takip ettiğini aşağıki şemalar açık olarak göstermektedir:

1924 SENESİ TEŞKİLÂTI

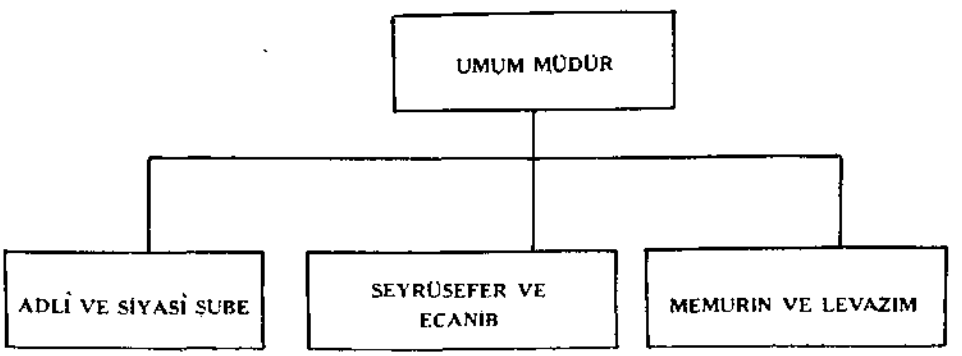

1925 senesinde yukarıki teşkilâta istihbarat işleriyle meşgul olmak üzere istitlâat mütehassıslığı ünvaniyle bir büro ilâve edildi. Bu büro, bir sene sonra bir şube haline ifrağ edilmiş ve dördüncü şube unvaniyle istitlâat umuriyle meşgul olmağa başlamıştır.

1925 SENESİ TEŞKİLÂTI

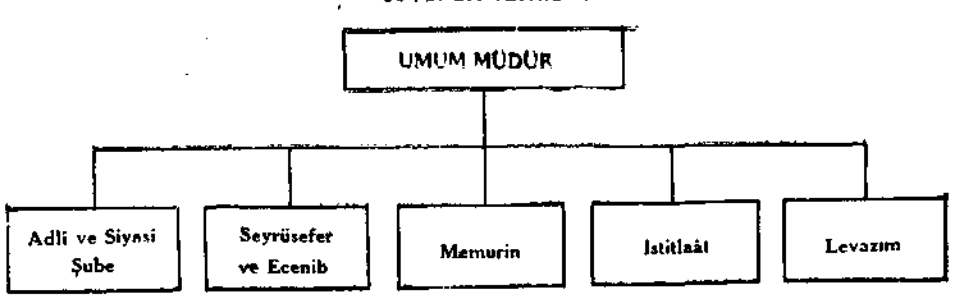

1929 SENESİ TEŞKİLÂTI

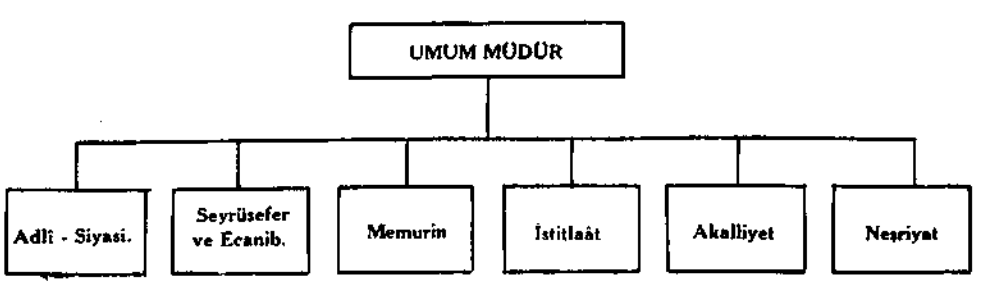

1931 SENESİ TEŞKİLÂTI

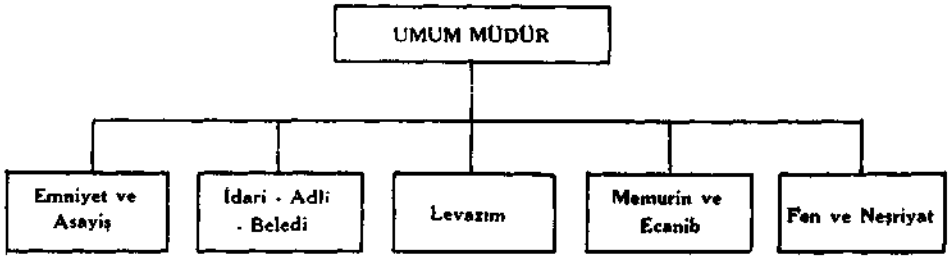

1933 SENESİ TEŞKİLÂTI

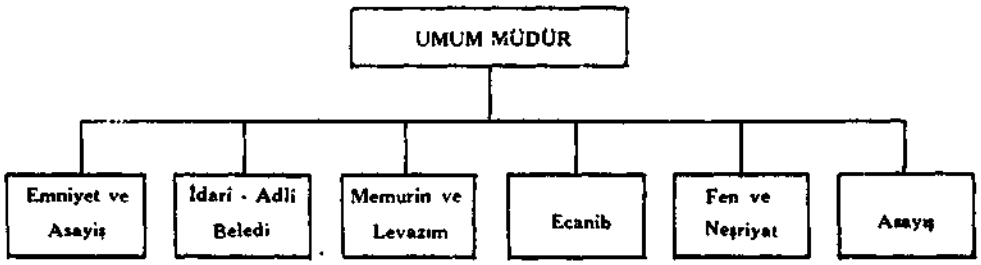

Polisin keyfiyet bakımından tekâmülü: Kemmî vaziyeti bu suretle hulâsa edilen emniyet teşkilâtı keyfiyet bakımından gittikçe tekâmül etti.

İstibdat idaresinin meşrutiyete devrettiği zabıta, ilmî esaslara istinad etmiyen bir şekilde idi.

Meşrutiyet idaresi, zabıta teşkilâtı üzerinde keyfiyet bakımından cezrî bir ıslâhat yapmağa teşebbüs etti. Bu meyanda polis, yüksek tahsil görmüş genç ve muktedir elemanlarla takviye ediliyordu. Fakat ıslâhat teknik icaplara uygun olmadığı ve muasır devletlerin polis teşkilâtındaki esaslar lâyikiyle tetkik edilip tatbik olunamadığı için muvakkat bir müddet payidar olabildi.

Meşrutiyet ıslâhatı, şahsî gayret ve faaliyetlere bağlı bir halde kaldığı ve teknikleştirilmediği için sathî bir mahiyet arzediyordu. Nitekim harbı umumî esnasında birçok yerlerde zabıtamızın kifayetsizliği görüldü.

Polis teşkilâtında fennî ve ilmî sahada vücude getirilen yenilikler: Cümhuriyet tatbikatta büyük zararları görülen bu vaziyeti önlemek için her türlü teknik ve siyantifik teşkilâta malik bir zabıta kurmağa karar vermiştir. Bu itibarla Cumhuriyet devrinde poliste yapılan ıslâhatın azimet noktasını, bilhassa fennî, ilmî sahalarda vaz' ve kabul edilen yeni esaslar teşkil eder.

1934 senesinden itibaren yapılan derin tetkikat üzerine hazırlanan siyantifik ve teknik ıslâhata ait programın, devlet bütçesinin ilk müsait olduğu bir zamanda yani 1937 senesinde tatbikine geçilmiştir. Bu tarihte kabul olunan (Emniyet Teşkilâtı Kanunu) bu hazırlıkların bir neticesidir.

1937 SENESİ TEŞKİLÂTI

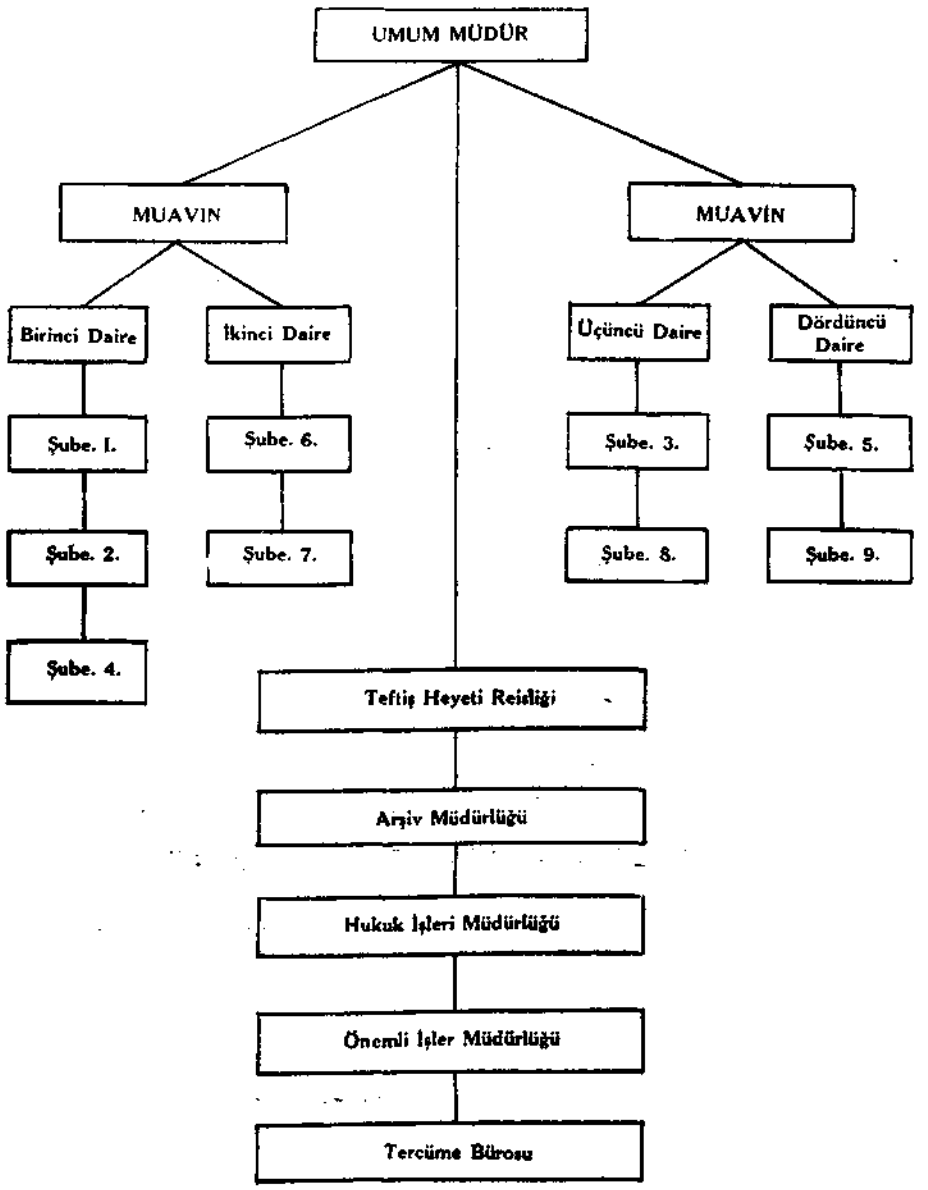

Bu kanunla Polis'te yapılan teknik ıslâhatı iki zümrede toplamak mümkündür:

1 — Teşkilât sahasında yapılan ıslâhat,

2 — Tedrisat sahasında yapılan ıslâhat.

Teşkilât sahasında yapılan islâhat: Devlet teşkilâtının ve memleketteki sanayi hayatının gittikçe inkişafı dolayısile emniyeti umumiyede eski vaziyete göre taksim edilen vazifelere istinaden teşkil edilen şubeler bugünkü ihti-

yaçlara uymıyordu. Bu itibarla emniyeti umumiye şubelerinin sayısı 12 ye çıkarılmak suretiyle teşkilât tevsi edilmiştir.

Aynı zamanda evvelce her şubede ayrı ayrı tutulmakta olan dosya usulleri, tatbikatta görülen bir çok mahzurları önlemek üzere tevhit ve dosya, evrak, istatistik işleri müstakil bir şubede teksif edilmiştir. Bugün emniyeti umumiye, bütün vesaiti ve ilmî usulleriyle modern bir arşive maliktir.

Diğer taraftan ötedenberi büyük bir noksanlık halinde hissedilmekte olan «Sicilli Adlî» ve Arama -Fahndugsamt- Bürolarının yakın zamanda teşkili için icap eden hazırlıklara girişilmiştir.

Tedrisat sahasında yapılan ıslâhat: Polis hususî bir meslek olduğu için bu meslekte çalışacak elemanların da ayrı bir tedris sistemine tâbi tutulmalarında zaruret vardır.

1937 senesinde faaliyete geçen «Polis Enstitüsü» bu mahzurları önlemek maksadile kurulmuş tam manasiyle ilmî ve asrî bir müessesedir.

Enstitüde; ilk, orta, yüksek olmak üzere üç ayrı tahsil devresi mevcuttur.

İlk devre polis memurlarını, orta kısım komiserleri ve yüksek kurs ta emniyet âmir ve müdürlerini yetiştirir.

Bundan başka polis mesleğine girmeğe küçükten istekli bulunanların istidatlarını en iyi şekilde inkişaf ettirerek yetiştirmek üzere bir (Polis Kolleji) teşkili de karar altına alınmıştır. Bilhassa lisan tedrisatında çok ciddî bir program tatbik edecek olan kollej, önümüzdeki seneden itibaren faaliyete geçecektir.

MEVZUAT

I — POLISI ALÂKADAR EDEN MEVZUAT

Cümhuriyet devrinden evvel: Cümhuriyet devrinden evvel, polisi alâkadar eden mevzuat, ihtiyaçlara göre tertip ve tedvin edilmiş bir halde değildi. Polisin muayyen sahalarda vazife ve salâhiyetinin hudut ve şümulü kat'iyet ve sarahatla tesbit edilmemiş olduğu için bu vaziyet bazen adlî ihtilâflara sebebiyet veriyor, bazı ahvalde de zabıtaca alınması zarurî bulunan bir takım idarî ve siyasî tedbirlerin ittihazına imkân bırakmıyordu. Aynı zamanda ecnebilere, askerî mıntakalara, hulâsa; emniyet teşkilâtının doğrudan doğruya alâkadar olduğu bu kabil vazife sahalarına ait mevzuat ta vazıh ve ihtiyaçlara uygun bir halde değildi.

Bu itibarla, zabıta gerek kendi salâhiyetlerini tayinde, gerek memleket emniyetinin muhafazasını teminen alınan kararları tatbikte müşkül bir vaziyette kalıyordu. İdarî ve siyasî icapların birer zarureti olarak ittihazı lâzımgelen bir çok tedbirler müeyyidesizlik yüzünden tatbik olunamıyordu.

Cümhuriyet devrinde: Cümhuriyet yıllarında bu mahzurlar tamamen önlendi. Polisin vazife ve salâhiyetlerine ve teşkilâtına ait kanunlar tedvin edildi. Emniyet işlerini alâkadar eden muhtelif sahalardaki mevzuat noksanlığı da izale edildi.

Son on beş yıl zarfında bu mevzuda kabul edilen kanunların başlıcaları şunlardır:

1704 numaralı kanun: Umumî yerlerde oturan vatandaşların ikametlerini ihbar mecburiyetine mütedair bulunan bu kanun, suçların önlenmesi, suçluların takibi bakımından zabıtaya bir çok kolaylıklar bahşetti. Aynı zamanda bu kanuna istinaden poliste hüviyet tesbitini temin eden teknik teşkilât ta vücuda getirilmiştir.

Polis ve emniyet teşkilâtı kanunları: 1932 senesinde polis teşkilâtı kanunu ve 1937 senesinde onun yerine kaim olmak üzere (Emniyet teşkilâtı kanunu) kabul edildi.

(Emniyet teşkilâtı kanunu); polis teşkilâtını ihtiyaçların icaplarına göre tevsi ettiği gibi meslek mensuplarına temin ettiği refahla da dikkate şayan bir hizmet ifa etmiştir.

Aynı zamanda bu kanun, zabıta mesleğinde temayüz edenlerin başka mesleklere ayrılmadan terfi edebilmeleri imkânını verecek derecede emniyet teşkilâtını genişletmiş bulunmaktadır.

2007 numaralı kanun: Birçok devletler, umumî buhran neticesi olarak memlekette iktisadî refahın azalması ve işsizliğin artması karşısında bir kısım sanat ve mesleklerin ecnebiler tarafından yapılmasını menetmiştir.

Memleketimiz hakkında da varit olan aynı mülâhazalar karşısında bazı sanat ve mesleklerin münhasıran Türk tebaasına hasrı zarureti hasıl oldu.

2007 ve 2247 numaralı kanunlar, bu ihtiyaca cevap vermek üzere tedvin olunmuş ve memleket iktisadiyatı için hayırlı neticeler tevlit etmişlerdir.

Polis vazife ve salâhiyet kanunu: Polise verilen bazı kanunî salâhiyetlerin, yeni çıkan adlî kanunlarla tahdit veya refedilmesi neticesi olarak adlî makamlarla zabıta arasında ihtilâflar tehaddüs etmesi ihtimali başgösterdi.

Polisin pek nazik olan vazifesini lâyıkıyle görebilmesi, salâhiyetleri hududunun tamamen malûm ve müsbet olmasiyle mümkün bulunacağından bu mahzuru önlemek üzere (Polis vazife ve salâhiyet kanunu) tedvin edilmiştir.

Bu kanun, tatbikatta büyük faydalar vermiş ve zabıtanın mesai kabiliyeti ve sahası eskisine nazaran pek ziyade artmıştır.

Tahdidisin kanunu lâyıhası: Polis mesleği diğer mesleklere nisbetle ağır ve yıpratıcı bir meslektir. İnzibat kuvvetlerini teşkil eden bu anasırın vazifelerini lâyıkiyle yapabilmesi için kâfi dimağ ve beden kuvvetini haiz olması lâzımgeldiği ve bu kabiliyetlerin müvazi yürümesinde meslek için büyük fayda memul bulunduğu cihetle zabıta memurlarının bir hadde kadar yaşlarının tahdidine mecburiyet hissedilmiş ve bu mülâhazalara binaen bir (Tahdidisin kanunu) neşrolunmuştur.

Pasaport kanunu: Gerek ecnebilerin ve gerekse vatandaşların daha seri ve kolaylıkla seyahatlarını temin için pasaport kanunu, muasır devlet hukukiyle yeni rejimimize uygun olmak üzere yeniden yapılmıştır.

Zabıta memurlarının sülüs ücretle seyahatını temin eden kanun: Polis âmir ve memurlarının zabitler gibi sülüs ücretle seyahatlarını temin için; devlet demiryolları ve limanları işletme umum müdürlüğünün teşkilâtına dair 1042 sayılı kanunun 32 nci maddesinin değiştirilmesine dair kanun yapılmıştır.

Seyrüsefer kanunu: Memleket dahilindeki nakil vasıtalarının intizam ve emniyet noktai nazarından cereyanını temin için seyrüsefer kanunu hazırlanmıştır.

Toplanma kanunu: Elde mevcut ve çok eski hükümleri muhtevi bulunan içtimaatı umumiye ve tecemmüat kanunlarını yeni rejim ve prensiplerimize has olacak tarzda tadil ve her ikisine de şamil olmak üzere toplanma kanunu namı altında yeni baştan kanun hazırlanmaktadır.

Bu kanunlardan başka emniyet işlerini alâkadar eden mevzularda birçok nizamname ve talimatnameler yapılmıştır.

2 — JANDARMA

Teşkilât ve bağlılık: 1286 tarihinde emniyet ve âsayiş işleriyle meşgul olmak üzere bir (Zabtiye nezareti) teşkil edilmiş ise de bu nezaret nüfuzunu İstanbula inhisar ettirebilmişti.

1297 de (Zabtiye sınıfı zaptiye nezaretinden ayrılarak Harbiye nezaretinin bir şubesi haline sokulmuş ve vilâyetlerde birer alay, sancaklarda tabur ve kazalarda birer bölük haline konulmuş ve bölükler de karakollara taksim edilmiştir. Alaylar vazife noktasından valilere melbusat ve teçhizat ve iaşe gibi şeylerden dolayı da Harbiye nezaretine bağlı idi. Kadrolar valilerin teklifi ile tesbit ve tahsisat harbiye nezaretinden ita edildi. 319 da Makedonyada teşkilât ve tensikata başlandığı zaman yalnız jandarma eratiyle komita heyetinin keyfiyet itibarile yükselmesine vazife ve salâhiyetlerinin tayin ve tasrihine ve karakollar teşkilâtında daha esaslı değişiklikler yapılmasına mecburiyet görülmüştür. Makedonya'da ecnebi heyetler tarafından yapılan bu tensikat 325 de umum Türkiye'ye teşmil edilmiş ve harbiye nezaretine bağlı olmak üzere bir (Jandarma Umum Kumandanlık Makamı) ihdas edilmişti.

28/2.Kânun/327 de jandarma teşkilâtı dahiliye nezaretine bağlandı. 13/1.Teş./333 tarihli kararname ile jandarma umum komutanlığı yalnız askerî hususlarda harbiye nezaretine 10/Mayıs/335 tarihli kararname ile de her türlü muamelâtiyle dahiliye nezaretine bağlanmıştı.

930 tarih ve 1706 jandarma kanunu ile jandarma vazife ve hizmet itibariyle Dahiliye Vekâletine, askerî talim ve terbiye hususunda Genelkurmay Başkanlığına, silâh ve mühimmat ve melbusat ikmaliyle seferberlik ve seferde ordu emrine intikal edeceklerin maaş, iaşe, melbusat ve teçhizatı ve bilûmum masrafların temini hususunda Millî Müdafaa Vekâletine bağlanmıştır.

Teşkilât: Türkiye Cümhuriyetinde jandarma teşkilâtının esaslı tensik ve ıslâhına 928 de başlanmış ve bugün jandarma mevcudu uhdesine mevdu vazaifi başarabilecek mikdara çıkarılmıştır.

J. Subayları menbaları ve yetiştirilmeleri: 319 tarihine kadar jandarma subaylarının bir çoğunun okuma yazmaları bile yoktu. 319 da yapılan tensikatta ordu en kıymetli subaylarını jandarmaya vermiş ve bidayette Selânikte ve bilâhara İstanbul'da açılan subay okulunda bunlarla meslekte temayüz etmiş erbaşlar ve idadi tahsilini bitiren gençler okutturularak jandarma subay ihtiyacı bu suretle temin ediliyordu. 930 senesinde bu mektep kaldırılmış jandarma subay menbaı Harbiye Okulu olmuştur. Buradan çıkanlar piyade ve atış okullarını ve orduda bir senelikstajlarını bitirdikten sonra jandarmaya gelirler. Yeni jandarma subaylarına meslek bilgisi vermek üzere 937 de Ankara'da bir (Jandarma Subay Okulu) açılmıştır. Tahsil müddeti on aydır.

Jandarmada mevcut ihtiyat ve meslekten yetişme subaylar Harbiye, Piyade ve Atış mekteplerinde tahsillerini ikmal etmişlerdir. Her rütbedeki subaylar terfi için altı ay müddetle orduda staj yapmağa ve sicil almağa mecburdurlar.

Erbaşların menbaları, yetiştirilmeleri: 319 tarihine kadar jandarma erbaşlarının yetiştirilmelerine hiç ehemmiyet verilmemiştir. 319 tensikatında karakol komutanı yetiştirmek için erat okullarından birer sınıf açılmıştır. Bu sınıflara okur yazar erat ayrıldığı gibi idadî derecesinde tahsil görenlerden de gönüllü erat alınmakta idi. Bunlar okulu bitirince karakollarda staj gördükten sonra onbaşılığa, çavuşluğa terfi ettiriliyordu. Bunlardan ilmî ve ahlâki vasıfları itibarile subay olmağa lâyık olan erbaşlar da jandarma subay okuluna gönderilmekte idi. Erbaşların iyi bir surette yetiştirilmelerine 931 tarih ve 1861 sayılı kanun ile başlanmış ve jandarmada da orduda olduğu gibi gedikli erbaşlar yetiştirilmekte bulunmuştur. Gedikli erbaşların jandarma için pek müstesna olan ehemmiyeti dikkatle göz önünde tutulmakta ve bütçe imkân ve müsaadesine göre kısa bir zamanda ikmaline çalışılmaktadır.

932 yılından itibaren jandarmada yetişmiş ve gedikliye istekli onbaşı ve eski sınıf erbaşları jandarma gedikli erbaş okulunun her iki sınıfında; ordudan jandarmaya geçen erbaşlar yalnız bu okulun ikinci sınıfında tahsile tâbi tutulmaktadırlar. Şimdiye kadar beş devre yetişmiştir. Bugün jandarmada istihdam edilen temditli ve gedikli erat nisbeti umumî yekûnu yüzde yirmi kadardır.

Jandarma erlerinin yetiştirilmesi, jandarma seyyar Birlikleri: 319 tarihine kadar jandarma eratı gönüllülerden ve askerlik şubelerinden verilen mükellef erattan ibaret olup bunların talim ve terbiyelerine hemen hiç itina edilmemiş ve bu hususda hiç bir teşkilât yapılmamıştı.

319 daki tensikatta ordudan kıymetli subaylar alınmış memleketin bir çok yerlerinde mektepler açılmış ve hakikaten jandarma, memlekette vazifesini başarabilecek bir kabiliyete getirilebilmiştir.

Büyük harbin ilânı üzerine meslekî talim ve terbiyede çok iyi yetişmiş jandarma eratının ordu saflarında vazife almalarından dolayı büyük bir boşluk hasıl olmuştu. Millî mücadelede jandarmada ciddî bir varlık ve teşkilât görülmemiştir.

338 de (3) Er Okulu açılmış 339 da okul (7) ye çıkarılmıştır. 340 da (3) seyyar piyade, (2) estersüvar jandarma taburu teşkil edilmiş ve on iki taburla bir müstakil bölükten ibaret olan hudut kıt'aları da jandarma emrine verilmişti. 341 de okul sayısı sekize çıkarılmış ve sekiz jandarma alayı teşkil edilmiş ve ayrıca üç seyyar piyade jandarma taburu ile bir süvari, yedi sahil bölüğü ilâve edilmişti. 927 de daha bir piyade seyyar jandarma taburu ve 929 da bir okul daha teşkiliyle er okullarının sayısı dokuza çıkarılmış ve bugünkü teşkilâtının esası 930 senesi ağustosundan itibaren kurulmağa başlanmıştır. Bilâhare seyyar alaylar kaldırılarak yerlerine kuvvetli yedi tabur ve bir alay teşkil edilmiştir. Okulların sayısı on bire çıkarılmıştır.

Silâh altına alınan jandarma erleri jandarma okullarına sevkedilmekte ve altı ay meslekî ve askerî talim gördükten sonra sabit ve seyyar birliklere verilmektedirler. Seyyar birliklerde sabit kıt'aların talim merkezlerinde muntazam talimat ve programlara göre takviye ve tekâmül talimlerine ve meslekî talim ve terbiyeye tâbi tutulduktan sonra sabit kıt'adakiler karakollara gönderilmektedir. Burada imkân nisbetinde talim ve terbiyeye ve okuma yazmağa devam ve itina edilmektedir. J. Karakol Komutanlarının kıymetli birer yardımcısı olan onbaşılar jandarma müfettişlik merkezlerinde üç ay müddetle talim kurslarına tâbi tutulmaktadırlar.

Jandarma teşkilât ve teçhizatı: 930 yılına kadar jandarmada muhtelif cins tüfenkler birliklere dağıtılmıştı. İkmal ve talim ve terbiyedeki müşkülât hasebiyle evvelâ dört cins silâh tefrik edilmiş ise de bunların ekserisinin de kıymeti harbiyelerini kaybettikleri anlaşıldığından 936 tarihinden itibaren eldeki silâhlar yalnız bir cins olarak kabul edilmiş, bir çok jandarma birliklerine yeni silâhlar verilmiş, geri kalan kısmının da 939 da ikmali kararlaştırılmıştır.

Mevzuat: Zaptiye devrinden 339 tarihine kadar jandarma için bazı kanunlar, nizamname ve kararlar yapılmış ise de bunların hiç birisi maksadı temin edecek mahiyette değildi. İlk adım 930 da neşredilen 1706 sayılı jandarma kanunu ile atılmıştır. Bundan sonra jandarma eratının yetiştirilmeleri, menbaları maaş ve iaşelerini tesbit eden 1861 sayılı kanun 936 da çıkmıştır. 1937 de bu kanunun tatbik şeklini gösteren talimatname ve jandarma teşkilât vazifelerini gösteren nizamname çıkarılmış (J. Hizmetlerini gösteren talimatname) ve (Sahra jandarma talimatnamesi) projeleri hazırlanmıştır.

Jandarma hizmetlerinin ifası için (G) namı altında, 20, (H) namı altında 5 ve (T) namı altında 5 ki ceman (30) talimat yapılmıştır.

Onbeş yıllık asayiş vaziyeti: Cümhuriyetin ilânında umumî harbin yadigârı olarak üçer beşer kişiden mürekkep ve mecmuu (1840) kişi olan 80 kadar çete memleketin asayişini bozuyordu. Cümhuriyetin ilânına müsadif 29

Teşrinievvel 339 da izalei şekavet kanunu ilân edilmiştir. İrtica hareketlerinin başında Şeyh Sait isyanı gelir. Bu isyan 12/2/341 de başlamıştır. Az zamanda söndürülmüş ve başta Şeyh Sait olmak üzere hainlerin cezası verilmişti. Bundan sonra Maraş, Erzincan, Rize'de şapka ve teceddüd aleyhinde bir takım hareketler görülmüş ve Şeyh Sait isyanı âmillerinden İzzet ve Nuh adındaki adamlar avenesiyle Hazo nahiyesini işgal ile hükûmete karşı gelmek cüretinde bulunduklarından kendileri pençei kanuna teslim edilmişlerdir. Suriye'ye kaçan Eroğlu Abdurrahman 400 avenesiyle Pervari ve Eruh kazalarını işgale tesaddi etmiş ise de derhal önüne geçilerek öpayak olanların cezaları verilmiş ve 932 de tekrar hududumuza geçen Abdurrahman ve avenesi müfrezelerimiz tarafından imha edilmiştir.

Ötedenberi soygunculuğu itiyad etmiş olan Dersim Koçuşağı aşiretiyle Muş vilâyetinin Mutki mıntakasında bazı köylüleri isyana teşvik eden Mutkili Ali Yunus ve aveneleri tedip edilmişlerdir. 927 senesinde Aksaray, Kırşehir, Ankara vilâyetleri asayişini bozan katil İlyas ve Kürt Osman çeteleri de imha edilmiştir. Şark mıntakasındaki mütegallibeler garba nakledilmişlerdir. Şeyh Sait isyanı âmillerinden Seyit ve Resul ve İhsan Nuri gibi hainler bir müstakil Kürdistan teşkili gayesile Ağrı dağında toplanmışlarsa da hemen kâmilen imha edilmişlerdir.

930 senesi nihayetindeki Menemen irtica hâdisesi çabuk bastırılmış ve failleri de kâmilen tutularak cezalandırılmışlardır. 931 senesinde 70 mevcutla Muş ve Erzurum havalisinde dolaşmağa başlayan Seyit Han çetesi müfrezelerimiz tarafından tenkil edilmiştir. Suphan dağı civarında türeyen Şeyh Cüneyde ve Karihan oğlu Bekir idaresindeki üç kişilik çete; Kadirli ve Maraş mıntakasında bulunan Kıçıkırık Ali, Erzurum, Muş mıntakasındaki Alican; Erzurum Erzincan havalisindeki Aliko, Topal Hüseyin ve Urfa mıntakasında Ramazan çeteleri kâmilen tedip ve imha edilmişlerdir. Ve Şeyh Sait isyanı âmillerinden Şeyh Hüseyin ele geçirilmiştir. Kırşehir, Yozgat, Çorum havalisinde uzun müddettenberi şekavette bulunan Kara Haydar oğulları ve Denizli, Burdur, İsparta mıntakalarında dolaşan Ferik Osman çetesi de hayyen ve meyten imha edilmişlerdir. 932 de Şeyh Saidin kardeşi Şeyh Abdurrahman bir çok hempasiyle şekavete başlamak istemiş ise de Suriyeye kaçmak suretile canını kurtarmıştır. 932 de Suriye hududundaki bazı aşiretler hayvanlarile memleketimize geçmişlerse de tecavüzleri derhal menedilmiştir. Hoyboncuların âdeti olan Tevşif ve Feyzullah 20 kişilik avenesile imha edilmiştir. Seyhan vilâyetinin Kadirli, Maraş vilâyetinin Andırın kazalarında on senedenberi şekavet yapan Hacı, Hacı Veli Safhiye Mehmed, Hok Mustafa çeteleri kâmilen imha edilmiştir. Dersim mıntakasında hükûmetin aldığı idarî tedbirler sayesinde tecavüzlerin önüne geçilmiş bulunmaktadır. 933, 938 yılları içinde memleket âsayişi normal bir hale gelmiştir. Yalnız 935, 937 yıllarında Sason ve Tunceli bölgelerinde kalmış olan bazı haydutların imhaları için önemli tedbirler alınmıştır. Hulâsa bugün eski çetelerden orada kalan ve canının muhafazasından başka bir şey düşünmeyen tek tük şakiler istisna

edilirse bütün çeteler kâmilen imha edilmiş ve memleketin her tarafında sükûn, emniyet tam mânasiyle teessüs etmiştir.

Silâh toplama: Memlekette harp kaçaklarının ve istilâ ordusunun getirdiği bir çok tüfek mevcuttu. Bunların bir çoğu toplanmış ve toplanmağa devam edilmekte bulunmuştur.

Jandarmanın mania, mülkî ve adlî, askerî ödevleri: Jandarmanın esas vazifesi olan mania ödevinden başka mülkî, askerî vazifeleri vardır. Bu işin nasıl başarıldığını göz önüne koyabilmek için misal olarak yalnız 936 yılındaki mesaisini ortaya koymak kâfidir.

936 senesinde jandarma sabit birlikleri (123883) hazırlık tahkikatı yapmış ve bu hazırlık tahkikatını yaparken (5425) celp ve isticvap etmiş ve C. Müddeiumumilerinin bizzat yaptıkları hazırlık tahkikatında da (73599) kişiyi getirmiştir. Adliyeden verilen (373759) ihzar (30340) tevkif (43364) yakalama müzekkeresini infaz etmiş ve devlet borçları hakkında maliyeden verilen (171927) tevkif müzekkeresiyle borçluları yakalamış ve mahallî idarelerden aynı suretle verilen (172420) tevkif müzekkeresi infaz ve (40183) hacizde icra memurlarına refakat etmiş ve tahsilât rüsumlarının (16787) müzekkeresinin infazında yardım etmiş ve gayri menkullerin tecavüzü hakkındaki (42685) evrakı intaç ve bu tahkikatta (116170) kişiyi celp ve isticvap etmiş ve (12092) kişinin tecavüzünü ve yeni mükellef efradın celp puslaları tebliğ etmiş ve (89196) kişi sevketmiş (9181) asker kaçağı (27259) bakaya, (8360) saklı, (2517) izinsiz er yakalamış adliyeden ve idarî -makamlardan verilen- (80315) kişiyi mahfuzen sevketmiştir.

Her vilâyette atlı jandarmalar bulunduğu gibi gerekli yerlerde bisiklet, motorsiklet, otomobil gibi seri vasıtalar da vardır. Resmî ve hususî yerlerde jandarma karakolları gerekli merkezlere ve bazı yerlerde köylere bile telefonlarla bağlıdır. Bazı seyyar birliklerimize muhabereci pırıldak ve telsiz eri verilmiştir.

Kıyafet: Jandarma her yerde temiz ve sağlam bilhassa kılık kıyafetlerinin düzgün olmasına da ihtimam ve itina edilmekte olup bu maksatla bir dikimevi de kurulmuştur.

Jandarmada iskân vaziyeti: Jandarma eratının sıhhatlarını ve devlet otoritesini korumak için köylerin en harap evlerinde tesis edilen karakollarımız gün geçtikçe Nafıa Vekâletince yapılan plânlara tevfikan karakollar yapılmakta ve müsait olanlar esaslı surette tamir ettirilerek iskân durumu intizama konulmaktadır.

Jandarmada mürakabe ve teftiş: Muhtelif jandarma vazifelerinin kavanin ve nizamlar dahilinde yapılıp yapılmadığını mürakabe ve teftiş maksadiyle altı müfettişlik ve 18 jandarma mıntaka komutanlığı kurulmuş ve 930 danberi bu teftiş ve mürakabe mahsus talimatla ve programlar dahilinde çok iyi neticeler alınmaktadır. Diğer taraftan vali, kaymakam ve mülkiye müfettişleri de aynı esaslar dahilinde jandarmayı teftiş etmektedirler. Askerî talim terbiye ile esliha ve cephane ve teçhizatları kor komutanları veya mıntaka-

larında bulunan piyade alay ve daha yukarı komutanlıklar tarafından teftiş edilmektedir.

Jandarmada neşriyat: Jandarma erat ve subaylarının meslekî, askerî ve medenî bilgilerinin pekleştirilmeleri için ordunun neşriyatından istifade edilmekle beraber jandarmada her ayın on beşinde bir defa (Jandarma Emirler Mecmuası) üç ayda bir defa (Jandarma Mecmuası) Ayda bir (Jandarma Karakol Dergisi) çıkarılmaktadır. Ordu ve jandarma mensupları ile güzide şahısların yazdıkları eserler satın alınarak jandarma kütüphanelerine ve birliklere demirbaş olarak gönderildiği gibi jandarma mensuplarının bu eserleri tedarik etmeleri de tavsiye ve temin edilmektedir.

Cümhuriyet jandarmasının sıhhî durumu: Evvelce jandarmamızın sıhhî vaziyetiyle yakından alâkadar olacak sıhhî teşkilâtı olmadığı gibi cümhuriyetin ilânından 340 tarihine kadar da bu hususda bir teşkilât yapılamadı. 341-den itibaren jandarma genel komutanlığında bu işlerle uğraşmak üzere bir şube açılmış toplu kıt'alara tabipler verilmiştir.

Jandarma seyyar taburlarında 10 ar ve okullarda 20 - 30 ar yataklı revirler tesis edilmiştir.

Seyyar ve sabit kıt'aların ve okulların ihtiyaçları J. Gn. K. lığınca temin edilmektedir. Bu sayede jandarmada sârî hastalıklar yüzde nisbet kabul edilmiyecek derecede azdır. Tesadüf edilen hastalıklardan en ziyadesi kabakulak, dizanteri gibi hastalıklardır. Diğer sârî hastalıkların mikdarı on beş yıl zarfında beş bini tecavüz etmemektedir.

VİLÂYET İDARESİ

Umumî idare: Cumhuriyet idaresi başladığı zaman meşrutiyet idaresinin kabul ettiği (İdarei Umumiyei Vilâyat kanunu muvakkati) yaşıyordu. Bu kanunun tatbikatına ait işlerle meşgul olmak üzere Dahiliye Vekâletinde bir de (İdareli umumiyei vilâyat müdürlüğü) teşkilâtı vardı. Umumî idarenin tanzimi ve mevcut kavanin ve nizamatın daha düzgün bir şekilde tatbikinin temini suretile halk ile hükûmet arasındaki münasebatın daha samimî bir hale gelebilmesi, devletin taşra teşkilâtının ve yurdun bütün ihtiyaçlarının vaktinde görülerek tatmin çarelerinin bulunması, inkılâp hareketlerinin daha ziyade kökleşmesi esbabının istikmali, mevcut umumî idare kanunu ile vali, kaymakam ve nahiye müdürlerine verilmiş olan vazifelerin vaktinde ve lâyık oldukları ehemmiyetle başarılabilmesi ve muhitin umumî durumunun ve idarî kabiliyetinin ve idare âmirlerinin de çalışma kudret ve kabiliyetlerinin tesbiti gibi çok önemli ödevlerle karşı karşıya bulunan bu müdürlüğün teşkilâtı 1930 tarih ve 1624 sayılı kanunla genişletilerek (Vilâyetler idaresi umum müdürlüğü) ne kalbedildi.

Vilâyet idaresi kanunu: Bütün medenî milletler yurd idaresini halkçılık ve devletçilik esaslarile telif ederek valilerin salâhiyetlerini yükseltirlerken bizde evvelce verilmiş bazı salâhiyetlerin bile geri alınması veya takyidata tâbi tutulması yurd idaresini aksatıyor ve bunun neticesi olarak kanun ve ni-

zamnameler lâyık oldukları ehemmiyet ve yeknesakiyette tatbik edilemiyerek hem devlet hem de yurd ve ulus işleri istenildiği hızla yürüyemiyordu. Yurdun umumî idaresinden mes'ul olan Dahiliye Vekâleti duyulan bu ihtiyacın yerinde bir cevabı olmak üzere 5 Mayıs 1929 da mer'iyet mevkiine giren 1426 sayılı (Vilâyet idaresi kanunu) nun çıkarılmasını sağladı. Teşkiâtı esasiye kanununun 91 inci maddesine dayanılarak tevsii mezuniyet ve tefriki vezaif prensipleri dahilinde yapılan bu kanun, eski idarei umumiyei vilâyat kanunu ile bariz bir şekilde göze çarpan farklı hükümler koymuştur.

A) İdarî teşkilât derecesinin vilâyet, kaza ve nahiye olarak üçe indirilmesi,

B) Eskiden hususî bir kanunla idaresi kabul edilen nahiyeler idaresinin de birlik ve düzenlik temini için aynı kanunun çerçevesi içine alınması,

C) Valilerin her vekâlet mümessilliğinden başka vilâyette devletin de mümessili ve idarî siyasî icra vasıtası olması esasının kabulü

D) Vilâyet ve kaza idare şube reislerinin gösterilmesi,

E) Mansup idare heyetlerinin teşkili

F) Vali muavinliklerinin ihdası

G) Vilâyet idare şubelerile kaymakamların ve kaza idare şubelerile nahiye müdürlerinin kanunen lâzimülicra olan kararlarına karşı demokrasi esasına uygun olarak vatandaşlara iptal davası açması salâhiyetinin tesbit edilmesi,

H) Devir teftiş faaliyetine ehemmiyet verilmesi,

J) Tefriki kuvva nazariyesine uymayan adlî ve askerî daireler üzerindeki teftiş ve mürakabe salâhiyetinin kaldırılması, bu meyandadır.

K) Eski kanunda vali ve kaymakamların mahdut olan vazife ve salâhiyetleri yurdun muhtaç olduğu ilerleme bütünlüğünün temini için demokrasi esaslarına göre yapılmış yeni vilâyet idaresi kanununda biraz daha genişletilmiş ise de bunun yurd ve devlet işleri için kâfi gelmediğini gören **ATATÜRK** bir tetkik seyahatinde bu noktayı işaret buyurmuşlar, bu işaret üzerine Cümhuriyet Halk Partisinin üçüncü büyük kongresinde idare âmirlerinin salâhiyetlerinin tevsii kararlaştırılmıştır. Bu işaret ve karardan ilham alan vekâletimiz noksanı tamamlayacak kanun lâyıhaları hazırlamış bunlar 1777 ve 1851 sayılarla kanuniyet kesbedip idare âmirlerinin vazife ve salâhiyetleri daha ziyade şümullendirilmiştir.

Çalışma prensibi: Cümhuriyetin ilk yılından itibaren her gün biraz daha tekâmüle doğru giden umumî idare kanun ve nizamnamelerin sür'atle tatbiki ve devlet ve yurd işlerinin tanzimi suretile otoritenin kuvvetlenmesine ve halk ile hükûmet arasındaki samimiyetin daha sıkı bir hale gelmesine, demokrasi esaslarına lâyık bir şekilde hiç durmadan çalışarak mesaideki bütünlüğü temine gayret etmektedir.

İDARÎ TEŞKİLÂT

Cümhuriyetin ilânı tarihinde Türkiye, imparatorluk devrindeki idarî taksimatı mucibince vilâyetlere, vilâyetler livalara (Mutasarrıflıklara) livalar

da kazalara, kazalar nahiyelere ayrılmıştı. Bir de doğrudan doğruya merkeze bağlı olmak üzere gayri mülhak livalar vardı. 24 Nisan 340 tarihinde neşrolunan Teşkilâtı esasiye kanununun 84 üncü maddesi Türkiyeyi (Coğrafî vaziyet ve iktisadî münasebet noktasından vilâyetlere, vilâyetleri kazalara, kazaları nahiyelere taksim etmiş) ve devlet teşkilâtında hükmî şahsiyeti haiz olmayan ve kaza ile vilâyet arasında lüzumsuz bir vasıta olduğu için halkın hükûmeti merkeziye ile olan işlerinin uzamasına sebebiyet veren -Liva- mutasarrıflık teşkilâtını ortadan kaldırmıştı. Millî hükûmet teşekkülünü müteakip bazı livaları müstakil liva haline koydu. Bu suretle livaların kaldırılmasına doğru ilk adım atılmıştı. Nihayet mevcut vilâyetlerle müstakil ve mülhak livaların unvanı vilâyete tebdil edilerek Türkiyede 74 vilâyet vücude gelmişti. Bunlardan bir kısmının umumî ve hususî varidatları mahallerinin ihtiyacını teminden çok uzaktı. Bazılarının da coğrafî ve iktisadî vaziyetleri nüfusunun azlığı başlı başına bir vilâyet halinde kalmaları imkânını selbediyordu.

Vilâyetler adedinin azaltılması lüzumuna kanaat getiren vekâlet bu işi esaslı bir tetkikat neticesinde halletmek için mülkî ve askerî zevattan mürekkep (Tetkikatı mülkiye heyetleri) teşkil etti. Bu heyetler memleketin her tarafında mahallen yaptıkları tetkikatı raporlarla bildirdiler. Bu raporlar dahiliye vekâletince Genelkurmayın ve muhtelif vekâletlerin mümessillerinden mürekkep bir heyet marifetile tetkik ettirildi ve neticede 926 tarihinde kabul edilen 977 numaralı Teşkilâtı mülkiye kanunu ile bir kısım vilâyetler lâğvedildi. Bu suretle mülkî taksimatımız 63 vilâyet, 343 kaza ve 681 nahiye olarak tesbit olundu. Bu teşkilât da maksadı temin edememişti. Atatürk'ün irşatlarından ilham alan vekâletimiz tetkikatı mülkiye heyetlerinin raporlarından, mahallerinden alınan malûmattan, mülkiye müfettişlerinin ve vilâyetlerin gönderdiği umumî ahval raporlarından istifade ederek vilâyetlerin azaltılması hakkındaki projelerini tanzime devam etti. Bu mesaide yurdun idarî kabiliyeti ve âsayiş vaziyeti ile iktisadî, ticarî, askerî, coğrafî ve etnografik durumları göz önünde tutularak mülkî taksimat üzerinde değişiklikler yapan kanun lâyıhaları hazırlanmış ve bu lâyıhalar meslisce kabul buyurulmuştur. Bugün Cumhuriyetin on beşinci yılı içinde idarî taksimatımızda 62 vilâyet, 378 kaza, 894 nahiyemiz mevcuttur.

TAM TEŞKİLÂTLI NAHİYELER

Nahiyelerde yalnız bir müdür bulunması bu teşkilâttan beklenilen faydaları temin edememekte olduğu için bu müşkilâtı önleyebilmek gayesile vekâletimiz nahiyeleri köylünün ve devlet işlerinin ihtiyacile mütenasip bir şekle koymak için başta mesul müdür ile kâtip, nüfus ve tapu memurları ve sulh hâkimi ile tam teşekküllü nahiyeler yapmayı düşünmüş ve bu sahada esaslı tetkikler yaparak bir proje vücude getirip 928 senesinde meclise teklif etmiştir.

Tam teşekküllü nahiyelerin vücude getirilmesinde köylünün yaya olarak nahiye merkezine gidip işini gördükten sonra aynı gün köyüne dönmesi, her nahiyede köy adedinin 25 den fazla olmaması, nahiye nüfusunun 10.000 i geçmemesi gibi üç esas gözetilmiştir. Bu esaslara göre yapılan projede Türkiye hudutları dahilinde 1500 tam teşekküllü nahiyeye ihtiyaç olduğu tesbit edilmişse de bunların birden kurulmasına bütçe mülâhazasile imkân göremiyen vekâletimiz tedricen yapmağa karar vermiş ve 928 denberi alınan tahsisatlarla muhtelif vilâyetlerde 223 tam teşekküllü nahiye teşkil edilmiştir.

Vilâyetlerden ve mülkiye müfettişlerinden alınan malûmat, bu teşekkülün idarî, inzibatî ve bayındırlık hususlarile köy ve köylü işlerinin kolaylıkla başarılmasında çok faydalı neticeler verdiğini göstermiştir. Ancak bu teşkilâtın daha müfid olabilmesi nahiyelerde adliye ve maliyeye ait teşkilâtın da yapılmasile mümkündür.

UMUMÎ MÜFETTİŞLİKLER

Yurdumuz, bir çok devletlerde de olduğu gibi tabiî, içtimaî, iktisadî ve sair icablarile kendiliğinden bazı gruplara ayrılmış olup her grubun yekdiğerine nazaran hususiyet ve incelikleri bulunduğu malûmdur. Bu sebeple bir bölgede birkaç vilâyet arasında alâkalı işlerin daha çabuk halledilebilmesi ve o bölgeye ait işlerin mütekâmil bir şekilde bir makamda toplanıp daha verimli bir surette başarılabilmesi ve âsayişe müteallik işlerin daha düzgün bir hale getirilebilmesi ve vilâyetler idaresindeki yol ve köprü işlerinin daha çabuk yapılabilmesi ve kültür, tarım ve esenlik işlerinin daha mükemmel yürütülebilmesi için müteaddit vilâyetleri alâkadar eden ve bu vilâyetlerin müşterek faaliyetlerile izalesi kabil olan ihtiyaçları hususunda bu vilâyetler üzerinde teftiş ve mürakabe salâhiyetini haiz umumî müfettişlik teşkilâtının vücude getirilmesine kail olan vekâletimizin hazırladığı kanun 25 Haziran 927 tarih ve 1164 sayı ile kat'iyet kesbederek lüzum görülen yerlerde umumî müfettişlikler teşkili için hükûmete salâhiyet verilmiş ve bu salâhiyete istinaden 1927 de merkezi Diyarbakır olmak üzere Birinci Umumî Müfettişlik teşkil edilip bunun yurd için değerli faaliyetleri görüldüğünden 1934 de merkezi Edirne olmak üzere İkinci, 1935 de merkezi Erzurum olmak üzere Üçüncü Umumî Müfettişlik ve Tunceli vilâyetinin teşkilinde istihdaf edilen salâh ve ıslah gayelerini elde etmek üzere yine 935 tarihinde merkezi Elâzığ olmak üzere Dördüncü Umumî Müfettişlik teşkil edilmiştir.

Bu tşkilâttan yurdumuz sayılamıyacak kadar çok faydalar görmüş, idarî, kültürel, ekonomik, bayındırlık, tarım ve esenlik çalışmaları verimli semerelerini göstermiştir.

TUNCELİ VİLÂYETİNİN İDARESİ

Dersim mıntakasında eski Osmanlı hükûmetinin sakat idaresinin meydana getirdiği bir hoşnutsuzluk vardı. Bu hal devlet kanunlarının tatbikinde hassasiyet gösterildiği zamanlar daha ziyade kendini gösterip hakikatı göremiyen o mıntakadaki bir kısım cahil halkın hükûmet kuvvetlerine silâhla

karşı gelmesine sebebiyet verirdi. O zamanki hükûmetin yolladığı, keyfiyet ve kemiyet itibarile değeri olmıyan, tenkil kuvvetleri işi başaramazlardı. Bu vaziyet karşısında devlet otoritesinden fedakârlık ederek, buralarını kendi cehaletlerile başbaşa bırakırdı.

Bu mıntaka Cümhuriyet idaresine de bu şekilde geçerek halkı bazan hükûmete sadık kaldı ve bazan da itaatsizliğe yeltenmeğe çalıştı.

Irkan Türkmen olan bu bölgenin insanlarındaki temiz kalbliliği bilen ve bu cahil insanların eski idarenin sakatlığının doğurduğu hisle gayri şuurî olarak itaatsizliğe doğru gitmekte olduklarını gören Cümhuriyet idaresi 935 yılına kadar yaptığı idarî çalışmalarla bu zavallı halka hakikati öğretmeğe çalışmış ise de alelekser haricî entrikalara temayül eden kalbsiz ve milliyetsiz bir iki ağa ve seyyit, binbir tahrikât ve melânetlerle hükûmetin bu müşfik çalışmalarına engel olmak istemişlerdir.

Temiz Türk ülkesinin bu kısmındaki itaatsizlik ve âsayişsizliği ortadan kaldırarak onları ıslâh ve selâha doğru götürmek ve faydalı birer uzuv haline getirebilmek için 1935 tarihinde 2884 sayılı kanunla bu mıntakada

Saylav seçimi intihabı mebusan kanunu ile yapılmaktadır. Bu kanuve icaplarına göre istisnaî hükümler kondu. 1 Kânun 1940 tarihine kadar muteber olan bu kanun ehemmiyet ve hassasiyetle tatbik edilmekte ve lüzumlu devlet tedbirleri vaktinde alınmaktadır.

SAYLAV SEÇİMİ İŞLERİ

Saylav seçimi İntihabı Meb'usan kanunu ile yapılmaktadır. Bu kanuna Cümhuriyet devrinde hasıl olan lüzum ve zaruretler karşısında yeni hükümler ilâve edilmiştir.

Teşkilâtı esasiye kanununun 2599 sayılı kanunla değiştirilen 10 ve 11 inci maddeleri mucibince bütün medenî demokrasi milletler gibi kadınların sosyal, soysal ve siyasal haklarının Türkiyede de tanınarak kadınlarımıza da mebus seçmek ve seçilmek hakkı verildiğinden intihabı mebusan kanunu muvakkatının bazı maddeleri de 2598 sayılı kanunla tadil edilerek saylav seçmek yaşı 18 den 22 ye çıkarılmış ve kanundaki (zükûr nufus) kaydı kaldırılarak yerine kadın, erkek nüfus kaydı konulmuştur. Kanunun eski hükümlerine göre yirmi bin nüfustan bir saylav seçilirken buna ait madde de değiştirilerek kadın erkek kırk bin nüfustan bir saylav seçilmesi ve intihabı mebusan kanunu muvakkatının ikinci müntehip seçimine temas eden maddelerini muaddel 320 sayılı kanunun beşinci maddesi de 2635 sayılı kanunla tadil edilerek kadın erkek 400 nüfus için bir ikinci müntehip seçilmesi esasları kabul edilmiştir.

Bu esaslara göre yapılan son saylav seçimine 8 şubat 935 cuma sabahı yurdun her tarafında birden başlanılarak ülke içinde tam bir sükûn ve intizamla sonlandırılmıştır. İkinci müntehip seçimine iştirâk eden vatandaşların birinci müntehip sayısına nazaran nisbeti % 75, saylav seçimine iştirak eden ikinci müntehiplerin nisbeti ise % 95 dir. Vekâlet 931 ve 935 saylav saçimine ait neticeleri gösterir bir broşür neşretmiştir.

Tayin işleri: Cümhuriyet devrine girdiğimiz zaman memurlar için bir kanun yoktu. Vasıf ve ehliyet araştırılmadan her yerde lâalettayin memurlar iş başına getiriliyordu. Amme hizmetinden dahiliyeye taallûk eden işlerde ihtisas, görgü ve bilgi sahibi olmıyan ehliyetsizler istihdam olunurdu. Meşrutiyet hükûmeti, «Memurini dahiliye nizamnamesi» ni tedvin etmiş ve memurların tayin ve terfilerini bu şümulsüz mevzua istinat ettirmişti. Cümhuriyet, devlet mefhumunda idare edenlerin ilmî ve amelî bakımdan ehemmiyetini göz önünde tutarak 926 yılında meriyet mevkiine geçen 788 numaralı «Memurin kanunu» ile umumî manada memuru tarif ettiği gibi onun vasıf ve şartlarını, tayin, terfi, tecziye, istifa, mezuniyet, tahvil gibi bütün memurluk hallerini kanunlaştırmıştır.

Mülkî memurlar için ana kanun olan «Memurin kanunu» memur olabilmek vasıflarını tebarüz ettirmekle beraber ihtisas ve iş bölümüne büyük kıymet veren Cümhuriyet, her vekâletin memurları için daha esaslı vasıflar arayan kanunlar yapmıştır. Bu meyanda dahiliye vekâleti de; 10 Haziran 930 tarih ve 1700 numaralı (Dahiliye Memurları Kanunu) nu tedvin ederek vekâletler arasında ilk evvel memurlarını vasıflandıracak kanuna malik olmuştur. Bu kanunun esası ve bariz vasfı meslekî ihtisas ifade etmesidir.

Vekâletce tayinlerde memurların kanunda tesbit edilen şartlardan en yüksek vasfı aramak ve bulmak ciheti gözetilmekte ve memleketin idaresi günden güne bilgi itibarile yüksek vasıf ve şartları haiz insanlara bırakılmaktadır. Yüksek tahsil görenlerin adedi arttırılmıştır.

Terfi işleri: Dahiliye vekâleti terfilerin muayyen bir zamanda yapılması ve işe intizam verilmesi prensibini gözeterek merkezden tayin edilen bütün memurların terfiini Cümhuriyet bayramında tanzim edilen kıdem cetvelindeki sıraya göre yapmak suretiyle bu işi de düzenlemiştir. Kanunî müddet zarfında memurların terfiini temin etmek üzere bir mahrut şekli de hazırlamak esbabını düşünmüştür;

Maaş işleri: Vekâlet gerek idare âmir ve memurlarının ve gerekse merkezde dahiliyenin muhtelif işlerini görmekte bulunan memurlarının refahını ve mesleğe kuvvetle bağlılıklarını temin etmek üzere bütçenin inkişafı nisbetinde maaşlarını arttırmıştır.

Sicil işleri: Merkezden tayin edilen memurlarla vekâlet memurlarının sicilleri sicil nizamnamesine tevfikan düzgün bir şekilde tanzim edilmek suretile memur hukukunun muhafazası temin olunmuştur.

Tekaütlük işleri: İdare âmirlerinin şümullü ve ehemmiyetli iştigal sahaları kendilerini devletin diğer hizmetlerinde bulunanlara nazaran daha ziyade yıpratacağı göz önüne alınarak gerek memleket işinin daha salim ve enerjik elemanlara tevdii ve gerekse memleketine hizmet etmiş olanları muhtaç oldukları istirahate kavuşturmak ümniyesile 2169 numaralı dahiliyeye ait meslekî tahdidi sin kanunu tedvin edilmiştir.

Cümhuriyet prensip ve kanunlarının temin ettiği çabukluk ve kolaylıklar sayesinde tekaütlük işleri süratle neticelendirilmekte ve muamele itibarile maaş tahsisi bizzarur gecikenlere de avans verilmek suretile yaşayışlarında sarsıntı olmamasının teminine çalışılmaktadır.

VEKÂLET NEŞRİYATI

A) İdare Mecmuası:

Vekâletimiz idare memurlarının meslekî bilgi ve umumî malûmatlarını arttırmak ve idare hayatındaki yenilik ve değişiklikleri göstermek üzere 928 yılından itibaren aylık (İdare) mecmuası çıkarmağa başlamıştır. Mecmua birisi resmî, diğeri (Makaleler) olmak üzere iki kısmı ihtiva etmektedir.

B) İdare taksimatı kitapları ve haritaları:

Vekâletimiz mülkî teşkilâtta fazla mikdarda değişiklik yapıldıkça idare taksimatı kitapları, haritaları çıkarmaktadır. Bu kitapların çıkarılmasına 929 yılında başlanmış ve en mütekâmil eser 1936 yılında neşir ve tevzi edilmiştir

937 senesinde de yurd ve idareciler için çok istifadeli bir idare taksimatı haritası meydana getirilmiştir.

C) Vekâlet bunlardan başka bugüne kadar muhtelif 135 eser neşretmiştir.

KÜTÜPHANE İŞLERİ

Vekâlet kütüphanesinin gün geçtikçe zenginleştirilerek yarının en istifadeli bir okuma yeri haline getirilmesine çalışılmaktadır.

Kütüphanede idare ilmile diğer ilimlere ait 5014 kitap bulunmaktadır.

CÜMHURİYETTE MAHALLÎ İDARELER

1 — Belediye İdareleri

1 — Tarihçe: Belediye teşkilâtı 1271 tarihinde ihdas edilen şehreminliği ile başlar. Bu teşkilât yalnız İstanbulda yapılmıştır. Osmanlı idaresinde 1274 tarihinden evvel de şehremini namile bir memur mevcuttu. Bunun vazifesi Mimar paşaya yardımdan ve saraya ait bazı işleri görmekten ibaretti.

İstanbuldan gayrı yerlerde belediye teşkilâtına daha geç tesadüf edilir. 1281 tarihli idarei vilâyat nizamnamesinde her kariyede bir (İdarei belediye) bulunacağına dair kayıt vardır. Filen böyle bir teşkilât vücude getirilmemiştir.

1287 tarihli idarei umumiye vilâyat nizamnamesinde de vilâyet, sancak, kaza merkezi olan her şehir ve kasabada belediye işleri için (Meclisi beledî) bulunacağı tasrih edilmişse de bu nizamname de mevcudiyet göstermemiştir.

1292 de neşredilen (Nevahi nizamnamesi) küçük kasaba ve köylerde belediye teşkilâtı kurmağı istihdaf etmişse de bu da netice vermemiştir.

Türkiyede bütün vilâyetlere şamil olmak üzere belediye işlerinin nizam ve kanuna bağlanması 1293 tarihli Dersaadet ve vilâyat belediye kanunlarile başlar. Bu kanunlar 1930 senesine kadar meriyet mevkiinde kalmıştır.

Belde nizamını kurmak ve medenî ihtiyaçları karşılamak vasıflarından mahrum olan 1293 tarihli kanun sultanlar zamanında tamamen tatbik edilememek yüzünden büsbütün zaafa uğramıştı. Yeni rejim belde hemşehrileri-

rin mahallî mahiyeti haiz müşterek ve medenî ihtiyaçlarını tanzimle mükellef olan bu müesseseyi yeniden ve asrın icablarına uygun şekilde kurmağı istihdaf ederek 930 yılında modern telâkki ve esasları ihtiva eden elimizdeki 1580 sayılı kanunu verdi.

Tedbirler: Asırların ihmali harp ve istilâların araya girmesi yüzünden baştan aşağı harap ve perişan manzara arzeden belediyelerimizi yeniden kurmak, bütün beledî ve medenî tesisleri meydana getirmek mevki ve istırarında bulunuyorduk.

Geçen zamanlarda cihanın her tarafında belediyeler bütün beledî, medenî, sıhhî ve içtimaî tesislerini kurmuş belde sakinlerinin bedayiini karşılamış, müesseselerini yeni ihtiyaçlara göre tanzim etmiş bulunuyorlardı.

Realitelere ve müsbet ilimlere dayanan bütün ihtiyaçları gören ve zamanında tedbirlemeği bilen Atatürk inkılâbı plânlı hareketle işe başladı.

Bütün medenî dünyada yirminci asrın başlangıcında doğmuş olan şehircilik bizde de bu inkılâpdan sonra başlamış ve memnuniyeti mucip bir inkişafa mazhar olmuştur.

Şehircilik, insan topluluklarının yaşayacakları yerleri, onların yaşayış ve çalışmalarına en uygun şekilde kurmak ve düzeltmek olduğuna göre haritasından başlayarak suyu, ışığı, yolu, sağlık, temizlik, yangın teşkilât ve vesaiti olmayan ve bütün tesisleri yeniden kurmak zaruretinde bulunan şehir ve kasabalarımızı urbanizm esaslarına uygun şekilde yeniden tesis ve tanzim etmek çok mühim bir keyfiyetti.

Büyük masraflara, yüksek tekniğe ve teknisyene muhtaç olan bu işi az zamanda başarmak mecburiyetinde olan belediyelerin bu müesseselerin yeni gelir kaynaklarile ikdar ve teçhizini metodsuz ve plânsız hareketlerin önüne geçilmesini teknik teşkilât kurulmasını âmirdi.

Nizamlı, plânlı imar fikri; Dersaadet ve bilâdiselâsenin imarını derpiş eden 1298 tarihli ebniye kanunu ile ilk defa derpiş edilmişti. Muasır şehircilik tatbikatı Ankara imar plânı ve imar kanunu ile başlamıştır. 1351 sayılı kanunla zeyilleri hükûmet merkezinin yeniden kurulmasını istihdaf eden salâhiyetlerle Ankara hükmî şahsiyeti haiz bir imar müdürlüğü teşkilâtı vücude getirmişti.

21/6/933 tarihinde neşredilen 2290 sayılı belediye yapı yollar kanunu ile bütün belediyelerin imar haritası ve faaliyetleri esaslı bir nizama raptedildi.

Beş senelik tecrübe ve tatbikat devresi; şehirlerin sosyal hayata göre nasıl kurulmaları lâzımgeldiğini göstermiş olduğundan yapı yollar kanununda bu esas göz önünde bulundurulmak suretile yeniden tadilât yapılması takarrür etmiştir.

Belediyeler bankası: Diğer taraftan plânlı hareketi finanse etmek maksadile 933 yılında 15.000.000 lira sermayeli belediyeler bankası kuruldu.

Cümhuriyetin 10 uncu yıl dönümüne tesadüf eden 29/10/933 tarihinde açılma merasimi yapılan banka 1/11/933 tarihinde filen işe başladı.

Bugüne kadar tahsil edilen sermaye mikdarı 6.500.000 lirayı bulmuştur. Banka muhtelif belediyelere su işleri için 3.317.259 lira, ışık işleri için 1.119.479 lira muhtelif imar işleri için de 1.277.432 lira ikrazatta bulunmuştur.

Belediyeler bankasının 4 üncü hesap devresi sonunda temin ettiği temettü mikdarı 600.000 lirayı bulmuştur.

Teşkil maksadı şehir ve kasabalarımızın tanzim ve tesisi işlerile âmme hizmetleri için belediyelerin muhtaç oldukları parayı ikraz ve bu işlere tavassut ve kefalet etmekten ibaret olan belediyeler bankası bin bir ihtiyaç karşısında bulunan belediyelerimizin bütün isteklerini bir anda yerine getirmek imkânından bittabi mahrumdu.

İmar işlerini, hizmet tesislerini tertip sırasına koyarak buna göre mesaî programları hazırlamak lâzımdı.

Su işleri: Bu maksatla 935 yılında merkezde belediyeler imar heyeti namı altında bir teşekkül meydana getirildi. İlk tertip olarak nüfusu 10.000 den yukarı olan yerlerin hali hazır haritalarile müstakbel imar plânlarını, içme sularını, kanalizasyon işlerini ve spor sahalarını ele aldı ve müteakiben merkezde bir teknik büro kuruldu. Mesaî programı çizildi. İçme suları harita ve plânları üzerinde harekete geçildi.

Nüfusu 10.000 den yukarı 80 şehir ve kasabadan 24 ünün su tesisatı mevcut olup, Adana, Tarsus, Mersin, Gaziantep, Eskişehir, Kütahya, Bandırma, Elâzığ, Malatya, İsparta, Aydın, Uşak, Maraş, Menemen, Zara, Buca, Bornova, Edremidin 2.196.247 liraya baliğ olan su ihaleleri yapılmış 875.492 lira keşif bedelli Merzifon, Tekirdağ, Tokat, Bergama, Zonguldak, Urfa tesisatı münakasaya çıkarılmış ve bunların da tesisatı yapılmıştır. Bu suretle ihale edilen 25 şehir ve kasabanın su tesisatı bedeli 3.071.767 liraya baliğ olmaktadır. Geri kalan şehirlerin projeleri hazırlanmaktadır.

Bu suretle 940 yılında nüfusu 10.000 den yukarı 80 şehrin fennî su tesisatı ikmal edilmiş bulunacaktır. Bunların ihale bedelleri yekûnunun 8.000.000 lirayı bulacağı tahmin edilmektedir. Bundan sonra 940 - 945 devresinde ikinci plâna 5000 ile 10000 arasında olan şehir ve kasabaların içme suları alınacaktır.

Harita ve imar plânları: Şimdiye kadar İstanbul da dahil olduğu halde en büyük şehirlerimizin bile muntazam haritaları yaptırılmamıştı. Hiç birinin imar plânı yoktu. Heyetin mevzuuna dahil harita ve plân işleri üzerindeki tevakkuflar da fiiliyat sahasında yer almağa başlamıştır.

Günden güne artan ihtiyaç ve zaruretler karşısında fen teşkilâtı genişletilerek diğer işlerin de tertip sırasile realize edilmesine çalışmak lüzumu hasıl olmuştu.

BÜYÜK ŞEFİN direktif ve irşatlarından mülhem olarak belediyeleri türeli surette aydınlatmak ve klavuzlamak maksadile merkezde bir teknik büro kurulmasına teşebbüs edilmiştir. Garp memleketlerinin çoğunda belediyelerin mahallî teknik teşkilâtları ihtiyacı karşılayamadığından bu maksatla hükûmet merkezlerinde müşterek fen büroları kurulmağa başlanmıştır.

Bu cümleden olmak üzere Belçikada da (Belçika şehirler ve kommünler birliği) için bütün belediyelere yardım maksadile merkezde bir teknik büro tesis olunmuştur.

Belediyeler Kurultayı: Belde hemşehrilerinin müşterek ve medenî ihtiyaçlarını temin ile mükellef olan belediyelerimize kanunlarımız bir çok vazifeler vermiştir. Bunlar arasında bilhassa harita, müstakbel plân, yol, ışık gibi bayındırlığı; su, mezbaha, lâğım, spor alanı, haller gibi, çarşı pazarlar gibi sağlığı ve hayat ucuzluğunu ilgilendiren işler en başda belli başlı ehemmiyeti haiz işlerin başarılması çare ve tedbirlerinin araştırılması, hesap ve bütçe işlerinin düzenli bir duruma konulması belediyelerimizin ilerleme ve yükselme yollarına ve erişmek istedikleri hedefe tezelden kavuşmaları çarelerinin bir arada görüşülmesi için 935 yılının 24 üncü ilk teşrininde birinci defa olarak Devlet merkezinde Birinci Türk Urayları Kurultayı toplanmıştır.

Kurultay:

1 — Bayındırlık

2 — Gelirler

3 — Hayat ucuzluğu işlerini ele alarak önemli çalışmalardan sonra iyi sonuçlara vardı.

Belediye gelirleri: Belediye teşkilâtı mevcut olan 4.138.372 nüfuslu 544 şehir ve kasabanın senelik gelirleri 18.644.000 lira olup bunun 10.150.000 lirası Ankara, İstanbul, İzmir, Adana, Bursa ve Samsuna 8.514.000 lirası diğer 538 belediyeye aittir. Şehir ve kasabalarda oturanların belde masraflarına iştirak hissesi vasat olarak 4,5 liradır.

Bu varidatın 4.813.000 lirası devlet vesaitile mütebakisi vesaiti hususiye ile tahsil edilmektedir.

Belediyelerin kat'î hesaplara müstenit varidat tablosu tetkik edilince belli başlı yekûn teşkil eden varidatın % 10 gümrük hissesile tanzifat, tenvirat, mevaddı müşteile istihlâk resmi ve pazar ve panayır ve sergi işgaliyelerinden ibaret olduğu görülür.

Musakkafattan ve kazançtan belediye hisseleri 1,5 milyon lirayı bulur. Diğer resimler kayda şayan yekûnlar arzetmez. Belediyelerin tanzifattan 1.150.000 lira varidat temin etmelerine mukabil temizlik işleri için sarfettikleri 1.300.000 lirayı ve tenvirat işinden temin ettikleri 960.000 liraya mukabil bu hizmet için sarfettikleri mebaliğ 1.240.000 lirayı, su işlerinden elde ettikleri 320.000 liralık varidata mukabil bu hizmete tahsis ettikleri para 750.000 lirayı, sağlık işlerinden temin ettikleri gelir 44.000 olmasına mukabil tahsis edilen mebaliğ 1.400.000 lirayı bulmaktadır.

Belediyelerin kat'î hesaplara müstenit tediyatının 5.000.000 lirası maaş ve ücretlere 13.000.000 lirası da hizmetlere aittir.

Hizmetlere ait masraflar tahlil edildiği takdirde sıhhat ve içtimaî yardım işleri için 1.800.000 imar ve tezyin işleri için 4.000.000 temizlik ve ışık işleri için 2.100.000, diğer mütenevvi ve fevkalâde masraflar için de 5,5 milyon lira sarfedilmiş olduğu görülür.

Yukarıda tebarüz ettirildiği veçhile yeniden tesis ve tanzim edilmeğe muhtaç olan şehir ve kasabalarımızın hayatî ve medenî ihtiyaçlarını bu kadar az gelirlerle karşılamanın müşkilâtı aşikârdır.

Yabancı memleketlerdeki belediyeler bilhassa Almanya belediyeleri irat itibarile çok zengin oldukları halde belde masraflarına iştirak hissesi olarak nüfus başına 52 mark, Amerikada 75 dolar, Peştede 330 penkü (16 lira) düşmektedir.

Nüfusu 300 küsur bin olan Belgrat belediyesinin varidatı 15.000.000 lira olup ayrıca belediyenin 90.000.000 lira kıymetinde patrimuanı vardır. Bu rakamlar belediyelerimizin gelir kaynaklarının arttırılması lüzumunu en bariz şekilde gösteren ifadelerdir. Bu mevzua Cümhuriyet hükûmeti hassasiyetle el atmış ve parti ihtisas encümeni de bu yoldaki tetkiklerini ikmal etmiş bulunmaktadır.

Belediye varidatının bu şekilde çoğaltılması çare ve tedbirleri araştırılırken bir taraftan da gelirleri en az masrafla elde etmek keyfiyeti üzerinde tetkikler yapmaktayız. Belediye bütçelerinin yapılma şekilleri belediye paralarının harcanma usulleri kat'î hesapların yapılma şekli ve tasdik sistemi ehemmiyetle tetkike değer mevzulardandır.

Belediye gelirlerini en az masrafla elde etmek ve mürakabeyi daha esaslı ve alâkalı safhalara intikal ettirmek için İdarei Hususiyeleri tahsil ve muhasebe teşkilâtile birleştirmek, tahakkuk ve muhasebe usulünü basitleştirmek ve bütün hizmetleri programa bağlamak yolunda tetkikler yapmakta ve harekete geçmek üzere bulunmaktayız.

Tesisler: Cümhuriyetten evvel, ilânından 10 uncu yıl dönümüne ve mezkûr tarihten 15 inci yıl dönümüne kadar vücude getirilen tesislere ait mukayeseli tablo aşağıya dercedilmiştir:

Tesisler	Cümhuriyetten evvel	İlânından 10 uncu yıl dönümüne kadar	10-15 inci yıl dönümü arasında
İçme suyu olan yerler	20	185	245
Fennî su tesisatı olan yerler	2	24 (Yapılmakta olan yerlerle beraber)	49
Elektrik tesisatı olan yerler	4	94	150
Mezbaha	17	93	114
Pazar yerleri	90	407	436
Haller	—	60	81
Spor alanı	7	184	198
Park ve bahçeler	29	209	304
Asrî mezarlıklar	—	—	22
Asfalt	17 Km.	79 Km.	159 Km.
Şose	251 »	1100 »	1213 »
Köprü menfez	393 Adet	1181 Adet	1477 Adet
Kaldırım	578 Km.	1480 Km.	5657 Km.
İpodrom			3

Neşriyat ve tercüme işleri: Şehir ve kasabalarımızla köylerimizin inkişafı yolunda alınan ve alınması düşünülen tedbirlerin tam bir muvaffakıyetle karşılanması için garp memleketlerinde intişar eden ilmî ve idarî eserlerden müstefit olmak ve bu meyanda belediyeleri ve idarei hususiyeleri tatbik sahasında alâkalandıran mevzuların tercüme ve neşri suretile bir istifade zemini hazırlamak maksadile muhtelif lisanlarla yazılmış eserler ve mecmualar celb ve mübayaa edilmiş ve bunların mühim bir kısmı lisanımıza çevrilmiştir.

Pek yakında umumun istifadesine arzedilmek üzere tabettirilecek olan mütercem eserler meyanında:

1 — Belediyelerimizle hususî idarelerimizi ilgilendiren müfit bahisleri ve malûmatı ihtiva eden İngilterede mahallî idarelerin 100 üncü yıl dönümü münasebetile (Times) gazetesinin neşrettiği fevkalâde nüsha;

2 — Muhtelif memleketlerdeki belediyecilik tedrisatına ve hizmetlerine dair pek istifadeli mebahisi ihtiva eden ve münderecatındaki bilgileri belediye reislerile mahallî idare âmir ve memurlarını müstefit kılacak olan 1935 de Liyonda toplanan beynelmilel mahallî idareler kongresi mukarreratını muhtevi eser;

3 — Komünün mahiyetini ve ekonomik faaliyetini tebarüz ettiren (L'activité économique de la commune) adındaki eser;

4 — Kommün bütçeleri üzerinde müstefit etütleri ihtiva eden:

(Qu'est ce que le butget communal)

5 — Kommünlerin ucuz ve orta kiralı binalar inşaatını nasıl teşvik veya tahakkuk ettireceğine dair olan:

(Les communes et la question de l'habitation) isimli kitap.

6 — Fransız idare kommününde mevcut, umumî meclis ve belediyeler hakkındaki 12 muhtelif kanun ve kararname,

7 — Muhtelif memleketlerdeki belediye usullerini mukayeseli ve münakaşalı bir surette mütalâa eden eser,

8 — Amerika müttehit memleketlerinden bir kısım belediyelerin varidat ve masraf bütçeleri,

9 — Bulgaristan köy kanunu,

10 — Çiftçi mallarının korunması için istifadeli görülen ve mütekâmil bir eser olan Yunanistanın zirai âsayiş kanunu,

11 — Garp memleketlerinde halk lehine müfit neticeler tevlit eden vatandaşın âni ihtiyaç karşısında menkul mal terhin etmesi suretile ihtiyacını tatmin etmesi esasına müstenit bulunan (Belediye emniyet hukuklarına) ait kanun ve nizamnameler vardır.

İLERİDE YAPILACAK TEŞEBBÜSLER

A: Monddöpiyeteler:

Bugünkü ikraz ve istikraz muamelelerinin tâbi olduğu şartları göz önünde tutarak vatandaşın âni bir zaruret karşısında kolaylıkla ıstırabını tehvin etmek üzere nüfusu 30.000 den yukarı olan şehirlerimizde menkul mal rehni

mukabilinde cüz'î faizle ikrazatta bulunacak müesseselerin kurulmasına doğru alınan teşebbüslerin tahakkukuna çalışılmaktadır.

B: İmar Bankası:

Şehir ve kasabalarımızın imar ve tezyinine matuf olmak üzere, belediyelerin, ifa edecekleri esaslı âmme hizmetlerini finanse etmek maksadile teşkil edilmiş olan belediyeler bankasının bu idarelere temin ettiği faydaların hususî idarelerle köylere de teşmil edilmesi düşünülmüş ve bu maksatla 60.000.000 Türk lirası sermayeli bir mahallî idareler bankası teşkili üzerinde esaslı tetkiklere başlanmıştır.

C: Meslekî kurslar:

İdarei hususiye ve Belediye memurlarının meslekî bilgilerini arttırmak maksadile merkezde meslek kursları açılmasına mütedair yapılan etüd ve hazırlıklar ikmal edilmek üzere bulunmuştur.

2 — VİLÂYET HUSUSÎ İDARELERİ

1 — Tarihçe:

Vilâyet hususî idareleri 13 Mart 329 tarihli «İdarei Umumiyei Vilâyat» kanunu ile teşkil edilmiştir.

Anayasamız vilâyet işlerinde tevsii mezuniyet ve tefriki vezaif esasını kabul ettiğinden müessese bu prensiplere istinad ettirilmiştir.

Vilâyet organları:

Umumî meclis, daimî encümen ve icra reisi validir.

Vilâyet gelirleri:

Arazi, bina, iktisadî buhran ve yol vergilerile ispirtolu içkiler hasılatından, ferağ intikal harçlarından bedeli nakdiden, zephiye resminden vilâyet hisseleri, vilâyete ait emval ve emlâk hasılatı ve ferağ bedeli, vesaiti nakliye resmi, taşocakları hasılatı, hibe ve yardımlardan ibarettir.

Vilâyetlerin 935 yılı varidat hesabı kat'ilerine göre muhtelif menbalardan

Vilâyet hususî idarelerinin kemal devresi sayılan 929 yılında vilâyet bütçelerinin tahsilât yekûnu 41 milyon liraya kadar yükselmişken cihanşümul mahiyet arzeden büyük krizi karşılamak maksadile vergilerden tenzilât yapılması, tahsilât nisbetlerinin azalması, umumî meclislerin mahallî ihtiyaçlara ve halkın tediye kabiliyetlerine göre vasıtasız vergilere zam yapabilmek hususunda haiz oldukları salâhiyetin kaldırılması gibi âmillerin tesiri altında vilâyet gelirlerinden 12 milyondan fazla bir tenakus husule geldi.

931 - 934 senelerinde tahsilâtı 29 - 30 milyon arasında temevvüç etmektedir. İktisadî vaziyetin salâha doğru gitmesi 935 yılından itibaren vilâyet gelirlerinde inkişaf husule getirmeğe başlamıştır.

Vilâyetin 935 yılı varidat hesabı kat'ilerine göre muhtelif menbalardan temin ettikleri gelir 29.896.483 liradır. Gelirlerin azalması buna mukabil hizmetlerin artması teşkilâtın genişlemesi dolayısile vilâyet hususî idareleri-

nin maruz kaldıkları buhran ve müşkilâtı izale için alınması lâzımgelen tedbirler grub umumî heyetinin teşkil ettiği ihtisas encümenleri tarafından senelerce müzakere ve tetkik edildikten sonra tesbit dildi. Encümenlerin kabul ettiği esaslar başlıca şu noktalarda hulâsa edilebilir:

1 — Mahallî ihtiyaçlara ve halkın tediye kabiliyetine göre vasıtasız vergilere zam yapabilmek hususunda umumî meclislerin haiz oldukları salâhiyetin iadesi. İspirto ve ispirtolu içkiler üzerindeki vilâyet hisselerinin çoğaltılması, tütün fiatlarına vilâyet hissesi olarak bir mikdar zam yapılması.

2 — Umumî hizmetlerle vilâyet işlerinin ayrılması, vilâyetlere karşılıksız yeni hizmetler tahmil edilmemesi.

3 — Millî şoselerle büyük köprülerin vilâyetler tarafından yapılması veya bunlar için yol parasından hisse ayrılması tefriki vazaif esasını ihlâl eden bir hâdise olduğundan vilâyetlere ait yol ve köprülerin tefriki ile bunların inşa, tamir ve idameleri masrafının kâmilen mahallerine terki, yol parasından Nafia hissesi olarak alınmakta olan % 15 lerin tamamen vilâyet hususî idarelerine bırakılması.

4 — Merkezden tayin edilip merkezi temsil eden maarif, nafıa, sıhhiye, ziraat ve baytar müdürleri nezdinde müstahdem mümeyyiz, memur, kâtip ve müstahdemlerin maaş ve ücretlerile müteferrika, tenvir teshin ve kırtasiye masraflarının müdürlerin devir ve teftiş harcirahlarının umumî müvazeneye göre alınması.

5 — Bütçelerin masraf kısımlarını gayri iradî şekilde tezyit eden ve muallimler için kabul edilen otomatik terfi sisteminin kaldırılarak terfilerin devlet idaresinde olduğu gibi varidat imkânları ve kadro esası dahilinde yapılması vilâyet bütçelerine tahammülleri haricinde yük tahmil eden makam tahsisatının 3 ve daha fazla muallimi olan mekteplerdeki başmuallimlere inhisar ettirilmesi.

6 — Vilâyet memur ve müstahdemlerinden alınmakta olan buhran ve müvazene vergilerinin buhrandan daha fazla müteessir olan vilâyet hususî idarelerine terkedilmesi.

7 — Vilâyet bütçelerinin merkezce tetkik ve tasdiki sırasında tetkikatın:

A — Kanun ve salâhiyet harici vergi tarhedilip edilmediği,

B — Mahallî idareleri alâkadar etmiyen hususata tahsisat ayrılıp ayrılmadığı,

C — Gelirlerin tahmininde isabet olup olmadığı,

E — Mecburî işler tertip sırasına alınmadıkça isteğe bağlı işlere para ayrılıp ayrılmadığı,

H — Vilâyetlerce tanzim ve merkezce tasdik edilen iş programlarına riayet edilip edilmediği,

İ — Vilâyet memur ve müstahdemlerile tekaüt dul ve yetim maaşlarının, istikraz, faiz ve amortismanlarının borçların bütçeye konulup konulmadığı,

C — Umumî meclisler tarafından tanzim ve icra vekilleri heyetince tasdik edilen kadroların hududu haricine çıkılıp çıkılmadığı noktalarına inhisar ettirilmesi,

8 — Devlet bütçesinde (Hususî idarelere yardım) namı altında açılacak bir fasla her yıl kâfi mikdarda tahsisat konarak sıkıntıya düşen vilâyetlere yardımda bulunulması,

Vilâyet hususî idarelerinin ıslâhına müteallik çare ve tedbirler üzerinde esaslı tevakkuflar yapılmış, önümüzdeki sene içinde bu davanın kesin bir hâl şekline bağlanması hükûmetçe kararlaşmıştır.

Vilâyet masraf ve hizmetleri:

929 yılında vilâyet bütçelerinden yapılan tediyeler yekûnu 39 milyon liraya kadar çıkmışken 931 de 30, 935 de 29 milyon liraya kadar düşmüştür.

Maarif işleri ilk tahsil müesseseleri, kadro masrafları:

Bu hizmetin karşılığı 1453 sayılı tevhidi küsurat kanunu ile nisbetleri tayin edilen bina ve arazi kazanç ve hayvanlar vergilerine munzam kesirlerden elde edilen varidattır.

929 yılında maarife muhtas gelir yekûnu 17.582.321 lirayı bulmuştu. 936 malî yılından itibaren bina, arazi ve iktisadî buhran vergileri kesirsiz olarak vilâyet hususî idarelerine terkedilerek bu menbalardan elde edilecek varidatın % 75 inin maarif hizmetlerine muhtas sayılacağı kanunda ifade edildi.

935 yılında devlet vergilerine munzam maarif hissesi yekûnu 12.007.198 liraya düşmüştür.

936 yılında bina, arazi ve iktisadî buhran vergilerinin banka ve tayyare hisseleri çıktıktan sonra vilâyet hususî idarelerine kalan safi mikdarı 13.037.541 liradır.

Vilâyet bütçelerinde idare edilen resmî ilk mekteplerin sayısı 924 yılında 4770 iken 929 da bu mikdar 6340 a çıkmıştır.

924 de bu mektepler 9201 muallim tarafından idare edilmekte iken bu rakkam 13.765 e yükselmiştir.

924 de ilk mekteplere devam eden talebe mikdarı 319.051 iken 671.807 ye yükselmiştir.

Halen mevcut 6167 ilk mektebin 4915 i köylerde 1252 si şehir ve kasabalardadır. Şehir ve kasabalardaki mekteplerin 819 u beş, 433 ü üç dershanelidir.

Köylerdeki mekteplerin 4272 si üç, 667 si beş dershaneli 13.765 muallimin 6830 u köylerde 6935 i şehir ve kasabalardadır.

Maarife muhtas gelirlerin yekûnu, 17,5 milyon lirayı bulduğu 928 yılında 6340 ilk mektep ve 12,921 muallim mevcut iken 932 de bu gelir 6 milyondan fazla azaldığı halde mektep sayısı 6450 ye muallim adedi 13.851 e çıkmış bulunuyordu. Açığı vilâyetin diğer gelirlerinden bilhassa yol vergisinden ve vilâyet emvalinden kapatılmıştır.

Cumhuriyetin 10 uncu yıl dönümünden bugüne kadar muhtelif vilâyetlerde yeniden 377 ilk mektep inşa edilmiştir.

Sıhhat İşleri:

Vilâyet hususî idareleri tarafından tesis ve idare edilmekte olan sıhhat müesseseleri 68 hastane, 59 dispanserdir. Bunların yatak adedi 4584 olup bu müesseselerde 267 doktor, 65 eczacı, 71 kabile, 188 hemşire, 133 küçük sıhhat memuru 959 müstahdem çalışmaktadır.

Bu hizmetin karşılığı ispirtolu içkiler satış hasılatının % 9 udur. Senede temin edilen 471.776 liralık varidata mukabil 935 yılında vilâyet bütçelerinden sıhhat işlerine 2.338.162 lira tahsis ve sarfedilmiştir.

Cumhuriyetin 10 - 15 inci yıl dönümü devresinde yeniden 14 hastane, 1 doğumevi ve 6 dispanser vücude getirilmiştir.

Nafıa İşleri:

Geliri masrafından çok olan, karşılıksız veya karşılığı yetmeyen hizmetleri karşılayan yol vergisidir.

928 de yol vergisinin tutarı 18 milyon lirayı geçmişken (Nakdî kısmı 12.568.924 lira) 935 de nakdî ve bedenî kısmın yekûnu 11.086.057 liraya düşmüştür. Nakdî kısmı 8.561.533 liradır.

Vilâyet yollarına en çok 929 senesinde 9.291.421 lira tahsis ve sarf edilmiş, 932 de bu mikdar 6.110.536 liraya düşmüştür. Aradaki fark karşılığı yetmiyen veya karşılıksız kalan hizmetlere tahsis edilmiştir.

Cumhuriyetin 10 - 15 inci yılları zarfında muhtelif vilâyetlerde 1634 kilometre uzunluğunda yeni şose yapılmış mevcut şoselerin 2884 kilometrelik kısmı tamir edilmiş 4860 kilometre uzunluğunda toprak tesviyesi yapılmış muhtelif açıklıklarda 7072 köprü ve menfez vücude getirilmiştir. Tamir edilen köprü ve menfezler sayısı 1955 dir. Yeniden yapılan kaldırımların uzunluğu 540 tamir edilenler 1609 kilometredir.

Ziraat ve Baytarlık işleri:

Ziraat ve baytarlık işleri muayyen gelir ve karşılığı olmıyan hizmetlerdendir.

929 yılında vilâyet bütçelerinden bu işlere 1.819.778 lira tahsis ve sarf edilmişken 935 de bu mikdar umumî vilâyet gelirlerinin azalması dolayısile 850.797 liraya düşmüştür. Son dört sene zarfında yeniden 27 sıfat istasyonu 4 aygır deposu 1 nümune çiftliği, 1 hara, 2 arı, 3 tavuk, 1 tavşan istasyonu yapılmış 15 fidanlık tesis edilmiştir.

İdare ve hesap işleri:

Vilâyetlerin idare ve hesap işleri teşkilâtının masrafları evvelce bina, arazi, kazanç ve hayvanlar vergilerine munzam vilâyet hisselerile karşılanmakta idi. 936 yılından itibaren bina, arazi ve iktisadî buhran vergilerinin kesirsiz olarak hususî idarelere devri üzerine bu vergiler tahsilâtının % 25 i karşılık tutulmuştur. Tutarı 3.250.000 lira olup masrafı da bu hadde yakındır.

Umumî meclis ve encümen âzasının muhassesatı ile hususî muhasebe

teşkilâtına giren memur ve müstahdemlerin -tahsildarlar dahil- maaş ve ücretleri ve bu teşkilâtın bilûmum idare masrafları bu kısımdan tesviye ve temin olunmaktadır.

Mütenevvi hizmet ve yardımlar:

Vilâyet emlâkinin tamir, vergi, sigorta, tapu masrafları, mahkeme, avukat masrafı, reddiyat, gayri melhuz masraflar, millî bayramlar masrafı, kadro harici memurlar maaşı, hasta memurların tedavi ücreti, hizmet otomobilleri masrafı, arazi ve bina vergilerinden ayrılan hisseler, geçen senenin borçları, ihtiyat tahsisatı, Cümhuriyet Merkez Bankası, müşterek tekaüt sandığı, mıntaka yatı mektepleri hissesi, cemiyetlere ve hayır müesseselerine ve spor teşekküllerine, millî seferberlik hazırlıklarına, telefon tesisatına, belediyelere yapılan yardımlar bu kısımdan ödenmektedir. Senelik tediyelerin tutarı 4 milyon lirayı geçmektedir. Bu masrafların vilâyet umumî gelirlerile karşılanmakta olup ayrıca karşılıkları yoktur.

Yardım ve hisseler seneden seneye artmakta, külfet çoğalmakatdır. Vilâyetlerin 936 bütçelerine mevzu yardım tahsisatının yekûnu 1 063.592 lira iken bu mikdar 937 de 1.291.764 liraya 938 de 1.849.909 liraya çıkmıştır

Cümhuriyet Merkez Bankası, müşterek tekaüt sandığı, mıntaka yatı mektepleri hissesi 1.117.317 lirayı bulmuştur.

Kadro ve maaşlar:

928 senesinde vilâyet bütçelerinden maaş alan memur ve muallim adedi 17.553 müstahdem sayısı 7881 ikisinin yekûnu 25.536 bunlara verilen maaş ve ücretlerin senelik tutarı 14.253.363 lira iken 937 senesinde vilâyet gelirlerinden % 25 den fazla tenakus husule gelmesine rağmen mikdarları 27.415 maaş ve ücretler yekûnu 16.622.821 liraya çıkmıştır.

Tekaütlük işleri:

Vilâyet hususî idarelerinden maaş alan memur ve muallimlerin tekaüt maaşları hakkında neşredilen 23/11/933 tarih ve 2097 sayılı kanun her sene vilâyet bütçelerinin maaş tertiplerine mevzu muhassasatın % 2 si nisbetinde tahsisat konacağı kâfi gelmediği takdirde eksiğinin maaş tertiplerindeki muhassasata göre icra vekilleri heyeti kararile mütenasiben vilâyetlere tevzi olunmak suretile tamamlanacağı hükümlerini tesis etmiştir.

Bu kanun mucibince kurulan tekaüt sandığı için vilâyet bütçelerinden ayrılan hisse nisbeti % 2 den 6 ya kadar çıkmıştır. Teşkilât genişledikçe bu mikdar artacaktır.

933 - 935 senelerinde 4960 memur ve muallime tekaüt maaşı olarak 1.004.260, emekliler ikramiyesine 239.471 lira tediye edilmiştir.

Kefalet sandığı işleri:

2/6/934 tarih ve 2489 sayılı kefalet kanununun 13 üncü maddesine tevfikan hususî idare ve belediyelerdeki kefilli memur ve müstahdemler için vekâlete bağlı bir kefalet sandığı tesis edilmiştir.

7/7/935 tarihinde nizamnamesi kabul edilen sandık 27/3/935 tarihinde bilfiil işe başlamıştır.

Kefalete tâbi memur ve müstahdemlerden kesilen aidattan elde edilen sandık sermayesinin 937 bilânçosuna göre mevcudu zimmetler ödendikten ve reddiyat yapıldıktan sonra 201.191 liradır.

Cümhuriyetin 10 - 15 inci yıl dönümleri arasındaki devre zarfında yapılan ve bundan sonra yapılacak olan işler

1 — Mahallî hizmetlerin ifa edilemiyecek hale gelmesi sebeplerinin araştırılması ve alınması lâzımgelen tedbirlerin kararlaştırılması maksadile ilk defa 933 yılında parti grubunun mütehassıs meb'uslardan teşkil ettiği encümen tetkiklerini bitirerek raporlarını hazırlamış ve gurubun umumi heyetine sunmuştu. Bu raporlar bir aralık gurubun umumî heyetinde görüşülmüş ise de yaz tatiline geçildiğinden netice alınamamıştı. Önümüzdeki sene içinde vilâyet hususî idarelerinin düzeltilmesine ait çare ve tedbirler üzerinde esaslı tevakkuflar yapılmak suretile, bu davanın rejim icaplarına, en rasyonel hal şekline bağlanması mukarrerdir.

2 — 931 de idarei umumiyei vilâyat kanununun tadilâtı yapıldığı zaman vilâyet hususî idarelerine ait hükümlerin de değiştirilmesi derpiş edilmişti. Kamutaya sunulan lâyihanın vilâyet hususî idarelerine ait hükümleri tefrik edilerek ayrı bir kanun haline sokuldu. Ancak bu tarihten sonra büyük krizin husule getirdiği akisler vilâyet hususî idarelerini esaslı surette sarsmış bu idarelerin gelirleri ve tahsilâtı azalmış, tediye müvazeneleri bozulmuş olduğundan bu lâyiha prensip ve gelir işlerinin alacağı şekle ve bugünkü ihtiyaçlara göre yeniden tadil ve tanzim edilecektir.

3 — Vilâyet hususî idarelerinin muhasebe usulleri üzerinde esaslı tadilât yapılması bütçe ve hesap formüllerinin basitleştirilmesi mevzuları üzerinde esaslı tetkik ve tevakkuflar yapılmıştır. Ayni zamanda merkezi Brükselde olan beynelmilel şehirler birliğine müracaatla bir mütehassıs istenmiş ve müsbet cevap alınmıştı. Gelecek mütehassısla da görüşülüp mutabakat hasıl olduktan sonra bu idarelerin muhasebe usulleri, bütçe ve hesap işleri üzerinde esaslı tadilât yapılacaktır.

4 — İdare âmirlerimize resmî mevkileri ve temsil ettikleri devlet kudretinin şerefile mütenasip birer bina temini hususundaki mukrarerâtın bilhassa uzak vilâyetlerde bir program altında tatbiki keyfiyeti esaslı surette derpiş ve tamim edilmiştir. Şark vilâyetlerinin bazı yerlerinde mahrumiyetler içinde iş gören idare âmirlerimizin bu sahadaki ihtiyaç ve ıstıraplarını kısa bir zaman zarfında izale edilecektir.

3 — KÖY İDARELERİ

Köylerin bugünkü durumu ve kalkınma işleri:

Cümhuriyet idaremizin feyizli eserlerinden biri olan 442 sayılı (Köy kanunu) ile hükmî ve manevî şahsiyetine kavuşarak demokratik bir idareye mazhar olan ve memleket nüfusunun % 78 ini saha ve mevzuuna almak suretile yurdun ana nüvesini teşkil eden köylerimizde, bir memleket davası olarak kabul ve takip edilen kalkınma işlerinin en kısa bir zamanda tamamen

tahakkuku ve köylünün malî, zirai, ekonomik, kültürel ve bayındırlık gibi her bakımdan yücelebilmesini temin gayesile bu idarelerin iktidar ve faaliyetlerinin arttırılması esas umdelerimizdendir.

Toplanan malûmata göre muhtarlıkla idare olunan 38.494 köyümüzden halen 25.688 inde köy kanunu tatbik edilmektedir. Bunlardan 1000 den fazla nüfusu ihtiva eden 1361 köyde kanun tatbikatı ve mesaî programları bariz inkişaflar temin etmiştir. Nüfusları 500 ile 1000 arasındaki 5507 köyümüzde elde edilen netice de ümitlidir. Ancak nüfusları 150 ile 500 arasında olan 20.451 köyümüzün bütçe gelirlerinin % 70 - 80 i muhtar, imam, korucu, sığırtmaç.. gibi en zarurî teşkilât masrafını ancak karşılayabilmekte olduğundan bu yerlerde âmme hizmet ve tesisleri hemen hemen mühmel kalmaktadır. Buna 150 den aşağı nüfusu muhtevi ve kanun hükümlerini tatbik etmeyen 11.175 köyü de kattığımız zaman nüfus ve gelirleri başlı başına bir idare kurmağa ve faaliyette bulunmağa müsait olmayan 31.262 köy için âcil ve serî tedbirler alınması zarureti tebarüz eder.

Muhtarlıkla idare edilen 38.494 köye bağlı 18.376 parça ve mahalle mevcut olmasına göre köy ve köy parçası yekûnu 56.870 e baliğ olmaktadır. Nüfusu 150 ye kadar olan köylerde yaşayan nüfus mikdarı 1.117.500 ve nüfusu 150 den yukarı olan köylerde yaşayan nüfus mikdarı da 11.283.452 ki ceman 12.400.952 nüfus köylerin umumî nüfusunu teşkil etmektedir.

3046 sayılı kanunun 1 inci maddesinin 2 nci fıkrasına tevfikan köy idareleri muamelâtında devletin umumî ve daimî mürakabesini tesis etmek üzere 18/6/936 tarihinde merkezde teşekkül eden ve 14/1/938 gün ve 3314 sayılı kanunla takviye edilen büronun yukarıda durumları bildirilen köylerin faaliyetlerini tanzim yolunda tevessül eylediği çare ve tedbirler aşağıda arz ve izah edilmiştir:

A — İlk iş köyleri bütün sahalarda refaha getirecek surette plânlı bir kalkınmaya tâbi tutmak olmuştur.

B — Köylerin manevî şahsiyeti adına açılacak davaların ikamesinden evvel hususî idare avukatları tarafından tetkiki tedbirlenmek suretile telâfisi kabil olmayan ve acı hâdisata imkân bırakan ihtilâflar ve zararlar önlenmiştir.

C — Vilâyet ve kazalarda hususî idarelere bağlı bir köy bürosu teşkil edilmiştir.

D — Köylünün iş hayatında teknik bilgilerile desteklenmesi için köycülüğü alâkadar eden neşriyat ve eserlerin vekâletin mürakabesi altında yürütülmesi temin edilmiştir.

E — Köylerin özel ve genel durumlarını tesbit için hazırlanan 17 anket tablosu ile gereken bilgiler toplanmıştır.

F — Nüfus ve gelirleri başlı başına bir idare kurmağa müsait olmayan beş kilometre nısıf kuturluk bir saha dahilindeki köy ve meskûn parçaların birer birlik halinde idaresinin faydalarını tebarüz ettirmek gayesile vilâyetlerden gereken bilgi toplanmıştır.

G — Köylerimizin inkişafı yolunda alınan ve alınacak tedbirlere esâs olmak üzere garp memleketlerinin bu mevzu etrafındaki eserleri mübayaa ettirilerek tercüme ettirilmiştir.

H — Muhtar ve kâtiplerin bilgilerini arttırmak ve köydeki küçük sanayii teşvik etmek üzere vilâyet ve kaza merkezlerinde kurslar açılması temin edilmiştir.

Köy bütçe ve muhasebe işleri:

938 yılından itibaren teknik esaslara göre hazırlanıp çok ucuza mal edilen yeni köy bütçe ve hesap formüllerinin tatbikine geçilmiştir.

Salma yükünü azaltmak için:

Köylüye tahammülünün fevkinde salma yükü tahmil edilmemesi için köylerde köy manevî şahsiyeti adına imece ile tarla, bahçe, fidanlık, kavaklık, koru, bağ ve saire tesis ve ektirilmesi hususu tedbirlenmiş ve 937 yılı içinde yapılan zeriyat hasılatından köy sandıklarına 348.491 lira 23 kuruş gelir temin olunmuştur.

Salma vaziyeti ve yeni tedbirler:

Gelirleri kâfi gelmiyen köylerde carî ve mecburî olan salmanın âdil esaslara istinat ettirilmesi için kabul edilen 2491 sayılı kanunun matlup adaleti temin etmediği görülerek salmanın devlete ve hususî idarelere verilen vergiler mecmuu tutarının yarısını geçmemesi prensip olarak kabul edilmiş ve bu hususta hazırlanan kanun lâyihası yüksek meclise sunulduğu gibi bu hususta gereken idarî tedbirlere de tevessül olunmuştur.

Köy gelir ve gider durumu:

936 yılında 4.209.480 lirası hasılat 8.083.336 lirası salma ve 4.821.360 lirası imeceden mürekkep olmak üzere 17.114.156 liraya baliğ olan köy gelirlerine mukabil 651.491 lira ekonomi ve ziraat işlerine 1.480.883 lira kültür işlerine, 790.473 lira sağlık ve içtimaî yardım, 1.923.903 lira bayındırlık işlerine ve mütebakisi de köy ücretli adamları yıllıklarile diğer hususata tahsis ve sarf edilmiştir.

Köy bankasına doğru:

Tesisi düşünülen mahallî idareler imar bankasının köylerin kalkınma işlerinde müfit ve yardımcı olabilmesini temin için köylerin bu bankaya sermayedar olmaları düşünülmüş ve 938 mayıs sonuna kadar Belediyeler Bankasında 319.535 lira 58 kuruş toplanmıştır. Bu para ile nümune köylerinden başlanmak ve su işleri önde olmak üzere köylere programlı işler için ikrazata başlanılması düşünülmektedir.

Gelecek dört yıl için düşünülen ve temenni edilen hususat

1 — Halkevlerinin kültür noktasından köy kalkınma işlerine iştirakinin temini,

2 — Köylüyü seyyar satıcı ve tefecilerin zararlarından vikaye için kooperatif teşkilâtına ehemmiyet verilmesi,

3 — Köy kalkınmasının plânlı bir şekilde tesrii için köy birlik teşkilâtının tahakkuku.

4 — Köy imar ve kalkınma işlerinin bir an evv tahakkukuna muktazi paranın temini için tesisi düşünülen mahallî idareler bankasında köylerin hissedar olarak yer alması veya bu bankadan istifadesinin temini veyahut köy bütçelerine konulup toplanacak para ile bir köy bankasının tesisi,

5 — Salmadaki her hangi bir adaletsizliği önlemek için hazırlanan kanun lâyihasının iktisabı kanuniyet etmesinin tesrii,

6 — Veçhi tahsisleri köy kanununun köylüye tahmil ettiği işler arasında bulunduğu halde, yolu ile köye vakfedildiğine dair vakfiyeleri bulunmadığından ötürü vakıflar idaresince henüz köy idarelerine devri ve köy manevî şahsiyeti adına tescili gereken kanunî tedbirlerin temini.

7 — Ziraî âsayişin temini hakkında hazırlanan (Ziraî âsayişi koruma) kanunu lâyihasının bir an evvel iktisabı kanuniyet eylemesi.

NÜFUS İŞLERİ

Nüfus işleri: Memleketimizde son umumî nüfus yazımı 1904 senesinde yapılmış, ondan sonra yeni bir yazım yapmak imkânı hasıl olamamıştır.

Bu yazıma göre tesis edilen nüfus kütüklerinin çoğu 33 seneye varan bu devre içinde yıpranmış, ciltleri dağılmış, yazıları hiç kullanılmayacak hale gelmiştir.

1908 inkılâbından sonra araya giren büyük hâdiseler, Balkan ve cihan harpleri, istiklâl cidali, bir çok met ve cezirler husule getirmiş, büyük hicret iltica dalgaları doğurmuş ve bu yüzden mevcut kayıtların çoğu sıhhat ve hüviyetini kaybetmiştir. Yine çoğu bu fevkalâde zamanların mahsulü olan hâk ve tahrifler kütük kayıtlarının sıhhatsızlığını arttırmıştır.

Yıllarca düşman istilâsı altında kalan veya başka taraflara hicret ve iltica zaruretini hisseden halk, fevkalâde günlerin doğurduğu gayri tabiî şerait içinde doğum, ölüm, evlenme, boşanma gibi medenî vak'alarını haber vermek ve tescil ettirmek imkânlarından mahrum kalmıştır.

Umumî harpte evlerde kalan kadınlar ve ihtiyarlar nüfus vak'alarını 21 Şubat 1330 tarihli kanunun müsaadesine dayanarak askerdeki erkeklerinin gelmesine talik etmeğe alışmışlar ve idaredeki eller de harbin icaplarile daha çok meşgul olmalarından dolayı nüfus işlerinin sıkı takibini bırakmış oldukları gibi harplerden dönenler de tabiî hal ve şartlarla karşılaşmadıklarından nüfus vak'alarının tescili yoluna gidememişlerdir. Bu hal ve lâkaydi zamanla itiyat halini almağa başlamıştır.

Kanunumedeninin mer'iyetinden sonra evlenme memurluğu vazifesinin köylerde muhtarlara verilmesi ve halbuki muhtarların köylerin çoğunda bu işi başaracak ehliyet ve liyakatta bulunmaması evlenme akitlerinin tesis ve tescilindeki ihmalin devamına sebep olmuştur. Kanunumedeninin mer'iyete girdiği tarihten senelerce sonra yapılan bazı teftişlerde garp ve orta Anadolu köylerinde bile evlenme defterlerinin bomboş olduğu görülmüştür.

Harp ve istilâ sebeplerile vaki olan, yurd içindeki hicret ve ilticalar bir çok mükerrer kayıtlar vücude gelmesine sebep olmuş, harice gidişlerin ve

muhtelif muahedenamelerin tabiiyet hususunda meydana getirdiği vaziyetlerin ekserisi kütüklere intikal edememiştir.

Hele yer değiştirmelerinin kanunî ve fiilî icapları hemen hemen hiç tatbik edilmemiştir. Öyle ki kaç nesil evvel bir yerde yerleşmiş olan ailelerin nüfus ve askerlik muameleleri 30 sene önceki ikametgâhları üzerinden takip edildiğine sık sık tesadüf etmek mümkündür. Kısmen bu yüzden kısmen de bizdeki sicillerin «etasivil» kayıtlarile «rejistr dölapopülasyon» işlerini memzucen ihtiva edecek şekilde tutulmasından dolayı nüfus esas kütüklerindeki hane numaraları hakiki kıymetini kaybetmiş bulunuyor. Nitekim eldeki nüfus kanunumuz bir nüfus memurunun mıntakası içindeki yer değiştirme vak'alarını ihbar etmekle halkı mükellef de tutmamıştır. Bu vaziyet her gün nüfus dairelerine müracaat eden alâkadarların medenî ve hakikî muamelelerinde esas teşkil edecek olan nüfus vak'alarını tesbit ettirmekte büyük müşkülât çıkarmakta ve aylarca uğraşmalarına sebep olarak mutazarrır ve muztarip olmalarını intaç etmektedir. Yazımın bir kaç sene daha gecikmesi esasen tamir ve teclit kabul etmiyecek hale gelmeğe başlamış olan eldeki kütüklerin büsbütün fersudeleşerek mahvolması ve halkın medenî ve hukukî vesikalarının ve binnetice yeni yazımın müstenidatının ortadan kaybedilmesi ve devletin askerî ve bazı malî mükellefiyetlerinin tahakkukunun imkânsız bir hale gelmesi neticesini hasıl edecektir.

Arzolunan bu sebeplerden her biri başlı başına umumî bir yazım yaptırmağa kâfi birer sebep olduğu halde harpler biteliden beri devletin diğer mühim işlerle fazla meşgul olmasından dolayı henüz umumî bir yazım yapılmasına imkân elvermemiştir.

Meriyet mevkiinde bulunan 14 Ağustos 1330 tarihli nüfus kanunumuz 17 nci maddesile yazımın on yılda bir tekrarlanacağı esasını kabul etmiş ve fakat şimdiye kadar tatbikına imkân bulunamamıştır.

Harp, istilâ ve yangınlarda nüfus sicilleri zayi ve muhterik olan yerlerde mevzii tahrirler yapılmış ve gizli kalan doğum, ölüm, evlenme ve boşanma vak'alarının tescili hakkında zaman zaman tedbir ve kanunlar alınmış ise de çok uzun süren ve fevkalâdeliklerle dolu olan bir devrenin husule getirdiği boşlukları doldurmak imkânı elde edilememiştir.

Bilhassa askerlik işlerimizin temelini teşkil eden nüfus kayıtlarının bugünkü hali yalnız bu bakımdan yeni bir yazımı zarurî kılacak sebeplerdendir. Genel Kurmay ve Yüksek Müdafaa Meclisi bu iş üzerinde bilhassa son zamanlarda çok ciddî bir alâka ve hassasiyet göstermektedir. Halbuki fertlerin medenî hallerinin bilinmemesi mevcut kayıtların vusuk ve itimat vermekten uzak bulunması bu lüzumu en kat'î bir zaruret haline getirmiştir.

Eldeki kütüklerde doğum tarihleri arabî, rumî ve bazan da bunun her kisi birden ve son zamanlarda da beynelmilel takvime göre yazılmış olduğundan yeni yazım ile bunların da tamamen beynelmilel takvime göre tesbit ve tevhit edilmesi temin olunacaktır.

Nüfus hükümleri ile teşkilâtının muntazam ve esaslı bir surette tedvin ve tesisi maksadile hazırlanmış olan yeni nüfus kanunu projesi B. M. Meclisi

Dahiliye Encümeninde bulunmaktadır. Yeni kanunun mer'iyete girdiği zaman eski usule ve hükümlere göre tesis edilmiş olan ve hal ve vaziyetleri yukarıda izah edilen kütükler üzerinde muamele yapmak imkânı kalmıyacaktır. Bu nokta dahi yeni bir yazım yapılmasındaki zarureti gösterir.

Kütüklerin ne gibi malûmatı ihtiva edeceği, hangi esaslara göre tanzim edileceği, ikametgâh ve aile esaslarının tesbiti ile kütüklere işleniş tarzı yeni nüfus kanunu ile tayin edilerek yazım buna göre yapılacak ve bu suretle yazım neticesinde teessüs edecek kayıtlarla yeni nüfus kanununun hüküm ve icapları arasında tenazur temin edilecektir. Bunun için nüfus lâyihası kanuniyet iktisap eyledikten sonra mer'iyete konması için bir zaman tayin edilmek ve bu zaman zarfında yazım yapılmak ve yazımı müteakip yeni nüfus kanununun tatbikatına geçilmek lâzımgelecektir. Bu sebeple bir nüfus yazımı kanunu projesi hazırlanmış olduğu gibi iklim ve içtimaî şartlar itibarile birbirinden farklı bazı yerlerde deneme yazımı yapılması ve kat'i yazımda tatbik edilecek usul ve kaidelerin bu denemeler neticesine göre tayini için deneme yazımı hakkında kanun projesi tanzim edilerek B. M. Meclisine sunulmuştur. Dört senelik nüfus vak'aları mikdarını gösterir cetvel bağlıdır.

Taşra Nüfus Teşkilâtı:

Bugünkü nüfus taşra teşkilâtı 331 tarihli nizamnamenin 7 nci maddesinde gösterildiği üzere her kazada bir nüfus memuru ile bir kâtipten, vilâyetlerde ise bir müdür ile iki ve bazı yerlerde üç kâtipten ibarettir. Yalnız İstanbul, Ankara, Malatya, Kırklareli, Erzurum ve Balıkesir vilâyetlerinde tam teşkilâtlı nahiyeler ihdas edilmiş olduğundan bu vilâyetler nahiyelerinde ayrıca birer nüfus memuru bulunmaktadır.

Nüfus müdürleri vilâyet nüfus işlerinin nazımı olmak ve tetkik ve mürakabe ile muvazzaf bulunmak lâzımgelirken merkez kazası için ayrı teşkilât kabul edilmemesi yüzünden bugün müdürler vilâyet merkez kazasının nüfus memuru mevkiinde kalmışlardır.

Nüfus işleri nüfus adedile mazbuten mütenasip olarak azalmak veya çoğalmak itibarile nüfus teşkilâtını her yerin nüfus adedine göre tayin etmek lâzımgelirken bugüne kadar teşkilâtta bu esasın göz önüne alınmamasından dolayı çok garip vaziyetler hasıl olmuştur. Bu sebeple dört beş bin nüfuslu bir kazada bir memur ile bir kâtip bulunduğu gibi yüz bin, yüz elli bin nüfuslu kazalarda da bir memur ile bir kâtip bulunmaktadır.

Bu nisbetsizlik nahiye teşkilâtı dolayısile daha çok artmıştır. Meselâ: yüz bin nüfuslu Adapazarı, Ödemiş kazalarında bir memur ile bir kâtip çalıştırılmakta iken yedi bin nüfuslu Demirköy kazasında bir memur ile bir kâtip ve üç nahiye nüfus memuru bulunmaktadır. Bizde ve başka memleketlerde yapılan tecrübeler göstermiştir ki bir memur ancak on bin nüfusun, nüfus vak'alarını muntazaman işleyebilmektedir. Bir memur nihayet on beş bin nüfusun vak'alarını fazla gayret sarfile yetiştirebilir. Bu mikdardan fazlasının bir memur tarafından muntazaman işlenmesi bir adamın takatı haricine çıkmaktadır. Binaenaleyh nüfus teşkilâtımızın âzamî on beş bin nüfusa bir mukayyit isabet edecek şekilde tanzimi zaruridir. Evlenme işlerinin de

nüfus idarelerine verilmesi derpiş olunduğuna göre işleri bir kat daha artacak olan nüfus idarelerimize ait teşkilâtın ihtiyaca göre tanzimindeki zaruret kolaylıkla anlaşılabilir.

Nüfus müdürlerinin merkez kazasının nüfus memuru mevkiinden çıkarılarak bütün vilâyet nüfus mevzuatının muntazaman tatbiki ve mukayeseli istatistiklerin tanzim ve tetkikile muvazzaf, mürakip ve âmir bir makam haline getirilmeleri icap etmesine ve halen B. M. Meclisi dahiliye encümeninde bulunan yeni nüfus kanununun eyice kavranıp sarsıntısızca ve vukuf ve intazam altında tatbikinde ve mezkûr kanun mucibince yapılması gerekli bulunan yeni yazımın icrasında muvaffakıyet temini vilâyetlerdeki nüfus müdürlerimizin ehil ve bilgili kimselerden mürekkep olmasını istilzam etmesine binaen müdür maaşlarının arttırılması çok lüzumlu görülmüştür. Bugünkü maaş dereceleri dolayısile nüfus müdürlerimizin çoğu iptidaî ve nihayet orta derecede tahsil sahibidirler. (On dört adet yirmi liralık, dokuz adet yirmi iki liralık, yirmi adet yirmi beş liralık, on beş adet otuz liralık, bir adet otuz beş liralık, üç adet kırk liralık) bu sene bütçesinden temin edilen tahsisat ile yirmi, yirmi iki ve yirmi beş lira maaşlı nüfus müdürlükleri kaldırılmış ve ayrıca kırk beş ve elli beş liralık nüfus müdürlükleri ihdas edilmiştir.

EVLENME İŞLERİNDE KULLANILAN MATBU EVRAKIN KIYMETLENDİRİLMESİ

Evlenme işlerinde kullanılan evrakın 28/5/34 tarihli ve 2459 sayılı kanunun 5 inci maddesi mucibince kıymetli evraktan olarak bastırılmakta olmasının ve ayrıca damga resmine tâbi bulunmasının evlenme işlerimizi masrafa sokarak evlenmelerin azalmasında bir âmil teşkil eylediği gerek yapılan tetkiklerden ve alınan şikâyetlerden ve gerek Parti Kongrelerinde tesbit edilen dileklerden anlaşılmıştır.

Bu sebeple tatbikinde devam edilmesi büyük mahzur ve mazarrat doğuracak olan şimdiki şeklin değiştirilmesini ve evlenme evrakının kıymetsiz ve pulsuz ve her türlü iane kaydından âzade olarak muameleye konmasını teminen bir kanun projesi hazırlanmış ve projeye evlenmelerin doğrudan doğruya evlendirme memurları tarafından nüfus idarelerine bildirileceği hakkında da bir kayıt ilâve edilmek suretile tescil için zevcin müracaatını beklemek zarureti ortadan kaldırılmıştır.

Gizli nüfus vak'aları:

Memleketimizde nüfus kütüklerine yazılmayan muhtelif neviden bir çok nüfus vak'aları vardır. Mevcut gizli nüfus vak'alarının nüfus kütüklerine geçirilmesinin temini maksadile 15/4/934 tarihinde neşredilen gizli nüfusların yazımı hakkındaki 2576 sayılı kanun mucibince «2.729.980» adet doğum, «1.597.018» adet ölüm, «852.676» adet evlenme vak'ası tescil edilmiştir. Ancak 2576 sayılı kanun usulü dairesinde salâhiyetli evlenme memurları nezdinde tesis edilmiş olan evlenme akitleri ile bu gibi evliliklerden doğan nesebi sahih çocukların ve nüfus kütüklerine işlenmemiş ölümlerin tescilini

istihdaf etmekte olup esasen kanun dairesinde akdedilmemiş bulunan evliliklerin nüfus kütüğüne yazılmasına ve bu gibi evlilik halindeki yaşayışlardan doğan çocukların babaları yanına tesciline müsait olmadığından bu hususta 2330 sayılı af kanununun 16 ncı maddesinden istifade edilmiştir. Malûmdur ki mezkûr 16 ncı madde kanunu medeniden önceki evlilik halindeki yaşayışların alelıtlak, kanunu medeniden sonrakilerin ise çocuk doğmuş ve erkek bekâr bulunmuş olmak kaydile karı ve koca tescillerine ve çocukların da nesebi sahih olarak babalarına izafe ile kütüklere yazılmasına imkân vermekte idi. Kanunun tayin ettiği bir sene müddet içinde müracaat eden bu gibi çiftlerden «800.000» evlenme vak'ası kaydedilmiştir ki bunun manası şudur:

Evelenme muameleleri güç ve masraflıdır. Bir kanunla muvakkaten bu güçlük ve masraf ortadan kaldırılınca ve nüfus idaresine bir kere müracaat etmekle veya muhtarın tuttuğu deftere adlarını yazdırmakla karı ve kocalıklarını tanıttırmak imkânı ile karşılaşınca «800.000» çift hemen müracaat ederek evliliklerini tesis ettirmiştir.

Bu evliliklerin tescili her ailenin vasati iki üç çocuğu olduğuna göre tescil edilen evlenmelerin üç misline yakın mikdarda çocukların da nesebleri sahih olarak nüfus kütüklerinde babaları hanesinde kaydedilmek imkânını vermiştir.

SOYADI İŞLERİ

Her Türkün öz adından başka soy adını da taşımağa mecbur olduğu hükmünü 21/6/934 tarihli ve 2525 sayılı soyadı kanununun tatbikatı geçen üç yıl içinde başarılmıştır. Türk halkının esasen ötedenberi taşımakta olduğu soyadı işi bu kanunla umumi olarak tesbit ve takdir edilmek suretile hüviyet ve muayyen bir aileye mensubiyet esasları daha mazbut bir hale konmuş ve her memlekette etasivil ve rejistr kayıtlarile bu kayıtların klavuzlarını tanzim için esas teşkil etmekte olan soyadı meselesi bizim memleketimizde de halledilmiş bulunmaktadır.

NÜFUS KILAVUZU

1928 senesinde tertip edilmiş olan nüfus rehbermizde sonradan çıkarılan 2576 sayılı gizli nüfusların yazımı hakkındaki kanun ile 2330 sayılı af ve 2525 sayılı soyadı kanunları ve nüfus işlerile ilgili diğer mevzuat yazılı olmadığı gibi bunların tatbikatına ait zaman zaman yapılmış olan tamimler de bulunmadığından işe yarar olmak mahiyetini kaybetmişti.

Nüfus memurlarımızın ellerinde tatbik edecekleri mevzuat ve tebligatı bir arada toplayan bir eser bulunmaması ve tatbikatta büyük müşküller ve mahzurlar doğuran mühim bir noksan halinde tecelli etmekte olduğunu göz önüne alan vekâletimiz nüfus mevzuatına ait hükümleri mer'î kanun ve nizamnamelerle Şûrayı Devlet kararlarını ve tamimleri muhtevi olarak bir klavuz hazırlanmış ve nüfus kanununun icap eden maddeleri hakkında lâzım-

gelen şerhler ve izahlar ilâve edilmiş olduğu gibi bir de umumî tarifname tanzim edilmiştir. Bu kılavuz bütün nüfus idarelerine tevzi edilmiştir.

SEFERBERLİK İŞLERİ

1 — Seferberlik teşkilâtından maksat ve teşkilât:

Zamanımız harpleri, artık yalnız ordularla değil, milletin heyeti umumiyesi tarafından yapılır ve sona erdirilir. Bu sebeple, milletin ve memleketin bütün kuvvet ve kaynakları üzerinde harp maksatlarına göre işlemek, onları hazırlamak ve seferde tam bir âhenk ve intizam içinde ve çabukça faaliyete geçebilecek şekilde teşkilâtlanacak esasları kurmak icap etmektedir. Bütün memleketi ilgiliyen bu muazzam işin muhtelif vekâletler kanaliyle ve muayyen bir talimatnameye göre yürütülmesi için, vekâletler nezdinde birer seferberlik müdürlüğü ve vilâyetlerde ise, vekâletimize bağlı birer seferberlik müdür ve memurluğu ihdas olunmuştur.

II — Yapılan işler:

Henüz 4 yaşında olan bu genç teşkilâtın şimdiye kadar yaptığı işlerden, burada söylenebilecek olanlar şunlardır.

A — Neşriyat:

1 — Dahiliye vekâleti milli seferberlik talimatnamesi.

2 — Havaya karşı korunma komisyonlarına ve vazifelerine dair talimat,

3 — İtfaiyecilik ve yangından korunma tedbirleri talimatnamesi.

4 — Gazlardan korunma odaları talimatnamesi.

5 — Hava - kimya taarruzlarına karşı korunma.

6 — Teşkilâtlı passif müdafaa (neşredilmek üzeredir).

7 — Mülkiye memurlarının sefer işleri klavuzu (neşredilmek üzeredir)

8 — Devlet dairelerinde yazı ve arşiv talimatnamesi (müsvedde halinde Başvekâlete verilmiştir).

B — Kanunlar:

1 — Hava saldırmalarına karşı korunma kanunu:

Memleket müdafaası bakımından yüksek ehemmiyeti haiz olan bu kanun, yurdun ve ulusun, hava silâhlarına karşı korunmaya hazır bulunmasını ve korunmasını temin edecektir. Hükûmete, mahallî idarelere, hususî müesseselere ve yurddaşlara vazifeler ve mükellefiyetler tahmil eden bu kanun hükümlerinin tatbiki, tam manasiyle bir el birliği yapmayı icap ettirir. Türk ulusu, harbin yeni icaplarına uygun tedbirleri almakta ve hava tehlikelerine de göğüs gerecek surette ve çok az zaman içinde, hazırlanmış bulunacaktır.

2 — İtfaiye kanunu:

Hava silâhlarının şehir ve kasabaları tehdidi keyfiyeti, Avrupa memleketlerinde olduğu gibi, bizde de itfaiyenin yeni baştan ve hazer ve sefer icaplarına elverişli bir şekilde teşkilâtlandırılmasını icap ettirmiştir. Hazırla-

nan kanun lâyihası yüksek meclise sunulmuştur. Kanuna göre memleket itfaiyesinin, vekâlet seferberlik müdürlüğü ve vekâlet yüksek itfaiye komisyonu marifetile yeni icaplara uygun şekilde tevsi ve teşmili projeleri hazırlanacak ve tatbik olunacaktır.

C — Mesai ve alınan sonuçlar:

1 — Seferberlik işleri:

Vilâyetlere verilmiş bulunan seferberlik teşkilât ve talimatname ve esaslı direktifler sayesinde, yapılacak işlerde, meçhul veya tereddüdü mucip cihetler kalmamıştır. Ekseri vilâyetlerden gelen rapor ve seferber olma takvimleri, mesainin memnun olmaya değer şekilde ilerlemekte olduğunu göstermektedir.

2 — Hava korunma hazırlıkları işleri:

935, 36 ve 37 seneleri zarfında, millî seferberlik talimatnamesinin 2 nci kısmı mucibince hususi idare ve belediyelerce, kendi bütçelerine konulan paralarla, halkı tenvir ve irşad için, gaz kursları ve hava gözcü postaları kursları açılmış ve bir çok korunma malzemesi ve hava haber verme ve alarm vasıtaları alınmıştır. Sarfolunan parayı ve alınan malzemeyi ve kurstan geçenlerin mikdarını gösterir cetvel bağlıdır.

3 — Passif korunma kıt'aları teşkilâtı:

Bazı büyük vilâyetlerimizde hava koruma kıt'aları teşkilâtına da başlanmış ve bütçelerin müsaadesi nisbetinde teçhiz edilmişlerdir. Aşağıdaki resimler, Ankara, korunma kıt'alarından bazılarını iş başında göstermektedir.

CÜMHURİYETTE MATBUAT İDARESİ

— T a r i h ç e —

İstipdatta matbuat idaresi:

İmparatorluk devrinin fikir zabtiyesi olan matbuat idareleri, muhtelif devrelerde mütalâa edilebilir:

Mevzuatı kanuniye arasında, «Matbuat müdürlüğü» nün adı ilk defa, 1281 - 1864 tarihli Matbuat nizamnamesinin birinci maddesinde geçtiğine göre bu tarihlerde bu idarenin müesses bulunduğunu görmekte ve belki de bu nizamname çıkınca aynı sene teşekkül etmiş olduğunu tahmin etmekteyiz.

Devlet salnamelerinde Matbuat Müdürlüğü hakkındaki malûmatı tetkik ettiğimizde 1286 - 1869 dan 1293 - 1876 tarihine kadar olan nüshalarda Matbuat Müdürlerinin isimleri yazılmakta ve fakat dairenin nereye merbut olduğunun tasrih edilmediğini görmekteyiz.

Devlet salnamelerine nazaran, Matbuat Müdürlüğü 1294 - 1877 de Hariciye Nezaretine ve müteakip seneden itibaren de artık, hep Dahiliye Nezaretine merbuttur. Şöyle ki, 1302 - 1884 senesinden itibaren aynı zamanda Hariciye Nezaretinde de «Matbuatı Ecnebiye Müdürlüğü» adlı bir teşekkül

gözükmekte ve bu teşekkül 1313 - 1895, 1314 - 1896, 1315 - 1897, 1316 1898 senelerinde Dahiliye Nezaretine bağlı kalarak bu seneler zarfında Dahiliye Nezaretinde bir «Matbuatı Dahiliye», bir de «Matbuatı Hariciye» Müdürlüğü adı altında iki matbuat müdürlüğü bulunmaktadır ki «Matbuatı Hariciye Müdürlüğü» 1316 - 1898 den sonra yine Hariciye Nezaretine bağlı kalmıştır.

Hicrî 1293 - 1876 dan 1326 - 1908 tarihine kadar olan devrede Matbuat Müdürlüğünün matbuat işlerinde rolü mühimdir. Çünkü sureta Dahiliye Nezaretine merbut gözüken bu idare, bilâ vasıta mabeyinle münasebattar olduğundan bütün emirleri oradan almış ve pek zalimane bir şekilde de tatbika koymuştur.

Bu devrede matbuat için konan mevzuata gelince, Hamidin 1293 - 1876 da ilk meclisi meb'usana verdiği matbuat kanunu projesi başta gelmektedir. Bu proje, matbuata nisbî bir hürriyet vermek gibi saf bir emel arkasında, onu susturmak yolundaki hakiki arzuyu istihdaf etmekte idi. Bundan evvelki nizamda bulunmıyan bazı kuyudatın bunda mevcut olduğu görüldüğü gibi. Türkiyede mizah gazetesi çıkarmamak yolunda da bir kaydı mevcuttu.

Meclis bunları kabul etmediğinden padişah da bu kanunu mer'iyete koymadı. Fakat Abdülhamid'in matbuat sansörü de 1878 de kanun haricinde olarak işe başladı.

Abdülhamit 1295 - 1878 den itibaren gazeteleri ve 1303 - 1888 tarihli matbaalar nizamnamesi ile de matbuaların sansürünü teşdid ve teşmil ediyor ve 1310 - 1894 tarihinde yine matbaalara ait bir nizamname ile bu sansürün şiddetini daha ziyade arttırıyordu. Fakat bu nizamnamelerde gazete ve mecmuaların sansürüne dair bir kayıt yoktu. Gazetelerin sansürü esasen gayri kanunî olarak devam ediyordu.

Gazete sansörü Matbuatı Dahiliye idaresince yapılıyordu. Sansör heyeti Abdülhamid'in sadık adamlarından mürekkepti. Kitaplarla mevkut risaleler için Maarifte müteşekkil sansör heyeti üç kısımdı. Bunların adı (Meclisi Kebiri Maarif) ve (Encümeni teftiş ve muayene), (Tetkiki müellefat) idi.

Kütüphane ve matbaaların müfettişleri Maarif Vekâletince tayin edildiği gibi, yukarıda zikredilen matbaalar nizamnamelerine göre matbaaları ayrıca matbuat memurları da teftiş edebilirlerdi.

1314 - 1898 tarihli bir irade bütün matbaaların daimî surette zabtiye nezareti celilesinin nezareti altında bulundurulmasını emretmektedir. 1316 - 1900 tarihli bir iradede matbaalarla kitapçılar hakkındaki teftişatın Maarif ve Dahiliye Nezaretlerince müştereken ifası hususu teyit edilmektedir, ki Dahiliye bu işi Matbuat idaresi vasıtasile yapardı. Ecnebî kitapları sansörünün gümrüklerde Maarif Nezareti ile Posta idaresi memurlarından mürekkep bir heyetle yapılmasına mukabil, tiyatro sansörü de Matbuatla müştereken zabtiye nazırlığı tarafından icra edilirdi.

Şu nizamlar, matbuat idaresinin işini bariz bir tarzda anlatmaktadır. Görülüyor ki Abdülhamit devri, Matbuat hakkında kendinden evvelki nisbî serbestinin aksine, matbuat tarihinin terör devridir. Gittikçe şiddetini arttı-

ran bu devirde Padişahın matbuat ve fikir hürriyetini boğmasında en başlıca âmil ve âlet matbuat idaresidir.

İkinci meşrutiyette matbuat idaresi:

Meşrutiyet devrinde matbuat hürriyeti iade olunup 1327 - 1909 yılında yeni bir matbuat ve matbaalar kanunu yapıldı.

Hicrî 1331 - 1913 Hariciye ve Dahiliye Nezaretlerine merbut bulunan «Matbuatı Hariciye» ve «Matbuatı Dahiliye» Müdüriyetleri bir kanunla tevhit edilerek «Matbuat Umum Müdürlüğü» teşkil edildi, ki meşrutiyet devrindeki bir Matbuat idaresi alâlede bir kalem olmaktan kurtulamamıştır.

(1336 - 1918) den (1338 - 1920) senesine kadar İstanbul Matbuat idaresi işgal devletleri sansörünün emri altında idi.

Cümhuriyette matbuat idaresi :

1338 - 1920 senesinde Ankarada «Matbuat ve istihbarat Müdüriyeti umumiyesi» teşkil olundu.

Yeni hükûmetin yeni matbuat idaresinin vazifesi teşkilât kanununun birinci maddesinde musarrahatı ve bu tasrih, eski matbuat idarelerile yenisinin arasındaki farkı tebarüz ettiriyordu. Bu maddede şöyle deniyordu:

«Alelûmum dahilî ve haricî neşriyat ve irşadat ve istihbarat işlerile meşgul olmak ve bilcümle matbuat işlerine merci teşkil etmek.»

Bu idare İcra Vekilleri riyasetine bağlı iken ertesi sene Hariciyeye raptedildi.

Ne istipdat, ne de meşrutiyet devrindeki matbuat idarelerinin teşkilâtına, vazife ve salâhiyetlerine dair ele gçmiş bir kanun veya nizamname yoktur. Fakat, millî hükûmetin matbuat idaresinin vazifesi belli idi ve millî mücadelede pek çok büyük faydası görülmüştür.

1931 de yine Hariciye Nezaretine merbut iken lâğvedilen Matbuat Umum Müdürlüğü 1932 senesinde Dahiliye Vekâletine bağlı bir müessese halinde yeniden teşkil olundu ve 1934 senesinde de 2444 numaralı kanunla teşkilât ve yeni vazifeleri tesbit edildi.

Bu kanuna göre Dahiliye Vekilliğine bağlı Matbuat Umum Müdürlüğünün vazifeleri şunlardır:

Gerek memleket dahilinde ve gerek haricindeki siyasî, iktısadî, içtimaî ve harsî hareketler bakımından yerli ve yabancı neşriyatı takip etmek, millî matbuatın inkılâp prensiplerine, devlet siyasetine ve millet ihtiyacına uygun olmasını temin eylemek,

Memleket içinde milliyet ve demokrasi esaslarına mugayir fikir cereyanlarının yayılmasına mani olmak için tedbirler almak ve bu gibi cereyanlar ile neşriyat vasıtasile mücadele etmek,

Matbuatın en mühim bir telkin ve terbiye vasıtası olmak vasfını tahakkuk ettirmek için tedbirler almak,

Millî gazeteciliğimizin seviyesini yükseltecek tedbirlerin alınmasında rehberlik etmek (gazetecilik kursu ihdası, matbuat mensupları birliği ve kulübü vücude getirilmesi, matbuat kongrelerinin yapılması ve saire gibi),

Memleket haricinde Türkiyeyi tanıttırmayı ve menfi propagandalarla mücadeleyi temin eylemek,

Kendi sahasında neşriyat yapmak,

Matbuat kanununun tatbikine nezaret etmek,

Beynelmilel matbuat teşekkülleri ile meslekî temas ve münasebetlerde bulunmak,

Radyo, filim ve tiyatro gibi efkârı umumiye ile alâkadar olan vasıtaları mürakabe etmek.

Matbuat Umum Müdürlüğü bu vazifelerini alâkadar vekâletler ve makamlarla temas ve muhabere ederek ifa eder.

Radyo, filim, tiyatro gibi vasıtaların mürakabesinde Maarif Vekâletinin direktifleri nazarı itibara alınır.

Matbuat Umum Müdürlüğü istihbarat, neşriyat ve propaganda servislerini ihtiva eder, bu servisler lüzumu kadar bürolara ayrılır.

Bu servileslerin ne vazifeleri gördüğü bu kitabın Dahiliye Vekâleti kısmının mukaddimesinde tasrih edilmiştir.

CÜMHURİYET MATBUAT İDARESİNİN GÖRDÜĞÜ İŞLER

Dış Programda: İdare, son teşekkülünden beri beş sene içinde muhtelif yabancı dillerle yaptırıp beherinden binlerce nüshasını muhtelif yabancı memleketlerde dağıttığı on bir kitap ve broşürden başka her iki ayda bir hariç için çıkardığı ve yine binlerce nüshasını dağıttığı La Turquie Kemaliste mecmuasile yabancılara Yeni Türkiyeyi ve inkılâplarımızı anlatmağa çalışmıştır.

Bu nevi eserlerden yeni iki tanesi matbaada olup beş tanesi de matbaaya verilmek üzeredir.

Hariç için yaptırılan ve 10.000 nüsha olarak dağıtılan «Fotoğrafla Türkiye» eserinden ve iki senedir yine yabancı memleketler için çıkarılan takvimlerden başka her sene muhtelif gazete ve mecmualarla yabancı foto ajanslarına on binlerce yurt fotografisi yollanmıştır.

Yurdumuzu ve inkılâplarımızı harice resimlerle tanıtmak üzere tesis edilen «Memleket foto arşivi» on bin küsur negatiflik bir zenginliğe vasıl olmuştur.

Yine yabancı memleketlerde yurt ve inkılâplarımızın propagandası için dünyaca maruf beş büyük gazete ve mecmuada Türkiye fevkalâde nüshaları neşrettirilmiş ve dünyanın en maruf bir gazetesinin de bugünlerde bir fevkalâde Türkiye nüshası çıkarması temin olunmuştur.

Yabancı muharrirlerden Türkiye için kitap yazanlara maddi ve manevi yardımlar yapılmıştır ve bu kabil kitaplardan pek çokları alınmak suretile de teşvik olunmuştur. Yurdumuzu tanıtmak için gelen gazetecilere ve fikir adamlarına maddî imkânlar ve her türlü kolaylıklar gösterilmiş, telkinler yapılmış ve bunlarla bilhassa alâkadar olunarak materyel de verilmiştir. Bu zevatın fikrî hüviyetlerini tesbit eden bir bülten tesis olunarak kendilerile daimî mü-

münasebet temin edilerek bu mevzuun randımanlaşması imkân dahiline sokulmuştur.

Amerika'da Baltimor şehrinde açılan foto sergisine ve muhtelif yerlerde kendimizin açtığı sergilere büyük kıt'ada fotografiler temin olunmuş ve Türk vatandaşlarının yabancı memleketlerde yaptığı her türlü propaganda işlerine maddî ve manevî müzaheret gösterilmiştir.

Mısır'a gönderilen başmüşavir arkadaşımızla Amerikaya gönderilen iki Türk vatandaşı bayan vasıtasile oralarda inkılâplarımız hakkında müteaddit konferanslar verdirilmiştir.

Müsait müracaatlar üzerine gönderilen propaganda malzemesile İskandinavya, Hindistan, Cenubî Afrika ve Amerika muhitlerinde ve gazetelerinde lehimizde sempati temin olunmuştur.

Ankara'da geçen sene bir memleket foto sergisi açılmış ve bu sene de açılmak üzere bulunmuştur.

İçeri için neşriyat:

İç neşriyat olarak, her ay çıkmak üzere «Ayın Tarihi» mecmuası yeniden tesis edilmiş, Halk piyesi ve lüzumlu eser olmak üzere Türkçe on kitap da bastırılmıştır.

Her gün iç matbuatın tam tandansını gösteren bir servisle, ecnebî matbuatın havasını gösteren bir bülten ve hakkımızda ecnebî yazılarına ait diğer bir bülten ve ayrıca her gün bir de siyasî vak'alar şeması tabedilerek alâkadarlara tevzi olunmuştur.

İç matbuatla yakından alâka temin olunmuş ve temaslar yapılmıştır.

İç matbuatımızda çıkan yazılar alâkadar makamlara günü gününe sevkolunmuştur.

İdarenin beş sene zarfında tevzi ettiği mecmua, kitap, broşür, fotograf ve sairenin dikkate değer yekûnu aşağıda gösterilmiştir:

Adı	Nüsha
La Turquie Kemaliste	119.690
Foto	74.000
Ayın Tarihi	49.042
Gündelik siyasî hava	743.150
Muhtelif broşürlerimiz	60.000
Satın alıp tevzi ettirdiklerimiz	7.926
Memleket albümü	10.000
Takvim	10.000
Türkiye fevkalâde yabancı mecmuaları nüshaları	510.000
	1.583.802

Yine matbuat idaresinin bu sene yapacağı neşriyat arasında: Yabancı dilde 34 kitap ve broşürle resimleri renkli takvim, Türkçe olarak da kısmı küllisi halk kitabı olmak üzere yedi kitaptır.

Bunlardan başka, satın aldığımız üç halk tablosunun da tab'ı işi kuvvei karibeye gelmiştir.

Hariciye Vekâleti

Hariciye işleri

İstiklâl mücadelesile başlıyan millî varlık davamızın lehimize neticeleneceğine olan iman ve kanaat hemen beynelmilel mevkiimizin tanzim ve terfii hususunda faaliyete geçmemizi emretmiş ve diğer devletlerle münasebatımızın tanzimi esbabına tevessül olunmuştur.

Hükûmetimizin bidayeti teessüsünde başlıyan ve Lozan muahedenamesile tekâmül eden bu münasebetleri tesbit etmek üzere diğer devletlerle siyasî, hukukî, adlî, iktisadî, idarî ve mıntakavî sahalarda ve tam bir müsavat dairesinde iki yüze karip misak, muahedename, mukavelename ve itilâfname akid ve imzasına muvaffakıyet elvermiştir.

Lozan muahedenamesinin akdile Osmanlı İmparatorluğundan müdevver vaziyet temizlenmiş ve kapitülâsyon belâsından kurtulmuş olan Türkiye dahilde sulh, haricde sulh siyasetini kuvvetinden ve hakkından emin olarak tatbika başlamıştır.

Türkiye haricî siyasetinde milletler arası vifak ve âhengin tam ve esaslı bir şekilde vücudpezir olması esasını takip ederek sözünde ve dostluğunda sadakati şiar edinmiş ve millî menafiini daima göz önünde tutarak dürüst ve her gûna suitefehhüme gayri müsaid faaliyeti siyasetine devam eylemiştir.

Dostluklara karşı tam dostane bir şekilde hareket etmeği ve milletler arası münasebetlerde daima dikkat ve teyakkuzu vazife bilen Türkiye tabiî olarak bu hususta âzamî hassasiyet göstermiş ve göstermekte bulunmuştur. Bu sebepledir ki Türk Hariciyesi daima müteyakkız, daima müteşebbis ve sulhu ve menafiimizi daima takip, daima takviyede hiç bir ihmal veya imhale mahal vermemiştir.

Türkiye Hariciyesine terettüp eden vezaifden biri de eski devirlerden kalma işleri tasfiye ederek gerek muhafaza, gerek ilâve suretlerile dostluk sahasını genişletmek olduğundan, kendi menafiini nazarı dikkate almak şartile, bu hususda her gûna teşebbüsat ve icraattan bir an hali kalmamıştır.

Avrupa, Asya ve Akdeniz'deki mevkii mahsusu itibarile Türkiye siyaseti hariciyesini mıntakavî bir vaziyette bırakmamış ve Avrupa ve Garbî Asyanın bütün işlerile alâkadar olmuştur. Tarihî ve coğrafî rolünü bihakkın takdir eden Türkiye sulh ve refah aşkile infirad ve inziva politikasını tercih etmemiş ve beynelmilel gerek mevziî veya mıntakavî, gerek âlemşumul bilcümle faaliyetlere iştirak eylemiş ve bu yol onu Milltler Cemiyetine de dahil olmağa sevkeylemiştir.

Silâhları azaltma ve bırakma konferansına ta bidayetinde iştirak eylemiş ve orada müsavat esasının müdafii olmuştur.

Dünya iktisadiyatı konferanslarında da dünya buhranına çare olarak evvelâ millî ve müteakiben de beynelmilel ve mıntakavî tedbirler ittihazını ileri sürmüştür.

Hakikî milliyetciliğin diğer milletlerin menafiini de gözetmek olduğunu daima ve açıkça söylemiştir.

Bu tarzı mesaiye büyük bir dikkat ve itina ile devam olunarak on beşinci yılını sevinçle kutladığımız cumhuriyetimizin ilânından bugüne kadar hariciyenin ecnebî devletlerle akid ve imza edilip elyevm mer'iyette bulunan siyasî, hukukî, iktisadî ve idarî muahedename, mukavelename, itilâfnameler:

DEVLET:

Afganistan	İttifak
	Muhadenet, Teşriki mesai
	Sadabad Paktı. (İran ve İrak da dahildir).
Almanya:	Muhadenet
	İkamet
	Hakem, Uzlaşma
	Himaye ve Müzahereti adliye
	Konsolosluk
	Ticaret
	İadei mücrimin
	Ticaret, mübadele ve tediyat (4)
Amerika (Mütt. Hük.):	İadei mücrimin
	Ticaret, Seyrisefain
	İkamet
	Karşılıklı metalibin tesviyesi
	Posta paketleri
Amerika (Cenubî):	Harbin önünü alma itilâfı
Arjantin:	Muhadenet
Arnavutluk:	Muhadenet
	İkamet
	Tabiiyet
	Konsolosluk
Avusturya:	Muhadenet
	İkamet
	Hukukî, ticarî mevaddı adliyede münasebet, adlî kararların tenfizi
	Emtea mübadelâtı
	Kliring
Belçika:	Ticaret ve Seyrisefain
	Uzlaşma, Hakem ve Adlî tesviye
	İkamet

Brezilya:	Muhadenet
Bulgaristan:	Muhadenet
	Bitaraflık, Uzlaşma, Adlî tesviye ve Hakem
	İadei mücrimin
	Ticaret ve Seyrisefain
	Baytarî
	Ticaret itilâfnamesi
	Tediyatın tanzimi
Çekoslovakya:	Muhadenet
	İkamet
	Medenî ve ticarî hususatı kazaiyede mütekabil münasebat
	İadei mücrimin, ceza işlerinde adlî müzaheret
	Ticaret ve Seyrisefain
	Uzlaşma, Hakem, Adlî tesviye
Çin:	Dostluk
Danimarka:	Muhadenet
	İkamet, Ticaret ve Seyrisefain
	Uzlaşma, Hakem, Adlî tesviye
Estonya:	Dostluk
	Ticaret ve Seyrisefain
	Kliring
Fransa:	İadei sulha dair Ankara itilâfnamesi 1921
	Seyyar ticaret memurları
	Ticaret, Seyrisefain
	Dostluk, Uzlaşma, Hakem 1930
	Sancak'ın mülkî tamamiyeti
	Modüs vivendi, Kliring
	Dostluk (Son Ankara itilâfnamesi 1938)
Hicaz ve Necid:	Muhadenet
Hollanda:	Muhadenet
	Uzlaşma, Adlî tesviye, Hakem
	Kliring
İngiltere:	Seyyar ticaret memurları
	Ticaret ve Seyrisefain
	İngiliz metalibi
	Müzahereti adliye
	Kredi ve Kliring Anlaşması (son)
İrak:	Hudut, Münasebatı hasenei hemcivarî
	(İrak ve İngiltere ile)
	İkamet
	İadei mücrimin
	Ticaret
	Sâdabad paktı (İran ve Afganistan da dahildir)

İran:	Emniyet, Muhadenet
	Hudut hattının tahdidi
	Uzlaşma, Adlî tesviye, Hakem
	Dostluk
	Hudud mıntakasının emniyeti
	Havaî seyrüsefer
	Telefon, Telgraf
	Türk - İran gümrükleri
	Transit
	Ticaret ve Seyrisefain
	Baytarî
	İkamet
	İadei mücrimin
	Müzahereti adliye
	Sâdabad Paktı (İrak ve Afganistan da dahildir)
İspanya:	Muhadenet
	Uzlaşma, Adlî tesviye, Hakem
	Ticaret ve Kliring
İsveç:	Muhadenet
	Ticaret ve Seyrisefain
	Uzlaşma, Adlî tesviye, Hakem
	Ticaret, Kliring (2)
İsviçre:	Muhadenet
	Uzlaşma, Adlî tesviye, Hakem
	Ticaret
	İkamet
	Medenî ve ticarî mevadda adlî münasebat
	İadei mücrimin, cezaî ahvalde müzaheret
	Ticaret, Kliring
İtalya:	İadei mücrimin
	Adlî himaye, Adlî Makamların karşılıklı müzahereti, Adlî kararların tenzifi
	Seyyar ticaret memurları
	Bitaraflık, Uzlaşma, Adlî tesviye, Hakem
	Kastellorizo adası ile Anadolu sahilleri arasındaki kara suları
	Konsolosluk
	Anadolu sahilleri ile Meis adası arasında ada ve adacıkların ve Bodrum körfezi karşısındaki adanın ciheti aidiyeti
	Ticaret
	Ticarî mübadelâtta tediyat
	Kliring
	Bazı eşya idhali (İtaded)

Japonya:	Ticaret, Seyrisefain (2)
Lehistan:	Muhadenet
	Konsolosluk
	İkamet
	Ticaret ve Seyrisefain
Letonya:	Muhadenet
Macaristan:	Muhadenet
	İkamet
	Bitaraflık, Uzlaşma, Hakem
	Ticaret
	İadei mücrimin, cezaî mevadda adlî müzaheret
	Ticaret, Kliring
Meksika:	Muhadenet
Mısır:	Dostluk
	İkamet
	Tabiiyet
	Ticaret
Norveç:	Muhadenet
	İkamet, Ticaret ve Seyrisefain
	Uzlaşma, Adlî tesviye, Hakem
	Kontenjanteman, Taviz, Takas (3 aded)
Romanya:	İkamet, Ticaret ve Seyrisefain
	Mezarlıkların muhafazası
	Dostluk, Ademi tecavüz, Hakem, Uzlaşma
	Ticaret, Kliring
	Dobruca Türklerinin muhacereti
	Balkan Misakı (Yunanistan ve Yugoslavya da dahildir).
Rusya (U.R.S.S.):	Moskova Muhadenet Muahedenamesi
	İadei mücrimin
(Rusya'nın da iştirakile)	Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan
	Muhadenet (Kars)
» » »	» » » »
	Konsolosluk, Hukuku aile ve ehliyeti hukukiye (Tiflis)
» » »	» » » »
	Demiryolları
	Muvakkat Konsolosluk
	Dostluk ve Bitaraflık
	Moskova, Kars ve Tiflis Muahedelerine munzam Protokol
	Ticaret ve Seyrisefain (2)
	Sular Mukavelenamesi

	Tarafeyn ahalisinin hududdan müruru
	Hudud ihtilâflarının tedkik ve halli (9)
	Karadeniz ve mücaviri denizlerde tahdidi teslihat
Suriye:	Gümrük itilâfnamesi
	Muhadenet, Münasebatı hasenei hemcivarî
	Türkiye - Suriye hududlarının bazı kısımlarına, Mersin, Tarsus, Adana hattına dair İtilâf
(Bu vesaikın cümlesi mandater sıfatile Fransa ile müştereken akdedilmiştir.)	Türkiye ve Suriye'deki emlâk meselesi
	Türkiye - Suriye hududunun nezareti ve saire
	Suriye'de Türklere ve Türkiye'de Suriyelilere ait emlâk (6)
	Türkiye - Suriye Demiryollarının işletilmesi
Şili:	Muhadenet
Uruguvay:	Muhadenet
Yugoslavya:	Muhadenet
	Dostluk, Ademi tecavüz, Adlî tesviye, Hakem, Uzlaşma
	Mütekabil mütalebat
	Afyon ihracatı
	Ticaret, Seyrisefain
	Kliring
	İadei mücrimin
	Adlî müzaheret
	İkamet
	Balkan Misakı (Yunanistan ve Romanya da dahildir)
Yunanistan:	Mübadelei ahali meselesinden mütehaddis ihtilâfların halline dair Atina itilâfnamesi
	Mübadelei ahali meselesinden mütehaddis ihtilâfların halline dair Ankara Mukavelenamesi
	Dostluk, Bitaraflık ve Hakem ve Bahrî kuvvetlerin tahdidi
	İkamet, Ticaret ve Seyrisefain Mukavelenamesi
	Ticaret İtilâfnamesi
	Samimî Anlaşma
	Muhtelif Mübadele Komisyonunun ilgası
	Balkan Misakı (Romanya ve Yugoslavya da dahildir.)

olup gerek bunlar gerek siyasî faaliyetlere dair umumî mahiyette akid ve imza eylediğimiz:

Almanya, Amerika, Belçika, Fransa, İngiltere, İtalya, İspanya, Lehistan, Çekoslovakya.	Briyan - Kellog misakı
	Harbin millî siyaset âleti olarak istimalinden feragat

Estonya, Letonya, Lehistan, Romanya, Sovyet ittihadı, İran, Afganistan.	Mütecavizin tarifi
Romanya, Çekoslovakya, Sovyet İttihadı, Yugoslavya.	Mütecavizin tarifi
Tarafımızdan bazı metinlere iltihak	Beynelmilel Daimî Adalet Divanı
Umumî Tahkim senedi	Devletler arasındaki ihtilâfların muslihane halli
Lozan Âkidleri	Boğazlar mukavelenamesi (Montreux)
Akdenizle alâkadar devletler	Akdenizde korsanlığın men'i (Nyon)

Muharebei Bahriye kanunları
Harbde mevaddı infilâkıye
Harbde muhnik gaz ve bakteryolojik tahribat
Harb esirleri
Harbde yaralı ve hastalar
Hilâliahmer, Salibiahmer

Bu vesaikın mikdarı ve mahiyetleri haricî siyasetimizin ne büyük bir fikir takip ve ne kadar derin düşünülmüş bir metodla tedvir edildiğini iraeye kâfidir.

Bütün bu mesai neticesinde elde edilen menafi eski devirlerin asırlarına sığmıyacak kadar çok ve mühimdir.

Siyasi zeminde konuşmalarımızla ve müşterek menafie malik olduğumuz devletlerle olan münasebatımızın icap ettiği tedabire tevessül olunmuş ve münakaşa ve ihtilâfı mucip sürüncemede kalmağa müsait mesailin hallîne teşebbüs edilmiştir.

Eski idarelerin affolunmaz hataları yüzünden Türk milletinin düçar olduğu felâketlerin sonuncusu olan Hatay işinin de hallinden sonra hiç bir devletle hiç bir ihtilâfımız kalmamış olacaktır.

Dost ve müttefiklerimizle de, hatta tâli olsun, muallak iş bırakmamak arzusile hareket edilerek Yugoslavya ile aramızda Türk emlâki meselesi ve Yunanistan ile ahali mübadelesi işi tamamen ve anlaşmalarımıza takdim suretile tesviye edilmiştir.

Keza Lozan muahedenamsi icabatından olan «Muhtelit mahakim» de müddetinin inkızasından dolayı ortadan kaldırılmışlardır.

Sovyet Rusya ile dostluğumuz devam ettiği gibi hudut ihtilâflarının halli için de anlaşmalar imza edilmiş ve hemhududluğun icap ettirdiği su ve emsali mukavelenameler ahkâmı ıslah ve idame olunmuştur.

İran hükûmetile hudud ihtilâfını mucip olabilecek mesail tamamen halledilmiş ve cenup komşularımızla da mümasil mesail kat'i bir şeklihalle rabtolunmuştur.

Bilcümle Garb ve Şark Devletlerile olan münasebatımız her gûna sui tefehhüme mani olacak bir şekle konmuş ve Şark ve Garb'de bir unsuru

sulhü müsalemet olmak hususundaki maksadımız ve mesaimiz bütün dünya tarafından takdirle anlaşılmış ve milletimizin ve diğer milletlerin refah ve emniyeti hakkındaki samimî zihniyet ve hareketlerimiz daima iyi mukabele görmüştür.

Bütün bu gayretlerin semeresi olarak Boğazlar üzerindeki hakkı hâkimiyetimizi tahdid eden ahkâmı kaldırmak üzere Lozan Muahedenamesi âkidlerine vaki olan müracaatlerimiz her tarafdan hüsnü kabulle karşılanmış ve Montreux'de akdedilen konferansda eski devirlerden menkul bu son takyid de ortadan kaldırılarak bu mühim mesele de menafii milliyemize göre halledilerek Montreux Mukavelenamesi vücude gelmiş ve bu Mukavelenameyi zikri geçen Âkidler imza etmişlerdir.

Balkan Devletlerinden Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya ile Balkan Anlaşması Paktı imza edilmiştir. Bu Paktın siyasî konseyi gibi iktisadî konseyi de muntazaman ve muayyen zamanlarda inikada devam eylemekte bulunmuştur. Bilâhare Yunanistan ile de munzam bir muahede imza edilmiştir.

Bu Pakt haricinde kalan Bulgaristan ile münasebatımız çok dostane ve her gün daha iyileşen bir şekilde inkişafını takip etmektedir.

Şark dostlarımızdan Afganistan ile aramızda mevcut dostluk Muahedenamesi temdid edildiği gibi gerek bu Hükûmet gerek İran ve İrak'la da dostluğa, ademi tecavüze ve mütekabil emniyete müteallik olarak Sâdabad Paktı imza edilmiştir.

Milletler Cemiyetine dahil olmadan evvel uzlaşma ve hakem usulünü münferid muahedelerle kabul ettiğimiz gibi âza olduktan sonra Beynelmilel ihtilâfların muslihane halli için de bu hususdaki umumî senede imzamızı vazeyledik.

Devletler arasında ihraz eylediğimiz müstesna mevkiin ve temin eylediğimiz dostlukların tezahüratından olarak Afgan ve İrak Kralları Hazretleri, eski İngiltere Kralı Hazretleri, müteveffa Yugoslavya Kralı Hazretleri, Romanya Kralı Hazretleri gayri resmî şekilde ve İran Şahı Hazretleri de sureti resmiyede BÜYÜK ÖNDER'imizi ziyaret etmişlerdir. İsveç Veliahdı Hazretleri, Ürdün Emiri Abdullah Hazretleri ve İbnissuud'un oğlu Faysal Hazretleri de YÜCE ŞEF'imizi ziyaret eylemişlerdir.

Yunanistan, Romanya ve Yugoslavya ve Macaristan Başvekil ve Hariciye Nazırları resmen Hükûmetimizi ziyaret ettikleri, Şark Müttefik ve Dostlarımızın Hariciye Nazırları ve Garb Hükûmetleri siyasî ricalinden bazıları da Hükûmetimiz erkânını ziyaret etmişlerdir.

Bu ziyaretlerin bir kısmına Başvekil ve Hariciye Vekilimiz tarafından resmen iadei ziyaret edilmiş ve diğerlerine de edilmesi mukarrer bulunmuştur. Takib ettiğimiz dürüst ve sulhü selâmet siyaseti her yerde itibarımızı arttırmış ve umumî vaziyetimiz mühim bir inkişafa mazhar olmuştur.

İktisadî sahadaki faaliyetimiz hakkında âtideki izahatın itası faydasız değildir:

Lozan Muahedenamesine merbut Ticaret Mukavelenamesinin -ki âkidlere karşı beş sene müddetle Gümrük tarifesini tezyid edememeği mutazammın idi- inkızasından sonra en ziyade mazharı müsaade millet muamelesi esasına doğru tekâmül eden prensip bugün akdettiğimiz ticaret muahedelerinde hâkim bir düstur haline gelmiştir.

Bu prensip gayri mahdut ve şartsız mahiyette olmakla beraber akdettiğimiz muahedelerde yalnız «En ziyade mazharı müsaade millet muamelesi» suretinde münderiç bulunduğu halde bazı devletler bunu, her hangi bir iltibasa mahal vermemek üzere «gayri mahdut ve şartsız» şerhlerile zikretmeği tercih eylemişlerdir.

Ticaret Muahedelerinin esas çerçevesi dahilinde akdedilen Ticaret Anlaşmaları idhalât rejiminin nâzımı mahiyetini almışlardır. 1929 senesinde başlıyan ve 1931 senesinde en hâd devresine girmiş olan iktisadî buhranın neticesi olarak memlekette idhalâtı tahdid eden kanuni tedbirler alınmış ve bu tedbirlere müsteniden hükûmet (contingentement) a mütedair kararnameler isdar eylemiştir.

1937 senesi ortalarına kadar devam etmiş olan bu rejime nazaran akdettiğimiz Anlaşmalarda memleketin iktisadî ve ticarî bünyesinin müsaadesi nisbetinde kontenjanlar tevzi edilmiştir. Bu Anlaşmaların müddeti memleketin ticarî mübadelelerinin seyrü inkişafını vaziyete göre tanzim etmek maksadile kısadır. İktisadî buhranın tevlid ettiği birinci neticenin idhalâtı tahdit yani contingentement sisteminin tatbiki ve ikinci neticesi de harice akan sağlam paranın önüne geçerek döviz takyidi olmuştur. Buna nazaran memlekete vaki olan idhalâtın bedelleri serbest dövizle tediye esası yerine -ki bu esas 1931 senesinden evvel mevcuddu- mal bedellerini mal ile tediye etmek esası kaim oldu ve memlekete vaki olan ithalât bedelleri ya Clearing veya hususî Takas yolile tediye edilmeğe başlandı.

Bu sahada hükûmetimizin takip ettiği siyaset, gayri ticarî tediyelerini temine matuf bir döviz menbaı bulmak maksadile Devletlerle akdettiği ticaret anlaşmalarında muayyen bir nisbette bir döviz marjı esasını kabul ettirmek oldu. İşte bu maksadladır ki Fransa'dan yüzde 35, Hollanda'dan yüzde 30, İsveç'den yüzde 25, İsviçre'den yüzde 30 ve saire döviz marjı temin olundu. Diğer bazı devletlerle de mutlak tediye müvazenesi esası üzerinden itilâflar aktedildi. Bunlara nazaran yalnız ticarî mübadeleden mütevellid tediye değil gayri ticarî tediyeler ve para havaleleri de Clearing tarikile icra olunmağa başlandı.

Ticaret Anlaşmalarında hâkim olan eserler Clearing ve hususî Takas sistemleridir. Bazılarında bu iki sistem mevcuddur. Bazılarında ise yalnız Clearing sistemi derpiş edilmiştir. 15 Temmuz 1937 tarihinden itibaren mer'iyet mevkiine giren 7005 sayılı yeni kararname idhalât rejimimizde hissedilir derecelerde değişiklik ve genişlik vücude getirmiştir.

Hükûmetimizin bu son mukarreratına nazaran Devletlerle ticarî mübadele noktai nazarından münasebetlerimiz dört sınıfa ayrılmıştır.

Birinci sınıfa dahil ticarî mübadele münasebetlerimiz, kendilerile ticarî

mübadele sahasında müstemirren aktif olduğumuz ve bir ahid ile bağlı bulunmadığımız devletlerdir. Bu devletlerle ahden bağlı değiliz. Bunlarla Ticaret anlaşmalarımız yoktur. Bu devletlere karşı müstemirren aktif bulunmak şarttır. Son bir kararname ile bu sınıfdaki devletler ile olan ticaret mübadelelerimizi tanzim eden serbest döviz esası az çok bir takyide tâbi tutulmuşdur. Tafsilinden bu muhtasar eserde içtinap eylediğimiz bu takyidata göre mevzuubahs sınıfa dahil olan memlekete ait ithalât hesabı yekûnunun ancak yüzde seksenine kadar döviz itasına müsaade olunmaktadır.

Bu hükümler gösteriyor ki eskiden vaki olan ithalâtın tamamı serbest dövizle tediye edilirken şimdi ancak yüzde seksenine kadar olan kısım serbest dövizle ödenmekte bu da ithalâtı yapan memlekete evvelce tarafımızdan ihracat yapılmış olması şartına muallâk bulunmaktadır.

İkinci sınıf, kendilerile, bir Ticaret Anlaşmasile bağlı bulunduğumuz ve bize yüzde yirmiden aşağı olmamak üzere ihracat farkı veren memleketlerdir. Bu vaziyet rakamla 80 ithalâta karşı 100 ihracat şeklinde ifade olunabilir.

Kendilerile birinci ve ikinci sınıf münasebetleri idame edilen devletler mutlak surette ithalât hakkına maliktirler. Hiç bir takyide tâbi değildirler.

Üçüncü sınıf ticarî münasebetlerimiz bize yüzde yirmiden aşağı döviz marjı veren veya mübadelemiz mutlak ticaret müvazenesi esasına müstenit bulunan ve ahden bağlı bulunduğumuz devletlerdir. Bu devletlerin istifadeleri kendilerile yaptığımız Ticaret Anlaşmalarına bağlı listelere münhasırdır. Bu listelerde mezkûr emteadan gayri hiç bir ithalât yapamazlar.

Dördüncü sınıfa tâbi olan bu münasebetler ise, kendilerile ahden bağlı bulunmadığımız ve ticaretimizin pasif olduğu devletlerdir. Bu devletlerin bize ithalât yapabilmeleri yaptıkları ithalât nisbetinde ihracat yapacaklarını garanti etmelerine vabestedir.

Denilebilir ki dünyadaki Devletlerin pek çoğu ile Ticaret ve Kliring Anlaşmalarımız vardır. Ticaret Anlaşmalarile ekseriya birlikte aktedilen Kliring Anlaşmaları Cumhuriyet Merkez Bankasile alâkadar devletlerin Millî Bankası veya Takas Ofisi arasında aktedilmektedir. Ticaret Anlaşması arzedildiği veçhile ithalât rejimini tanzim eden esasları ihtiva etmesine mukabil Kliring Anlaşması tediyatın şekli icrasını, hangi para ile icra edileceğini, cours'u, tediyenin ihbar şeklini, menşei mahsul şahadetnamelerinin şekil ve sureti tanzimini, alacaklıların ve vereceklilerin ne suretle tediyede bulunacaklarına ve saireye müteallik hükümleri ihtiva etmektedir.

Bu tafsilâttan müsteban olduğu üzere iktisadî harekât daima menfaatlerimiz ve imkânlarımız düşünülerek inkişaf ettirilmiştir. İngiltere ile münakid Kliring Kredi Mukavelenamesi hem siyasî mevkiimizin hem de iktisadî vaziyetimizin dünyada temin eylediği ehemmiyetin bariz bir delilidir. Almanya ile de menafiimize daha uygun bir Ticaret Muahedenasi müzakere edilmektedir. Ayrıca ve daha tafsille tasriha lüzum olmasa gerekdir ki bütün bu beynelmilel ticarî münasebetlerimiz İktisad Vekâletinin arzusuna göre tanzim edilmektedir.

Cümhuriyet idaresinin haricî faaliyeti yalnız siyaset ve 'ktisadiyata münhasır kalmamış ve idarî, içtimaî, ilmî ve sair sahalarda beynelmilel pek çok mesaiye iştirak edilmiştir.

Bu hususda bir fikir verebilmek üzere dünyanın muhtelif şehirlerinde son beş sene zarfında içtima etmiş olan Kongre ve Konferanslardan en mühimlerini aşağıda zikrediyoruz:

Beynelmilel Parlamentolar ittihadı.
Pan Öropen Konferansı.
Şarkî ve Cenubî Avrupa memleketleri arasında ziraî Blok teşkili.
Sulh Bürosu.
Müzaheret Cemiyetleri.
Kızılhaç.
Aile Talim ve Terbiyesi.
Çocuk esirgeme
Kadın ve Çocuk sergisi.
Hayır İşleri Cemiyeti.
Tahlisiye.
İçtimaî Halk Kongresi.
İnsan ve Vatandaş hukukunun himayesi cemiyeti.
Serbest meslek erbabından muhacirlere iş bulmak.
Sağır ve Dilsizler Kongresi.
Halk meselelerinin ilmen tetkiki.
Din tarihi Tedkik Konferansı
Sosyoloji Kongresi.
Müslümanlar Kongresi.
Malûl çocuklara Yardım Cemiyeti.
Alkolizm.
Fuhşun kaldırılması federasyonu.
Kadın ve Çocuk ticaretlerinin kaldırılması.
Boş zamanlarda ruhî ve cismanî eğlence.
Karbon ve Karboran.
Enerji (Wold Power) Kongresi.
Elektrik şebekeleri.
Müsteşrikin.
Kimyayı tatbikî.
Tarihten evvelki devre ait ilimler.
Riyaziyyun Kongresi.
Piyanistler Kongresi ve Müsabakası.
Sanat Tarihi Kongresi.
Mesahai fenniye ve tabiat ilmi.
Kimya Kongresi.
Bizans Tedkik Kongresi.
Balkan riyaziyeciler kongresi
Musiki Kongre ve Müsabakası.

Dünya Harita Merkez Bürosuna iltihak.
Bahrisefid'de taharriyatı ilmiye ve fenniye.
Nebatat Kongresi.
Jeoloji Kongresi.
Halk Sanat Kongre ve Sergisi.
Antroyolojik ve Etnolojik Kongresi.
Tarihî âbidelerin ve âsarı nefisenin harp esnasında tahrıpten vikayesi.
Fotogrametri.
Ulumu İdariye Kongresi.
Tatbikatı Mihanikiye Kongresi.
Fonetik ilimler kongresi.
Âsarı Nefise Tacirleri Kongresi.
Mesken Kongresi.
Mimarlar Kongresi.
Roma imparatorluğu haritası kongresi.
Tatbikî Sanat ve Resim Kongresi.
Muhasebe Kongresi.
Jeoloji Kongresi.
Amerikatizan 16 ncı Kongresi
Mesainin ilmî surette tanzimi.
Tarihden evvel Arkeoloji, Antrepoloji.
Fotogram ve Plâklar.
Tiyatro.
İstatistik Enstitüsü.
Meskûkât İlmi Kongresi.
Dünya Vesaik Toplama Kongresi.
Felsefe Kongresi.
Amerikaloji Kongresi.
Metroloji.
Hafriyat.
Amelî İlim ve Fen Tarihi.
Ses Kongresi.
Radyo-Elektrik Kongresi.
Toprağın kimyevî tetkikleri.
Amelî Mehanik.
Antomoloji.
Nufus Tedkikat Kongresi.
Ceza Kanununun Tevhidi.
Hukuk Mesaili Kongresi.
Zabıtai Cinaiye Kongresi
Şehirler ve Mahallî Bilgiler.
Enternasyonal Sıhhiye Kongresi.
Hastaneler Kongresi.
Tıp Tarihi Kongresi.

Veremle mücadele konferansı.
Burun, Kulak, Boğaz hastalıkları.
Askerî Tebabet ve Eczacılık Kongresi.
Kanser hastalığı mücadele kongresi.
Radyoloji, Kilimatoloji ve Jeoloji.
Dang Hastalığı Mukavelesi.
Kadın Doktorlar Kongresi.
Mikrop Kongresi.
Mide ve bağırsak hastalıkları.
Patoloji.
Ameliyatı Cerrahiye.
Atomatoloji Kongresi.
Deri hastalıkları.
Tıbbî Nebatat Kongresi.
Çocuk Hastalıkları.
Cerrahî Kongresi.
Tıb Kongresi.
Sıtma Tedavisi Kongresi.
Talim ve Terbiyeye aid.
Bibliyografi Kongresi.
Matbuata aid Kongreler.
Ziraat ve Müteallikatına ve Baytarlığa aid.
Umuru Nafıa ve Şehircilik Konferansı.
Roma, Paris malî ve iktisadî İlimler Kongresi.
Sınaî, Ticarî Kongreler.
Müteaddid Sergi ve Panayırlar.
Posta ve Telgraf ve Radyoya aid Kongreler.
Hava Nakliyatına dair müteaddid Kongreler.
Demiryollarına aid müteaddid Kongreler.
Deniz nakliyatına aid müteaddid Kongreler.
Kadınlığa aid Kongreler.
Spor ve Turizme aid müteaddid Kongreler.

SON: Cümhuriyet Hariciyesi Büyük Türk Milletine on beş senelik faaliyet hayatının -ki bu yazıda hulâsaten münderiçtir- bilânçosunu arzedebildiğinden dolayı bahtiyardır.

Bu bilânçonun Büyük Milletimizin kudret ve arzusuna uygun olarak müsbet oluşu ULU ÖNDER'imizin Yüksek sevk ve idareleri altında çalışmaların dinamik ve realist olmasile yorulmaz bir takip fikrinin ve teşebbüskârlığın devam etmesiledir.

Maliye Vekâleti

Cümhuriyet Maliyesi

«Memleketin vaziyeti maliyesi, intizam, emniyet ve inzibat üzerine müessestir. Devletçi ve halkçı olan bir idare ve ekonomi hayatında hazinenin kudret ve intizamı başlıca mesnettir.» **K. ATATÜRK**

Bugün Cümhuriyet maliyesi denilince: Memleket ihtiyaçlarını, memleket ekonomisini koruyarak, zamanında, kolaylıkla, tam istiklâl ile temin eden bir varlık hatırımıza geliyor. Bu varlık, Cümhuriyetin eseridir.

Cümhuriyet, günlük vaziyeti kurtarmağa çabalayan, ileriyi hiç düşünmeden hareket eden eski devirlerden, her şeyi olduğu gibi, maliyeyi de bozuk, düzensiz bir halde devralmıştı. Açık bütçeli, çok borçlu, dar görüşlü, bin türlü kayıtlarla bağlı eski devir maliyesinin bir gün gelip düzeleceğine, memleket ihtiyaçlarını karşılayacak bir hale geleceğine ve nazara aldığı pek mhdut ihtiyaçları da yardımsız temin edebileceğine ne içte, ne dışta inanan yoktu.

Cümhuriyet nesli, Cümhuriyet maliyesinin gün geçtikçe daha çok kuvvetlendiğini, her sahadaki ihtiyaçlara büyük bir hızla yetiştiğini, gerek memleket içinde gerek dışında ona güvenildiğini, inanıldığını görmektedir. Dün asla umulmıyan bu netice, Cümhuriyet rejiminin koyduğu prensiplerin plânlı, devamlı emeklerle realize edilmesinden doğmuştur.

I. BÜTÇELERİMİZ.

«Cümhuriyet bütçelerinin taayyün eden ve daima kuvvetlenmesi gereken müşterek hususiyetleri, yalnız denkli oluşu değil, ayni zamanda, koruyucu, kurucu ve verici işlere, her defasında daha fazla pay ayırmakta olmalarıdır.» **K. ATATÜRK**

1 — DENK BÜTÇE:

Cümhuriyet bütçelerinin hazırlanmasında: (hakiki, samimi bütçe müvazenesi prensibi) hâkimdir. Bu prensibe göre hazırlanan bütçelerimiz: doğru

hesap, zarurî ihtiyaç, ileriyi göz önünde bulundurarak yapılan esaslı tetkiklerin mahsulüdür ve denktir.

«Denk bütçe» prensibine bağlılık, memleket ihtiyaçlarını memleket menbaları ile ve bu menbaların verimini artırarak karşılamağı temin eylemiştir. Cümhuriyet devri bütçeleri, bütçe çerçevesi içinde memleketin bütün ihtiyaçlarının zaman ile, sırası ile tatmini kabil olduğunu isbat eden birer vesika olmuşlardır.

Mutlakiyet devrinde bugünkü mana ile bütçe yoktu.

Meşrutiyet devrinde ise bütün bütçeler, büyük açıklarla hazırlanabilmiş ve bütçe içinde tasarruf yapamayan o devrin maliyecileri, açık bütçelerin «fazileti terbiyetkârisi» olacağını ummuşlardı. Memleketin millî menbalarının kuvvetlendirilmesine gayret edilmediği için bütçe açıklarının hariçten, ağır şartlarla, bulunan paralarla kapatılmasına çalışılmış; açıklar açıkları, borçlar borçları takip etmiş; maliye, ecnebi kapitalistlerin hâkimiyeti altına girmiş ve malî düzen de kalmamıştı.

Bir memlekette büyük işler yapabilmek için sarfedilecek enerjileri o memleket maliyesinin takviye etmesi lâzımdır. Çok çalışmak ve çok sarfetmek mecburiyetinde olan ve bozuk bir maliye tevarüs eden Cümhuriyet, az zaman içinde bütçelerini, rejimin gayesine süratle ulaşmasını tahakkuk ettirmeğe yarayan bir menba haline getirmiştir.

Cümhuriyetin ilk bütçesi 1924 bütçesidir. Bu bütçede, varidat 129,2 milyon, masarif 140,4 milyon lira; Cümhuriyetin ikinci 1925 bütçesinde, varidat 191,3 milyon masarif 215,4 milyon lira olarak tahmin edilmiş; her iki yıl bütçesi de açıkla hazırlanabilmiştir. Cümhuriyetin ilk yıllarına ait olan ve hemen harbı müteakip hazırlanan bu bütçelerden birincisindeki açık, ciddî tasarruflarla önlenmiş ve ikincisinde sırf âşarın kaldırılmasından doğan açık da, sonraki yılların varidat fazlalarile kapatılmış ve bunlar için ne memleket içinden ve ne de dışından borçlanmağa teşebbüs edilmemiştir.

1926 yılından Cümhuriyetin 15 inci yılı olan 1938 e kadar tanzim edilen bütün bütçelere «denk bütçe» prensibi tamamen hâkim olmuştur.

2 — BÜTÇELERİMİZDEKİ İNKİŞAF:

1924 den başlayarak 1930 yılına kadar (1930 dahil) bütçe rakamları, devamlı olarak inkişaf (140,4 milyon masarife mukabil 222,6 milyon) etmiştir. Amerikada başlayarak bütün dünyaya yayılan büyük buhranın tesirleri, 1930 dan itibaren memleketimizde de duyulmuş ve bu yıldan sonra 1932 ye kadar (1932 dahil) bütçelerde mühim tasarruflar yapılmıştır. 1933 den sonra buhranın tesirleri azalmış ve bütçelerimiz tekrar inkişaf etmeğe başlamıştır. 1936 bütçesi, 1930 bütçesine (222 milyona karşı 212 milyonla)

yaklaşmış ve 1937 bütçesi (222 milyona karşı 231 milyonla) 1930 bütçesini 9 milyon lira geçmiştir. (*)

Cümhuriyetin 15 inci bütçesi olan 1938 bütçesi, 250 milyonla bağlandığına göre, bu bütçe Cümhuriyet bütçelerinin en yüksek bir bütçesi olmuştur. 1938 bütçesinin 1924 bütçesine göre artma nisbeti % 78,75 1930 bütçesine göre % 12,19 ve 1937 bütçesine göre % 8,19 dur. Bu nisbetler, eskiden umumî bütçeye dahil olup 1938 bütçesine dahil olmayan ve mülhak bütçelerle idare edilmekte olan servislerin de 1938 bütçe rakamlarına ilâvesi suretile hesaplanmıştır.

Ancak 1938 bütçesindeki 250 milyon liralık tahsisattan maada bu yıl içinde Millî Müdafaa ile müsmir işler için 57.918.000 liralık fevkalâde tahsisat alındığını ve ayrıca sanayi, maden ve su işleri için de devlet garantisi ile ve millî müesseselerimizce temin edilecek 36.448.234 liralık bir kredinin millî ekonominin inkişafına tahsis edildiğini de tebarüz ettirmek lâzımdır. Bu iki rakam yukarıdaki tezayüt nisbetinin hesabına dahil değildir.

Bütçelerimizde, bilhassa son yıllar içinde görülen, dvamlı artışlar, yeni ihtiyaçların yeni vergilerle karşılanmasından mütevellit değildir; bunlar, sırf, mevcut varidat menbalarımızdaki verimin çoğalmasının mahsulüdür. Son yıllarda devlet varidatından elde edilmekte olan hasılat, memleketin, ekonomi sahasında, yıllar geçtikçe artmakta olan ilerleyişini ayni hızla takip ederek çoğalmakta ve bütçeler hazırlanırken hükûmet yeni ihtiyaçları önlemek için, yeni bir varidat menbaı aramak, yeni bir vergi ihdas etmek şöyle dursun vatandaşların vergi yükünü hafifletmek için tedbirler almağa imkân bulmaktadır.

3 — BÜTÇELERİN TATBİKİ:

Bütçelerin denk olarak hazırlanmasını tatbikat teyit eylemedikçe malî düzen temin edilmiş sayılmaz. Cümhuriyet bütçeleri, denk olarak hazırlandığı gibi, açık vermeden de tatbik edilmiştir. Her ne kadar dünya buhranının tesiri altında kalınan yıllarda bazı bütçeler açık vermiş ise de, bu açıklar müteakip bütçelerin varidat fazlalarile kapatılmış ve bilhassa son yıllara ait bütçelerimiz, hem tahmin edilen rakamları geçmiş ve hem de malî yıl sonunda kayde değer fazlalıklar vermiştir.

Milletin enerji kaynağı olan Büyük millet Meclisi, bütçelere hâkimdir. Bütçeler onun tarafından ciddî bir tetkikten geçirildikten sonra tasdik edildiği gibi, tatbik yılı içinde yapılacak tahsisat zamları ve fasıllar arasındaki münakaleler de muvafakati ile olur.

Hükûmet bütçelerin tatbikinden doğan neticelerden, Büyük Millet Meclisini kanunî müddetinden çok evvel (17 aya mukabil 9 - 10 ay içinde) ha-

(*) 1937 malî yılında ayrıca 36.086.000 lira fevkalâde tahsisat da alınmıştır. Bu da nazara alındığı takdirde 1937 tahsisatının 1930 tahsisatına nazaran hakikî fazlası 45 milyona yükselmektedir.

zırladığı hesabı kat'îlerle haberdar etmekte ve yeni bütçe tetkik edilirken Meclisin elinde bir evvelki yıl bütçesinin tatbik neticeleri ve içinde bulunulan yıl bütçesinin on bir aylık rakamları bulunmaktadır.

Hesabı kat'îlerin kanunî müddetinden evvel hazırlanması, bütün devlet hesaplarının merkezde toplanması ve muhasebe sistemimizin yıllar geçtikçe daha çabuk, daha iyi işlemesi ile temin edilmiştir. Tatbik edilen Cümhuriyet bütçelerinden hesabı kat'îsi Meclise verilmemiş tek bütçe yoktur.

Mutlakıyet devrinde bütçe olmadığından, bugünkü mana il hzırlanmış hesabı kat'îler de görülmemektedir. Her ne kadar bu devrin 1887 ilâ 1903 yıllarında (sâl muhasebesi) adı verilen bazı hesap cetvelleri çıkarılmış ve devletin varidat ve masarifinin tesbitine çalışılmış ise de yalnız hesap devrelerinin büyük açıklarla kapandığını ifade eden bu cetvelleri, ihtiva eyledikleri malûmatın sıhhati bakımından da tam ve doğru saymak kabil değildir.

Meşrutiyet devrinde bütçeler Meclisten geçmiş ise de hükûmetin kendi kendine verdiği kararlarla bütçelere munzam ve fevkalâde tahsisat ilâve olunmuş ve bütçelerin Meclisten çıkan şekli ile son şekli arasında çok büyük farklar ihdas edilmiştir. Bütün meşrutiyet devrinde Meclis tek bir bütçenin aldığı kat'î neticeden haberdar edilememiştir. Çünkü bu devirde tanzim edilen on bir bütçenin yalnız üçüne (1910, 1911, 1912) ait hesabı kat'î, taallûk ettiği bütçelerden 4 - 6 yıl sonra, büyük gecikmelerle hazırlanabilmiş ve Meclisin tasdikinden geçmemiştir. Bu hesabı kat'îlerde, bir taraftan vilâyetlerin bir çoğundan ve diğer taraftan askerî teşkilâttan hesap alınamaması yüzünden mühim noksanlar görülmektedir.

Cümhuriyet bütçelerinin sür'atle, sıhhatle, vuzuh ile hazırlanan hesabı kat'îleri, yalnız eski devirlerin değil bugün bütün dünya memleketlerinin hesabı kat'îleri arasında: Bütçe tahminlerindeki samimiyet ve isabete, tahsisat - tediye - tahsilât arasındaki âhenk ve tevazüne örnek olacak bir vasfı haiz bulunmaktadır. Son dört yıla ait rakamlar, bu hakikatin açık ve parlak bir ifadesidir.

4 — MEMLEKET İHTİYACI VE BÜTÇELERİMİZ:

Cümhuriyetin 15 yıl içinde: sağlık, kültür, bayındırlık, ekonomi sahasındaki hızlı ilerleyişini maddî eserlerile görmekteyiz. Yenilmez bir kuvvet olan ordumuzun gün geçtikçe daha çok kuvvetlendiğini yalnız biz değil bütün dünya bilmektedir. İşte görülen bütün bu eserler, dar bir bütçe çerçevesi içinde, müsmir olmayan masraflardan âzamî tasarruf yapılarak, memleketin imarına, kalkınmasına, kültür ve sağlık işlerine ait masraflara ve millî müdafaaya çok yer verilerek temin olunmuştur.

Cumhuriyet bütçelerinde, memleketin mühim ihtiyaçlarına verilen yerin ehemmiyetini ifade edebilmek için, ilk 1924 ve son 1936 hesabı kat'îlerine göre: sağlık, kültür, ekonomi, ziraat, bayındırlık, iç ve dış emniyet için yapılan masrafları ve bunların umumî masraflar içindeki mevkiini ve 1938 büt-

çesinde bu hizmetler için düşünülen masrafları mukayese etmek kâfidir: (*)

Bu müsmir ve mühim servislere, bütün masraf yekûnlarına göre, 1924 de % 57,8, 1936 da % 67,27 ve 1938 de de % 68,89 nisbetinde yer verilmiştir. (1936 ve 1938 deki fevkalâde tahsisatlar da masraf yekûnlarına ilâve edilmiştir.) Bu işlere 1924 de 75.145.404 lira sarfedilmesine mukabil, 1936 da 175.091.694 lira sarfolunmuş ve 1938 de ise bu işlere sarfedilmek üzere alınan âdi ve fevkalâde tahsisat (212.115.046 lira) ile devlet garantisi ile temin edilecek krediler (36.448.294 lira) yekûnu 248.353.046 liraya baliğ olmuştur.

Bu rakamların ve nisbetlerin değeri hakkında daha açık bir fikir hasıl edilebilmek üzere eski devir bütçelerini de gözden geçirmekte fayda vardır. Mutlakiyet devrinin son, 1903 sâl muhasebesine ve meşrutiyet devrinin normal olan 1910 hesabı kat'isine göre, yukarıda adları sayılan servisler için hem bu mikdarlardan az sarfedi[illegible] 1903 de: 46,5 milyon lira; 1910 da 96,4 milyon lira) (*) ve hem de [illegible]an sarfiyat, umumî masraf yekûnuna nazaran 1903 de % 44,6, 1910 da % 51 (**) gibi bugünkü nisbetlerin dununda kalmıştır.

5 — BÜTÇELERE REALİZE EDİLEN GAYELER:

Cümhuriyet bütçeleri, memleketin kalkınması için yapılan programların, alınan tedbirlerin realize edilmesini temin eden kuvvetli bir menbadır. Bu menba tamamen millîdir. Uzun ve çetin bir harpten sonra kurtarılan memlekette, her sahada, göze çarpan yalnız bakımsızlıktı. Memlekette her şeyin yeniden kurulması, yeniden yapılması lâzımdı. Memurlarının aylıklarını bile vaktinde ve tam veremeyen, millî menbaları ecnebilerin hâkimiyeti altında bulunan eski devirlerde memleket ekonomisini canlandıracak, memleketin kalkınmasına yarayacak esaslı hiç bir şey yapılmamıştı. Zaten eski devirlerde devlet, demiryolu yapamaz ve işletemez, banka, fabrika kuramaz deniliyordu. İşte bu yüzden memlekette millî demiryolu yoktu, millî banka yoktu, millî sanayi yoktu. Bütün bu gördüklerimiz 15 yıl gibi az bir zamanda sarfedilen büyük enerjilerin ve gün geçtikçe kuvvetlenmekte devam eden milli menbalarımızın mahsulüdür. Cümhuriyet büyükleri bütün bu yapılan-

(*) 1924'de iskân işleri, imar ve iskân vekâleti masrafları meyanına dahil olduğundan 1924 ile 1936 ve 1938 bütçelerini doğru olarak mukayese edebilmek üzere iskân işleri için 1936 da sarfedilen 2.576.265 lira ile 1938 de kabul edilen 2.270.000 liralık tahsisat sağlık işlerindeki masraflar meyanına alınmamıştır.

(*) 1903 ve 1910 rakamları, düyunu umumiyenin taksimindeki % 62,25 nisbeti üzerinden ve bir altın lira 9,25 den kâğıt paraya tahvil edilmek suretile bulunmuştur.

(**) Bu nisbetlerin hesabında Cümhuriyet devrinde hususi idarelerce görülen kültür ve sıhhat ve sair hizmetler ile mülhak bütçe ile idare edilen bazı servisler de dahildir. Bunlar da nazara alındığı takdirde bu nisbetler, Cümhuriyet devrindeki nisbetlere nazaran daha mühim bir noksanlık arzedecektir.

ları, bütçeleri «**koruyucu, kurucu**» bir hale getirmekle ve «**verici işlere her defasında daha fazla pay**» ayırmakla temin etmişlerdir.

Cümhuriyet bütçeleri ile 15 yıl içinde: demiryolları, devlet inhisarları, sanayileşme, deniz işleri, liman ve gemi kurtarma ve diğer teşebbüslere sermaye mahiyetinde yapılan tahsislerin (aynen ve nakden) ve kredilerin yekûnu 485.554.881 liraya varmaktadır. Bu rakamın, 150 milyonla başlayarak 250 milyon liraya çıkan bütçelerimize nazaran ne kadar büyük bir değeri olduğunu daha fazla izaha lüzum yoktur.

6 — DÜZGÜN ÖDEME:

Cümhuriyetin ödemedeki prensibi şudur: Aylıkları peşin, istihkakları intizamla, tam ödemek; kırıcılıkla geçinen tufeylîleri ortadan aldırmak; dahilî ve haricî taahhütleri muntazaman yerine getirmek.. bu prensip, denk bütçe, açık, doğru hesap prensibi ile birlikte tamamen tahakkuk ettirilmiştir.

Bugün çok tabii telâkki edilen bu ödeme kolaylığı, eski devirlerde uzak ve erişilmez bir idealdi. Devlet memurları aylar geçer maaşlarını alamaz, istihkak sahipleri alacaklarını bir türlü tahsil edemez, devlet alacaklılarına para yerine senet verir ve bu senetler kırıcı denilen tufeylî bir zümreye az bir para mukabilinde kırdırılırdı. Kırıcılık, bilhassa mutlakiyet devrinde devlet vezneleri ile istihkak sahipleri arasında, devlet itibarını devamlı bir şekilde zâfa uğratan, muzır bir kazanç vasıtası olmuştur.

Ödeme bozukluğunun memleket hayatı üzerinde yaptığı kötü tesirlerin anlaşılması için 1903 sâl muhasebesinden çıkarılan şu rakamların tetkiki kâfidir:

	Maaş ve masraflardan ödenmesi lâzımgelen	Maaş ve masraflardan ödenebilen	Ödeme nisbeti %
Hazinei hassa	577.442	591.018	102,3
Ticaret, orman	262.580	147.999	56,4
Maarif	112.559	94.385	83,8
Adliye	448.846	362.735	80,8
Millî Müdafaa	8.794.775	5.192.642	59
Jandarma	1.137.676	786.073	69
Emniyet	260.962	191.769	73,5
Sıhhiye	161.477	135.218	83,7
Düyunu muntazama	5.827.091	5.827.091	100
Düyunu gayrimuntazama	1.432.892	491.182	34,3

Bu rakamlar, saraya tahakkuk eden masraflarından fazla para verildiğini, ecnebi bir idarenin elinde bulunan haricî borçların tamamen ödendiğini millî müdafaa masraflarının yarısına yakın bir mikdarının ertesi yıla bırakıldığını, zaten ihtiyacı teminden uzak diğer servis masraflarının da mühim bir kısmının ödenemediğini ifade etmektedir.

Meşrutiyet devri, her ne kadar, istihkakların senede bağlanması itiya-

dını ortadan kaldırmış ise de; âdi bütçe açıklarının haricî istikraz yolile kapatılmasına çalışılmasına rağmen düzgün bir ödeme sistemi kurulamamıştır.

Cümhuriyet maliyesi, düzgün ödeme sistemini tamamen tahakkuk ettirmiş ve alacaklıların alacaklarını tahsile karşı gösterdikleri hassasiyet kadar o da, borçlarını ödemekte hassasiyet göstermiştir. Bugün devlet veznesi ile istihkak sahipleri arasında kazanç arayan bir zümre değil, bir şahıs bile kalmamıştır.

Cümhuriyet devrinde, bütün devlet muhasebesi ve devlet vezneleri bir kül haline getirilmiş ve muhasebe teşkilâtı tamamen Maliye Vekâletine bağlanmıştır. Bu suretle bütçe tatbikat neticelerinin toplanması, kontrol edilmesi kolaylaştırılmış ve devlet parasının ihtiyaçlara göre seyyaliyeti ve kolaylıkla kullanılması temin olunmuştur.

II. VERGİLERİMİZ.

«Her hangi bir malî karar alınırken, ilk göz önüne getireceğimiz şey, millî faaliyet ve millî istihsal, yeni verginin bizzat ana menbaı üzerine yapacağı tesirler olmalıdır.» **K. ATATÜRK**

***

Vergileri tesiste ve vergi yükünü tayinde takip edilen prensip: millî faaliyeti, millî istihsali zorlamamak, mükelleflerin ödeme kabiliyetlerini daima göz önünde bulundurmak, yapılan yenilikler ve ıslâhlar ile vergilerimizi, memleket ihtiyaçlarını karşılayacak verimli bir menba haline getirmektir.

Eski devirlerden cümhuriyete intikal eden vergiler üzerinde yapılan geniş ıslâhatın ve Cümhuriyet devrinde ihdas edilen ve bugün yaşayan vergilerin kısaca gözden geçirilmesi, bu büyük prensibin nasıl realize edilmekte olduğunu açıkça izaha yarayacaktır:

1 — VERGİ TEKNİĞİNDEKİ YENİLİKLER:

A) Kadastral vergilerde:

1840 (1256) da ihdas edilen «an cemaatin tevzi olunan vergi» yi, her bakımdan görülen bir çok mahzurlarından dolayı, ortadan kaldırarak arazi ve binadan tahrire müsteniden vergi alınmasına, 1859 (1275) de bir tecrübe tahriri ile teşebbüs edilmişti. Bu tecrübeden alınan neticeler üzerine tahrir bütün memlekete teşmil edilmiş; tahriri biten yerlerde tevzii vergi kaldırılarak emlâk ve araziden yeni esaslara göre vergi alınmasına başlanılmıştı. Prensipleri 1853 de hazırlanan mevzuat, esaslı bir değişikliğe uğramadan cumhuriyet devrine kadar yaşamıştır. Bu mevzuata göre: arazi, hasılatı üzerinden öşür gibi ağır bir vergi ödedikten sonra tahrir kıymeti üzerinden ayrıca arazi vergisine tâbi tutuluyor; öşür vermiyen, hasılat getirmiyen arazi de yine kıymet esasına göre vergi ödeyordu. Binalara gelince; iratları, tahsis cihetleri gözetilmeden, istinasız, tahrir kıymetleri üzerinden vergiye tâbidi. 1859 da başlayan tahrir, elli küsur sene geçiği halde, bir türlü bitirilemediğinden «an

cemaatin tevzi olunan vergi» de memleketin bazı yerlerinde yaşamakta devam ediyordu.

1910 (1326) da emlâk vergisini bu iptidai şekilden kurtarmak için, binalardan yeni bir tahrire müsteniden ve irat esasına göre vergi alınması kararlaştırılmış ve istihsalâtı koruyan bazı istisnalar da tesis edilmek suretile, binaları gayri safî iradlarına göre vergiye tâbi tutmak esası kabul edilmişti. Fakat bina tahriri, memleketin pek az bir kısmında başarılabilmiş; yapılmak istenilen yenilik de, bina vergisi mükellefiyetinde, bir ikilik ihdas etmekten başka bir netice verememişti.

Eski devirlerde emlâk ve arazi üzerinden alınmakta olan vergilerin en büyük mahzuru, tahrir bozukluğundan, vergi matrahının münferit satışlara nazaran çoğaltılması suretile satılan ve satılmayan emlâk ve arazi arasında vergi adaletini ihlâl etmek bakımından bir takım farklar ihdas etmesinden ziyade, bir «irat vergisi» olmayıp «mülkiyet üzerine mevzu vergi» oluşu idi.

Cümhuriyet devrinde, kadastral vergilerdeki ıslahata, bu vergilerin tesisinde gözetilen prensiplerin tamamen değiştirilmesi ile başlanmış ve «mülkiyet üzerine mevzu» olan bu vergiler, «hasılat ve irada» istinat ettirilmiştir.

a) Arazi vergisinde: Vergi bugün de tahrir kıymetleri üzerinden alınmaktadır. Ancak; ziraate elverişli olmayan taşlık, bataklık, fundalık, çorak arazinin teklif dışında bırakılması; yeniden vücude getirilecek meyvalıklar, incir bahçeleri, fidanlık, zeytinlikler, ormanlıklar için uzun, (8 - 12 sene gibi) muvakkat muafiyetler tesisi; mahsulleri sel, dolu, kuraklık, muzır haşarat veya bulaşıcı hastalıklar gibi fevkalâde ârızalar yüzünden mahvolan arazinin, hasar derecesine göre, vergilerinin terkin edilmesi arazi vergisini bir «mülkiyet» vergisinden kurtararak onu bir «hasılat» vergisi haline getirmiştir. Verginin bu vasfını, iki tahrir devresi içinde sabit kalacak olan arazi kıymetlerinde, husule gelecek mevzii düşüşlerin nazara alınarak vergi matrahlarının indirileceğine dair konulan hükümler de takviye etmektedir.

b) Bina vergisinde: Mevcut ikilik, irada göre tahririn bütün memlekette bitirilmesi ile ortadan kaldırılmış ve yeni prensiplere göre de bir bina vergisi kanunu hazırlanmıştır. Bina vergisini musakkafat vergisinden ayıran en mühim vasıf, yeni verginin safî irat üzerine mevzu oluşudur. Vergi, tahrir ile tesbit edilen senelik gayrisafî irattan, itfa ve idame masrafları mukabili olarak % 20 tenzil edildikten sonra kalan safî irad üzerinden tahakkuk ettirilmektedir. Diğer taraftan yeni kanunda istihsalâtı ve bilhassa köylüyü koruyan muafiyetlere (köylünün zirai istihsalâtta kullandığı âlât ve edevat depoları, zahire anbarları, samanlıklar, arabalıklar, ağıllar, ahırlar, kümesler, kurutma mahalleri, fırınlar, işçi ve bekçi bina ve kulübeleri, köy misafir odaları, balıkçıların kullandıkları âletlere mahsus depolar, kayıkhaneler ve denize gönderdikleri işçi ve balıkçı kulübeleri ile sahiplerinin ikametine mahsus ve senelik iradı 25 liradan aşağı olan binaların ve 60 liraya kadar olanların da 25 lirasının ilâh.. muafiyeti) daha geniş yer ayrılmıştır.

c) Tahrirler: arazinin tahririne 1859 da başlanıp bir türlü bitirilememesi, zaman ile ve para farkları dolayısile arazi kıymetlerinde husule gelen

büyük tahavvüller, tahriri bitirilmeyen ve yangın, istilâ gibi sebeplerle kayıtları mahvolan yerlerde yapılan yeni tahrirler, Elviyei Selâsede araziden maktu vergi alınması dolayısile arazi vergisi matrahlarında büyük bir insicamsızlık göze çarpıyor, hakikî mükelleflerin bulunmasında büyük zorluklarla karşılaşılıyordu. Arazi vergisinde yapılan ıslâhatı tamamlamak için bütün memlekette birden başlamak ve birden bitirilmek üzere yeni bir tahrire bundan iki yıl evvel başlanılmış ve büyük bir masraf ve emek sarfı suretile imparatorluk devrinde elli küsur yıl içinde bitirilemiyen tahrir iki yıl içinde ikmal edilmiştir.

Bina tahririne gelince: bina tahriri de tamamen Cümhuriyet devrinin eseridir, denilebilir.

B) İrat vergilerinde:

Eski devirlerden Cümhuriyete, arazinin hasılatından alınan âşar ile, ağnam ve temettü vergileri intikal etmişti:

a) Âşar: Arazinin gayri safi hasılatı üzerinden ve «aynen» alınan, zirai inkişafa meydan vermeyen, derebeylik devirlerinden kalma, iptidaî bir vergi idi. Âşar çok ağırdı. Gayri safi hasılat üzerinden alındığı için vergi, bazan hasılatın tamamını ve sarfedilen sermayenin de bir kısmını alıyordu. Âşarın ağırlığından daha çok müstahsili ezen tarafı, mültezim denilen bir sınıf tarafından tahsil edilmesi idi: çiftçi mahsullerini kaldırabilmek için mültezime tâbidi; öşür olarak vereceği malı âşar anbarlarına kendi vasıtaları ile nakletmek mecburiyetinde idi ve mültezim de, devlete vereceğinden çok alabilmek için, devlet himayesinde, köylüyü, gücü yettiği kadar, eziyordu. Hulâsa âşar, zirai istihsalâtın inkişafına mani olan büyük bir belâ idi.

Âşarın mahzurları, meşrutiyet devrinde de anlaşılmıştı. Fakat, âşar ile temin edilen varidatı bir hamlede feda etmeğe bu devirde cesaret edilememiştir. Cümhuriyet rejimi, 138 milyon gibi mütevazı olan ilk varidat bütçesinde 39,9 milyon ile büyük bir yer işgal eden bu vergiyi, bir yıl içinde ve bir hamlede feda etmekte tereddüt etmemiştir. Cümhuriyetin malî tarihinde mühim ve parlak bir safha teşkil eden bu hâdiseyi Büyük Şef, 1924 açılış nutkunda: «**Memleketin başında kurunu vustanın en insafsız belâsı olarak hâlâ musallat duran âşarın kaldırılmasını Meclise teklif edebilecek bir seviyeye Cümhuriyet idaresinin bir sene içinde vasıl olması cidden şayanı memnuniyettir.**» diye ifade etmişlerdir.

b) Hayvanlar vergisi: Bu vergi, âşar kadar eskidir ve muhtelif tarihlerde muhtelif şekiller alarak Cümhuriyet devrine kadar gelmiştir. Eski rejime göre vergiye tâbi hayvanlar, devlet memurları tarafından sayılır, bu sayımı yoklama muameleleri takip eder ve hayvan sahiplerine bir çok külfetler tahmil edilir, haksızlıklar ve yolsuzluklara meydan verilirdi. Cümhuriyet devrinde bu vergi ıslâh edilerek, mükelleflerin beyanına istinat ettirilmiş; damızlık hayvanlar vergiden istisna edilmiş; yoklama muamelelerindeki zorluklar ortadan kaldırılmış ve verginin, hayvanlardan temin edilen hasılatla mütenasip bir miktarda tesbite çalışılmıştır.

Malî rejimin hedefi, bu vergiyi, yavaş yavaş, tamamen ortadan kaldırmaktadır. Bu gayeye vasıl olabilmek için 1929 danberi, vergi, devamlı olarak hafifletilmektedir. Bilhassa bu yıl, bu vergide mühim tahfifler yapılmış ve vergiye tâbi olan hayvanlardan mühim bir kısmının vergileri, ziraî inkişafı, köylünün kalkınmasını temin için, tamamen kaldırılmıştır.

c) Kazanç vergisi: «An cemaatin tevzi olunan vergi» den sonra, 1275-den itibaren, ticarî ve sınaî teşebbüslerle hizmet erbabı kazançlarından «temettü vergisi» adile vergi alınmağa başlanmıştır. Bir çok değişikliklere uğradıktan sonra Cümhuriyete intikal eden temettü vergisi, 1926 da ortadan kaldırılmış ve yerine malî rejimimize uygun bir kazanç vergisi tesis edilmiştir.

Temettü vergisi, bir kısım şirketler hariç olmak üzere, karine üzerine müesses bir vergi idi. Ve bu vasfı ile kazançtan ziyade iş üzerine mevzu bir vergi mahiyetinde idi.

Kazanç vergisi kanunu, beyanname usulüne göre ve safî kazanç üzerinden vergi alınması prensibini vazetmiştir. Her ne kadar bir kısım mükellefler, sırf defter tutmak ve memur kullanmak külfetinden kurtulmaları için, işgal ettikleri mahallerin gayrisafî irad karinesi üzerinden vergiye tâbi tutulmakta ise de; bu mükelleflere de beyanname sistemine göre vergiye tâbi tutulmalarını isteme hakkı verilmiştir.

d) Veraset ve intikal vergisi: Eskiden gayrimenkul intikalleri «intikal harcı» na tâbidi; fakat hibelerle menkul intikallerinden bir harç alınmazdı. Yeni malî rejim, intikal üzerinden alınan bu harcı 1926 da kaldırarak yerine hibe ve intikaller üzerine mevzu, müterakki bir vergi vazetmiştir. Veraset ve hibe tarikile iktisap olunan haklara, devletin iştiraki çok tabiî olduğundan bu vergi ile mükellefiyet bahsında, büyük bir boşluk doldurulmuştur.

C) Muamele ve istihlâk vergileri:

Vergilerimizde takip edilen prensiplerden biri de: istihsal menbalarından vergi yükünün kaldırılması, istihlâkâtı tahdit etmiyecek bir miktarda, istihlâk üzerine dağıtılmasıdır. Bu prensibi tahakkuk ettirmek için ziraî istihsal menbalarına mevzu vergilerden mühim olanları tamamen kaldırılmış, sınaî müesseselerin vergileri de (teşviki sanayi muafiyetleri) terkine tâbi tutulmuştur. Memlekette, istihsalâtı teşvik ve himaye için alınan diğer tedbirler (gümrük himaye ve muafiyetleri, ihraç edilen mamul maddelere ait muamele ve istihlâk vergilerinin reddi) ile iktisadî ve sınaî bir kalkınma başlamış ve vatandaşların ödeme kabiliyetlerini sarsmayacak ve hayat pahalılığına sebebiyet vermiyecek bir seviyede tutulan muamele ve istihlâk vergileri, devlet varidatı içinde, mühim bir yer almıştır.

Eski devirlerin vergi rejimi, istihsal menbalarını vergi tazyiki altında bulundurduğu için, bu devirlerde, istihlâk üzerine mevzu vergiler pek mahduttu ve memlekette sınaî bir hareket de olmadığından muamele vergisi de yoktu.

2 — VERGİ HUKUKUNDAKİ YENİLİKLER:

Vergi hukuku, Cümhuriyette tesis edilmiştir.

A) Müruru zaman:

Gerek Mutlakıyet ve gerek Meşrutiyet devrinde vergilerde tahakkuk ve tahsil müruru zamanı yoktu. Devlet alacakları, aradan ne kadar bir zaman geçerse geçsin hem tahakkuk ettirilebilir ve hem de tahsil olunabilirdi. Ferdî alacaklar için kabul edilen müruru zamanın devlet alacakları için tanınmamış olması, eski vergilerin en büyük kusurlarından birini teşkil eder.

Yeni malî rejimde, bütün vergiler için beş senelik bir tahsil müruru zamanı ve bundan daha az bir tahakkuk müruru zamanı kabul edilmiştir.

B) İtiraz yolları:

Vergi itirazları için, idarî kaza teşkilâtından ayrı, bir malî kaza teşkilâtı kurulması, Cümhuriyet devrinin eseridir. İlk itiraz mercilerine, mükellefleri temsil eden teşekküllerin de ekseriytle iştiraki temin edildiği gibi son tetkik mercii olan temyiz komisyonlarının reisliği, Adliye Vekâleti tarafından namzet olarak gösterilen hâkimler arasından ve diğer iki âzasından biri İktisad (bina ve arazi vergilerinde Dahiliye Vekâleti) ve diğeri de Maliye Vekâleti yüksek memurları içinden seçilmektedir.

Vergi ihtilâflarında ve takdir işlerinde teşekkül eden komisyonlarda da, daima mükelleflerin bağlı olduğu meslekî teşekküllere yer verilmektedir.

Vergi hukukundaki bu yenilikler, devlet ve mükellef hakkının ayni ölçü ile tetkik ve temin edilmesine yaramakta ve eski ve yeni rejimin zihniyet farklarını açıkça anlatmaktadır.

***

Vasıtasız vergilerin müşterek hükümlerini (itiraz, tahsil, müruru zaman) birleştirmek ve tatbikatta görülen zorlukları ortadan kaldırmak ve tatbikatı kolaylaştırmak maksadile arazi, hayvanlar, bina, kazanç, versaet ve intikal vergileri (vasıtasız vergiler kanunu), adı altında toplanmış ve lâyiha 1937 malî yılı içinde Büyük Millet Meclisine takdim edilmiştir. Yeni projede gerek vergi tekniğindeki, gerek vergi hukukundaki yeniliklerde tam bir vahdet temin edilmiştir.

3 — KÖYLÜNÜN VERGİ YÜKÜ:

Yeni malî rejimin ana prensiplerinden biri de: köylü âzerindeki vergi yükünü geniş mikyasta hafifletmektir. Âşarın kaldırılmasile realize edilmeğe başlanan bu prensip, vergi kanunlarımıza hâkimdir. Aşağıda Mutlakiyet, Meşrutiyet ve Cümhuriyet devirlerinde vasıtasız vergilerden köylüye düşen hisselere ait yapılan mukayese, bu prensibin nasıl tahakkuk ettirilmekte olduğunu ifade etmektedir. (*)

(*) Bina ve arazi vergilerinin 1935 den sonra mahallî idarelere devredilmesi, mukayesede 1935 malî yılına ait rakamların alınmasına âmil olmuştur. 1935 den sonra hayvanlar vergisinde yapılan geniş tahfifler de nazara alındığı takdirde bu nisbetin 1938 de, köylü lehine daha ziyade azalmış olduğu anlaşılır.

Köylü lehine vergi yükünü hafifletmek suretile alınan tedbirlerden maada, topraksız köylüyü işlediği toprağa ve mesaisinin mahsulüne sahip kılmak için Cümhuriyet devrinde, devlet elinde bulunan araziden 1.294.192 dekarı köylüye dağıtılmıştır. Dağıtılan arazinin kıymeti, 4.744.117 liraya baliğ olmaktadır. Bu bedel, topraklanan köylüleri tazyik etmiyecek bir tesviye tarzına ve uzun vadelere bağlanmıştır.

4 — ARAZİ VE BİNA VERGİLERİNİN MAHALLÎ İDARELERE DEVRİ:

Devletin gördüğü hizmetler dışında mahallî idareler tarafından da bir takım mahallî âmme hizmetleri ifa edilmektedir. 1935 yılına kadar bu idarelerin varidatının mühim bir kısmını, devlet vergileri üzerinden tahakkuk ettirilen munzam santimler teşkil etmekte idi. 1935 de mahallî idarelere müstakil, emin, verimli ve mahallî varidat temini düşünülmüş ve devlet vergilerinden en fazlası mahallî vasfı haiz bulunan arazi ve bina vergileri bu idarelere devredilmiştir.

Arazi ve bina vergilerine ait kanunların tatbikatı, umumî prensiplerimize göre, Maliye Vekâleti tarafından yakından mürakabe edilmektedir.

5 — VARİDATTA GÖRÜLEN FAZLALIKLAR:

Dünya buhranının tesirleri azaldıktan sonra, 1933 yılındanberi, devlet varidatı, her yıl bir evvelki yıla nazaran fazla vermektedir Bilhassa son bir kaç yıldanberi yeni bir vergi ihdas edilmediği gibi, varidatın çoğalmasına müessir olacak bir vergi tezyidi de yapılmadığı halde, tahsilât, yalnız bir evvelki yıla nazaran fazla vermekle kalmamakta, bütçe tahminlerini de ehemmiyetli bir mikdarda tecavüz eylemektedir. Tahsilâtımızdaki beş yıllık artma mikdarı 88.048.214 liraya ve nisbeti de % 50,39 a baliğ olmuş ve 1937 malî yılı sonunda tahsilât bütçe tahminlerini, % 12,24 olmak üzere, 28.265.441 lira geçmiştir.

Varidatın seyrinde görülen bu inkişaf, bir kaç yıldanberi bir taraftan bütçe rakamlarının arttırılmasını ve diğer taraftan vergilerin bir çoğunda tahfifler yapılmasını temin eylemektedir. Hayvanlar, muamele, istihlâk, hizmet erbabından alınan müvazene vergilerinde kazanç vergisi ile damga resminde yapılan ehemmiyetli tahfifler hep bu inkişafın mahsulüdür.

«Bu netice; memleket ekonomisinin inkişafını, halkın refaha ulaşmakta olduğunu ifade ettiği gibi, ayni zamanda halk için çalışan bir hükûmetin, halkın menfaatine olarak aldığı tedbirlerdeki isabeti de teyit etmektedir.»

III. BORÇLARIMIZ.

«Her nevi malî taahhütlerimizi, günü gününe yerine getirmek suretile, devlet itibarını ve malî sermaye ve eshamı muhafaza ve takviye hususunda bütün tedbirleri almak ve bu mevzuda dikkatli bulunmak umdemizdir.» **K. ATATÜRK**

Borçlanmada takip edilen prensip: memleket ihtiyaçlarını, varidat menbalarımızın verimini çoğaltarak, denk bütçe çerçevesi içinde karsılamak; ancak mühim ve müsmir hizmetler için normal şartlarla ve mümkün olduğu kadar millî menbalarımızdan istifade ederek borçlanmak; taahhütlerimizi samimiyet ve hassasiyetle yerine getirerek devlet itibarını korumaktır. Bu prensip, millî hükûmetin kurulduğundanberi malî politikamıza hâkimdir.

Eski devirlerin malî tarihinde kara bir leke teşkil eden malî kapitülâsyonlara, devlet maliyesinin ecnebi nüfuz ve hâkimiyeti altına girişine, bilhassa borçlanmada bir sistem kurulmamış olması âmil olmuştu. Bugün, memlekette her şeyi yeni baştan kurmak vazifesini muvaffakiyetle ve millî menbalarile başarmakta devam eden Cümhuriyetin bağlandığı bu prensibe hakikî değeri verilirken, Mutlakiyet ve Meşrutiyet devirlerinin borç servisini ve bu borçlardan Cümhuriyete intikal eden ağır mirası kısaca tetkik etmeğe lüzum vardır.

1 — ESKİ DEVİRLERDE BORÇLANMA:

İmparatorluk devrinde, ilk istikraz 1854 de yapılmıştır. İmparatorluğun bütün istikrazları, büyük harp içindeki bir istikraz istisna edilirse, tamamen haricîdir:

a) 1854 - 1881 e kadar: 1854 den itibaren hemen her yıl yeni bir istikraz akdi teşebbüsünde bulunan ve her yıl borç yükünü, ileriyi düşünmeden arttıran imparatorluk, bu ölçüsüz hareketin yüklettiği külfetlere dayanamıyarak 1875 de borç servisini tatile mecbur kalmış; nihayet 1881 de de «Düyunu Umumiye İdaresi» adı altında memlekette ecnebi sermayedarlarını temsil eden bir kontrolün teessüsüne razı olmuştur. Bu devre zarfında; akdedilen ve ikisi akim kalan 19 istikrazdan, konsolidasyon için yapılan istikrazlar da hesaba katılmak suretile, 244.273.158 altın lira borçlanılmış ve buna mukabil 128.079.151 lira elde edilmiştir. 1881 de alacaklılarla yapılan anlaşma ile (Muharrem Kararnamesi) umumî borç yekûnunda % 32,4 nisbetinde bir tahfif yapılmıştır.

b) 1881 - 1908 e kadar: Muharrem Kararnamesinin akdinden altı yıl sonra, 1886 da, tekrar istikrazlara başlanmış ve 1908 e kadar yeni 18 istikraz daha aktedilmiştir. Bu devrede aktedilen istikrazlarla borçlanılan miktar, 120.314.473 altın lira ve ele geçen mikdar da 107.858.796 altın lira olarak görülmektedir. Bu istikrazlardan bazıları ile yapılan konversiyon ve konsolidasyonlar da nazara alındığı takdirde, bu devrede, borçlanılan miktar 51.480.200 ve ele geçen miktar da 45.135.145 altın liraya baliğ olmaktadır.

c) 1908 - 1914 e kadar: Mutlakiyet devrindeki borçlanma sistemi, Meşrutiyet devrinde de hiç değiştirilmemiş; ve 1908 den 1914 e kadar sekiz istikraz akdedilmiştir. Bu devrede 45.767.412 altın lira borçlanılmış ve buna mukabil de 39.002.486 altın lira ele geçmiştir.

İmparatorluk devrinde aktedilen bu istikrazların, hemen hepsi, âdi hizmetlere tahsis edilmiş ve bu devirlerde istikraz, âdi bütçe açıklarını kapatmanın, borç faizlerini ödemenin mutad bir çaresi haline konulmuş; istikrazların birbirini takip eylemesi, borç yükünün mütemadiyen ağırlaşmasını ve nihayet devlet varidatının en verimli olanlarının ve mühim bir kısmının tahsil edilmesi ve borçlara mahsubu gibi devlete, millî hâkimiyete ait bir hakkın ecnebi bir teşekküle, Düyunu Umumiye İdaresine, terkini intaç etmiş ve kapitülâsyonların malî safhasında yeni bir fasıl açarak 67 sene gibi uzun bir müddet devlet maliyesinin bu teşekkülün hâkimiyeti altına girmesine âmil olmuştu.

Osmanlı istikrazlarının başlıca vasıflarını şöylece hulâsa etmek kabildir:

1 — Âdi ihtiyaçlar için istikraz akdi;

2 — Faizlerin zamanındaki faiz piyasasına göre çok yüksek ve ihraç fiyatlarının (100 liraya mukabil 32 liraya kadar) aşağı olması;

3 — Takarrür eden istikraz miktarının üçte birini ve bazan üçte ikisini ihraç etmemek hususunda mukrizlere hiyar hakkı verilmesi;

4 — Borcun ödenmesine karşılık olmak üzere muayyen varidat tahsisi suretile garanti temini;

5 — Her haricî istikraz mukavelesile ya mukavelename metinlerinde veya ayrıca bu mukavelenamelerin mütemmimi olarak tanzim edilen mektuplarla mukriz memleketler hesabına ayrıca iktisadî ve malî menfaatler temini;

6 — Türkiyede «ecnebî sermayedarlarının bir ileri karakolu» olan Düyunu Umumiye İdaresine tahsis edilen varidatın taallûk ettiği kanunlar üzerinde devlet hâkimiyetinin takyidi.

Bütçe açıklarını kapatmak için istikraza müracaattan başka çare olmadığını acı bir lisanla müdafaaya çalışan Meşrutiyet bütçe lâyihalarında «haricî istikrazların memleketin siyasî istiklâlini tehdit eylediği» beyan ediliyordu. Mutlakiyet devrinde memleketin siyasî ve malî sahada istikraz yüzünden uğradığı kötü âkıbet ve bu yola devamın tevlit edeceği vahim neticeler, Meşrutiyet devrinde anlaşılmış olmakla beraber, Mutlakiyet devrindeki hataların işlenmesine devam edilmesi çok elîmdir.

2 — ESKİ DEVİRLERDEN CÜMHURİYETE İNTİKAL EDEN BORÇLAR:

İmparatorluktan intikal eden borçlar üzerinde yapılan ameliyeleri iki safhaya ayırmak kabildir:

A) Haricî borçlarda: 1854 de başlayan ve büyük harp başlayıncaya kadar fasılasız devam eden haricî istikrazlardan imparatorluk yıkıldığı zaman 161 küsur milyon altın liralık bir bakiye kalmıştı. Lozan muahedenamesi ile

bu borcun, Osmanlı İmparatorluğu hudutları içinde teşekkül eden devletlerle Türkiye arasında taksimi temin edilmiş ve Türkiyeye düşen hisse 107.528.461 altın liraya indirilmiştir. Lozan muahedenamesi ile, Türkiyenin tam istiklâli de bütün devletlere kabul ettirilmiş ve Düyunu Umumiye İdaresinin memleketin dahilî, malî, işlerine müdahalesine son verilmiştir.

Cümhuriyet devrinde, iki anlaşma ile, bu borç taksitleri ve yekûnu üzerinde mühim bazı değişiklikler yapılmıştır:

a) 1928 anlaşması: Bu anlaşma ile Lozan muahedenamesile tesbit edilen borçların ödeme tarzı kararlaştırılmış; borç yekûnununda bir değişiklik yapılmamakla beraber yıllık taksitler, mühim miktarda, hafifletilmiştir. Anlaşmaya göre: ilk sene için 1.600.000; müteakip beş sene için 2.000.000; bunu takip eden altı sene için 2.380.000 ve bundan sonra gelen beş sene için 2.780.000 altın Türk lirası taksit verilecek ve borcun tamamile ödenmesine kadar da 3.400.000 altın Türk lirası tediye edilecekti.

b) 1933 anlaşması: Bu anlaşma ile, hamillere karşı olan borçları temsil etmek üzere % 7,5 faizli ve «1933 yeni Türk borcu tahvilleri» adile bir nevi tahvil çıkarılması ve imparatorluktan intikal eden borç miktarının da 962.636.000 Fransız frangı olarak tesbiti takarrür ettirilmiş ve bu suretle ana borç mühim miktarda azalmış ve yıllık taksit de, her yıl için, 700 bin altın Türk lirası olarak tesbit edilmiştir. Bundan maada, taksitlerin aynen altın olarak değil, muadili Fransız frangı olarak ödenmesi ve Düyunu Umumiye meclisinin bir defaya münhasır olmak üzere, diğer bir ecnebi parasını ödeme akçesi olarak intihap etmeğe salâhiyeti bulunduğu kabul edilmiştir.

1933 anlaşmasını takip eden yıllarda, bir çok paralarda olduğu gibi Fransız frangında da mühim kıymet düşüklüğü olmuş ve Fransa da frangı devalüe etmek zaruretinde kalmıştı. Devalüasyondan doğan bu yeni vaziyet karşısında Düyunu Umumiye meclisince ikinci ödeme akçesi olarak dolar seçilmiştir. Hükûmet, 1933 mukavelenamesinin hükümlerine müsteniden devalüe Fransız franga veya dolardan hangisi ihtiyar edilirse o nevi akçe ile taksitlerin ödenmesi icap edeceği tezini ileri sürmüş ve Düyunu Umumiye meclisi de bunu kabul eylemiştir. Bu tezin kabulünün bir neticesi olarak, dolar kıymetine göre, borç yekûnundan % 40 nisbetinde bir tahfif elde edilmiştir.

Türk borcu tahvillerinin istinat etmekte olduğu paralardaki kıymet temevvüçlerinin, bu tahvillerin kıymetine de müessir olduğunu gören hükûmet, Türk hamillerini muhtemel zararlardan korumak için, 1938 yılı içinde, yeni bir tedbir almış ve kendilerine ellerindeki tahvilleri, Türk parasına dayanan, kıymetleri sabit, emin ve sağlam bir gelir menbaı olan dahilî istikraz tahvilleri ile değiştirme imkânını temin etmiştir.

B) Dahilî borçlarda: İmparatorluğun haricî istikrazlarından maada, 1918 de çıkardığı «istikrazı dahilî» de konsolide borçlarla Cümhuriyete intikal eylemiştir. «İstikrazı dahilî», % 5 faizli idi ve 18 milyon liralıktı. Faizlerinin altın olarak ödeneceği taahhüt edilmişti. İlk faizlerinin altın olarak tediyesinden sonra hükûmet taahhüdünü yerine getirememiş ve tahviller de

çıkarıldığı seneyi müteakip mühim bir tenezzüle maruz kalmış ve kıymetinin onda dokuzunu kaybeylemişti. 17.977.600 liralığı tedavüle çıkarılmış olan bu tahvilleri kıymetlendirmek, Türk vatandaşlarını zarardan korumak için Cümhuriyet devrinde lâzımgelen bütün tedbirler alınmış ve «istikrazı dahilî»-ye başabaşa yakın bir kıymet temin edilmiştir.

«İstikrazı dahilî» yi tamamen Cümhuriyet maliyesine maletmek üzere 1938 mayısından itibaren bu tahviller % 5 faizli ve ikramiyeli Ergani tahvilleri vasfını haiz tahvillerle mübadele edilmiştir.

3 — CÜMHURİYET DEVRİ BORÇLARI:

Cümhuriyet devrinde, eski devirlerde olduğu gibi, bütçe açıklarını kapatmak ve âdi hizmetleri karşılamak için hiç bir istikraz yapılmamıştır. Çok çetin şartlar içinde başarılan İstiklâl Savaşında bile, harp masraflarını karşılamak üzere, istikraz akdine gidilmemiştir. Cümhuriyet devrinde, ancak müsmir ve fevkalâde işler için borçlanmaya teşebbüs edilmiştir. Akdedilen istikrazlar da, yalnız devletin sağlam itibarına istinat etmekte ve ayrıca garanti gösterilmesi, siyasî fedakârlıklar gibi hiç bir kaydı ihtiva eylememektedir. Her türlü devlet ihtiyaçlarının tmininde istifade edilen asıl menba, memleketin kalkınmasile mütenasip olarak devamlı bir şekilde verimi çoğalan devlet varidatıdır.

Cümhuriyet devrinde, umumî bütçeden ödenmek üzere, biri haricî ve ikisi dahilî olmak üzere, üç istikraz akdedilmiştir:

a) Kibrit istikrazı: 10 milyon dolarlık olan bu haricî istikraz, başabaş ihraç edilmiş ve ele geçen para, memleketin demir yolları inşası gibi hayatî ve müsmir işlerine tahsis olunmuştur.

b) İkramiyeli Ergani istikrazı: 1933 yılında, 2094 numaralı kanunla yapılan 12 milyon liralık bu dahilî istikraz, Ergani demiryolunun inşasına tahsis edilmiştir.

c) Sivas - Erzurum istikrazı: 1934 yılında, 2463 numaralı kanunla âzamî 30 milyon liralık istikraz akdi için Maliye Vekiline salâhiyet verilmiş ve bu tahvillerden 15 milyon liralık tranşları ihraç edilmiş ve hasılatı münhasıran mevzuu olan demiryollarının inşasına tahsis olunmuştur.

Dahilî istikrazların her tranşı fazla taleplerle kapanmış ve bu talepler devlet maliyesine karşı gösterilen itimadı açık bir tarzda ifade etmiştir. Devlet tahvilleri, kıymetlerindeki istikrar, faizlerinin ödenmesindeki intizam ile bütün tasarruflar için sağlam ve verimli bir plasman olmuştur.

Bugünkü umumî borçlarımız: A) Umumî bütçeden ödenecek borçlar; B) mülhak ve hususî bütçelerden ödenecek borçlar olmak üzere aşağıdaki miktarlarda bulunmaktadır: (1)

A) Umumî bütçeden ödenecek borçlar:

Umumî bütçeden ödenecek borçların hepsi, Cümhuriyete ait değildir. Bunların mühim bir kısmı Osmanlı İmparatorluğundan müdevverdir:

(1) Borç vaziyeti mayıs 1938 itibarile tesbit edilmiştir.

Konsolide borçlar:

a) Osmanlı İmparatorluğundan müdevver borçlar:		
1 — Haricî borçlar	32.568.960	
2 — Dahilî borçlar	9.891.846	
	42.460.806	42.460.806
b) Cümhuriyet devrindeki borçlar:		
1 — Haricî borçlar	10.684.679	
2 — Dahilî borçlar	26.425.553	
	37.110.232	37.110.232
Konsolide borçların yekûnu:		79.571.038

Dalgalı borçlar:

a) Osmanlı İmparatorluğundan müdevver borçlar	950.756	950.756
b) Cümhuriyetin dalgalı borçları . .	168.168.584	168.168.584
Dalgalı borçların yekûnu:		169.119.340

Konsolide ve dalgalı borçların yekûnu 248.690.378 liraya baliğ olmaktadır. (*)

Borçların umumî bütçeden ödenecek kısmı ile devlet bütçesi (250 milyon lira) mukayese edilince; borcumuzun bir yıllık masraf bütçemizin yekûnundan bile az bulunduğu görülür. Bundan maada, Cümhuriyet devrinde, demiryolları, bankalar, sınaî müesseseler gibi memleketin imarına ve kalkınmasına yarayan müsmir işlere yapılan tahsislerle temin edilen krediler de (485.554.881 lira) borcumuzun iki misline baliğ olmaktadır. Bu küçük mukayeseden elde edilen netice çok büyük tür: Çünkü bugün, hemen hemen hiç bir devletin borç yükü bu kadar hafif değildir ve geçen her yıl borç yüklerini mühim miktarda arttırmakta ve meselâ, Avrupada belli başlı bir çok devletlerin borçları, bütçelerinin en az iki misli̇nden başlayarak dokuz misline kadar yükselmektedir.

B) Mülhak ve hususî bütçelerden ödenecek borçlar:

Mülhak ve hususî bütçelerden ödenmesi lâzımgelen borçlar; demiryolları, rıhtım ve limanlar gibi yabancı ellerde bulunan ve memleketin millî ve iktisadî hayatında mühim bir mevkii olan tesislerin devletleştirilmesinden doğmuştur. Bu borçların miktarı:

Anadolu hattı	35.630.738
Mersin - Tarsus - Adana hattı	131.075
İzmir - Kasaba	5.572.945
Aydın	11.218.984

(*) Tedavülde bulunan kâğıt paraların Cümhuriyet Merkez Bankasına devredilmesi dolayısile devlet, bankaya 158.748.563 lira borçlanmıştır. Ancak bu borcun ödenmesi, hususî ve mülhak bütçeleri de alâkadar eden hususî bir ödeme tarzına bağlanmış olduğundan bunlar, umumî borçlar meyanına ithal edilmemiştir. Bu borç miktarı 1938 yılı başında 144.376.286 liraya inmiştir.

Şark demiryolları	5.773.878	
Demiryolları	58.327.620	58.327.620
İzmir rıhtımı	351.872	
İstanbul rıhtımı	1.085.992	
Rıhtımlar	1.437.864	1.437.864
Haydarpaşa limanı	2.437.921	2.437.921
Ereğli şirketi	3.412.500	3.412.500
		65.615.905
Anadolu, Mersin - Tarsus - Adana hatları ile Haydarpaşa limanı mümessil senetleri .		14.003.463
Umumî borç yekûnu:		**79.619.368**

Memleketin siyasî ve iktisadî hayatına çok sıkı bağlarla bağlı bulunan ve bu bakımdan tamamen birer âmme servisi vaziyetinde olan demiryolları, rıhtım ve limanlar, eski devirlerde ecnebi sermayedarlarının ellerinde bulunuyordu. Devlet, bu müesseselere hem para, hem de birçok imtiyazlar veriyor; fakat buna mukabil bu müesseselerin, memleketin yüksek menfaatlerine uygun bir tarzda, işletilmesini temin edemiyordu. Cümhuriyet rejimi, yabancı ellerde bulunan bu tesisleri, memleket ihtiyaçlarına uygun bir şekilde işletmek üzere satın almıştır. Ancak bu satın alma, devlet bütçesine hiç bir yük tahmil etmemekte ve bu müesseselerin hasılatı, hem millî menfaatlerimize uygun tedbirler almağa ve hem de borç servisini temine kâfi gelmektedir.

Meşrutiyet devrinde, meselâ 1910 hesabı kat'îsinde, ecnebi ellerde bulunan demiryolları için sırf kilometre teminatı olarak ödenen paranın yekûnu Düyunu Umumiye İdaresine verilen varidata ait cibayet masrafları da dahil olmak üzere, 718 bin küsur altın Türk lirası idi. Bugünkü rayiçle (9,25 üzerinden) 6.64 milyon lira tutmaktadır. Halbuki Cümhuriyet devrinde satın alınan demiryollarının ve limanların senelik faiz ve amortisman miktarı ancak 4 milyon liradan ibaret bulunmaktadır. İmparatorluk devrinde, devlet bütçesinden, boşu boşuna ödenen paralardan daha az bir para ile ve bilhassa bu müesseselerin kendi hasılatı ile, bütün hatların devletleştirilmesi Cümhuriyetin üzerinde iftiharla durulmağa değer büyük bir eseridir.

4 — HARP BORÇLARI:

Büyük harp içinde Osmanlı İmparatorluğu «tekâlifi harbiye» adile ve millî hükûmet de İstiklâl Savaşında «tekâlifi milliye mazbataları» ile millete borçlanmıştı. Cümhuriyet devrinde, gerek imparatorluğun, gerek millî hükûmetin harp ihtiyaçlarını karşılamak üzere millete borçlandığı paralar tamamen ödenmiştir. Mühim bir kısmı nakden, ehemmiyetsiz bir kısmı da tahvilât ile ödenen bu borçların yekûnu 17,5 milyon liraya baliğ olmakta idi.

IV. PARAMIZ.

«Samimî bir bütçeye ve hakikî bir tediye müvazenesine dayanan paramızın fi'î istikrar vaziyetini, kesin surette muhafaza edeceğiz.» K. ATATÜRK

Türk parasının kıymeti sabittir. Cümhuriyetin büyük prensiplerinden bi-

ri de, parasının kıymetini muhafaza etmek ve millî tasarrufu, millî ekonomiyi, millî menfaatleri, hulâsa memleketin kalkınmasını koruyan bu prensipten ayrılmamaktır. Büyük bir dikkat ve büyük bir hassasiyetle realize edilen bu prensiple, kuvvetli bir maliyeye, gittikçe inkişaf eden kuvvetli ve millî bir ekonomiye dayanan Türk parası, bugün dünya paralarının içinde en çok güvenilen paralar arasına girmiştir. Bu güvenme, gün geçtikçe daha çok kuvvet kazanmaktadır.

Bugün tedavül eden kâğıt paralar, Cümhuriyete, Meşrutiyet devrinden intikal eylemişti. Yeni rejimin paramızın istikrarını temin etmek için aldığı tedbirlerin ehemmiyeti, kâğıt paraların geçirdiği safhaların da kısaca gözden geçirilmesi suretile, daha iyi anlaşılacaktır.

1 — MEŞRUTİYET DEVRİNDE ÇIKARILAN KÂĞIT PARALAR:

Meşrutiyet devrinde, kâğıt para, Büyükharbe girildikten sonra, malî sıkıntıyı önlemek ve harp masraflarını karşılamak için çıkarılmıştır. Mutlakiyet devrinde de, iki defa, kâğıt para çıkarılmış; karşlıksız olan bu paraların ihracında ve imhasında yapılan bir çok yolsuzluklar memlekette çok kötü intibalar uyandırmış ve bu intibalar, aradan haylı zaman geçmesine rağmen hafızalardan bir türlü silinmemişti. Bu vaziyet bilindiği için Meşrutiyet devrinde çıkarılan kâğıt paralara karşılık temin edilmek istenilmiştir.

30 Mart 1915 de ilk tertip olarak 6,5 milyon liralık kâğıt para çıkarılmış ve karşılığı Almanya ve Avusturya tarafından Düyunu Umumiye İdaresi namına, Alman ve Avusturya bankalarına, altın olarak yatırılmıştı. Harp ihtiyacı, bittabi, bununla önlenememiş ve bu tertibi diğer tertipler takip eylemiş; 1914 - 1918 seneleri arasında, yedi tertipte, çıkarılan kâğıt paralardan piyasada 158.748.563 liralık kâğıt para kalmıştı. Birinci tertipten sonra çıkarılan kâğıt paralara karşılık olarak, ancak Alman hazine tahvilleri temin edilebilmiştir.

Kâğıt para ile altın arasında, daha ilk zamanlarda hasıl olan farklar, Osmanlı Hükûmetinin aldığı bir çok zecrî tedbirlere rağmen, yıllar geçtikçe çoğalmış; hatta kâğıt para tedavülü bütün memlekete de teşmil edilememişti. Memleketin bazı kısımlarında yapılan askerî mübayaaları hükûmet, altınla ödemek zorunda kalmış ve kâğıt para karşılığı olan 6,5 milyon altından bir milyon küsuru bu mübayaalarda sarfedilmiştir.

Esasen hiç bir zaman bilfiil bize teslim edilmemiş olan bu altınların mütarekede Viyanada ve Berlinde itilâf devletlerinin eline geçmesinden ve kurtarılmasına da imkân bulunamamasından dolayı kâğıt paranın bu kısmı da teminattan mahrum kalmıştı.

2 — CÜMHURİYET DEVRİNDE KÂĞIT PARALAR:

İşte bugün tedavülde bulunan kâğıt paralar, Meşrutiyet devrinden intikal eden karşılıksız paralardır. Bunlar, 1925 de hükûmete verilen kanunî bir mezuniyetle 1927 ve 1928 senelerinde, ayni evsafı haiz, ayni miktarda, kâğıt paralarla değiştirilmiş; 1930 da kabul edilen bir kanunla da, Cümhuri-

yet Merkez Bankası kurularak, Türkiyede banknot ihracı salâhiyeti bu bankaya verilmiş ve devletin çıkardığı kâğıt paraların mes'uliyeti de bu bankaya devredilmiştir. Devlet devrettiği kâğıt paraların miktarınca bankaya (158.748.563 lira) borçlanmıştır. Cümhuriyet Merkez Bankası, devraldığı kâğıt para miktarını artıramıyacak ancak bütün tedavül bankalarınca kabul edilmiş olan esaslar dahilinde emisyon yapabilecektir.

1929 sonlarında, muhtelif sebeplerle ve araya spekülâsyonun da girmesile, paramızın kıymetinde bazı temevvüçler olmuş ve bu yıl içinde bilhassa spekülâsyona mani olmak üzere, icap eden bütün tedbirler alınmış, kanunî zaviyeden olmasa da fiilî sahada paramızın kıymeti evvelâ bilvasıta sonra da bilâvasıta altına nazaran tesbit edilmiştir. Paramızın kıymeti, 1930-da İngiliz lirasına, sonra, İngiliz lirasının düşmesi üzerine, Fransız frankına ve Fransız frangının da kıymetinde husule gelen temevvüçler üzerine serbest piyasalardaki altın satışlarına göre ayarlanmıştır.

Cümhuriyet idaresi, karşılıksız bulduğu kâğıt paraları, bir taraftan itfa etmek, ona karşılıklar tesis eylemek; diğer taraftan yaptığı anlaşmalarla haricî ödemeleri usule bağlamak ve kontrol altına almak gibi lüzumlu bütün tedbirleri almış ve bu suretle paramızın gerek memleket içindeki gerek dışındaki kıymetinde tam bir istikrar temin eylemiştir. (*)

V. DEVLETİN KURDUĞU MALÎ MÜESSESELER.

Cümhuriyet devrinde, millî ekonominin ve millî sanayiin kurulması ve genişlemesi için yıllar geçtikçe artırılan devamlı ve programlı çalışmalar, millî malî müesseselerin de kurulmasını, çoğalmasını temin etmiştir. Millî malî müesseselerin en müihmleri bizzat devlet tarafından kurulmuş veya devlet tarafından finanse edilmiştir.

1 — CÜMHURİYET MERKEZ BANKASI:

1930 yılında kabul edilen bir kanunla kurulan bu banka; iskonto fiyatını tesbit ve para piyasasını ve tedavülünü tanzim etmek; hazine muamelelerini yapmak; hükûmetle birlikte Türk kâğıt parasının kıymetindeki istikrarı temine matuf bütün tedbirleri almak vazifesini görmektedir. Bankanın 15 milyon sermayesinin % 70 i ödenmiştir. Bankada hükûmetin, beheri 100 lira itibarî kıymetteki hisse miktarı, 35.976 adettir.

Banka 3 Birinciteşrin 1931 de işe başlamış ve kanunla kendisine verilen vazifeleri muvaffakıyetle başarmakta bulunmuştur.

2 — EMLÂK BANKASI:

Memleketin imarına yardım etmek için bina üzerine ve üzerine bina yapılacak arsa sahiplerine ikrazatta bulunmak üzere bu banka 1926 da ka-

(*) 1931 senesine ait malûmat 3/10/1931 deki ve 1932 ilâ 1937 ye ait malûmat kânunuevvel sonlarındaki ve 1938 e ait malûmat da mayıs 1938 sonundaki vaziyete göre hazırlanmıştır.

bul edilen bir kanunla kurulmuştur. Bankanın sermayesi 20 milyondur ve yarısı hazineye ait emlâkin devri suretile devletçe temin olunacaktır. Hazinece bankaya 1937 hesap devresi sonuna kadar 7 küsur milyon liralık gayrimenkul devredilmiş ve bunlardan 5.891.268 liralığı bankaca satılmıştır.

Memleketin imarına yardım vazifesini muvaffakiyetle yapmakta devam eden bu bankanın sermayesi pek yakında yeniden devredilecek emlâk ile tamamlanacaktır.

3 — SÜMER BANK:

1933 de kabul edilen bir kanunla kurulan bu bankanın vazifesi, hususî kanunlarla verilen salâihyetlere istinaden yapılacak fabrikalar dışında kalan devlet sermayesile kurulmuş ve kurulacak bütün fabrikaları işletmek; sanayi plânlarını realize etmek için yeni fabrikalar tesis eylemektir. Kuruluşunda 20 milyon lira olan bankanın sermayesi artırılmış; 1937 hesap devresinin sonunda nominal sermaye miktarı, 80.500.000 liraya çıkarılmıştır. Bu sermayenin 35.836.108 lirası tediye edilmiştir.

Banka 1938 yılı içinde beş yıllık sanayi programını muvaffakiyetle ikmal edecek ve bunun için de 90 milyon lira sarfeylemiş olacaktır. Bankanın sermayesi ve bankaya açılan haricî krediler tamamen devlet tarafından taahhüt ve temin edilmiş bulunmaktadır.

4 — ETİBANK:

Memlekette madenciliğin inkişafını temin etmek ve maden cevherlerini işletmek üzere 1935 de kabul edilen bir kanunla kurulan bu bankanın sermayesi 20 milyon liradır. Bu sermayenin tamamı devletçe temin edilecektir. 1937 hesap devresi sonunda sermayenin tediye edilen mikdarı 15.839.596 liraya baliğ olmuştur.

Etibank, hükûmetin maden programını realize etmek işini üzerine almıştır.

5 — DENİZBANK :

1937 yılında kabul edilen bir kanunla; deniz, göl, nehir ve limanların kıyılarında deniz ticareti, sanayii ve inşaatı yapmak; denizcilik işlerine kredi açmak; deniz sıhhî ve içtimaî yardım teşkilâtı kurmak ve işletmek; elhasıl denizciliğe ait yapılması icap eden muameleleri yapmak üzere kurulan bu bankanın sermayesi, 50 milyon liradır. Bu para devlete ait deniz ve göl vasıtalarının ve devlete ait bazı hisselerin bankaya devredilmesi ve hükûmetçe verilecek tahsisat ve kıymetlerin de ilâvesi suretile temin edilecektir.

Denizbank bu yıl içinde faaliyete başlamıştır.

Deniz vasıtaları satın alınması için 10 milyon liralık taahhüdata girişilmesine mezuniyet veren bir kanunla bedeli dört yılda ödenmek üzere 9.956.190 lira kıymetinde 12 vapur satın alınmış ve bedellerinin 886.445

lirası 1936 da, 4.669.673 lirası 1937 de ödenmiştir; 1938 de de 3.723.648 lirası ödenecek ve geriye kalanı da 1939 da ödenmiş olacaktır.

1938 yılı içinde devlete geçen Fenerler İdaresi de Denizbank kanunu ile bu bankaya devredilmiştir.

6 — TÜRKİYE CÜMHURİYETİ ZİRAAT BANKASI:

Elli yıllık bir tarihi olan Ziraat Bankası da, Cümhuriyet devrinde, memleket ziraatini finanse edecek bir hale getirilmiştir. Mutlakiyet devrinde ve büyük harp içinde mevcudunun devlet tarafından kullanılması yüzünden banka, Cümhuriyet devrine, kasaları bomboş bir halde intikal eylemişti.

Cümhuriyet devrinde; bankanın sermayesini tesise yarayan arazi vergisi tahsilâtından ayrılan % 6 «menafi hissesi» nin verilmesine devam edilmekle beraber ayrıca 1923 de kabul edilen iki kanunla, İstanbul Hükûmetinin istikraz ettiği paralara mahsuben 2.900.000 lira tediye olunmuş ve 1924 de kabul edilen bir kanunla da Meşrutiyet devrinde evvelki zamana ait borçlara mukabil bankaya sekiz yıl içinde 4.447.062 lira ödenmesi taahhüt edilmiş ve her yıl bütçesine konulan paralarla bu borcun 3.690.911 lirası nakden ödenmiş ve bankaya ayrıca devredilen hazine senetlerinden de, 1937 ye kadar bankaca 205,670 lira tahsilât yapılmıştır. Bundan maada, bankaya 1936 malî yılından itibaren ayrıca, fevkalâde ihtiyat akçesi olarak bir milyon lira verilmeğe başlanılmıştır.

Menafi hisselerinden 1923 denberi bankaya verilen paranın yekûnu 12.094.966 liraya baliğ olmaktadır.

1937 de kabul edilen yeni «Türkiye Cümhuriyeti Ziraat Bankası» kanunu, bankanın sermayesini 100 milyon liraya çıkarmış ve bu sermayenin artırılan kısmının (70 milyon lira) 1938 malî yılından itibaren her sene umumî bütçe yekûnunun % ½ si nisbetinde ödenecek paralarla ve ayrıca devletçe verilecek fevkalâde tahsisatlarla tamamlanması derpiş edilmiştir. 1938 malî yılı bütçesine Ziraat Bankasına verilmek üzere konulan tahsisatın yekûnu 2.231.000 liradır.

Bankanın 1937 hesap devresi sonu itibarile ödenen sermaye miktarı 32.072.800 liraya baliğ olmuştur.

7 — DEVLETİN İŞTİRAKİ OLAN BANKALAR:

Memlekette millî bankacılığın inkişafında büyük payı olan İş Bankasına devlet 580.230 liralık bir sermaye ile iştirak ettiği gibi Adapazarı Türk Ticaret Bankasında 250.000 liralık, Akhisar Tütüncüler Bankasında da 140.000 liralık hissesi bulunmaktadır.

VI. MEMURLUĞU KORUYAN MALİ TEDBİRLER.

Cümhuriyet devrinde, devlet memurunun, Cümhuriyet prensiplerini tatbik edecek, tahakkuk ettirecek bir seviyeye yükselmesini temin için alınan

tedbirler, malî tedbirlerle takviye edilmiştir. Malî tedbirler, devlet memurlarını her safhada: alınmalarında, terfilerinde, tekaütlüklerinde korumaktadır.

1 — MEMUR AYLIKLARI:

Eskiden devlet memurlarının aylıkları, «maaşı aslî», «tahsisatı fevkalâde» den terekküp ediyor ve bundan maada bir kısım memurların aylıklarına da pahalılık zammı, maktu tahsisat, huzur hakkı, makam tahsisatı, ihtisas zammı gibi muhtelif adlarla ayrıca bir takım ilâveler yapılıyordu. Memur aylıklarının bir esasa bağlanmaması yüzünden, aylık dereceleri, tesbiti müşkül ve hattâ kabil olamayacak derecede çoktu. Bundan başka, devlet teşkilâtında sabit bir kadro da yoktu. Her yıl bütçelerine bir kadro cetveli bağlanır ve Meclis lüzumsuz yere bu kadrolarla işgal edilirdi.

Cümhuriyet devrinde aylıkların tesbitinde, ödenmesinde, memur alınmasında, terfilerdeki tedbirler şöyle hulâsa edilebilir:

a) Devlet memurlarının aylıkları, 40 liradan başlamak ve 600 lirada nihayet bulmak üzere 19 derecede toplanmış ve aylık dışındaki ilâveler ortadan kaldırılmış ve aylıkların tesbitinde bilhassa az aylıklı memurlara daha geniş zamlar yapılmıştır.

b) Devlet memurlarının aylıkları peşin ödenmeğe başlanılmıştır.

c) Devlet memurluğuna girişte, yüksek tahsil görenlere fazla aylık verilmesi temin olunmuştur. Orta mektep ve lise mezunları âzamî 60 lira ile hizmete alındıkları halde yüksek tahsili olanların 84 lira, ayrıca bir ecnebi lisanı bilenlerin 98 lira, ecnebî bir memlekette ihtisas tahsili yapanların da 108 lira ile hizmete girmeleri temin edilmiştir.

d) Terfiler ehliyetle beraber kıdeme de istinat ettirilmiş ve üç senede bir (yüksek tahsili olanlarda iki sene) terfi esası kabul olunmuştur.

e) Memurların hastalanması halinde kendilerinin hastahane, doktor ve ilâç masraflarını devlet ödemektedir.

f) 165 liraya kadar maaş alan memur çocukları için yatılı devlet mekteplerinde ödenecek pansiyon ücretlerinden % 10 tenzilât yapılmaktadır.

2 — TEKAÜDİYELER:

Memlekete uzun müddet hizmet ettikten sonra yorulan, hizmet görürken malûl olan devlet memurlarının son yıllarını iyi ve rahat geçirebilmelerini ve ölümlerinde dullarının, yetimlerinin geçinebilmelerini temin için alınan tedbirler:

A) Eski tekaüt kanununa göre bağlanmış bütün teka'üt ve yetim aylıklarına, Cümhuriyet devrinde, % 10 ve askerî malûllerin aylıklarına da % 25 nisbetinde bir zam yapılmıştır.

B) Cümhuriyet devrinde hazırlanan yeni tekaüt kanununa göre:

a) Eskiden 30 sene olan tekaütlüğü isteme hakkı yeni kanunla 25 seneye indirilmiştir.

b) Tekaüt aylıkları; bir taraftan maaş derecelerinin yüksek tesbit edil-

mesi ve diğer taraftan temin edilen tekaüdiyenin de fazla bulunması dolayısile eski tekaüt kanununa göre bağlanan aylıkların bir kaç misline çıkarılmıştır.

c) Eskiden mütekaidin ölmesi halinde yetimlerine tekaüt aylığının yarısından azı bağlanmakta idi. Yeni kanunla tekaüt aylığı, mütekait de dahil olduğu halde, yetimler arasında müsavi olarak taksim edilmekte ve mütekaidin hissesi çıkarılarak bakiye yetimlere aylık olarak bağlanmaktadır.

d) 30 sene ve daha fazla hizmet edenlerin gerek kendilerine gerek ölümleri halinde yetimlerine bağlanacak tekaüt aylıkları daha yüksek tutulmakla beraber ayrıca bir yıllık memuriyet aylığı tutarında ikramiye verilmesi esası da kabul edilmiştir.

e) Malûl olanların, malûliyet zamları artırılmış ve bilhassa harpte malûl olanlara ve ölenlerin yetimlerine daha yüksek nisbette maaş verilmesi ve tekaüt olan bütün askerlere ve yetimlerine bağlanacak maaşların hesabında üç senelik bir yıpranma hizmet zammı yapılması temin olunmuştur.

f) Şehit ailelerine ve harp malûllerine inhisar satışlarından ayrılan % 3 lerle ayrıca yardımlar da yapılmaktadır.

g) Tekaüt aylıkları, üç aylığı tamamen ve peşin olarak ödenmekte ve aylığın kesilmesini icap ettiren hallerde ödenen aylıklar geriye alınmamaktadır.

VII. YENİ MALİ TEŞKİLÂT.

Gerek devlet masraflarına, gerek vergilere ait mali kanunlar, Cümhuriyet devrinde, memleket ihtiyaçlarına ve yeni mali prensiplere uygun olarak tamamen yeniden tanzim edilmiştir. İyi kanunların ancak iyi memur ve iyi kontrol ile tatbiki mümkün olduğundan bu hedefe ulaşmak için malî teşkilâtta da, ihtiyaçlara göre, ıslahlar yapılmıştır. Bilhassa bu ıslahat, 1935 malî yılında, yeni maliye teşkilât kanunu ile tekemmül eylemiştir:

a) Maliye teşkilât kanunu ile kültüre çok ehemmiyet verilmiştir. Maliye hizmetine başlamak için en az tahsil şartı, lise mezunu olmaktır. Ehemmiyeti ikinci derecede kalan hizmetler için, lise mezunu bulunmaması halinde, orta mektep mezunu olanlar imtihanla alınmaktadır.

Yüksek tahsili olmayan memurların tayin edileceği hizmetler tahdit edilmiş ve bundan maada, 165 lira aylıklı hizmetlerin yukarısındaki yerlere de ancak yüksek tahsilî bulunanların geçeceklerine dair kayıtlar konulmuştur.

Maliye Vekâleti yüksek tahsilli memurların miktarını çabukça arttırabilmek için, Siyasal Bilgiler Okulunda, bütün masrafları kendine ait olmak üzere, her yıl yüz talebe okutmaktadır. Diğer taraftan yine her yıl, muntazaman, muhtelif Avrupa memleketlerine stajiyer memur ve talebe gönderilerek, ihtisas tahsili yapan memur adedi de çoğaltılmaktadır.

Yüksek thsili olmayan memurların, imtihanla Maliye Meslek mektebine alınarak iki yıllık bir tahsil ve staj ile seviyeleri yükseltilmektedir.

Memurların fikrî seviyelerini yükseltmek için de neşriyata bilhassa ehemmiyet verilmektedir.

b) Maliye teşkilât kanunu ile hizmetler; muhasebe, varidat ve tahsilât olmak üzere üç ihtisas kısmına ayrılmıştır. Bu hizmetlerden birine giren memur, diğerine geçebilmek için muayyen şartlara tâbi tutulmaktadır.

c) Teşkilât kanunile kontrola ehemmiyet verilmiş ve bütün vilâyetlerde defterdarlara bağlı, mahallî bir kontrol teşkilâtı vücude getirilmiştir. Kontrol memurları, vilâyet merkezinde, kazalarda bütün muameleleri, servis servis, teker teker, kontrol etmekte ve şikâyetleri de dinlemektedir.

Maliye Vekili namına bütün malî muameleler üzerinde teftiş yapmağa mezun Maliye Teftiş Heyetinin kadrosu da yeni kanun ile mühim miktarda arttırılmış ve salâhiyeti de genişletilmiştir.

Memur yetiştirmede takip edilen prensip: halkla çok teması olan maliye memurlarını, **«halk ile temaslarında, halk için çalışan bir halk hükûmetinin tabiî vasfı olan azamî dikkat ve ihtimamı»** göstermelerini **«ve azamî emniyet ve inan vermek şiarlarının inkişafına bilhassa itina»** etmelerini temin edecek şekilde yetiştirmektir.

Malî kanunlarımız, devletle istihkak sahiplerinin ve mükelleflerin haklarını aynı ölçüde tutmaktadır. **«Cümhuriyet rejiminde, nefi hazine demek; kanunun hazine lehine tesbit ettiği hakla, kanunun mükellefi karşılaştırdığı vazifeyi gayet denk bir halde elde tutmak demek»** tir. Bu büyük prensip, maliye memurlarının tatbikat rehberidir.

VIII. TAPU VE KADASTRO.

Tapu ve kadastro işlerinde takip edilen prensip: vatandaşların gayrimenkuller üzerindeki bütün haklarını emniyet altına alan ve gayri menkullerden her türlü istifade imkânlarını kolaylaştıran bir sicil tesis etmektir.

Cümhuriyet devrinde, tapu ve kadastro işlerinde, bu prensibi realize etmek için yapılan yenilikler, kısaca, şunlardır:

1 — GAYRİ MENKULLERE AİT HAKLAR:

a) Mülkiyet:

Gayri menkul tasarruflarına dair Cümhuriyet devrine intikal eden mevzuat, arazinin mühim bir kısmını teşkil eden mirî arazide vatandaşlara geniş bir mülkiyet hakkı tanımıyor, ancak bir tasarruf hakkı veriyordu. Müeccel icareli olan vakıf yerlerde de vaziyet aynı idi. Bu, gayri menkullerin imarına ve bilhassa vaktinde tesciline mani oluyor, hatta bir çok gayri menkullerin kayıt harici kalmasına sebebiyet veriyordu.

Cümhuriyet devrinde, 1926 yılı içinde meriyet mevkiine giren medeni kanunla mirî arazinin tavizsiz, kayıtsız olarak, yeni vakıflar kanunu ile de icareteynli ve mukataalı gayri menkullerin mülkiyeti, az bir taviz mukabilinde, mutasarrıflarına geçirilmiştir.

b) Mülkiyetin gayri aynî haklar ve mükellefiyetler:

Gayri menkuller üzerindeki tasarruf muamelelerinin bu kısma ait olanları, eski devirlerde pek mahduttu. Cümhuriyet devrinde yine medenî kanunla pek mütenevii irtifak hakları ve bir çok mükellefiyetler (meselâ geçit, mecra, üst hakları gibi..) tesis edilmiş ve bu suretle tasarruf muamelelerine genişlik verilmiş ve gayri menkullerden intifa imkânları çoğaltılmıştır.

c) Rehin hakkı:

Eski devirlerde pek mahdut olan bu hak, medenî kanunla genişletilmiş ve borç senedi, irad senedi ve gayri menkul karşılık gösterilerek obligasyon ihracına imkân veren hükümlerle, gayri emnkullere bağlanan sermayelere tedavül kabiliyeti temin olunmuştur.

2 — GAYRİ MENKULLERE AİT HAKLARIN TEMİNİ:

a) Sicil teminatı:

Eski mevzuat tapu kayıtlarına lâzım geldiği kadar ehemmiyet vermiyordu. Yeni mevzuat ile takip edilen gaye, gayri menkullere ait hakları, sahiplerine, varislere, üçüncü şahıslara karşı tapu sicilli ile teminat altına almaktır. Bugün tapu sicilline geçirilmiş olan bir hakkın, mahkeme kararı olmadan, sicilden düşürülmesine imkân yoktur. Üçüncü şahısların haklarını korumak için tapu sicillerinde aleniyet esası kabul edilmiştir. Tapu sicilli devletin teminatı altında bulunmakta ve sicillerin tutulmasından doğacak zararlardan dolayı hazine mes'uliyet deruhde etmektedir.

b) Yeni siciller:

Eski tapu kayıtları, medenî kanunla gayri menkuller üzerinde nazara alınan bütün hakları, tam bir emniyetle tescil ve takip edecek bir vaziyette değildi. Tescile verilen ehemmiyet, iyi sicil tesisi ile tekemmül edebileceğinden tapu kayıtlarının, gayri menkullere ait bütün hakların tesciline imkân verecek ve ihtilâflara mahal bırakmayacak şekilde, yeniden tesisine lüzum hasıl olmuştur. Bunun için de, medenî kanunda olduğu gibi, İsviçre örnek olarak alınmış; mühim merkezler başa alınmak suretile bütün memlekette, İsviçre sicillerine müşabih olarak, yeni sicillerin tesisine başlanılmıştır.

Yeni sicillerin mümeyyiz vasfı: her gayri menkule ayrı bir sahife tahsis etmek, her birinin vasıflarını, teferrüatını, tesisatını, vergi ve sigorta kıymetlerini, fennî ölçülerini ve plânlarını ihtiva eylemektir.

Sicillerin tesisini ancak iyi bir kadastro temin edebileceğinden bütün memlekette kadastro yapılmasına 1924 denberi faaliyetle devam edilmektedir.

3 — TAPU VE KADASTRODA ELEMAN:

Tapu ve kadastro işleri, bir taraftan hukukî ve diğer taraftan fennî bilgiye istinat etmektedir. Bu idareye iyi eleman temini için tapu ve kadastro

işlerine örnek olarak alınan İsviçreye, ihtisas yapmak üzere, memurlar gönderilmiş ve tapu ve kadastro mektebi de, idarenin ihtiyacına yarayacak memurların yetişmesini temin edecek bir vaziyete getirilmiştir.

***

Tapu kayıtlarının temini için bir kolaylık olmak üzere tapu harçları basit bir hale konulmuş ve harç nibeti de % 50 nisbetinde indirilmiştir.

CUMHURİYET BÜTÇELERİNİN 15 YILLIK İNKİŞAF SEYRİ.

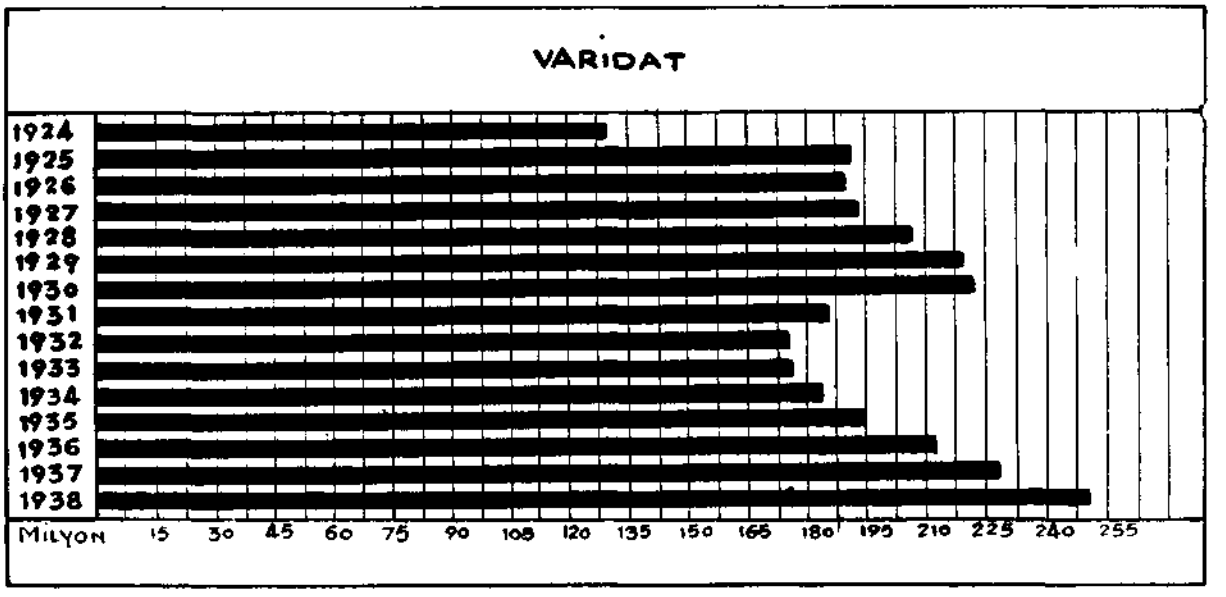

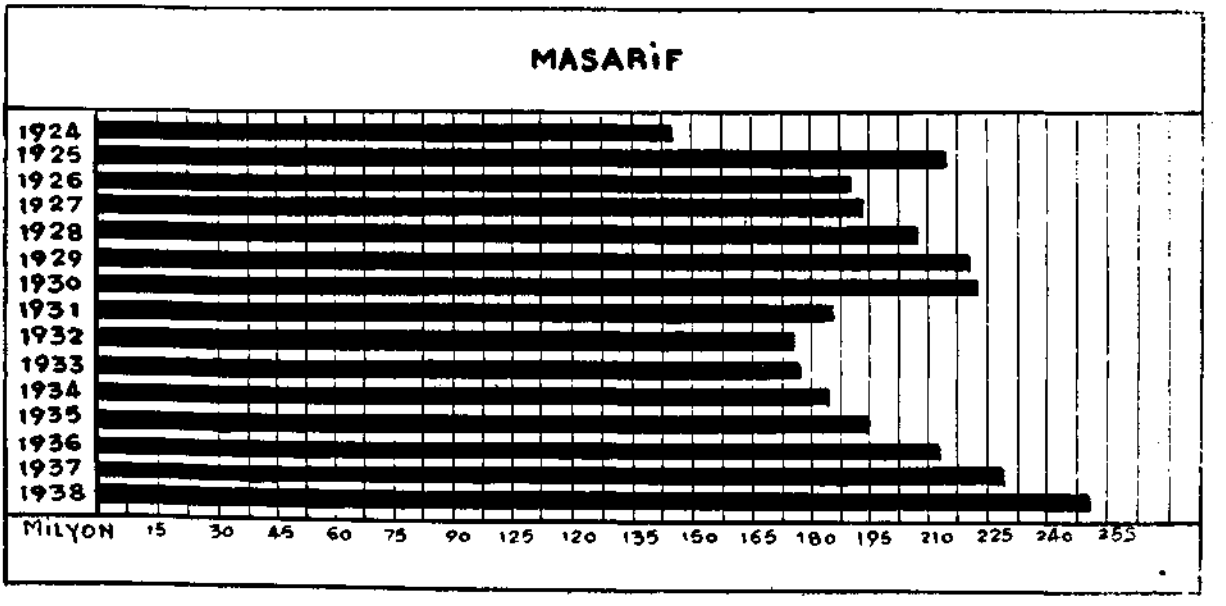

CUMHURİYETİN SON DÖRT HESABI KATÎ NETİCELERİ

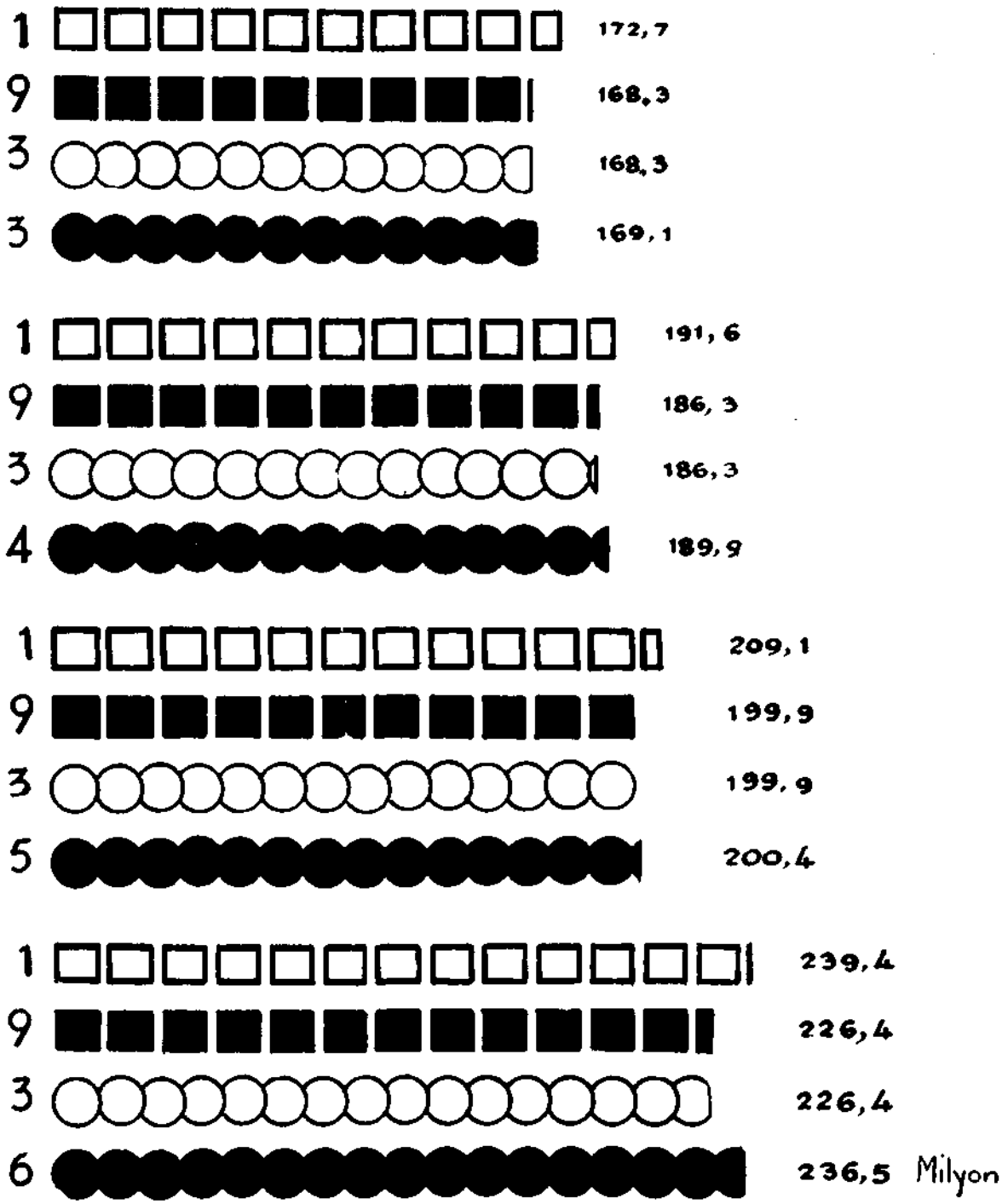

MÜHİM VE MÜSMİR İŞLERİN, CUMHURİYETİN İLK VE SON HESABI KATİLERİNDE VE SON BÜTÇESİNDEKİ MEVKİİ

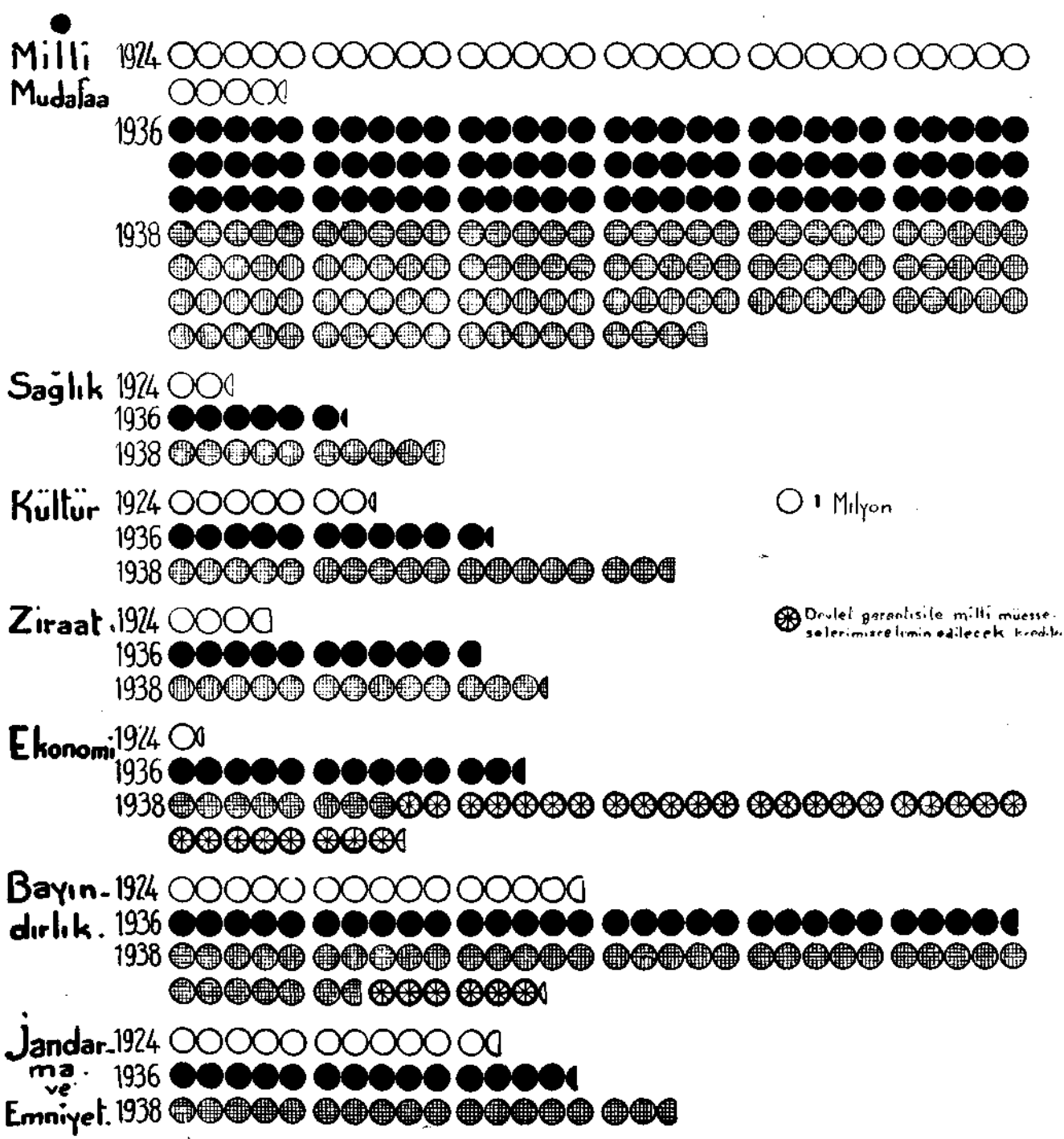

CUMHURİYET DEVRİNDE DEVLET TAHSİSLERİ VE TEMİN EDİLEN KREDİLER

AYNEN ve NAKTEN)

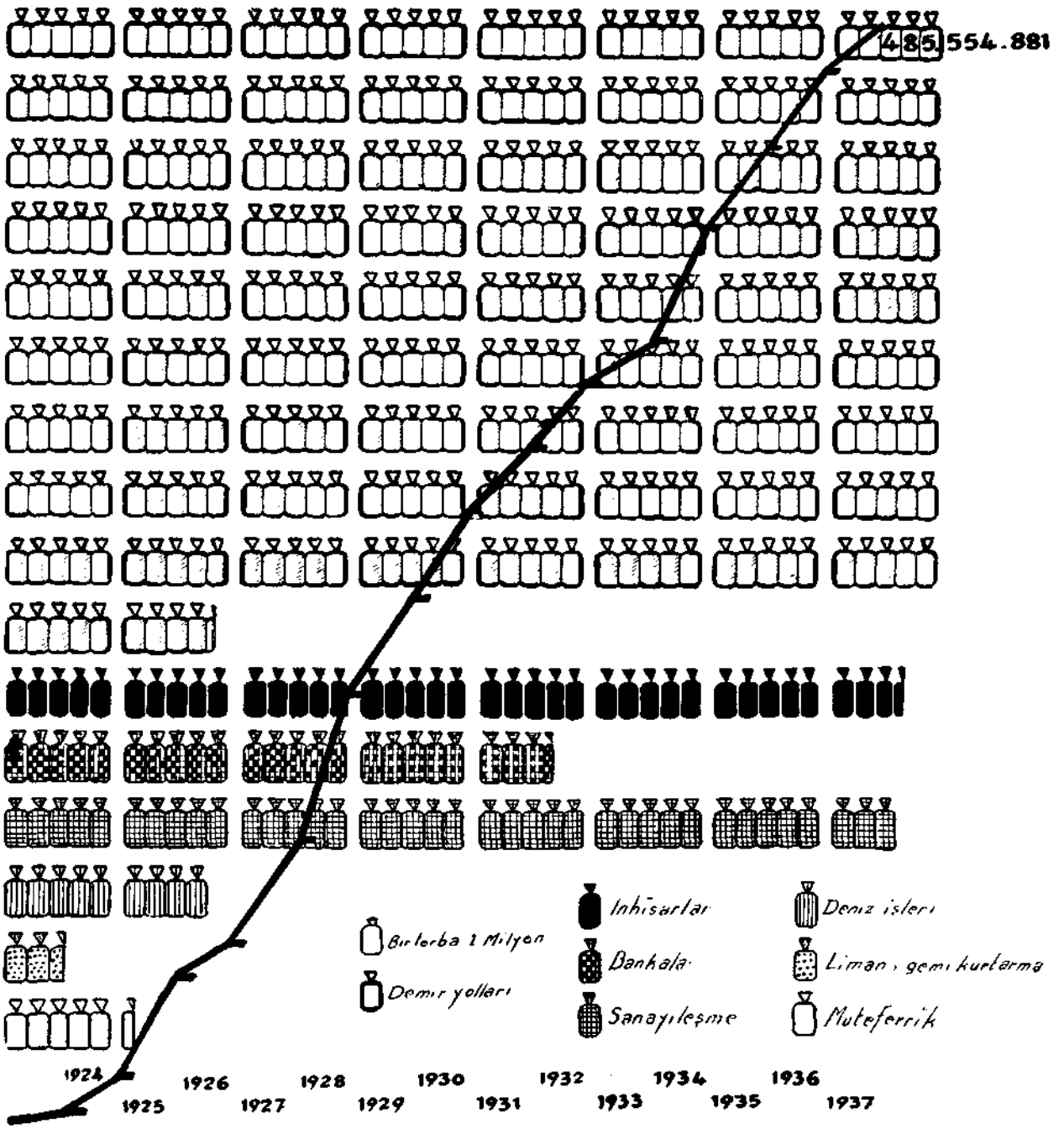

⑤

MUTLAKİYET, MEŞRUTİYET VE CUMHURİYET DEVİRLERİNDE KÖYLÜNÜN VERGİ YÜKÜ

1903

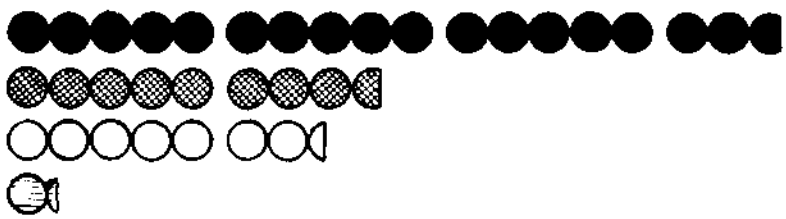

1910

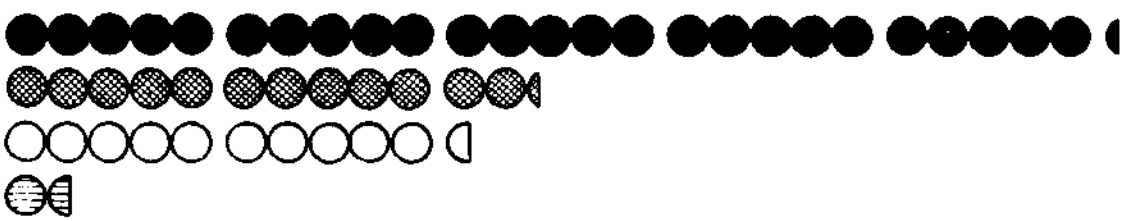

1935

● Vergi ve Resimler ◍ Vasıtasız vergiler ○ Vasıtasız vergilerden Köylüye düşen hisse ◎ Vasıtasız vergilerden şehirliye düşen hisse

TAHSİLATIN SON BEŞ YILLIK İNKİŞAF SEYRİ .

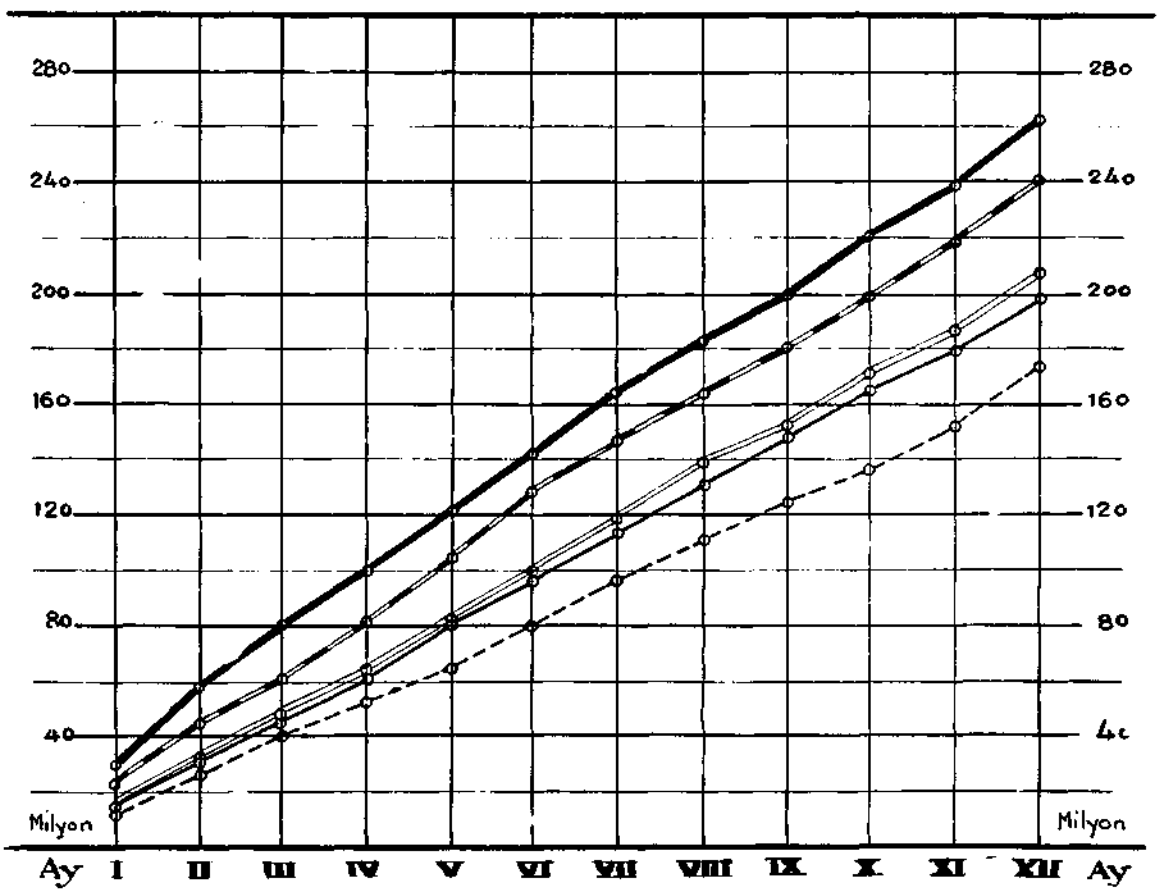

MEŞRUTİYET DEVRİNDE ÇIKARILAN DAHİLÎ İSTİKRAZIN MEŞRUTİYET VE CUMHURİYET DEVRİNDEKİ SEYRİ

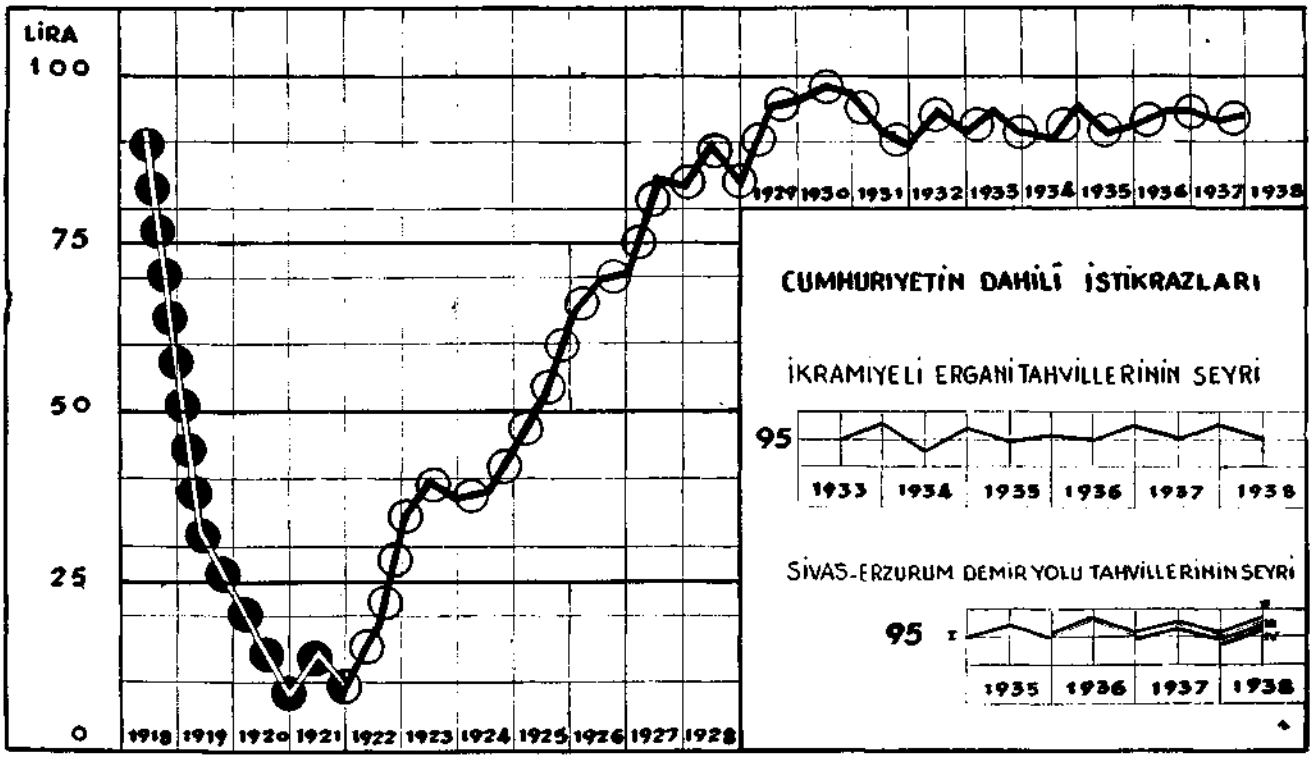

İNGİLİZ LİRASININ VE FRANSIZ FRANGININ TÜRK LİRASINA GÖRE KIYMET TEMEVVÜÇLERİ

—YILLIK VASATİLER—

1 İNGİLİZ LİRASININ YILLIK KIYMET VASATİLERİ.

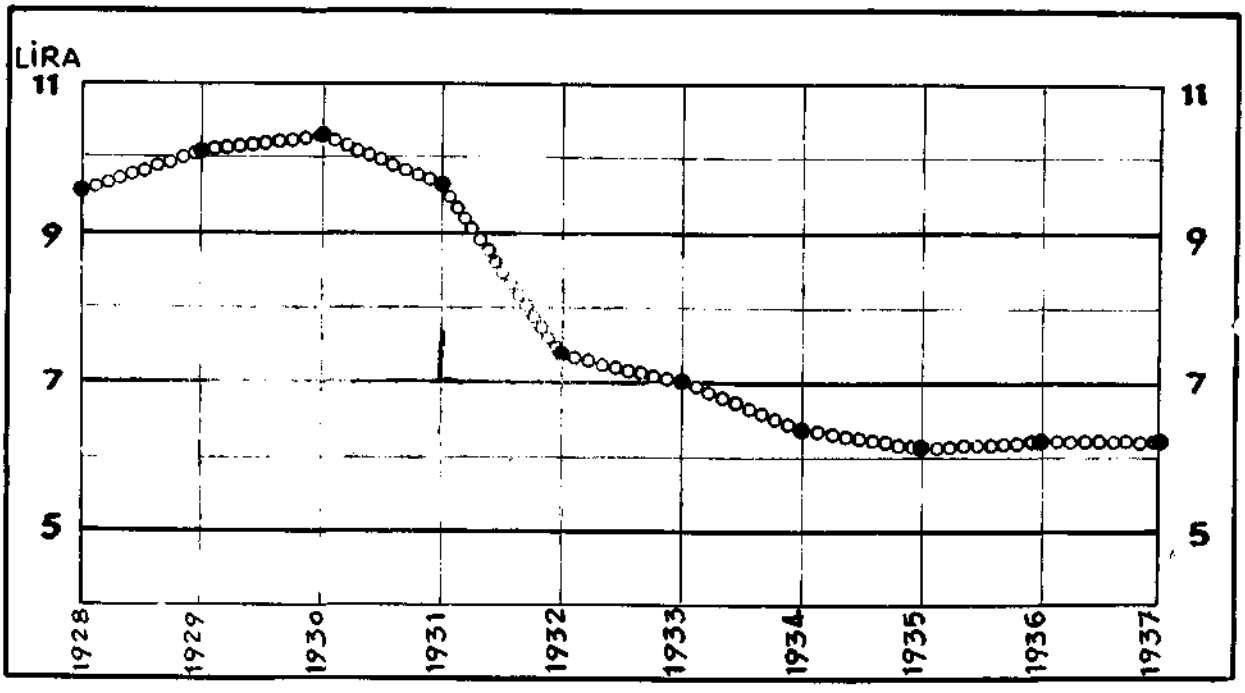

20 FRANSIZ FRANGININ YILLIK KIYMET VASATİLERİ.

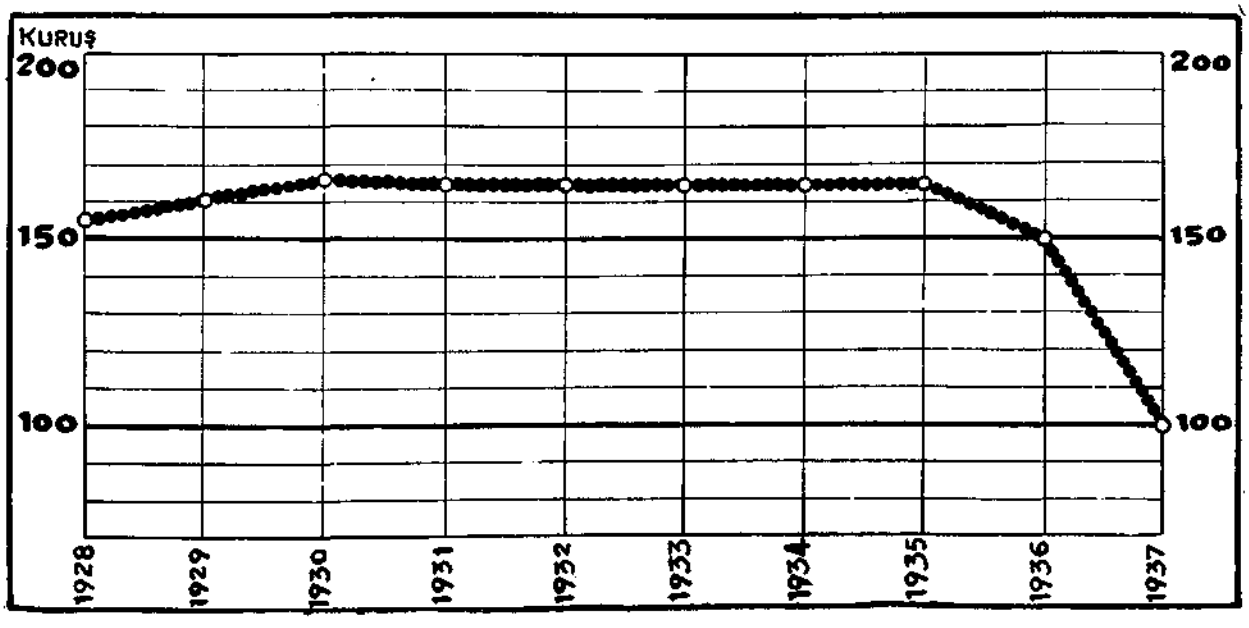

CUMHURİYET DEVRİNDE EVRAKI NAKDİYE TESİS VE TEMİN EDİLEN KARŞILIKLAR

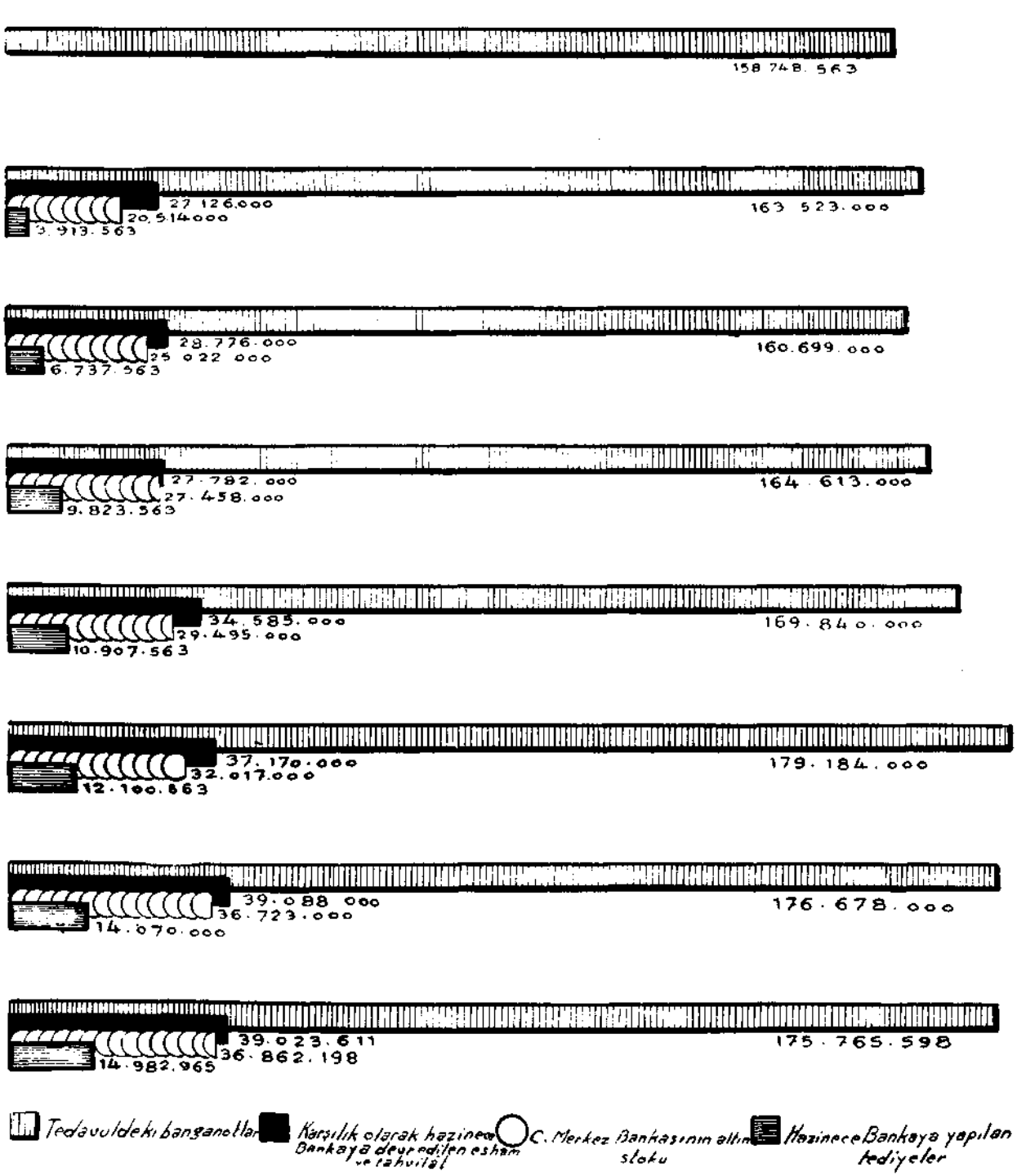

Maarif Vekâleti

Cümhuriyet devrinde kültür

Türkiye Ulu Önder Atatürk'ün yüksek rehberliğile mukadderatını eline aldığı gündenberi kültür hayatına yeni, geniş ve canlı bir cereyan verdi. Millet, kendisini kuşatmış olan düşmanlara karşı binbir güçlük arasında istiklâlini ve şerefini ahramancasına müdafaa ile meşgul olduğu sıralarda bile kültür hayatını ihmal etmedi. Sakarya harbinden önce, 15 Temmuz 1337 tarihinde Ankara'da toplanan Maarif Kongresinde Atatürk, irat buyurdukları nutukta «asırların mahmûl olduğu derin bir ihmali idarenin bünyei devlette vücude getirdiği yaraları tedavi için masruf olacak himmetlerin en büyüğünü hiç şüphesiz irfan yolunda ibzal etmemiz lâzımdır. Gerçi bugün maddî ve manevî menabii kuvamızı, hududu milliyemiz dahilindeki memleketlerimizde müstevli bulunan düşmanlara karşı istimal etmek mecburiyetindeyiz; irfanı memleket için tahsis edilebilen şey müstakbel maarifimize mabihil - istinat olacak bir temel kurmağa kâfi değildir. Ancak vâsi ve kâfi şerait ve vesaite malik olunçaya kadar geçecek eyyamı cidalde dahi kemali dikkat ve itina ile işlenip çizilmiş bir millî terbiye programı vücude getirmeğe ve mevcut maarif teşkilâtımızı bugünden müsmir bir faaliyetle çalıştıracak esasları ihzar etmeğe hasrı mesai eylemeliyiz.» cümlelerile Türkiyede kültür meselelerinin hayatî ehemmiytine işaret buyurmuşlardır. Ulu Önder, 1 Mart 1922 tarihinde Büyük Millet Meclisini açarken irat buyurdukları nutukta «Hükûmetin en feyizli ve en mühim vazifesi Maarif işleridir. Bunda muvaffak olabilmek için öyle bir program takip etmeğe mecburuz ki, o program milletimizin bugünkü halile, içtimaî, hayatî ihtiyacı ile, muhitin şartları ile ve asrın icaplarile tamamen mütenasip ve mütevafık olsun. Bunun için muazzam ve fakat hayalî, muğlâk mütalealardan tecerrüt ederek hakikate nafiz nazarlarla bakmak ve el ile temas etmek lâzımdır... Bir taraftan cehli izaleye uğraşırken, bir taraftan da memleket evlâdını içtimaî ve iktısadî hayatta fiilen müessir ve müsmir olabilmek için elzem olan iptidaî malûmatı amelî bir tarzda vermek usulü maarifimizin esasını teşkil etmelidir... Medenî ve asrî bir içtimaî heyetin ilim ve irfan yolunda yalnız bu kadarla iktifa etmiyeceği şüphesizdir. Millî dehanın inkişafı ve bu sayede lâyik olduğu medeniyet mertebesine yükselmesi bittabi âlî meslekler erbabını yetiştirmekle ve millî harsımızı yükseltmekle kabildir.» cümlelerile kültür programımızın esasını tesbit buyurmuşlardır.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükûmeti içte ve dışta birçok gaileler arasında uğraşırken bir taraftan okullar için yeni programlar neşretti; diğer ta-

raftan Lozan sulhü henüz imzalanmadan Ankara'da ilmî bir heyet toplandı ve kültür hayatımızın muhtelif cephelerine ait meseleleri tetkik etti.

CÜMHURİYET DEVRİNDE KÜLTÜR İNKILÂBI

On beş yıllık Cumhuriyet devrinin kültür faaliyeti genel bir tetkikten geçirilirse bu faaliyetin Atatürk İnkılâbının en karakteristik vasıflarını taşıdığı görülür.

Cümhuriyet devrinde kültür sahasında yapılan inkılâpların en önemlisi Türk kültürünün lâikleştirilmesidir. İskolastik, geri ve örümcekli kafalar yetiştiştirmekte sonuna kadar ısrar etmiş olan medresenin yanında İmparatorluk açmak zaruretinde kaldığı okulların hiçbirine lâik ruhu sokamamış, yetiştirdiği talebeye sağlam bir ilmî zihniyet vermeğe muvaffak olamamıştır. Meşrutiyet devrinde yapılan programlarda bile birtakım derslerde batıl hurafelere yer verilmiş, din derslerinde mucizelerin fennen isbatı gibi fen derslerinde alınan fikirlere taban tabana zıt olan bahislerle talebenin zihinleri altüst edilmiştir. Kültürümüzü lâikleştirmedikçe Türk kültürüne sağlam bir cereyan verilemiyeceğine kani olan Ulu Önder 1924 Martının birinde Büyük Millet Meclisini açarken irat ettikleri nutukta «Milletin ârâyi umumiyesinde tesbit olunan terbiye ve tedrisatın tevhidi umdesinin bilâifatei an tatbiki lüzumunu müşahede ediyoruz. Bu yolda teahhürün zararları ve bu yolda tehalükün ciddî ve derin semereleri seri kararınıza vesilei tecelli olmalıdır» sözlerile tevhidi tedrisatın lüzum ve zaruretine işaret buyurmuşlardır. Büyük Millet Meclisi 3 Mart 1924 tarihinde Atatürk'ün yüksek irşatlarile bir taraftan hilâfeti ilga ederken öte taraftan medreseleri kapatarak tedrisatı tevhit etmiş, bu suretle Türk vatandaşlarının geri ve batıl akide ve fikirlerin tesiri altında yetişmelerinin önüne set çekmiştir. Muhtelif tarihlerde irat buyurdukları nutuklarda «cihan ailei medeniyetinde mevkii ihtiram sahibi olmak isteyen Türk milleti evlâtlarına vereceği trbiyeyi mektep ve medrese namında biribirinden büsbütün başka iki nevi müesseseye taksim etmeğe hâlâ katlanabilir miydi? Terbiye ve tedrisatını tevhit etmedikçe ayni fikirde, ayni zihniytte fertlerden mürekkep bir millet yapmağa imkân aramak abesle iştigal olmaz mıydı?», «Köhne zihniyetlerler, maziperestlikle muhafazai mevcudiyet mümkün değildi», «Millî terbiye ile inkişaf ve ilâ edilmek istenilen genç dimağları bir taraftan da paslandırıcı, uyuşturucu, hayalî zevaitle doldurmaktan dikkatle içtinap etmek lâzımdır» vecizelerile tedrisatın lâikleştirilmesindeki zarureti vuzuh ve sarahatle tesbit buyurmuş olan Atatürk, lâikliği Türkiye ve Türk kültürü için en esaslı bir prensip olarak ele alarak medreseleri, tekkeleri ve bütün hurafelerin ve batıl itikatların kaynaklarını kurutmakla bizi asırlardanberi ilerlemekten alıkoymuş olan en önemli âmillerden kurtarmış oldu. Bugün Türk çocuğu her işte yanlış ve muzır akidelere göre değil, pozitif ilimlerin ilmî metodlarla elde ettikleri haikatlere göre düşünecek, karar verecek ve iş yapacak bir yolda ve karakterde yetişmektedir.

Cümhuriyet devrinde Türk kültürünün kazandığı diğer önemi karakter de milliyetçiliktir. Din ile milleti biribirinden ayırmıyan bir zihniyetin tesiri

altında okullarında Türk çocuklarına ilk okuma kitabı olarak kendi dilinde yazılmamış eserleri veren, programlarında arapça ve farsçaya türkçeden daha önemli ve daha geniş bir mevki ayıran, Türk tarihi yerine islâm tarihini okutan İmparatorluk, son zamanlarda «Türk» kelimesini kitaplardan ve okullardan kaldıracak derecede gaflet ve dalâlet içinde yüzüyordu İmparatorluk bu geri zihniyetle Türk çocuğuna kendi milli benliğini tanıtmaktan çok uzaktı. Türkün hayat ve istikbali için Türk çocuklarına millî terbiye vermenin önemine muhtelif nutuklarında «Türkiyenin terbiye ve maarif siyasetini her derecesinde tam bir vuzuh ve hiçbir tereddüde mahal vermeyen sarahatle ifade etmek ve tatbik etmek lâzımdır. Bu siyaset her mânasile millî bir mahiyette irae olunabilir. «Bir esasen millî mevcudiyetin temelini millî şuurda ve millî birlikte görmekteyiz», «Biz doğrudan doğruya milliyetperveriz ve Türk milliyetçiyiz. Cümhuriyetimizin mesnedi Türk camiasıdır. Bu camianın efradı ne kadar Türk harsı ile meşbu olursa o camiaya istinat eden Cümhuriyet de o kadar kuvvetli olur», «Türk milletinin millî dili ve millî benliği bütün hayatında hâkim ve esas kalacaklardır» vecizelerile işaret buyurmuş olan Atatürk, bizzat başardığı Türk Tarih ve Dil inkılâplarile Türke kendi benliğinin en parlak belgelerini verdi. Bugün Türk okullarına devam eden her Türk çocuğu, dünyada ilk medeniyeti kuran ve bu medeniyeti cihanın dört bucağına ulaştıran bir millete mensup olduğunu red ve inkâr edilmesine ihtimal olmıyan ilmî delillerle öğrenmekte, ana dilinin bütün dillere kaynak olacak derecede güzel ve işlenmiş olduğu kanaatine varmaktadır. Bir taraftan arapça ve farsçanın bir taraftan da arap harflerinin zararlı tesirlerinden hem programlarımızı, hem dilimizi kurtaran Atatürk, Türk diline en verimli inkişaf yolunu açmıştır Bugünkü Türk okulu, millî gayeleri tahakkuk ettirmek için kurulduğunu içinden duyan, bütün ulusal ülküleri benimseyen ve bu ülküler uğurunda her fedakârlığı göze alacak karakterli, canlı ve heyecanlı unsurlar yetiştiren ulusal bir kurumdur.

Cümhuriyet devrinde Türk kültürünün gösterdiği en bariz karakterlerden biri halkçılığıdır. Bütün okul sistemimiz, başka birçok memleketlerde olduğu gibi yalnız muayyen bir sınıfın çocuklarına inkişaf veren dar bir zihniyetle değil, bütün Türk çocuklarına istidat ve kabiliyetlerini azamî derecede inkişaf ettirmeğe imkân veren halkçı bir zihniyetle tanzim olunmuştur. Birçok memleketlerde ortaöğretim ve ertik teknik müesseselerine devam eden neharî talebeden ücret alındığı halde Cümhuriyet devrinde lise ve ortaokullarımızla diğer okullarımızın neharî talebesi ücretsiz tahsil görmek imkânını elde etmişlerdir. Birçok memleketlerde terbiyecilerin ülküsü olan tek okul sistemini Cümhuriyet, çoktan Türkiyede tatbik etmiştir. Cümhuriyet devrinde bütün okullara devam eden talebe sayısının akıllara hayret verecek bir nisbette çoğalması kültür sistemimizde halkçılığın ne geniş bir ölçüde yer tuttuğunu isbat edecek en önemli delildir. İmparatorluk devrinde ihmal edilmiş olan köy çocuğuna inkişaf yolu açmak için Cümhuriyet rejiminin hiçbir fedakârlıktan çekinmemesi de kültür sahasında halkçılık prensibinin ne kadar verimli olduğunu gösterir.

Cümhuriyet devrinde Türk kültürünün en önemli karakterlerinden biri de inkılâpçılığıdır. En hayatî meselelerde bile yarım tedbirlerle iş görmeyi marifet sayan İmparatorluğun halletmesine şöyle dursun, üzerinde bir daki ka düşünmüş olmasına bile imkân olmıyan birçok kültür meselelerinin bir kaç yıl içinde Atatürk'ün Ulu Önderliği altında en doğru ve en verimli bir şekilde halledilmesi, Atatürk rejiminin inkılâpçılıkta ne kadar ileri gittiğini gösterecek en parlak delildir. 1789 da inkılâp devresine giren Fransanın okullarını binbir mücadeleden sonra ancak 1882 tarihinde lâikleştirebilmiş olduğu düşünülürse Türkiye Cümhuriyetinin, yeni rejimin başlangıcında bütün devlet işlerini ve kültür kurumlarını akıllara hayret verecek bir sürat ve muvaffakıyetle lâikleştirmesinin ne büyük bir inkılâp hamlesi olduğunu teslim etmemek mümkün değildir. Asırlardanberi Türk kültürünü ağır bir çember içinde ezmekte olan Arap harflerini atarak yeni Türk harflerini birkaç ayın içerisinde bütün okullarla hayatın her cephesine yerleştiren Cümhuriyet, dünya kültür tarihinde emsali görülmemiş bir inkılâp mucizesi göstermiştir. Birçok ileri memleketlerde hâlâ tatbikına cesaret edilemeyen muhtelit öğretim usulünü bütün Türk okullarına, gıpta edilecek bir muvaffakıyetle tatbik etmekle de Cümhuriyet, inkılâpçılığın parlak bir zaferini daha kazanmıştır. İmparatorluk devrinde asırlarca ihmal edilen Türk kızına her okulun ve her mesleğin kapısını açmakla da Kemalizm, an'aneleri kırmak ve faideli inkılâpları bir hamlede başarmak için dünyaya güzel bir örnek vermiştir.

Cümhuriyet devrinde kültür faaliyetlerinin karakteristik bir cephesi de ulusal eğitim prensiplerinin, kuvvetini ulusal hayattan ve ulusal ihtiyaçlardan alan çok sağlam temellere dayanmış olmasıdır. İmparatorluk devrinde bütün kültür hareketlerinin sağlam prensiplerden ziyade şahsî arzuların cereyanına tâbi olmasından ne kadar zarar görüldüğüne kültür tarihimizden bir çok misaller getirmek mümkündür. Cümhuriyet devrinde Cümhuriyet Halk Partisinin, Ulu Önderin yüksek dehasından ilham alarak tesbit ettiği ulusal eğitim programı bütün kültür faaliyetimize kuvvetli ve sağlam esaslar hazırlamış ve her türlü tereddütlerin önüne geçmiştir.

TÜRK TARİH İNKILÂBI

Atatürk'ün bizzat başardığı Tarih İnkılâbı Türk kültürü üzerinde tasavvur edilemiyecek derecede geniş ve feyizli tesirler yapmıştır. İmparatorluk okullarında tarih derslerinde Türk tarihi yerine islâm ve Osmanlı tarihi okutulur. Türklerin tarihte hiç medenî eserler bırakmamış oldukları ve Türk cedlerinin dörtyüz çadırlık bir aşiretten geldiği yolunda talebeye çok yanlış fikirler verilirdi. Atatürk'ün yüksek hâmi başkanlıkları altında kurulan ve Yüce Önderlikleri altında çalışan Türk Tarih Kurumu, Ulu Başkanından aldığı ilham ve direktiflerle Türk Tarihi hakkında yaptığı geniş ölçüde ilmî tetkikler neticesinde Türklerin ana vatanları olan Orta Asyada ilk medeniyeti kurduklarını, medeniyet ışığını bütün dünyaya yaydıklarını, tarihin her

devresinde kültür sahasında cihana önderlik ettiklerini, reddine imkân olmıyan ilmî ve ciddî delillerle tesbit etti. Ulu Önder'in «Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir. Yazan yapana sadık kalmazsa değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir mahiyet alır» vecizesini bütün çalışmalarında direktif olarak gözönünde bulunduran Türk Tarih Kurumu evvelâ Türk Tarihinin ana hatları şeklinde ilmî tetkiklerinin neticesini neşrettikten sonra Türk Tarihini mihver alarak yazdığı dört ciltlik tarihi liselerde okutulmak üzere Kültür Bakanlığına armağan etti. Türk Tarih Kurumunun 1932 Temmuzunda Ankara'da ve 1937 Eylûlünde İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında topladığı birinci ve ikinci Türk Tarih Kurultaylarında Türk ve yabancı mütehassıslar tarafından Türk Tarih tezini ilmî bir surette isbat ve teyit eden değerli konferanslar verildi. Her celsesine Atatürk'ün Ulu varlıklarile bizzat şeref verdikleri bu Kurultaylarda bütün Tarih öğretmenlerimiz bulunarak feyiz aldılar. 1937 Eylûlünde Dolmabahçe Sarayında toplanan ikinci Türk Tarih Kurultayı münasebetile ve Atatürkün yüksek emir ve müsaadelerile Sarayın büyük merasim salonunda açılan Tarih Sergisinde Türk Tarihinin bütün safhaları canlı bir surette tesbit edildiği gibi Türk Tarih tezini teyit edecek müşahhas arkeoloji eserleri de teşhir edildi. Atatürk inkılâbı ile Cümhuriyet devrinde devletin muhtelif idare şubelerinde elde edilen randımanlar da canlı bir surette gösterildi. Tarih öğretmenlerimiz sergiye gurup gurup gelerek mütehassıslar tarafından kendilerine verilen izahattan istifade ettiler. Serginin uzun müddet okullara ve halka açık bulundurulmasına Atatürk müsaade buyurmuş olduklarından sergi bir yıldan fazla bir müddettenberi binlerce okul talebesi ve halk tarafından ziyaret edilmiştir.

Türk Tarih Kurumunun değerli eseri bulunan dört ciltlik tarihin intişarı ve okullarımıza ders kitabı olarak kabulü bütün okullarımızda Tarih öğretiminde yeni ve çok feyizli bir inkişaf husule getirdi. Dördüncü cildi, Atatürk'ün en büyük eseri olan İstiklâl mücadelesine, Cümhuriyet Tarihine ve Atatürk İnkılâbına hasredilmiş olan dört ciltlik Tarih, yalnız okullarımızdaki talebe ve öğretmenlerin değil, bütün halk ükütlesinin tarih hakkındaki telâkkilerine yeni ve çok geniş ufuklar açtı ve Türk tarih tezinin mânasını ve önemini herkese kavrattı. Dört ciltlik Tarih esas tutularak orta v ilkokullarla ticaret okulları için yeniden tarihler yazdırılarak Türk Tarih inkılâbı bütün okullara teşmil edildi. Üniversitenin Edebiyat Fakültesinde Türk Tarih tezi hakkında tetkikler yapıldığı gibi Türk Tarihi hakkındaki araştırmalar için ilmî merkez olarak Ankara'da Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesi kuruldu.

Türk Tarih Kurumu memleketimizin muhtelif yerlerinde bilhassa Alacahöyük, Pazarlı, Etiyokuşu, Karaoğlan ve Ankara kalesile Çankırıkapıda ve İstanbulda ve Alpullu'da yaptırdığı arkeolojik hafriyat ile Türk Tarihinin muhtelif noktalarını aydınlatan ve cihan ilim âleminde büyük takdir ve hayranlıkla karşılanan değerli arkeoloji eserleri meydana çıkardı. Gerek bu eserler, gerek Türk Tarihinin diğer mühim mevzuları hakkında Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Profesör Bayan Âfet'in birinci ve ikinci Türk Tarih Ku-

rultayı ile Garp memleketlerinde ve bilhassa Bükreş Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Kongresinde verdiği ilmî konferanslar Türk Tarih Kurumunun mesaisini ve Türk Tarih tezinin mâna ve şümulünü hem memleketimize, hem arsıulusal ilim âlemine etraflı bir surette tanıtmakta önemli birer âmil oldu.

Türk Tarih Kurumu bir taraftan da Türk Tarihi ile ilgili önemli ve değerli eserler neşretti. Ve her tarafta takdir uyandıran nefis bir belleten neşrine başladı. Kurum birinci Türk Tarihi Kurultayı zabıtlarını da bastırarak okullarımıza ve öğretmenlerimize meccanen dağıttı. Büyük Türk âlimi İbnisina'nın ölümünün dokuz yüzüncü yıldönümü münasebetile Türk Tarih Kurumu tarafından 1937 de İstanbul Üniversitesinde yapılan törende Türk ve yabancı mütehassıslar tarafından Büyük Türk âlimi hakkında konferanslar verildiği gibi Kurum tarafından İbnisina hakkında büyük ve değerli bir eser de vücude getirildi. İkinci Türk Tarih Kurultayı münasebetile Kurultaya gelen öğretmenlerimize Atatürkün Bakanlık tarafından basılan üç ciltlik nutku ile Türk Tarih Kurumu belletenleri ve Kurultay münasebetile neşrolunan yüzden fazla eser armağan edildi.

Türk Tarih Kurumu bütün öğretmenlerimizi Kurumun yardımcı üyeliğine seçti ve Kurum namına yapılan hafriyatta kendilerinin yardımından istifade etmeğe karar verdi.

HARF İNKILÂBI

Atatürk'ün Türk kültür sahasında başardığı biribirinden büyük inkılâpların en önemlilerinden biri Arap harflerinin yerine Lâtin esasından alınan Türk harflerinin kabulüdür. Türk dilinin bünyesine katiyen uymayan ve türkçe kelimeleri doğru okutmak için lâzımgelen harflerden mahrum bulunan Arap harfleri asırlarca müddet Türk dilinin inkişafına ve halk arasında okuma yazmanın taammüm etmesine büyük bir engel olmuştu. Atatürk Arap harflerini kaldırarak yerine Lâtin esasından Türk harflerini koymakla Türk kültürünün inkişafı için en zarurî adrımı atmış oldu. Büyük Önder 1928 Ağustosunun 9 uncu günü akşamı İstanbul'da Sarayburnu parında halka irat ettikleri tarihî nutukta «Arkadaşlar, bizim âhenktar, zengin lisanımız yeni Türk harflerile kendini gösterecektir. Asırlardanberi kafalarımızı demir çerçeve içinde bulunduran, anlaşılmıyan ve anlamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak ve bu lüzumu anlamak mecburiyetindeyiz. Anladığımızın âsarına yakın zamanda bütün kâinat şahit olacaktır. Buna katiyen eminim» sözlerile harf inkılâbının zarurî olduğuna işaret buyurmuşlardır. Atatürk'ün emrile teşekkül eden Dil Heyeti Ulu Önderin büyük irşatlarile Lâtin esasından Türk harflerinin şeklini tesbit etti. Bu harflerin şekilleri hakkında Dolmabahçe Sarayında Atatürkün yüksek huzurlarile münevverlerden mürekkep bir heyet tarafından yapılan incelemeler neticesinde harflerin şekillerinin ihtiyaca gereği gibi uyduğu ittifakla tesbit edildi. Bundan sonra başta Ulu Önder olduğu halde bütün münevverler seferber hale geldiler ve her yerde

Türk harflerini millete öğretmeğe başladılar. Atatürkün o sırada Anadoluda yaptıkları iki seyahat esnasında meydanlarda toplanan halka siyah tahta başında bizzat yeni Türk darflerini öğretmesi harf inkılâbına dünyanın hiçbir yerinde görülmemiş bir hamle ve bir kuvvet kazandırdı.

Bu seyahati müteakıp 1928 ikinciteşrininin birinci günü Büyük Millet Meclisinin açılması münasebetile Reisicümhur Atatürk, mutad senelik nutuklarını irat buyurdukları sırada Türk harflerinin kabulü meselesine de temas buyurarak «Aziz arkadaşlar, herşeyden evvel her inkişafın ilk yapı taşı olan meseleye temas etmek isterim. Her vasıtadan evvel büyük Türk milletine onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol haricinde kolay bir okuma yazma anahtarı vermek lâzımdır. Büyük Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asîl diline kolay uyan böyle bir vasıta ile sıyrılabilir. Bu okuma yazma anahtarı ancak Lâtin esasından alınan Türk alfabesidir. Basit bir tecrübe Lâtin esasından Türk harflerinin, Türk diline ne kadar uygun olduğunu şehirde ve köyde yaşı ilerlemiş Türk evlâtlarının ne kadar okuyup yazdıklarını güneş gibi meydana çıkarmıştır. Büyük Millet Meclisinin kararı ile Türk harflerinin katiyet ve kanuniyet kazanması bu memleketin yükselme mücadelesinde başlıbaşına bir geçit olacaktır. Milletler ailesine münevver, yetişmiş büyük bir milletin dili olarak elbette girecek olan türkçeye bu yeni canlılığı kazandıracak olan üçüncü Büyük Millet Meclisi yalnız ebedî Türk tarihinde değil, bütün insanlık tarihinde mümtaz bir sima kalacaktır. Efendiler, Türk harflerinin kabulü ile hepimize, bu memleketin bütün vatanını seven yetişkin evlâtlarına mühim bir vazife tevecciih ediyor. Bu vazife milletimizin kâmilen okuyup yazmak için gösterdiği şevk ve aşka bilfiil hizmet ve yardım etmektir. Hepimiz hususî ve umumî hayatımızda rasgeldiğimiz okuyup yazma bilmeyen erkek, kadın her vatandaşımıza öğretmek için tehalük göstermeliyiz. Bu milletin asırlardanberi hallolunmıyan bir ihtiyacı birkaç sene içinde tamamen temin edilmek, yakın ufukta gözlerimizi kamaştıran bir muvaffakıyet güneşidir. Hiçbir muzafferiyetin hazlarile kıyas kabul etmiyen bir muvaffakıyetin heyecanı içindeyiz. Vatandaşlarımızı cehaletten kurtaracak bir sade muallimliğin vicdanî hazzı mevcudiyetimizi işba etmiştir. Aziz arkadaşlar, yüksek ve ebedî yadigârınızla Türk milleti yeni bir nur âlemine girecektir.» sözlerile harf inkılâbının ehemmiyetine canlı bir surette terceman olmuşlardır. Büyük Millet Meclisi, bu büyük nutkun irat edildiği günü Türk harfleri kanununu kabul etti. Kanun 3 İkinciteşrin 1928 tarihinde meriyete girdi. Büyük Millet Meclisi bu münasebetle Atatürke milletin şükran hâtırası olmak üzere Türk harflerini havi bir altın levha takdimine karar verdi.

Türk harflerinin kabulü üzerine bütün millet yeni harfleri öğrenmek için büyük bir alâka ile işe koyuldu. Halka Türk harflerini öğretmek için millet okulları açıldı. Bu okulların başöğretmenliğini bizzat Atatürk deruhte buyurdu. Az zamanda millet mekteplerinde ve hariçte milyonlarca vatandaş yeni harfleri öğrendi. Diğer taraftan dairelerde açılan kurslarda öğretmenlerimiz bütün memurlara yeni harfleri öğretti. Kanunun kabulünden iki

ay sonra bütün devlet dairelerinde yalnız yeni harflerle iş görülmeğe ve bütün hususî ve resmî neşriyat yalnız Türk harflerile yapılmağa başlandı. 1928 - 1929 ders yılı başında bütün okullarımızda talebeler dersleri yeni Türk harflerile basılmış kitaplardan takip ettiler.

Harf inkılâbı, türkçeyi, okuyup yazılması dünyanın en kolay bir dili haline getirdi. Şimdi yedi yaşında bir Türk çocuğunun iki ay tahsilden sonra okuyup yazamıyacağı türkçe tek bir kelime yoktur. Lâtin harflerini bilen bir yabancı için biraz tetkikten sonra türkçemizi doğru okuyup doğru yazmak imkânı hâsıl oldu. Harf inkılâbının en büyük ve en verimli neticelerinden biri de dil inkılâbının geniş ve şümullü bir surette tahakkukuna imkân vermesidir.

DİL İNKILÂBI

Türk inkılâbının en parlak cephelerinden biri de Atatürk'ün bizzat eline aldığı ve başardığı dil inkılâbıdır. Dünyanın en güzel ve en zengin dili olan türkçemizin eski devirlerde bir taraftan Şark tesirleri altında kalarak yeni medeniyet ve bilgi inkişaflarına ayak uyduramamış, bir yandan da halk konuşma diliyle yazı dili arasında büyük bir uçurum husule gelmiş olması Türk kültürünün ilerlemesine ve halk arasına yayılmasına çok büyük engel olmuştur. Atatürk'ün başardığı harf inkılâbı ile türkçeyi en kolay yolda okumak ve yazmak imkânı elde edilince sıra dil inkılâbına gelmişti. Türk harflerinin kabulü ile beraber okullarımızdan arapça ve farsça dilleri de kaldırıldı. Ve Türk çocuklarının bu dillerle ilgisi kalmadı. Türkçe gittikçe halk konuşma diline yaklaştı ve bünyesine uymıyan birçok yabancı kelimelerden kurtarıldı. Atatürk'ün yüksek himayeleri ve yüce direktifleri altında 1932 Temmuzunda kurulan Türk Dil Kurumu, o vakte kadar fakir sanılan Türk dilinin ne zengin bir varlık hazinesi olduğunu ortaya çıkaracak geniş ve şümullü bir program altında çalışmaya başladı. Türk Dil Kurumu, halk dilinde yaşıyan türkçe kelimeleri derletti. Bunun için Söz Derleme Kılavuzu ile derleme fişlerini hazırlattı ve büyük bir kısmı öğretmenlerimizden mürekkep olan derleyicilere dağıttı. 1933 yılının ilk ayında başlıyan derleme faaliyeti neticesinde 16 ay içinde Kurum merkezinde 129792 fiş toplandı. Bu fişler İstanbul Üniversitesinde lise ve ortaokul türkçe ve edebiyat öğretmenlerinden mürekkep bir heyet tarafından taranarak bunlardan dilimizdeki sözlere karşılık olabilecekleri ayrıldı. Diğer taraftan Kurum, yerli, yabancı yazma, basma yüzelli kadar kitabı da ayrıca taratttı. Bu taramaların neticeleri Kurum trafından «Osmanlıcadan Türkçeye Söz Karşılıkları Tarama Dergisi» adlı bir kitapta neşrolundu. Kurumca derlenmiş olan kelimelerden mürekkep olarak bir Derleme Dergisi neşrine başlandı.

Türk Dil Kurumu okullarımızda okutulan kitaplarda yabancı dillerden alınma terimleri öğrenmekte ve kavramakta Türk çocuklarının uğradığı güçlükleri dikkate alarak, bilhassa bu derslere ait terimlerin türkçe karşılığını tesbite başladı. Ve 1937 - 1938 ders yılında ilk ve ortaöğretim matematik, fizik, kimya, mekanik, biyoloji, zooloji, botanik ve jeoloji terimlerini

ayrı ayrı broşürler halinde neşretti. Bu derslerin tesbit edilen terimlerinin sayısı 4062 dir. Bakanlık bu terimleri derhal okullara tamım ederek ilgili derslerde okutulmasını bildirmiş, bir taraftan da bu derslere ait bütün kitapları yeniden yeni terimlerle bastırmıştır. 1938 - 1939 ders yılında bütün okullarımızda sözü geçen derslerde yeni terimlerle basılmış olan kitaplar okutulacaktır. Kurum diğer ilimlere ait terimleri de tesbit ettirmekte olduğundan bunlar bitince ayrıca okullara tamim edilecektir.

Türk Dil Kurumu ayrıca bütün Türk lehçeleri varlıklarını içinde toplıyacak bir Türk Lehçeler Lûgati ile Türkiye türkçesinin bütün varlılarını, bugünkü ve dünkü anlamları ve kullanış örneklerile içine alacak bir büyük Türk Kamusu için hazırlıklar yapmakta, Türk lehçelerinin mükayeseli grameri için de malzemeler toplamaktadır.

Türk Dil Kurumunun meşgul olduğu en mühim meselelerden biri de Türk Dilinin bütün İndo - öropeen ve semitik denilen dillerle münasebetlerinin ilmî surette tetkikidir. Bütün bu çalışma ve araştırmalar, Türk dilciliğini yeryüzü kültür dillerinin ana kaynağı üzerinde yepyeni ve güneş kadar parlak bir teoriye götürmüştür. Türk Tarih tezinden hareket noktasını alan ve «Güneş - Dil Teorisi» adını taşıyan bu teori dilin ve dillerin orijini bahsi gibi bugüne kadar Garp âleminde aydınlatılmamış olan ağır ve mühim bir ana lengüistik meselesini bütün vuzuhu ile aydınlatmıştır. İndo - öropeen ve semitik adı ile anılan dil gruplarının bugüne kadar karanlık kalan orijininin ilkel Türk dilinin ana koynunda olduğunu isbat eden bu teori İstanbulda Dolmabahçe Sarayında 1936 tarihinden toplanan Dil Kurultayında, Bükreş'te 1937 tarihinde toplanan Antropoloji ve Prehistorik Arkeoloji Arsıulusal 17 inci Kongresinde, 1937 Eylûlünde gene Dolmabahçe Sarayında toplanan İkinci Türk Tarih Kurultayında Türk ve yabancı dil bilginlerinin önünde izah edilmiş ve hepsinin geniş ilgisini ve takdirini kazanmıştır.

Güneş - Dil Teorisi ilk kültürel ses dilinin Güneş Kültü ile ilgili olarak neolitik medeniyetin ana kaynağı olan Orta Asyada doğduğunu ve güneş anlamına gelen ilk net insan sesinin de «ağ» ana kökü olduğunu ortaya koymakta ve ana kökten vokal ve konson değişmelerile vücut bulan bütün prensipal köklerde hep güneş anlamı ile ondan çıkan konkre ve abistre mânaları bulunduğunu meydana çıkarmaktadır. Kök halindeki ilk fonemlere sonradan katılan ve zaman ile ek halini alan ikinci, üçüncü, dördüncü... ilh fonemlerin konsonlarındaki mânaları da yedi kategoride toplıyan teori, bu esaslara dayanarak bütün kültür dilleri kelimelerinin ana Türk dilinden çıktığını büyük bir açıklıkla isbat etmektedir.

İndo - öropeen diller üzerinde Garp âleminde asırlardanberi yapılmış olan araştırmaların ortaya koyduğu kök adı verilmiş ipotetik şekiller, Türk dilinin zengin kaynaklarında araştırılınca canlı kelimeler halinde bulunmakta bu da millî Türk dil tezinin ne kadar hakikate uygun olduğunu teyit etmektedir. Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesinde de Türkoloji tedrisatının mihverini teşkil eden Güneş - Dil Teorisi yalnız kelime ve terim araş-

tırmalarını kolaylaştırmakla kalmıyarak yeryüzü lengüstik dünyasına da yeni ve geniş bir ufuk açmaktadır.

En büyük ilhamını ve çalışma metodunu Atatürk'ün yüksek dehasından alan Türk Dil Kurumunun 1932 denberi İstanbulda Dolmabahçe Sarayında topladığı birinci, ikinci ve üçüncü Dil Kurultaylarına bütün türkçe ve edebiyat öğretmenlerimiz iştirak ederek Türk ve yabancı mütehassısların verdikleri ilmî konferanslardan istifade etmişlerdir. Dil Kurumunun bütün neşriyatı öğretmenlerimize ayrı bir istifade kaynağı olmaktadır

CÜMHURİYET DEVRİNDE KADIN TAHSİLİ

Türkiye Cümhuriyetinin Türk kültür sahasında attığı en mühim inkılâp adımlarından biri Türkiyede kadın tahsilinin inkişafı için aldığı tedbirlerdir. Muhtelif nutuklarından «bir içtimaî heyet iki cinsten (erek ve kadından) yalnız birinin asrî icapları iktisap etmesile iktifa ederse, o içtimaî heyet yarıdan fazla zaaf içinde kalır. Bir millet terakki ve temeddün etmek isterse bilhassa bu noktayı esas tutmak mecburiyetindedir», «Milletimiz kuvvetli bir millet olmağa azmetmiştir. Bugünkü levazımından biri de kadınlarımızın her hususta yükselmelerini temindir. Binaenaleyh kadınlarımız da âlim ve mütefennin olacaklar ve erkeklerin geçtikleri bütün tahsil derecelerinden geçeceklerdir. Kadınlar içtimaî hayatta erkeklerle beraber yürüyerek biribirinin yardımcısı olacaklardır» sözlerile kadın terbiyesinin önemine işaret buyurmuş olan Ulu Önderin yüksek irşatlarile Türkiyede kadın tahsili tasavvur edilemiyecek derecede geniş ve şümullü bir inkişafa mazhar olmuştur.

İmparatorluk devrinde 1910 tarihine kadar Türkiyede kızlar ancak ilk okullarla rüştiyelere gidebilirlerdi. Orta tahsil namına gördükleri tahsil yalnız İstanbulda bulunan Kız Öğretmen Okulu ile bazı vilâyetlerde açılmış olan Kız Sanat okullarına münhasırdı. 1910 da kızlar için liseler açılmış ise de bu liselerin tahsil müddeti erkek liselerininkinden iki yıl noksandı. Sayıları da çok azdı. 1916 da kızlar için İstanbulda ayrı bir Darülfünun tesis olundu. Nihayet 1918 de inas darülfünunu lâğvedilerek kızların erkeklerle birlikte Üniversitede ders görmesine pek güçlükle müsaade olundu.

Cümhuriyet, Türk kızlarına bütün tahsil müesseselerinin kapısını açtı ve kendilerine erkeklere müsavi haklar temin etti. Bütün tahsil derecelerinde muhtelit tedrisat sistemi tatbik olunarak kızların erkeklerle birlikte ders görmelerine imkân verildi. Cümhuriyet devrinde muhtelif derecelerdeki okullara devam eden kız talebe sayısı geniş bir ölçüde artmıştır. 1923 - 1924 ders yılında ilkokullara devam eden kızların sayısı 62.954 iken 1937 - 1938 ders yılında bu sayı 256.061 e çıkmıştır.

1923 te ortaokullara devam eden kızların sayısı 1182 iken 1937 de bu okullara 18450 kız devam etmiştir. Bu suretle Cümhuriyet devrinde ortaokullara devam eden kızların sayısı 15 misli artmıştır.

Liselerin ikinci devre sınıflarına 1923 te devam eden kızların sayısı

331 iken 1937 de bu sayı 3972 ye baliğ olmuştur. Bu suretle Cumhuriyet devrinde liselere devam eden kızların sayısı 12 misli artmıştır.

1924 - 1925 ders yılı sonunda ortaokullardan yalnız 12 kız mezun olmuş iken 1936 - 1937 ders yılında ayni okullardan mezun olan kızların sayısı 2422 ye baliğ olmuştur. Bu suretle 14 yıl öncesine nisbetle bugün ortaokullardan mezun olan kızların sayısı 201.8 misli artmıştır.

1924 - 1925 yılında liselerin ikinci devresinden 52 kız mezun olmuş iken 1936 - 1937 ders yılında 376 kız mezun olmuştur. Bu suretle 14 yıl öncesine nisbetle bugün liselerden çıkan kızların sayısı yedi mislinden fazladır.

Kız meslek okullarına 1930 - 1931 yılında devam eden kızların sayısı 717 iken 1937 - 1938 yılında bu sayı 10.134 ü bulmuştur.

İstanbul Üniversitesinin muhtelif fakültelerile Ankara'da Tarih, Dil ve Coğrafya Fakültesine ve diğer yüksek okullara devam eden kız ve erkek talebenin sayısını gösteren cetvelin tetkikinden Cumhuriyet devrinde yüksek müesseselere devam eden kız talebe mikdarının nekadar önemli bir nisbette artığı, bazı fakültelerde kız talebe sayısının erkek talebe sayısını bile geçtiği anlaşılır. Bugün ilkokuldan en yüksek okullarımıza varıncaya kadar bütün kültür müesseselerimizin talim kürsülerinde Cumhuriyet devrinde yetişmiş olan kadınlarımızın büyük bir muvaffakıyetle feyiz verdiklerini memnuniyetle görüyoruz.

CÜMHURİYET DEVRİNDE KÜLTÜR BAKANLIĞI TEŞKİLÂTI

İmparatorluk devrinde Maarif Nezaretinin modern bir memleketin kültür faaliyetini tanzim ve mürakabe edecek teşkilâttan mahrum olmasına mukabil Cümhuriyet devrinde Kültür Bakanlığında memleketin kültür ihtiyacını geniş bir çerçeve içinde karşılayacak yeni ve esaslı teşkilât vücude getirildi. Millî Hükûmet Bakanlıkta Müsteşarlıktan başka evvelâ bir Telif ve Tercüme Dairesi ve Güzel Sanatlar, Müze ve Kütüphaneler işlerine bakmak üzere bir Hars Direktörlüğü teşkil etmişti. Sonradan Telif ve Tercüme Dairesi lâğvolunarak yerine 22 Mart 1926 tarihli kanun ile «münhasıran Talim ve Terbiye işlerile iştigal etmek üzere» bir Millî Talim ve Terbiye Dairesi kuruldu. 2773 sayılı kanun ile Kültür Kurulu adını alan ve bir başkan ile altı üyeden mürekkep bulunan bu daire kültüre dair kanunlar, nizamnameler, talimatnameler ve programları hazırlamak, okul kitaplarını tetkik etmek ve ulusal kültüre ait işleri incelemek vazifelerile mükellef tutuldu. Bundan başka Kültür Kurulunca hazırlanacak nizamname, talimatname, program ve esasları ayrıca tetkik etmek üzere Kültür Danıştayı teşkil olundu. İspekterlik Kurulu teşkilâtı genişletildi. İlk, Orta ve Yüksek Öğretim Genel Direktörlüğünden başka Ertik ve Teknik Öğretim Genel Direktörlüğü ile Ar Genel Direktörlüğü vücude getirildi. Hars Direktörlüğü yerine Müzeler ve Antikiteler Direktörlüğü ile Kitapsaraylar Direktörlüğü kuruldu. Zatişleri, Özel Büro, gereç ve arşiv direktörlüklerinden başka Özel okullar, Beden Eğitimi ve İzcilik, Yayın, Okul müzeleri, Seferberlik direk-

törlükleri vücude getirildi. Bakanlıkta evvelce teşkil edilmiş olan İstatistik Direktörlüğü, Başbakanlığa bağlı olarak teşkil edilen İstatistik Genel Direktörlüğüne bağlandı. Basma Yazı ve Resimleri Derleme Dairesi ile Devlet Basımevi Yayın Direktörlüğüne bağlandı. Cümhuriyet devrinde Bakanlıkta teşkil edilen Sıhhat Dairesinin işleri sonradan Bakanlığın Sıhhat İşleri Başispekterliğine devredildi. Bakanlıkta kültür müesseseleri binalarile meşgul olmak üzere ayrıca bir Mimari Dairesi teşkil edilmiş ve bu daireye yabancı mütehassıslar da getirilmiş iken sonra bu daire işleri kanun ile Bayındırlık Bakanlığına verildi.

CÜMHURİYET DEVRİNDE BAKANLIKÇA YAPTIRILAN TETKİKLER VE AÇILAN SERGİLER

Cümhuriyet devrinde Kültür Bakanlığı muhtelif kültür işleri için Garp memleketlerinden getirttiği mütehassısların reylerinden istifade ettiği gibi Garp memleketlerine birkaç defa heyetler ve öğretmenler kafilesi göndererek o memleketlerin muhtelif kültür işlerini tetkik ettirdi. Bundan başka 1923, 1924 ve 1925 tarihlerinde muhtelif kültür meselelerini tetkik ve münakaşa etmek üzere Ankarada birer ilmî heyet topladığı gibi 1925 te Konya'da Bakanlık İspekterlerini, 1927 ve 1929 da Maarif eminlerini, 1930 da Ortaokul, lise ve öğretmen okul direktörlerini ve muhtelif tarihlerde muhtelif okulların ve derslerin programlarını tanzim ettirmek üzere mütehassıs heyetleri topladı ve öğretmen yetiştirme bahsinde izah olunduğu üzere muhtelif derecedeki okullarımızın öğretmenlerini yeni terbiye ve tedris usulleri hakkında aydınlatmak üzere kendilerini birçok defalar kongrelere ve kurslara iştirak etmek için topladı. Her yıl Garp memleketlerinde toplanmakta olan muhtelif ilmi ve terbiyevi kongrelere murahhas heyetleri gönderilerek ilim adamlarımızın Garp ilim âlemi ile temasları temin edildi.

Bakanlık 1927 de Ankara'da bir tedris vasıtaları sergisi, 1933 te Ankara - Samsun Demiryolu üzerinde bir seyyar kültür sergisi, 1933 te Cumhuriyetin onuncu yıldönümü münasebetile Ankara'da İsmetpaşa Kız Enstitüsünde büyük bir kültür sergisi, gene ayni müessesede birkaç defa Türk kadın ve evişleri sergilerini, Ankara Ticaret Lisesinde kitap sergisi, 1938 de Ankarada Sergievinde Kız Enstitüleri ve Sanat Okulları sergisini kurdu. Her yıl muhtelif okullarda o yılın çalışmalarını gösterecek birer sergi kurulması usul ittihaz edildi.

CÜMHURİYET DEVRİNDE İLKÖĞRETİM

Cümhuriyet devri Türkiyede ilköğretime çok önemli bir inkişaf yolu açmıştır. Teşkilâtı Esasiye Kanununun «İptidaî tahsil bütün Türkler için mecburî, devlet mekteplerinde meccanidir» şeklinde tesbit edilmiş olan 87 inci maddesi bu sahada atılan ilk adım olmuştur. Cümhuriyet devrinde ilk tahsil çağında bulunanların okullara devamını temin için ciddî tedbirler alındı.. İlk tahsil çağındaki çocukların ilk tahsillerini bitirmedikçe

meslek okullarına girmemesi kanun ile temin olundu. İlk tahsil çağını geçirmiş ve hiç tahsil görmemiş çocukları kabul eden müesseselerin bu çocuklara ilk tahsili vermeğe mecbur olmaları gene kanun ile temin edildi. Bağlı cetvelde görüleceği üzere 15 yıl içinde ilkokulların sayısı gittikçe arttığı gibi bu okullara devam eden talebenin sayısı da her yıl artmaktadır.

1923 - 1924 ders yılında ilkokullara devam eden talebenin sayısı 273107 erkek, 62954 ü kız olmak üzere 341941 iken 1937 - 1938 ders yılında bu okullara devam edenlerin sayısı 494612 si erkek, 256061 i kız olmak üzere 750673 e baliğ olmuştur.

Cümhuriyet devrinde ilkokullara müracaat eden talebenin gittikçe çoğalması üzerine Vilâyetler tarafından şehir ve köylerde yeni ilkokul binaları inşa edilerek ihtiyacın karşılanmasına çalışılmakta ise de müracaatların çokluğu karşısında ayni günde bir binada muhtelif iki talebe kafilesinin istifade edebilmesi için çifte öğretim usulünün tatbikına mecburiyet hâsıl olmaktadır. Kültür bütçeleri çok geniş olan memleketlerde bile tatbik edilerek faidesi görülen bu usulde çocukların öğleden önce veya öğleden sonra aldıkları derslerin tam gün okuyan talebenin aldığı derslerden daha az olmamasına dikat edildiğinden talebe ders hususunda zarar görmemekte, diğer taraftan öğleden önce veya öğleden sonra serbest kalarak derslerine daha çok çalışmaya imkân bulmaktadırlar.

İLKOKUL PROGRAMLARI

Kültür Bakanlığı Cümhuriyetin ilânını müteakip Ankara'da bir ilmî heyet toplıyarak ona ilkokul programlarını yaptırmıştı. Millî Talim ve Terbiye Heyetinin teşekkülü üzerine 1926 da ilkokul programlarında yeni terbiye esaslarının icap ettirdiği toplu tedris metodu tatbik edilmiş. İlk üç sınıfta dersler hayatbilgisi adı altındaki üniteler etrafında toplanmış ve her dersin programı yeni ve canlı esaslara istinat ettirilmiştir. İlkokul programları yeni ihtiyaçların gösterdiği lüzum üzerine 1936 da modern terbiye esaslarına göre yeniden tanzim olunmuştur. Bu programlarda, Cümhuriyet Halk Partisi programının Ulusal Eğitim kısmında tesbit edilmiş olan esasların okullarda nasıl tatbik edileceği etraflı bir surette izah edilmiş, her dersin programının başında o dersin başlıca hedefleri tesbit edilmiş, her dersin tedrisinde öğretmen tarafından dikkate alınacak önemli noktalar gereği gibi izah olunmuş, ayrıca okulda ve derslerde yeni terbiye ve tedris esasları bakımından dikat olunacak noktalar hakkında izahat verilmiştir. Bu programlar Cümhuriyet ilkokulunun modern terbiye esaslarına göre en canlı bir surette inkişaf etmesine yol açmış ve okulu verimli bir sosyal ve ulusal müessese haline getirmiştir. Cümhuriyet ilkokulu Türk çocuğunu ezbercilikten kurtarmış, canlı mevzular etrafında talebenin müşahedeler, tetkikler yapmalarına, millî meselelerle sıkı bir surette ilgilenmlerine, faideli itiyatlar almalarına, kendilerinde ahlâkî ve millî duyguların geniş ölçüde inkişafına yol açmış, okulu canlı sosyal ve ulusal bir faaliyet ocağı haline getirmiştir. Bundan başka ilk-

okul programı hayat ve muhit ile sıkı bir bağlılık vücude getirmiş, okulun talebeye yaptırdığı terbiyevî gezintiler ve araştırmalarla onlara müşahede ve tetkik sahasında yeni imkânlar vermiştir. Cümhuriyet ilkokullarında her ders ve her faaliyet talebenin bütün istidat ve kabiliyetlerini sosyal ve ulusal gayeler için inkişaf ettirmeğe imkân veren birer müessir vasıta haline gelmiştir. Bugün Cümhuriyet ilkokulu artık okuma, yazma, hesap ve basit bilgiler öğreten cansız bir müessese değil, Türk çocuğuna muhitini, benliğini ve milletini tanıtacak, ulusal hayatla ilgisini arttıracak, ona milli benliğini verecek, millî ülküleri aşılayacak, ona her fert ve her vatandaş için elzem olan bilgileri, itiyatları, ülküleri ve çalışma metodunu verecek ileri bir muhit olmuştur.

KÖY OKULLARI VE KÖY EĞİTMENLERİ

Cümhuriyet idaresi köy çocuklarının öğretim ve eğitimi işine özel bir önem verdi. Köylerimizin dağınık ve nüfuslarının az olması köy çocuklarının öğretim ve eğitim işinde âcil ve özel tedbirler alınmasını zarurî kıldı. Bugün Türkiyede nüfusu 400 den aşağı olan 32.000 köy vardır. Bu köylerin yarısının nüfusları 150 yi geçmemetedir. Bu köylerden herbirine az zaman içinde öğretmen okulu mezunu öğretmen göndermeğe ve herbirinde okul açmağa imkân olmadığını dikkate alan Bakanlık bu gibi köyler için eğitmenler yetiştirme esasını kabul etmiş ve yaptığı tecrübe üzerine bu usulün tatbikından çok iyi neticeler alındığını görmüş olduğundan bu usulü mümkün olduğu derece geniş bir ölçüde tatbik etmeğe karar verdi. 11/6/1937 tarihli ve 3238 sayılı kanun, nüfusları öğretmen gönderilmesine elverişli olmıyan köylerin öğretim ve eğitim işlerini görmek, ziraat işlerinin fennî bir şekilde yapılması hususunda köylülere rehberlik etmek üzere köy eğitmenleri istihdamını temin etti.

Köy eğitmenleri yetiştirmek üzere Kültür ve Ziraat Bakanlıkları tarafından işbirliği yapılarak 1936 yılında Eskişehir'de deneme mahiyetinde açılan Köy Eğitmenleri kursundan iyi neticeler alındığından 1937 yılında Eskişehir'e bağlı Mahmudiye ve Hamidiye köyleri ile Kocaeli'ne bağlı Arifiye'de ve Erzincan, Kars ve Edirne'de birer kurs açılmış, 1938 nisanında da dokuz ilde yeniden kurslar açılarak eğitmen yetiştirilmeğe başlanmıştır.

Bu kurslara 1500 eğitmen namzedi devam etmektedir. Bu teşkilât 1938 - 1939 ders yılından itibaren gittikçe bütün illere teşmil olunacak ve az zamanda köylerimizin mühtaç olduğu eğitmenlerin yetiştirilmesi temin edilecektir.

Bugün İzmir'de Kızılçullu Öğretmen Okulunda açılan Erkek Eğitim kursunun yanında bir kız Eğitmen kursu da açılmıştır. Bu kursta köylerin dikiş, biçki, evidaresi ve çocuk bakımı gibi önemli ihtiyaçlarını temin edecek eğitmenler yetiştirilmektedir.

Eğitmen kurslarına alınan namzetlerde: a) köyde büyümüş, köy hayatını yaşamış ve köye bağlanmış olması, b) Yaş, bilgi, görüş, anlayış ba-

kımlarından köyde yapacağı işlerde karşılaşacağı güçlükleri yenebilecek bir karakterde olması ve iktidarının her bakımdan köy işlerini başarmağa yetecek derecede bulunması, c) Köye sade, fakat ileri değerde bir hayatı sokabilecek liyakati olması, d) Köyün mecburî tahsil yaşındaki çocukları ile yetişkin gençlerine okuma, yazma, hesap, yurt ve yaşama bilgilerini pedagoji kaidelerine göre öğretebilecek bir kabiliyette olması, e) Köyde bilhassa eğitim ve tarım işleri gibi genel hayat seviyesini yükseltici faaliyetlerde köylüye rehberlik edeck iktidarı haiz olması gibi vasıflar ve meziyetler aranmaktadır. Köyde yetişmiş, okuma yazma öğrenmiş, askerlik vazifesini başarı ile bitirmiş olan unsurlar arasında eğitmenlik kursundan geçtikten sonra eğitmenlik yapacağına kanaat hâsıl olanlar kursa alınmaktadırlar.

Eğitmeni bulunan köylerin birkaçı birleştirilerek bir bölge teşkil edilmekte ve her bölgeye gezici bir başöğretmen veya öğretmen memur edilmektedir. Bu öğretmenlerle bu bölgeleri teftiş edecek ilk öğretim ispekterleri köy eğitmen kursuna iştirak ettirilmektedir.

Kültür Bakanlığı bütçesine konulan Vilâyetlere yardım tahsisatından, ilgili vilâyetlere ayrılan paradan köy eğitmenlerine aylık ücret verilmekte. Ziraat Bakanlığı bütçesinden de eğitmenlere meccanen tohum, fidan, damızlık ve ziraat âletleri gibi vasıtalar temin olunmaktadır.

Kültür Bakanlığı köy okullarına öğretmen yetiştirmek üzere bir müddet önce Kayseri ile Denizli'de birer köy öğretmen okulu açmışsa da bu okulların maksadı temin etmediğini gözönüne alarak bunları lâğvetmiştir. Bakanlık 1937 - 1938 yılı başında biri İzmir'de Kızılçullu'da, diğeri Eskişehirde Mahmudiye'de yeni tipte olmak üzere iki köy öğretmen okulu açmıştır. Bu yıl Edirnede de bir köy öğretmen okulu açılacaktır. Bu öğretmen okullarında köy okullarının üçüncü sınıfından çıkan talebe, ilkokulun dördüncü ve beşinci sınıfları ile ortaokul tahsilini bitirdikten sonra istidat ve kabiliyetlerine göre iki esaslı grupa ayrılacaklardır. Bunların bir kısmı köy öğretmeni veya köyler için yapı ustası, demirci, köy kooperatifçisi olarak yetişecek, kabiliyet ve istidatları müsait olanlar da liseye alınacaklardır. Bu suretle köy çocukları en müsait muhit ve şartlar içinde bir taraftan köy öğretmenliğine ve köy mesleklerine hazırlanacak, diğer taraftan zekâ ve kabiliyetleri müsait olanlar da bu istidatlarını gittikçe inkişaf ettirmelerine imkân temin olunacaktır.

Bakanlık Cümhuriyet devrinde 3 ve 5 yıllık köy okulları için müfredat programları neşretmiş, mevcut köy öğretmenlerine ziraat ve sağlık bilgisi hakkındaki bilgilerini arttırmak üzere 1933 yılında Ankara'da ve Adana'da birer kurs açmıştır. Bu kurslarda Kültür ve Ziraat Bakanlıkları tarafından tayin olunan mütehassıslara konferanslar verdirilmiştir.

Bu konferanslar Kültür Bakanlığınca onbeş risale şeklinde bastırılarak öğretmenlere meccanen dağıtılmıştır.

Okul açmağa imkân bulunmıyan köylerin çocuklarını, okulu bulunan yakın bir köyde okutarak kendilerini köy hayatına uygun basit pansiyonlarda

yerleştirmek için Cümhuriyet devrinde başlanan faaliyete devam olunmaktadır.

Her tarafta ihtiyaca uygun sade köy okul binaları vücude getirmek için de büyük bir faaliyet vardır.

HALK TERBİYESİ VE MİLLET MEKTEPLERİ

İmparatorluk, halk terbiyesini temin için esaslı hemen hiçbir tedbir almadı. Cümhuriyet idaresi, halka okuma yazma öğretmek, amelî bilgiler vermek ve kendilerine inkılâp esaslarını hazmettirmek için birçok önemli tedbirler aldı. Cümhuriyetin ilânından beri memleketin her tarafında halk dershaneleri açıldı. Öğretmenlerimiz bu dershanelerde bir taraftan halka okuma yazma öğretmeğe, bir taraftan da onlara hesap, yurtbilgisi gibi derslerle amelî bilgiler vermeğe ve inkılâp esaslarını telkin etmeğe başladılar. Atatürkün Türk milletine en büyük armağanı olan Türk harflerinin kabulü halk terbiyesi sahasında çok önemli bir adım oldu. Her yerde millet okulları açıldı. Atatürk bizzat bu okulların başöğretmenliğini kabul buyurdu. Millet okulları A ve B kurslarına ayrıldı. A kursunda halka Türk harflerile okuma yazma öğretildi. B. kursunda hesap, tarih, coğrafya, yurtbilgisi derslerinin esasları okutuldu. Millet okulları mezunlarına birer hâtıra olmak üzere, millet okulları başöğretmeni olan Atatürkün imzasile müzeyyen Teşkilâtı Esasiye Kanununun birer nüshası armağan edildi. 1928 - 1929 ders yılından 1934 - 1935 ders yılına kadar millet mekteplerinin her iki kursuna devam eden kadın ve erkeğin sayısı 2.376.845 i buldu. Buna 1935 - 1936 ders yılında millet okullarına devam eden 59.202 kişi ile 1936 - 1937 ders yılında devam eden 84.732 kişi ilâve edilirse geçen yıla kadar millet okullarına devam eden halkın sayısı 2.520.779 a çıktığı görültür. Her tarafta halk için okuma odaları açıldı ve bunlar halk için faideli birçok kitaplarla zenginleştirildi.

Nüfusu az olan köylerde çocuklar ile köy halkının kültür ihtiyaçlarını karşılamak için köy eğitmenlerinin yetiştirilmesi halk terbiyesi sahasında atılmış yeni ve önemli bir adım oldu. Her yıl köy eğitmenlerini çoğaltmak için esaslı tedbir alan Bakanlık birkaç yıl içinde nüfusu az olan köylerde de okuma yazma bilmeyen tek bir Türk çocuğu bırakmamağa azmetmiştir. Atatürk'ün Türk kültürü sahasında en feyizli ve en güzel eserlerinden biri olan Halkevleri de halkı terbiye sahasında Cümhuriyet devrinde atılmış en mühim adımlardan biridir. Halkevlerinde öğretmenlerimiz her şubede halk için çalışmayı kendilerine meslekî ve ulusal bir ödev saymaktadırlar.

CÜMHURİYET DEVRİNDE ORTAÖĞRETİM

Cümhuriyet devrinde ortaöğretim müesseseleri büyük bir inkişaf göstermiştir. Cümhuriyet ortaöğretim okullarını meccanî bir hale getirerek halkçılık sahasında çok mühim bir adım attı. 915 sayılı kanun ile ortaokullarla

liselere meccanen alınacakların müsabaka imtihanına tâbi tutulması usul ittihaz edildi. Geçen seneye kadar ortaokullarla liselerdeki meccani talebe sayısı 1000 iken 1938 bütçesinde bu sayı 1500 e çıkarıldı.

İmparatorluk devrinde halk çocuklarının gittiği ilkokul ayrı, liselere bağlı olan ilkokul ayrı teşkilâta tâbi iken Cümhuriyet devrinde liselere bağlı ilkokullar ilga edilerek birinci devreye halk çocuklarının devam ettiği ilkokullardan çıkanların alınması kararlaştı. Ortaokullarla liselerin birinci devre programları birleştirilerek tahsil müddetleri üç sene olmak üzere tesbit edildi. Liselerin birinci devrelerile ortaokullardan çıkanların lise ikinci devreye alınması kararlaştı. Tahsil müddeti üç sene olarak tesbit edilen lise ikinci devrede son sınıfların fen ve edebiyat gruplarına ayrılması kararlaştı.

Cümhuriyet devrinde ortaöğretim müesseselerinin talebesi önemli bir surette artmıştır.

1923 - 1924 ders yılında ortaokullara 4723 ü erkek 1182 si kız olmak üzere 5905 talebe devam etmekte iken 1936 - 1937 ders yılında bu okullara 52571 i erkek, 18450 si kız olmak üzere 71021 talebe devam etmektedir. Bu suretle bugün ortaokullardaki erkek talebe onbeş yıl öncesine nisbetle 11 misli, kız talebe 15 misli, bütün ortaokul talebesi de 12 misli artmıştır.

1923 - 1924 yılında liselerin ikinci devre sınıflarına 910 u erkek, 331 i kız olmak üzere 1241 talebe devam etmekte iken 1936 - 1937 ders yılında bu sınıflara 14305 i erkek, 3972 si kız olmak üzere 18277 talebe devam etmektedir. Bu suretle bugün liselerin ikinci devre sınıflarındaki erkek talebe onbeş yıl öncesine nisbetle 15,7 misli, kız talebe 12 misli, lise ikinci devre talebesi 14,7 misli artmıştır.

Ortaokullarla liselerin talebesine öğretmen okulları talebeleri de ilâve edilerek 1923 - 1924 yılında bütün ortaöğretim okullarına devam eden talebenin sayısı 7378 i erkek, 2295 i kız olmak üzere 9674 iken bu sayı 1936 - 1937 ders yılında 67949 u erkek, 23753 ü kız olmak üzere 91702 ye baliğ olmuştur.

1924 - 1925 ders yılında ortaokullardan 178 i erkek, 12 si kız olmak üzere 190 talebe mezun olmuş iken 1936 - 1937 ders yılında 7497 si erkek, 2422 si kız olmak üzere 9919 talebe mezun olmuştur. Bu suretle ondört yıl öncesine nisbetle bugün ortaokullardan mezun olan erkek çocukların sayısı 42 misli, kız talebenin sayısı da 201,8 misli fazladır.

1924 - 1925 ders yılında liselerin ikinci devrelerinden 137 si erkek, 52 si kız olmak üzere 189 talebe mezun olmuş iken 1936 - 1937 ders yılında liselerden 1682 si erkek, 376 sı kız olmak üzere 2058 talebe mezun olmuştur. Bu suretle 14 yıl öncesine nisbetle liselerden mezun olan erkek talebenin sayısı 12 mislinden, kız talebenin sayısı da 7 mislinden fazladır.

İlk öğretmen okullarından 1924 - 1925 ders yılında mezun olan talebenin sayısı 63 ü erkek, 88 i kız olmak üzere 151 iken 1936 - 1937 yılında mezun olan talebenin sayısı 359 u erkek, 349 u kız olmak üzere 708 dir.

1924 - 1925 yılındanberi ortaöğretim müesseselerinden her yıl çıkanların sayısını gösteren cetvelin tetkikinden 13 yıl içinde ortaokullardan 50542, liselerden 10711, öğretmen okullarından 8199 ve bütün ortaöğretmen müesseselerinden 69519 talebe yetiştiği anlaşılır.

1923 yılında ortaokulların sayısı yetmiş iki, liselerin sayısı yirmi üç iken 1937 - 1938 ders yılında ortaokulların sayısı 124, liselerin sayısı da 36 ya çıkmıştır.

1931 - 1932 ders yılında ortaokulların sınıf sayısı 651 iken 1937 - 1938 ders yılında bu sayı 1394 e çıkmıştır. 1931 - 1932 ders yılında liselerin ikinci devre sınıflarının sayısı 126 dan ibaret iken bu sayı geçen yıl 355 e baliğ olmuştur. Bütün ortaöğretim müesseselerinin sınıf sayıları 1931 - 1932 ders yılında 828 den ibaret iken geçen yıl bu sayı 1801 i bulmuştur.

Kültür Bakanlığı ortaöğretim müesseseleri talebesinin az zaman içinde gittikçe önemli bir surette artması karşısında bir taraftan bina bahsinde izah ediliği üzere yeni okul binaları inşa etti. Bir taraftan da öğretmen sayısını arttırmağa çalıştı. Fakat bu tedbirlerle gene çok artmış olan ihtiyacın karşılanmasına imkân görülmediğinden ortaokulların bir kısmında çifte öğretim usulünün tatbikına mecbur oldu. Bununla beraber gene bazı okulların bazı sınıflarında ders gören talebe sayısı normalin üstünde olduğundan Bakanlık her sınıftaki talebe sayısını normal hale getirmek için bir taraftan da yeniden tedbir almaktadır.

ORTAOKUL VE LİSE PROGRAMLARI VE KİTAPLARI

Cümhuriyetin ilânı üzerine Bakanlık Ankara'da bir ilmî heyet toplıyarak ortaokul ve lise programlarını değiştirtti. Programlarda saltanat devrinin izlerini izale etti. Sonra Bakanlık yeni ihtiyaçları göze alarak muhtelif zamanlarda programlarda faideli değişiklikler yaptı. Bütün okullardan din dersleri kaldırıldı. Harf inkılâbı üzerine arapça ve farsça dersleri de programlardan çıkarıldı. Türkçe ve edebiyat programları harf ve dil inkılâbının zarurî kıldığı ihtiyaçlara göre değiştirildi. Atatürkün başardığı Türk inkılâbı üzerine okulların tarih programı yeniden tanzim olundu. Ve okullarda Türk Tarihine ve inkılâp ve Cümhuriyet tarihine önemli bir mevki verildi. Gene Atatürk'ün yüksek irşatlarile birinci cildi Türk Tarih Kurumu Asbaşkanı Profesör Bayan Âfet ve ikinci cildi Kütahya Saylavı Recep Peker taraflarından hazırlanan Yurtbilgisi kitaplarına göre ortaokullarımızda Yurtbilgisi programları yeniden tanzim olundu. Cümhuriyet devrinde liselerle ilk öğretmen okullarına yeniden sosyoloji dersleri kondu. Bu derslerde Türk inkılâbının ideolojisi etraflı bir surette izah edildi. Bu derslerin programı Cümhuriyet Halk Partisi programı ile teşkilâtı esasiye kanununda yapılan değişikliklere göre tadil edildi.

Ortaokullarla liselerin Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji gibi dersleri Garp memleketlerinin ileri programlarına göre yeniden ıslah edildi.

Fen dersleri programları bilhassa talebenin ders mevzuları üzerinde düşündürülmesi, kendilerine müşahede ve tetkikler yaptırılması esaslarına göre tamamlandı ve ders kitapları ayni esaslar gözönünde bulundurularak mütehassıslara yazdırıldı. Bu suretle Cümhuriyet Halk Partisi Ulusal Eğitim programında tesbit edildiği üzere talebenin her türlü hurafe ve batıl itikatlarda n uzak olarak ilmî zihniyetin icap ettiği esaslara göre yetişmeleri temin olunduğu gibi bütün derslerin bilgiyi yurttaşa maddî hayatta başarı elde ettiren bir cihaz haline getirecek surette tedrisi dikkate alındı.

Cümhuriyet devrinde ortaöğretim müesseseleri programlarında kız ve erkek talebeye askerlik dersinin gösterilmesi ve ikinci devre talebelerine ayrıca askerî kamplarda nazarî ve amelî dersler verilmesi temin edildi.

Cümhuriyet devrinde ortaokullarla lise programları ıslah edildikçe okul kitapları da programların ruhuna ve talebenin seviyesine daha uygun bir hale getirildi. Harf inkılâbından sonra Devlet Basımevinde basılmış olan okul kitapları imparatorluk devrinde hiçbir zaman görülmemiş derecede mükemmel, nefis ve çok ucuz bir hale getirildi.

OKUL HAYATI

Cümhuriyet devrinde her derecedeki okul talimatnamelerinde yapılan değişiklikler okullarımızın hayatlarına ileri ve canlı bir hareket getirdi. Bakanlık derslerde ve okul hayatının her cephesinde Cümhuriyet Halk Partisi programının Ulusal Eğitim kısmında tesbit edilen gaye ve esasları tahakkuk etirmeyi iş edindi. Okulların umumî hayatı talebenin şahsî inkişafını ve sosyal ve ulusal terbiyesini temin edecek bir şekle konuldu. Bütün derslerde bilhassa Tarih, Coğrafya, Yurtbilgisi, Sosyoloji, Türkçe ve Edebiyat, Askerlik gibi derslerin programlarında, ders kitaplarında ve okul hayatında talebenin Cümhuriyetçi, Ulusçu, Halkçı, Devletçi, Lâik, ve Devrimci olarak yetişecek surette bir terbiye ve karakter almasına ve talebenin karakterinin ulusal derin tarihimizin gösterdiği yüksek derecelere çıkarılmasına azamî derecede önem verildi. Okullarda talebenin mümkün mertebe geniş bir surette okul hayatına iştirak ettirilmesi ve talebenin mümkün mertebe kendi kendisini idareye alıştırılması usul ittihaz edildi. Talebede sosyal ve ulusal duyguları inkişaf ettirmek ve kendilerinde bu sahada faideli itiyatlar hâsıl etmek üzere okullarda talebe teşekküllerinin inkişafına çalışıldı. Talebe arasında temizlik ve sıhhati koruma, okul eşyasını muhafaza, fakir arkadaşlara yardım, gezinti ve seyahat, kooperatif, kızılay gençlik, spor ve izcilik gibi teşekküller okullarımızda derin izler bırakmağa başladı. Okullarda talebenin ulusal bayram ve ulusal haftalar dolayısile törenlere iştirak ettirilmesi, okullarda müsamereler yapılması, konferanslar verilmesi, terbiyevî filmler gösterilmesi, ulusal tarihimizle ve inkılâbımızla alâkadar tarihî ve edebî eserlerden gereği gibi istifade ettirilmesi talebede millî duyguları ve millî karakteri yüksek bir derecede inkişaf ettirecek müessir birer âmil olmuştur.

Okullarda beden terbiyesi, spor ve izcilik ile askerlik dersleri ve okulun içtimaî hayatı okullarda disiplini temin etmekte müessir oldu.

Okullarımızın sınav talimatnamelerinde talebeyi ders yılı içinde derse çalıştıracak ve derse çalışanları sene sonunda sınav külfetinden kurtaracak esaslar tesbit edildi. Bakanlık ortaokullarla liselerin sınavlarında ve olgunluk imtihanlarında talebeye sorulacak sorulara örnekler tesbit ettirerek okullara dağıttı. Liselerin ikinci devre yazılı sınavları ile olgunluk yazılı sınavlarında derslerin mühim bir kısmının soruları Bakanlık tarafından gönderilmeğe başlandı.

Yaz tatillerinde talebenin kamplara çıkarılması, onlar için sıhhat, disiplin ve içtimaî faaliyet bakımlarından büyük faideler temin etti. Cümhuriyet devrinde ilkokullarda çocuk velilerinden mürekkep olarak teşkil olunan çocukları himaye heyetleri okul ile çocuk velileri arasında çok faideli bir işbirliği yolunun açılmasına saik oldu. Her tarafta fakir talebeye yemek, elbise ve ders kitapları temini için teşkilât vücude getirildi.

İlkokullarda talebenin dıvar gazeteleri tertip etmeleri diğer okullarda dergiler ve yıllıklar çıkarmalarının talebenin millî ve hayatî meselelerle ilgilenmesinde mühim tesirleri görüldü.

Okul kitapevleri gittikçe zenginleştirildi, talebeye okuma itiyadını kazandırmak için ciddî tedbirler alındı.

Okullarımızda Matematik, Fizik, Kimya, Biyoloji, Tarih ve Coğrafya gibi derslerin bütün ders ve lâboratuvar vasıtalarını temin için ciddî bir gayret sarfolundu. Yalnız 1937 - 1938 ders senesinde okullara alınan ders vasıtalarının bedeli 400,000 liradır. Bugün ortaokullarla liselerin ve öğretmen okullarının ders ve lâboratuvar vasıtaları tamamlanmıştır. Modern bir surette inşa edilen okullarımızda lâboratuvarların talebeden herbirinin çalışmasına elverişli bir surette yapılmasına dikkat edilmektedir.

Okullarımızda muhtelit tedrisatın tatbiki kültür hayatımız için mühim bir inkılâp oldu. Evvelce ayrıca kız okulları olmıyan yerlerde erkeklerle birlikte ders almağa imkân bulmıyan kızlarımız tahsilden mahrum kalırken bugün erkek kardeşlerile birlikte tahsil derecelerinin hepsinde istidat ve kabiliyetlerini inkişaf ettirmeğe imkân bulmaktadırlar.

Cümhuriyet devrinde neşrolunan küçükleri muzir neşriyattan koruma kanunu okul talebemizin muzır telkinler altında kalmalarından kendilerini koruyacak bir tedbir oldu.

Bakanlık okulların terbiyevî faaliyetini tanzim için okul talimatnamelerinden başka okullarda öğretmenler kurullarında ne gibi terbiyevî meselelerin tetkik ve münakaşa edileceği, talebenin nasıl okumağa teşvik edileceği, millî bayramların ve muhtelif haftaların nasıl kutlanacağı, okullarda müsamerelerin hangi esaslar dairesinde tertip edileceği, okullarda hangi eserlerin ne suretle temsil edileceği, okul srgilrinin nasıl kurulacağı, okulda millî trbiyenin nasıl verileceği, talebe randımanının nasıl arttırılacağı, tahrirî vazifelerin nasıl verileceği, kooperatiflerin nasıl teşkil edileceği, spor hayatının

nasıl tanzim olunacağı, antikitelerden nasıl istifade edileceği ve talebede antikitelere karşı nasıl ilgi uyandırılacağı, okullarda dergilerin çıkarılmasında ne gibi esaslara riayet edileceği, muhtelif derslerin tedrisinde ne gibi noktalara dikkat olunacağı hakkında Bakanlıkça muhtelif talimatnameler ve genelgeler neşredilerek idare ve talim heyetlerinin aydınlatılmasına çalışılmıştır.

BEDEN TERBİYESİ VE SPOR

Cümhuriyet idaresi okullarda beden terbiyesi ve sporun inkişafına özel bir önem verdi. Bütün okulların beden terbiyesi programları yeniden tanzim edildi ve spor talimatnamesi vücude getirildi. Cümhuriyetten sonra yapılan modern binalarda beden terbiyesi salonlarına da mevki verildi. Beden terbiyesi, spor ve izcilik için okullara lâzım olan vasıtalar temin edildi.

Beden terbiyesi öğretmeni yetiştirmek için esaslı tedbirler alındı. 1926 da İstanbul Kız Öğretmen Okulunda bir beden terbiyesi kursu açıldı. Bu kurs her devresi dokuzar ay sürmek üzere dört devre imtidat etti. Kursta memleketimizin beden terbiyesi mütehassıslarından başka İsveçten getirilmiş bir kadın, bir erkek, iki mütehassıs beden terbiyesi öğretmenlerimize nazarî ve amelî dersler verdiler. Bu kursta 45 kadın 102 erkek beden terbiyesi öğretmeni yetişti ve okullarımıza öğretmen tayin olundu. Bir taraftan da Bakanlık Garp memleketlerine beden terbiyesi ihtisası kazanmak için öğretmenler gönderdi.

1933 te Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsünde Beden Terbiyesi ve Spor öğretmeni yetiştirmek üzere ayrı bir okul açıldı ve Enstitünün yanında her türlü vasıtalarla mücehhez modern bir bina vücude getirildi. Beden Terbiyesi Okulunda Türk ve yabancı mütehassıslar nazarî ve amelî dersler vermektedirler. Kadın beden eğitimi öğretmenlerine olan ihtiyaç dikkate alınarak 1936 ders yılında beden eğitimi şubesine bir de kızlar kısmı ilâve edildi. Enstitü mezunlarının bir kısmı ihtisas kazanmak için Garp memleketlerine gönderildi

1935 yılında beden eğitimi, spor ve izcilik işlerini tanzim ve kontrol etmek üzere Bakanlıkta ayrı bir daire teşkil olundu. İzcilik işleri tanzim edildi. İzcilik talimatnamesi, izcilik kitabı yazıldı.

Her sene Mayıs içinde orta ve yüksek derecedeki okulların idman şenliği yapması kararlaştı. 1936 - 1937 ders yılından itibaren bu şenliklerin Atatürkün Anadolu'da Türk İstiklâl mücadelesinin başına geçtiği 19 Mayıs millî bayramında yapılması kararlaştı.

SAĞLIK İŞLERİ

Cümhuriyet devrinde okulların sağlık işleri hususî bir itina ile takip olundu. Bakanlıkta sağlık işlerile meşgul bir daire teşkil olundu. Sonra bu dairenin işleri Bakanlık Sıhhat Başispekterliğine verildi. Okullarda talebenin sağlık fişlerinin tanzimine itina olundu. Bütün okullar sağlık bakımından dâimî surette teftişe tâbi tutuldu.

Öğretmen ve talebe arasında sağlık durumu hususî bir itinaya lüzum gösterenler için 1927 tarihinde İstanbul'da Valdebağında bir Prevantoryum tesis olundu. Prevantoryuma girenlerden pek cüz'i bir ücret alınması ve fakir olanlara parasız bakılması kararlaştırıldı.

1927 den 1937 ye kadar Prevantoryuma parasız olarak 87 si kadın 127 si erkek olmak üzere 214 öğretmen ve 692 si kız, 725 i erkek olmak 1417 talebe alınmıştır. Paralı olarak da 124 ü kadın, 98 i erkek olmak üzere 222 öğretmen ve 161 i kız, 230 u erkek olmak üzere 391 talebe alındı. 10 sene zarfında paralı parasız Prevantoryuma alınanların tutarı 2244 tür.

1937 - 1938 ders yılında Prevantoryumun yanında bir de Sanatoryum tesisi kararlaşmış ve binasının inşasına başlanılmıştır.

İçel, Gaziantep, Maraş, Malatya vilâyetlerinde Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca yapılan Trahom mücadelesine ilkokul öğretmenlerimizin de canlı bir surette iştirak etmesine yol açmak üzere öğretmenlerimize bir kurs açılmıştır. Bu kursta öğretmenlerimiz trahomlulara bakma hususunda doktorlara yardım edecek surette yetiştirilmişlerdir.

CÜMHURİYET DEVRİNDE MESLEKÎ ÖĞRETİM

İmparatorluğun en çok ihmal ettiği şubelerden biri olan ve Cümhuriyet devrinde Kültür Bakanlığına bağlanan meslekî öğretim, onbeş yıldanberi büyük bir inkişaf göstermiştir. Bakanlık Garp memleketlerinden Dr. Kühne, Prof. Omer Buysse, Dr. Yung gibi mütehassısları getirterek kendilerine memleketimizin muhtelif yerlerinde tetkikler yaptırdı ve Türkiyede meslekî öğretim sahasında yapılması lâzım olan işler hakkında mütalealarını aldı.

Cümhuriyet devrinde meslekî ve teknik öğretim müesseselerimizin mütehassıs öğretmenlere ihtiyacı dikkate alınmak her meslek şubesinde mütehassıs yetiştirmek üzere Garp memleketlerine kız ve erkek birçok talebe gönderildi ve bunlar yetişinceye kadar meslekî ve teknik okullarında öğretmenlik etmek üzere yabancı memleketlerden mütehassıs öğretmenler getirildi. Bir taraftan da mevcut öğretmenlerimizin meslekî öğretim sahasındaki bilgilerini arttırmak üzere okullarımızda kurslar açıldı. Sanat okulları öğretmenlerini memlekette yetiştirmek üzere Ankara Erkek Sanat Okulunda Erkek meslek öğretmen okulu açıldığı gibi, Kız Enstitülerine meslek öğretmeni yetiştirmek üzere Ankara İsmetpaşa Kız Enstitüsünde de Kız Meslek Öğretmen Okulu açıldı.

Mevcut sanat okullarının programları yeni ihtiyaçlara göre tanzim olundu.

Ankarada İnşaat Usta Okulu, İstanbulda Terzilik Okulu gibi yeni tip meslek okulları açıldı. Kızlarımızı iyi birer ev kadını olarak yetiştirmek ve kendilerini iş ve kazanç hayatında birer müstahsil haline getirmek üzere kız enstitüleri kuruldu.

Muntazam bir meslekî tahsil görmemiş kadınlarımızı kısa bir zamanda iş hayatına hazırlamak için memleketin her tarafında Akşam Kız Sanat okulları açıldı.

Cümhuriyet devrinde her yıl sayıları artan bakanlar, ticaret müesseseleri ve ekonomik iş sahaları için muhasebe şefleri, memur ve organizatörler, müstakil acenteler, ticaret teknisyenleri yetiştirmek üzere Ticaret Liseleri ve Orta Ticaret okulları açıldı. İstanbul'daki Ticaret Lisesi ile Yüksek Ticaret Okulu da Kültür Bakanlığına bağlandı. Ticarethane ve fabrika gibi müesseselerin meslekî tahsil görmemiş memurlarını yetiştirmek üzere Akşam Ticaret okulları açıldı.

Erkek Sanat okullarının atelyeleri ve tedris vasıtaları modern bir hale getirildi. Muntazam bir meslekî tahsil görmemiş olan kalfa, usta ve çırakların teknik bilgilerini yükseltmek üzere Akşam Erkek Sanat okulları açıldı.

Bugün memlekette mevcut meslek okulları şunlardır:
İstanbul Yüksek Ticaret Okulu

Kız Enstitüleri:

Ankara İsmetpaşa Kız Enstitüsü
Adana İsmet İnönü Kız Enstitüsü
Bursa Necatibey Kız Enstitüsü
İstanbul Kadıköy Kız Enstitüsü
İstanbul Selçuk Kız Enstitüsü
İstanbul Cümhuriyet Kız Enstitüsü
Elâzığ Kız Enstitüsü
Manisa Kız Enstitüsü
Trabzon Kız Enstitüsü

Tecim Okulları:

Ankara Tecim Lisesi
İzmir Tecim Lisesi
İstanbul Tecim Lisesi
Adana Orta Tecim Okulu
Samsun Tecim Okulu
Trabzon Orta Tecim Okulu

Bölge Sanat Okulları:

Ankara Bölge Sanat Okulu
Aydın Bölge Sanat Okulu
Bursa Bölge Sanat Okulu
Diyarbakır Bölge Sanat Okulu
Edirne Bölge Sanat Okulu
İstanbul Bölge Sanat Okulu
İzmir Bölge Sanat Okulu

Kastamonu Bölge Sanat Okulu
Konya Bölge Sanat Okulu

Muhtelif Okullar:

Ankara İnşaat Usta Okulu
İstanbul Erkek Terzilik Okulu

Akşam Tecim Okulları:

İzmir Akşam Tecim Okulu
Mersin Akşam Tecim Okulu

Akşam Kız Sanat Okulları:

Afyon Akşam Kız Sanat Okulu
Beyoğlu Akşam Kız Sanat Okulu
Diyarbakır Akşam Kız Sanat Okulu
Edirne Akşam Kız Sanat Okulu
Erzurum Akşam Kız Sanat Okulu
İstanbul Akşam Kız Sanat Okulu
Konya Akşam Kız Sanat Okulu
Adana Akşam Kız Sanat Okulu
Ankara Akşam Kız Sanat Okulu
Bursa Akşam Kız Sanat Okulu
İzmir Akşam Kız Sanat Okulu
Kadıköy Akşam Kız Sanat Okulu
Üsküdar Akşam Kız Sanat Okulu
Trabzon Akşam Kız Sanat Okulu
Manisa Akşam Kız Sanat Okulu
Elâzığ Akşam Kız Sanat Okulu
Elâzığ Yatılı Akşam Kız Sanat Okulu

Ertik Öğretmen Okulları:

Ankara Kız Ertik Öğretmen Okulu
Ankara Erkek Ertik Öğretmen Okulu

Akşam Erkek Sanat Okulları:

Ankara Akşam Erkek Sanat Okulu
Bursa Akşam Erkek Sanat Okulu
İstanbul Akşam Erkek Sanat Okulu

Meslekî öğretim okulları için bina kısmında izah edildiği veçhile Ankarada İsmetpaşa Kız Enstitüsü, Ticaret Lisesi, İnşaat Usta Okulu, Adana Kız Enstitüsü gibi modern her türlü tedris vasıtalarile mücehhez yeni binalar yaptırıldı ve meslekî okulların mühim bir kısmının atelyeleri ve ders vasıtaları yeniden temin olundu.

Memleketin sanat ve teknik kalkınmasında mühim bir rolü olacak olan

teknikum ile teknik yüksek okulunu vücude getirmek için hazırlıklara başlandı.

1938 Mayısının 21 inci günü Ankara'da Sergi Evinde Türkiye Kız Enstitülerile Sanat Okulları sergisi açıldı. Bizzat Başbakan Sayın Bay Celâl Bayar tarafından açılan bu sergi, Cümhuriyet devrinde sanat ve meslek öğretim sahasında yapılan geniş faaliyetlerin parlak bir aynası oldu. Sergide mesleki öğretim sahasında şimdiye kadar ne yapıldığı, kız ve erkek meslek okullarımızın nasıl işlediği ve talebeyi nasıl yetiştirdikleri, teknik öğretimin iş âlemindeki rolü, gayeleri, faideleri, meslekî öğretim okullarının muhtelif şubeleri, herbirinde neler yapıldığı, muhtelif eşyanın okullarda nasıl vücude getirildiği ve yapılırken ne gibi iş safhaları takip edildiği, iyi yapılmış bir iş ile fena yapılmış bir iş arasındaki farkların neden ibaret olduğu, nihayet her işi memlekette Türk kolu, Türk zekâsı ve Türk enerjisile yapmıya nasıl imkân bulunduğu vazıh, konkre, canlı ve ilmî bir şekilde izah ve tesbit edildi.

Kız ve erkek meslek okullarının sayısı 1930 - 1931 ders yılında 29 iken 1937 - 1938 ders yılında bu sayı 50 ye baliğ olmuştur.

Kız ve erkek meslek okullarında 1930 - 1931 ders yılında 360 öğretmen varken 1936 - 1937 yılında bu sayı 607 yi bulmuştur.

Kız meslek okullarına 1930 - 1931 yılında devam eden talebenin sayısı 717 den ibaret iken 1937 - 1938 ders yılında bu sayı 10134 e çıkmıştır.

Erkek meslek okullarına 1930 - 1931 ders yılında devam eden talebenin sayısı 2311 iken 1937 - 1938 ders yılında bu sayı 4625 i bulmuştur,

Kız ve erkek bütün meslek okullarına devam eden talebenin sayısı 1930 - 1931 ders yılında 3028 iken bu sayı 1937 - 1938 yılında 14759 a çıkmıştır.

Kız ve erkek meslek okullarından 1930 - 1931 ders yılında mezun olanların sayısı 160 iken 1936 - 1937 ders yılında bu okullardan mezun olanların sayısı 1628 i bulmuştur.

CÜMHURİYET DEVRİNDE YÜKSEK ÖĞRETİM

Cümhuriyet idaresi yükseköğretim müesseselerini ciddî birer araştırma ocağı ve ulusal kültür için canlı birer kaynak haline getirmek ve Ulu Önderin yüksek irşatları dairesinde «millî kültürümüzü muasır medeniyet seviyesinin üstüne» çıkaracak tedbirleri almak için hiçbir fedakârlıktan çekinmedi. İmparatorluk devrinde gerek Üniversiteye, gerek yüksek okullara liseyi bitirmemiş olanlar da alınmakta iken Cümhuriyet devrinde Bakanlık herhangi bir fakülteye veya yüksek okullara girmek için lise olgunluk sınavını geçirmeyi mecburî tutmakla yükseköğretim müesseselerine değerli elemanların girmesini temin etti. Diğer taraftan lise tedrisatının gittikçe ıslâh edilmesi de fakülteler ve yüksek okullar için faideli birer adım olmuştur.

Cümhuriyet idaresi, hükûmet merkezi olan Ankara'yı yüksek bir kültür merkezi haline getirmek için çok önemli tedbirler aldı. Bunlardan biri

Ulu Önderin yüksek emirlerile 1935 te Ankara'da Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesinin açılması olmuştur. Kısa bir hayatı olan bu fakülte ulusal tarihimize ve dilimize ait ilmî tetkikler için şimdien canlı bir merkez oldu. Fakültede bilhassa Türk profesörlerinin bir yandan Türk Tarih tezi etrafında, öte yandan Güneş - Dil Teorisi etrafında yaptıkları incelemeler ilim âlemince büyük bir ilgi uyandırdı. Yabancı mütehassıslar da ilmî mesailerile fakültemize hizmet etmektedirler. Bugün fakültede Eski Zamanlar Tarihi, Orta Zamanlar Tarihi, Yeni ve Son Zamanlar Tarihi, Hint Tarihi, Antropoloji, Arkeoloji, Türkoloji, Sümeroloji, Hititoloji, Coğrafya, Almanca, Fransızca, İngilizce, Arapça, Farsça, Sinoloji, Hindoloji, Hungaroloji, Lâtince, Yunanca kürsüleri vardır.

Bugün Fakülteye devam eden talebenin sayısı 437 si erkek, 127 si kız olmak üzere 564 tür.

Fakülte için ihtiyaca elverişli olarak Ankara'da büyük bir bina inşasına başlanmıştır.

Gazi Terbiye Enstitüsü — Cümhuriyet devrinde Ankara'da açılmış olan yükseköğretim müesseseleri arasında bulunan bu enstitü hakkında öğretmen yetiştirme kısmında izahat verilmiştir.

Siyasal Bilgiler Okulu — Cümhuriyet devrinde bu okul büyük bir inkişafa mazhar oldu. 10 Haziran 1935 tarihli ve 2777 sayılı kanunla Siyasal Bilgiler Okulunun teşkilâtı genişletildi. Okul için Ankarada bütün modern şartları haiz büyük bir bina inşa edildi ve okul İstanbuldan Ankaraya naklolundu. Son zamanlarda okula yeniden bir maliyecilik kısmı ilâve edildi.

1923 te okul kitapevinde sadece 250 kitap var iken bu miktar 1934 - 1935 yılında 1380 e çıkarıldı ve 1935 - 1936 da yeniden 1660, 1936 - 1937 yılında 2014, 1937 - 1938 yılında da 1910 kitap ilâve edilerek kitapevinin kitap sayısı 6864 e baliğ oldu.

TÜRK OPERASI VE TÜRK TİYATROSU

Cümhuriyet idaresi, Atatürkün yüksek irşatlarile müzik devrimine temel olacak elemanları yetiştirmek için esaslı tedbir aldı. 1936 yılındanberi Ankarada bir Devlet konservatuvarının esasları hazırlandı. Opera ve Tiyatro için lâzım olan şartları haiz değerli elemanlar yetiştirilmeğe başlandı. Konservatuvarın Opera kısmı Riyaseticümhur Filârmonik Orkestrası ile birlikte yarınki operamızın temelini teşkil edecektir, Konservatuvar bir taraftan musikinin nazarî ve amelî her sahası için Türk nazariyatçısı ve sanatkârı yetiştirecek, diğer taraftan millî tiyatro ve opera için değerli elemanlar hazırlıyacaktır. Müessesenin tedris heyeti Türk ve ecnebi mütehassıslardan ve sanatkârlardan mürekkeptir. Konservatuvar, milli sahneye değerli Türk unsurlarını bu günden yetiştirmek için en modern vasıtalarla teçhiz edildi ve sahne tedrisatının muhtelif kısımları için Garp memleketlerinden tanınmış mütehassıslar getirildi.

Riyaseticümhur Filârmonik Orkestrası Cümhuriyet devrinde yeni esas-

lar dairesinde kuruldu ve büyük bir inkişafa mazhar oldu ve Garp memleketlerindeki emsali derecesine yükseldi. Her hafta muntazam olarak halk konserleri vermeğe devam eden Orkestra, memlekette ciddî musiki terbiyesinin inkişafında önemli bir âmil olmaktadır. Orkestraya bağlı ayrıca bir salon orkestrası ve bir caz grubu da teşkil edildi.

Konservatuvarda bir Türk Müzik Folklor Lâboratuvarı ve Arşivi vücude getirildi. Hassas cihazlarla teçhiz edilen bu lâboratuvarda millî musikinin bir arşivi vücude getirildi. 1936 - 1937 ders yılında Şark vilâyetlerinden başlıyarak yurdun muhtelif mıntakalarına iki koldan çıkarılan mütehassıs heyetlerin hassas cihazlarla yerlerinde derledikleri parçalar arşivin esasını teşkil etmektedir. 1937 - 1938 ders yılı sonunda da mütehassıs heyetler derleme işine devam etmişlerdir.

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ

Cümhuriyetin teessüsünden sonra Kültür Bakanlığı İstanbul Üniversitesine hususî bir ehemmiyet vererek İstanbul'daki mülga Harbiye Nezareti binasını Darülfünuna tahsis ettirdi. Eski Medresetülkuzat binasını Darülfünuna ilhak ettirerek Darülfünun kütüphanesini tanzim ettirdi. Darülfünuna hükmî şahsiyet verildi, müderris ve muallimlerinin maaşları çoğaltıldı.

Bununla beraber Cumhuriyet idaresi İstanbul Darülfünununun ihtiyaca elverişli olarak inkişaf etmediğini dikkate alarak Büyük Millet Meclisinin 31/5/1933 tarihli ve 2252 sayılı kanunla hükûmete verdiği salâhiyetle Darülfünun ilga edildi ve 1 Ağustos 933 tarihinde yeni esaslar dairesinde İstanbul Üniversitesi kuruldu. Yeni Üniversiteye memleketimizin yüksek ilim adamlarından mürekkep bir tedris heyeti seçildiği gibi Garp ilim âleminde tanınmış yabancı profesörler de alındı. Bir Rektörün idaresi altında bulunan Üniversitede bugün Tıp, Hukuk, Edebiyat, Fen ve İktısat Fakülteleri vardır. Her Fakülteyi bir Dekan idare etmektedir. Tıp Fakültesine bağlı Diş Tababeti Okulu ile Ebe Okulu, Fen Fakültesine bağlı Eczacı Okulu, Edebiyat Fakültesine bağlı Yabancı Diller Okulu vardır. Bunlardan başka muhtelif fakültelere bağlı Türk İnkılâbı, Türkiyat, Pedagoji, Morfoloji ve Ensaç, Radyoloji, Kanser, Biyoloji, Coğrafya enstitüleri de kuruldu.

Önce Haydarpaşada bulunan Tıp Fakültesi talebenin İstanbul hastahanelerinden azamî derecede istifade etmelerini temin için İstanbul tarafına nakledildi. Beyazıttaki merkez binası Tıp ve Hukuk fakültlerini, Vezneciler başındaki bina da Edebiyat ve Fen Fakültelerini alacak bir şekilde tanzim edildi. Bütün fakülte ve enstitülerin mühtaç olduğu binalar ve vasıtalar temin olundu.

Bugün İstanbul Üniversitesinde:

44 Türk Profesör
42 Yabancı Profesör
102 Doçent
38 Yabancı Yardımcı

181 Başasistan ve asistan
4 Tercüman
5 Teknisiyen
25 Lektör

çalışmaktadır.

Her Fakültede açılan kürsüler şunlardır:

Tıp Fakültesi :

Teşrih
Histoloji ve Ambriyoloji
Fizyoloji
Genel Fizyoloji
Hayatî ve Tıbbî Kimya
Mikrobiyoloji, Salgınlar Bilgisi ve Parazitoloji
Hıfzıssıhha
Tıp müfredatı ve Farmakodinami
1. inci Dahiliye
2. inci Dahiliye
1, inci Hariciye
2. inci Hariciye
Kadın ve Doğum Hastalıkları
İdrar Yolları hastalıkları
Deri ve Frengi hastalıkları
Kulak, Burun ve Boğaz hastalıkları
Göz hastalıkları
Akıl hastalıkları
Sinir hastalıkları
Radyoloji
Fizyoterapi
Umumî ve Tecrübî Emraz
Çocuk hastalıkları ve bakımı
Adlî Tıp
Tıp Tarihi ve Deontoloji
Çocuk cerrahisi.

Hukuk Fakültesi :

Hukuk Başlangıcı, felsefesi ve tarihi
Roma Hukuku
Türk Hukuk Tarihi
Medenî Hukuk
Hukuk Usulü, İcra ve İflâs
Amme Hukuku
Ceza Hukuku
İdare Hukuku

Kara ve Deniz Ticareti Hukuku
Devletler Umumî Hukuku
Devletler Hususî Hukuku

İktısat Fakültesi:

Umumî İktısat ve Maliye Teorisi
Umumî İktısat ve İktısadî Doktrinler Tarihi
Umumî İktısat ve İktısat Teorisi
Maliye ve Maliye Kanunları
İstatistik ve Tatbikî İktısat
Sosyoloji ve Sosyal Siyaset ve Komün Bilgisi
İktısat Tarihi ve İktısadî Coğrafya
İşletme İktısadı

Edebiyat Fakültesi :

Türk Dili ve Edebiyat Tarihi
Metinler şerhi
Türk Dili Tarihi
Lengüistik
Roman Diller ve Edebiyatı Tarihi
Arap ve Fars Edebiyatı
Felsefe Tarihi
Umumî Felsefede Mantık
Umumî Ruhiyat
Tecrübî Ruhiyat ve Pedagoji
Türk Filozofları Tarihi
Umumî Türk Tarihi (İlk Zamanlar)
Umumî Türk Tarihi (Orta Zamanlar)
Umumî Türk Tarihi (Son Zamanlar)
İlk Zamanlar Tarihi
Orta Zamanlar Tarihi
Yeni ve Son Zamanlar Tarihi
Umumî Arkeoloji ve Sanat Tarihi
Eti ve Sümer Filolojisi
Umumî Coğrafya
Fizikî Coğrafya
Beşerî ve İktısadî Coğrafya
Türkiye Coğrafyası ve Mevzii Coğrafya
İktısadî Coğrafya
İslâm Dini ve Felsefesi
Türk İnkılâbı Tarihi

Fen Fakültesi :

Umumî Matematik ve Yüksek Cebir

Tamamî ve Tefazulî Aritmetik ve Yüksek Matematik Tahlil
Matematik Mekanik ve Yüksek Geometri
Umumî Fizik
Tecrübî Fizik
Umumî Kimya
P. C. N. Kimyası
Sınaî Kimya
Heyet, Meteoroloji ve Jeoloji
Jeoloji, Mineraloji, Paleontoloji
Umumî Botanik
Zooloji
Fizikî Kimya

Eczacı Okulu :

İspençiyarî Botanik
Farmakognozi ve Toksikoloji
İspençiyarî Kimya

Dişçi Okulu :

Protez
Diş Hastalıkları ve Ameliyatı
Çene ve Ağız Cerrahisi ve Hastalıkları.

Gerek 2252, gerek 2467 sayılı kanunlar Tıp Fakültesi tedrisatı için İstanbul'daki umumî, mülhak ve hususî bütçelerle idare olunan hastahanelerle belediye bütçesinden idare edilmekte olan hastahanelerden istifade hakkını verdi. Bu suretle Tıp Fakültesine ait klinikleri ihtiva eden hastahaneler şunlardır:

Hastahanenin adı	**Kime ait olduğu**	**Tıp Fakültesine ait klinikler**
Gureba	Evkaf	2. inci Dahiliye
		2. inci Hariciye
		Kulak, Boğaz Burun
		Deri ve Frengi
		Radyoloji ve Fizyoterapi
Haseki	Belediye	Tedavi ve Farmakodinami
		1. inci Dahiliye
		Kadın ve Doğum
Cerrahpaşa	Belediye	1. inci Hariciye
		Göz
Çocuk hastalıkları ve bakımı	Şişli Çocuk	Sağlık B.
		Çocuk cerrahisi

Üroloji (Gurebaya nakledilecektir)

Bakırköy Emrazı Akliye Sağlık P. Akıl hastalıkları
Sinir hastalıkları

Yatak adedi Üniversitenin kuruluşu zamanında 687 olarak tesbit edilmiştir. Fakat hükûmetin Üniversite inşaatı için ayırdığı fevkalâde tahsisatla yeniden inşa ettirilen kliniklerin açılmasından sonra bu mikdar 1135 e baliğ olacaktır. Bugünkü yatak mevcudunun tevzii şekli ile artacak mikdarlar aşağıda gösterilmiştir:

	Mevcut yatak adedi	Yeni yatak adedi
Birinci Dahiliye	70	140
İkinci Dahiliye	70	140
Birinci Hariciye	70	140
İkinci Hariciye	46	80
Birinci Kadın ve Doğum	—	75
İkinci Kadın ve Doğum	40	80
Çocuk	80	80
Akıl hastalıkları	50	50
Sinir hastalıkları		

Üniversitenin kuruluşundan sonra her Fakültede muhtelif lâboratuvarların modern vasıtalarla teçhiz edilmesine çok önem verildi. Bu maksatla Tıp Fakültesine 618900 liralık, Fen Fakültesine 246510, Edebiyat Fakültesine 5123 liralık âlet ve malzeme alındı. Gene Üniversitenin kuruluşundan sonra Edebiyat Fakültesine yeniden 3929, Tıp Fakültesine 5762, Hukuk Fakültesine 4980, Fen Fakültesine 4469 kitap alındı. Bugün Üniversitenin umumî kitapsarayında 123796, Edebiyat Fakültesi kütüphanesinde 36578, Fen Fakültesi kütüphanesinde 9684, Hukuk Fakültesi kütüphanesinde 27102, Tıp Fakültesi kütüphanesinde de 23925 kitap vardır. Bu suretle Üniversitede bulunan bütün kitapların sayısı 221085 i bulmuştur.

İstanbul Üniversitesinin yeniden kuruluşundan sonra talebenin müesseseden azamî derecede istifade etmeleri için ciddî tedbirler alındı. Talebenin devama mecbur tutulması, Yabancı Diller Okulunda ayrıca ders görmeleri, mükemmel binalarda, modern tesisat ile teçhiz edilmiş lâboratuvarlarda, gittikçe zenginleşen kütüphanelerde ve seminerlerde talim ve tedris heyetinin nezarti altında çalıştırılmaları talebeye ilmî tetkik, tetebbü ve tecrübe itiyadını vermekte ve kendilerini ilmî bir zihniyetle ytiştirmekte mühim birer âmil oldu. Üniversitede Tıp Fakültesi müdavimlerinin muhtelif hastahanelerde m'. tenevvi hastalıklarla temas etmeleri tecrübe ufuklarını çok genişletti. Üniversitede imtihan usulleri talebeyi daha çok çalıştıracak esaslara göre tanzim edildi. 1923 - 1924 ders yılından beri Edebiyat Fakültesinden mezun olanların sayısı 228 i kız, 254 ü erkek olmak üzere 482 dir. Tıp Fakültesinden bu müddet zarfında 5145 mezun çıkmıştır. Hukuk Fakülte-

sinden çıkanların sayısı 184 ü kız, 1459 u erkek olmak üzere 1643 tür. Fen Fakültesinden çıkanların sayısı 210 u kız, 247 si erkek olmak üzere 457 dir. Bunlara Eczacı Okulundan çıkan 483 talebe sayısı ilâve edilirse 1923 - 1924 yılındanberi İstanbul Üniversitesinden çıkanların sayısı 8320 ye baliğ olur.

Bütün yüksek okullara devam eden talebeye Ankara'da Halkevinde ve İstanbul'da Üniversite salonunda değerli profesörlerimiz tarafından Türk İnkılâp dersleri Türk gençlerini Türk İnkılâbının muhtelif cepheleri üzerinde aydınlatmakta çok önemli bir rol ifa etmektedir.

YÜKSEK ÖĞRETMEN OKULU

Liselere öğretmen yetiştirmekte olan Yüksek Öğretmen Okulu hakkında öğretmen yetiştirme kısmında izahat verilmişti. 1938 - 1939 ders yılı başında bu okulun kadrosu 130 dan 170 e çıkarılmıştır.

DOĞUDA AÇILACAK ÜNİVERSİTE

Ulu Önder Atatürk'ün 1937 İlkinciteşrininde Büyük Millet Meclisini açarken irat buyurdukları nutukta Doğuda açılması lüzumuna işaret buyurdukları Üniversiteyi meydana getirmek için Bakanlıkça etraflı bir surette hazırlıklara başlanılmıştır.

GÜZEL SANATLAR AKADEMİSİ

Cümhuriyet devrinde Güzel Sanatlar Okulu Akademi haline getirilerek İstanbulda Fındıklıda evvelce Mebusan Meclisine tahsis edilmiş olan Saraya nakledildi. Akademide Resim, Heykel ve Tezyinî Sanatlar şubeleri açıldı. Türk Tarihi tezyinî sanatları için de ayrı bir kısım meydana getirildi. Her şubeye Türk profesörlerden başka değerli Garp mütehassısları da tayin edildi. Mimarî kısmına yalnız lise mezunları alınarak bu kısım yüksek dereceye çıkarıldı. Mimarî şubesinde yardıma mühtaç değerli gençleri himaye için kurslar tesis edildi. Resim sergilerine iştirak eden sanatkârlara nakdî muavenet temin edildi.

Atatürk'ün yüksek lûtuf ve müsaadelerile Dolmabahçe Sarayının ayrı bir dairesi Millî Türk Resim galerisine tahsis olundu. 1937 Evlûlünün 21 inde bizzat Atatürk tarafından açılan bu galeride 390 tablo ve 31 heykel teşhir edilmektedir.

GARP MEMLEKETLERİNE TAHSİL İÇİN TALEBE GÖNDERİLMESİ

Cümhuriyet idaresi bir taraftan Türk yüksek kültür müesseselerinin inkişafına çalışırken bir taraftan da Garp memleketlerine tahsillerini ilerletmek için talebe gönderilmesine büyük önem verdi ve bu işi bir kanun ile tanzim etti. 8/4/1929 tarihli ve 1416 sayılı kanun mucibince Garp memleketlerine lise ve yüksek okullar mezunları arasından müsabaka ile talebe gönderilmesi esası konuldu. Garp memleketlerine gönderilen talebenin tahsilini muntazam bir surette takip ve teftiş etmek üzere üç mıntakaya ayrı ayrı üc ispekter tayin edili. Garp memleketlerinde tahsil eden talebemizin ilim âleminde yüzümüzü ağartacak bir surette çalışmakta olduklarını memnuniyetle görüyoruz.

CÜMHURİYET DEVRİNDE ÖZEL OKULLAR

Cümhuriyet idaresi özel okulların inkişafına ehemmiyet vermiş ve bu okulları sıkı bir mürakabe ve teftiş altında bulundurmuştur. Türkiyede mevcut bütün özel okulların talimatname ve müfredat programları tetkik edilerek dereceleri tesbit olunmuştur.

Özel okullar arasında kanunlara ve talimatnamelere muhalif hareketi ve hususî menfaatlerini terviç için muzır temayülleri sabit olanları kapatılmıştır.

Özel okullarda idare ve talim heyetlerinin resmî okullarda aranılan şartlar dairesinde tayini mecburî tutulmuştur.

Teftiş neticesinde özel okullar arasında muvaffakıyetleri görülenlere nakdî yardım ve ders vasıtaları temin olunmuştur.

AZLIK OKULLARI

Cümhuriyet idaresi Türkiyedeki azlık okullarını sıkı bir mürakabe ve teftiş altında bulundurmuştur. Bu okulların program ve talimatnameleri Bakanlıkça tetkik olunarak dereceleri tesbit edilmiştir. Azlık okullarında okutulmakta olan bütün kitaplar tetkikten geçirilmektedir.

Azlık okullarında Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurtbilgisi ve Sosyoloji derslerinin Türkçe okutulması mecburî tutulmuştur.

Azlık okulları direktörlerinin resmî ilkokul mezunları derecesinde Türkçeye vâkıf olmaları mecburî tutulmuştur.

Azlık okullarının bütün kayıtlarının Türkçe tutulması ve diploma ve tasdikname gibi vesikaların Türkçe yazılması temin olunmuştur.

Bu okulların idare ve talim heyetlerinin tayini ve değiştirilmesi işlerinin Bakanlığın tasdikından geçirilmesi usul ittihaz edilmiştir. Azlık liselerinden çıkanlar arasında Türk Üniversitesine veya yüksek okullarına girecekların Türk resmî liselerinde olgunluk sınavı geçirmeleri mecburî tutulmuştur.

YABANCI OKULLAR

Cümhuriyet idaresi, yabancı okulları sıkı bir mürakabe ve teftişe tâbi tutmuş ve bu müesseselerde Türk kültürünün inkişafına önem vermiştir. Bu okulların bütün talimatnamelerile müfredat programları Bakanlıkça tetkik edilerek dereceleri tesbit olunmuştur.

Yabancı okulların ilkokul derecesinde bulunan sınıflarına Türk vatandaşı çocuklarının devam etmesi bir kanun ile yasak edilmiştir.

Bütün yabancı okullarda Türk ve yabancı talebeye Türkçe, Tarih, Coğrafya, Yurtbilgisi ve Sosyoloji derslerinin Türk öğretmenler tarafından Türkçe olarak verilmesi mecburî tutulmuştur. Yabancı okullara devam eden yabancı çocukların Türkçe derslerini muvaffakıyetle takip etmeleri için esaslı tedbirler alınmıştır.

Yabancı okullara birer Türk yardirektör tayin ettirilmiş, bu okullarda okutulan bütün kitaplar Bakanlığın tetkikinden geçirilmiştir.

Türklük aleyhinde veya dinî mahiyette telkinlerde bulunduğu sabit olan yabancı okullar kapatılmış ve müsebbipleri hakkında kanunî takibat yapılmıştır.

Bütün yabancı okulların idare ve talim unsurlarının sicilleri tetkik edilerek aranılan şartları haiz olmıyanların vazifesine nihayet verildi. Bu okullara yeniden tayin olunacak unsurların tayinleri Bakanlığın tasdikından geçirilmektedir.

Yabancı okulların bütün kayıtlarının Türkçe tutulması mecburî tutulmuştur.

Yabancı okullarda dinî âyin icrasına mahsus salonlar kaldırılmış, öğretmenlerin dinî kisve taşımaları menedilmiştir.

Türkiyede lise derecesinde bulunan yabancı okullardan mezun olanlar arasında Türk Üniversitesine veya yüksek okullara devam etmek isteyenlerin Türk resmî lislerinde olgunluk sınavına tâbi tutulmaları usûl ittihaz edilmiştir. Yabancı okulların sınavları Bakanlık tarafından gönderilen mümeyyizler huzurunda yapılmaktadır.

BAKANLIK TEFTİŞ İŞLERİ

Bakanlık okulların sıkı bir teftiş ve mürakabe altında bulundurulmasına bilhassa önem verdi. 1923 te Bakanlık Teftiş Heyeti altı ispekterden mürekkep iken bugün Teftiş Kurulu Başkanından başka Bakanlık emrinde 23 ispekter vardır. Bunların yedisi başispekter, dördü birinci sınıf, altısı ikinci sınıf, altısı da üçüncü sınıf ispekterleridir. Bu ispekterlerin üçü Garp memleketlerinde tahsilde bulunan talebeyi teftiş ile meşguldür.

İmparatorluk devrinde bilhassa uzak yerlerdeki kültür idarelerile okulların teftişine hiç ehemmiyet verilmezken bugün en uzak yerlerdeki kültür idarelerimizle okullarımızın idare ve talim bakımlarından sık sık teftişlerine itina olunmakta ve ispekterlerimiz arasında muhtelif branşların mütehassısları bulunmasına bilhassa dikkat edilmektedir. Cümhuriyet devrinde etraflı bir teftiş talimatnamesi tanzim olunmuş ve kültür idarelerile okullarda teftiş edilecek noktalar esaslı ve şümullü bir surette tesbit edilmiştir.

İspekterlerin teftiş neticeleri Bakanlığın ilgili muhtelif dairelerinde takip edilmekte ve alınan neticeler ispekterlere bildirilmektedir.

İlköğretim ispekterliği hakkında öğretmen yetiştirilmesi kısmında izahat verilmiştir.

ÖĞRETMEN YETİŞTİRİLMESİ

Okulun inkişafı için en müessir âmillerden birinin modern terbiye esaslarına göre iyi yetişmiş öğretmen olduğunu takdir eden Cümhuriyet Hükûmeti her derecedeki okulların ihtiyaçlarını karşılayacak bir öğretmen kadrosu vücude getirmeği iş edinmiştir.

İmparatorluk devrinde İstanbul'daki ilk öğretmen okulu müstesna olmak üzere vilâyetlerde açılmış olan öğretmen okullarının inşaat, tamirat, ders vasıtaları vesair masraflar ile öğretmenlerinin maaşları vilâyetlerin hu-

susi bütçelerinden temin edilirdi. Vilâyetlerin zaten dar olan bütçeleri ilkokulların bellibaşlı ihtiyaçlarını bile karşılamağa kâfi gelmezken bir taraftan ilk öğretmen okullarının, diğer taraftan beş senelik idadilerin maaş ve masraflarını üzerine alması hem vilâyet bütçeleri için ağır bir yük teşkil ediyor, hem ilk öğretmen okulları ile idadilerin inkişafına engel oluyordu. Cümhuriyet Hükûmeti ilk öğretmen okulları ile beş senelik idadilerin bütçelerini umumi müvazeneye almakla hem vilâyet bütçelerini ağır bir yükten kurtardı, hem de vilâyetlere bütçelerinde ilkokulların ihtiyaçlarına sarfolunmak üzere daha fazla tahsisat koymalarına imkân temin ederek ilk öğretimi lehine çok faideli bir adım atmış oldu. İlk öğretmen okulları tahsisatının Cümhuriyet devrinde umumi bütçeye alınması bu müesseseler için feyizli bir devir açtı. Bakanlık imparatorluk devrinde muhtelif yerlere dağılmış olan öğretmen okullarını muayyen yerlerde teksif etti. Bu müesseseler için her türlü modern vasıtalarla mücehhez mükemmel binalar temin edildi. Değerli öğretmenlerle öğretmen kadroları kuvvetlendirildi. İmparatorluk devrinde tahsil müddeti dört seneden ibaret olan bu okulların tahsil müddeti Cümhuriyet devrinde evvelâ beşe, daha sonra altıya çıkarıldı. Bugün ilk öğretmen okullarına ortaokul mezunları alınarak bunlara üç senelik umumî ve meslekî tahsil verilmektedir.

Cümhuriyet devrinde ilk öğretmen okul programları yeni esaslar dairesinde ıslah edildi. Bilhassa meslek dersleri ihtiyacı karşılayacak bir seviyeye çıkarıldı.

Cümhuriyet devrinde neşrolunan muhtelif kanunlarla öğretmenliğin tam ve istikbali emin bir meslek haline gelmesi kız ve erkek ilk öğretmen okullarına rağbeti artırdı. Her yıl öğretmen okullarından mühim bir öğretmen kafilesi meslek hayatına girerek yurt çocuklarına feyiz vermektedir.

Öğretmen okullarından yetişen öğretmenlerle ilkokulların öğretmen kadrolarının az zamanda doldurulmasına imkân görmeyen Bakanlık lise mezunları için tatil devrelerinde A kursu adı altında kurslar açtı. Bu kurslarda lise mezunlarına psikoloji, pedagoji, tedris usulü ve tatbikat dersleri gösterilerek kendileri mesleke hazırlandı.

Cümhuriyet devrinde ilkokul öğretmenlerinin seviyesi dikkati celbedecek derecede yükseldi. Bir taraftan öğretmenler arasında vazifesinin ehli olmadığı teftişler ve yapılan devlet imtihanları neticesinde sabit olanlar tasfiye edildiği gibi diğer taraftan mevcut ilkokul öğretmenlerine her yerde kurslar açılarak kendileri yeni terbiye ve tedris usulleri hakkında aydınlatıldı.

Kültür Bakanlığı tarafından yeni terbiye ve tedris hakkında öğretmenleri aydınlatmak üzere mecmualar ve eserler neşredildi. Bundan başka mütehassıslar tarafından yazılan veya tercüme edilen eserlerin nesrine yardım olunarak öğretmenlerin mesleki sahada inkişaf etmelerine de imkân temin olundu.

İlkokul öğretmenlerine muhtelif ders vasıtaları hakkında esaslı bilgiler vermek üzere Bakanlık binası içinde zengin bir Okul Müzesi vücude getirildiği gibi ayrıca ders vasıtaları sergisi de açıldı. Daha sonra Devlet Demiryolları idaresinden Bakanlık için ayrılan vagonlarda seyyar bir sergi tesis olu-

narak yeni ders ve terbiye vasıtaları teşhir edildi. Demiryolu uğrağı olan yerlerde bulunan öğretmenlere bu vasıtalar gösterildiği gibi ayrıca müteahassıslar tarafından konferanslar da tertip edildi.

Cümhuriyet devrinde öğretmenler arasında sık sık içtimalar tertip ettirilerek nümune dersleri verilmesi ve bu derslerin münakaşa edilmesi meslek arkadaşları arasında meslek bilgisini ve meslek ilgisini arttırdı.

Cümhuriyet Hükûmeti ilkokulların inkişafında ilk öğretim ispekterlerinin müessir rolünü dikkate alarak bir taraftan ilköğretim ispekterlerini yetiştirmek üzere Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsünde ayrı bir şube açtı. Mevcut ilköğretim ispekterleri arasından değerlilerini müsabaka ile Garp memleketlerinin yüksek terbiyevî müesseselerinde yetiştirmek üzere Avrupa ve Amerikaya gönderdi. Diğer taraftan mevcut ispekterlere biri Ankara'da, diğeri Sıvasta iki kurs açarak bu kurslarda ilköğretim ispekterlerinin meslekî sahalarda aydınlatılmalarına imkân temin olundu.

Bakanlık ilköğretim ispekterlerinin vazifelerini muvaffakıyetle yapmaları için kendilerine rehberlik etmek üzere ayrıca talimatnameler de neşretti. Bugün her ispekter, ilkokul öğretmenlerine yeni öğretim ve eğitim esaslarını kavratmak, okulda onların randımanlarını arttırmak için öğretmenlerin yorulmak bilmez bir rehberidir. İlkokul ispekterleri sık sık tertip ettikleri içtimalarla öğretmenlerimizin meslekî bilgilerini arttırmakta, onların meslekî ilgisini genişletmektedirler.

Cümhuriyet devrinde ilkokul ispekterleri maaş ve masraflarının umumî bütçeye alınması da çok faideli bir adım oldu.

Cümhuriyet devrinde orta öğretim müesseselerine öğretmen yetiştirilmesine bilhassa önem verildi. Ortaokullara öğretmen yetiştirmek üzere Ankara'da en modern ders vasıtalarile mücehhez olan Gazi Terbiye Enstitüsü açıldı. Evvelâ Konya'da Orta Muallim Mektebi adı altında açılan bu okul Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsünün inşası üzerine buraya naklolundu. Ve ihtiyaca elverişli bir surette teşkilâtı genişletildi. Bu müessesede bugün ortaokullara Tarih - Coğrafya, Türkçe - Edebiyat, Matematik, Fizik - Kimya, Resim - Elişi öğretmeni yetiştirmek üzere ayrı ayrı şubeler bulunduğu gibi Beden Terbiyesi ve Spor öğretmeni yetiştirmek üzere Enstitüye bağlı ayrı bir okul açılmış ve ilköğretim ispekteri yetiştirilmek üzere ayrı bir şube de tesis olunmuştur. Her şube ihtisaslarına ait derslerden başka psikoloji, pedagoji, tedris usulü ve tatbikat dersleri de görmektedir. Gelecek yıl bu müessesede bir de Musiki öğrtmeni ytiştirmek üzere ayrı bir şube açılacaktır.

Gazi Terbiye Enstitüsü, lâboratuvarları ve ders vasıtaları itibarile çok zengin bir müessesedir.

Bakanlık her yıl lise ve ilk öğretmen okulu mezunlarına Üniversitede bir sınav açmakta ve bu sınavlarda öğretmenlik ehliyetnamesi almağa muvaffak olanları ortaokul öğretmenliğine tayin etmektedir.

Ortaokullara her yıl müracaat eden talebenin gittikçe artması üzerine Bakanlık ortaokul öğretmenleri yetiştirmek üzere ayrıca tedbirler almağa mecbur olmuştur. İlk öğretmen okullarından çıkarak meslekte muvaffak ol-

dukları tesbit edilmiş olan ilkokul öğretmenleri arasından yazılı ve sözlü sınavlar neticesinde seçilmiş olanlar Gazi Terbiye Enstitüsünde bir senelik bir kursa tâbi tutulmakta ve bu kurs neticesinde muvaffak olanlar ortaokul öğretmenliğine tayin olunmaktadır.

Bakanlık ortaokullarda mevcut münhal öğretmenliklere yüksek derecede bir okulu veya liseyi veya beş veya altı senelik öğretmen okulunu bitirmiş olanlar arasından yardımcı öğretmen tayin etmek için de kanunî salâhiyet almıştır.

Liselerin ikinci devre öğretmenlerini yetiştirmek üzere İstanbulda mevcut Yüksek Öğretmen Okulu Cümhuriyet devrinde, tesisindeki gayeye uygun bir hale getirilmiştir. İstanbul Üniversitesi Edebiyat ve Fen Fakülteleri müdavimleri arasından alınan öğretmen namzetleri ihtisaslarına ait derslei sözü geçen iki fakültede alırlar. Terbiyevî dersleri de bir taraftan Yüksek Öğretmen Okulunda, diğer taraftan iki yıl önce İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesine bağlı olarak açılmış olan Pedagoji Enstitüsünde görürler. Yüksek Öğretmen Okulu için âhiren mükemmel bir bina vücude getirilmiştir.

Cümhuriyet devrinde lise ve yüksek okul mezunlarından müsabaka ile Garp memleketlerine talebe gönderilerek orta ve yüksek öğretim müesseselerine değerli talim unsurları yetiştirilmiştir. Bu usulün tatbikına ehemmiyetle devam edilmektedir.

İmparatorluk devrinde musiki öğretmenlerini yetiştirecek bir müessese yoktu. Cümhuriyet Hükûmeti Ankara'da mükemmel bir Müzik Öğretmen Okulu açtı. Orta öğretim müesseselerimizin mühtaç olduğu ehliyetli musiki öğretmenlerini yetiştirmeğe başladı.

Beden Terbiyesi ve Spor kısmında izah edildiği veçhile okullarımızın mühtaç olduğu mütehassıs Beden Terbiyesi öğretmenlerini yetiştirmek üzere Cümhuriyet devrinde esaslı tedbirler alındı.

Orta öğretim öğretmenlerimizi yeni terbiye ve tedris metodları hakkında aydınlatmak üzere Bakanlık birçok tedbirlere müracaat etti.

1929 da Ankara'da Türkçe ve Edebiyat öğretmenleri için Musiki Öğretmen Okulu binasında bir kurs ve bir kongre tertip olundu. 1931 ve 1932 yıllarında ortaokulların Fenbilgisi ve Tabiiyat öğretmenleri için Ankara'da Gazi Terbiye Enstitüsünde kurslar açıldı ve bu kurslarda öğretmenlere amelî olarak basit lâboratuvar vasıtaları yapma usulü öğretildi.

1934 de liselerin matematik, fizik ve kimya öğretmenleri için İstanbul'da birer kurs açıldı.

Elişi ve Resim öğretmenleri için Ankara'da ve İstanbul'da birer kurs açıldı. Bu kurslarda bir taraftan mütehassıslarımızdan bir taraftan da Garp memleketinden getirilen mütehassıslardan istifade edildi.

Tarih ve Dil İnkılâbı bahislerinde izah edildiği üzere Tarih öğretmenlerimiz Türk Tarih Kurumunun topladığı birinci ve ikinci Türk Tarihi Kurultaylarına, Türkçe ve Edebiyat öğretmenlerimiz de Türk Dil Kurumunun topladığı birinci, ikinci ve üçüncü Dil Kurultaylarına iştirak ederek çok büyük faideler elde etmişlerdir.

Bakanlık Ertik ve Teknik Okullarının ertik ve teknik öğretmenlerine olan ihtiyaçlarını dikkate alarak müsabaka ile Garp memleketlerine kız, erkek birçok talebe gönderildi. Bu memleketlerin ertik ve teknik müesseselerinde ihtisas kazanmış olan talebemiz tahsillerini bitirerek memlekete döndüklerinde meslek okullarımıza öğretmen tayin olundular. Bugün kız ve erkek sanat okullarile enstitülerimizde ve ticaret okullarımızda çalışan öğretmenlerin çoğu Garp memleketlerinde ihtisas kazanmış unsurlardan mürekkeptir. Bakanlık Ertik ve Teknik Okulları öğretmenlerinin memleketimizde yetişmesini temin etmek üzere Ankara Sanat Okulunda bir Sanat Öğretmen Okulu, Ankara'da İsmetpaşa Kız Enstitüsünde de bir Kız Sanat Öğretmen Okulu açmıştır.

Öğretmenlerimizin terbiyevî ve sosyal faaliyetleri yalnız okullarımızın içine münhasır kalmamaktadır. Öğretmenlerimiz millet okullarının inkişafında, Türk harflerinin tamiminde, dil inkılâbının muhtelif cephelerinde ve derleme ve terim işleri gibi faaliyetlerinde, Halkevlerinin her şubesinde canla, başla çalışarak Atatürk rejimi ve Atatürk inkılâbının mânası ve önemi etrafında halkı tenvir etmeği iş edinmişlerdir.

CÜMHURİYET DEVRİNDE ÖĞRETMENLİK MESLEKİ

Cümhuriyet devrinin kültür sahasında attığı en önemli adımlardan biri öğretmenliği hakikî bir meslek haline getirmesi ve öğretmenin meslekî hayatına istikrar vermesidir.

İmparatorlukta bütün okulların öğretmenlerini tayin için elde esaslı bir kanun yoktu. Maarif Nezareti istediğini istediği öğretmenliğe gelişigüzel tayin etmek salâhiyetini haizdi. Öğretmenlerin maaşları da muntazam bir usule tâbi değildi. Cümhuriyet Hükûmeti muhtelif zamanlarda neşrettiği kanunlarla öğretmenliği esaslı bir meslek haline getirdi ve öğretmenin istikbalini sabit esaslara bağladı. 22 Mart 1936 tarihli Maarif Teşkilâtına dair olan kanunun 12 inci maddesi «Maarif hizmetinde aslolan muallimliktir» esasını koymakla mühim bir adım attı.

İmparatorluk devrinde tedrisatı iptidaiye kanunu, ilkokul öğretmenlerini birkaç sınıfa ayırmış ve bunlara 300 ile 1000 kuruş arasında maaş tahsis etmişti. Öğretmen muavinlerinin maaşı da 200 ile 600 kuruş arasında idi. Büyük Millet Meclisi muhtelif zamanlarda neşrettiği kanunlarla ilkokul öğretmenlerinin maaşlarını gittikçe arttırdı. 8 Nisan 1339 tarihli kanun ilkokul öğretmenlerinin maaşını asgarî 600 ve iki yılda bir 100 kuruş zammile azamî 2000 kuruş olarak tesbit etti. 27 Birincikânun 1340 tarihli kanun, öğretmen muavinlerinin maaşını asgarî 600 kuruş olmak üzere tayin etti ve üç yılda bir 100 kuruş zam verilmesi esasını tesbit eyledi. Ayni kanun, ilkokul öğretmenlerinin maaşını asgarî 1000 kuruş olarak tesbit etti ve öğretmenlerin üç yılda bir 200 kuruş zam almalarını tayin eyledi. Daha sonra neşrolunan 1926 tarihli Maarif Teşkilât kanununda ilkokul öğretmen muavinlerine asgarî 800 kuruş maaş ve her üç yılda bir % 15 zam temin edildi. Bu kanun ilkokul öğretmenlerine asgarî 1500 kuruş maaş ve üç yılda bir % 15 zam verdi. Bundan başka öğretmenlere mesken bedeli olarak beş ile on lira arasında bir para, baş-

öğretmenlere de makam ücreti temin etti. İlk öğretmen okulundan yeni mezun olanlara bir defaya mahsus olmak üzere 80 lira techizat bedeli temin edildi

Ortaöğretim öğretmenleri için de Cümhuriyet devrinde 13 Mart 1340 tarihli «orta tedrisat muallimleri kanunu» neşredilerek orta tedrisat okullarında öğretmenlik etmek için lâzımgelen şartlar tesbit edilmiştir. Daha sonra neşredilen «ilk ve orta tedrsiat muallimlerinin terfi ve tecziyeleri» hakkındaki 10/6/1930 tarihli ve 1702 sayılı kanun ilk ve ortaokul öğretmenliği hakkında etraflı ve önemli hükümleri ihtiva etmektedir. Bu kanun ilk ve ortaöğretim öğretmenlerinin teadül kanununa göre dahil olacakları derecelerle her derecedeki kıdem müddetlerini tesbit etmiştir. Buna göre ilk öğretmen okulundan çıkan bir öğretmen baremin 16 derecesinde mesleğe girmekte ve muvaffakıyetleri sabit olanlar üç yılda bir baremin yukarıki derecelerine çıkarak yirmi yedi yıl hizmetten sonra baremin 7 inci derecesine yükselmek imkânına malik olmaktadır. Diğer taraftan Öğretmen Okulundan çıkarak ortaöğretim öğretmenliğine tayin olunanlar baremin 12 inci derecesinde mesleğe girerler ve stajlarını bitirdikten sonra meslek hayatında muvaffakıyeti tesbit edilenler üç yılda bir baremin yukarıki derecelerine çıkarak yirmibeş yıl hizmetten sonra dördüncü dereceye kadar yükselmek hakkını kazanırlar.

Gerek 1702 sayılı kanun, gerek bu kanunu tadil eden diğer kanunlar ortaöğretim öğretmenlerine haftada verilecek azami derslerle ayrıca verilebilecek ücretli ilâve derslerin mikdarını tesbit etmişlerdir. Bu kanunda öğretmenlerin ne yolda terfi, takdir edilecekleri, ne gibi şartlarla kendilerine kıdem zammı yapılacağı, ne gibi makamlardan ne gibi cezaların ne suretle verileceği hakkında da hükümler vardır. Öğretmenler arasında ihtisaslarına göre emsali arasında hususi kıymeti haiz orijinal eserler vücude getirenlerin bir sene kıdem zammı görecekleri de tesbit edilmiştir.

Ertik ve Tenik öğretmenleri hakkındaki 16 6 1936 tarihli ve 3007 sayılı kanun bu okulların öğretmenlerinin tayin, terfi ve tecziyeleri hakkındaki hükümleri tesbit etmiştir.

NEŞRİYAT İŞLERİ

Cümhuriyet devrinde Kültür Bakanlığının en önemli iş sahalarından biri de neşriyat faaliyetlerinin tanzimi ve devletin bu alandaki mesaisinin verimini çoğaltması olmuştur. Bu yoldaki çalışmaların başlıca cepheleri şunlardır:

Neşir teşkilât vasıtalarının tanzimi — Neşriyat hizmetlerinin gereği gibi görülmesini ve bu sahadaki faaliyetlerin doğrudan doğruya takip ve idaresini temin maksadile Bakanlıkta müstakil bir Neşriyat Dairesi vücude getirilmiş ve Devlet Basımevi ile Derleme Direktörlüğü bu Daireye bağlanmıştır.

Yüksek Teknik bilgili neşir ve tabı mütehassısları yetiştirmek maksadile Gazi Terbiye Enstitüsü Resim - İş şubesi mezunları arasından müsabaka ile seçilen üç genç tahsil için Almanyaya gönderilmiştir. Ustabaşı ve muavinlerinin Alman basımevlerinde altışar aylık birer staj devresi geçirmeleri kararlaşmıştır.

Bilhassa harf inkılâbından sonra Devlet Basımevinin bugünün ihtiyaçlarına ve teknik icaplarına uygun bir şekilde verimli bir müessese haline getirilmesi için tesisat ve teçhizatı mütemadiyen ikmal edildi. Ve son sistem cihazlarla müessesenin verim kudreti birkaç misli arttırıldı. Müessesenin ticarî bir teşekkül olarak kolayca işler bir halde yürümesi imkânları temin ve ihzar olundu.

Umumî Neşriyat — Cümhuriyetin Onuncu yıldönümü münasebetile neşrolunan kanun mucibince çıkarılan kültür madalyasının satış geliri ile inkılâba ait eserler neşri hakkında Kültür Bakanlığına verilen salâhiyet üzerine Bakanlıkça Türk Cümhuriyetinin Büyük Kurucusu ve Türk İnkılâbının Yüce Başarıcısı Ulu Önder Atatürk'ün Büyük Tarihî Nutukları Türk harflerile ve nefîs bir şekilde bastırılarak herkesin İnkılâp Tarihimizin bu ana kaynağından doğrudan doğruya bilgi, nur, kuvvet ve güven alabilmesi temin olundu.

Memlekette millî bir irfan kütüphanesinin esaslarını kurmak, halk arasında Cümhuriyet ülküsünün yayılmasına, yurttaşların bilgi seviyelerinin yükselmesine çalışmak, ilim ve ihtisas adamlarımızın meslekî kudretlerini arttırmak gayeleri ile Bakanlıkça birçok eserler neşredildi.

Ulusal Tarihimizin ana kaynaklarını bugünkü dilimizle neşretmek, bu konudaki eski metinleri çoğaltarak türlü ilim ve sanat şubelerinin inkişafında Türk bilginlerile sanatkârlarının değerli hizmetlerini ilim âlemine tanıtmak ve tarihin ilmî metodlarını yüksek tahsil talebesi ile öğretmenlerimize göstermek maksadile de neşriyat yapıldı.

Yüksek tahsil talebesinin ve herhangi bir ilim şubesinde ihtisas yapmak isteyenlerin mühtaç oldukları eserleri Türk harflerile basılmış olarak bulabilmeleri için bu maksada en çok yarayacak olan 450 kitabın listesi Üniversitenin ilgili profesörlerine tesbit ettirildi ve bunların tercüme ve neşrine başlanıldı.

Talebenin ders kitaplarının esas metinleri içinde çerçevelenen bilgilerini arttırmak ve onları şahsî tetebbü ve mesaiye alıştırmak için kendi derslerile ilgili ve seviyelerine uygun bilgi kitapları neşrine başlandı.

Halka medenî bir insan olarak yaşama yollarını ve sağlık kaidelerini gösterecek kitaplar çıkarıldı.

Çocukların okul ders kitapları dışında okuma ihtiyaçlarını karşılamak maksadile bir tarih serisi vücude getirildi. Ve beynelmilel şöhret kazanmış çocuk edebiyatının başlıca eserlerinin tercüme ve neşrine devam dildi.

Cümhuriyetin onuncu yıldönümü dolayısile rejimin kısa bir müddet içinde memlekette yarattığı büyük inkılâp hamlelerinin verimlerini yurttaşlara tanıtmak maksadile Bakanlıkça muhtelif mevzular üzerine neşriyat yapılarak halka, öğretmenlere ve müesseselere parasız dağıtıldı.

Meslekî Neşriyat — Öğretmenlerin meslekî bilgilerini çoğaltmak, onlara yeni programların ve Cümhuriyet kültürünün esas prensiplerini göstermek amacile muhtelif mevzularda birçok kitap ve broşür neşredilerek bunların bir kısmı bütün öğretmenlere parasız dağıtıldı.

Öğretmenlere terbiye ve tedris hayatındaki yeni usul ve hareketleri ta-

nıtmak maksadile dergiler çıkarıldı ve hususî teşebbüslerle çıkarılan dergilere yardım edildi.

Köylerde çalışan öğretmenlerin halkın istihsal terbiyesinde daha faideli bir hale getirilmesi için muhtelif tarım, ekonomi ve sağlık işlerile ilgili kılavuzlar neşredilerek bütün öğretmenlere parasız dağıtıldı.

Köy kalkınmasında üzerlerine önemli bir rol almış olan eğitmenlerin gerek kurslarda yetiştirilirken, gerek iş başında çalışırlarken çiftçilik, teknik, genel ve mesleki bilgi bakımlarından seviyelerini yükseltecek, faaliyet tarzlarını tanzim edecek kılavuzlar ve kitaplar neşrine başlanarak bu konuda yirmi kadar eser çıkarıldı, alâkadarlara dağıtıldı.

Okul Kitapları— Cümhuriyet Hükûmetinin neşriyat sahasındaki en verimli ve müsbet işlerinden birisi, okul kitaplarının seçim, tabı ve tevzi işini tanzim etmek olmuştur.

Cümhuriyet okul kitabı neşir işini halkçı bir devletin esas hizmetleri arasında gördü ve bu prensibe dayanarak okul kitabını devletleştirme teşebbüsüne girişti. Bu hizmetlerin esaslarını tayin eden 2259 sayılı kanuna göre okul kitabı hususî menfaatların üstüne çıkarılarak her ders için en mükemmel yazılmış ve seçilmiş tek bir kitaptan bütün vatan çocuklarının en ucuz bir şekilde faydalanmaları temin edildi.

İlk ve ortaokullarla liselerin bütün sınıfları için en son programlara göre tekmil ders kitapları mütehassıs heyetlere veya öğretmenlere yazdırıldı ve modern tekniğin okul kitaplarında aradığı en son şartlara uygun bir şekilde bastırıldı.

Eğitmenli köy okullarında okuyan çocuklarımız için de bu okulların programına ve köy muhitinin şartlarına uygun olan özel sınıf kitapları çıkarılarak meccanen alâkadar okullar talebesine dağıtıldı.

Meslek okulları için de başlıca mühim ders kitapları neşredildi.

Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesile Siyasal Bilgiler Okulu ve Güzel Sanatlar Akademisinin ders manüellerinin basılmasına da başlandı ve Fakülte için yedi, Siyasal Bilgiler Okulu için altı ve Akademi için bir kitap neşredildi.

Tarih ve Dil devrimlerine ait neşriyat — Ulu Önder Atatürk'ün Kurucu ve Koruyucu Başkanlığı altında çalışan Türk Tarih Kurumunun Millî Tarih tezimize göre millî tarihimizin yüksek değerini, onun yeryüzünde insanlığın doğuşuna kadar dayanan medeniyet safhalarını Cümhuriyet nesillerine tanıtmak amacile hazırladığı lise Tarih kitapları en mükemmel surette bastırılarak bütün öğretmen ve talebelerin istifadesine konuldu ve ayni esas dahilinde orta ve ilkokullar için de Tarih kitapları yazdırılarak neşredildi.

Gene Ulu Önder Atatürk'ün Yüksek Başkanlıkları altında çalışan Türk Dil Kurumunun elde ettiği parlak neticelere göre okul kitaplarımızın ifadeleri değiştirildi, Kurumun kabul ettiği bütün teknik terimler her ders için ayrı ayrı olmak üzere kırk biner tane bastırılarak bütün okul ve öğretmenlere parasız dağıtıldı. 1938 - 1939 ders yılında okutulacak fen derslerine ait bütün kitaplarda da bu terimlere göre değişiklikler yapılarak neşredildi.

Ders Vasıtaları — Ulusal terbiyede memleket coğrafyasının rolü gözönünde tutularak coğrafya tedris vasıtalarının en önemlilerinden olan okul atlaslarını neşretmek için tedbirler alındı ve ilkokullara ait olanı gayet ucuz bir fiyatla ve iyi bir şekilde bastırılarak çıkarıldı. Ortaokul ve liselere ait olan atlaslar da neşredilmek üzeredir. Okullarımızın harita ve levha gibi ders levazımının memleketimizde yapılması maddî, manevî birçok bakımdan faideli ve zarurî görüldü. Ulusal tarihimize uygun olmak üzere tarih dersleri için 12 haritadan mürekkep bir serinin basılmasına başlandı. Bunlardan üçü neşredildi. Coğrafya duvar haritalarının da hazırlanmasına başlandı, Türkiyenin fizikî haritası 1938 - 1939 ders yılına yetiştirilecektir. Tabiat dersleri için de Anatomi ders levhaları hazırlanmasına başlandı, önümüzdeki ders yılına 14 levhalık bir seri yetiştirilmektedir.

Derleme İşleri — Cümhuriyet idaresi memleket neşriyat hayatının inkişafını takip etmek, millî kütüphaneleri yurt dahilinde çıkan bütü neşriyat kolleksiyonları ile zenginleştirmek, ve Türk neşriyatı için bibliyografyalar çıkarmak maksadile 1934 Temmuzunda 2527 sayılı kanunla «Basma Yazı ve Resimleri Derleme Direktörlüğü» adı ile Kültür Bakanlığına bağlı bir idare kuruldu. Bu Direktörlük memlekette çıkan resmî ve hususî bütün neşriyatın ve resim, reklâm, takvim gibi bütün eserlerin beşer sayısını toplıyarak sözü geçen kanunun tesbit ettiği kütüphanelere tevzi etmekte ve bunların bibliyografyalarını çıkarmaktadır. Bu Daire bugüne kadar 1934, 1935, 1936 ve 1937 takvim yıllarına ait bibliyografyaları muntazaman neşretmiştir. Bu eserler kütüphanelerimize, Halkevlerine ve memleket içinde ve dışındaki ilim müesseselerile ilim adamlarına parasız olarak dağıtılmaktadır. Derleme Dairesi bunlardan başka harf inkılâbındanberi geçen on yıl içinde çıkan bütün resmî ve hususî eserler için hazırladığı bibliyografyayı da neşretmek üzeredir.

Bu teşekkülün 1937 sonuna kadar dört yıl içinde derlediği kitap, broşürün sayısı 7281 dir.

Hususî Neşriyata Yardım — Cümhuriyet idaresi hususi teşebbüslerle çıkarılan kitap ve mecmualara da maddî yardımlarda bulunarak memleket neşir hayatının inkişafına hizmet etti. Bakanlık, çıkmasına yardım ettiği kitap ve mecmuaları okul kitapevlerile umumî kitapsaraylara dağıtmakta ve bunların zenginleşmesine çalışmaktadır.

1935 tenberi yardım olarak müelliflere veya naşirlere verilmiş olan paranın tutarı 100.000 lirayı bulmaktadır. Buna mukabil okul kitapevlerinde dağıtılan 379 nevi kitabın sayısı 59860 ve umumî kütüphanelere dağıtılan 374 nevi kitabın sayısı da 36570 i buluyor. Bu yekûnlara yardım gören otuz mecmuanın kolleksiyonları ile Hayat ve Meşhur Adamlar Ansiklopedileri gibi neşriyat dahil değildir.

BİNALAR

Cümhuriyet Hükûmeti ihtiyaca elverişli modern okul binalarını vücude getirmek için hiçbir fedakârlıktan çekinmemiştir. Cümhuriyet devrinde Bakanlıkta bir mimarî dairesi kurulmuş, bu daireye Garp memleketlerinden mü-

tehassıslar getirilmiş ve okul binalarının plânları burada hazırlatılmıştır. Bakanlık muhtelif vilâyetlerde mahalli malzeme ile ucuz çıkacak şehir ve köy ilkokul binalarının muhtelif plânlarını yaptırarak vilâyetlere dağıtmıştır. Bakanlık Mimari Dairesi sonradan kanun ile Bayındırlık Bakanlığına nakledilmiştir.

Cümhuriyet devrinde Vilâyet Hususi Bütçelerinden şehirlerde ve köylerde birçok okul binaları vücude getirildiği gibi köy kanunu mucibince köy halkı tarafından da birçok köylerde okul binaları inşa edilmiştir,

Ortaöğretim okulları arasında Cümhuriyet devrinde yeniden inşa edilen binalar şunlardır:

Ankara Kız Lisesi, Ankara Gazi Lisesi, Erzurum Lisesi, Eskişehir Lisesi, Kütahya Lisesi, Pertevniyal Lisesi, Trabzon Lisesi, Diyarbakır Lisesi, Ankara Müzik Öğretmen Okulu, Gazi Terbiye Enstitüsü, Balıkesir Öğretmen Okulu, Erzurum Öğretmen Okulu, Burdur, Bilecik, Çorum, Elbistan, Adapazarı, Gümüşhane, Aksaray, Hopa, Niğde, Nişantaşı, Ordu, Siirt, Şebinkarahisar, Tokat, Üsküdar, Fatih, Van ortaokulları binaları. (Ankara'da bir lise ile iki ortaokulu yapılmak üzeredir)

Ortaöğretim okulları arasında Cümhuriyet devrinde esaslı surette ikmal tevsi, tamir edilen ve yeniden pavyonlar ilâve olunan binalar şunlardır:

İstanbul Erkek, Adana Erkek, Ankara Erkek, Antalya, Afyon, Edirne, Erenköy Kız, Gaziantep, İzmir, Kız, İzmir Erkek, Kabataş, Galatasaray, Kastamonu, Konya, Sıvas Liseleri ile Adana Erkek Öğretmen, İstanbul Kız Öğretmen, İzmir ve Konya Kız Öğretmen okulları, Bartın, Erzincan, Edirne, Kırklareli, Rize, Urfa ortaokulları binaları.

Ortaöğretim okulları arasında Cümhuriyet devrinde satın alınmış binalar şunlardır:

Denizli ve Malatya Liseleri, Edirne Kız Öğretmen Okulu, İzmirde Kızılçullu Öğretmen Okulu, Adana Birinci Orta, Ankara İkinci Orta, Beykoz, Develi, Karşıyaka, Buca, Akhisar, Maraş ortaokulları binalarıdır.

Cümhuriyet devrinde ortaöğretim okulları arasında halk tarafından inşa edilerek Kültür Bakanlığına armağan edilen binalar şunlardır:

Edremit, Tire, Gelibolu, İnegöl ortaokulları binalarıdır. Bunlardan başka Divrik ortaokulu Bay Nuri Demirdağ tarafından inşa ettirilerek Bakanlığa armağan edilmiş, Zonguldaktaki lise binası da Bakanlığa hediye edilmek üzere Bay Mehmet Çelik tarafından yaptırılmakta bulunmuştur.

Cümhuriyet devrinde meslekî öğretim müesseseleri arasında yeniden yaptırılmış olanlar şunlardır:

Ankara İsmetpaşa Kız Enstitüsü, Ankara Ticaret Lisesi, Ankara İnşaat Usta Okulu, Manisa Kız Enstitüsü binaları.

Cümhuriyet devrinde meslekî öğretim binaları arasında ilâve olarak inşa edilenler şunlardır:

Bursa Necatibey Kız Enstitüsü, Üsküdar Kız Enstitüsü, Aydın Sanat Okulu, Bursa Sanat Okulu, Diyarbakır, İzmir, Konya Sanat okulları binaları.

Cümhuriyet devrinde meslekî öğretim müesseseleri arasında satın alınanlar şunlardır:

Adana İsmetinönü Kız Enstitüsü, Kadıköy Kız Enstitüsü binaları.

Cümhuriyet devrinde Yüksek Öğretim binaları arasında yeniden yaptırılanları şunlardır:

Ortaöğretim binaları arasında da sayılan Gazi Terbiye Enstitüsü, Beden Terbiyesi Okulu, Ankara Tarih, Dil, Coğrafya Fakültesi, İstanbulda Teşrihi Ensaç Binası, Cerrahpaşa pavyonu, Haseki pavyonu, Radyoloji Enstitüsü, Hayvanat, Nebatat Enstitüsü, Adlî Tıp Dershanesi, Gureba Hastahanesi tadilâtı, Fen Fakültesi Lâboratuvarları, Gureba Hariciye pavyonu, Rasathane binaları, Yüksek Öğretim Okulu binası, Kulak, Boğaz Kliniği, Kadın Doğum Kliniği, ikinci Hariciye Anfisi, ikinci Dahiliye Anfisi, Göz Kliniği, Tedavi Kliniği, birinci Şirürji Kliniği.

MÜZELER VE ANTİKİTELER

İmparatorluk devrinde İstanbul Müzesi, değerli Arkeolog ve Ressam Bay Osman Hamdi'nin himmetile ve imparatorluk idaresinin çıkardığı binbir güçlüğe rağmen kurulmuştur. Bay Osman Hamdi'nin kardeşi, muavini ve vefatından sonra halefi olan ve bugün İstanbul Saylavlığında bulunan Bay Halil Etem'in büyük himmetile İstanbul Müzesi intizamını muhafaza ve gittikçe inkişaf etti. Cümhuriyet idaresi memlekette müzeciliğin inkişafına ve her tarafta arkeoloji hafriyatının artmasına büyük bir önem verdi. Cümhuriyet idaresi Topkapı Sarayını ve Ayasofya Camiini birer müze haline getirdiği gibi Meşrutiyet devrinde İstanbulda açılan Evkaf Müzesini de Türk ve İslâm Eserleri Müzesi adı altında inkişaf ettirdi. Ve bu müzede yeniden tarihî halı salonu açtı.

İstanbul Arkeoloji Müzesinde ikisi Mısır, biri Himyeri eserlerine, diğeri Part antikitelerine ait olmak üzere dört büyük salon açıldı. Antikitelerle uğraşanları sahte eserler hakkında aydınlatmak üzere sahte eserlerden mürekkep bir koleksiyon vücude getirildi. Genel Arkeoloji Müzesinde Bizans Poterilerini havi bir salon açıldığı gibi Meskûkât ve Mücevherat için de yeni büyük bir salon vücude getirildi.

Topkapı Sarayının hazine kısmında değerli ve tarihî eserlerden mürekkep dördüncü ve beşinci salonlar ve haremde Osman III. köşkü ile büyük çini kolleksiyonları halkın ziyaretine açıldı. Topkapı Sarayının Mimar Sinan yapısı olan matbahları tamir ettirildi. Burada tarihî çadırlarla etnografik eserlerin teşhir edilmesi kararlaştı. Bundan başka İstanbul müzelerinde modern bir de kimya lâboraluvarı kuruldu. Gerek salonlarda teşhir edilen, gerek depolarda mahfuz bulunan tabletlerle bunlara benzer eserlerin fennî surette temizlenmesine ve tamirine başlandı.

Cümhuriyet devrinde Ankara'da yeniden bir Etnografya Müzesi le bir Arkeoloji Müzesi vücude getirildi. Vilâyetlerde de Müze tesisine çok önem verildi. Bu müzelerin bazıları yeni eserlerle Cümhuriyet devrinde çok muntazam ve zengin bir hale geldi. Vilâyet müzeleri arasında İzmir, Konya, Bur-

sa, Adana, Antalya, Bergama, Sivas, Efes, Edirne, Kayseri ve Afyon müzeleri gittikçe inkişaf etmektedir. Bunlardan başka tarihî eserleri toplıyan ve eserlerin tasnif ve tanzimini müteakip müze olarak açılması kararlaşan depolar vardır ki bunların başlıcaları Amasya, Tokat, Samsun, Sinop, Diyarbakır, Van, Çanakkale, Denizli, İznik, İçel, İsparta, Manisa, Erzincan, Bor, Niğde, Kırşehir, Kütahyadadır.

Cümhuriyet devrinde bilhassa arkeoloji hafriyatına büyük önem verilmiştir. Bu hafriyatın bir kısmı doğrudan doğruya Bakanlık tarafından, bir kısmı da Türk Tarih Kurumu tarafından yapılmıştır. Ayrıca yabancı arkeologlar tarafından da birçok hafriyatlar yapılmıştır.

Bakanlık tarafından Ankara civarında Beştepeler, Ahlatlıbel, Orman Çiftliği, Karalar, İzmir'de Namazgâh, Niğde'de Güllüdağ, Bursa, Çanakkale, Kumtepe, Ahatköyü, Türk Tarihi Kurumu tarafından da Alacahöyük, Pazarlı, Alpullu, Ankara'da Çankırıkapı, Etiyokuşu, Karaoğlan, İzmit taraflarında yapılan hafriyatlarla müzelerimizi çok zenginleştiren, Türk ve Cihan Tarihini aydınlatan birçok değerli eserler elde edilmiştir.

Bakanlığın müsaadesile memleketimizde yabancı arkeologlar tarafından yapılan hafriyatlar şunlardır:

Prof. Hrozny'nin Kültepe hafriyatı (1924)
M. Ramsey'in Yalvaç hafriyatı (1924 - 1927)
Prof. Franzes ve Kelsey'in Sızma Köyü hafriyatı (1924)
Prof. W. Dörtfeld ve M. Semple'nin Trouva - Hisarlık hafriyatı (1924)
Mühendis Franzo'nun Ogüst Mabedi hafriyatı (1925)
Prof. Schede'nin Millet ve Didim hafriyatı (1925)
W. Forbes'in Değirmendere hafriyatı (1925)
M. Beguignon'ın Seferihisar'ın Teüs hafriyatı (1925)
M. Anton Salaç'ın Foçada Giyme hafriyatı (1925)
Prof. Von der Osten'in Alişar hafriyatı (1926)
M(Krenker ve Schede'nin Ayzani hafriyatı (1926 - 1928)
Prof. Dr. Keyl'in İzmir - Efes hafriyatı (1926 - 1931)
M. Robinson'un Konya - Sızma hafriyatı (1926)
Th. Makridi'nin Ankara civarında Höyükte hafriyatı; (1926)
Prof. Krenker'in Ankara Ogüst Mabedi hafriyatı (1926)
M. Viegand'ın Bergama hafriyatı (1927)
M. Fason'un Sultanahmet Hipodrom hafriyatı (1927)
Dr. Danman'ın Ankara Çankırıkapı hafriyatı (1931)
Dr. Bittel'in Boğazköy hafriyatı (1931 - 1938)
M. Louis Delaporte'in Hasöyük ve Arslantepe hafriyatı (1930 - 1932)
M. Yohannes Boehlau'nın Larisa hafriyatı (1932)

1938 de yapılan ecnebi hafriyatları arasında Milas'ta İsveçli Person'un Ayasofya'da Wittemore'un, Gözlükule'de Goldman'ın, Yümüktepe'de Garstang'ın, Van'da Lake'nin, Truva'da Blege'nin, Yazılıkaya'da Haspels'in, Sultanahmet'te Bakster'in, Arslantepe'de Dölaport'ın, Boğazköy'de K. Bittel'in,

Demircihöyük'te S. Schültz'in, Akköy'de Prof. Wickert'in, Bergama'da Mimar Hanson'un da vardır.

Cümhuriyet devrinde tarihî eserlerin korunmasına büyük bir ehemmiyet verilmiştir. İmparatorluk devrinde ihmal edilmiş olan tarihî âbideleri korumak üzere İcra Vekilleri Heyetinin 28 6 1933 tarihli ve 14644 sayılı kararı ile Müzeler Dairesine bağlı bir Anıtları Koruma Heyeti teşkil olundu. 15/9/1936 tarihli ve 2-5326 sayılı karar ile de bir rölöve heyeti kuruldu. Âbideleri Koruma Heyeti 1937 bütçesile daimî ücret kadrosuna alındı. 1937 yılındanberi tamiratı yapılan eserler arasında Topkapı Sarayının bazı kısımları, İstanbul'da bazı tarihî türbeler, Afyon'da Gedik Ahmetpaşa Medresesi, Tokat'ta Ali Tusi Türbesi, Kayseri'de Alaca Mescit, Hocahasan Kümbetleri, Huvant Hatun, Sehabiye medreseleri, Diyarbakır'da Sencariye Medresesi, Selçuk'ta İsabey Camii, Niğde'de Ahi Eyüp Kümbeti ile Ak medrese, Antalyada Yivli Minare, Erzurumda Çifteminareler, Karaman'da Nefise Sultan Medresesi, Söğüt'te Ertuğrul Gazi Türbesi, Bulayır'da Süleyman Paşa ve Namık Kemal türbeleri, Kuşadasında Kale, Edirne'de Darüssıbyan, Konya'da İplikçi, İnceminare, Karatay medrese ve camileri vardır. Bunlardan başka Ankara'da Ogüst Mabedi ile Amasya'da Mimarhanenin ve Hilfet Gazi Türbesinin etrafı açılmıştır.

Cümhuriyet devrinde tarihî âbidelerin tesciline ve rölövelerinin yapılmasına başlandı. Topkapı Sarayındaki arşivler tasnif edildi ve bu arşivin bir kataloğunun neşrine başlandı.

Cümhuriyet devrinde müzelere ve antikıtelere ait değerli birçok neşriyat ta yapıldı. Türk Tarih Arkeologya ve Etnografya Dergisi çıkarılmağa başlandı. İstanbul Müzelerinin ve Topkapı Sarayının birkaç dilde rehberi basıldı ve bu müzenin eserlerine ait kataloglar neşredildi. İznik, Ayzani, Niğde, Yalova, İzmir, Gâvurkale kılavuzları çıkarılmış, bundan başka tarihî eserler hakkında monografiler de neşrolunmuştur. Türk Tarih Kurumu tarafından da yapılan neşriyatların raporları muhtelif dillerde neşrolunmuştur. Kurum tarafından çıkarılan belletenlerde de antikitelere ait değerli yazılar neşredilmiştir.

Antikiteler hakkında talebeye nasıl bilgi verileceği ve derslerde bu eserlerden nasıl istifade edileceği hakkında Bakanlıkça okullar için ayrı bir talimatname de neşrolunmuştur.

KİTAPSARAYLAR

Bakanlık kitapsaraylarımızda mevcut kitapların ilmî surette tasnifine ve kitapları kaybolmaktan ve bozulmaktan korumağa çok önem vermiştir. İstanbul kitapsaraylarındaki kitapları mevzularına göre tasnif etmek ve her kitabın tezhip, teclit, minyatür ve kâğıt bakımlarından tarihî ehemmiyetini tebarüz ettirmek için ilmî bir komisyon teşkil etmiştir. Şimdiye kadar İstanbul kitapsaraylarında Tarih ve Coğrafyaya ait kitapların bu bakımlardan tasnifi bitmiştir. Bakanlık bir taraftan da genel kitapsaraylara yeniden kitap alarak bunları zenginleştirmeğe devam etmektedir. Ankara'da tesis edilecek genel kitapsaray için şimdiden 30,000 ciltlik kitap temin olunmuştur.

Yıllar	Okul Sayısı	Öğretmen Sayısı E	K	Yekûn
1923—1924	4894	9021	1217	10238
1924—1925	5987	10480	3342	13822
1925—1926	5975	10445	3864	14309
1926—1927	6023	11964	3846	15810
1927—1928	6042	10864	4228	15194
1928—1929	6599	11153	4565	15718
1929—1930	6562	10898	4410	15308
1930—1931	6598	11504	4814	16318
1931—1932	6713	11810	5163	16973
1932—1933	6733	10440	4624	15064
1933—1934	6345	10320	4893	15123
1934—1935	6402	10320	4803	15123
1935—1936	6275	9996	4953	14949
1936—1937	6020	9464	4438	13902
1937—1938	6181	9381	4526	13907
	543eğitmenli			
	6724			

İlk okulların talebe sayımı

Yıllar	E	K	Yekûn
1923—1924	273107	62954	341941
1924—1925	301381	88987	390368
1925—1926	313893	92895	406788
1926—1927	350669	87259	437928
1927—1928	325695	133969	461985
1928—1929	323260	154309	477569
1929—1930	308028	161043	469071
1930—1931	315072	174227	489299
1931—1932	335921	187960	523611
1932—1933	366344	201619	567963
1933—1934	385247	205922	591169
1934—1935	426880	220621	647501
1935—1936	454126	233974	688100
1936—1937	468453	242606	712059
1937—1938	494612		

Yüksek okullarla Ankara tarih, dil, coğrafya fakültesinin ve İstanbul üniversitesinin 1923—1937 ders yıllarına ait talebe ve öğretmen durumunu gösterir liste

Müessesenin Adı	Ders Yılı	Öğretmen sayısı	Talebenin sayısı E.	K.	Yekûn
Tarih, Dil, Coğrafya F.	1935—1936	29			
	1936—1937	32			
	1937—1938	44			
Fen Fakültesi	1923—1924	26	77	60	137
	1924—1925	24	306	104	410
	1925—1926	25	324	142	466
	1926—1927	32	326	104	430
	1927—1928	30	365	107	472
	1928—1929	44	342	125	467
	1929—1930	43	200	40	240
	1930—1931	43	371	90	461
	1931—1932	43	377	88	465
	1932—1933	40	580	146	726
	1933—1934	75	760	226	986
	1934—1935	75	620	238	858
	1915—1936	98	746	272	1018
	1936—1937	101	916	365	1281
	1937—1938	104	1047	378	1425
Tıp Fakültesi	1923—1924	106	397	23	420
	1924—1925	93	374	38	412
	1935—1936	94	293	32	325
	1926—1927	79	397	44	441
	1927—1928	85	367	46	413
	1928—1929	92	361	32	393
	1929—1930	97	386	12	398
	1930—1931	101	387	11	398
	1931—1932	99	512	17	529
	1932—1933	96	654	18	672
	1933—1934	106	849	35	884
	1934—1935	150	1132	66	1198
	1935—1936	142	1303	85	1388
	1936—1937	160	1467	115	1582
	1937—1938	160	1580	130	1710
Hukuk Fakültesi	1923—1924	26	406	22	428
	1924—1925	28	347	18	365
	1925—1926	30	450	19	469
	1926—1927	28	444	22	466

Müessesenin Adı	Ders Yılı	Öğretmen sayısı	Talebenin sayısı E.	K.	Yekûn
	1927—1928	26	429	31	460
	1928—1929	29	520	35	555
	1929—1930	28	757	69	826
	1930—1931	25	751	72	823
	1931—1932	28	1027	138	1165
	1932—1933	28	1241	200	1441
	1933—1934	34	1082	196	1278
	1934—1935	39	991	173	1164
	1935—1936	40	985	177	1162
	1936—1937	46	1067	184	1251
	1937—1938	46	977	184	1161
İktısat Fakültesi	1936—1937		45	8	53
	1937—1938		65	186	251
Edebiyat Fakültesi	1923—1924	27	226	—	226
	1924—1925	25	229	120	349
	1925—1926	33	225	125	350
	1926—1927	28	114	82	196
	1927—1928	32	155	107	262
	1928—1929	36	136	101	237
	1929—1930	35	95	76	171
	1930—1931	30	129	155	284
	1931—1932	29	127	152	279
	1932—1933	25	133	186	319
	1933—1934	68	122	167	289
	1934—1935	80	161	206	367
	1935—1936	76	146	189	335
	1936—1937	73	191	242	433
	1937—1938	73	203	306	509
İlâhiyat Fakültesi	1924—1925	12	284	—	284
	1925—1926	13	205	—	205
	1926—1927	13	167	—	167
	1927—1928	13	53	—	53
	1928—1929	13	35	—	35
	1929—1930	16	35	—	35
	1930—1931	13	22	—	22
	1931—1932	13	22	—	22
	1932—1933	13	20	—	20
Eczacı Okulu	1923—1924	—	370	—	370
	1924—1925	39	294	2	295
	1925—1926	39	167	3	164

Müessesenin Adı	Ders Yılı	Öğretmen sayısı	Talebenin sayısı E.	K.	Yekün
	1926—1927	39	117	10	127
	1927—1928	46	67	10	77
	1928—1929	45	57	5	62
	1929—1930	45	51	8	59
	1930—1931	47	46	7	53
	1931—1932	45	45	11	56
	1932—1933	45	65	22	87
	1933—1934	—	76	32	108
	1934—1935	(X)	90	47	137
	1935—1936	(X)	126	54	180
	1936—1937	(X)	68	29	97
	1937—1938	(X)	70	30	100

(X) Tedrisat Fen Fakültesi Profesörleri tarafından yapılmaktadır.

Dişçi Mektebi	1923—1924	—	427	—	427
	1924—1925	—	342	4	346
	1925—1926	—	223	5	228
	1926—1927	—	152	6	158
	1927—1928	—	84	4	88
	1928—1929	—	91	7	98
	1929—1930	—	109	28	137
	1930—1931	—	99	27	126
	1931—1932	—	156	58	214
	1932—1933	—	208	75	283
	1933—1934	20	170	60	230
	1934—1935	26	160	43	203
	1935—1936	24	103	25	128
	1936—1937	24	85	26	111
	1937—1938	24	55	20	75
Kabile Mektebi	1923—1924	—	—	80	80
	1924—1925	—	—	253	253
	1925—1926	—	—	257	257
	1926—1927	—	—	230	230
	1927—1928	—	—	285	285
	1928—1929	—	—	289	289
	1929—1930	—	—	128	128
	1930—1931	—	—	145	145
	1931—1932	—	—	48	48
	1932—1933	—	—	50	50
	1933—1934	—	—	70	70
	1934—1935	(X)	—	67	67

Müessesenin Adı	Ders Yılı	Öğretmen sayısı	Talebenin sayısı E.	K.	Yekûn
	1935—1936	(X)	—	45	45
	1936—1937	(X)	—		
Siyasal Bilgiler Okulu	1923—1924	19	41	—	41
	1924—1925	18	65	—	65
	1925—1926	28	59	—	59
	1926—1927	21	82	—	82
	1927—1928	21	95	—	95
	1928—1929	22	119	—	119
	1929—1930	24	123	—	123
	1930—1931	24	130	4	134
	1931—1932	25	128	4	132
	1932—1933	24	130	4	134
	1933—1934	21	147	6	153
	1934—1935	21	148	5	153
	1935—1936	26	238	6	244
	1936—1937	26	335	6	341
	1937—1938	30	355	1	356
Güzel Sanatlar Akademisi	1923—1924	18	103	100	293
	1924—1925	20	74	45	129
	1925—1926	20	137	63	200
	1926—1927	25	246	70	316
	1927—1928	29	147	67	214
	1928—1929	31	132	53	185
	1929—1930	35	137	54	191
	1930—1931	32	160	37	197
	1931—1932	31	160	37	197
	1932—1933	33	136	20	156
	1933—1934	31	146	39	185
	1934—1935	34	171	47	218
	1935—1936	35	212	61	273
	1936—1937	61	349	88	337
	1937—1938	61	264	86	360

(X) Tedrisat Tıp Fakültesi Profesörleri tarafından yapılmaktadır.

Müessesenin Adı	Ders Yılı	Öğretmen sayısı	Talebenin sayısı E.	K.	Yekûn
Yüksek Öğretmen Okulu	1923—1924	—	—	—	—
	1924—1925	5	64	18	82
	1925—1926	7	85	20	105
	1926—1927	6	62	14	76
	1927—1928	7	68	11	79
	1928—1929	4	78	10	88
	1929—1930	4	73	16	89
	1930—1931	4	73	39	112
	1931—1932	4	56	45	101
	1932—1933	4	41	49	90
	1933—1934	4	54	51	105
	1934—1935	4	61	47	108
	1935—1936	4	72	44	116
	1936—1937	4	71	39	110
	1937—1938	4	79	47	126
Gazi Terbiye Enstitüsü	1923—1924	—	—	—	—
	1924—1925	—	—	—	—
	1925—1926	—	—	—	—
	1926—1927	6	16	—	16
	1927—1928	9	41	2	43
	1928—1929	18	63	8	71
	1929—1930	16	71	5	76
	1930—1931	23	82	8	90
	1931—1932	25	82	19	101
	1932—1933	25	155	26	181
	1933—1934	37	170	14	184
	1934—1935	40	163	28	191
	1935—1936	42	153	38	191
	1936—1937	37	194	77	271
	1937—1938	40	220	78	278
Müzik Öğretmen Okulu	1923—1924	—	—	—	—
	1924—1925	14	30	—	30
	1925—1926	9	42	—	42
	1926—1927	15	40	—	40

Müessesenin Adı	Ders Yılı	Öğretmen sayısı	Talebenin sayısı E.	K.	Yekûn
	1927—1928	20	74	—	74
	1928—1929	63	56	33	89
	1929—1930	30	73	29	102
	1930—1931	29	67	30	97
	1931—1932	27	79	44	123
	1932—1933	29	21	19	40
	1933—1934	28	25	12	37
	1934—1935	34	51	69	120
	1935—1936	31	77	71	148
	1936—1937	30	78	73	151
	1937—1938	30	41	40	81

Ankara tarih, dil, fakültesi müdavim talebe mevcudu

Yıllar	E.	K.	Yekûn
1935—1936	146	47	193
1936—1937	340	91	431
1937—1938	437	127	564

YÜKSEK OKULLAR ÖĞRETİM HEYETİNİN VAZİYETİNİ GÖSTERİR GRAFİK.

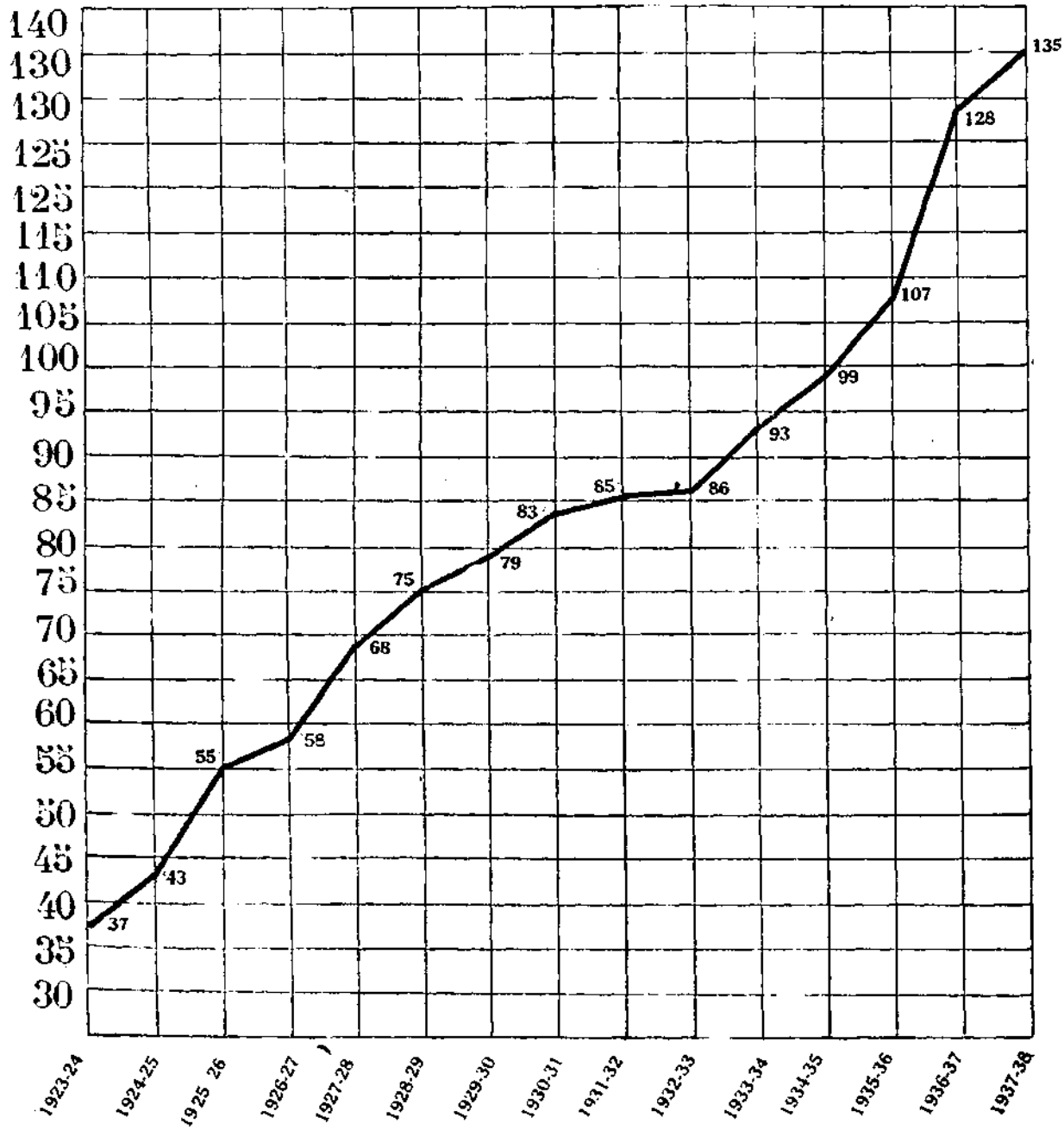

YÜKSEK ÖĞRETMEN OKULU

TALEBE SAYISI

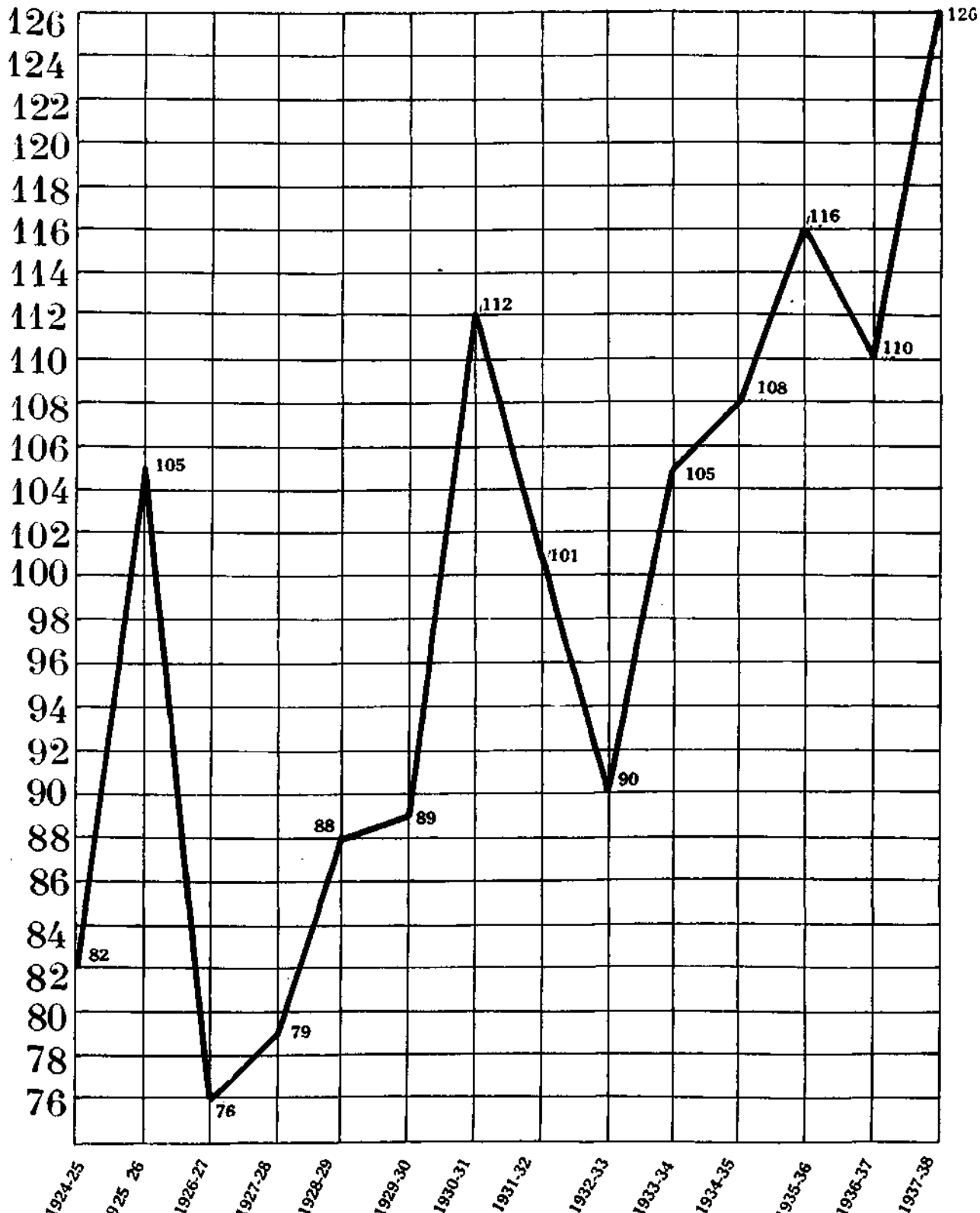

GAZİ TERBİYE ENSTİTÜSÜ

TALEBE SAYISI

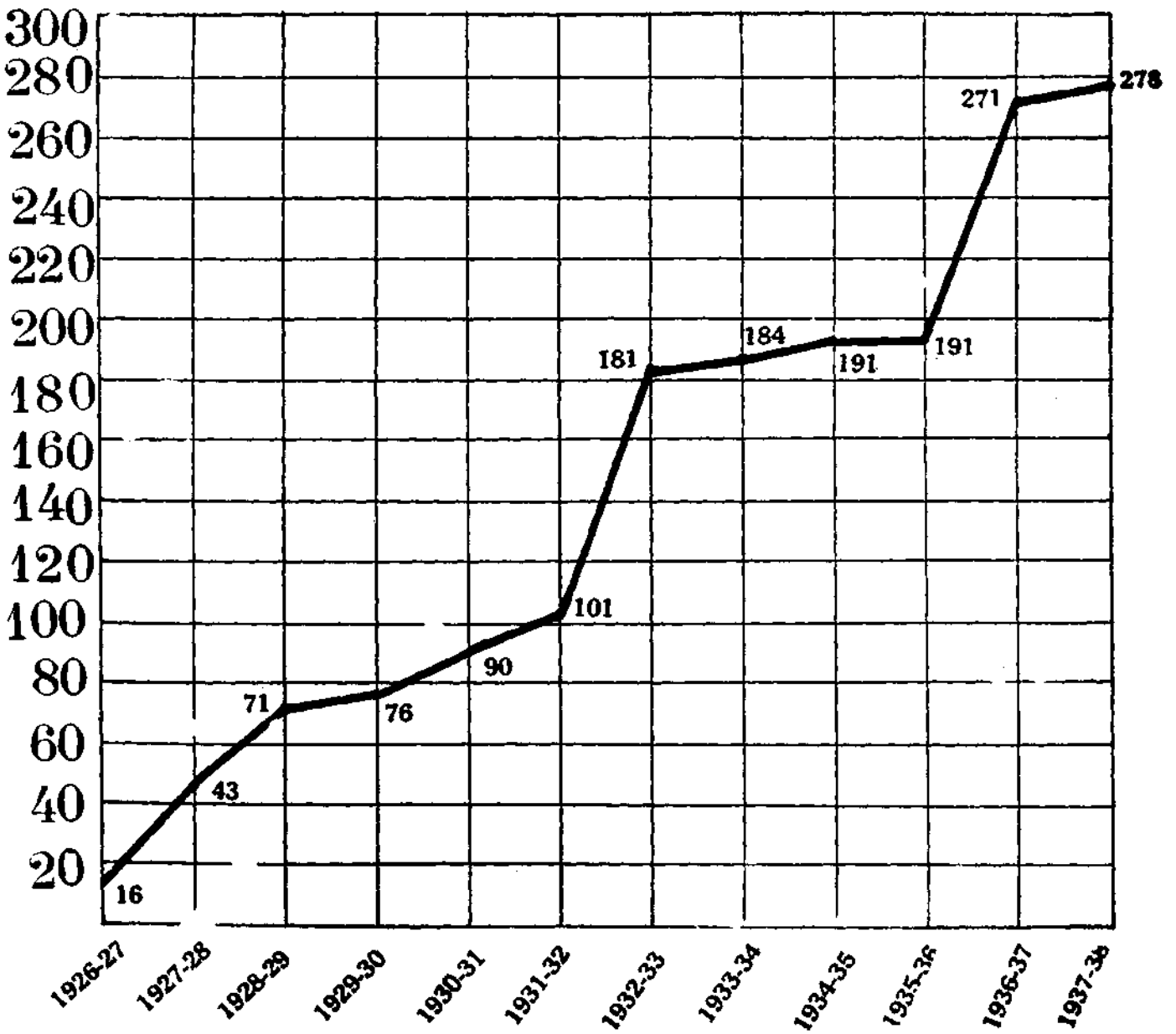

GÜZEL SANATLAR AKADEMİSİ TALEBE SAYISI

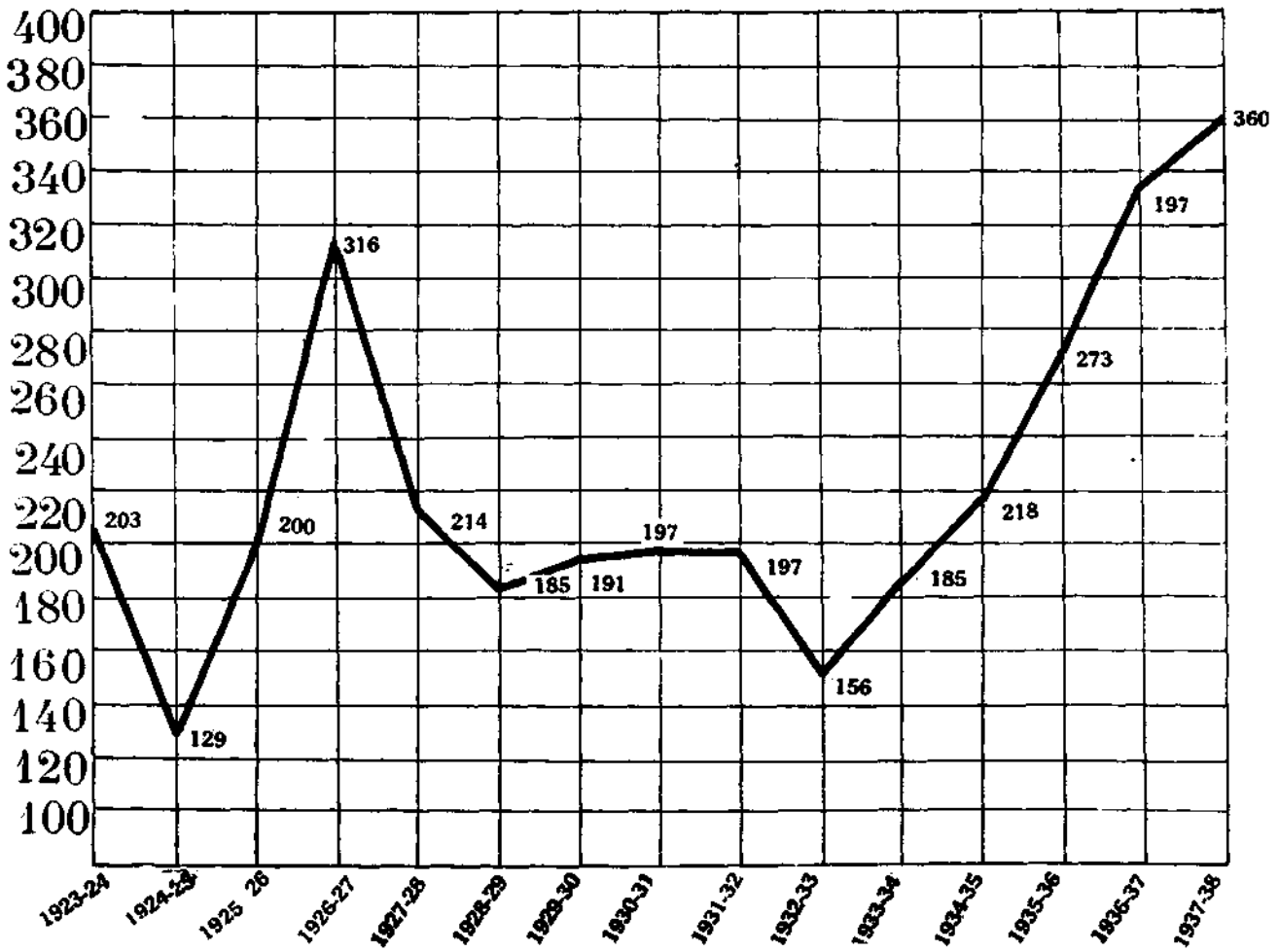

SİYASAL BİLGİLER OKULU TALEBE SAYISI

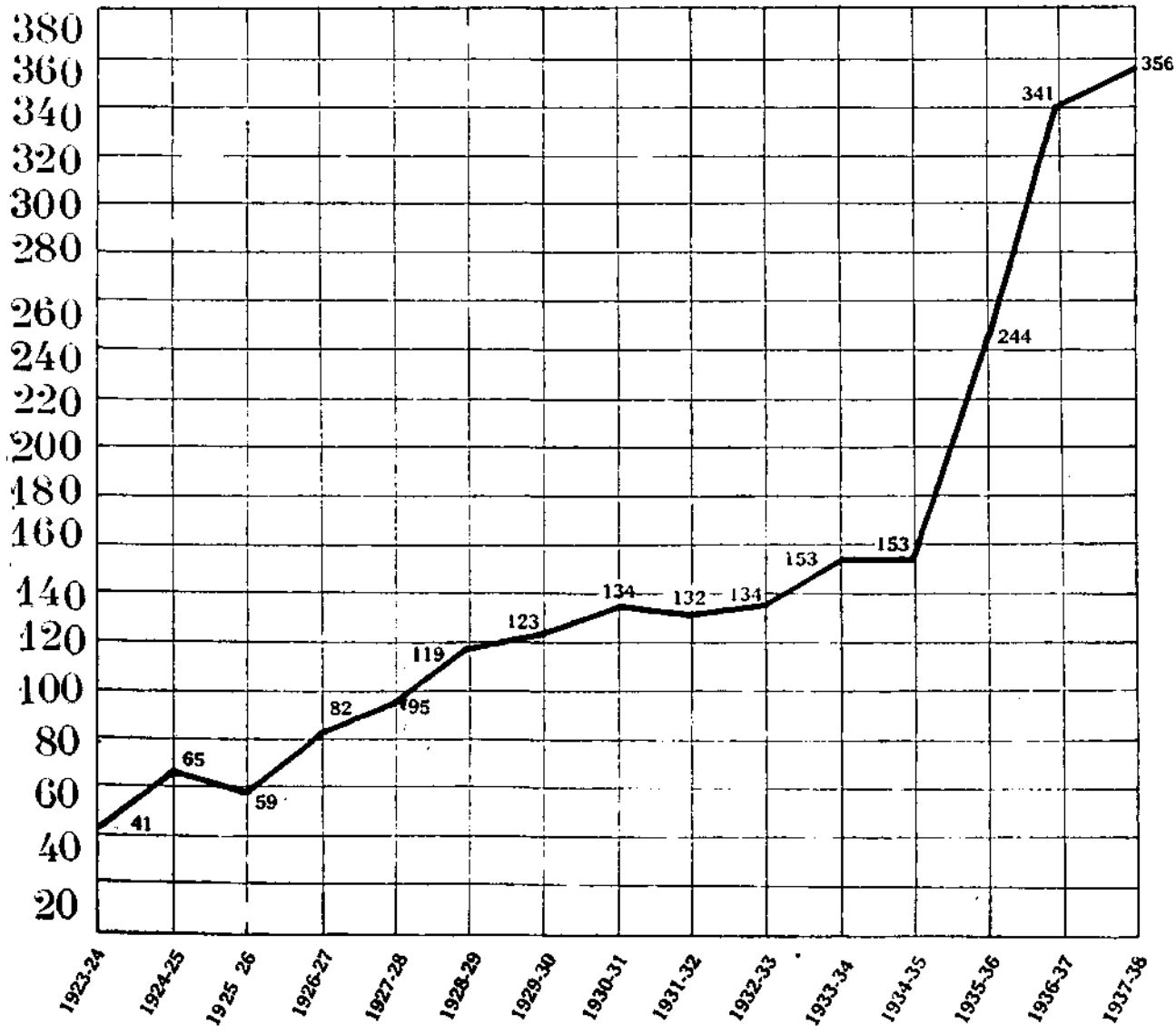

ANKARA TARİH, DİL, COĞRAFYA FAKÜLTESİ İLE İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ TALEBE SAYISI.

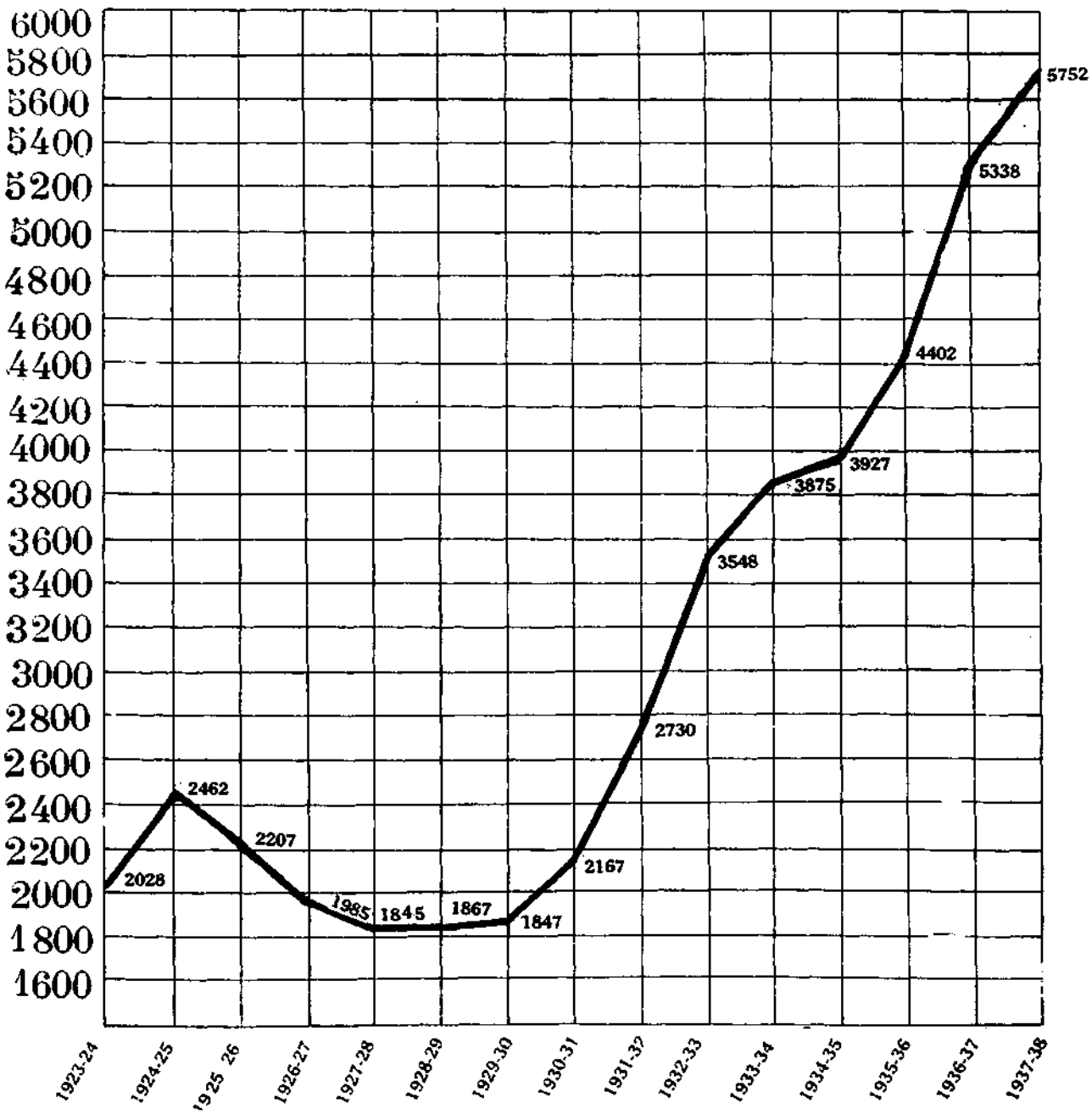

ANKARA TARİH, DİL, COĞRAFYA FAKÜLTESİ İLE İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ ÖĞRETİM HEYETİNİN VAZİYETİNİ GÖSTERİR GRAFİK.

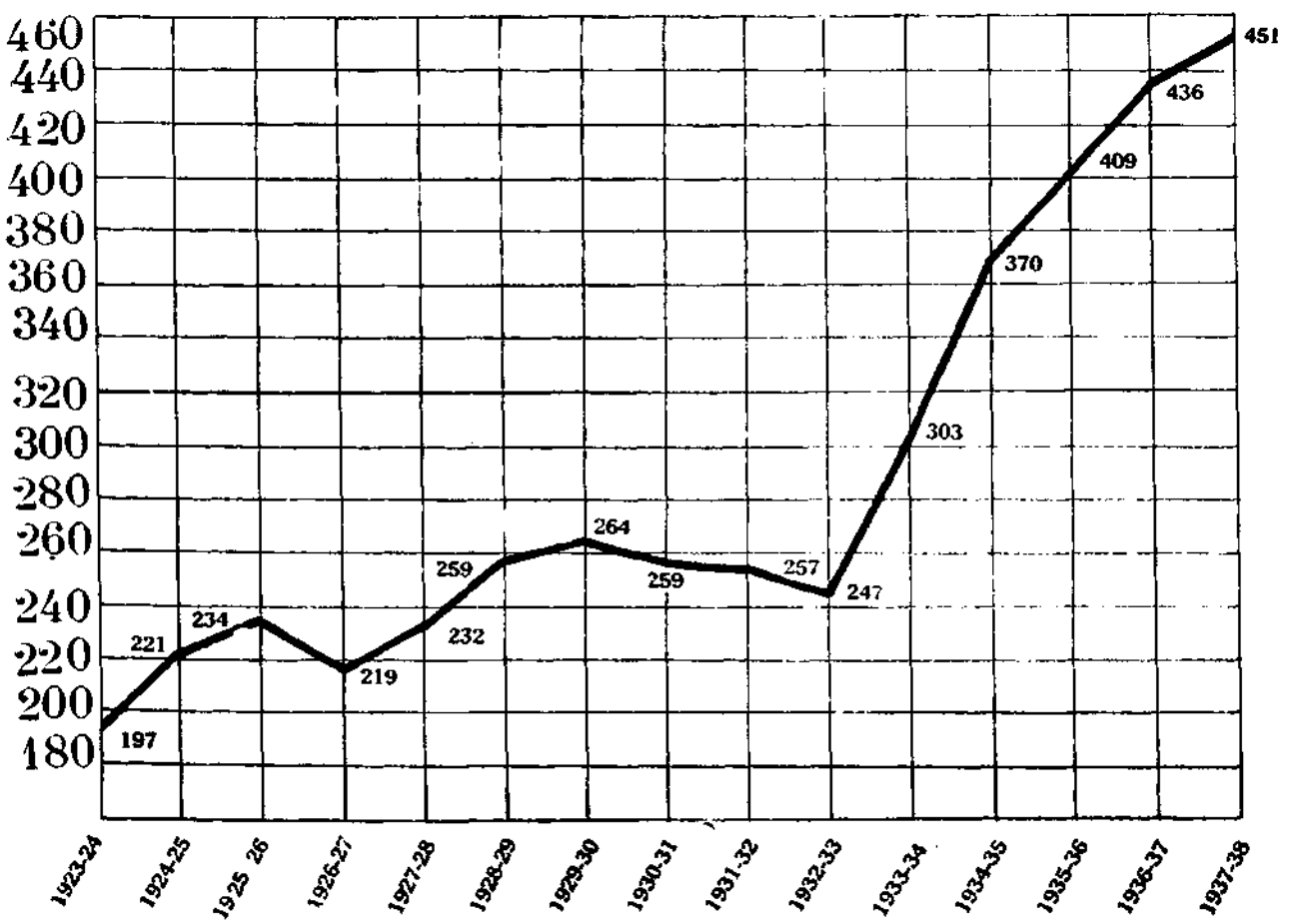

MESLEKÎ ÖĞRETİM

KIZ VE ERKEK MESLEK OKULLARINDAN MEZUN OLAN TALEBE SAYISI

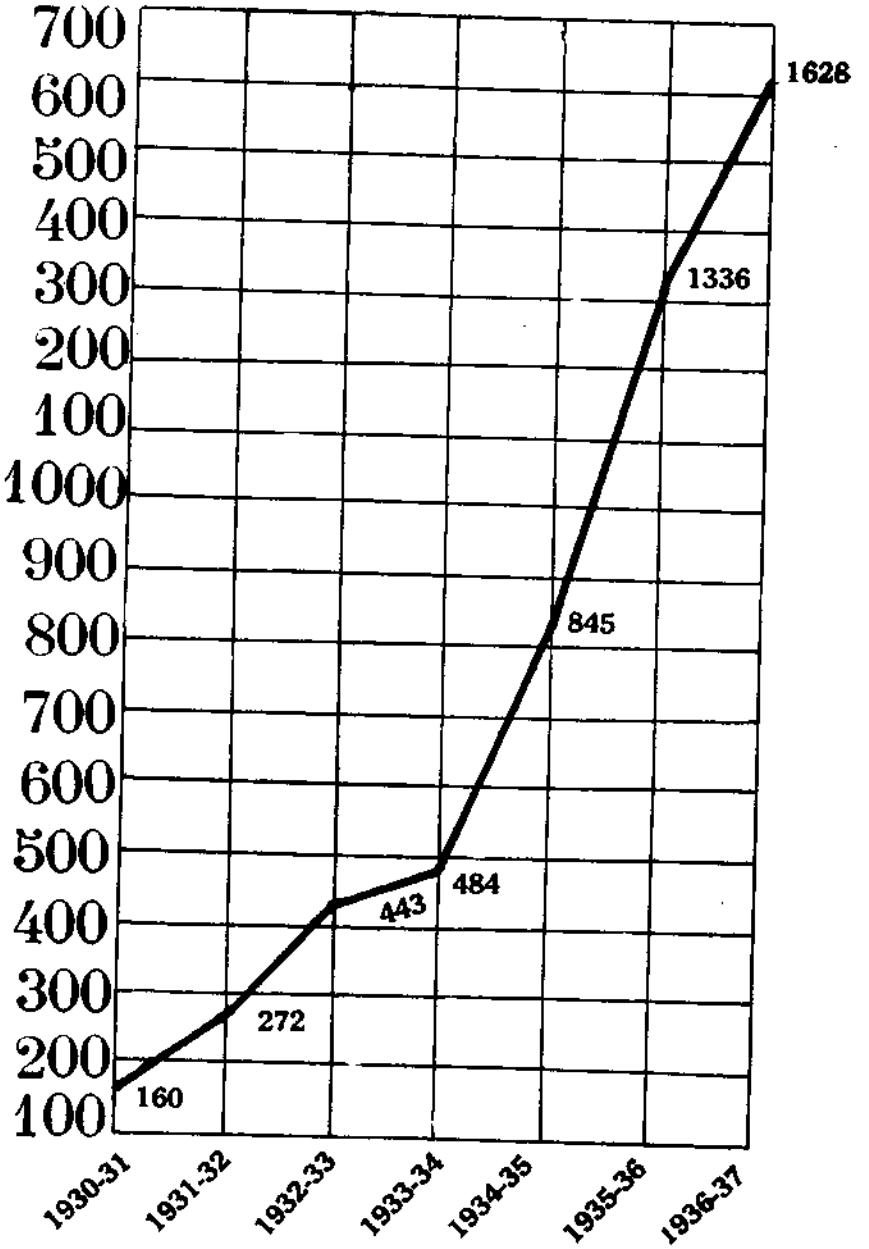

MESLEKÎ ÖĞRETİM

KIZ VE ERKEK MESLEK OKULLARI TALEBE SAYISI

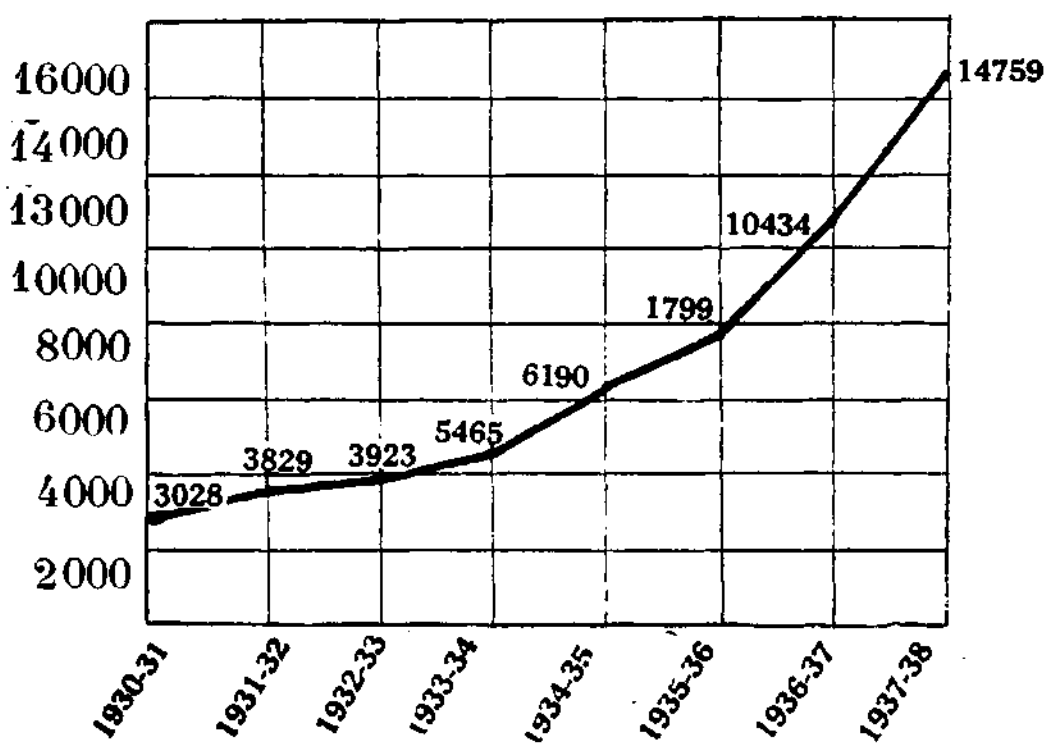

MESLEKÎ ÖĞRETİM

KIZ VE ERKEK MESLEK OKULLARI ÖĞRETMEN SAYISI

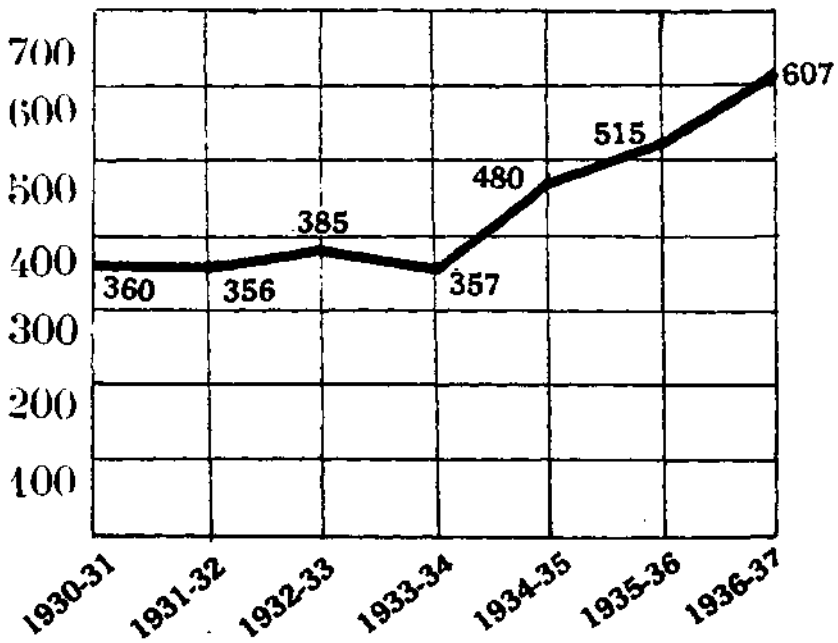

MESLEKÎ ÖĞRETİM

KIZ VE ERKEK MESLEK OKULLARI

SAYISI

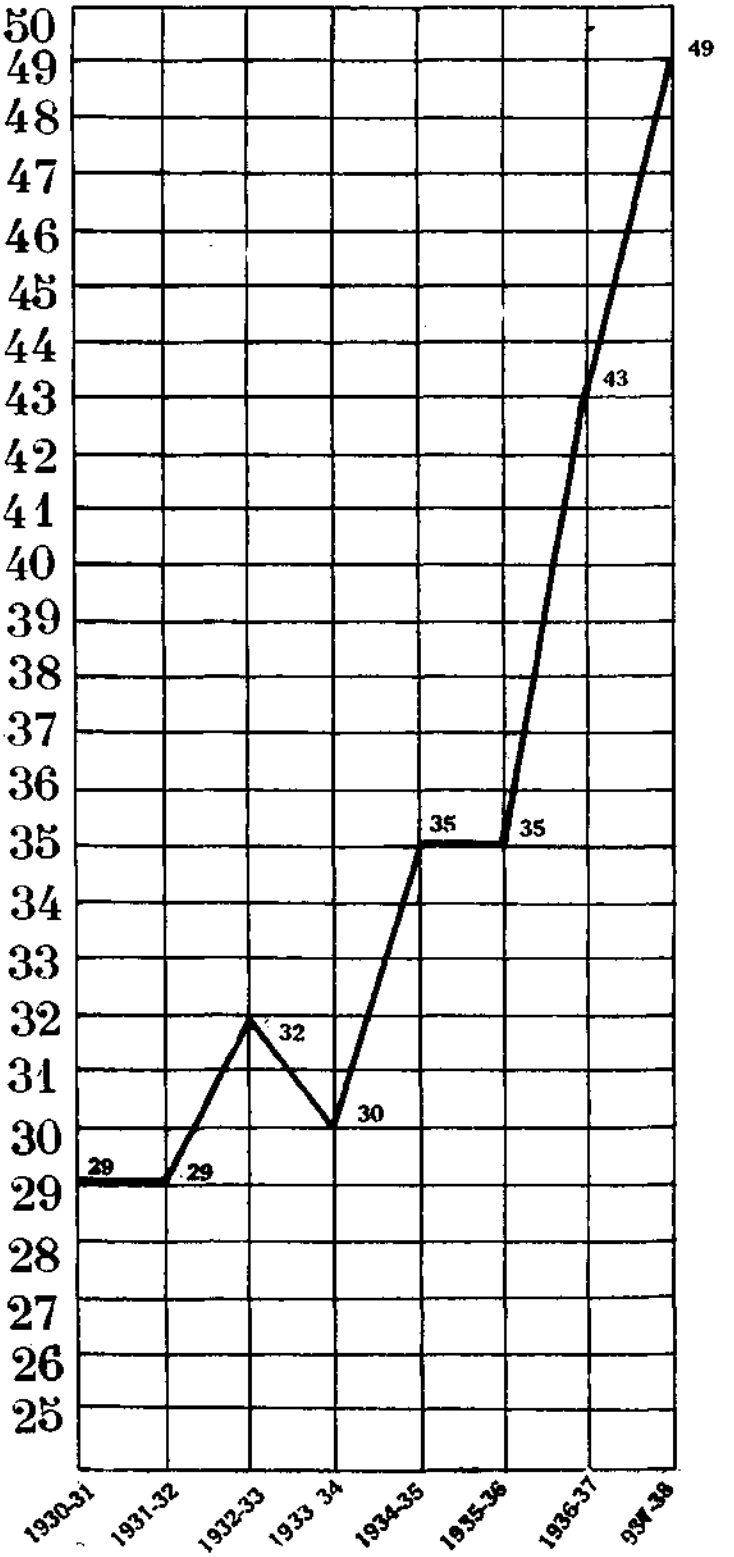

KIZ VE ERKEK MESLEK OKULLARI ARTIŞI

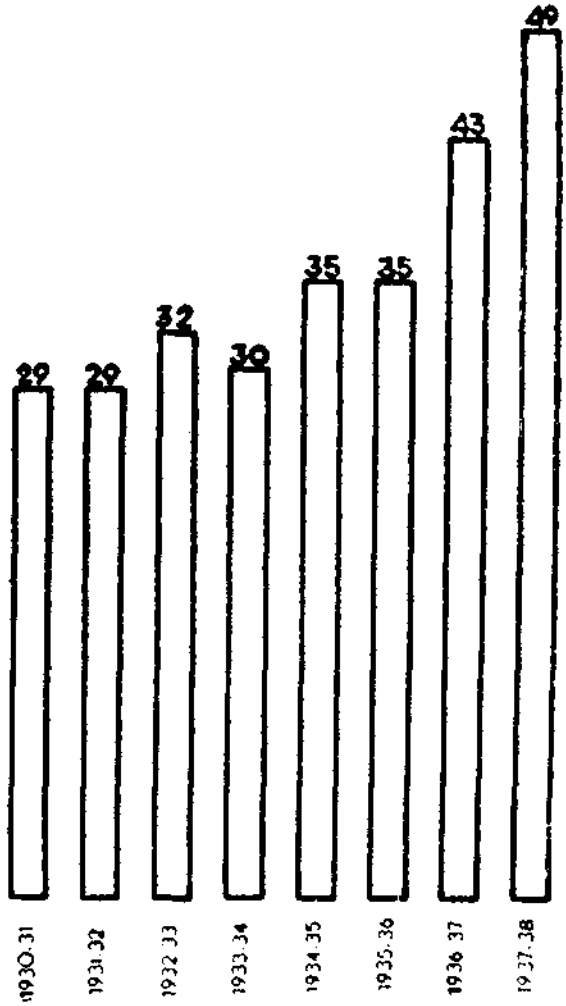

KIZ VE ERKEK MESLEK OKULLARI

ÖĞRETMEN ARTIŞI

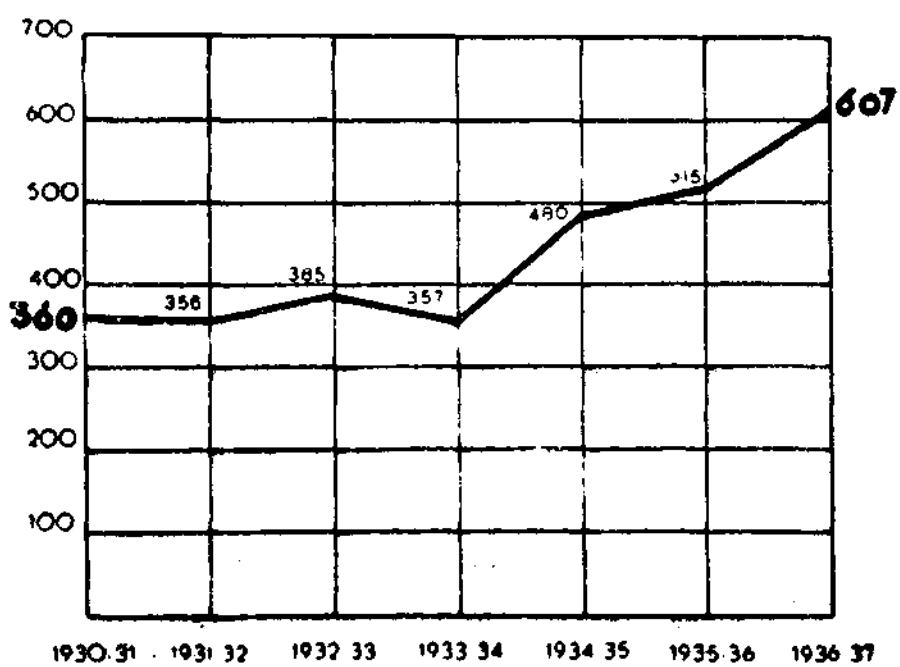

KIZ MESLEK OKULLARI

TALEBE ARTISI

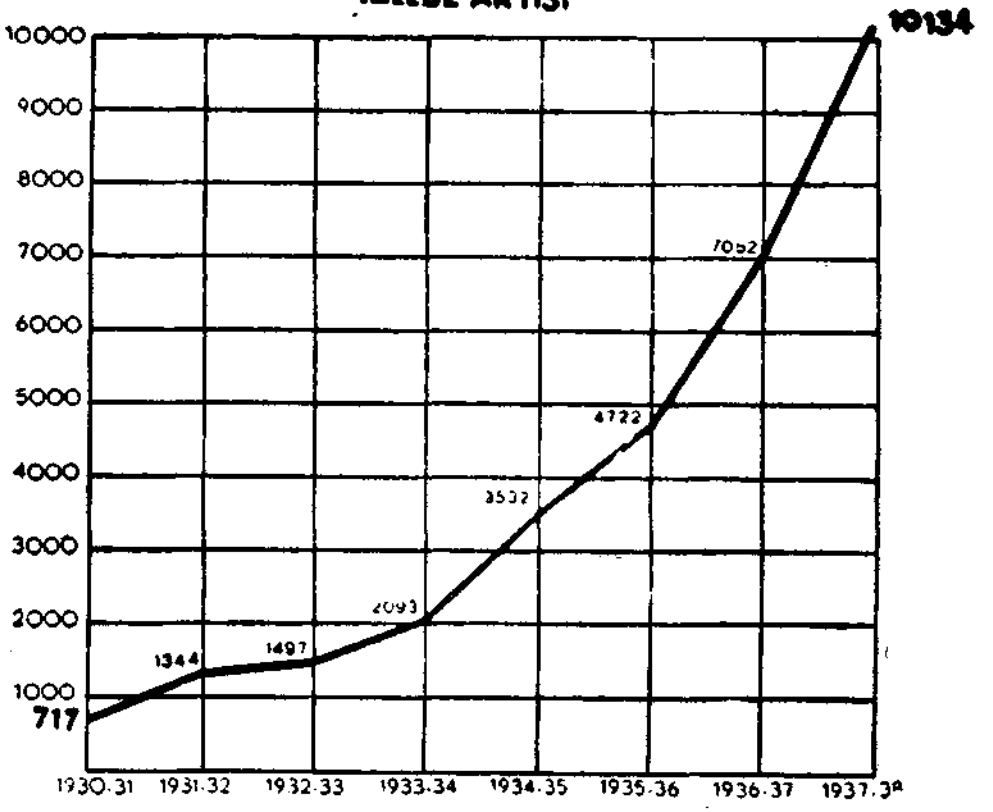

ERKEK MESLEK OKULLARI

TALEBE ARTIŞI

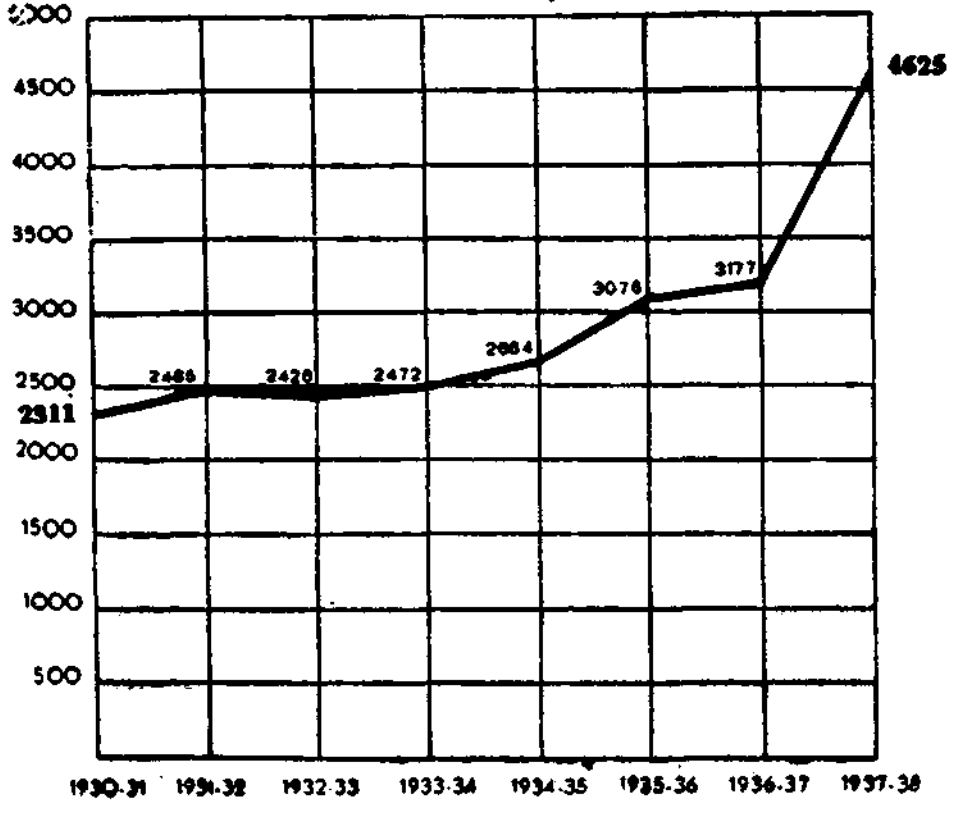

ERKEK VE KIZ MESLEK OKULLARINDA TALEBE ARTIŞI

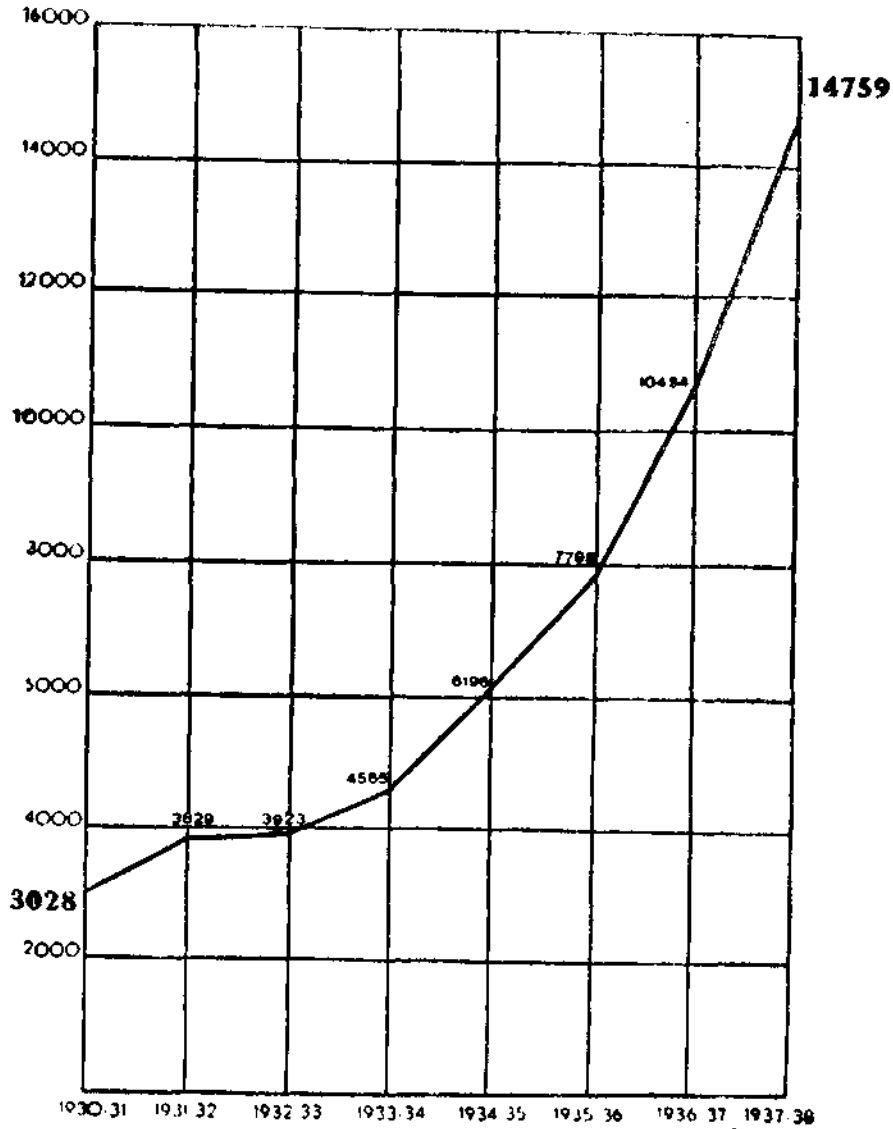

KIZ VE ERKEK MESLEK OKULLARI MEZUNLARI

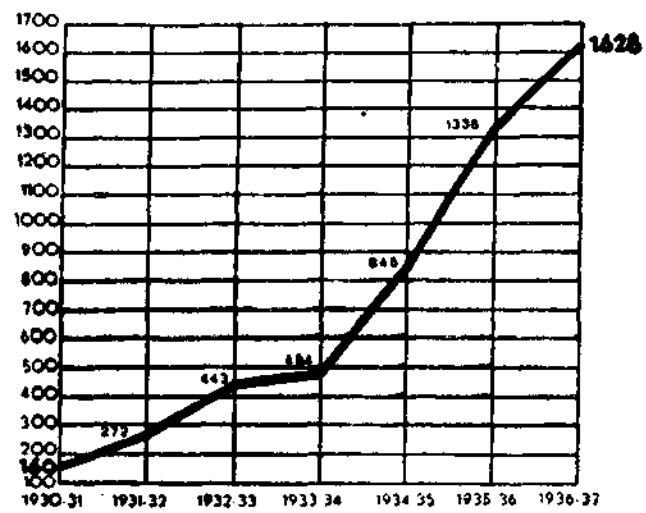

ORTAÖĞRETİM

LİSE SAYISI

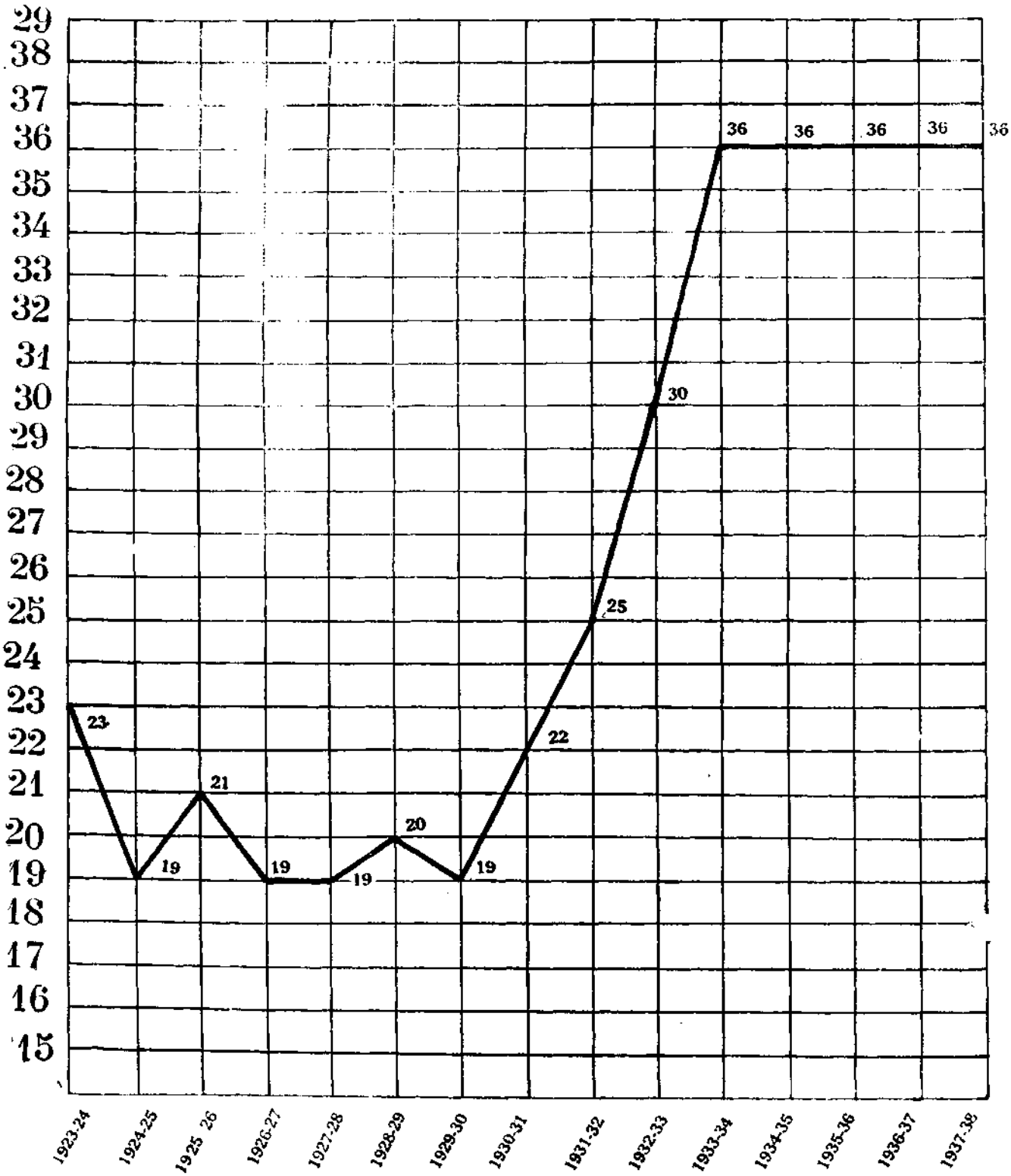

ORTA ÖĞRETİM
ÖĞRETMEN OKULU SAYISI

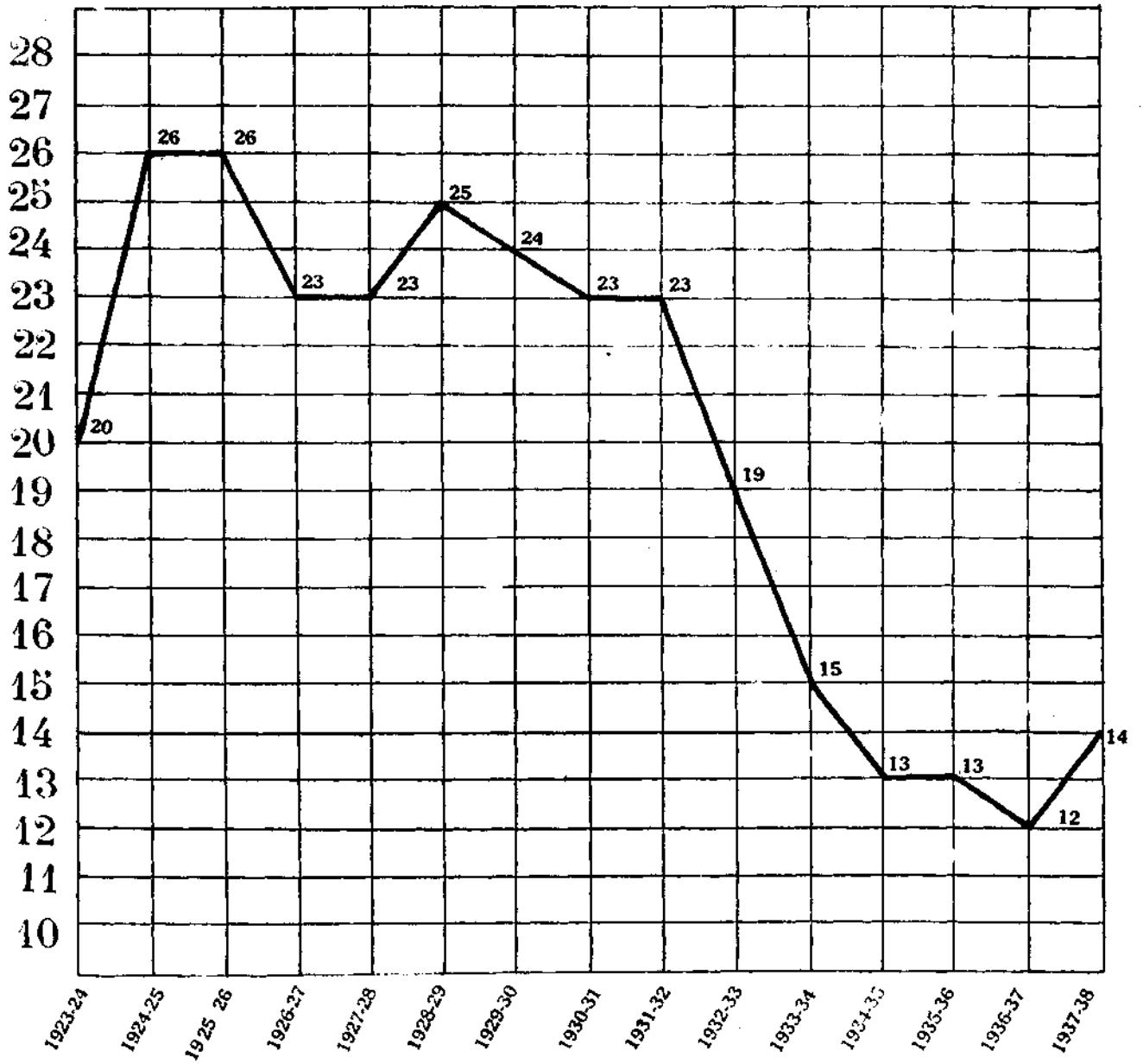

ORTA ÖĞRETİM

ORTA OKUL SAYISI

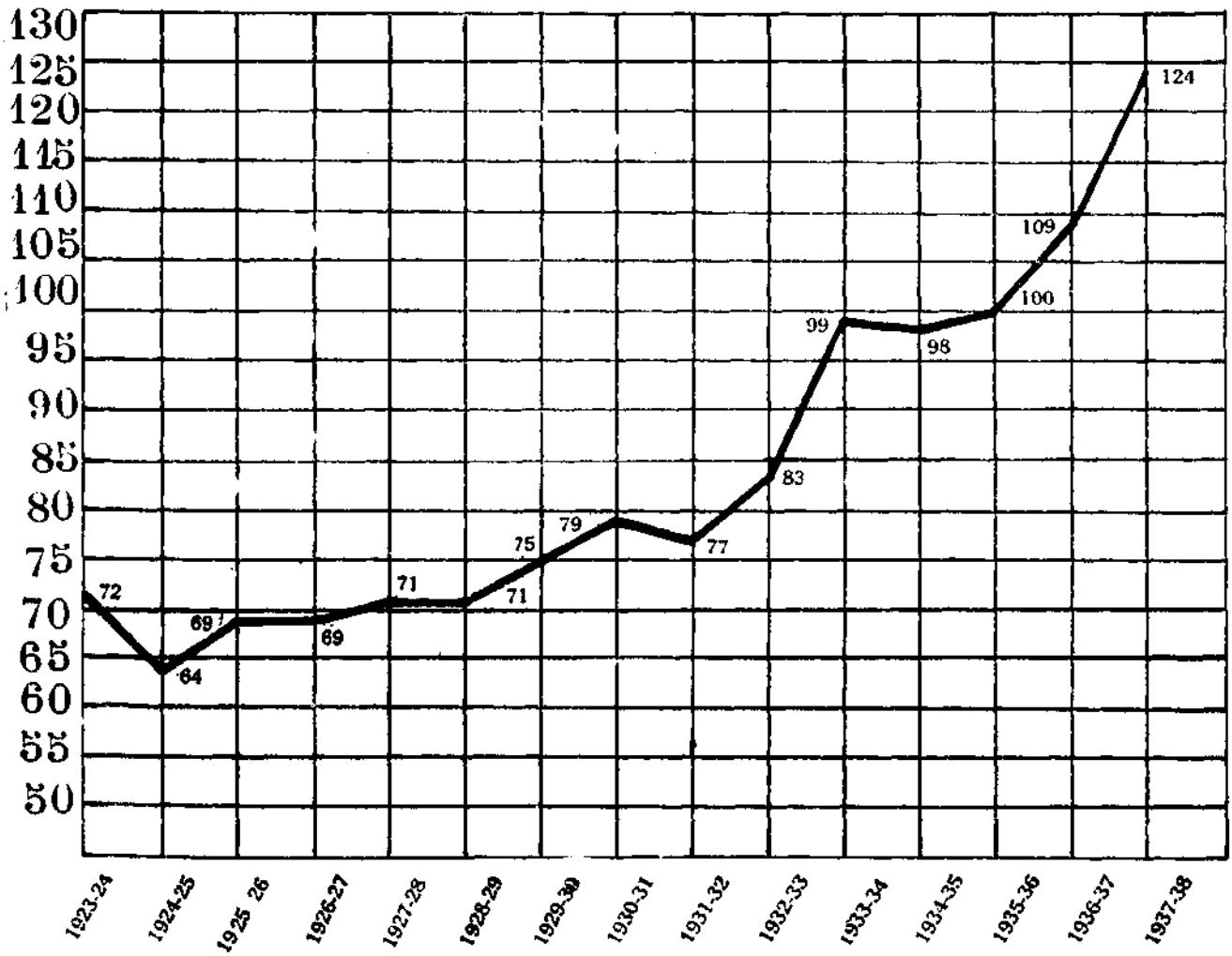

ORTA ÖĞRETİM

LİSE TALEBE SAYISI

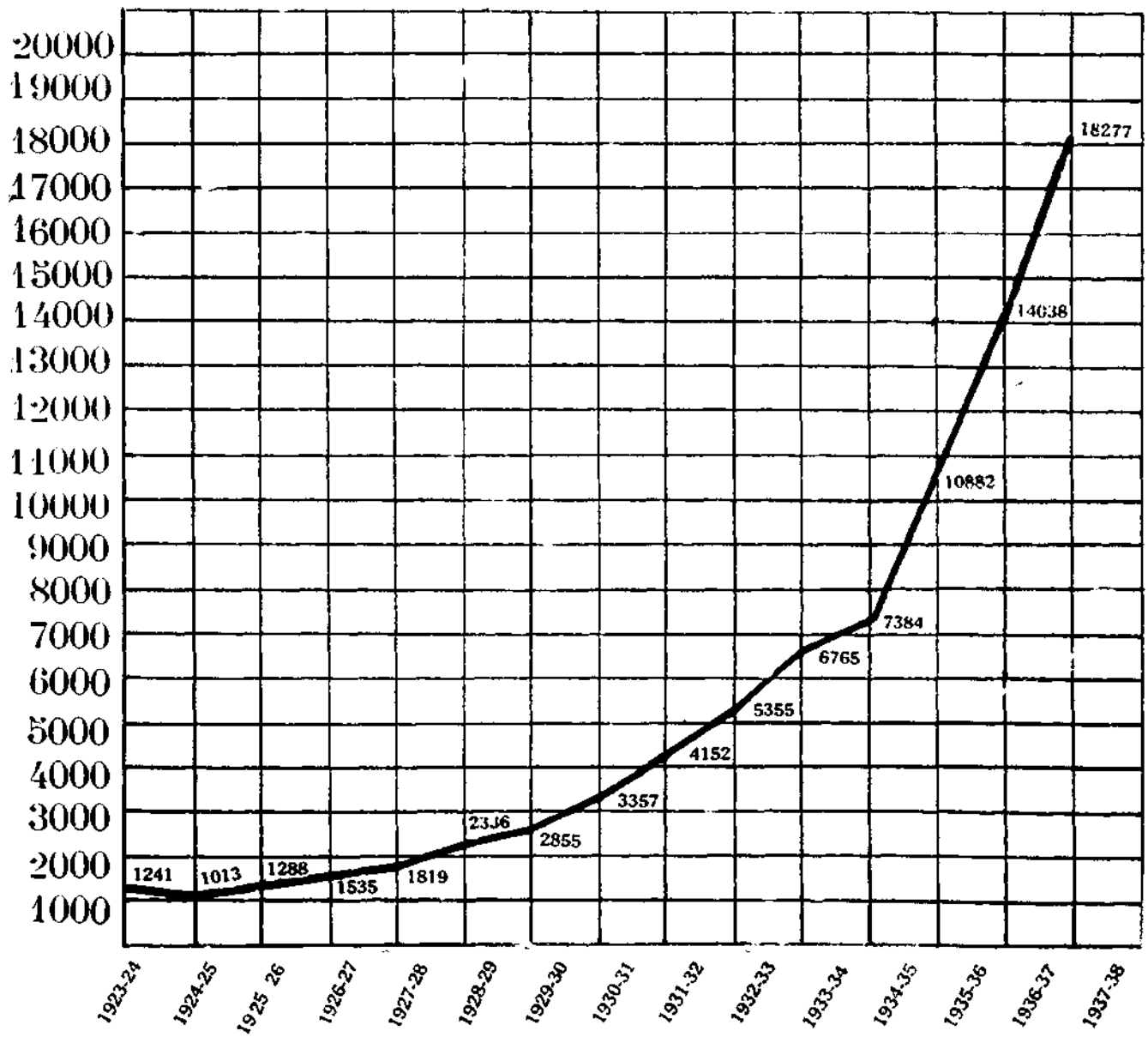

ORTA ÖĞRETİM

ÖĞRETMEN OKULU TALEBE SAYISI

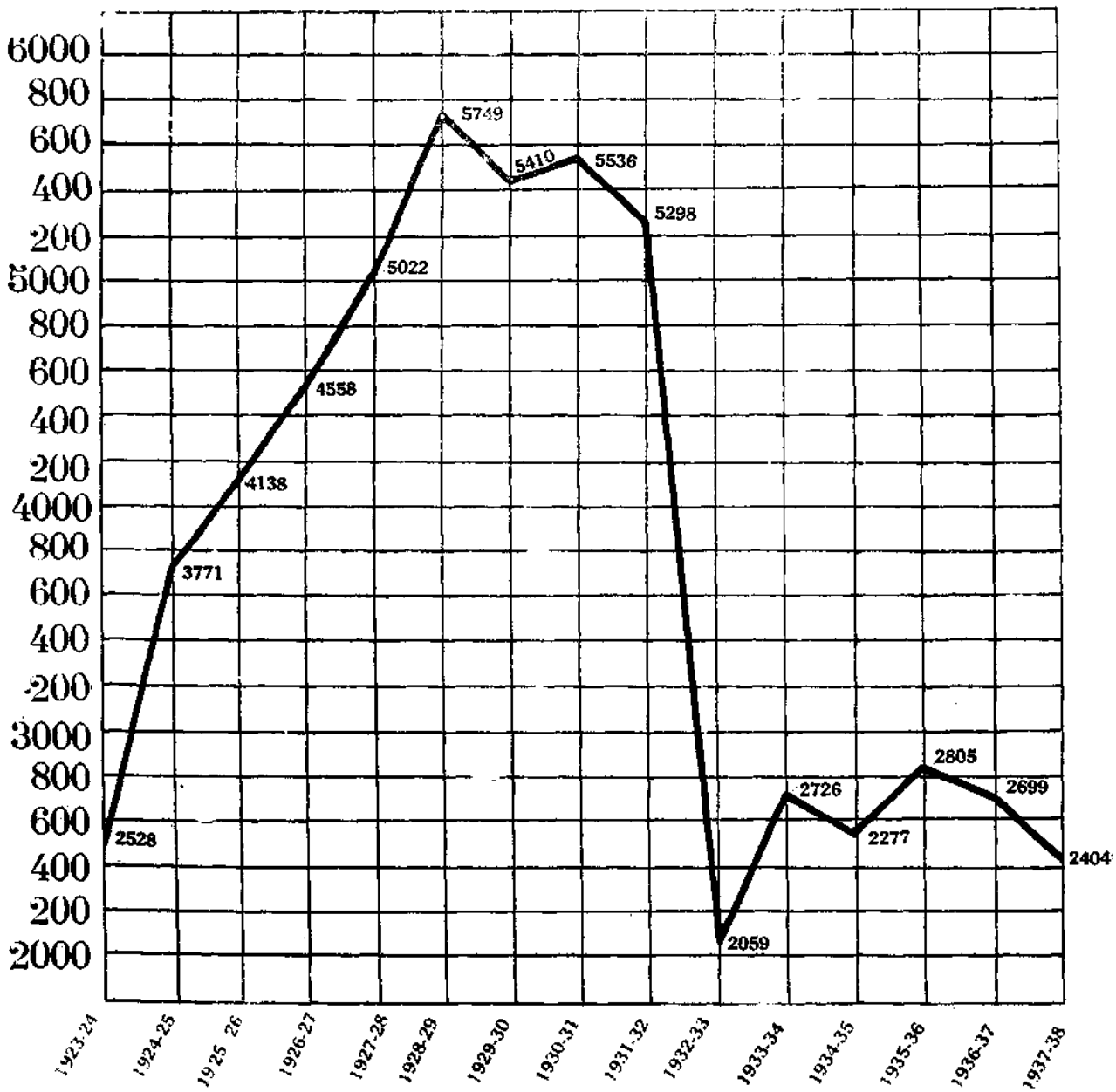

ORTA ÖĞRETİM

ORTA OKUL TALBE SAYISI

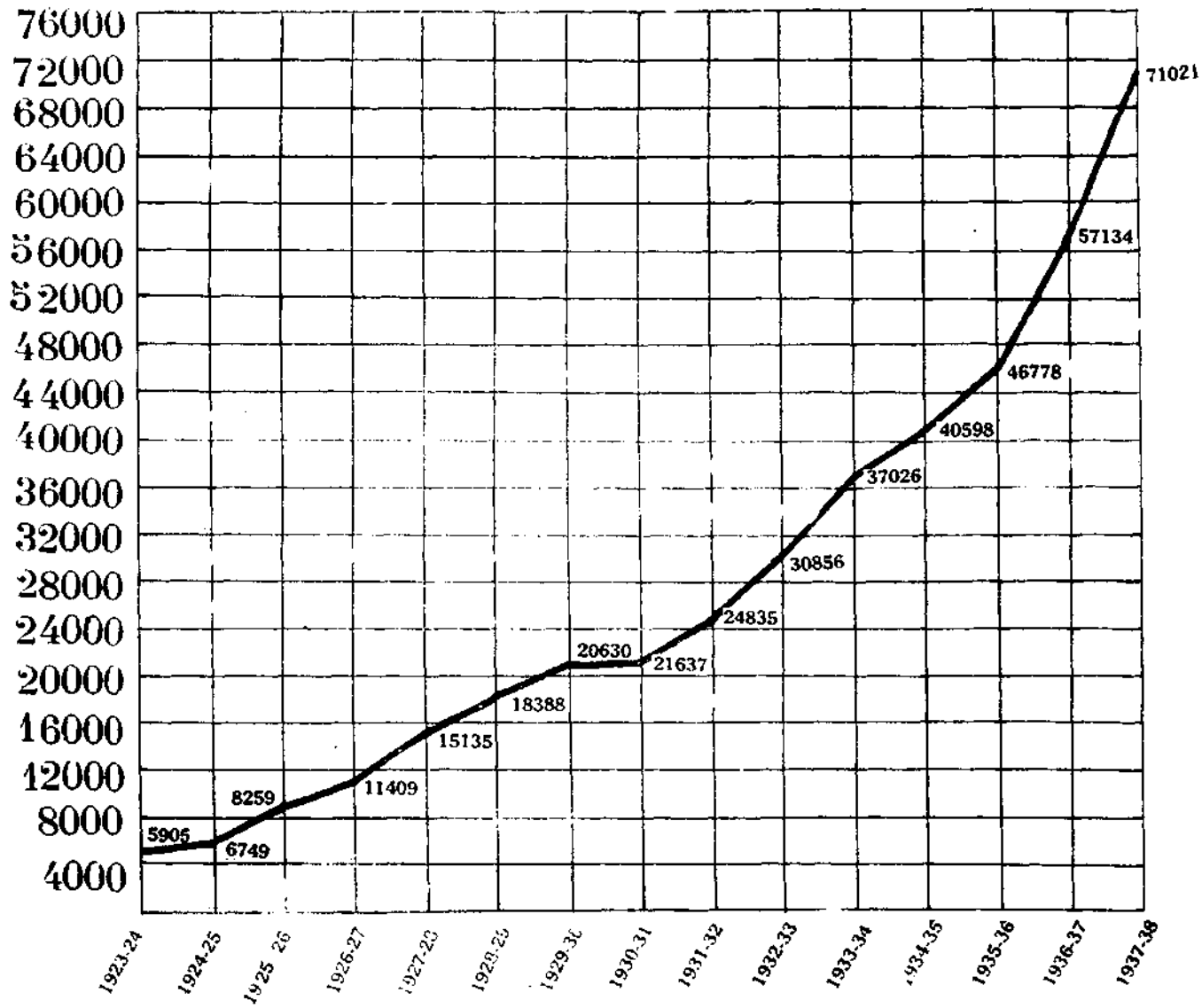

ORTA ÖĞRETİM

LİSELERDEN MEZUN OLANLAR SAYISI

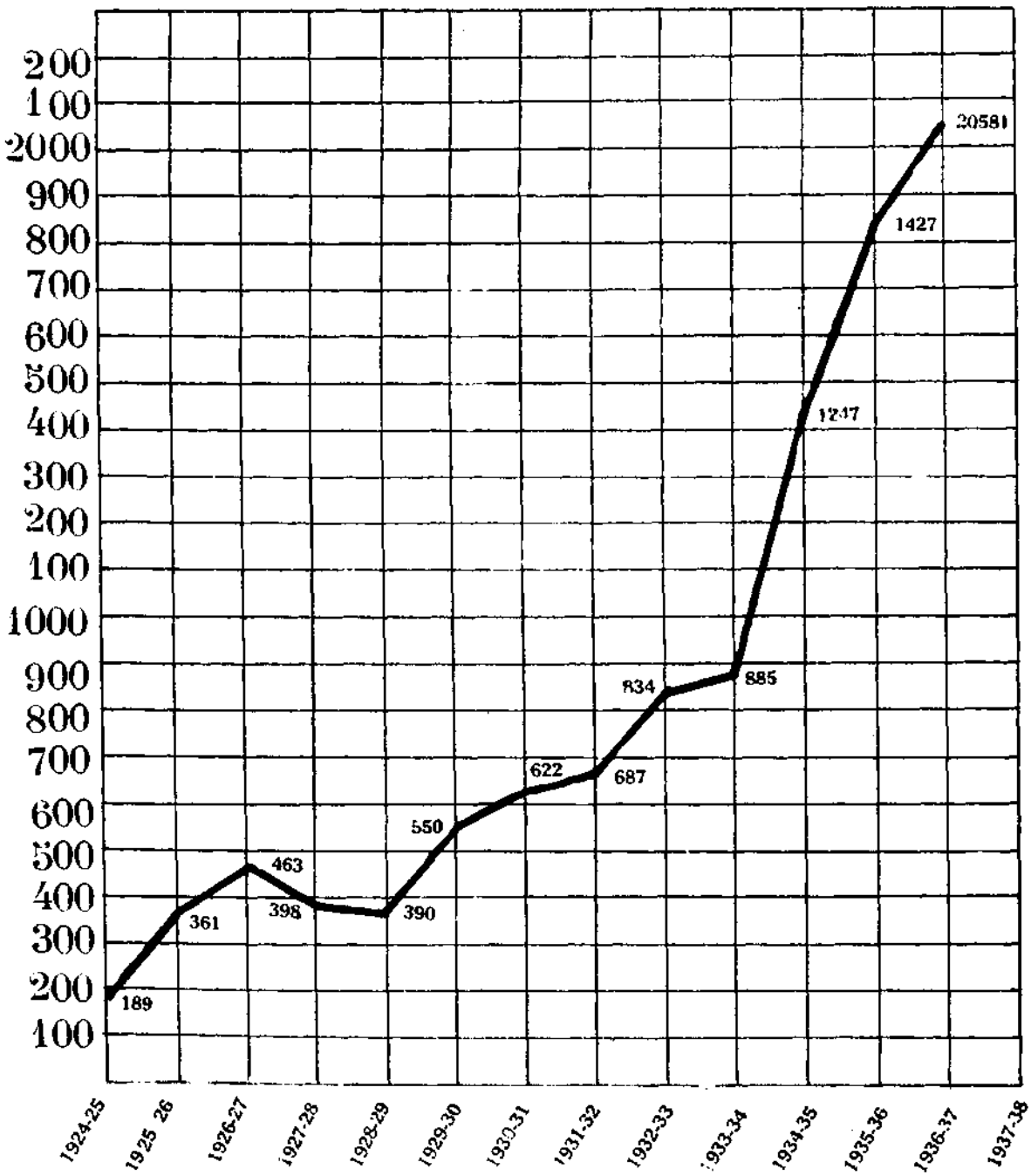

ORTA ÖĞRETİM

ÖĞRETMEN OKULUNDAN MEZUN OLANLAR SAYISI

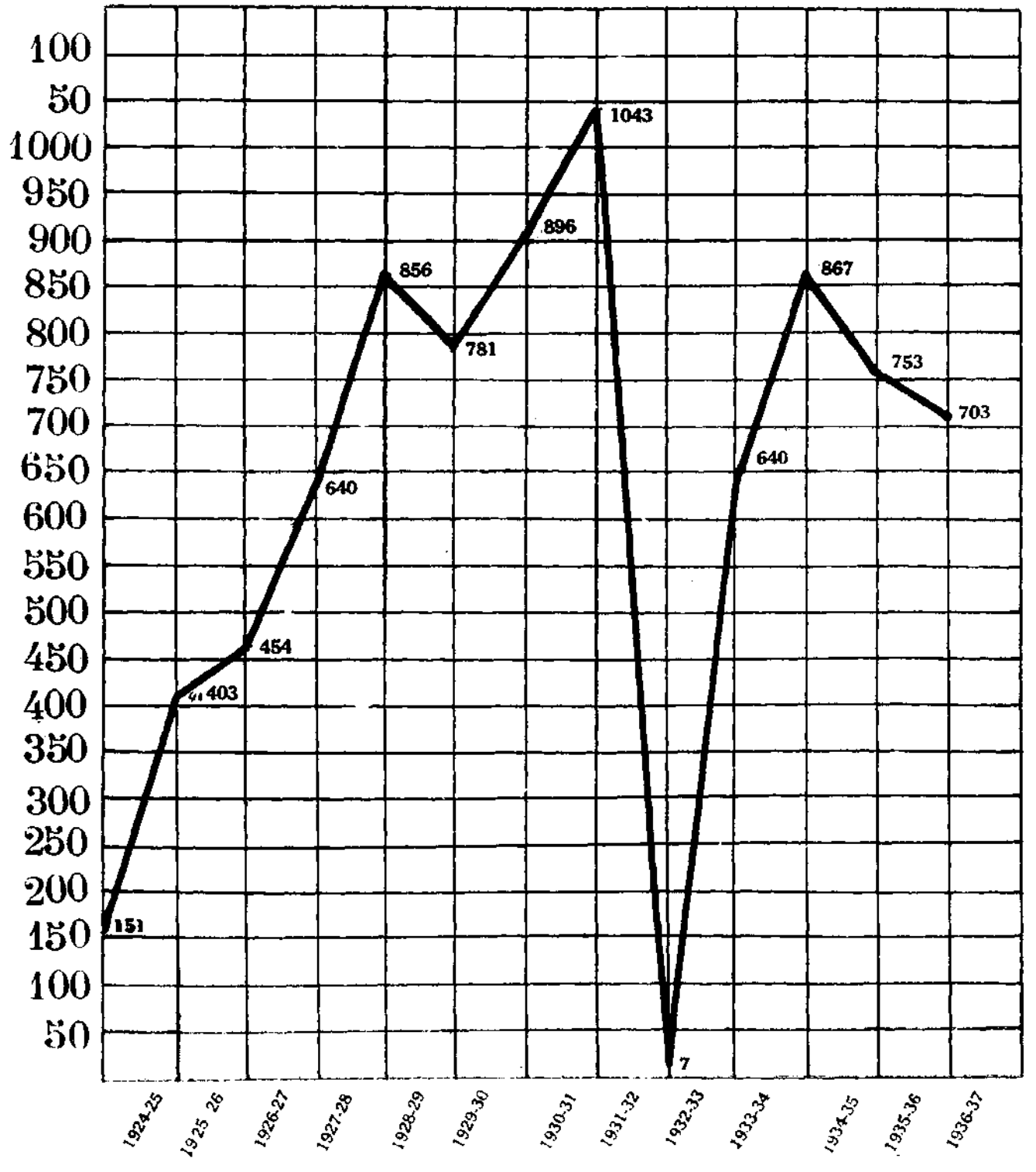

ORTA ÖĞRETİM

ORTA OKULLARDAN MEZUN OLAN LAR SAYISI

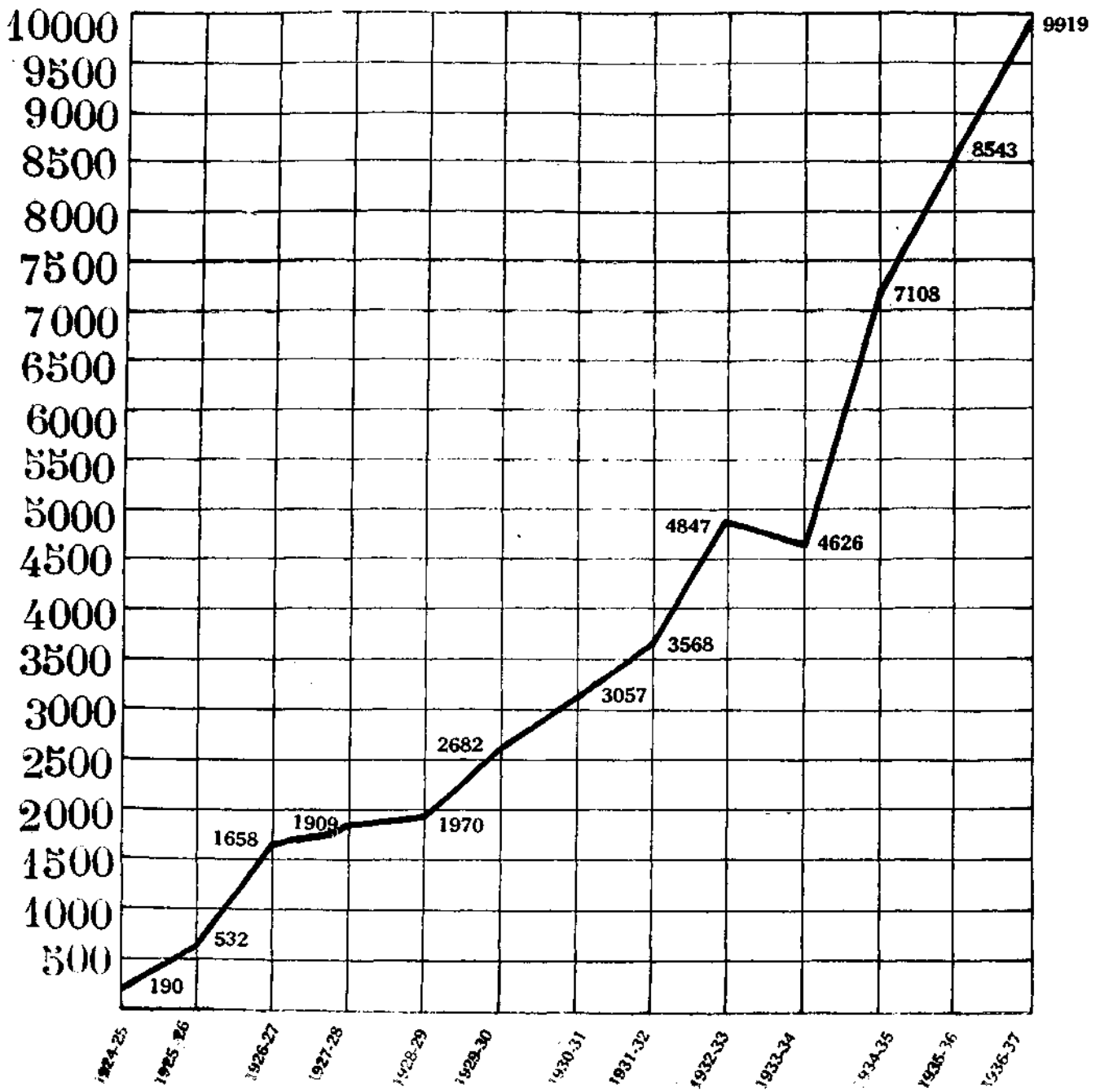

İLKÖĞRETİM

İLKOKULLAR SAYISI

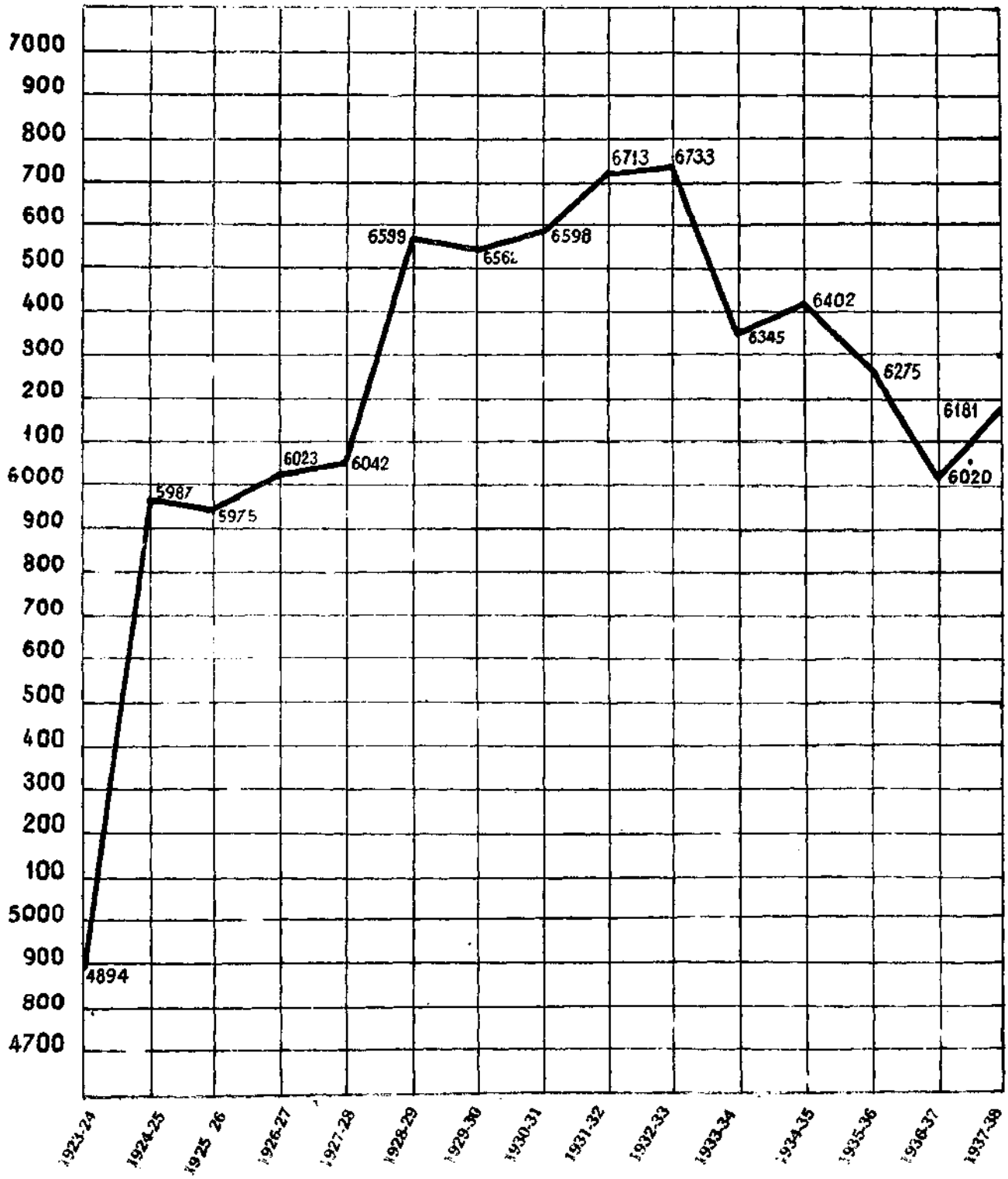

İLKÖĞRETİM

İLKOKUL ÖĞRETMEN SAYISI

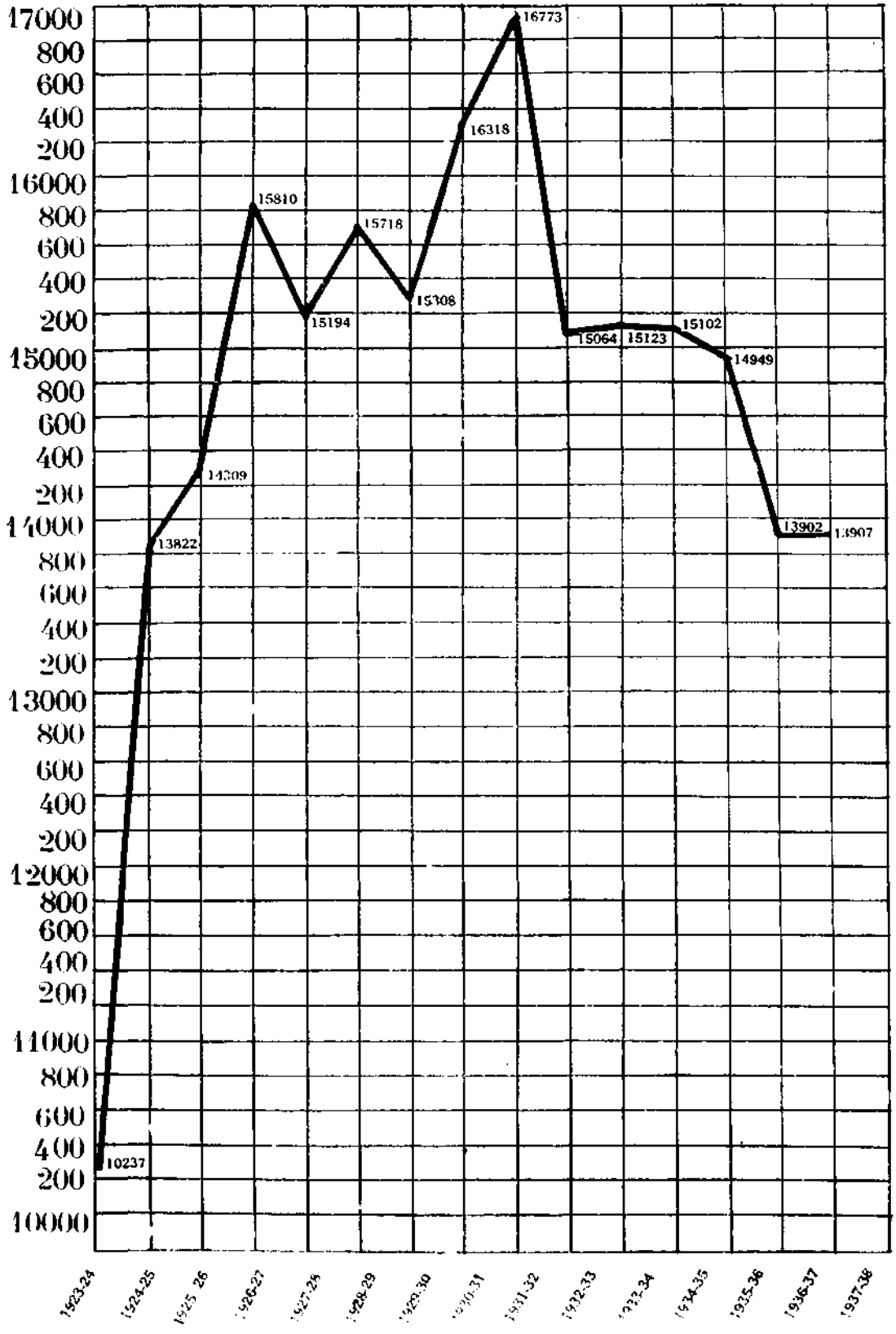

İLKÖĞRETİM

İLKOKUL TALEBE SAYISI

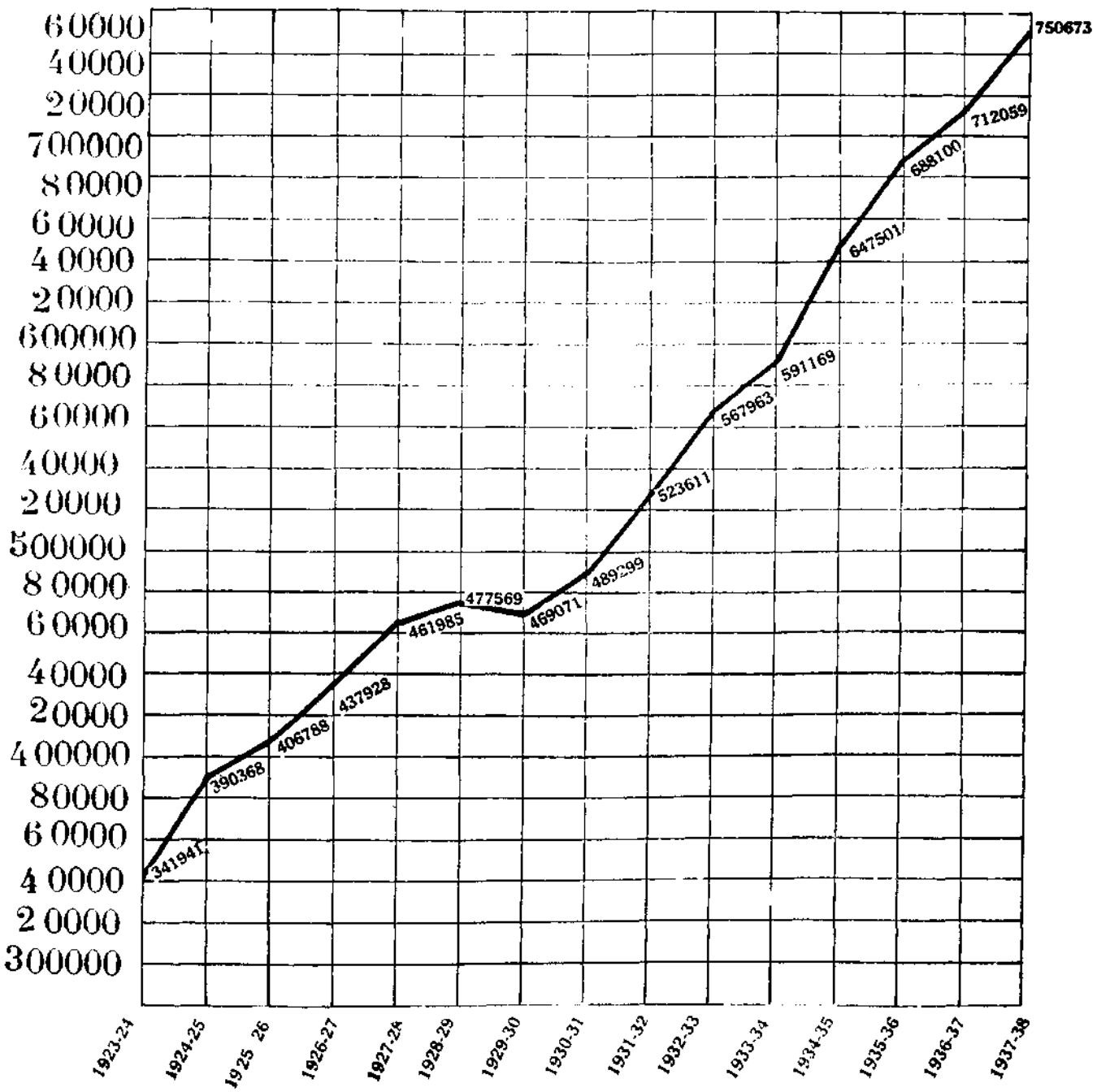

Nafia Vekâleti

Münakalât İşleri

Demiryollar tarihi.

Osmanlı İmparatorluğunun Avrupa ile Hindistan arasında en mühim ve teknik bakımından en elverişli muvasala ve münakale istikametlerini ülkesinde cemetmiş bulunması, garbin iktisadî sahalarında büyük temettüler temin eden mühim teknik ve sınaî teşebbüsler için başı boş ve bakir bir memleket arzetmekte olması hiç şüphesiz garbin gözü aç sermayedarlarını demiryolculuk mevzuunda alâkalandırarak bu memlekette teşebbüse girişmelerine siyasî ve iktisadî bakımlardan son derecede haizi tesir olmuştur.

Demiryolculukta başlı başına iki ayrı safha teşkil eden inşa ve işletme hususlarında siyasî ve iktisadî âmillerin göz önünde tutulduğu bugün âşikâr olarak tezahür etmiş bulunmaktadır. 1856 tarihinde 50 sene müddetle inşa ve işletme imtiyazı bir İngiliz şirketine verilen Aydın Demiryolları bidayeten İzmirden başlayıp Basraya kadar inşa edilmek suretile Hindistan yoluna kapı açacak bir teşebbüsü siyasî mahiyetinde tezahür etmiş ise de bilâhara dönen muhtelif siyasî entrikalar yüzünden bu tasavvur yerine getirilememiş ve demiryolun işbu siyasî karakteri ticarî vasıflara inkılâp ederek ve son zamanlara kadar büyük hızla ilerleyen teknik tekâmüllere seyirci kalarak İzmir - Aydın bölgesinin nakil ihtiyacını kendi halile idamede devam ve ısrar etmiştir.

İlk zamanların malî konbinezonlarında gayri ahlâkî zihniyetile muhtelif dolaplar çeviren Baron Hirş'in Rumeli Demiryollarının inşa ve işletilmesinde oynadığı rol aşağıda görüleceği üzere gayri meşru ticarî zihniyetin gayet tipik bir misalini teşkil eder.

Osmanlı İmparatorluğu zamanında (62) yılda yapılan (4088) kilometre demiryolunun istikametlerine bakacak olursak görürüz ki bu hatlar askerî ve iktisadî bakımdan Türk Milletinin ihtiyacına hiç bir zaman cevap verememiştir. Bunun sebebi bu hatların yabancı devletlerin siyasalarına uygun gelecek şekilde onların isteklerine göre yapılmış olmalarındadır.

Bugün satın alarak millîleştirdiğimiz ve devlet elile halkın istifadesine arzettiğimiz bu demiryollarının vaktile Türk milletine ne kadar pahalı ve ağır şartlara mal olduğunu anlamak için tarihçelerini kısaca bir gözden geçirmek kâfidir.

1 — AYDIN DEMİRYOLLARI:

Türkiyede ilk defa inşasına başlanılan demiryolu olup bundan 82 yıl

önce yani 1856 da inşa ve işletme imtiyazı 50 sene müddetle bir İngiliz şirketine verilmişti. Mukavelesinin bir kaç maddesini gözden geçirelim:

a) Hattın iki tarafından onar saat mesafe dahilinde bulunan arazide çıkacak olan kömür madenlerinin işletme hakkı şirkete aittir. Şirket kömürden dolayı Hükûmete % 10 hisse verecektir.

b) Demiryolunun inşası için nihayet 1.200.000 İngiliz lirası sermaye üzerinden % 6 senevî temettü getirmesini Hükûmet tekeffül eder. Eğer hat bu mikdardan az temettü getirirse üst tarafını Hükûmet şirkete ödeyecektir.

c) İmtiyaz müddeti olan 50 senenin hitamında bir milyon İngiliz lirasına Hükûmet hattı satın alabilir.

II — İZMİR - KASABA VE TEMDİDİ DEMİRYOLLARI:

1864 de İzmir ile Kasaba (şimdiki Turgutlu) arasında inşasına başlanılan bu demiryolu sonradan kısmen bir şirket ve kısmen de Hükûmet hesabına olarak Turgutludan Alaşehire ve Manisadan Somaya kadar uzatılmıştır. Alaşehirden Afyona ve Somadan Bandırmaya kadar temdidi ile bütün hattın işletilmesi imtiyazı bir Fransız şirketine 99 sene müddetle şu şartlar altında verilmişti:

a) Şirketin kendisinden evvelki kumpanyadan satın almış olduğu İzmirden Kasabaya kadar olan hat ve şuabatı için Hükûmet tarafından senede 2.310.000 Frank tazminat verilecektir.

b) Yeniden inşa edeceği hatlar için kilometre başına senede şirkete 830 Osmanlı altını gayrisafi hasılat temin edilecektir.

c) Hükûmet dilerse 30 sene sonra hattı satın alabilecektir. Bu takdirde satın aldığı tarihten evvelki 5 yılın hasılatı vasatîsinin yarısını imtiyaz müddetinin sonuna kadar her yıl şirkete tazminat olarak verecektir.

III — RUMELİ DEMİRYOLLARI:

1869 da İstanbuldan Edirneye ve oradan da Selâniğe yine Edirneden Sarımbeye kadar bir hattın inşa ve işletilmesi imtiyazı (Baron Hirş) e verilmişti. (Baron Hirş) de imtiyazı (Şark Demiryolları) adındaki şirkete hemen devretmişti. Fakat üç sene sonra (Baron Hirş) in bir dalaveresile bu şirketin mukavelesi feshedilerek hat Hükûmete intikal ediyor. Ve imtiyaz tekrar (Baron Hirş) e (icar) şeklinde veriliyor.

Buna nazaran şirket gayrisafî hasılattan kilometre başına 20.000 Frank alacak ve bunun 8.000 frangını Hükûmet hissesi olarak ayıracak işletme masrafı çıktıktan sonra kalan paranın yarısı kendisine yarısı Hükûmete ait olacaktır.

Hattın inşası Devlete çok pahalıya mal olmasına rağmen (Hirş) taahhüdünü yerine getirememiş ve fakat bu yağlı kuyruğu da elinden kaçırmak istemediğinden 1877-78 Türk - Rus harbini fırsat bilerek bazı hatların inşa masrafları karşılık gösterilmek üzere Hükûmete 23 milyon franklık bir avans açıyor ve akdettiği 1885 mukavelesi mucibince kilometre başına 7.000 frangı işletme masrafı olarak alıyor, Hükûmete de kalanın % 55 ini ayırıyor.

Hükûmet hisseleri karşılık gösterilmek suretile 1894 de kırk milyon liralık ikinci bir istikraz aktediyor. Ve şirketin imtiyazı hiç taviz alınmaksızın 64 sene yani 1957 ye kadar uzatılıyor.

IV — BURSA - MUDANYA HATTI:

Bursa ile Mudanya arasında 41 + 110 kilometre uzunluğundaki hattın 1 metre arzında olarak tamiren inşasile işletilmesi 18 Şubat 1890 da (99) sene müddetle bir ecnebî şirkete verilmişti.

Hükûmete ait olan edevatı sabite ve müteharrike bilâ bedel şirkete teslim edilecek, şirket de bunları imtiyaz müddetinin sonuna kadar iyi bir halde muhafaza edecektir.

Hükûmet dilerse hattı, imtiyazın otuzuncu senesinde satın alabilecektir. Bu takdirde satın alma tarihinden evvelki 5 yılın hasılatı vasatisinin % 50 si imtiyaz müddetinin sonuna kadar her yıl şirkete ödenecek ve bu miktarda kilometre başına senevî 5.500 franktan az olmayacaktır.

Bu dar hat da hükûmetçe satın alınarak 1/6/931 den itibaren Devlet Demiryollarına intikal etmiştir.

V — ANADOLU - BAĞDAT DEMİRYOLLARI:

İzmitten başlayıp Eskişehir ve civarına geçerek Ankarada nihayet bulmak üzere bir demiryolu inşa ve işletilmesi imtiyazı 1888 de (99) sene müddetle yine bir ecnebî şirketine şu şartlarla verilmişti:

a) Ameliyata başlanıldığı tarihten itibaren sarfolunacak paranın senevî % 4 faizini Hükûmet şirkete verecektir.

b) İnşa edilerek işletilmeğe başlanılan hattın beher kilometresi için yılda 15.000 frank hasılatı gayri safiyeyi Hükûmet tekeffül edecektir. Eğer hasılat bu miktarı bulmazsa noksanı İzmit, Ertuğrul, Kütahya ve Ankara vilâyetlerinin âşarından temin edilecektir.

c) İmtiyaz müddetinin 30 uncu senesinde Hükûmet hat ve müştemilâtını satın alabilecektir. Bu takdirde satın alma tarihinden evvelki 5 yılın hasılatının vasatisinin yarısı imtiyaz müddetinin sonuna kadar her yıl şirkete tazminat olarak verilecektir. Yıllık bu miktar kilometre başına 7.500 franktan aşağı olmıyacaktır.

Aynı esaslar dahilinde Eskişehir - Konya - Bağdat hattının inşa ve işletilmesi imtiyazı da teşekkül eden (Anadolu - Bağdat Osmanlı Demiryolları) şirketine 99 sene müddetle verilmişti.

Bu kısmın da kilometre başına hasılat mikdarı Hükûmet tarafından tekeffül ediliyor ve eğer hasılat tekeffül edilen mikdara baliğ olmazsa noksanı Trabzon, Gümüşhane ve cenup vilâyetlerinin âşarından temin ediliyor.

Basraya kadar inşa ve işletilecek olan işbu hattın ancak 1319 kilometresi inşa olunabilmiş bilâhara bunun da memleketimiz hudutları dahilinde 931 kilometresi kalmıştır.

Büyük Harp mütarekesinde Fransızlar askerî bir idare ile Bağdat hat-

larını işletmeğe teşebbüs etmişlerdi. 1921 tarihinde Fransızlarla aktedilen Ankara itilâfnamesile Pozantiden ilerisinin bir Fransız şirketi tarafından işletilmesi her iki tarafça kabul edilmiş fakat bu Fransız şirketi teşekkül edemediğinden muvakkat bir Fransız idaresi ancak Yeniceden ilerisini işletebilmiştir. İşbu vaziyet de 1932 senesine kadar devam etmiş ve 1932 de Fransa ile imzalanan müşterek bir beyanname ile Adana - Fevzipaşa kısmının işletilmesi Türk Hükûmetine bırakılmış, geri kalan Toprakkale-Payas, Fevzipaşa-Mehdanıekbez - Çobanbey - Nasibin ve Derbesiye - Mardin hat parça - larından müteşekkil kısımda Türk kanunlarına göre teşekkül eden cenup demiryolları Türk Anonim şirketi namında bir Fransız şirketine verilmiştir. O zamandanberi işbu şirketçe işletilmekte olan parçalardan Toprakkale - Payas ve Fevzipaşa - Meydanıekbez hat kısımları son defa, yukarıda adı geçen beyanname ye istinaden 1 Temmuz 937 tarihinden itibaren Devlet Demiryollarına intikal etmiş bulunmaktadır.

İmparatorluk zamanında yapılmış olan bütün bu demiryollarının mukavelelerinin bir kaç maddesinin bu veçhile kısaca gözden geçirilmesi gösteriyor ki, Osmanlı imparatorluğu (Demiryolculuk) da da ecnebî sermaye ve tekniğinin yalnız zebunü olmakla kalmamış, memleketin ve bilhassa Anadolunun varidat menbalarını ve kazançlarını karşılıksız olarak yabancı ellere dağıtmıştır.

Demiryollarından memleket lehine beklenilen en büyük faydalardan birisi de geçtiği güzergâh aksamında iktisadî kalkınma ve refahı temin etmek olduğu halde İmparatorluk, yaptırdığı demiryollarının işletilmesinde uzun seneler için ecnebî şirketlere verdiğinden bu maksat ta hiç bir zaman el edilememiştir. Bilâkis o devirlerde deve ve arabanın yolsuzluğa rağmen bu medenî vesaite rekabet ettiği yıllar olmuştur. Bunun da sebebi ecnebî şirketlerin kendi kazançlarını Türk milletinin öz menfaatlarına üstün tutarak tarifeleri istedikleri gibi tanzim etmelerinden ileri gelmiştir.

İşte Cümhuriyet Hükûmeti bir taraftan memleketin askerî ve iktisadî bakımdan muhtaç olduğu yeni demiryollarını hızla yaparken diğer taraftan da köhne usullerle kurulmuş ve işletilmekte olan bu hatları da millîleştirmeği ön plânına koydu.

Bundan 40 - 70 sene evvel işletilmeğe açıldıkları ve güzergâhları yurdumuzun en münbit, zengin mıntakalarından geçtiği halde tarifelerin yüksekliği yüzünden bu mıntakalarda iktisadî kalkınmayı temin edemiyen bu demiryollarının ecnebî şirketler elinde daha fazla kalmasına Cümhuriyet Hükûmeti müsaade edemezdi. Bu sebeple İmparatorluk zamanında uzun müddet Türkün kanını emen kontrolsuzluk ve rekabetsizlik yüzünden tatbik ettikleri yüksek tarifeler, kurnazlıklar ve bin bir türlü hilelerle büyük kazançlar temin eden bu şirketler genç Cümhuriyetimizin henüz On Beşinci yılında, Türk dünyası için artık tarihe karışmış oldu.

31/12/1928 de Anadolu - Bağdat hattı, 1 6 1934 de İzmir - Kasaba ve temdidi hattı 1/7/1935 de Aydın hattı, 1 1 937 de Sark Demiryolları

birer birer satın alınarak bütün demiryollarımızın bir elden idaresi temin edilmiş oldu.

Halen iktisadî ehemmiyet ve kıymetini kaybetmiş olan (405) kilometre uzunluğundaki (Cenup Demiryolu) ile 28 kilometre uzunluğundaki (Ilıca Palamutluk) demiryolundan başka şirket elinde hattımız kalmamıştır.

Bugün yurdumuzun her köşesinde mallarımız için aynı ucuz tarife tatbik ediliyor ve tek bilet ile yurdu baştanbaşa dolaşabiliyoruz.

Artık eskiden olduğu gibi ecnebî sermaye ve tekniği için Anadolu başı boş bir istismar bölgesi olmaktan çıkmış, Türk vatandaşları için medenî, ölçülü, müsbet bir çalışma ve refah sahası olmuştur.

TRANSİT YOLU OTOBÜS VE KAMYON SERVİSİ

İran transit yolu namile maruf olan ve çok eski devirlerdenberi Asyanın içerlerinden Karadeniz kıyılarına kadar uzayan nakliyat faaliyetlerinin takip ettiği başlıca güzergâhı teşkil eden Trabzon - Erzurum - Tebriz - Tahran yolu son zamanlarda ehemmiyetini kaybetmeğe başlamıştı. Bunun da sebebi eskiden kervanlarla yapılan nakliyatın artık demiryolu ve motörlü vasıtalar tarafından alınması ve kervanların aylarla süren nakil müddetine mukabil aynı mesafenin bir iki günde alınabilmesinin imkân dahiline girmiş bulunmasıdır. Hükûmetimiz transit yolunun haiz olduğu tarihî ehemmiyeti ve İran'dan, İç Asyadan Avrupaya giden yolların en kısası olması hususunu göz önünde bulundurarak aynı zamanda memleketimiz dahilinde henüz demiryolunun erişmesine az bir zaman isteyen Trabzon, Gümüşhane, Erzurum, Karaköse, Kars vilâyetleri gibi geniş sahaları yekdiğerine ve memleketin diğer vilâyetlerine bağlayan bu yolu yeniden denilebilecek bir şekilde inşa ve ıslah etmiş, bundan başka nakliyat ihtiyacını karşılamak üzere Devlet Demiryolları İdaresine merbut bir otobüs servisi de tesis etmiştir.

Trabzon - Erzurum İran yolu üzerinde bir otobüs ve kamyon servisinin tesisi 937 senesi iptidalarında Hükûmetçe kararlaştırılarak işletme işi Devlet Demiryolları ve Limanları İdaresine verilmiştir. Bu hususta lâzımgelen vesaitin mübayaası ve işletme masrafları karşılığı olarak tahsis edilen 280.000 liranın 106.000 lirası ile 24 kamyon ve 8 otobüs satın alınmış mütebakisi avadanlık, demirbaş mübayaası atölye tesisi, gümrük resmi ve sair müteferrik ihtiyaçların teminine sarfedilmiştir. Getirilen vesait Busing markalı ve mazotla müteharrik olup kamyonlar ikişer tonluk, otobüsler on üçer kişiliktir.

Transit yolu Trabzon - Gümüşhane - Bayburt - Erzurum - Karaköse, Diyadin - Kızıldize - Tebriz - Tahran güzergâhını takip etmektedir. Memleketimiz dahilindeki kısmı 642 km. uzunluktadır.

Yukarıda bahsedilen vesait 937 Şubatı iptidasında Trabzona getirilmiş ve havalar müsait bir hal alıp diğer ihzaratın tamamlanmasını müteakip 19 Haziran 937 de Trabzondan hududa ve mütekabilen muntazam seferlere başlanılmıştır. Nakliyat, haftada üç defa Trabzondan ve huduttan tahrik edilen

ve normal olarak bir otobüs ile bir kamyondan terekküp eden katarlar ianesile yapılmaktadır. Otobüslere eşya alınmayarak bagajlar otobüsün hemen arkasından gelen kamyonda taşındığı için yolculara temin edilen konfor âzamî bir derecededir. Otobüslerin Trabzondan kalkışı ve Trabzona varışı vapur günlerine tesadüf ettirilmiştir.

İşletmenin başladığı tarihten itibaren 937 senesi sonuna kadar yapılan nakliyat yekûnu ile elde edilen hasılat mikdarları âtide gösterilmiştir.

Otobüs seferleri adedi	264
Kamyon seferleri adedi	875
Nakledilen yolcu adedi	3881
Nakledilen bagaj tonu	85,024
Nakledilen seyri âdi eşya tonu	1127,253
Eşya geliri (lira)	23057,25
Yolcu geliri (lira)	17181,11
Gelir tutarı (lira)	40238,36

DEMİRYOLLARI İNŞAATI

Cümhuriyetin demiryol politikası ve yarattığı demiryollar

Demiryolu, memleketin tüfekten, toptan daha mühim bir emniyet silâhıdır.

Malatya - 14/Şubat/931 K. ATATÜRK

Ulu Önderi (Atatürk) ünden aldığı her emrin; yükselişin, kurtuluşun enerji kaynağı olduğuna inanan Türk Ulusu ve onun Cümhuriyet Hükûmeti, diğer bir çok başarıları arasında (Demiryolları yapma ve işletme) politikasını da (Ülkü) yapmıştır.

İşte bu ülkü iledir ki, Devlet Demiryollarile Kayseriye Sivasa, Samsuna, Zonguldağa, Burdura, İspartaya, Diyarbakıra, Elâzığa, Erzincana ulaştık. Afyonu Karakuyuya, Kütahyayı Balıkesire, Kayseriyi Ulukışlaya, Mersini Samsuna bağladık. Pamuğa, kömüre, bakıra, demire kavuştuk.

Bugün Erzincandayız, yarın Erzuruma varacak, Kafkas demiryollarına bağlanacağız.

Fakat; yine durmıyoruz, dost ve komşularımız olan Irak, İran Demiryollarına bağlanmak için dahi sınırlarımıza doğru yürüyoruz.

Böylelikle, demir ağlarımız her geçen günde bir az daha uzamıyor, bir az daha genişliyor, yurdun her köşesine dal budak salıyor.

Lokomotiflerimizin, kulaklarımıza çarpan düdük seslerinde Türk Ulusunun yükselişini müjdeleyen heyecanlar var.

Padişahlık devrini yaşatan tarihlerde Orta Anadoluda, Demiryolile Ankaradan ileri geçememişlerdir.

Haydarpaşadan İzmite demiryol yapılmasına bundan (67) yıl önce (1871) yılında başlamışlar ve Ankaraya, ancak 21 yıl sonra (1892) yılında gelebilmişler.

1856 yılında yapılmasına başlanılmış olan Aydın demiryolları dahi, ancak (1912) yılında bugünkü halini bulabilmiştir. Demek ki yalnız (608) kilometre uzunluğunda bulunan bu hattın yapılması tam (56) yıl sürmüştür.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1920 yılında, saltanat devrinden miras olarak yurdumuz içinde -dar hatlarla beraber- ancak (4138) km. uzunluğunda demiryolları bulabilmişti; bunların hepsi de yabancı malı olup hiç biri memleketimizin gözetlediği iyiliklere, faydalara uygun değildi. Görülüyor ki; İmparatorluk devrinde memleketimizde yabancı parası ile yılda ancak (60) km. lik demiryolu yapabilmişlerdir.

Türkiye Cümhuriyeti ve onun Büyük Millet Meclisi Hükûmeti ise: Öz parasile, öz bilgisi ile ve öz evlâtlarının ellerile (Demiryolu yapma işine başladığı 1924 tarihinden 1933 tarihine kadar) 10 yılda (2012) km. lik demiryolu yapmıştır.

Cümhuriyetin bu 10 yılında senelere düşen yeni demiryollarının uzunluğu (200) km. dir.

(1933) yılının 29/1-inci Teşrin tarihinden 29/1-inci Teşrin 938 tarihine kadar son beş yılda yaptığımız Devlet Demiryollarının uzunluğu da (963) km. dir.

Demek ki; Türk Cümhuriyeti; bu on beş yıllık varlığı devresinde ana yurdu (2976) km. lik demiryol ağıla kuşatmıştır. 15 yılda yapılmış olan bu demiryollarının senelere düşen miktarları yine (200) km. den aşağı düşmemiştir.

1938 yılında yalnız Sivas - Erzurum demiryolu üzerinde ve yalnız bir taraftan ilerlemek suretile (200) km. lik demiryolu döşenmiştir. Rayları makinelerle döşenen başka memleketlerin demiryollarında bile senede bu kadar uzun demiryolu döşendiği yerler çok azdır. Mersin limanına çok uzak olan yerlerde ve el ile döşenen demiryollarının bu (200) km. lik uzunluğunu ancak Cümhuriyet Hükûmetinin yapıcılık kudreti ve Türk Ulusunun yaratacılık kuvveti başarabilir. Çünkü, (Türk; çetin işler başarmak için yaratılmıştır.)

Ördüğümüz demir ağlardan başka bugün Erzincandan Erzuruma kadar (210) km. lik demiryolu güzergâhı ile Diyarbakırdan Irak ve İran sınırlarımıza uzatmakta bulunduğumuz demiryollarımızın (155) km. lik kısmı üzerinde geceli gündüzlü çalışılmaktadır.

Memleketin korunmasına ve halkın iyilik ve zenginliğine yararlı olmak üzere yaptırılan demiryolları; yabancılar elinde -gereği kadar- canla, başla çalıştırılmıyordu. Yabancılar, demiryollarını her şeyden önce kendi keselerini doldurmak için yapıyorlar ve işletiyorlardı, çünkü: Saltanat hükûmetleri, (Türkler demiryolu yapamaz, işletemez) diyorlardı. Yabancılar da bu fena ve yanlış kanaatlerden istifade ediyorlardı.

Fakat; (zor işleri yapmak ve başarmak için yaratılmış) olan Türk Ulusu, (İstiklâl savaşını) ve (Atatürk inkılâbı) nı yaratınca Türkün (yapıcılık) kudreti dünyaya yayıldı, Türkün (yaratıcılık) kuvvetine inan çoğaldı.

Bu inan ve iman iledir ki: Cümhuriyet Hükûmetimiz bir taraftan öz demiryollarımızın çelik ağlarını örer ve üretirken diğer taraftan dahi yabancılar elindeki demiryollarını satın alarak (Millîleştirmek) politikasını yürüttü.

Bu politika ile son 15 yıl içinde:

294 kilometresi dar hat

ve 3429 kilometresi geniş hat olmak üzere

toptan 3723 kilometre uzunluğundaki demiryollarını yabancılar elinden alarak öz demiryollarımızın ağlarına perçinledi.

Bu suretle bugün yurdumuz içinde işletmekte olduğumuz (Devlet Demiryollarının) uzunluğu (6.719) km. ye yükseltilmiştir.

Bu miktara, bütün şirketlerce işletilmekte bulunan (434) km. uzunluğundaki demiryolları da katılırsa (29 10 938 tarihinde) memleketimizin sınırları içindeki umum demiryollarının bütün uzunluğu: (7.153) km. ye çıkarılmış olacağı görülür.

Bununla beraber yaptığımız demir yollar sona ermiş değildir, daha pek çok demiryolların yapılması için hazırlıklarımız vardır, bu hazırlıklar, demiryollarının ehemmiyetlerine ehemmiyetlerine göre sıralanmaktadır.

Yapılmaları düşünülen demiryollarile bugün sınırlarımız içinde işletilmekte olan demiryolları bu kitabımıza iliştirilen harita ile bir cetvelde gösterilmiş olduğu gibi yeni hatların senelere düşen işletme uzunlukları ve bunlar için tahsis edilen paraların malî senelere göre miktarlarını bildiren bir grafik kitabımıza eklenmiştir.

Devletin (yapıcılık) kuvvetine inanmış olan ve (el işde gönül ülküde) diyerek (Yeni Türkiye Devleti; milletin ve Hükûmetin birbirini tamamlayan bütünlüğüdür) imanına bel bağlamış bulunan Atatürk Ulusu:

Büyük Cümhuriyet Bayramının 15 inci yıl dönümü de kutlu, mutlu olsun.

Son beş senede Devlet Demiryolları

İçindeki yazılar şu gruplara ayrılmıştır:

I — Hatlarımızın uzayış nisbeti hulâsası.

II — İş hacminin artış nisbeti hulâsası

III — İç ve dış turizmi teşvik, ziraî, ticarî, sınaî kalkınmasını ve imarı teshil maksadile tarifelerde yapılan islâhat ve tenzilât hulâsası:

A — Kara, demir ve deniz yolları tarifeleri arasında âhenk kurulması.

B — Yolcu tarifelerinde yapılan ıslâh ve tenzil.

C — Memleketin ziraî kalkınmasını teshil için alınan tarife tedbirleri.

Ç — Madenlerimizin işletilmesini ve ihraçlarını, sanayileşme programının tahakkukunu kolaylaştırmak için yapılan tarife tedbirleri.

D — Memleket hayvancılığını teşvik, hayvan ihracını ve hayat ucuzluğunu teshil için alınan tarife tedbirleri.

E — Liman, rıhtım, iskele ve hamallık tarifelerinde yapılan tenzilât.

F — Memleketin imar faaliyetini kolaylaştırmak için alınan tarife tedbirleri.

IV — İş hacminin artışına müvazi olarak ihtiyaçların artışını ve bu ihtiyaçların temini için yapılan iş programı hulâsası.

V — Hatların uzanış ve genişleyiş ve iş hacminin artışı ve büyüyüşü neticesi teşkilâtta yapılan tadilât ve ıslâhat hulâsası.

CÜMHURİYET 15 YAŞINDA
DEVLET DEMİRYOLLARI 11 YAŞINDA

— 1 —

Hatlarımızın son beş yıllık uzayış derecesi:

Bir memleket için en büyük gürelme ve kuvvetlenme vasıtası olan demiryollarının yapılmasına devam etmek (Parti programı madde 26) hususundaki bahtiyarlığımızı da diğer büyük başarılar gibi Cümhuriyete, Atatürk rejimine borçluyuz:

Cümhuriyetin ilânında, memlekette, ecnebî sermayesi ile yapılmış ve ecnebî imtiyazlı şirketler elinde kapitülâsyon devrinden kalma sırf sömürgecilik zihniyeti ile işletilmekte olan 3.710 km. si normal, 123 km. si geniş 254 km. si dar olmak üzere ceman 4.087 km. den ibaret bir demiryolu şebekesi vardı.

İstiklâl mücadelesi bitip, inkılâp mücadelesi başladığı sırada memleketin imarında, ziraî kalkınmasında, ticari, yükselmesinde sınaî genişlemesinde, hulâsa içtimaî, iktisadî ve kültürel ilerlemesinde ve demiryolunun temel teşkil ettiğini sezen ve hele yurd müdafaasında, demiryolsuzluğun acılıklarını, ıstıraplarını, felâketlerini göğüslemek mecburiyetinde kalmış olan Büyük Şef Atatürk ve arkadaşları, memleketi yeni demir ağlarla örmek ve yabancı ellerdeki demiryollarını da millileştirmek kararını verdiler.. Ve hemen tatbikine de geçtiler.

Bu suretle Cümhuriyetin 10 uncu yıl dönümünü kutladığımız 933 de eski imtiyazlı şirketler elindeki hatlardan:

Anadolu - Bağdat hattı satın alınmış..

Yeni hatlardan:

a — Ankara - Kayseri - Sivas - Samsun
b — Kütahya - Balıkesir
c — Ulukışla - Boğazköprü
ç — Irmak - Filyos hattından Irmak - Çankırı,

} Hatları inşa edilmiş

Fevzipaşa - Diyarbakır hattından da Fevzipaşa - Malatya kısımları bitirilmiş...

Bu suretle 1985 km. lik yeni hat ikmal edilmiş ve işletilmekte olan hatların uzunluğu 5.335 km. yi bulmuş bulunuyordu.

O zamandanberi, geçen beş yıl içinde **yeni yapılmakta olan hatlarımızdan:**

(Malatya - Diyarbakıra), (Çankırı - Filyosa), (Afyon - Karakuyuya), (Sivas - Malatyaya), (Filyos - Zonguldağa), bugün (Çetinkaya da Erzincana) bağlanmak suretile işletmeğe açılmış;

Eski hatlardan imtiyazlı şirketler elindeki eski İzmir - Kasaba ve temdidi, eski (Aydın) ve eski Şark Demiryolları da satın alınarak D. D. Yolları İşletmesine katılmış; Cenup demiryollarından (Fevzipaşa - Meydanıekbez, Dörtyol - Payas) kısımları da D. D. Yolları İşletmesine ilâve edilmiş; bugün artık (Çobanbeyli - Nasibin) hudut hattı müstesna olmak üzere Türk topraklarında, ecnebî elinde hiç bir ray bırakılmamış; bu suretle, bugün D. D. Yollarının işletmekte olduğu hatların uzunluğu (6.700) km. yi geçmiştir.

Şimdi bir taraftan Diyarbakırdan Irak ve İran hududuna, diğer taraftan Erzincandan Erzurum istikametine olmak üzere şarka doğru yeni demiryol inşaatına programlı bir surette devam edilmektedir.

Cümhuriyet devrinden evvel ve sonraki demiryolları aşağıdaki iki krokide gösterilmiştir.

II.

İş hacminin artış derecesi:

«Kara, deniz ve hava nakliyeciliğinin düzelmesine ve gelişmesine çalışılması» Parti prensiplerinden biridir.

Bu prensip üzerinde D. Demiryolları idaresi kendisine düşen hisseyi şu suretle takip ve tatbik etmiş ve etmektedir:

Demiryolu boyundaki büyük merkezlere, limanlara ve şehirlere trenlerin varış ve kalkış saatlerinin o merkez ve limanların ticarî, sınaî faaliyet ve inkişaflarına uygun olarak tesbiti, deniz ve kara yollarına ve posta münakalâtına uygun itinererler tanzim yolu birbirine zıd bir çok çeşitli iktısadî ve içtimaî ihtiyaçların telifi için, trenlerin hem adetleri çoğaltılmak, hem de sür'atleri arttırılmak mecburiyetleri hasıl olmuştur.

Bundan başka yeni yapıldıkları için henüz inkişaf etmemiş bulunan yeni hatların bir çoğunda haftada ancak bir kaç sefere münhasır kalan trenlerde ticarî ve içtimaî ihtiyaçların inkişafı dolayısile her güne çevrilmiştir. Bu suretle demiryollarımızın her yerinden günde en aşağı karşılıklı iki yolcu treninin geçmesi temin edilerek büyük sermaye ve küfetlerle yapılmış ve yapılmakta olan demiryollarımızın, memleketimizin içtimaî ve siyasî vahdetinin ve ekonomik faaliyetinin gelişmesi üzerindeki tesiri çoğaltılmıştır.

Tarifelerde yapılan ıslâhat ve tenzilât sayesinde yolcu ile beraber eşya nakliyatı da gittikçe inkişaf göstermiştir.

İş hacminin büyümesine şu rakamlar da delildir.

1. Hatlarımızın son beş sene zarfında uzayışı, tren adedinin, tren km. nin taşınan yolcu ve yük adedinin artışı:

Hat hakikî uzunluğu km.	Yapılan tren adedi	Yapılan tren km. si	Taşınan yolcu adedi	Taşınan yük tonu	Taşınan hayvan adedi
933 de 3941	54.692	5.482.700	5.261.148	2.159.000	112.863
934 » 4733	80.922	7.820.000	8.510.458	2.807.000	214.000
935 » 5824	112.534	9.698.600	11.564.000	3.099.000	123.287
936 da 6340	157.732	11.978.900	14.612.000	4.083.000	245.602
937 de 6560	182.050	14.100.000	20.292.720	4.756.000	365.000

2. Son beş senelik hasılatın mukayesesi:

	Yolcu hasılatı lira	Eşya hasılatı lira	Hasılat yekûnu lira
933 de	4.189.522	10.940.919	15.130.441
934 de	5.365.010	16.590.662	21.895.672
935 de	6.571.711	16.025.946	22.597.657
936 da	8.109.991	23.025.570	31.135.561
937 de	10.100.000	25.200.000	35.300.000

Bu rakamların delâletile sabittir ki iş hacmi bugün beş sene evvelkine nisbetle % 100 (yani bir misli) den fazla artmıştır.

İc hacminin bu artışı:

Memleketimizin ekonomik inkişafının delili olduğu kadar, demiryolu tarifelerinde 934 denberi yapılagelmekte olan ıslâhat ve tenzilâtın da neticesidir.

III.

Tarifelerde yapılan ıslâhat ve tenzilât

Parti programının 24 üncü maddesinde (nakil vasıtalarının yurda tam değerinde fayda verebilmesi için işletme ve tarifelerde birbirini tamamlayıcı ve birbirini kollayıcı bir âhenk kurulacağı) hakkındaki hükmü de şu suretle yerine getirmeğe çalışılmış ve çalışılmaktadır:

Devlet Demiryolları tarife mevzuunda Nafıa Vekilinden aldığı direktif şudur:

«Kendi bünyesini; hayatiyetini zâfa uğratmadan memleketin ziraî kalkınması, sanayileşmesi, bayındırlaşması, dış ve iç ticaretin yükselmesi bir ke-

lime ile memleket ekonomisinin inkişafı bakımlarından tarifelerde ne gibi ıslâhat ve ne nisbette tenzilât yaparsa memlekete ve millete en faydalı bir hizmet yapmış olur.»

İşte Devlet Demiryolları İdaresi bu direktif sorgusunun cevaplarını tetkik ve tatbik ile meşgul olmuş ve olmaktadır.

Bu hususta yapılan işler aşağıda sıra ile kısaca arzedilmiştir:

A

Kara; demir, deniz ve kara yolları tarifeleri arasında rekabet yerine âhenk tesisi

1 — Demiryollarile denizyolları ücret tarifeleri arasında evvelce mevcut tarife rekabeti tamamen kaldırılmıştır. Mesafe, zaman ve ihtiyaç unsurları gözönünde tutularak deniz yollarına ait nakliyat bu yollarda,

Demiryollarına ait nakliyat da demiryollarında kalacak şekilde hareket edilmektedir.

Bunun için de ittihaz edilen prensip, **büyük hacimdeki hasis maddeler nakliyatını demiryollarında 600 : 700 km. de ikmal etmek ve bunları bu müntehalarda bir limana vermektir.**

Tamamen tahakkuku limanlarımızın tesis ve ıslâhı için yapılan mesainin ikmaline muallâk olan bu iş bugünkü vaziyette bu gayeye doğru yürütülmektedir.

2 — Kara vasıtalarile demiryolları arasındaki münasebetlerde, yine parti programımız hükümlerine uymak için şu suretle tanzim edilmektedir:

Otomobil, otobüs ve kamyonlar bazı mıntakalarda, bilhassa müvazi şoselerde demiryollarımıza rekabet ederek uzun seneler masraf ve külfet ihtiyarile hazırlanan trafiği kolayca kendine almak istemekte idi.

Bu gibi mıntakalarda demiryol tarifelerini haddi asgariye indirmek suretile rekabete mahal ve meydan vermemek hususundaki tedbirler, demiryollarına varidat temin etmekten ziyade, ayni iş için çift sermaye ve enerji kullanılmak suretile millî kudretin israfına meydan vermemek ve motörlü vasıtaları, münakale ihtiyaçları haddi asgaride bile temin edilemeyen diğer mıntakalarda çalışmağa icbar eylemektir.

(Samsun - Sivas), (İzmir - Manisa - Bandırma), (Mersin - Adana - Mamure), (Aydın) ve (Avrupa) hatlarında yapılan %50 : %70 arasındaki mıntaka tenzilâtı bu maksada matuftur.

B

Yolcu tarifelerinde yapılan tenzilât ve ıslahat

1 — Halkımızın umumi ihtiyacı ve tediye kabiliyetlerile iktisadî mıntakalarımızın hususiyetleri de göz önünde tutularak % 50 tenzilâtlı gidiş - dönüş biletleri ihdas edilmiştir.

2 — İç ticaret ve iç turizmin memleket dahiline yayılmasını ve kolaylaşmasını temin için 15 günlük, bir aylık ve iki aylık ucuz halk ticaret biletleri ihdas edilmiştir ki hemen başka hiç bir demiryolu idaresi böyle bir usul tatbik etmemiştir.

3 — Aile gruplarına mahsus olarak ailelerin, ailece seyahatlerini kolaylaştırmak maksadile aile fertlerinin adedine göre % 50 ilâ % 75 tenzilli tarifeler ihdas edilmiştir.

4 — Otomobil ve otobüslerin bazı mıntakalardaki gayri meşru rekabetlerini önlemek üzere % 50 - 60 arasında değişen tenzilli mıntaka tarifeleri tatbik edilmektedir.

5 — İşçiliği ve iş arayanlara iş bulmağı kolaylaştırmak ve imar inşaatı işçiliğile ziraat işçiliğini ucuzlatmak maksadile işçi ve amele gruplarına mahsus % 70 tenzilli amele tarifeleri ihdas edilmiştir.

6 — Millî ve beynelmilel sergilerimize ve panayırlarımıza iştirak edecek yolculara ve sergiye getirilecek eşyalara % 50 - 70 tenzilâtlı tarifeler tatbik edilmektedir.

7 — Turizmi teşvik ve teshil etmek ve transit yolcu hareketlerinin yurdumuza getireceği menfaatleri ve döviz kaynaklarını çoğaltmak maksadile; ecnebî demiryol idarelerile görüşerek, Avrupa ile Hindistan - Irak - Suriye arasında seyahat edecek yolcuların memleketimizden geçmelerini teşvik ve temin için mesafeye göre % 50 - 70 arasında değişen tenzilâtlı tarifeler tatbik edilmektedir.

Aynı yolcular için Semplon ve Toros ekspresinin geçtiği memleketlere de muhtelif nisbetlerde tenzilât yaptırılmıştır.

8 — Ankara, İstanbul, İzmir banliyölerinde % 80 tenzilâtlı banliyö tarife ve karneleri ihdas edilmiştir.

9 — Keza yazın muhtelif şehir ve kasabalar arasında % 80 nisbetinde tenzilâtlı tenezzüh katarları tertip olunmaktadır.

10 — (Kültür işinde her gün daha çok çocuk ve yurddaş okutup yetiştirmek) prensibi parti programının 41 inci maddesinde yer almıştır. Devlet Demiryolları idaresi bu esası göz önünde tutarak:

a — Gerek banliyö mıntakalarında ikamet eden aile çocuklarının ve gerek güzergâhtaki küçük köy ve kasaba çocuklarının, yakınlardaki merkezlerde bulunan mekteplere devam etmelerine imkân vermek için:

70 km. dahilindeki mesafelerde sabah gidip akşam dönecek ve **banliyölerde** öğle yemeklerine evlerine gelebilecek çocukların bütün bir ay zarfında yapacakları seyahatler için % 90 gibi büyük nisbette tenzilâtı havi bir tarife yapılmıştır.

b — Aynı zamanda mevcut muntazam seferlerin hareket ve muvasalat saatleri mektep zamanlarına uymayan mıntakalarda ayrıca imkân nisbetinde otoraylar ve otomotrisler tahrik edilmek suretile bu ihtiyacın teminine çalışılmaktadır.

c — **Mektep çocuklarının aileleri üzerindeki yükü hafifletmek için talebeye mutlak şekilde çocuk tarifesine yani her yerde ve her nevi tenzilli tarifeler üzerinden ayrıca % 50 tenzilâta tâbi tutmak tedbirini de Demiryol İdaresi son zamanlarda ikmal etmiş bulunmaktadır.**

ç — Muallimlerin de umumî tatil zamanlarında yine bütün tenzilli tarifeler üzerinde ayrıca % 50 tenzilâta tâbi tutulması bunların gerek münferîden ve gerek talebelerinden teşkil edilecek gruplarla beraber müçtemian memlekette tetkik gezileri yapmalarına ve bu suretle umumî kültür seviyesinin yükselmesine hadim bir tedbir olarak mevkii tatbike konulmuştur.

d — Temsil ve musiki sanatkârlarının asgarî beş kişilik küçük gruplar halinde temsil ve müsamere seyahatlerine çıkmaları halinde % 50 tenzilât yapılmaktadır.

e — Memleketin mühim ve kültür elemanlarından olan **gazetecilere halk ticaret biletleri üzerinden % 60 tenzilât yapılmıştır.**

Bu maddede yapılan hususat memleketin kültür işlerinde D. Demiryollarının üzerine düşen vazifeyi tamamen yapmakta olduğunu göstermektedir.

C

ZİRAÎ KALKINMA SAVAŞIMIZI KOLAYLAŞTIRMAK İÇİN ALINAN TEDBİRLER

Toprak mahsullerimizle yemişlerimizi, dış ticareti için elverişli kılmak suretile ziraî kalkınma işlerine yardım için:

1 — Alelumum zahire ve hububat nakliyatına ait olan tenzilli tarife bu maksat için yapılmış olup demiryollarındaki nakliyat kesafeti itibarile demiryol idaresinin bu nakliyattan kaybettiği varidatın mikdarı milyonları bulmakta olması, bu maksat için yapılmış olup demiryollarındaki nakliyat kesafeti itibarile demiryol idaresinin bu nakliyattan kaybettiği varidatın mikdarı milyonları bulmakta olması, bu hususta yapılmış olan fedakârlığın ehemmiyetini gösterir.

2 — Zahire nakliye ücretleri üzerinde müessir olan diğer bazı müteferri masrafların bir kısmı da ya tamamen kaldırılmış veyahut tenzilâta tâbi tutulmuştur.

Vagon başına üç lira olarak alınmakta olan iç kapak ücreti kaldırılmış, muşamba vezin ücretleri gibi diğer bir çok müteferri ücretler de yarıya indirilmiştir.

3 — Zahire nakliyatında yapılmakta olan tenzilât hayat ucuzluğunda müessir olmak ve değirmencilik sanayiini memleket içlerine yaymak gibi ziraî işlerde bilvasıta tesiri olmakla beraber memleket müdafaasında ve diğer ticarî ve sınaî sahalarda da faydalanmak için bu tenzilât alelûmum kuru sebze ve tane nakliyatına da teşmil edilmiştir.

4 — Nakliyatında sür'at ve hususî itibarlar isteyen (fide ve fidan)

nakliyatı için % 40 - 60 arasında büyük nisbetlerde tenzilâtı havi bir tarife ihdas edilmiştir.

Ayrıca ziraat âletleri, ziraate müstevli çekirge, haşarat ve hastalık gibi işlerle mücadele için kullanılacak mevad ve vesait nakliyatı da yine mühim nisbetlerde tenzilâta tâbi tutulmuştur.

5 — Bunlardan başka muhtelif **bağcılık** ve **ziraat maden** mıntakalarına ve imar edilmekte olan şehirlere ucuzca ve kolayca amele, işçi teminine yardım için beş kişilik gruplar halinde iş yerlerine gidip dönecek ameleye % 70 nisbetinde tenzilli bir tarife tatbik edilmektedir.

6 — Ziraî ihracat mallarımız arasında mühim bir yer tutan **arpa, yulaf, çavdar, kepek** gibi mahsullerimize esasen inik olan tarifeleri üzerinden % 30 - 70 nisbetinde tenzilât yapılmaktadır.

7 — **Kuru üzüm, incir, afyon, çiğit, nebatî yağlar, taneler, küsbeler, meyan kökü, palamut, çam kabuğu, melas** gibi diğer bir çok ihracat maddelerimize de bu maddelerin ihraçlarına imkân verecek nisbetlerde % 25 - 75 arasında tenzilâtı havi tarifeler yapılmıştır.

Bu maddelerin bilhassa kepek, melas, küsbe, çiğit gibi cins olanlarına yapılan fazla tenzilâtlar bunları memlekete bir kıymet olarak kazandırmağa matuf olup bu nevi nakliyattan demiryolları için doğrudan doğruya bir menfaat ve kazanç gelmediğini ayrıca kaydetmek lâzımdır.

Ç

MADENLERİMİZİN İŞLETİLMESİNİ VE İHRAÇLARINI VE SANAYİLEŞME PROGRAMIMIZIN TATBİKİNİ KOLAYLAŞTIRMAK İÇİN ALINAN TARİFE TEDBİRLERİ.

Maden servetlerimizi işletmek ve ihraçlarını temin etmek siyasetimize yardım için:

1 — Devlet Demiryolları elinde bulunan kesif nakliyattan, binnetice masraflarının çoğunu yutan şey maden nakliyatı olduğu halde bir çok ahvalde umumî vasatî nakil maliyetinin yarısına kadar inen ucuz bir tarife ile taşımaktadır. Ton km. başına 1 kuruştur.

2 — Maden servetlerimizi işletme bakımından olduğu kadar hayat ucuzluğunda ve memleketin sanayileşmesinde ve ormanların korunmasında mühim rolü olan maden ve kok kömürü nakliyatına da nakil maliyetimizin nısfı olan ton km. başına bir kuruştan ibaret bir tarife tatbik edilmektedir.

D

MEMLEKET HAYVANCILIĞINI TEŞVİK, HAYVAN İHRACINI VE HAYAT UCUZLUĞUNU TESHİL İÇİN ALINAN TARİFE TEDBİRLERİ

Hayvancılık işlerine yardım : (P.P.33)

Hayvanatın nakil esnasında sağlığını korumak ve hayvanlara büyük hacimler temin etmek ve nihayet vagonların fenni şekilde tathiratını yap-

mak külfet ve masraflarına da hemen hemen, ivazsız katlanılmış olduklarından başka hayvan nakliyatına ait tarifeler de son hadlere kadar indirilmiştir.

Evelce mevcut tenzilli tarifeler üzerinden tekrar yapılan tenzilâtın % 70 e yaklaşmakta olduğu ve 600 km. lik bir mesafeden bu katarlarla taşınan bir koyun için alınan bugünkü ücretin takriben 1 liradan ibaret bulunduğu bu hususta yapılan fedakârlığı gösterir.

Bu ücretler bize nazaran nakliyat kesafeti pek fazla olduğu için, nakil maliyet fiatları bizimkine nazaran çok inik olan bir çok Avrupa demiryollarında tatbik edilen ücretlerden çok iniktir.

Hayvan nakliyatında yapılan bu kolaylıkların memlekette hayvancılığın inkişafına yardım ettikten başka et ucuzluğunda ve dolayısile hayat ucuzluğunda ve ihracat işlerinde de yaptığı büyük tesirler aşikârdır.

E

LİMAN, RIHTIM, İSKELE VE HAMALLIK TARİFELERİ ÜZERİNDE YAPILAN TADİLÂT VE TENZİLÂT

Parti programımızın 19 uncu maddesinde (liman, rıhtım, iskele ve hamallık tarifeleri üzerinde dikkatle durulacağı) yazılıdır.

Bu esas üzerinde de Devlet Demiryolları kendi üstüne düşen vazifeyi kendi bünyesini zâfa uğratmamak hududu içinde yapmıştır:

1 — H. Paşa ve Derince limanlarından Avrupaya ihraç edilecek yerli eşya ve emtiamıza mahsus olmak üzere rıhtım ve muhtelif ameliye ücretlerini % 50 tenzil etmiştir.

2 — Kezalik H. Paşa limanında şimdiye kadar ton başına alınmakta olan 8,80 kuruş palamar ücreti % 50 tenzil edilmiştir.

3 — Keza Sirkeci garında şirket zamanında ton başına alınmakta olan 80 - 120 kuruş arasındaki tahmil ve tahliye, hamallık ücreti de (25) kuruşa indirilmek suretile halka büyük bir kolaylık daha temin edilmiştir.

F

MEMLEKETİN İMAR FAALİYETİNİ, SANAYİLEŞME SİYASETİNİ KOLAYLAŞTIRMAK İÇİN YAPILAN DİĞER TARİFE TEDBİRLERİ

Parti programının 5 inci maddesinin Ç fıkrasında (imkân olduğu kadar az zaman içinde ulusumuzu refaha ve yurdu bayındırlığa eriştirmek) için devletçiliği ana vasıfları arasına koyan Partimizin bu ana vasfını göz önünde tutarak memleketin imar siyaset ve faaliyetine (yani sanayileşme) programının icabı olarak inşa halinde bulunan milli fabrikaların ve imar edilmekte bulunan şehirlerin bu faaliyetlerini kolaylaştırmak için yukarıda amele grupları için yapılan tenzilâttan başka olarak (bilâ istisna bütün inşaat malzemesi) maddeleri üzerinde de mevcut olan tenzilâta zamimeten % 10 - 50 arasında bir tenzilât yapılmıştır.

a — Umumî ihtiyacın ve iktisadî mıntakalarımızın hususiyetlerine göre % 50 tenzilâtlı gidiş - dönüş;

b — **15 günlük, 1 aylık, 2 aylık** halk ticaret biletleri;

c — Grup

ç — Aile gruplarına mahsus tenzilli tarife 3 kişi % 50, 8 kişi % 75

d — Sergi ve panayırlara mahsus % 50, % 70 tenzilât

Turizm ve transit yolcu hareketlerinin yurdumuza getireceği menfaatler ve döviz kaynakları gözönünde tutularak ecnebî demiryolları idarelerile yapılan müzakere ve beynelmilel müşterek demiryolu konferanslarında Hindistan, Irak, Suriye yolcularının memleketimizden geçmelerini temin için mesafeye göre % 50 - 70 arasında değişen tenzilât yapılmıştır.

IV

İŞ HACMİNİN ARTIŞINA MÜVAZÎ OLARAK İHTİYAÇLARIN ARTIŞ DERECESİ

Buraya kadar kısaca arzedilen sebeplerden ötürü:

A — Mevcut gar ve istasyonlarda tamamlayıcı tesisat kurulması;

a — Manevra ve telâkî hatlarının çoğaltılması,

b — Tahmil ve tahliye vasıtalarının ziyadeleştirilmesi,

c — Lokomotif depolarının ve atölyelerin kabiliyetlerinin tezyidi gibi ihtiyaçları da günden güne artmakta ve buna muktazi büyük sermaye ve külfetler Devlet bütçesine yük olmadan temine çalışılmaktadır.

D. Demiryolları İdaresi Nafıa Vekâletinden aldığı emir ve direktife istinaden bu işleri ehemmiyetlerine göre sıralamış, bir programa bağlamıştır.

B — Lokomotif ve vagonların arttırılması.

C — Satın alınan hatların üst yapılarının takviye ve tecdidi.

A — Mevcut gar ve istasyonlarımızda tamamlayıcı tesisat yapılması:

Bu işler 5 senelik programa bağlanmış ve tatbikine başlanmıştır:

Samsun, Mersin, İzmir, Derince ve H. Paşa gibi en mühim ihraç ve ithal limanlarındaki gar ve istasyonlarda;

Ankara, Afyon ve Eskişehir gibi en mühim düğüm noktalarındaki garlarda.

1 — Tahmil ve tahliye ve manevra imkânlarını kolaylaştıracak manevra hatları inşa ettirilmiş ve iltisak müsellesleri yapılmış ve yapılmaktadır

2 — Lokomotif depoları daha ziyade büyütülmekte ve arttırılmaktadır.

3 — İstasyonlarımızda yükleme ve boşaltma işlerini daha çabuk ve daha kolay yapabilecek ve günden güne artan iş hacmi dolayısile zahire hangarlarını büyütmek ve çoğaltmak;

Tahmil ve tahliye rampalarını ve sabit ve seyyar vinçleri çoğaltmak gibi tesislerin ikmali için; hepsinin muhammen tutarı (sekiz milyon) lirayı geçen

bu işlerin, her seneki bütçenin takatine göre en mühim istasyonlardan başlanarak âzami 5 senede tamamlanması için 5 senelik bir program tertip edilmiştir.

B — Lokomotif ve vagon ihtiyacının temini için.

Muhtelif malların lâzımı gibi sevkini ve yurdun ticari, zirai ve sınai ihtiyaçlarını karşılayabilecek teknik şartları haiz lokomotif ve vagon mevcudunu artırmak için alınan tedbirler:

1 — 12 soğuk hava vagonu ile taze sebze ve meyva vagonlarından 20 adedi ve kömür ve buna mümasil dökülebilir malzemenin taşınmasında kullanılmak üzere otomatik tahliye tertibatlı ve büyük hacimi istiaplı 60 ton hamule taşıyabilen hususi tipde vagonlardan da 30 adet.

Bundan başka, 30 lokomotif, 22 yolcu, 10 furgun, 188 kapalı vagonla 3 karkürer ısmarlanmış olup bunların hepsi 938 haziran sonuna kadar gelmiş olacaklardır.

2 — **Devlet Demiryollarının esasen çok az olan lokomotif ve vagonların ikmali:**

Devlet Demiryollarının esasen çok az olan lokomotif ve vagonlarının ikmali yolunda (10) milyon liralık bir siparişe girişilmesi için Meclisten kanunî müsaade alınmıştır.

Bu salâhiyet ile:

95 lokomotif, 155 yolcu ve furgun ve 780 yük, 25 soğuk hava vagonu ve 3 kantar ayar vagonu ile bir dinamometre vagonu ve 3 servis vagonu ısmarlanmıştır. Bunlar da 3 senede teslim edilecek ve 6 senede ödenecektir. Bunu Devlet Demiryolları kendi varidatı ile hazineye bâr olmadan tedarik edecektir. Bunlardan soğuk hava vagonları, sebze vagonları 60 tonluk kömür vagonları ve dinamometre vagonları memleketimize ilk defa olarak gelen vagonlardandır.

Bundan başka yeni meydana çıkarılan Divriği demir madeni cevherinin bir taraftan en yakın ihraç limanına, bir taraftan da Karabük demir fabrikasına muntazaman taşınması, Ergani bakır ve krom madenlerinin Mersin ihraç limanına muntazaman taşınması ve Karabük demir ve çelik fabrikasına muktazı kömürün nakli için ayrıca lüzumu olan 130 lokomotif ve 2400 yük vagonunun tedariki için ise Devletçe tedbir alınacaktır.

C — Satın alınan hatların tecdidi:

Bundan başka şirketlerden alınan hatların eskimiş ve fennî ömrünü bitirmiş ve bitirmekte olan ve esasen tip itibarile de yüksek sür'atli ve ağır dingilli lokomotif ve vagonların seyrü seferine de müsait bulunmayan ray, travers gibi yol üst yapı malzemelerinin de muayyen bir program dahilinde tecdidine başlanmıştır.

1 — Bunlardan en mühim kısmı teşkil eden H. Paşa - Eskişehir arasındaki kısmın Dil İskelesinden Geyve istasyonuna kadar olanı bitirilmiştir.

2 — Buradan itibaren Eskişehire kadar olan kısım da önümüzdeki iki sene zarfında bitirilecektir.

3 — Bundan sonra Eskişehir - Afyon - Konya;

4 — Eski Aydın hattı.

5 — Eski İzmir - Kasaba ve temdidi hatları

6 — Eski şark demiryolları hatlarındaki üst yapı malzemesinin tecdidine devam edilecektir.

Ceman 2500 km. yi geçen ve tecdid bedeli bugünkü piyasaya göre km. başına 20.000 liradan takriben 50 milyon lirayı bulan bu hatların ikmali için her sene en az 2 milyon lira sarfedilmek zarureti vardır. Bu da 20 - 25 senede bitirilecek surette programlanmıştır.

V

TEŞKILÂTTA TADILÂT

İşletilmekte olan hatların uzayışı, iş hacminin ve ona müvazi olarak ihtiyaçların artışı teşkilâtta da değişikliklere lüzum göstermiştir:

A — İşletme Müdürlüklerinin tezyidi:

D. Demiryolları, 5 yıl evvelsine kadar 3 işletme müdürlüğü (H. Paşa, Kayseri ve Adana) ile 2 işletme âmirliğinden (Mudanya, Erzurum) ibaretti

İzmir - Kasaba ve temdidi hattı ile, Aydın hattı satın alındıktan sonra bunlar da 2 işletme Müdürlüğü halinde D. D. Yollarına katıldı. İşletme Müdürlükleri beşe baliğ oldu.

3 sene evvel, bu beş işletme müdürlüğünün mıntakaları, yeni hatların ilâvesile fazla genişlemiş, idaresi ve kontrolü güçleşmiş olduğundan daha küçük mıntakalara ayrılarak, bugün 10 işletme müdürlüğü ve 1 işletme âmirliği halinde teşkil edilmiştir.

Bu suretle bugün Trabzon - İran transit işletmesi müdürlüğü ile beraber 11 işletme müdürlüğü ve bir işletme âmirliği halindedir.

B — Vagon tevzi bürolarının tezyidi:

Gene hatların uzamış ve genişlemiş olması yüzünden, yük vagonu Ankara (Merkez) İzmir ve Adanadaki vagon tevzi bürolarına ilâveten;

Afyon, Eskişehir ve Sivasta birer vagon tevzi bürosu ihdas edilerek, bütün hatlar (6 vagon tevzî bürosu) mıntakasına ayrılmıştır.

Bu sayede vagon tevzî işi, kolaylaşmış ve randımanı artmıştır.

C — Hatların iktisadî mıntakalara ayrılması:

Üç sene evvelsine kadar, hatların varidatı ve masrafları bir kül halinde toptan tutuluyordu.

Bu, yeni hatlarla, eski hatların masraf ve varidatı bakımından birbirine nazaran farklarını göstermiyordu.

Hatlarımızın, hangi kısımlarının zararlı, hangi kısımlarının kârlı işlediğini ve bu zarar ve kârın nisbetini görmek ve göstermek ve buna karşı tedbir almak kabil değildi.

Bunun üzerine, hatlarımız;

eski hatlardan:

1 — Anadolu
2 — Bağdat
3 — İzmir - Kasaba
4 — Aydın
5 — Mersin - Tarsus - Adana
6 — Erzurum - Geniş
7 — Erzurum - Dar
8 — Mudanya
9 — Samsun - Çarşamba dar hatları ile
10 — Sirkeci - Edirne hattı; ve

Yeni hatlardan:

1 — Afyon - Karakuyu
2 — Kütahya - Balıkesir
3 — Ankara - Ulukışla - Zonguldak
4 — Kayseri - Samsun - Çetinkaya - Divriği
5 — Fevzipaşa - Diyarbakır - Çetinkaya

olmak üzere 15 mıntakaya ayrıldı.

Böylece eski ve yeni hatlarımızın iktisadî ve malî vaziyetlerini takip etmek ve bunları vasatî rakamlarla ifade etmek ve neticeye göre tedbir almak imkânı hasıl oldu..

KARAYOLLARI

Cümhuriyet devrinde yurdun imarı için her sahada olduğu gibi yol ve köprü yapıcılığında da büyük başarılar elde edilmiştir.

Cümhuriyet idaresi, İmparatorluk devrinden ana vatanda 18335 kilometre yola tevarüs etmişti. Bunların 4450 kilometresi toprak yol, 13885 kilometresi kırma taştan yapılmış şose halinde bulunuyordu. Fakat kırma şoseler bakımsızlık yüzünden çok harap hale gelmiş, tesviyeleri bozulmuş, bir çok yerleri teressübat ile dolarak kapanmış, ahşaptan yapılmış olan köprü ve menfezlerinin ekserisi çürümüş, yıkılmış ve geçit kesilmiş halde bulunuyordu. Köprü yerine yapılmış olan kasis kaldırımlar da rahatça geçide müsait olmamakla beraber esasen bunlarda da oyuklar hasıl olmuş bulunuyordu.

Cümhuriyet idaresi memleketin kara yolları vasıtasile bağlantısı ve nakliyat kolaylığı meselesini ele alarak yol mesaisini programlara bağlamış ve

muayyen hedeflere tevcih etmiştir. Başarılan yol işlerini izah edebilmek için bunları şöyle hulâsa edebiliriz:

Eskiden kalma yolların en bozuk yerlerinin tamiri, yıkılmış ve yıkılmağa yüz tutmuş köprü ve menfezlerinin yeniden inşası, eskiden kalma yolların dar ve tehlikeli yerlerinin genişletilmesi, dar virajlarının ve dik meyilli yerlerinin ıslâhı için güzergâhta değişiklik yapılması.

Yeni ihtiyaçlara göre yeni yollar açılması ve geliş gidiş en fazla olan yerlerde asfalt kaplaması modern yollar inşası,

Mevcut yolların mütemadi tamir ile muhafaza ve idameleri.

Bu işler hakkında aşağıda kısaca izahat verilmiştir:

1 — Eskiden kalma yollar müstakbel ihtiyaçlar düşünülmeyerek, yalnız o zamanın arabalarına ve çok mahdut trafiğine göre yapılmış, genişlikleri az, virajları dar, ekseri yerleri blokaj denilen temelden mahrum, hulâsa fennî vasıflara ve şartlara uygun olmayarak fen bilgisi kıt kimseler nezaretinde yaptırılmış bulunuyordu. Bu yolların bir çok yerlerinde şose taşları sökülüp dağılmış ve çamurlara karışarak yol bataklık haline gelmişti. Evvelâ bu gibi geçit vermeyen şoselerin tamirlerine girişilmiş ve esaslı tamirlerde yeniden şose temeli «blokaj» yaptırılmış ve aynı zamanda ahşap köprü ve menfezlerin hemen hepsi tamir edilmekle beraber ahşap imalâtın ömrü pek az olduğundan bütün ahşap imalât yerine kârgir ve betonarme köprü ve menfezler inşasına başlanmıştır. Fena kasislerin kısmı azamı değiştirilerek yerlerine köprüler yaptırılmıştır. Yolların tehlikeli derecede dar yerleri genişletilmiş olduğu gibi virajların ve dik meyillerin, güzergâh değişitirilmek suretile ıslahına ve Cümhuriyetten evvel üç metreye kadar daraltılmış olan şoselerin genişletilmesine devam olunmaktadır.

Bu tamir ve ıslâh mesaisine takriben on dört bin kilometrelik yol şebekesi üzerinde yurdumuzun her köşesinde devam olunmaktadır. Her sene tamir ve ıslah edilecek yol kısımları programlarla tayin edilmiştir.

Yurdumuzda ziraat ve ticaretin inkişafının kolaylaştırılması, yurd müdafaası, kültürel ilerleme ve idarî ihtiyaçlar bakımından yeniden bir çok istikametlerde yol inşasına lüzum hasıl olmuştur. Eskiden kalma yollar yukarıda yazılı ihtiyaçlardan mülhem olmayıp en ziyade büyük idare memurlarının sancak merkezlerinden vilâyet merkezlerine vilâyetlerden hükûmet merkezine gidebilmelerini temin maksadile yapılmış ve bu meyanda büyük şehirlerin iktisadî ihtiyaçları bile lâyıkile temin edilmemişti. Cümhuriyet devrinde yeni yapılan yollar şehir ve kasabaları ticaret merkezlerine, istasyonlara ve limanlara bağlamak ve nahiyeler ve büyük köylere kadar yolları ulaştırmak maksadile yapılmaktadır.

On dört senelik Cumhuriyet idaresinde üzerinden geçilen ve istifade edilen yollarımız 39 bin kilometreye baliğ olarak yol şebekemiz bir misline fazla büyümüştür. Yeniden ilâve olunan yol mikdarı yirmi bir bin kilometredir. Bunların henüz üç bin kilometresi muntazam kırma taşlı şose olarak inşa edilmiştir. Diğerleri toprak yol halinde olup seneden seneye kırma taş şoseleri de inşa edilmektedir.

On dört yıllık Cümhuriyet devrinde eskiden kalma yolların esaslı surette tamir edilen mikdarı yedi bin kilometreye baliğ olmuş ve bu yollar üzerinde 12 binden fazla ahşap menfez tamir edilmiş ve eski ve yeni yollar üzerinde ceman 18 bin menfez de yeni olarak inşa edilmiştir

2 — Asrımız nakliye vasıtaları, sürat ve ağırlıklarından dolayı yolların fazla miktarda harabiyetine sebebiyet vermektedir. Yolların harabiyetten korunması ve mütemadî tamir suretile iyi halde muhafaza ve idameleri yol mesaisinin en lüzumlu ve zarurî olan ve oldukça büyük emek ve masrafı icap ettiren safhasıdır.

Yolların kamyon geçidine müsait halde tamir edilmeleri memleketin iktisat ve ticaret hareketlerinin inkişafında büyük yararlığı olan bu nevi nakliye vasıtalarının çoğalmasını mucip olmuştur. Yollarda otomobil ve kamyonların tesirinden başka kar; sel gibi tabii tesiratın husule getirdiği çöküntü ve tahribata karşı da mütemadî tamirat vasıtası ile mücadele lâzımgelmektedir. Cümhuriyetin ilk yıllarında mevcut yol ve menfezlerin geçit vermeyen aksamının tamiri ile uğraşıldıktan sonra peyder pey, tamir edilen ve yeni yapılan yolların muhafazası için mütemadî tamirat işine başlanmıştır. Bu mesai her yıl artırılmakta ve fennî, sistematik bir sekle ifrağ edilmektedir.

3 — Yol inşaatı üçer senelik mesaî programlarına tevfikan yapılmaktadır. Bu programlar Nafıa Vekâleti tarafından vilâyetlere bildirilen direktiflere göre ve mahallî ihtiyaçlar göz önünde tutularak vilâyetler tarafından tanzim edilerek Nafıa Vekâletince tasdikten sonra tatbik olunmaktadır. Yol mesaisinin programlaştırılması ile yol işleri bir hedefe tevcih olunmuş ve dağınıklıktan kurtarılmıştır.

Tatbikata gelince yurdumuzun en uzak köşelerine kadar bütün vilâyetlerimize mühendis ve fen memurları gönderilerek yurdun bütün imar işleri genç ve bilgili elemanlar eline verilmiştir. Nafıa Vekâletince tanzim edilen şartname ve talimatlar ile yol işleri tamamen fennî usuller ve sistemler içine alınmıştır. Yol inşaatından ehemmiyet itibarile muayyen bir hadden büyük olanların proje ve keşifleri Nafıa Vekâleti merkez fen heyetinin tetkikine tâbi bulunduğu gibi Nafıa Müfettişleri marifetile zaman zaman inşaat mürakabe ettirilmek ve ikmal edilen inşaatın kabul muameleleri de vekâletin tasdikinden geçirilmek suretile bütün yol işleri Nafıa Vekâletinin direktif ve kontrolü altında yapılmaktadır.

İnşa masrafları, vilâyet hususi idareleri bütçelerinden verilerek Nafıanın vilâyet teşkilâtı vasıtasile idare olunan yukarıda sözü geçen yol işlerinden başka, Devletçe bir an evvel ikmali lüzumlu görülen ve vilâyet bütçelerile başarılamayan yollar da doğrudan doğruya Nafıa vekâleti tarafından yaptırılmaktadır. Bu suretle de, (Hopa - Borçka) (Balye - Çanakkale) (Trabzon - Erzurum - İran hududu) (Silivri - Lüleburgaz) (Muratlı - Büyük karıştıran) yolları ikmal edilmiş ve yeni yapılan büyük köprü, Baraj gibi imalât sebebile değişmesi lâzımgelen muhtelif yol kısımları yeniden yaptırılmıştır.

İmparatorluğun büsbütün ihmal etmiş olduğu Şark bölgelerimizden

Tunceli bölgesinin imar ve medeni bir hale getirilmesi işi iki seneden beri ele alınarak ilk işler arasında bu havalide bir çok yeni yollar inşasına girişilmiş (Elâzığ - Plür) (Pertek - Mameki) yolları yaptırılmıştır.

Büyük şehirlerimizin imarında asrî ihtiyaçlara uygun modern yolların çok ehemmiyetli rolü olduğu gibi büyük şehir civarındaki yollarla alelumum otomobil geliş gidişi fazla olan şehir harici yollarımızın da asfalt ve buna benzer modern kaplamalarla teçhizi çok lüzumludur. Bu nevi yollar sayesinde nakliyatta büyük kolaylık ve ucuzluk temin edilerek ticaret, sevahat ve turizm inkişaf etmektedir.

Memleketimizde muayyen programlar dairesinde asfalt yol inşaatına sekiz senedenberi başlanmış olup son senelerde inkişaf artmıştır. Bu nevi yol kaplamaları, inşaatının teknik şartları Nafıa Vekâletince tesbit edilmiştir. Vilâyet hususî idareleri ve belediyelerce yaptırılan asfalt yollar da aynı şartname ve aynı fenni esaslar dairesinde yaptırılmaktadır. Şimdiye kadar hükûmet merkezimizin birinci sınıf caddeleri ve Ankara civarındaki yolların ekserisi asfaltla kaplanmış, İstanbul ve civarında muhtelif yollar ile Yalova yolu ve İstanbul - Lüleburgaz yolu asfaltla kaplanmıştır. Yeni olarak Bursa ve İzmir vilâyetlerinde asfalt yollar inşaatı başlamıştır. Asfalt yol inşaatının fazla masraflı olması ve mütehassıs personele, büyük ve pahalı makine tesisatına ihtiyaç göstermesi hasebile şimdiye kadar diğer şehirlerimize de tatbiki mümkün olmamış ise de seneden seneye memleketimizde bu inşaata mahsus makina ve vasıtaların çoğalması ve mühendis ve fen memurlarımızın bu inşaata ait ameli ve nazari bilgilerinin artması suretile asfalt yolların peyderpey diğer şehirlerimizde de tatbiki imkân dahiline girmektedir.

BÜYÜK KÖPRÜLER

Saltanat: aciz ve ihmal içinde çöküp gittiği zaman Türk vatanında ancak (105) kadar büyük şose köprüsü bırakmıştır. Memleketin büyük sahasına göre bu kadar köprü, ihtiyacı karşılamaktan çok uzaktı. Nehir, ırmak ve çaylar memleketimizi bir takım mıntakalara ayırmış bulunuyordu. Bu suların üzerinden ancak suların alçaldığı mevsimlerde bir çok tehlikeleri göze alarak geçmek kabil olabiliyordu. Cumhuriyet Hükûmeti; 1923 senesinden itibaren demiryol ve yollarla beraber kara yolları üzerinde münakalâtı sekteye uğratan sular ve dereler üzerinde ağır nakliye vasıtalarının emniyetle geçebileceği esaslı, sağlam büyük köprüler kurulmasının memleketin terakki ve inkişafı hususunda yapacağı faydaları lâyık olduğu ehemmiyetle takdir ederek, saltanat devrinin ihmal ettiği büyük şose köprüleri inşaatını başlı başına bir mevzu olarak ele aldı.

Bu suretle 14 sene gibi kısa bir zaman (84) büyük köprü inşa edilmiştir. Bu köprülerin uzunlukları mecmuu (6465) metre ve inşa bedelleri yekûnu da (4.807.912) liradır.

Büyük şose köprüleri inşaatı ilk mühim hızını 1929 senesinde şose ve köprüler kanununun neşrile almıştır

Büyük şose köprüleri inşaatına her sene artan bir hızla devam edilmektedir. 937 yılında 15 köprü ikmal edilmiştir. 938 yılı sonuna kadar daha 30 köprü ikmal edilmiş bulunacaktır. Cümhuriyetin 15 inci yılına basarken ikmal edilmiş olan şose köprüleri imparatorluk devrinde altı asır zarfında yapılabilmiş olan köprülerden fazla olmuştur.

Bu köprülerden bir çokları diğer müterakkî memleketlerdeki büyük eserler arasında mevki tutan fennî kıymet ve ehemmiyeti haiz eserlerdir. Açıklık ve uzunluk itibarile mühim köprülerimizden bir kaçını aşağıya derce-diyoruz:

Nazilli - Bozdoğan yolunda Akçay üzerindeki 35 er metre açıklığında beş kemerden müteşekkil ve 180 metre uzunluğundaki betonarme köprü 211.020 lira bedel ile,

Bartın - Zafranbolu yolunda Kirazlık deresi üzerindeki 50 metre açıklığında bir kemerden müteşekkil betonarme köprü 75.540 lira bedelle,

Samsun - Terme yolunda Çarşamba kasbası içinde Yeşilırmak üzerinde on gözlü 274 metre uzunluğundaki betonarme köprü 252 963 lira bedelle, yapılmıştır.

Malatya - Elâzığ yolunda Fırat üzerindeki İsmet İnönü köprüsü açıklık ve fennî kıymet itibarile yurdumuzun en mühim betonarme köprüsüdür. Fırat nehri 108 metre açıklığında bir tek kemer ile geçilmiştir. Köprünün uzunluğu 169 metredir. 322.400 lira bedelle yapılmıştır.

İzmir - Bergama yolunda Kediz nehri üzerindeki 157 metre uzunluğundaki Menemen betorname köprüsü 99.562 lira bedelle,

Besni - Adıyaman yolunda Aksu üzerinde 35 er metrelik üç kemer gözden müteşekkil 105 metre uzunluğundaki köprü 44.832 lira bedelle,

Adapazarı - Bolu yolunda Sakarya nehri üzerinde 3 gözlü 106 metre uzunluğundaki betonarme köprü 72.082 lira beddelle,

Bafra - Alaçam yolunda Kızılırmak üzerindeki Çetinkaya betonarme köprüsü 251 metre uzunluğunda olup 221.062 lira bedelle yapılmıştır.

Elâzığ - Erzincan yolunda Fırat nehri üzerinde kurulan Keban madeni köprüsü 112 metre uzunluğunda olup 68.355 lira bedelle yaptırılmıştır. Bu köprü de fennî kıymeti itibarile şayanı kayıt olup Fırat nehri bir boğaz içinde 62 metre açıklığında tek kemerle geçilmiştir.

Cümhuriyet köprülerinin her biri halkın ve yurdun büyük bir ihtiyacını karşılayan asırlarca dayanarak ahfada yadigâr kalacak âbidelerdir. Bu köprüler yapılmadan evvel nehirlerimizden bin müşkülâtla ve birçok mevsimlerde hayat tehlikesi bahasına sallarla geçmek lâzımgeliyordu. Bir çok yerlerde sal da mevcut olmayıp sudan geçiliyordu. Eski ahşap köprüler ağır araba ve kamyonlara dayanıksız olmakla beraber ikide birde bozulup geçit kesilmekte idi. Yeni yapılan bu köprülerle eski devirde çekilen güçlükler bertaraf edilmiş en ağır nakliye vasıtalarının emniyetle geliş gidişi temin edilmiştir.

SU İŞLERİ

Sularla mücadele etmek, kanallar açmak ve bendler yapmak suretile atalarımızın su işlerile meşgul oldukları ve Türk asıllarından sürüp gelen (Sümer) ve (Hitit) medeniyetleri üzerinde yapılan araştırmalarda Türk medeniyetinin ana hatlarından birisinin suculuk olduğu bugün meydana çıkarılmış bulunmaktadır. Bütün bu tarihî hakikatlere rağmen saltanat devrinde, adetleri büyük bir yekûn tutan, çay, ırmak, nehir ve göllerimiz olduğu gibi bırakılmış, bunların yer yer ve zaman zaman yaptıkları tahriplere karşı en ufak bir tedbir bile alınmamış, en önemli ve hayatî ihtiyaçlarımızdan olan su işleri için bir teşkilât bile yapılmasına lüzum görülmemiştir. İçme suları tamamen unutulmuş yalnız bir kaç büyük şehrin içme suları evkaf elile vücude getirilen sıhhî ve fennî olmıyan tesisatla temin edilmişti. Böyle bir iki büyük şehir istisna edilirse diğer bütün şehir, kasaba ve köylerimizin içme suları toprak borularla, lâğımlarla bitişik olan tesisatla veya bulaşık kuyu sularile temin olunmuştu.

Bu yüzden halkımızın sağlığını kemiren hastalıklar, salgınlar başgöstermiş, iktisadî varlığımızın temelini teşkil eden çiftçiliğimiz de akar suların bolluğuna rağmen kuraklıktan büyük zararlara uğramış; yer yer vukubulan taşkınlar büyük emekler ve alın terlerile yetiştirilen mahsullerimizin bir anda mahv ve heder olmasına sebebiyet vermekte idi.

Milletimizin çalışkanlığı bu yüzden sonuçsuz kalmış, topraklarımızın verim kabiliyeti azalmağa yüz tutmuş, bütün istihsal kudret ve kaynağı toprağa dayanan köylümüzün fakir ve gelirsiz düşmesine sebep olmuş ve bu durum içtimaî bünyemizde büyük değişiklikler ve sarsıntılar vücude getirmiştir.

Nüfus azalmış, her tarafı fakru zaruret kaplamış, halkımızın sağlığı bozulmuş, kuraklık yüzünden verimi azalan topraklarımızla köylümüzün ezelî bağlılığı gevşemeğe yüz tutmuş, taşkınlar yüzünden de münbit ve mahsuldar bölgeler bataklık ve harap bir hale gelmiştir.

Türk medenî varlığını dünya medeniyetinin en yüksek mertebesine çıkarmayı, başarılacak en yüksek bir ülkü olarak kabul eden cümhuriyetimiz, bu acıklı durumda olan yurdumuzun mukadderatına el attığı ilk gündenberi bütün bu fenalıklarla mücadeleye başlamış ve çizdiği geniş ve ölçülü bir program içinde çalışmalarına devam ederek su işlerimize bütçenin verdiği imkânlar nisbetinde tahsisat ayırmış ve her yıl çizilen program dahilinde bu işlerin tahakkuk ettirilmesi yoluna girilmiştir.

Su işleri:

(Bol su) ve (az su) olmak üzere iki mühim safha gösterir. Bu iki safhanın da iktisadî, ziraî ve sıhhî varlığımızı kemiren sayısız zararları vardır.

Bol su, akar suların zaman zaman vukubulan taşkınlarile meydana gelir. Ve civarını kaplayarak mahsullerin mahv ve emeklerin heder olmasına sebep olur. Verimi çok olan arazinin harap ve bataklık hale gelmesini mucip olur.

Yurdumuzun zengin, mahsuldar ve mamur sahalarının zaman zaman

vukubulan taşkınlar yüzünden uğradığı zararların önünü alacak tedbirlerin alınması su işleri programımızın ilk işini teşkil eder.

Az suya (kuraklık) gelince: bu da yurdumuzun iklim şartlarının icabıdır.

Bu hâdise birer servet ve hayat kaynağı olan yerlerin harap, verimsiz ve çorak bir hale gelmesine sebebiyet vermektedir.

Su işleri programımızın ikinci ve esaslı amacı da; (az su) işini ziraî ve iktisadî varlığımızın icaplarına göre düzenliyecek ve bu afetin zararlarını karşılayacak tedbirlerin alınması teşkil eder. Bunun için her türlü nebatî ve bilhassa iktisadî kıymeti çok olan nadir ve pahalı maddeleri yetiştirecek kudret ve kabiliyette olan bölgelerde geniş sulama şebekeleri tesis etmek dere, çay, ırmak ve nehirler yağış mevsimlerinde artan bu sarfiyatını bunlar üzerinde inşa edilecek bentlerle depo ederek kurak mevsimlere saklamak için icap eden bütün fennî inşaatı tamamlamak lâzımdır.

3132 sayılı kanunla başlamış olan büyük su işleri için hazırlanan programda bu ülkünün mümkün olduğu sür'atle başarılmasına büyük önem verilmiş ve bir yıldanberi teşkil edilen etüd postalarile bu alanlarda faaliyete geçilmiştir.

Bol ve az su afetlerile mücadele ederken yurdun bir çok bölgelerinde mevcut bataklıkların kurutulması işleri de yapılmakta ve bu suretle halkın sağlığını kemiren hastalık kaynakları ortadan kaldırılarak bu yerler birer servet ve hayat yuvası haline getirilmektedir. Bu da su işleri programının en mühim mevzularından bulunmaktadır.

Cümhuriyetimizin kuruluşu ile başlayan ve her yıl aldığı kudretle alanını genişleterek ilerleyen su işlerinin 15 yıl içinde başarılan ve halen başarılmakta olan kısımları aşağıda gösterilmiştir.

Bursa Su İşleri Birinci Şube Mühendisliği Bölgesi

Ulurmak bölgesi ıslahatının başlangıcını teşkil etmek üzere 1929 yılında ihale edilen Bursa ovası ıslah işleri büyük bir faaliyetle devam etmektedir.

Bu maksadı temin etmek üzere Nilüfer Çayının ıslahı yapılmış ve Serme, Kazıklı, Iğdır bataklıkları kurutulmuştur.

Mustafa Kemalpaşa deresinin kasabadan itibaren mansaba kadar olan kısmının ve Apolyont gölünün Uluabad mevkiine kadar sahilin (2000 hektarlık) etüdleri ikmal ve projeleri hazırlanarak 513.233 lira bedelle 2/12/937 tarihinde müteahhidine ihale edilmiş ve inşaata başlanmıştır.

Kirmastı Çayının suyu ile Karacabey harası ve civar arazinin sulanması işi ihale edilmiştir.

Karacabey boğazının temizlenmesile gerek nehirlerin rejimlerinin düzeltilmesi ve gerekse denizden itibaren Apolyont gölü sahillerine kadar orta deniz vasıtalarının gidip gelmesi temin edilecektir. Bunun için arazi üzerinde-

ki etüdler yapılmış kesif ve projeler tamamlanmış bir vaziyettedir. Yakınlarda eksiltmeye çıkarılacaktır.

Bu suretle Susığırlık bölgesinde 103.000 hektarlık arazi hem su taşkınlarından kurtarılmış ve hem de sulamak suretile ziraat daimî surette emniyet altına alınmış olacaktır.

Karacabey harası yanındaki kısımda Simav çayı taşkınları civar araziyi istilâ ederek mahsulâtı mahvettiği gibi etrafta bulunan köyler halkının hayatını tehlikeye koymakta idi. Çayın sarfiyat kabiliyetinin arttırılması için ilk tedbir olmak üzere 27 km. lik bir kısımda yataktaki ağaçlar ve sairler temizlettirilmiş ve 1670 m. sedde yapılmıştır.

Geçit köyünü tehdit eden Nilüfer çayı feyezanının önüne geçmek üzere 1.5 km. uzunluğunda bir sedde ile 6390 m3 lik hafriyat yapılmıştır.

Yalova deltasının ıslahı

Büyük su işlerine başlamadan evvel yapılan küçük ve perakende su işleri de zikre şayandır.

Bu kabilden olarak muhitindeki fazla nüfusun % 75 inin sıtmalı olduğu tesbit edilen Yalova havalisinde Samanla, Yalova, Yortan, Balaban ve Karakilise dere ve bataklıkları ıslahatına devam edilerek 25.000 dönüm genişliğindeki perakende bataklıklar kurutulmuş ve burası yurdumuzun en güzel gezinti yerlerinden birisi olmuştur.

Bergama Su İşleri İkinci Şube Mühendisliği Bölgesi

Bakırçay:

Bakırçayının uzun senelerdenberi bakımsız kalan yatağı halen dolmuş tur. Bütün ova uzunluğunca taşmakta olması, yer yer bataklıklar husule getirmeğe başlaması bir müdet daha temizlenerek ıslah edilmediği takdirde çok kıymetli olan bu ovanın ekilmez bir hale gelmesi ve sıhhat bakımından çok tehlikeli bir vaziyet hasıl edeceği göz önünde tutularak ıslah işine gidilmiştir.

Bu maksatla mansaptan itibaren Soma boğazına kadar devam eden 70 km. lik nehir kısmının ıslah işlerine ait proje ve keşifler hazırlanmış ve 1.564.863 liradan ibaret olan bu iş ikmal edilerek eksiltmeğe konulmuştur.

Manisa Su İşleri Üçüncü Şube Mühendisliği Bölgesi

1 — Menemen ovasının sulanması,

Ovanın sulanması için Emirâlem Boğazından itibaren bütün ana sulama kanallarının arazi üzerindeki etüdleri ve resim işleri ikmal edilmiştir.

2 — Kasaba ve Manisa ovalarının sulanması,

Salihliden itibaren Menemen boğazına kadar olan Kasaba ve Manisa ovalarının sulanması için eksiltmeğe konulmuştur.

Bu işler neticesinde Gediz bölgesinin 174.000 hektar tutan bir kısım arazisini sulamak mümkün olacaktır.

Aydın Su İşleri Dördüncü Şube Mühendisliği Bölgesi

1 — Küçük Menderes nehri ıslah işleri;

Küçük Menderes nehri yatağının, sel sularının sürüklediği teressübatla ve zamanla dolması yüzünden nehir daimî taşkınlar yapmakta ve ovayı istilâ ederek hasıl ettiği göl ve bataklıklar ile civar köylerin arazilerini istilâ etmekte ve sıtma kaynağı olan bataklıkları vücude getirmekte idi.

Bu tahriplerin önüne geçmek maksadile 1934 malî yılında ihale edilen (Küçük Menderes ıslahat işleri) Menderes havzası içinde bulunan nehir, çay, dere ve bunların husule getirdiği bataklıkları ıslah ve kurutmak gayesini gütmektedir.

2 — Büyük Menderes bölgesi:

Büyük Menderes ve tabilerinin sulama mevsimindeki sularının Menderes ovasının bir kısmını bile sulamağa kâfi gelmemesi dolayısile toplama bendleri yapmak zarurî görülmüştür. Coğrafî vaziyeti itibarile en müsait görünen Çine çayı üzerindeki boğazda bend yeri sondajlarla aranmaktadır. Aynı zamanda üzerinde muhtelif bend mevkileri olan Çalda da kaya vaziyetleri incelenmektedir.

Bundan başka Çine çayının suyu ile sulanacak olan Koçarlı arazisine ait ana kanal ile Akçay suyu ile sulanacak Yenipazar ovası ana kanalının, arazi üzerindeki etüdleri ikmal edilmiş ve resim işlerine başlanmıştır.

Sarayköy ovasının sulanması için eksiltmeğe konulmuştur.

Evvelce Burhaniye boğazından alınıp Horsunluya kadar olan arazinin sulanması için yapılmış olan kanalın Nazilliye kadar uzatılması işi ihale edilmiştir.

Büyük Kenderes havzasında yapılacak işler sayesinde 160,000 hektarlık bir arazinin sulanması ve taşkınlara karşı korunması temin edilmiş olacaktır.

Aydın bataklığının kurutulması işi eksiltmeğe konulmuştur.

Tosunlar - Burhaniye sulama kanalı ikmal edilmiştir.

Malatya Su İşleri Beşici Şube Mühendisliği Bölgesi

Malatya ovası başlıca Derme ve Sultan suyu vasıtasile sulanabilmektedir.

Derme suyu;

Derme suyuna ait regülâtör ve ana kanalın 5.5 km. lik ilk kısmı ihale edilmiş ve inşaata başlanmıştır.

Sürgü suyu;

Sürgün kanalı ve regülâtör inşaatı ihale edilmiş ve işe başlanmıştır.

Bu suretle işler bittikten sonra 40,000 hektarlık bir arazinin sulanması imkânları elde edilmiş olacaktır.

Adana Su İşleri Altıncı Şube Mühendisliği Bölgesi

Adana ovasının sulanması için şehrin yukarısında yapılması lâzımge-

len regülâtör mahallinde sondajlar yapılarak tamamile tesbit edilmiş olup projesi ikmal edilmek üzeredir. Buradan ayrılan sağ sahil ana kanalından 18,5 km. ve sol sahil ana kanalından da 1.3 km. si ihale edilmiş ve inşaata başlanmıştır. İnşaat ancak işin ehemmiyetine binaen gelecek malî yıl niyahetinde tamamen bitmiş olacaktır.

Vakit vakit taşkınlıklarla nehrin şehir ve ovayı su altında bırakmasını men için etüd yapılmaktadır. Bunların hitamında taşkından dolayı husule gelen hasarların önüne geçilecektir.

Küçük su işi olarak Seyhan nehri taşkınlarından kurtulmak üzere 64.5 m. uzunluğunda direzli kaplama bir duvar yapılmıştır.

Ceyhanda 7 adet mahmuz tamir edilmiş ve bir tanesinin iki tarafına kaplama yapılmıştır.

Pınarbaşı - (Kayseri) Su İşleri 7 inci Şube Mühendisliği Bölgesi

Zamantı suyu üzerinde otlak olmağa müsait yerlerin sulanması suretile çayır yetiştirilmesi için yapılan etüdler neticesi olmak üzere Kaftangiyen, Yahyabey, Kazancık kanalına ait 34.000 liralık projeler eksiltmeğe konularak inşaatı ikmal edilmiş bulunmaktadır.

Kaynar tahta köprü kanalı ihale edilerek inşaata başlanmıştır.

Samsun Su İşleri 8 inci Şube Mühendisliği Bölgesi

Kaz ovasını sulamak için Tokat çayından açılacak 40 km. lik kanal ile bu kanal başında bulunan regülâtör inşaatı eksiltmeğe çıkarılmıştır.

Baraj vazifesini görecek olan Lâdik gölünün ve regülâtör mahallinin ölçme ve resim işleri bitmiştir.

Merzifon ovasını sulayacak olan Tersakan çayına ait etüdlere devam edilecektir.

Erbaâ ovası sulama işine ait kanal yerleri tesbit edilerek arazi işi bitirilmiştir. Resim işile meşgul olunmaktadır.

Çarşamba ovasında Aptal ırmağının ıslahı ile Hamzalı bataklığının kurutulması işi ihale edilmiştir. Ameliyata devam edilmektedir.

Bu işlerin hitamında 205.000 hektarlık bir arazinin kurutulma ve sulama işleri yapılmış olacaktır.

Bafra ve Amasyada bataklıkların kurutulması hususunda yapılan küçük su işleri şunlardır:

Amasyada açılan harkların uzunluğu 7.000 m. ve Bafrada açılan harkın uzunluğu 10.000 metredir.

Çarşamba - Karaboğaz civarındaki Dipsiz, Karabaklar ve Müftü oğlu göllerini kurutmak için 1100 m. kanal açtırılmış ve 450 m. uzunluğunda olan bu gölleri besleyen Sıvat deresinin mecrası değiştirilmiştir.

Alaçamda evvelce yapılmış olup yarım kalan ve Alaçam kasabasını tehdit eden Alaçam deresi sedde duvarının geri kalan inşaatı tamamlanmıştır.

Çarşamba kasabasında oyuntulara maruz bulunan Yeşilırmak sağ sahilinin müdafaası için 16 tane mahmuz yaptırılmıştır.

Çarşamba kasabası Yeşilırmağın sağ ve sol sahili üzerinde yapılacak mahmuzlar yapılmaktadır.

Iğdır Su İşleri 10 uncu Şube Mühendisliği Bölgesi

Serderabat barajından su almak için açılacak tünel ve yarma ihale edilmiştir. Bu sayede Iğdır ovasında 50.000 hektarlık arazi sulanabilecektir.

Mersin Su İşleri 11 inci Şube Mühendisliği Bölgesi

Tarsus çayı üzerinde yapılacak regülâtörle ana kanal işi ihale edilmiştir. İnşaata devam edilmektedir.

Silifke ovasının sulanması için yapılacak regülâtör yeri tesbit edilmiştir.

Gerek Adana ve gerekse Mersin havalisinde yapılacak işlerle 280.000 hektar sahasında bir arazinin taşkınlara karşı muhafazası ve sulanması temin edilmiş olacaktır.

Bu mıntakadaki küçük su işlerinden Efrenk deresi ameliyatına ilâveten yapılması lâzımgelen anroşman inşaatı müteahhidine ihale edilerek mukavele ve şartnamesine uygun bir surette ikmal ettirilmiştir.

Silifkede Köksu ırmağı üzerindeki kârgir köprünün mansaba tarafında betonarmeden bir yazıcı su ölçegi kulesi inşa ettirilmiştir.

Tarsus batağlığı içindeki Karabucak deniz kanalının mansaba yakın Eksibenin doldurulduğu kısmı üzerinde etüd yapılmış ve temizlenmesi ikmal edilmiştir.

Tarsustaki Kölemusalı - Berdan tahliye ayağı üzerinde yapılacak temizleme ameliyatı için lâzımgelen etüd ikmal olunarak ameliyat devam etmekte bulunulmuştur.

Erzincan Su İşleri 12 nci Şube Mühendisliği Bölgesi

Bu şube dahilinde bulunan Erzincan ovasının şimal kısmında mevcut Norgâh, Bulanıkgöze, Çermik ve diğer bataklıkların kurutulması işi ihale edilmiş ve ameliyata devam edilmektedir.

Sol sahil bataklıklarının kurutulması eksiltmeğe çıkarılmıştır.

Bu suretle kurutulacak arazinin sahası 35.000 hektarlıktır.

Erzincan ovasının şimal kısmındaki Norgâh ve Çermik bataklıkları kurutma kanalları üzerinde yaptırılacak 4 adet köy yolu köprüsü ihale edilmiştir. Bitmek üzeredir.

Antalya bölgesinde yapılan su işleri:

Elmalı - Karagöl boşaltma kanalı açılmıştır.

Kestel taşkın alanı:

3.000 ve (2.500) m. uzunluğunda iki kanal açılmıştır. 7 km. uzunluğunda bir boşaltma kanalı açılmıştır.

Sirkeli - Karagöl boşaltma kanalı:

Karagöl denilen geniş bataklığın suları 1.600 m. uzunluğunda bir kanal açılarak köprü çayına verilmiştir.

Dim - Alanya kanalı:

Dim çayı sularile Alanya kasabası bağ ve bahçelerile etraf araziyi sulamak için 22 km. uzunluğunda bir kanal açılmıştır.

Çapalı, Karakuyu düdenleri temizlenmiştir.

Ankara bölgesinde yapılan su işleri:

Ankara ovasının sulanması ve aynı zamanda şehrin ihtiyacı olan bol suyun temini maksadile Ankara - Çubuk yolu üzerinde Abacılar mevkiinde bir bend inşa edilmiş ve işletmeğe açılmıştır.

Akköprü, km. 8 ve Güvercinlik bendleri ile Ankara ovasını sulayan ve bütün kanalların takviye işlerinden ibaret olan ve müteahhidine ihale edilmek suretile yaptırılan işler bitirilmiştir.

Kuraklık hasebile sarfiyatı azalmış olan Gazi istasyon çeşmesi suyunun çoğaltılması için menba kaptajına yakın mahalde ve Ahmetağa çiftliğinde bir direnaj işi yapılmıştır.

Ankara şehrinin içme ve kullanma su ihtiyacını karşılayacak bir çok su tesisatı yapılmıştır.

Şehrin su ihtiyacını tamamlamak için Çubuk bendinden alınan ve bir isale borusu ile akıtılan suyu hikemî ve kimyevî tasfiyeye tâbi tuttuktan sonra şehre akıtmak maksadile Yüksek Ziraat Enstitüsü karşısında en mükemmel fenni teçhizatla mücehhez bir su süzgeci istasyonu inşa edilmiştir.

Cümhuriyetin 15 inci yılında âmme hizmetleri gören millî ve ecnebî sermayeli Nafıa Şirket ve Müesseselerinin vaziyet ve inkişafları

Cümhuriyetin onuncu mes'ut yılını idrak ettiğimiz gün Türkiyede umumî hizmetler gören imtiyazlı şirketlerle belediye ve mahallî idareler tarafından vücude getirilen âmme müesseseleri 98 idi.

Cümhuriyetin ilânında sermayeleri tamamen ecnebî olan dokuz muhtelif şirket varken 15 Cümhuriyet yılı zarfında (141) i elektrik (1) i havagazı (1) i tramvay olmak üzere (143) şirket ve müessese kurulmuş ve bunların ekserisi Türk fen adamlarile işçileri ve sermayedarları tarafından tesis ve işletmeğe vazedilmiştir.

Ecnebî sermayeli şirketlerin en ehemmiyetlisi ve büyüğü olan İstanbul Elektrik Şirketi Hükûmetçe satın alınmış ve 15 inci Cümhuriyet yılının şerefli ve kıymetli bir hediyesi olarak, millete mal edilmiştir.

Bundan evvel İstanbul ve İzmir Telefon, İstanbul ve İzmir Rıhtım, Üsküdar - Kadıköy su ve İzmir havagazı şirketlerinin ecnebi sermayesile olan alâkaları kesilerek milli müesseseler meyanına ithal edildiğini bildirmekle müftehiriz.

Mukaveleleri mucibince Türkiyedeki faaliyetleri hitama erdirilen Aeroespresso ve Er Frans Tayyare Şirketlerinin tesisat ve emvali satın alınmıştır.

Diğer ecnebi sermayeli şirketlerin millî müesseseler haline konulması ve belediyelere mal edilmesi prensibi hassasiyetle takip edilmektedir.

On beş sene evvel Türkiyemizde Elektrik kudretinin hemen kâffesi ecnebi sermayeli şirketlerce istihsal ve tevzi edilmekte iken bugün istihsalâtın % 85 i millî sermayeli müessese ve teşekkülller tarafından temin olunmaktadır.

Türkiyede son sene zarfında istihlâk olunan elektrik enerjisi miktarı 182 milyon kilovatsaat olup bunun 155 milyonu millî sermaye ve tekniğile işliyen santrallar tarafından istihsal olunmaktadır.

Son beş yıl zarfında istihsalât % 43 nisbetinde artmış ve her sahada olduğu gibi elektriklenme işlerinde de haricin yardımına ihtiyaç göstermeksizin büyük başarılar ve iftihara değer neticeler elde edilmiştir.

Gerek millî ve gerek ecnebî sermayeli şirket ve müesseselerin teşkilinden maksat halka ucuz ve emniyetli hizmetler görmektir.

Bu itibarla Nafıa Vekâleti bir taraftan yeni santralların tesis ve işletilmesinde, tarifelerin tanzim ve tatbikinde ve bunların bilhassa halkın ihtiyaç ve menfaatlerine uygun olmasında mürakabe ve teftişlere ehemmiyet vermiş diğer taraftan müesseselerle halkı irşad etmek hususunda faaliyet göstermiştir.

Son beş Cümhuriyet yılı içerisinde halkın lehine olarak tarifelerde yapılan mühim değişiklikleri gözden geçirelim:

1933 de Ankarada elektrik tarifesi 28,75 kuruş iken bugün 15 kuruşa inmiş bulunmaktadır. Tenzilât nisbeti % 47 dir.

İstanbul Elektrik tarifesinde % 30 nisbetinde bir tenzilât yaptırılarak tarife 17 kuruştan 12 kuruşa indirilmiştir.

İstanbul tramvay tarifelerinde % 40 nisbetinde tenzilât temin edilmiştir.

İzmirde elektrik tarifesi 24 den 15 kuruşa indirilmek suretile % 37,5 nisbetinde bir tenzilâta tâbi tutulmuştur.

Keza İzmir Tramvay tarifelerinde mühim nisbette tenzilât yaptırılmıştır.

Adanada elektrik tarifesi 27 kuruştan 15 kuruşa indirilmiştir. Tenzilât nisbeti % 45 dir.

Bursada	elektrik	tarifesi	21	kuruştan	18,5	kuruşa
Antalyada	»	»	16	»	14	»
Trabzonda	»	»	20	»	17	»
Kayseride	»	»	20	»	13	»
Malatyada	»	»	16	»	15	»
Konyada	»	»	20	»	15	»

indirilmiştir.

Diğer birçok şirket ve müesseselerin tarifelerinde kayda şayan tenzilât temin edilmektedir.

Yeni teşekkül eden müesseselerde ilk seneler zarfında istihlâkâtın ve abonelerin azlığı dolayısile tarifelerin bizzarur yüksek seviyede olduğu müşahede edilmekte ise de yeni kurulan müesseselerin yaşayabilmeleri ve halka

nafi olabilmeleri için buna pek kısa bir müddete münhasır olmak üzere müsaadekâr davranmak iktisadî ve fennî bir zarurettir. Mamafih Nafıa Vekâletince bu yeni müesseselerin inkişafı ve seyri adım adım takip edilerek vakti gelince tarifelerin halkın iştirâ ve istihlâk kabiliyetine uygun bir hadde indirilmesi temin edilmektedir.

Aynı zamanda müesseselerin emniyetle ve iktisadî prensiplere uygun bir surette çalışmalarını temin için fen ve idare teşkilâtımız vasıtasile daimî teftişlere tâbi tutulmakta ve müesseselerle halka lâzım gelen rehberlik yapılmaktadır.

Memeleketimizde elektriklenme hareketlerine büyük hız ve alâka verildiğini sevinçle müşahede etmekteyiz.

Garbî ve Orta Anadolu şehir ve kasabalarımızın başlıcalarında santrallar kurulmuş ve son iki sene zarfında Doğu Anadolu ve Trakya mıntakalarındaki şehir ve kasabalarımızın elektriklenmesi hususunda büyük adımlar atılmıştır.

Günden güne artmakta olan bu hız ve programla önümüzdeki yıllar zarfında Türkiyemizin her tarafında bu medenî ihtiyaç tatmin edilmiş olacaktır.

YAPI İŞLERİ
1934 - 1938

Saltanat Devrinin Cümhuriyet rejimine harap ve geri bir halde bıraktığı yurdun, yeniden imar ve inşası işlerinde Cümhuriyet Hükûmetince takip ve tatbik edilmekte olan idarî usuller Cümhuriyetin onuncu yılını takip eden 1934 senesinde yeni ve daha mütekâmil bir şekilde düzeltilmiş ve memlekette kurulacak şehirler, kasabalar ve binalar için umumî sanat âhengi ve teknik birliği tesisi maksadile, Devlete ait yapı ve şehircilik işlerini Nafıa Vekâletine tevdi eden kanun yapılmış ve o tarihten itibaren tatbik mevkiine konmuştur.

Bu sonuncu beş sene içerisinde Devlet Nafıasınca başarılan yapı ve imar işleri, Cümhuriyet rejimi ve İnkılâbın bütün sahada yarattığı büyük eserler hizasında bulunmaktadır.

Saltanat devrinde, Kiracı Hükûmet zihniyetile ihmal edilmiş olan Hükûmet konakları, mektepler, hastaneler, karakollar, hapishaneler ve diğer devlet binaları muntazam birer program dahilinde yeniden inşa edilmekte ve bu eserlerle ve diğer medenî unsurlar ve vasıtalarla yurdun imar ve tezyinine Cümhuriyet Nafıası çok verimli ve müsbet çalışmalarla yurdun her köşesini birer mamure haline getirmeye azmetmiş bulunmaktadır.

Bu çalışmaların eseri olarak, memlekette şimdiye kadar:

82 adet şehir ve kasabanın halihazır haritası alınmış 50 adet şehir ve kasabanın müstakbel imar plânı hazırlanmış ve tatbik mevkiine konulmuştur. Ve yine yurdun her köşesinde sayısı 560 a baliğ olan muhtelif hacimde dev-

let bina ve müessesesi kurulmuş ve bunun için yirmi beş milyon lira sarfedilmiştir.

Yalnız Nafıa Vekâletince hazırlanmış ve hemen hepsi tatbik ve inşa edilmiş olan bina projelerinin adedi 710 a ulaşmıştır.

İnşa bedeli yüz bin liradan yukarı olan 180 adet büyük bina ve bundan aşağı bedelde 360 adet küçük bina inşa edilmiştir.

Bu beş senelik kısa bir devre içerisinde yurdun bir çok yerlerinde her bireri modern sanat ve tekniğin kıymetli birer örneği ve yine hemen umumiyetle Türk sanat ve teknik adamlarının eseri olan büyük mimarî âbideleri vücude getirilmiş ve Cümhuriyetin günden güne kuvvetlenen ve büyüyen teşkilâtçı ve başarıcı hareketlerile yurdun imar işleri tam bir tekâmül devresine girmiş bulunmaktadır.

POSTA, TELGRAF VE TELEFON İDARESİNİN CÜMHURİYETİN SON BEŞ SENE ZARFINDAKİ FAALİYETİ

POSTA KİSMİ:

Cümhuriyet idaresinin yurd için ne kadar uğurlu ve yümünlü olduğunu belirten bunca eserleri arasında postacılığın dahi hızlı bir yürüyüşle memleketin içtimaî ve iktisadî yükselişinde kendisine düşen hizmetleri hakkile görmeğe çalıştığını söylemek hakikatın bir ifadesi olur.

96 senelik bir tarihe sahip olan Türk postaları kuruluşundan beri hiç bir devrede Cümhuriyet idaresinde mazhar olduğu tekemmüle varmış değildir. Çünkü yurdumuz otomobil ve tayyare gibi umumî nakil vasıtalarından ancak Cümhuriyet devrinde faydalanmağa başlamış ve batıdan doğuya, şimalden cenuba kol kol uzanan demiryol hatları da bu mes'ut devirde inşa edilmişlerdir.

Bu sayededir ki Cümhuriyetten evvelki zamanlarda haftada ancak birkaç sefer posta alabilen ve yirmisi vilâyet makarrı olan elli iki merkezimiz şimdi her gün sağından solundan muntazaman posta alabilmekte ve bu suretle şimendifer hatları üstündeki merkezlerimiz 149 a baliğ olmakla beraber güzergâhta olmadıkları halde postalarını trenlerdeki seyyar memurlarla alıp veren veya istasyondaki merkezlerimiz marifetile postalarını teati eden merkezler adedi dahi 137 ye çıkmış bulunmaktadır.

Bundan başka Karadeniz ve Akdeniz ve Marmara kıyılarındaki merkezlerimizden 83 ü vapurlardan da istifade ediyorlar.

Şu hale göre bugün % 54 merkezimiz doğruca, % 46 merkezimiz de bilvasıta tren ve vapurlardan faydalanıyorlar.

Memleketimizi en uzak köşelerine kadar postalardan faydalandıran ve merkez ve şube olarak vasıflandırılan posta teşkilâtının Cumhuriyetin 10 uncu yılındaki miktarile bugünkü miktarı aşağıda gösterilmiştir.

	Merkez adedi	Bey'iye Şubesi adedi	Mektup, kart ve gazete kabul eden istas. adedi	Yekûn adet
1933 yılında	646	196	0	842
1938 Haziranında	683	347	315	1345

Bu merkezlerden 6981 kilometre tulündeki şimendifer hatları üstünde ve 2228 mil uzunluğundaki deniz kıyılarında olmayanların keza cumhuriyetin 10 uncu yılı ile bugünkü posta alıp verme vaziyeti şudur:

	Haftada sefer adedi							İstatistik Sürücü adedi	Yekûn
	1	2	3	4	5	6	7		
1933 yılında	44	211	63	14	4	8	17	107	468
1938 Haziranında	9	141	147	12	11	9	91	86	506

Tren ve vapurlardan alınarak yol vaziyetlerine göre 8910 km. si otomobil, 2720 km. si araba ve 8635 km. si beygirle kestirilen posta hatlarından geçirilerek dahildeki merkezlere ve oralardan alınarak tren ve vapurlara yetiştirilen postaların Cumhuriyetin Onuncu yılı ile bugünkü nakil vasıtaları şunlardır:

	Otomobille adet	Araba ile adet	Beygirle adet	Motör ve Kayık	Yekûn
1933 yılında	130	97	204	37	468
1938 Haziranında	167	129	164	46	506

Turistlere ve halka kolaylık olmak için posta seyyar memuru bulunmayan yolcu vapurlarında vapur kâtipleri ve yolcu katarlarında şeftrenler marifetile 1936 yılındanberi mektup ve kartpostal kabulüne başlanmış olması dahi mühimce bir boşluğu doldurmuştur.

Köylere ait mürselâtın imkân dairesinde sür'at ve emniyetle sahiplerine ulaştırılabilmesini sağlamak için köy posta kutuları yaptırılmakta ve bunların boşaltılabilmesi için köylerin mesafelerine göre postahanelere, şimendifer istasyonlarına, nahiye hükûmet dairelerine, karakollara konularak müraselâtın haftada bir kaç defa aldırılması temin edilmiş bulunmaktadır. Bugüne kadar yaptırılan kutu 28871 adede varmıştır.

Mikdarları nakil vasıtaları yukarıda işaret edilen postahanelerin yaptıkları işleri dahi şu suretle hulâsa edebiliriz:

	Koli ve kıymetli mektup muamelesi yapan merkez .	Posta havale muamelesi yapan merkez .	Telgraf havale muamelesi yapan merkez .	Ödeme şartlı muamelesi yapan merkez .	Yalnız âdi ve teah . mektup kabul eden merkez .	Yalnız tel havale muamelesi yapan merkez .	40 kiloluk koli kabul eden merkez	20 kiloluk koli kabul eden merkez.	Sâil ile tevziat yapan merkez .	Koli ve kıy. mek. ikametgâhda teslim eden merkez .
Cümhuriyetin Onuncu yılında	622	616	459	616	24	3	87	31	54	8
Cumhuriyetin onbeşinci yılında	651	656	656	656	27	3	347	154	63	17

	Gazetelerle abone kaydeden merkez	1 kiloluk küçük paket kabul eden merkez .	Yeşil etiketli taahhütlü kabul eden merkez .	Yabancı memleketlere koli kabul eden merkez	Yabancı memleketler	Yabancı memleketlere kıy. mek. kabul eden merkez .	Yabancı memleketler	Yabancı memleketlere kutu kabul eden merkez .	Yabancı memleketler
Cümhuriyetin Onucu yılında	616	646	646	69	61	69	34	39	20
Cümhuriyetin Onbeşinci yılında	656	683	683	81	122	82	89	50	89

Telli, Telsiz Telgraf ve Radyo işleri: Saltanat devrinde fenni usullere, uymayan şekilde çekilmiş olan tellerle bunlara bağlanan adi mors makinalarından terekküp eden telgraf sistemi Cumhuriyet devrinde fennin en son icaplarına tevfikan yapılan hatlarla ve fennin son terakkiyatını haiz makinalarla ve telefon devreleri üzerine tatbik olunan fenni tertibatla temin olunan simültane muhabere usullerile tekemmül ettirilmiş, telgraf şebekesi genişletilmiş ve telgraf merkezleri adedi çoğaltılmıştır.

Cumhuriyetin onuncu senesi nihayetine kadar çekilen telgraf hatlarına ilâveten yalnız son beş sene zarfında (1042) km. lik yeni telgraf hatları inşa ve mevcut hatlar üzerine de ilâveten (768) km. lik tel temdit olunmuştur.

Cümhuriytten evvel milletler arası telgraf muhaberesine yalnız (90) merkez açık iken cümhuriyetin onuncu yılı nihayetinde bu miktar (296) ya çıkarılmış ve son beş sene zarfında da daha (84) merkez bu muhabereye açılmıştır.

Cümhuriyet İdaresi, inkişaf ve taammümü yeni olan radyoyu 1926 senesinde memleketimize sokmuştur. Ankara ve İstanbulda yapılan 15 kilovatlık telgraf postaları radyo difüzyonda da kullanılabilecek tertibatla teçhiz edilmişlerdir.

Son senelerde musiki neşir âleti olmaktan çıkarak mühim bir propaganda vasıtası haline gelen ve intişar sahası genişleyen radyonun memleketimizde de inkişaf ve taammümünü temin için Cümhuriyet idaresi ayrıca Ankarada biri (120) kilovatlık uzun dalgalı ve diğeri (20) kilovatlık kısa dalgalı olmak üzere takriben bir buçuk milyon liraya mal olacak iki mükemmel istasyon inşa ettirmektedir.

Devlet Demiryolları istasyonlarile katarlarda telgraf kabulü muamelesi ihdas edilerek bu suretle yurdumuzdaki telgraf merkezi adedi tezyit olunmuş ve son beş sene zarfında ayrıca (86) yerde merkez açılmıştır.

TELEFON İŞLERİ:

Antalyada santral tesis edilmiş ve telefon şebeke tesisatı vücude getirilmiştir.

İzmitte (100) abonelik kurşunlu kablo telefon şebekesi tesis olunmuştur.

Ankara telefon şebekesi (30.000) metre kurşunlu kablo sarfile tevsi olunmuştur.

Eskişehir - Kütahya - Afyon telefon devresi ikmal edilmiş ve bu şehirler telefon konuşmalarına açılmıştır.

İstanbul telefon tesisatı satın alınmıştır.

Ankara - Zonguldak arasında 261.5 km. ve 3 milimetre kutrunda 2 bakır tel çekilmiş ve bu suretle Kızılcahamam, Gerede, Devrek ve Zonguldak şehirleri şehirler arası konuşmalarına açılmıştır.

Yalova - İzmit arasında mevcut telgraf telleri kruvaze edilerek bu aradaki Karamürsel, Değirmendere, Gölcük merkezlerinin de şehirler arası konuşmalarına açılması temin edilmiştir.

18/2/1936 tarihinde vaz'ıyet edilen ve o zamandanberi işletilmekte bulunan İstanbul telefon şirketine ait bulunan bilûmum tesisat (13) üncü Cumhuriyet yılında tamamen P. T. T. İdaresine intikal etmiştir.

Şehirler arası telefon servisi için Ankara ve İstanbul telefon santrallarında kuranportör tesisatı ve güzergâhtaki bazı merkezlerde de icap eden fennî tesisat yapılmak suretile Ankara - İstanbul arasında mevcut iki telefon devresinden 3 mükâleme yapılırken bu tesisat sayesinde aynı zamanda 8 mükâleme yapılması temin edilmiş ve mükâleme için halkın intizarı bertaraf edilmiştir.

Ankara - Kayseri arasında Küçük Yozgat, Kırıkkale, Kırşehir, Mucur, Hacıbektaş, Avanus, Ürküp ve İncesu tarikinden (324) km. uzunluğunda telefon hattı yapılmış ve bu şehirlerin birbirlerile ve baş şehirle konuşmaları temin edilmiştir.

Çanakkale - Eceabat ve Gelibolu - Eceabat arasında sehirler arası konuşmaları açılmıştır.

Eskişehirde (480) abonelik Bateri santral sistemi tesisatı yapılmıştır.

(354) km. tulünde Kayseri - Adana telefon devresi

(198) km. tulünde Kayseri - Sıvas telefon devresi

(82) km. tulünde Adana - Mersin telefon devresi

(41) km. tulünde Adana - Tarsus telefon devresi

Edirne ile Yunan hududu arasında irtibat devresi ki cemaı yekûn 689 km. lik yeni telefon devresi inşa ve temdit olunmuştur.

Adana - Hatay arasında (130) zar km. tulünde 2 telefon devresi inşa olunmuştur.

Manisa ile İzmir arasında 45 km. tulünde yeni bir devre inşa edilmiştir.

Kayseri, Sıvas, Niğde, Adana, Mersin, Tarsus, Bünyan, Bartın, Ereğli, Kozlu şehirler arası konuşmalarına açılmıştır.

Şehir arası konuşmaları için Bilecik, Balıkesir, Edirne, Zonguldak, Kars ve Kırklareli merkezlerine manyatolu santrallar gönderilmiştir.

Ankara - İstanbul birinci devresinin üçlü kuranportörle teçhizi sebebile elde kalan tekli kuranportör, idare eleman ve vesaiti ile İzmir - Bursa arasında tesis olunmuş ve bu suretle İstanbul - İzmir devre adedi ikiye iblâğ edilmiştir.

Yenişehir santral binası ikmal edilmiştir.

Beyoğlu cihetinin santral darlığını gidermek üzere Şişli santral tesisatının ikmal ve faaliyete vaz'ına kadar Beyoğlu santralında (480) abonelik batari santral tesisatı yapılmıştır.

Yenişehirde (2000) abonelik ve Kadıköyde (400) abonelik tevsiata muktazi cihazlar ısmarlanmıştır.

İstanbul ve Ankara'da kısmî kablo şebeke tevsiatı yapılmıştır.

İzmir telefon tesisatı satın alınmıştır.

CÜMHURİYET DEVRİNDE HAVA YOLLARIMIZ

Hava Yolları İdaresinin Kuruluşu:

Tayyare, yalnız bir harp âleti olarak değil, en serî bir nakil vasıtası olmak itibarile de cihanda mühim bir mevki işgal etmektedir. Böyle olduğu halde Cümhuriyet devrine kadar tek bir yolcu tayyaremiz yoktu. Cümhuriyet Hükûmeti bu mühim noksanlığı takdir ederek Hava Yolları İdaresini ilk defa 1933 senesinde Millî Müdafaa Vekâleti emrinde teşkil ve,

933 senesinde: Ankara - Eskişehir - İstanbul

934 senesinde: Ankara - Kayseri - Diyarbakır

Hava hatları işletmeye açılmıştır. Bununla beraber o zaman idarenin elinde bulunan eski tip üç yolcu tayyaresile, yeni başlanılan bu mühim işin intizamla inkişafının teminine imkân hasıl olamıyarak 935 senesine kadar daha ziyade bir tecrübe devresi geçirilmiştir.

Hava münakalâtımızın terakki ve inkişafı:

Hava münakalâtımızın sür'atle terakki ve inkişafına ve umumî münakalât teşkilâtımızla hemahenk olarak bir elden idaresini isteyen Cümhuriyet Hükûmeti Hava Yolları İdaresini 1 Haziran 935 senesinde Nafia Bakanlığına bağladı bu tarihten itibaren idare, (Hava Yolları Devlet İşletme İdaresi) ismi altında tensik ve yeniden teşkil edildi. İdarenin tarife ve talimatnamelerile sair bilcümle hizmetleri, beynelmilel havacılık kaide ve nizamlarına uygun olarak tanzim edilmek suretile faaliyete geçildi. İlk iş olarak millî hudutlarımız dahilinde ve büyük şehirlerimiz arasında hava münakalâtını intizam ve emniyetle temin maksadile bir taraftan İngiltereden büyük ve sür'atlı son sistem yolcu tayyareleri satın alınırken diğer taraftan Ankara ve İstanbulda ve bilâhare Adana ve İzmirde büyük meydanlar temin ve mevcutlar ıslâh edildi, ayrıca, beton hangarlar, istasyon binaları, kuvvetli telsiz istasyonları kuruldu. Çizilen programın başlangıcı olmak üzere de 25 Mayıs 936 tarihinde Ankara - İstanbul arasında ilk muntazam hava seferleri başladı. Aynı zamanda umumun pek çok rağbetine mazhar olan şehir üzerinde tenezzüh uçuşları tertip edilmek suretile halkımızın havacılığa karşı alâka ve sevgisi çoğaltıldı. Bugün, hava yolları Devlet İşletme İdaresinin yolcu tayyarelerile Ankara - İstanbul - Ankara - İzmir arasında muntazaman yolcu, posta, eşya taşınmak suretile kısa bir zamanda üç büyük şehrimiz havadan birbirine bağlanmıştır. Yine idarenin inkişafı için, hazırlanan dört senelik program mucibince ticarî ve iktisadî bakımdan ilk plânda gelen diğer şehirlerimize de hava nakliyatı yapılacak ve aynı zamanda, komşu memleketlere de ayrıca hava seferleri tertip edilecektir.

Ankara - Adana ve bu meyanda, Adana - Diyarbakır hattının açılması için şimdiden hazırlıklara başlanmış ve 938 senesi içinde mevcudun yeni alınacak tayyarelerle takviyesi kararlaştırılmıştır.

İşletme ve teknik bakımdan hava münakalâtımız:

Devlet hava yolları işletme idaresinin, bugün elinde bulunan 10 tane son sistem yolcu tayyaresi, zamanımızın en mükemmel telsiz ve sair muhabere ve emniyet âletlerile teçhiz edilmiş, aynı zamanda ana meydanlara kurulan kuvvetli telsiz istasyonları vasıtasile yerle hava muhabere ve irtibat temin edilerek uçuşun devamı müddetince de âzamî emniyet tedbirleri alınmıştır. Bu suretledir ki Devlet Hava Yolları İşletme İdaresinin teşekkülünden bugüne kadar muntazam yolcu seferlerinde hiç bir kaza ve ziya kaydedilmemiştir.

Buna mukabil, bilhassa son seneler zarfında Avrupa ve Amerikada ya-

pılan hava münakalâtında vaki olan kazalara ait istatistikler tetkik edilecek olursa, işletmede emniyet ve selâmet noktasından alınan tedbirlerin isabeti ve ne kadar iyi bir neticeye vardığımız anlaşılabilir.

Hava münakalâtımızın halkımızdan gördüğü rağbet:

Devlet hava yolları işletme idaresi, Nafia Bakanlığına bağlanıp muntazam seferlere başlandığı günden itibaren bütün faaliyetini halkımızın bu modern vasıtadan âzamî istifadesine hasretmiş olduğundan bu büyük ve mühim işi halkımız da candan bir alâka ve memnuniyetle karşılamıştır. Hava münakalâtımızın yurdun her tarafında kazandığı büyük rağbet ve itimada bir misal olarak son beş sene zarfında yalnız Ankara - İstanbul ve İstanbul Ankara arasında tayyarelerimizle taşınan yolcu, posta ve gazete yekûnunu gösteren rakkamları tetkik edebiliriz.

933 - 937 seneleri zarfında nakledilen yolcu adedi 2628.

933 - 937 seneleri zarfında taşınan posta ve gazete miktarı 11975 Kg.

Bundan başka, Ankara ve İstanbulda tertip edilen tenezzüh uçuşlarında şehir üzerinde 1451 kişi uçurulmuş ve hususî kiralanan tayyarelerimizle muhtelif şehirlere 39 hususî sefer yapılmıştır. İdarenin yine bu beş sene zarfındaki varidatı, 2114052 liradır.

Bu beş sene zarfındaki sarfiyat ise 1950295 liradır.

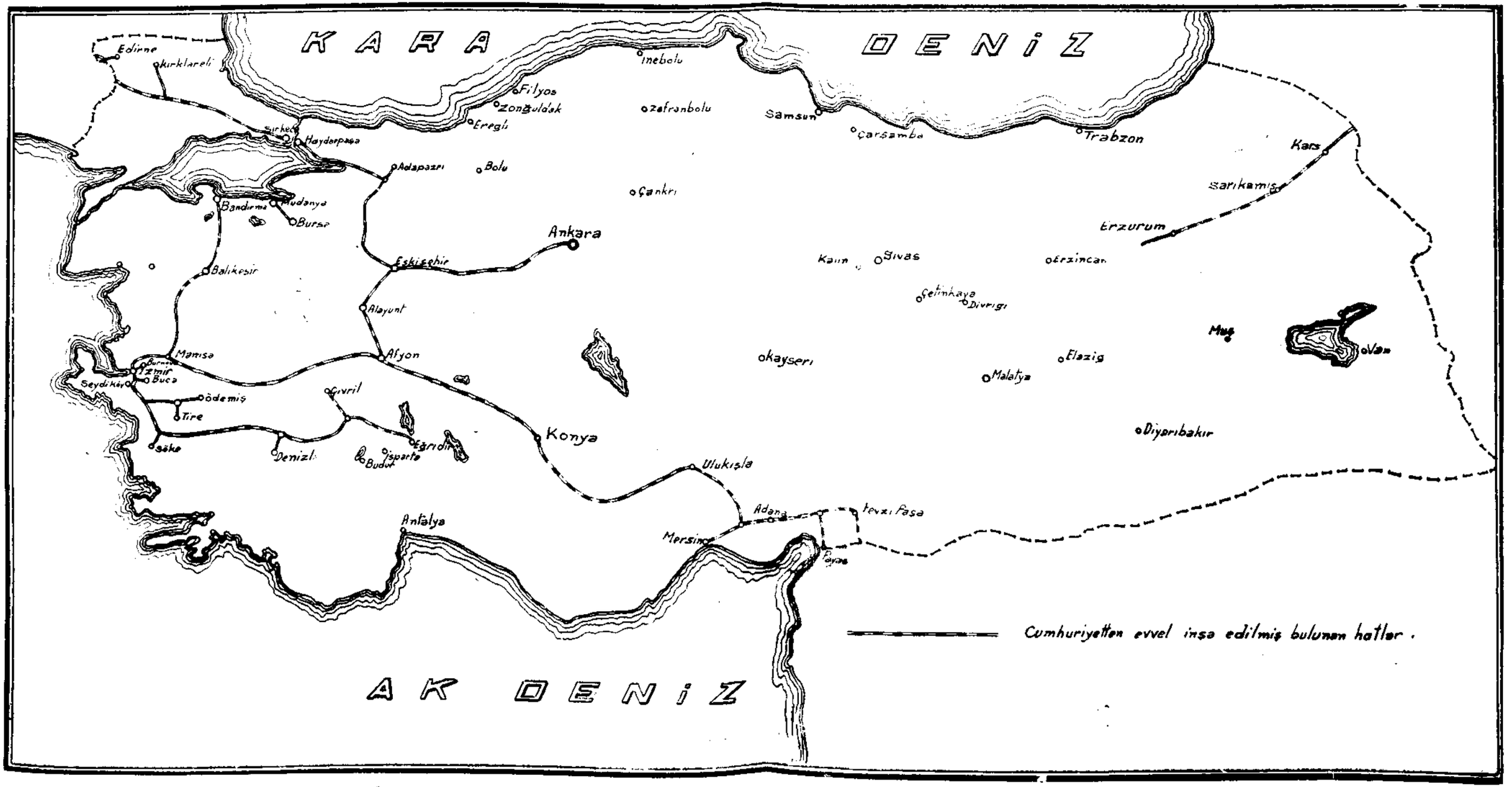
KARA DENİZ
Edirne
Kırklareli
İnebolu
Filyos
Zonguldak
Ereğli
Zafranbolu
Samsun
Çarşamba
Trabzon
Kars
Sirkeci
Haydarpaşa
Adapazarı
Bolu
Çankırı
Sarıkamış
Bandırma
Mudanya
Bursa
Ankara
Erzurum
Eskişehir
Kalın
Sivas
Erzincan
Balıkesir
Çelinkaya
Divriği
Alayunt
Muş
Van
Manisa
Afyon
Kayseri
Elazig
Burnova
İzmir
Buca
Malatya
Seydikeuy
Ödemiş
Çivril
Tire
Diyarbakır
Konya
Şoke
Denizli
Isparta
Eğridir
Budur
Ulukışla
Adana
Tevzi Paşa
Antalya
Mersina
Payas
Cumhuriyetten evvel inşa edilmiş bulunan hatlar.
AK DENİZ

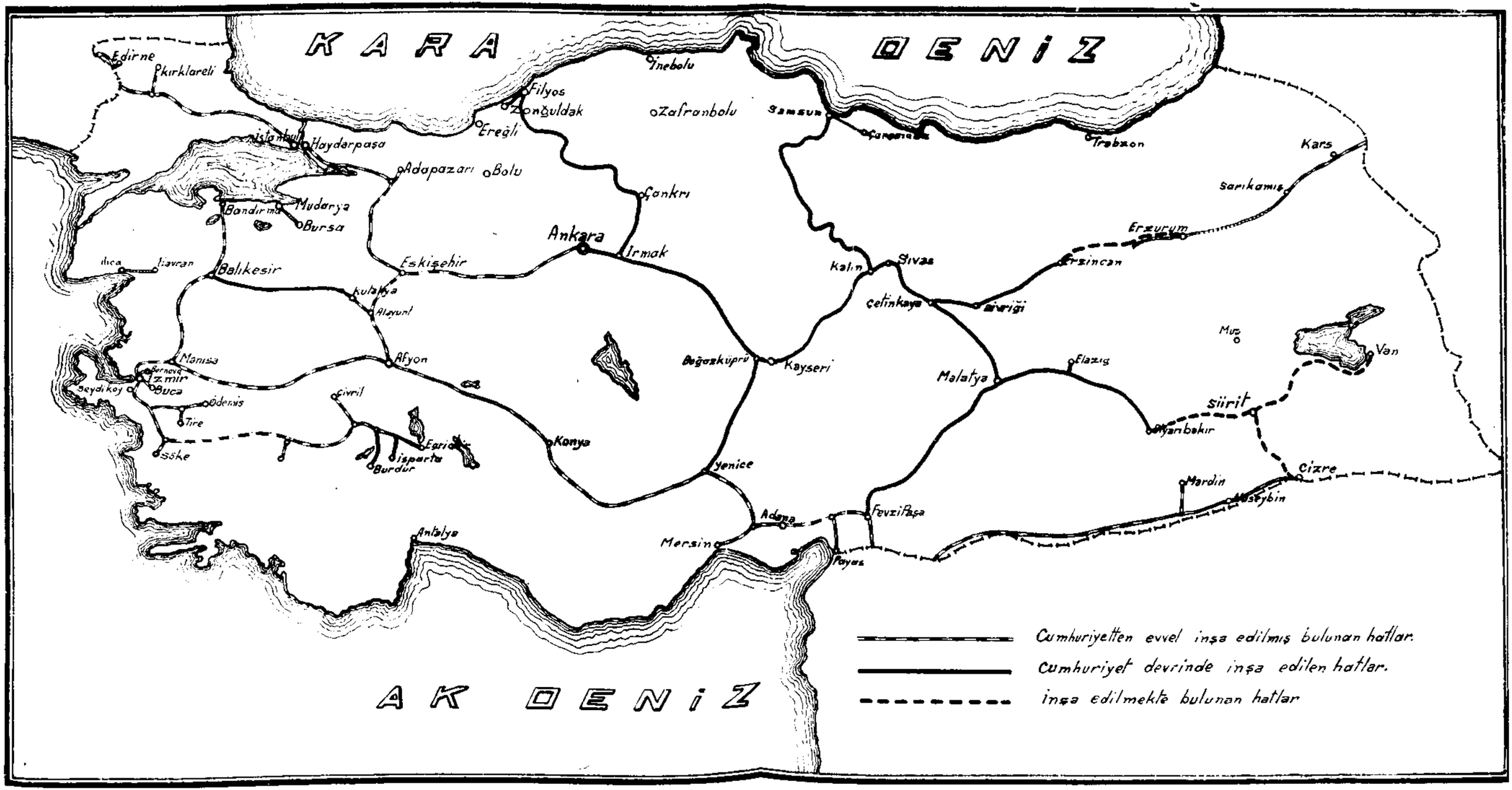
KARA DENİZ
AK DENİZ
Edirne
Kırklareli
İstanbul
Haydarpaşa
İnebolu
Filyos
Zonguldak
Ereğli
Zafranbolu
Samsun
Trabzon
Kars
Sarıkamış
Erzurum
Erzincan
Adapazarı
Bolu
Çankırı
Bandırma
Mudanya
Bursa
Ankara
Irmak
Balıkesir
Eskişehir
Kütahya
Alayunt
Ilıca
Ilıavran
Kalın
Sivas
Çelinkaya
Divriği
Muş
Van
Manisa
Afyon
Boğazköprü
Kayseri
Malatya
Elazığ
Siirt
Diyarbakır
Cizre
Mardin
Nusaybin
Seydikoy
İzmir
Buca
Ödemiş
Tire
Çivril
Söke
Eğri
Isparta
Burdur
Konya
Yenice
Adana
Fevzipaşa
Antalya
Mersina
Payas
Cumhuriyetten evvel inşa edilmiş bulunan hatlar.
Cumhuriyet devrinde inşa edilen hatlar.
İnşa edilmekte bulunan hatlar

Türkiye sınırları içinde Cumhuriyetten önce yapılmış olan Demiryollar

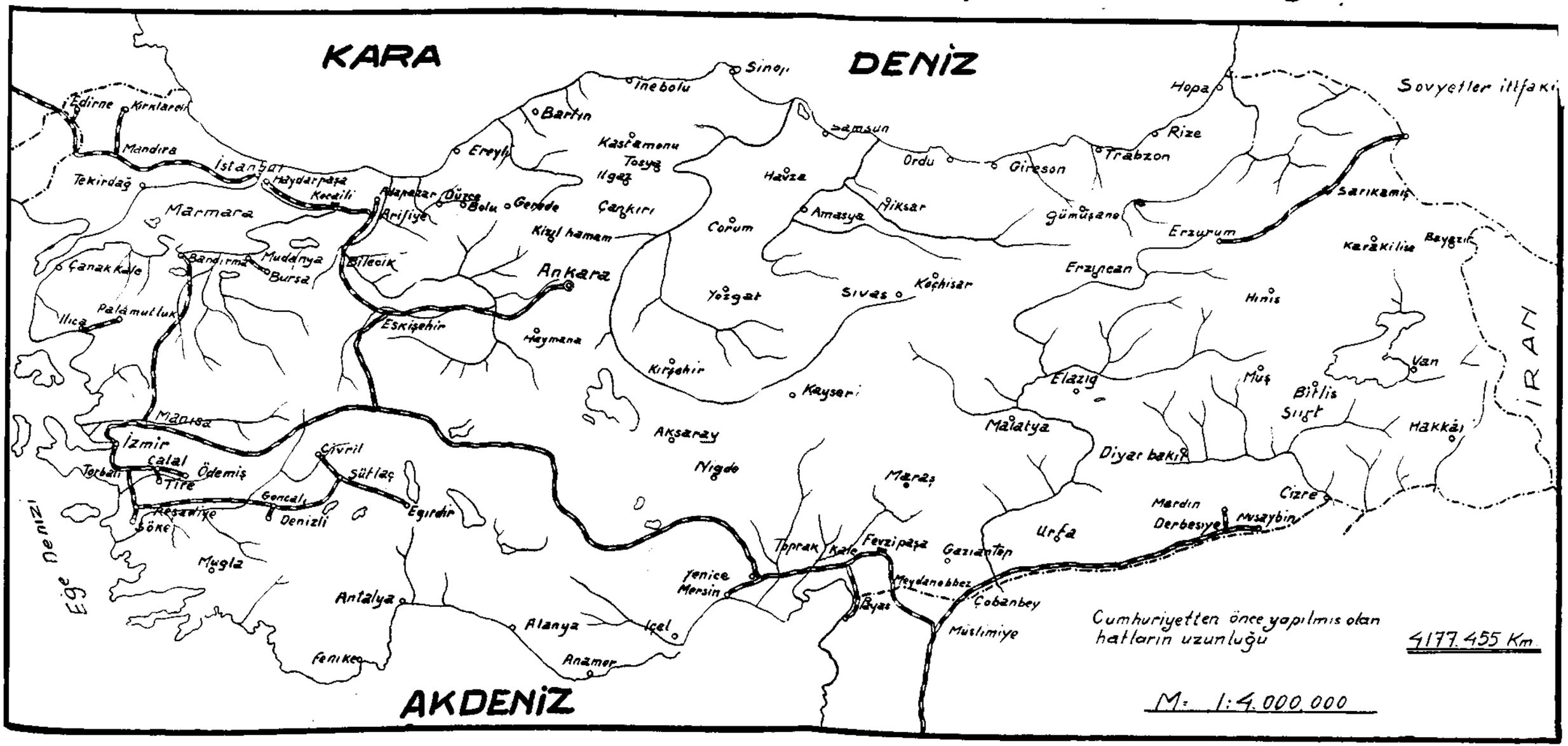

Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan umum Demiryolları
(29 Birinciteşrin 938 de)

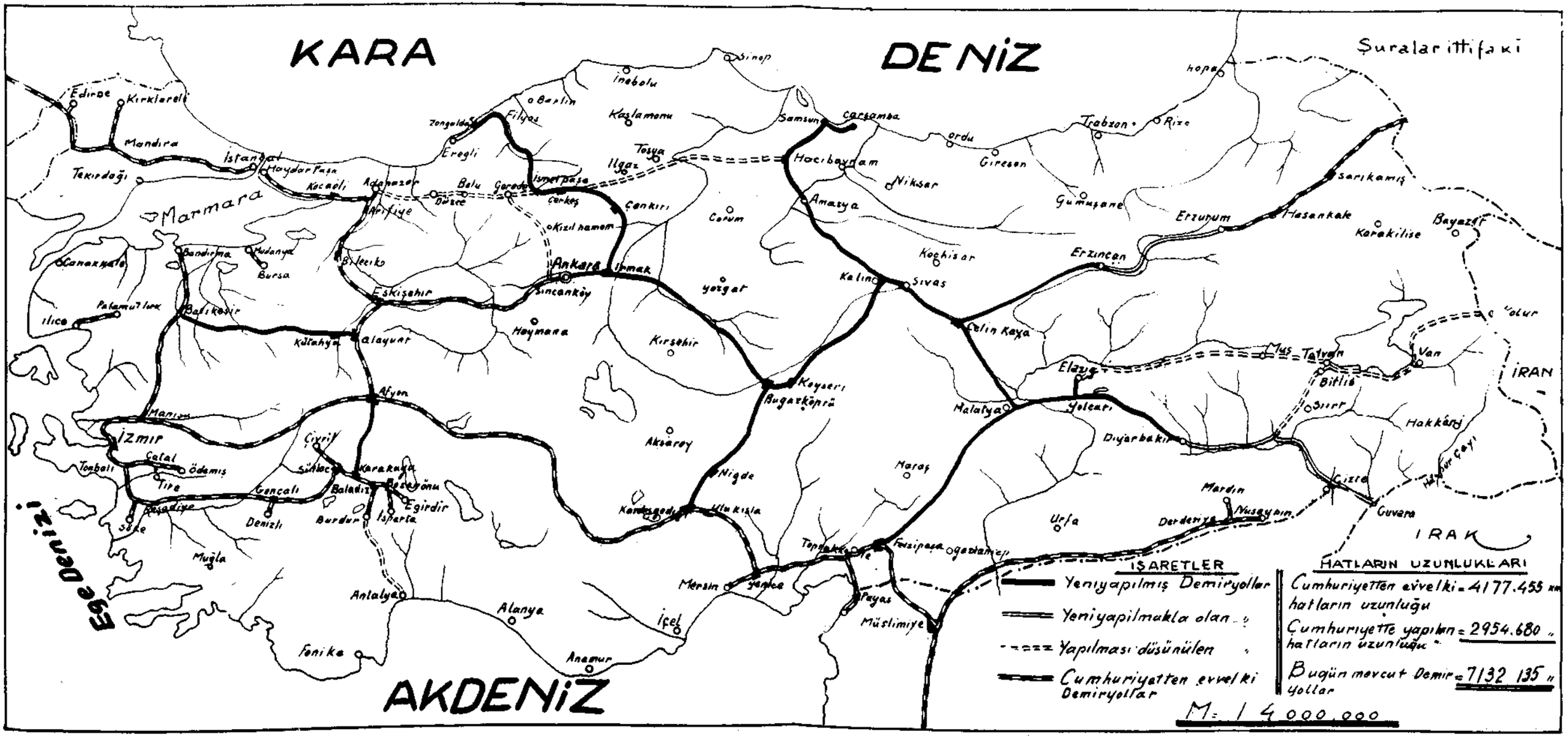

Devlet demiryollarının yapılmasına başlandığı 924 mali yılından 938 mali yılı sonuna kadar, inşaatile edevatı muharrike ve müteharrikesine tahsis edilmiş olan paraların yıllara göre miktarları

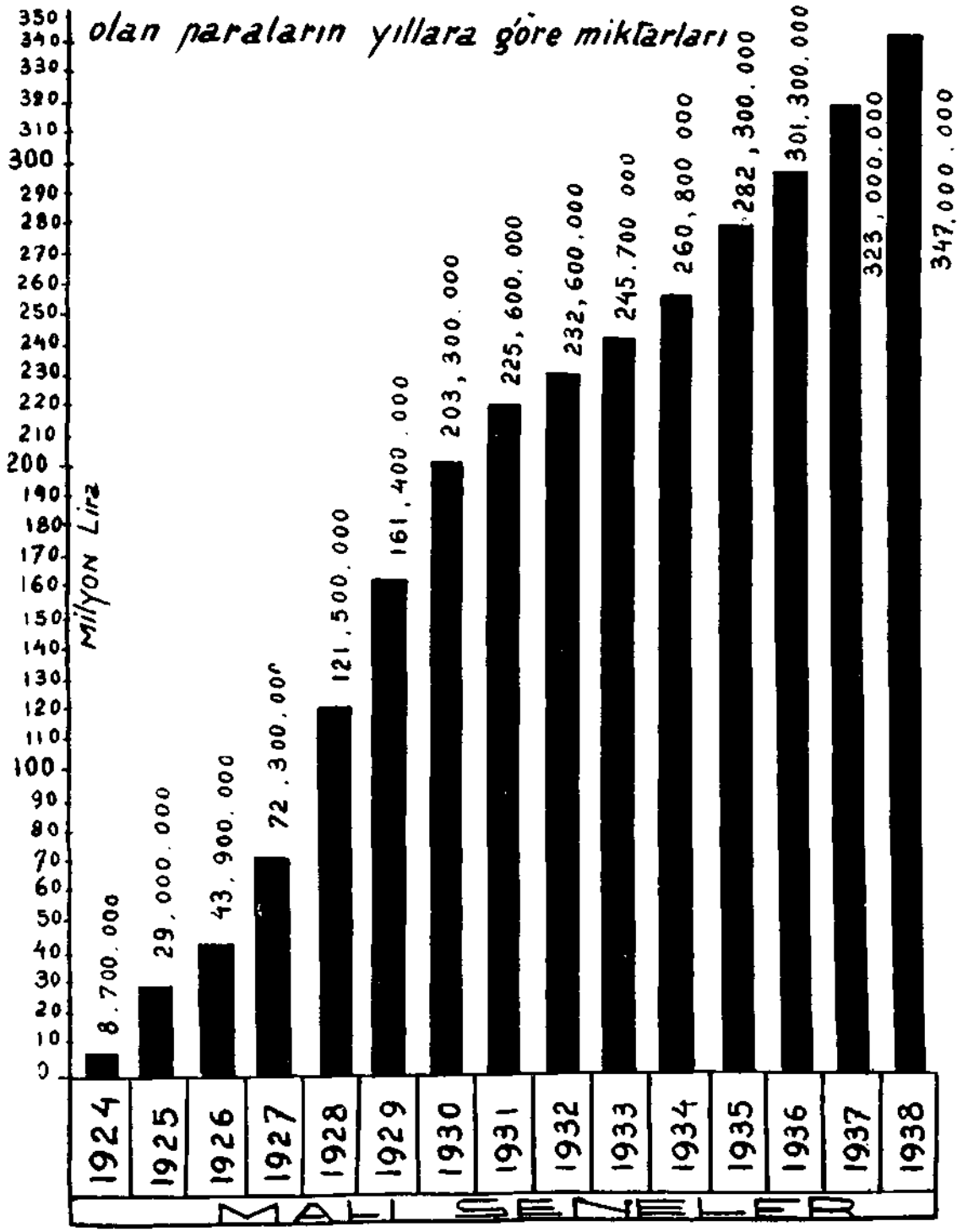

1924 Senesinden beri Cumhuriyet hükumetinin yeni yaptırdığı demiryolların senelere göre isletmeye açılan uzunlukları

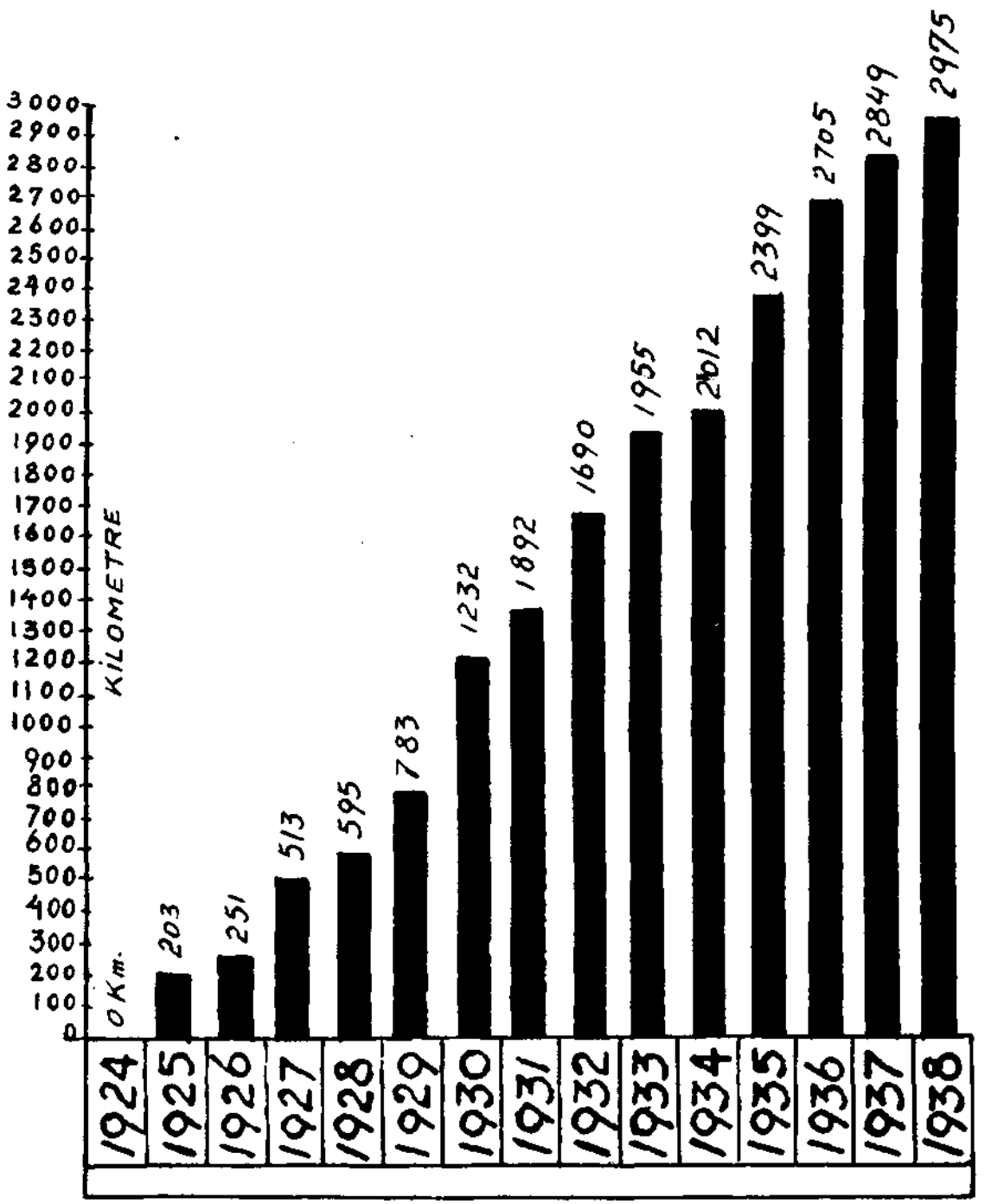

İktisat Vekâleti

Geçmişe Bir Bakış

Osmanlı İmparatorluğu yükseliş devresinde iktısat sahasında dahi zamanının vasıta ve tesislerini kullanış bakımından en ileri devletlerinden biriydi. Osmanlı camiasının, başta hububat, sebze ve meyva ziraati, mensucat ve çeşitli el sanatları gelmek üzere birçok cihetlerden diğer milletlerden sırasına göre çok ileri gittiği görülmüştür. Ticaret faaliyeti bakımından da. Ortaçağ Avrupasının birçok memleketlerinde işlerin sıklet merkezi, belde içi ve beldeler arası mübadelelere inhisar ederken, coğrafi mevkii dolayısile İmparatorluğun ticareti Önasya ve Şark Akdenizinde milletlerarası mahiyetinde bulunuyordu.

Fakat bu mümtaz vaziyet (şüphesiz pek çok ve muhtelif olan sebepler yüzünden) devam ettirilemedi. İlkönce beynelmilel münasebetlerde karşılıklı olan imtiyazlar, sonradan aleyhte tek taraflı ve böylece nesilden nesile devredilir bir boyunduruk oldu. Baştakilerin arzu ve hırsları, zatî ve günlük menfaat çerçeveleri içinde israf edildikçe devletin siyaseti, büyük vazifelerin karşısında idrâksiz ve kısa görüşlü kaldı ve memleketi fikir sahasında tecerrüde, iktısat sahasında da tâbiiyete sürükledi.

Osmanlı İmparatorluğu inhilâl devresinde zamanının vasıta ve tesislerini istimalde en geri bir cemaat yığını olmuş, bu zengin yurt sadece bir ham madde kaynağı, sahipleri de âciz birer rençber derekesine düşmüştü.

Nihayet İmparatorluk, bu memlekette yaşayan insanlardan bir kısmının ekmeklik unlarını bile idhal etmeye mecbur bıraktığı gün yıkıldı.

Genç Cümhuriyetimiz asırların bozduğunu seneler içinde tekrar yapmış ve yapmaktadır. Siyasî iktidarı da iktısadî aczi nisbetinde olan bir memleketten bugünkü Türkiye işte şu 15 sene içinde yaratıldı.

CÜMHURİYET REJİMİNİN TİCARET VE İKTISADA VERDİĞİ EHEMMİYET

Ticaret sahasında Cümhuriyet, İmparatorluktan, evvelâ tüccar ve ticaret telâkkileri itibarile ayrılır. 15 senelik Cümhuriyet rejiminde bu inkişaf herşeyden önce bu telâkki farkı ile izah edilebilir. İmparatorlukta hâkim zihniyet, ticareti ve tüccarı istihfafla karşılamakta idi. Ticaret bayağı bir meslek sayılmıştı. Bununla, ancak asker ve devlet memuru olmak şeref ve kabiliyetinden mahrum addedilen kimseler meşgul olabilirdi.

Cümhuriyetin telâkkisi ise, ticareti, millî iş bölümünde diğer işlerle müsavi bir seviyede kabul etmektedir. Bu telâkkinin en beliğ ifadesini, Ata-

türk'ün 1 Sonteşrin 1937 de B. M. M. nin 5 inci devre 3 üncü yıl içtimaını açarken söylediği büyük nutuktaki, «Tüccar milletin emeği ve üretimi kıymetlendirilmek için, eline ve zekâsına emniyet edilen ve bu emniyete liyakat göstermesi gereken bir adamdır.» tarifinde buluruz.

Cümhuriyetin ticaret telâkkisinin bundan başka türlü olamıyacağı, Büyük Şefin 16 sene evvel kurmaya başladığı yeni Türk Devletinin tarifinde iktısada verdikleri ehemmiyetten de anlaşılır:

«Yeni Türkiye Devleti cihangir bir devlet olmıyacaktır; fakat yeni Türkiye Devleti iktısadî bir devlet olacaktır.»

K. Atatürk'ün İzmitte 19 1 1923 de İstanbul Gazetecilerine beyanatından

DIŞ VE İÇ TİCARETİMİZİN İNKİŞAFI İÇİN ALINAN TEDBİRLER

Partimizin programı dış ticaretimizin tanzimini, Türk parasının kıymetinin korunmasını esaslı birer umde olarak tesbit etmiştir.

Dış ticaret politikamızın «leitmotif» i, millî menfaatimiz daima başta gelmek üzere, iç ve dış vaziyetlerin icaplarına uymaktır.

Cümhuriyet Hükûmeti, dış ticaretimizi bugünün milletlerarası mübadele tekniğine ve millî korunma siyasetimize uygun surette inkişaf ettirmek maksadile, 28/2/1934 tarihinde İktısad Vekâletine bağlı bir devlet teşkilâtı olarak TÜRKOFİS'i kurmuştur.

Türkofis, «Türkiye Dış Ticaret İşleri Millî Ofisleri Dairesi» nin kısa adıdır.

Evvelce bu mevzular üzerinde çalışan:

Beynelmilel Ticaret mukaveleleri Tetkik Müdürlüğü

Haricî Ticaret Müdürlüğü

Takas Komisyonu Umumî Kâtipliği

Kontenjan Bürosu

(İstanbuldaki) İhracat Ofisi ve (Ecnebi memleketlerdeki, 5 tane) Ticaret Mümessillikleri.

gibi müteferrik teşekküller de Türkofiste, biribirile sıkı alâkası olan bütün bu işler, bir idarede toplanarak birleştirilmiş ve tekrar organize edilmişti

2450 sayılı İktısat Vekâleti Teşkilât Kanununun 1 inci maddesinin A fıkrasının 7 ilâ 13 üncü bendlerinde gösterilen ve Türkofis İç Yasasile tafsil edilmiş olan Türkofisin vazifeleri hakkında bir fikir verebilmek için, bunları kısaca şu birkaç kelime içinde teksif etmek icap eder:

a) İstihbarat, neşriyat, propaganda, sergi ve panayır işleri;

b) Alıcı piyasaların, ihraç mallarımızın tetkiki ve tavassut işleri.

c) Ticaret ve tediye anlaşmaları hazırlıkları; ve

d) Millî korunma ve dış ticarette güdümlü ekonomi tatbikatı.

Türkofis bir reis'in umumî idaresinde iki reis muavininin baktığı merkezde politika ve maddeler dairelerinden ve memleket içinde 5 ve dünyanın muhtelif yerlerinde kurulmuş 16 şubeden ibaret teşkilâtile bu vazifeleri başarmaya çalışmaktadır.

Yukarıda Partimizin programının birer umdesi olarak zikredilen prensipler, cihan iktısadî buhranından sonraki şartlar içinde Türkiyeyi kliring sistemine sevketmiştir. Hâlen ithalât ve ihracatımızın hemen hemen % 90 ı kliring anlaşmalarile bağlı olduğumuz memleketlerle yapılmaktadır.

Dünya konjonktörünün gidişi önünde muhtelif memleketlerin buhranlar geçirdiği devrelerde Türk iktısadiyatının metod ve sistem dahilinde inkişaf ettirilebilmesi, istihsalin arttırılabilmesi, mahsullerimizin satılabilmesi, ve paramızın emin ve müstakar bir para halinde muhafaza edilebilmesi kliring sisteminin sebep olduğu faydalar olarak zikredilmelidir.

Son 5 sene zarfında dış ticaretimiz: (1000 lira)

Seneler	İthalât	İhracat	Fark	Dış ticaret yekûnu
1933	74.676	96.162	× 21.486	170.838
1934	86.790	92.149	× 5.359	178.939
1935	88.823	95.861	× 7.038	184.684
1936	92.531	117.733	× 25.202	210.264
1937	114.379	137.984	× 23.605	252.363

Bu rakamlar halihazırın icablarına uygun bir dış ticaret politikasının ifadesidir. İktısat Vekâleti dış ticaretimizi esaslı surette inkişaf ettirmek gayesile, mahsullerimizin istihsal safhalarından başlayarak satış ve sürümüne kadar geçdikleri bütün merhalelerde modern teknik ve modern zihniyetin hâkim olmasına çalışmaktadır. Bunun için bir yandan müstahsil teşkilâtlandırılmakta, diğer yandan da mahsulün toplanması, tiplere ayrılması (standardlandırma), ambajlanması, sevk ve muhafazada rasyonalizasyonla da mallarımız işlenerek en cezrî yoldan büyük hedefe gidilmektedir.

Tağşişin men'i ve ihracatın korunması:

1930 yılına kadar ihracatımızın madde bakımından mürakabesine dair neşredilmiş bir kanun yoktu. İhracat işleri başı boş bırakılmış bir manzara arzediyordu. Bunun neticesi olarak mahsullerimiz kalite bakımından bozulmakta, ihracatımız azalarak mahreçlerimizi kaybetmek tehlikesi doğmakta idi.

19 Haziran 1930 tarihinde neşredilen 1705 numaralı «Ticarette Tağşişin Men'i ve İhracatın Mürakabesi ve Korunması Hakkındeki Kanun» la bu vaziyetin islâhına doğru ilk adım atılmış ve başlangıç olarak fındık ve yumurta üzerinde çalışılmıştır.

Daha sonra 1705 numaralı kanunu tamamlayan 3018 sayılı kanun çıkarılarak fındık ve yumurta kontrolü bu kanuna uydurulmuş ve ayni za-

manda çekirdeksiz kuru üzüm ve palamut nizamnameleri hazırlanarak tatbik mevkiine konulmuştur.

Bu nizamnamelerle istihdaf edilen gaye Türk mahsullerinin kendilerine hâs olan nefâsetleri ile, hilesiz olarak ve fennin icaplarına uygun tarzda ihraçlarını temin etmektir.

Kontrole tâbi tutulan her mahsulün halen piyasalarımızda câri zirai ve ticari şartlarına göre evvelâ tağşişleri önlemekte, sonra imkân nisbetinde tipleştirilmekte ve muayyen vasıflı tipler halinde tasnif edildikten sonra da zamanla ideal standardizasyona doğru gidilmektedir.

Şimdiye kadar kontrolden alınan neticeler müsbettir. Kontrollü mallara hariç pazarlardaki yabancı alıcılar emniyet ve itimatla müşteri olmakta ve Devletin kontrolünden geçen bu mallara karşı her tarafta güven ve istek artmaktadır. Geçen sene başlıca pazarlarda kontrollü Türk malları hakkında hiç bir ihtilâf olmaması bunun en güzel misalidir.

Bu sene içinde buğday, arpa, tiftik ve yapağı ve portakal nizamnameleri hazırlanmış olacak ve bu suretle umumî ihracatımızın takriben yarısına yakın bir nisbeti Devletin kontrolünden geçmiş olacaktır. Bu mühim işlerle İç Ticaret Umum Müdürlüğü meşgul olmaktadır.

TİCARÎ TEŞEKKÜLLERDE GÖRÜLEN İNKİŞAF

Millî Şirketler :

Memleketimizde halen sigorta şirketleri, bankalar, tarım kredi ve satış kooperatifleri hariç olmak üzere, anonim, limited ve kooperatif şirketlerinde fa'al bulunan 148.417.344 liralık millî sermaye mevcuttur. Bu miktar 1923 senesinden evvel ancak 61.669.250 liradan ibaretti.

1 — Anonim Şirketler:

1923 senesinden 1937 senesi nihayetine kadar sermayeleri yekûnu 128.903.990 lira olan 168 anonim şirket teşekkül etmiştir.

2 — Limited Şirketler :

Limited şirket şekli memleketimizde Cümhuriyetin yeni Ticaret Kanunu ile beraber girmiştir. Halen memleketimizde 18.157.000 lira sermayeli 214 limited şirket vardır. 1933 senesinde bu miktar 113 tü ve bu 113 şirketin sermayesi mecmuu 7.447.400 liradan ibaretti. 5 sene zarfında 10.679.600 lira sermayeli 101 yeni şirket teşekkül etmiştir. Demek limited şirket şeklindeki sermaye hareketi iki misline çıkmış olmaktadır.

3 — Kooperatifler :

Tarım Kredi ve Satış Kooperatifleri hariç olmak üzere, halen 1.356.344 lira sermayeli, 16.552 ortaklı 67 kooperatif mevcuttur. 1933 ten 1938 e kadar geçen 5 sene zarfında 45.800 lira asgarî sermayeli 30 kooperatif teşekkül etmiştir.

Ecnebî Şirketler:

Memleketimizde halen 103 ecnebî şirket vardır. 1933 senesinde bu mikdar 71 idi. Ve bu 71 şirketin kendi memleketlerindeki esas sermayeleri mecmuu 2.239.927 lira idi. Ancak geçen beş sene zarfında 32 yeni ecnebi şirket memleketimizde faaliyete başlamıştır. Bu yeni şirketlerin kendi memleketlerindeki sermayeleri yekûnu 73.000.000 liradır.

Sigorta Şirketleri :

İmparatorluk zamanında sigortacılık münhasıran ecnebî şirketler elindeydi. Millî sigorta şirketleri ve sigorta sanayiinde nâzım rolünü oynayan «Millî Reasürans Türk Anonim Şirketi» Cümhuriyet devrinde teşekkül etmiştir.

Yalnız Cümhuriyet devrinde teşekkül eden ve sermayeleri mikdarı 3.700.000 lira olan 8 sigorta şirketi vardır. Cümhuriyet devrinde teşekkül eden sigorta şirketlerinin tahsil ettikleri prim mikdarı seneden seneye artmaktadır. 1936 senesi nihayetinde bu mikdar 3.684.641 liraya baliğ olmuştur. Bunun 1.593.614 kadarı millî şirketlere ve 2.091.027 kadarı da ecnebî şirketlere aittir. Cümhuriyet devrinde memleketimizde şube açmış ve faaliyetlerini diğer sigorta şubelerine teşmil etmiş bulunan 12 ecnebî şirket vardır.

Halen Türkiyede çalışan ecnbî sigorta şirketlerinin adedi 29 dur.

Sigorta şirketlerinin teftiş ve mürakabesine ait ilk mürakabe kanunu 1927 senesinde neşredilmiştir. 1934 senesinde bazı şirketlerin iflâsı üzerine 28 Mayıs 1938 tarihli Sigortalar Kanunu çıkarılmıştır. Bu kanunla sigortalıların hakları tam teminat altına alınmıştır.

Bankalar :

Cümhuriyet devrinde bankacılık ve bilhassa bankaların inkişafı çok seri bir surette vâki olmuştur. Burada bankaların ayrı ayrı vaziyetlerine temas etmeden kısaca umumî bankacılık vaziyetini gösterelim.

Cümhuriyetten evvel mevcut millî bankalar 11 tane idi. Bunların sermayeleri yekûnu 44.768.000 lira tutmakta idi. Cümhuriyetten sonra 32 yeni banka teşekkül etmiş olup sermayeleri mecmuu 284.160.000 liraya baliğ olmaktadır. Halen 51 banka mevcuttur. Bunların sarmeyaleri yekûnu 335 milyon 860 bin 647 liradır. Bu bankalardan 7 tanesi ecnebidir. Bu 7 ecnebi bankanın topyekûn Türkiyeye tahsis edilmiş sermayeleri 6.778.647 liradır.

Bankalara yatırılan mevduat mikdarı seneden seneye artmaktadır. Filhakika 1936 senesinde yerli ve ecnebi bilûmum bankalara vâki mevduat yekûnu 252.114.000 liradır ki, bunun 86.117.000 lirası tasarruf mevduatıdır. 1937 senesinde ise mevduat 296.821.296 lirayı bulmuş, tasarruf ta 100 milyona yaklaşmıştır.

Faiz haddinin azamî % 8,5 olarak tesbit etmek ve ödünç para verme işlerini kontrol ve mürakabe ederek tefeciliğe mâni olmak üzere kanunî tedbirler alınmıştır.

Bundan başka bankalardaki mevduatı korumak için 5/6/1933 tarihinde «Mevduatı Koruma Kanunu» çıkarılmış ve bilâhara bu kanun ilga edilerek hükümleri yeniden 9 Haziran 1936 tarih ve 2999 numaralı Bankalar Kanunu ile takviye edilmiştir.

Cümhuriyet hükûmeti küçük sermayelere kredi temini meselesini ehemmiyetle ele almış ve 2284 numaralı kanunla «Halk Bankaları ve Halk Sandıkları» tesisini derpiş etmiş bulunmaktadır. (Halk Bankası bu sene (1938) açıldı. Biri İstanbulda ve diğeri Ankarada olmak üzere iki Halk Sandığı da kurulmak üzeredir.)

MÜSTAHSİLİN TEŞKİLÂTLANMASI

Kooperatifleşme, Ziraat Kredisi, Satış Kooperatifleri ve Birlikleri.

Ziraî kredi teşkilâtı sahasında ilk adımlar bundan elli sene evvel, Ziraat Bankası namı altında bir teşekkül vücude getirilmek suretile atılmıştı. Buna rağmen asırlarca sürmüş ihmaller ve ardı arası kesilmeyen harpler yüzünden bilgisiz ve göreneksiz kalmış olan köylü kütlesi, ilk ve orta çağ tâbiiyet şekillerinin bir nevi temâdisi olan kasaba eşrafına, köy ağasına, tefeci ve tüccara borçlu ve bağlı kalmakta devam ediyordu. Yarım asırlık ziraî kredi teşkilâtının Türk çifçisine birtakım kolaylıklar temin etmiş olması inkâr edilemez. Fakat gerek kredi ve gerekse mahsulünün satışı işlerinde köylüyü boyunduruktan da kurtarmamıştı. Bu vaziyetin sebepleri çok derin ve değişikli dir. Mevzuun ehemmiyetini ve ehemmiyeti derecesinde de mudiliyetini ancak yeni rejimimiz kavramıştır.

Cümhuriyet Hükûmetimiz Türk içtimai heyetinin en geniş zümresine ait bu çetin meselenin hallini ve köylüye memleket iktısadiyatında lâyik olduğu mevkiin teminini en mühim vazifelerinden biri olarak ele almış bulunmaktadır.

Bunun için, bütün diğer medenî memleketlerde tatbik edilen usule uyarak, krediyi müstahsilin ayağına kadar götürmek ve bu suretle Ziraat Bankasının vazife hududunu yurd ziraî faaliyetinin daha derinlerine teşmil etmek üzere, 1929 senesinden itibaren 1470 sayılı kanuna göre Ziraî Kredi Kooperatifleri teşkilâtına başlandı. Bu teşekküller altı sene zarfında istihsâlin ehemmiyetine göre memleketin her tarafında yayılmaya başlamış ve altmış binden fazla ortağa kredi temini suretile zaman zaman cihan piyasalarını sarsmış ve sarsmakta olan ekonomik buhranlardan müsthsili korumağa yardım etmiştir.

Lâkin Ziraî Kredi Kooperatifi teşkilâtile büyük işin sadece bir cephesi ele alınmıştı. Halbuki Kredi Kooperatifleri vasıtasile ne müstahsillerin mahsul satışı esnasında zarar etmelerinin, ne de mutavassıtların mahsulün alım ve satımında müstahsil aleyhinde görülen hareketlerinin önüne geçmek mümkün oluyordu. Tatbikat sahasında elde edilen tecrübeler neticesinde, ve memleketimizde hâkim şartlara uygun olmak üzere, 1935 senesinde, ziraî satış ve kredi meselesinin daha cezrî bir şekilde halline geçildi.

2834 ve 2836 sayılı kanunlarla geniş vazifeli ve geniş salâhiyetli Tarım Satış ve Kredi Kooperatifleri organizasyonunun esasları kuruldu. Bu kanunların gayeleri şu şekilde hülâsa edilebilir:

1. — 1470 sayılı kanuna göre çalışan bütün Kredi Kooperatiflerinin, Devletçe bütün kredilerin verimli işlere sarfının kontrolünü, umum kredi siyasetinin idaresini ve kredi şeraitinin ortaklar için daha müsait bir şekle ifrağını âmir olan 2836 sayılı kanuna intibakı.

2. — Hükûmetçe, muhtelif mühim mahsullerin satışına ait rasyonel organizasyonun ana hatları tesbit edilmek ve ortakların Kooperatiflere mahsullerini teslime mecbur tutulmak suretile, ihracatla uğraşan merkezî birliklerden ve bunlara bağlı, istihsâl mıntakalarına münkasem münferit kooperatiflerden müteşekkil satış organizasyonlarının ihdası.

3. — Müstahsillere Kredi ve Satış Kooperatiflerine iştirâk hususunda serbestî verilmesi, satış kooperatifleri kurulacak bölgelerde bulunan Kredi Kooperatifleri ortaklarının Satış Kooperatifi otaklığına girmekle mükellef tutulmaları suretile, kredi ve satış teşkilâtı arasında tesis edilecek sıkı bir teşriki mesai sayesinde, kredilerin verimli işlere sarfının ve ödenmesinin temini; ayni zamanda, bütün Tarım Satış Kooperatifleri ortaklarına, istihsâl masraflarını karşılayacak şekilde kredi vemek suretile, bunların fuzulî mutavassıtların tahakkümünden kurtarılmaları.

Bugün adetleri 590 a baliğ olan Kredi Kooperatiflerinin ortak sayısı, 1470 sayılı kanunun mer'iyeti esnasında uzun müddet takriben 60 bin civarında kaldıktan sonra, 2836 sayılı kanundaki yeni kredi prensiplerinin müsbet tesirlerile birden 100 bini aşmış ve yeni kooperatif teşkili ile yeni ortak kaydı hususunda yapılan müracaatlar son derece çoğalmıştır. Kooperatif ortaklarına 1937 senesinde yapılan ikrazlar yekûnu 20 milyon liraya baliğ olmak suretile bugüne kadarki Türkiye ziraî kredicilik faaliyetinde en yüksek haddi bulmuştur.

Şüphesiz ki ilk defa 1937 senesinde kurulmağa başlanmış olan Tarım Satış Kooperatifleri henüz sekiz senelik bir tecrübe ve intişar devresi geçirmiş olan Tarım Kredi Kooperatifleri kadar inkişaf edememişlerdir. Tarım Kredi Kooperatiflerinin faaliyeti memleketimizin çok geniş sahalarına şâmil olduğu halde Satış Kooperatifleri şimdilik en mühim mahsullere ve istihsalin kesif bulunduğu mıntakalara inhisar ettirilmiştir. Bugün aşağıda yazılı muhtelif mıntakalarda ortak adedi takriben 15.000 e baliğ olan 32 Satış Kooperatifi faaliyete geçirilmiş bulunmaktadır.

1) Ege mıntakasında	10 İncir Satış Koo.	}	İzmirde müşterek bir Birlikleri vardır.
2) Ege mıntakasında	9 Kuruüzüm » »		
3) Karadeniz mıntakasında	5 Fındık Satış Koo.	}	Giresonda bir Birlikleri vardır.
4) Muhtelif mıntakalarda	3 Sebze ve Meyva Satış Koop.	}	İstanbulda bir Birlikleri vardır.
5) Kars mıntakasında	4 Pamuk Satış Koo.	}	Iğdırda bir Birlikleri

6) Gaziantepde 1 Hasankeyf Tütün Satış Koop.

Mevcut organizasyonlar genişletilmek ve ipek kozası, süt mamulâtı ve-sair mahsul satışları teşkilâtlandırılmak üzere halen etüdler yapılmaktadır. Faaliyette olan Kooperatiflerin 1938 senesi satış muamelâtı 7 — 8 milyon li ra olarak tahmin edilebilir. Şimdiye kadar elde edilen neticelere nazaran, Tarım Satış Kooperatiflerinin, kendi mıntakalarındaki bütün müstahsilleri ortak yapacak derecede inkişafa müsait oldukları görülmektedir.

Ancak, bu teşkilâtın, mahsul piyasalarında nâzım rollerini ve valorizasyon vazifelerini tam bir surette ifa edebilmeleri ve icabında bir mahsulün ih racının tek elden idaresine imkân bulabilmeleri için müstahsillerin ekseriyetinin, hattâ hepsinin Kooperatiflere ortak kaydedilmeleri muvaffakıyetleri namına lüzumludur.

1932 de tesiri en çok hissedilen iktısadî buhran sırasında, buğday piyasasında fiatların tanzimine şiddetli bir ihtiyaç hâsıl olmuş ve 2056 sayılı kanuna istinaden Ziraat Bankası tarafından bir valorizasyon teşkilâtı ihdas edilmişti. Arada geçen müddet zarfında elde edilen valorizasyon tecrübelerinden sonra, bu sene «Toprak Mahsulleri Ofisi» kanununun neşri suretile bu sahadaki tatbikat bugün tekâmül devresine ulaşmış bulunmaktadır.

Milletler Cemiyetinin uyuşturucu maddeler kaçakçılığının men'i hakkındaki kararlarına tevfikan 1933 senesinde 2253 sayılı kanuna istinaden bir **Afyon İhracat İnhisarı İdaresi** vücude getirilmiştir. Uyuşturucu Maddeler İnhisar İdaresi, müstahsillerin afyonlarını toplıyarak tedricen memleket dahilindeki afyon ticaretini de ele almak suretile bir taraftan haşhaş ekimini kontrol ve afyon satış imkânlaına göre tahdid etmiş, diğer taraftan da müstahsilleri istismar etmekten hâli kalmayan mutavassıtları ortadan kaldırmıştır. Yukarıda sözü geçen «Toprak Mahsulleri Ofisi» nin ihdası üzerine Uyuşturucu Maddeler İnhisar İdaresi bu teşkilât ile birleştirilmiş bulunmaktadır.

1935 de İzmirde **Kuru üzüm** piyasasının tanzimi gayesile, İş ve Ziraat bankaları tarafından «Üzüm Kurumu» namı altında bir Limited Şirket kurulmuştur. Piyasadaki fiat temevvüçlerine muvaffakıyetle karşı koyan şirket bugün, «İzmir İncir ve Üzüm Tarım Satış Kooperatifleri Birliği» ile müştereken kuru üzüm piyasasının tanzimine çalışmakta ve her sene gittikçe artan bir muvaffakıyet kaydetmektedir.

Nihayet 1937 senesinde, **hayvan ihracatının** da bir elden idaresine zaruret hâsıl olmuş ve 3018 sayılı kanuna istinaden, «Doğu ve Cenup Vilâyetleri Mıntakası Canlı Hayvan İhracatçıları Birliği» namı altında Karsda bir anonim şirket kurulmuştur. İlk faaliyet senesinde yalnız Doğu vilâyetleri hudutlarına münhasır kalmış olan şirketin faaliyet sahası, bugün Cenup vilâyetlerine de teşmil edilmiş bulunmaktadır.

Gaziantepte yetişmekte olan ve büyük kısmı Mısıra ihraç edilen Hasankeyf tütünleri için de, yine ayni esaslar dahilinde ve inhisarî mahiyette

bir ihracat teşkilâtı vücude getirilmiştir. Bu teşkilât ayni tütün üzerinde uğraşan Hasankeyf Satış Kooperatifi ile birlikte tütünlerin satışını ve ihracatını bir elden idare etmektedir.

Yukarıdaki tafsilâttan görüleceği üzere, Tarım Kredi ve Satış teşkilâtının inkişafı uğurunda enerji ile çalışılmaktadır. Birkaç senye kadar Türkiyede ziraat mahsullerinin iç ve dış ticareti ile zirai kredilerin arzedeceği manzara tamamile büyük müstahsil kütlesi lehine olmak üzere değişmiş bulunacaktır.

CÜMHURİYETİN 15 İNCİ YILINDA MADEN İŞLERİMİZ

Çok eski zamanlardan beri zengin ve çeşitli madenlerile şöhret bulmuş olan yurdumuzun bu tabiî servetini modern icaplara uygun teknik ve ilmî prensiplere dayanarak işletmek zaruretini Cümhuriyet İdaresi takdir etmiş ve Cümhuriyetin onuncu yılını takip eden son yıllarda bir taraftan Maden Tetkik ve Arama Enstitüsünü kısaca «M. T. A.» yı ve diğer taraftan memleketin maden işlerini en rasyonel usullere bağlıyarak toprak altı servetlerini istismar eylemek ve bütün memlekete şamil elektrik projelerini tatbik mevkiine koymak üzere Etibank'ı tesis etmiştir.

M. T. A. ' nın Aramaları :

1 — Kömür :

Memleketimizin muhtelif mıntakalarında yapmış olduğu tetkikat neticesinde mevzii ihtiyaçlara tekabül edecek linyit zuhuratından başka Kütahya civarındaki Seyit Ömer linyit madenlerinde de esaslı araştırmalar yapan M. T. A. bu havzanın mühim bir endüstri merkezi olabileceğini tesbit etmiştir. Seyit Ömer linyit havzasında 872 hektarlık bir sahada yapılan tetkikler neticesinde burada asgarî 84.000.000 ton rasyonel çalışmağa müsait bir kömür hazinesi meydana çıkarılmıştır.

Ayrıca taşkömür havzamızın servet mikdarını tesbit ve havza imtidat ve hududunu tayin etmek için şimdiye kadar ihmal edilmiş olan ilmî tetkiklere girişilmiştir. Bu tetkiklere halen Söğütözü taraflarında devam edilmektedir.

2— Petrol:

Petrolün dünya enerji ve iktisadiyatında almış olduğu mevkii gözönünde tutarak Cümhuriyet Hükûmeti petrol aramalarına da lâyik olduğu ehemmiyeti vermektedir.

Şimdiye kadar Basbirin'de, Van civarında Kürzot'da, Mürefte'de arama ameliyesi yapılmıştır.

Adana'da, Alpullu - Hayrabolu arasında Hayrabolu - Lüleburgaz - Çorlu - Tekirdağı mıntakasında, Siirt'in Eruh kazasında jeofizik etüdler, strüktür tesbitleri yapılmıştır.

Orta-Anadolu tuz mıntakaları tetkik edilmiştir.

3 — Metal :

Artvin Vilâyetinde Murgul bakır madeni üzerinde yapılan etüdlerin

neticesinde rantabilite hesapları ve tesisat vaziyeti tesbit edilerek Etibank'a devredilmiştir.

Bolkardağda yapılan tetkikler neticesinde bu mıntakada mevcut cevherin gümüş, altın ve kurşun bakımından mikdarları tayin edilerek işletmeğe salih olduğu tebeyyün etmiştir. İşletmek üzere Etibank'a devredilecektir.

Keban madeninin de aramaları bitmiş olup Etibank'a devredilmek üzeredir. Bunlardan başka M. T. A. nın muhtelif maden yatakları üzerindeki tetkik faaliyeti de durmadan devam etmektedir. Bu meyanda Turhal antimuan, Gümüşhane, Denek ve Pirajman simli kurşun, Espiye ve Küre bakır yataklarını zikredebiliriz.

Buralardaki hafriyat müsbet netice verdiği takdirde bu madenlerin de işletilen diğer madenler arasına birer birer gireceği tabiîdir.

ETİBANK'IN FAALİYETİ

Faaliyet hayatı iki seneyi henüz geçen Etibank'ın, bu devre zarfında faaliyete geçirdiği madenlerden ezcümle :

1 — Şark kromları :

Etibank'ın işletmek üzere ilk ele aldığı maden, Ergani istasyonundan 22 kilometre mesafedeki «Guleman» krom yatağıdır.

1936 senesinde iptidai vesaitle bu madenden takriben 9.000 ton cevher ihraç edildiği halde 1937 senesi zarfında bu mikdar takriben 50.000 tonu bulmuş ve bu sene de 100.000 ton ihraç edecek tertibat alınmıştır.

2 — Ergani bakırı :

Son zamanlara kadar yarı hissesi Almanlar elinde bulunan bu madenin hisseleri satın alınarak Etibank'a devredilmiş bulunmaktadır.

Bugün maden üzerinde geceli gündüzlü bir faaliyetle tesisatın ikmali için uğraşılmakta ve madeni en iktısadî şekilde istismar için hazırlıklara devam olunmaktadır. Yalnız 1937 senesi zarfında bu şekilde cevher kütlesi üzerinden kaldırılan toprak 270.000 m^3 na baliğ olmuştur. İzabehanenin sene sonuna kadar ikmali program iktizasından olduğundan, nihayet buradan 1939 başında, saf bakır akıtılmış bulunacaktır.

3 — Kuvarshan bakırı :

Bir zamanlar Almanlar tarafından işletildiği halde son senelerde tamamen muattal kalan bu bakır madeni de Etibankça devir alınarak, büyük mebaliğ sarfile tesisatı tamamlanmış ve 1937 senesi Ağustos ayı zarfında memlekette ilk defa fennî şekilde saf bakır istihsaline muvaffak olunmuş, böylece Türk bakırının satış ve ihracatı başlamıştır.

4 — Keçiborlu kükürtleri :

Bağcılarımızın mühtaç olduğu kükürt ecnebi memleketlerden getirildiği müddetçe ticaret müvazenemize ve üzümlerimizin maliyetine tesir ediyordu. Cümhuriyet Hükûmeti kükürt işinin hallini endüstri plânının ön safına koymuş, Keçiborlu maden ve fabrikasiyle Türk kükürtünü istihsal etmiştir.

Türk kükürtünün memleketin ihtiyaçlarına tekabül eden kalite ve miktarda olması lâzım geldiğinden Etibankça bunun bütün icaplarına tevessül edilmiş bulunmaktadır.

5 — Keskin molibden madeni :

Maden sanayii ve piyasalarında yüksek kıymette olan bu madenin metrûk tesisatının işler bir hale konularak, mevcut rezervinin konsantre halinde ihracı işini Etibank üzerine almış ve bugüne kadarki istihsalâtını dış memleketlere ihraç etmiş bulunmaktadır.

6 — Değirmisaz linyitleri :

Orta Anadolunun sanayileşme programının başında gelen mahrukat meselesinin halli gayesile yüksek vasıfta linyit yataklarına malik olan Kütahya vilâyetinin Emet kazasına tâbi «Kızılbük» köyü civarında bulunan linyit madeni de 1937 senesi 1. Kânunundan itibaren Etibank tarafından işletilmeğe başlanmıştır. Burada başlıyan faaliyet ileride kurulması derpiş olunan büyük sanayi merkezinin bir nüvesini teşkil eder mahiyettedir. İstihsale başlandığı tarihten beri Eskişehir, Kütahya gibi oldukça büyük Anadolu şehirlerinin kömür ihtiyacı karşılanmağa muvaffak olunmuştur.

7 — Ereğli kömürleri işletmesi :

Zonguldak kömür havzasının mühim bir kısmını elinde tutan ve ecnebi sermayesi olan Ereğli şirketinin satın alınmasile Etibank'ın Zonguldak kömür havzasındaki faaliyeti başlar.

Banka bunları eline aldığı tarihten itibaren bulduğundan daha büyük bir randımanla işletmekle kalmamış, ilerisi için kömür işlerini en ezrî usullerle memleketi menfaatlendirecek bir şekilde halletmek için bütün etütlerini yapmış ve lüzumlu tedbirleri almıştır. Kömür nakliyesini de bu işle müterafik bir iş gibi gören banka şilepçilik şirketine de girmiş bulunmaktadır. Havzada daimî maden amelesi yetiştirilmesini temin edecek olan içtimai tedbirlerin alınması yolundaki mesâi de ehemmiyet ve ciddiyetle ilerlemektedir.

8 — Divrik demir madeni :

Memlekette kurulmakta olan demir sanayiinin muhtaç olduğu ham maddelerin memleket dahilinden tedariki kasdile Divrikte bulunan zengin tenörlü demir yatakları da Etibankça işletilmeğe başlanmıştır. Maden rezervi hakkında yapılan tetkikat neticesi, buradan demir ihracını temin edecek kadar müsbet bulunduğu takdirde, diğer ülkelere cevher yollamak üzere de tertibat alınacaktır. Şimdiden Karabük için cevher hazırlama ameliyatına hümmalı bir şekilde devam olunmaktadır.

MEMLEKETİN ELEKTRİKLENDİRME İŞLERİ
ve
ENERJİ EKONOMİSİ

Yurdumuzu ucuz ve bol enerjiye kavuşturacak yolları aramak maksadile İktısat Vekâletine bağlı olarak teşkil edilen ve kısaca E. İ. E. tesmiye olunan «Elektrik İşleri Etüd İdaresi» 24 Haziran 1935 tarihinden beri faaliyettedir.

E. İ. E. memleketin zengin enerji kaynaklarının, ehemmiyetlerine, yerlerin ve bu yerlerde enrjiye olan ihtiyaca göre, muntazam bir program ile etüdünü yapmaktadır.

Bu etüdler neticesinde ilk olarak Zonguldak ve Kütahyada birer mıntaka elektrik santrali kurulması kararlaşmış ve projeleri hazırlanmıştır. Bu santrallerin tesisi «İkinci Beş Senelik Sanayi Plânı» projesine alınmıştır.

Zonguldak şehrinin 12 km kadar şarkında Çatalağzı mevkiinde kurulacak olan Zonguldak mıntaka elektrik santrali 45.000 kv. takatinde olacak, ve, her kömür havzasında olduğu gibi, Zonguldakta da ticarî bir kıymeti bulunmadığından biriken kömür süprüntülerini yakacaktır.

Bu santral, senede 100 milyon kilowatsaat enerji istihsal edecek ve işletilmeleri rasyonelleştirilecek olan havza kömür ocaklarına, Zonguldak mıntakasında elektriklendirilecek oaln demiryollarına ve mıntaka şehir ve limanlarına enerji verecektir. Santralden çıkarılarak enerjinin istihlâk merkezlerine götürülmesi için de yüksek voltajlı bir hava hattı çekilecektir.

Kütahya mıntaka elektrik santralına gelince bunun takati 60.000 kilowat olacak ve Seyit - Ömer'de bulunan zengin linyit ocaklarından istifade edecektir.

Bu santral, senede 350 milyon kilowatsaat istihsal edecek ve Kütahyada kurulacak olan büyük endüstriye enerji verecektir. Bundan başka 150,000 voltluk bir hava hattı vasıtasile de Eskişehir, Bursa, İzmit, Gölcük ve İstanbula kadar cereyan götürülecektir.

Birçok işlerde olduğu gibi, İmparatorluk devrinde hiç ehemmiyet verilmeyen, hidrolik enerji kaynaklarımızın incelenmelerine de başlanmıştır. Fakat, bunlardan istifade edebilmek için muntazam ve uzun seneler sürecek etüdlere ihtiyaç vardır. Çünkü, akar suyu bulmak kâfi değildir. Suların muhtelif mevsimlerde akış hacimlerini bilmek, öğrenmek, baraj yerlerinde topografik ve jeolojik etüdler yapılarak sukut mikdarlarını bulmak ve bu suretle sulardan nerelerde ve enerji bakımından en verimli olarak ne şekilde istifade edilbileceğini tesbit etmek lâzımdır.

İlk olarak etüdlerine başlanan sular şunlardır :

Sakarya nehri
Adana - Kayseri mıntakası suları
Ege suları
Fırat nehri ve kolları
Kızılırmak
Yeşilırmak
Adranos ve Kirmastı ırmakları

Diğer sularımız da ehemmiyetleri ve geçtikleri mıntakaların enerjiye olan ihtiyaçları sırasile incelenmeğe başlanacaktır.

Yukarıda yazılı sular üzerinde şimdiye kadar 30 rasat istasyonu kurulmuştur.

Şimdiye kadar yapılan bütün etüdlerden anlaşılmıştır ki, memleketimi-

zin bazı mıntakalarının elektrik ihtiyacını kömürden, bazılarınınkini de sudan temin etmek lâzımdır. Diğer mıntakalar da vardır ki, enerji ihtiyaçlarının hem sudan, hem kömürden, hem de linyitten temini imkân dahilinde görülmektedir. En verimli ve rasyonel şekil meydana çıkarılmak ve kat'î projeler de buna göre hazırlanmak üzere bu mıntakalarda esaslı etüdler yapılmaktadır.

Cümhuriyetin ilânında hemen hemen İstanbul şehrine münhasır kalan elektrik on sene içinde memleketin bir çok taraflarına yayılmış ve müesses takat 80.000 kilovata yükselmiştir. 1938 yılında ise bu rakam 140.000 kilovata çıkmıştır. Tesis edilmekte bulunan ve projeleri hazır olan santrallerle, bu mikdarın 1943 senesinde 250.000 kilovatı bulacağı hesaplanmıştır.

CÜMHURİYET DEVRİNDE DENİZ NAKLİYATININ ve LİMAN İŞLERİNİN TEKÂMÜLÜNE KISA BİR BAKIŞ

Deniz Nakliyatında Cümhuriyetten Evvelki Manzara:

Memleketi maddeten harap bir halde teslim alan Cümhriyet rejimi deniz nakliyatı namına hemen hiç bir şey teselliim edememişti. Elde mevcut ticaret filosu iki büyük harbin sarsıntısile tamamen yıkılmış ve Cümhuriyet, deniz nakliyatını materiyel, organizasyon ve personel bakımından baştan başa yeniden kurmak mecburiyetinde kalmıştır.

Deniz nakliyatının esasını teşkil eden materiyel, organizasyon ve personel unsurları 1923 de şu vaziyette bulunuyordu:

1 — MATERİYEL :

a) **Taşıma vasıtaları:** Filo mevcudu, nihayet gayri safi 27.000 tona varan köhneleşmiş, her türlü teknik ve iktısadi kabiliyetini kaybetmiş gemilerden ibaretti:

b) **Yapıcı vasıtaları:** Memlekette deniz sanayii yoktu. Mevcut atelyeler, çürük filonun tamir ihtiyacını bile karşılamaya kifayet etmiyordu.

2 — ORGANİZASYON :

Organizasyon bakımından memlekette teamülen mevcut ve tamamen askerî mahiyette Liman Reislerile Seyrisefain İdaresinden başka deniz ticareti teşkilâtı mevcut değildi.

3 — PERSONEL :

Personel tamamen ameli yetişmekte ve elde yetiştirici unsurla muntazam mektep bulunmamakta idi.

Bu vaziyete inzimamen, kabotaj hakkı yabancı sermayelere de açık bulunuyor ve asırların verdiği tecrübelere dayanan yabancı kapital, Türk denizciliğinin karşısında aşılmaz bir mania gibi duruyordu. En ufak deniz ticareti hareketine kadar sokulan ecnebi sermayesi, memlekette deniz nakliyatını, gemi kurtarma işlerini, balıkçılığı, dalgıçlığı ve bu gibi bütün branşları elinde tutuyordu.

Cümhuriyet Devri :

Cümhuriyet, işe, deniz ticaretinde istiklâlini kazanmak gayesile başladı. Gerek Seyrisefain İdaresine ve gerekse de hususî armatörlere doğrudan doğruya ve bilvasıta yardımlarda bulunarak taşıma vasıtaları arttırıldıktan sonra, Türk denizciliği bakımından en mühim bir adım olarak 1/7/1926 tarihli kanunla kabotaj Türk bayrağına ve Türk vatandaşlarına hasredildi. Bu suretle deniz münakalâtının en mühim kısmını tekeffül etmiş olan Seyrisefain, filosuna birçok üniteler ilâve etmeye imkân buldu. Seyrisefainle rekabet etmekte olan armatörler de, ayni mikyasta olmamakla beraber, filoya birçok gemilerin ilâve edilmesine gayret ettiler. Ancak memlekette deniz sanayiinin teessüs etmemiş olması, ihtiyacı karşılayacak ünitelerin hariçten ve beynelmilel buhranın para mübadelesi üzerindeki tesirleri dolayısile de bizzarur eski gemiler arasından intihab edilerek satın alınmasına saik oluyordu.

Deniz nakliye müesseseleri arasında kabotaj nakliyatı sahasında doğan rekabetin hem memleket münakalâtına ve hem de millî sermaye aleyhine tecelli ettiğini gören Devlet, ikinci bir tekâmül safhasını teşkil eden 29/5/1933 tarihli kanunla muntazam posta nakliyatını inhisarı altına aldı. Bu sâyede muntazam deniz münakalâtı organize edilmiş oluyordu. Maamafih ilk zamanlarda İnhisar, birisi devlet sermayesile ve diğeri de hususi sermaye ile müteşekkil iki müessese tarafından işletiliyor ve inhisar hakkı bu iki müessesenin sermayeleri nisbetinde taksim ediliyordu.

Ancak deniz nakliyatında filoyu yenilemeyi ve arttırmayı gaye edinen Devlet, bu gayeye süratle erişmek için muntazam posta seferleri inhisarına iştirak eden Vapurculuk Türk Anonim Şirketinin filosunu, bu şirketin sahip olduğu inhisar hakkile beraber, satın almıştır.

Böylece Kabotaj Kanunile Türk denizcisinin inhisarı altına giren milli deniz nakliyatı, bugün muntazam münakalât kısmı tamamen Devlet elinde toplanmak ve gayri muntazam kısmının ekseriyeti ise hususi sermayeye açık bulunmak suretile, lâyik olduğu organizasyonu bulmuştur.

Devletin filoyu arttırma yolunda 15 yıl içinde elde ettiği netice şu iki rakamla ifade edilebilir:

1923 de gayrisafi 27.000 tona varan filo 1938 de gayrisafi 219.586 tona varmış ve 48.600 tonluk gemi tezgâhda bulunmuştur. Bu rakamlar 15 yılda filonun 8 misline yakın arttığını göstermektedir.

Devlet, bir taraftan ticaret filosunu arttırır ve bu arada bilhassa yeni gemiler inşa ettirmeğe gayret ederken, diğer taraftan memlekette deniz sanayiini kurmaktan da geri kalmamıştır.

1932 de Haliçte muazzam harabeler manzarası arzeden eski tersane bugün Cümhuriyetin kurduğu modern fabrika ile harp ve ticaret filosunun bütün tamir ihtiyaçlarını karşılayan ve hattâ ecnebi gemilerinin de takdir v rağbetini kazanan modern bir müessese haline gelmiştir. İstinyedeki Dok tesisatının da bu fabrikaya ilâvesi, müessesenin kapasitesini daha ziyade arttırmıştır.

Fabrika, yalnız tamiratla da iktifa etmiyerek, ufak inşaata başlamış ve muhtelif idarelere romorkörler, motörler ve hattâ Van Gölü İşletmesi için 150 tonluk iki motörlü gemi inşa ederek bu gemileri Van Gölünde kurmuş ve teslim etmiştir.

Tamirat ihtiyacını temin ettikten sonra Devlet, ikinci safha olarak, büyük gemiler ve üçüncü safha olarak da bu gemilerin makinelerini yapacak tesisat kurmağa karar vermiş ve 5.000 gayrisafi tona kadar yolcu gemileri inşa edebilecek bir tersanenin avan-projelerini hazırlamıştır.

Materiyeli takviye ederken Devlet, deniz ticaret organizasyonunu da tedricen münakalât ihtiyacına uydurmuştur.

Teşkilât büyüdükçe ve bu teşkilâta bağlı işletmelerin adedi arttıkça tek ve rasyonel bir işletme merkezi kurmak zarureti karşısında aşağıda izah edildiği veçhile nihayet Denizbank teşkil edilmiştir.

Deniz nakliyatının 15 yılanberi geçirdiği inkişaf Devletçilik prensibinin deniz ticaretinde de en güzel neticelerle tecelli ettiğini göstermektedir. Bunları ilişik grafikten görmek mümkündür.

1923 de denizci yetiştiren yegâne mektep, mahdut vasıtaları olan hususi sermayeli bir müessese idi. Devlet vatandaşın can ve malını emanet edeceği kaptan ve makinistleri en modern tedris vasıtaları ve en sıkı talim ve terbiye ile yetiştirmek lüzumunu gözönünde bulundurarak Yüksek Deniz Ticareti Mektebini tesis etmiştir.

Mektebin bugün ufak iki gemisi ve birçok deniz vasıtalarından gayri her türlü tatbikata kifayet edebilecek lâboratuar ve atelyeleri mevcut olduğu gibi dahilî tertibatı, talebeye, her türlü konfor içinde, meslekleri için iyi hazırlanmak imkânını vermektedir.

15 yılda yapılan işlerin hülâsası, şu kısa cümleler etrafında toplanabilir:

1 — Filo sekiz misli arttırılmıştır.

2 — Deniz sanayii yeniden kurulmuştur.

3 — Personel yetiştirecek mektep kurulmuş ve tekemmül ettirilmiştir.

Liman İşleri ve Sahillerin Emniyeti Mevzuu :

Evvelce, en büyük limanlarımızdan olan İstanbul, İzmir ve Mersinde bile Liman işleri intizamsız, teminatsız, velhasıl başı boş halde cereyen etmekte idi.

İntizamsızlığa ve yabancı menfaatlere geniş mikyasta sahne olan liman işlerimizin islâhı gayesile Cümhuriyet devrinde atılan ilk adım, 14 Nisan 1341 tarih ve 618 numaralı Limanlar Kanunu olmuştur. Bu kanun limanlarda intizamı tesis eden kaideler koyduğu gibi, liman işlerinin millî ellere geçmesini de temin etmiş ve liman hizmetleri ücretlerini tarifelerle zaptı rapt altına almıştır.

Türkiyenin başta gelen en mühim limanları olmak itibarile iptida İstanbul, İzmir, Mersin ve Trabzon limanlarında işe başlanmış ve kanunun

verdiği salâhiyete istinaden sermayesi tamamen Türklere ait olmak üzere bu limanlarda birer Liman Şirketi teşkil olunmak suretile İstanbul, İzmir, Mersin ve Trabzon limanlarında liman işleri millî sermaye ve sâye hasredilmiştir.

İkinci adım olarak İstanbul ve İzmir limanlarında Liman Şirketlerinin 18 Haziran 1934 tarihli ve 2525 numaralı kanuna istinaden devlet inhisarı işletmesi şekline tahvili gösterilebilir.

Bunu takiben ötedenberi birer imtiyazlı anonim şirketi halinde çalışmakta bulunan İstanbul ve İzmir Rıhtım şirketleri hükûmetçe satın alınarak 2309, 2665, 2655, 2521 numaralı kanunlarla işleri İstanbul ve İzmir Liman İşletmelerine ilâve olunmuştur.

Mefsuh rıhtım şirketlerinin tarifeleri mucibince aldıkları rıhtım resimlerini dahilî ticaret eşyası ile ihracat eşyasından kaldırılarak yalnız ithalât eşyasına % 1 olarak hasrı münakalâtta ucuzluk ve kolaylığı temin etmiştir.

Liman işlerindeki tekâmül safhalarının 3 üncüsüne 1/6/1936 tarihli ve 3023 numaralı kanunla girilmiştir.

Liman İşletmelerile yalnız sermaye noktasından alâkadar olan Maliye Vekâletinin, Liman işlerinin aslı mahiyeti ile alâkalı olmaması ve bu bakımdan liman işletmelerinin İktısat Vekâletinin nezareti altına alınması tabiî görüldüğünden, bu kanun ile işletmeler İktısat Vekâletine raptolunmuşlardır.

O vakite kadar liman işleri arasında mühim mevki tutan gümrük ambarları bu kanun ile İstanbul ve İzmirdeki Liman İşletmelerine verilmiştir. Ve bu suretle bu iki limanın başlıca, filî hizmetleri olan yükleme, boşaltma, rıhtım, antrepo ve hammaliye işlerinin topyekûn bir elden idaresi temin edilmiştir.

Bu devrede liman tarifeleri metrik usule ve eşyanın kıymetlerine göre tasnif esasına istinat ettirilerek mütekâmil bir formüle raptedilmiş ve antrepo, rıhtım, hammaliye ve yükleme boşaltma gibi liman hizmetlerine ait ücretler de iktısadî icaplara göre tenzil olunmuştur.

Limanlardaki iskelelerden alınan müruriye resimleri de ehemmiyetli mikdarda tenzil edilmiş ve bu tenzilât iskelesine ve maddesine göre % 60 a kadar çıkmıştır.

İskele resimleri tarifelerinde de liman işlerinde olduğu gibi metrik ton esası kurulmuş ve bu tarifenin formülü ve tekniği de diğer deniz tarifelerine benzetilmiştir.

Son Safha :

30/12/1937 tarihinde neşredilen 3295 numaralı Denizbank Kanunu Türkiyedeki bütün liman, deniz, göl ve kanal işletme, inşa ve sanayii işlerinin

bankacılık usullerile idare edilen bir teşekküle vermek suretile limanların ve deniz nakliyat işlerinin bir elden idaresine daha ziyade vüsat vermiş, nisbeten en mütekâmil bir safhayı teşkil etmektedir.

Bankanın teşekkülünden sonra iktısadi ehemmiyeti haiz limanlarımızdaki iskelelerin idaresi de Bankaya verilmiş olduğundan en mühim iskelelerimizin inşa ve tamiri suretile ihtiyaca uygun şekillere getirilmesi temin olunmuştur.

SAHİLLERİMİZDE SEYRÜSEFER EMNİYET TERTİBATI

78 senedenberi memleketimizde faaliyette bulunan Fenerler İdaresi imtiyaz mukavelenamesindki şartlar dairsinde Hükûmet tarafından 500.000 lira tazminat verilerek satın alınmıştır.

Sahillerimizin muhtelif noktalarına Beynelmilel Sahilleri Işıklandırma Konferansı mukarreratı dairesinde yeniden muhtelif tipde 13 fener daha yaptırılmıştır.

Çalışmayan 3 fener de yeniden faaliyete geçirilmiştir.

Bundan başka sahillerimizdeki fenerlerden 29 u yine beynelmilel mukarrerat dairesinde tadil edilmiştir.

Sisli ve tipili havalarda denizde seyrüseferin temini selâmeti için sahillerimizin muhtelif mahallerine 7 adet sis düdüğü ve İstanbul boğazının Rumeli fenerine boğaza girecek gemilere istikamet vermek üzere bir rad yofar konulmuştur.

Sığlık Şamandıraları:

Gerek liman medhallerinde ve gerekse boğazlarda lüzum görülen mahallere işaret şamandıraları konulmasına devam edilmiştir.

İstanbul boğazının 14 mil açığında demirli bulunan işaret dubası her türlü fenni tekâmülâtı havi otomatik ziya ve çan tertibatını haiz şamandıra ile tebdil edilmiştir.

Tahlisiye :

Karadenizde Ereğli, Zonguldak ve Samsunda yeniden üç tahlisiye istasyonu açılmıştır.

Tahlisiye işlerinde sürat temini için süratli ve motörlü bir cankurtaran sandalı ile bir adet otoşöniy ve bir deniz motörü ve bir kamyon mübayaa edilmiştir.

1933 senesi bidayetinden 1937 senesi nihayetine kadar tahlisiye istasyonları tarafından 737 kazazede kurtarılmıştır.

Mersin, İzmir ve Trabzon limanlarının inkişaflarını gösterir cetvel

(Ton olarak)

	1927	1928	1929	1930	1931	1932	1933	1934	1935	1936	1937
İzmir	419.582	417,582	520,771	406.441	406,071	409.545	390.660	485.586	470,000	467,101	523.186
Mersin	150,000	170,600	187,027	191,223	174,715	153.298	146.323	265,457	291.881	256.401	345.014
Trabzon	40,176	41,714	33,040	39,554	37,859	43.769	37.009	36,386	41,694	49,600	58,077

İŞ KANUNU TATBİKATI

Cümhuriyet rejimi, Türk vatanına yeni hayatı açtığı vakit karşılaştığı eski ve düzensiz millet camiasında, halk münasebetlerini, yurttaşlar arasında müsavata dayanan ve ulusal birlik esasını kucaklayan âmme nizamı yerine, fertlerin kendi başına ve kendi menfaatlerinin ve kuvvetlerinin serbestçe çarpışmasına imkân bulan bir karışıklık içinde sürüklenir buldu. Halbuki yeni rejim, (İmtiyazsız ve sınıfsız, kaynaşmış bir millet) umdesi ile, sermayenin çalışma kuvveti karşısındaki vaziyetini ve buna mukabil çalışma kuvvetinin sermayeye karşı, haklarını, mütevazin ve adalet prensiplerine uygun usullere bağlamak suretile, her iki iktısadî unsurun memleket refahındaki rollerini tesbit eylemeği şiar edinmiş bulunuyordu.

İşte bu şiarın ifadesi, Cümhuriyet İdaresinin halkçılık prensiplerine dayanarak yarattığı birçok eserlerden başlıca biri olan «İş Kanunu» nda müşahhaslanmıştır. Millî nizama uyması bakımından, yıllarca üzerinde durulup incelendikten sonra bugünkü kesin şeklini almış olan bu kanun, kendi kendisinin mahiyet ve şümulünü, 91 inci maddesinde, şu cümle ile tarif etmektedir: «**Ulusal çalışma bütünlüğünün düzen altında yürümesini sağlamak üzere, iş hayatının kanun hükümlerine ve memleket menfaatlerine uygunluğunu Devlet takib, mürakabe ve teftiş eder.**» İş Kanunu, (İşci) yi tarif ederken, eski mecellenin (İcarei âdemî) zihniyetinden tamamile kurtulmuş (Sosyal Hukuk) mefhumunu tebellür ettirmiştir. Bu kanunun ihtiva ettiği (İş Akdi, İşin Tanzimi, İşcilerin Sağlığını Koruma ve İş Emniyeti, İş ve İşci Bulma, Grev ve Lokavt yasaklığı ve iş ihtilâflarının halli, İş hayatının mürakabe ve teftişi, Sosyal yardımlar, Ceza hükümleri) fasıllarındaki hükümler, yukarıda yazılan esaslarla iş hayatının yürütülmesini sağlamıştır.

Kanunun yarattığı yeni hava, içtimaî ve iktısadi hayatımızda bir işçinin bir işveren karşısındaki hakkının ferdî şekilde müdafaasından ayrılarak, (İşcilik meselesinin, Devlet otoritesi altında, ulusal birlik ve halkcılık prensiplerile, tesviye edilmesini temin ederek iş hayatını bir âmme nizamile kucaklamaktadır.

İŞ DAİRESİ TEŞKİLÂTI

Böylece Devlete verilmiş olan bu vazifenin görülmesi için, İş Kanunu, İktısat Vekâletine bağlı olarak bir «Genel Teşkilât» kurulmasını âmirdir. 6 aylık bir hazırlık devresinden sonra, 15/6/1937 de kurulan «Genel Teşkilât», 1938 bütçe yılında,Ankarada (Genel Merkez) i, ve vilâyetlerde 20 bölge teşkilâtile, iş hayatının teftiş ve tanzimi vazifesini başarmağa çalışmaktadır. Her bir bölge, iş sahalarının ve işci yekûnlarının kesafetine ve ehemmiyet derecesine göre, bir veya birkaç vilâyetten teşekkül eder.

Genel Merkez tşkilâtı ise :

1) Yasa kolu, 2) Ekonomik İşler Kolu, 3) İdare Kolu olmak üzere üç umumî koldan ve 1) İş Politikası, 2) Sosyal Yardım ve 3) Beynelmilel

tinde bulunan bu Dahilî Talimatnamelerin herbiri üzerinde, teşkilâtça hassasiyetle işlenmektedir.

Ç) **İş müddetlerinin tesbiti ve tatbiki** — İş Kanununun, ilk tatbik yılı içinde ele alınmasını âmir bulunduğu en mühim mevzulardan biri de «İş müddetlerinin tesbit ve tatbiki» olduğundan, bilhassa iktısadî ehemmiyeti haiz işyerlerindeki hususiyetleri gözönünde tutarak, 11 Birinciteşrin 1937 den itibaren, sanayi zümresinin en büyük kısmında, günde 8 saat esası ile, haftada 48 saatlik iş müddetinin tatbikine geçilmiştir.

D) **İş hayatının teftiş ve mürakabesi** — İşyerlerinde kanun hükümlerine riayet edilip edilmediğinin sık sık teftişinden geri kalınmamıştır. Bu teftişlerden alınan iyi neticeler yanında, bilhassa bazı işverenlerin işçiyi istismar etmek yolunda eskiden beri alıştıkları zihniyetle, yer yer kanuna karşı ihmaller ve tecavüzlerde bulundukları da görülmemiş değildir. Fakat, çok geniş ve içtimaî düsturları ihtiva eden böyle yeni bir Kanunun daha ilk tatbikatında - açık bir hüsnü niyet kaidesi harici olmamak kaydile - görülmesi tabiî olan kusurlar için, derhal takibata geçilmekten ise terbiyetkâr bir surette bu kusurların islâhı, memleket iktısadiyatının sarsılmaması bakımından, tercih edilmiş ve ilk tatbikat yılına mahsus teftiş ve mürakabelerde, çok defa bu suretle irşat yoluna gidilmiştir.

E) **İdareten yapılan işler** — Kanunun İş ve İşçi Bulma hükümleri ve uzlaştırma ve tahkim usulleri birinci mer'iyet yılı içinde henüz tatbik sahasına girmemiş olmakla beraber, kanunun tatbikatına geçildiği günden itibaren gerek işçi ve gerek işverenler tarafından İş Dairesinin Genel Merkezi ile bölgelerine yazı ile veya ağızdan binlerce müracaatlar yapılmağa başlamış ve bunların, hiç bir cevapsız bırakılmayarak, imkân nisbetinde intacına çalışılmaktadır. Bu arada Romanya ve Bulgaristandan gelen göçmenlerden şimdiye kadar beş bin beş yüz kadarının muhtelif iskân mıntakaları dahilindeki işyerlerinde çalıştırılmaları temin edilmek suretile bunların işsiz kalmamaları sağlanmış ve keyfiyet peyderpey Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletine bildirilmiştir.

Bundan başka, münferit şekilde bölgelere müracaat eden iki bine yakın işsiz işçiye, idarî tavassutlarla iş bulunmuştur. İşverenlerle işçiler arasında çıkan ve çok kerre işçinin ücreti üzerinde cereyan eden ferdî iş ihtilâfları, yine İş Dairesinin Bölgeler teşkilâtı tarafından icra kılınan idarî ve muslihane teşebbüsler neticesinde, hal ve tesviye edilmiş, bu suretle beş binden fazla Türk işçisinin hakları - mahkemelere hacet kalmaksızın - korunmuş ve yerine getirilmiştir.

Önümüzdeki yıllarda (İş ve İşçi Bulma) teşkilâtının ve bundan başka (İşçi Sigorta İdaresi) nin kurulmasile, memleketimizin iktısadî ve içtimaî hayatında, İş Kanununun ve bunun tatbikini temine memur teşkilât tarafından icra edilecek faaliyetlerin daha feyizli neticeler vereceğinde şüphe yoktur.

Mukaveleler ve Ecnebi Yasalar Müstakil Müdürlükleri olmak üzere üç de müdürlükten mürekkep bulunmaktadır.

İş Dairesi bugün gerek Genel Merkezde ve gerek bölgelerde, bir (Reis)in umumî sevk ve idaresi altında, bir Reis Muavini, altı İş Genel Müfettişi, dokuz İş Başmüfettişi, kırk sekiz İş Müfettişi, on beş Başmemur, yirmi beş Muamele Memuru ve yirmi bir Kâtipten mürekkep olmak üzere, ceman 126 memurluk bir kadro ile çalışmaktadır.

Memleketimizde iş hayatının büyük inkılâp hızile genişlemesi ve gelişmesi nisbetinde İş Dairesi teşkilâtının da genişletilmesi tabiîdir.

İŞ DAİRESİ TEŞKİLÂTININ FAALİYETLERİ

A) «İş Dairesi», kanun tatbikatına hazırlık devresinde, İş Kanunu şümulüne giren işyerlerinin tasnifini ve buralarda çalışan işcilerin umumî tahrir ve tesbitini ele almıştır.

Bu tahrir neticesinde 1 ve 2 numaralı grafiklerle gösterildiği üzere, Türkiye Cümhuriyet ülkesinde, kanuna tâbi olarak (6252) işyeri tesbit edilmiş ve buralarda (265.341) sayıda işçi çalıştığı anlaşılmıştır. Ancak bu ilk tahrire girmemiş ve sonradan peyderpey açılmış ve açılmakta bulunmuş olan işyerleri de hesaba katılırsa bu vasıftaki işyerlerinin (7.000) ve işçilerin de (300.000) sayıya erişmesi muhakkak gibidir.

Bununla beraber memleketin en büyük işçi kütlesini, İş Kanununa girmeyen ziraat erbabı teşkil ettiğine ve bunlardan başka deniz ve hava işlerinde çalışanlarla, mahiyetleri bakımından yine kanun şümulü haricinde kalmış olan, küçük sanatlar erbabı da çok büyük bir yekûn vücude getirdiğine göre, yukarıda yazılı rakamları, umum nüfusumuza nisbetle, çok ehemmiyetli bir kemiyet olarak gözönünde tutmak lâzımgelir.

Tesbit olunan (265.341) işçinin 3 numaralı grafikte gösterildiği üzere: 191.361 sayısının erkek; 50.131 sayısının kadın; 23.374 sayısının da çocuklardan mürekkep olduğu anlaşılmıştır.

B) **İşyerlerinin tasnifi** — Kanun tatbikatının ilk adımında yapılan bu tasnife istinat edilerek, mahiyetleri itibarile kanunun 2 inci maddesindeki vasıfları haiz görülen bütün işyerlerine «Kanunun şümulüne alındıkları ve tasnife tâbi tutuldukları» ayrı ayrı ihbarnamelerle tebliğ edilmiş ve bunlardan tasnife itiraz edenlerin Vekâletçe incelenen ve kesin karara bağlanan kanunî durum nticeleri yine kendilerine bildirilmiştir.

C) **İşyerlerinin Dahilî Talimatnameleri** — Bir taraftan tesbit ve tasnif muamelesine bu suretle devam edilirken bir yandan da İktısat Vekâletince yapılan Resmî Tebliğlerle işverenlerin tanzim ile mükellef bulundukları (İşyeri Dahilî Talimatnameleri) işine başlanmıştır.

Muhteviyat ve anasır itibarile İş Kanunundan maada (Umumî Hıfzıssıhha» ve «Borçlar Kanunu» gibi mevzuata dayanan ve işin yürütülme şart ve usullerini belirten ve işci ile işvereni karşılıklı vecibelere riayete mecbur tutan ve mer'iyeti Devletçe de temhit edilerek bir (İş ahitnamesi) mahiye-

CÜMHURİYETİN YARATTIĞI SANAYİ

İmparatorluğun son günlerinde sanayie bir bakış :

Mülga Ticaret ve Sanayi Nezareti tarafından neşrolunan ve 1329 ve 1331 senelerinin umumî sanayi vaziyetini tesbit eden istatistikte 1 Birincikânun 1329 tarihli Teşviki Sanayi kanunundan, bütün İmparatorlukta, yalnız 117 müessesenin istifade ettiği görülmektedir.

Bu kanunun bahşettiği muafiyetlerden istifade edebilmek için müessese sermayesinin 1000 lira, müessesede bir senede çalıştırılan amele adedinin 750 ve kuvvei muharrikenin 5 beygir kuvvetinde bulunması kâfi olduğunu nazarı itibara alırsak, Osmanlı Devletinin sanayi sahasında geriliğinin derecesini tayin etmek kabil olur.

OSMANLI DEVLETİ SANAYİİ (1915 de)

Müessese adedi	Günde çalışan amele adedi	Motör adedi	Kuvvei muharrike beygir kuvveti	İstihsâl ve imalâtın bir senelik kıymeti Lira
264	14.060	379	20.977	7.570.000

Endüstri telâkkimiz :

«Endüstrileşmek, en büyük millî davalarımız arasında yer almaktadır. Çalışması ve yaşaması için ekonomik elemanları memleketimizde mevcut olan büyük küçük her çeşit sanayii kuracağız ve işleteceğiz. En başta vatan müdafaası olmak üzere, mahsullerimizi kıymetlendirmek ve en kısa yoldan, en ileri ve refahlı Türkiye idealine ulaşabilmek için, bu bir zarurettir.»

K. ATATÜRK

«Türkiyenin endüstrileşmesi, millî kurumu, millî korunması zaruretinin, kısaca millî varlığının temel taşıdır. C. BAYAR»

Görülüyor ki, istiklâline tamamen sahip bir milletin ve Türk milletine yaraşır bir medeniyetin, millî endüstrisiz yaratılmasına imkân olmadığı ve endüstrileşmenin Türkiye için hayatî bir mesele olduğu zihniyetini bu topraklara Cümhuriyet getirmiştir.

Ve Cümhuriyet, Türkiyeyi bir ham madde pazarı ve mamûl eşya mahreci halinden **iktısadî bir bütün** haline getirmek için, davasını sistemli ve rasyonel bir şekilde takip etmektedir.

Cümhuriyetimiz yapıcı ve yaptırıcı olduğundan büyük endüstri davamızın tahakkukundan da «**yapmak ve yaptırmak**» esasından gidilmiştir.

Yaptırmak :

Devlet hususî sermayeye sanayide de geniş bir saha bırakmış, hususî teşebbüsleri daima ve bütçe gelirinden fedakârlıklarla teşvik etmiştir.

Netekim endüstri müesseselerinin hakikî ihtiyaçları gözönünde tutula-

rak, 1927 de Teşviki Sanayi Kanunu tadil edilmiş ve sanayie bahşedilen müsaade ve muafiyetler arttırılmıştır.

Diğer taraftan bu harekete müvazi olarak, memleket mahsullerile yerli mamulâtın himayesini temin maksadile, 1929 gümrük tarifesi kabul olunmuştur.

Ayni zamanda bedelleri Hükûmet bütçesinden ödenen her nevi giyeceklerin yerli malı olması mecburiyeti ile de bu teşvik ve himaye hududu genişletilmiştir.

Endüstriyel mamulâtın maliyet ve satış fiatlarının kontrol ve tesbiti hakkında kanunun tatbiki dolayısile, Devletin endüstri müesseselerile olan yakın alâkası daha fazla arttırılmış bulunmaktadır.

Endüstri müesseselerimiz bir taraftan bu teşvik ve himayelerle ilerlerken, endüstriyel mamulâtın kaliteleri ile de yakından alâkadar olunmakta ve normlar tesbiti suretile mamulâtımızın kalitelerinin yükseltilmesine çalışılmaktadır.

Diğer taraftan endüstriyel mamulâtın ucuzlatılması için maliyete müessir vergiler imkân nisbetinde tenzil edilmekte, makine ve mevaddı iptidaiye muafiyetleri üzerinde ısrarla durulmaktadır.

Bütün bunlarla beraber, ecnebî mütehassısların yerlerine Türk mütehassısların yetiştirilmesi için, ecnebi istihdam eden müesseseler, çalıştırılan her ecnebi işçi başına Devlete muayyen para vermeğe kanunen mecbur tutulmakta ve bu para ile teknik elemanlarımızın az olduğu sahalarda Türk mütehassısları yetiştirmek maksadile, her sene Avrupaya talebe gönderilmektedir.

Keza amelelerin bilgi ve tecrübelerinin arttırılması ve daima büyüyen ve yeni teçhizatla mücehhez imalâthanelere liyakatli unsurlar temini için fabrikalarda meslekî kurslar açılması hakkında bir kanun çıkarılmıştır.

Sanayiimize büyük hizmeti olan Teşviki Sanayi Kanununun ve buna inzimam eden diğer tedbirlerin endüstrimize yaptığı müsbet tesirler sayesinde, memleketimizdeki iptidaî madde kıymetlenmiş ve halkın malî kudreti de çok artmıştır.

İnkılâbımızın mümeyyiz vasfı olan «süratle inkişaf» endüstrimizde de kendini bütün mânasile gösterdiğinden, sanayiimizi rasyonalize ve organize etmek devri başlamak üzeredir.

Endüstri hayatımızda hususî sermayeye Devletin doğrudan doğruya ve dolayısile gösterdiği alâka, teşvik ve himaye ile endüstrimizde, büyük bir tekâmül ve inkişaf yaratılmıştır.

1929 danberi açılan Yerli Mallar sergisinde canlı bir şekilde daima gördüğümüz bu büyük inkişafın sarih ifadesini şu biraç rakamda da bulmak kabildir:

CÜMHURİYET DEVRİNDE ENDÜSTRİMİZ

(Yalnız Teşviki Sanayi Kanunundan istifade eden müesseselerin 1938 ortasındaki vaziyeti)

Müessese adedi	Günde çalışan amele adedi	Kuvvei muharrike Beygir kuvveti	İstihsal ve imalâtın bir senelik kıymeti Lira
1394	100.598	262.726	285.008.000

Bu rakamlar, İmparatorluk elindeki sanayiin yukarıki rakamlarile karşılaştırılınca Cümhuriyetimizin pek kısa zamanda yarattığı endüstrinin değeri çok iyi anlaşılmış olacaktır.

Yaptırmak:

Cümhuriyet Hükûmeti, yaptırmak prensibini tatbik ederken, gerek tesisi lüzumlu endüstrinin mahiyeti ve gerekse buna hasredilecek sermayenin büyüklüğü bakımınlarından bazı mühim endüstriyi memlekette bizzat kurmak vazifesini de üzerine almış bulunmaktadır.

Netekim daha 1924 yılında, Devlet elindeki sanayi müesseselerini islâh ve inkişaf ettirmek, yeni ihtiyaçları karşılayacak sanayii tesis etmek ve sanayi müesseselerine kredi temin etmek gayesile kurulan Sanayi ve Maadin Bankası, Hereke, Bakırköy, Feshane mensucat fabrikalarile Beykoz Deri ve Kundura fabrikasını işletmekte idi. Banka bunlara ilâveten Uşak Şeker fabrikasını, Tosya ve Maraş Çeltik fabrikalarını da işletmeye açtı.

3 Haziran 1933 tarihinde ise, Kamutayın kabul ettiği bir kanunla ve 20 milyon lira sermaye ile tesis edilen Sümer Bank, Sanayi ve Maadin Bankasile bunun halefleri olan Sanayi ve Kredi Bankasının ve Sanayi Ofisinin yerine geçti.

Sümer Banka verilen vazifelerle mütenasip olarak ihtiyaçları karşılamak üzere muhtelif tarihlerde Kamutay, Bankanın sermayesine ilâveler yaptı. Bugün Sümer Bankın sermayesi 80.5 milyon lirayı bulmuştur.

Sümer Bank bu suretle kurulduktan sonra Cümhuriyet Hükûmeti memleketimizde ilk merhalede tesisine lüzum gördüğü ana sanayiin kurulmasını istilzam eden birinci beş yıllık sanayi programının tatbik vazifesini Sümer Banka vermiştir.

Ana ham maddesi memleketimizde mevcut veya içeriden tedariki mümkün olan, büyük sermaye ve teknik isteyen bu ana sanayiin, birkaç madde müstesna, istihsal kapasitesinin herşeyden önce memleket ihtiyaç ve istihlâkile mütenasip olması gözönünde bulundurulmuştur.

Birinci beş yıllık sanayi programının içine aldığı sanayi şubeleri şunlardı:

Endüstri Şubeleri	1928 - 32 senelerinde hariçten aldığımız bu sanayi mamulâtının senelik ithal kıymeti Lira
1. — Dokuma endüstrisi (pamuk, kendir, yün)	47.000.000
2. — Maden endüstrisi (demir, sömikok, kömür müştekkatı, bakır, kükürt)	13.000.000
3. — Sellüloz endüstrisi (Sellüloz, kâğıt, karton, sun'i ipek)	5.000.000
4. — Seramik sanayii (Şişe, cam, porselen)	4.000.000
5. — Kimya sanayii (Zaçyağı, klor, sudkostik, süperfosfat)	6.000.000

Görülüyor ki, Hükûmetin ana sanayi olarak birinci plânda kurulmasını istediği sanayi şubelerinden yakın zamanlara kadar, ceman vasatî 75.000.000 liralık, yani umum ithalâtımızın % 43 ü nisbetinde ithalâtta bulunuyorduk.

Şu hale nazaran birinci plânın içine alınmış olan bu sanayie olan ihtiyacımız ve bu sanayiin memleketimizdeki rolü pek büyüktür.

Tesisatı, inşaatı ve mütedavil sermayesile 90 milyon liraya mal olan birinci beş yılın sanayi programı, memleketin gerek malî ve gerekse para politikasına tazyik yapılmadan başarılmağa muvaffak olunmuştur. Bu da gösteriyor ki, Hükûmet eline aldığı endüstri davasında çok hassas, hesaplı ve rasyonel hareket etmektedir.

Birinci beş yıllık endüstri programından kalmış olan seramik fabrikası kimya endüstrisi branşından zaçyağı ve süperfosfat, klor fabrikalarının inşaatına bu yıl başlanmış olacaktır.

Birinci 5 senelik plâna ilâveten bir çimento fabrikasının Sivasta kurulması işine de girişilmiştir. Bu suretle 1934 Mayısının sonunda tatbikına başlanılan ilk beş senelik program, gözetilen müddet zarfında bütün ünitelerile tahakkuk ettirilmiş olacaktır.

Umumî ithalâtımızda asgarî bir hesapla % 30 azalmayı mucip olacağı muhakkak bulunan bu birinci beş senelik sanayi programı vaktinde ve muvaffakıyetle bitirilirken ikinci beş senelik sanayi programı da hazırlanmış bulunmaktadır.

İkinci beş yıllık endüstri programı:

Bu yeni programda şu sanayi şubeleri ele alınmıştır:

1 — Madencilik
2 — Maden kömürü ocakları işletmeleri
3 — Mıntaka elektrik santralları
4 — Ev mahrukatı sanayi ve ticareti
5 — Toprak sanayii

6 — Gıda maddeleri sanayi ve ticareti

7 — Kimya sanayii

8 — Mihanikî sanayi

9 — Denizcilik

Görülüyor ki, ikinci beş senelik sanayi programı da birinci programın koyduğu ana esaslara uygun ve fakat sermaye ve ekonomik mahiyeti itibarile birinciden daha şümullüdür. Netekim birinci beş yıllık programa göre (20) kadar fabrika teklif edilmişken, ikinci plâna göre kurulacak fabrika sayısı (100) ü geçecektir.

Bu sebepledir ki, ikinci beş yıllık sanayi plânının tahakkuku ile bazı sanayi şubelerimizde ihraç imkânlarının hasıl olması da mümkündür.

Çünkü «memlekette hayat ve rekabet kudreti olan ve ilk fırsatta ihracatçı sanayi kafilesi teşkil edecek, veya hiç olmazsa onlarla memleket piyasasında boy ölçüşecek sanayii kuruyoruz.»

Teşviki Sanayı Kanunundan istifade eden endüstri müesseselerinin son yıllardaki inkişafi (1935 - 20/5/1938 vaz'iyeti)

SENELER	Müesse adedi	Günde çalışan işçi mikdarı	Kuv.Muharrike, beygir kuvveti	Senelik istihsal ve ima kıymeti Lira
1935 de mevcut müesseseler	1.161	77.400	169 384	203,531.000
1 inci beş yıllık sanayi plânına dahil olup 936 dan önce kurulmasına başlanan müesseseler	10	11.705	33.000	28.377.000
1936 da kurulan veya kurulmasına başlanan hususî müesseseler	82	3.022	5 576	11.444.000
1 inci beş yıllık plâna göre kurulmasına başlananlar	2	1.050	30.200	16.750.000
1937 de kurulan ve kurulmasına başlanan hususî müesseseler	104	4.679	13.545	16.128.000
1 inci beş yıllık plâna göre kurulmasına başlananlar	3	1.130	9.730	5.650.000
1938 de kurulan ve kurulmasına başlanan müesseseler	31	1.212	1.091	2.528 000
1 inci beş yıllık plâna göre kurulmasına başlananlar	0	0	0	0
Eti Bank tarafından kurulmağa başlanan	1	400	200	600.000
1938 vaziyeti 20/5/938)	1.394	100.598	262.726	285.008.000

Cümhuriyet endüstrisinin bir kaç sene sonraki vaz'iyeti

	Müessese adedi	Günde çalışan işçi	Kuv.muharrike, beygir kuvveti	Senelik istihsal kıymeti lira
1938 vaz'iyeti (20 /5/ 938 de)	1394	106.598	262.726	285.008.000
I. nci beş yıllık plâna göre kurulacak olanlar	7	1.119	8.350	4.250.000
2. nci beş yıllık plâna göre kurulacak olanlar	28	34.380	102.700	97.350.000
Yekûn	**1 429**	**136.097**	**373.776**	**386.608.000**

Dünle bugünün rakamla mukayesesi

Seneler	Müessese adedi	Günde çalışan işçi	Kuv. muharrike, beygir kuvveti	Senelik istihsal ve imal kıymeti lira
Osmanlı sanayii (1915)	264	14.060	20.977	7.570.000
Cümhuriyet » (1938)	1.394	100.598	262.726	285.008.000
Bir kaç sene sonra	1.429	136.096	373.776	386.608.000

Küçük sanatlarımız :

19 uncu asrın sonlarında küçük sanatların fabrika sanayii rekabeti karşısında ölmekte olduğuna kat'î olarak hükmediliyordu.

Küçük sanatların milletler hayatındaki vazifelerinin fabrika sanayiinden ayrı bulunmasının anlaşılarak takdir edilmesi, bütün dünyada küçük sanatlara yeniden büyük bir ehemmiyet verilmesine sebep oldu. Bu cereyan bilhassa umumî harpten sonra katî ve sarih bir şekil aldı.

Osmanlı İmparatorluğunun iktısadî ve sınaî varlıklarımızın inkişafı yolundaki ihmali küçük sanatlar işinde de bütün çıplaklığile kendini gösterir. Sınaî faaliyetimizin yüzde 90 gibi çok büyük bir kısmını teşkil eden küçük sanatlarımız bu devirde tamamen mühmel bir vaziyette idi.

«Yapıcılık ve yaptırıcılık» prensibile sanayi siyasetinin esasını kuran Cümhuriyet Hükûmeti, küçük sanatların sınaî, iktısadî ve içtimaî hayattaki vazifesini takdir etmiş ve uzun senelerin ihmaline terkedilen küçük sanat işini ehemmiyetle ele almıştır.

Bu endişe ile memleketimizde ilk defa olarak bir Küçük Sanatlar Kanunu hazırlanmış ve Büyük Millet Meclisine sunulmuştur. Bu kanun lâyihasının ana hatlarını aşağıdaki şekilde hülâsa edebiliriz:

1 — Küçük anatların mahiyeti, hududu ve vasıfları,
2 — Küçük Sanatkârların yetişmesi,
3 — Küçük Sanatlarda çalışma,
4 — Küçük Sanatların teşkilâtlandırılması,
5 — Küçük Sanatların teşvik ve himayesi.

Bu kanun çıktıktan sonra büyük endüstrinin yardımcısı olan Küçük Sanatlarımız hakikî inkişafını ve küçük sanat erbabı da mesisinin Cümhuriyet ölçüsünde değer bulunduğunu görecektir.

CÜMHURİYET TÜRKİYESİNDE YENİ ÖLÇÜLER

Türkiyenin her tarafında, her türlü ölçü ve tartı işlerinde, 31 ilkkânun 1933 tarihinden itibaren âşarî metre sistemi esaslarına uygun ölçüler kullanılmaya başlanmış bulunmaktadır.

Evvelce yurdumuzda kullanılmakta olup adetleri yüze baliğ olan muhtelif ölçü vahidleri 1782 sayılı ölçüler kanunuyla ortadan kaldırılarak yerine aşarî metre ve kilogram sistemi kabul edilmiştir.

Eski ölçülerin hiç birisinde mevcut olmıyan **ayar** esası, yeni ölçü sistemimizde büyük bir mevki almakta ve tatbikatta büyük bir ehemmiyet kazanmaktadır. Yurdumuzda ölçüler kanununun tatbikinden evvel mevcut olan eski ölçülerden yalnız belediye sınırları dahilinde bulunanlara alâkadar belediyelerce birer damga vurulmakta idi. Fakat bu damga hiç bir fennî norma ve ayara dayanmıyordu; yalnız resim almak kasdile yapılıyordu.

Metre - kilogram sisteminin tatbiki için İktısat Vekâletinin geniş kadro ve modern tesisatla mücehhez 6 Başmüfettiş ve Müfettişlikleri ve bunlardan başka 70 tam tertibatlı ve teçhizatlı Belediye Ayar Memurlukları vardır.

Her ölçü imâlde ve tamirde veya memlekete sokulması sırasında, İktısat Vekâletince ilk muayeneye ve bu ilk muayeneden sonra iki senede bir İktısat Vekâletinin kontrolü altında Belediyeler tarafından senelik muayenelere tâbi tutulmaktadır.

Gerek Mıntaka Ölçüler ve Ayar Başmüfettiş veya Müfettişlikleri ve gerekse Belediye Ayar Memurlukları ayar daireleri gayet doğru gösteren denkleştirme ve ayar ölçü normallerile techiz dilmiştir. Bu denkleştirme ve ayar ölçü normalleri birbirlerinden hassas olmak üzere şu dört sınıfa ayrılır:

1 — Kullanma normalleri,
2 — Yoklama normalleri,
3 — Yoklama ana normalleri.
4 — Bunlardan başka bir de (Millî esas normaller) denilen ve iridiye plâtinden mamul (bir metre) ve (bir kilogram) olmak üzere iki normal mevcuttur.

Kullanma normalleri:

Başmüfettiş ve Müfettişliklerde ve Belediye Ayar Memurluklarında bulunmakta olup, memleket dahilinde kullanılmak için yapılmış veya hariçten getirilmiş veyahut da kullanılmakta olan ölçülerin kanun, nizamname ve talimatnamelerindeki yanlış paylarına uygun olup olmadıklarının anlaşılmasına mahsustur.

Yoklama normalleri: Kısa fasılalarla kullanma normallerile denkleştirilerek bunların aşınması yüzünden kaybettikleri doğrulukları düzeltmeğe yararlar.

Yoklama ana normalleri: İktısat Vekâleti Ölçüler ve Ayar Müdürlüğünde bulunur. Bunlarla Ölçüler ve Ayar Başmüfettiş veya Müfettişliklerdeki yoklama normalleri zaman zaman karşılaştırılarak, bu sonuncu normallerin ayarlarına ve hassasiyetlerine bakılır.

Milli esas normalleri: Bu normallere gelince, bunlar Fransada «Sevr» de Beynelmilel Ölçüler Bürosunda saklı metre ve kilogram prototiplerin ilk elden ve tavassutsuz alınmış fevkalâde hassas örneklerinden ibarettir.

Bu örnekler kendilerine mahsus rutubeti olmıyan hususî bir mahalde saklanır. Bunlar dikkat ve itina ile açılarak yoklama ana normallerinin yoklanması ve düzeltilmesi için kullanılır.

İşte bu ölçü normalleri techizatına dayanarak ticaret hayatında kullanılmakta olan ölçüler muayeneden geçirilerek doğru oldukları görülenler damgalanmaktadır.

Ölçüler teşkilâtının bir vazifesi de teftişlerdir. Sık sık ve muntazam bir şekilde yapılan ansızın teftişlerde ayarsız, damgasız, bozuk veya kanun ve nizamname hükümlerine uygun olmıyan ölçülerin kullanılmalarına meydan verilmez.

Yurdumuzda Ölçüler Kanununun tatbikinden bugüne adar kadar geçen dört birinci yıl zarfında İktısat Vekâleti Ölçü Dairelerince damgalanan muhtelif cins ölçüler ilişik (1 No. lı) cedvelde gösterilmiştir. Cedvelde görüldüğüne dört yılda 2.244.557 ölçü ayarlanmıştır.

Kullanılması kanunen yasak ölçüler hemen her tarafta ortadan kaldırılmış, halkın ayarlı ve damgalı ölçüler edinmesi ve kullanması temin edilmiş ve tesadüf edilen aksaklıkların ortadan kaldırılmasına çalışılmakta bulunulmuştur.

Memlekete hariçten ne kadar ölçü giriyor ve bugün memlekette ne mikdar ölçü yapılıyor?

Bugün memleketimizde 135 ölçü fabrika ve imalâthanesi mevcuttur.

Teknik tesisatla çalışan ölçü fabrika ve imalâthanelerin yıllık faaliyetleri oldukça büyük bir yekûna baliğ olmaktadır.

Son 1937 senesinde memlekette imal edilen muhtelif cins ölçülerin mikdarı yekûnu ilişik (2 No. lı) cedvelde gösterilmiştir.

Yeniden tamir edilen ölçüler bu yekûnun haricinde kalmaktadır. Ve aynı cedvelde ayrıca dercolunmuştur.

Hariçten memlekete idhal edilen ölçülerin yekûnu da yine bu cedvelde gösterilmiştir.

Ölçüler tatbikatında mühim bir mevkii işgal eden elektrik, havagazı ve su sayaçlarile taksimetrelerin muayenesine ayrı bir ehemmiyet verilmiştir.

Elektrik âyar istasyonları : Memleketin muhtelif yerlerinde 21 elektrik âyar istasyonu kurulmuştur. Bundan başka son fennî yenilikleri cami olmak üzere bir de fevkalâde hassas, devlet elektrik âyar istasyonu kurulmuştur.

Havagazı âyar istasyonları : Şimdiye kadar Ankara, İstanbul ve İzmir gibi üç büyük şehrimizde havagazı tesisatı vardır.

Bu tesisatlardaki havagazı sayaçlarının fennî ayarlarını yapmak üzere ikisi İstanbul'da olmak üzere, dört havagazı âyar istasyonu kurdurulmuştur.

Su âyar istasyonları : C. H. Partimizin şehirlerde temiz ve sıhhî su tesisatı politikasından hız alan Belediyelerimizden su tesisatı yaptıranların adetleri her gün artıyor.

Su sayaçlarının ölçü bakımından fennî muayenelerinin yaptırılması için memlekette 7 su sayaçı âyar istasyonu vücude getirilmiştir.

Bu istasyonlar süratle çoğalmak temayülünde bulunuyor.

Taksimetreleri : Büyük şehirlerimizde çalışan taksilerin üzerlerinde bulunan taksimetreler de fennî muayeneye tâbidir.

İktısat Vekâleti, Ölçüler ve Ayar teşkilâtının diğer fennî teçhizat ve laboratuvarlarla zenginleştirilmesi için icap eden tertibatı almakta ve bu teşkilâtın ayni zamanda ilmî ve teknik en mükemmel âmme hizmeti müesseselerinden biri olmasına çalışmaktadır.

Ölçüsüz devir artık maziye karışmıştır. Daha müreffeh, daha kudretli istikbal ölçülü Türkiyenindir.

1934-1937 Senelerinde ölçüler teşkilatının muayene ettiği ölçüler.

1 No. lı cedvel.

Seneler	Baskül	Kantar	Terazi	Tartı	Uzunluk ölçüleri	Akıcı maddeler ölçüleri	Kuru daneliler ölçüler	Elektrik sayaçları	Su sayaçları	Havagazı sayaçları	T ksimetreler	Umumi Yekûn
1934	813	2536	9523	383115	67539	83695	1135	—	—	—	—	**552 255**
1935	1296	4198	13542	157131	138683	40146	4599	15421	5489	3256	668	**384 420**
1936	1525	7289	24102	206155	239059	43484	6058	37216	13661	10567	968	**600 074**
1937	1962	7901	38427	271058	265786	47134	4205	506744	13366	5508	1778	**707 799**
umumi yekûn	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—

1937 senesinde memlekette imal, tamir edilen ve haricden idhal olunan ölçüler

2 No lı cedvel.

Damgalanan Ölçüler	Baskül	Kantar	Terazi	Tartı	Uzunluk	Akıcı	Kuru daneli	Elektrik sayaçları	Su sayaçları	Havagazı sayaçları	Taksimetreler	Ölçü yekûnu	sayaç yekûnu	Tekmil ölçüler yekûnu
1937 senesi memlekette imal edilen ölçüler.	667	7781	36938	251531	8365	445320	4205	—	—	—	—	354019	—	354019
Hariç memleketlerden idhal edilen ölçüler	669	—	655	12029	257421	2602	—	40479	6950	2527	45	273376	50001	323377
Tamir olunan ölçüler.	626	120	834	7498	—	—	—	10195	6416	2981	1733	9078	21325	30403
	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		—	707799

KONJOKTÜR TETKİKİ FAALİYETİMİZ

Cümhuriyet İdaresinden evvel memleket iktısadiyatının gidişini muntazam istatistiklere dayanmak suretile tetkik ve mütalea eden merkezî ve resmî bir teşekkül mevcud değildi. 1935 senesi başında faaliyete geçen Konjoktür Servisi memleketin ekonomik faaliyetine aid resmî Konjoktür tetkiklerini yapacak bir merkez olarak kurulmuştur. Konjoktür Servisinin statik ve dinamik bakımdan tetkik edeceğöi muhtelif mevzuları ihtiva eden çalışma programı kısaca şu şekilde hülâsa edilebilir:

I — Nüfus, II — İstihsal 1) Ziraat, 2) Endüstri ve el sanatları, III — Fiatlar ve hayat pahalılığı, IV — İç ticaret, V — Dış ticaret, VI — Münakalât, VII — Para ve sermaye piyasaları, VIII — Vergiler ve Devlet maliyesi, IX — Tediye müvazenesi, X — Millî gelir, XI — Millî servet, XII — Cihan ekonomisi.

Bu muhtelif mevzulardan zirai istihsal, fiatlar ve hayat pahalılığı, dış ticaret ve millî gelir meseleleri metodik bir şekilde tetkik edilmiş ve ilk tetkikat neticeleri broşürler halinde neşredilmiştir.

Konjoktür Sergisi kendi çalışma plânı içine giren mevzuları incelemek için yalnız mevcud istatistikleri işlemekle iktifa etmeyip, birçok iktısadî hâdiselerin kavranabilmesi için yapılması zarurî olan muhtelif iktısadî anketlere de başlamış ve netekim hayat pahalılığı ve geçinme vaziyetinin tenviri hususunda birisi şehirlerde ve diğeri de köylerde olmak üzere memleketimizde ilk defa olarak iki büyük aile bütçesi anketi tertip etmiştir.

Çalışma plânının diğer kısımları üzerindeki mesai devam etmekte olup XII maddede hülâsa edilen muhtelif mevzular hakkındaki tetkikat ve neşriyatımız tamamlandığı zaman millî ekonominin hakikî gidişini gerek iş adamlarımızın, gerekse idarecilerimizin vazih ve rakama istinat eden bir şekilde takip edebilmeleri de son derece teshil edilmiş olacaktır.

Bundan maada muhtelif iktısadî tedbirlerin alınması ve kanunî mevzuatih ihzarında Konjoktür Servisi daima rakama müstenit kısa raporlarla alâkadar makamları tenvire çalışmaktadır.

BİR DERS

Büyük harbin ve ondan sonrasının verdiği tecrübeler, ihtiyaçlarını bizzat temin edemeyen milletlerin siyaset ve iktısat sahalarında gösterecekleri istiklâl hassasiyetinin boşuna olduğunu bütün açıklığile meydana koymuştur.

Bu hakikati pek iyi bilen Avrupa devletleri, kurtuluş savaşından sonra bile hakkımızda ötedenberi besledikleri kanaatı tekrar gizlice izhar ederek, Türklerin kahramanlığı onları harp sahasında en büyük galibiyet ve zafer mertebesine ulaştırabilir; fakat Türkler istiklâlin hakikî unsuru olan iktısadî ve malî sahada muvaffak olamıyacakları için, tam bir hükûmet kuramazlar, bu itibarla aldıkları siyasî istiklâl kendilerini iktısadî tabiiyetimizden kurtaramaz, kehanetinde bulundular.

Fakat görülüyor ki, Türkiye Cümhuriyeti, emperyalist dünyanın bu kehanetine lâzım gelen cevabını pek kısa bir zamanda ve çok veciz bir şekilde vermiş oldu.

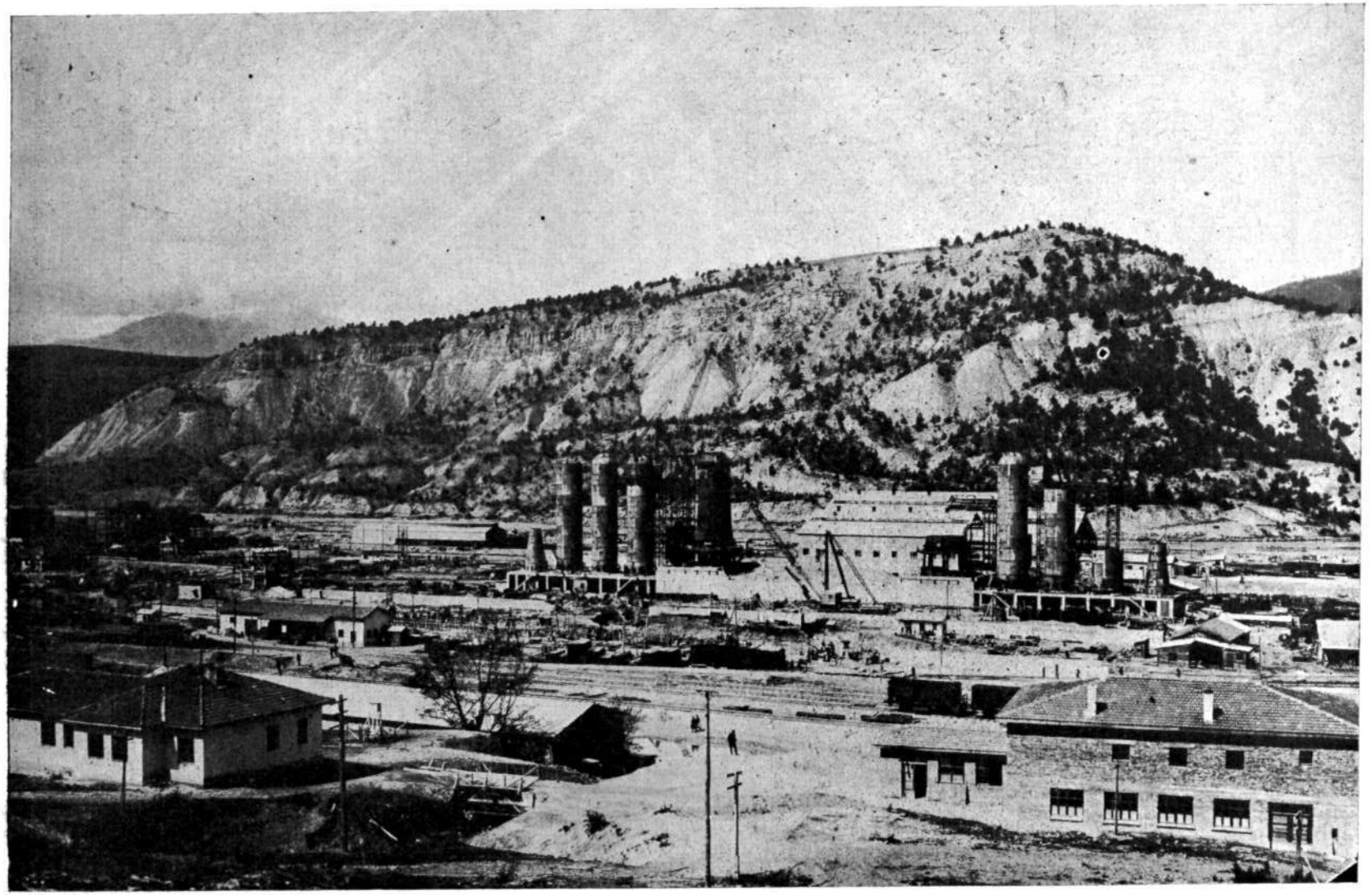

S. B. Karabük demir ve çelik fabrikası inşaatı
(1938 ilkbaharındaki vaziyet)

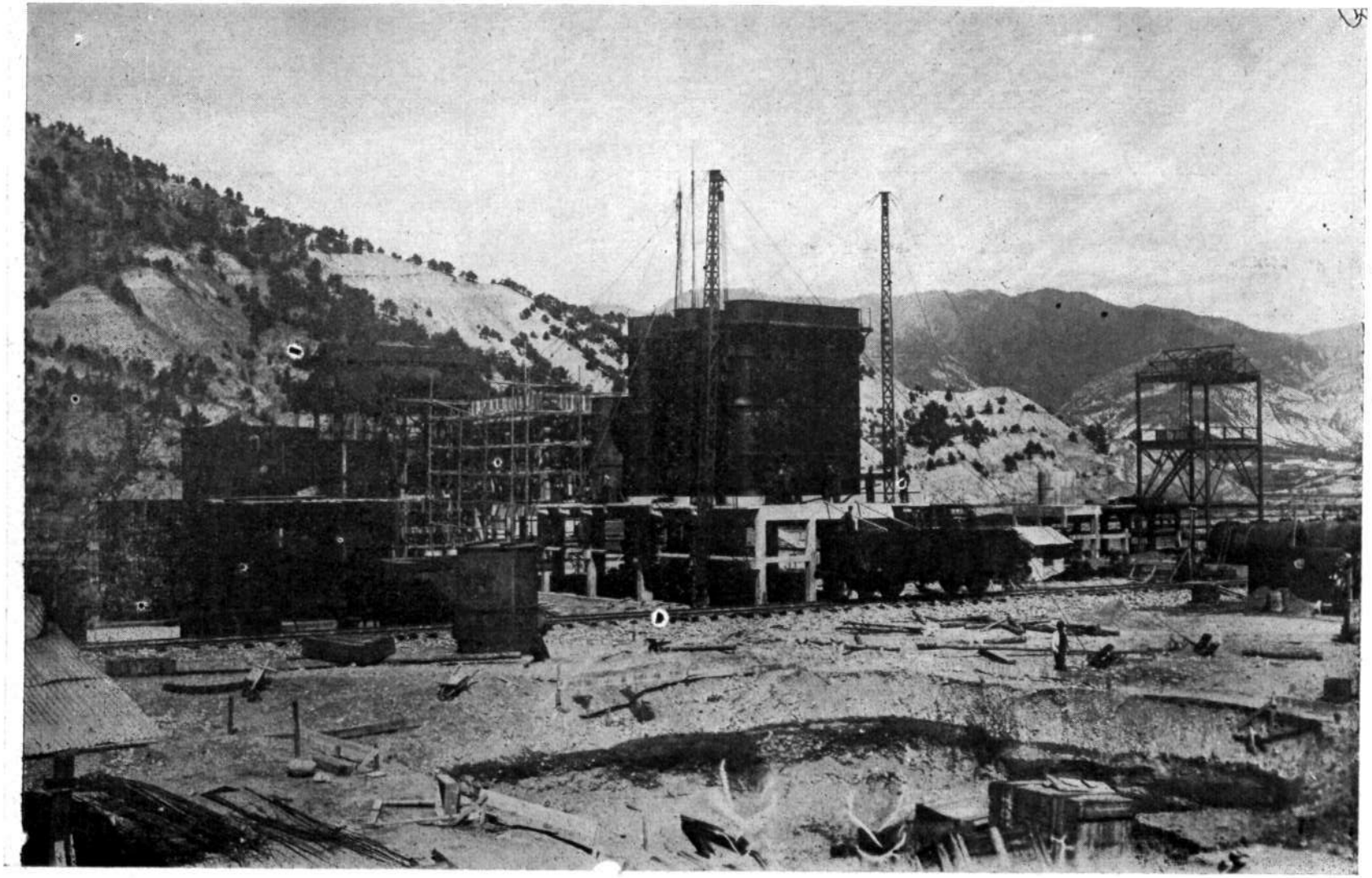

S. B. Karabük demir ve çelik fabrikası inşaatı faaliyetinden

Sümer Bank fabrikası amelesi konferans salonunda

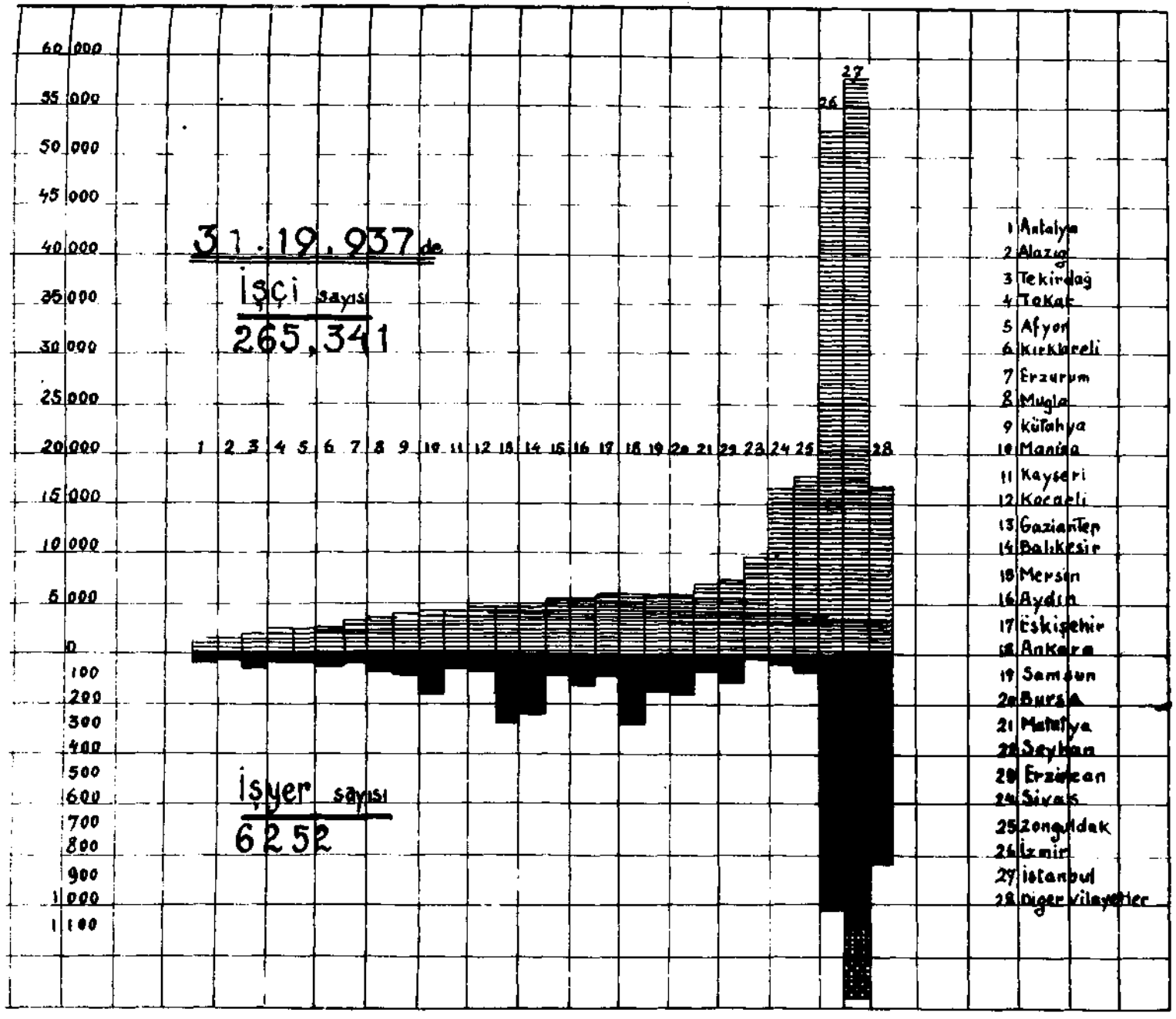
31.12.937 de
İşçi sayısı
265,341
İşyer sayısı
6252
60 000
55 000
50 000
45 000
40 000
35 000
30 000
25 000
20 000
15 000
10 000
5 000
0
100
200
300
400
500
600
700
800
900
1 000
1 100
1 Antalya
2 Alazığ
3 Tekirdağ
4 Tokat
5 Afyon
6 Kırklareli
7 Erzurum
8 Muğla
9 Kütahya
10 Manisa
11 Kayseri
12 Kocaeli
13 Gaziantep
14 Balıkesir
15 Mersin
16 Aydın
17 Eskişehir
18 Ankara
19 Samsun
20 Bursa
21 Hatay
22 Seyhan
23 Erzincan
24 Sivas
25 Zonguldak
26 İzmir
27 İstanbul
28 Diğer vilayetler

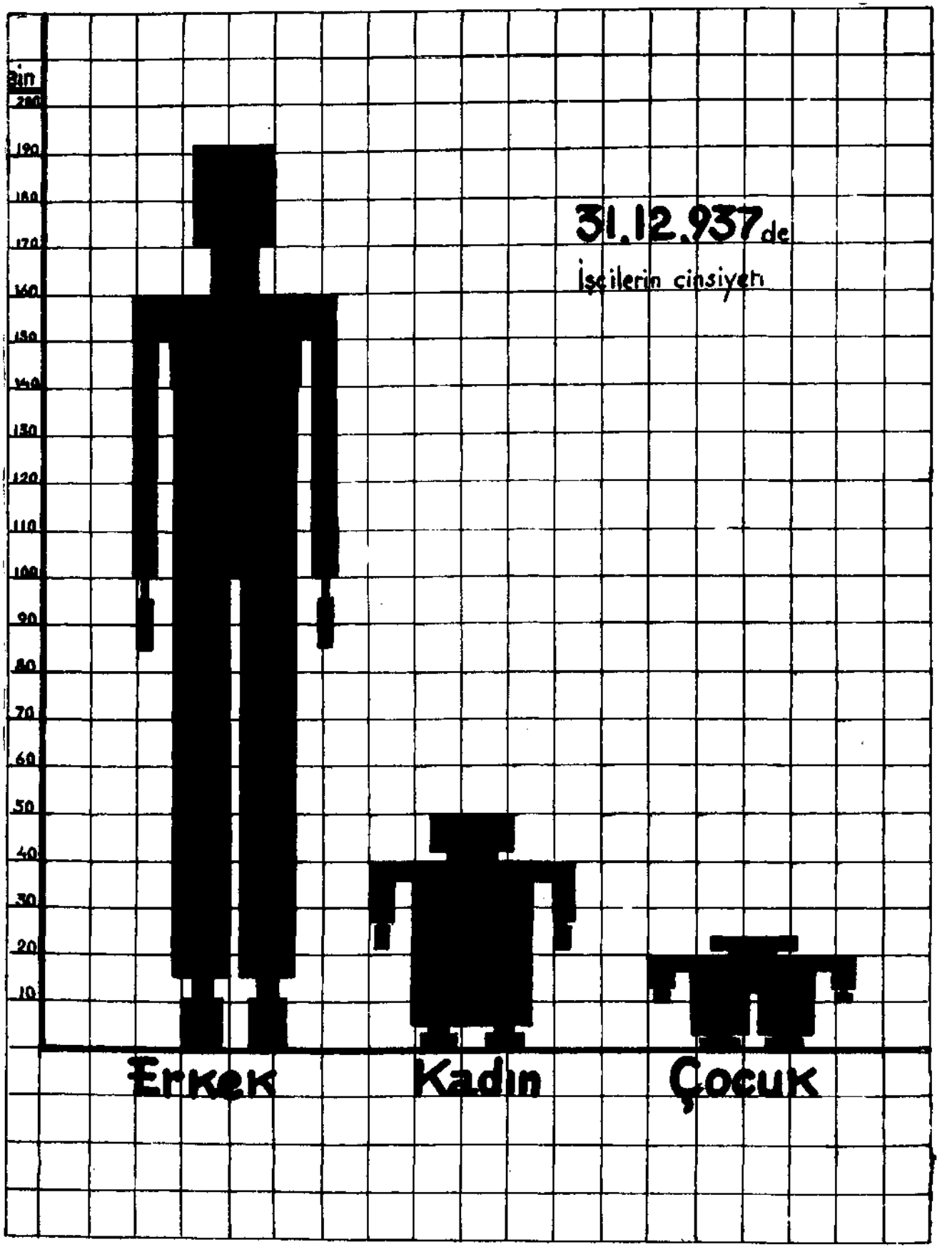
Bin
200
190
180
170
160
150
140
130
120
110
100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
31.12.937 de
İşçilerin cinsiyeti
Erkek
Kadın
Çocuk

SÜMER BANK FABRİKALARININ TOPTAN SATIŞ ENDEKSİ

1929=100

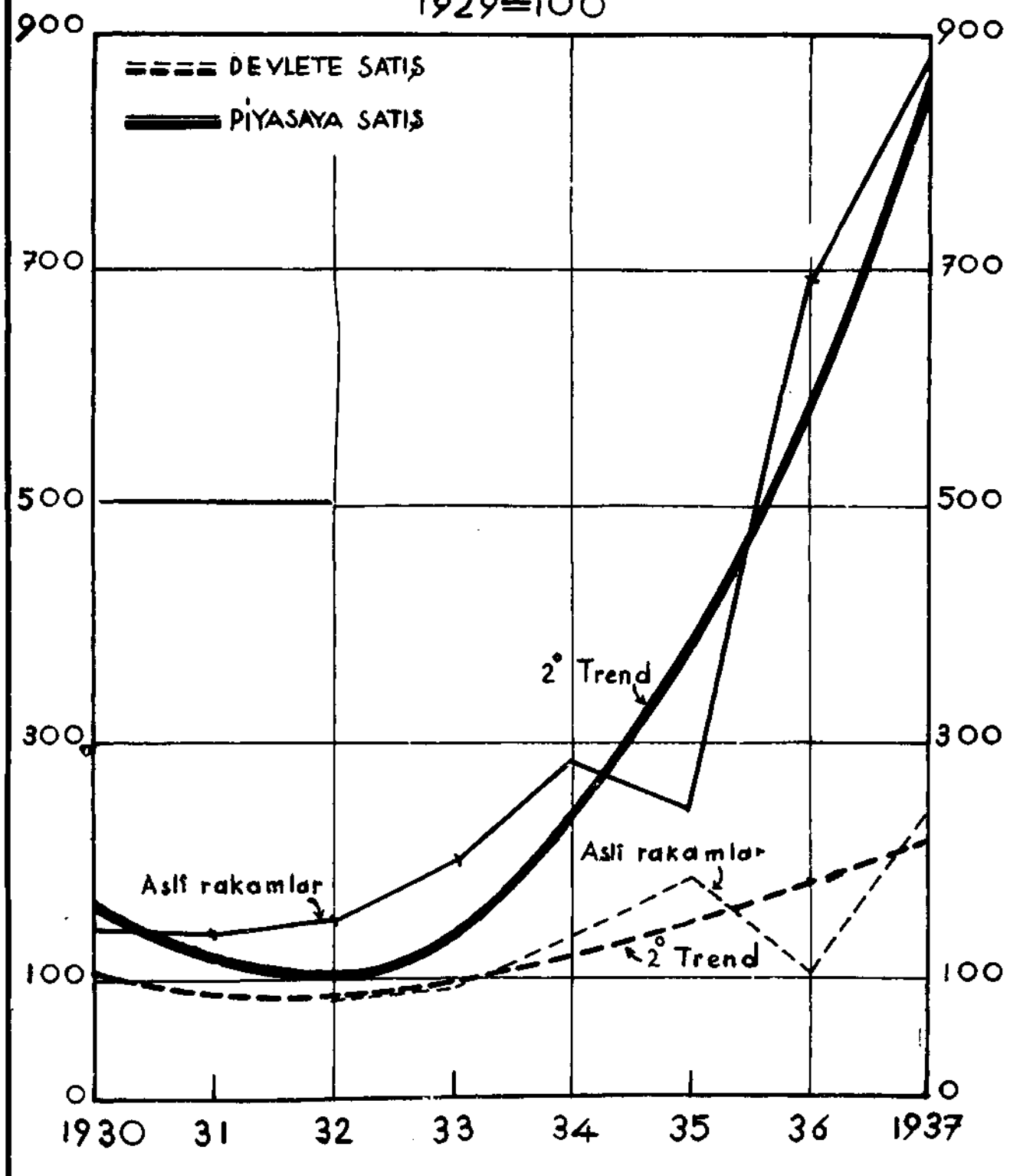

MEMLEKETİN MUHTELİF MINTIKALARINA HANGİ ENERGİ MEMBALARINDAN İSTİFADE EDİLECEK ELEKTRİK TEMİN EDİLECEĞİNİ GÖSTERİR ŞEMA

Resim : 1

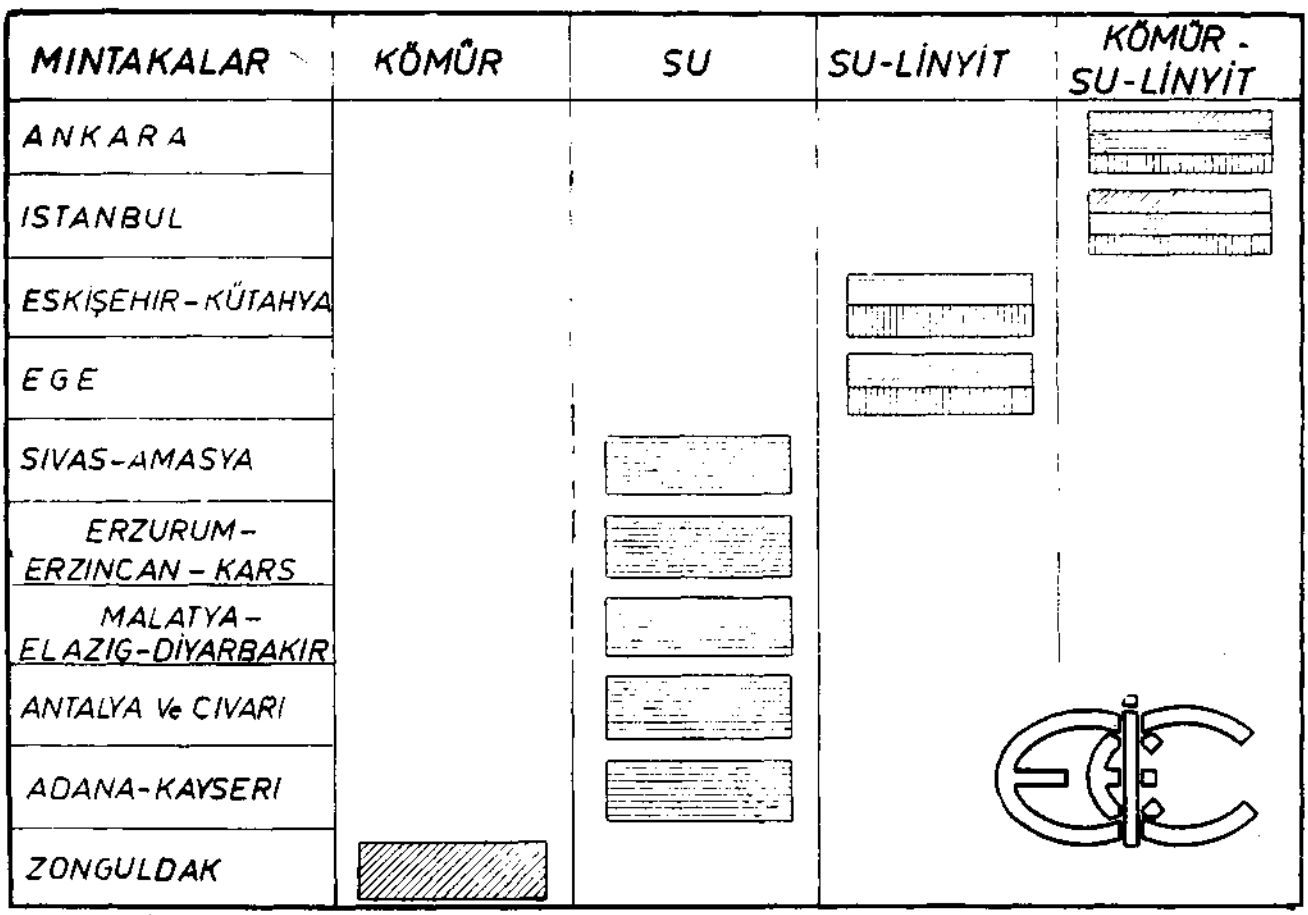

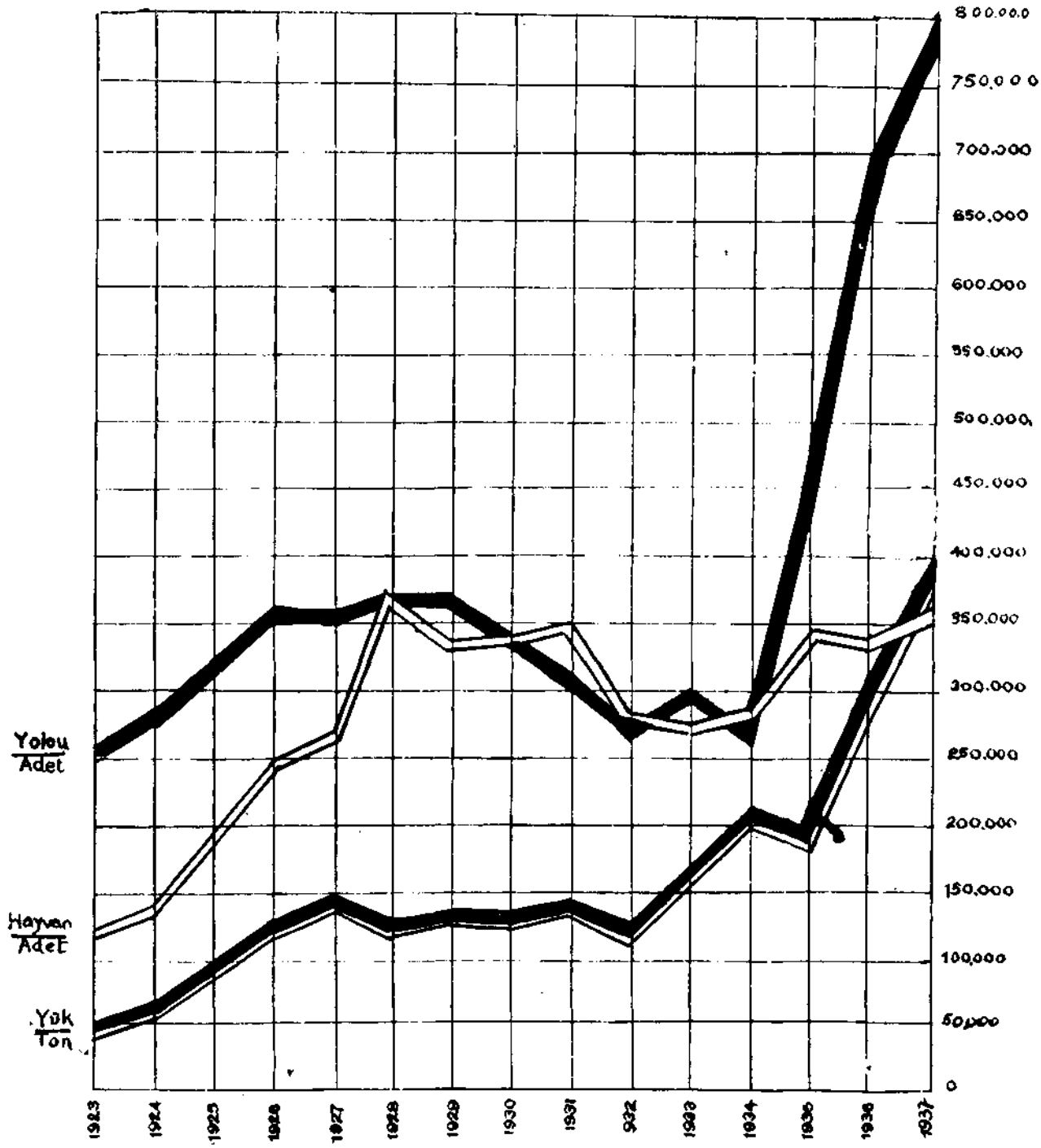
Yolcu
Adet
Hayvan
Adet
Yük
Ton
800.000
750.000
700.000
650.000
600.000
550.000
500.000
450.000
400.000
350.000
300.000
250.000
200.000
150.000
100.000
50.000
0
1923
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937

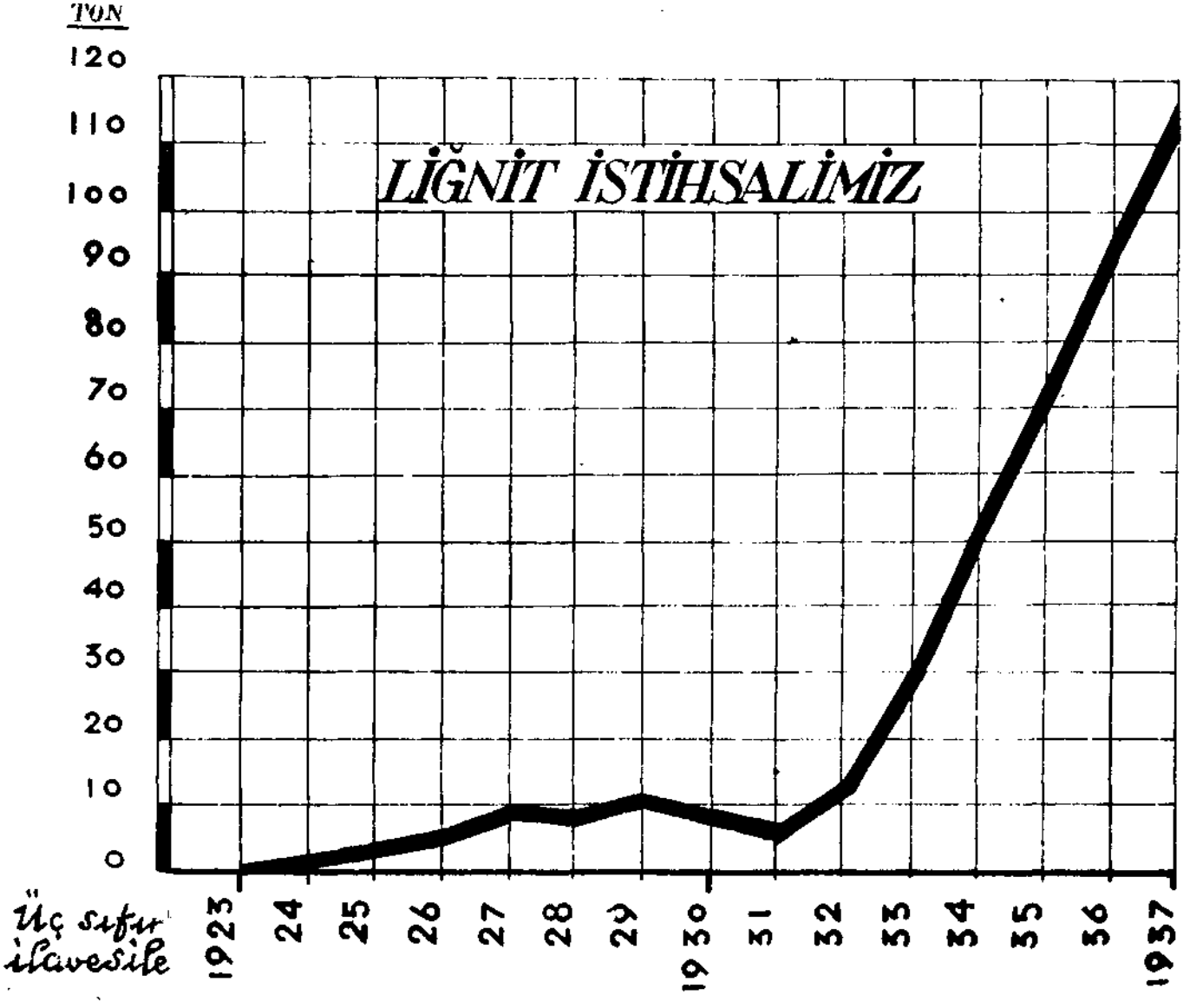
TON
120
110
100
90
80
70
60
50
40
30
20
10
0
LİĞNİT İSTİHSALİMİZ
Üç sıfır ilavesile
1923
24
25
26
27
28
29
1930
31
32
33
34
35
36
1937

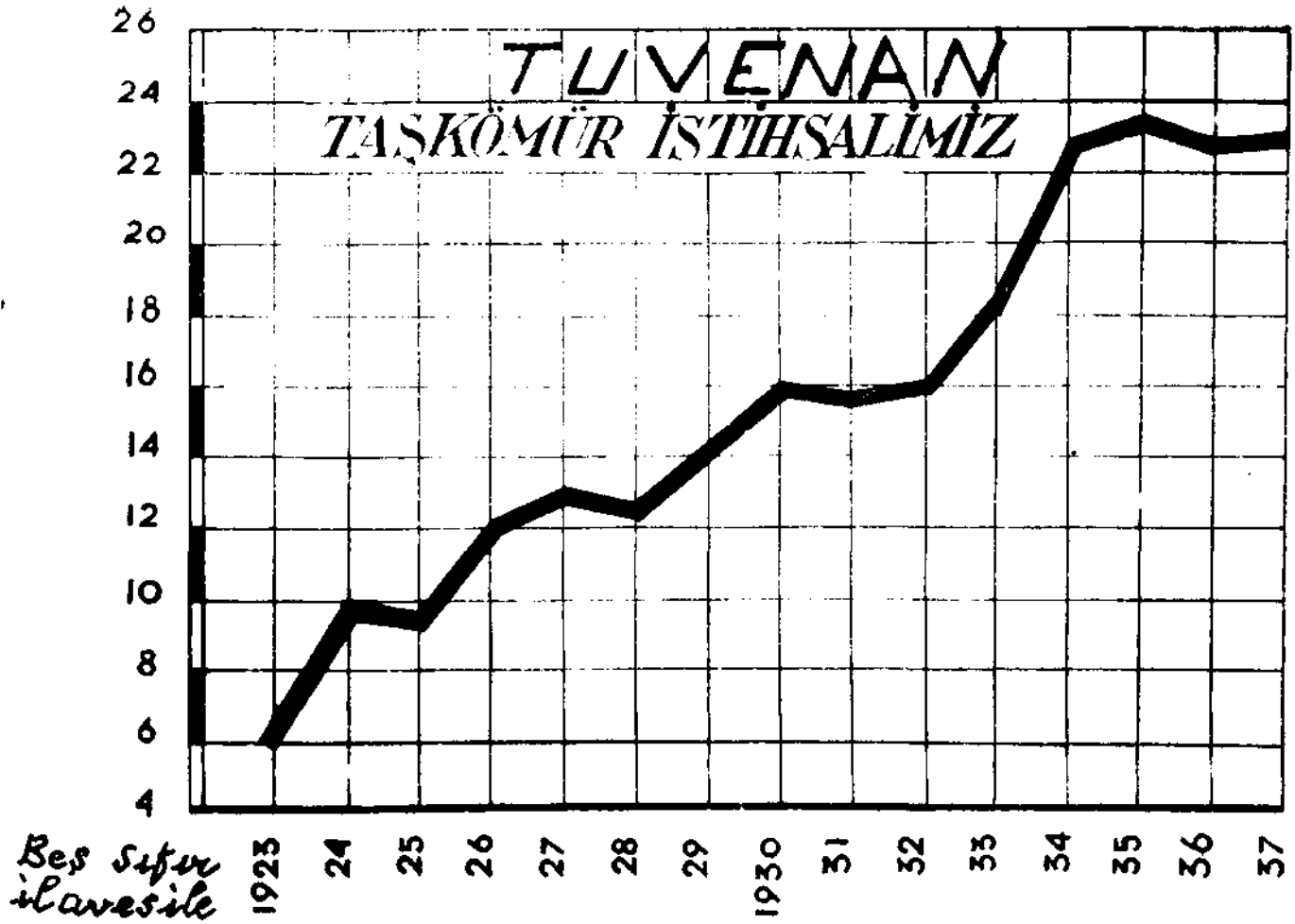
TUVENAN
TAŞKÖMÜR İSTİHSALİMİZ
26
24
22
20
18
16
14
12
10
8
6
4
Beş sıfır ilavesile
1923
24
25
26
27
28
29
1930
31
32
33
34
35
36
37

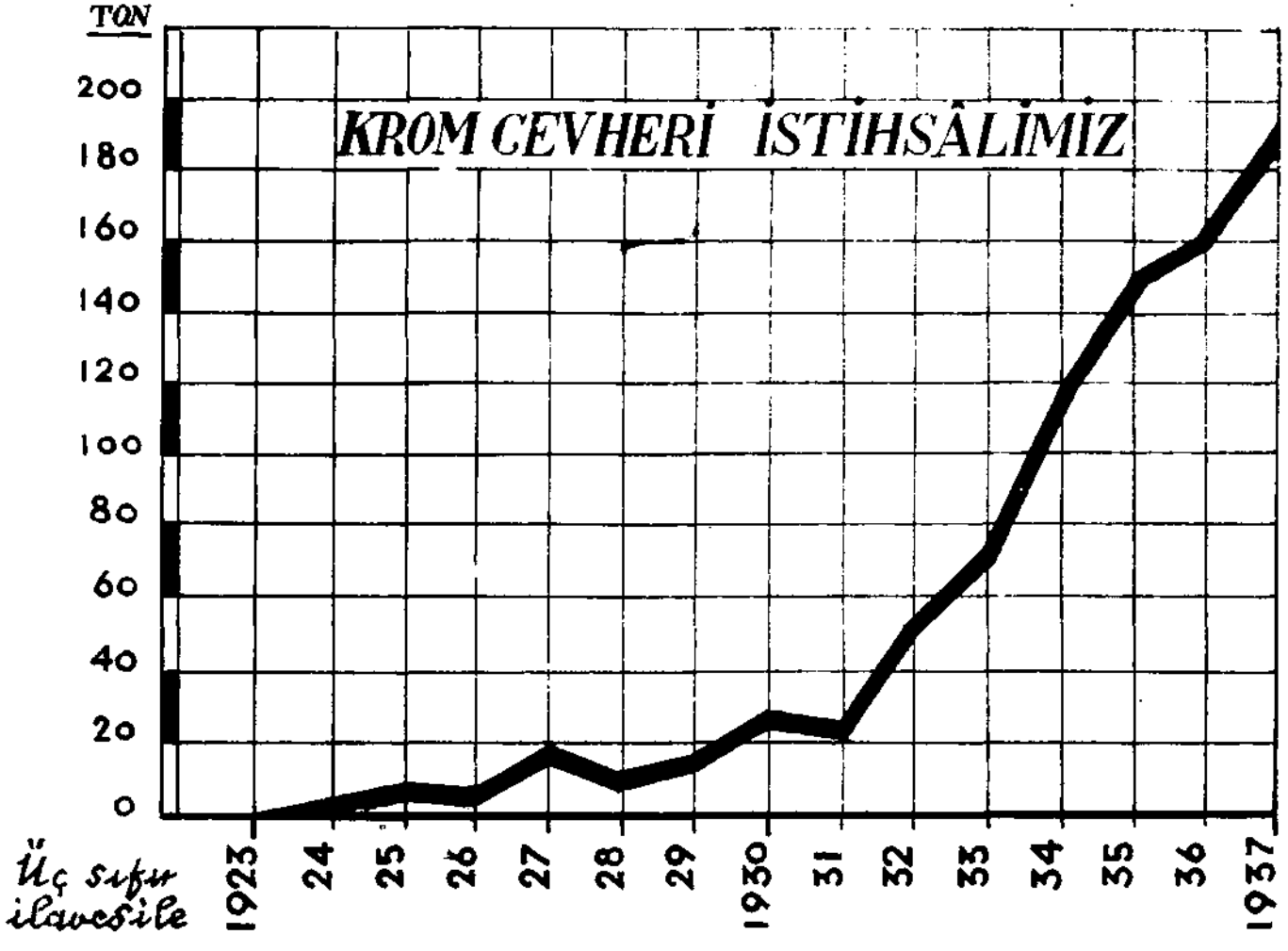
TON
KROM CEVHERİ İSTİHSÂLİMİZ
200
180
160
140
120
100
80
60
40
20
0
Üç sıfır ilavesile
1923
24
25
26
27
28
29
1930
31
32
33
34
35
36
1937

CUMHURİYET DEVRİNDE ELEKTRİK TAKATININ ÇOĞALIŞINI GÖSTEREN GRAFİK

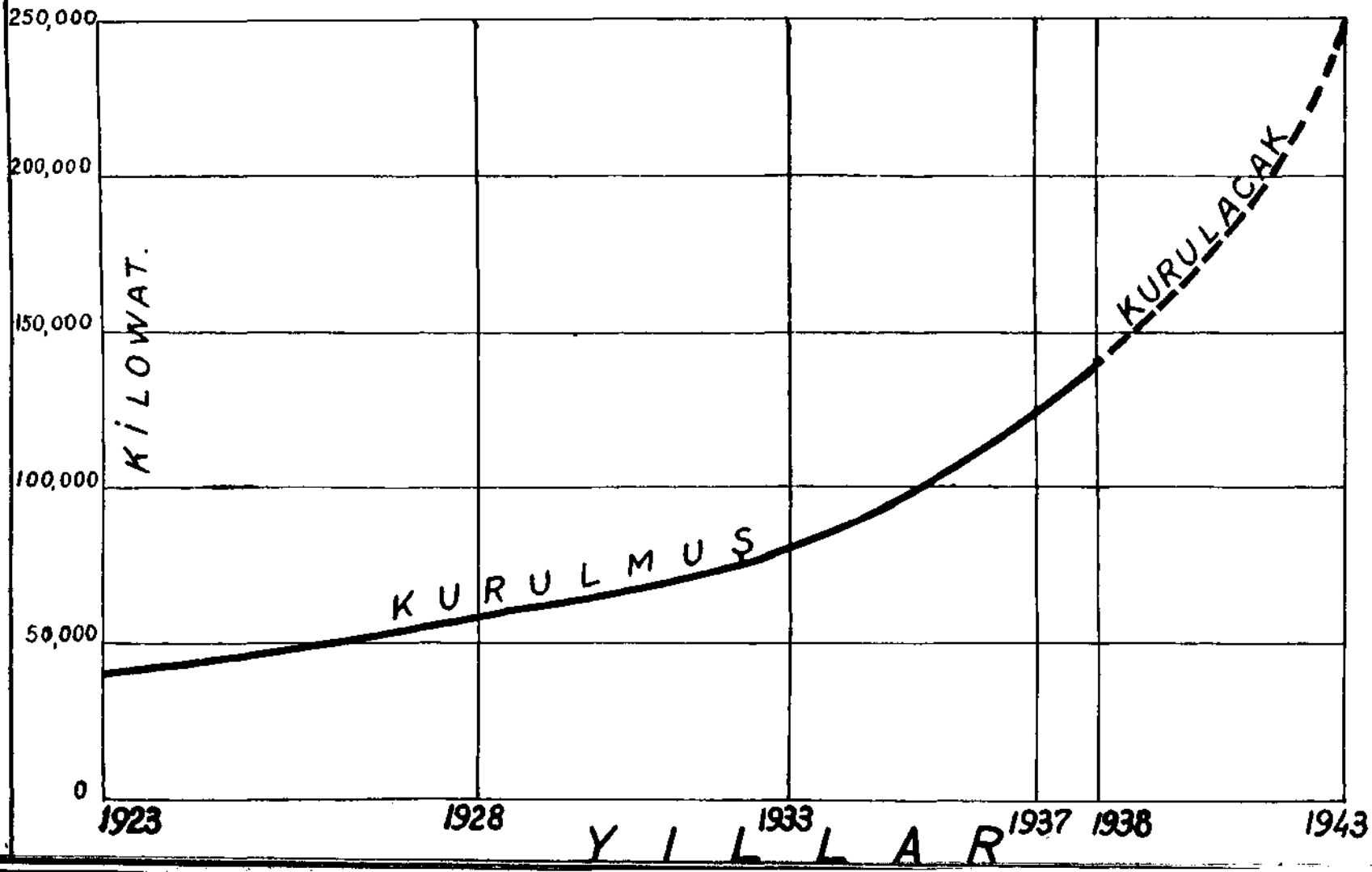

Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti

Türkiyede sağlık ve içtimaî yardım işleri

(1923 — 1938)

Tamamen Cümhuriyetimizin malı olan, Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti, 15 sene içinde halk sağlığı için yapmış olduğu işleri Umumî Hıfzıssıhha Kanununun hükümlerine göre tanzim etmiş ve başarmağa çalışmıştır.

Bu hükümlerin başlıcaları:

1 — Memleketin sıhhî şartlarını islâh,

2 — Milletin sağlığına zarar veren bütün hastalıklar ve diğer muzir âmillerle mücadele,

3 — Müstakbel neslin sıhhatli olarak yetiştirilmesini temin,

4 — Halkı tıbbî ve içtimaî yardıma mazhar eylemek,

5 — Sağlık propagandasını şehir ve köylerde bugünün bütün vasıtalarile imkân dahilinde yapmaktır.

Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti, büdçesine konulan tahsisat ile aşağıda yazılı hizmetleri doğrudan doğruya ifa etmektedir .

1 — Doğumu çoğaltmak, kolaylatmak ve çocuk ölümlerini azaltmak,

2 — Annelerin doğumdan önce ve doğumdan sonra sağlıklarını korumak,

3 — Memlekete sari ve salgın hastalıkların girmesinin önüne geçmek,

4 — Memleket içinde her türlü sarî ve salgın hastalıklarla mücadele etmek,

5 — Tababet ve şubelerinin san'atlarının icrasına nezaret,

6 — Gıdalar ile ilâçları ve bütün zehirli müessir ve uyuşturucu maddeleri kontrol altına almak, serom ve aşılar hazırlamak,

7 — Çocukluk ve gençlik hıfzıssıhhası,

8 — Mektep hıfzıssıhhası,

9 — Mesaî ve san'at hıfzıssıhhası,

10 — Maden suları ve diğer şifa veren sulara nezaret,

11 — Hıfzıssıhha müesseseleri ve Bakteriyoloji lâboratuvarları açılması ve idaresi,

12 — Meslekî tedrisat müesseseleri açılması ve idaresi,

13 — Mecnunlar ve diğer ruhî hastalıklara mahsus tedavihaneler, maltûlleri kabul edecek yurdlar tesis ve idaresi,

14 — Göçmen işleri,
15 — Hapisanelerin sıhhî hallerini teftiş,
16 — Tıbbî istatistikler tanzim,
17 — Sağlık propagandası,
18 — Nakil vasıtalarının sıhhî işlerine nezaret.

Aşağıdaki yazılarda Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin 15 yıl içinde yapmış olduğu mesainin bir hülâsası mevcud olup bu mesaiye aid istatistik cetvelleri de metin dahilinde görülmektedir.

Vekâletin 15 yıllık mesaisini rakam ve temsilî resimlerle gösteren grafik ve diyagramlar da ayrıca tablolar haline konulmuştur.

HALK SAGLIĞI YOLUNDA 15 YILLIK CÜMHURİYET MESAİSİ

Yurdumuzda seneler, asırlandanberi yüzüstüne bırakılmış ve ihmal edilmiş olan halk sağlık işlerinin bir devlet işi olarak ele alınması Cümhuriyette «Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti» nin teşekülü ile başlamaktadır.

Millî mücadelenin zaferle bitmesinden sonra, Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti tam bir faaliyet ile işe başlamak için mesaî programını hazırlayarak daimî bir inkişafa mazhar olan icraatına geçmiştir.

Bu mesaî programının esas hatları şunlardır:

1 — Devlet sıhhat teşkilâtını genişletmek,
2. — Çok miktarda doktor yetiştirmek,
3. — Ebelerin sayısını köylere yetişecek adar çoğaltmak,
4. — Küçük Sıhhat memurlarının bilgilerini ve adetlerini yükseltmek,
5. — Memleketin muhtelif yerlerinde Nümune hastahaneleri açmak,
6. — Annelerimizi ve yavrularımızı korumak için Doğum ve Çocuk Bakımevleri açmak,
7. — Verem sanatoryomlarını çoğaltmak.
8. — Sıtma,
9. — Frengi ve diğer içtimaî hastalıklarla,
10. — Trahom ile mücadele etmek,
11 — Sıhhî - içtimaî kanun ve nizamlar ve talimatnameler yapmak, ve bunlara ilâve olarak da:

a) — Ankarada bir «Türkiye Cümhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi» kurmak,

b) — Devlet sıhhat teşkilâtına, milletimizin hayat ve sağlığına müessir olacak esasları telkin edecek «Hıfzıssıhha Mektebi» ni açmak,

gibi her biri başlıbaşına yıllarca çalışılarak vücude getirilebilecek ve senelerce uğraşılarak muvaffakıyetli neticeler alınacak mesaidir.

Bu mesaiden sıtma, frengi ve trahom hastalıkları mücadelelerile diğer sarî ve salgın hastalıklar mücadelesi ve içtimaî - tıbbî yardım müesseseleri, devletin bu işler için tahsis ettiği maddî vasıtalar sayesinde seneden seneye mesailerini ve muvaffakıyetlerini çoğaltmaktadırlar.

Halkın sağlığını korumaya mâtuf olarak tedvin olunan ve ayrıca bir liste

halinde sıra ile yazılan «Umumî Hıfzıssıhha Kanunu» ile diğer kanun ve nizamlar, Cümhuriyet devrine kadar tamamen bakımsız ve mühmel bir halde bırakılan halk kütleleri arasında çok feyizli neticeler vermeğe başlamıştır.

Bugün yurdumuzda bulaşıcı ve salgın hastalıklar, diğer memleketlerdeki normal seviyesinden yukarı çıkmaması salgın hastalıklarla yapılmakta olan mücadelenin müsbet bir neticesidir.

Dıştan ve yabancı illerden gelecek salgın hastalıklara karşı memleketimizin tamamiyle masun kalması (Hudut ve Sahiller Sıhhat teşkilâtı) nın da vazifelerini Cümhuriyet umdelerile yapmakta olduğuna bir isarettir.

1840 senesinde yabancılar tarafından tesis edilen ve daha ziyade Avrupayı Şarktan gelecek salgınlara karşı korumağa çalışan «Beynelmilel Sıhhiye» veya «Karantine» meclisi Lozan sulh muahedesi ile ortadan kalktığı zaman yerine Sıhhat Vekâletinin kurmuş olduğu «Hudut ve Sahiller Sıhhat İdaresi» nin bu vazifeyi görüp göremiyeceği endişesi vardı. On beş senedenberi bu vazifeyi eskisinden daha mütekâmil ve daha ciddî surette ifa etmekte olan Hudut ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü de Cümhuriyetindir.

Memleketimizin doktor ihtiyacını imkân dairesinde temin edebilmek için Sıhhat Vekâletine merbut İstanbulda bir «Leylî Tıb Talebe Yurduû kurulmuş ve buraya mecburî hizmete mukabil Tıb Fakültesi müdavimleri alınmaktadır. Seneden seneye adedi çoğalan ve bugün bine yakın mevcudu bulunan bu müessese de Cümhuriyetin eseridir ve Anadolunun ücra yerlerine Hükûmet Tabiblerini temin etmektedir.

Köylerimize kadar ebe yetiştirmek üzere açılan «Köy Ebe Mektepleri» nin mesaisi gittikçe inkişaf etmekte ve bu mekteplerin sayıları da arttırılmaktadır.

Yurdumuzun halk sağlığı ve iktısadiyatına büyük bir darbe vuran ve nüfusumuzu kırıp geçiren sıtma belâsı ile 15 sene içinde yapılan mücadelenin semereli neticeleri aşağıdaki yazı ve cetveller ile pek kolay anlaşılabilir:

Ana ve babadan evlâd ve ahfada geçecek irsî hastalıkları önlemek için evlenmeden evvel tıbbî muayeneyi kanunî şekle sokan ilk hükûmet Türkiye Cümhuriyetidir (1921). Bugün herkes bu yola gidiyor.

Bugün frengi mücadelesi yurdun bu hastalıkla musap yerlerinde bütün devlet teşkilâtı tarafından mütemadî kontrol tahtında ve bir program dairesinde devam etmektedir.

Cenup ve cenubu şarkî vilâyetlerimizde yerleşen ve gittikçe genişlemek istidadında bulunan ve birçok yurddaşlarımızın kör ve malûl olmasına sebebiyet veren trahom hastalığı ile mücadeleyi düşünen ve kuran da Cümhuriyet Hükûmetidir. Mezkûr bölgelerde yıllardan, asırlardanberi devam eden bu hastalık İmparatorluk ve Meşrutiyet devirlerinde hiç nazarı itibara alınmamış ve yurddaşlarımızı sefalet, fakrü zaruret ve nihayet görmekten tamamen mahrum eden bu âfete karşı bir tedbir düşünmek bile akla gelmemişti.

Bugün bu mıntakalarda mücadele sayesinde yüzbinlerce yurddaşda bu hastalıktan eser kalmamış ve gözleri kör olan vatandaşlar duyulmamıştır.

Velhasıl nüfusumuzun tabiî bir şekilde ve seneden seneye mühim miktarda artması Cümhuriyet rejiminin - diğer sahalarda olduğu gibi - halk sağlığını korumak ve halk sağlık standardını yükseltmek sahasında da kendinden evvelki devirlerde görülmeyen feyizli ve metodik çalışmalarının en bâriz eserlerindendir.

SIHHAT VE İÇTİMAİ MUAVENET VEKÂLETİNE AİT KANUNLAR

Kanun No.	
90	Frenginin men ve tahdidi sirayeti hakkında
369	Etibbanın hizmeti mecburesi hakkında
338	Etibbanın hizmeti mecburesi hakkındaki kanuna müzeyyel kanun
500	Rüsumu Sıhhiye Kanunu
686	Sivil etibbanın hizmeti mecburesi ve etibba, eczacı ve dişçilerin stajları hakkındaki kanunlara müzeyyel kanun
690	Tababet ve sanayide müstamel bazı ecza ve mevaddın ithallerinin serbest bulunduğuna dair kanun
767	Türk Kodeksi hakkında kanun
796	Umuru sıhhiyeye müteallik büdçelerle bilûmum memurini sıhhiyeye müteallik kanun
826	Etibbanın sıtma enstitülerinde staj mecburiyetleri hakkında
831	Sular hakkında kanun
839	Sıtma Mücadele Kanunu
964	Eczacılar ve eczaneler hakkında kanun
984	Ecza ticarethanelerile sanat ve ziraat işlerinde kullanılan zehirli ve müessir kimyevî maddelerin satıldığı dükkânlara mahsus kanun
992	Serirî ve gıdaî taharriyat yapılan ve mislî teamüller aranılan umuma mahsus bakteriyoloji ve kimya lâboratuvarları kanunu
1219	Tababet ve şuabatı sanatlarının tarzı icrasına dair
1262	İspençiyarî ve tıbbî müstahzarlar kanunu
1267	Türkiye Cümhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi hakkında kanun
1271	Sıtma Mücadele Kanununa bazı mevat tezyili
1298	Türk Kadın doktorlarının on sene müddetle hizmeti mecbureden muafiyetleri hakkında kanun
1369	Uyuşturucu maddeler hakkında kanun
1557	İspençiyarî ve tıbbî müstahzarlar kanununa zeyl
1593	Umumî Hıfzıssıhha Kanunu
1686	Tababet ve şuabatı sanatlarının tarzı icrasına dair
1961	Umumî Hıfzıssıhha Kanununun tadili
2000	Tıp fakültesinden neşet edecek tabiplerin mecburî hizmetlerinin lâğvi ve leylî Tıp Talebe Yurduna alınan Tıp talebesinin tâbi olacakları mecburiyetler hakkında
2219	Hususî Hastahaneler Kanunu

2313 Uyuşturucu maddelerin mürakabesi hakkında.
2351 Tababet ve şuabatı sanatlarının tarzı icrasına dair kanuna zeyl
2410 Umumî Hıfzıssıhha Kanununda değişiklik yapılması hakkında
2659 Sular hakkındaki kanuna ek kanun
2376 Sıcak ve soğuk maden suları hakkında kanun
2755 Ankara Merkez Hıfzıssıhha Müessesesinde kullanılacak yabancı uzmanlara ait kanun
2767 Sıtma ve frengi ilâçları için kanun
2849 İskân işlerinin Sıhhat ve İçtimaî Muavenet vekilliğine devri.
3017 Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti Teşkilât ve Memurin Kanunu.
3039 Çeltik ekimi kanunu
3153 Radyoloji, radyum ve elektrikle tedavi ve diğer fizyoterapi müesseseleri hakkında kanun
3228 Ankarada bir Tıp Fakültesi tesisi hakkında kanun
3380 Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti ve memurin kanununa ek kanun

SIHHAT VE İÇTİMAİ MUAVENET VEKÂLETİNE AİT NİZAMNAMELER

Etibba odaları nizamnamesi
Kinin tedarikine dair kanunun sureti tatbikiyesi hakkında nizamname
Sular Kanunu hakkında nizamname
Zührevî Hastalıklarla Mücadele Nizamnamesi
Tababet ve ihtisas vesikaları hakkında nizamname ve zeyli
Gemilerde yolcuların sıhhi emniyeti hakkında nizamname
Hususî Hastahaneler Nizamnamesi
Evlenme Muayenesi Hakkında Nizamname
Mezbaha Yapı Nizamnamesi

Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletinin mesaisi başlıca iki bölümde temerküz eder:

(1) Halk sağlığını koruma,

(2) Tıbbî - içtimaî yardım.

Halk sağlığını koruma (Hıfzıssıhha) işleri başında yurdumuzu seneler, asırlardanberi istilâ eden bazı içtimaî hastalıklara karşı mücadele gelir. Sıtma, frengi, trahom ve verem mücadeleleri tamamen Cümhuriyetimizin malıdır. Halkın bu hastalıklardan çektiği ıztıraba ve neslimizin bu âfetler yüzünden geçirdiği harabiyete ancak Cümhuriyet sıhhiyeciliği imdada yetişti. Bugün adedi on beşe varan sıtma mücadele mıntakalarında bu hastalıkla on beş senedenberi yapılan mücadelenin eşine başka yerlerde az tesadüf edilir. Buralarda ölümler azalmış ve doğumlar çoğalmıştır. Halk yaz ve kış mutad işine devam etmekte ve ekserîsi pek zengin olan bu mıntakalarda vaziyet gittikçe düzelmektedir.

Frengi ve trahom mücadeleleri de yurdun muhtelif bölgelerinde mutad ve semereli mesailerine devam etmekte ve muvaffakıyetleri tebarüz etmektedir. Diğer sarî ve salgın hastalıklarla mücadele sayesinde yurdumuzda has-

talık nisbetleri seneden seneye düşmektedir. Dış illerden memleketimizi eski zamanlarda sık sık bulaştıran veba, kolera gibi slagın hastalıklardan çok şükür Cümhuriyet devrinde eser kalmamıştır.

Halk sağlığını koruma hususunda Vekâletçe sağlık propagandasına verilen önem seneden seneye ziyadeleşmekte ve bu husus için her türlü medeni vasıtalara başvurulmaktadır. Halkın sağlığını koruyacak bütün aşı ve seromlar Cümhuriyetimizin eseri olan Merkez Hıfzıssıhha Müessesesinde en fennî bir şekilde ve mütehassıs ellerile hazırlanmakta ve bütün ülkeye gönderilmektedir.

Sağlık korunmasında Vekâletimizin yaptığı mesaî aşağıda yazılan satırlardan ve tablo haline konulan istatistiklerden vazıhan anlaşılmaktadır.

TÜRKİYE CÜMHURİYETİ MERKEZ HIFZISSIHHA MÜESSESESİ

Büyük Millet Meclisinin 24 Mayıs 1928 tarih ve 1267 numaralı kanunu (Türkiye Cümhuriyeti Merkez Hıfzıssıhha Müessesesi) namile Ankarada bir müessese teşkil edilmesini âmirdir.

Bu kanun üzerine müessese modern bir şekilde Ankarada kurulmuştur.

Bu müessesede :

1) Halk hıfzıssıhha şeraitinin islâh ve inkişafına hâdim her nevi fennî taharriyat ve tetkikat.
2) Sıhhat Vekâletince tevdi edilecek sıhhî ve fennî mesaili rüyet ve tahlilleri icra.
3) Memleket için lüzum olan aşı ve seromları ihzar.
4) Hariçten gelen mümasil müstahzarat vesair hayatî terkibatın kontrollarını ifa.
5) Umumî, içtimaî ve intanî hıfzıssıhhaya müteallik sair mesai ile iştigal.
6) Resmi daireler ve belediyelerle hakikî ve hükmî eşhas tarafından, ihtisas ve salâhiyeti dahilinde fennî meseleler hakkında vuku bulacak talep ve müracaatlar üzerine rey ve mütalâasını beyan eder.

Memurini sıhhiye ile sair tabiplerin umumî ve içtimaî hıfzıssıhhaya ait tekemmül tedrisatı da müesseseye merbut Hıfzıssıhha Mektebinde yapılır.

Müessese, Kimya, Bakteriyoloji, Vaksinoloji, Serom ihzarı, Farmakoloji, gibi müteaddit şubelere ayrılmıştır. Ve her şubenin dahi tali taksimleri vardır.

Bu şubelerin gördükleri vazifeler ve memlekete yaptıkları hizmetler şunlardır :

1. — Kimya Tahlili Şubesi:

Memleketin her tarafından gönderilen gıdaya, meşrubata ve sanayie ait çeşitli maddeleri tahlil etmekle beraber gerek dahilde yapılmış ve gerekse hariçten gelmiş bilcümle kimyevî müstahzaratı tahlil ve kontrol eder.

Halka ait kan, idrar gibi hayati taamüllerde yapıldığı gibi memlekete mütehassıs kimyager yetiştirmek vazifesini de üzerine almıştır.

Bu şubenin ilk teessüsünden bugüne kadar her sene başardığı işlerin rakamları ağağıdadır:

Bu şubenin istihsal ettiği aşıların miktarı şunlardır :

1930	senesinde	154,500	kilo
1931	»	698,375	»
1932	»	1849,345	»
1933	»	2065,900	»
1934	»	2028,560	»
1935	»	2591,560	»
1936	»	2474,130	»
1937	»	4232,800	»

İstihsal edilen bu aşılardan sevkedilen miktar :

1930	senesinde	119,800	kilo
1931	»	493,365	»
1932	»	1831,000	»
1933	»	1933,150	»
1934	»	1951,300	»
1935	»	2404,550	»
1936	»	2326,050	»
1937	»	3965,500	»

Bu aşılar meccanî olarak gönderilir, ve tutarı (300,284) liradır.

B) Serom kısmı:

1932 senesinde (24) beygirle faaliyete geçen bu kısım seneler geçtikçe istihsalini arttırmış ve bu fazlalık memleketi hariçten serom idhalinden müstağni kılmıştır.

Bu kısımda istihsal edilen seromlar şunlardır:

Difteri	seromu
Tetanoz	»
Dizanteri	»
Menengogok	»
Kızıl	»
Sterpteko	»
Pnömokok	»
Perfengens	»
İstolitik	»
Vibriyon septik	»
Odemansis	»
Tülaremi	»
Hemoletik	»

Serom istihsal miktarı senelere göre şöyledir :

1930	senesinde	12,000	kilo
1931	»	150,434	»
1932	»	191,205	»
1933	»	185,250	»
1934	»	245,870	»
1935	»	276,190	»
1936	»	486,130	»
1937	»	644,315	»

İstihsal edilen bu miktar seromlardan sevkedilen miktar :

1930	senesinde	2,675	kilo
1931	»	143,555	»
1932	»	163,015	»
1933	»	184,370	»
1934	»	202,110	»
1935	»	246,445	»
1936	»	264,300	»
1937	»	537,300	»

Bu seromlardan pek az mikdarı ücret mukabili, kısmı küllisi ise meccanen memleket ihtiyacına sarfedilmiştir. Bu seromların tutarı (43,594.—) liradır.

Ç) Kuduz aşısı kısmı :

Kuduz aşısını memleketin her tarafına göndermek ve neticeten hastaların müesseesye gönderilmesine ihtiyaç bırakmamak için birer kuduz kısmı vardır. Bu kısımda istihsal edilen kuduz aşısı diğer bakteri aşıları gibi muayyen ambalâjlarda memleketin muhtelif yerlerinde tesis edilmiş olan (Kuduz aşısı tedavi istasyonu) na sevkedilir. 1933 senesinde (26) istasyonla iş gören bu şube bugün (38) istasyona kadar yükselmiş, gerek istihsal ettiği aşı ve gerekse aşı tatbik edilen insan miktarı çoğalmıştır.

Bu şube ayni zamanda Ankara ve civarının kuduz aşısı istasyonu vazifesi görerek hastaları ayakta tedavi eder.

Faaliyette olan aşı istasyonları :

1933	senesinde	26	istasyon
1934	»	28	»
1935	»	30	»
1936	»	36	»
1937	»	38	»

Kuduz aşısı istihsali için kullanılan tavşan adedi:

1933	senesinde	57	tavşan
1934	»	159	»
1935	»	316	»
1936	»	886	»
1937	»	1215	»

Şubece istihsal edilen aşılardan sevkedilen miktar :

1933	senesinde	41,000	kilo
1934	»	93,850	»
1935	»	134,700	»
1936	»	160,350	»
1937	»	174,800	»

Bu şubede ağır kuduz vakalarında aşı tesirini teshil maksadile ayrıca (kuduz seromu) da istihsal edilmiştir.

Bu aşıların tutarı (12,094) liradır.

D) Çiçek aşısı kısmı :

1934 senesinde (İstanbul Telkihhanesi) nin lâğvile müesseseye geçen bu kısımda memleketin çiçek aşısı ihtiyacı tamamen karşılanacak miktarda aşı istihsalâtı yapılmaktadır. Her sene vasati olarak (250) dana bu aşının istihsali için sarfedilir.

Bu kısımda istihsal edilen aşı miktarı:

1934	senesinde	2,691,100	kişilik
1935	»	3,290,712	»
1936	»	3,460,913	»
1937	»	2,766,802	»

Tamamen meccani olarak tevzi edilen bu miktar çiçek aşısının kıymeti (305,238.—) liradır.

B. C. G. aşısı :

Müessesede hazırlanan aşılar arasında yeni doğan çocukları veremden korumak için bir de (Calmette) in B. C. G. aşısı vardır. Bu aşı doğan çocuklara bir haftaya kadar tatbik edildiği takdirde (ağızdan) çocukları veremli muhitte verem olmaktan korur. Bu aşı daima istenildiği zamanda hazırlanacağından hekim tarafından talep vuku buldukça en kısa bir zamanda istenilen mahalle bu aşıdan gönderilir.

1931	senesinde	2	Doz
1932	»	15	»
1933	»	31	»
1934	»	20	»
1935	»	17	»
1936	»	17	»
1937	»	17	»

Sevkedilen aşı miktarının azlığı bu aşıya karşı fazla alâka olmadığını göstermektedir. Temenni olunur ki bu aşıdan istifade edilmek fırsatı kaçırılmasın ve her tarafa yayılsın.

E) Kontrol kısmı :

Bu kısımda müessesece istihsal edilen aşı ve seromlarla diğer müstahzaratın kıymet ve safiyet bakımından kontrolleri yapılır. Aynı zamanda mem-

leket haricinden gelen ve memleket dahilinde yapılan ticarî aşı ve seromların kıymet bakımından kontrolleri burada yapılır.

F) Mutbak kısmı :

Müessese mesaisinin belkemiğini teşkil eden bu kısımda bütün şubelerde kullanılan malzemenin takimi ve mikrop üretmeğe mahsus gıdaî vasıtalar hazırlanır. Tamamen otomatik ve buharla işleyen bu şubenin cihazlarile senevî (4000) kilo et suyu ile jeloz yapılır. Bunlardan başka her sene (500) kadar hususî vasatlar da yapılır.

G) Antijen kısmı :

Müessesece istihsal edilecek aşı ve seromlarda kullanılan toksin ve anatoksinlerle anaropların hazırlandığı bu kısım müessesenin en ehemmiyetli bir özünü teşkil eder.

Müstahzarat kısmı :

Muhtelif mütehassısların nezaret ve kontrolleri altında yapılan Türk müstahzarları mahiyet itibarile ecnebî müstahzarata mümasil olmakla beraber fiyatları onlarla kıyas kabul etmiyecek derecede ucuzdur.

Gımza boyası, frengi teamülü için Wasserman, Kahn, Maynike, Zaks antijenleri müessesede yapılır. Kudretleri kontrollü ve fiyatları pek ucuzdur.

H) Fennî ahırlar kısmı :

Müessesenin kuruluşu ile beraber vücudüne ihtiyaç olan fennî ahırlar serom heygirlerile tecrübe hayvanlarının muhafaza ve yetiştirilme işi bir mütehassıs Baytar Bakteriyoloğun nezaretine bırakılmıştır.

1932 senesinde (24) yerli kadana ile çalışan ahır kadrosuna son iki sene içinde (60) kadana daha ilâve etmek lüzumu hâsıl olmuştur.

Bunlardan başka diğer tecrübe hayvanlarının cinsleri muhtelif olmakla beraber tavşan, kobay, fare sarfiyatının vasatî senelik miktarı (3000) adedini bulur. Bütün tecrübe hayvanlarının müessesede üretilmesi için hususî tertibat yapılmıştır. Müessesede mevcut tecrübe hayvanlarının cinsleri şunlardır :

Tavşan, kobay, fare, dana, koyun, keçi, köpek, güvercin, tavuk, beç tavuğu, kurt, baykuş, kurbağa, tarla faresi, cerbuas, kirpi. kokarca, kaz, ördek, kaplumbağa, tilki vesaire.

4. — Biyoloji tetkikat ve imalât şubesi (Farmakodinami)

Bu şubenin müessesede ancak iki senelik bir mazisi vardır.

Farmakodinami şubesi memleket dahiline girecek veyahut memleket dahilinde yapılmış bütün hayatî müstahzaratı kontrol etmekle mükelleftir. Ayni zamanda memleket mahsulâtının ilmî tetkikatını ve bazı biyolojik maddelerin imkânlarını da tetkik etmektedir.

Bu şubenin iki senelik mesaisi şudur:

1 — Müstahzarat kontrolü

	1936	1937
a) Yerli müstahzarat	34 adet	229 adet
b) Ecnebî müstahzarat	31 »	135 »

2 — Zehirlenme vakaları ve zehir bakımından gıda maddeleri	15	adet	33	adet
3 — Adlî araştırmalar	10	»	8	»
4 — Uyuşturucu maddeler	00		35	»
5 — Sınaî ve muhtelif muayeneler	6	»	18	»

Bu şube iki senelik kısa bir zamanda memleket mahsulü olan kannabis nebatının tetkiki, Haşhaş yağlarının tetkiki, Zehirli balların tetkiki, Portakal, limon, marul, ve lahanalarda (c) vitamini ve ayni zamanda akonit kolloitleri biyolojik araştırması gibi ilmî tetkikatla beraber (İnsülin) imal imkânlarının tetkikile meşgul olmuştur.

Bu şubede hayatî maddelerin kontrol ve tetkiki bazan (6) ay gibi bir zamana ihtiyaç gösterir.

İlmî neşriyat.

Müessesenin son iki sene zarfındaki ilmî neşriyatı şunlardır:

1 — Aşılarla tedavi	(Prof. Dr. Gotschlich)	
2 — Verem mikrobonun filtran şekli	(Prof. Dr. Server Kâmil Tokgöz)	
3 — Mücrim çocuklarda sıhhî tedbirler	(»	» » » » »)
4 — Çocuklarda akıl hıfzıssıhhası	(»	» » » » »)
5 — Mektep hıfzıssıhhası	(»	» » » » »)
6 — Tülaremi hakkında tetkik	(Prof. Dr. Server Kâmil Tokgöz-Dr. S. Bilâl)	
7 — Sütlerde verem basili ile bank basili araştırılması	(»	» » » » »)
8 — Ayranda tifo basilinin mukavemeti	(»	» » » » »)
9 — Tetanoz anatoksini ile burun ve cilt yolu ile muafiyet tecrübeleri.	(»	» » » » »)
10 — Muafiyet istihsalinde ecnebî madde zerkinin ehemmiyeti	(»	» » » » »)
11 — Lanolinle anrobe edilmiş dizanteri toksini ile fevki muafiyet tecrübeleri.	(»	» » » » »)
12 — Müşterek fevki muafiyet tecrübesi	(»	» » » » »)
13 — Türkiyede Anofeller	(Dr. Mahmut Sabit)	
14 — Pirinç ekimi ve sıtma	(Dr. Collens)	
15 — Öjenism	(Prof. Dr. Server Kâmil Tokgöz)	
16 — İmmino - şimi	(»	» » » » »)

TIBBî - İÇTİMAî YARDIM İŞLERİ

Vekâletin hastane ve dispanserlerde tıbbî yardım işleri; verem sanatoryomu, verem mücadele dispanserleri, doğum ve çocuk bakımevleri gibi müesseselerdeki içtimaî yardım işleri Cümhuriyet devrinde seneden seneye inkişaf ve teraki etmektedir.

İçtimaî yardım müesseselerinin bir kısmı devlet büdçesinden tahsisatını almakta ve doğrudan doğruya Vekâlete merbut bulunmaktadırlar. Diğer bir kısmı vilâyetlerin hususi büdçeleri tahsisatı ile idare olunmaktadırlar. Bu müesseselerden bir kısmı da belediye tahsisatı ve belediye hekimleri ile icrayi faaliyet etmektedirler.

Bütün içtimaî yardım müesseselerinin 15 yıllık Cümhuriyet devrindeki faaliyeti aşağıdaki yazılar ve cetvellerden pek kolaylıkla anlaşılmaktadır.

İSTANBUL ÇOCUK HASTAHANESİ

Çocuk hastalıklarının tedavisine mahsus olup müteaddit paviyonlardan müteşekkil bulunan bu hastahanenin idaresi tanzim ve tensik edilerek şimdiye kadar birçok mahalleri tamir ettirilmiş, âlât ve malzeme ve sıhhî tesisat noksanları ikmal edilmiştir.

Halen kadrosu 150 si çocuklara mahsus ücretsiz ve 30 zu da büyüklere mahsus ücretli olmak üzere 180 yatak olup mesaisi aşağıda gösterilmiştir:

Yılı	Yatırılarak tedavi olunan	Ayakta tedavi olunan	Yekûn	Lâboratuvar ve Rontken
1924	1594	—	1594	—
1925	1818	12913	14731	2771
1926	1593	14091	15684	2886
1927	1439	13738	15167	2935
1928	1458	14790	16248	2519
1929	1821	22984	24805	5079
1930	1845	19736	21581	5900
1931	2029	18145	20174	10500
1932	2305	20220	22525	7268
1933	1257	23101	24358	13462
1934	3075	22744	25819	10180
1935	3142	18706	21848	22027
1936	3415	22978	26393	12479
1937	3239	37103	40342	13896

NÜMUNE HASTAHANELERİ

Bu hastahaneler ilk olarak 1924 senesinde Ankara, Erzurum, Diyarbakır, Sivasda ve sonra da 1936 senesinde Haydarpaşada açılmışlardır.

Bunların kadrolarına göre müteaddit şubeleri havi bulunmaları ve muhtelif muayene ve tedavi vasıtalarına malik olmaları sayesinde memleketin umumî sıhhatinde pek ziyade hizmet görmüşlerdir.

Ankara Nümune Hastahanesi ilk açıldığında Vilâyet İdarei Hususiyesine ait eski hastahane binasında mesaisine başlamış ve o tarihten bugüne kadar burada pek çok tamirler ve değişiklikler yapılarak muktazi âlet ve malzemesi de tamamen temin edilmiş ve yeniden olmak üzere bir poliklinik dairesi,

rontken ve bakteriyoloji lâboratuvarları, banyo ve saire mahalleri, 50 yataklı bir paviyon ve ayrıca büyük ve mükemmel bir paviyon yaptırılarak yatak mevcudu 400 ze çıkarılmıştır.

Diğer nümune hastahaneleri içinde icap eden yeni tadilât ve inşaat yapılmış ve sıhhî tesisatları, alât ve edevatı da ikmal edilmiştir.

Halen faaliyette bulunan (5) nümune hastahanesinin yatak adedi 925 olup umumî çalışmaları aşağıda gösterilmiştir:

Yılı	Yatırılarak tedavi olunan	Ayakta tedavi olunan	Yekûn	Lâboratuvar ve Rontken
1924	3278	—	3278	—
1925	4791	10651	15442	1597
1926	4235	15496	19731	6501
1927	4537	16050	20587	5331
1928	4997	22727	27724	7815
1929	5466	30712	36178	12189
1930	5994	36358	42352	14142
1931	6004	48448	54452	18336
1932	5756	56652	63408	20503
1933	7151	66822	73973	21111
1934	10415	100985	111400	26569
1935	12018	116123	128141	33542
1936	16382	193488	209870	66811
1937	18014	232407	250421	78048

Zonguldak Hastahanesi :

Evvelce de mevcud iken 1924 senesinde Vekâlet Bütçesine idhal edilen bu hastahanenin idaresi tanzim ve binasının tamir edilerek alât ve malzeme noksanları ikmâl ve rontken temin edilerek muntazam bir hastahane haline getirilmiştir.

1924 senesinde 50 yatak olan kadrosu tedricen arttırılarak 70 e çıkarılmıştır.

Mesaisi aşağıda gösterilmiştir :

Yılı	Yatırılarak tedavi olunan	Ayakta tedavi olunan	Yekûn	Lâboratuvar ve Rontken
1924	598	—	598	—
1925	701	67	768	15
1926	523	69	592	74
1927	376	173	549	113
1928	568	272	840	401
1929	687	291	978	573
1930	774	183	957	485
1931	777	161	938	821

Yılı	Yatırılarak tedavi olunan	Ayakta tedavi olunan	Yekûn	Lâboratuvar ve Rontken
1932	815	725	1540	1278
1933	1031	1531	2562	966
1934	1223	3203	4426	1730
1935	1374	2443	3817	6456
1936	1528	3661	4889	2381
1937	1733	4432	6165	4212

Akliye ve Asabiye Hastahaneleri :

Deliler ve ruhî malûller ile asabî hastalıkların kabul, tedavi ve muhafazasına mahsus olan bu müesseseler İstanbul, Manisa ve Elazığda olmak üzere üç tane olup bunlardan Manisa ve Elâzığdaki 1926 senesinde açılmışlardır.

İstanbuldaki ise eskiden Toptaşı Bimarhanesi denilen dar ve karanlık, gayri sıhhî bir binada bulunmakta iken 1926 senesinde buradan kaldırılarak Bakırköyünde kâin mevkiai geniş ve havadar bulunan ve müteaddit paviyonlardan mürekep olan Reşadiye kışlalarına nakledilmiştir.

Bu paviyonlarda birçok tadilât, tesisat ve tamirat yaptırılarak eşya ve malzeme noksanları tamamlanarak muntazam ve mükemmel bir Emrazı Akliye ve Asabiye Hastahanesi vücude getirilmiş ve o sene 600 den ibaret bulunan kadrosu tedricen arttırılarak hâlen 2000 e çıkarılmıştır.

Manisa ve Elâzığda 50 şer yatak üzerinden açılan hastahanelerin ise yatak adetleri tedricen arttırılarak Manisadaki 110 a, ve Elâzığdaki 140 a iblâğ edilmiştir.

Mesaileri aşağıda gösterilmiştir :

Yılı	Yatırılarak tedavi olunan	Ayakta tedavi olunan	Yekûn	Lâboratuvar ve Rontken
1924	720	—	720	—
1925	1646	898	2544	1059
1926	935	855	1790	2068
1927	1097	1203	2300	1386
1928	1154	1057	2211	2249
1929	2184	892	3076	3012
1930	2426	2192	4618	4137
1931	2687	2402	5089	3620
1932	2939	1919	4658	4293
1933	3432	2138	5580	6373
1934	4109	5057	9166	9030
1935	4397	7187	11584	9236
1936	4659	6800	11459	10246
1937	4470	7065	11535	10890

Heybeliada Verem Sanatoryumu :

Bu müessese memleketimizde ilk açılan sanatoryum olup birçok verem-

liler üzerinde şifa verici bir iklime malik olduğu müşahede ve tecrübe ile sabit olan Heybeliadanın en lâtif ve ferahlı bir mevkiinde olmak üzere 1924 senesinde vücude getirilmiştir.

Mahallinde mevcut ve pek harap bir nekahathane binası müesseseye tahsis edilerek burada yeni birçok tamirat, tadilât inşaat, tesisat yaptırılmış, teçhizat ve levazımatı hazırlanarak 1 Teşrinisani 1924 tarihinden itibaren 50 yatak üzerinden faaliyete başlamıştır. Bundan sonra gerek mahal ve gerek bina ve tesisat itibarile tevsi ve tekemmülüne çalışılarak ve yeniden olmak üzere kârgir ve her türlü tesisatı haiz üç tane büyük ve mükemmel hastahane paviyonu yaptırılarak bütün teçhizat ve levazımatı tamamlanmış, bu suretle yatak adedi hâlen 250 ye çıkarılmıştır. Mesaisi aşağıda gösterilmiştir:

Yılı	Yatırılarak tedavi olunan	Lâboratuvar ve Rontken
1924	17	—
1925	132	747
1926	122	1911
1927	95	1405
1928	94	1457
1929	128	1635
1930	136	3189
1931	195	4824
1932	191	4230
1933	364	8900
1934	490	9798
1935	566	10305
1036	625	12963
1937	628	13392

Emrazı Sariye ve İstilâiye Hastahaneleri :

Bulaşık hastalıklardan tecrit ve tedavisi için birisi Haydarpaşada 110 yataklı ve diğeri İzmirde 50 yataklı olmak üzere iki Emrazı Sariye ve İstilâiye hastahanesi açılmış ve bunlardan Haydarpaşa hastahanesinden (85) ve İzmirden (35) yatak açık veremlilerin kabul ve tedavisine tahsis olunmuştur. Bu hastahanelerin mesaileri aşağıda gösterilmiştir:

Yılı	Yatırılarak tedavi olunan	Ayakta tedavi olunan	Yekûn	Lâboratuvar ve Rontken
1924	792	—	792	—
1925	804	—	804	—
1926	724	—	724	—
1927	856	—	856	—
1928	817	—	817	4388
1929	837	—	837	6540
1930	904	—	904	11021

1931	1072	661	1733	10957
1932	1303	3991	5294	11201
1933	1292	3647	4939	9821
1934	1370	6482	7852	10949
1935	1439	6686	8125	13763
1936	1751	7060	8811	16807
1937	1744	7736	9480	17698

Muayene ve Tedavi Evleri :

Bu müesseseler hastahanesi olmıyan mahallerin sıhhî ihtiyaçlarının mümkün mertebe temini maksadile 1924 senesinde beheri (5) yataklı olmak üzre (150) tane ve 1936 yılında bunlara ilâveten keza (5) şer yataklı olmak üzere (20) tane daha açılmıştır.

Vazifeleri ve idareleri hakında hususi bir talimatname yapılmıştır. Bu-relara müracaat eden bütün hastaların muayene ve tedavileri ücretsiz olarak yapılır. Ve mühtaç olanların ilâçları da meccanen verilir.

Bunların mesaisi aşağıda gösterilmiştir :

Yılı	Muayene ve tedavi evi adedi	Yatakta tedavi	Ayakta tedavi
1924	150	1203	24,800
1925	150	3690	170,672
1926	150	1270	249,993
1927	150	998	285,727
1928	150	662	213,663
1929	150	277	205,072
1930	150	2582	346,549
1931	150	310	193,045
1932	150	419	179,614
1933	150	367	122,800
1934	150	249	135,091
1935	150	196	153,710
1936	170	347	152,394
1937	170	359	170,229

Doğum ve Çocuk Bakım Evleri :

Bu müesseseler doğumdan evvel ve doğumdan sonra annelerde zuhura gelen ve süt çocuğu devresindeki çocuklarda vukua gelen vefiyata karşı 1926 ve 1929, 1930, 1931, 1933 senelerinde açılmışlardır.

Hâlen Ankara, Konya, Adana, Balıkesir, Malatya, Kars, Van, Erzurum, Çorum'da olmak üzere (9) Doğuv ve Çocuk Bakım Evi mevcut olup buralara, gerek doğururken güçlük çeken veya bir ârızaya uğrayan, ve gerek tabiî surette doğuracak olan gebe kadınlarla hasta süt çocukları tamamen ücretsiz olarak yatırılır ve tedavi olunurlar.

Ayni zamanda annelere ve ileride anne olacak genç kızlara müesse-

selerin mütehassıs tabipleri tarafından süt çocuklarının fenni olarak beslenmesi ve bakılıp büyütülmesi ve hastalıklardan korunulması ve gebelik esnasında vukuu melhuz ârızalara karşı yapılması lâzımgelen tedbirler hakkında konferanslar verilir. Bunların mesaileri aşağıda gösterilmiştir:

Yılı	KADIN		ÇOCUK	
	Yatırılarak tedavi	Ayakta tedavi	Yatırılarak tedavi	Ayakta tedavi
1926	161	1,930	51	6,397
1927	366	2,957	68	8,345
1928	460	2,864	59	6,471
1929	605	4,707	86	8,124
1930	1161	7,671	88	14,363
1931	1944	9,538	290	22,177
1932	2370	11,816	292	22,168
1933	2720	12,461	323	26,066
1934	3236	14,206	454	33,743
1935	3725	16,971	519	34,242
1936	4703	20,556	749	35,140
1937	4971	22,275	1013	44,294

İstanbul Gureba Hastahanesi :

Vakıflar idaresine ait olan bu hastahane 1924 senesinde tahsisatı gene Vakıflar idaresinden temin edilmek üzere fennî idaresi Vekâletimize tevdi edilmiş ve bu tarihten itibaren idari işleri yeniden tanzim ve islâh edilerek ve bina cihetile birçok esaslı tamir ve değişiklikler ile elektrik ve kalörifer tesisatı yapılarak ve noksan bir halde olan alât ve malzemesi ve bilhassa rontken vesair teçhizat ve tesisatı ikmal edilerek yatak adrosu 200 den 250 ye çıkarılmıştır. Mesaisi aşağıda gösterilmiştir:

Yılı	Yatırılarak tedavi olunan	Ayakta tedavi olunan	Yekûn	Lâboratuvar ve Rontken
1924	2890	5668	8558	4523
1925	2580	8298	10878	2498
1926	2828	6910	9738	6191
1927	2234	9523	11757	7268
1928	2984	1218	4202	6279
1929	3090	16638	19728	8651
1930	3154	15926	19080	11562
1931	3250	17755	21005	13362
1932	3280	24185	27465	8028
1933	3198	23336	26534	7311
1934	3763	34058	37821	31383
1935	3969	33904	37864	36215
1936	4598	38674	43272	50265
1937	5183	41936	47119	60072

Belediye Hastahaneleri ile Doğum ve Çocuk Bakım Evleri :

Cümhuriyetin ilânından evvel Belediyelere ait hastahaneler adedi 6 ve yatak adedi 635 iken, Cümhuriyetin ilânından sonra miktarları muntazaman artmış ve 1937 yılında aşağıda görüleceği veçhile 19 adet ve 1247 yatak adedine baliğ olmuştur.

Ayrıca iki yerde biri 40 diğeri 10 yataklı olmak üzere iki Doğum ve Çocuk Bakım Evi açılmıştır.

Hastahaneler :

Senesi	Adet	Yatak adedi	Yatakta tedavi	Ayakta tedavi	Yekûn
1923	6	635			
1924	8	855			
1925	11	891			
1926	11	895			
1927	13	996			
1928	14	1021	12,188	30,774	42,962
1929	14	1009	12,746	30,670	43,416
1930	17	1174	12,810	34,689	48,499
1931	16	1154	15,625	27,285	72,910
1932	16	1159	14,600	66,959	81,559
1933	17	1197	15,757	84,625	100,382
1934	19	1227	17,121	126,324	143,445
1935	19	1237	17,213	145,483	162,696
1936	19	1227	18,004	159,853	177,857
1937	19	1247	18,193	177,075	195,268

Doğum ve Çocuk Bakım Evleri :

Senesi	Adet	Yatak adedi	Yatakta tedavi	Ayakta tedavi	Yekûn
1933	1	50	365	1171	2136
1934	1	50	911	10431	11342
1935	1	40	983	5845	6828
1936	2	50	1058	5671	6729
1937	2	50	1118	6208	7526

Süt Çocuğu Muayene ve Müşavere Evleri :

Umumî Hıfzıssıhha Kanununun 162 inci maddesi mucibince nüfusu on binden ziyade olan Belediyelerin açmakla mükellef bulunduğu Süt Çocuğu Muayene ve Müşavere Evleri mesaisi olup buralarda; mütehassıs tabip tarafından sağlam çocukların muntazam neşvünemalarını takip ve buna mâni olacak âmillerle mücadele olunur. Ve keza bu çocuklarda zuhur edecek sarî ve gayri sarî hastalık ve ârızaları tedavisile iştigal edilir.

Mesaileri aşağıda gösterilmiştir:

Senesi	Adet	Muayene ve tedavi edilen çocuk adedi
1932	1	71
1933	1	2131
1934	2	1021
1935	4	2922
1936	4	6771
1937	3	7888

Belediye Hastahane, Doğum ve Çocuk Bakım Evleri, Dispanser, Süt Çocuğu Muayene ve Müşavere evlerinden başka (820) mevcutlu (4) Düşkünlerevi ile (160) mevcutlu (2) çocuk yuvası mevcut olup buralarda himayeye mühtaç âcizler ile kimsesiz çocuklar himaye edilmekte ve barındırılmaktadır.

Hususî Hastahaneler Mesaisi :

Hakii ve hükmî şahıslara ve sürekli işçi çalıştıran müesseselere ait hastahane, dispanser vesair sağlık yurtlarının açılma, kapanma, şartları, mesai ve faaliyetleri 24/5/1933 tarih ve 2219 sayılı Hususî Hastahaneler Kanunu ile buna bağlı Nizamname hükümleri dairesinde takip ve mürakabe olunmaktadır. Mesaileri aşağıda gösterilmiştir:

Senesi	Adet	Yatak adedi	Yatakta tedavi	Ayakta tedavi	Yekûn
1923	32	2402	—	—	—
1924	36	2436	—	—	—
1925	40	2566	—	—	—
1926	52	2857	9790	39709	49499
1927	52	2918	13280	54250	67530
1928	57	3028	13435	33873	47308
1929	60	3162	12350	64840	77190
1930	61	3072	15904	111460	127360
1931	61	3284	16242	161960	178202
1932	60	3311	16872	166587	183459
1933	59	3295	17165	69445	86610
1934	49	3141	15736	104041	119777
1935	44	2546	15023	45428	60451
1936	46	2336	17327	120225	137652
1937	54	2566	21371	134489	158860

Hususî İdareye ait Sıhhat Müesseseleri :

Vilâyet merkezlerinde Hususî İdare bütçelerinden tefrik edilen tahsisatlarla tesis ve idare olunan hastahanelerin addi, Cümhuriyetin ilânı tarihinde 45 ve yatak adedi de 2450 den ibaret bulunmakta idi.

Bu müesseselerin adedi ve yatak adetleri Cümhuriyetin ilânını müteakıp artmış, hastahane adedi 76 ya baliğ olmuş ve yatak mevcutları da 3174 ü bulmuştur,

Vilâyetlerce tesis edilen bu hastahanelerin 1924 - 1929 senelerinde 19301 1937 senelerine nazaran adeden daha çok olduğu görülmekte ise de, bu fark, 1924 - 1929 senelerindeki hastahanelerden bir kısmının Belediyeler idaresine geçmiş ve bir kısmının da binalarının hastahane ittihazına elverişli bulunmamaları hasebile Dispanser haline ifrağ edilmiş bulunmalarından ileri gelmiştir.

Cümhuriyetin ilânından evvel noksan kadro ve teçhizatlarla çalışan bu sıhhat müesseselerinin, Cümhuriyetin ilânından sonra fennin terakkiyatına ve icaplarına göre bina, kadro ve teçhizatları, Vilâyet Hususî İdarelerinin varidatlarının müsaadesi nisbetinde tevsi ve islâh edilmiş ve edilmekte bulunmuştru. Diğer cihetten hastahanelerin adet ve yatak adetleri de ihtiyaca göre arttırılmaktadır.

(1) numaralı tabloda görüleceği veçhile 1926 senesinde yatakta ve ayakta olmak üzere cem'an 33,709 hasta tedavi edilmisken, müteakip senelerde faaliyetleri muntazaman artmış ve 1937 yılı içinde 431,483 hasta muayene ve tedavi edilmiş bulunması da sıhhat müesseselerimizin Cümhuriyet rejimi altında halk sağlığının korunmasına ve hastalarının tedavisine ne kadar meşkûr faaliyet ve mesaide bulunmuş olduğuna en büyük bir delil teşkil eylemektedir.

Bugün Devlete ait hastahanesi bulunmayan Vilâyet merkezlerile, nüfusu ziyade olan bir kısım kazalarımızda, birer Memleket veya Belediye hastahaneleri mevcuttur.

Cümhuriyetten evvel hastahane ittihazına elverişli olmıyan gayri sıhhî binalarda faaliyette bulunan bu müesseselerin çoğu tedricen islâh edilmiş ve bir kısım yerlerde sıhhî projeleri Vekâletimizce tertip ve tesbit ve plânları Nafia Vekâletince ihzar olunarak yeniden temiz ve asrî binalar vücude getirilmiştir. Bu suretle memleketin her tarafı yer, yer asrî ve medenî sıhhat müsseselerile bezenmektedir.

Halkımızın fikrî seviyesi yurdun her köşesinde şayanı memnuniyet derecede yükselmiş olduğundan her sene birçok vilâyetlerimizde mevcutlara ilâveten Dahili hastalıklar, Harici hastalıklar, Sarî hastalıklar vesaire gibi hususî hastahane, paviyonları inşa ettirilmekte olmakla beraber bu müesseselerin sabit fennî teçhizat ve tesisat hususları da temin ve takviye olunmaktadır. Binaenaleyh Cümhuriyetin feyzi ile mevcut müesseselerimiz her gün artan verimli bir mesaiye mazhar olmakta ve tekâmül seyirleri takip eylemektedir.

Hususî İdareye ait Vilâyet Hastahanelerinde Tedavi Görenler :

Tablo : (1)

Senesi	Adet	Yatak adedi	Yatakta tedavi	Ayakta tedavi	Yekûn
1923	45	2450	,—	,—	,—
1924	76	3174	,—	,—	,—

Senesi	Adet	Yatak adedi	Yatakta tedavi	Ayakta tedavi	Yekun
1925	79	3345	,—	,—	,—
1926	81	3509	17,700	16,009	33,709
1927	78	3375	22,661	45,333	67,994
1928	72	3320	24,851	50,286	75,137
1929	63	3245	37,117	116,765	153,882
1930	68	3187	54,605	164,381	218,986
1931	69	3255	50,562	218,366	268,928
1932	69	3098	54,318	264,382	318,700
1933	69	3178	57,570	299,398	356,968
1934	70	3320	62,301	351,547	413,848
1935	70	3393	63,468	374,318	437,786
1936	71	3590	70,025	308,366	378,391
1937	71	3630	74,033	357,450	431,483

Cümhuriyet devrinde yeniden inşa edilen, inşaatı bitmek üzere olan ve inşaatına başlanmış ve başlanmak üzere plân ve projeleri ihzar edilmiş ve edilmekte olan sıhhat müesseselerinin isimleri (2, 3, 4, 5, 6, 7,) numaralı tablolarda arzdilmiştir.

Tablo : (2)

Cümhuriyetin İlânından Sonra İnşa Edilen Hastahaneler :

Yatak adedi		
100	Konya Memleket Hastahanesi	
100	Manisa » »	
50	Kütahya » »	
50	Yozgat » »	
40	Tokat » »	
50	Çanakkale » »	
50	İçel (Mersin) Memleket Hastahanesi	Hariciye paviyonu
25	» » » »	Emrazı Sariye »
25	» » » »	» Dahiliye »
25	Antalya » »	» Hariciye »
25	Van Memleket Hastahanesi	
25	Kırşehir » »	
50	Ağrı » »	
25	Ordu » »	
25	Amasya » »	Emrazı Hariciye paviyonu
25	Eskişehir » » »	» »
25	Niğde » » »	» »
25	» » »	Dahiliye »

25	Bilecik Memleket Hastanesi	Emrazı Dahiliye Pavyonu
25	» » »	» Hariciye »
25	Bursa » »	» Sâriye »
20	İzmir » »	Hemşireler ikameti için paviyon
25	Kocaeli » »	Emrazı Hariciye Pavyonu
25	Samsun » »	Emrazı İntaniye Pavyonu
20	» » »	İdare paviyonu
25	» » »	Emrazı Sariye paviyonu

Tablo : (3)

İnşaatı Bitirilmek Üzere Olan Hastahaneler :

45	Kastamoni Memleket Hastahanesi
25	Denizli Memleket Hastahanesi Emrazı Dahiliye paviyonu
20	Gümüşane Memleket Hastahanesi
25	Çorum Memleket Hastahanesi Emrazı İntaniye paviyonu
50	Malatya Memleket Hastahanesi
25	Aydın Memleket Hastahanesi Emrazı İntaniye paviyonu
40	Burdur Memleket Hastahanesi
20	Çankırı Memleket Hastahanesi Hariciye paviyonuna kat ilâvesi
40	Erzurum Cild ve Zührevive Hastahanesi

Tablo : (4)

Temeli Atılan Hastahaneler :

Yatak adedi	Temel atma tarihi	
50	19/5/1938	Giresun Memleket Hastahanesi
100	23/4/1938	İzmir Çocuk Hastanesi
80	29/10/1937	Elâzığ Memleket Hastanesi
50	2/5/1938	Bolu Memleket Hastahanesi
100	30/4/1938	Afyon Memleket Hastahanesi
20	14/3/1938	Balıkesir Doğum ve Çocuk Bakımevi

Tablo : (5)

Projeleri İhzar Edilmekte Olan Hastahaneler :

Yatak adedi	
120	Adana Memleket Hastahanesi
50	Erzincan » »
50	Kars Memleket Hastahanesine paviyon ilâvesi
50	Kayseri Memleket Hastahanesi
25	Mardin » »
40	Muğla » »
25	Konya Akşehir Belediye Hastahanesi
25	Ordu Mes'udiye Memleket Hastahanesi

Tablo: (6)

Cümhuriyetin İlânından Sonra Yapılan Dispanserler :

1 — İstanbul Verem dispanseri
2 — Seyhan Adana Verem dispanseri
3 — İçel Mersin Verem dispanseri
4 — Kütahya Emed dispanseri
5 — Kütahya Gediz dispanseri
6 — İstanbul Samandra dispanseri
7 — İçel Mersin dispanser binasına kat ilâvesi
8 — Erzincan tephirhanesi
9 — Samsun tephirhanesi

Tablo : (7)

İnşa Edilmekte Olan Dispanserler :

1 — Yozgat Terzilihamam dispanseri
2 — Kastamoni Tosya dispanseri
3 — Bingöl dispanseri
4 — Çorum İskilip dispanseri
5 — Çorum Osmaniye dispanseri
6 — Muş dispanseri

Hususî İdare ve Belediye Dispanserleri :

Hastahanesi ve Umumî Müvazeneden açılmış Muayene ve Tedavi evleri olmıyan kaza merkezlerinde ve nüfusu kesif olan vilâyetlerin muhtelif mıntakalarında ilk ve âcil tedbirleri almak ve buralarda sıhhî ve içtimaî yardım hizmetlerini temin eylemek üzere mahallî idare ve Belediye bütçelerinde tefrik edilen tahsisatlarla idare olunan dispanserlerin adet ve yatak adetleri ile mesaileri aşağıda gösterilmiştir:

Senesi	Adet	Yatak adedi	Tedavi edilen hasta
1923	30	185	—
1924	51	163	—
1925	31	141	—
1926	57	255	11,726
1927	69	323	62,908
1928	87	466	49,629
1929	90	493	75,101
1930	93	442	170,682
1931	91	422	196,084
1932	90	345	180,061
1933	88	424	213,846
1934	83	382	226,056
1935	92	400	227,714
1936	102	393	243,495
1937	106	440	237,900

Sıhhat Merkezi ile Süt ve Mektep Çocukları Bakım Evleri :

Mıntakasında bulunan halkın sağlığını korumak, zührevî, verem, trahom, malarya gibi sarî ve içtimaî hastalıklarla ve çocuk vefiyatını mucip olan âmillerle mücadele etmek ve bu hastalıkları icabına göre mucip olan âmillerle mücadele etmek ve bu hastalıkları icabına göre evlerinde tdavi eylemek veya hastahanelere sevk suretile oralarda tedavi ettirmek, gebe ve lohusa kadınları muntazam takip ve evlerde ziyaretçi hemşireler vasıtasile içtimaî hıfzıssıhha kaide ve usullerini talim ve telkin eyleyen, ve anneleri gündüz işe giden çocukları akşama kadar görüp gözeten ve iaşe edilen Edirnekapı Sıhhat Merkezi ile, yalnız Süt ve Mektep çocuklarının ve gebe ve lohusa kadınların içtimaî hıfzıssıhhalarını ve icabında bunların âğız, burun, kulak, göz, diş ârızalarile diğer uzvî ve bedenî rahatsızlıklarını, mütehassısları vasıtasile tedavilerini ve bakımlarını temin eyleyen Beşiktaş ve Üsküdar Süt ve Mektep çocukları bakım evlerini mesaisini gösterir tablo aşağıya dercedilmiştir:

Süt ve Mektep Çocukları Bakım evleri mesaisi:

1931	3	9880	223	13783	3744
1932	3	37528	995	14429	2426
1933	3	39180	837	8224	3168
1934	3	34419	473	6410	1734
1935	2	33461	296	5407	1512
1936	2	33603	256	4560	1773
1937	2	23018	272	4737	763

Edirnekapı Sıhhat Merkezi Mesaisi :

1935	**1936**	**1937**	
2201	43699	62276	Ziyaret edilen nüfus
16380	20503	21317	Polikliniğe müracaat eden çocuk
612	1556	1854	Muayene edilen okul çocukları
145	865	478	Okul çocuklarından hasta görülenler
29	265	192	Okul çocuklarından bulaşıcı hastalık
864	885	1252	Hemşirelerin merkez dışındaki mesaisi
45	1463	1960	Hemşirelerin okullarda mesaisi
342	303	344	Merkezde verilen konferans

Edirnekapı Sıhhat Merkezine Bağlı Kreşde

1935		1936		1937	
Kız	Erkek	Kız	Erkek	Kız	Erkek
28	22	24	25	28	30

Yurdda sağlık propagandası :

15 senelik Cumhuriyetimizin malı olan «Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti» halk sağlığı için yapmakta olduğu bir çok başarılı işler arasında halka ait «Sağlık propagandası» nı da seneden seneye daha mütekâmil ve ameli bir sahaya eriştirmekte ve muvaffak olmaktadır.

Saltanat ve meşrutiyet devirlerinde halkın sağlığı ancak sari ve salgın bir hastalık meydana çıkınca düşünülür ve ana göre bazı tedbirler alınırdı Hele Anadoluda halkı yıllardan beri yıpratan, nüfusumuzu kemiren, ocakları söndüren Sıtma, Frengi, Verem gibi içtimaî âfetlerle hiç bir alâka duyulmamış ve görülmemişti. Trahomdan tamamen gözleri kapanan yurddaşların sayısı gittikçe çoğalıyordu.

Bugünün sıhhiyeciliği ise yurdda bu gibi hastalıklarla esaslı surette mücadele etmek ve tekrar meydana çıkmaması için gereken bütün tedbirlerin alınmasını esas ittihaz etmek olmuştur.

İşte «Koruyucu Tababet» dediğimiz hıfzıssıhha bugünkü Sıhhat Vekâletinin yegâne «ülkü» sü haline gelmiştir.

Bu ülkü halkın sağlığını korumağa matuf bütün tedbirleri bir arada yurdun her tarafına şamil bir surette tanzim etmekle hasıl olacağı düşünülerek tatbik olunmaktadır.

Sağlık propagandası şehir ve köylerimizde bugünün mevcut bütün vasıtalarından istifade edilerek yapılmaktadır.

Burada bunlardan kısaca bahsolunacaktır.

1 — Sıhhî filimler:

Sıhhat Vekâletinin Avrupa ve Amerikadan her sene satın alıp getirdiği yeni filimler muhtelif sağlık mevzularına aittir. Bunların sayıları (60) dır. Bu filmler şehir ve kasabalarda Sineması bulunan bütün yerlerde halka, orduya, mekteplilere parasız olarak günlerce gösterilmektedir.

Köyler için ayrıca sabit ve kısa filmler satın alınmış ve bunlar sıhhat merkezleri vasıtasile köylere kadar götürülerek halka gösterilmiş ve anlatılmıştır.

Bunların sayıları (150) dir. Ve bazılarının mevzuları şunlardır:

Frengi
Verem
Karasenik tehlikesi
Sivrisinek »
Süt gıdaların en üstündür.
Kuşpalazı hastalığı - korunma ve bulaşma yolları.
Diş hıfzıssıhhası
Spor ve sağlığa yararlığı
Nezleden korunma yolları
Temizlik
Güneş banyosu

2 — Renkli Afişler:

Sarî ve salgın hastalıklardan halkı korumak, çocuk ölümlerinin önüne geçmek, hastalık geçiren haşerat ile mücadele etmek, geçenlerde sıhhat itiyadlarını yerleştirmek ve diğer mevzulara ait renkli afişler tab ve neşredilmiş ve bütün Halkevlerine, mektplere, istasyonlara, gümrüklere, orduya, donanma ve bütün teşkilât ve sıhhî müesseseler dağıtılmıştır. Bunlar halkın görüp okuyabilceği yerlere astırılarak halkta sağlık terbiyesinin tekâmülü temin edilmiştir.

Dağıtılan (13) afişin mevzuları şunlardır:

1 — Verem nasıl bulaşır?
2 — Hastalığı başkasına bulaştırmamak için veremlinin alacağı tedbirler.
3 — Veremin dostları ve düşmanları.
4 — Sıtma yalnız sivrisinekten geçenb ir hastalıktır.
5 — Frengiye yakalanmaktan kork.
6 — İçkiye alışmayınız, içki evleri yıkar, soyu bozar.
7 — Süt gıdaların en sıhhî ve değerlisidir.
8 — Çocuklarda sıhhat itiyadları.
9 — Dişlerinizi gözetiniz ve fırçalayınız.
10 — ğızdaki çürük ve apseli bir dişin vücudun bir çok yerlerinde hastalık yapması.
11 — it tehlikeli haBstalıkları insana geçirir.
12 — Karasinek sağlık düşmanıdır.
13 — Trahomdan korunma.

Hazırlanıp bu sene sonuna doğru basılmaları bitecek olan (15) tane afiş mevzuları da şunlardır:

1 — Çiçek hastalığı ve çiçek aşısı.
2 — Tifo nasıl olur? Ve tifodan nasıl korunulur?
3 — Kuduzdan kendimizi nasıl koruyacağız?
4 — Kuşpalazı) insana nasıl sirayet ediyor? Ve bun-
5 — Lekeli Humma) lardan korunmak için ne gibi tedbir-
6 — Şarbon) ler almalıyız?
7 — Bulaşık beyin humması)
8 — Tahtakurusu)
9 — Sivrisinek) İnsana ne gibi hastalıkları geçirirler?
10 — Pire)
11 — Karasinek sağlığımızı nasıl tehdit ediyor?
12 — Barsak kurtları ve sağlığa olan zararları.
13 — Bir mektep çocuğunun (24) saatlik programı.
14 — Bir çürük diş neler yapıyor?
15 — Çocuk ölümü ve anne sütünün kıymeti.

3 — Sağlık risale ve broşürleri:

Muhtelif mevzularda Vekâletce bastırılan bu gibi neşriyattan halkevlerine ve bütün vilâyetlere parasız dağıtılmakta ve halkın okuyup istifade ettirilmesi temin edilmektedir.

Bu gibi risalelerin ve broşürlerin elden ele geçerek halkın pek çoğu tarafından istifade ettirilmesi de tavsiye edilmektedir.

Risal ve broşürlerin adları ve tabı adetleri:

Zührevî hastalıklar musaplarına sıhhî nasihatlar ve tavsiyeler	250,000 Tane
Annelere nasihat	100,000 »
Çocuk ishali	100,000 »
Bit	100,000 »
Çiçek	50,000 »
Annelere öğüt	50,000 »
Lekeli Humma	50,000 »
Karakabarcık - Şarbon	50,000 »
Sıhhî Müze rehberleri	50,000 »
Trahom hakkında halka nasihatlar	50,000 »
Sıtma Öğütleri	30,000 »
Kızıl hastalığı ve korunma çareleri	20,000 »
Karahumma	10,000 »
Kızamık	10,000 »
Çocuk bakımı ve halk sağlığı bilgisi	10,000 »
Diş Sağlığı - Diş Temizliği	10,000 »
Kuşpalazı hastalığı ve korunma çareleri	2,000 »
Genç kalınız	2,000 »
Köy sağlık korucularına sağdıç	2,000 »
Okul sağlık bilgisi	1,000 »

4 — Sıhhî Müzeler:

Adetleri günden güne çoğalan bu müzelere karşı halkımızın ve mektepler talebesinin alâkaları pek ziyadedir. Her gün binlerce yurddaş tarafından ziyaret olunan bu Müzelerden halkımızdaki sağlık terbiyesi gittikçe inkişaf etmektedir.

5 — Sıhhî Sergiler:

Tıp Kurultayı vesilesile açılmış olan bu gibi sergiler, sonraları Fuarlar dolayısile de sağlık propagandasındaki vazifelerini idame etmektedirler.

6 — Radyo konferansları:

Salâhiyettar Doktorlar ve mütehassıslar tarafından **Ankara** ve **İstanbul** Radyolarında muntazaman muhtelif sıhhî süjeler üzerine verilmekte olan bu hitabelerden halkımız ehemmiyetli surette istifade etmektedir.

DİĞER MUHTELİF VE TEKNİK MESAİ

7 — Anketler:

Çocuk ölümleri, annelerin ölümleri, çocuklarımızın beslenme esdeksleri,

köylerimizin sıhhî ve içtimaî durumları, köylerde Verem nisbeti ilâ... hakkında yapılan anketler, Vekâletin mesaî programında icabına göre bir endeks olarak kullanılmaktadır.

8 — Teknik neşriyat:

Teşkilât ve sıhhî müesseseler mütehassıslarının meslekî bilgilerini yenileştirmek ve kuvvetlendirmek maksadile sırf tıbbî ve meslekî neşriyat Vekâletçe hazırlanarak tabolunmakta ve demirbaş olarak dağıtılmaktadır.

Şimdiye kadar bastırılmış olanlar şunlardır:
Kabili intikal hastalıklardan tevekki.
Sıhhatı Umumiye İdaresi esasatı.
Sıhhî Müze Atlası
Çocukluk hıfzıssıhhası
Çocuk hastalıkları tedavisi
Sekiz ders
Nâkil ve münten Sivrisinekler
Ameli cerrahii sağir
Anofeller
Elektrikle teşhis ve tedavi
Emrazı bevliyenin teşhis ve tedavisi
Ankilostomyaz ve nekatoryaz
Ebe kitabı
Trahom
Haşevî Leşmanyoz
Hava harbinden korunmada genel bilgiler
Tüberkulin denemeleri
Öz dil klavuzu
Hava harbinden korunmada yurd sıhhat işleri talimatı
Vilâyetlerde açılacak hava ve zehirli gazdan korunma kursları hakkında talimat.
Kulak bozukluklarında ekspertiz usulleri
Hava harbinden korunmada yurd teşkilâtı ve tertibatı genel bilgileri
Antropometri tetkikleri için rehber
Köy sağlık korucusu talimatnamesi
Köy Ebesi mektepleri talimatnamesi
Köy Ebelerinin vazife ve sureti istihdamları

9 — Sıhhî ve İçtimaî Coğrafyalar:

Vilâyetlerce hazırlanarak Vekâlete gönderilen bu Coğrafyalar tetkik edilmekte ve tahsisat nisbetinde her sene birkaç tanesi tabolunmaktadır.

Şimdiye kadar basılanlar şunlardır:

Sinop	Isparta
Niğde	Urfa

Kayseri	Çatalca
Kırklareli	Kastamonu
Zonguldak	Ankara
Muğla	Çankırı
Konya	Sivas
Gaziantep	Tokat

10 — Sıhhiye mecmuası:

Her iki ayda bir neşredilmekte olan ve Vekâletin organı olan bu mecmua da gittikçe tekâmüle mazhar olmaktadır.

11 — Sıhhî teşkilât haritaları:

Her iki senede bir neşredilmekte olan bu haritalardan 1938 yılı nüshası bastırılmaktadır.

TÜRKİYE CÜMHURİYETİ SIHHAT TEŞKİLÂTI

Umumî Muvazene , Hususî İdare ve Belediyelerde çalışan Memurini sıhhiye

1923–1937

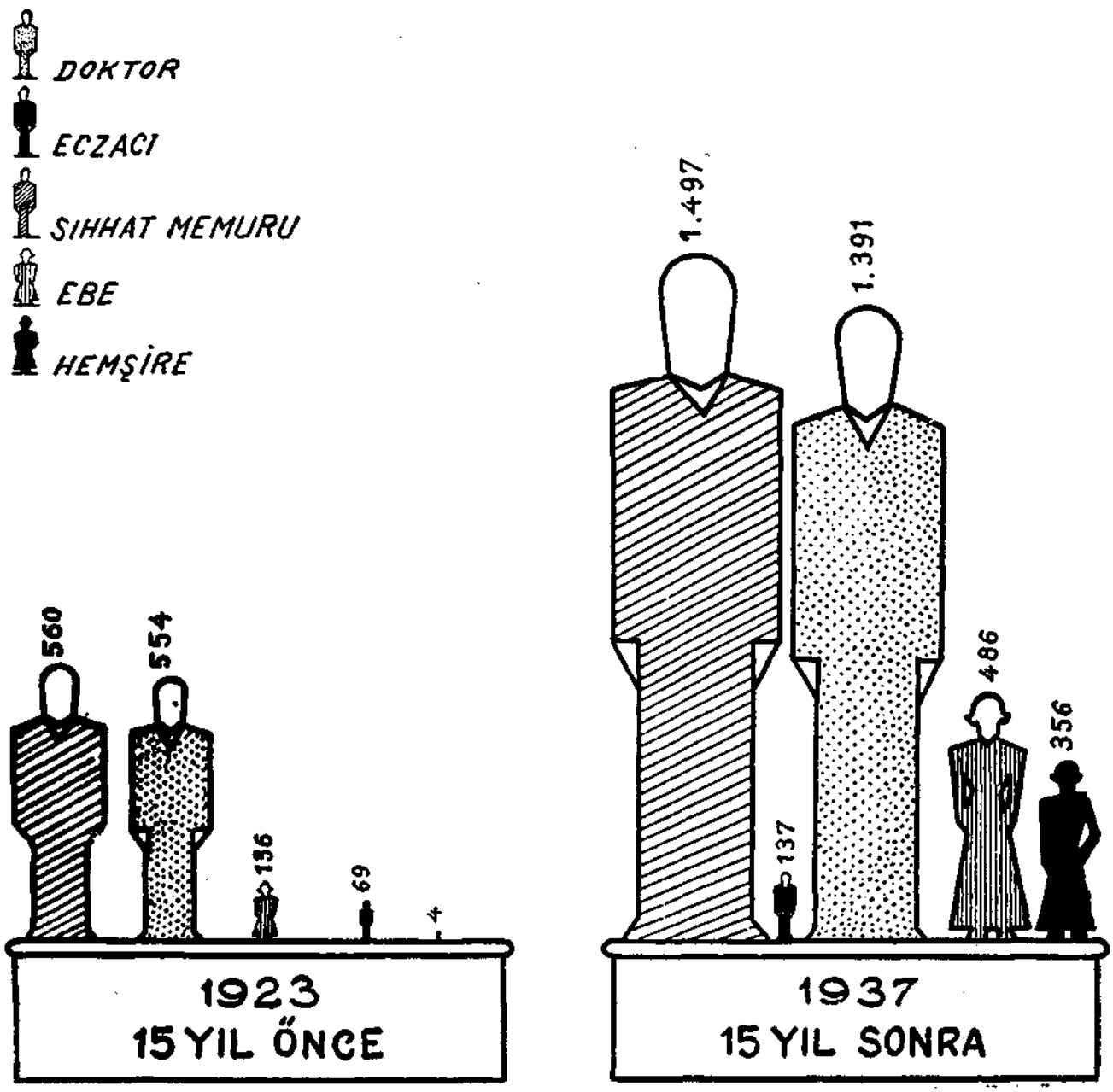

Türkiye Cümhuriyeti

SIHHAT MÜESSESELERİ

Devlet hastane, dispanser ve yatakların sayısı

1923-1937

Müessese sayısı

Yatak

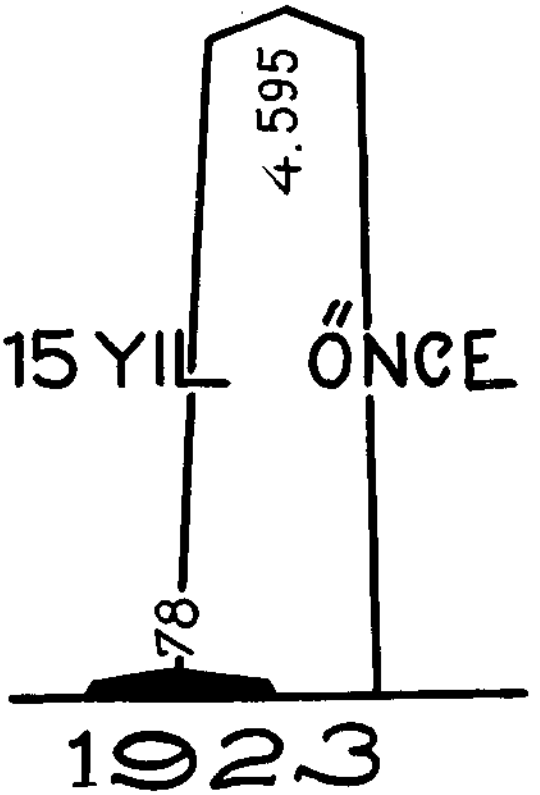

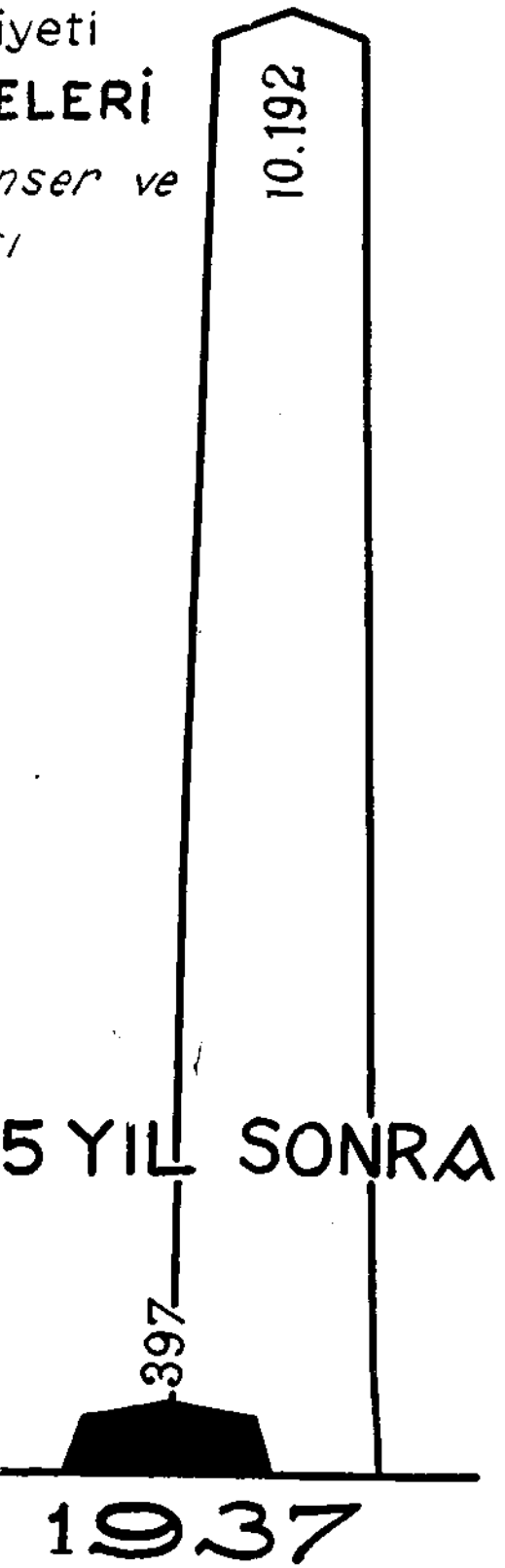

HUSUSÎ ÍDARELERE AÍT HASTANELER MESAÍSÍ
1926–1937

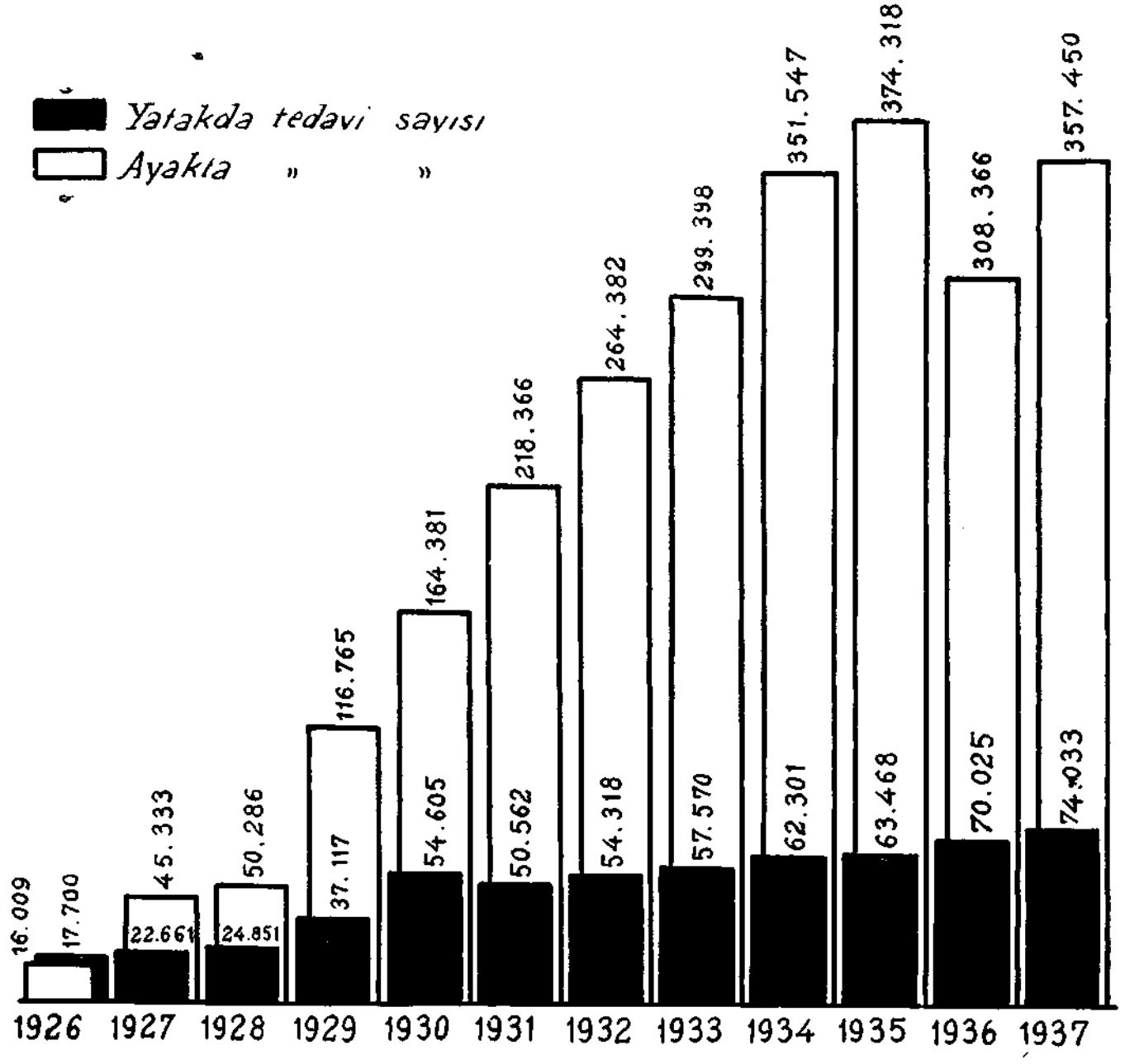

NÜMUNE HASTANELERİ MESAİSİ
1924 – 1937

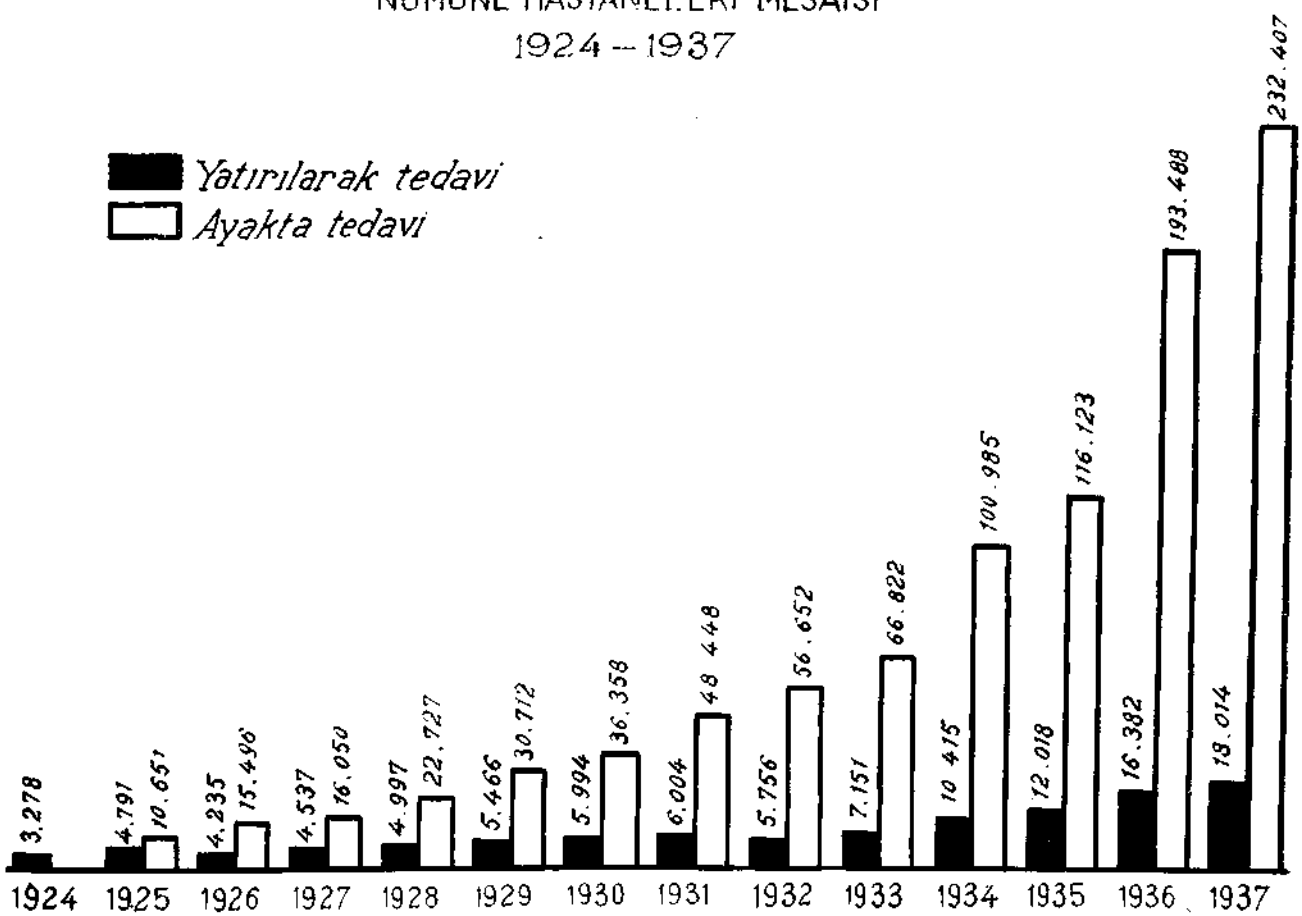

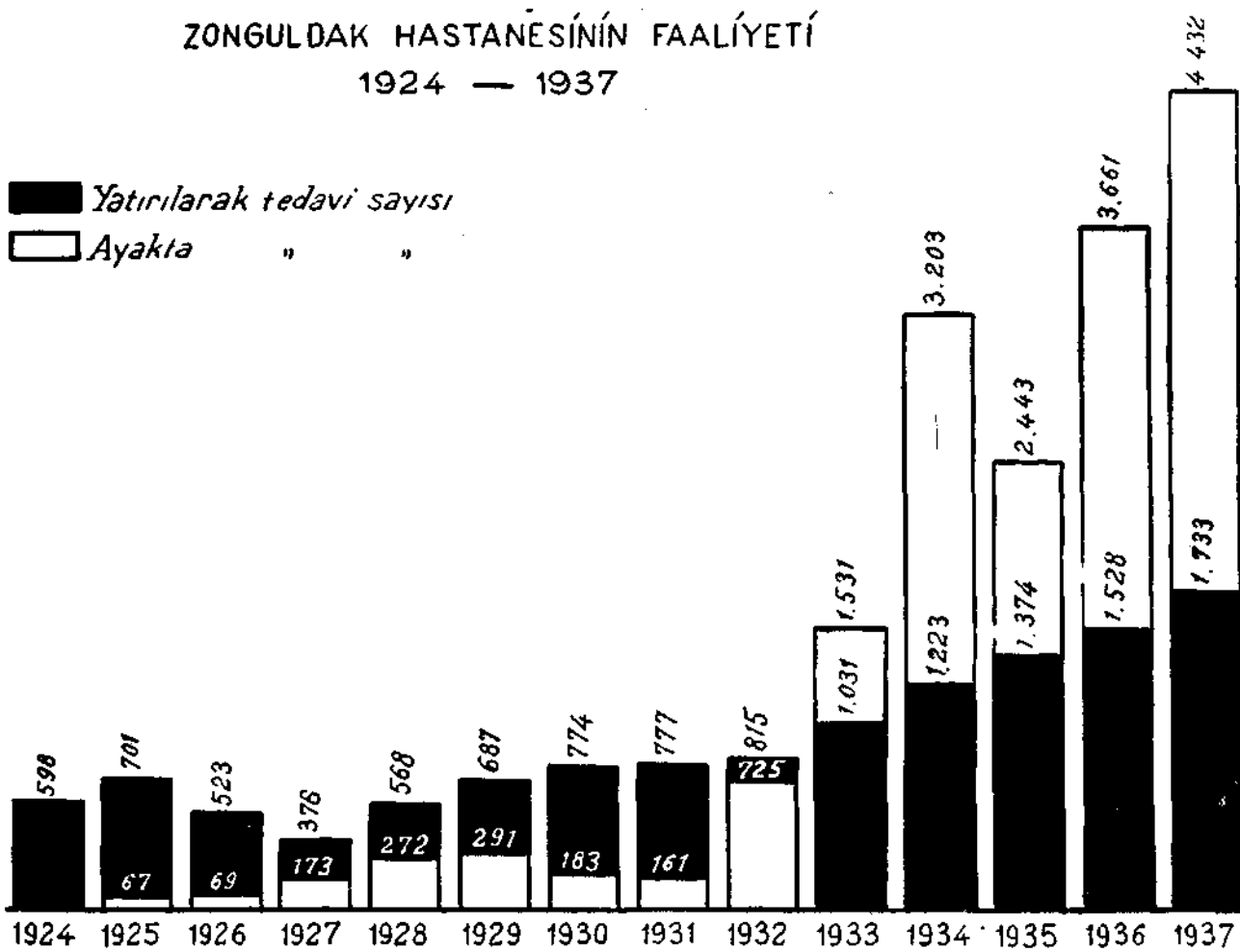
ZONGULDAK HASTANESİNİN FAALİYETİ
1924 — 1937
Yatırılarak tedavi sayısı
Ayakta » »
598
701
67
523
69
378
173
568
272
687
291
774
183
777
161
815
725
1.531
1.031
3.203
1.223
2.443
1.374
3.661
1.528
4.432
1.733
1924
1925
1926
1927
1928
1929
1930
1931
1932
1933
1934
1935
1936
1937

EMRAZI SARİYE VE ISTİLÂİYE HASTANELERİ MESAİSİ
1924 — 1937

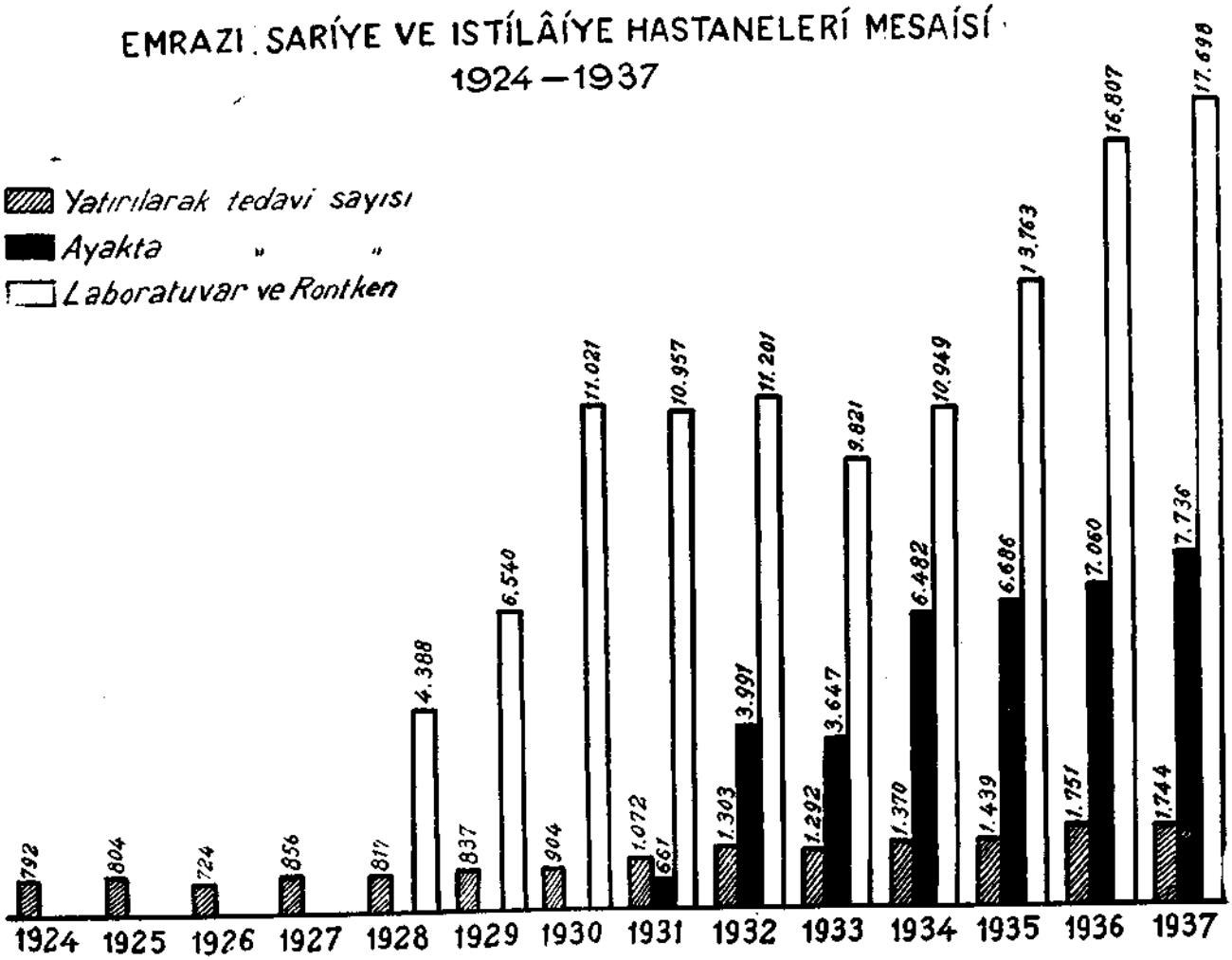

İSTANBUL ÇOCUK HASTANESİNİN MESAİSİ
1924 – 1937

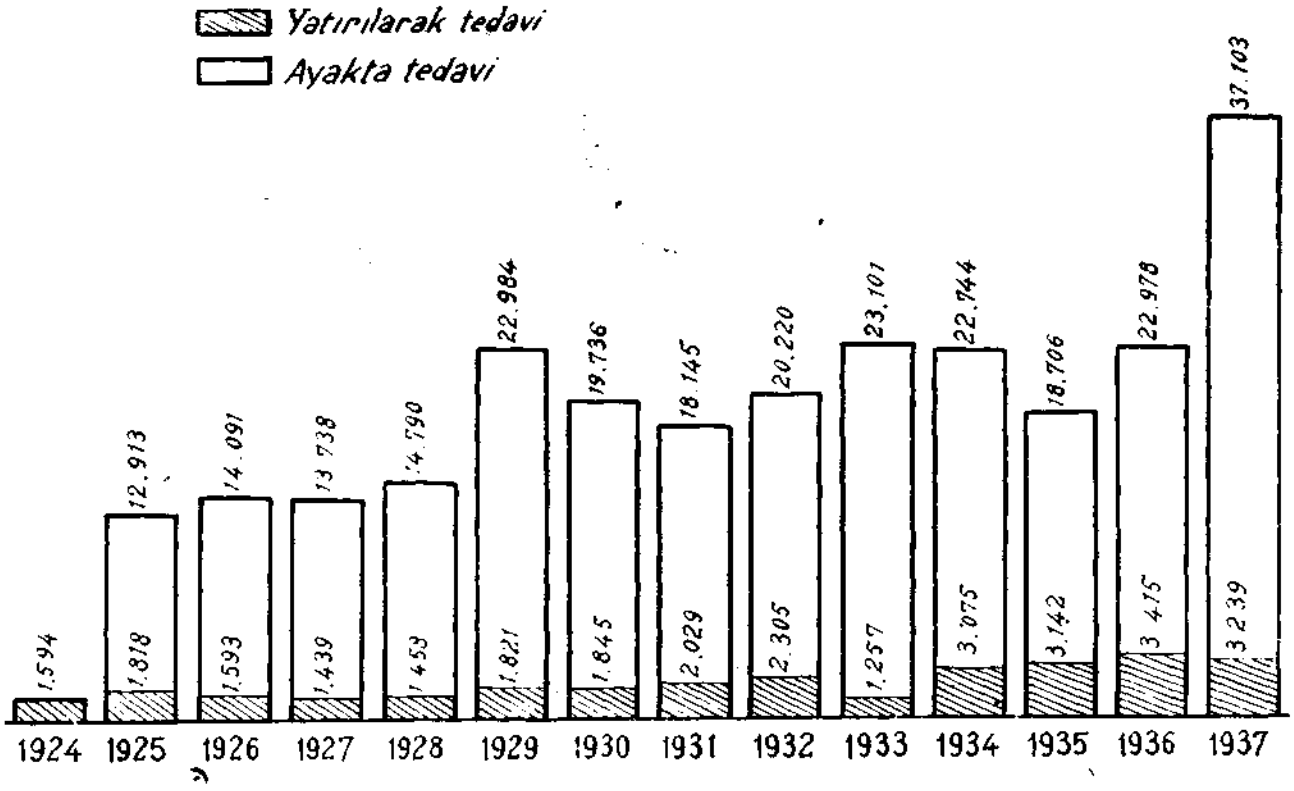

AKLİYE VE ASABİYE HASTANELERİ FAALİYETİ
1924—1937

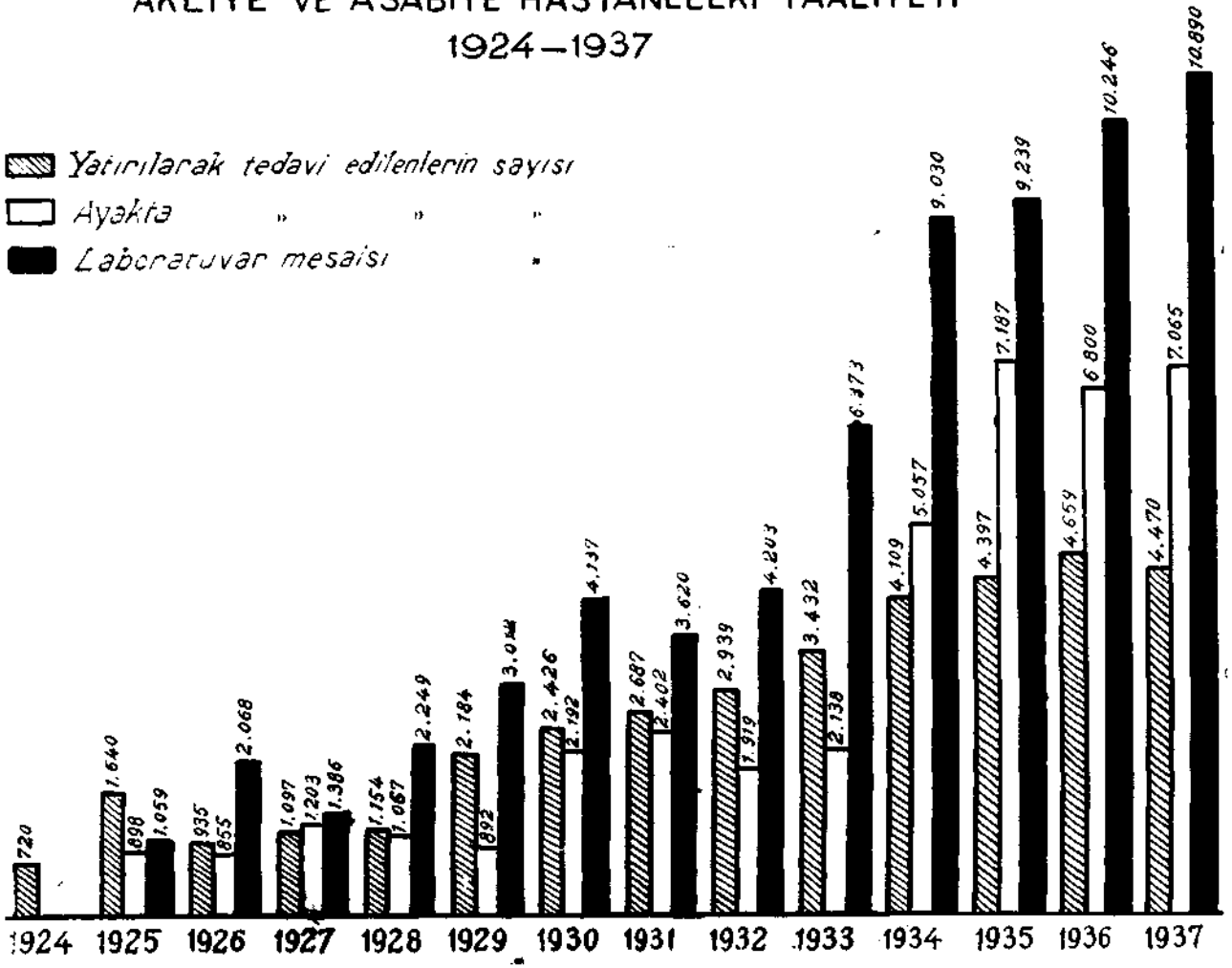

BELEDİYELERE AİT HASTANELER MESAİSİ
1928—1937

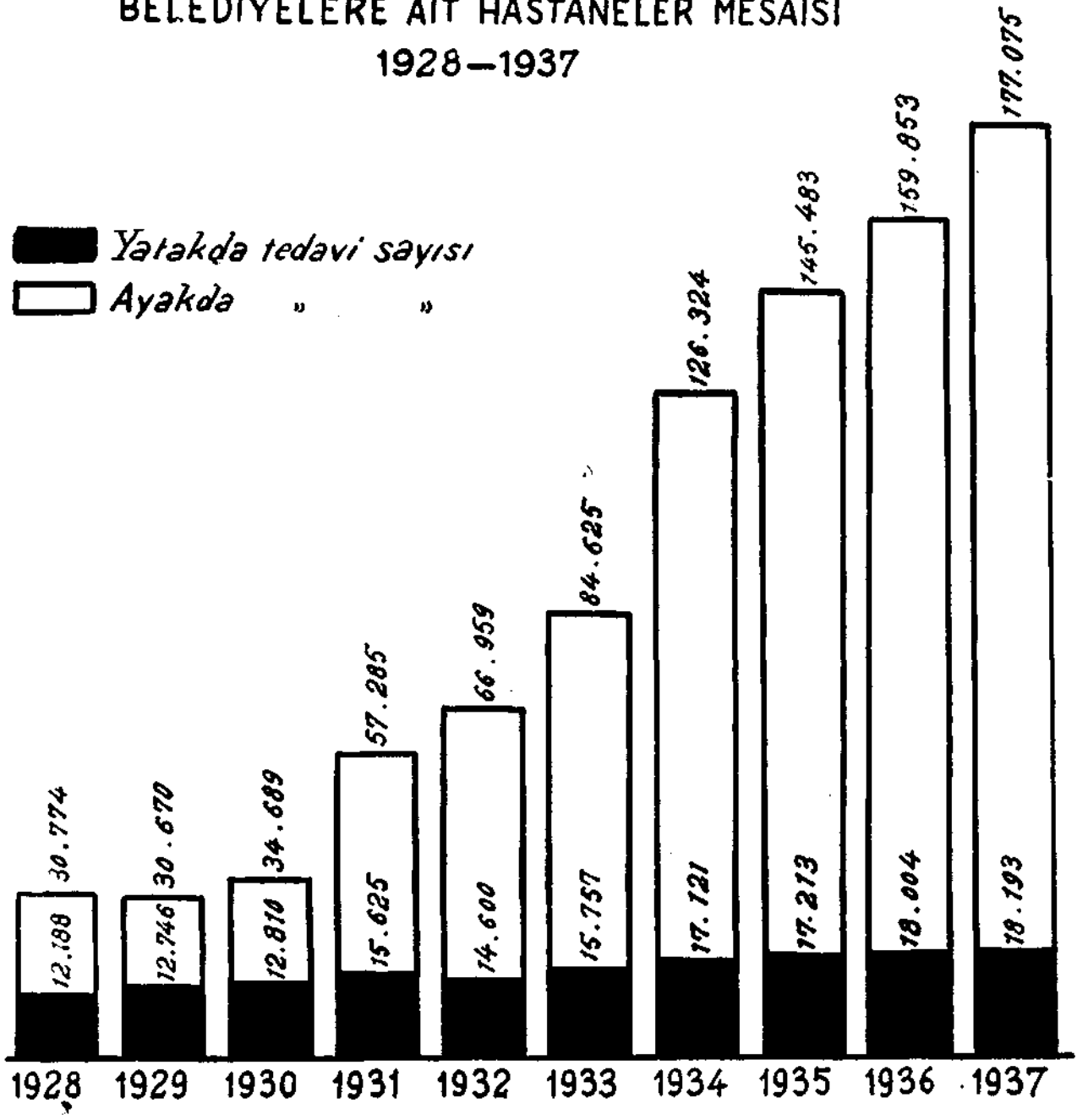

HEYBELİADA VEREM SANATORYUMU MESAİSİ
1924—1937
Yarım Lugaritmik Diyağram

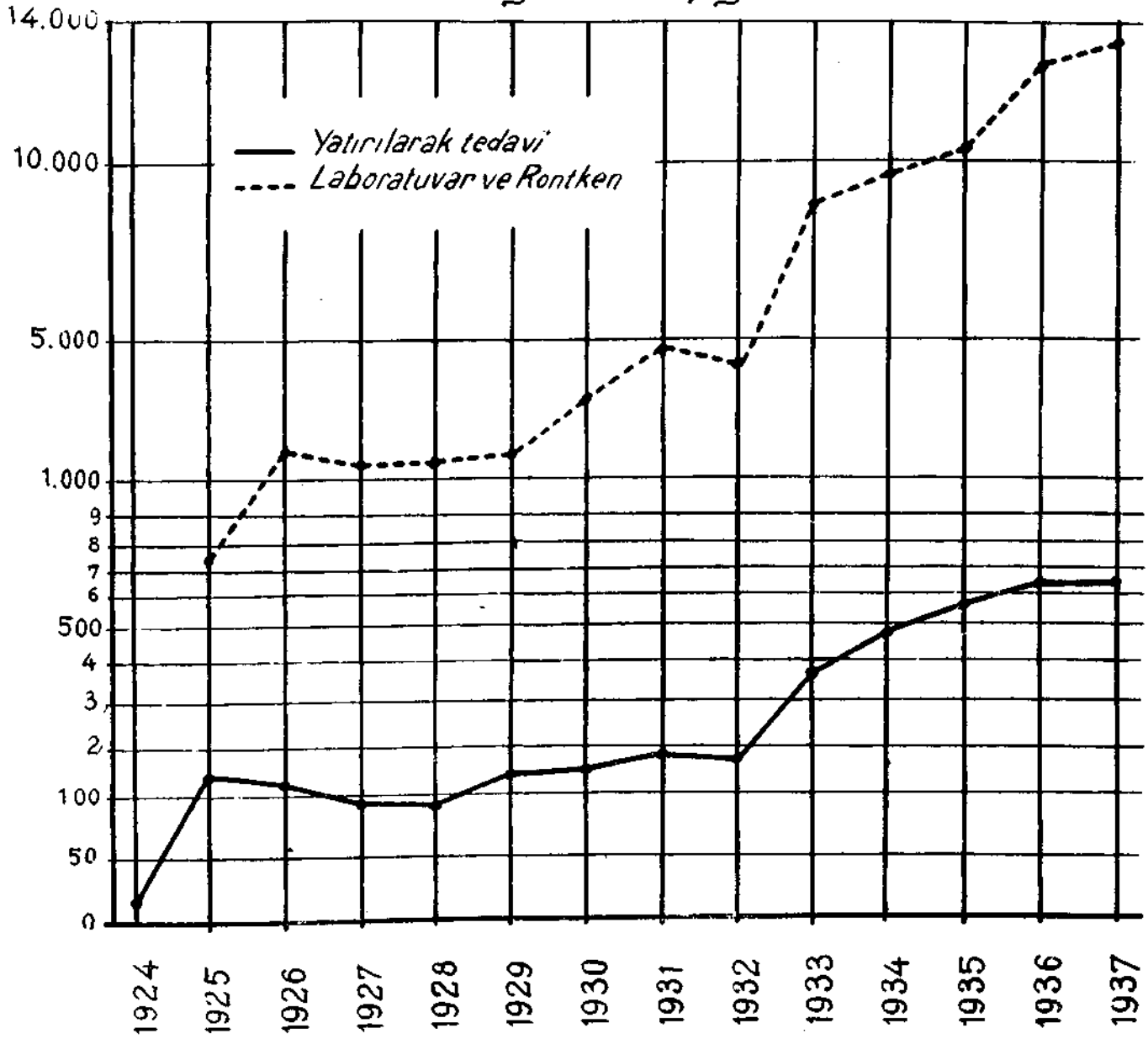

İSTANBUL GUREBA HASTANESİ MESAİSİ
1924 – 1937

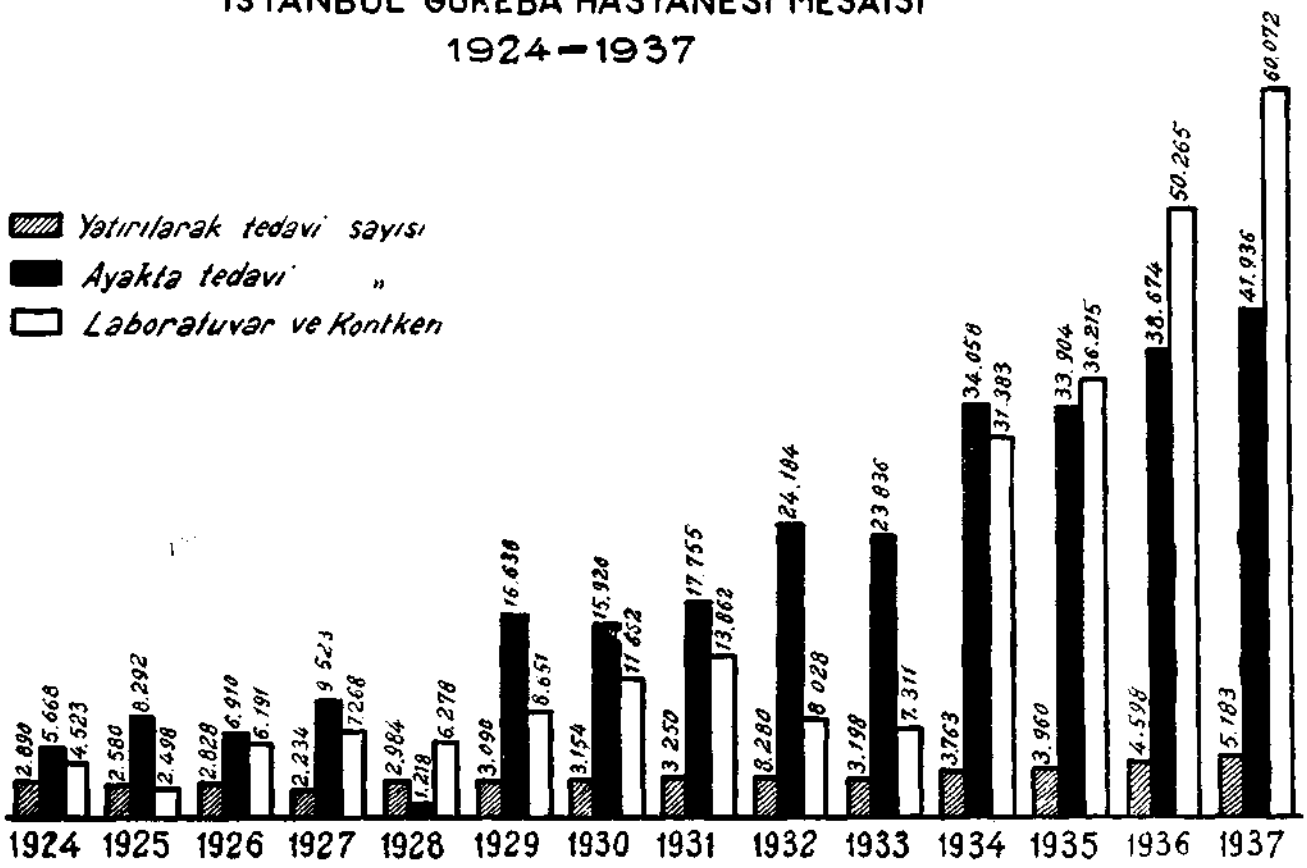

DOĞUM VE ÇOCUK BAKIM EVLERİ FAALİYETİ
1926—1937

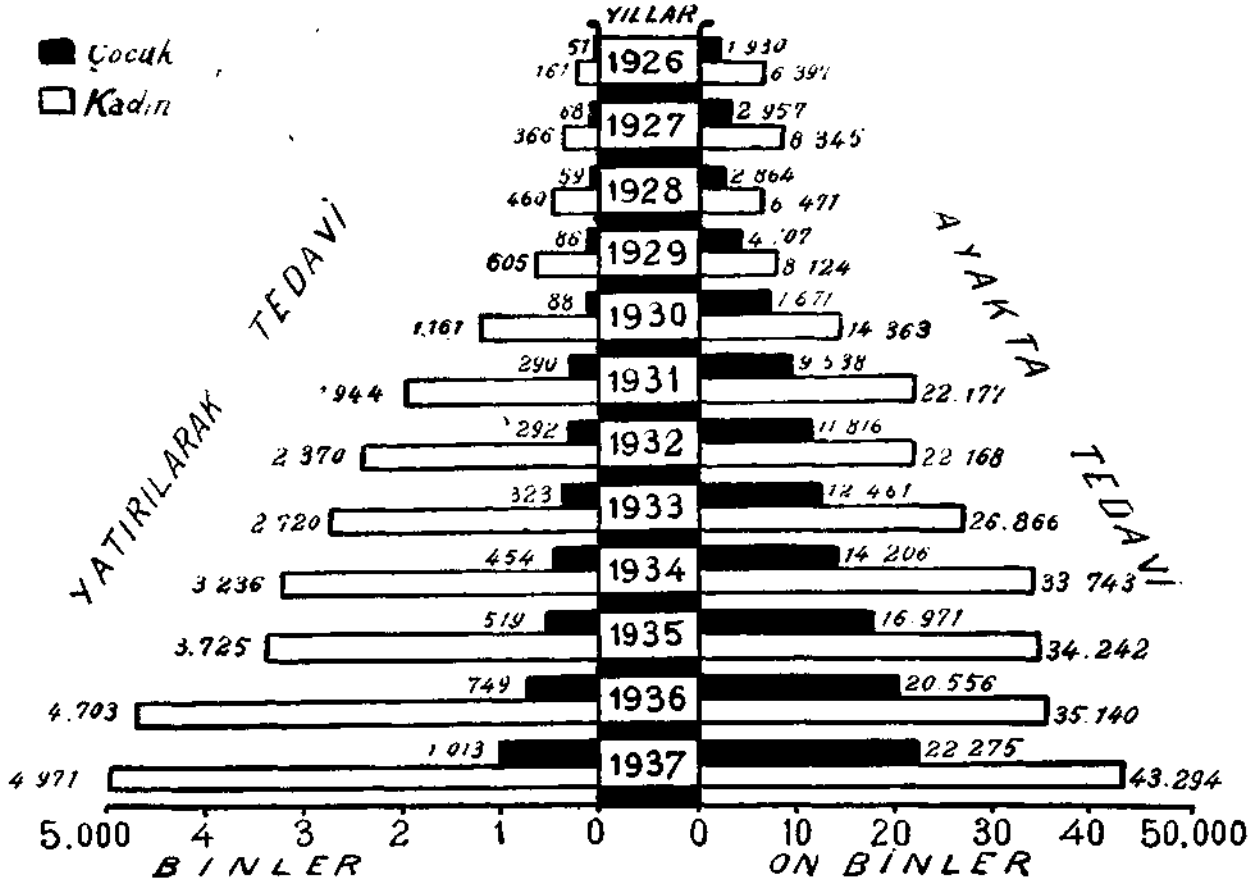

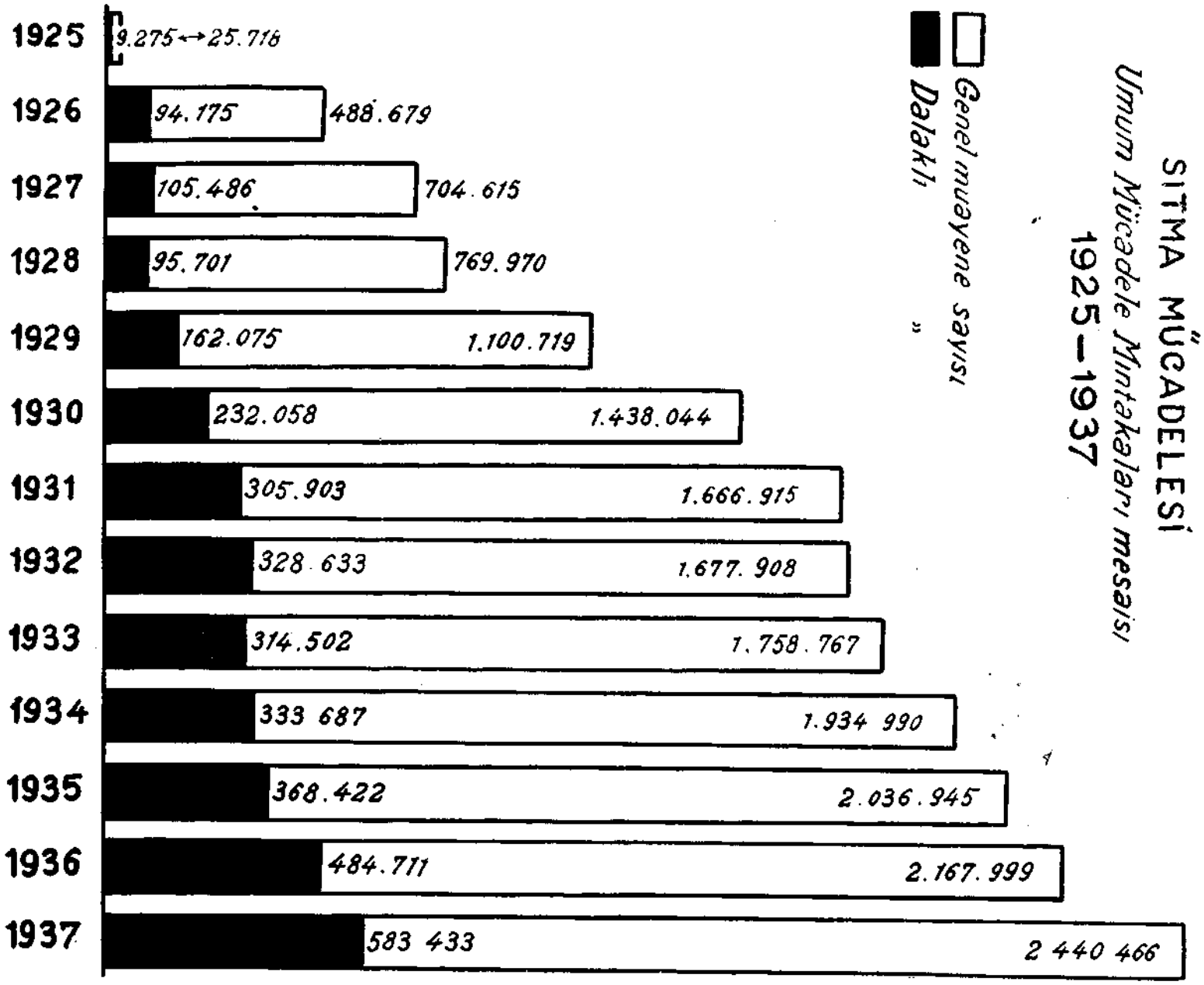
SITMA MÜCADELESİ
Umum Mücadele Mıntakaları məsəisi
1925–1937
Dalaklı
Genel muayene sayısı
1925
9.275↔25.718
1926
94.175
488.679
1927
105.486
704.615
1928
95.701
769.970
1929
162.075
1.100.719
1930
232.058
1.438.044
1931
305.903
1.666.915
1932
328.633
1.677.908
1933
314.502
1.758.767
1934
333 687
1.934 990
1935
368.422
2.036.945
1936
484.711
2.167.999
1937
583 433
2 440 466

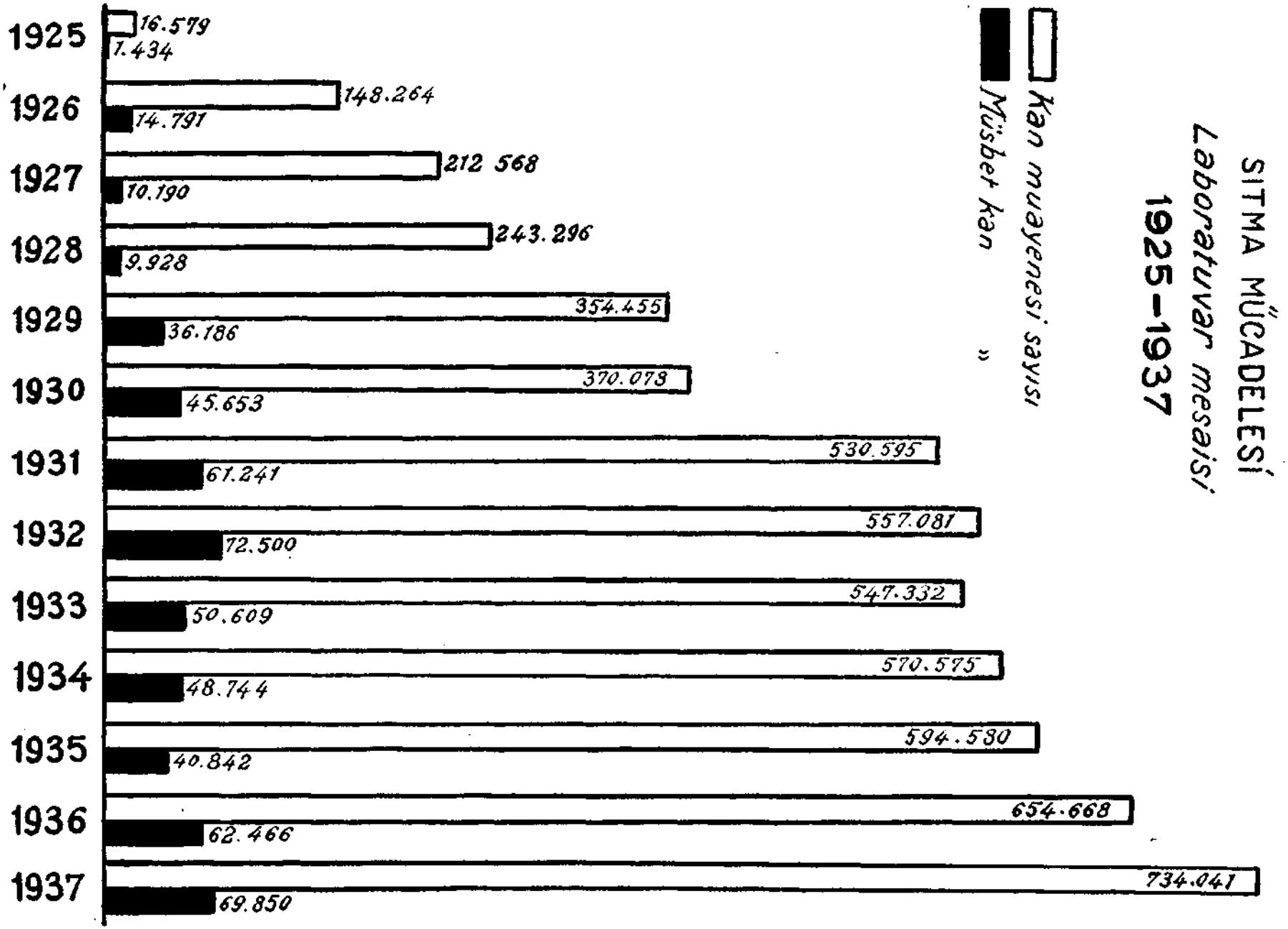
SITMA MÜCADELESİ
Laboratuvar neticeleri
1925-1937
Kan muayenesi sayısı
Müsbet kan "
1925
16.579
1.434
1926
148.264
14.791
1927
212 568
10.190
1928
243.296
9.928
1929
354.455
36.186
1930
370.078
45.653
1931
530.595
61.241
1932
557.081
72.500
1933
547.332
50.609
1934
570.575
48.744
1935
594.580
40.842
1936
654.668
62.466
1937
734.041
69.850

SITMA MÜCADELESİ FAALİYETİ

Açılan kanalların tulü (Metre)

1927—1937

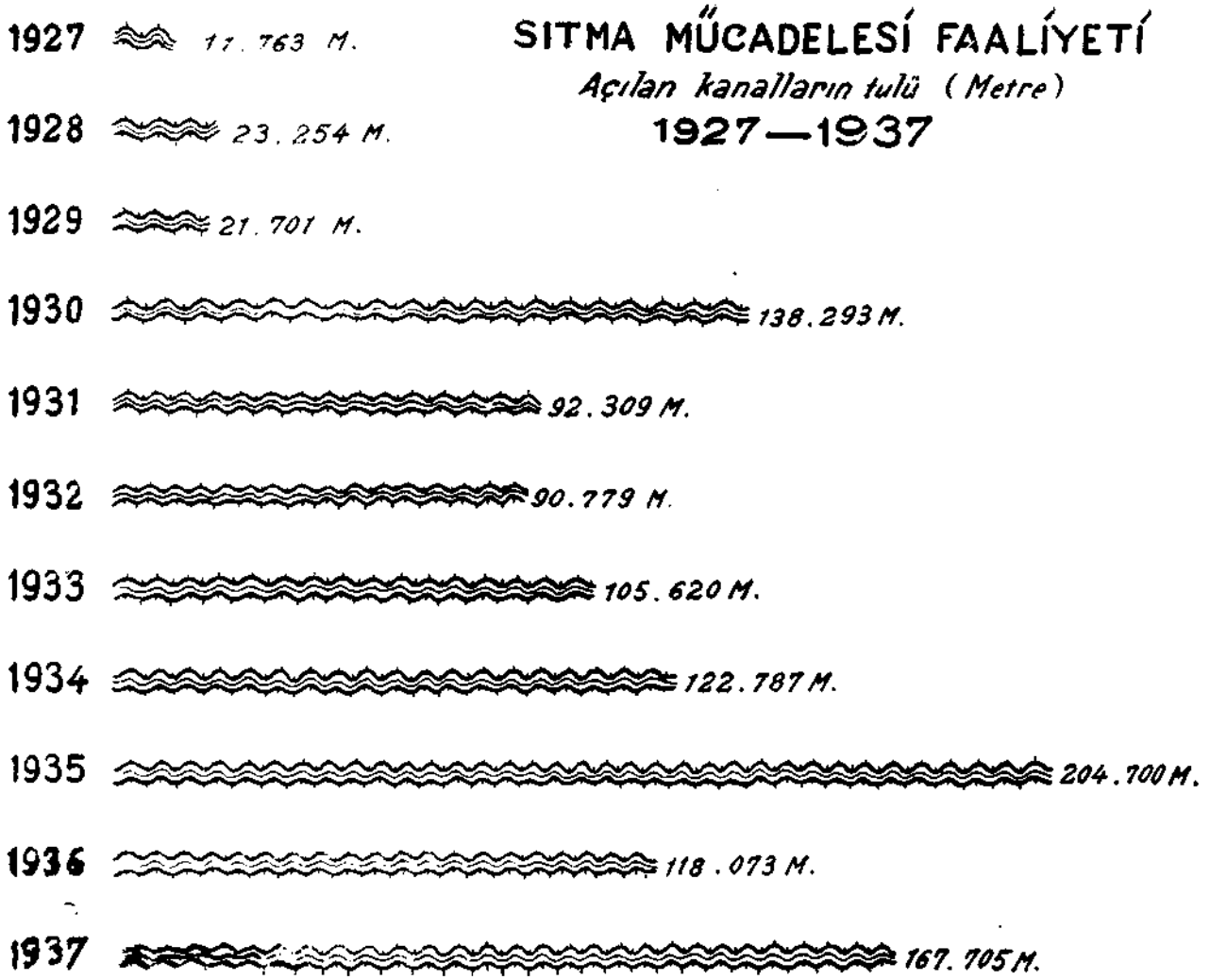

SITMA MÜCADELESİ MESAİSİ

Meccani Kinin sarfiyatı

1925–1937

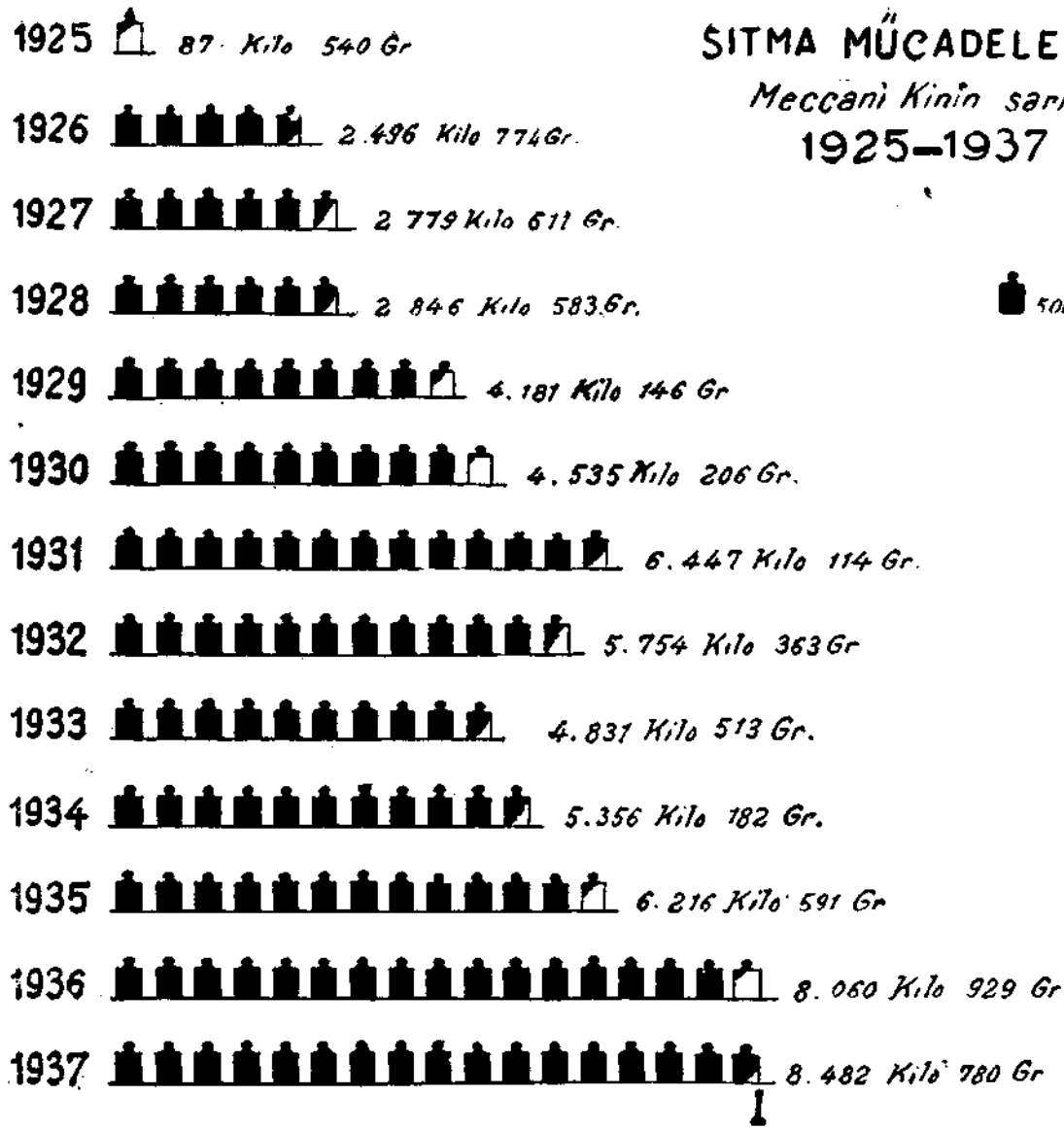

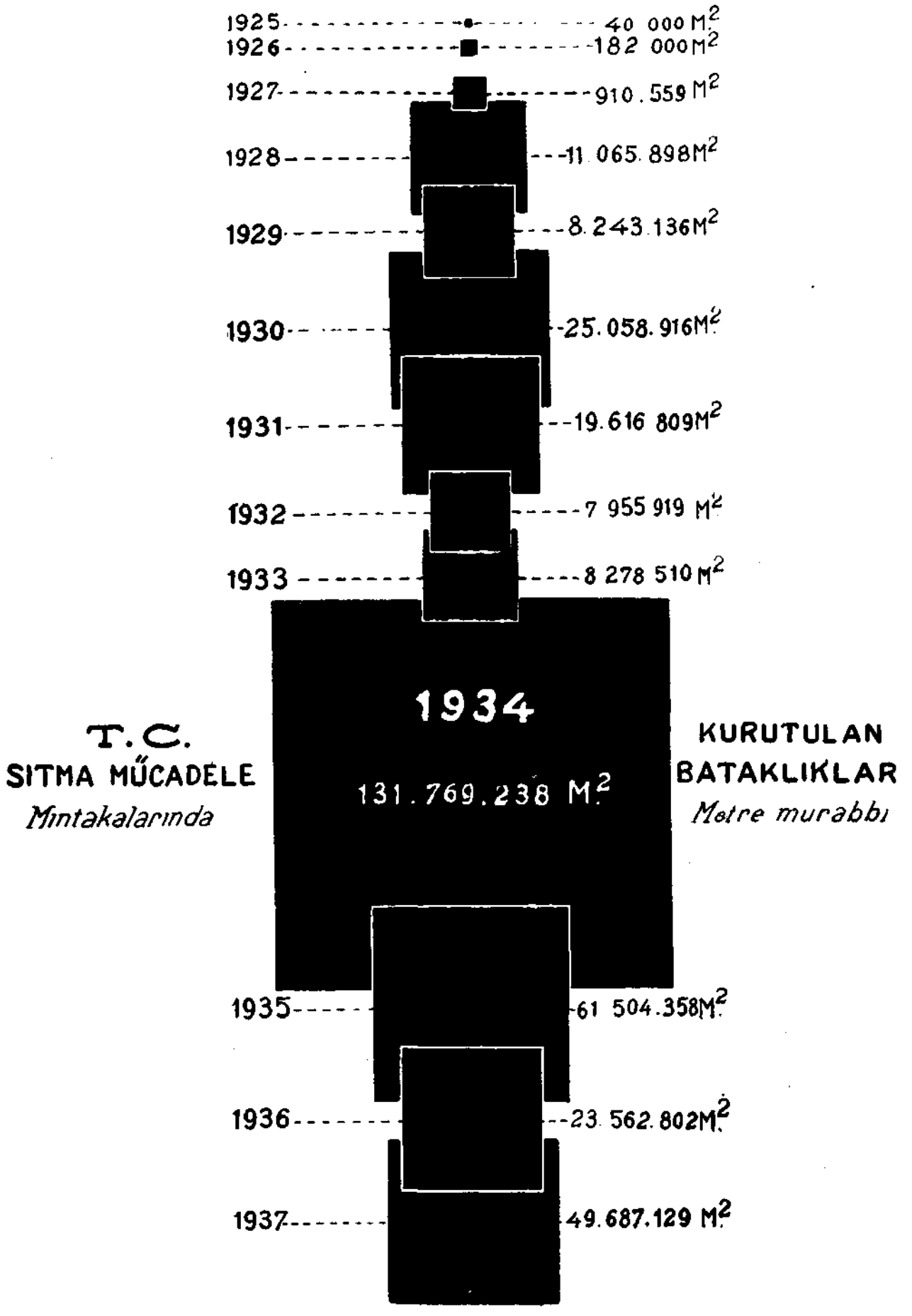
T.C.
SITMA MÜCADELE
Mintakalarında
KURUTULAN
BATAKLIKLAR
Metre murabbı
1925 40 000 M2
1926 182 000 M2
1927 910.559 M2
1928 11 065.898 M2
1929 8.243.136 M2
1930 25.058.916 M2
1931 19.616 809 M2
1932 7 955 919 M2
1933 8 278 510 M2
1934
131.769.238 M2
1935 61 504.358 M2
1936 23.562.802 M2
1937 49.687.129 M2

Devlet Frengi Mücadele Teşkilatının tedavi mesaisi

Tedavi için sarfedilen ilaçlar

1926 — 1937

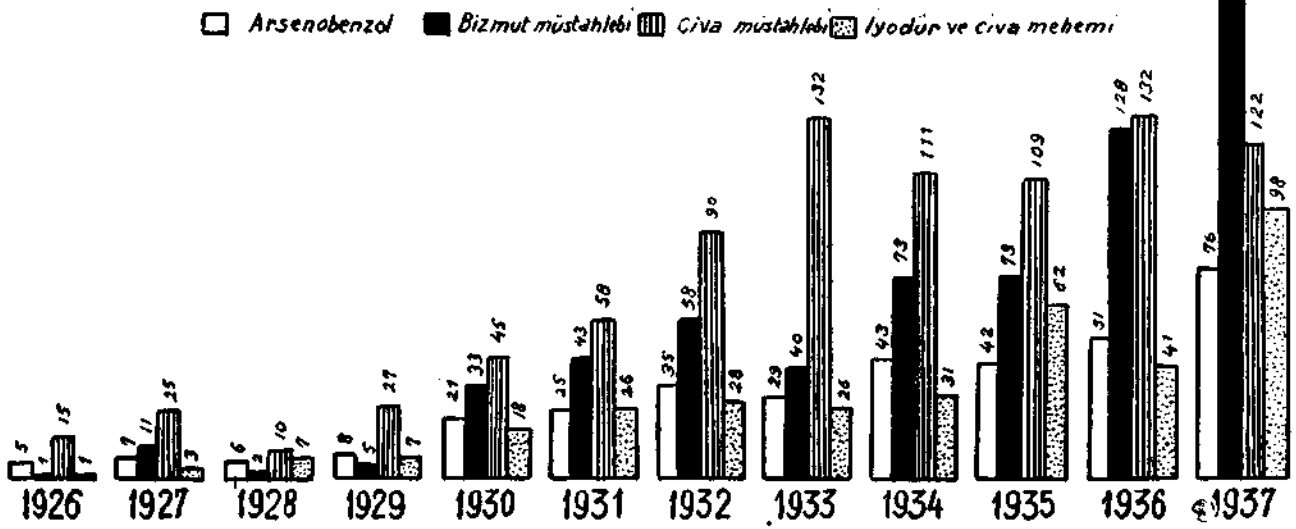

Sayılar kiloyu göstermektedir.

Devlet Frengi Mücadele Teşkilatının mesaisi

1926 — 1937

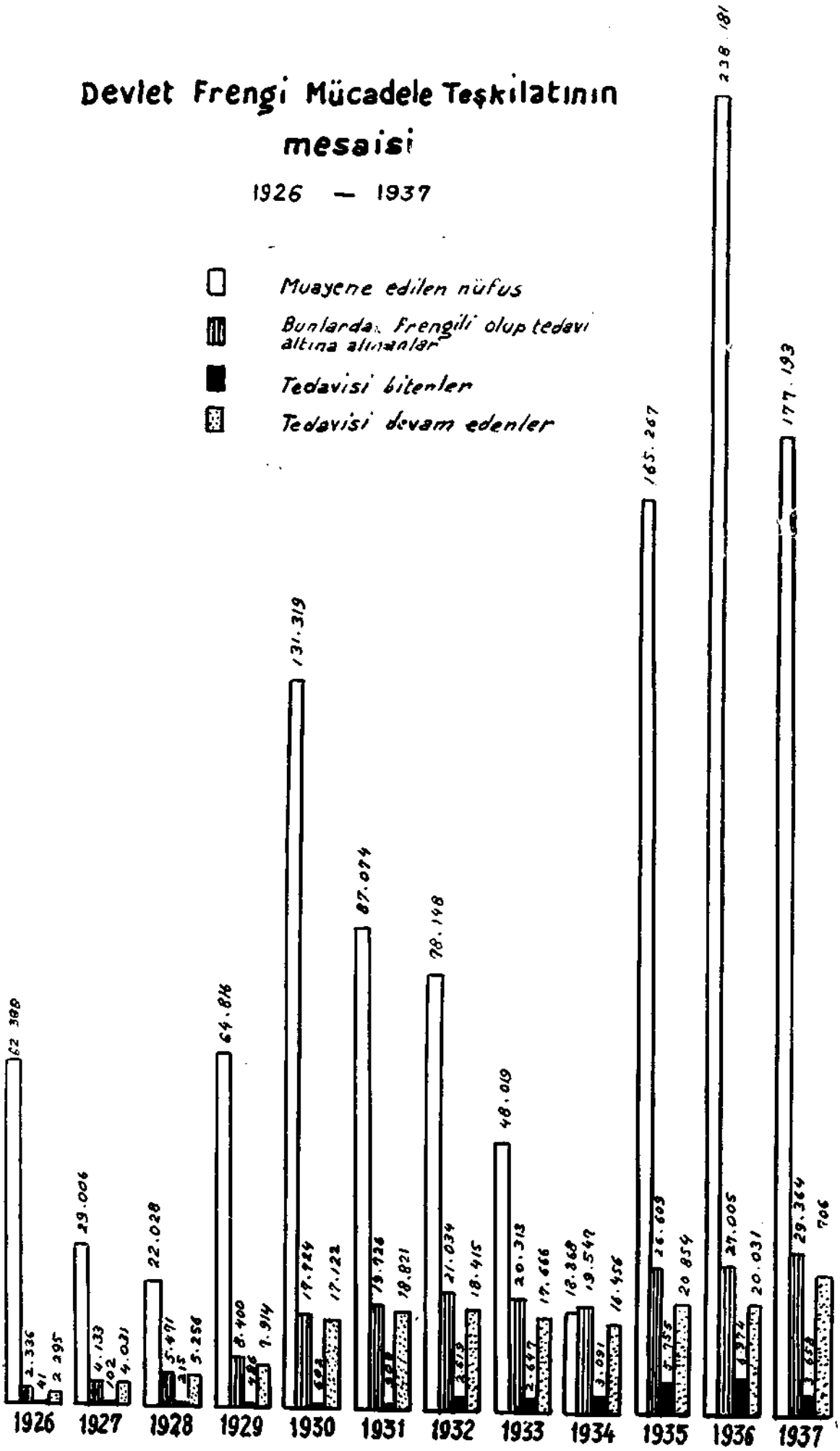

Devlet Frengi Mücadele Teşkilatı tarafından tedavi için

Vilayetlere gönderilen ilaçlar

1926 – 1937

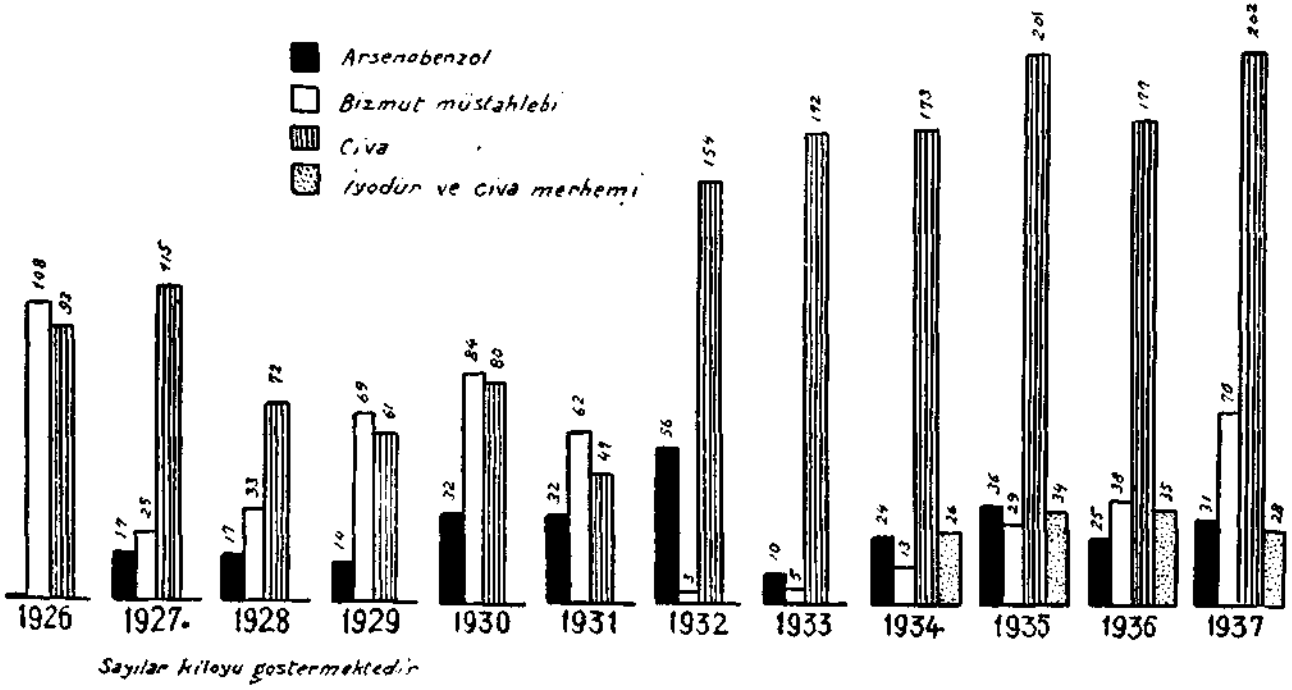

Sayılar kiloyu göstermektedir

Devlet Frengi Mücadele Teşkilatının

Laboratuvar mesaisi

Serolojik muayene

1926 – 1937

TRAHOM MÜCADELE TEŞKİLÂTI

Hastane ve Dispanserler faaliyeti

1925—1937

TRAHOM MÜCADELESİ

Seyyar Teşkilâtı Faaliyeti

1932-1937

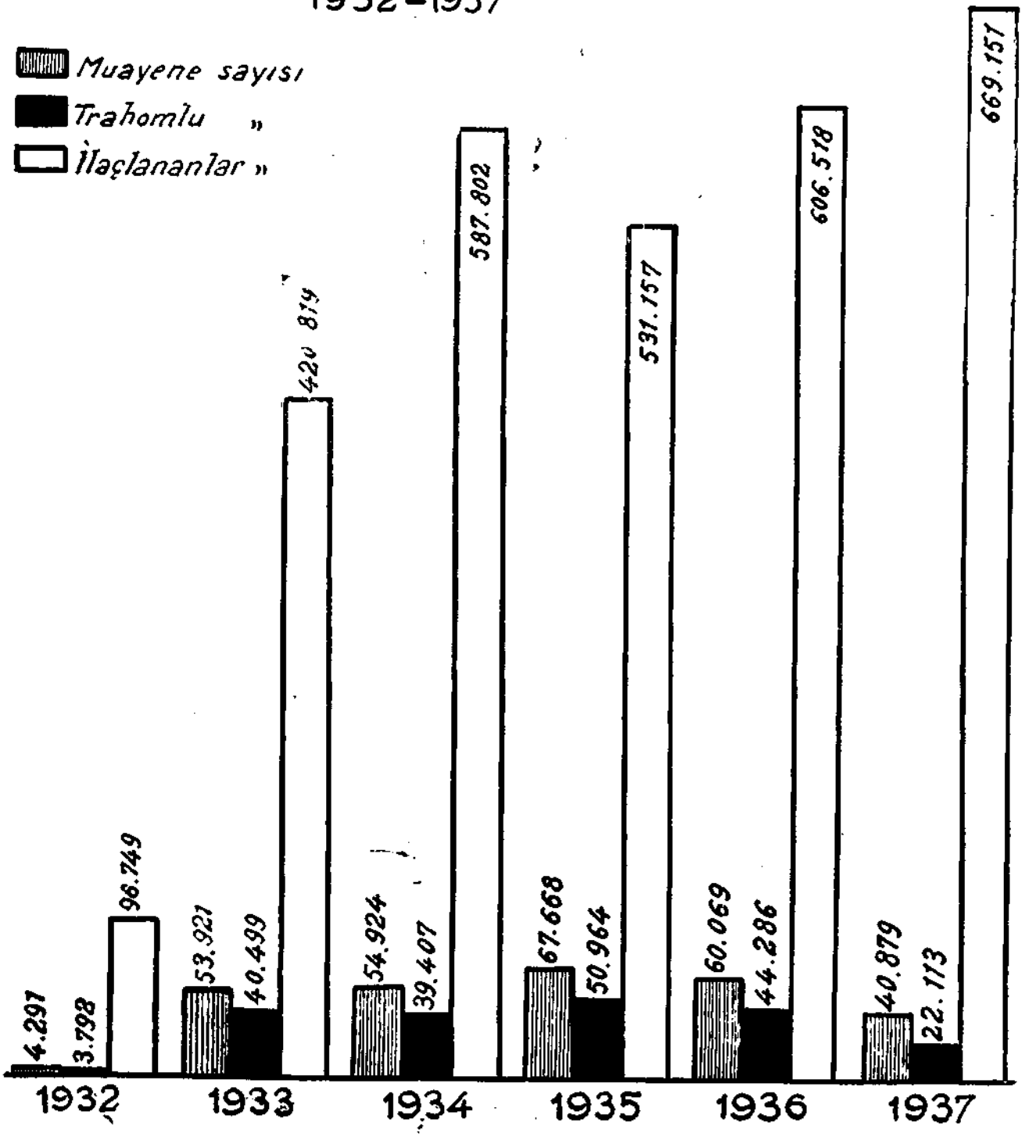

TRAHOM MÜCADELE TEŞKİLÂTI

Hastane ve Dispanserler faaliyeti

1925—1937

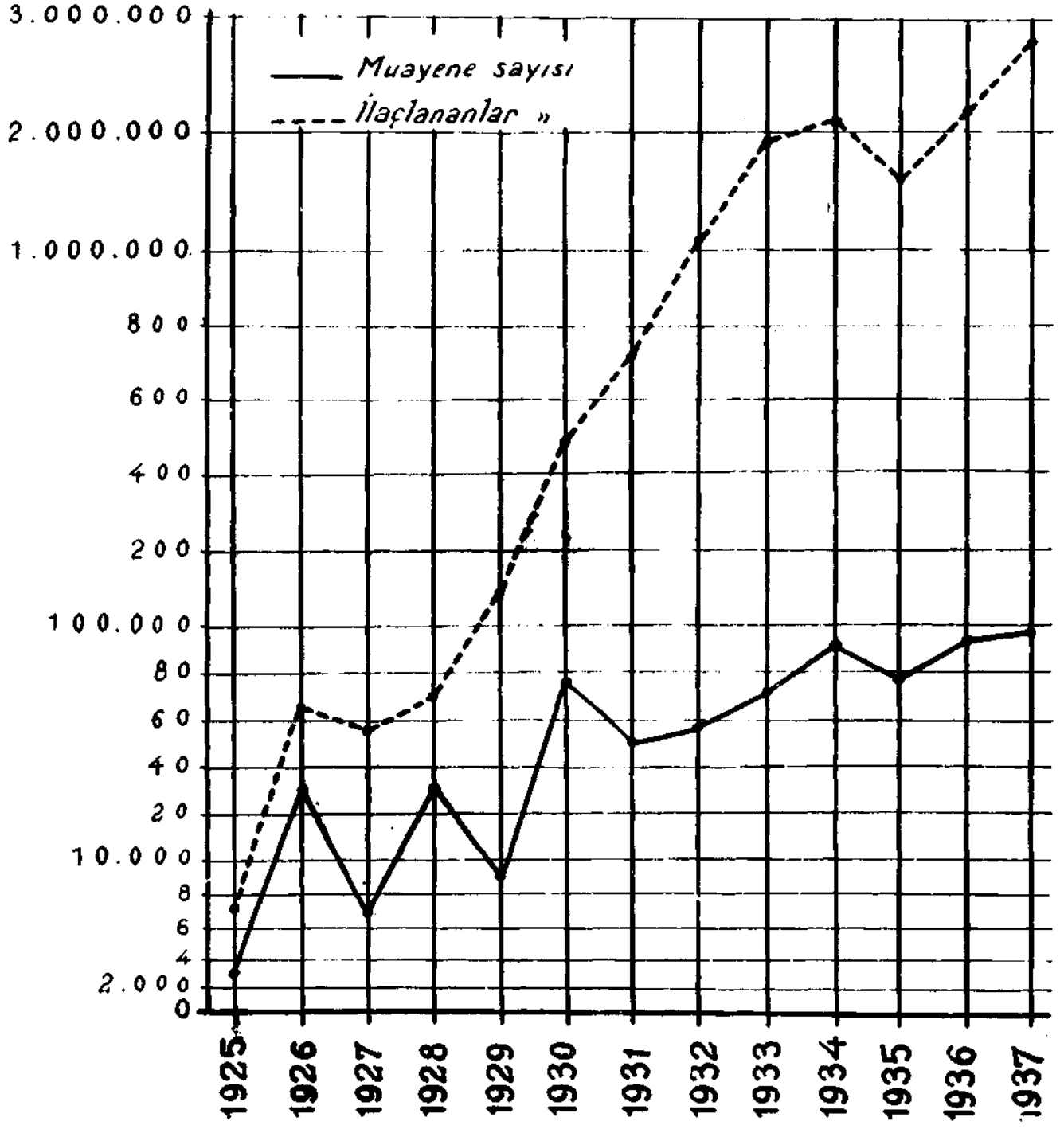

T.C.
MERKEZ HIFZISSIHHA MÜESSESESİ
Kimya Subesi Mesaisi
1926-1937

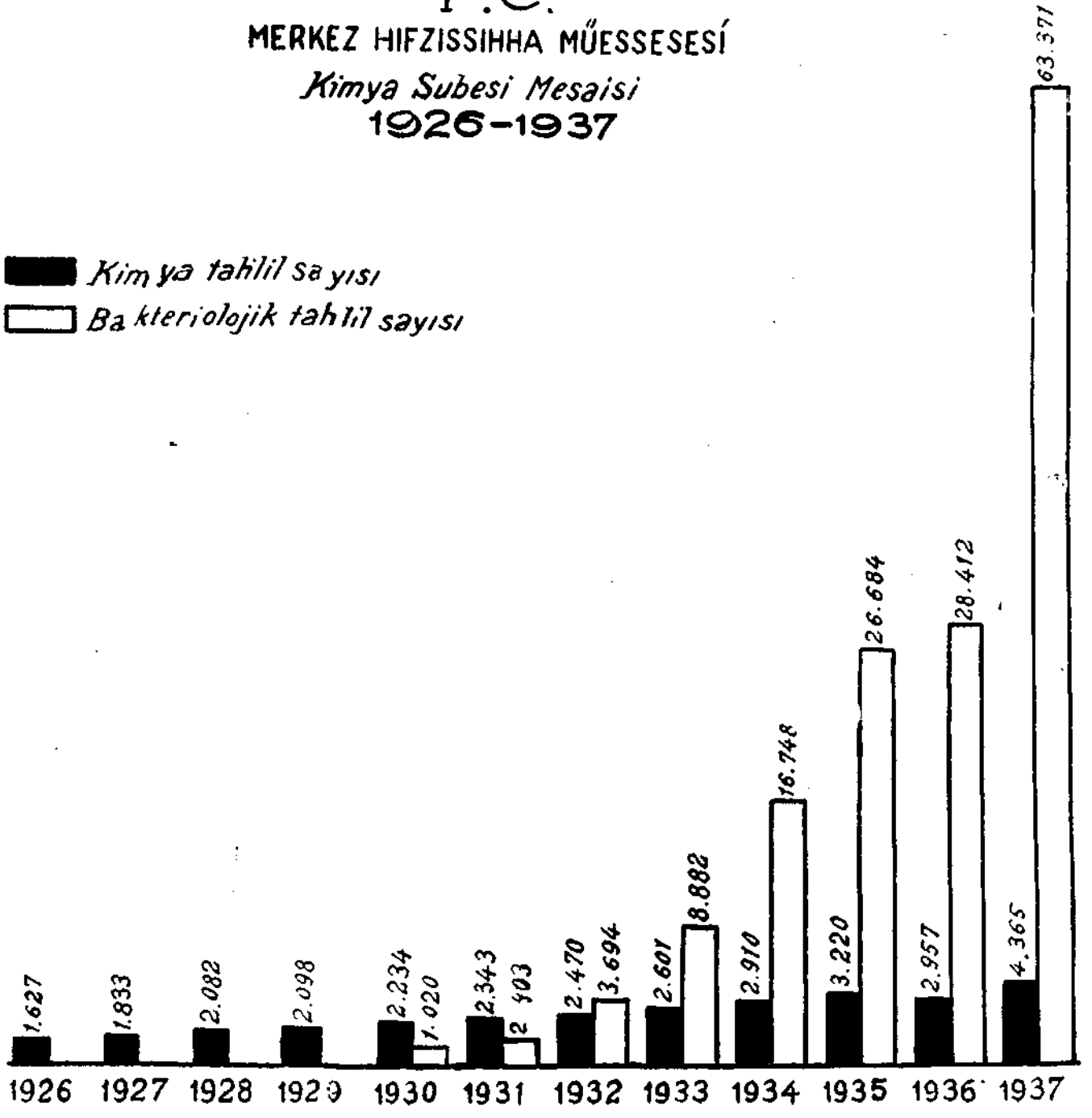

T.C.

MERKEZ HIFZISSIHHA MÜESSESESİ

Serum ve Aşı istihsal ve sevkiyyatı faaliyeti

1930 — 1937

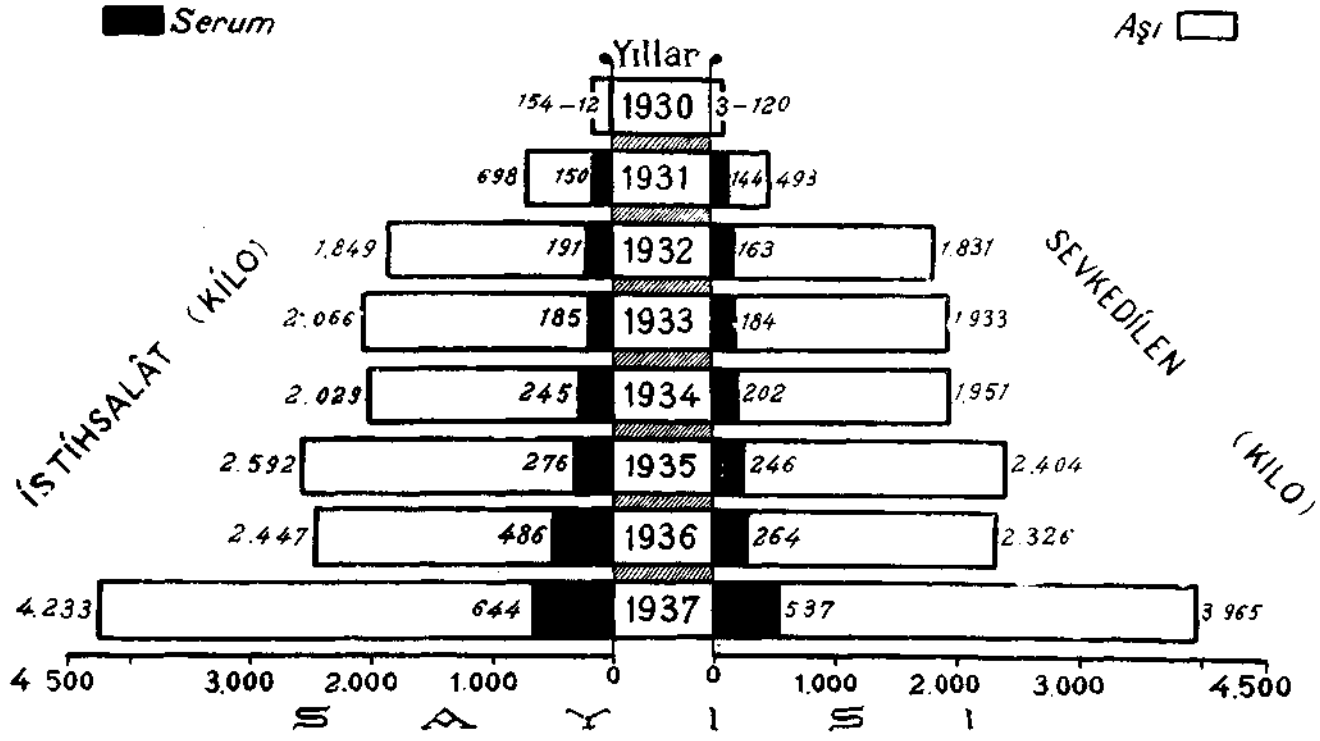

Yurdun muhtelif bölgelerinde yapılan

Menengokok aşısı

1931 – 1937

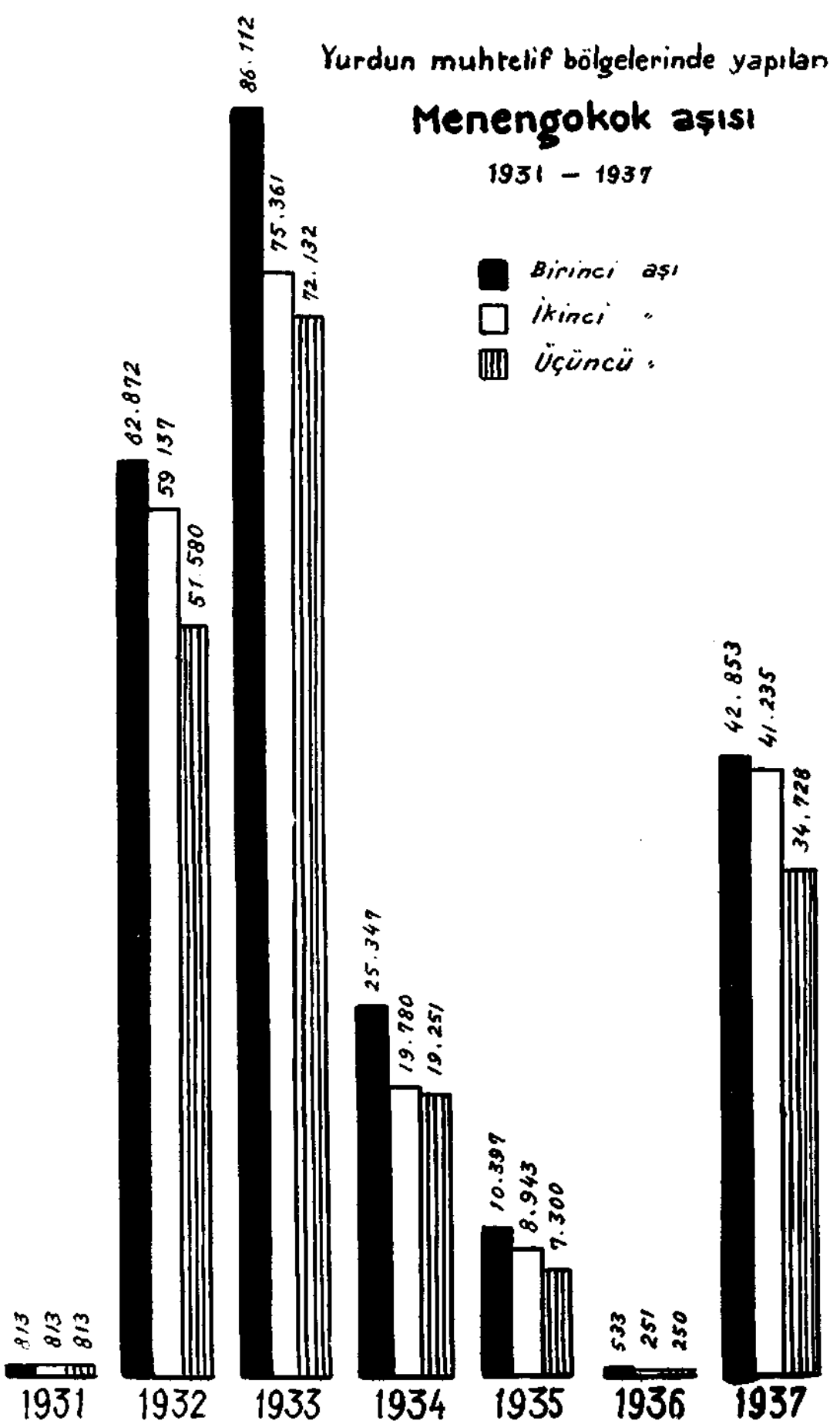

Sayılar aşı tatbik edilen eşhasın miktarını gösterir.

Yurdun muhtelif bölgelerinde yapılan

Difteri aşısı

1930 – 1936

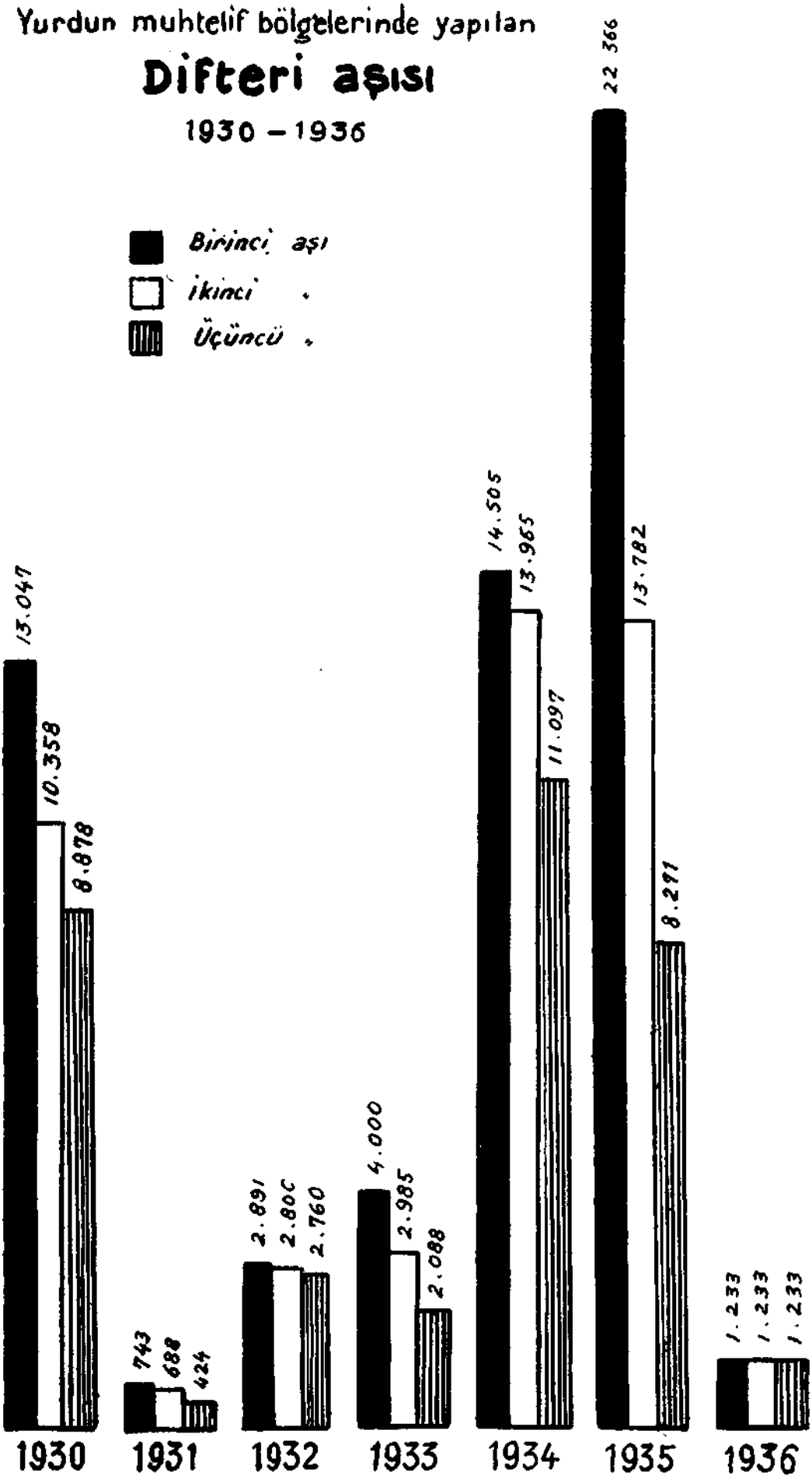

Sayılar aşı tatbik edilen şahısların miktarını gösterir.

Yurdun muhtelif bölgelerinde yapılan

Kızıl aşısı

1928 – 1937

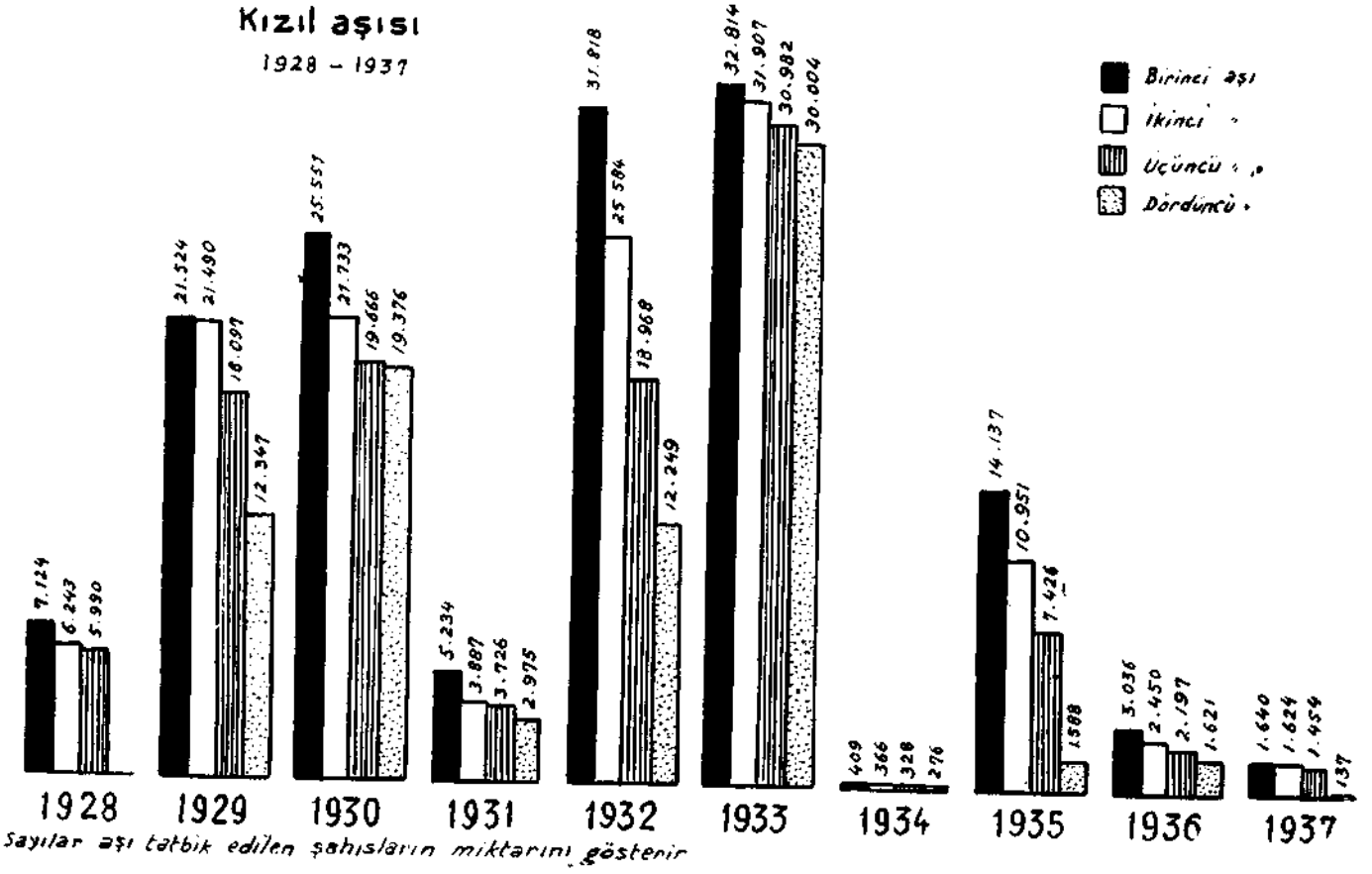

Sayılar aşı tatbik edilen şahısların miktarını gösterir

Yurdun muhtelif bölgelerinde yapılan

. Tifo aşısı

1927 - 1937

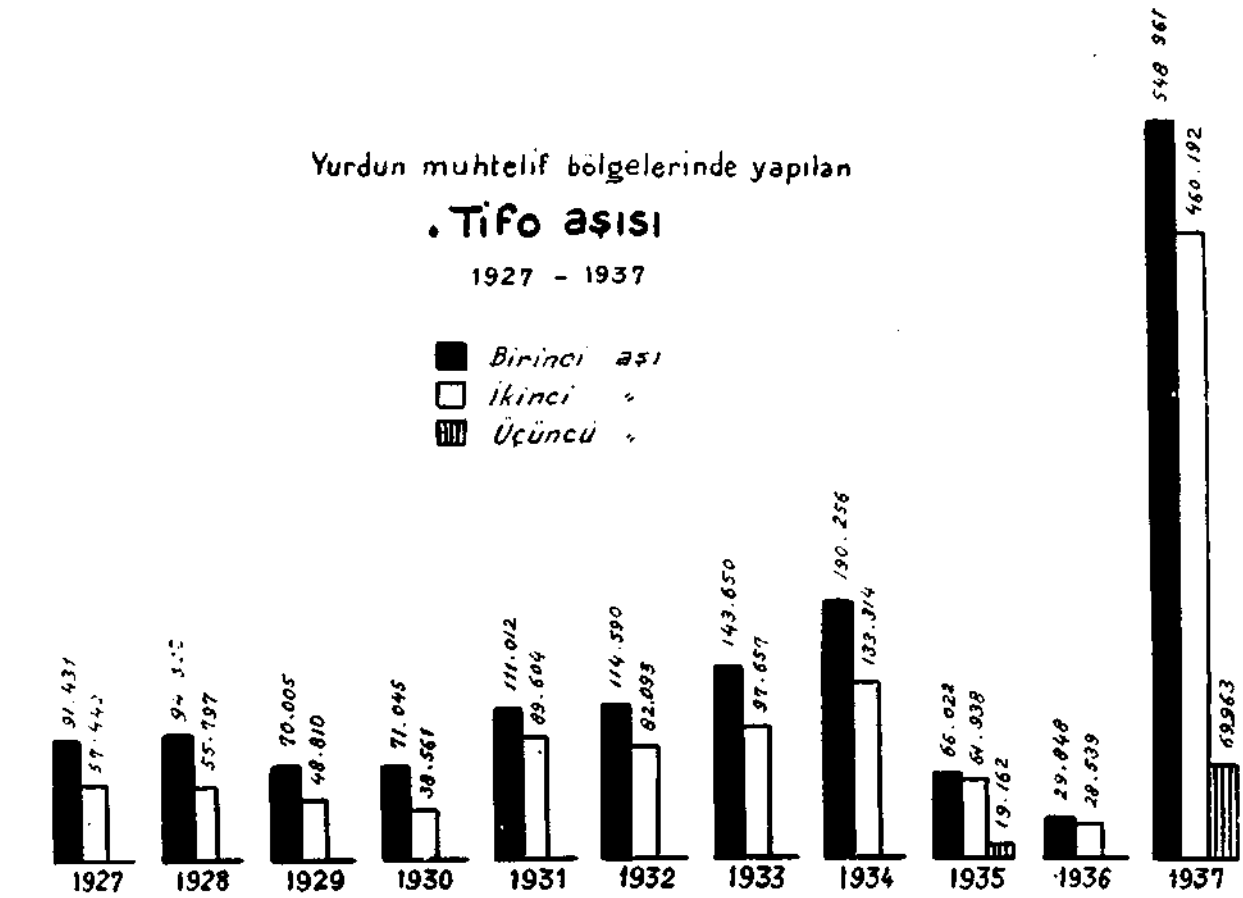

Sayılar aşı tatbik edilen şahısların miktarını gösterir.

Yurdun muhtelif bölgelerinde

1925 – 1937

Seneleri zarfında yapılan

Çiçek aşısı

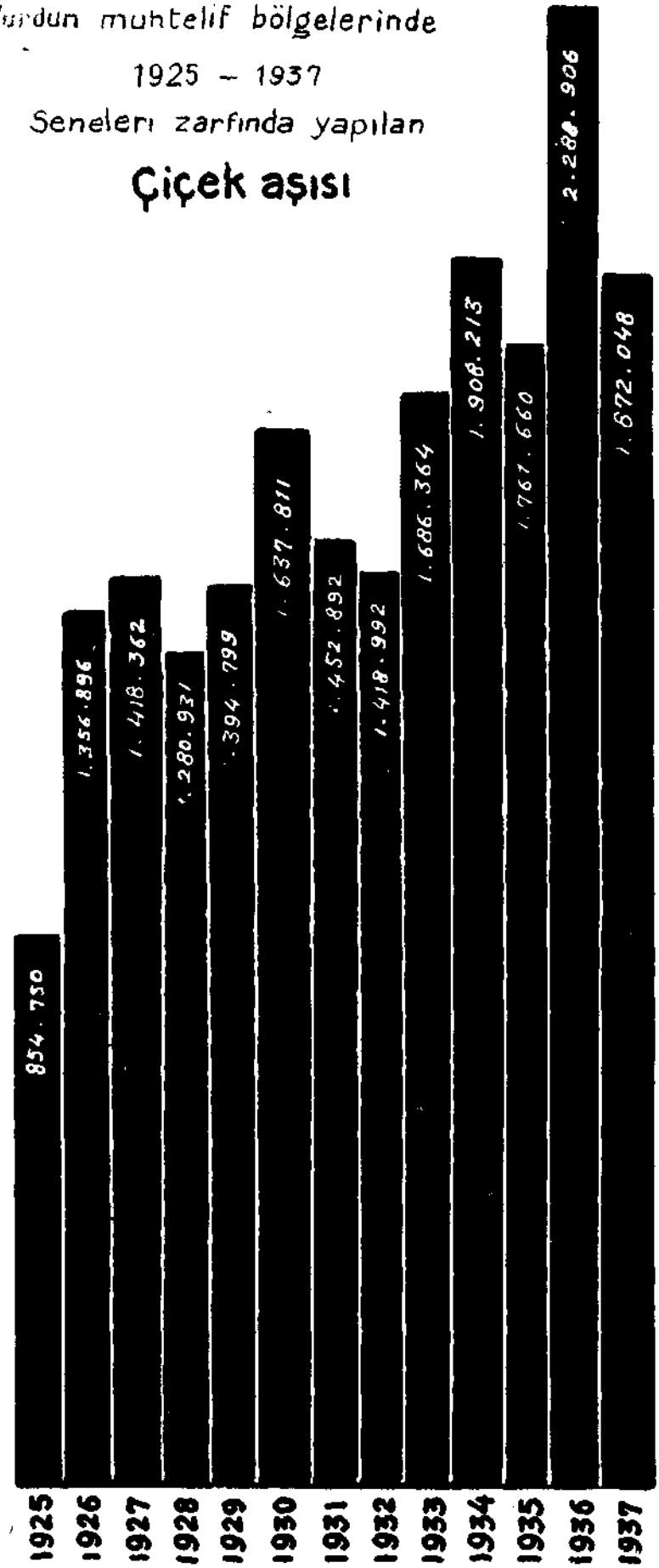

1937 Senesinin kayıtları henüz ikmal edilmemiştir.
Sayılar aşı tatbik edilen şahısların miktarını gösterir.

Muvazenei Umumiye, Hususî Idare ve Belediye hastanelerinin yerleri (1937)

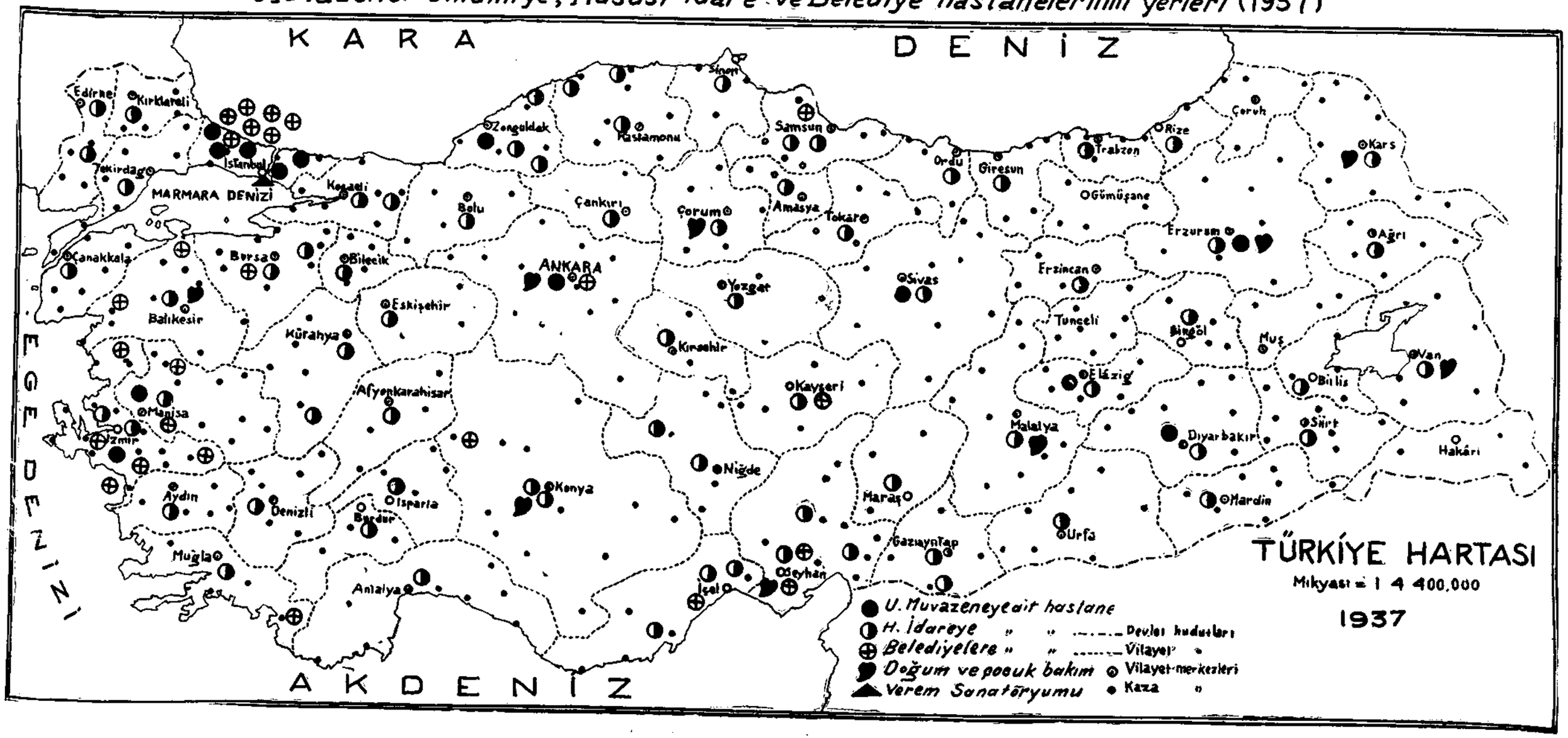

Muvazenei Umumiye, Hususî İdare ve Belediye Dispanserlerinin yerleri „1937„

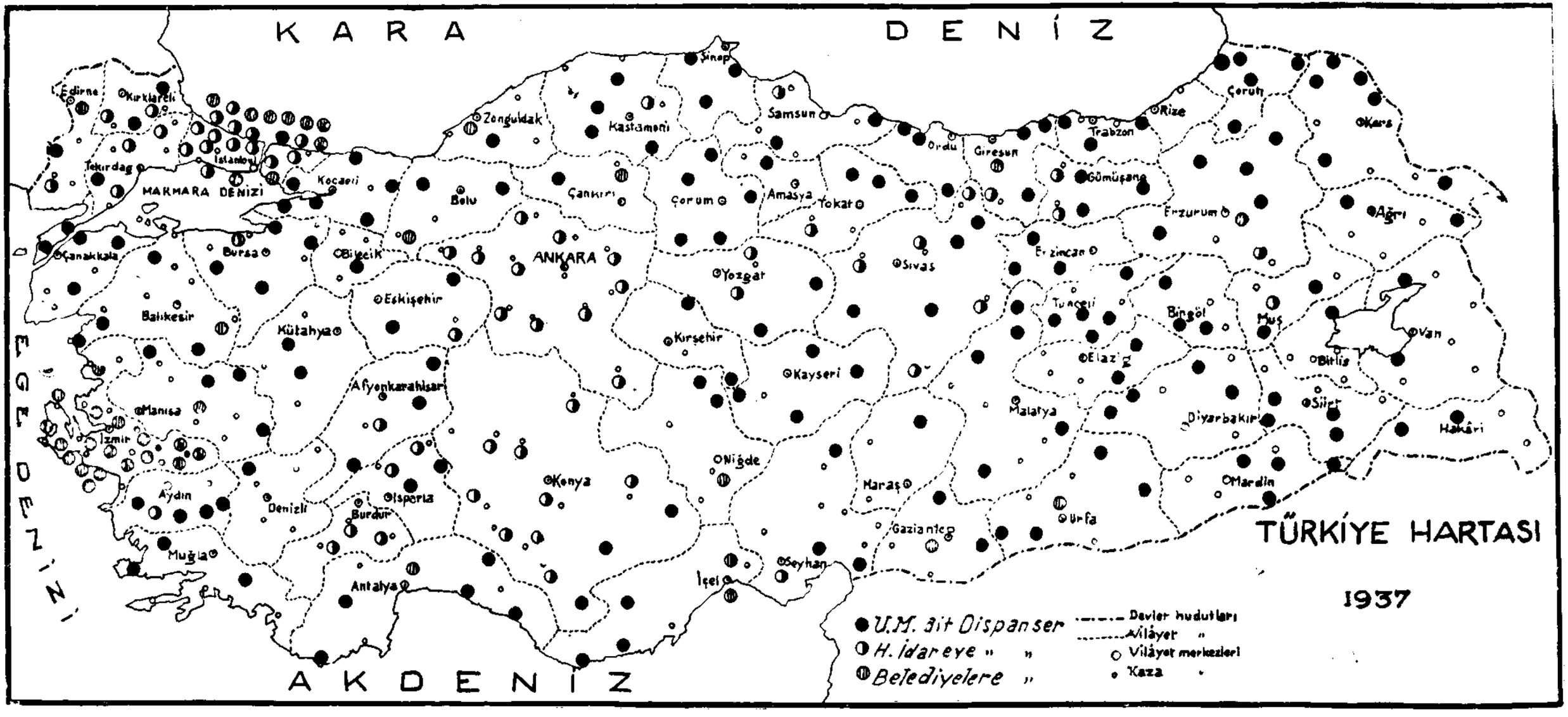

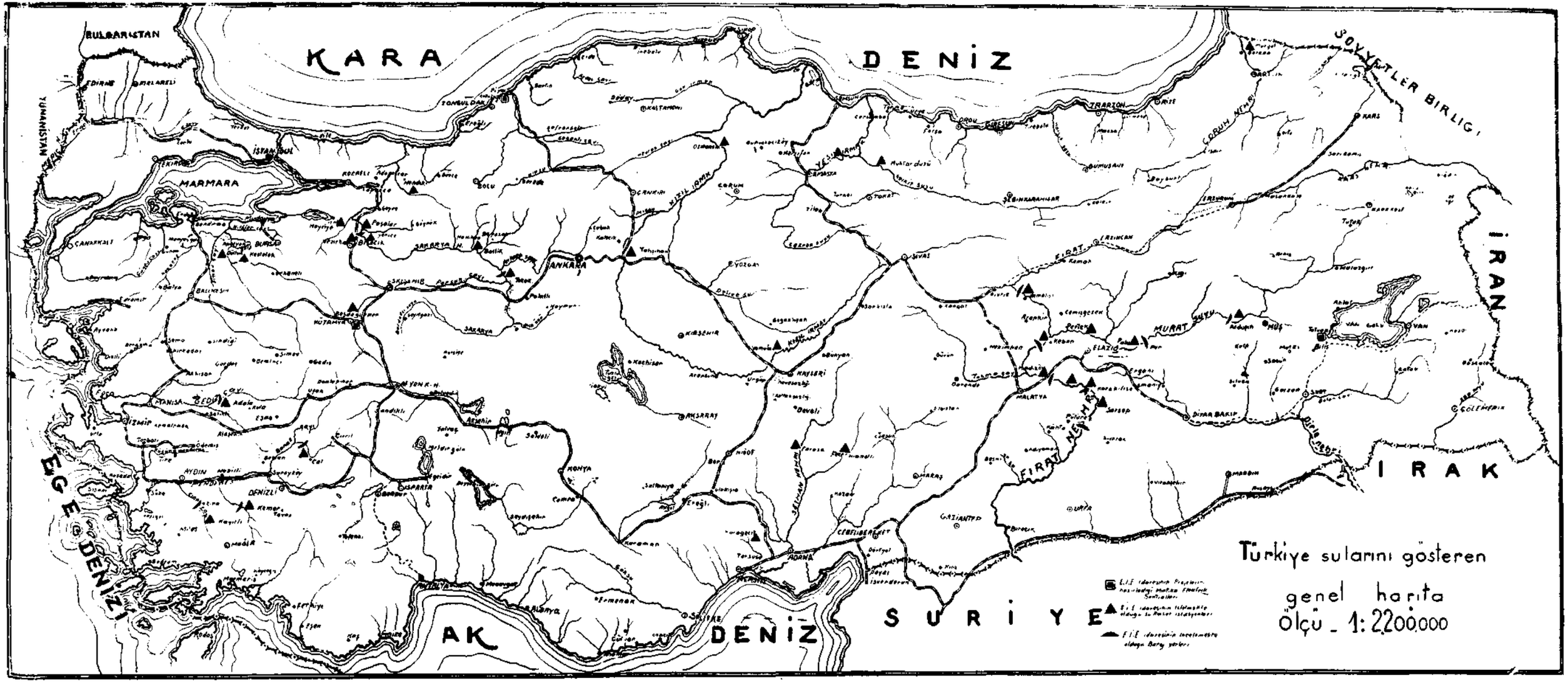
KARA DENİZ
BULGARİSTAN
YUNANİSTAN
SOVYETLER BİRLİĞİ
İRAN
IRAK
SURİYE
AK DENİZ
EGE DENİZİ
MARMARA
İSTANBUL
ANKARA
FIRAT NEHRİ
DİCLE NEHRİ
Türkiye sularını gösteren
genel harita
Ölçü - 1: 2.200.000

İskân işleri

Osmanlı Hükûmeti zamanındaki vaziyet :

Muhacirlik; bizde devlet gücünün izine ve anın med ve cezirine uyarak yayım devirlerinde yeni açılan topraklara yürüyüp yayılmakla ve dönüm devrinde de yine ona uyarak geri gelmekle ve toplanmakla başlar.

Avrupa yayımlarında ordulara yardımcı olarak giden halk ve anın arkasından yürüyen Türk Ulusu ve Oymakları hükûmete hiç bâr olmadan kendi kendilerine yeni sahalarda yerleşmişler ve bu suretle hiç bir tedkik ve teşekküle tâbi olmadan gelişi güzel yürüyen bu göç ve yerleşmeler ekseriya istikrarsızlıkla karşılaşmıştır.

Muhaceret işleriyle yakından alâkadar olunması Türkiyede Kırım harbini müteakip başlamış ve 1293 harbinden sonra birden akıp gelen milyonlarca Rumeli halkının yerleşme işleri Osmanlı hükûmetini ancak harekete getirebilmiştir.

O zaman yapılabilen iş; payitaht olan İstanbulla vilâyet ve kazalarda teşekkül eden İskânı Muhacirin komisyonları marifetiyle muhacirlere yalnız toprak yardımı yapmaktan ibaret kalmıştır.

Bu devrede gelen ve istedikleri yerde konuklayıp kendi kendilerine yerleşen göçmenlere Osmanlı hükûmeti hiç bir istikamet vermediği gibi bunların mikdarlarını, soy ve dillerini, yerleştikleri yerleri tesbit etmeğe, velhasıl ne mazileri ve ne de hal ve istikballeriyle meşgul olmağa lüzum bile görmemiştir.

Kendilerinin ve hayvanlarının yaşayış şartlarını gözönüne alarak iskân sahalarını kendi kendilerine intihap eden ve adetleri yüz binleri aşan bu göçmenler ekseriyetle bataklık sahalara yerleşmişler ve bu yüzden kısmı âzamı sıtma salgınları altında mahvolarak ana vatanın her tarafında biraktıkları ürünlerle mazinin acı birer hâtırasını bugünkü nesle terketmişlerdir.

Meşrutiyetin ilânını müteakip Devlet teşkilâtında yer almaya başlayan iskân işlerine ancak bundan sonra nizamname ve talimatnamelerle istikamet verilebilmiştir.

Cümhuriyetin ilânına kadar geçen on beş senelik meşrutiyet devrinde gerek Balkan harbi ve gerek Umumî harp dolayısiyle göç edenlere de yalnız toprak gösterilmek suretiyle yardım yapılarak iskân mahallerinin sıhhî durumlariyle memleket dahilindeki Kültür bakımları ve bunların yerleşme esasları ve müstahsil vaziyete sokulmaları hiç düşünülmemiş ve temini cihetine gidilmemiştir.

Bu sebeple ana yurda gelen göçmenler memleket dahilinde büyük sefaletlerle yeni yeni hicretler yapmışlar, ve gelişi güzel yayılmışlardır.

İşte bu suretle gerek ölçüsüz yapılan iskânlar ve gerek memleket dahilinde olan göçler gelen soydaşlarımızın kısmı azamının hayatına mal olmuştur

Osmanlı hükûmetince iskân işlerine tahsis olunan para ancak memur maaşını karşılayacak bir mikdarda olup göçmenlerin sevk ve iaşeleri ve müstahsil vaziyete girmeleri için büdçeden para sarfına bile lüzum görülmemiştir.

Cümhuriyet devrindeki vaziyet ve görülen işler :

Millî savaş devresinde bilhassa Yunan istilâsına uğrayan yerlerden kaçanları barındırmak ve bunlara bakmak mühim bir iş şeklinde tecelli etmiş ise de aVrlık savaşında daha mühim işleri ön sıraya koymak mecburiyeti karşısında gerek batı ve gerek güney cebhelerinden gelmiş bulunan mültecilerle geniş mikyasta uğraşmağa millî hükûmet vakit bulamamış ve iskân işini ikinci sıraya bırakmıştır.

Millî Savaşın Mutlu kurtuluşa ulaşmasını ve Cümhurivetin ilânını müteakip iskân işleri de birinci sırada ve mühim bir şekilde yer tutmuştur. Bir taraftan düşman istilâsına uğrayan yanan ve yıkılan yurtları şenlendirilmekle beraber halkına yardım etmeği, diğer taraftan da Lozan muahedesiyle kabul olunan mübadele işini muvaffakiyetle başa çıkarmağı en mühim vazife bilen Cümhuriyet hükûmetimiz daha kuruluşunun ilk senesinde (1923) mübadele, imar ve iskân vekâletini teşkil ederek o vakte kadar bir Umumî Müdürlük tarafından idare edilmekte olan iskân işlerini bu vekâlete vermiştir.

Gerek teşkilât ve gerek büdçe bakımlarından lâyik olduğu mevkii cümhuriyet devrinde bulan ve devletin en mühim bir teşekkülü sırasına geçen iskân işleri bu suretle vekâlet halinde bir sene kadar idare edildikten sonra Dahiliye Vekâletine devrolunmuş ve mezkûr Vekâlete bağlı Umum Müdürlük tarafından idare edilmeğe başlanmıştır.

Âhiren 1935 Teşrinisanisinde kabul edilen bir kanunla Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâletine verilen iskân işleri hâlen bu Vekâlete merbut Umum Müdürlük teşkilâtiyle idare edilmekte bulunmuştur.

Cümhuriyetin ilk senesinde ilk iş olarak Yunan istilâsına uğrayan mahallerde yurtları yanan ve yıkılan vatandaşlara yardıma koşulmuş, bir taraftan bunların iskânları temin edilmekle beraber diğer taraftan da harap olan mahallerin imar ve ihyasiyle uğraşılmıştır.

Lozan mecburi mübadele mukavelenamesinin mer'iyete girdiği 6/Ağustos 1924 (1340) tarihinden itibaren de Türk tebaası Rumlarla Yunan tebaası İslâmların mübadelesine başlanmış ve 934 senesine kadar bilhassa bu mübadillerin iskânı, yerleştirilmeleri ve istihkalarına mukabil mal ve nakit verilmek suretiyle işlerinin tasfiyesiyle iştigal edilmiştir.

Türk soyu ve diline mensup soydaşlarımızın dış memleketlerden getirtilmeleri ve Anavatanda yurtlaştırılmaları keyfiyeti bilhassa 1934 Haziranında kabul olunan 2510 sayılı kanunla çerçevelenmiş ve iskân işleri bu kanunla Cümhuriyete lâyik bir şekilde yürümeğe başlamıştır.

Memlekete kabulü lâzım gelen göçmenlerin miktarı ile bunların yerleşecekleri yerler; büdçenin imkân ve müsaadesine ve iskân mahallerinin sıhhî, ziraî ve ekonomik durumlarına göre önceden tayin ve tesbit edilmekte ve bu suretle her seneye mürettep olan miktar ilkbahar mevsiminden itibaren memlekete nakil ve iskân olunmaktadırlar.

Romanya ve Bulgaristandan gelecek göçmenler Köstence ve Varna limanlarına gönderilen devlet vesaitile bütün eşya ve hayvanlarile birlikte getirtilerek sevk istikametlerine göre doğruca Kavak, Tuzla ve Marmara Ereğlisi iskelelerine çıkarılmakta ve buralardaki tahaffuzhanelerde sıhhî muamelelere tâbi tutulduktan sonra trenlerle iskân yerlerine sevkedilmektedirler.

Bulgaristanın Filibe konsolosluğumuz havzasında bulunan ve kara yoluyla gelen bir kısım soydaşlarımızın kabul muamelesi de Edirnede yapılmakta, idarî ve sıhhî bütün muameleleri orada tekemmül ettirildikten sonra mahalli müretteplerine yollanmaktadırlar.

Bu suretle kabul ve iskân yerlerine sevkedilen göçmenlere 2510 ve 2848 sayılı kanunlar hükümlerine göre toprak ve tohumluklar; ihtiyacı olanlara çift hayvanı, alâtı ziraiye; sanatkârlara dükkân ve sermaye verilmekte ve bunların bir senelik iaşeleri temin edilmekte olduğu gibi büdçenin müsaadesi nisbetinde de evleri yapılmaktadır.

Bu evlerin bir kısmı mevcut köylere ilâve ve bir kısmı da yeniden köy kurulmak suretiyle inşa ettirilmekte olup ayni zamanda su ve yol ihtiyaçlarının da düşünülmesi ve icap eden tedbirlerin alınması sayesinde eski köyler canlandırılmakta ve ıssız yerler şenlendirilerek memleketin imarını canlı bir surette gösteren nümune köyleri vücude getirilmektedir.

İzah olunan esaslar dahilinde aziz Cümhuriyetimizin her türlü yardım ve müzaheretine nail olan göçmenler; kısa bir zaman içinde müstahsil bir vaziyete getirilerek anayurdun en nafî uzvu olmaları temin edilmektedir.

15 yıl içinde mübadil, muhacir ve mülteci sıfayile gelen göçmenler :

Muhtelif harpler neticesinde ana yurttan ayrılan illerdeki Türklerden 1923 senesinden 1937 senesi nihayetine kadar yani Cümhuriyetin 15 yılı içinde 196266 hanede 771611 nüfus ana vatana gelmiş ve bunlar için devlet büdçesinden 30.191.851 lira sarfedilmiştir.

Bunların mübadil, muhacir ve mülteci sıfatiyle geliş vaziyetleri aşağıda gösterildiği veçhile :

Geldikleri seneler	Geliş vaziyetleri	Hane	Nüfus
1923—1934	Mübadil	99709	380243
1923—1934	Muhacir ve mülteci	58027	247295
1934—1937	Muhacir ve mülteci	38530	144073
	Yekûn	196266	771611

İnkisam etmektedir.

1934 senesinden 1937 senesi nihayetine kadar 2510 sayılı kanun hükümlerine göre getirtilen 38530 hanede 144073 nüfus göçmenden :

17644	hanede	68973	nüfus	Romanyadan,
18046	»	64795	»	Bulgaristandan,
2217	»	8538	»	Yugoslavyadan ve
623	»	1767	»	diğer ecnebi memleketlerden gelmiş olup aşağıda gösterildiği üzere :
22768	»	84675	»	Trakya vilâyetlerine.
13639	»	51381	»	Cneup ve Orta Anadolu vilâyetleriyle Ege sahillerine
2123	»	8017	»	Şark vilâyetlerine sevk ve iskân edilmişlerdir.

15 yıl içinde yapılan yardımlar :

(A) : 1923 senesinden 1934 senesine kadar dağıtılan ev, dükkân, arazi, tohumluk, çift hayvanı, ziraat levazımiyla sanatkârlara verilen sermaye mikdarı:

1 — Mecmuu 193394 hanede 789489 nüfus tutan harikzede, Şark mültecisi, mübadil, muhacir ve mülteci ve yerli topraksız çiftçilere 118680 ev, 15355 dükkân, 11381 arsa, 626 tarla, 6.787.234 dönüm arazi, 157422 dönüm bağ ve 168659 dönüm bahçe tevzi olunmuş,

2 — Bundan başka 7.612.359 kilo muhtelif tohumluk ve keza 1720 kutu ipek böceği tohumu, 22994 adet çift hayvanı, 27501 pulluk, 20 araba, 12 traktör, 25 çayır ve orak makinası ve daha birçok ziraat levazımıyla sanatkâr muhacirlere 15238 lira sermaye verilmiştir.

(B) : 1934 senesinden Mayıs 1938 nihayetine kadar 2510 numaralı kanun mucibince yapılan yardımlar :

1 — Muhacir ve mültecilerle, memleket dahilinde naklen iskân olunanlar, topraksız veya az topraklı yerli çiftçiler, yerleştirilen göçebeler, Seylap ve heyelan gibi âfete uğrayanlardan 88695 aileye 2.999.825 dekar arazi tevzi olunmuştur.

Bu miktardan 28529 aileye isabet eden 1.104.305 dekar arazinin Tapu muamelesi ikmal edilerek senetleri sahiplerine verilmiş bulunmaktadır.

2 — 124534 nüfuslu 33943 aileye 1.360.989 lira tutarında 23.389.811 kilo yemeklik buğday, 387357 lira tutarında 7.150.777 kilo tohumluk buğday ve 128059 kilo da muhtelif tohumluk tevzi edilmiştir.

3 — Ayrıca 15770 çift hayvanı, 231 at, 18874 pulluk, 1782 araba ve 18695 lira döner sermaye dağıtılmıştır.

4 — 1934—1937 yıllarında yaptırılıp dağıtılan ev miktarı: (12489) u Trakyada ve (6171) i diğer vilâyetlerde olmak üzere (18660) dır. 1938 senesi içinde de 2026 evin inşasına başlanmış olup bu meyanda 4 köy de yeniden kurulmuş olacaktır.

1923 senesinden itibaren gelen mübadil, muhacir ve mülteci aile ve nufus adetlerile bütçeden yapılan sarfiyat mıktarı 1923—1937

Seneler	Aile adedi	Nufus adedi	Bütçeden yapılan sarfiyat	
			Lira	K.
1923	50 259	19 6420	6 094 983	00
1924	52 221	20 8886	5 286 118	83
1925	9 815	39 634	2 906 192	15
1926	8 201	32 852	892 453	65
1927	6 805	27 172	2 123 675	91
1928	10 143	40 570	742 521	95
1929	4 785	19 133	974 195	98
1930	3 490	13 964	174 858	91
1931	2 945	11 648	75 537	97
1932	2 905	11 603	258 525	94
1933	6 167	25 656	292 921	33
Yekûn	157 736	627 538	19 821 985	62
1934	9 314	33 503	499 326	00
1935	15 050	55 586	21 640 09	36
1936	7 166	28 220	27 500 00	00
1937	7 000	26 764	49 565 30	00
Yekûn	38 530	114 073	10 369 865	36
Umumî yekûn	196 266	77 1611	30 191 850	98

Mübadillere aile ve nufus mıkdarı ile bunlara verilen mallar 1924 – 1934

Vilâyetler	Aile adedi	Aile nufus	Hane	Dükkân	Arsa	Tarla	Bağ	Bahçe
Adana	1 640	5 862	1 640	344	41	45 187	2 870	84
Afyon K.H.	109	358	74	—	—	3 472	—	58
Aksaray	1 076	3 186	747	22	—	12 561	2 178	2 273
Amasya	475	2 087	446	45	1	14 886	1 549	—
Ankara	185	925	135	159	56	16 426	286	290
Antalya	1 087	4 016	1 033	228	—	106 780	939	—
Aydın	2 264	8 312	1 863	201	144	97 256	—	12 466
Balıkesir	7 541	25 515	7 018	1 583	958	131 541	606	906
Bilecik	771	2 665	—	—	—	11 308	2 696	3 393
Bolu	14	122	5	9	—	3 131	—	—
Burdur.	102	380	98	8	—	2 403	330	57
Bursa	7 082	31 058	5 317	719	1 844	150 221	4 445	33 885
Çanakkale	2 143	9 646	2 709	152	8	87 894	1 091	3 492
Çankırı	2	5	2	—	—	—	—	6
Çorum	428	1 680	181	83	42	18 697	270	150
C. Bereket	502	2 396	486	48	16	13 482	—	960
Denizli	490	1 740	193	141	—	14 511	—	—
Diyarbakır	3	8	2	4	—	296	-	—
Edirne	10 354	24 706	10 358	128	243	440 334	11 998	3 485
Elâziğ	174	651	174	—	—	11 484	—	—
Erzincan	272	945	272	—	—	11 805	—	—
Eskişehir	255	1 214	186	29	214	4 633	1	—
G. Anteb	119	438	117	—	—	8 082	—	—
Giresun	216	832	214	39	—	938	—	6 118
Gümüşane	17	130	839	—	—	11 191	—	—
İçel	143	543	143	16	—	5 974	—	32
İzmir	13 234	62 947	5 000	3 000	—	100 000 0	5 000	5 000
Isparta	264	984	254	38	—	6 281	830	193
İstanbul	8 710	33 328	2 553	2 000	—	937 449	12 158	—
Kastamoni	97	333	94	27	—	771	13	—
Kayseri	1 644	6 150	1 640	119	—	65 244	3 721	3 008
Kırklareli	4 626	19 739	4 437	192	—	151 099	3 005	—
Kocaeli	5 071	17 074	1 688	295	27	111 218	—	—
Konya	1 022	4 023	1 021	156	—	22 858	32	492
Kütahya	176	669	139	64	3	4 145	—	—
Malatya	1	4	1	—	—	—	—	—
Manisa	3 662	15 468	2 349	158	423	45 572	22 893	798

Mübadillerin aile ve nufus mıktarı ile bunlara verilen mallar 1924–1934

Vilâyetler	Aile adedi	Aile nufusu	Hane	Dükkân	Arsa	Tarla	Bağ	Bahçe
Maraş	193	842	103	—	—	5 000	1 711	274
Mersin	803	3 091	680	115	11	23 264	1 075	942
Muğla	674	2 401	641	99	—	27 040	—	89
Niğde	3 969	15 750	—	120	—	134 706	—	—
Ordu	332	1 438	389	178	148	21 174	—	24
Samsun	6 288	23 454	4 209	511	544	112 997	—	—
Sinop	225	920	104	41		8 202	—	—
Sivas	186	1 918	288	15	—	25 636	—	—
S. Karahisar	1 425	5 617	1 515	—	—	58 450	—	—
Tekirdağ	6 430	23 221	3 179	361	266	290 571	18 878	1 722
Tokat	1 630	6 209	1 325	25	—	75 868	—	—
Trabzon	77	363	77	65	—	590	—	—
Urfa	1	3	1	—	—	—	—	—
Yozgat	1 113	3 911	598	67	3	65 731	4	80 100
Zonguldak	207	938	207	9	—	1 542	—	3
Yekûn	99 709	380 243	66 872	11 609	4 996	148 256 7	98 606	160 300

Muhacir ve mültecilerin aile ve nufus mıktarı ile bunlara verilen emval 1923–1934

Vilâyeti	Aile adedi	Aile nufusu	Hane	Dükkân	Arsa	Tarla	Bağ	Bahçe
Adana	1 938	7 751	1 037	162	54	190 582	2 936	991
Afyon	196	809	124	17	1	3 392	47	—
Aksaray	31	138	31		—	69	69	2
Amasya	274	2 087	274	6	—	7 562	764	—
Ankara	321	1 605	265	20	86	77 410	2 212	269
Antalya	339	1 230	328	19	—	1 874	—	257
Artvin	5	49	—	—	—	224	—	—
Aydın	728	2 750	254	28	36	14 179	1 946	251
Balıkesir	3 134	13 849	2 857	289	48	51 881	957	227
Bayzid	175	772	51	19	53	4	—	12
Bilecik	503	2 529	—	—	—	15 590	2 099	1 913
Bolu	3	7	3	—	—	—	—	—
Burdur	22	87	27		—	356	2	5
Bursa	2 520	11 107	1 335	36	801	44 183	1 906	2 723
Çanakkale	272	1 084	247	5	148	13 801	—	404
Çankırı	—	—	—	—	—	—	—	—
Çorum	268	547	4	—	13	49	6	—

Muhacir ve mültecilerin aile ve nufus mıktarı ile bunlara verilen emval 1923—1934

Vilâyetler	Aile adedi	Aile nufusu	Hane	Dükkân	Arsa	Tarla	Bağ	Bahçe
C. Bereket	507	1 834	119	9	16	23 969	—	364
Diyarbakır	270	1 495	225	5	—	1 514	—	—
Denizli	141	840	—	—	—	—	—	—
Elâzığ	91	241	41	—	—	1 680	—	—
Erzincan	11	67	11	—	—	802	—	—
Erzurum	88	453	57	—	—	11 733	—	—
E-kişehir	68	473	144	—	15	8 148	—	—
Edirne	8 849	38 855	7 083	98	1 411	—	—	—
G. Anteb	255	1 023	211	14	—	4 780	—	—
Giresun	13	65	12	—	—	—	—	599
Gümüşane	158	373	158	—	—	15 058	—	—
İçel	81	350	65	14	—	2 831	20	4
Isparta	18	64	18	—	—	221	14	4
İstanbul	9 022	27 067	8 000	500	1 022	250 000	20 000	—
İzmir	6 243	28 992	5 000	2 000	1 243	130 000	10 000	—
Kars	2 836	20 267	2 053	—	—	—	—	—
Kastamoni	43	292	44	4	—	127	62	—
Kırklareli	697	3 380	694	19	—	21 556	331	188
Kayseri	4 345	18 455	1 578	1	—	153 274	7	—
Kırşehir	22	90	21	—	1	—	—	—
Kocaeli	2 216	10 002	784	11	25	19 241	—	—
Konya	466	2 713	466	42	—	17 982	741	—
Kütahya	114	471	112	1	—	—	—	—
Malatya	111	470	97	—	—	1 685	—	—
Maraş	132	568	132	—	—	2 500	1 200	—
Mardin	8	29	8	—	—	—	—	—
Mersin	149	649	125	2	32	—	—	—
Muğla	645	2 672	432	63	—	17 295	—	—
Muş	1 089	2 473	1 086	—	—	51 437	—	2
Manisa	1 318	6 928	623	4	84	11 172	5 262	114
Hakkari	—	—	—	—	—	—	—	—
Ordu	13	50	4	4	—	482	—	—
Samsun	755	3 289	419	5	52	13 560	—	—
Sinop	71	259	71	2	—	2 688	—	—
Sivas	984	4 694	854	—		54 162	—	—
Ş. Karahisar	45	214	45	—	—	723	—	—

2510 sayılı kanun hükmüne göre 934 senesinden 938 Haziranına kadar gelen göçmenler

I — Geldikleri memleketler itibariyle aile ve nüfus miktarları:

Sene	Bulgaristan		Romanya		Yugoslavya		Sair memleketler		YEKÛN	
	Aile	Nüfus	Aile	Nü.	Aile	Nü.	Aile	Nü.	Aile	Nü.
1934	4127	14051	3640	13822	1123	4380	424	1251	9314	33503
1935	7456	25722	6519	25848	1024	3907	51	109	15050	55586
1936	2793	11381	4200	16299	60	211	113	329	7166	28220
1937	3670	13642	3285	13004	10	40	35	78	7000	26764
Yekûn	**18046**	**64795**	**17644**	**68973**	**2217**	**8538**	**623**	**1767**	**38530**	**144073**

II — İskân vaziyeti

İskân edildikleri vilâyetler	Hane	Nüfus
Trakya vilâyetleri	22768	84675
Cenup ve Orta Anadolu vilâyetlerile Ege sahilleri	13639	51381
Şark vilâyetleri	2123	8017
Yekûn	**38530**	**144073**

1923 senesinden 1934 senesine kadar yapılan bilûmum yardımlar

I : Ev, Dükkân, Arazi tevziatı

Yardım görenler	Aile	Nufus	Ev	Dükkân	Arsa	Tarla	Arazi dönüm	Bağ dönüm	Bahçe dönüm

A : Harikzedeler ve Şark Mültecileri

Harikzedeler	7538	38140	6574	58	1	626	—	—	—
Şark mültecileri	5877	27646	4532	96	63		122937	—	—
Yekûn	**13415**	**65786**	**11106**	**154**	**64**	**626**	**122937**	—	—

B : Mübadil, muhacir ve mülteciler

Mübadiller muhacir ve mülteci	99709	380243	66872	11609	4996	—	4482567	98606	160300
	58027	247295	10702	3592	6321	...	1450280	58816	8359
Yekûn	**157736**	**627538**	**107574**	**15201**	**11317**	—	**5932847**	**157422**	**168659**

C : Toprağa muhtaç yerli çiftçiler

Yerli çiftçiler	22243	96165	—	—	—	—	731450	—	—

U M U M Î Y E K Û N

Umumi Yekûn	193394	789489	118680	15355	11381	626	6787234	157422	168659

2510 sayılı kanun hükümlerine göre 21 Haziran 934 tarihinden Mayıs 938 nihayetine kadar tevzi edilen toprak mikdarı

Tevzi edilenler	Tevziat		Tahakkuk eden borç		Tapu muamelesi ikmal edilen	
	Aile adedi	Dekar	Lira	Kû	Aile adedi	Miktar dekar
(1) Muhacir ve mülteciler	28536	1151690	1377708	—	12180	555011
(2) Naklolunan şahıslar	2426	149021	63898	—	648	52488
(3) Topraksız veya az topraklı yerli çiftçiler	48411	1517235	180048	50	14900	479078
(4) Göçebeler	7886	129388	51638	—	305	11022
(5) Seylâp ve heyelân gibi afetzedeler	1436	52491	—	—	496	6706
Yekûn	**88695**	**2999825**	**1676292**	**50**	**28529**	**1104305**

1923 senesinden 1934 senesine kadar yapılan bilûmum yardımlar

2: Tohumluk tevziatı

Nevi	Kilo
Buğday	2678802
Arpa	2464980
Mısır	2113999
Patates	142295
Fasulye	124990
Soğan	17369
Nohut	27216
Beyaz darı	25717
Bakla	9021
Yulaf	6575
Susam	1370
Karpuz çekirdeği	25
Yekûn	**7612359**

	Kutu
İpek böceği tohumu	1720

3: Çift hayvanı ve ziraat levazımı tevziatı

Nevi	Adedi
Çift hayvanı	22994
Pulluk	27501
Araba	20
Traktör	12
Çayır Makinesi	20
Orak Makinesi	5
Bel	13770
Çatal Bel	22385
Orak	310
Tırmık	2
Karasaban	15
Düven	9
Bağbıçkısı	2780
Bağ desteresi	1818
Elek	258
Dingil	364
Boyunduruk	275
Koşum	30
Beygir tarağı	20
Polvarizatör	8

	Kilo
Göztaşı ve kükürt	19070
Kireç	278

	Lira
Sanatkâr muhacirlere sermaye	15238

Muhtelif yıllarda alınan ve dağıtılan çift hayvanı, araba ve pulluk mikdarı
1934 - 1937

Seneler	Çift hayvanı	At	Pulluk	Araba	Döner sermaye		
					Lira	Krş.	
1934	1195		796				
1935	2966		2294	59			
1936	5000	117	10000	664	11 241	90	
1937	6609	114	5784	1059	7154	50	
Yekûn	**15770**	**231**	**18874**	**1782**	**18 696**	**140**	

934 senesinden 15 Haziran 938 tarihine kadar yapılan yemlik ve tohumluk tevziatı

A : 2661 ve 2342 sayılı kanunlar mucibince Ziraat bankalarınca tevzi edilen yemeklik ve tohumluk buğday mikdarı :

Aile	Nüfus	Yemeklik buğday		Tohumluk buğday		Yekûn	
		Kilo	Lira	Kilo	Lira	Kilo	Lira
33 943	134 524	23 389 811	1 360 989	7 150 777	387 357	30 540 588	1 748 346

B : İskânca alınıp tevzi edilen sair tohumluklar mikdarı:

Nevi	Kilo
Mısır	8198
Pamuk çekirdeği	23500
Buğday	7065
Çavdar	19455
Arpa	50428
Burçak	6348
Nohut	3726
Soğan To.	1070
Fiy	1290
Mercimek	2076
Fasulye	2776
Patates	2207
Yekûn	**128059**

Vilâyetler itibarile yapılan ev mikdarı

1934 - 1938

Vilayetler	Senelere göre mıkdarlar				938 senesi için ihalesi yapılan evler
	934 ve 935	936	927	Yekûn	
Edirne	105	610	758	1473	—
Kırklareli	1184	1200	758	3142	—
Tekirdağ	3191	1733	473	5417	500
Çanakkale	1132	555	770	2457	—
Trakya vilâyetleri yekûnu	**5612**	**4118**	**2759**	**12484**	**500**
Kocaeli	—	822	144	961	—
Elâzığ	947	230	54	1231	—
Antalya	—	50	—	50	—
Van	134	50	—	184	—
Kars	—	—	248	248	—
Ağrı	153	10	—	163	—
Yozgat	84	49	251	484	74
Samsun	150	—	—	150	—
Kayseri	—	—	151	151	—
Konya	—	—	300	300	—
Çorum	—	—	328	328	—
Manisa	—	—	286	286	—
Aydın	—	—	132	132	—
Bilecik	—	—	57	57	—
Ankara	75	—	—	75	100
Niğde	33	—	300	333	—
Seyhan	—	—	100	100	240
Sivas	—	—	—	—	452
Tokat	—	—	186	186	—
Isparta	—	—	84	84	—
İzmir	—	—	612	612	362
Diyarbakır	51	—	—	51	298
Diğer vilâyetler yekûnu	**1627**	**1211**	**3333**	**6171**	**1526**
UMUMÎ YEKÛN	**7239**	**5329**	**6092**	**18660**	**(*) 2026**

(*) Bu meyanda Çorluda Uhlas çifliğinde (200) hanelik iki ve Gemerek istasyonunda (452) hanelik bir ve Sincan istasyonunda (100) hanelik bir köy olmak üzere yeniden dört köy kurulmuş olacaktır.

Muhacir ve mültecilerin aile ve nufus miktarı ile bunlara verilen emval 1928 — 1934

Vilâyetler	Aile adedi	Aile nufusu	Hane	Dükkân	Arsa	Tarla	Bağ	Bahçe
Niğde	126	323	—	4	—	4 939	—	—
Tekirdağ	4 074	16 111	2 090	76	1 170	148 426	8 185	95
Tokat	373	1 715	247	2	—	15 605	—	—
Trabzon	52	215	52	35	—	163	—	—
Urfa	156	432	156	9	—	4 826	20	12
Van	537	2 744	536	—	—	32 255	—	—
Yozgat	26	106	24	1	—	1 083	—	—
Zonguldak	37	161	36	3	—	88	—	3
Yekûn	58 027	247 295	40 702	3 582	6 321	145 028 0	58 819	88 359

Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti

Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti

Cümhuriyet Rejiminin tatbikte bulduğu tarife ve gümrük kanunları: Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmetinin teessüsü sıralarında tatbik edilmekte bulduğu gümrük tarifesi İstanbul Hükûmetinin 13 Eylûl 1335 (1919) tarihinde mer'iyetini bilâ müddet kaydile temdid ettiği, Gümrüklerce eşyanın sıkletinden resim alınması hakkındaki 10 Mart 1332 (1916) tarihli tarife idi. Bu tarifenin yanında bir de 11 Nisan 1334 (1918) tarihli gümrük kanunu vardı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi hükûmeti bu tarifenin bazı maddelerini beş, bazı maddelerini de 12 misil üzerinden tezyid etti. Lozan muahedesini imzalayan Devletler Büyük Millet Meclisi hükûmetinin tatbik etmekte olduğu bu tarifeyi tamamen kabul ettiler. Hükûmet de bazı maddelere mahsus olmak üzere beş ile on iki arasında dokuz mislilik üçüncü bir merhale daha kabul eyledi. Ancak bu vaziyet de yalnız âkit devletlere ve beş seneye mahsus oldu.

11 Nisan 1334 (1918) tarihli gümrük kanunu İstanbul hükûmetince pek lüzumsuz yere mer'iyetten kaldırılmış iken, yeni Türkiye hükûmeti tarafından 17 Teşrinisani/1337 tarihinden itibaren tekrar mer'iyete kondu. Ve bu suretle Türkiyeden geçen transit eşyasının transit resmine tâbi tutulması usulü de kaldırılmış oldu.

Gümrük kanununun gümrük muamelelerine müteallik hükümleri hileleri kâfi derecede önleyecek tedbirleri ihtiva etmiyordu. Tüccar ve yolcu muamelelerine ait bazı hükümlerde faydasız formaliteler vardı.

Hileye yol veren noksanları ikmâl etmek, işlerin zabıta ve ehemmiyeti dışında kalan külfetli formaliteleri ortadan kaldırmak, kısaca: ahlâk ve menfaat cihetlerinde ve hazinenin hakkını gözetmek hususunda çok hassas olması icab eden gümrük idaresi, halk ile kendi arasındaki münasebetlerde menfaatın doğurabileceği her türlü fenalıklardan iki tarafı da koruyup işleri temiz ve düzgün yürütecek tesirli ve kuvvetli hükümler koymak ve tedbirler almak ihtiyacını duymuş bulunuyordu.

Cümhuriyet rejiminde çıkarılan kanunlar: A — Tarife: Cümhuriyetin ilânından sonra ve hükûmetin Lozan muahedesinde kabul ettiği beş senenin hitamından evvel; yeni gümrük tarifesinin hazırlanmasına başlandı ve

11 Teşrinievvel 1929 tarihinden itibaren mer'iyete giren 1499 sayılı tarife vücude getirildi.

Bu tarife, iktisadî inkkişafımız göz önüne alınarak hazırlanmış olan ilk gümrük tarifesidir. Bu tarife ile millî sanayiimizin himayesi ve memlekette yeni sanayiin doğması istihdaf ediliyordu. Yeni tarifenin tatbiki ile evvelce tamamen mamul ve istihlâke hazır bir şekilde memleketimize idhal edilen bazı eşya, ya ibtidaî maddesi veya yarı mamul şekli ile gelmeğe başlamış ve bu suretle yerli işçiliğe büyük bir inkişaf sahası açılmış oldu

Esas itibarile millî sanayiimizi himaye etmek ve yabancı memleketlerdeki sanayiin mertebesine yükseltmek hedefile tanzim dilen ve tatbikinde bir çok iyi neitceleri görülen bu kanun, hükûmetimizin takib ettiği sanayileşme siyasetinin icablarına uygun olarak, 2255 sayılı kanunla bir derece daha tekemmül ettirildi. Ve ipek, yün, pamuk mensucat sanayii ve plâstik maddeler, çimento, cam mamulâtı, kâğıt, tıbbî ve kimyevî ecza, maden kömürü sanayileri de ayrıca himaye olundu.

B — Gümrük: 11/Nisan/1918 tarihli gümrük kanunu da yeni zihniyet ve hedefler karşısında bir çok eksiklikler arzediyordu. Bu kanunun bazı maddelerini tadil etmek üzere çıkarılan 905 ve 906 sayılı kanunlarla, bilhassa gümrük muamelelerinde yapılan hilelerin önüne geçmek gayesi göz önünde tutulmuştu. Hileye teşebbüs edenleri cezalandırmak için de nakdî cezalar konmuş ve bu teşebbüsleri azaltacak tedbirler ittihaz olunmuştur.

Eski gümrük kanunu, gümrükten çıkarılarak satılmış ve hatta istihlâk edilmiş olan mallar için idhalâtçıdan senelerce sonra resim istenmesine mani bulunmuyordu. Böyle bir usulün ticaret âlemine vereceği zararlar ise büyüktür. Bu sebeble malın satılmasile beraber müstehlike devredilen gümrük resmi için bir müruru zaman haddi tayini lüzumlu görüldü ve 1940 ve 1723 sayılı kanunlarla bu icablar yerine getirildi.

Eski hükümler yurdumuzdan transit olarak geçen eşyanın mücbir sebebler altında zıyaı halinde de bunlardan resim aranmasını âmir bulunuyordu. Transit ticaretini kökünden sarsan bu usuller de 2646 sayılı kanunla kaldırılarak transit ticaretine lâyık olduğu kolaylık temin edildi.

C — Teşkilât: Cümhuriyetin gümrüklerin idare tarzında yaptığı bir tahavvül de, gümrüklerin ve devlet inhisarlarının birleştirilerek bir vekilin idaresi altına verilmesi olmuştur. 1909 senesi martından itibaren gümrük işlerinin idaresi mülga maliye nezaretine bağlı bir müdürü umumiye verilmişti. Gümrük muamelelerinin aldığı hususî ehemmiyetle, inhisar işlerinin kesbettiği vüs'at ve kaçakçılık için alınan ciddî tedbirler, bu işlerin Maliye Vekâletinin aslî hizmetlerinden ayrı olarak idare ve tatbikinde devlet hakkında daha fayda olacağını gösterdiği için 1909 sayılı kanunla mesaisini münhasıran bu veçhelere tahsis etmek üzere Gümrük ve İnhisarlar Vekâleti teşkil edildi. Ve gümrükler yalnız devlete varidat toplamakla mükellef bir vasıta olmakla bırakılmayarak aynı zamanda memleketin iktisadî ihtiyaçlarını zamanında ve tam şekilde göz önüne alacak bir teşekkül haline getirildi.

Bu vazifeleri uhdesine alan vekâlet 2825 sayılı yeni bir teşkilât kanunu ile memurlarını eskisine nisbetle bir derece daha terfih eyledi.

Gümrük memurlarının disiplin bakımından iş sahiblerile olan durumları da 1920 ve 2350 sayılı kanunlarla cümhuriyet hükûmeti memurlarının şiarına yakışacak bir ciddiyet ve hassasiyetle, disiplin altına alındı.

Ç — Turizm: Memleketimizde millî iktisadın inkişafında mühim âmiller arasında bulunan yabancı memleketlerden Türkiyeye müteveccih turizm hareketlerini kolaylaştırmak ve teşvik etmek lüzumu karşısında da ilk defa 2608 sayılı kanunla tarife kanunumuzun bu eksiği de tamamlanmış ve otomobilli seyyahların kendi nakil vasıtalarile Türkiyeye resimsiz girebilmelerini teminen gümrük geçiş karnesi usulü ihdas edilmiştir.

3152 sayılı kanun ile bu hususta alınmış olan tedbirler tamamlanmış ve başka müterakki memleketlerin gümrük tarifelerinde yer almış bulunan ve modern ihtiyaçları karşılayan hükümler en geniş ve şümullü bir surette kanunumuza konmuştur.

Gümrük idaresinin çalışma sisteminde yaptığı yenilikler: Gümrük memurlarının meslekî bilgi ile olgunlaşmaları hususuna da büyük bir ehemmiyet verilerek işlerin meslek bilgileri kuvvetli ellerle görülmesi için merkezde daimî ve taşralarda muvakkat kurslar açılmıştır. Müterakki memleketlerin gümrük mevzuatını ve bunların tatbik şekillerini yerinde görüp tetkik etmenin memurlarımızın görüşleri ve bilgileri üzerinde yapacağı faydalar da itibara alınarak, 1935 senesinden itibaren yüksek tahsilli ve ecnebi diline vâkıf memurlarımızın garb memleketleri gümrüklerinde staj ve etüd yapmaları esası kabul edilmiştir ve şimdiye kadar iki kişi İsviçreye ve Fransaya, iki kişi Belçikaya, üç kişi Almanyaya ve bir kişi Amerikaya olmak üzere 8 kişi staja gönderilmiş ve 1938 malî senesinde de iki kişi İngiltereye ve bir kişi Fransaya izam olunmuştur.

Gümrük memurlarını ve iş sahiblerini gümrük ile ilgili mevzular ve meseleler hakkında zamanında tenvir etmek maksadile 29 İlkteşrin 1936 tarihinden itibaren «Gümrük Bülteni» adı altında mevkut neşriyat yapılmasına başlanmış, bültenin her gün daha ziyade istifadeli bir hale getirilmesi için çalışılmakta ve bilhassa teknik yazılara ve başka memleketler neşriyatından tercümeler yapılmak suretile beynelmilel gümrük cereyanları hakkında memurlarımız tenvir edilmekte bulunmuştur.

Gümrük tarifesinin gerek memurlar ve gerek ticaret erbabı tarafından kolay anlaşılır ve tatbik edilir bir hale getirilmesi ve tatbik edilen hükümlerinin aydınlatılması için başka ileri memleketlerde olduğu gibi, bir eşya fihristi (Repertuvar) tanzimi işine başlanmış, A-L harflerine kadar olan kısmı tamamlanarak bastırılmıştır. Yolculara ve bilhassa ecnebi turistlere gümrük mevzuatının kendilerini alâkadar eden hükümlerini anlatmak ve resme tâbi olan ile olmayan zat eşyalarının neler olduğunu göstermek üzere (Yolculara bilgi) adlı Türçe, Frkansızca, İngilizce, Almanca ve İspanyolca olarak

yazılmış resimli bir broşür tertib edilerek bütün yolcu ve turistlere bedelsiz dağıttırılmakta bulunmuştur.

İNHİSARLAR

Devlet hazinesine mühim bir gelir temin etmekle beraber tütün, üzüm, incir gibi millî mahsullerimizi kıymetlendirmek suretile memleketin ekonomik hayatında mühim bir rol oynıyan inhisarlar, saltanat devrinde bugünden büsbütün başka şartlar dahilinde idare olunurdu.

Bugün «Türkiye Cümhuriyeti İnhisarlar İdaresi» ismini taşıyan teşekkülün başlıca üç unsuru Osmanlı sultanlarının alacaklıları elinde rehine olarak bulunuyor, bu vergi matrahları yabancı bezirgânlar tarafından alabildiğine sağılıp duruyordu.

Muharrem kararnamesile Düyunu Umumiye İdaresi tesis edildiği zaman Osmanlı sultanlarının borçlarına karşılık olarak gösterilen varidat meyanında, tütün, ispirto, tuz varidatının tahsili işi de bu idareye bırakılmıştı. Düyunu Umumiye tütünü inhisar şeklinde idare etmek hakkını haizdi. 1883 senesinde bu hakka istinaden, İstanbulda Osmanlı bankasile Viyanada Kredit-Anstalt ve Berlinde Bleichröder müesseseleri tarafından «müşterekülmenfaa İnhisarı Duhanı Devleti Aliyyei Osmaniye» namile, devlete ortak, imtiyazlı bir şirket teşkil edilmişti.

Pek tabiîdir ki bu yabancı mültezimler işin sırf paraya dokunan tarafile alâkadar oldular. Bu varidattan her birinin memleket bakımından başka bir ehemmiyeti olduğunu, hepsinin de Türkün mal ve canile alâkadar bulunduğunu hatırlarına bile getirmediler.

Hiç düşünmediler ki Türk tütünü denilen kıymetli ve emsalsiz nebat tabiatın münhasıran Türk topraklarına bahşettiği bir mevhibe olmak itibarile, başlı başına bir servet, bir hazinedir.

Türk tütününün cinsini bir kat daha islâh etmek, yüksek evsafını inkişaf ve tebarüz ettirmek, dış piyasalarda revacını arttırmak, elhasıl bu servet ve hazinenin kıymetini bilmek ve bildirmek millî iktisadiyat bakımından bir vazifedir.

Memleket meyvaları bolluk içinde çürürken yabancı memleketlerden her sene milyonlarca kilo ispirto getirildi ve Düyunu Umumiye raporlarında itiraf edildiği gibi, bu mahiyeti meçhul ispirtolar halka içik diye içirildi.

Yediğimiz tuzun bile safiyet ve temizliğinden emin değildik

Osmanlı devleti ile mültezimleri için bu meseleler mevzuu bahs değildi. Onlar nazarında, tütün, içki ve tuz varidatı sarı liralardan başka bir şey ifade etmezdi.

Türkiye Cümhuriyetinin ve Türk inkılâbının İnhisarlar sahasında yaptığı en büyük iş, işte bu «vergi = sarı lira» zihniyetini, para hırsile dolu hasis mültezim kalbini bu işlerin bünyesinden silkip atarak onun yerine Türkün

yüksek menfaatlerini düşünen bir şuur, millet ve memleket kaygusile çarpan bir yürek koymuş olmasıdır.

Filhakika bugün İnhisarlar alanında vücude getirilen tekemmülü lâyıkile anlayabilmek için, her şeyden evvel, reji ve Düyunu Umumiye zihniyetile, Cumhuriyet İnhisarlarını harekete getiren ruhu birbirinden ayırt etmek lâzımdır. Çünkü bundan sonraki satırlarda hulâsaten gözden geçireceğimiz müsbet icraat, bu yeni ruhun ve onu bu idareye aşılayan Türk Cümhuriyeti rejiminin bu sahada tecellisinden başka bir şey değildir.

CÜMHURİYET REJİMİNDE TÜTÜN

Memleket tütüncülüğünün her safhasile sıkı bir surette alâkadar olan İnhisarlar İdaresi Türk tütüncülğünü mütekâmil bir hale getirmek için Cumhuriyet Hükûmeti tarafından sarfedilen faaliyette hissesine düşen işin ehemmiyetini takdir etmiş ve bilhassa şu son beş sene zarfında tütüncülüğümüzün menfaatleri bakımından çok faydalı bazı tedbirler ittihaz etmiştir.

Fennî ıslâhat: Türk tütününün yüksek evsafını korumak ve bir kat daha yükseltmek için evvelâ tütün tohumu ile işe başlamak icap ediyordu. O zamana kadar tütünile meşhur olan yurdumuzda tütün ekimini fennî surette tetkik edecek bir tütün enstitüsü yoktu. Bu noksanı takdir eden idare, 1927 senesinde teknik ziraat işlerile meşgul olmak üzere bir (Ziraat Fen Şubesi) ve bir de onun nezareti altında çalışacak bir (Tütün Enstitüsü) ihdas etmiştir. Tütüncülüğü memleketimizde ilk defa olarak fennî bakımdan tetkik eden bu şube ve enstitünün yapmakta oldukları işler şunlardır:

1. — Tütün ıslahı; bakım, toplama, kurutma ve denkleme usullerinin tesbit ve ıslahı;

2. — Muhtelif menşe tütünlerin fermantasyon hususiyetlerini tetkik;

3. — Tütün hastalıklarile mücadele;

4. — İyi ve makbul tohumları üretmek ve dağıtmak;

5. — Fennî çalışma ve araştırmalarda elde edilecek neticelerin neşri.

6. — Mütehassıs eksper yetiştirme;

7. — Memleketin muhtelif mıntakalarında kurulmuş ve bundan sonra kurulacak olan ıslah, deneme ve örnek tarlalarının idaresi ve fennî faaliyetlerinin kontrolü;

8. — Elde edilen neticelerden ekicilerin istifadesini temin etmek;

Tütün enstütüsünün tohum, biyoloji ve kimyevî tahlil işlerile meşgul olan üç laboratuarı vardır.

Bu fennî mesai neticelerinden zürraın geniş mikyasda istifadesi temin edilmiştir. Islâh edilmiş olan tohumların Samsun mıntakasında zürraa parasız olarak tevziine bir kaç yıldanberi devam edilmektedir. Diğer mıntakalardaki ıslah ve deneme işlerinden de müsbet neticeler alındıkça buralarda

da tevziata başlanacaktır. Şark vilâyetlerinde ekilen tohumların cinsleri çok fenadır. Bir kaç seneden beri bu mıntakada Tranzun, Taşova ve Hendek gibi iyi tohumlar meccanen dağıtılmaktadır. Bu tohumlarla şark vilâyetlerinde yapılan ekim iyi neticeler vermiştir. Pamukovaya, Gümüşhacıköyünden torbalanmış saf ve iyi cins basma tohumu getirilerek bura ekicilerine dağıtılmıştır.

Fidelik ve fide üzerinde de devamlı mesai sarfedilmektedir. İyi bir fideliğin nasıl yapılması, fidenin nasıl yetiştirilmesi icap ettiği köylere kadar uzanan ve ekici ile daimî temas halinde bulunan geniş fen teşkilâtımız tarafından köylüye öğretilmektedir. Nümune fideliklerinde fideler isteyenlere parasız olarak dağıtılmaktadır.

Tütüncüyü ve tütüncülüğü korumak: İnhisarlar İdaresi, tütün toprağına ve tohumların istıfasına verdiği ehemmiyet kadar onun iyi yetiştirilmesine ve iyi satılmasına da ehemmiyet vermiştir. Cihan tütün piyasasında bir taraftan Türk köylüsünün mal ve emeğinin değerini ödeyecek kadar yüksek bir fiat bulabilmesi, bir taraftan da alıcının memnun kalması için icap eden bütün tedbirleri almıştır.

Bu büyük himayeyi idareden bekliyen ekincinin zarar görmemesi borçlu olmamasına bağlıdır. Bunun için idare köylüye mahsulü henüz tarlada iken faizsiz avanslar vermeği usul ittihaz etmiştir.

Altı yıllık avans tevziatımızın miktarı şunlardır:

Sene	T. Lirası
932 - 933 de	283.355
933 - 934 »	461.157
934 - 935 »	573.943
935 - 936 »	566.167
936 - 937 »	939.232
937 - 938 »	614.235
Yekûn:	**3.438.089 lira**

1934 senesinde tatbik mevkiine konulan 2506 sayılı kanun tütünlerin denkleme ve temizleme işlerini ve ekici ile tüccar arasındaki alım satım işlerini yoluna koymuştur. Bu hareket tütün standarizasyonuna doğru atılan ilk adımı teşkil etmektedir. Bu sayede ekicilerimiz artık, tütüncü dilinde (bıçak) ve (görmez) denilen tütünün yukarı ve aşağı, yani iyi ve fena yapraklarını ayrı ayrı denk yapmağa ve denklere, pastal ve demetlere eskiden olduğu gibi yanık, yeşil, çürük, basık tütünler karıştırmamağı usul edinmişlerdir.

Tüccar mübayaatında fena bir âdet olan ve malın bedelini kırmak maksadile yapılan fazla ıskarta çıkarmanın ve büyük alıcılarla komisyoncular arasında muvazaalı alım satımların önüne geçilmiştir.

Tütün bakımı: Reji zamanında şirketin imalâthane ve bakım evleri, fennî ve sıhhî şartlardan mahrum, bir takım köhne ve ahşap binalardan ibaretti. Tütünün terbiye ve hüsnü muhafazasına itina lüzumunu takdir eden İnhisar-

lar İdaresi işleme ve bakım evlerini esaslı bir surette islaha karar vererek bir inşaat programı hazırlamıştır.

Bugün mühim bir kısmı bitirilmiş olan bu programın tatbikine devam olunmaktadır. Resimlerinde de görüleceği üzere, yeni işleme ve bakım evleri, fennî tütüncülüğün icap ettirdiği modern teçhizat ve tesisatı, temizlik ve sağlık şartlarını tamamile haiz istiab hacımları 3.000.000 kiloya kadar varan, betondan yapılmış temiz ve aydınlık binalardır.

Reji zamanında tütünler toz toprak içinde yerlerde sürünür, amele yere oturmuş olarak çalışırdı. İnhisarlar idaresi bu iptidaî usulleri kökünden kaldırmıştır. Yeni işleme evlerinde tütünler için masa şeklinde muntazam tezgâhlar vardır. İşçiler iskemle üzerinde oturarak çalışırlar. Bu müsbet ıslahat derhal işçi üzerinde tesirini göstermiş ve bu yüzden randımanın hayli arttığı kaydedilmiştir.

Yeni binalarda işçinin sıhhat ve istirahati ile alâkadar tesisat revir, eczahane, soyunma ve yıkanma yerleri, yemekhaneler ve çocuk yuvaları ihdas olunmuştur.

Şimdiye kadar satın alınan ve yeniden inşa edilmiş olan işleme evlerinin isimleri ve istiab hacımları aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir:

Yeri	İstiabı (kilo)
İstanbul (Şemsipaşa)	3.0000.000
» »	1.000.000
» (Paşa limanı)	1.500.000
Samsun	1.500.000
Polathane	600.000
Ödemiş	500.000
Bursa	350.000
Adana	300.000
Balıkesir	40.000
Gönen	120.000
Milâs	200.000
Kırklareli	140.000
Uzunköprü	140.000
Akhisar	140.000
Tire	100.000
Urla	140.000
Gündoğdu	140.000

Eldeki programa nazaran daha bir çok yerlerde yeni bakım evleri inşa edilecektir.

Eksper kursu: İdare bir taraftan da tütün eksperi yetiştirmek işine ehemmiyet vermiş, lise ve orta ziraat mektebi mezunlarından imtihanla aldığı namzetlerin tahsiline mahsus bir «tütün eksper kursu» açmıştır. Bu kursun birinci devresinde talebeye ziraat işleri, biyoloji ve kimya okutulmakta, ikin-

ci devrede harmancılık ve fabrika stajı, ekim stajı, üçüncü devrede yaprak tütünlerin işleme ve dördüncü devrede de bakım stajları yaptırılmaktadır.

Temeli lise tahsili olan böyle beş senelik esaslı bir ihtisas müessesesinin, Türk tütüncülüğünü daha yüksek mertebelere yükseltecek iktidar ve ehliyette eksper ve harmancılar yetiştirmesine zemin hazırlayacağında da şüphe yoktur.

Fabrikasyon ve teknik ıslahatı: Tütün imalâtı reji idaresi zamanında bugüne nisbetle hem mahdut, hem de iptidaî idi. Cümhuriyet rejimi zarfında imalât işlerinde yapılan ıslahat fabrikasyonu eskisile kıyas kabul etmiyecek derecede inkişaf ettirmiş, onu bu günün ihtiyaçlarını karşılayacak bir mükemmeliyet derecesine yükseltmiştir. Reji zamanındaki tesisat ile bugünkü makinaların yalnız adet bakımından mukayesesi bile imalât inkişafı hakkında bir fikir vermeğe kâfidir.

	Reji zamanda	Bugün
Sigara makinası	35	91
Kıyım makinası		41
Paketleme makinası	12	48
Tütün paketleme makinası	11	51

Son seneler zarfında tütün sarfiyatında hasıl olan çoğalma neticesinde imalâtı genişletmek lüzumu hasıl olmuş, Cibali, İzmir, Samsun ve Adanadaki büyük fabrikalara ilâveten Urfa ve Bitlisde mahalli ihtiyaçları karşılayacak kudrette iki atelye tesis edilmiştir. Bu suretle bütün idare fabrika ve atelyeleri günde kırk bin kilo tütün işliyebilecek bir kudrete çıkarılmıştır.

İşleri kısaltarak zamandan kazanmak ve randımanı arttırmak maksadile yapılan rasyonalizasyon işleri meyanında, son seneler zarfında Cibali fabrikasında vücude getirilen ıslahat en başta gelir.

Bu yenilikleri ehemmiyetlerine binaen aşağıda kısaca yazıyoruz:

1. — Tütünlerin Vakum dezenfeksiyon usulü ile temizlenmesi

2. — Evvelce kucakta ve sırtta yapılan nakliyatın Süt, band, asansör gibi modern vasıtalarla yapılması,

3. — İşçilerin sıhhati, temizliği ve istirahati ile alâkadar tesisat vücude getirilmesi ve bilhassa tozun önünü alacak tedbirler ittihazı·

4. — Maliyeti düşürecek rasyonel usullerin tatbiki;

5. — Mamulâtın nefasetini arttırmak maksadile mevcut makinelere mütemmim mihaniki tertibat ilâve edilmesi;

6. — Fabrikada sınaî ihtiyacata uygun muhasebe tesisi;

7. — Mevcut yedek parça atelyesinin ve marangozhanenin modern bir hale ifrağı;

8. — İdarenin matbaa işlerini gören kutu fabrikasının tab işleri bakımından tekemmülü;

Tütün sahasındaki teknik ıslahat meyanında unutulmaması lâzımgelen

bir eser de, Ankarada ihdas edilen klimatizasyon tesisatıdır. Bu tesisattan elde edilecek neticeler şunlardır:

1. — Sigaraların sıkı ve tıkız olmalarına mani olmak;

2. — Sigaraların küflenmesine meydan vermemek,

3. — Sigaraların fermantasyon devresinde bozulmalarının önüne geçmek,

Kalite, inhisarlar idaresinin daimi göz önünde bulundurduğu esaslardan biridir.

Halkı azamî derecede memnun etmeği şiar edinmiş olan inhisarlar idaresi, mamulâtının nefasetini arttırmak suretile halkın zevkini tatmin ederken kesesini gözetmek gibi esaslı bir noktayı da ihmal etmemiş, bir taraftan mamulâtın zarf ve mazrufunu ıslâh ederken bir taraftan da fiatleri ucuzlatmağa gayret etmiştir. Bu cümleden olmak üzere son sene zarfında müstehliki her bakımdan tatmin eden TİRYAKİ ismile harcıâlem yeni bir sigara markası ihdas etmiştir. Yirmi beşlik kutu usulü memleketimizde ilk defa olarak tatbik edilmiş ve pek makbule geçmiştir.

Köylü sigarası ile evvelce yalnız köylerde satılan diğer ucuz mamulâtın el altından şehir ve kasabalarda da satıldığı görüldüğünden köylü sigaralarile beşinci fabrika tütünlerinin hemen bütün şehir ve kasabalarda satışı serbest bırakılmış, bu suretle köylünün icabında kendi sigarasını şehirde de bulabilmesine ve şehirlilerin de ucuz mamulâttan istifade etmelerine imkân hasıl olmuştur.

Yeniceden yukarı olan yüksek sigaraların fiatleri iki kere tenzil edildiğinden bu sigaralar şimdi daha geniş bir zümre tarafından içilebilmektedir.

Memleketin tatmini bakımından yapılan yeniliklerden biri de on sene zarfında piyasaya çıkarılan ve nefaset itibarile Avrupadaki emsalini hiç de aratmıyan Türk purolarının ihdasıdır, MODA, FLORYA ve YALOVA isimlerini taşıyan inhisar sigarları her tarafta memnuniyetle karşılanmıştır.

Tütün satışında inkişaf: Yapılan teknik ıslahat ve tatbik edilen rasyonel çalışma usulleri sayesinde mamulât kalitesinin yükselmesine mukabil fiatların ucuzlaması ve satış teşkilâtının ıslahı neticesinde tütün mamulâtı istihlâki 1936 da 12.000.000 kiloyu tecavüz ederek rejinin tesis tarihi olan 1884 senesinden beri rekor teşkil eden bir seviyeye ulaşmıştır. Filhakika ilişik mukayeseli grafiğin tetkikinden de anlaşılacağı üzere, rejinin gerek birinci ve gerek ikinci imtiyaz müddetlerini teşkil eden 36 sene zarfında mamul tütün satışının çıkabildiği en yüksek seviye 8.900.000 kilodur. Bu haddi azamî olduğuna göre rejinin normal satışını nikbin bir tahmin ile 8.000 000 kilo olarak kabul edersek buna mukabil on iki senelik inhisar satışlarının normal seviyesi 11.000.000 gibi yüksek bir seviyeye fırlamıştır. 1937 senesine ait muvakkat erkam bu malî sene satışlarının 13.000.000 dan aşağı olmadığını göstermektedir. Bu hale nazaran satışlar elân yükselmeğe mütemayildir.

Diğer taraftan **Rejinin nüfus başına satabildiği tütün mikdarı** âzamî haddi teşkil eden 8.900.000 kilo nazarı itibare alınsa bile nüfus 23.000.000 ol-

duğuna göre, **390 gramı geçmiyordu.** Buna mukabil **İnhisarlar İdaresi** 1936 malî senesinde **nüfus başına 765 gram tütün satmıştır.** Bu miktar 1937 senesinde bir az daha artmıştır. O zamandanberi memleketimizde tütün sarfiyatının bir misle yakın bir nisbette arttığını aklı selim kabul etmez. Bunun en esaslı sebebi, **Reji şirketinin satış teşkilâtını bütün memlekete teşmil etmesinde, faaliyetini daha ziyade belli başlı şehirlere ve deniz kıyısına inhisar ettirip, büyük halk ve köylü kitlesini ihmal etmiş olmasında aramak lâzımdır.**

Elimizdeki istatistikler de bu hükmün isabetini tasdik etmektedirler. Filhakika İnhisarlar İdaresinin en az satışı 1931 seensinde başmüdürlük itibarile satışlarile rejinin normal senelerinden biri olan 1902/1903 senesine ait satışlarını mukayese edelim. (tablo eklidir)

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere Reji ilk 10 baş müdürlükde aşağı yukarı Devlet İnhisarı kadar satış yapmıştır. Bu mıntaka İstanbul, İstanbula şimendiferle merbut bulunan vilâyet merkezleri ve bir de sahil vilâyetleri ihtiva etmektedir. Bundan sonra gelen on dört başmüdürlük Rejinin tamamile ihmal ettiği iç Anadolu vilâyetleridir. İnhisarlar İdaresi, en fena bir senesinde burada 3.254.109 kilo tütün satmıştır, ki bu mikdarı, Reji şirketi, Osmanlı İmparatorluğunun Rumeli, Suriye, Arabistan, Tarabulusgarp gibi bugünkü Türkiyeye dahil bulunmıyan parçalarında yaptığı satışlarda dahi telâfi edememiştir.

(K İ L O O L A R A K S A T I Ş)

Başmüdürlük	T.C. İnhisarlar	1931	Reji	1931
Adana	294.126		216.666	
Ankara	455.148		337.200	
Bursa	271.384		559.520	
Edirne	429.450		372.347	
İstanbul	1.808.175		1.893.985	
İzmir	1.063.719		1.081.955	
Konya	347.035		521.677	
Kocaeli	248.459		175.147	
Samsun	337.889		366.100	
Trabzon	210.318	5.498.415	486.457	6.011.054
Antalya	110.461		?	
Artvin	30.640		?	
Aydın	502.553		?	
Balıkesir	285.118		?	
Bitlis	88.969		?	
Diyarbakır	257.057		?	
Erzurum	279.415		?	
Eskişehir	432.713		?	
G. Antep	103.361		?	
Kastamonu	148.959		?	
Malatya	130.728		?	

Başmüdürlük	T.C. İnhisarlar	1931	Reji	1931
Muğla	127.756		?	
Tokat	127.172		?	
Kayseri	402.993		?	
Zonguldak	225.214	3.254.109	?	
Elâzığ			297.071	
Halep			36.036	
Beyrut			652.172	
Yanya			217.533	
Trablusgarp			128.149	
Midilli			189.244	
Selânik			459.547	
Cidde Hudeyde			178.518	
Bağdat			780	
Kavala			56.612	
Antakya			223	
İskeçe			8.965	2.224.8
İdarei merkeziye	4.327			
İhracatı dahilî	1.385			

İÇKİLERİMİZ

Ne halde idi: Devlet içki inhisarlar 1927 senesinde işe başladığı zaman memlekette asrî manasile bir içki sanayii mevcut değildi. **Memlekete hariçten her sene 14 - 15 milyon kilo kadar ispirto girerdi.** Düyunu Umumiye İdaresinin senelik raporlarında da tasdik edildiği gibi, bu ispirtoların kısmı âzamile rakı ve konyak gibi ispirtolu içkiler yapılırdı.

İmal şekli **«Çalkama»** dediğimiz iptidaî usulden ibaretti. Ekseriya taktir külfetine katlanılmaz, rakı ve konyak doğrudan doğruya mahiyeti meçhul ecnebî ispirtolarını sulandırarak ve içine esans, boya ve emsali karıştırılarak çalkama suretile imal ederlerdi.

Bu meyanda rakılara **anatol** denilen sun'î anason esansı karıştırılır. Bu hususta kullanılmak üzere her sene mühim miktarda anatol ithal olunurdu.

İçki imalâtı bilgiye, levazım ve tesisata mütevakkıf bir iş addedilmediği için önüne gelen içki yapıyor ve içkicilik harap bodrumlara, dükkân arkalarına, han köşelerine sığınmış iptidaî bir **«tezgâh sanatı»** halinde devam edilip giderdi.

Ne imalâthaneler, ne de mamulât hiç bir kontrola tâbi değildi.

Bu suretle başı boş bırakılan âmiller gûya fabrika ittihaz ettikleri yerlerde temizliğe, sıhhî şeraite riayet etmeği hatırlarından bile geçirmezlerdi. Bittabi bu şerait dahilinde yapılan içkilerde her türlü levsiyat hoş görülürdü.

İçkiler açık olarak satılırdı. Küçük sanat esasen fena şarait dahilinde yapılmış olan içkilere bir daha hile karıştırmak için bundan da ayrıca istifade etmeği unutmazlardı.

Hasılı içki; içinde ne bulunduğu, kimin tarafından nerede ve ne suretle yapıldığı belli olmıyan bir nesne idi. Buna rağmen halk bunları içmek mecburiyetinde bulunuyordu.

Tezgâhtan fabrikaya: 1927 senesinde Devlet İnhisarı teşekkül edip içki imal etmek ve ettirmek hakkının hükûmete geçmesi üzerine ilk işi bu bakımsızlıktan ve kesmekeşten kurtularak doğru bir yola girmek oldu. Filhakika o tarihten sonra alınan müsbet tedbirler sayesinde memlekette halkın sağlığını koruyan, müstahsille el ele hareket eden her türlü gilligişden âzade, tam mânasile modern bir içki sanayiinin temelleri atıldı.

Bugün bu sağlam temel üzerinde yükselmiş bina her yurddaşın göğsünü iftiharla kabartacak bir azamet ve mükemmeliyettedir.

Devlet İnhisarının ilk işi mamulâtta nefasetle beraber safiyet ve temizlik temini olmuştur. İspirtodan rakı yapmak usulü tamamile terkolunmuş, imalâthanelerde memleket üzüm ve incirlerile fennî bir surette yapılan somalar menşei bellisiz yabancı ispirto yerine fennî taktir usulü de eski çalkama usulü yerine kaim olmuştur.

İdarenin Paşabahçede satın aldığı büyük fabrika mütemadi ıslahat ve tadilâtla tamamile modern bir hale getirilmiştir. İdare evvelce sumanın bir kısmını hususî âmillere yaptırmak mecburiyetinde kalırdı. Son tadilât ve tekemmülât sayesinde idarenin muhtaç olduğu 3 küsur milyon kilo sumayı tamamen Paşabahçe fabrikasında yapmak mümkün olmaktadır. Fabrika taktir ve imlâ tesisatı da son sene zarfında üç misli büyütülmüştür. Bundan başka tahmil ve tahliye işlerini kolaylaştırmak ve ucuzlatmak için mükemmel bir rıhtım ve iskele yapılmış, derin bir de kuyu açılmıştır.

İdarenin suma imalâtı yemeğe ve ihraca elverişli olmıyan üzüm ve incirlerimiz için geniş bir mahreç, bir sarf mahalli teşkil etmiştir. Filhakika Devlet İnhisarının teessüs tarihi olan 1923 senesinden beri 10 sene zarfında maddei iptidaiye olarak mübayaa edilen incir ve üzümlerin mikdarı milyonlarca kiloya baliğ olmuştur. Bu hususta bir fikir verebilmek için 1931 - 1937 devresine ait rakkamları aşağıda dercediyoruz:

Kuru üzüm	27.466.627 kilo
Yaş »	11.352.795 »
Hurda incir	12.263.336 »

İdare bu mühim mübayaatı ile fiatların düşmesine mani olmuş mahsule değerini vermek ve verdirmekle müstahsilin yüzünü güldürmüştür.

Hususî âmiller idareden satın aldıkları sumalarla rakı imal ederler. Temiz içkinin ancak temiz yerde yapılabileceğini nazarı itibare alan idare hususî imalâthanelerin esaslı bir surette ıslahına girişmiş hususî fabrikalar için asgarî ve âzamî bir kabiliyet haddi tayin etmiş, imalâthane ittihaz edilecek yerlerin plânının ilk önce idare tarafından görülmesi ve ancak idarece kabul edilen yerlerde imalâtta bulunmasını usul ittihaz etmiştir. Bu suretle, içinde içki yapılacak binaların muayyen bir genişlikte, sağlık ve temizlik şartlarını

haiz yerler olması temin edilmiş, eskiden olduğu gibi derme çatma vesaitle olur olmaz yerlerde içki yapılmasının sureti kat'iyede önüne geçilmiştir.

İmalât aynı zamanda idare kontrolü altına alınmıştır. Rakıya saf anasondan maada, anatol ve emsali maddelerin ilâvesi kat'iyyen menedilmiştir. İdare rakı imalâtında kullandığı anasonun ihtiyaca kifayet edecek miktarda memleket dahilinde yetiştirilmesi için Çeşmede anason zürraına lâzımgelen yardımlarda bulunmuş, bu sayede anason ziraatı mühim bir inkişafa nail olmuştur. İdare 1931 - 1937 devresi zarfında 819.722 kilo anason satın almıştır.

Hususi âmillerin imal ettikleri rakılar idarenin kimya laboratuarlarında tahlil edilmekte, safiyeti tahlil neticesinde sabit olmamış rakıların piyasaya çıkarılmasına müsaade olunmamaktadır.

Asrî içkiciliğin lüzum gösterdiği bütün tedbir ve tekayyütlere riayet edilmek şartile saf ve nefis olarak imal edilen bu rakılar ve diğer içkiler, tağşişe imkân bırakılmayan kapalı şişeler içinde satılmaktadır. Şişelerin üzerindeki etiktler rakının derecesini ne sumasından yapıldığını, ne anason ihtiva ettiğini ve fiatını vazihan gösterir.

Öyle ki Devlet İnhisarı rejiminde rakı, Düyunu Umumiye zamanındaki kirli hasırlılar, gaz tenekeleri veya binlikler içinde satılan mahiyeti meçhul, şüpheli içkiden büsbütün farklı bir içki haline gelmiştir.

İnhisarlar İdaresinin, rakıyı bu salim çığıra sokmakla yurddaşlarının sağlığı bakımından büyük bir hizmette bulunmuş olduğuna şüphe yoktur.

Türk şarabı: Eski devrin taassubu yüzünden şarapçılık memleketimizde müslüman olmıyan unsurlara münhasır bir sanat halinde kalmıştı. Vaktile epey inkişaf etmiş olan şarapçılık büyük harp, mütareke ve millî mücadele senelerinde inhitata uğradı. Müslüman olmıyan unsurların çoğunun mübadele neticesinde memleketi terketmeleri onu büsbütün öldürdü. Devlet inhisarı bilfiil işe başladığı zaman şarapçılık işte böyle gayrimüsait bir vaziyette bulunuyordu.

Memleketimizde şarapçılığın bir mazisi olduğunu ve bu sanatın tam bir vukuf isteyen ince bir fen haline gelmiş olduğunu takdir eden İnhisarlar İdaresi, dünyanın en mühim bir şarap memleketi olan Fransadan maruf bir mütehassıs getirtmekle işe başladı. Bu muallim şarapçı bütün memlekette uzun bir tetkik seyahatı yaparak her mıntakayı şarapçılık bakımından ayrı ayrı mütalâa etti. Bu tetkikde iklim, toprağın terkibi ve teşekkülâtı, bağlar (üzümlerin cinsi, karakteri, her birinin ehemmiyet derecesi, şarap bakımından zayika kıymeti) inceden inceye gözden geçirildi. Bu tetkikat ve yapılan tecrübeler neticesinde, bağ bakımında ve şarap imalinde takip olunan bazı eski ve sakat usuller terkedilmek şartile, Türkiyeye mahsus bir tipte nefis şaraplar yapmak kabil olduğu anlaşıldı.

İlk modern şaraphane: Bu müsbet neticeye vardıktan sonra Devlet İnhisarı, kendileri için yeni olan bu işe heveskâr Türk şarapçılarını modern sanatın sırlarına ve inceliklerine agâh kılmağı bir vazife bildi. Bu maksatla

belli başlı bağ mıntakalarımızdan biri olan Tekirdağında, fennin son teknik tekemmüllerini temsil eden bir örnek şarap kavı tesis etti.

Fena tahammür etme ve fazla havalandırma neticesi olarak sirkeleşme, salkım sapı çıkarılmadığı için fena bir lezzet peyda etmek, beyaz şarapda kırmızımtrak renk hasıl olmak gibi kusur ve mahzurları ortadan kaldıran modern bir şaraphane, memleketimizde şarabın ayakla ezildiği devri kapamış ve müstakbel Türk şarapçılığının temellerini atmıştır.

Fransız mütehassısın nezareti altında yeni yetişen genç şarapçılarımız işe başladılar. Beklenen netice kendini göstermekte gecikmedi. Türk üzümü özlü etinin en iyi hassalarını, rengini, lezzeti ve rayihalı üsaresini, asrî tekniğin koynunda, insan eli sürülmeden, şaraba terketti.

İnhisar şarabı tam manasile muvaffak olmuştur. Halkımızın yeni tanıdığı bu hafif dereceli içkiye karşı gösterdiği rağbet az bir zaman zarfında Tekirdağ şaraphanesinin kudretini aşmış, idareyi İzmirde ikinci bir şaraphane kurmak mecburiyetinde bırakmıştır. Filhakika halkımız şarabın rakıya her veçhile müraccah bir içki olduğunu zaman geçtikçe daha iyi takdir etmektedir. Altı senelik şarap sarfiyatını gösteren grafik bu takdir ve rağbeti pek vazih bir surette ifade etmektedir.

Satışın gösterdiği bu tezayüdde İnhisar şarabı fiatlarının son seneler zarfında ehemmiyetli bir surette tenzil edilmiş olmasının büyük bir dahli vardır.

İdare son seneler zarfında İzmirin kokulu misket üzümile nefis bir meyva şarabı imal etmiştir. Bu şaraba karşı gösterilen rağbet o kadar fazla olmuştur ki idare İzmirin bütün misket mahsulünü satın alıp şaraba tahvil ettiği halde talebi yine tamamile karşılayamamıştır. Bunun için bu sene fazla miktarda misket üzümü yetiştirilmesi için tedbir alınmıştır.

Şarapçılığın bu suretle inkişafı üzümlerin sarfı bakımından çok fayadlı olmuş ve binnetice bağcılarımızın kalkınmasına ehemmiyetli bir surette yardım etmiştir.

İdare bir taraftan şarap yapmakla beraber bir taraftan da hususî şarap âmillerine prim vermek, âlet ve edevat tevzi etmek, teknik hususatta kendilerine yol göstermek suretile muavenette bulunmaktadır.

Tekirdağ şaraphanesi civarında ihdas edilen örnek bağı da bu havali bağcılarını irşat hususunda hayli faydalı olmuştur.

İdare bu faaliyetile halkı hafif ve besleyici bir içki olan şarabı diğer içkilere tercihan istimale teşvik etmiştir.

Likör ve Kanyak: Devlet inhisarının memlekette tanıttığı hafif içkilerden biri de likördür. Bolluğu ve nefaseti ile meşhur olan meyvalarımızla gayet iyi likör yapıldığını düşünen idare, hem memlekete bu hafif içkileri tanıtmak hem de Avrupadan yapılan ithalâtın önüne geçmek ve meyvalarımıza mahalli sarf temin etmek maksadile, Şişlide Mecidiye köyünde son sistem bir likör ve kanyak fabrikası tesis etmiştir. İdare tarafından imal edilen ve zarif şişeler içinde satışa arzolunan yirmi kadar çeşit likör memleketin bu hu-

sustaki ihtiyacını tamamile karşılamış, hafif içki olarak istimali yeniliğine rağmen taammüm etmekte bulunmuştur.

Memleketimizin içki sahasındaki eksikliklerinden biri de tabiî kaynakdı. Bu içki aynı zamanda sıhhî hususlarda da kullanıldığı için, ispirtoya boya ve esans karıştırılmak suretile yapılması ve satılması kat'iyyen caiz değildi. Bu ciheti nazari itibare alan idare şarap sumasını taktir etmek ve Fransadan getirttiği Limuzin meşesinden yapılmış fıçılar içinde senelerce dinlendirmek suretile, «Tabiî Kanyak» namile bir içki yapmıştır. Memleketimizi Avrupa konyaklarına muhtaç olmaktan kurtaran bu nefis mamul piyasaya çıkarıldıktan sonra konyak namı altında satılan sun'î içkilerin imaline nihayet verilmiştir.

TUZ SANAYİİNİN ISLAHI

Tabiatın memleketimize gerek kemmiyet gerek keyfiyet bakımlarından büyük bir cömertlikle ihzal ettiği servetlerden biri de tuzdur. İnsan yiyeceğinin en lüzumlu bir unsuru, bir gıda maddesi olan tuzun sanayide ve hayvan bakımında da kullanıldığı malûmdur.

Tuz memleketimizde dört şekilde bulunur.

1. — Deniz tuzu
2. — Göl tuzu
3. — Menba tuzu
4. — Kaya tuzu

Ülkenin muhtelif bölgelerine dağılmış olan bu tuz kaynakları içinde en mühimi İzmir civarındaki Çamaltı tuzlası ile pek zengin bir tuz kaynağı olan Koçhisar gölüdür. Hali hazırda 250.000 ton raddesinde olan tuz istihsalâtının 170 bin tonunun Çamaltı tuzlası 30.000 tonunun da Koçhisarı gölündeki tuzlalar temin ederler.

Tuz İnhisarının Düyunu Umumiye İdaresi tarafından idare edildiği zamanlarda, memlekette her ne kadar mühim miktarda tuz istihsal edilirdiyse de, istihsal tarzı pek iptidaî idi.

Tuzdan başka her şey: Eskiden tuzlar ciddî ve fennî bir tasfiyeye tâbi tutulmazdı. Tuzun bir yiyecek maddesi olduğu hiç nazarı itibare alınmaz, temizlikle telif olunamıyacak mübülâtsızlıklar hoş görülürüdü. Meselâ tuzla içinde nakil vasıtası olarak kullanılan develerin yemeklik tuzlar üzerinde dolaşmalarına göz yumulması eski devrin tabiî bulduğu çirkinliklerden biri idi. Bittabi bu şerait dahilinde istihsal edilen tuzlarda temizlik aranılamazdı.

Tuz istihsalâtında ıslâhat: Tuz işine el koyan Devlet İnhisarı kısa bir zaman zarfında bu iptidailiği kökünden kazımış, memlekette son terakkiyata uygun bir tuz endüstrisi kurmuş tuzu şüpheli karışıklıkları süzülmüş saf bir gıda maddesi haline getirmiştir. İdare evvelâ tuzlaları tasfiyeye tâbi tutmakla işe başlamış, terkibinde az klorür de sodyom veya fazla nisbette ecnebî maddeler bulunduğu için insan ve hayvan gıdası olarak kullanılmağa elverişli olmıyan tuzların çıktığı tuzlalar kapatılmışlardır.

Çamaltı tuzlası: Adalar denizinde 15 kilometrelik arazi üzerine serilmiş

bulunan Çamaltı tuzlası, sahil boyunca 5 kilometre uzunluğunda bir sahayı kaplayan elli tane incimad tavası ve bunların arkasında kâin müteaddit tabahhur satıhları ile, dünyanın en müsait hava ve iklim şartlarına malik zengin ve verimli tuzlalarından biridir. Burada istihsal edilen deniz tuzunun klorür de sodyom muhteviyatı bilhassa yüksektir.

İnhisarlar İdaresi Çamaltı tuzlasını birkaç sene zarfında esaslı bir surette ıslâh ederek tesisatı tamamile yeni bir hale getirmiş, elevatörler ve tulumba istasyonları adetlerini arttırmıştır.

Bu ıslahat yalnız Çamaltı tuzlasına münhasır değildir. Koçhisar gölündeki Yavşan, Kaldırım tuzlalarında da elevatörler ve dekoviller tesis edilmiş, deve nakliyatı tamamile terkolunmuştur. Diğer bütün tuzlalar da tesbit edilen beş senelik bir program dairesinde ıslâh olunmaktadırlar. Bu programın üç senesine ait olan kısım tatbik edilmiş bulunmaktadır.

Tuzlalarda amelenin hayat şartları da ıslâh edilmiştir. Çamaltı Yavşan Ve Kaldırım tuzlalarında ameleye mahsus mükemmel ikametgâhlar, hastaneler, mektepler inşa edilmiştir. Tuzlalarda işçinin hayat seviyesini yükseltmek ve hoş vakit geçirmesini temin etmek için de bazı tedbirler düşünülmüş, bu meyanda sinema binaları, spor sahaları ve deniz banyoları yaptırılması bu seneki programa konulmuştur.

Sofra tuzu: Eskiden mutfak tuzları temizlenmeden ve kurutulmadan alelâcele değirmenlerde öğütülüp piyasaya sevkedilirlerdi. Son seneler zarfında Çamaltında vücude getirilen mükemmel tesisat sayesinde fevkalâde ince ve beyaz sofra tuzları imali mümkün olmuştur. Bu imalât insan eli değmeden sırf otomatik vesaitle vukubulmaktadır. Daima kuru kalan ve topaklanmıyan bu sofra tuzları memleketin büyük bir noksanını tamamlamıştır.

Ucuz tuz: Memlekette tuz istihlâkinin hakiki ihtiyaçla mütenasip olmadığını gören İdare, fiat yüksek olduğu için ihtiyaç nisbetinde tuz sarfedilmediğini tetkik etmiştir. Bunun üzerine tuz fiatlarının indirilmesine karar verilmiş ve 2762 No. lı kanunla 1935 senesinden itibaren tuzlada fiat 6 kuruştan 3 kuruşa indirilmiştir. Köylünün ihtiyacı düşünülerek yapılan bu fedakârlık neticesinde tuz satışı ehemmiyetli nisbette artmıştır. Filhakika satış tezayüdünün nisbeti 1935 de % 19½, 1936 da % 23,66, 1937 de ise 31,49 u bulmuştur.

Bundan başka memlekete kaçak tuz girmesine mani olmak için idare hududa yakın yerlerde açtığı ambarlarda, kanunun müsaadesine daynarak ve maliyetle mukayyet olmıyarak daha ucuz fiatla tuz satmağa başlamıştır.

Hariçte Türk tuzları: Türk tuzlarının evsaf ve temizlik itibarile bir çok yabancı tuzlara faik olması dış piyasada iyi bir mevki tutmalarına sebep olmuş ve ihracat miktarı, grafikde de görüleceği üzere son senelerde ehemmiyetli nisbette artmıştır. Belli başlı tuz alıcılarımız Japonya ve Yugoslavyadır. Suriyeye ve şimalî Avrupa memleketlerinden bazılarına da satış yapılmak-

tadır. Haricî satış yekûnu geçen 1937 malî yılında fevkalâde inkişaf ederek 120.000 tona yaklaşmıştır.

BARUT VE PATLAYICI MADDELER

Türkiye Cumhuriyeti İnhisarlar İdaresi teşekkülüne dahil bulunan inhisarlardan biri de barut ve patlayıcı maddeler inhisarıdır. İmparatorluk zamanında Tophanei Âmire Müşürlüğü tarafından idare edilen bu inhisar muhtelif safhalardan geçtikten sonra, barut ve fişek olmak üzere ikiye ayrılarak her biri bir anonim şirkete verilmiş, bunların tasfiyesi üzerine 1932 de tesis edilen muvakkat işletme idaresi tarafından bir müddet idare edildikten sonra 1934 senesi temmuzunda İnhisarlar Umum Müdürlüğüne devir ve ilhak olunmuştur.

Bu inhisarın mevzuu, her ne kadar barut umumi ismi altında anılıyorsa da, hakikatte her türlü kara ve dumansız av barutları, bayındırlık ve maden işlerinde kullanılan taş barutları ve dinamitler ve teferruatı, rovelver ve fişekleri ve av saçmalarını ihtiva eden av mühimmatı ve şenlik fişekleri, potas küherçilesi gibi pek muhtelif maddelere şamil bulunmaktadır.

Yerli imalât: İnhisar hükûmete intikal ettikten sonra bu sahada da mühim bazı ıslâhat ve terakkiyat husule getirilmiştir. Eskiden memlekette kullanılan patlayıcı maddelerin kâffesi yabancı memleketlerden getirilirdi. Mefsuh şirketler Maliye Vekâletile yaptıkları mukavele mucibince iki fabrika tesis etmişlerse de bunlar henüz işlemeğe başlamamıştı, bilâhara hususî bir kanun mucibinc Askeri Fabrikalar İdaresine devredilen bu fabrikalar, bugün piyasaya arzedilmekte olan patlayıcı maddelerin hemen de kâffesini imal etmektedir. Bu fabrikaların dumansız av barutu yapmaları bilhassa pek faydalı olmuştur. Eskiden kulanılan bu nevi barutlar başka başka yerlerden satın alındıkları için evsaf itibarile aralarında çok fark bulunur, bu da şikâyetleri mucip olurdu.

Bugün memleketimizde imal edilmekte olan patlayıcı maddelerin evsaf itibarile Avrupadaki emsalinden hiç de aşağı olmadığını kat'iyetle söyliyebiliriz.

Satışda ıslahat: İmalât bu suretle yoluna girdikten sonra İnhisarlar İdaresi satış işlerinde vücude getirdiği ıslâhat ve yeniliklerle halkın av malzemesi ve saireden istifadesini genişletmiş ve kolaylaştırmıştır.

Eskiden mamulât piyasaya fennî şartlara uymayacak bir tarzda arzedilir, meselâ barutlar mukavva kutularda, saçmalar da torbalar içinde satılırdı. İnhisarlar İdaresi ambalâj şekillerini esaslı bir surette tadil ve ıslâh etmiştir. Bugün barutlar itina ile yapılmış zarif madenî kutularda, saçmalar da mukavva kutular içinde satılmaktadır. Taş barutları eskiden dökme halinde kese kâğıtları içinde satılmakta idi. Bugün bunlar da ikişer buçuk kiloluk muntazam çinko kutular içinde satılmaktadır.

Malî vaziyetleri bir defada fazla para vermeğe müsait olmıyanların işi-

ni kolaylaştırmak için barut, saçma, ve fişeklerin küçük paketleri ihdas olunmuştur.

Mamulât ambalâjları üzerine mikdar ve satış fiatlarını gösterir muntazam etiketler konulmuştur.

Muzır hayvanlarla mücadelede kullanılmak üzere domuz fişeği nevinden müessir bir fişek yapılmıştır. Ziraat Vekâleti her sene bu fişeklerden yüz binlercesini satın alarak muzır hayvanlarla mücadele işinde muvaffakıyetle kullanmaktadır.

Fiatlarda tenzilât: Bir sene evvel takriben % 30 nisbetinde indirilen av mühimmatı fiatları bu hazirandan itibaren, ehemmiyetli nisbette tenzil edilmiştir.

Evvelce idare tarafından tesbit edilmiş olan fiatlar yalnız muayyen depolarda muteber olup bayiler nakliye masraflarını bu fiatlara ilâve etmekte serbesttiler.

İnhisara hükûmetçe el konulduktan sonra nakliye masrafları idare tarafından deruhte edilerek mamûlâtın her tarafta aynı fiata satılması temin edilmiştir.

Madenlere tenzilâtlı satış: 1932 senesinden itibaren madenlere satılan patlayıcı maddeler tenzilâtlı tarifeye tâbi tutulmuş ve fiatlar maliyet derecesine indirilmiştir. Yedi sene zarfında bu suretle yapılan tenzilât takriben 1.000.000 lirayı bulmuştur.

İNHİSARLAR VE HAZİNE (*)

İnhisarlar varidatı mukayesesi için Osmanlı İmparatorluğunda 1910 - 1911 (1326) ve Türkiye Cümhuriyetinde 1935 - 1936 malî seneleri istatistiklerini esas ittihaz edeceğiz. Sebebi, 1910 - 11 senesinin Osmanlı imparatorlğunun normal addedebileceğimiz son egzersiz devresi olduğudur. 1911 den itibaren Tarabulusgarp, Balkan ve Cihan harpleri imparatorluğu statik bir şekilde tetkike imkân vermiyecek serî bir dinamik inhitata atmıştır. 1910 - 11 senesini tercihimizin bir başka sebebi de bu malî devreye ait etraflı vesika ve istatistikleri toplamağa muvaffak oluşumuzdur. Cümhuriyet devrinde 1935 - 1936 malî senesi istatisiklerini en yeni oldukları, umumî iktisadî buhran tesirlerinden az çok kurtulmuş bir devreye ait oldukları ve tütün, tuz, içki inhisarının artık bir idare tarafından işletilmesi zamanına tesadüf ettikleri noktalarını göz önünde bulundurarak seçtik.

1910 - 11 (1326) senesinde tütün, tuz ve içki inhisarlarından elde edilen hasılat şöyle hesap olunabilir:

(*) Dr. Refii Şükrü Suvla, (Osmanlı İmparatorluğunda ve Türkiye Cümhuriyetinde tütün, tuz ve içki inhisarı varidatı)

Düyunu Umumiye İdaresinin işlettiği inhisarlar:		Türk altın lirası
Tuz	Gayri safi hasılat	1.156.954.00
İçki (alkol ithalât ve ihracatından alınan resimler dahil)		
	Gayri safî hasılat	+ 316.392.00
		1.473.346.00
Düyunu Umumiye umumî masraflarından bu işletmelere isabet eden mikdar		— 245.000.00
	Safi hasılat	1.228.346.00

Düyunu Umumiye İdaresinin müşterekülmenfaa Reji İdaresine terkettiği inhisar:

		Türk altın lirası
Tütün (tütün ithal ve ihraç resimleri dahil)		2.900.826.00
	Gayri safî hasılat	
İşletme masrafları	1.536.233.00	
Reji Şirketi kârı	+ 350.620.00	
	1.886.853.00	— 1.886.853.00
	Safî hasılat	1.013.973.00
Tütün, tuz ve içki inhisarları safî hasılat yekûnu:		1.228.346.00
		+ 1.013.973.00
		2.242.319.00
Aynı inhisarların işletme masrafları ve Reji kazanç hissesi yekûnu:		245.000.00
		+ 1.886.853.00
		2.131.853.00

(İşletme masraflarının gayri safî hasılata nisbeti takriben % 50 dir).

Safî hasılat yekûnu ile işletme masraflarının (Reji kazancı dahil) sathî mukayesesi şu neticeyi vermektedir: Üç maddeye müteallik mevzuu bahis inhisarlar devlet namına vatandaşlardan 4,5 milyona yakın tahsilâtta bulunmuşlar ve bu gayri safî hasılatın % 50 sine yaklaşan meblâğın işletme masrafı olarak harcetmişlerdir. 1910 - 11 senesinde Düyunu Umumiyenin tütün öşrü olarak devlet namına tahsil ettiği 940 küsur bin lirayı burada hesap içine almadık; sebebi, tütün öşrünün o zaman mevcut ve cumhuriyet devrinin başında kaldırılmış bilâ vasıta bir vergi olduğu ve inhisar varidatı ile alâkası bulunmadığıdır. Bundan başka yukarıda reji varidatı meyanında tütün ithal ve ihraç gümrük resimleri, ruhsatiye hasılatı ve Düyunu Umumiye varidatında alkol ithalâtı resimleri ilh.. gibi inhisar tahsilâtı ile alâkası bulunmıyan meblâğlar vardır. Doğru bir hesapta bu meblâğların da safi hasılattan tarhı icap eder. Fakat bu rakkamların doğru olarak hesabı imkânını bulamadığımız için mukayeseyi büsbütün karıştırmamak kaygusile bu işten sarfınazar ettik. 1910 - 11 senesinde üç maddeye mevzu inhisar safi hasılatı olan 2.242.319.00 Türk altın lirasının istimal tarzı şöyledir:

Altın Türk lirası	
1.358.041.00	Düyunu Umumiye faiz ve amortismanları için dayinler meclisi emrine
+ 884.278.00	İmparatorluk Hazinesine reji tarafından tediye olunan umumî gayri safî hasılat yekûnu
2.242.319.00	

Türkiye cümhuriyeti hükûmeti inhisarlar idaresinin 935 - 36 malî senesinde tütün, tuz, içki maddeleri üzerinden gayri safî hasılatı (stokların maliyetle fiatlandırılması ilh.. hesaplarından sonra) mücmel bir tarzda şöyle tezahür etmektedir:

(Carî Türk Lirası)

	Gayri safî hasılat	İşletme masrafları	Safî kâr
Tütün	39.101.478.68	12.501.400.94	
İçki	8.862.510.12	2.413.132.74	
Tuz	5.380.533.00	922.665.57	
Umumî masraflar	—	4.843.133.64	
	53.344.521.80	**20.680.332.99**	**32.664.188.81**

(Maliyet işletme masraflarının gayri safi hasılata nibeti % 37 dir.)

Bu tetkiklerimiz neticesi üç ihisarın 1910 - 11 ve 1935 - 36 malî senelerinde safi kârlarını hakikate oldukça yakın bir tarzda hesap etmiş bulunuyoruz.

Şimdi bu iki safi hasılat rakkamını mukayese etmek için, içinde tahakkuk ettikleri şartları bir esasa ircaa çalışalım: 1910 - 11 senesi safi hasılatın, halen memleketimizde cari, Türk lirası karşılığını hesap edelim (1935 - 1936 senesi vasati Türk altın fiatı 950 kuruştur.

2.242.319,00×9,5 = 21.302.030,50

Fakat bu 21 milyon küsur lira Osmanlı İmparatorluğu idaresinde, İmparatorluk nüfusu tarafından temin edilmiştir. Bu meblâğın şimdiki Türkiye Cümhuriyeyti arazi ve nüfusuna isabet eden mikdarını bulmak için müşabehet dolayısile hukuku umumiyei düvelin, devletlerin umumî borçlarını inkıraz ve taksimden sonra varisleri arasında tevzi için, tavsiye ettiği şu üç usule müracaat edelim:

Arazi vüs'atı esasına göre hesap, nüfus miktarı esasına göre hesap, vergi hasılatı miktarına göre hesap ve bu üç usulden mütevellit bir çok muhtelif hesap sistemleri.

Osmanlı İmparatorluğu devrine ait muntazam malî istatistikler mevcut bulunmadığı için biz ancak ilk iki usulden birini tercih etmek mecburiyetindeyiz. Araziye göre tevzi pek iptidaî ve muhtelif nevi ve iklim ve topraklara sahip memleketlerde pek çok yanlış hükümlere varan bir usuldür. Elimizde nüfusa göre hesap sistemi kalmaktadır. İmparatorluk nüfusu, umumî tahrirler yapılmadığı için, umumiyetle 25 - 30 milyon olarak tahmin ediliyordu. Biz vasatî bir tahmin olarak 27 milyonu kabul ederek bu esasa göre o zamanki

hasılattan 17 milyon nüfusa düşen mikdarı hesap edeceğiz:

$$\frac{21.302.000 \times 17}{27} = 13.412.370$$

Fakat muhakkak olan bir şey varsa o da imparatorluk zamanında şimdi Türkiye Cümhuriyeti hudutları dahilinde bulunan arazide 17 milyon nüfusun mevcut olmayışıdır. Bu nüfusun o zamanki miktarı için nikbin bir görüşle 12 - 13 milyon diyebiliriz. Fakat biz inhisarın iki devrede aynı şerait içinde çalıştıkarı esasına göre bir mukayese yapmak istediğimiz için, o zaman için de bugünkü nüfusu, yani 17 milyona karip miktarı kabul ettik.

Bu mütalâalardan sonra önümüzde iki rakkam kalıyor:

1910 - 11 senesinde Düyunu Umumiye ve onun kurduğu müşterekülmenfaa Reji İdaresinin işlettiği üç inhisar İdaresi yuvarlak rakkam 13,5 milyon lira safî varidat temin etmiştir. 1935 - 36 senesinde Türkiye Cümhuriyeti İnhisarlar İdaresi 32,5 milyon lira safî kâr elde etmiştir.

Cümhuriyet İnhisarlar İdaresi, hiç şüphesiz hazineye daha fazla varidat temin edebilecek vaziyettedir. Fakat idare sırf varidat için çalışmadığı ve bir çok içtimaî ve gayri malî rolleri (piyasada ham inhisar maddeleri fiatlarını fazla düşürmemek için ekstra ekonomik nâzım rol oynamak, zürraa yardım etmek, içtimaî kaygularla meşbu bulunmak, müstehlikin sırtına yük olmamak ve onun nihaî iştira kuvvetini kullanmamak için ucuz meta satmak ilh..) bulunduğu için bu kadar varidat ile iktifa etmektedir.

GÜMRÜK MUHAFAZA TEŞKİLÂTI

Devletin yalnız gelir kaynağı bularak maliyesini kuvvetlendirmek suretiyle kudretleşeceği inanına düşen osmanlı imparatorluğu hükûmetleri, memlekete giren ve memleketten çıkan mallardan resim almak suretiyle kendilerine bir gelir bulmuşlardır. Bu gelir kaynağını kuruşta, işletişte menleketin iktisadını göz önünde tutmak fikri akla dahi gelmiş değildi. Bu gelirin idare tarzı bir çok şekillerden sonra, iltizam usulüne verilmişti. Bu usulün dahi gelirin istenilen şekle sokulmasına kifayet etmediği görülünce 1859 tarihinde -Rüsumat emaneti- namı altında bugünkü gümrük teşekkülünün esası kurulmuştu. Bu kuruluşla beraber: «Gümrük idarelerine uğramadan ve resimlerini vermeden mal girme ve çıkmasını menetme» vazifesiyle (Muhafaza memurluğu) namı altında bir teşkilât vücuda getirilmişti. İlk muhafaza teşekkülü yalnız İstanbul limanında çalışan ve İstanbul gümrük nazırlığına bağlı bir deniz muhafazası halinde kurulmuş ve bunun başına -dört çifte ağası- unvanı ile Halit ağa getirilmişti.

Yavaş yavaş Osmanlı imparatorluğunun bütününde vücuda getirilmiş olan 17 rüsumat nazırlığında muhafaza teşkilâtı vücuda getirildi. Çok iptidai vaziyette teşekkül eden bu kurum 1881 senesine kadar 22 sene böylece çalışmasına devam ettikten sonra; bazı gümrük resimlerinin düyunu umumiye idaresince tahsiline başlanması üzerine yeni bir veçhe almak vaz'iyetine girdi. O da şöyle oldu:

Düyunu umumiye idaresi kendi tahsil ettiği gümrük resimlerinin kaçakçılığına mani olmak için kendisine bağlı hususi bir muhafaza teşekkülü vücuda getirmiş ve aynı zamanda devlet muhafaza teşkilâtının kendilerine yardımcı olmasını da temin etmişlerdir. Bunu temin edince; devlet muhafaza teşkilâtının masrafının yüzde kırkı düyunu umumiyeye, yüzde altmışı devlete ait olmak üzere bu teşkilâtı tevsi ve tanzim yoluna girmişlerdir.

Bu organizasyonda başmüfettiş, müfettiş, merkez memuru, merkez memur muavini, deniz muhafaza müdürü, sahil muhafaza müdürü namlariyle bir takım kademeler vücuda getirmişler ve şu suretle, muhafaza teşkilâtını hem adeden hem de kıymeten yükseltmişlerdi.

1889 da deniz kuvvetlerine iki istimbot ilâve edilmiş ve 1909 da da (Vazife) adında bir yat ile altı da balıkçı gemisi bu kuvvetlere iltihak etmişti.

1914 - 1918 arasındaki cihan harbinde ise muhafaza deniz vesaiti cihet askeriyeye verilmiş olduğundan muhafaza deniz faaliyeti tamamiyle durmuş ve esasen normal ticaret de kalmamış olduğundan muhafaza teşkilâtı faaliyeti mahdut bir çerçeve içinde cereyan etmişti.

1918 den 1922 senesine kadar millî mücadele seneleri ise düşman işgali altında kalan kısımlarda muhafaza teşkilâtı için kara bir devir, diğer yerlerde ise millî mücadele vazifelerini ifa eder bir mahiyet almıştı. Şu suretle 1859 - 1923 senesine kadar devam eden 64 senelik muhafaza tarihi:

1 — Mahdut bir hüviyetle devlet gelirini kaçaktan korumaya çabalaması,

2 — Düyunu umumiye hesabına millî kaynakları istismar edilmesine yardım etmeden ibarettir.

Muhafaza teşkilâtı da Osmanlı imparatorluğunun bütün teşekkülleri gibi hedeften, millî şuurdan mahrum ve müstebit idarenin veya ecnebî sermayesinin bir vasıtası olmaktan çıkamamıştı.

Cümhuriyetin ilânile beraber milletin ve devletin bütün uzuvları gibi muhafaza teşkilâtı da kendisine düşen vazifeyi bulmaya ve yapmaya çalışma devrine girmişti.

Kapitülâsyonların lâğvı, güdülür bir ekonomi sisteminin kabulü ve buna uyarak iç sanayiin teessüsü ve döviz tahdidatı gümrüklerdeki tarifelerin millî ekonomiye uygun şekle alınması, takas ve kliring usulleri, altın meskûkâtın ve altının merkez bankalarına kapanması, bütün dünyada olduğu gibi memleketimizde de büyük hedefler taşıyan büyük kaçakçı hareketlerine tabiatiyle yol verdi. Buna kâriyle beraber Millî şuur ve hüviyeti de öldüren uyuşturucu madde kaçakçılığı da eklendi.

1931 tarihinde millî ekonomiye inkişaf vermek için gümrük tarifelerinde yapılan takyidat ve kontenjan usulünün ihdası, kaçakçılığa yol açacağı hükûmetimizce düşünülerek bu kaçakçılığı önlemek için bütün takip kuvvetleri askerî bir teşkilâta, bir kumandaya bağlamak lüzumu hasıl oldu ve 1931-

de bütün devlet kaçakçılığını takip vazifesiyle Gümrük ve İnhisarlar Vekâletine merbut olarak (Gümrük Muhafaza Genel Komutanlığı) teşekkül etti ve aynı zamanda kaçakçı cürümlerini daha ağır cezalarla karşılamak için 1918 numaralı kanun çıktı ve bu kanunun tatbiki için muayyen sahalarda (İhtisas mahkemeleri) kuruldu ve bu mahkemelerin Suriye sınırında olanları da (Askerî İhtisas Mahkemeleri) haline kondu ve bazı sınırlar askerî muhafaza kıt'alarına tevdi olundu.

Komutanlığın kuruluşunun altı senelik faaliyetinin özü şudur:

Yakalanan diri kaçakçı: 40783, Yakalanan ölü kaçakçı: 286, Silâh: 1337, Mermi: 30102, At: 3054, Eşek: 8523, Deve: 941, Öküz:1138, Kesim hayvanı: 28943, Kaçakçı motör ve kayığı: 231, İpekli eşya: 42823 kilo Yünlü eşya: 40404 kilo, Pamuklu eşya: 282753 kilo, Eski elbise: 14335, Şeker: 150303, Gaz: 91310, Döviz kaçağı olarak T.L.: 187595, Oyun kâğıdı: 2345, Tuz: 260398, Tütün: 188581, Sigara kâğıdı Df.: 17157158, Çakmak: 6370, Çakmak taşı: 502782, Kibrit: 103838, İspirtolu içkiler: 48536, Uyuşturucu madde: 11788, Uyuşturucu madde fabrikası: 26.

Yukarıdaki rakamların hududumuzdan sızan kaçağın bütününü teşkil etmiyeceği ve yine bu rakamların dörtte üç buçuğunun Suriye hudutlarımızdan girdiği nazarı itibare alınırsa:

Türkiye Cümhuriyetinin kaçakla maruz kaldığı iktisadî taarruzun ehemmiyeti ve istikameti hakkında bir fikir edinmek mümkündür.

Muhafaza teşkilâtı karada ve denizde kaçakçıları memleket içine sızmadan ve dağılmadan elde etmek için en serî deniz ve kara vasıtalariyle teçhiz olunmak zaruretindedir. Bu yolda kullandığı vasıtalardan bir kısmının resimleri (.....) de görülmektedir.

Kaçak nedir, Kaçakçı ne zarar yapar, Vatandaşın kaçak ve kaçakçı huzurundaki vazifesi nelerdir?

Kaçak: Cihan tarihinde kuvvetlinin kuvvetsize barış yolu ile yaptığı iktisadî taarruzun adıdır. Her taarruz gibi; maksadı hedef tanıdığı ülke ve milletleri istismar ve istilâdır.

Kaçakçı: Yaban memleketlere vasıta olan ve yabanın istediğini memleket içine yayan bir düşman elemanı ve alışılmış tabiriyle bir düşman casusu ve öncüsüdür.

Tarihin belli olmayan günlerinden başlayan ve bugüne kadar devam eden bu tip taarruz bu tehlikeyi henüz kavramamış ve kendisini bu tehlikeden koruyacak tedbirleri almamış memleketler üzerinde çok acı sonuçlar kaydetmiştir.

Osmanlı imparatorluğu tarihindeki kaçağa gelince: 1682 deki Viyana muhasarasının muvaffak olamaması sebeplerinin bir tanesi de mahsurlara erzak kaçıran Osmanlı ordusundaki gayritürk ve şuursuz unsurların Viyana kalesine verdikleri mukavemet kudreti ve maneviyattır. Bu muvaffakıyetsizlikle başlayan Osmanlı imparatorluğundaki göçüşte: Gayritürk unsurların

çokluk teşkil ettikleri mıntakaların yaban memleketler tarafından silâh, cephane ve isyan vasıtalarile teçhiz kaçakçılığını görürüz. Bütün bu kaçakçılıkların sonunda bu memleketlerin kanlı isyanlara ve nihayet haricî yardımlarla istiklâllerine sahip olduğuna şahit oluruz. Osmanlı imparatorluğunun yıkılış tarihi olan 1918 tarihine kadar bu kaçakçılık mütemadî bir olgunlukla devam ettikten sonra; millî mücadele senelerinde dahi Türkün göğsünde asırların minnetini taşıyan unsurları dahi, nasıl Türkün aleyhine kaldırma savaşını yaptığının şahidi olduk. Osmanlı imparatorluğunun göçüş tarihi içinde, imparatorluğun iktisadî bir varlığa sahip olmayışı, kapitülâsyonların mevcudiyeti, kaçağı bir ekonomi hüviyetiyle görmemize lüzum bırakmamıştı. Vaktaki Türkiye Cümhuriyeti bir ekonomi varlık hüviyetine girmeye ve bu hüviyet her gün artan bir kudrete sahip olmaya başlayınca: Kaçak; ekonomi bir hüviyetle yurdun her tarafından saldırmaya başlamıştır. Silâhla istiklâl ve varlığına hücum edilen milletler «Bilhassa o millet Türk milleti ise beşerin aklına ve hayaline sığmaz bir kudretle varlığını korumasını bilir ve bunda muvaffak olur.» Bu tehlikeyi karşılamak için bütün kuvvetlerini sarfederler. Çünkü: Tehlike açık, düşman bellidir.

Kaçakçılıkla yapılan taarruzu def; her şeyden evvel bu tehlikeyi sezecek bir şuurun sahibi olmakla kaimdir.

Bütün Türk tarihi ve Türkün kurduğu imparatorluklar tarihi merd olmayan ve belli olmayan düşmanların Türk kudretlerine galebe tarihidir. Bunun içindir ki Türk Cümhuriyeti tarihinin en başlı düşmanı olan kaçakçılığı yıkmak, kökünden kurutmak için bütün faydalı tedbirleri almaya hız vermiştir.

Türk vatandaşı bilmelidir ki: Varlığın esası ekonomi varlığıdır ve bu varlık kaçakla yıpratılmağa uğraşılmaktadır. «Sağlam ve kadir bir ekonomisi olmayan milletler zayıftırlar ve daima zayıf kalacaklardır.»

Bu mücadelemizde;

Muvaffak olmak derecesi vatandaşın bu mücadeleye yapacağı şuurlu yardımın derecesine tâbidir.

Rejinin Hazine ve Düyunu umumiye hissesile Devlet Tütün İnhisarı safi varidatı

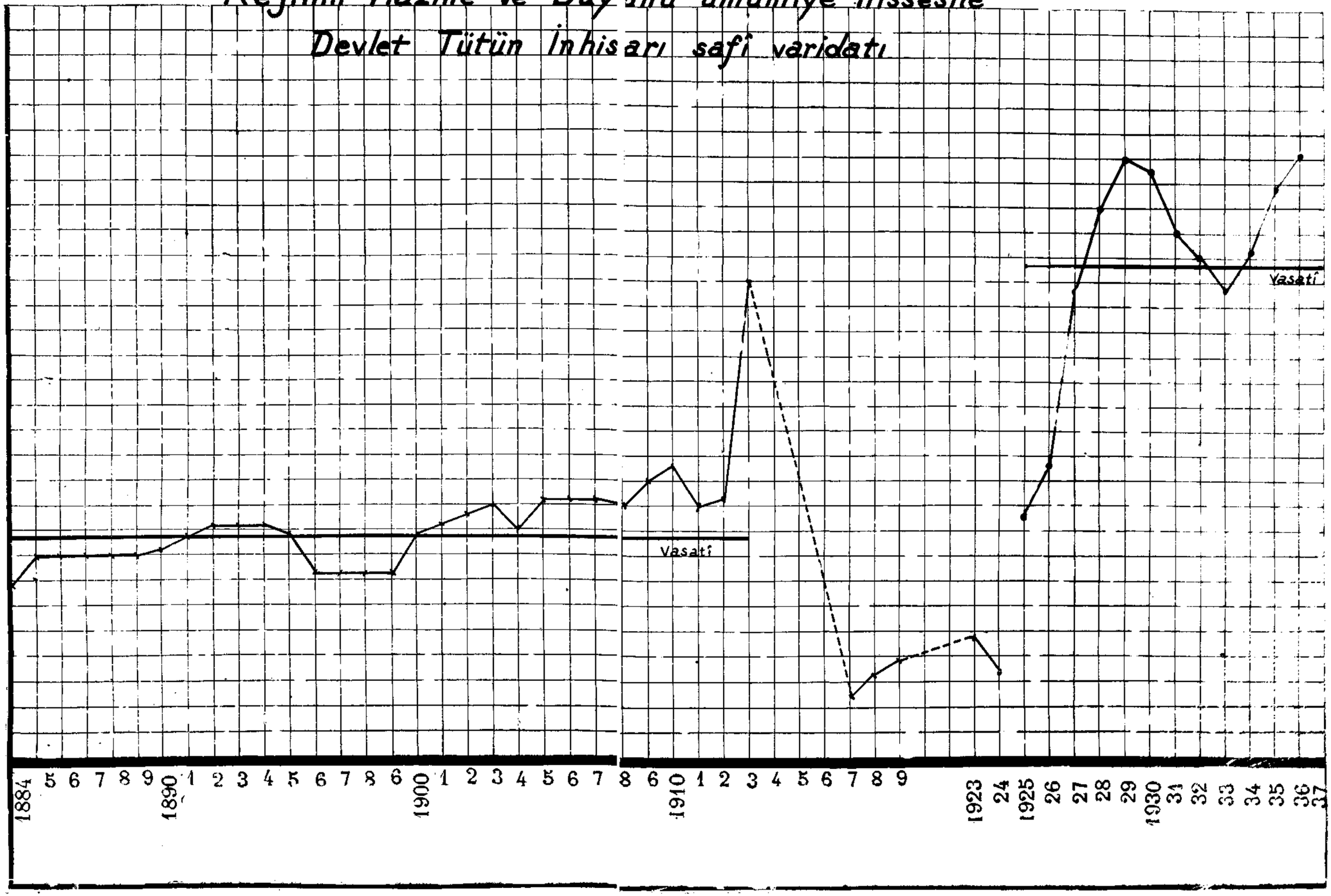

Duyunu Umumiye ve Devlet İnhisarı Zamanlarındaki safi içki varidatı

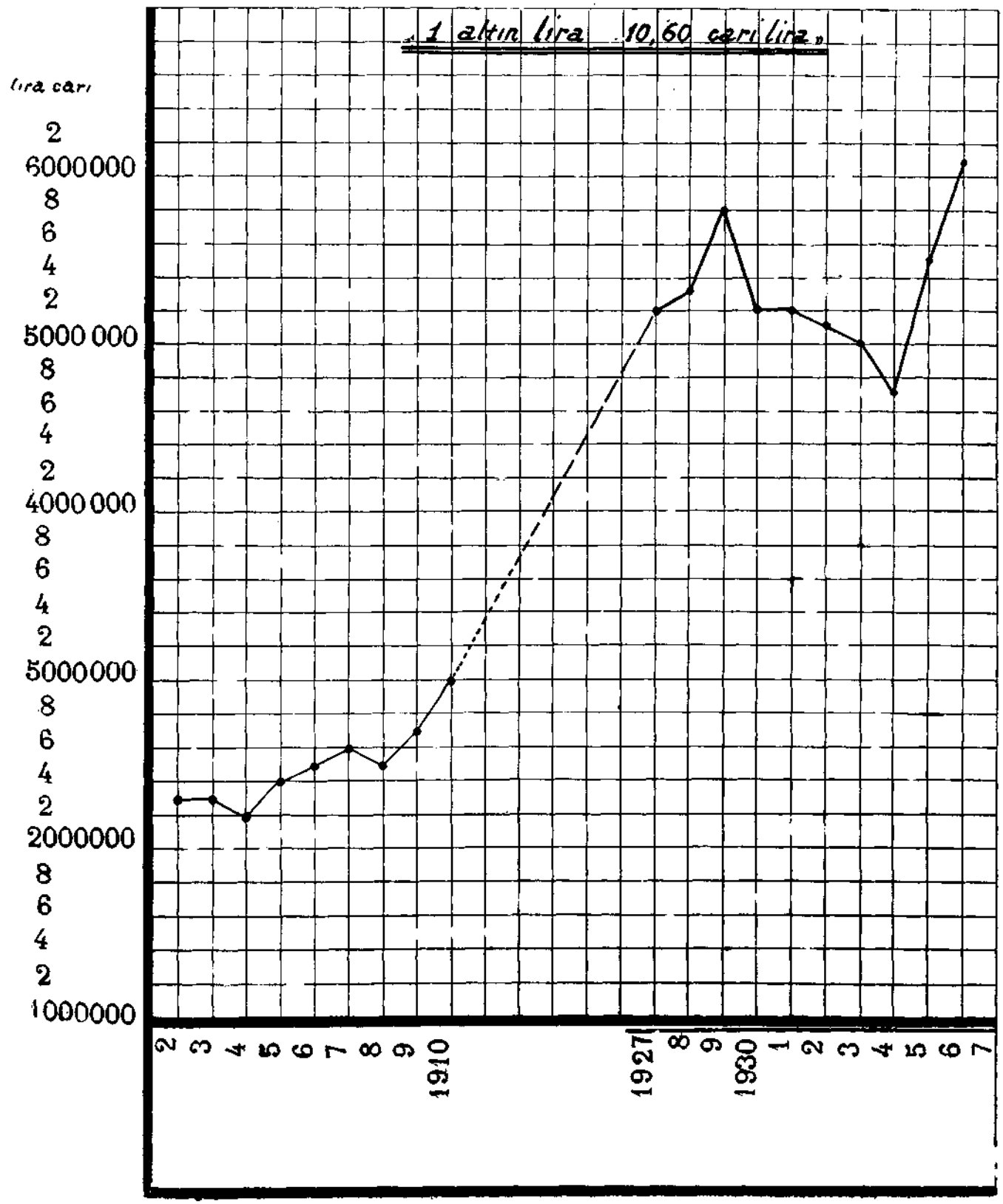

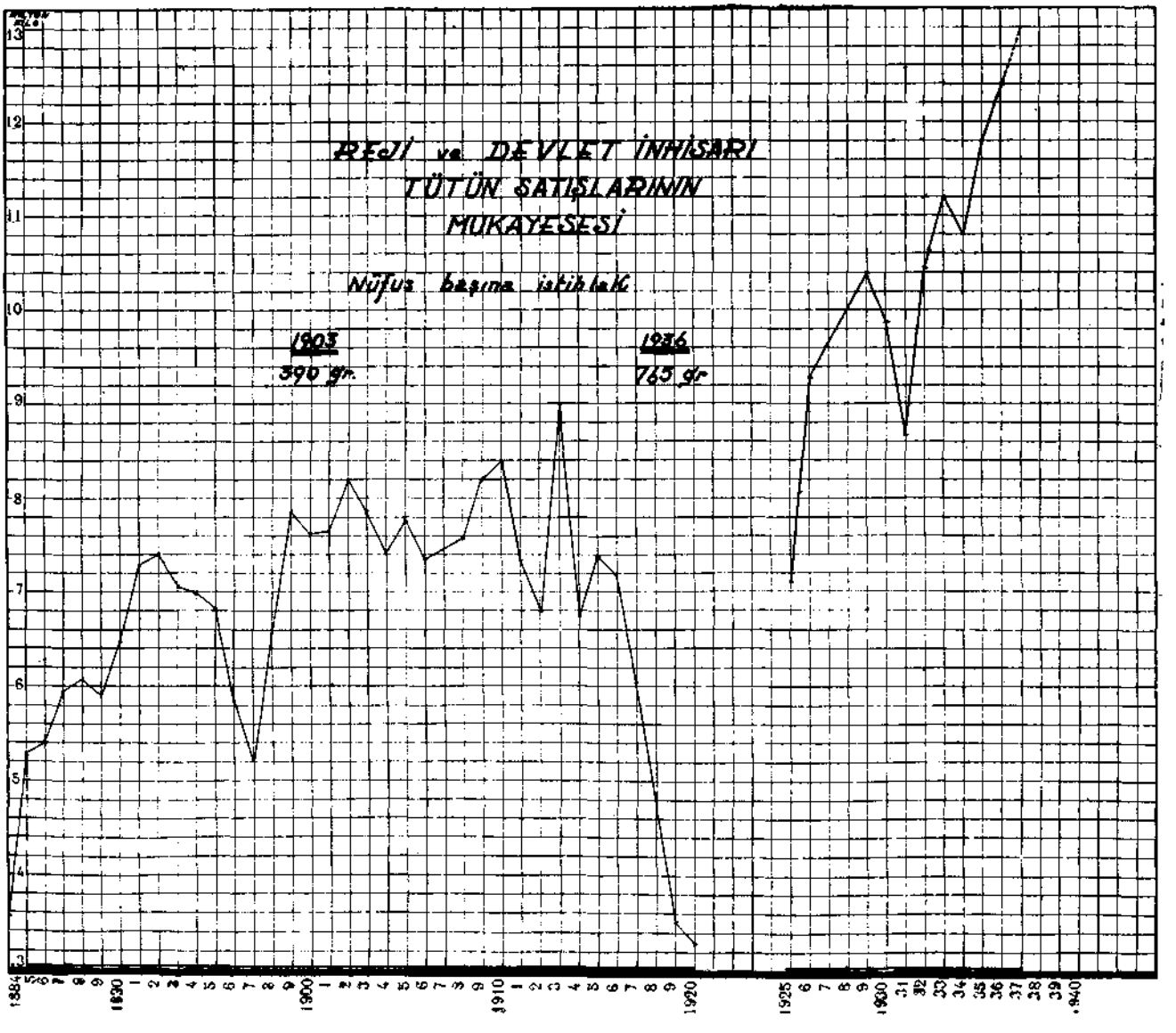
REJİ ve DEVLET İNHİSARI
TÜTÜN SATIŞLARININ
MUKAYESESİ
Nüfus başına istihlak
1903
390 gr.
1936
765 gr
13
12
11
10
9
8
7
6
5
4
3
1884
1890
1900
1910
1920
1925
1930
1940

11 Senelik Harici Tuz Satışımız

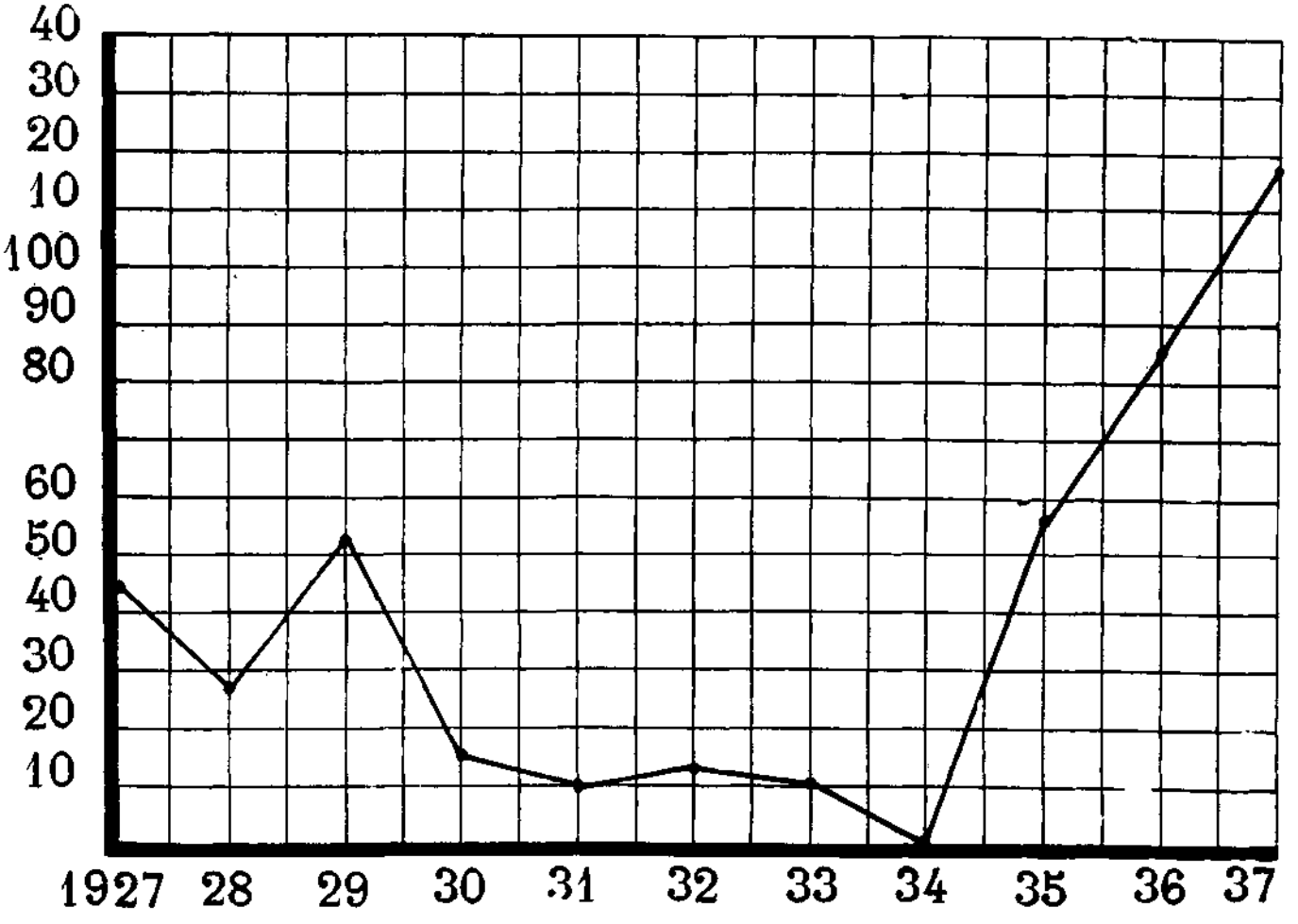

Şarap satışı

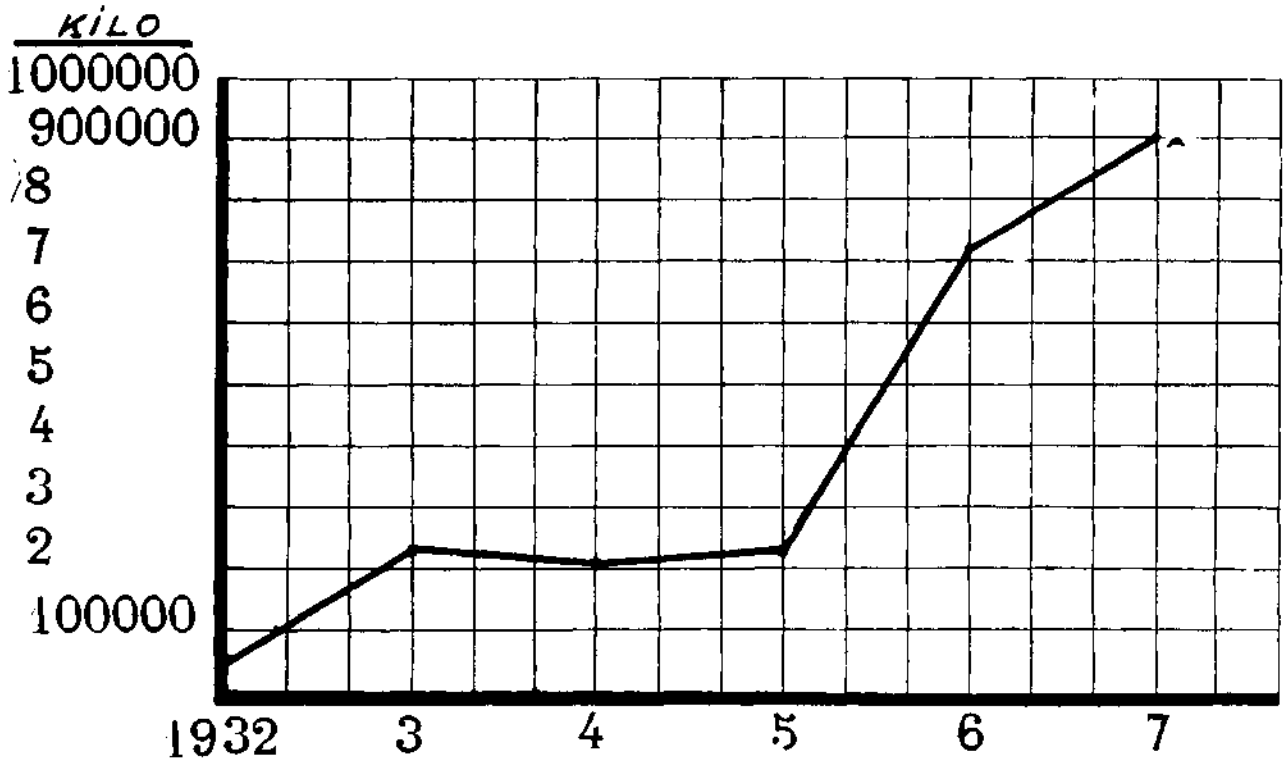

Ziraat Vekâleti

Ziraat Vekâleti

Geniş bir ziraat memleketi olan güzel yurdumuzu bir harabezara çeviren eski idareler, ziraatimizle beraber köylerimizi ve köylülerimizi de son derecede ihmal etmişlerdi. Bu çok mühim noktayı en büyük isabetle gören Büyük Şefimiz Atatürk, Hükûmet ve Milletine şu yüksek direktifi vermişlerdir:

«Yedi asırdanberi cihanın dört köşesine sevkederek kanlarını akıttığımız; kemiklerini yabancı topraklarda bıraktığımız ve yedi asırdan beri ekmeklerini ellerinden alıp israf eylediğimiz ve buna mukabil daima tahkir, terzil ile mukabele ettiğimiz ve bunca fedakârlıklarına, ihsanlarına karşı nankörlük, küstahlık ve cebbarlıkla uşak menzilesine indirmek istediğimiz bu asil sahibin huzurunda bugün ihtiramla hakikî vaziyetimizi alalım...»

Büyük Atatür'ün yüksek direktiflerile hareket eden Cümhuriyet Hükûmeti ziraat ve köycülük mevzuunu her bakımdan ele alarak üzerinde çalışmıştır. Ziraat Vekâletinin bu çalışmalar arasında payına düşen işlerin on beş senelik bilânçosu aşağıdaki 4 bahisde mütalâa edilebilir:

1 — Umumî çalışmalar.

2 — Ziraat İşleri.

3 — Orman İşleri.

4 — Veteriner işleri.

U M U M Î Ç A L I Ş M A L A R

Yüksek tahsil: Saltanat devrinde medenî dünyada mevcut yüksek tahsil müesseselerine benzer bir tahsil müessesemiz yoktu. Bu yokluğu gören Cümhuriyet İdaresi 1933 de Ankara «Yüksek Ziraat Enstitüleri» adı altında bir müessese vücude getirdi. Bu müesseseyi bina, vesait, içinde çalışacak ilim adamları bakımından Avrupa ve Amerikadaki benzerlerinden geri kalmıyacak şekilde teçhiz etmek için hiç bir fedakârlıktan çekinmedi.

Müessesenin başlıca iki gayesi vardır:

1 — Memleketin muhtaç olduğu ilim elemanlarını yetiştirmek.

2 — Memleketi zirai istihsal şart ve imkânları bakımından tetkik etmek.

Enstitü şimdiye kadar 480 mezun vermiştir. Bu mezunlar Enstitü ve Ziraat Vekâleti kadrolarında çalışmaktadırlar. Bugünkü talebe mevcudu 700 dür. İlim ve tedris kadrosu Türk ve ecnebi olmak üzere 144 dür.

Ziraat fakültesine giren talebe bir sene müddetle Orman çiftliğinde staj görmektedir.

Enstitü memleketin florasını tesbit etmektedir. Şimdiye kadar 12.000 kadar çeşit toplanmıştır.

Bakteriyoloji Enstitüsünde 2000 den fazla marazî madde ile takriben 5000 serom muayene edilmiştir. Milyonlarca şarbon aşısı hazırlanmıştır. Kliniklerde her sene binlerce hayvan muayene ve tedavi edilmektedir.

Şimdiye kadar 70 i mütecaviz ilmî eser yazılmış ve basılmıştır.

Henüz kuruluş ve tecrübe devresinde bulunan enstitü ileride çok daha verimli olacaktır.

Orta Ziraat Mektepleri: Cümhuriyetten önce mevcut ziraat mekteplerine ilk mektebi bitirenler, hatta bu kadar okumamış olanlar bile alınırdı. Bu çocuklar gerek bilgi bakımından gerek zirai mesainin muhtaç olduğu bedenî kuvvet yönünden orta ziraat mektebi tedrisat ve tatbikatına elverişli değildi. Cumhuriyet rejimi, memleketimizin amelî ve nazari bilgileri daha olgun ziraatçilere olan ihtiyacını gözden kaçırmamış ve bir taraftan kabul şartını orta mektep mezunu olmak derecesine çıkarmakla beraber bu mektepler programlarını lise tahsiline müvazi bir seviyeye yükseltmiş ve muallimlerini daha faydalı olmaları için Avrupa ve Amerikaya göndererek yetiştirmiştir. Staj ve ihtisas tahsili yaparak dönen bu muallimler tekrar açılan İzmir, İstanbul, Adana mekteplerile zaten faaliyetine devam etmekte bulunan Bursa Ziraat mektebine verilmişlerdir.

Yeni açılan ziraat mekteplerinde talebenin gördüğü işler, bilgiye müstenit, amelî ve verimli bir hale getirildi. Orak, Harman ve traktörle sürmek gibi büyük ziraat işlerinin mektepler arazisinde yapılması ile iktifa edilmiyerek, talebenin tam bir mümarese kazanabilmesi için, büyük devlet çiftliklerine ve diğer büyük çiftliklere gönderilerek oralarda hakikî tatbikat yaptırıldı. Bu mekteplerden maada ziraat makinisti yetiştirilmek üzere Adana ziraat mektebine bağlı bir ziraat makinist mektebi de tesis edilmiştir.

Zirai Kurslar: Cumhuriyet devrinde her fırsatta ziraat memurları ve köy muallimleri için muhtelif mıntakalarda kurslar açıldığı gibi ipek böceği mıntakalarında ayrıca munzam ipekböcekciliği kursları ve Trakya umumî müfettişliği bölgesinde de arıcılık kursları açılmıştır.

Avrupaya Talebe Gönderilmesi: Ziraat mütehassısları yetiştirmek üzere Vekâlet Avrupa ve Amerikaya bir çok talebe göndermiştir. Bu talebelerin adedi eski devirlere nazaran hemen 10 misli fazladır.

Köy Eğitmenleri: Köy ve köylü Türkiye Devlet ve halkının esas unsurunu teşkil ettiğinden köyü imar ve köylüyü yetiştirmek için, Cümhuriyet Hükûmeti, köyü içinde bulunduğu statik hayattan kurtararak ona dinamik bir veçhe vermek istemiştir. Bu gayeye en kısa yoldan varabilmek için henüz şim-

diye kadar başka memleketlerde tecrübe edilmemiş ve benzeri bulunmayan «Köy Eğitmeni» mevzuu, ilk defa olarak memleketimizde ele alınmıştır.

Köylünün hem ziraat usullerini yenilemek hem de okuyup yazmasını ve kültür seviyesinin yükselmesini temin etmek üzere Kültür ve Ziraat Bakanlıkları tarafından 1936 senesinin ilkbaharında Eskişehir vilâyeti Çifteler çiftliğinde ilk defa tecrübe mahiyetinde olarak bir «Köy Eğitmenleri yetiştirme kursu» açılmıştır. Bu kursta yetiştirilen eğitmenlerden görünüşte basit, fakat hayatî kıymeti üstün işler beklendiğinden, bunların köye bağlı kalmaları, köyde çalışabilmeleri, zorluklara göğüs germeleri ve her veçhile faydalı olmalarını temin için köy hayatını bizzat yaşamış ve köyü yakından tanımış olmaları lâzımdı. Binaenaleyh bu eğitmenler, bilfiil ziraatle uğraşan arazi sahipleri ve askerliğini yapmış muktedir köylüler arasından seçilmiştir.

Arzu edilen gayeye uygun bir şekilde yetiştirilmiş olan eğitmen namzetleri; geldikleri Ankara köylerine stajyer olarak tayin edilmişler ve staj devresi esnasında ziraat ve kültür memurları tarafından kendilerine lâzımgelen yardımlar ve irşatlar yapılmıştır. Netice olarak da bunların köy hayatında kendilerinden beklenilen ödevi başarabilecekleri görülmüştür.

Bu tecrübeden alınan hayırlı neticeler üzerine işe daha fazla ehemmiyet ve vüs'at verilerek 1937 yılında Eskişehirde 2, Kocaeli, Kars, Erzincan ve Edirne vilâyetinde de birer olmak üzere 6 kurs açılmış ve o sene eğitmen adedi 500 e iblâğ edilmiştir. 1938 senesinde eğitmen meselesi daha fazla ehemmiyet kesbetmiş ve yukarıda yazılan vilâyetlerden başka Manisa, İzmir, Kastamonu, Kayseri ve Malatya vilâyetlerinde de kurslar açılarak kursların adedi 11 e ve eğitmenlerin adedi de 1500 e çıkarılmıştır.

Neşriyat ve Propaganda: Saltanat idaresi ziraî neşriyata hiç ehemmiyet vermemişti. Cümhuriyet Hükûmeti ise Vekâlet teşkilâtı arasında bir «Neşriyat Müdürlüğü» ihdas ederek bu işe ehemmiyetle başlamış ve ziraat, orman ve veteriner umum müdürlüklerini alâkadar eden kanun, nizam ve talimatnameleri neşretmiştir. Bundan maada köylüler için ufak broşürler, izahatı havi levhalar, ziraat mektepleri talebe ve muallimleri için muhtelif eserler tab ve neşrettirerek bunları meccanen alâkadarlara tevzi etmiş ve «Roma Beynelmilel Ziraat Enstitüsü» nün mühim neşriyatı da tercüme ettirilerek dağıtılmıştır. On beş senelik cumhuriyet devrinde neşredilen ziraî eserler; asırlarca devam eden saltanat idaresindeki neşriyattan fazladır.

Kongreler: Cümhuriyet idaresi, dahilde bir ziraat ve bir çiftçi kongresi tertip ettiği gibi mühim gördüğü ziraat ve köy mevzuu üzerinde çalışan harici kongrelere de mümessiller göndererek iştirak etmiş ve bu kongrelerin kararlarından istifade etmiştir. Cumhuriyetin On Beşinci Yıl Dönümü münasebetile, Ziraat Vekâleti, büsbütün yeni manada ve yeni hedefler üzerinde çalışmak üzere «Birinci Köy ve Ziraat Kalkınma Kongresini» hazırlamaktadır. Kongre Büyük Şefimiz Atatürkün verdiği direktiflerle çalışacak ve kalkınma programını tesbit edecektir.

ZİRAAT İŞLERİ

1 — Tohum İslâhı İstasyonları ve Nümune Çiftlikleri: Çiftçilikte tohum çok mühim bir unsurdur. Şimdiye kadar yapılan tecrübeler göstermiştir ki, fena na vasıflı bir tohumla iyi vasıflı tohumdan elde edilen mahsullerin miktar ve kalitesi arasında büyük farklar vardır. Hayvanlar gibi veraset kanunlarına tâbi olarak yetişen nebatların da iyi vasıflarından istifade edilmek suretile ve muayyen metodlarla ıslah edildikleri takdirde çiftçilere temin edeceği menfaat kat kat fazla olur.

Bu mühim mevzuu olanca ehemmiyetile dikkat nazarına alan Ziraat Vekâleti, işe lâyık olduğu önemi vermiş ve nebatî mahsullerimizin tohumlarını ıslâh maksadile Cumhuriyetin ilk on yılı içinde Ankara, Eskişehir, Adapazarı ve Yeşilköyde kurduğu «Tohum İslâh İstasyonları» ile Eskişehirde kurduğu «Drayfarming» Deneme İstasyonu ve Çifteler Tohum Üretme Çiftliğine ilâveten son beş sene zarfında da Antalyada bir «Sıcak İklim Nebatları İslâh İstasyonu», Kayseride bir «Yonca Deneme ve Yonca tohumu temizleme istasyonu», Erzurumda «Tohum İslâh ve Deneme İstasyonu», Lüleburgazda bir «Devlet Örnek ve Üretme Çiftliği», Ordu, Konya ve Çorumda «Deneme tarlaları» tesis ederek tohum islâh işlerini son derecede kuvvetlendirmiştir.

1926 yılında kurulan ve 1929 tarihinden beri de çiftcilerimize tohum dağıtmaya başlamış olan «İslâh ve Deneme» servisimizin faaliyeti seneden seneye artırılarak nihayet içinde bulunduğumuz sene zarfında 2.000.000 kilo tohum dağıtabilecek bir dereceye getirilmiştir.

Buğday: En mühim bir ziraat mahsulümüz olan buğdayın gerek tohumlarının islâhı ve gerekse ziraat usullerinde memleket şartlarına en uygun olanlarının tatbiki suretile son beş sene zarfındaki çalışmalarımız, müsbet ve muvaffakıyetli neticeler vermiştir. Müesseselerimizde islâh edilecek buğdaylar, tohum üretme çiftliklerinde çoğaltılarak çiftliklerimize dağıtılmakta ve bu suretle iyi vasıflı tohmuların memleket dahilinde yayılmasına ve çoğalmasına çalışılmaktadır.

İslâh istasyonlarımız, buğdayın islâhı hususunda bir çok tipler üzerinde çalışmatka olup bunlardan son beş sene zarfında ıslâh edilerek çiftçilere dağıtılanlar şunlardır:

Yeşilköy islah istasyonu: sert ve yumuşak buğday,

Eskişehir islah istasyonu: Ak buğday, yayla buğdayı, sert ak buğday,

Adapazarı islah istasyonu: Bin tane çeşitli buğday,

Ankara islâh istasyonu: Yumuşak ve sert buğday.

Bu çalışmalar neticesindedir ki, Cümhuriyet devrine gelinceye kadar memleketin muhtaç bulunduğu buğdayın mühim bir kısmını hariçten tedarik ederken, hali hazırda kendi ihtiyacımızı temin ettikten başka yabancı ülkelere de mühim miktarda satış imkânları temin edilmiştir. Bilhassa son beş sene zarfındaki buğday ihracatımız; evvelki senelere nisbetle büyük farklar gös-

termiş ve 936 - 937 senesinde ihraç edilen miktar 104.000 tonu bulmuştur.

Arpa: Arpalarımızın evsafını yükseltmek suretile satış kabiliyetini artırarak çiftçilerimizin kazancını çoğaltmak maksadile bir taraftan arpaların ıslahı işine ehemmiyet verilmiş, diğer taraftan da elde edilen mahsul, makinalar vasıtasile temizlenerek ihraç kabiliyeti arttırılmıştır.

Arpa ziraatında emniyetli mahsul elde etmek ve kaliteyi yükseltmek bakımından şimdiye kadar iyi netice vermeyen «yazlık beyaz arpa» yerine ıslah istasyonlarımızın bulduğu «kışlık beyaz arpa» nın tamimine çalışılmıştır. Bu suretle Yeşilköy İstasyonunun elde ettiği «dört sıralı beyaz arpa» nın bilhassa Trakyadaki ziraat nisbeti artmıştır. Eskişehir istasyonunun «güz ak» ve Adapazarı istasyonunun «iki sıralı beyaz arpa» sı da islâh usullerile elde edilerek köylüye dağıtılmıştır. Elde edilen bu çeşitlerin, memleketimizin arpa ziraatinin inkişafında mühim âmil olacakları muhakkaktır.

Yulaf: Memleket hayvanlarının islâhı bakımından pek büyük bir ehemmiyeti haiz olan ve ayni zamanda ordu hizmet hayvanlarının esas gıdasını teşkil eden yulafın ziraati, Cumhuriyet devrine gelinceye kadar pek geri ve iptidai bir tarzda yapılır ve istihsal pek az olurdu. Biyolojik vasıfları itibariyle soğuktan pek ziyade korkan ve kuraktan da hiç hoşlanmıyan yulaf, umumiyetle memleketimizde yazlık olarak ekilir ve ancak ilkbaharı yağmurlu geçen senelerde iyi bir mahsul alınabilirdi. Ekseri kurak geçen senelerde de istifade ya pek az veya hiç mesabesinde kalırdı. Halbuki daima emin bir mahsul alınabilmek için yulafın memleketimizde kışlık olarak ekilmesi lâzımgeliyordu. Bu ziraat şekline elimizde mevcut bulunan tohumlar asla müsait değildi.

Bu meselenin hallini ehemmiyetle programlarına ithal eden Yeşilköy ve Eskişehir Tohum İslâh istasyonları, bu mevzu üzerinde senelerce çalışmalardan sonra arzu edilen gayeye varmışlardır. Yeşilköy tohum islâh istasyonumuzun elde etmeğe muvaffak olduğu yulaf çeşidi kışlık olarak ekilmekte ve ayni şerait dahilinde diğer yerli yulaflara nisbetle daima % 20 fazla mahsul vermektedir. Eskişehir tohum islâh istasyonumuzun orta Anadolu için islâh ettiği «Sazova Bozkır» ve «Sazova Apak» yulafları ise bu derdi esasından halletmiş bulunmaktadır. Kışlık olarak ekilen ve en şiddetli kışlardan kat'iyyen müteessir olmıyan bu iki çeşit yulaftan birincisi yerli çeşitlere nazaran % 30, ikincisi ise % 50 fazla mahsul vermektedir. Bunlardan başka diğer memleketlerin bu sahadaki mesailerinden de istifade edilmektedir. Amerikadan getirilen «Kewota» yulafı (dray farming) deneme istasyonunda iklime uyularak üretilmiş ve çiftçilerimize dağıtılmıştır. Rusyada islâh edilerek bataklık arazide iyi netice verdiği anlaşılan «Şatibof» yulafı da müesseselerimizde tecrübe edilmektedir.

Yukarıda izah edilen mesainin neticesi olarak memleketimizde ekilmekte olan yulaf sahası muntazam bir artışla ve aşağıdaki cetvelde görüleceği veçhile 444.842 hektara yükselmiştir.

Alınan mahsul ton	Ekilen saha hektar	Sene
78.422	135.200	928
141.250	175.100	929
163.119	116.400	930
117.756	191.300	931
125.762	138.600	932
208.443	183.020	933
158.784	181.875	934
231.988	229.119	935
215.484 (*)	444.842	936

Pirinç: Memleketin mühim bir gelir kaynağı olan çeltik ziraatinin sıhhî duruma halel getirmeksizin çoğaltılması maksadile meriyete konulan 3039 sayılı sayılı «Çeltik Ekim Kanunu ve Talimatnamesi» Çeltik ziraatinin revacını arttırmış ve muhtelif vilâyetlerde 200'000 dekar kesik sulama çeltik ziraati yapılmıştır. Çeltik çifçileri tarafından tohumluk olarak kullanılan çeltikler matlup evsafta olmadığından çeltik tohumlarının islâhı maksadile «Antalya Sıcak İklim Nebatları» istasyonunda çeltik çeşitlerinin islâhına çalışılmaktadır.

Buradan istihsal edilecek iyi vasıflı çeltik tohumlarile, çifçilerin elinde bulunan tohumlar değiştirilecek ve bu suretle istihsal edilecek pirinçler miktar ve kalite itibarile bir hayli yükselecektir.

Hayvan yemi nebatları, yonca, kır yoncası ve Sudan çayırı: Hayvanlarımızın islâhı ve hayvan servetimizin çoğaltılması bakımından pek önemli olan hayvan yemi nebatlarının islâhı ve yetiştirilmesi işi Ziraat Vekâleti için üzerinde ehemmiyetle durulan bir mevzu olmuştu. Memleketimizin kurak olan mıntakalarında ekilmek üzere, Eskişehir islâh istasyonunun elde ettiği «Sazova» kır yoncası ve Yeşilköy Tavuk islâh istasyonunun yetiştirmiş olduğu «Sudan Çayırı» çifçilerimizce pek beğenildiğinden bu nebatların tohumları tehalükle aranmaktadır. «Sazova» kır yoncası en kurak senelerde bile mükemmel bir yeşil ot vermekte, Sudan çayırı ise kurak ve kıraç arazide bol mahsul vermektedir.

Kayseride yetiştirilmekte olup ecnebi memleketlerde de şöhreti bulunan yoncalarımızın bir kat daha islâhı ve yoncalıklarda tahribat yapan «Küsküt» ile mücadele için, Kayseride bir «Yonca Deneme ve Yonca Tohumu Temizleme» istasyonu kurulmuştur. Bu müessesemiz bir taraftan yoncaların islâhile uğraşmakla beraber diğer taraftan çifçi ve tüccar elinde bulunan yonca tohumlarının temizleme işini de üzerine almış bulunmaktadır.

Bu mesainin ilk ve hayırlı bir neticesi olarak Kayseride «Yonca Deneme İstasyonu» nun delâletile, bu sene Almanyaya iyi bir fiatla 15,000 kilo yonca tohumu ihraç edilmiştir.

Kendir: Sanayi ve muhtelif şekillerde istifade edilmekte olan Kendir elyafının daha fennî bir surette istihsali ve kendir ziraatinin fennî esaslara

(*) Mahsulun azlığı havai ahvalin çok fena gidişindendir

göre yapılması hususunda Vekâletimiz önemle çalışmaktadır. Bu maksatla memleketimiz dahilindeki kendir mıntakalarında icap eden tetkikat yaptırılmış ve çifçilerimize faydalı öğütler verilmiştir. Memleket kendirinin beşte üçünü yetiştiren Kastamonu Vilâyetinde 25,000 lira sarfile «Kendir Islatma Havuzları» yaptırılmıştır. Bu havuzlar, içinde bulunduğumuz sene zarfında kendir çifçilerinin istifadelerine arzolunacaktır. Bu suretle ıslatma şekillerinin fennîleşmesi sayesinde kendir elyafının kalitesi de yükselmiş olacaktır.

Haşhaş: Afyon yetiştiren memleketlerin en mühimlerinden biri olan memleketimiz afyonlarının miktar ve kalitelerini yükseltmek hususunda girişilen tecrübelerin neticesi olarak yüksek morfinli afyon çeşitleri elde edilmiş ve ziraat usulleri de ıslâh edilmiştir. Bu iş üzerinde çalışan Yeşilköy istasyonumuz % 22 - % 28 e kadar morfin dereceli afyon çeşitleri elde etmiştir. Bu çeşitlerin tamimine çalışılmaktadır.

Ziraat Âletleri: Memleketimizde ziraati makineleştirme mevzuu üzerinde esaslı bir surette Cümhuriyet Hükûmeti zamanında çalışılmış ve bilhassa hafriyat sistemile tohum islâhı meselesinin makineleştirilmesine büyük bir veçhe verilmiştir. Ezcümle köylüye 200.162 lira kiymetinde 7677 pulluk tevzi edilmiş ve prim verilmek, ikrazatta bulunulmak ve hariçten giren pullukların yüz kilosundan 10 lira resim almak suretile yerli pulluk imalâthanelerinin inkişafına da çalışılmıştır. Türk çifçisinin elinde bulunan tohumun safiyeti gittikçe bozulmakta ve mahsûl Avrupa piyasasındaki eski mevkiini bulamamak ta olduğundan Cumhuriyet Hükûmeti tohumun serî ve mihanikî bir surette temizlenmesine ehemmiyet vererek muhtelif senelerde memleketin şartlarına en uygun olanlarından 912 adet kalbur makinası mübayaa etmiş ve bunlarla köylü tohumunu meccanen temizlemiştir

Kuraklığa karşı bir tedbir olmak üzere sulu ziraat sisteminin tamim ve ayni zamanda memleketimizde bahçe ziraatinin teşvikine çalışılmış ve su tulumbalarına da mevaddı müşteile rüsumu muafiyeti verilmiştir. Bazı mühim ziraat istihsal şubelerinin makineleştirilmesi esasları da Cümhuriyet Hükûmeti zamanında kabul ve tasdik edilmiş ve başlıca pirinç, pamuk istihsal edilen mıntakalarda kullanılmak üzere pirinç harman makinaları tevzi edilmiştir.

Çifçinin fazla hâsılât elde etmesine müessir olan faktörlerden birisi de temiz tohumdur. Tohum muzır ve yabancı tohumlardan nekadar ârî bulunursa fazla ve iyi istihsal üzerine o kadar müessir olur.

İslâh müesseselerimiz, memleketin ziraî şartlarına uygun tohumlukların elde edilmesi hususunda biyolojikman çalışmaktadır. Ancak bugün çifçi elinde bulunan bozuk tohumlukların mihanikî ve serî bir şekilde temizlenmesine de ehemmiyet vermek zaruretinde bulunuyoruz. Tohum temizleme ve ayırma işinde şimdiye kadar yapılan denemelerden en iyi neticeler selektör makinalarından alınmıştır.

Selektör, hububat tohumlarını, izafi ağırlık, şekil ve hacimlerine göre ayırarak % 99 temizlik safiyeti temin eder. Bu tohumla elde edilen mahsulün hektolitre vezni artmış bulunacağından binnetice ticarî kıymeti de yükselmiş olur.

Selektörlerde ayni zamanda ilâçlama tertibatı da bulunduğundan temizlenecek tohumun ilâçlanması suretiyle mantari hastalıklara ve bilhassa sürme hastalığına karşı seri bir mücadele temin edilmiş olur.

1932 - 1936 senelerinde 45 selektör mübayaa edilmiş ve muhtelif istihsal mıntakalarında faaliyette bulundurulmuştur. Bunlarla çifçilerin tohumlukları parasız olarak seçilip temizlenmekte ve çok müessir neticeler alınmakta ve çifçi bunlara fevkalâde alâka ve rağbet göstermektedir.

Vekâletimiz teşkilâtiyle faaliyette bulundurulmakta olan bu selektörlerle şimdiye kadar 25,000 ton tohum temizlenmiştir.

Tohum temizleme müesseseleri feyizli mesaileriyle muhitlerindeki tohumluklara hakikî bir karakter vermektedir. Bu kerre mevcuda ilâveten daha 140 selektör mübayaa edilmiştir. Bunlar bu sene sonbahar zeriyatına yetiştirilmek üzere faaliyete sevkedilmiştir. Bu suretle bu mevzua daha geniş bir inkişaf verilmiş bulunmaktadır. Ancak bu selektörler de memleketin hakikî ihtiyacını karşılayacak bir mikdarda olmadığından bunların adedinin arttırılması ve bu hususdaki faaliyetin bütün mânasiyle memlekete teşmil edilmesi zarureti vardır. Bu gayenin beş sene zrfında metodik bir surette tahakkuk ettirilmesi prensip olarak kabul edilmiştir. Bu suretle Vekâletimizin aktif mesaisi meyanına giren selektör işi her sene plânlı surette genişletilmiş bulunacaktır.

1937 senesinde Ziraî Kombinalar ihtiyacı için 999.365 liralık tahsisatla 155 traktör, 41 harman makinası, 7 biçerdöğer ve 246 pulluk mübayaa edilmiş ve bunlar Vekâletimize bağlı müessesata tevzi edilerek bu müessesatın makina ihtiyacının mühim bir kısmı temin edilmiş ve bu suretle müesseselerin iş ve istihsallerinin genişlemesine büyük imkânlar verilmiştir.

Meyvacılık ve Bağcılık: Bağcılık ve meyvacılık işlerinde Cümhuriyet İdaresi mevcudun imarını, bakımsızlıktan harap bir hale gelmiş olan bağ ve bahçelerin yerine yenilerinin kurulmasını, yurt için pek feyizli gelir kaynakları olan her iki ziraat şubesinin daha ziyade fayda verir bir hale getirilmesini ve bu suretle cihan pazarlarında aranılan çeşitlerden başkasının ziraatinden vazgeçilmesini bu hususta alınması lâzım gelen tedbirler meyanına koymuş ve bu esaslar üzerinde yürümekte bulunmuştur.

Mezkûr maksatları temin için yurdumuzun muhtelif yerlerinde meyvacılık ve bağcılık istasyonları ve fidanlıkları kurulmuştur.

Cümhuriyet devrine girerken sadece 80 dekar büyüklüğündeki «Erenköy Amerika Asma Fidanlığı» ile işe girişilmiş olduğu halde geçen on beş yıl zarfında bu müesseselerin sayısı Ankara, Bilecik, Halkalı, Kırklareli, Tekirdağ ve Manisada yeniden kurulan fidanlıklarla, arttırılmış ve sahaları ise 1307 dekara çıkarılmıştır. Fidanlıklarımız her yıl istihsal sahalarını arttırmakta ve memleket ihtiyacını karşılayacak bir duruma yükselmektedir. Bu hususta vazıh bir fikir vermek maksadile 1924 yılında 6725 ve 1938 yılında ise 3,022,965 fidan dağıtılmış olduğunu söylemek kâfidir.

Cihan piyasalarının isteğine uygun şekilde meyva istihsalini çoğaltmak, muhitindeki meyva müstahsillerine fidan yetiştirmek, meyva bahçelerine fenni bakım usullerini öğretmek, büyük ve gösterişli standard tipinde ve nakliyata dayanıklı meyva çeşitleri elde etmek, meyva standardizasyonu üzerinde çalışmak ve yeni ambalâj usullerini müstahsile öğretmek, Cümhuriyet idaresinin üzerinde yürüdüğü en mühim esaslardır.

Meyvacılığı, millî gelirin en sağlam kaynaklarından biri yapmak üzere, geçen on beş yıllık Cümhuriyet devrinde, sahaları 10 - 20 hektar arasında tehalüf etmek ve elma, incir, zeytin, fındık, narenciye, fıstık, kayısı mevzuları üzerinde çalışmak üzere Arifiye, Aydın, İzmir, Giresun, Antalya, Gaziantep ve Malatyada birer istasyon kurulmuştur. Ayni zamanda elma, armut, kayısı, vişne, badem, narenciye ve diğer meyvalı ve süs fidanları yetiştirmek maksadile de, Kastamonu, Niğde, Ankara - Irmak, Erzincan, Kütahya, Çanakkale, Alanya, Tarsus, İzmir - Mersinli'de birer fidanlık kurulmuştur.

Cümhuriyetten evvel bir dönüm bile meyva istasyon ve fidanlığı yok iken, geçen on beş yıl zarfında bu hususta kurulan müesseselerin adedi 17 ye ve mesahaları da 3589 dekara baliğ olmuştur.

Zeytin: Birçok meyva ağaçları için «Anayurt» olmak şerefini taşıyan Anadolunun en büyük ve mühim gelir kaynaklarından biri olan zeytinciliğin inkişafı ve zeytin mahsulünün keyfiyet itibarile mükemmel bir hale getirilmesi, yabani zeytin ağaçlarının aşlanması ve bu ağaçların verimli bir hale getirilmesi maksadiyle ilk iş olarak İzmir, Muğla, Balıkesir, Çanakkale vilâyetlerinde birer «seyyar zeytin bakım teşkilâtı» vücude getirilmiştir. Bu teşkilâtın işletme, istihsal ve verimli olması bakımından faydalı olduğu ve iyi neticeler verdiği görülünce, bu işleri daha şümullü bir hale getirmek, yabani zeytinleri aşlamak ve zeytinliklerde mecburî bakım usulünü tatbik etmek üzere bir kanun lâyihası hazırlanmıştır.

Bütün bu mesainin bir neticesi olmak üzere meyvacılık işleri bundan böyle daha ziyade inkişaf edecek ve ulusal gelirin en sağlam temelleri arasında lâyik yerini alacaktır.

Mücadele: Cümhuriyet İdaresi her sene ulusal ürünlerimize milyonlarca liralık ziyan yapmakta olan bitki ve ürün hastalık ve zararlı böcek mücadelesi üzerinde büyük bir hassasiyetle durmuş ve imparatorluk devrinde hastalık ve zararlı böcek yüzünden heba olan millî serveti korumak üzere en teknik ve modern bir organizasyon kurarak faaliyete geçmiş ve bu sayede çiftçinin en mühim derdi olan bu önemli meseleyi kökünden halleylemiştir. Bu organizasyonun gittikçe genişleyen başarılı çalışmaları sayesinde müstahsilin başına belâ kesilen zararlı hayvanlara karşı mükellefiyet usulü ile mücadele yapılarak 742.328 domuz ve 2.997.422 muzir hayvan itlâf edilmiştir. Keza bazı yıllar fazla mikdarda üreyerek ekinlere zarar veren tarla fareleriyle yapılan savaş neticesinde 2.835.178 hektar arazi fareden temizlenmiştir. Buğdaylarımızın en mühim hastalıklarından sürme'ye karşı

195.004 ton tohumluk ilâçlanarak hastalıksız tohum zer'i kabil olmuştur. Seyhan ve İçel vilâyetleri pamuklarına musallat olan böceklere karşı enson tekniğin icap ettridiği şekil ve vesaitle mücadele yapılarak 54.629 hektar saha ilâçlanmış, 393.525 kilo çiğit dezenfekte edilmiştir. Yine pamuklarımızın düşmanı olan pembe kurt haşeresine karşı sıcak hava ile dezenfeksiyon sistemi kabul edilerek bu tarzda temizleme için icap eden tesisatın yapılmasına başlanmıştır. Cenup vilâyetlerimiz ekinlerinin en korkunç düşmanlarından olan süne haşeresine karşı mücadele açılmış, 719.748 kilo haşere imha edilmiştir. Zeytinlerimize musallat olan zeytin sineği ve güvesine karşı 4.328.195 ağaç, elmalarımızı kurtlandıran elma iç kurduna karşı 2.477.583 ağaç ilâçlanmıştır. Bağ sahalarında görülen hastalık ve haşerelere karşı 16 136 hektar saha ilâçlanarak zarar önlenmiştir. Mahsulâta ziyan yapan çekirgelerle de Cumhuriyet devrinde çok uğraşılmış, 340.938.520 kilo sürfe öldürülmüştür. Portakallarımıza musallat olan böceklere karşı 501.044, dutlara zarar veren böceklere karşı da 5.451.319 ağaç ilâçlanmıştır. Bunlardan başka bakımsızlık yüzünden orman manzarasını alan fındıklıklarımızın imarı için çok uğraşılmış, 457.185 hektar sahada imar mücadelesi yapılmıştır. Meyva ağaçlarının en mühim düşmanlarından olan ağaç tırtılı böceğine arşı muhtelif mıntakalarda 4.572.558 ağaç ilâçlanmış, 186.671 ağacın ökseleri temizlenmiştir. Ekinlere zarar veren böceklere karşı 1660 dekar, tütün hastalıklarına karşı 290.750 hektar sahada mücadele yapılmıştır. Meyvalı ve meyvasız ağaçlara musallat olan lekauyum ve püseronlara karşı ceman 25.490 ağaç ilâçlanmıştır. Temiz pamuk mıntkalarına gönderilen pamuk elyaf ve çiğitlerini dezenfekte etmek üzere Mersin'de kurulan fümigatuar, faliyetine devam etmekte bulunmuştur.

Cümhuriyet İdaresinin yurt ziraat ve ekonomisi için çok verimli esaslarından birini de Ziraat Vekâletince nebat koruma işlerinin önemle takibi ve nebat koruma müesseselerinin kurulması teşkil eder. Bu yönde başlanılan çalışmalar neticesinde evvelâ İzmir ve Ankara Ziraat Mücadele istasyonları ve bunları takiben 1935 yılında Merkez Mücadele Enstitüsü kurulmuştur. 1936 da ilmî nebat koruma teşkilâtı bir elde toplanmış, İzmir ve Adana Ziraat Mücadele istasyonları Merkez Mücadele Enstitüsü emrine verilmiştir. Merkez Mücadele Enstitüsünün umumî laboratuvarları bu yıl yapılacaktır.

Merkez Mücadele Enstitüsü ile, Ziraat Mücadele İstasyonlarının faaliyetleri çok önemlidir.

Bunlar nebatata âriz olan hastalık ve zararlı böceklerin tesbiti ve alınacak mücadele tedbirlerinin tayini; ziraat mücadelesinde kullanılacak kimyevî maddelerin; makinaların muayenesini, Türkiyeyi hariçten ilâç satın almaktan müstağni kılmak üzere yeni nebat koruma ilâçlarının hazırlanması gibi işlerle uğraşmaktadır. Bunlardan başka memleket nebat koruma işlerinde kullanılacak memurlar da bu Enstitü ve istasyonlarda yetiştirilmektedir.

Pamuk İşleri: Pamuk, petrol gibi dünya yüzünde ehemmiyeti gün geçtikçe artan bir mahsuldür. Sulh zamanında pamuk insanların başta giyim

olmak üzere birçok ihtiyaçlarını karşıladığı gibi harpte de en müthiş infilâk maddelerinin yapılmasında iptidaî maddeyi teşkil etmekte ve bir taraftan pamukla meydana gelen yaralar öbür tarafta yine pamukla sarılmaktadır.

Pamuk yine petrol gibi istihsali mahdut memleketlere ve ellere münhasır kalmış bir mahsuldür. Memleketimiz bu bakımdan haizirüçhan olan müstahsiller sırasındadır.

Pamuğun Türkiye iktisadiyatında ve sanayiinde oynayacağı rolü çok iyi takdir eden Cumhuriyet Hükûmeti; gerek kurmakta olduğu yerli dokum sanayiine lüzumlu ve gerekse muhtelif mahreçlerin ihtiyaç gösterdiği rekolteyi elde etmek için esaslı adımlar atmış bulunmaktadır.

Son beş yılda pamuğun yurdumuzda mazhar olduğu inkişaf üç bakımdan mütalea edilebilir:

1 — 1932 den itibaren mahsulün mikdar itibarile artışı.

2 — Pamuk kalitesinin yükselişi.

3 — Ziraat metodlarının tekâmülü ve bilhassa makinaların kullanılması.

1 — Pamuk Mahsulünün Artışı: Aşağıdaki rakamlardan yurdumuzda pamuk istihsalinin gün geçtikçe ehemmiyetli nisbetlerde arttığı bariz bir şekilde görülmektedir.

Sene	Ekilen saha Hektar	1932 ye nisbeti	Alınan mahsul ton	1932 ye nisbeti
1932	158.116	100	20.209	100
1933	162.140	103	28.052	138
1934	197.060	124	34.865	172
1935	209.945	133	52.257	258
1936	255.636	160	51.779	256
1937	230.581	145	64.735	320

Bu rakamlardan 1932 ye nazaran elde olunan vasati mahsulün gitgide arttığı nazarı dikkati celbetmektedir. Randımanın bu suretle artması bilhassa yüksek vergili nevilerin ziraat çevresine sokulmasından ve gittikçe daha rasyonel bir ziraat sisteminin tatbikinden ileri gelmektedir.

2 — Pamuk Kalitesinin İslâhı: Bu bahiste iyi bir fikir edinebilmek için yerli, iane ve gün geçtikçe memleketimizde ziraatinin artmasına çalışılan yüksek kaliteli nevilerin vasıflarını kısaca gözden geçirmek icap eder.

A — Yerli kapalı koza tipi pamukların liflerinin uzunluğu Seyhan bölgesinde (16 - 20), Ege bölgesinde (18 - 22) milimetre arasındadır. Bu pamuklarla (16) numaraya kadar iplik yapılabilir.

B — İane denilen Amerikan Upland tipi pamuklarda ise lif vasatî 20-30 milimetredir. Ziraî ve sınaî randımanı düşüktür. Tecanüsü bozuktur. (24) numaraya kadar iplik imaline elverişlidir. Yurt içindeki bütün dokuma fabrikaları tam faaliyetle çalıştıkları vakit yılda (24-30) milimetre uzunluğunda (18.293) ton ve (24) milimetreden aşağı uzunlukta (7.444) ton pamuğa ihtiyaçları olacaktır.

Ziraat Vekâleti işte bu ihtiyaçları gözönünde tutarak beş senelik bir programla yabancı memleketlerden pamuk ithaline zaruret kalmadan bu miktar ve kalitede pamuk yetiştirmeğe çalışmaktadır.

Pamuk çifçisinin hükûmetin yaymağa çalıştığı yüksek randımanlı ve vasıflı nevilere ne kadar rağbet ettiğini aşağıdaki rakamlar pek vazıh olarak göstermektedir.

Seyhan bölgesi Seneler	Açık koza ekiminin umumî ekim sahasına nisbetle artışı
1935	**25.1 %**
1936	**32.7 %**
1937	**38.8 %**

1935 senesine göre ekim sahasının genişleme nisbeti:

Seneler	Açık koza	Yerli koza	Umumî ekim fazlalığının nisbeti
1935	% 100	% 100	% 100
1936	% 160.6	% 111	% 123
1937	% 213	% 114	% 139

Pamuk kalitesinin islâhiyle ne kazanç elde edildiği de aşağıdaki rakamlardan olayca anlaşılmaktadır.

Yeni çeşitler eskilerine nazaran randıman ve kalite yükseklikleri ve kilo başına daha fazla bir fiyatla satılmaları dolayısiyle geçen yıl çifçilerimize (2 - 2,5) milyon liralık daha fazla bir gelir temin etmişlerdir.

Halbuki hükûmetin bu çeşitleri sokmak ve üretmek için ihtiyar ettiği hakikî masraflar yekûnu son dört yıl zarfında yalnız (637,527) liraya varmıştır.

3 — Ziraat Metodlarının Tekemmülü: Ziraat metodlarının tekemmülü hektardan alınan hasılatın artması ile bir taraftan teşvik edilebileceği gibi fennî ziraat âletlerinin pamuk istihsal mıntakalarında gitgide artan satışı da buna delil olarak gösterilebilir.

Ziraat Vekâleti bilhassa pamuğun maliyet fiyatını azaltmak için gereken her tedbire başvurmaktadır. Maliyeti azaltmak için yüksek randımanlı ve kaliteli çeşitlerin ekimi, toprağın iyi bir şekilde hazırlanmasına yarayan makina ve âletlerin kullanılması, bilhassa tohumdan ve el emeğinden tasarruf temin eden makina ile ekme ve çapalama en ziyade müessir bulunmaktadırlar. Bunun için Ziraat Vekâleti pamuk teşkilâtı bulunan mıntakalarda ve müesseseleri vasıtasiyle muhtelif makinalar, kültivatörler, çapa âletleri ve bilhassa ekme makinalarını çifçilere tanıtmış ve bu makinaların kullanılması gitgide artmak yolunu tutmuştur. Ege bölgesinde daha ileri gidilerek pamuk müesseselerinin ve teşkilâtının direktifleri altında bugün emsaline her veçhile üstün yerli ekme makinalarının imaline bile başlanmıştır. Pamuk zi-

raatinden amele masrafından tasarruf, maliyeti azaltmak yolunda en mühim âmil olduğuna göre rasyonel bir makineleştirme siyasetine bütün hıziyle devam edilecektir.

Bugün eski tohumluklar hemen kâmilen değiştirilmiş bulunmaktadır. Ziraat Vekâleti pamuk çifçilerine dağıttığı çeşitlerin safiyetini muhafaza için bunları her beş senede bir değiştirmeyi programına koymuş bulunmaktadır. Bundan başka çifçilere intaş kuvveti garantili triyaje tâbi tutulmuş, kontrol edilmiş tohumlukların teminini de gözönünde bulundurmaktadır. Gerek muhtelif alıcı memleketlerin ve gerekse millî dokuma sanayiinin ihtiyaçlarını her veçhile karşılayacak pamuk yetiştirmeyi Ziraat Vekâleti kendine gaye ittihaz etmiş bulunmaktadır. **Beyaz altının** gelecek yıl dönümlerinde Türk yurdunu daha büyük bir refaha kavuşturacağına kuvvetle itimat edebiliriz.

Tavukçuluk: Millî iktısadı koruma ve inkişaf ettirme bakımından çok büyük önemi olan memleket tavukçuluğunun islâhı için icap eden ilmî araştırmaları yapmak ve tavukçuluğu inkişaf ettirmek üzere, Cümhuriyet Hükûmeti, 1931 de Ankarada bir «Tavukçuluk Enstitüsü» açmıştır.

Enstitü, yerli tavukların islâhı ile beraber Legorn ve Rodayland cinslerini de tamim eylemeyi gaye edinmiştir. Müessesede yerli ırklar seçerek ve bir kültür ırkı kanı katarak «Ankara» adı verilen siyah renkli bir tavuk tipi elde edilmiştir.

1931 denberi Enstitüde 366.800 yumurta yetiştirilmiştir. Ve 54.461 damızlık yumurta halka dağıtılmıştır. Halka dağıtılan damızlık tavuk, horoz, piliç, ördek ve hindi sayısı 15.076 dır. Bunun içinde Sağlık Bakanlığına fennî araştırmalar için verilen tavuklar da dahildir. Bunların haricinde damızlığa yaramadığından dolayı yemeklik olarak satılan hayvanların sayısı da 4631 dir.

Böcekçilik: Bursa, Antalya, Diyarbakır, Edirne, Denizlide birer ipekböcekçiliği mektebi ve istasyonu ve bir de (Şarköy - Eriklice) de «İpek Böceği Tohumu Yetiştirme Müessesesi» açılmıştır.

Memleket ipekçiliğinin inkişafını temin edecek tedbirleri araştırmak ve memleketimize uygun, iyi ve yüksek randıman verecek böcek ırklarını tesbit etmek maksadiyle bir «Böcekçilik Enstitüsü» tesis edilmiş ve memleket böcekçiliğinin mürakabesi bu müessese emrine verilmiştir. Yine bu müessese emrinde çalışmak üzere bir de «Tohum Kışlatma Müessesesi» kurulmuştur. Bu müessese tam bir muvaffakıyetle böcek tohumlarının muhafazasını temin etmektedir.

Enstitüde, memleketimizde ilk defa olarak bir kondisyonman müessesesi kurulmuştur. Bu müessese ipekli ticaret ve sanayiine müsbet yardımlar ve islâh edici tesirler yapacaktır.

İpekli kumaş imalât ve satışını tanzim eden ipekli kumaş «Standard»ının tatbiki ve mürakabe ve teftiş işleri Enstitüce deruhde edilmiş ve Bursa ipek dokumacılığı üzerinde hakikî bir salâh vücuda getirilmiştir.

VETERİNER İŞLERİ

Türk Veterinerliği, verimli işleri istihdaf eden yürüyüşleri itibarile bütün feyzini Cümhuriyet devrine borçlu olan mesleklerden biridir.

Hepimiz biliriz ki hayvan ve mahsulleri bilhassa memleketimiz için başlı başına ekonomik bir kıymet ve 4/3 çü köylü olan Türk milletinin refah âmillerinin başında gelen bir hazinedir.

Veteriner tababeti, hayvanları islâh etmek ve çoğaltmak. hayvanlara zarar veren bütün âmillerle mücadele ederek verimlerini kıymetlendirmek itibariyle bu mevzuda, istihsal menbalarına vasıtasız el koyan bir meslektir. İktısadî yönden köy refahının temini, hayvan ve maddeleriyle hayvanlardan insanlara ve hayvanlardan hayvanlara geçebilen hastalıklardan hem insanları ve hem de hayvanlrı korumk itibriyle de sıhhî yönden âmme sağlığının korunması bu mesleğin hizmet, vazife ve hedeflerini teşkil eder.

Türkiyede veteriner mesleği oldukça uzun bir maziye maliktir. Fakat istibdat idaresi, veteriner mesleğini zebhiye, ihtisap ve gümrüklerde muayene resmi toplayan bir nevi tahsil memuru olarak istihdam etmekten başka birşey yapamamıştır. Meşrutiyet devrinde ise çetin bir mücadeleden sonra ancak bu memleketin ihtiyaçlarına cevap vermeyen muvakkat bir «zabıtai sıhhiyei hayvaniye» kanunu doğdu. Fakat bu da yarım yamalak hükümlerile meslek için hedef tutulan gayeyi temin edemedi.

Cümhuriyet rejimi, Türk veteriner varlığını taazzuv ettirmek, vazife ve hedeflerini tayin ve mesleği alâkadar eden işlerin hayırlı ve verimli neticelerini temin etmekle, Türk yurdunun ve Türk milletinin, refahını amaçlayan en büyük tarihî hizmetlerden birini yapmış oldu. Cümhuriyet devrinin veteriner mesleğine bahşettiği yükseliş, bu mesleğin memlekete olan hizmet borcunu ödemek için en büyük fırsatı vermiştir.

Hayvan hastalıklariyle mücadele: Eski idarelerin Cümhuriyete bıraktığı miras başta «sığır vebası» olmak üzere bir sürü hastalıklar ve nesli tereddiye uğramış bir hayvan kütlesi idi. Cümhuriyet devrinde ilk iş, radikal mücadeleler için icap eden kanunî mevzuatı koymak oldu. Hali hazırda yalnız bu maksatlar için üç kanun, yedi nizamname ve on beş talimatnamemiz vardır. Bunlar vasıtasiyle hastalıklar karşısında halkın, idare ve inzibat teşkilâtının ve fen adamlarımızın vazife ve mes'uliyetleri tayin ve tesbit edilmiş, hastalıkları kökünden kaldıracak metodların temelleri kurulmuş ve mücadelelerin istilzam ettiği aşı - serom ve şimik müstahzarat en iyi ve tesirli şekilde kendi müesseselerimizde yapılmıştır.

Modern vasıtalarla mücehhez bir hale gelen veteriner teşkilâtı, el koyduğu hastalıkları ya imha veyahut zararlarını tahdit etmek suretile millî ekonomi ve sıhhî varlığımızda müessir bir unsur olduğunu isbat etmiş ve bilhassa hastalıklar yüzünden memleketimize karşı kapatılmış olan ecnebi memleketlerdeki millî itibarımızı yükseltmiştir.

On beş senede neler yaptık:

1 — Sığır vebası : Sığır vebasını imha ettik. Asırlardan beri memleketimizde hüküm süren bu hastalık, Türkiyeye muhtelif vasıtalarla ve daima kendi hudutlarının haricinden gelmiş, fakat tedbirsizlik yüzünden memleket içinde yerleşip kalmış ve menfi propagandalar hastalığı Türkiyeye mal etmiştir.

Millî hükûmetin hastalığa el koyduğu 1921 yılından imha tarihi olan 1931 senesine kadar 1.500.000 lira ve 137.146 litre serom sarfedilmiş ve seromlanan hayvanların sayısı her yıl vasatî olarak 100.000 başdan aşağı düşmemiştir. Avrupa ilim adamları bu hastalığın imhasını «Türk inkılâbının medeniyet âlemine yaptığı en büyük hizmet» olarak tavsif ve ilân etmişlerdir.

2 — Dalak (Antraks): Bu hastalığın hayvanlar arasındaki ehemmiyetli zayiatını ve insanlara da sirayeti itibariyle iktısadî ve sıhhî zararlarını bilmeyen vatandaş hemen yok gibidir. Bu hastalık memleketimizde maalesef münteşir bir haldedir; sistematik mücadele şerefi de Cümhuriyet Hükûmetine aittir. Hastalıkla mücadele için icap eden ilmî tetkikler ikmal edilmiş ve bilgili bir mücadeleye başlanmış bulunulmaktadır. Mihrakların ihtizazlı yükselişi, yeni sirayetlerden ziyade aşı ve mücadelemize karşı halkta tahaddüs eden itimat dolayısiyle eski mihraklardaki hastalık ihbarlarının gittikçe arttığına delâlet eder. Bu vaziyet, mücadele cephesinden beklenen çok mes'ud bir neticedir. Mücadele vasıtası olarak da bir Türk Veteriner Bakteriyoloğunun bulduğu aşı ve kendi müesseselerimizin hazırladığı seromu kullandığımızı söylemek ayrıca bir şeref vesilesi teşkil etmektedir.

3 — Çiçek: Hayvancılık yönünden iktisadî bünyemizi kemiren bir hastalık olup Cümhuriyetin el koyduğu tahrip edici unsurlardan biridir. Bu hastalıkla mücadele için medenî memleketlerin takip ettikleri en ince usulleri kullanmaktayız. Vukuat ve telkin neticeleri, birinci kademede hastalığın intişarının tahdit ve tevkifini istihdaf eden mücadele metodlarımızın muvaffak olduğunu göstermektedir.

4 — Mankafa (Ruam): Cümhuriyet Hükûmetinin nihaî imhayı istihdaf eden mücadele kadrosu içine giren hastalıklardan birisidir. İnsanlarda da ölümü intaç eden hastalık yapması itibariyle ehemmiyeti bir kat daha dikkat nazarımızı çeken bu hastalıkla esaslı olarak mücadeleye 1934 yılında başlanmıştır.

Cümhuriyetin onuncu yıl mesai hesaplarını verirken muvaffakıyetli mücadele neticelerinin idrakinin gecikmiyeceği arzedilen bu hastalık da veteriner teşkilâtımızın pençesi içine alınmıştır. Mücadeleye başlandığı tarihten beri gerek serirî ve gerekse hususî teamüllerle muayeneden geçirilen hayvanların rakamları; uzak olmayan bir âtide diğer birçok Avrupa memleketleri gibi Türkiyenin de bu hastalıktan kurtulacağına delâlet eder.

5 ve 6 — At Frengisi (Durin) ve Verem: Cümhuriyet Hükûmeti, hayvancılığımızı için için kemiren bu iki hastalıkla da mücadele için icap eden sondajları yapmış ve mücadeleye hazırlanmış bulunmaktadır. Müteakip yıl-

larda bu hastalıkları imha için başlayacağımız mücadelelerin, diğerleri gibi verimli neticelerle nihayet bulacağına şüphemiz yoktur.

7 ve8 — Barbon ve Arâzı Cemre: Bu hastalıklar için Cümhuriyet İdaresinin tesbit ettiği mücadelelere devam edilmektedir. Her iki hastalığın aşı ve seromları da Cümhuriyet devrinin eserleridir.

9 — Uyuz: Deri sanayiini ve hayvan neslini kemiren bu hastalık da mücadele kadrosu içine girmiştir. Hastalıkla mücadele için Cümhuriyet Hükûmetinin kudretli eli hastalıklı bölgelere uzanmaya başlamıştır. Bugün Merinos mıntakası, sabit ve seyyar koruma ve tedavi havuzlarile bilhassa uyuz vakalarına karşı en çok hassasiyet gösterilen sahalardan biridir. Kısa bir zaman sonra bütün memlekete şâmil ve faal bir mücadele başlayacaktır.

10 — Keçi Ciğer Ağrısı: Köylüyü ıztıraba sevkeden ve halihazırda mücadelesi yalnız sağlık zabıtası tedbirlerine münhasır kalan bu hastalık Samsun ve Seyhan hattının garbindeki sahada münteşir bir vaziyettedir. Trakya mıntakasında bu hastalık sağlık zabıta tedbirlerile kâmilen imha edilmiştir. Diğer mıntakalarda da mücadeleye devam edilmektedir. Laboratuvarlarımız, bu hastalıkla dövüşmek için hastalık âmili üzerinde tetkikat yapmakta, aşı ve serom imaline çalışmaktadır. Cümhuriyet Hükûmetinin yakın zamanda bu hususta memlekete hayırlı müjdeler vereceğini tahmin ediyoruz.

Bu hastalıklardan başka, hayvanlar arasında tahribat yapan yeni dokuz hastalığın mücadelesi kanunlaştırılmış ve bunların imha edilmesi için icap eden tedbirler alınmıştır. Bu hastalıkların mücadele sistemlerini tayin edecek olan nizamnameler yapılmak üzeredir.

Bu mücadele kadrosu; mekteplerden yetişecek yeni unsurlarla genişledikçe bu sayede Cümhuriyet veteriner tababetinin, hayvan hastalıklarını imhaya matuf mesaisi, yalnız memleketin refahını amaçlayan ekonomik kalkınmayı temin etmiş değil, ayni zamanda hayvan ve maddelerile insanlara geçebilen hastalıklar yönünden insan sağlığını da korumuş olacaktır. Bu suretle mesaisine devam eden veteriner tababetinin müteakip Cümhuriyet yıllarında daha ziyade inkişaf edeceğine şüphe yoktur.

Hayvan hastalıklariyle mücadele müesseselerinin faaliyeti: Hastalıklarla mücadele için icap eden aşı ve seromları hazırlamak üzere istibdad ve meşrutiyet devirlerinde tesis edilmiş olan Pendik ve Erzincan serom müesseselerinden maada Cümhuriyet devrinde Pendikte bir Bakteriyoloji Enstitüsü Mardinde bir serom müessesesi; Ankara - Etlikte 4 lâboratuvardan müteşekkil bir merkez müessesesi ve ayrıca bir de İstanbulda Distofajin darülistihzarı tesis olunmuştur. Cümhuriyetten evvel yalnız bir sığır vebası seromu istihzar edilmekte iken bugün memleketin aşı ve serom ihtiyaçlarını tamamile temin ve 30 türlü aşı ve serom istihsal etmektedir. Ayrıca ilmî sahada çalışan müesseselerimizde de tamamen orijinal ve ilmî taharriyat yapılmaktadır. Yukarıda arzedildiği veçhile dayanıklı «Kuru sığır vebası aşısı» ile Antraks ve çiçek aşıları üzerinde yapılan taharriyat bu kabildendir.

Elyevm müesseselerimizde yapılan aşı ve seromlar şunlardır:

1 — Sığır vebası seromu
2 — Dayanıklı sığır vebası aşısı
3 — Türk Üniversal Antraks vakseni
4 — Antraks seromu
5 — Ârâzı cemre aşısı
6 — Ârâzı cemre seromu
7 — Tetanus aşısı
8 — Tetanus seromu
9 — Mallein
10 — Tüberkülin
11 — Tuyur kolera aşısı
12 — Tuyur kolera seromu
13 — Tuyur tifosu aşısı
14 — Tuyur tifosu seromu
15 — Tuyur difteri aşısı
16 — Beygir normal seromu
17 — Koyun pastörellozu aşısı
18 — Koyun pastörellozu seromu
19 — Çiçek maddei mülakkahası
20 — Koyun çiçeği seromu
21 — Formüllü koyun çiçeği aşısı
22 — Vaksen sansibilize
23 — Barbon aşısı
24 — Barbon seromu
25 — Hümmai kulâi aşısı
26 — Hümmai kulâi seromu
27 — Polivolan antivirüsü
28 — Tarla faresi virüsü
29 — Şarbon rasip seromu
30 — Grum seromu
31 — Tablet mallein
32 — Bradzo aşısı
33 — Bradzo seromu

Hayvan Sağlık Sıhhiye Memurları ve Nalbant Mektebi: 1930 senesinde tesis edilmiş olan Hayvan Sağlığı Memurları Mektebinden yetiştirilen memurlar; veteriner hekimlerinin maiyetinde sağlık zabıtası işleri tabikinde çalıştırılmış ve bunların adedi şimdiden 270 e baliğ olmuştur.

Bundan başka hayvanların iş görmek kabiliyetleri noktai nazarından yüksek ehemmiyeti olan nalbantlık işlerinin de fennî bir şekilde yapılabilmesini temin için Nalbant san'ati ve nalbant mektepleri hakkında bir kanun çıkarılmıştır. Selimiyedeki hayvan sağlık memurları mektebine bir de nalbantlık kursları ilâve edilmiş ve ona göre tesisat ve teşkilât yapılmıştır.

Bu mektep 1937 malî yılında faaliyete geçmiş ve bugüne kadar Trakyadan 40 nalbant kursa davet edilerek kendilerine san'atları hakkında fennin icabına göre malûmat verilmiş ve yetiştirilmiştir. 1938 yılı içinde ayni kurslara Trakyadan 70 nalbant iştirak ettirilecektir.

İslâh ve Yetiştirme İşleri: Cümhuriyetten evvel devlet himayesinden mahrum bulunan memleket hayvancılığı uzun seneler devam eden harplerle bakımsızlık yüzünden son derece geri bir vaziyette bulunuyordu. Hayvanlarımızın adedi çok azalmış, cüsseleri küçülmüş, siklet ve verimleri hiç mesabesine inmişti.

İstiklâl savaşını büyük zaferle başaran hükûmetimiz, 15 yıl evvel memleket ekonomi kalkınması savaşına başladığı zaman, yurd müdafaası ulusal ekonomi ve köy kalkınması yönünden çok mühim bir değeri olan hayvanlarımızın islâhı işi ile verimlerinin arttırılmasını ehemmiyetle ele almış ve 15 yıldanberi bu yolda emin adımlarla ilerilemiştir.

Damızlık Yetiştirme Müesseseleri: Memleket hayvanlarının islâhı için mühtaç bulunduğumuz muhtelif ırk damızlıkları, iklim, toprak ve hayat şartlarımıza uygun olarak yetiştirmek üzere ilk defa 1924 senesinde kurulan Karacabey harasından sonra 1928, 1929 ve 1934 senelerinde Sultansuyu, Çukurova, Çifteler, Konya haraları açılmak suretile hara adedi birden beşe çıkarılmış bulunmaktadır. Cumhuriyet hükûmeti ilk hayvancılık işine bir hara ile ve bunun 23 kısrak, 77 tay, 100 baş sığırı ile işe başlamış iken bu gün bu miktar 5 harada 450kısrak, 700 tay ve 1400 baş sığıra çıkmış bulunmaktadır. Haralarımızın elit kısrak ve aygır kadrolarının takviyesi için 150,000 liralık memleket haricinden at alınmış ve haralarda bugüne kadar mühim eksikler meyanına dahil bulunan insan ve hayvan meskenlerinin temini için de 12 senede altı yüz elli yedi bin liralık inşaat yaptırılmıştır.

Devlet Aygır Depoları: Bir memleketin hayvanlarını islâh etmek için yapılacak ilk iş halk elinde bulunan kısrakları iyi evsaf ve teşekkülâta malik aygırlarla telkih ederek iyi dölleri almak ve mahsülleri bol gıda ve iyi şartlar altında beslemektir. Bunun için gerek devlet haralarında yetişen ve gerekse dahil ve hariçten mübayaa edilen iyi evsaftaki aygırları ahali kısraklarının telkihine âmade bulundurmak üzere aygır depoları açılmıştır. Saltanatta bir aygır deposu var iken bugün aygır deposu adedi altıya iblâğ edilmiş ve aygır mevcudu 16 dan 450 başa çıkarılmıştır. Bundan başka ayrıca 39 vilâyet aygır deposunda da at ve merkep aygırı olmak üzere 400 baş damızlık aygır bulunmaktadır.

Sığır Yetiştirilmesi: Saltanat devrinde atlarımız gibi sığırlarımız da bakımsızlık yüzünden son derece tereddiye uğramış ve adetleri azalmıştı. Cümhuriyet Hükûmeti ulusal ekonomi ve ziraat kalkınması et, süt, deri ve gübre bakımından en çok verimli bir hayvan olan sığırlarımızın islâhı tedbirlerini ele almış ve lâzımgelen teşkilât ve tesisatı kurulmuştur. 1151 başı devlet müesseselerinden olmak üzere memleketin iç ve dışından tedarik edilen 4264 baş damızlık boğa köylere dağıtılmıştır.

Eneme İşleri: Memleket hayvanlarının islâhı için bir taraftan mühtaç bulunulan damızlıkları yetiştirirken diğer taraftan da damızlığa yaramıyanların faaliyet sahasından uzaklaştırılmaları icap ettiğinden fena evsaf ve teşekkülâttaki aygır, boğa, koç ve tekelerden şimdiye kadar 1.096.811 baş hayvan münferit ve ekip halindeki veterinerler marifetile enettirilmişlerdir.

Teşvik Vasıtaları, Yarışlar: Yetiştiriciliği teşvik eden vasıtalardan biri de yarışlardır. İlk yarış 1927 senesinde Yarış ve İslâh Encümeni tarafından yapılmıştır. Ve el'an da Encümen tarafından yapılmaktadır. Yarışlar memleketin 13 muhtelif mahallinde ilkbahar, yaz ve sonbahar yarışları olmak üzere terlip edilmişlerdir. Her sene orta bir hesapla yarışlar için 150.000 liradan fazla ikramiye tevzi edilmektedir.

Sergiler: Memleket hayvanlarının islâhı için bilvasıta müracaat edilecek usullerden birisi de sergiler bulunmaktadır.

Saltanat devrinde hayvan yetiştirilmesi de himayesiz idi. İlk sergi 1927 senesinde Yarış ve İslâh Encümeni tarafından tesis edilmiş ve sonra 1932 senesinde bu işler Ziraat Vekâletine devredilmiştir. 11 sene içinde sergilere 31.000 baş hayvan girmiş, bunlardan 11.000 hayvana 420.000 lira mükâfat verilmiştir.

Hususî İdarelerin Çalışmaları: İslâhı Hayvanat Kanunu mucibince bölgelerindeki hayvanların islâhı işinde Vekâlet mesaisine yardım yapan Vilâyetler bütçelerine her yıl vasati olarak 400 bin lira tahsisat koyarak 15 yıl içinde bu yolda 6 milyon lira sarfile 400 baş damızlık almışlardır. Ufak ve büyük aygır deposu tesisi ile damızlıkların iaşe ve muhtelif masraflarını da temin etmişler ve ayrıca muhtelif çapta 180 fennî aşım durağı ile ihdas olunan nümune köylerine 4000 baştan ziyade damızlık boğa satın almışlardır.

Hayvanlarımızın Sayısı Arttı ve Evsafı İyileşti: Her yerde olduğu gibi bizde de hayvancılık yurdun canlı ve millî bir hazinesidir. Türk toprakları üzerinde canlı bulunan bu millî gelirlerimizin kıymeti orta bir hesapla bir milyar Türk lirasına karip bulunmaktadır. Devletin bilvasıta ve bilâ vasıta müdahalelerile hayvancılık sahasında yaptığı işler tesirini seneden seneye göstermiş, adetçe çoğalma meyanında evsafça da düzgünlük husule gelmeğe başlamıştır. Cümhuriyetin teessüsünde yirmi altı milyonluk hayvan kesafeti bilhassa 1927 senesinden sonra esaslı bir artış ile bugün otuz sekiz milyonu tecavüz etmiş bulunmaktadır.

Sıfad İstasyonları, Tabiî ve Sun'î Tohumlama: Cümhuriyetin ilk teessüsünde vekâlet ve hususî muhasebe emrinde 31 aygır vardı. Vekâlete ait bulunan 16 aygırı sıfad yapmak üzere Vilâyetlere göndermek hususunda bir hayli müşkülât çekilmiş iken bugün şiddetli talep ve ihtiyaç karşısında kalınıldığı memnuniyetle görülmektedir. İlk defa 31 aygırla yapılan 1031 sıfad adedi her sene muntazaman çoğalmak suretile bugün mevcut aygırlarla bu adet 27,000 e çıkarılmış ve şimdiye kadar 205 bin sıfad yapılmıştır.

Merinos İşleri: İlk defa 1928 senesinde Macaristandan saf kan Merinos koç ve koyunları satın alınarak memleketimize getirilmiştir. 1929 - 1930 se-

nelerinden başlıyarak 3 sene zarfında ithal olunan damızlık Merinos adedi 1009 başı koç ve 2735 başı koyun olmak üzere 3735 başa baliğ olmuştur.

1935 senesinde Macar Merinoslarından sarfınazar edilerek iyi yünle beraber et randımanı fazla olan Alman koçlarile Merinoslaştırma işine devama başlanmıştır. 1935 - 1937 senelerinde Almanyadan 250 baş koç ve ayrıca Elit sürü namı altında 500 baş koyunla 20 baş koç Karacabey Harasına getirilmiştir. Bunlardan sun'î tohumlama usulü ile çok iyi neticeler alınmıştır. İçinde bulunduğumuz sene zarfında 150 bin koyuna tohumlama yapılacaktır.

Tiftik Keçileri: Tiftik keçilerinin islâhı maksadile birisi Ankaranın Lalahan mevkiinde Tiftik Cemiyeti tarafından, diğeri de Ziraat Vekâleti tarafından Çifteler harasında olmak üzere iki nümune ağılı açılmıştır. Bu nümune ağıllarının başlıca gayesi istıfa usulile saf bir halde damızlık tee yetiştirmektir. Bu ağılların tesisindenberi yetiştirilen damızlık teke ve keçilerin ırkî evsafı ve tiftiklerinin kalitesi gittikçe iyileşmekte ve tiftik verimleri de çoğalmaktadır. Bu ağıllarda yetiştirilen iyi evsaftaki damızlık tekeler halk elindeki tiftikleri islâh etmek üzere sürü sahiplerine tevzi edilmektedir.

ORMAN İŞLERİ

Ormanlar insanlık ve medeniyetin ençok muhtaç olduğu bir varlıktır.

İnsanlık medenî yükselişte yol aldıkça ormanların bu önemi artmış ve orman işlerinin ele alınması; başarılması millî bir dava mahiyetini kesbetmiştir.

Cümhuriyet rejimi ilk kuruluş gününde bu gereği kavramış, eski devrin bakımsız ve harap bir halde bıraktığı ormanlarımızı hem halkın isteklerine devamlı bir şekilde yaramak, hem zenginliklerini arttırmak bakımından onları lâyıklı bir idare ve işletme sistemi altına almak çarelerine başvurmuştur.

Ormanlar yüzlerce yılın mahsulü olduklarından yetiştirilmeleri güç ve uzun zaman ister. Keza harap bir duruma gelmiş bulunanlarını onarmak, dinçleştirmek işi de böyle zahmetli ve senelerce çalışma, masraf isteyen bir meşgaledir.

Belli maksatlara göre yetiştirilecek ormanlar için ağaçların istenilen çağ ve çapı bulmasını mutlak beklemek lâzımdır. İnsan emeği bu işte nihayet neticeyi yaklaştıran bir yardımcıdan başka birşey değildir. Asıl vazifeyi görecek ve başaracak tabiattır. Bizde eskiden yetiştirici ve öğretici ormancılık hizmetleri tamamen tabiata bırakılmıştı. Şimdi muhtelif kanallardan hareket geçilmiş, gayeye tez varmağa yarayacak faaliyetler başlamıştır:

1 — Yaşadığımız asrın ormancılık ihtiyaç ve ideallerinin memleketimizde husulünü temin vasıtası olan ormancılarımızın bilgi ve ihtisaslarını, ve sayılarını arttırmak.

2 — Ormanlarımızı harap olmaktan kurtarmak üzere kesimde ormancılık fenninin tayin ettiği mikdarı aşmamak. Ormanlarda kesimden artan en küçük servetimizi israf ve tecavüzlerden korumak.

3 — Çıplaklaşmış yerlerimizi, harap olmuş ormanlarımızı yeni baştan ağaçlandırmak.

4 — Halkımızın kereste ve mahrukat ihtiyaçlarını ucuz fiatlarla kolayca karşılamak.

Yeni mevzuat: Cümhuriyet idaresi ormanları eline aldığı zaman ilk iş olarak onları fennî usuller dairesinde işletmeyi düşünmüş ve bu maksatla 504 No. lı kanunu neşretmiştir. Bu kanun, ormancılığımızın teknik görünüşü itibarile meslek bakımından kuvvetli bir hareketi ifade eder.

Bundan sonra muhtelif zamanlarda ihtiyaçların doğurduğu zaruretler olarak orman nizamnamesine bir takım ekler yapılmış, talimatname çıkarılmış ve bir intifa kanunu vücude getirilmiştir. Fakat bunların heyeti umumiyesi nihayet bir tedbir ve çare hususunda intizar edilen mevzii gayretlerdir. Cümhuriyet devrinin ormancılık işlerinde asıl ve en muvaffakıyetli eseri yeni orman kanunudur.

Senelerce süren uzun tetkikler ve birkaç mütehassısın elinden geçtikten sonra şeklini alan bu kanun ve onun bir cüz'ü olan teşkilât kanunu, Orman idaresinin klâsik ve bürökrat ruhunu değiştirmiş ve ormancılık faaliyetlerini yeni bir mecraya sevketmiştir. Orman kanunu, tahdit, koruma, işletme, imar ve idare bakımından bir çok yeni hükümler koymuş ve bunları muayyen esaslara bağlamıştır. Kanuna konulan muvakkat maddelerle intikal devresi esnasında halkın kereste odun ve kömür ihtiyacını temin etmesi için tedbirler alındığı gibi son defa çıkarılan 3444 No. lı kanunda gerek köylüler ve gerek fabrikası olan orman müteahhitleri için yeni ve radikal düşünceli kolaylıklar temin etmiştir.

Yalnız bu kanun Cümhuriyet idaresinin halka, köylüye ve sermaye sahiplerine verdiği büyük ehemmiyet ve memleketin kereste, odun ve kömür ihtiyacında gösterdiği dikkat ve itina ve basireti ifade etmesi itibarile başlı başına bir kıymet arzeder. Bundan başka, Cümhuriyet idaresi orman koruma işlerini de ehemmiyete alarak onu askerî bir teşkilât içerisine almış, orman kanununa müstenit bir nizamname vücude getirmiş, bilhassa 3204 No. lı teşkilât kanunu Orman Umum Müdürlüğünü hükmî şahsiyeti haiz müstakil bir devlet müessesesi olarak kurmuş ve idare teşkilâtını yeni baştan organize etmiştir.

Hulâsa Cümhuriyetin on beş yılı mevzuat bakımından ormancılığımızı kuvvetlendirmiş ona serbest salâhiyetli ve enerjik bir istikamet vermiştir.

Ormancılık tedrisatı: Ormanlarımızın devamlı yaşamalarını ve dinç kalmalarını kazanmak ancak fennî araştırmalarla bulunmuş ve tabiat kanunlarına uygun bir idare ve işletme sistemi tatbik etmekle olabilir. Ormancılığımızın üç rubu asırlık kısa bir tarihi olduğuna ve bu devrenin yalnız son on beş senesi fennî esaslara dayandığına göre bu hususdaki bilgi ve tecrübelerimiz ormancılık politikamızı kendi bilgi ve göreneğimizle yürütmeğe imkân vermez. Binaenaleyh ilk iş olarak Yüksek Orman mektebi tedris kadrosunu kuvvetlendirmek, tedrisat sistemini düzeltip yükseltmek, orman mühendislerimizi iyi bilgi ve pratikle hazırlamış olarak yetiştirmek ciheti düşünülmüştür.

Eski idareden yalnız kuru bir bina halinde devralınan Yüksek Orman Mektebine Cümhuriyet idaresi 10 hektar arazi temlik etmiş, bunun 2 hektarlık kısmında fidanlık tesis edilmiş, iki hektarlık kısmına da nebatat bahçesi kurulmuş, mütebaki sahalar yeni inşaat ve spor işlerine ayrılmıştır. Mektebin en mühim ihtiyacı olan tatbikat ormanı meselesi de bu devirde halledilmiş ve Belgrad ormanı bir nümune reviri olarak mektebe verilmiştir. Mektebin yıllık tahsisatı her sene mütezayit bir surette artırılarak laboratuarlar kurulmuş ve bir ormancılık müzesinin esasları hazırlanmış, bir çok neşriyat yapılmıştır.

Yüksek Orman Mektebi 1923 den itibaren her yıl artan bir rağbetle 1935 senesine kadar 166 mezun vermiştir. 1934 te daha modern ve mütekâmil bir şekilde çalışmak üzere Yüksek Orman Mektebi ilga edilerek Orman Fakültesi kurulmuş ve üç sene zarfında fakülteden 68 kişi mezun olmuştur.

Fakültenin kuruluşundan beri mektebin tedrisatı her cihetten takviye edilmiş, ecnebi profesörler getirilmiş ve bahçe köyünde yeni bir bina yapılmıştır. 1937 - 1938 tahsil yılı başından itibaren fakülte her sene 60 talebe almaktadır. Gelecek seneler içinde bu miktar 100 e çıkarılacak ve Orman Umum Müdürlüğü bu suretle bir çok genç elemanlara sahip olacaktır. Mektep fidanlığı hakkında ağaçlama kısmında ayrıca malûmat verildiği için burada ondan bahsetmiyeceğiz.

15 yıl içinde Yüksek Orman mektebi ve fakülte mezunlarından 39 kişi muhtelif branşlarda staj ve ihtisas yapmak üzere Avrupaya gönderilmiştir. Bunlardan 18 adedi memleketimize avdet ederek vazife almışlardır.

1930 senesinde ikinci derecede teknik unsurları yetiştirmek üzere Yüksek Orman Mektebine bağlı bir orman ameliyat mektebi kurulmuş, 1934 senesinden Yüksek Orman Mektebinin ilgası üzerine Orman Ameliyat Mektebi de kapatılarak 2538 numaralı bütçe kanunu ile de Boluda bir Mıntaka Orman Mektebi daha açılmıştır. Orta Orman Mektebi 1936 senesinde İstanbul Büyükdere Bahçe köyünden Bursaya nakledilmiştir. Elyevm tedrisatı orada yapılmaktadır.

Bursada modern bir mektep inşası için Çekirge civarında yeni Uludağ yosesi üzerinde 30 hektarlık arazi satın alınmıştır. Boluda hususî muhasebeye ait sanat mektebi binası da satın alınarak mektebe verilmek üzeredir.

Mülga orman ameliyat mektebinden üç sene zarfında 44 ve Bursa Orta Orman mektebinden de şimdiye kadar 48 genç diploma almıştır Mekteplere 1937, 1938 ders yılından itibaren her sene 50 şer kişi alındığından bir kaç sene içinde mühendis muavini ihtiyacı telâfi edilmiş olacaktır. Cümhuriyet idaresi orta orman mekteplerine büyük bir ehemmiyet vererek onu kadro, bütçe, muallim ve talebe gibi her bakımdan kuvvetlendirmeğe çalışmaktadır.

Yalnız her iki mektebe 1938 bütçesiyle 80 bin lira tahsisat verilmesi bunu pek güzel ifade eder.

Ormancı mevcudumuz halen 15 başmühendis, 33 başmühendis muavini ve 141 mühendis 64 mühendis muaviniyle 39 kondüktör 873 mesaha memuru ve 314 kâtipten ibaret olup mühendisler arasında 18 i Avrupanın muhtelif memleketlerinde tahsil etmişlerdir.

Ormanların amenajmanı: Ormanlarımızın önceleri nasıl kesildiği, yıprandığı hepimizin bildiği bir şeydir. Orman işlerimize düzen verirken bu fenalığın sürüp gitmesine yer kalmasın diye ormanlarımızın tabiî gelirlerine denk bir kesime tâbi tutulması göz önünde tutulmuş; işletilecek ormanlar için kadastral haritalara ve fennî tahammül formüllerine dayanan amenajman plânları düzenlenerek kesimin bu plânlarda yazılı mikdar ve şartlar altında yapılmasına gidilmiştir.

Türkiye ormanlarından 665.241 hektarının bu biçimde haritaları ve kat'î amenajman plânları ve 67.084 hektarın yalnız haritaları yapılmış bulunmatadır. Teşkil edilen beş orman amenajman grubu her yıl en lüzumlu ormanlarımızın harita ve amenajman plânlarını yapmakla meşguldür.

Devlet İşletmesi : Ferdî teşebbüs ve menfaate dayanan orman işletmeleri ormanlardan beklediğimiz umumî menfaatlerden bir kısmını temin etmediğinden ötürü sırf umumî menfaatleri kovalayan fakat kerestecilik, odunculuk, kömürcülük işleriyle geçinenlerin işine ve kazancına halel vermiyecek bir sistemle çalışan devlet orman işletmelerinin tesisi faydalı görülmüştür.

İlk adım olarak biri Karabükte Büyükdüz ve civarı ormanlarını diğeri Dursunbey de Alaçam ormanlarını işletmek üzere iki revir tesis edilmiştir. Karabük reviri senede 25.000 metre küp kereste ile bir mikdar maden direği ve araba tekerleği, yaba, kürek, kazma sapları gibi ziraat âletleri imaline elverişli haşep vermektedir. Maden ocakları talî işlerinde kullanılmak üzere imalât artıklarından da bir mikdar satış yapmakta olan revir küçük parça haşepten bile istifade yolunda her çareyi düşünmektedir. Karabük reviri hemen yakınında kurulmakta olan ağır demir sanayii fabrikalarının kereste ihtiyacını karşılayarak başkaca fayadlı olmaktadır.

Alaçam revirinin senelik istihsali 44.000 metre küp kerestedir.

Muamelât ve tediyatında intizam gösteren bu revirler ormancılık işlerinde çalışan halkın ve köylünün çabucak rağbet ve ilgisini çekmiş, şimdiden yüzlerce ailenin medarı maişeti olmuştur. Yüksek sayıda işçi isteyen ormancılık işlerinin yurdda genişlemesi kazancı az halkımız hesabına çok faydalı olacağına hiç şüphe etmemelidir.

Bu genişlik dolayısiyle her köşesi imara muhtaç memleketimizde kereste fiyatlarının da düşmesine büyük mikyasta yol açacaktır.

Bunlardan başka İstanbul Bahçeköyündeki Belgrad ormanları Yüksek Orman mektebi dekanlığının idare ve mürakabesi altında öğretmen reviri olarak ayrılmış, talebenin ameliyat ve istifadesine yol verilmiştir. Bu ormanın senelik kesimi 1360 metre küp meşe ve 100 metre küp kayın kerestedir.

Yapılan tecrübeler Belgrad ormanı meşelerinin İstanbul fıçılık ihtiyacını karşılayacak en güzel evsafta bulunduğunu göstermiştir.

Ormancılığa hizmeti dokunan millî sanayi: Yeni rejim bilvasıta da ormancılığın inkişafına yardımı dokunacak, gelirini arttıracak hizmetler yapmıştır.

İzmitte kurulan iki kâğıt, bir sellüloz fabrikası, Gemlikte sun'î ipek fabrikası, İstanbuldaki bir kibrit ve üç kontrplâk fabrikası ormanlarımız için hep kıymetli birer sarf yeri olmuştur.

Bunlardan kâğıt ve sellüloz fabrikalarımız her sene 70 bin metre kübü sellüloz imalinde ve 30 bin metre kübü mihaniki hamur yapmakta kullanılmak şartiyle ceman 100 bin metre küp lâdin, köknar haşebi sarfedecektir.

Sellüloza ait 70 bin metre küp kısma imalât artığı en küçük çapta enkaz ve çıtaların dahi (budak ve kabuksuz olmak şartiyle) yarayışlı olması memlekette hiç bir işe yaramadan çürüyen böyle önemli bir miktar haşepten faydalanmamıza yol açacağı için ormancılık bakımından memnuniyet ve minnetle kaydedilmeğe değer bir hizmet sayılmalıdır.

Gemlik sun'î ipek fabrikamız senede 5 bin metre küp kayın haşebi sarfedecektir.

Üç kontreplâk fabrikamız senede 12 bin metre küp kavak, kızıl ağaç, ıhlamur gibi çeşitli keresteler kullanmaktadır.

Kibrit fabrikasının senelik haşep ihtiyacı 2500 - 3000 metre küp kavaktan ibarettir. Bunlar hep sanayileşme programımızın tatbik sahasına geçtikçe ormancıların önüne koyduğu faydalı varlıklardır.

Ahşap travers imalâtı: Önceleri demir yollarımızda demir traversi kullanılırdı. Devlet bir taraftan yurdun her şosesini demir ağlarla çevirmek, örmek kararını verirken diğer taraftan ahşap traversi kabul etmiş, bu işi de yerlileştirmişti. Şimdi senede 350 - 400 bin travers kayın ormanlarımızdan yapılıyor. (50 - 60) bin metre küp kereste harcayan bu faaliyet te memleket için tamamen hayırlı ve faydalı olmuştur.

Maden direği imalâtı: Mahdut bir kısımdan mâdası devlet ve millî kurumlar eline geçmiş maden kömürü ocaklarımızın senede (150) bin metre kübü bulan direk sarfiyatı da ormancılığın önemini arttıran işlerden ve ihtiyaçlarımızdan birisidir.

Devlet politikamız ihracatı artırmak olduğuna göre maden kömürlerimizin istihsali arttırılacak madenlerin başında bulunmaktadır. Bu istihsal artmakta bulunduğundan yanı başında direk sarfiyatı çoğalmakta bu yüzden geçinen yurddaşlarımızın terfihine ve sayısının artmasına bir kat daha yol açılmaktadır.

Kutuluk, ambalâjlık: Üzüm, incir kutuluğuna ve ambalâjlığa harcanılan kereste senede 50 bin metre küptür. Memleket ormanlarından beklenen bu ihtiyacın bir kısmını bazı seneler hariçten getirmek mecburiyetinde kaldığımızı gören hükûmet bu mecburiyeti önlemek için tedbir almaktadır. Ormanlarda imalâttan artmış haşepten âzamî istifade edebilmek maksadiyle

kereste fabrikalarının yanı başında gerekli tesisatı kurup odun ispirtosu, zift, katran ve trebentin ruhu gibi maddeler istihsali de ayrıca tasarlanmaktadır. Sanayide ayrı ayrı önemli yerler tutan bu maddelerin ormanlarımızdan tedariki yerli sanayiimizin inkişafına çok yardım edecektir. Çünkü halen bu maddeleri yabancı memleketlerden kayıt ve şartlar altında alıyoruz.

Orman istimlâk işleri: Devlet ormanlarının fennî işletilme ve idaresiyle beraber eşhas elindeki ormanlarımızın durumu da mütalâa olunmuş, memlekete sahibine en yüksek gelir getirmesi imkânları araştırılmıştır.

Bu çalışmalardan varılan sonuç 1000 hektardan küçük orman parçalarında memleket menfaatlerinin emrettiği şekilde bir idare ve işletme sistemi kurulduğu takdirde geliri yapılan masrafı koruyamıyacağını gösterdiğinden ötürü böyle küçük parçalar halinde ve devlet ormanlarına bitişik orman parçalarının devletçe istimlâki yeni orman kanunumuzla kanuniyet kesbetmiştir. Kanunun mer'iyete girdiği günden beri muhtelif vilâyetlerimizde 8426 hektarlık (16) parça orman istimlâk edilmiş, devletle fert arasındaki birçok hudut ve tasarruf ihtilâfları böylelikle kendiliğinden hallolmuştur.

Sınırlama: Devlet ormanlarında iyi ve isabetli bir idare ve işletme sistemi kurmak için ilk yapılacak işlerden birisi de ormanların sınırlarını ve genişliklerini kat'i olarak bilmektir. Bu belli olmadıkça ormanlarda tatbiki istenilen her çeşit işletme ve idare sistemleri ve bunlardan elde olunacak faydalar daha ziyade amelî bir kıymet ifade etmiyen tahminlerden ibaret kalır.

1937 yılında çıkarılan 3116 sayılı orman kanunu devlet ormanlarının bu eksiğini tamamlayacak hükümleri de ihtiva eylemektedir. Bu cümleden olmak üzere biri Ankara Kızılca Hamamda, ikisi İstanbulda, biri Eskişehir ve civarında, biri İzmir - Bergama mıntakasında olmak üzere beş tahdit komisyonu teşkil edilmiş, işe başlanmıştır. Ve (198) kilometrelik sınırlama işi tekemmül etmiş bulunmaktadır. Bu iş uzun seneler sürüp gelen hudut ihtilâflarını kökünden yok edecek, yurddaşları pürüzsüz gailesiz bir tasarruf hakkıyna sahip kılacaktır. Ormanlarımıza zarar veren tabiî düşmanlar, böcek ve mantarlar vardır. Bunlarla mücadeleye girişilmiş, bir çok vilâyetlerimizde 153.866 kilo sikletinde (162.314) kese tırtıl imha olunmuştur.

Ağaçlandırma: Eski idare sadece hazırı, olmuşu yiyen bir parazitti. Yeni rejimin en büyük iyiliği harcadığını yerine koyması, yurda yeni gelir kaynakları katması yani koruyucu ve yapıcı vasıfları benliğinden toplamış bulunmasıdır.

Ağaçlandırma politikamız bunu teyide kâfidir.

Devlet bir taraftan kereste, mahrukat ihtiyacımıza gününde ve yerinde cevap verebilmek tedbirlerini alıyor. Köylüye, keresteciye işletilebilecek ormanlarımız kapısını açıyor; diğer taraftan ilerleyişimizle mütenasiben artan gelen ihtiyaçlarımızı karşılamak ve kesilenlerin yerlerini doldurmak isteğiyle ağaçlandırma işlerine hız veriyor. Çabuk büyüyüp her işe yarar kereste verebilen ağaç çeşitlerini memleketimizde üretmeye çalışıyor. Adana, Tarsus ve Antalyada başlanan okaliptüs ağaçlandırması iyi yol almış bulunmaktadır. Dörtyol bataklıklarını ağaçlandırma işi kuvveden fiile çıkmak üzeredir.

Eskişehirde 70.000 liraya geniş ve müsait bir saha istimlâk edilerek fidanlık haline getirilmiştir. İzmirdeki fidanlık tevsi olunmuş, faaliyeti arttırılmıştır.

Sivas, Konya, Erzurum ve Elâzığda tesisi kararlaşan mıntaka fidanlıkları ile buralara yakın çıplak sahalar ağaçlandırılacaktır.

Floryada 30 Ankarada 850 hektar yer orman fidanlıklarından getirilen fidanlarla ağaçlandırılmıştır. Her gün bir az daha genişleyen ağaçlandırma faaliyetimiz sayesinde çok geçmeden kaybettiğimiz ormanların yerini tutacak ormanları hazırlamış olacağız. Çünkü toprak ve ıklim şartlarımız ekseri yerlerde bize kuvvetle müzaheret etmektedir.

Kanun mucibince şehir ve köylerin kuracağı korulukları, fidanlıkları da yurdun orman zenginliğini artıracak faydalı hizmetler arasında zikredebiliriz.

Kereste piyasası: Bugün memlekette belli ve devamlı bir kereste piyasası yoktur. Kereste fiyatları zaman zaman düşer, yükselir. Son zamanlardaki kereste satış fiatları hakikaten itidali aşmıştır. Millî politikamızla ilgili işlerde hassasiyet gösteren yeni rejim bu durum karşısında hemen harekete geçmiş, fiatlara bir istikrar vermek, mutedil bir hadde düşürmek için buna göre hazırlanan 3444 sayılı kanun hükümlerinden bilistifade kerestecileri bir birlik kurmağa, kereste piyasasındaki müvazenesizliği gidermeğe çağırmış buna mukabil hükûmetten istedikleri yardım sorulmuştur.

Kerestecilerin kuracağı bu birlik yurdun kereste ve mahrukat ihtiyaçlarını karşılayabildiği takdirde hükûmet mukavelelerinde lehlerine tadilât yapmak, orman resimlerini en dun bir hadde indirmek, büyük kereste alıcılarını birliğe muayyen taahhütlerle bağlamak gibi yardımlarda bulunacaktır.

Karşılıklı hüsnüniyet ve samimiyetle az zamanda bu isin de muvaffakıyetle neticeleneceği muhakkktır. Son çıkarılan 3444 sayılı kanun köylüye en az resimle ve çok müsait şartlarla ormanlardan faydanlanmak imkânlarını vermiş bulunmaktadır.

Orman istihsalâtımızın tutarı: Ormanlarımızın geliri hakkında bir fikir edinmiş olmak için senelik kereste, mahrukat ve sair orman mahsulleri miktarını bulup kıymetlendirmek her halde iyi olacaktır. Tutulan istatistikler 1937 malî senesi içinde ormanlarımızdan 822.881 metre küp kereste 13.577.648 kental odun ve 755.194 kental odun kömürü istihsal olunduğunu gösterir.

Bu miktar keresteyi dış memleketlerden getirdiğimizi düşünerek kıymetlendirelim. Bize inceli kalınlı metre kübü her halde en az yirmi liraya mal olabilir. Binaenaleyh kereste istihsalimizi metre küpü 20 liradan hesap edebiliriz. Bu fiatla kereste istihsalimizin yekûnu 10.457.620 lira tutar. Kömürleri kış yaz fiatları vasatîsi olarak kilosunu 3 kuruştan ve odunu keza orta hesapla kilosunu 1,5 kuruştan hesaba katabiliriz. Sözü geçen fiatlarla yine

937 malî kömür istihsalimiz 2.265.582 lirayı ve odun istihsalimiz 2.036.647 lirayı bulur. Bunların yekûnu 14.759.849 lira eder. Buna ormanlarımızdan çıkarılan ve fakat pek müteferrik bulunmaları itibariyle ayrı ayrı derç edilmelerine imkân görülmeyen sair orman mahsullerimizin tahminen bir milyon lira tutan gelirini katarsak ormanlarımızın bize senede 15.759.849 lira gelir getirdiği anlaşılır. Bu istihsale karşı resim olarak devlet hazinesine giren 3.355.184 liradır. Vardığımız bu sonuç ormanların millî inkişafta ekonomik bakımdan oynayabileceği rolü göstermektedir.

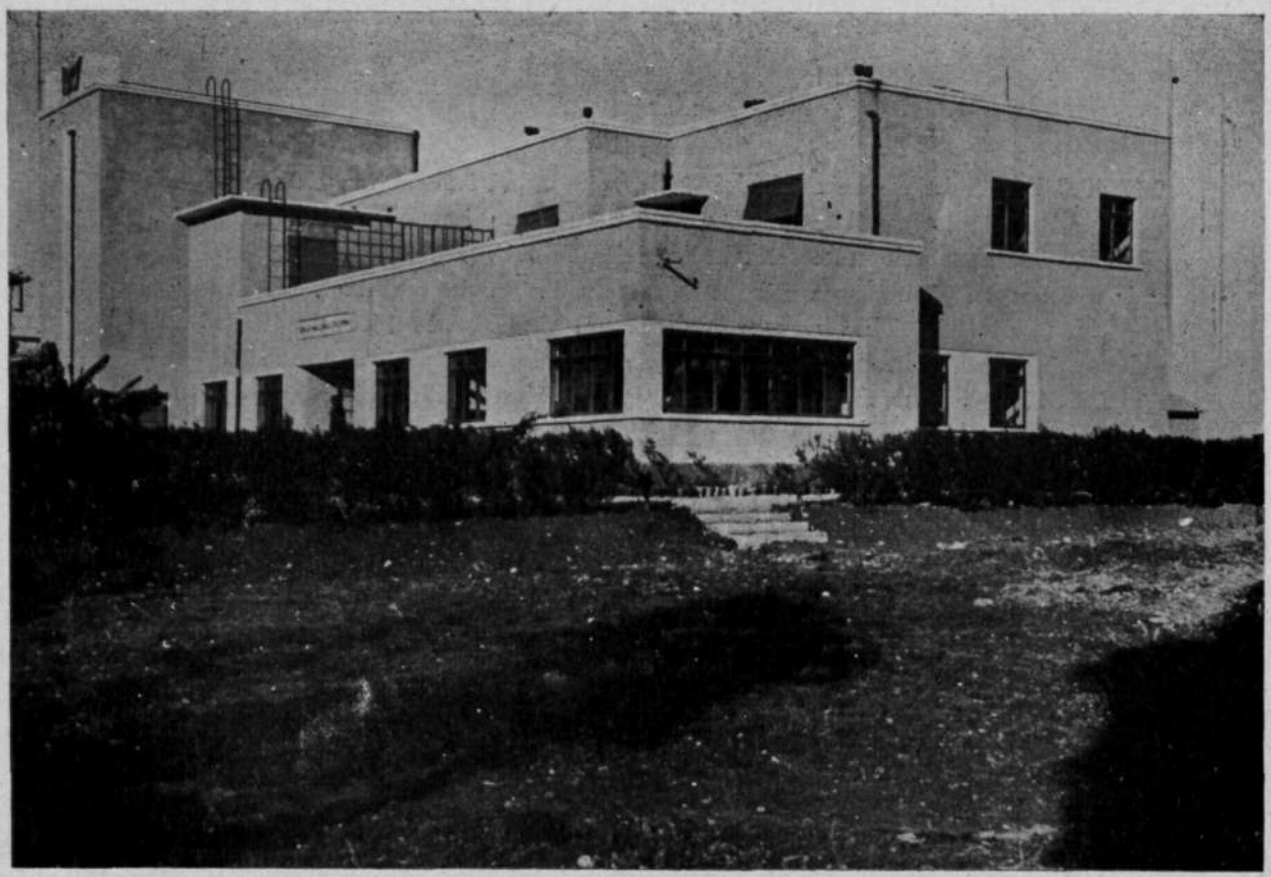

Adana Ziraat Mücadele İstasyonu

Bornova Ziraat Mücadele İstasyonu

Ankara Merkez Mücadele Enstitüsü

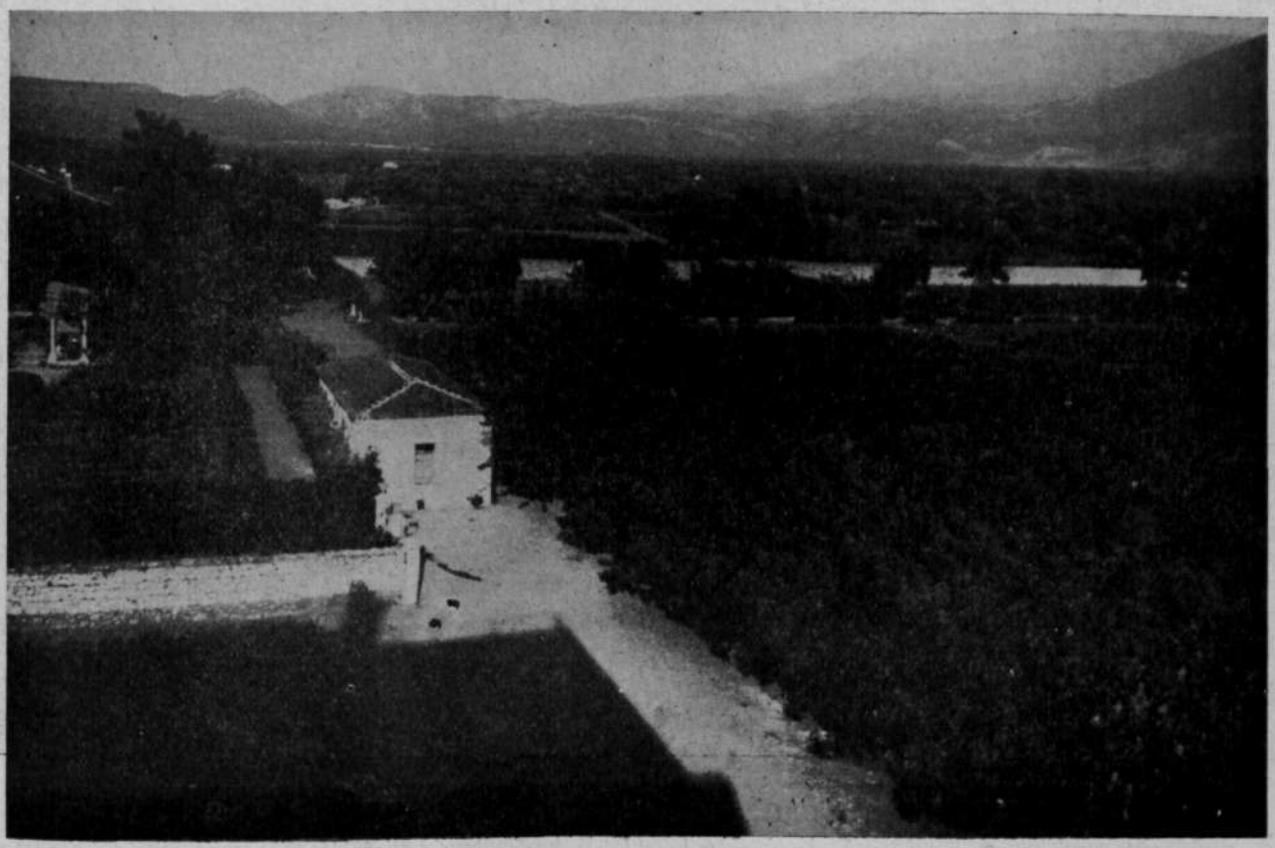

Mektep çiftliğinin genel görünüşü

Tavukçuluk Enstitüsü (civciv yerile beraber)

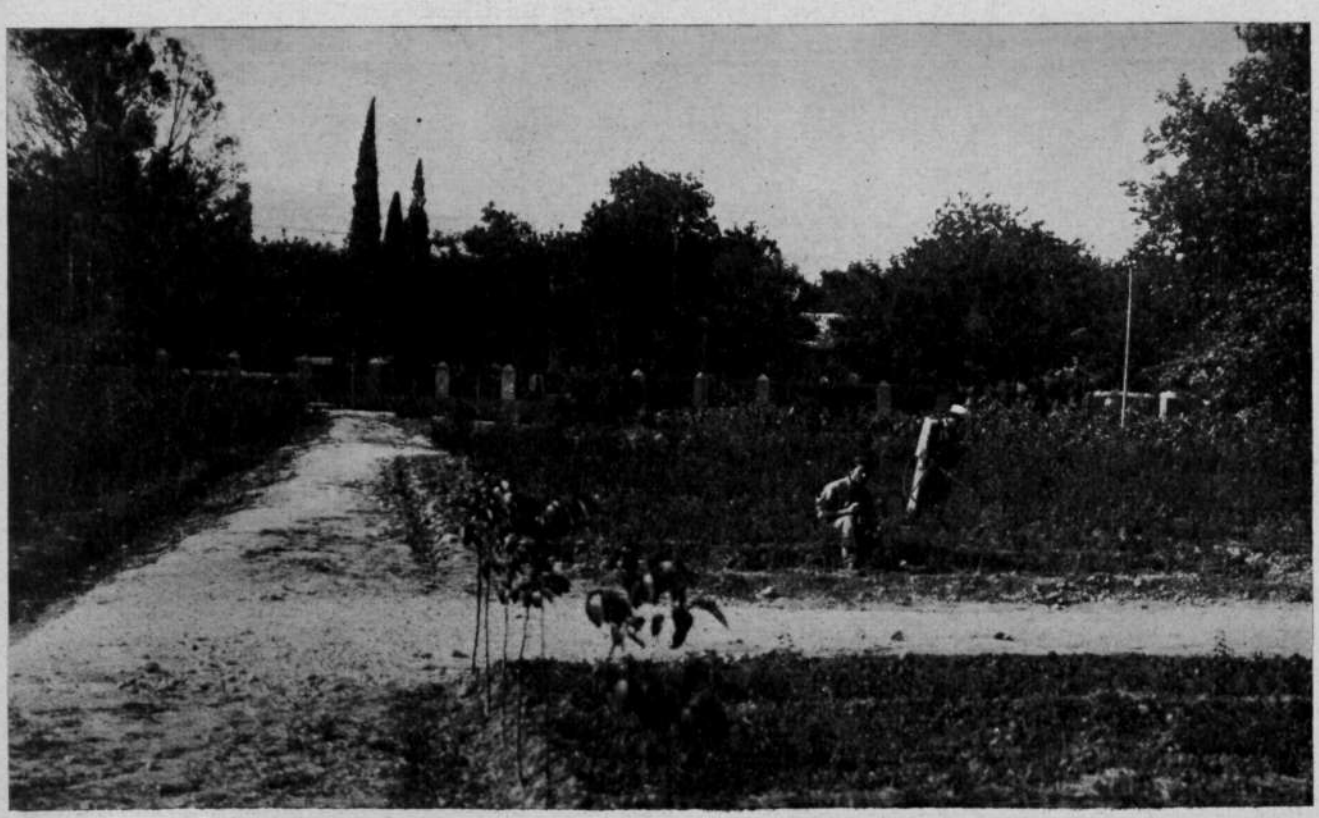

İzmir Ziraat Mektebi Tohum fidanlığında ilâçlama

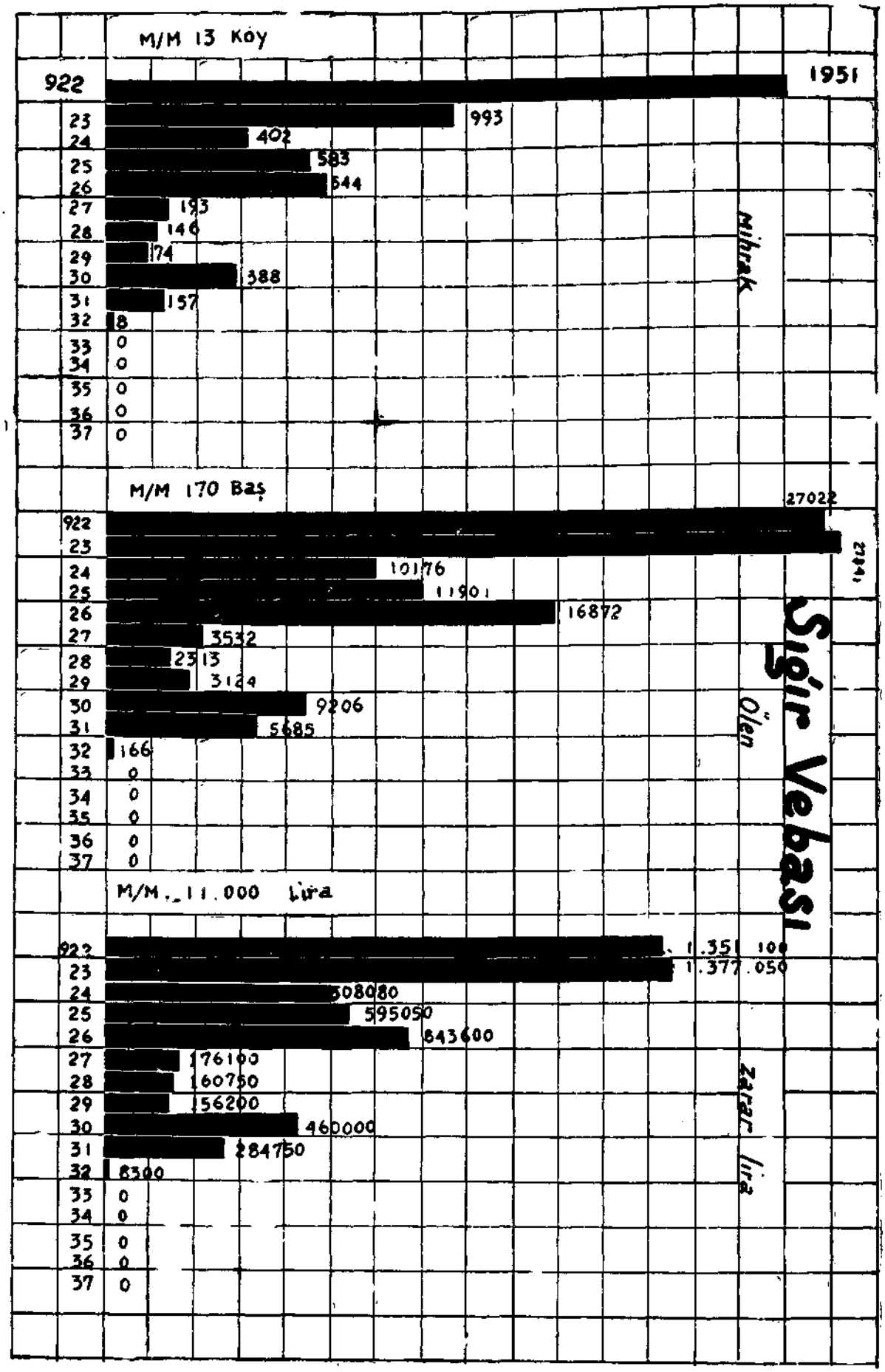
Sığır Vebası
Ölen
Zarar lira
M/M 13 Köy
922
1951
23
993
24
402
25
583
26
544
27
193
28
146
29
174
30
388
31
157
32
8
33
0
34
0
35
0
36
0
37
0
M/M 170 Baş
922
27022
23
2141
24
10176
25
11901
26
16872
27
3532
28
2313
29
3124
30
9206
31
5685
32
166
33
0
34
0
35
0
36
0
37
0
M/M 11.000 Lira
922
1.351 100
23
1.377.050
24
508080
25
595050
26
643600
27
176100
28
160750
29
156200
30
460000
31
284750
32
8300
33
0
34
0
35
0
36
0
37
0

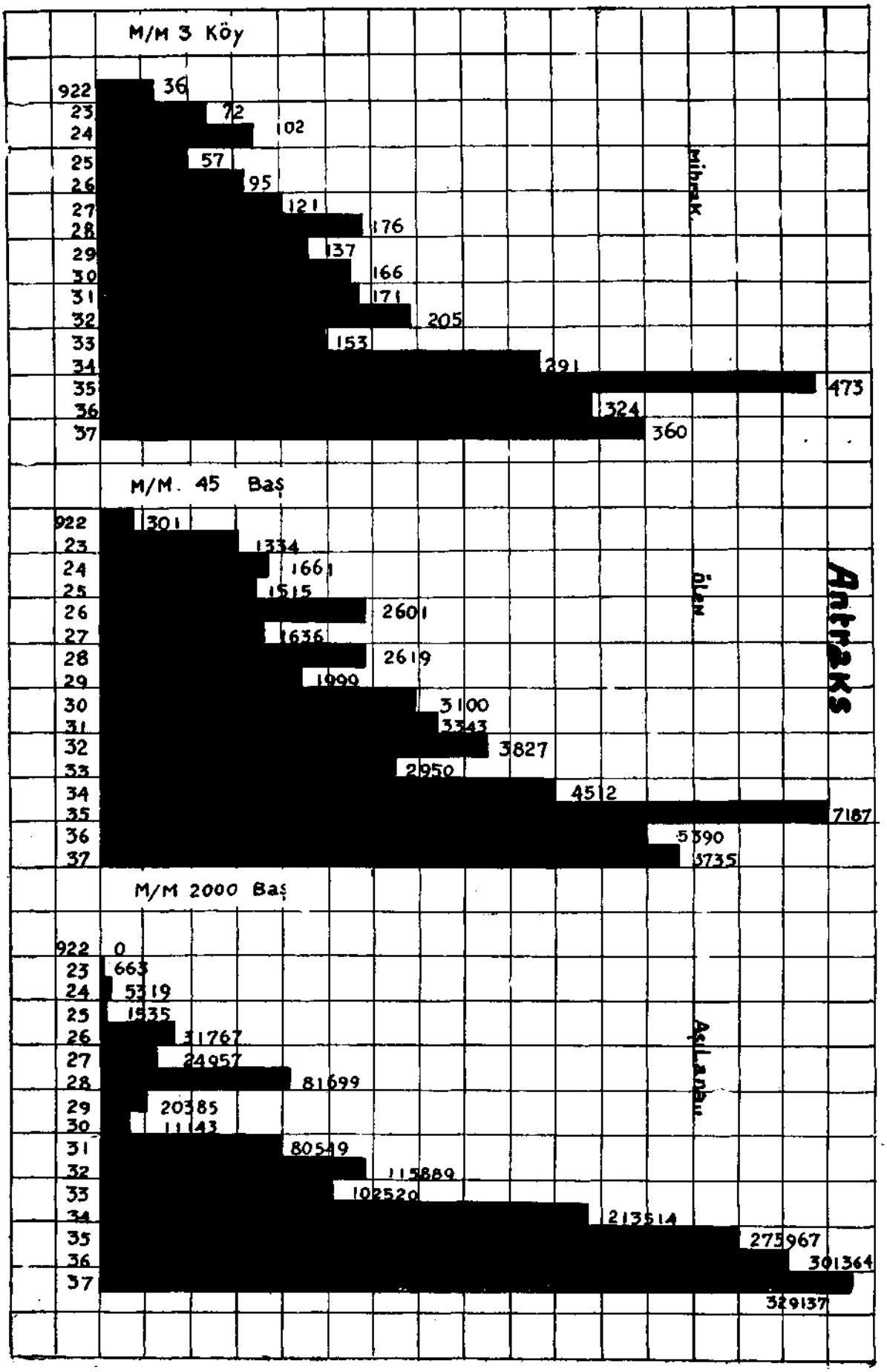
M/M 3 Köy
922 36
23 72
24 102
25 57
26 95
27 121
28 176
29 137
30 166
31 171
32 205
33 153
34 291
35 473
36 324
37 360
mibrak.
M/M. 45 Baş
922 301
23 1334
24 1661
25 1515
26 2601
27 1636
28 2619
29 1999
30 3100
31 3343
32 3827
33 2950
34 4512
35 7187
36 5390
37 3735
ölen
Antraks
M/M 2000 Baş
922 0
23 663
24 5319
25 1935
26 31767
27 24957
28 81699
29 20385
30 11143
31 80549
32 115889
33 102520
34 213514
35 275967
36 301364
37 329137
Aşılanan

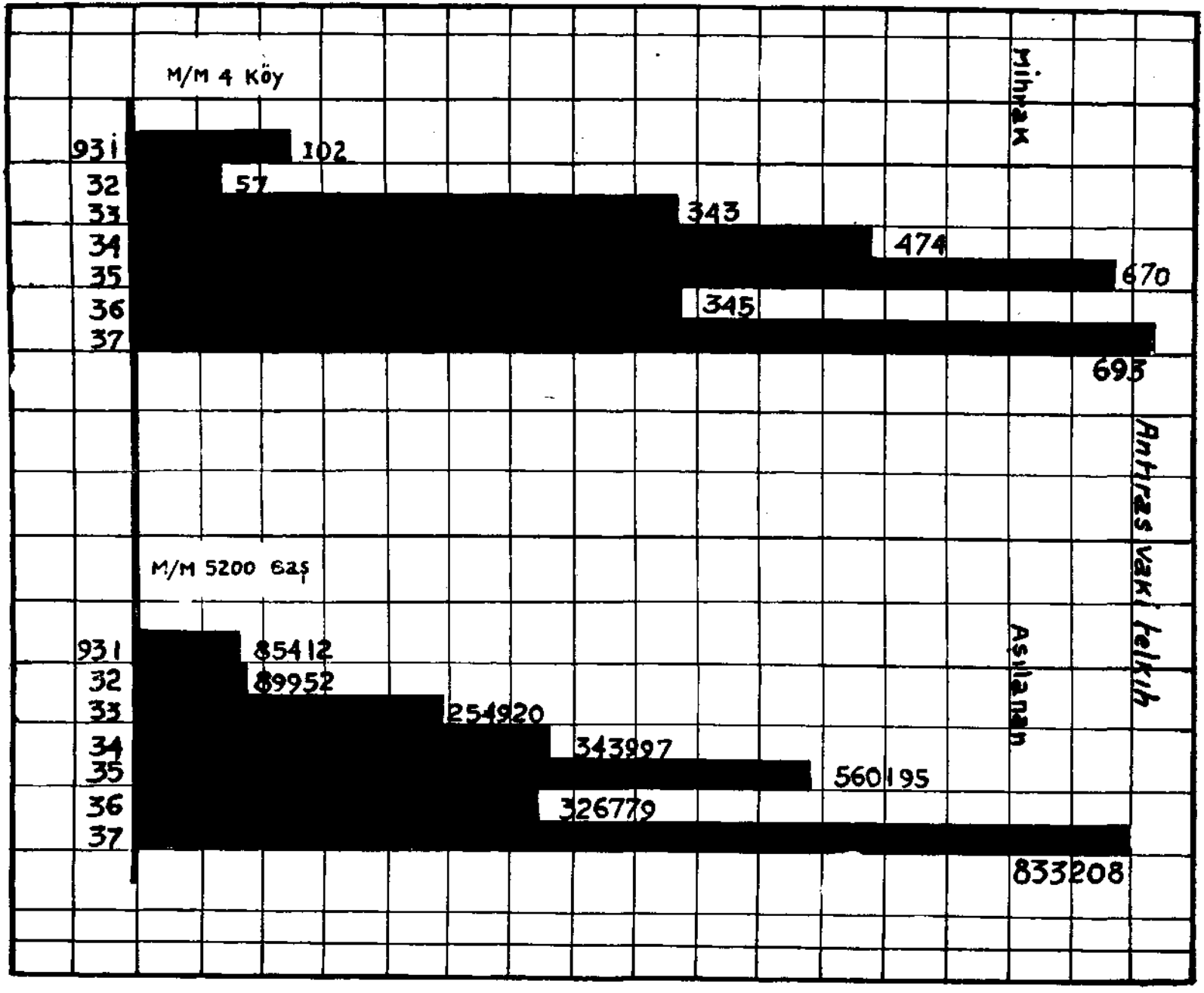
M/M 4 Köy
931
32
33
34
35
36
37
102
57
343
474
670
345
695
Mihrak
Antraks vaki' kalkih
M/M 5200 Baş
931
32
33
34
35
36
37
85412
89952
254920
343997
560195
326779
833208
Aşılanan

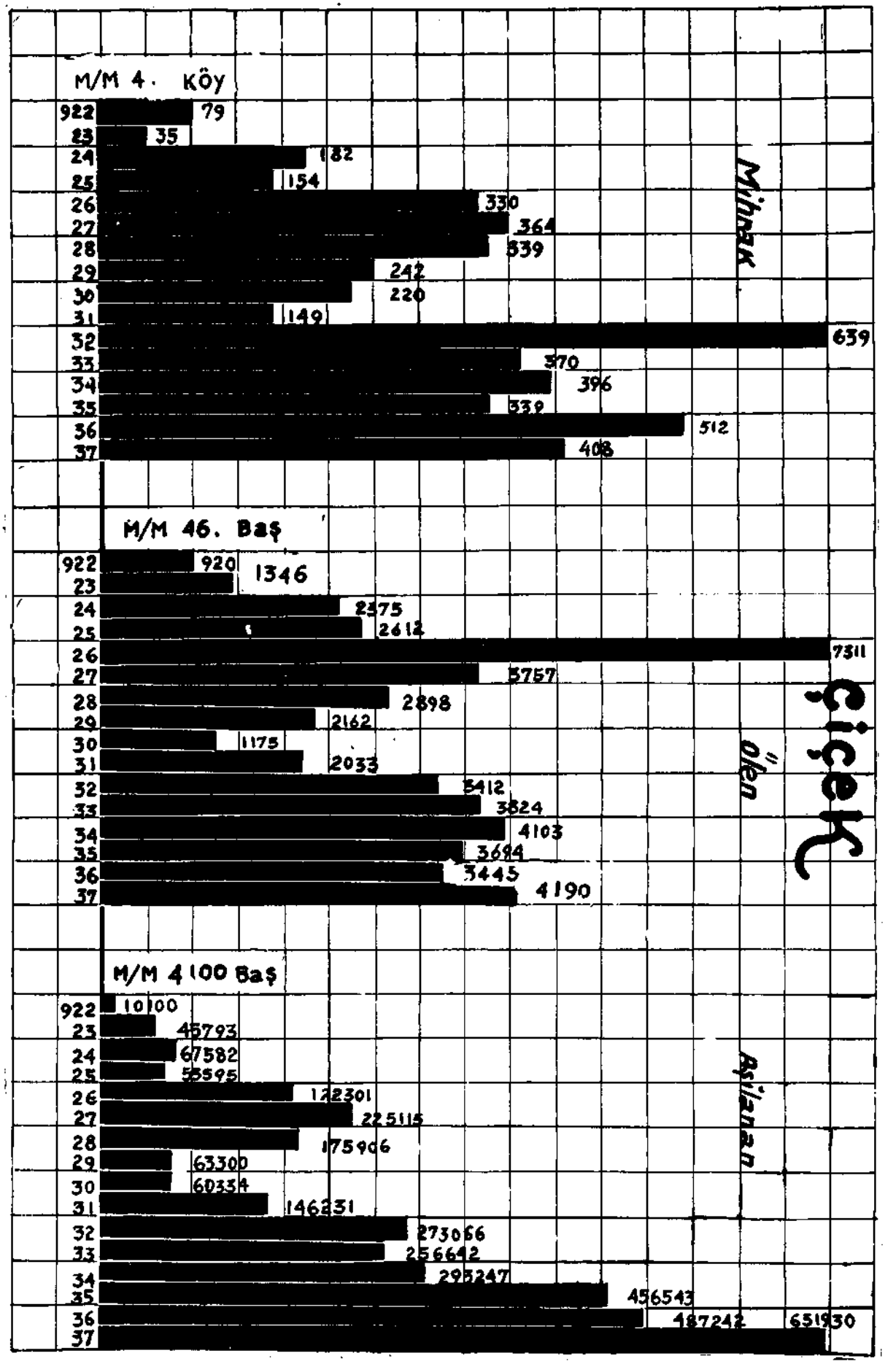
M/M 4. KÖy
922 79
23 35
24 182
25 154
26 330
27 364
28 339
29 242
30 220
31 149
32 639
33 370
34 396
35 339
36 512
37 408
Mihrak
M/M 46. Baş
922 920
23 1346
24 2575
25 2612
26 7311
27 5757
28 2898
29 2162
30 1175
31 2033
32 5412
33 3824
34 4103
35 3694
36 3445
37 4190
Çiçek
öken
M/M 4100 Baş
922 10100
23 45793
24 67582
25 55595
26 122301
27 225115
28 175906
29 63300
30 60354
31 146231
32 273066
33 256642
34 295247
35 456543
36 487242
37 651930
Aşılanan

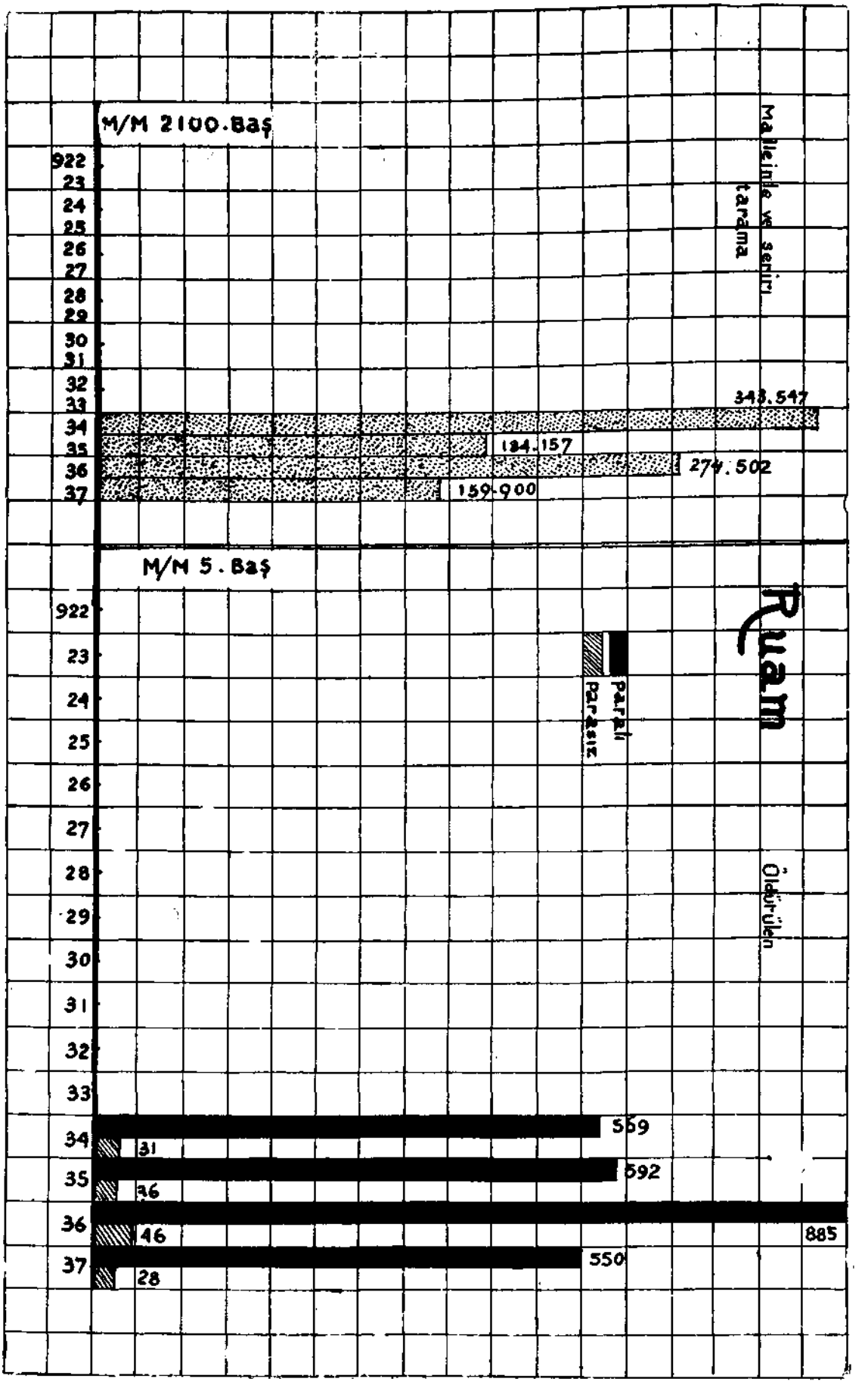
M/M 2100. Baş
922
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
343.547
184.157
274.502
159.900
Malleinle ve serim tarama
M/M 5. Baş
922
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
Parah
Parasız
Ruam
Öldürülen
559
31
592
36
885
46
550
28

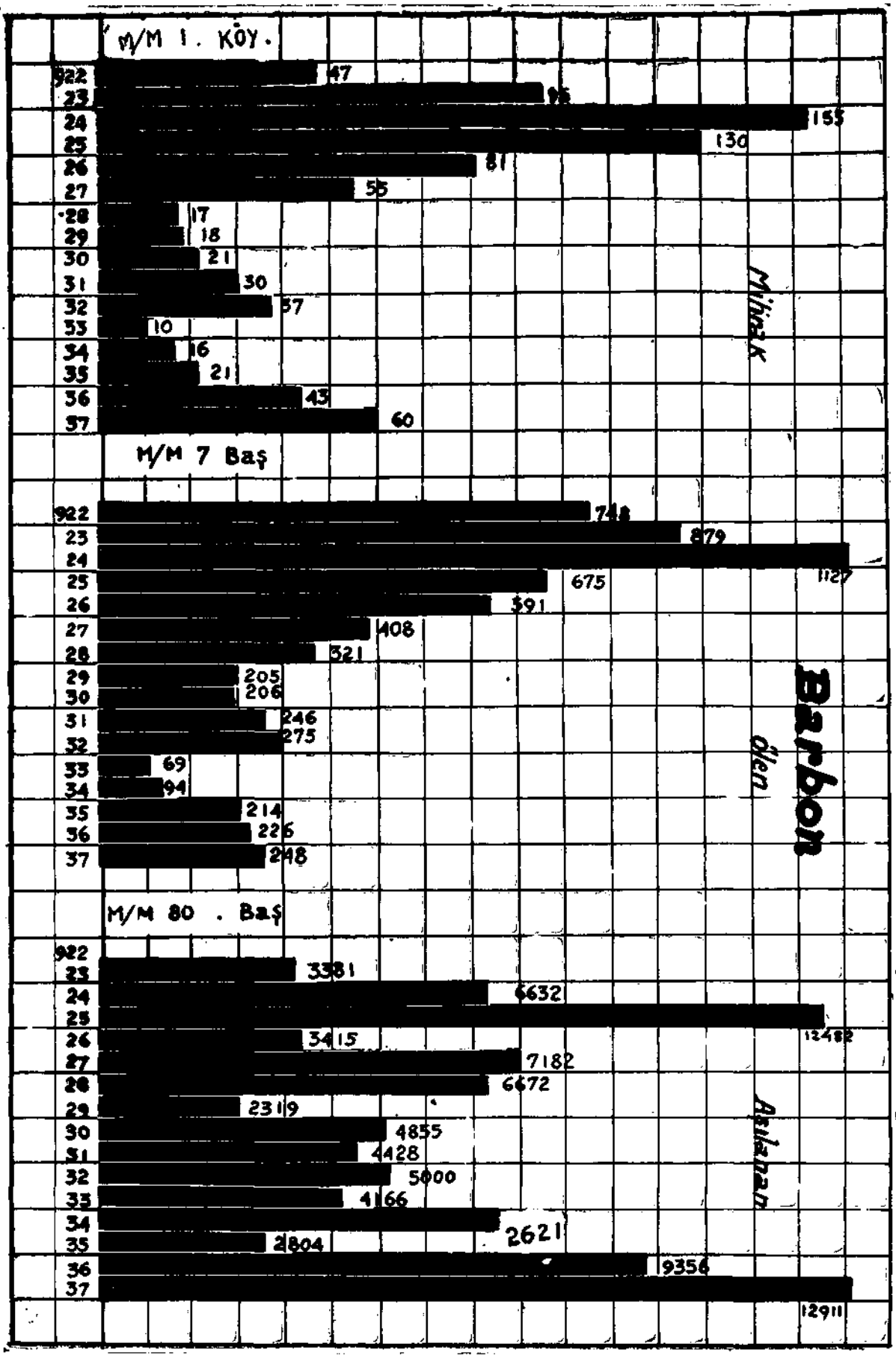
M/M 1. KÖY.
922
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
47
155
130
61
55
17
18
21
30
37
10
16
21
43
60
Mürekk
M/M 7 Baş
922
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
748
879
675
391
408
321
205
206
246
275
69
94
214
226
248
Barbon
ölen
M/M 80 . Baş
922
23
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37
3381
6632
3415
7182
6672
2319
4855
4428
5000
4166
2621
2804
9356
12911
Aşılanan

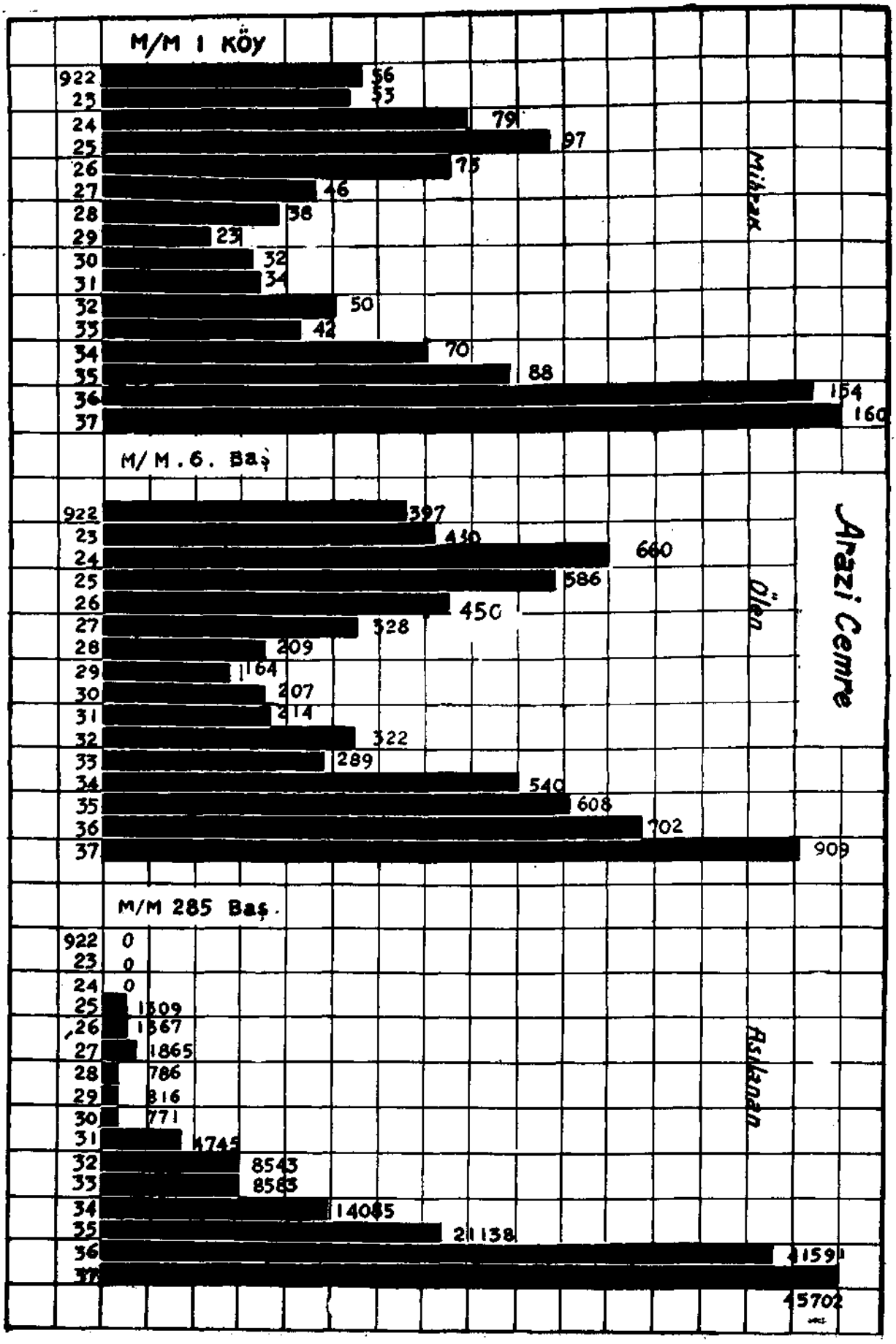
M/M 1 KÖY
922 56
23 53
24 79
25 97
26 75
27 46
28 38
29 23
30 32
31 34
32 50
33 42
34 70
35 88
36 154
37 160
M/M. 6. Baş
922 397
23 430
24 660
25 586
26 450
27 328
28 209
29 164
30 207
31 214
32 322
33 289
34 540
35 608
36 702
37 909
M/M 285 Baş.
922 0
23 0
24 0
25 1309
26 1367
27 1865
28 786
29 816
30 771
31 4745
32 8543
33 8585
34 14085
35 21138
36 41591
37 45702
Mübarek
Ölen
Aşılanan
Arazi Cemre

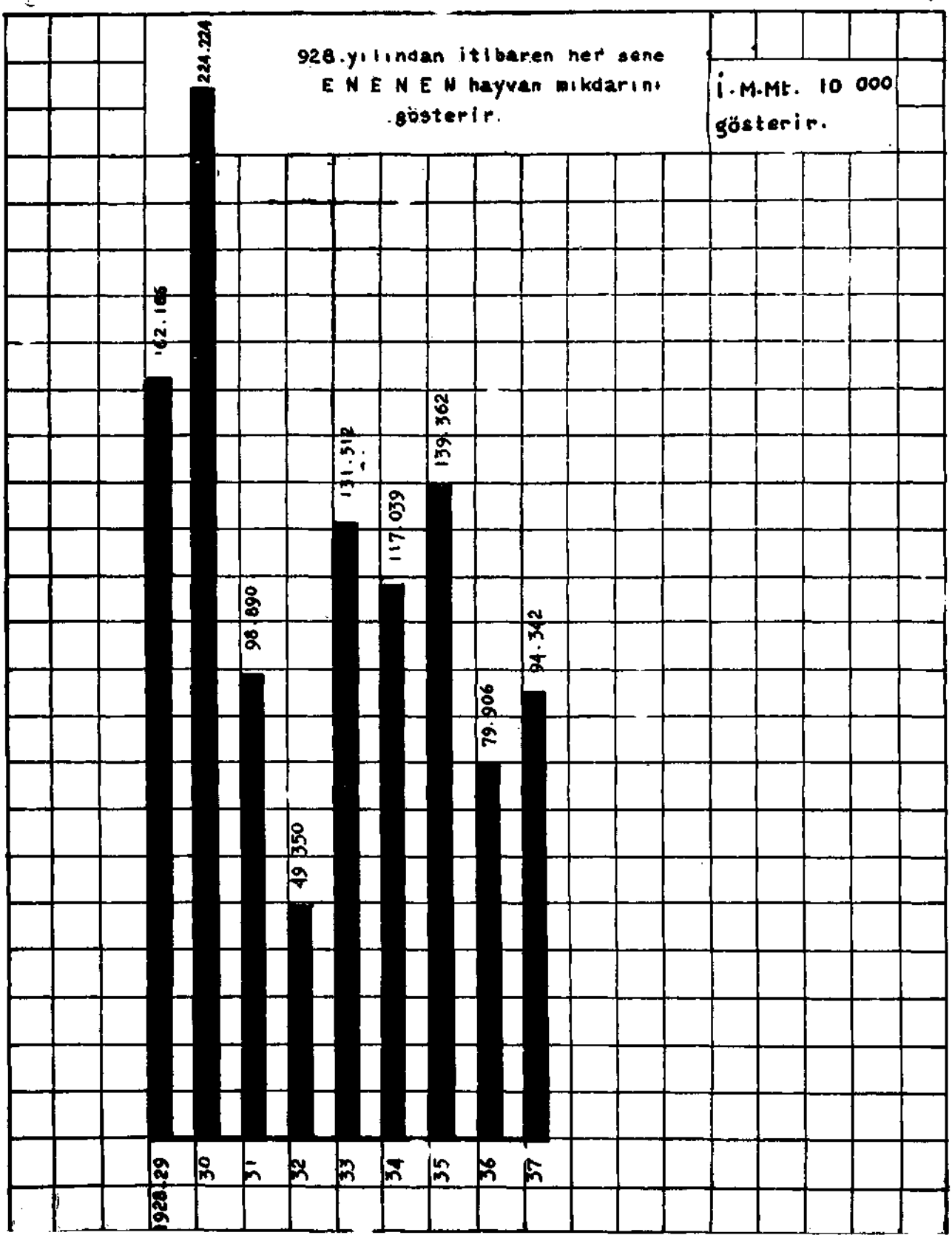
928.yılından itibaren her sene
E N E N E N hayvan mikdarını
.gösterir.
1.M.Mt. 10 000
gösterir.
162.185
224.224
98.890
49.350
131.512
117.039
139.362
79.906
94.342
1928.29
30
31
32
33
34
35
36
37

1927 senesinden itibaren her sene açılan ehlî hayvan Sergilerine giren, kazanan hayvan adedile dağıtılan Mükâfat mıkdarını gösterir.

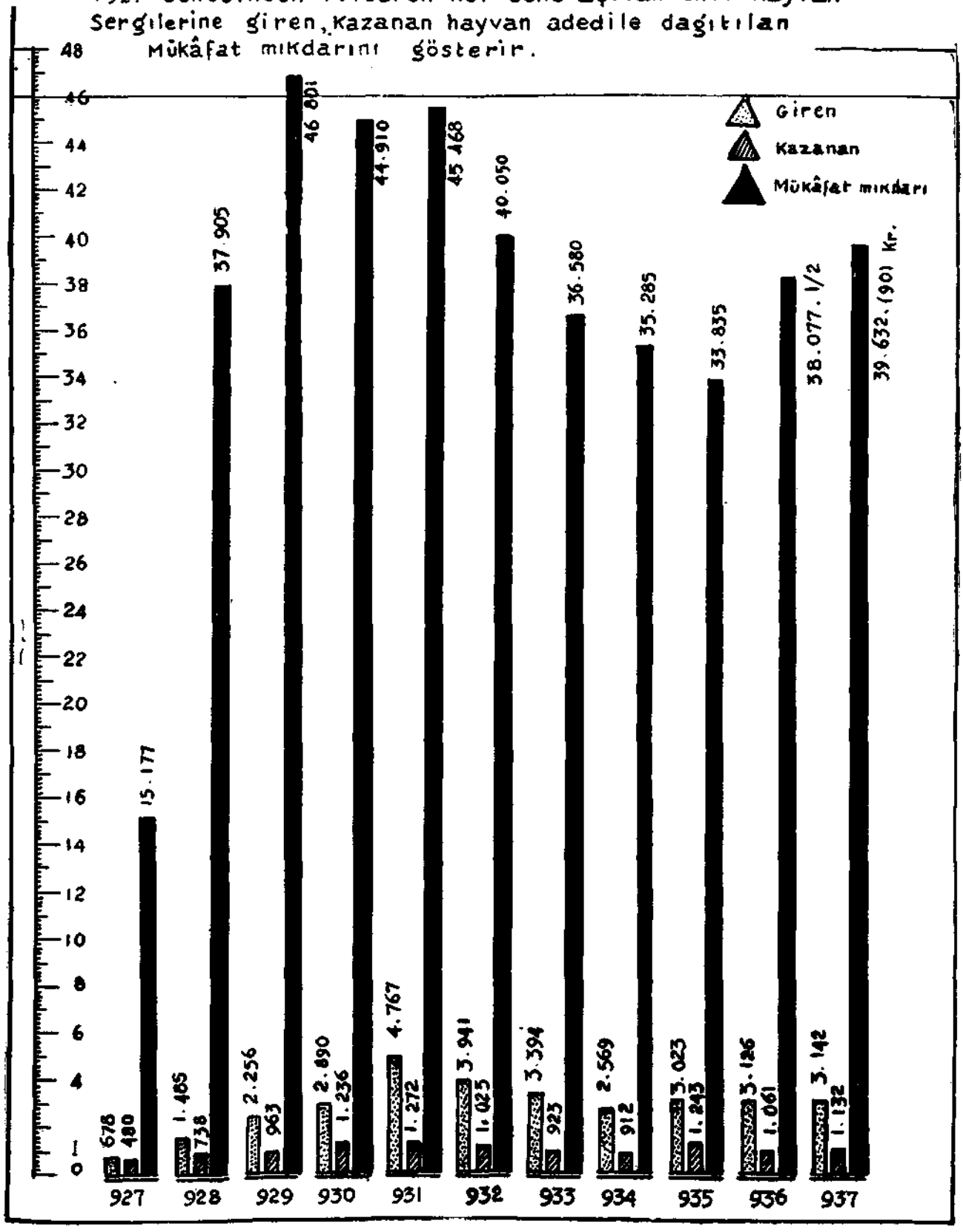

1923 yılından itibaren Vekâlet ve Vilayetlere ait Eşek aygır mıkdarını gösterir.

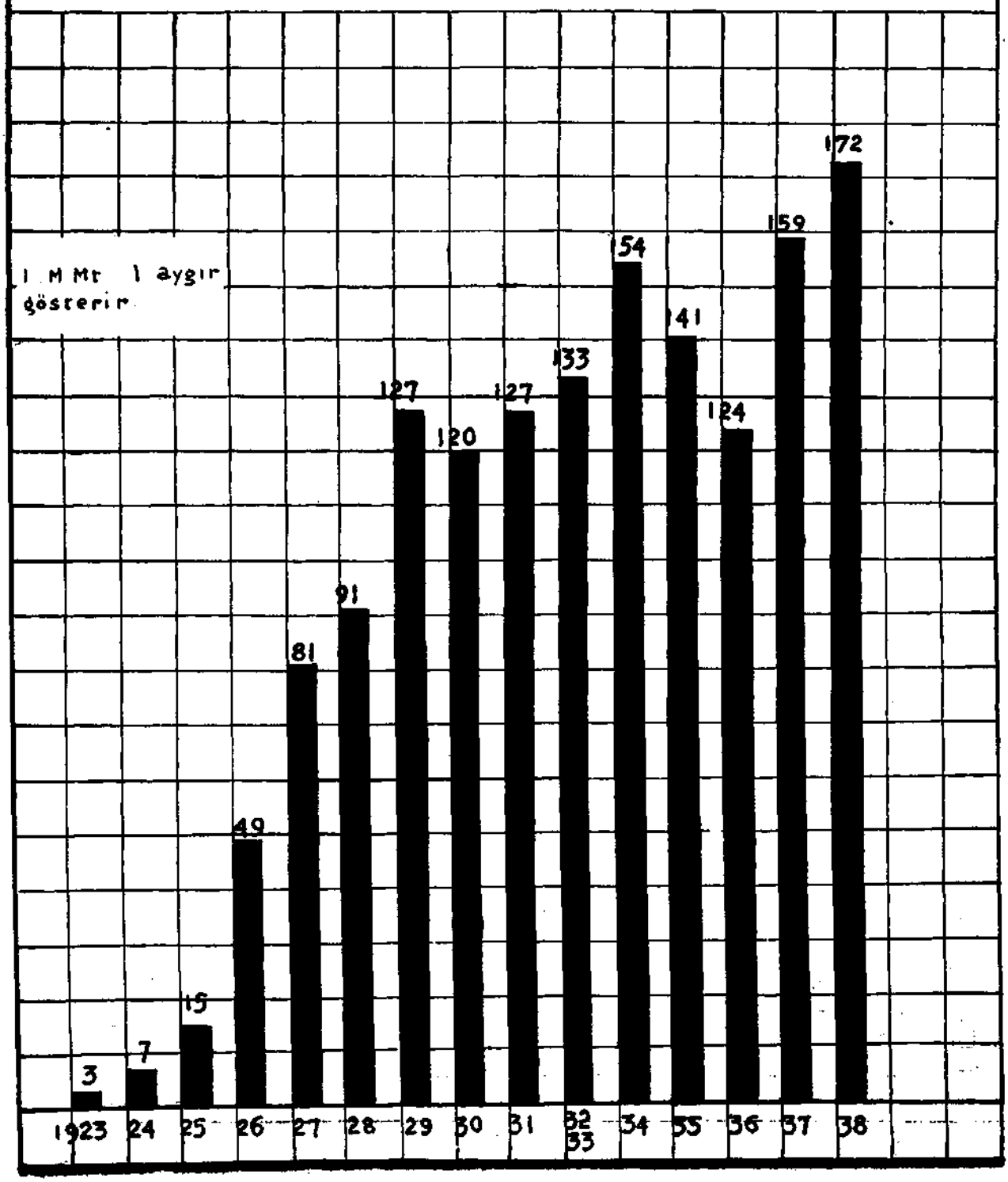

Devlet damızlık Boğa yetiştirme müesseselerinden dağıtılan Boğalar.

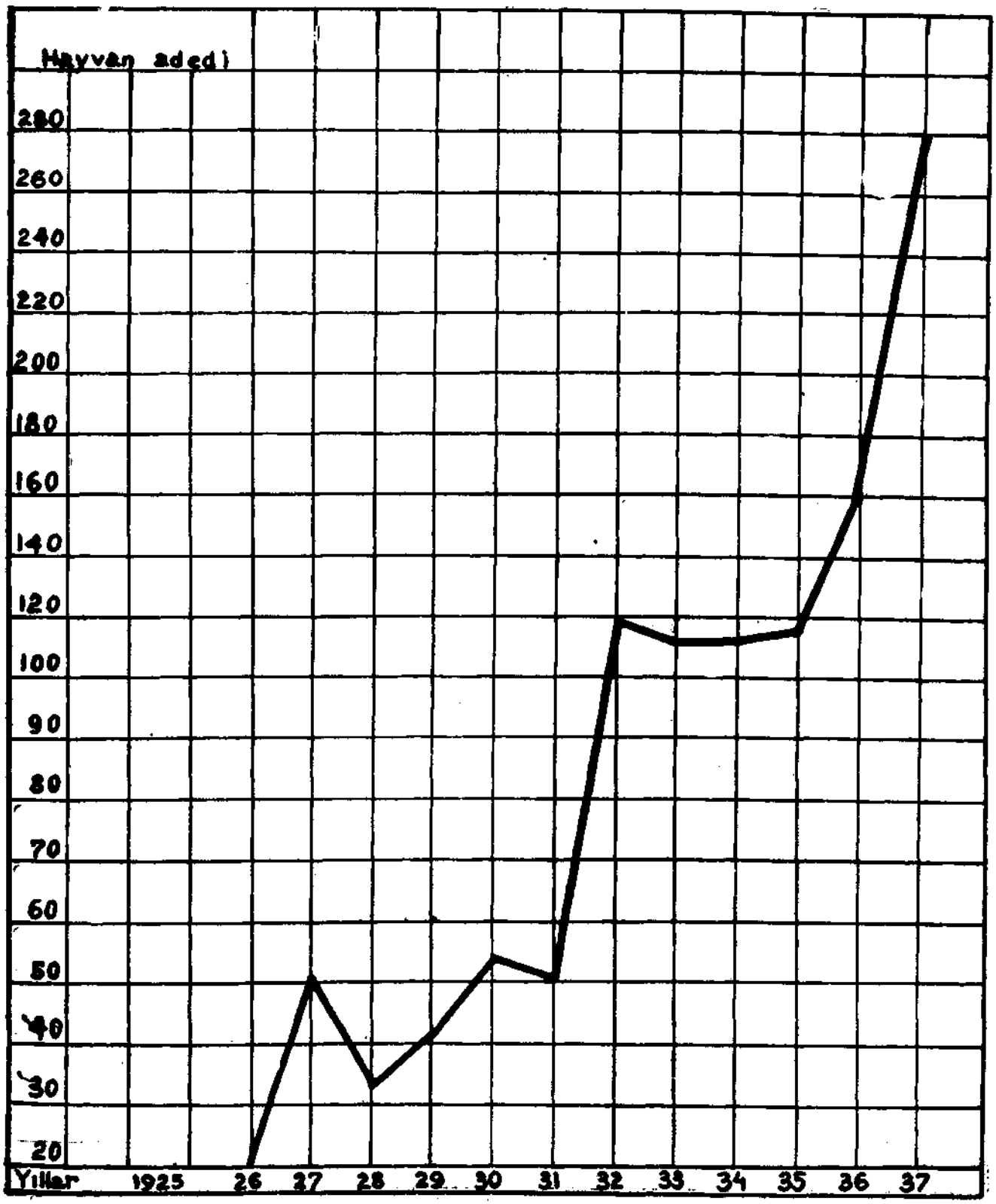

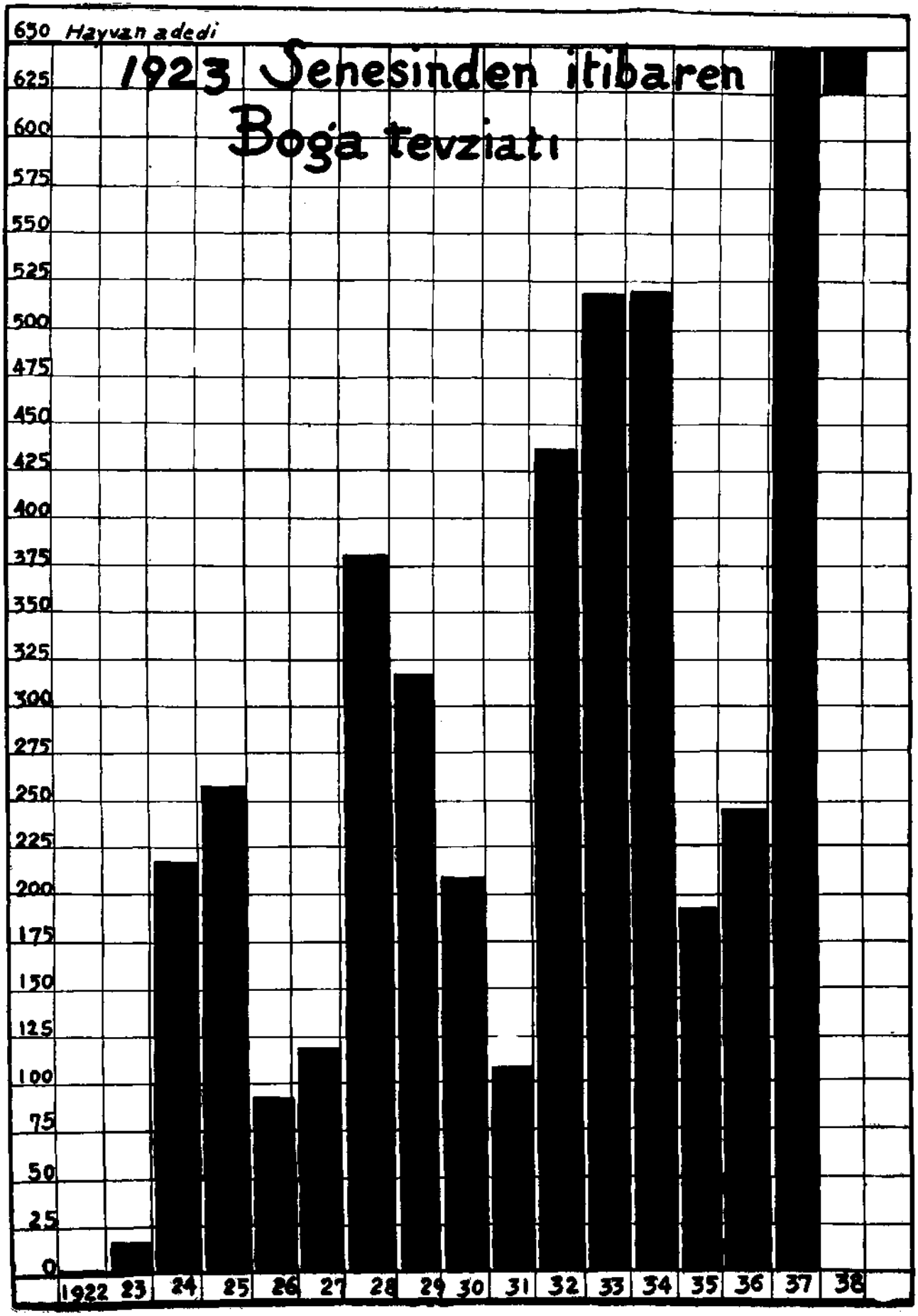
650 Hayvan adedi
1923 Senesinden itibaren
Boğa tevziatı
625
600
575
550
525
500
475
450
425
400
375
350
325
300
275
250
225
200
175
150
125
100
75
50
25
0
1922 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38

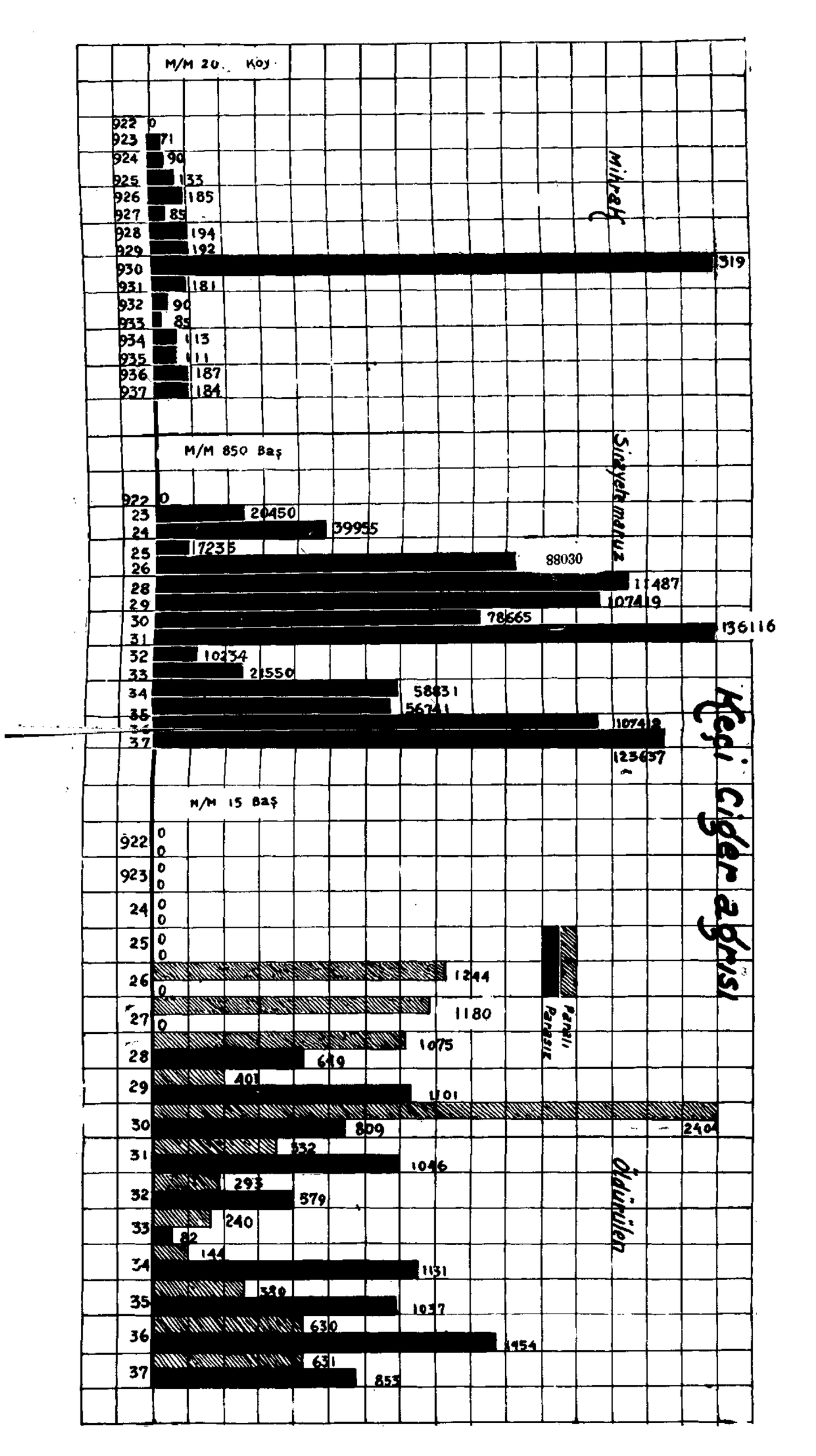
M/M 20. Koy
922 0
923 71
924 90
925 133
926 185
927 85
928 194
929 192
930 319
931 181
932 90
933 85
934 113
935 111
936 187
937 184
Miltrak
M/M 850 Baş
922 0
23 20450
24 39955
25 17235
26 88030
28 114 87
29 107419
30 78665
31 136116
32 10234
33 21550
34 58831
35 56741
36 107418
37 123657
Sinkyeh mahuz
M/M 15 Baş
922 0 0
923 0 0
24 0 0
25 0 0
26 1244 0
27 1180 0
28 1075 619
29 401 1101
30 2404 809
31 332 1046
32 293 579
33 240 82
34 144 1131
35 380 1037
36 630 1454
37 631 855
Parali Parasit
Kedi ciğer ağrısı
ölduriilen

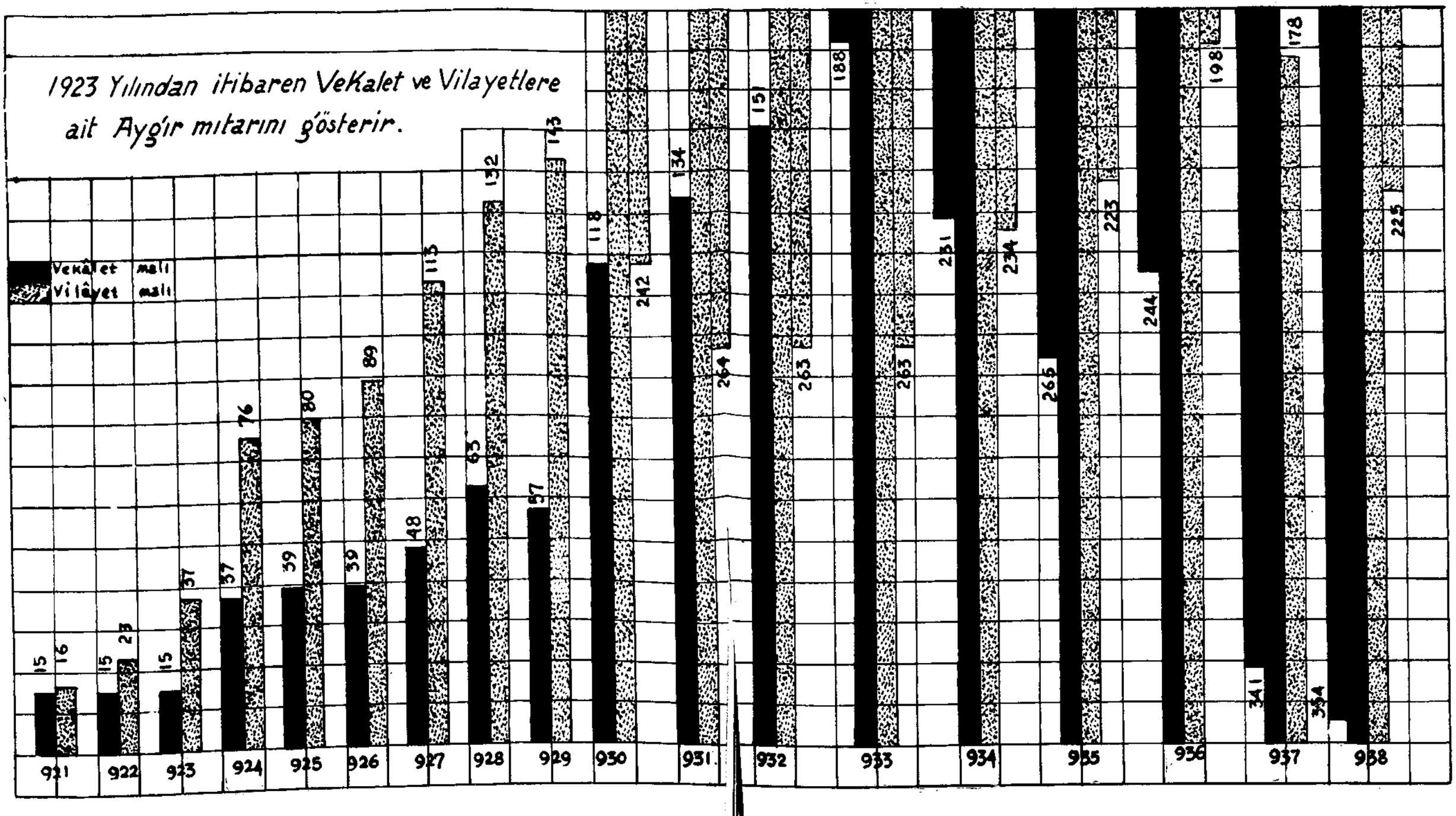
1923 Yılından itibaren Vekalet ve Vilayetlere ait Aygir mıtarını gösterir.
Vekâlet malı
Vilâyet malı
15
16
15
23
15
37
37
76
39
80
39
89
48
115
65
132
57
143
118
242
134
264
151
263
188
263
251
234
265
223
244
198
341
178
354
225
921
922
923
924
925
926
927
928
929
930
931
932
933
934
935
936
937
938

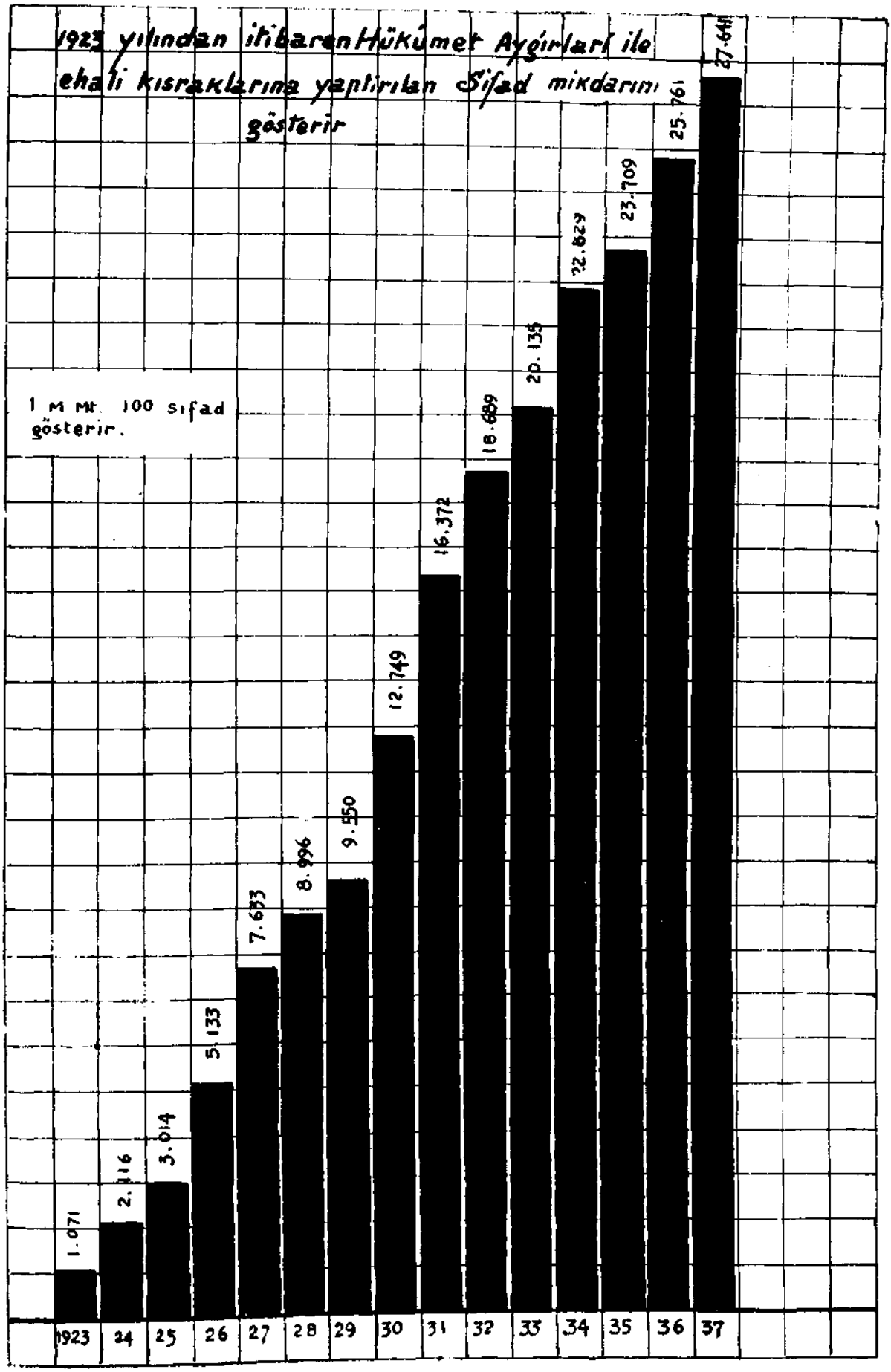
1923 yılından itibaren Hükûmet Aygırları ile
ehali kısraklarına yaptırılan Sifad mikdarını
gösterir
1 M M. 100 sifad
gösterir.
1.971
2.316
3.014
5.133
7.633
8.996
9.550
12.749
16.372
18.689
20.135
22.829
23.709
25.761
27.641
1923
24
25
26
27
28
29
30
31
32
33
34
35
36
37

Cümhuriyet Yıllarında Vakıflar

Cümhuriyet rejimi, Vakıflar idaresini, kendisini mazinin karanlıklarına bağlayan geri ve sakat usullerin tahripkâr tesirleri altında ilerilemekten ve kımıldamaktan mahrum müesseseler arasında buldu. İmparatorluktan aldığı mirası kat'î bir tasfiyeye tâbi tutan ve millî bünyeye uymıyan müessese ve teşekküllerin hayatına son veren yeni rejim, yaşatmak ve yükseltmek istediği teşekküller arasında, Türkün ruhundaki cömertlikten doğan bu ulusal varlığa da kurtarıcı elini uzattı. Onu yaşatmak için, onu ezen eski iskolâstik usul ve zihniyeti yoketmek lâzımgeliyordu. Millî bünyeyi ve devlet kudretini tereddiye uğratan âmiller Cümhuriyetin kudretli eliyle birer birer ortadan kaldırıldıkça vakıflar da kendisini ezen engellerden kurtulmağa başladı. Bütçe kanunlarına konulan yeni hukuk telâkkisine uygun hükümlerle gittikçe salâha doğru yol alan Vakıflar idaresi de nihayet Vakıflar Kanunu ve nizamnamesiyle yeni rejimin bünyesine esaslı surette mal edilmiş oldu.

1 — Vakıfların içtimaî yardım sahasındaki hizmetleri:

Vakıf aslında tamamiyle sosyal bir müessesedir ve en kuvvetli cephesi (içtimaî yardım) a müteveccihtir. Feragat ve faziletin, millî dayanışı sembolü olan vakıfları - bugünün yaşayış icaplarına uygun bir surette - değiştirip genişleterek gelecek nesillere devretmek mecburiyetinde bulunduğumuz için, alınan malî tedbirlerin bütçe üzerindeki müsaid tesirlerinden istifade ederek bu içtimaî yardım cephesinin takviyesine çalışılmaktadır.

İçtimaî yardım işleri, biri Vakıflar bütçesinden ayrılan tahsisatla, diğeri ayrı ayrı birer hükmî şahsiyet olan mülhak vakıflar gelirlerinden ayrılan paralarla iki kanaldan yürütülmektedir.

15 yıl içinde Vakıflar bütçesinden hayır işlerine tahsis olunan paranın yekûnu 10.783.844 ve içtimaî yardım sahasında harcanan paranın yekûnu 3.826.683 liradır. Bu son kısmın 1.829.383 lirası (250) yataklı Gureba hastahanesiyle günde 600 - 700 mühtaca sıcak yemek dağıtan iki aşhanenin masraflarını ve âmalarla malûl ve mühtaçların aylıklarını karşılamaktadır. Geri kalan 1.977.300 lirası da muhtelif müessese ve teşekküllere nakden yapılan yardımları teşkil etmektedir:

Liste : No. 1

Lira	
495.000	Üniversiteye
325.000	Darüşşafakaya
16.000	Kızılaya
12.000	Çocuk Esirgeme Kurumuna
111.500	Mefsuh Türkocaklarına
675.000	Ankara Nümune Hastanesi inşa masraflarına
265.000	Halk menfaatlerine tahsis edilmek üzere muhtelif belediyelere
36.000	Halk menfaatlerine tahsis edilmek üzere İdarei Hususiyelere
9.000	Muallimler Birliğine
12.000	Talebe yurdlarına ve Maarif Cemiyetine
3.000	Ankara Spor Klübüne
3.800	Ankara Hukuk Fakültesine
14.000	Şehitlikleri İmar Cemiyetine
1.977.300	Yekûn

Cümhuriyetin 13 yılı içinde 215,000 lira sarfiyle tamir ve tadil olunmuş ve en asrî vasıtalarla teçhiz edilerek genç doktorlarımıza her suretle staj ve ihtisas okulu vazifesini de görmekte bulunmuş olan Gureba Hastahanesinde on beş yıl içinde tedavi için 40.849 kişi yatmış ve 225,271 kişi ayakta tedavi edilmiş, 251.825 yurttaş da ronkten ve lâboratuvar tedavisi görmüştür: (Liste numara 2). Aşhanelerin adedi bu sene bütçesinde kabul edilen munzam tahsisatla dörde iblâğ edilmiştir.

Liste : No. 2

Seneler	Yatanlar	Ayakta Tedavi	Rontgen ve Lâboratuvar Tedavisi
1924	2692	5107	4643
1925	2376	7645	2895
1926	2636	6305	2636
1927	2070	8198	7666
1928	2800	10144	6695
1929	2893	12239	11905
1930	2930	15549	16324
1931	3029	17755	16352
1932	3074	23651	11629
1933	2943	23905	18829
1934	3527	26468	33860
1935	3714	26259	36378
1936	4339	29743	52292
1937 (5 aylık)	1826	12305	25759
	40849	225271	251825

Mülhak vakıfların hayır ve içtimai yardım sahalarındaki hizmetleri de az görülmiyecek derecededir. Fakirlere para ve yedirme içirme yardımları yapan, köprü, kütüphane gibi kültür hizmetleri bulunan bu mülhak vakıfların adetleri - son zamanlarda mazbut vakıflar meyanında bütçeye alınmak yüzünden - bir taraftan azaltılmakla beraber mevcut kalanların halen bu sahada tahsis ettikleri para yılda (150.000) lirayı aşmaktadır. Son zamanlarda hesap ve muameleleri mürakabe altına alınan ekalliyetler vakıfları bu yekûndan hariçtir.

II — İmar yolundaki çalışmalar :

İmar hareketleri âbideler ve akarlar etrafında olmak üzere başlıca iki kısma ayrılır.

A — Âbidelerin imarı:

Atalar yadigârı olan bu ölmez eserler üzerinde Vakıflar idaresi muntazam bir plânla çalışmaktadır. Estetik ve Arkeolojik bakımdan birçok hususiyetlere dayanan ve çok derin bir itina isteyen bu tamir işinde İstanbul Müzeleri Umum Müdürlüğü ve Eski Eserleri Koruma Heyetiyle birlikte hareket edilmekte ve aşağıdaki esaslar tesbit edilmiş bulunmaktadır·

1 — Evvelâ en ciddî ve acele tehlike karşısında bulunan eserlerin. ehemmiyetleri sırasına göre kurtarılması.

2 — Vaktiyle cehalet ve zevksizlik yüzünden bu eşsiz eserlerde tamir bahanesiyle yapılan tahriplerin ve çirkinliklerin ortadan kaldırılması.

Mütehassıs zevattan mürekkep bir komisyonun tetkikinden geçen bu tamir projeleri peyderpey tatbikat sahasına konulmuş ve şimdiye kadar birçok âbidelerin esaslı tamirlerine muvaffakıyet elvermiştir. Bu tamirlerin âbideler etrafında bulunan başka idarelere ait eserlere de teşmili ve civarlarında âbideleri darlatan binaların kaldırılarak yerlerinin parklar ve meydanlar halinde güzelleştirilmesi yolunda esaslı tedbirler ve kararlar alınmıştır. On beş yıl içinde âbidelerin tamirine sarfedilmiş olan paraların yekûnu 2.917.564 liradır. (Liste No. 3)

Liste : No. 3

Âbide Tamir ve İnşasına Sarfolunan·

Lira	Senesi
1.555	1923
133.829	1924
311.729	1925
392.393	1926
374.722	1927
282.588	1928
279.837	1929

Lira	Senesi
214.074	1930
124.974	1931
91.973	1932
90.612	1933
84.141	1934
70.145	1935
236.162	1936
228.830	1937
2.917.564	

Âbidelerin bu suretle bir taraftan tamiriyle meşgul olurken, diğer taraftan da kendilerinden istiğna hâsıl olan birtakım cami ve mescitlerin, mesdud tekkelerle metrûk mezarlıkların vesair hayrat nevinden olan lüzumsuz yerlerin para ile değiştirilmesi hakkındaki mevzuatın tatbikına da ehemmiyetle devam olunmuş ve bu sayede ümran yolunda önemli işler görülmesi imkânı temin edilmiştir. 15 yıl içinde bu suretle satılan yerlerden elde edilen paraların yekûnu 411.520 liradır.

B — Akar inşa ve tamiri etrafındaki çalışmalar :

Saltanat devrinin bakımsız idaresi zamanında vakıf akarlar ekseriyetle harap bir manzara arzederdi. Cümhuriyet idaresi bunlardan tamire kabiliyeti olmayanları satarak yerlerine daha esaslı ihtiyaçlara tekabül edecek asrî binalar vücude getirmek yolunu tutmuştur. Cümhuriyet merkezimizin fîlen imarına iştirak için Ankara'da birçok büyük ve güzel binalar yapıldığı gibi İstanbul, Antalya, İzmir, Eskişehir, Afyon, Bursa, Denizli, Sivas, Erzurum gibi ehemmiyetli vilâyet merkezlerimizde yapılan oteller, apartımanlar, sinemalar, haller, tütün depoları, gazinolar, fırınlar, hamamlar ve daha birçok asrî tesisler de bu meyandadır. On beş yıl içinde akar inşa ve tamirine sarfolunan paraların yekûnu 7.221.484 liradır. (Liste No. 4)

Liste: No. 4

Lira	Senesi
340.418	1923
452.335	1924
1.050.178	1925
497.331	1926
780.930	1927
876.381	1928
797.665	1929
543.019	1930
452.452	1931

Lira	Senesi
218.382	1932
124.421	1933
171.174	1934
191.757	1935
193.076	1936
531.965	1937
7.221.484	

938 senesi inşaat programında da Ankara ve İstanbul'da dört beş büyük bina için bir milyon lira tahsis edilmiştir. Hazırlıkları tamamlanmak üzeredir

III — Vakıfların malî ve iktısadî cephesi:

1 — Bütçe vaziyeti:

Devletin ana bütçesinde olduğu gibi Vakıflar Umum Müdürlüğünün de bu bahiste esas umdesi (Denk bütçe ve düzgün ödeme) suretinde hülâsa olunabilir. Mülga saltanat devrinde elde edilebilen en yüksek bütçe, 327 senesi kat'î hesap neticelerine göre 672.346 liradır. Rumeli ve Arabistan kıtalarının hisselerine ve şimdiki varidat envaına nazaran mütenasip tenzilât yapılırsa 327 senesinde ancak 143.972 lira gelir temin edilmiş olduğu görülür ki bunun altın farkı olarak azamî sekizle darbı halinde elde edilecek rakam 1.151.792 liradan ibaret kalır. Halbuki Cümhuriyetin birinci yılına 1.963.267 lira ile giren vakıfların on beşinci yıl bütçesi (2.915.585) liralık bir gelire dayanmakta ve masrafiyle tam bir şekilde denk bulunmaktadır. Cumhuriyetin ilânından şimdiye kadar vakıflar bütçesinden yurt işlerine sarfolunan paraların yekûnu (47.477.820) lirayı bulmuştur. (Liste No. 5)

Liste : No. 5

Bütçe Tahsisatı

Lira	Yıl
1.693.267	1923
2.814.829	1924
3.687.633	1925
3.185.500	1926
3.412.218	1927
3.485.830	1928
3.846.149	1929
3.118.906	1930
3.122.041	1931
2.574.896	1932
2.489.683	1933
2.474.940	1934

Lira	Senesi	
2.446.999	1935	
2.469.242	1936	
2.833.600	1937	
———		Akar ve hayrat satışlarından elde edilen ve hususî kanunlarla alınan tahsisattan sarfolunan paralar.
47.477.820	Umumî Yekûn	

1925 bütçesinin (3.687.933) lira gibi nisbeten en yüksek dereceyi bulması o sene malî yılın Haziran ayına çevrilmesi yüzünden bütçenin 15 aylık geliri toplamasından mütevellittir. Onu takip eden altı yıla ait bütçelerin yine üç milyon küsur lira etrafında temevvüç etmesi de o zamanlarda ferağ ve intikal hâsılâtı denilen gelirlerin bu bütçelere yaptığı müsait tesirlerdendir. Sonraları bu gelirlerin ortadan kalkması ve kiraların düşmesi hasebiyle bütçede mahsus bir tenezzül başgöstermişse de alınan tedbirlerle bu tenezzülün önüne geçilmiş ve durmadan devam eden satışlar yüzündn akar adedinin eksilmesine rağmen bütçede tezayüd ve müvazene yine temin olunmuştur.

2 — Malî ve İktısadî Durum :

İçtimaî ve hayrî hizmetlerin lâyıkiyle başarılabilmesi için vakıfların malî ve iktısadî durumu Cümhuriyet devrinde gittikçe artan bir inkişaf göstermiştir:

A — Evvelâ emlâk ve akar vaziyetini mütalâa edelim:

(2.000) adedi tapulu olmak üzere Cümhuriyet devrine ancak (15.000) akar ile girmiş olan mazbut vakıfların bugün 14.139 u tapulu olmak üzere (20.159) akarı vardır. Ayrıca (5.100) adedi tapulu olmak kaydiyle (8.185) akar dahi mütevellileri marifetiyle idare olunan mülhak vakıfların gelir kaynağını teşkil etmektedir.

Bu rakamları mütalâa ederken, 15 yıl içinde mazbut vakıflardan 3.573.929 ve mülhak vakıflardan 418.596 liralık olmak üzere ceman 3.992.525 lira değerinde akar satışı yapılarak paraya çevrilmiş olduğu da düşünülecek olursa Vakıflar İdaresinin Cümhuriyet devrinde nasıl bir tasfiye üzerinde yürümüş olduğu derhal anlaşılır. Ayni zamanda, bu satış bütçe geliri üzerine hiç bir menfi tesir icra etmeden yapılmıştır. Kâh mektum ve mahlûl mallarını meydana çıkarıp kurtarmak ve kâh yeni ve modern akarlar temin etmek suretiyle bugün eskisinden fazla adet ve kıymette mala sahip olabilmesi de yine ancak Cümhuriyet devrinin feyzile izah olunabilir.

İçlerinden birçoğunu otel, apartıman, hal, sinema, hamam, depo ve garaj, fırın vesaire gibi modern binalar teşkil etmekte olan bu akarların vergi esasına göre konulmuş olan bugünkü kıymetleri de: mazbut vakıflarda (7.006.823), emanet yoliyle vakıflar idaresi altında bulunan mülhak vakıflarda (3.576.448) ve mütevellileri tarafından idare olunan diğer mülhak

vakıflarda (1.681.212) lira olmak üzere hepsi (12.264.486) liralık bir yekûn tutmaktadır. Üsküdar Tramvay Şirketindeki (468.000) ve Bursa kaplıca şirketindeki (116.000) liralık iştirâk hisselerini de ayrıca bu yekûna ilâve etmek icap eder.

B — Vakıf zeytinlikler, ormanlar :

Cümhuriyetten evvel (114) bini mazbut ve (70) bini mülhak olmak üzere ceman (184) bin zeytin ağacına sahip olan vakıflar gittikçe yeni yeni zeytinlik kıtalarının satın alınmasiyle bu mikdarı bugün (235) bin ağaca çıkarmıştır. 56 bin yabani zeytin ağacı da başkaca aşılanarak bu yekûna katılmıştır. Aşılanmasına devam olunan daha (275) bin yabani zeytin ağacı mevcuttur. Bu çalışma sadece kemiyete inhisar etmemiş, muntazam bakım ve iyi idare sayesinde zeytinliklerin kalitesi de yükselmiş ve randımanı da vasatî olarak ağaç başına % 35 derecesinde artmıştır.

Antalya civarında, vaktiyle cenup memleketlerinin zeytin ve yağ ihtiyaçlarını tamamen karşılamakta iken sonraları bakımsızlık yüzünden harap ormanlar haline giren (Muratpaşa) vakıf arazisi 12 kilometre mesafeden kanallar açılarak sulanmağa başlanmak üzere olduğu gibi, ormanlar ayıklanarak ve zeytin filizleri aşılanarak o sahanın eskisinden daha mamur bir hale getirilmesi esbabı temin edilmiştir. Bu mıntakada portakal, limon ve muz bahçeleri de ihdas edilmiş ve gittikçe çoğaltılması mukarrer bulunmuştur.

Adetleri başlıca 15 i bulan vakıf ormanların Cümhuriyet devrinde tapuları alınmış, amenejman plânları yapılmış ve yeni mevzuat dairesinde kısmen işletilmekte bulunmuştur.

C — Taşdelen ve Defneli Membe Suları :

Gerek zeytinliklerle ormanların, gerek İstanbul'daki Taşdelen ve Defneli memba sularının tamamen serbest ve ticarî usullerle işletilmesi yolunda dört yüz bin liralık bir sermaye tefrik olunarak işe başlanmıştır. Cümhuriyetten evvel on beş ayak merdivenle inilen bir çukurun içinde âdi oluklu açık bir çeşmeden ibaret olan Taşdelen memba suyu, Cümhuriyet devrinde 17 kilometrelik bir şose ile ana yola bağlandıktan sonra membaın kapotajı ve etrafının himaye duvarları yapılmış ve geniş hangarlar içine yerleştirilen mükemmel makinelerle suların otomatik bir surette yıkanan damacana, galon ve şişelere hiç el deymeden otomatik olarak doldurulup kapsüllenmesi temin edilmiş ve bu suretle şimdiye kadar bu membaa sarfolunan (200.000) liraya yakın sermaye ile bütün yurttaşların bu şifalı sudan sıhhî bir şekilde mebzulen müstefid olmaları esbabı temin olunmuştur.

Ç — Vakıf Paralar İkrazatı :

Ecdadın sağlam bir surette nemalandırılarak arttırılmak üzere vakfettikleri paralar, eski devirlerde mülga Şer'iye mahkemelerinin sakat ve gülünç usulleriyle senetsiz ve kefilsiz rastgelene ikraz olunması ve arkaları takip olunmıyarak güngeçtikçe tahsil edilemez bir hal alması yüzünden tamamen elden

çıkmış gibi idi. Bunların takip neticesinde elde edilebilen mikdarı da Cümhuriyetten evvel ancak (190) bin lira raddesinde idi. Cümhuriyet ilânını takip eden 924 senesinde vakıflar bütçe kanununa konulan bir madde ile vakıf paraların eski şer'î hileli usullerden kurtarılıp Emniyet Sandığı nizamnamesindeki esaslar dairesinde muntazam faizlere ve resmî mukavelelere bağlı birer ipotek muamelesi halinde nemalandırılması tmin edilmiş ve Cümhuriyet devrinde gittikçe artan bu paraların bugünkü mikdarı yarım milyon lirayı bulmuştur.

Vakıflar kanuniyle, esham ve tahvilât vesair menkul kıymetler üzerine de ikrazat yapmak salâhiyeti istihsal edilmiş olan bu idarenin bu sene Ankara'da da bir benzeri açılması için yapılacak bina münakasaya konmuştur.

D — Tenmiye edilmekte olan taviz bedelleri :

1935 senesinde mer'iyete giren Vakıflar Kanuniyle iki icareli ve mukataalı vakıf gayri menkuller üzerindeki mükellefiyetlerin tasfiysi esası kabul edilmiş ve medenî kanunun 755 inci maddesindeki ölçüler dahilinde toptan veya taksitle alınan taviz bedelleri mukabilinde bu gibi mallar üzerindeki vakfiyet alâkası kesilerek (hukuken kiracı mevkiinde bulunan) mutasarrıflarının tam mülkiyet hakkını elde etmeleri temin edilmiştir. Şimdiye kadar alınan mühim mikdardaki taviz bedelleri adı geçen kanun mucibince vakfa daimî gelir kaynağı olarak tenmiye edilmektedir.

E — Vakıf Mahlûllerin Tasfiyesi :

Vakıf mahlüllerin tasfiye edilerek hissedarlara yüzde yirmiden elliye kadar uzanan tenzilâtla ve müsait taksitlerle satılması hakkındaki kanun dahi vakıfların malî ve iktısadî durumu üzerinde müsbet tesirler icra etmektedir. Gayri menkulleri haraplığa düşüren ve hissedarları da vakıflar gibi zarara sokan bu (mahlul hisseli) vaziyetin esaslı tasfiyesi üzerindeki çalışmalar oldukça ilerilemiştir.

F — Bakaya Tahsilâtı :

Vakıfların malî durumu, devamlı surette yapılan takip ve mürakabeler neticesinde eski alacakların da tahsiline çalışılmak suretiyle günden güne inkişaf etmiştir. Geçmiş yılların bakaya tahsilâtı nisbeti % 16 dan % 27 ye çıkarılmış ve haliye tahsilâtı nisbeti de % 80 den % 97 ye ulaştırılmıştır. Bu suretle Cümhuriyet Vakıflar İdaresinin son yılları bütün varidatını tahsil etmek ve (Bakaya) adı altında alacak bırakmamak esas ve umdesine dayanmıştır. Bütçenin bu hakikî ve semereli v aziyeti sayesinde, evvelce nasılsa birikmiş olan bazı borçların itfası imkânı temin olunmuş ve Cümhuriyetin (Denk Bütçe - Düzgün deme) düsturu vakıflar sahasında da tahakkuk etmiştir.

IV — İdarî ve İlmî Sahadaki Çalışmalar :

1 — Şimdiye kadar birçokları vakfedenlerin evlâdından bulunmayan

mütevelliler elindeki vakıfların gelirleri şuna buna mekel olmaktan kurtarılarak Umum Müdürlük bütçesine katılmış ve yalnız evlâddan olan mütevelliler elinde bırakılan vakıflar dahi her yıl görülen muhasebelerle esaslı ve müessir bir mürakabeye tâbi tutulmuştur. Şimdiye kadar 1420 vakıf bu suretle Umum Müdürlük bütçesine alınmış ve ayrıca 135 vakıf ta, hizmetlerinin köye taallûku hasebiyle alâkalı köylerin ihtiyar heyetlerine devredilmiştir. Vakıfların idare uzvu ve mümessili olan mütevelliler, Vakıflar Kanununa nazaran hizmetlerinden dolayı memur gibi mülâhaza edilerek vazifelerinin ifasında da mesuliyetlerinin tayininde ona göre cezaî müeyyidelere tâbi tutulmuştur. Bunların ayniyle memurlar gibi şahsî sicilleri tesis olunarak yarısı ikmal edilmiştir. Evvelce iç muameleleri bakımından devlet kontrolünden hariç kalan ekalliyet vakıfları da diğer vakıflar gibi mürakabeye tâbi tutulmuş ve evveldenberi mevcut ikiliğe de bu suretle nihayet verilmiştir.

2 — Gayeleri cemiyet ihtiyacından uzaklaşan veya maddeten imkânsız bir hale gelen vakıflar Cümhuriyet devrinde yeni yeni içtimaî gayelere tevcih suretiyle bunların daima değişen yaşayış icaplariyle beraber yürümesi düşünülmüştür. Vakıflar kanununa tevfikan böyle birçok faydalı değişmeler yapılmış ve birçokları da etüd vaziyetinde bulunmuştur.

3 — Camilerin hakikî ihtiyaca göre esaslı bir tasnife tâbi tutularak fazlalarının kadro dışına çıkarılması ve bu suretle elde edilecek tasarruflarla bunların hademesinin terfihi de Cümhuriyet devrinde düşünülmüş olan işler meyanındadır. Hayrat hademesinin memurlar gibi muayyen bir (Barem) derece ve usulüne tâbi tutulması da tatbikat sahasındadır.

4 — İradları masrafını korumayan ve iktısadî vaziyet hasebiyle bulundukları yerlerde ipkasında fayda görülmeyen teşkilâtın peyderpey tasfiye edilerek hem tasarrufun, hem de topluluğun temini yolunda ehemmiyetli kararlar alınmış ve tatbikatına geçilmiştir. Yeni teşkilât kanununda kabul edilen (mıntaka) idareleri vasıtasiyle işlerin mahallerinde ve daha sür'atle takip ve intacı düşünülmüş, teftişe kuvvet verilmek suretile vakfa zarar verecek hallerin ve halkın şikâyetlerinin azamî mikdarda önüne geçilmiştir.

5 — Vakıf hizmetleri gibi biraz da meslekî ihtisasa lüzum gösteren bir mevzuda memurların ilmî meziyetlerini ve çalışma kabiliyetlerini arttırmak maksadiyle şimdilik yalnız merkez memurları için dört ay devam eden bir (kurs) açılmış ve burada haftada üç gün verilen derslerle dört aylık bir devre tamama erdirilmiştir.

6 — Mrkez ve İstanbul teşkilâtında çalışan vakıflar memurlarına ve daimî müstahdemlerine mahsus olmak üzere bir yardım ve biriktirme sandığı tesis olunmuştur. Bu sandığın ileride diğer vilâyetlerin memur ve müstahdemlerine de teşmili kararlaştırılmıştır.

7 — Maliye hazinesiyle Vakıflar idaresi arasında uzun yıllardan beri sürüp gelen davalar ve alacak verecek işleri mütekabil anlaşma zihniyeti dairesinde tanzim olunan bir ibra kanuniyle hal ve bertaraf edilmiş; İstanbul Belediyesiyle ihtilâflı ve pürüzlü işler de ayni zihniyet altında kat'î hal şekline

bağlanmak için hakemlere tevdi edilmiş ve iki taraf için mahkemelerde uğraşmaktan daha faydalı esaslar dairesinde hal ve faslolunmuştur. Vakıfların mahkemelerde ve icra dairelerinde mevcut işleri de eski devirlere nazaran çok sıkı bir surette takip olunarak pek mühim bir kısmı neticelendirilmiştir. On beş sene zarfında yalnız kıymeti malûm para davalarında vakıf lehine temin olunan menfaat 924.179 liradır. Kıymetleri tayin edilmiyen gayri menkullerden vakfa temin olunan menfaatler bu rakama nazaran daha fazladır.

8 — Vakıf Malların Sigortası :

Bütçeye gelir temin eden vakıf akarlar yangın yüzünden çok büyük zararlar görmüşlerdir. Bu âkıbetin önüne geçilmek üzere yedi senedenberi her yıl bütçesinden ayrılan paralarla vakıfların kendi kendisini sigorta etmeleri temin edilmiştir. Şimdiye kadar toplanan sigorta karşılığı 98.858 liradır. Yekûnu bir milyon liraya baliğ oluncaya kadar her yıl bütçesinden tahsisat ayrılmakta devam olunması Vakıflar Kanunu iktizasındandır. Mülhak vakıfların akarları da ileride bu paralarla sigorta edilmek üzere şimdilik Anadolu Sigorta Kumpanyasına sigorta ettirilmektedir.

9 — Galeri :

Muntazam bir programla mimarî eserlerin tamirine çalışılırken vakfın elinde bulunan kültür eserlerinin tetkiki ve bunların değerlerinin tesbiti ve tanıttırılması için de gayretler sarfedilmiştir. Kitabelerin istinsahı, hayrattaki kıymetli eşyanın tetkik ve tasnifi, relöveler yapılması ve bunlara ait fotoğrafların ve vesikaların toplanması mülhakatta ve merkezde üzerinde ehemmiyetle çalışan işlerden biridir. Merkezde gerek vekfiyeleri, gerek mimarî ve kültürel eserleri tetkik ve salâhiyetli ilim adamlariyle temas eyliyerek bunların kıymetlerini ilmî usullerle izah eylemek ve dedelerimizin ne büyük düşünce ve faziletlere mâlik olduklarını çocuklarımıza öğretecek mevzulara dair eserler neşretmek üzere bir heyet kurulmuştur.

Bu çalışma cümlesinden olarak Umum Müdürlük binasında mevzua ait kitapları, vesikaları, fişleri, albümleri ve tabloları ihtiva eden bir (galeri) de vücude getirilmiştir.

Memleketin muhtelif mıntakalarındaki âbidelere ve bunların gelir kaynaklarına ait fotoğraflar burada teşhir edilmekte olduğu gibi albümlerde de âbidelerin iç ve dışına ait bütün teferrüatı ihtiva eden resimler bulunmaktadır. Bu albümlerde vakfın elindeki âbidelerden harap ve tamire mühtaç olanlarının vaziyetleri ayrıca tesbit edilmiş olduğundan bunlardan tamirleri yapılanların tamirden evvelki ve sonraki vaziyetlerinin mukayesesi kabil olabilmektedir. Albümlerin başında her mimarî esere ait bir tarihî bilgi kısmı bulunmakta, onu eserin esaslı kısımlarını ve teferrüatını gösteren resimler takip etmektedir.

Yapılmış olan albümlerin çoğaltılması için bir taraftan yurdun her tarafındaki eserlerin fotoğraflarının aldırılmasına, diğer taraftan tarihî ve mima-

rî bilgilerin toplanmasına devam edilmektedir. (Galeri) de mevzula alâkalı eserleri ihtiva etmek ve burada çalışmak isteyenlerin tetkiklerini kolaylaştırmak üzere küçük bir kütüphane de kurulmuştur.

10 — Arşiv :

Vakıf Kayıtlar Arşivi en eskilerinden en yenilerine kadar binlerce vakfiyenin ve vakfa ait on binlerce vesikanın kaydını ve bunlardan bir kısmının asıllarını ihtiva eden zengin bir tarih kaynağıdır. Vakıf işlerinde idarî ve hukuki muamelelerde ehemmiyeti açık olan bu arşiv tarih bakımından da büyük bir değer taşımaktadır.

Arşivde bulunan vakfiyelerden arapça ve farsça yazılmış olanlar türkçeye tercüme ettirilmekte olduğu gibi siyakat ve kûfi yazılarla yazılmış olanlar da Türk harflerine çevrilmektedir.

Vakıflar arşivi, Umum Müdürlük binasının altında geniş bir yer işgal etmektedir. Defterlerin muhafazası ve çalışacaklar için burada esaslı tesisler yapılmıştır.

Vakıf Kayıdlar İdaresinin üç sene evvel İstanbul'dan Ankara'ya nakli sırasında sandıklar içerisinde getirilen perakende evraktan 45.000 tanesi elden geçirilmiş ve bunlardan 13.000 den fazla kâğıdın fihrist müsveddeleri hazırlanmıştır.

11 — Neşriyat :

Galeride ve arşivde devam etmekte olan ilmî tetkikler neticesi, neşri takarrür etmiş olan bir dergide yurttaşların ve ilim âleminin tetkikine arzolunacak, mühim vakfiyeler ve büyük mevzular için bu neşriyat serisinden olmak üzere ayrıca monoğrafiler neşredilecektir. Önümüzdeki aylarda bu vadideki bir iki eser neşredilmiş olacaktır.

Geçen sene İstanbul'da Dolmabahçe Sarayında ve Atatürk'ün huzurunda toplanmış olan Umumî Tarih Kongre ve Sergisi münasebetiyle (Cümhuriyetten önce ve sonra vakıflar) adında 3500 nüsha basılmış olan rapor kongreye ve âzasına takdim edilmiş olduğu gibi diğer münevver zevata ve resmî makamlara da tevzi edilmiştir. Yine geçen sene İzmir fuvarında tertip olunan Vakıflar Paviyonu münasebetiyle vakıflar hakkında umumî malûmat ve resimleri havi bir (broşür) bastırılarak ziyaretçilere dağıtılmıştır.

Bundan başka, damarlarında ecdadın asîl kanı dolaşan yurttaşlarımızı o ecdadın vaktiyle çok geniş bir feragat ve içtimaî yardım esasına dayanarak yurdun her tarafında kurdukları vakıflar hakkında tenvir etmek ve gelecek nesillerin refahını arttıracak yeni tesisler etrafında kendilerine bir fikir vermek maksadiyle geçen sene (Eski ve Yeni Hukukta Vakıf ve Tesis) mevzulu iki radyo konferansı verilmiştir. Vakıflar Kanuniyle kabul edilmiş olan iki icareli ve mukataalı gayrimenkullerin mutasarrıflarına taviz mukabilinde temliki hakkındaki üçüncü radyo konferansı da bu sene verilmiştir. Vakıfların bugünkü vaziyeti ve ilerideki senelere ait faaliyet programları hakkında halkımızın fikir edinmesi için Ulus gazetesiyle ayrı bir ilâve neşredilmiştir.

12 — İş Hacminin Artması :

Vakıflar hakkında tanzim ve kabul olunan yeni yeni kanun ve nizamların biribiri ardınca tatbik mevkiine konulması ve bunların icap ettirdiği tamir, tasfiye ve islâhat işlerinin çoğalması hasebiyle Vakıflar Umum Müdürlüğünün iş hacmi büyük mikyasta artmıştır. Cümhuriyetin birinci yılında gelen (12.704) işe mukabil o yıl (10.370) iş çıkmış iken 1937 yılında gelen işin adedi (32.750) yi ve çıkan işin mikdarı da (26.507) yi bulmuştur.

Liste : No. 6

Gelen	Senesi	Giden
12.704	1023	10.370
13.100	1924	8.397
14.310	1925	9.750
16.290	1926	11.397
17.110	1927	13.143
18.670	1928	15.412
19.580	1929	13.523
14.167	1930	14.026
17.521	1931	15.891
21.890	1932	16.777
20.680	1933	18.387
18.030	1934	18.214
18.404	1935	19.242
31.534	1936	24.854
32.750	1937	26.507

VAKFIN İDEOLOJİSİ ve EN BÜYÜK VÂKIF

Türk milletinin Cümhuriyet yıllarında eriştiği medeni ve hergün daha ileri gitmeye namzed hayatında ehemmiyetli vazifeler deruhte etmiş olan vakıflar, yurdu teşkil eden ünitelerden mühim bir kısmı üzrinde çalışır. Vazifesi yerine göre onların sayısını, yerine göre vasıflarını yükseltmek veya korumaktır. Bu vazife bazan cihanşümûl kıymetleri haiz âbideler üzerinde, bazan yurdun en aziz varlığı olan fertlerin hayat ve sıhhati üzerinde, bazan da iktısadi bir mevzuda veya herhangi bir imar ve kültür işinde kendini gösterir.

Cümhuriyet yıllarındaki feyizli çalışmalariyle Türk Vakıfları saltanat devirlerinde düştüğü (Statik) vaziyetten kurtarılmış ve (Dinamik) bir hale girmek yolu tutulmuştur.

Vakıflar tarihi bize binlerce vâkıf tanıtıyor. bunların hepsinin üstünde, dünya tarihinin kaydetmediği bir şekilde bütün ruhunu ve bütün varlığını memleket aşkına bağlayan ve feda eden tek bir sima var: Mallarını kayıdsız ve şartsız millete veren ve icap ettiği zaman canını da vereceğini söyleyen

ATATÜRK.

İstatistik işleri

Cümhuriyet idaresi İstatistik Umum Müdürlüğünü 1927 senesinde kurdu ve hemen ayni sene zarfında umumî nüfus tecrübe sayımı ve hazırlıkları ile uğraşılarak 1927 senesi İlkteşrininde ilk nüfus sayımı ile ziraat ve sanayi sayımları yapıldı. Bu sayım neticeleri 1929 senesinde üç fasikül halinde neşredildi. Bu sayımdan sonra 1935 senesinde de ikinci bir nüfus sayımı hazırlıklarile uğraşılarak ayni senenin İlkteşrininde birinci nüfus sayımına nazaran daha geniş bir mikyasta daha esaslı, daha mükemmel bir şekilde olmak üzere ikinci bir nüfus sayımı yapıldı. Bu sayımın neticeleri de 1937 senesinde 60 cilt halinde neşredildi. Nüfus sayımlarından maada evlenme, ölüm ve boşanma istatistikleri gibi nüfus hareketlerini alâkadar eden istatistiklerin de tanzimine 1930 senesinden beri devam edilmektedir. Bu meyanda 1933 te birçok dairelerin istatistik şubeleri Umum Müdürlüğe bağlanarak istatistik işleri merkezîleştirilmiştir. Bu suretle istatistik işlerinin ilmî ve teknik esaslar dairesinde tanzimi temin edilerek elde edilen neticeler fertlerle cemiyetlere ve devlet idaresine faideli olacak şekilde tam ve sıhhatli rakamlar halinde tesbit edilmeğe başlanmıştır. 1933 senesinden itibaren istatistik faaliyeti nüfus mesailinden maada sanayi, ziraat, adliye, dış ticaret, maarif ve maliye istatistikleri gibi idarî, iktısadi ve içtimaî varlığımızın seyir ve tekâmülünü gösteren ve bu hususta daha yüksek başarıların temini için alınacak tedbirlere miyar olabilecek olan istatistikleri de, tanzim etmektedir.Ayni zamanda istatistik idaresi tarafından istatistik mevzuatına ait olmak üzere neşrettiği tetkikler serisi halindeki eserler ve açtığı kurslar ile istatistik bilgisinin neşir ve tamimine çalışarak memleketi faidelendirmiştir. Umum Müdürlüğün şimdiye kadar neşrettiği eserler aşağıdaki cetvelde gösterilmiştir. Bu cetvele senelik neşriyatı on beş cilt teşkil eden Haricî Ticaret istatistikieri ile daire tarafından her ay neşredilen hülâsalar dahil değildir. Bunlara ilâveten istatistik Umum Müdürlüğünün kitap halinde neşretmiyerek her sene çıkardığı İstatistik Yıllığına dercedilen diğer mevzular da vardır ki onlar da şunlardır: Türkiye hava rasatları, kambiyo ve çek fiatları, millî bankalarla memleketimizdeki ecnebi bankalar faaliyeti, tasarruf harekâtı, Türkiyede tedavül eden kâğıt ve madenî paralar durumu, hayat pahalılığı, Devlet Demiryolları ile ecnebi şirketler demiryolları faaliyeti, muhtelif limanlar faaliyeti, hava nakliyatı, Türk ticaret gemilerile deniz nakliyatı faaliyeti, maden istihsalâtı ve ayrıca ecnebi memleketlere ait malûmat, her sene yıllıklara ilâve olunmak suretile neşredilmektedir. Bundan maada memleketimizde yüksek tahsilini ikmal etmiş gençlerden istatistiğin muhtelif şubelerinde tahsilde bulunarak ihtisas yapmak üzere Avrupa ve Amerikanın muhtelif memleketlerine şimdiye kadar İstatistik Umum Müdürlüğü namına 10 talebe gönderilmiştir. Bu hareket devletin halen ve ileride istatistik işine vermekte olduğu büyük ehemmiyeti tebarüz ettirmektedir.

İSTATİSTİK UMUM MÜDÜRLÜĞÜ NEŞRİYATI

1 — İstatistik Kanunu
2 — 1927 nüfus tahriri muvakkat rakamlar
3 — Türkiye nüfusu
4 — İstatistik yıllığı
5 — Sınaî tahrir
6 — Ziraî tahrir
7 — Genel nüfus sayımı sonuçları
8 — İstatistik yıllığı
9 — İstatistik yıllığı
10 — Vilâyet hususî idareleri istatistiği
11 — Nüfus, iktisadiyat ve istatistikler,
12 — Dünya nüfusunun son temayülleri
13 — Yeni istatistik kanunu
14 — İstatistik yıllığı
15 — Avrupa nüfusunun istikbali
16 — Kanunların nüfus inkişafına tesirleri
17 — Umumî harbin nüfus harekâtına tesirleri
18 — Hayvanlar istatistiği
19 — Nüfus ve kıtlıklar
20 — İnhisar idareleri ve inhisar maddeleri istatistiği
21 — İstatistik yıllığı
22 — Nüfusun kemiyet ve keyfiyetçe inkişafı
23 — Memurlar istatistiği
24 — Malî istatistikler
25 — Maddî ve içtimaî vaziyetin evlenme, doğum ve ölüm vakaları üzerindeki tesiri
26 — Maarif istatistikleri
27 — Sanayi istatistikleri
28 — Millet mektepleri faaliyeti istatistiği
29 — Nüfus işlerinde nereye gidiliyor
30 — Mısır nüfusu
31 — Maarif istatistikleri
32 — İktısadî barometreler ve istatistik
33 — Fransa istatistik teşkilâtı
34 — İstatistik yıllığı
35 — İtalya istatistik teşkilâtı
36 — Maliye istatistikleri
37 — Danimarka istatistik teşkilâtı
38 — Belediyeler istatistiği
39 — Nüfus nazariyeleri
40 — Nüfus artması ve ziraat, sanayi, ticaret
41 — İstatistik güçlükleri, yolları ve neticeleri
42 — İstatistik ilim midir, usul müdür?

43 — Hayat pahalılığı müş'irlerinin tertip usulleri
44 — Erkek doğumlara harbin tesiratı
45 — Bavyera istatistik teşkilâtı
46 — Avusturya istatistik teşkilâtı
47 — Lehistan istatistik teşkilâtı.
48 — Yunanistan istatistik teşkilâtı
49 — Rumanya istatistik teşkilâtı
50 — Harp ve nüfus artması
51 — Millet mektepleri faaliyeti istatistiği
52 — İktısadî buhranın istatistik noktasından ehemmiyeti
53 — Çekoslovakya istatistik teşkilâtı
54 — Finlandiya istatistik teşkilâtı
55 — Meksiko istatistik teşkilâtı
56 — Estonya istatistik teşkilâtı
57 — Sanayi istatistiği
58 — Muallimler istatistiği
59 — Malî istatistikler
60 — Halk okuma odaları ve umumî kütüphaneler istatistiği
61 — Bulgaristan nüfusu
62 — İş kazası istatistiklerinin tanzimi usulleri
63 — Belçika nüfusu
64 — Yunanistan nüfusu
65 — Toptan göçler
66 — Bugünkü harplerin başlıca demoğrafik etkileri
67 — Harbin demoğrafik kanunları
68 — Maarif istatistikleri
69 — İstatistik usullerine giriş
70 — Malî tekliflerin arsıulusal mukayesesi
71 — Nüfus kütükleri
72 — Millet mektepleri faaliyeti istatistiği
73 — Nüfus meselesi ve nüfus sayımı
74 — Türkiye nüfusu 1935 sayımı muvakkat rakamlar.
75 — 1935 genel nüfus sayımı (60 cilt)
76 — Hususî idareler
77 — İstatistik yıllığı
78 — Tarım istatistikleri
79 — Belediyeler istatistiği
80 — Sanayi istatistiği
81 — Maarif istatistiği
82 — İstatistik bakımından sosyal hadiselerin tetkikindeki güçlükler
83 — Cihanda nüfus
84 — İstatistik ve sosyal ilim
85 — Cihanda nüfus
86 — Konjonktür bilgisine giriş

87 — Cihanda nüfus
88 — İstatistik yıllığı
89 — Nüfus meselesi ve ırkın korunması
90 — Hayvanlar istatistiği
91 — Haricî Ticaret istatistiklerinin tanzimi usulleri
92 — Cihanda nüfus
93 — Tarım istatistikleri
94 — Cihanda nüfus
95 — Demoğrafi
96 — Maliye yıllığı
97 — Adliye yıllığı
98 — Fransada nüfus buhranı
99 — İkinci genel nüfus sayımı
100 — Uzak doğu memleketlerin nüfus sayımı usulleri
101 — Bulgaristan nüfus istatistikleri
102 — Maarif yıllığı
103 — Sanayi yıllığı
104 — Doğum: İktısadî ve ruhî kanunları
105 — Nüfus ve gıda maddeleri
106 — Cimnastik ve spor cemiyetleri istatistikleri
107 — Haricî Ticaret istatistikleri rehberi
108 — Harp ekonomisi
109 — Hususî idareler istatistiği
110 — Belediyeler istatistiği
111 — Nüfus inkılâbı
112 — İstatistik mebadisi
113 — İstatistik ve idare
114 — Maltüs'den evvelki nüfus nazariyeleri
115 — 9 uncu cilt istatistik yıllığı
116 — Trakya yıllığı
117 — Sanayi yıllığı
118 — Japonya nüfusu
119 — Haricî ticaret istatistikleri tanzim usulleri

Türkiye meteoroloji teşkilâtının tarihçesi

Cümhuriyetten önce

Türkler, bütün tarihlerinde, meteorolojinin esasını teşkil eden astronomi ile uğraşmışlar ve müteaddit rasathaneler tesis etmişlerdir. Fakat «Meteoroloji» terimine tam uygun olarak bir hava bilgisi teşkilini görmek ve bu teşkilâtın iş eserlerinden faydalanmak şerefini Türklere Cümhuriyet devri kazandırmıştır.

On beşinci asırda büyük Türk âlimi Uluğbey, Ali Kuşçu ve emsalini, Türk astronomi tarihinin en yüksek simaları arasında görüyoruz.

Modern meteorolojinin tesisi, yani asıl pratik hayatta işe yarayan hava bilgilerinin elde edilmesine hizmet eden teşkilâtın meydana getirilmesi fikri on dokuzuncu asır sonlarına doğru tebellür etmiş ve bu maksadla İstanbulda bir meteoroloji müessesesi olarak ilk defa 1870 te bir rasathane kurulmuştur.

İlme ve tatbikatına daima önder olan Türkler bu gibi ilmî hareket ve hamlelerinde birçok engellerle karşılaşmışlar ve padişahlar devrinde çetin çelmelemelerle mücadele etmişlerdir. Bu yolda atılan kıymetli ve büyük adımlardan birinde de hal yine böyle olmuştur: Hicrî 987 tarihinde İstanbulda, Taksimde râsıt Takiettin tarafından kurulmuş olan rasathanenin uğradığı âkıbet hakkında tarihin kaydettiği aşağıdaki birkaç satır yazı bunun en açık bir misalidir.

«Tophanenin üstüne tesadüf eden zirvei cebelde bir rasathane vücuda getirilmiş idi. Cihanı gaybın ahvaline buradan ittıla edilür itikadile bu eseri bedi' bir takım tarizata ve mümanaata uğradı. Böyle bir bediayı fen, bir iddiayı bâtıl karşusunda mahv olup gitti». Bu hâdisenin de sultanların eseri olduğuna şüphe edilmemek icap eder.

1870 senesinde İstanbulda kurulan bu rasathanenin kuruluşundan beş sene sonra Avrupalılar Viyanada bir Hava İşleri Kongresi topladılar. Bu toplantıya Türkiye namına da iştirak edilmiş ve İzmir, Berut, Sinop, Selânik, Avlonya, Bursa ve Trabzonda birer rasat merkezi kurulması kararlaştırılmıştı. Fakat işin tutumunda iman ve millî bir deha ruhu olmadığı cihetle iş yürüyemedi. İşte bugünkü Kandilli rasathanesi o şebekenin halen baki biricik eseridir.

Cümhuriyet devrinde

Türkiye meteoroloji tarihi, o zamandan 1925 senesine kadar bir tevakkuf devri geçirmiştir. Yani Türkiye Cümhuriyeti tarihte meteoroloji teşkilâtı namına, bir astronomi rasathanesi şekline irca edilmiş ve aynı zamanda bir kısım hava rasatlarını da yapan bir tek müesseseye, Kandilli rasathanesine tevarüs etmiştir.

Tabiat kuvvetlerile uğraşmak için onların şekillerini, sebeplerini ve memleketimiz insan, nebat ve hayvanlarının hayatı üzerine olan tesirlerinin bağlı olduğu şartları anlamak lâzımdı. Bu lüzumu takdir eden Cümhuriyet hükûmeti, giriştiği büyük kalkınma hareketleri arasında bu mevzuu ön plâna aldı. Memleket işlerinde, üzerinde havanın tesiri görülmiyen hiç bir iş bulunmadığını göz önüne alan hükûmet bir meteoroloji teşkilâtı vücuda getirmek yolundaki hareketleri, çalışmaları terviç etti. Ve netice olarak ta 1925 senesinde bir taraftan Ziraat Vekâleti, diğer taraftan da Millî Müdafaa Vekâleti meteoroloji istasyonları kurmak ve çalıştırmak işlerine el koydular.

Bundan sonra, Nafia Vekâleti de hava ve su rasatları teşkilâtı kurmak lüzumunu hissettiği gibi Sıhhat ve İçtimaî Muavenet Vekâleti de diğerlerile beraber umumî iklim ve rasat istasyonları kurmak teşebbüsünde bulundu.

Bu çeşitli ihtiyaçlar karşısında Devlet hemen her şubesi kendi bakımından memleketin havasını tanıyabilmek ve işleri üzerinde olan tesirlerini meydana çıkararak iyi tesirlerden istifade, kötü tesirlere karşı tedbir almak isteğile memlekette bir rasat istasyonları kurma hareketi kuvvetle belirmeğe başladı.

Fakat işin, muhtelif gayelere hizmet eden başlı başına bir tetkik ve ihtisas işi olduğu anlaşılınca rasat teşkilâtı kurma hareketleri daha kuvvetli merkezler halinde toplanmak lüzum ve zaruretini hissettirdi. Ve bu lüzum ve zaruret dolayısiledir ki muayyen ve merkezî teşkilât ve istasyon şebekelerine sahip olmak üzere iki teşekkül tebarüz etti: 1) Ziraat Vekâletinin meteoroloji enstitüsü, istasyonları ve teşkilâtı şebekesi, 2) Millî Müdafaa Vekâleti hava rasat teşkilâtı ve şebekesi.

Bunlar kendi istikametlerinde az çok inkişaf ederek çalıştılar. 1925 senesinden 1936 senesi şubatı nihayetine kadar geçen müddet zarfında meteoroloji enstitüsü ve teşkilâtı memleketin rasat, bayındırlık, iktısat, nafia, adliye, sıhhat ve şehircilik işleri bakımından lüzumlu hava ve iklim malûmatına karşı hasıl olan bilgi ihtiyaçlarını temin etmiş ve bu yolda meteorolojiye ait günlük, aylık ve senelik neşriyat yapmak suretile de vazifesini ifa eylemiştir. Millî Müdafaa Vekâleti rasat teşkilâtı da tayyare uçuşları bakımından olduğu kadar askerî diğer hususat hakkında da lâzım olan malûmatı vermek suretile uhdesine düşen hizmetleri temin etmiştir.

Nihayet 11 şubat 937 tarihinde kabul edilen 3127 No. lı kanun ile bütün meteoroloji teşekkülleri Başvekâlete bağlı olarak çalışmak üzere bir «Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü» teşekkülü altında toplandılar. İşte bugün Türkiye Cümhuriyeti dahilinde hava ve meteorolojiye ait bütün işler bu Umum Müdürlüğün idaresi ve mes'uliyeti altında bulunmaktadır.

Meteoroloji teşkilâtının memlekete yaptığı muhtelif hizmetlere misaller

Meteoroloji İşleri teşkilâtı memleketin zirai, bayındırlık, iktisat, sıhhat, adliye, askerlik, belediye ve dahiliye işlerile diğer çeşitli birçok ilmî ve teknik işlerin hava, su ve iklim hâdiselerile ilgili esaslarına yardımcı malûmat ve raporları da hazırlayıp vermek suretile hizmet etmektedir.

Bu hususta aşağıdaki birkaç misal, yapılan hizmetler hakkında bir fikir verebilir:

— Kayseri dokuma fabrikasının tesisine ait esas iklim rasatları,

— Türkiyede kuraklık, don, dolu, yağmur ve tuğyanlara karşı sigorta tetkiklerine esas teşkil eden raporlar,

— Sivasta şeker pancarı ziraatinin mümkün olup olmıyacağı hakkında rapor,

— Ereğli iplik fabrikasının kuruluşuna ait iklim malûmat ve rasatları,

— Türkiyede pamuk ziraat ve istihsalile ilgili mıntakaların iklim rasatları,

— Türkiyede ökaliptüs ağacı yetiştirilmesi hakkında en düşük suhunet dereceleri hakkında rapor,

— Askeri Coğrafya Encümeninin yaptığı tetkikat için verilen rasatlar ve iklim malûmatı,

— Memlekette mahsullere zarar veren haşereler ve hastalıkların husul şartlarını tesbit hakkında yapılan tetkiklere esas teşkil eden rasat ve iklim malûmatı,

— Memleket mahsullerinin ıslahı hususunda mütehassısların yaptıkları tetkiklere esas teşkil eden iklim malûmatı,

— Dahiliye Vekâletine Türkiye Coğrafyası için verilen iklim raporları,

— Sıtma mücadele teşkilâtına verilen raporlar,

— Cümhuriyet müddeiumumiliklerince muhtelif vekayiin tesbitine esas olacak malûmat,

— Bazı deniz kazalarında hava hâdiselerinin tesir derecesini tesbite tesir edecek malûmat,

— Karabükte kurulan demir sanayii fabrikalarının tesisinde tesirli hava hâdiselerine ait malûmat,

— İzmir kâğıt fabrikasının tesisinde tesiri olan hâdise rasatları,

— Büyük yapıların oluk ve mecralarına verilecek şekil ve genişliğe esas teşkil eden şiddetli yağış sağnaklarına ait yağış cedvelleri,

— Kütahyada kurulacak yüksek sanayi plânları için ilgili iklim malûmatı,

— Elektrik enerji etüdlerinde lâzım olan malûmatı havi rasat cedvelleri,

— İkinci beş senelik sanayi programına esas teşkil eden Türkiye iklim malûmatı,

— Ankarada yol ve kanalizasyon işlerine esas teşkil edecek yağış malûmatı,

— Gece vukubulan bazı cinai vak'alarda semanın bulutlu olup olmadığı hakkında adliyece istenilen malûmat,

— Donların ve dolu tahribatının derecesini tesbite yarayacak esas günlük hava vaziyeti raporları,

— Küsuf hâdisesinin hududu dahilinde semanın bulutluluğu ve açıklığı bakımından tetkike en müsait noktanın tayini hakkındaki malûmat,

— Barajların tesisinde yağmurlar ve liman inşaatında rüzgârların istikamet ve kuvvetleri hakında istenilen rasat malûmatı ve raporlar da meteoroloji işlerinin hizmetleri meyanında en mühimlerini teşkil etmektedir.

Bugünkü Meteoroloji istasyonları şebekesi

Cümhuriyetten önce Türkiye toprakları üzerinde yalnız bir adet rasathane, Kandilli rasathanesi mevcut iken bugün yalnız Devlet Meteoroloji İşleri teşkilâtına dahil ve onun bütçesi ile idare olunan muhtelif sınıf ve dereceli istasyonların sayısı 190 dır. Yani 15 senelik Cümhuriyet devrinde devlet 190 meteoroloji istasyonundan mürekkep bir Devlet Meteoroloji İstasyonları şebekesi vücuda getirmiş bulunuyor. Meteoroloji Teşkilâtının yaptığı hizmet ve memleketin bu teşkilâta olan ihtiyacı bu şebekenin pek kısa bir zamanda daha pek çok istasyonlarla zenginleşeceği tabiîdir.

Devlet Meteoroloji İşleri Teşkilât Kanununa göre bir de yardımcı meteoroloji istasyonları vardır. Yağış rasadı yapan bu istasyonların sayısı da 70 kadardır. Buna göre bugün heyeti umumiyesile Türkiye toprakları üzerinde muhtelif dereceli ve sınıflı 260 meteoroloji istasyonu çalışmakta olduğu anlaşılır.

Cümhuriyetten önce geçen senelerin bir rasathanesine mukabil 15 senelik Cümhuriyet devrinin 260 istasyonlu bir meteoroloji şebekesi vücuda getirmiş olmasının ifade ettiği mananın ehemmiyetini ve büyüklüğünü anlamakta güçlük çekilmez.

Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğünün Neşriyatı

1. — Radyo-meteoroloji servisi:

Türkiyenin günlük hava hâdiseleri ve vukuu muhtemel olan hava vaziyetleri her gece muntazaman bir radyo tebliği olarak neşredilmektedir. Burada bütün Türkiyeye ait hava hâdiseleri ile 24 saat zarfında havanın muhtemel vaziyeti bildirilmektedir.

2. — Günlük hava vaziyeti bülteni:

Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü her gün Türkiyenin 190 meteoroloji istasyonuna ait hava vaziyetlerini günlük bir bültende günü gününe neşretmektedir.

3. — Aylık meteoroloji bültenleri:

Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü her ayın sonunda biri yalnız Ankaranın hava vaziyetine ait olmak ve diğeri de bütün Türkiyenin hava vaziyetile mahsul durumuna dair malûmatı havi iki bülten neşretmektedir.

4. — Bunlardan başka senelik olarak ta ayrıca bültenler neşredilmektedir.

Netice:

Cümhuriyet devrinin 15 yıl gibi kısa bir müddet zarfında vücuda getirdiği birçok yüksek eserler arasında meteoroloji teşkilâtının da mühim bir yeri ve hizmeti olduğu kolayca anlaşılır.

Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü Devletin bu işe verdiği ehemmiyet ve ibzal eylediği yardım sayesinde pek yakın bir zamanda dünyanın bu cinsten olan en büyük teşekkülleri arasına gireceğine şüphe edilmemek icap eder.

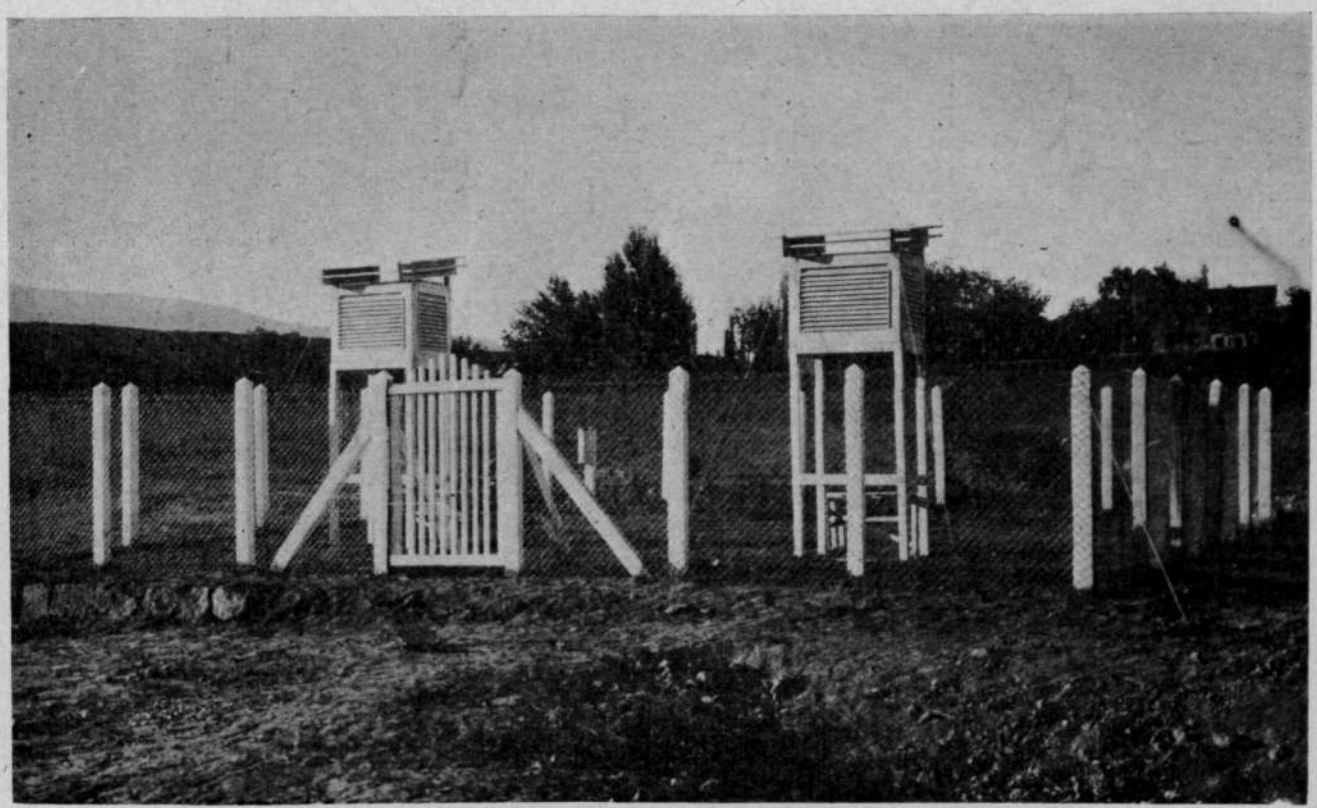

Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü Merkez Meteoroloji İstasyonlarından biri

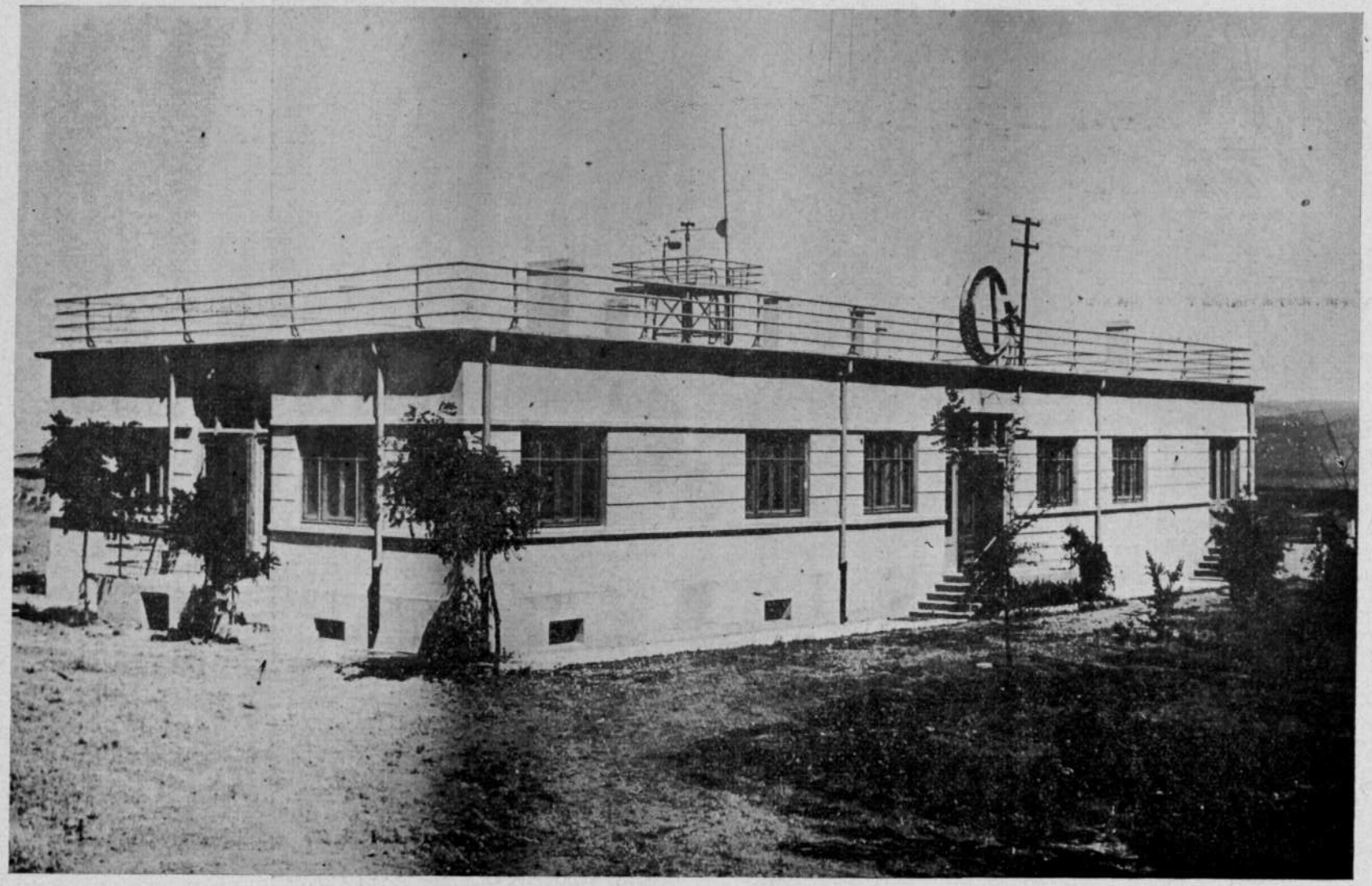

Devlet Meteoroloji İşleri Umum Müdürlüğü Meteoroloji İstasyonlarından biri

CUMHURİYET DEVRİNDE METEOROLOJİ TEŞKİLÂTI : METEOROLOJİ İSTASYONU 190 ADET

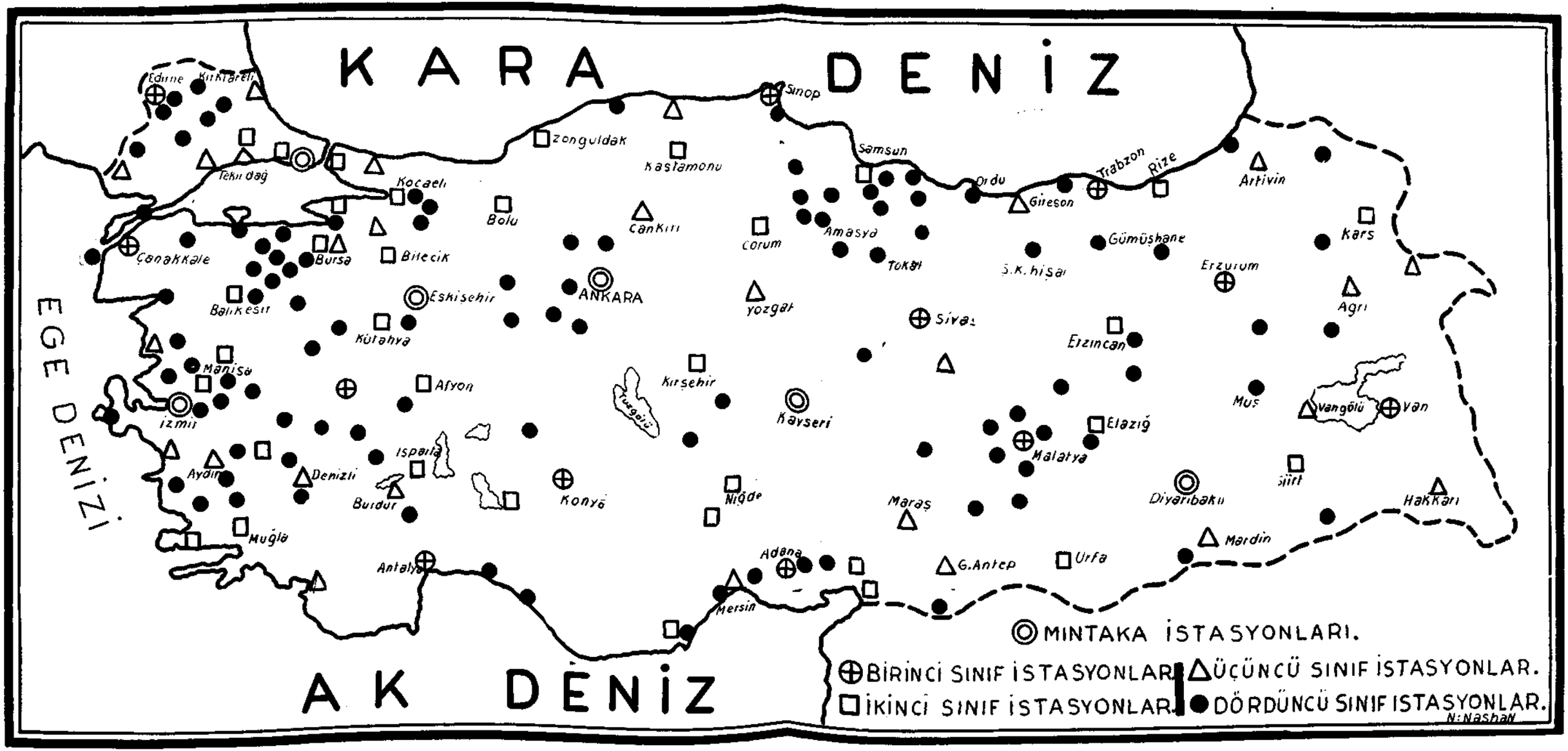

CUMHURİYETTEN EVVEL RASAT TEŞKİLÂTI: 1 ADET KANDİLLİ RASATHANESİ

N:Nashan

Millî Bankalar

Cümhuriyet İdaresi yurdun kalkınması için plânlı çalışmalara koyulduğu sırada Bankalara da lâyik olduğu ehemmiyeti vermekte gecikmedi.

Cümhuriyet devrine kadar alelâde bir sömürge vaziyetinde kalan ve servet membaları ile iktısadî teşebbüs mevzuları ecnebi ve gayri millî Banka ve müesseseler elinde istismar edilen memleketimiz tam ve kâmil mânasile millî bankacılığı da diğer birçok işler gibi Cümhuriyet devrinde idrâk etmiştir.

Kuruluşu tarihi oldukça eski olan Ziraat Bankasının maksada cevap verecek şekle konulması ve sermayesini kuvvetlendirip vasıta ve imkânlarının arttırılması Cümhuriyetten sonra tahakkuk ettirildiği gibi memleketin iktısat ve imar sahalarındaki kalkınma faaliyetlerini tanzim ve idare edici bankaların vücude getirilmesi işi de bu devre içinde başarılmıştır.

Bu sayededir ki başta Cümhuriyet Merkez Bankası olmak üzere Ziraat, İş, Emlâk, Belediye bankalarile Sümer, Eti, Denizbank müesseseleri meydana gelmiştir.

Artık yurdun muhtelif servet membaları ve iktisadî teşekkülleri üzerinde bu millî bankaların her biri iştigal mevzularına göre muvaffakıyetle nâzım rollerini yapmakta ve millî iktisadın her sahada teessüs etmesi ve tam randıman almağa matuf gayeye doğru sür'atle inkişaf bulması için çalışmağa koyulmuş bulunmaktadırlar.

Kuruluşlarındanberi geçen zamana ait faaliyetlerile elde ettikleri neticeler hakkında aşağıda ayrıca izahat verilecek olan bu müesseselerin rasyonel çalışmaları ve kendilerinden beklenen hizmetleri tam ve kâmil surette ifa etmeleri keyfiyetini bunları kurup vücude getirmek derecesinde ve o nisbette mühim telâkki eden Cümhuriyet Hükûmeti bu maksadı istihsal edici tedbirleri de almış bulunmaktadır.

Devlet sermayesile kurulan iktısadî müesseselerin idare, mürakabe usulleri hakkında 938 senesinde neşrolunan bir kanun; Devletçilik sahasında gün geçtikçe artan faaliyetlerin şu arzolunan maksada uygun şekilde sevk ve idaresini teyit etmiştir. Millî banka ve müesseselerimizin Cümhuriyetin kendilerine hazırladığı müsait şart ve imkânlar içinde ve az zamanda tam inkişaflarını bulacakları şüphesizdir.

Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası

Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası Cümhuriyetin 15 inci yıldönümünde, kuruluşunun yedinci yılını ikmal etmiş bulunmaktadır.

Merkez Bankasının bu yedi faaliyet yılı içinde başardığı işlerin kısa bir bilânçosunu yapmadan evvel, Merkez Bankasının ne maksadla kurulduğunu, hakikî rolünün neden ibaret olduğunu hatırlatmak lâzımdır.

Malûm olduğu üzere bir Merkez Bankası herşeyden evvel bir tedavül bankasıdır, bir ihraç müessesesidir. Merkez bankalarını bankalar ailesi içinde eşlerinden ayırd ettiren en esaslı farika bunların herşeyden evvel para sistemlerinin işlemesinde nâzım rolünü yapan müsseseler olmasıdır.

Büyük Harbin mirası olan kâğıt parayı düzen altına almak, bu parayı kâğıt para olmaktan çıkararak banknot olarak değerlendirecek ve ona sağlam para vasıflarını kazandırabilecek olan bir Merkez Bankasına mal etmek Cümhuriyet Hükûmetinin ekonomi politikasında - denilebilir ki bu politika vücut bulduğu gündenberi - yer tutmuş başlıca hedeflerden biri olmuştu.

Cümhuriyet Hükûmeti daha 1929 ilkteşrin ayında dünya ekonomi buhranının başladığı tarihten çok önce bu işi esaslı olarak ele almış bulunuyordu.

Bu maksatla tedkikat yaptırılmak üzere ecnebi mütehassıslara müracaat edildi. Henüz bir Merkez Bankasının kurulmasına vaziyeti müsait görmeyen mü tehassıs raporunu verdiği sıralarda, yani 1929 senesinin sonlarına doğru, İkinciteşrin ve Birincikânun aylarında, Türk parası İstanbul Borsasında sür'atle düşmeğe başladı.

Para sistemimizde mecburî tedavül usulünün tatbikine başlandığı sene olan 1915 senesindenberi her sene değerinden birazını kaybederek devamlı bir sukut temayülü göstermiş olan Türk lirası ilk defa olarak başdöndürücü bir sür'atle düşüyordu. 1929 Eylûl ve İlkteşrin aylarında vasatî olarak bir İngiliz lirasının fiatı 1008 ve 1025 kuruş iken 1929 İlkkânun ayı başında Borsa haricinde bu fiat 1140 kuruşa kadar yükselmişti.

Bu vaziyet karşısında Hükûmet tarafından zamanında alınan enerjik tedbirler sayesinde buhranın önüne geçilebilmiş ve bu tedbirler pek kısa bir zamanda Türk lirasının bir İngiliz lirasına mukabil 1030 kuruş yakınlarında filî istikrarına müncer olmuştur.

Cümhuriyet Hükûmeti buhranın önüne geçmek için yüksek mürakabesi altında İstanbul'un başlıca bankaları arasında bir Kambiyo Konsorsiyomu vücude getirdi. Konsorsiyoma, yarısı hükûmet tarafından ve diğer yarısı ban-

kalar tarafından temin edilmiş olan bir milyon sterling-liralık manövre fonu ile Kambiyo piyasasına müdahalelerde bulunmak ve bu suretle hakikî ihtiyaçlardan mütevellid döviz taleblerini karşılamak vazifesi tevdi edilmişti.

1929 Kambiyo buhranı Merkez Bankasının kuruluş hazırlıklarının hızlandırılmasında çok ehemmiyetli bir âmil olmuş ve bu baptaki kanun 1930 senesinin 11 Haziranında kabul ve tasdik edilmiştir. İlk tesis hazırlıkları en kısa zamanda tamamlanarak banka 1931 yılının İlkteşrin ayının üçüncü günü açılmıştır.

1931 yılının hususiyeti, Türk ekonomisi ve Türk maliyesi için en hayatî bir davayı hal yolunda atılmış adımların, sarfedilmiş gayretlerin bir inşaya, bir kuruluşa müncer olduğu yıl olmasındadır. Beynelmilel vaziyet ise bu neviden müsbet ve yapıcı çalışmalar için şevk ve gayreti arttıracak bir manzara arzetmiyordu. 1929 yılının İlkteşrin ayında Nevyork Borsasında büyük krakla başlayan buhranların en vahimi 1931 senesinde tahribkâr bir kasırga gibi Avrupa'nın asırdide bankalarını temellerinden sarsmağa başlamıştı. 1931 senesinin beynelmilel zaviyeden hususiyeti 1929 ekonomi buhranının malî buhrana inkılâb ettiği sene oluşundadır. İngiliz lirası bu senenin 21 Eylûlünde altın esasından ayrılmak zorunda kalmıştı.

İşte Cümhuriyetin Merkez Bankası bundan yedi sene evvel bu güç şartlar içinde doğmuştu.

Banka 15 milyon lira itibarî sermaye ile teşekkül etmiş, bugüne kadar hisse bedellerinin yalnız % 70 i talep edilmiş ve ödenmiş, âdi, fevkalâde ve hususî ihtiyat akçelerinin yekûnu 8.105.172,40 liraya ulaşmıştır.

Bankanın kurulduğu günden bugüne kadar tedavül hacminin geçirdiği istihaleleri tedkike girişmeden evvel Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankasına hâs olan bir vaziyeti izah etmek lâzımdır. Umumî bir kaide olarak bir merkez bankasının gişelerinde yapılan tediyelerle bankanın kasasından çıkan banknotlar tedavüle çıkarılmış, ayni suretle bir merkez bankasının gişelerinde tahsilât yolu ile bankanın kasasına giren banknotlar tedavülden çekilmiş sayılır. Bu itibarla bir merkez bankasının bilânçosunun aktif kısmında kasa mevcudu olarak banknot mevcudu görülmez, bu kısımda yalnız madenî meskûkât ve külçe kıymetleri, ufaklık madenî meskûkât mevcudu gösterilmekle iktifa olunur. Tedavüle çıkarılmış olan banknotlar ise bunların bedelini ödeyecek olan ihraç bankasının taahhütleri arasında bulunduğundan bunların miktarı yalnız pasif kısmında gösterilir.

Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası bu umumî kaidenin kısmen dışında kalmıştır. Filhakia teşekül ettiği tarihte tedavülde bulunan 158.748.563 liralık evrakı nakdiyeyi uhdesine almış olan Banka, Cümhuriyet Hazinesinin bu suretle borçlanmış olduğu 158.748.563 liraya mukabil Maliye Vekâletinden ayni kıymette % 1 faizli Hazine bonoları almıştır. 1931 Malî senesinden itibaren her sene Devlet büdçesine, mülhak ve hususî büdçelere ve büdçeleri 50 bin liradan fazla olan Belediye büdçelerine bu büdçelerin % 1 i nisbetinde vazedilmiş tahsisatlardan alınan paralarla itfa edilen Hazine bonolarının yekûnu 1937 hesab senesinin sonunda 14.072.062 liraya yükselmiş olduğu için

bu mikdar banknot ayni tarihte otomatik bir surette tedavülden çekilmiş bulunmakta idi. Bu suretle bankamız bilânçosunun pasif kısmında deruhte edilen banknot yekûnu bankanın teşekülü ânında uhdesine almış olduğu mikdardan 14.072.062 lira noksan olarak 144.676.501 liraya inmiş bulunmaktadır.

İşte bankanın hususiyeti gözönünde bulundurularak bilfiil tedavülde bulunan banknot mikdarını elde etmek için yukarıda deruhte edilen banknot bakiyesi olan mikdara ayni tarihte karşılığı altın olarak Banka tarafından tedavüle çıkarılmış olan 19.000.000 liralık banknot ile reeskont edilen senetler karşılık tutularak ihraç edilmiş olan 13.000.000 liralık banknot yekûnunu ilâve etmek ve bu yekûndan ayni bilânçoda kasa mevcudu olarak görülen 8.046.054 lirayı tenzil etmek lâzımgelir. Bu suretle elde edilen bakiye bize 1937 sonunda filen tedavülde bulunan banknot yekûnunun 168.630.447 liradan ibaret olduğunu gösterir.

Bu tarzda yapılan hesablarla son altı hesap senesine ait en az ve en çok tedavül miktarları şunlardır :

(Milyon Türk lirası olarak)

En az			En çok		
1932	149	(İlkkânunda)	1932	165	(İkincikânunda)
1933	138	(Ağustosda)	1933	147	(İkincikânunda)
1934	138	(Ağustosda)	1934	158	(İkincikânunda)
1935	138	(Ağustosda)	1935	164	(İlkkânunda)
1936	147	(Nisanda)	1936	174	(İlkkânunda)
1937	156	(Ağustosda)	1937	177	(Martta)

Bu cetvelde dikkate lâyik olan nokta tedavül hacminin, ihracat mevsiminin temevvüçlerile âhenkdar olarak, az çok elâstik oluşudur. Filhakika en geniş tedavül hacmi umumiyetle ihracat işlerinin en faal bulunduğu aylara tesadüf etmekte, en küçük hacim de ihracat mevsiminin açılmasından evvel en durgun ay sayılan Ağustos ayına rastlamaktadır.

Bankanın deruhte etmiş olduğu evrakı nakdiyeye ilâveten tedavüle çıkarmış olduğu banknotların sene sonlarındaki mikdarları şu rakamlarla ifade edilmekte idi :

(1000 Türk lirası olarak)

	Altın karşılıklı	Ticaret senetleri karşılıklı	Yekûn
1932	8.688	—	8.688
1933	8.688	—	8.688
1934	15.688	—	15.688
1935	18.000	6.000	24.000
1936	19.000	22.000	41.000
1937	19.000	13.000	32.000

İlk günden beri teşkiline ve çoğaltılmasına hususî bir dikkat ve ehemmiyet atfedilen altın stoku devamlı bir artış kaydetmiştir:

	Sâfi altın olarak sıkleti	Türk lirası olarak kıymeti (*)
	kilo	(1000 Türk Lirası)
1932	13.141	18.483
1933	13.948	19.620
1934	15.715	22.105
1935	20.969	29.494
1936	24.103	33.903
1937	26.108	36.722

Yeni sene sonlarında Bankanın iskonto cüzdanında bulunan tek imzalı Hazine bonolarile ticaret senetleri bakiyesi memleketin ekonomik durumundaki inkişaf merhalelerine uygun olarak aşağıdaki seyri takib etmiştir:

(1000 Türk lirası hesabile)

	Hazine bonoları	Ticari senetler	Yekûn
1932	388	2.253	2.641
1933	4.168	3.725	7.893
1934	3.728	9.318	13.046
1935	—	26.427	26.427
1936	2.348	31.805	34.153
1937	—	51.541	51.541

Bankanın kendi malı olarak cüzdanında bulundurduğu Devlet tahvillerinin sene sonlarındaki bakiyeleri şu miktarlardan ibaret bulunmakta idi :

(1.000 Türk lirası hesabile)

1932	1.028
1933	1.226
1934	4.836
1935	4.345
1936	3.955
1937	5.291

Bankanın altın, tahvilât ve ticari senetler üzerine açtığı avansların sene sonlarındaki yeûnları şu mikdarlara yükselmiştir:

(1.000 Türk lirası hesabile)

1932	16
1933	1.777
1934	2.466
1935	5.261
1936	8.317
1937	8.928

Bu rakam serilerini bankanın her sene elde etmiş olduğu sâfi kazanç yekûnlarını, ve nisbetlerini göstermekle ikmal etmek muvafık olur.

(*) 1 gram safi altının 1,398,297 lira hesabiyle bankaca tayin edilmiş olan alış fiyatı üzerinden

	Bankanın sâfi temettüü (1000 Türk lirası hesabile)	Vergiler indirildikten sonra hissedarlara dağıtılan sâfi temettü (Türk lirası)	Temettüün ödenmiş hisse bedeline nisbeti %
1932	1.472	5,14	8,26
1933	1.349	4,83	7,81
1934	1.521	4,95	8,37
1935	2.098	6,25	10,30
1936	2.204	6,45	10,64
1937	2.152	6,32	10,42

Merkez Bankasının en esaslı vazifelerinden biri olmak üzere tayin ve ilân ettiği resmî iskonto fiatı haftalık vaziyet neşredilmeğe başlandığı tarihte, yani 1932 senesinin ilk haftası sonunda % 7 olarak tesbit edilmişti. 2 Mart 1933 tarihinde bu fiat % 5 1/2 a ve 1 Temmuz 1938 tarihinden itibaren de % 4 e indirilmiştir. 1 Temmuz 1938 tarihinden beri altın üzerine avans haddi % 3 tür.

Banka Maliye Vekâletile akdetmiş olduğu mukaveleler mücibince ikramiyeli % 5 faizli 1933 istikraz tahvillerile yüzde 7 faizli Sivas - Erzurum tahvillerinin suskripsiyon muamelelerini ve malî servislerini üzerine almıştır.

Ergani tahvillerinin ceman 8.000.000 liralık birinci ve ikinci tertipleri 1933 senesinde, 4.000.000 liralık üçüncü tertibi 1934 senesinde, % 7 faizli Sivas - Erzurum tahvillerinin 2 milyon liralık ilk tertibile 4,5 milyon liralık ikinci tertibi 1935 senesinde, 4,5 milyon liralık, üçüncü tertibi, 1936 senesinde ve 4,5 milyon liralık dördüncü tertibi de 1937 senesinde satışa çıkarılmış ve tamamen satılmıştır.

Cümhuriyetin on beşinci yıldönümüne Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası da Atatürk Türkiye'sinin bütün kurumları gibi dolgun ve zengin bir varlık halinde giriyor. Bu varlık, hüviyeti, karakteri teşekkül etmiş, kat'î çizgilerini almış olarak Türkiye'nin nakdî politikasını temsil ediyor; ve Devletin yüksek kredisini tamamlıyor.

On beşinci yıldönümünün neş'eli bayramı içinde yer yüzünün irişilmez saadetlerini idrâk edecek olan her Türk vatandaş, Büyük Şefi taziz ve tebcil ederken onun bu mes'ud eseri karşısında da sevinç ve iftihar duyacaktır.

Ziraat Bankası

İmperatorluk İdaresinde :

İmperatorluk idaresinde, ziraî kredi, «gayri menkul rehni mukabilinde ikraz» mefhumundan ibaret kalmış, Ziraat Bankasının bu sahada güttüğü maksatlar da, arazi sahiplerine, bu arazi mukabilinde para vermeğe ve ziraate müteallik sarraflık muamelelerine hizmet ve vesatete inhisar etmişti.

Arazisi olmıyan veya arazisi az olan çiftçiler Banka kredisinden istifade edemiyorlardı. Bu çiftçilere mutlakiyet devrinin son senelerinde ancak bir âfete uğrama halinde zincirleme kefillikle para verilmesi tecviz edildi. Fakat bu muameleler, vilâyetlerin müracaatı, alâkalı nezaretin teşebbüsiyle Babıâliden müsaade istihsaline bağlı, yardım kabilinden bir muamele hududu içinde kaldı.

İkinci meşrutiyet devrinde, 1916 tarihli Banka Kanunu ve 1917 tarihli Banka Nizamnamesiyle ziraî kredinin şümulünü ve müessesenin faaliyet sahasını genişletecek bazı tedbirler düşünüldü. Fakat çok geç kalınan bu teşebbüsten bir semere alınamadı; ve böylece banka, teessüsünden itibaren çeyrek asırdan fazla bir müddet, faaliyetini memleket ziraatine ve ihtiyaçına kâfi derecede faydalı olmıyacak tarzda harcadı.

Millî İdare :

Millî idare, umumî harbin çöküntüleri arasında malî ve idarî bünyesi yıpranmış, verimsiz ve enerjisiz bir banka kırıntısı bulabilmiştir.

Müessesenin 1919 bilânçosuna nazaran, aktifi:

7.222.061,60 Lirası kasalarında ve bankalarda mevcudu,
776.753,32 » Elinde bulunan alât, zirâî malzeme,
3.826.118,17 » Hazineden alacağı,
4.359.136,04 » İpotekli ve diğer ikrazatı,
211.210,03 » Diğer kıymet ve alacaklar olmak üzere cem'an,

16.395.279,16 Liradır.

Pasifinin de:

13.400.950,93 Lirasını Öz kaynakları,
1.067.720,01 » Resmî Daireler ve eşhasa ait mevduat,
1.916.608,22 » Diğer hesaplar, teşkil eylemektedir.

Bu rakamlardan görülüyor ki:

a) Sermayesi 13.4 milyon liradır. Fakat bunun 3.8 milyon lirası menafi hissesi bakayası ve Saltanat İdaresince bankadan cebren alınan paralar ve yapılan ikrazlar olarak devlet zimmetindedir.

b) Ziraî krediler, 3,5 milyon lirası ipotekli olmak üzere 4.3 milyon liradan ibarettir.

c) Aktif ve pasifin gerek heyeti umumiyesi ve gerekse muhtelif unsurlarının karşılıklı münasebetleri, çok perişan bir malî durumu ifade etmektedir.

Fakat yeni bir Devlet yaratmasını bilen Atatürk İdaresi, İstiklâl Savaşında rolünü kavrayacak millî banka kurmakta güçlük çekmiştir.

Ankarada bir Umum Müdürlük etrafında tensik ve millî enerjile teçhiz edilen Ziraat Bankası, benliğini derhal iktisap ederek kurtuluş hareketinde uhdesine düşen vazifeleri, bir taraftan Hazine ihtiyaçlarının karşılanmasında ehemmiyeti küçük görülmiyecek derecede malî yardımlarda bulunmak suretiyle başarmış, müntesiplerinin gayret ve fedakârlığile İstanbuldan ve işgal altındaki yerlerden mevcudunu ve vesikalarını getirebilmiş, ve diğer taraftan da ziraî istihsal ihtiyaçlarını mümkün mertebe tatmine çalışmıştır.

Cümhuriyet Devrinde :

Bankanın asıl inkişafı ve hakikî mânasiyle - Ziraî Kredi Müessesesi - vasıfları Cümhuriyet devrinde başlar ve Cümhuriyet rejiminin koruyucu, kurucu ve kalkındırıcı tedbirlerile hızla ve fasılasız olarak gerçekleşir.

On beş Cümhuriyet yılında elde edilen başarıların, varılan neticelerin kıymet ve ehemmiyeti, uzun izahlara ihtiyaç bırakmıyacak kadar barizdir.

Ziraî Kredinin organizasyonu, Ziraat Bankasının malî kudreti ve faaliyeti, ekonomik hayatımızın inkişafile mütevazin ve her safhasında bu hayatın icap ve şartlarını karşılayabilecek bir seyir takip eylemiş ve son üç sene zarfında tam, muvaffak bir sistem halinde ileri ve mütekâmil şeklini bulmuştur.

Bu gelişmenin başlıca safhalarına kısaca temas edelim :

1923 - 1936 zarfında :

Cümhuriyet Hükûmeti, Bankanın malî bünyesini takviye ile Bankayı himayeye başlamış; daha 1923 - 1936 yıllarında Bankanın birikmiş menafi hissesi matlûbatına, Hazineden alacaklarına, hattâ Saltanat İdaresinin borçlarına mahsuben 7 milyon lira tediye ettiği gibi sermayesinin 30 milyon liraya iblağına, menafii hissesini idameye karar vermiştir. Âşar vergisi ilga edilince bu hisse yerine arazi vergisi tahsisatından Bankaya hisse tefrik olunmasını da bilhassa nazarı dikkate almıştır.

1340 senesinde müessese geniş salâhiyetler ve büyük imkânlarla teçhiz edildi ve faaliyet mevzuu genişletildi. Banka, bütün bu imkânlardan ve millî ekonominin inkişafından lâyikile istifade etmiştir. Muamelelerine sıhhat ve intizam vererek halkın itimat ve emniyetini kazanarak mevduatını fazlalaştırmış, bunun bir kısmını iç ticaretin ve yeni belirmeğe başlıyan millî sanayiin çevirme kredileri ihtiyaçlarında kullanmak, muhtelif banka hizmet muamele-

leri yapmak, Hazinenin ve resmî dairelerin veznedarlığını görmek suretile umumî bankacılık faaliyetini hızla, ve büyük mikyasta geliştirmiş, mevduatının bir kısmını da zirai sahaya tahsise fırsat bulmuştur.

Ziraî Kredi faaliyeti :

Bankanın zirai kredi sahasındaki faaliyeti, gerek muamelelerin hacmi, gerek mâna ve mahiyeti itibarile çok daha kuvvetli ve verimli bir seyir takip eylemiştir.

İkrazlar: Cümhuriyetin ilk yıllarında, umumî harpten ve İstiklâl Savaşından çıkan çiftçinin bütün eksiğini tamamlamak, istihsali birden ikiye çıkarmak, ziraat siyasetimizin ilk hedeflerini teşkil eylemiştir.

Banka, bu icaplardan uhdesine düşen hizmetleri tehalükle yerine getirmeğe çalıştığı ve ziraî ikrazlarını seneden seneye arttırdı. 1922 yılı sonunda 4 390.812 liradan ibaret olan bu muamelelerini 1923 senesinde sekiz milyon liradan başlıyarak son senelerde 34 - 35 milyon liraya kadar çıkardı.

Ziraî Kredinin hudut ve şümulü de tevsi edildi. Bu maksatlarla ziraî mahsullerin sürüm ve satışını kolaylaştırma, ziraî sanayi teşebbüslerini yardımlama, istihsalin maliyetini kollama işleri birer ziraî kredi mevzuu olarak ele alındı.

Sürüm ve satış kredilerine, Silo ve Anbarlar inşası finansmanına, üzüm ve buğday fiatlarını koruma teşebbüslerine, müstahsile istihsal ve gıda maddelerini ucuzca temin ve tevzie, muhtelif ziraî sanayi teşebbüslerine ait iştiraklere mühim tahsisler yapıldı.

Küçük Çiftçinin himayesi :

Memleketin ziraî istihsalinde, siyasal ve sosyal varlığında ana unsuru teşkil eden küçük çiftçinin ziraî krediden kolay ve elverişli bir tarzda istifadsi, Cümhuriyetin ilk yıllarından beri üzerinde hassasyetle durulmuş bir davadır. Bu mevzuda Banka, küçük çiftçinin kolaylıkla kredi bulabilmesi için zincirleme kefilli krediyi normal ve umumî bir prensip olarak vazeylemiştir. Verilen kredinin ziraat ve istihsal şartlarına faydalı olabilmesi için her ziraat ve işletme sisteminin icaplarına uygun hususi muamele şekilleri kurmuştur.

Kooperatif hareketi :

1929 senesinde 1470 numaralı kanunla çiftçinin Ziraî Kredi Kooperatifleri halinde teşkilâtlanması ve ziraî kredinin bu teşekküller kanalile tevzii kararı alındı; ve bu hareketin taazzuv ve inkişafına fasılasız çalışıldı.

Kredide ucuzluk :

Ziraî Kredinin ucuzlatılması da ilk sıralarda ele alınmış mevzulardandır. Bu maksatla faiz nisbetlerinin finansal şartların müsaadesi nisbetinde devamlı surette indirilmesine çalışıldığı gibi; Ziraî Kredi muamelelerine ait her türlü

vesika ve muameleler, Devletçe her nevi resim, harç ve puldan istisna edilmiştir.

Tahsil işleri :

Banka, alacaklarını tahsilde çiftçiye en uygun zamanı intihap eylemek, borcunu veremiyecek vaziyete düşmüş olanlara kabil olan kolaylığı göstermektedir. Bu mevzuda zaman zaman geniş tedbirler almış, ezcümle, kuraklığa maruz kalan yerlerde borçları tecil ettikten başka yeni krediler de vermiştir. 1929 da başlıyan fiat sukutile çiftçinin ödeme takatı zayıflayınca da alacaklarını beş senelik taksitlere bağlamaktan çekinmemiştir.

Taksitlendirme muamelesi :

Fakat fiat sukutunun devamı müvacehesinde bu tedbir kifayetsiz kalmış ve Cümhuriyet Hükûmeti 2814 numaralı kanunla Bankaya 1932 yılına kadar yapılan çiftçi borçlarını % 3 faizle onbeş yıllık taksitlere bağlamak ve bu yüzden doğabilecek zararları karşılamak üzere senede bir milyon lira tahsisat vermek kararını almıştır.

Yüksek konjoktür devrinde yapılmış yirmi milyon liralık bir borcun çok cüz'î faizle ve uzun bir vadeye bağlanması tedbiri, ziraî borçluluk vaziyetini derhal iyileştirmiş ve çiftçinin normal fiatlara uymasına ve kolaylıkla kalkınmasına kuvvetle müessir olmuştur.

1936 - 1938 yılları :

Ziraat Bankasının başlıca hususiyetlerine işaretle iktifa ettiğimiz 1923 - 1936 yılları zarfındaki faaliyeti, memleketin ziraî ve ekonomik hayatına yalnız faideli bir hareket olmakla kalmamış, ziraî kredinin ileri ve rasyonel bir tarzda tanzimine lüzumlu ve faideli bir tetkik ve tecrübe mevzuu da teşkil ederek son mevzuatın tedvinine yaramıştır.

Ziraî Kredi sisteminin esasları :

Bu gün Ziraî Kredi T. C. Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifleri, Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri kanunlariyle tam bir sistem halinde ve bir âmme hizmeti vasıflarında nizamlanmış bulunuyor.

Bugünkü mevzuat ve tatbikata göre ziraî kredi :

a) Çiftçinin işletme sermayesi unsurlarını tamamlamak,

b) Ziraî işletmesini verimlendirmek - iyileştirmek,

c) Arazi edinmek ve bir ziraî işletmenin arazisini genişletmek,

ç) Ziraî mahsullerin sürüm ve satışını kollamak ve kolaylaştırmak, **maksatlarını istihdaf etmektedir ve sırasile :**

1) İşletme kredileri,

2) Verimlendirme - iyileştirme,

3) Arazi edindirme kredileri,

4) Sürüm ve satış kredileri.

adlarını taşımaktadır.

İşletme Kredileri: Tâli derecede iki kısma ayrılır: 1 — İşletmenin yıllık ve devamlı masraflarını temine taallûk eden çevirme kredileri. 2 — İşletmeyi canlı, cansız demirbaşla donatmağa matuf donatma kredileri.

Verimlendirme, iyileştirme ve arazi edindirme kredileri, çiftçilere ziraatlerini ve işletmelerini genişletmek, toprak ıslahatı yapmak yeni tesisler vücude getirmek ve yeni ziraatler kurmak gibi teşebbüsleri tağdiye etmektir.

Sürüm ve satış kredileri de zirai mahsullerin hem sürüm ve satışına müteallik normal maksatlara hem de işlenmesi, hazırlanması için lüzumlu tesisleri kurmak teşebbüslerine şamil bulunmaktadır.

Zirai kredi yalnız çiftçinin zirai faaliyetile alâkalı ihtiyaçlarına da münhasır değildir; sulama, kurutma, ziraate yeni arazi açıp işletme ve topraksız çiftçiye dağıtma teşebbüslerile istihsalin maliyetini ucuzlatacak, zirai istihsalin riskini azaltacak işler ve alelûmum zirai sanayi teşebbüsleri de zirai kredi ile ilgili mevzulardır.

Vadeler: Bu kredilerin vadeleri, teminine tahsis edilecekleri kıymetlerin hizmetine ve verimine göre ayrılmakta ve 20 seneye kadar uzamaktadır.

Teminat:

Zirai Kredilerde alınabilecek karşılıklar geniş tutulmuştur. Fakat kanunun ruhuna göre, asıl teminat, kredinin zirai bir maksada tahsisinde, verimliliğindedir. Zirai bir maksada matuf olmıyan herhangi bir kredi talebi, verilecek karşılık ne olursa olsun is'af edilemez. Fazla olarak zirai bir maksat için verilecek kredinin zirai işletmeğe bir faide katması, çiftçinin ihtiyacı ile mütenasip olduktan başka ödeme takatını aşmaması meşruttur. Bütün bu şartlar şüphe yok ki ölçülü, ayni zamanda sağlam bir zirai kredinin ifadesidir.

Sistemin bariz bir hususiyeti de küçük çiftçiye verdiği ehemmiyettedir. Zirai kredinin tevziinde ilk sırada küçük çiftçi ihtiyaçlarının tervici kanunun âmir hükümlerindendir.

Zirai Kredi Organları :

Zirai Kredi sistemi, kredinin yalnız tevziini değil, fakat tanzimini de şamil bulunmakta ve bu bakımdan, Ziraat Bankası, Tarım Kredi Kooperatifleri ve Tarım Satış Kooperatifleri ve Birlikleri teşkilâtına dayanmaktadır.

Filhakika, müstahsilin, hassaten küçük çiftçinin kredi mevzuunda 2836 numaralı kanun hükümleri dairesinde Tarım Kredi Kooperatifleri halinde; sürüm ve satış işlerinde de 2834 numaralı kanun teşkilâtlanmaları esastır. Zirai Kredilerin Kredi Kooperatifleri ve bunların vücude getirecekleri mıntaka birlikleri tarafından tevzii, satış işlerinin de müstahsillerin satış teşekkülleri tarafından temini ve Ziraat Bankasının da ana müessese sıfatile bütün bu teşekkülleri kurması, koruması, beslemesi ve kalkındırması ve nihayet bunların faaliyet mevzuları haricinde kalacak bütün diğer maksatları karşılaması istihdaf edilmektedir.

Bankanın bugünkü bünyesi :

Cümhuriyetin on beşinci yılında yarım asırlık varlığını idrâk eden Ziraat Bankası, 3202 numaralı kanunla, **TÜRKİYE CÜMHURİYETİ ZİRAAT BANKASI** adını ve hükmî şahsiyeti haiz, her türlü taahhüt ve tasarrufa ehil, kanunî uzuvlarının idare ve mürakabesine tâbi muhtar bir devlet müessesesi vasıflarını almış, ve ziraî kredinin tevzii, tedviri ve tanzimi vazifesile mükellef tutulmuş bulunuyor.

Malî bünyesinin de, deruhte ettiği vazifeleri salâhiyetle başarmağa yetecek surette takviyesi esbabı temin edilmiştir. Filhakika yüz milyon lira olarak tesbit edilen sermayesi, yıllık kârdan tefrik olunacak paylardan başka:

a) Devlet bütçesinden her sene bütçe varidatının % 1 2 nisbetinde verilecek tahsisatla,

b) Arazi vergisinin % 6 kesri ile,

c) İcabında yine Devlet bütçesinden fevkalâde olarak verilecek tahsisatla beslenecektir.

Bankanın biri âdî, diğeri fevkalâde olmak üzere iki ihtiyatı olacak ve fevkalâde ihtiyatına, ziraî borçların taksitlendirilmesine mütedair 2814 numaralı kanun mucibince her sene bir milyon lira ilâve edilecektir.

Banka, ödenmiş sermayesinin % 25 ine kadar İktısat Vekâletinin, daha fazlası için, İcra Vekilleri Heyeti kararile tahvil çıkarmak, ziraî ve ticarî portföyünü Cümhuriyet Merkez Bankasına reeskont ettirmek suretile, mevduatile takviye edilmiş bulunan malî kaynaklarını daha da ve daima tezyid etmek imkânlarını haizdir.

Bu suretle memleketin ekonomik ve sosyal şartlarına uygunlaşan, ziraatin yürüme ve kalkınması emrinde tebarüz edebilecek bütü ihtiyaçları ve icapları karşılamağa yetkinleşen ziraî kredi sistemimiz, bütün muvaffakıyet sebeplerini toplamış olarak taazzuv etmekte ve verimlenmektedir.

Ziraî Kredi hareketinin 1937 yılı neticeleri sevindirici ve ilerisi için ümit vericidir.

Tarım Kredi Kooperatifleri 1935 yılı sonunda 2309 köyde 67.333 ortağı ihtiva ettiği halde, 1937 sonunda teşekkül adedi 591 i bulmuş, ortak sayısı 3638 köyde 101.535 kişiye çıkmıştır.

Ödenmiş sermayeleri 2.515.444,87 liraya ulaşmıştır.

Satış işlerinde şimdiye kadar biri **İzmir'de** üzüm ve incir işlerile uğraşmak, diğeri de **Iğdır'da** pamuk işlerinde çalışmak üzere iki Birlik kurulmuş ve faaliyete geçmiştir. Şimdi de Karadeniz sahillerinde fındık satışı ile uğraşmak için diğer bir Birlik kurulmasına başlanmıştır.

Bankanın 1937 bilânçosu :

Bankanın 1937 yılı bilânçosu rakamları, Ziraat Bankası faaliyetinin ve alelûmum ziraî kredi hareketinin işaret eylediğimiz inkişafını kabartacak kuvvet ve belâgattedir.

Filhakika:

Bankanın aktifi; nâzım hesaplarla kabuller gibi mukabilleri aynen pasifte mevcut olanlar çıkarıldıktan sonra:

131.896.873,93 liradır; ve 1923 yılı durumuna nazaran altı misli artmıştır.

Bu aktifin :

75.158.878,85 lirasını yâni % 56.99 unu zirai alacaklar,
13.477.293,13 » » % 10.22 sini ticarî alacaklar,
27.600.932,63 » » % 20.94 ünü mevcudu ve malî plâsmanlar,
4.527.871,32 » » % 13.39 unu menkul ve gayri menkulleri,
11.132.198,00 « » % 08.46 mı sair muhtelif hesaplar,

1.00,00

teşkil eylemektedir.

75.168.578,85 lira olan **zirâî alacaklar:** 15 yılda 9.5 misli artmıştır. Bu yekûnun zirâî maksatlar itibariyle dağılışı şöyledir :

34.714.410,29 lira Ziraat ve istihsal kredileri,
19.173.482,33 » Sürüm ve satış kredileri,
21.270.686,23 » Ziraatle ilgili diğer plâsmanlar,

Diğer taraftan **ziraat ve istihsâl kredilerinden:**

7.190.935,65 lirasını Zincirleme kefilli ikrazlar,
9.251.998,02 » T. K. Kooperatifleri kredileri,
3.795.900,26 » İpotekli ikrazlar,
14.475.576,36 » da % 3 faizli taksitlendirilmiş alacaklar, teşkil eylemektedir.

Görülüyor ki, ipotekli ikrazların mevkii zayıflamış, müstahsilin şahsî kefaletle aldıkları krediler artmıştır. Taksitlendirilmiş alacaklar haricinde kalan ve işletme kredilerine taallûk eden 20.2 milyon liralık bir alacak kitlesinde, ipotekli ikrazların mevkii ancak % 18, şahsî kefaletli kredilerinki ise % 82 nisbetindedir.

19.173.482,33 Liralık **Sürüm ve Satış Kredilerinin:**

12.597.998,21 Lirası Buğday finansmanına,
3.632.742,54 » İhracat müesseselerinin finansmanına,
1.730.973,82 » mahsul mukabili avanslara
1.211.767,76 » da mahsul ihracına ait senetlerin iştirasına, taallûk etmektedir.

Diğer Zirai Plâsmanlar : Zirai mahsullerin hazırlanmasına, işlenmesine ve âhar şekle ifrağına yarayan, ana maddelerini ziraatımızdan alan sanayiin ve ziraatle ilgili teşebbüslerin kurulması, kredilenmesi mevzularını ifade etmektedir.

Banka yalnız başına birkaç tesis yarattığı gibi diğer bankalarla beraber Üzüm Kurumunu, İsparta Gülyağı Fabrikasını, Malatya Bez Fabrikasını kurmuş, şeker sanayiine, canlı hayvanlar, umumî mağazalar, Aksaray Azmi Millî Kurumlarına iştirâk etmiştir.

21.270.686,23 lirayı bulan bu nevi plânsmanların:
4.800.000,00 lirası ziraî sanayi müesseselerine yapılan iskontolara,
8.020.101,90 » » » açılan borçlu hesaplara,
8.420.584,33 » » » » » iştirâklere
taallûk etmektedir.

Ziraî alacakların aktife olan nisbetinden anlaşılacağı üzere Banka, faaliyetini ziraî sahada teksif etmiş ve ticarî muamelelerini azaltmıştır. 13.4 milyon liradan ibaret bulunan bu plâsmanların 3.5 milyonuna yakın bir kısmı, diğer millî bankaların sermayelerine iştirak gibi finansal bir mahiyet arzettiği gibi bir kısmı da ziraî mahsullerin istihsal mıntakalarından istihlâk ve ihraç merkezlerine sevkine ait muamelelere ait bulunmaktadır.

Sırf finansal plâsmanlar ise, tamamen Devlet tahvillerine ve Hazine bonolarına yapılan tahsislerdir; 1923 bilânçosunun 229.354,25 lirasına mukabil 6.593.122,98 liraya yükselmiştir.

Bankanın faaliyetinde mühim bir mevki işgal eden bir saha da **Banka hizmet muameleleridir.** Havale, çek satışı, vesikalı, vesikasız senet tahsili, teminat mektupları, Hazine ve resmî dairelerin veznedarlığı işleri fevkalâde bir inkişaf kaydetmiştir. Hususî kanunlar ve kararnamelerle Banka, Hazinece ihdas olunan bonoların akseptasiyonu ve bunların tediyesi servisi ile vazifelenmiştir. Kredi mektupları, akreditif ve kambiyo işleri ziraî mahsullerin ihracına ait muameleler ve Devlet namına yaptığı tediyelerle mütevazin bir seyirde olduğu gibi kükürt, göztaşı, üzüm ve incir satışlarına ve afyonun müstahsilden alımına tavassut gibi işler de büyük bir hacimdedir.

1937 yılında Banka kasalarına giren para 1.042 milyon lirayı, çıkan paralar da 1.052 milyon lirayı bulmuştur. Kasa hareketlerinin bu ifadesi Bankanın gerek kredi ve plâsman mevzularında, gerekse Banka hizmet muamelelerindeki inkişafına kuvvetli bir delildir.

Banka bilânçosunun pasifine gelince;
Bankanın özkaynakları :
32.071.800 Lirası Sermaye
1.019.045,26 » âdî ihtiyat,
2.000.000,00 » fevkalâde ihtiyat,
3.098.974,63 » karşılıklar olmak üzere cem'an

39.090.019,89 Liraya **ulaşmış ve 1923 yılına nazaran 2.6 misli artmıştır.**

Mevduatı :
18.4 milyon lirası vadeli,
11.6 » » tasarruf olmak üzere 76.637.554,26 dır. **Ve 15 yılda 40 misli artışı ifade eylemektedir.**

Ziraat Bankası, onbeş Cümhuriyet yılında vaktinde alınan karar ve direktiflerle, kendisine temin edilen kuvvetli malî imkânlarla, rasyonel ve olgun bir ziraî kredi sistemile memleket ziraatına ve ekonomisine yararlı ve verimli bir ziraî kredi müessesesi, ayni zamanda yüksek teknikte ileri bir Banka vasıflariyle ilerilemektedir.

Emlâk ve Eytam Bankası

Merkezi	Ankara	Açılış Tarihi	2.5.1927
Şubeleri :	İzmir	» »	16.7.1927
	İzmir Şubesine merbut Bürolar		
	Aydın		
	Manisa		
	Kasaba		
	İstanbul	Açılış Tarihi	1.1.1928
Ajanları :			
	Bursa	Açılış tarihi	1934
	İzmit	» »	1938
	Eskişehir	» »	1938
	Adana	» »	1938

EMLÂK ve EYTAM BANKASI

Nasıl ve ne için kuruldu?

Büyük Şefimiz Atatürk Eşsiz Kudret ve Dehasiyle Cihan Harbinden ve düşman istilâsından yer yer harab olan Yurdumuzu kurtararak istiklâlimize kavuşturduktan sonra ilk iş güzel yurdun imarına çalışmak idi. Cümhuriyet Hükûmeti bu işi derhal ve ehemmiyetle ele aldı ve ve yabancı sermayelerden memlektin iktisadî icablarına ve menfaatlarına uygun şartlarla vaki olabilecek istifadeyi de aramaksızın ve beklemeksizin zatî azmi ile kalkınma teşebbüsünü temine koyularak lüzumlu ve çok kıymetli tedbirler aldı.

Emlâk ve Eytam Bankasının teşkili bu tedbirlerin başında gelir.

Memleketimizde ötedenberi gayrimenkul servetten ilmî bir usul dairesinde istifade olunamamakta idi. Bazı müessesatı maliye ile eşhas tarafından yapılan (bey'ibilvefa) muamelâtı memleketin imarına yardım bakımından bir işe yaramadığı gibi - Gayrimenkul servete umumun menfaatine hadim şekilde seyyaliyet - vermek maksadını teminden de uzak idi.

Memleketin İktisadî bünyesinde görülen bu mühim noksanı ikmâl için bir (kredi fonsiye) müessesesi vücuda getirmek emeliyle Cümhuriyet hükûmtimiz 844 numaralı ve 22.5.926 tarihli kanunu tedvin etti ve bu kanuna tevfikan Emlâk ve Eytam Bankasını kurdu. Bankanın kuruluşunda her şeyden evvel temini elzem bulunan şey sermaye bulmak ve işlemesine imkân vermekti. Bunun nakten temini çok mühim ihtiyaçlar içinde bulunulduğu o

sıralarda pek müşkül olacağından Cümhuriyet Hükûmetimiz (Orijinal) bir tedbirle bunu temine muvaffak oldu.

Devletin elinde çok kıymetli bina ve arazi vardı ki Osmanlı İmparatorluğu zamanında mütedavil bir kıymet teşkil etmesi - şöyle dursun - tamamiyle mühmel ve adeta kıymetten ari bir halde idi. Cümhuriyet Hükûmeti Bankanın sermayesini teşkil edecek olan yirmi milyon Türk lirasından on milyon lirasının elinde bulunan Emlâk ve Araziyi peşin para ile veya icabında sekiz senelik müsavi taksitlerle satarak sermayeye mahsub etmek üzere devreylemek suretiyle teminini kararlaştırdı.

Tabiîdir ki devredilen bu gayrimenkullerin derhal satılması ve esrmayenin likid bir halde bankanın kasalarına girmesi imkânsızdı. Halbuki bir müessese işleyebilmek için her şeyden evvel likid paraya muhtaç olduğundan buna da bir çare bulundu.

Eski İmparatorluk zamanında yetimlerin paralarını muhafaza etmek için yeryer sandıklar teşkil edilmişdi. Yetimin parasını tenmiyeye çalışan bu sandıkların herbiri tamamile mahallî idi. Bu şekli idare büyük masrafları icab ve hatta zararları istilzam ettiğinden Cümhuriyet Hükûmeti bu vatandaşların hayatî işlerini sıkı bir murakabeye ve kendilerine faydalı bir idareye tabi kılmak için bu sandıklardaki yetim paralarını hem emniyet altına almağı ve hem de faydalanacak ve faydalandıracak bir servet haline getirmeği düşündü ve Emlâk Bankasını kurarken bu sandık mevcutlarının mevduat olarak Bankaya devrini kararlaştırdı. Bu suretle yetimlerin hakları çok sağlam kayıtlarla bağlandıktan başka yüksek menfaata mazhar olmaları temin edildi. Diğer taraftan memleket ümranına yardım için kurulan Bankanın eline uzun müddetli ve hak sahipleri tarafından çekilecek miktarı hemen hemen malûm denecek derecede emin ve mühim miktarda bir para geçti. Bu suretle yeni doğan müessesenin de memleketin imarına bir an evvel başlaması temin edilmiş oldu. (Mayıs 1927).

Bankanın kuruluşuna dair olan kanun ile yetimlerin istikbali emniyet altına alındıktan sonra asıl hedef olan imar gayesine varmak için bankaca bilhassa inşa edilecek binalar üzerine ikrazat yapılacağı kaydedilmekle beraber bunun memlekette mevcut ve mecmuu büyük bir değer tutan hazır binalara da teşmil edileceği tasrih edildi. Bu suretle tedavül haricinde kalan immobil kıymetleri faydalandıracak ve memleketin harp sonrası kredi sıkıntısını izale edecek kuvvetli bir müessir vücuda getirilmiş oldu.

BANKA NASIL İŞLEYOR :

1928 den 1937 senesine kadar yalnız Ankarada doğrudan doğruya inşa etmekte oldukları gayrimenkulleri karşılık göstermek suretiyle halka yapılan yardım 4.980.000.- liradır. Bu miktardan halkın kendi parası ile veya hususî yardımlarla inşa ederek sonradan bankaya karşılık gösterdikleri kısım hariç olup bu kısım ikrazların miktarı da 4.820.000 liraya baliğ bulunduğuna göre Emlâk ve Eytam Bankasının Ankarada on milyon liralık bir yardımı tahakkuk etmiş olur.

Banka inşaat için yaptığı avanslarda daha ziyade mesken ihtiyacını tatmin etmeği gaye edinmiştir. 1926 senesindenberi Ankarada inşa edilen 2920 binadan bin iki yüz otuz ikisi bankanın doğrudan doğruya yardımı ile inşa edilmiş ve 1248 adedi de inşadan sonra bankadan istifade etmiştir. Bu suretle Cümhuriyet Hükûmeti merkezinin inşasına banka ehemmiyetli bir yardımda bulunmuştur.

Muhtelif sebeblerle haylı harabiye uğramış olan İzmir ve Hinterlandının imarında da bankanın büyük bir hizmeti olmuştur.

İstanbulun sayfiye yerlerindeki binaların büyük bir kısımı da Bankanın yardımı ile vücud bulmuştur.

Banka, tarihî ve güzel bir şehrimiz olmakla beraber imara çok muhtaç bulunan Bursa'da dört sene evvel faaliyete geçmiş ve yaptığı yardımlarla şehrin bugün göze çarpan ümran eserlerinin vücud bulmasına büyük yardımı olmuştur.

Bu sene İzmit, Eskişehir ve Adana'da da birer ajan edinerek yurdumuzun bu şehirlerinin imarında da üzerine düşen vazifeyi ifaya başlamıştır.

Banka memleket imarında belediyelerin gösterdiği faaliyete de lâkayt kalmamıştır. Belediyelerin kredi ihtiyaçlarını ehemimyetle nazarı itibare alan Cümhuriyet Hükûmetinin bu ihtiyacı karşılamak üzere müstakil bir Banka - Belediyeler Bankası - tesis ettiği malûmdur. Henüz iki senelik bir maziye mâlik olan bu müesseseden evvel belediyelerin ihtiyaçlarına Emlâk Bankası mümkün mertebe cevap vermeğe çalışmış ve yaptığı ikrazlar bir milyon lirayı tecavüz etmiştir. Belediyeler Bankasının vazifeleri haricinde kalıp Emlâk Bankasını alâkadar edebilen hususlar için Emlâk Bankası yine hizmet arzına amadedir.

Aynı zamanda Hükûmet merkezindeki yeni yapılan Vekâlet binalarının ilk kredi ihtiyaçlarını kısmen karşılayan da Emlâk Bankası olmuştur.

Memleketin adeta yeni bir iman halinde yerleşmeğe başlayan yurdu imar ve her vatandaşın medenî ve konforlu bir meskene sahip olmak arzusunu yerine getirmeğe vasıta olmak için yer yer Kooperatifler teşekkül etmeğe başlamıştır. Başlıca gayesi vatandaşı mesken sahibi yapmak olan banka bu maksatla müracaat edenlere elinden gelen her türlü yardım ve kolaylığı göstermektedir. Bunun için ortaklarına mesken temin etmek üzere son zamanlarda Ankara'da kurulan iki Yapı Kooperatifine banka büyük alâka göstermiş ve mümkün olan yardımı üzerine almıştır.

Bunlardan 50 evlik Güven Kooperatifinin inşaatı ikmâl edilmiş ve diğer 150 Evlik Ankara Bahçeli evler Yapı Kooperatifinin inşaatı da bitmek üzere bulunmuştur.

Bu iki kooperatiften başka Yüksek Ziraat Enstitüsü ilim ve idare uzuvlarının enstitü civarında yaptırdıkları 23 evin inşası için de banka mümkün olan yardımı esirgememiştir.

Bu yep yeni kurulan Hükûmet merkezinde toplanan mühim mkitardaki memurların mesken ihtiyacını karşılamak en lüzumlu işlerden biridir. Devamlı

surette vaki inşaat yavaş yavaş bu ihtiyacı ehvenleştirmekte ise bile çok zamana mütevakkıf ve uzun müddet memurları ağır kiralar vermeğe ve kötü şartlar altında yaşatmağa mecbur kılacak olan bu gidişe işi bırakmak caiz olamıyacağını göz önüne alan Cümhuriyet Hükûmeti için biran evvel medeni icablara ve ihtiyaçlarımıza uygun bir şekilde hallini temin için tetkikler yapılmasını emir ve tensib buyurmuştur. Hemen işe girişen banka mütehassıslar vasıtasiyle yaptırdığı tetkikleri pek yakında alâkadar makamlara arzedecektir. Yüksek Şeflerimizin direktifleri ile bu işin de mümkün sür'atle tatbik sahasına çıkacağına kanaatimiz kesindir. Banka faaliyetinin umumileştirilerek memleketin muhtaç yerlerine faydalı kılınmasını temin için bir Türk kredi fonsiyesi şekline kalbini arzu eden Hükûmetimizce evvelce getirilmiş olan bir ecnebi mütehassısın yaptığı tetkikler neticesinde tesbit edilen mütalealar göz önüne alınarak memleket ihtiyacına uygun görülecek olan tdbirlerin alınmasına teşebbüs edilmiştir.

Gittikçe inkişaf eden bankanın muhtaç olduğu paranın kaynağını Cümhuriyet Hükûmetinin kıymetli himayesi ve halkın itimad ve teveccühü teşkil etmektedir.

Yukarıda bankanın nasıl kurulduğunu anlatırken İmparatorluk devrinde yetim haklarının sahipleri için pek faydasız bir şekilde idare edildiğini ve Cümhuriyet Hükûmetinin bu paraları hem emniyet altına almağı ve hem de faydalanacak ve faydalandıracak bir kıymet haline getirmeği düşünerek Emlâk ve Eytam Bankasına devrettiğini ve bu suretle yetimlerin haklarının çok sağlam kayıtlarla bağlandıktan başka yüksek menfaata da mazhar olduklarını bildirmiştik. Bu hususta bir fikir verebilmek için bankaya ilk mevduat tarihi olan 16.4.1927 tarihinden 31.12.1937 tarihine kadar eytam hesaplarına tehakkuk ettirilen faizlerin 2.133.000.- lira ve bankanın kârından tevzi edilen temettülerin de 323.000.- liraya baliğ olduğunu zikretmek kâfidir.

Bu müddet zarfında eytam hesaplarına yapılan umum tevdiat T. L: 17.283.000.- Rüşt yaşına erme, nafaka ve sair suretle tediyat yekûnu T. L: 16.402.000.- ve 1937 senesi sonundaki bakiyesi de T. L: 3.337.000- dir.

Bankaya devredilen yetim paralarından başka 928 senesinde iki buçuk milyon lira olan mevduat 1937 senesinde **beşbuçuk milyon**'a baliğ olmuştur.

Bu rakkamlara kısa bir bakış tasarruf sahiplerinin bankaya olan mütezayid itimadını göstermeğe kâfidir.

Emlâk Bankasının Türk mali âleminde gösterdiği varlıklar hakkında bir fikir verebilmek için Türkiyenin Devlet ve tedavül Bankası olan Cümhuriyet Merkez Bankasına bir milyon üçyüz küsur bin lira sermaye ile iştirâk ettiğini, son senelerde aldığı şekil ile mühim bir kredi müessesesi haline gelen Adapazarı Türk Ticaret Bankası sermayesinde iştirâk etmiş olduğunu zikredebiliriz.

Bununla beraber memleketin sanayi hayatında yeni ufuklar açılmasına hizmet eden Sümer Bank ile müştereken tesis ettiği Güven Sigorta Şirketi de parlak bir istikbale namzed bir teşekküldür.

Banka bu sene içinde memleketin büyük bir ihtiyacını karşılamak üzere teşekkül etmiş olan umumî mağazalar Türk Anonim Şirketine de yüzbin liralık hisse kaydedilmek suretiyle iştirâk etmiştir.

Banka idaresi günün en mühim mevzularından olan imar ve inşa işlerine daha kolaylıkla ve yakından alâkadar olabilmek gayesiyle 100.000. Yüzbin lira sermaye ile (Emlâk Bank Yapı Limited Şirketi) namile bir yapı şirketi teşkil etmiş ve bu şirketin teşekkülünü müteakip ehemmiyetli bazı inşaatı üzerine almıştır.

Banka idare masraflarını azaltmağa yarayacak ve vatandaşların ihtiyaçlarını karşılayacak bazı muamelelerde dahi bulunmaktadır. Bunların başında tekaüde sevkedilmiş veya herhangi bir sebeble devletten maaş almakta bulunan yetim ve dulların maaşları mukabilinde pek cüz'î bir faizle avans vermek suretiyle vatandaşlara müfid muameleler yapmaktadır. Bu hususta bir fikir verebilmek için 1937 senesi içinde yapılan emekli dul ve yetim aylıkları iskontosunun 41969 adette 3.109.900 liraya vardığı zikredilebilir.

Bankayı kuran Cümhuriyet Hükûmeti yukarıda da arzedildiği üzere faaliyetini yurdun ihtiyacına göre tevsi edebilmek için bankanın mevcut vasıtalarının kifayetsizliğini gözden ayırmayarak icabeden himaye tedbirlerini ibzal buyurmaktadır.

BANKAYA AİT RAKKAMLARA VE İSTATİSTİKLERE MÜSTENİT MALUMAT

Sermaye vaziyeti :

Bankanın yirmi milyon lira itibarî sermayesinin tahlili :

A. — A Tertibi Hisse Senetleri

	TL.
1 — Bu tertip hisse senetleri için hazinenin henüz devretmediği hisse senetleri	2.978.870.27
2 — A hissesine mahsuben devredilip henüz satılmayan emlâk	1.129.861.57
3 — Satılan emlâkın tahsil edilecek taksitleri	1.163.285.74
4 — A. sermayesinin 1937 sonuna kadar tahsil edilmiş kısmı	4.727.982.42
	10.000.000.—

B. — B. Tertibi Hisse Senetleri

A) Bu tertip hisse senetlerinden henüz talep ve ihraç edilmeyen kısım	8.000.000.—
Talep ve ihraç edilen kısım	2.000.000.—
	10.000.000.—
B) Talep ve ihraç edilen kısmın tahlili :	
Satılan hisse	1.097.550.—
Satılmayan kısım	902.450.—
	2.000.000.—

C) Satılan kısmın tahlili :

Tahsil edilen kısım	1.097.550.—
Tahsil edilmeyen kısım	1.500.—
	1.097.550.—

D) B. hisselerinin müşterilere göre tahlili :

Maliye Vekâletinin elinde bulunan kısım	978.850.—
Sair eşhasın elinde bulunan kısım	118.700.—
	1.097.550.—

C. — A sermayesi tahsilâtı bakımından mukayese :

1928	Senesi	sonuna	kadar	tahsil	edilmiş	olan	TL:	1.329.778.35
1929	»	»	»	»	»	»	»	1.854.693.20
1930	»	»	»	»	»	»	»	2.320.893.70
1931	»	»	»	»	»	»	»	2.762.867.63
1932	»	»	»	»	»	»	»	3.200.340.96
1933	»	»	»	»	»	»	»	3.448.350.30
1934	»	»	»	»	»	»	»	3.849.984.09
1935	»	»	»	»	»	»	»	4.196.039.87
1936	»	»	»	»	»	»	»	4.385.572.64
1937	»	»	»	»	»	»	»	4.727.982.42

1937 sonunda tahsil olunmuş sermaye :

A	Hisselerinden	tahsil	olunan	kısım	TL:	4.727.982.42
B	»	»	»	»	»	1.097.550.—
						5.825.532.42

Müessis Maliye Vekâletidir. Elyevm 261 hissedarı vardır.

Bankanın bidayeti teşekkülünden itibaren yaptığı kârlar :

1928	Senesinde	T.L:	551.937.26
1929	»	»	791.257.—
1930	»	»	669.906.48
1931	»	»	435.138.72
1932	»	»	336.124.74
1933	»	»	386.199.04
1934	»	»	68.576.21
1935	»	»	197.866.94
1936	»	»	568.677.72
1937	»	»	327.025.53

Nizamî ihtiyat akçesinden başka her senenin kazancından muhtemel zararları karşılamak ve fevkalâde ihtiyat akçesi mahiyetinde olmak üzere ayrılan ihtiyatlar :

1928	Senesinde	T.L.:	314.306.22
1929	»	»	440.329.25
1930	»	»	245.364.53
1931	»	»	100.000.—

1932	Senesinde	T.L:	16.806.24
1933	»	»	19.309.95
1934	»	»	68.162.69
1935	»	»	144.156.97
1936	»	»	568.677.72
1937	»	»	327.025.53

Şimdiye kadar dağıttığı temettüler :

1928 ve 1929 senelerinde % 10, 1930 senesinde % 9, 1931 senesinde % 6, 1932 senesinde % 9, 1933 senesinde % 7 dir.

Son bilânço senesi zarfında umumi ciro miktarı 594.350.900.— liradır.

Tasarruf hesapları yekûnu 31. 12. 1937 de 2.463.013.26 liradır. Bilânçolarına nazaran on senelik tasarruf hareketini şu rakkamlar gösterir.

1928	Senesi	Sonunda	T.L:	352.190.43
1929	»	»	»	504.210.57
1930	»	»	»	717.501.74
1931	»	»	»	957.115.40
1932	»	»	»	992.277.70
1933	»	»	»	996.162.81
1934	»	»	»	2.153.198.35
1935	»	»	»	2.365.429.47
1936	»	»	»	2.540.135.60
1937	»	»	»	2.463.013.26

31. 12. 1937 de mevduatın yekûnu 2.962.696.- liradır.

Seneden seneye olan vaziyet ise :

1928	Senesi	Sonunda	T.L:	2.213.208.90
1929	»	»	»	1.679.865.72
1930	»	»	»	4.946.862.04
1931	»	»	»	3.126.476.03
1932	»	»	»	4.046.651.50
1933	»	»	»	4.474.493.02
1934	»	»	»	3.493.936.14
1935	»	»	»	5.544.950.72
1936	»	»	»	2.824.007.37
1937	»	»	»	2.962.696.75

Gayrimenkuller :

Bankanın üç nevi gayrimenkulleri vardır:

	T.L:
Birinci kısım hissei iştirâk mukabili devredilip henüz satılamayan gayrimenkuller	1.129.861.57
İkinci kısım banka hizmetine tahsis edilen gayrimenkuller nizamî amortismanlar çıktıktan sonra	380.297.32
Üçüncü kısım muhtelif sebeblerle bankaca iktisap olunan gayrimenkuller	524.532.51
Yekûn	**2.034.691.40**

Bankanın sermayesine iştirâk ettiği müesseseler :

Banka 2.020.936.- lira ile aşağıdaki müesseseler sermayesine iştirâk etmiştir.

Türkiye Cümhuriyet Merkez Bankası
Millî Reassürans Türk Anonim Şirketi
Güven Türk Anonim Sigorta Şirketi
Türk Ticaret Bankası
Umumi Mağazalar

Tesis ettiği müesseseler :

Emlâkbank Yapı Limited Şirketi

Bankanın Devlete temin ettiği vergiler senevî 130.000.— ile 120.000.— lira arasında tahavvül etmektedir.

Bankanın Teessüsünden beri yeni inşaat üzerine yapdığı avanslar

1927 - 1928	Seneleri zarfında		T.L:	2.445.335.—
1929	Senesi	»	»	710.484.—
1930	»	»	»	766.268.—
1931	»	»	»	1.215.898.—
1932	»	»	»	814.236.—
1933	»	»	»	349.939.—
1934	»	»	»	399.713.—
1935	»	»	»	522.656.—
1936	»	»	»	526.668.—
1937	»	»	»	732.061.—
		Yekûn		**8.483.255.—**

Bankanın Teessüsünden beri hazır mülkler üzerine yaptığı avanslar:

1927 - 1938	Seneleri zarfında		T.L:	6.689.503.—
1929	Senesi	»	»	4.480.224.—
1930	»	»	»	3.563.253.—
1931	»	»	»	5.597.509.—
1932	»	»	»	6.112.362.—
1933	»	»	»	3.805.466.—
1934	»	»	»	1.621.710.—
1935	»	»	»	1.430.101.—
1936	»	»	»	1.517.908.—
1937	»	»	»	1.798.180.—
		Yekûn		**36.616.216.—**

Bir sene zarfında İskonto edilen Mütekaidin ve Yetim Maaşları :

Mütekaidin, Yetim ve Dullara 1937 senesi zarfında İskonto edilen maaşları ; harekât itibariyle muhtelif şubelere nazaran adet ve baliği aşağıda gösterilmiştir.

	Adet	TL:
İstanbul şubesinde	34244	2.519.400.—
İzmir »	2686	181.900.—
Bursa »	2053	170.900.—
Ankarada	2986	237.700.—
	41969	**3.109.900.—**

1928 - 1937 SENESİ EYTAM HESAPLARI HAREKETLERİ

Sene	Tevdiat	Faiz	Temettü	İstirdat	Sene sonu Bakiyesi
1928	8.532.000	211.000	75.000	3.055.000	5.688.000
1929	1.725.000	278.000	98.000	1.851.000	5.915.000
1930	859.000	188.000	77.000	1.568.000	5.492.000
1931	820.000	189.000	36.000	1.390.000	5.188.000
1932	3.093.000	201.000	20.000	3.778.000	4.740.000
1933	186.000	230.000	17.000	1.030.000	4.146.000
1934	202.000	211.000	—	999.000	3.577.000
1935	553.000	171.000	—	981.000	3.300.000
1936	698.000	265.000	—	957.000	3.306.000
1937	635.000	189.000	—	793.000	3.337.000
	17.283.000	**2.133.000**	**323.000**	**16.402.000**	

Sümer Bank ve beş Yıllık programın tatbikatı

Medenî ve müstakil bir millet hayatı yaşamak için endüstrileşmeyi başlıca şartlardan biri olarak kabul etmiş olan Cumhuriyet rejimi, uzun müddet büyük endüstri memleketlerine bir ham madde pazarı ve mamûl madde mahreci vazifesini göre yarı sömürge İmperatorluğun enkazı üzerinde inkilâp Türkiye'sini kurarken, yurdu kuvvetli bir endüstdi cihazına sahib etmek için işe girişti. Bir yandan teşviki sanayi kanunu ve diğer tedbirlerle hususî teşebbüslerin kurduğu fabrikaları azami himayeye mazhar ederken bir yandan da sanayi ve maadin bankasını kurarak Devlet elindeki sanayii inkişaf ettirmek ve Devlet sermayesile modern sanayi müesseseleri vücude getirmek maksadını takip etti. Bu maksadı plânlı ve programlı bir surette tahakkuk ettirmek ve endüstrileşme hamlesini hızlandırmak zarureti de (Sümer Bank) ı doğurdu.

3 Haziran 1933 tarihinde Kamutay'ın kabul ettiği bir kanunla 20 milyon lira sermaye ile tesis edilen Sümer Bank, Sanayi ve Maadin Bankasının halefleri olan Sanayi ve Kredi Bankasile Sanayi Ofisini çok daha geniş ve modern bir teşkilâtla istihlâf ediyordu.

Sümer Bank'ın sermayesi, artan ihtiyaç nisbetinde, muhtelif tarihlerde Kamutayın yaptığı ilâvelerle bugün 80.5' milyon liraya iblâğ edilmiş bulunuyor.

Banka, kuruluşunda, selefleri olan müesseselerden İstanbulda Hereke ve Feshane yünlü dokuma fabrikalarile Beykoz deri ve kundura, Bakırköy bez fabrikası ve diğer muhtelif fabrikalardaki küçük iştirâklere tevarüs etmiş bulunuyordu. Bütün bu fabrikaların islâhı ve randımanlarının artırılmasile beraber devletçe hazırlanmış olan beş yıllık endüstri programının tahakkuku vazifesi Sümer Bank'a tevdi edilmiştir. Bu beş yıllık program şu esasları ihtiva ediyordu :

1 — Dokuma endüstrisi (Pamuk, Keten, Yün).
2 — Maden endüstrisi (Demir, Sömikok, Kömür müştekkatı, Bakır, Kükürt).
3 — Sellüloz endüstrisi (Sellüloz, Kâğıt ve Sunğipek).
4 — Seramik endüstrisi (Şişe, Cam, Porselen)?
5 — Kimya endüstrisi (Zaçyağı, Klor, Sudkostik, Süperfosfat).

Sümer Bank tarafından program mucibince kurulmuş fabrikalar şunlardır :

1 — Bakırköy pamuklu mensucat fabrikası
2 — Isparta gülyağı »
3 — Keçiburlu kükürt »
4 — Kayseri bez »
5 — İzmit kâğıt ve karton »
6 — Bursa Merinos »
7 — Gemlik Sunğipek »
8 — Ereğli Bez »
9 — Nazilli Basma »
10 — İzmit İkinci Kâğıt »
11 — İzmit Sellüloz »
12 — Karabük Demir ve Çelik »
13 — Malatya Pamuklu »

1934 yılında, tamamen yenileştirilmiş ve genişletilmiş şeklile işletmeye açılmış olan Bakırköy Bez fabrikası istisna edilirse, program mucibince, Sümer Bank'ın ilk işlemeye başlayan eseri Kayseri Bez fabrikasıdır. 20 Mayıs 1934 tarihinde temeli atılmış olan bu fabrika 16 Eylûl 1935 de açılmıştır. Yalnız Türkiyenin değil yakın şarkın da en büyük bez fabrikası olan bu müessese 33 bin iğ ve 1080 tezgâha mâliktir. İmalâtı senede 30 milyon metre yahut 5 milyon kilo bezdir. 1937 nisanında işletmeye açılmış olan Ereğli Bez fabrikası 15.300 iğ ve 300 tezgâhla çalışarak senede 600 bin kilo bez ve 600 bin kilo iplik imal eder. Aynı yılın ilkteşrininde açılan Nazilli Basma fabrikası 29.500 iğ ve 768 tezgâha maliktir. Senelik imal kapasitesi 1.800.000 kilo basmadır. Temeli 1937 mayısında atılan Malatya Bez fabrikası 15.000 iğ ve 432 tezgâhla çalışacak, senede 790 bin kilo iplik ve 650 bin kilo bez imal ederek bilhassa şark vilâyetlerinin ihtiyacını karşılayacaktır. Erzurum'da kurulacak diğer bir pamuklu fabrikasının iğ adedi 10 bin, pamuk istihlâki bin tondur. Bu fabrika yalnız iplik imâl edecektir. İmalâtı senede 850 ton ipliktir. Malatya şirketinin teşekkülünden sonra Ziraat Bankası tarafından bu şirkete devredilerek Sümer Bank pamuklu endüstrisine ilhak edilmiş olan Adana Mensucat fabrikasının iğ adedi 7 bin, senelik pamuk istihlâki bin ton, imalât: 200 ton bezdir.

Sümer Bank Pamuklu Fabrikaları

				İMALÂT	
	İğ adedi	İşçi adedi	Pamuk istihlâki senelik 1000 kilo	Piyasaya iplik 1000 kilo	Bez 1000 kilo
Kayseri Pamuklu fabrikası.	33.000	4500	5.500	—	5.000
Nazilli Basma Fabrikası.	29.500	2400	2.000	—	1.800
Ereğli Bez Fab.	15.300	1500	1.500	600	600
Malatya Bez ve İplik Fab.	15.000	700	1.500	790	650
Bakırköy Pamuklu fabrikası.	10.000	700	1.400	—	1.000

	İş adedi	İşçi adedi	Pamuk İstihlâki senelik 1000 kilo	İMALÂT Piyasaya iplik 1000 kilo	İMALÂT Bez 1000 kilo
Şarkta kurulacak Bez Fab.	10.000	700	1.000	850	—
Malatya Şirketi Adana Pamuklu F.	7.000	500	1.000	—	200

Yünlü endüstrisi, dokuma endüstrisi branşına dahil olan Bursa Merinos (Yüniplik) fabrikası Atatürk'ün yüksek huzurile 2 Şubat 1938 de açılmıştır. 16.340 işle çalışan bu fabrika senede 3 milyon kilo merinos ve yarıkan merinos yapağısı istihlâk ederek 1 milyon kilo taranmış iplik istihsâl edecek ve çok ince iplikler müstesna olmak üzere yerli piyasanın bu sahadaki ihtiyacını karşılayacaktır.

Sellüloz endüstrisi branşından İzmitte kurulmuş olan Birinci Kâğıt ve Karton fabrikası 7 Sonteşrin 1936 da açılmıştır. Bu fabrika senede 11 bin ton kâğıt imâl eder. Bu fabrikanın açılış günü onun yanında İkinci Kâğıt fabrikasile, bu fabrikaların ham maddesini temin edecek olan Sellüloz fabrikasının temelleri atılmıştır. Yine bu branştan Gemlik'de kurulan Sunğipek fabrikası 2 şubat 1938 de açılmıştır. Senede bin kilo sunğipek ipliği imal edecek olan bu fabrika memleketin bu sahadaki ihtiyacını tamamen karşılayacak bir kapasitededir.

Beş yıllık programın maden endüstrisi branşından Karabük'de 3 nisan 1937 de temeli atılmış olan Demir ve Çelik fabrikaları grupuna tahsis edilecek sermaye 22.000.000 Türk lirasını bulacaktır. 1939 da faaliyete geçecek olan bu fabrikalar senede 450 bin ton maden cevheri 400 bin ton kömür istihlâk ederek 180 ilâ 200 bin ton mamûl demir istihsal edecektir. Ayrıca bu demiri çelik haline ifrağ edecek ve işliyecek olan mütemmim fabrika ve imalâthaneler de bu grupa dahil bulunmaktadır.

Birinci beş yıllık programdan kalmış olan Seramik fabrikanın İstanbul'da kurulmasına karar verilmiştir. Bu sene içinde inşaata başlanması için çalışmalara devam edilmektedir.

Nihayet programın gerektirdiği kimya endüstrisi branşından Zaçyağı ve Süperfosfat fabrikalarına aid hazırlıklar neticelendirilmiş ve tesisatın ihalesi için müzakerelere girişilmiştir. Kimya fabrikalarından Klor ve Sudkostik fabrikasının temeli İzmitte atılmıştır.

Ayrıca beş senelik programa ilâveten senede 90 bin ton imalâtta bulunacak şekilde bir çimento fabrikasının Sivasda kurulması işine girişilmiştir. Bu suretle beş senelik program, gözetilen müddet zarfında, bütün üniteleriile tahakkuk ettirilmiş olacaktır.

Demek oluyor ki 1934 senesi mayısının sonlarında tatbike başlanmış olan büyük Cümhuriyet eseri beş senelik endüstri programı, en büyük kısmı itibarile fiilen tahakkuk ettirilmiş ve kalanları da ya inşaatı bitirilmek veya inşaatına başlanmak üzere bulunmuştur.

Son senelerde millî ekonomi bünyesinin müsaid şartlar altında çere-

yan etmiş olan inkişaf seyri içinde Sümer Bank'a merbut müesseselerin faaliyeti, evvelki senelere kıyasen daha fazla bir genişleme hareketi arzetmiş ve gerek millî piyasanın diriliği ve gerek Sümer Bank fabrikalarının faaliyeti tam bir mütekabiliyetle birbirini takviye etmiştir. Sümer Bank ve fabrikaları kanalından millî piyasalara ham madde, işletme malzemesi mübayaası, iş ücreti ve maaş şeklindeki tediyatın umumî kıymetinin 1936 da 6.198.000.- liradan 1937 de 9.551.700.- liraya baliğ olduğunu düşünürsek bu kıymet yekûnunun, köyde ve şehirde gerek müstahsil, gerek müstehlik halkı yeni mübayaalara sevk ve teşvik etmesi bakımından ihmal edilmeyecek derecede yüksek bir alım kabiliyeti ihdas etmiş olduğu anlaşılır (1). Bundan başka, Sümer Bank ve müesseselerinin Devlete vergi olarak tediye etmiş olduğu kıymet yekûnu 1936 da 3,7 milyon lira iken 1937 de % 16 tezayüdle 4,3 milyon liraya çıkmıştır.

Sümer Bank müessese ve iştirâklerile hali tesiste bulunan fabrikalarının, millî sermaye, iş, ham madde, işletme malzemesi ve mamûl madde piyasalarında uyandırmakta olduğu devamlı hararetli muamelelerin, gerek mikdar, gerek nisbet itibarile umumî ekonomik faaliyetin seyrine tesir edecek mahiyette bir vüs'at iktisab etmiş olduğuna bilhassa işaret etmek lâzımdır. Bu itibarla diğer Devlet ekonomi teşekkülerile birlikte memlekette kuvvetli bir Devlet endüstrisinin artık vücud bulmakta olduğunu söylemek kabildir. Türkiy millî ekonomi muvazenesine iştirâk eden bu yeni unsur, daha şimdiden ehemmiyetli branşların nâzımı olarak mevkiine gelmiştir.

Sümer Bank fabrikaları 1937 de müsaid bir konjuktör havası içinde ehemmiyetli inkişaf hareketleri kaydetmiştir. Bu hareketlerin bir müş'iresi olan Sümer Bank fabrikaları toptan satışları endeksi (1929 = 100) 1937 de evevlki senelerde vasıl olunmayan nisbetlere çıkmıştır.

Sümer Bank fabrikalarının toptan satışları endeksi.

1929 = 100

Seneler	Umum satışlar	Piyasaya satışlar	Devlete satışlar
1930	115	144	101
1931	105	140	89
1932	105	150	84
1933	128	198	95
1934	183	285	135
1935	206	245	188
1936	290	692	104
1937	442	878	241

(1) Bu yekûnlara inşa halinde bulunan fabrikaların inşaat malzemesi mübayaaları, işçi, memur ve müstahdemin ücret ve maaşlarının tediyesi dahil değildir.

1937 de umum satışlar bir yıl öncesine kıyasen % 52 artmıştır. Devlete olan satışlarda % 131, piyasaya olan satışlarda % 27 tereffü olmuştur. Sekiz yıl zarfında fabrikalarımız piyasaya satışlarının senelik vasati artış nisbeti % 40 dır.

Sümer Bank fabrikaları satışlarının bu seri ve devamlı artışında bünyevi ve konjunkturel olmak üzere iki esaslı âmilin tesiri olduğunu tesbit etmek kabildir.

Bünyevî âmil : a — Fabrikaların ticarî idaresindeki rasyonelleşme, fabrikaları piyasaların taleblerine intibak eden ticari müesseseler haline getirmiş olduğundan fabrikaların piyasaya satışları muvaffakıyetle ilerlemektedir.

b — Yeni işletmeye açılarak eskilere iltihak eden fabrikalar, satış hacmini genişletmektedir.

c — Kısmen piyasaların mevsim iştihasına uymak maksadile, kısmen de devamlı fiat tereffülerine mani olmak hedefile mamûllerın mühim bir kısmında fiatlar indirilmektedir.

Konjunkturel âmil : İşaret edildiği gibi, milli piyasaların son iki sene zarfında artmış olan istihlâk kudreti devam ettiğinden satışlar da yükselmektedir. Bu vaziyet karşısında Sümer Bank fabrikaları müsaid bir konjunktur içinde ve azamî takat ile çalışmak imkânını bulmuşlardır. İmalât kesafetinde denilebilir ki, bazı fabrikalar en ileri imal kudretlerine erişmiş bulunmaktadır. Sümer Bank rasyonel çalışmaları ve vücude getirdiği mamullerin maliyetini teşkil eden elemenların her birinin fiatını düşürmeğe matuf devamlı dikkat ve hassasiyeti sayesinde bütün fabrikalarını tam randımanla işletmek imkânını bulup idame etmeğe muvaffak olacağı şüphesizdir.

Belediyeler Bankası

Cümhuriyetin yurdu imara matuf maksatlarından belediyelere taallûk eden kısmını tahakkuk ettirmek vazifesini üzerine alan Belediyeler Bankası Büyük Şefin işaretile, Dahiliye Vekili ve Parti Genel sekreteri Şükrü Kaya'nın teşebbüsü ile vücut buldu ve 1933 de ismini taşıyan kanunile Millî Bankalarımız arasına katıldı. Kanunun işaret eylediği bir buçuk milyon lira sermayenin bilfiil tahsil edildiği ayni senenin 29/Teşrinievvelinde banka faaliyete geçti ve yurdun umranında uhdesine düşen vazifeyi bütün modern müesseselerimizde olduğu gibi metotlu çalışmalarile ifaya başladı.

Bankanın itibarî sermayesi icabında İcra Vekilleri Heyeti kararile bir misli arttırılmak üzere on beş milyon Türk lirasından ibarettir. Bu kapital Belediyelerin senelik varidatından tahsil edilen miktarın % 5 mecburî iştirâk hisselerile her sene % 34 nisbetinde Bankanın kârından tefrik edilen temettü hisselerinden terekküb etmektedir. İcabında umumî ve mahallî bütçelerden ayrılabilecek iştirâk ve yardım hisselerile, kanunu mahsusla gösterilecek menfaatlerle sermayenin daha kısa bir müddet zarfında on beş milyona iblağı da mümkündür.

1933 senesinden 1937 mali yılı gayesine kadar bankanın sermayesi belediye bütçelerinde görülen inkişaf ile mütenasib olarak artmış, bugün yedi milyon liraya yaklaşan tahsil edilmiş sermayesile banka birinci plânda kuvvetli millî bir kredi müessesesi haline gelmiştir.

29/Teşrinievvel/1933 tarihinde 1.576.509 lira sermaye ile işe başlayan Belediyeler Bankası :

1933 de	748 964
1934 »	1 057 062
1935 »	885 523
1936 da	1 089 856
1937 de	1 109 605

lira tahsilâtile belediyelerden bilfiil topladığı sermaye miktarı 6 467 519 liraya baliğ olmuştur. Buna elde ettiği kârlardan % 34 nisbetinde tefrik edilip sermayeye zam edilen 224 310 lirayı da ilâve edince ihtiyatları hariç olmak üzere 31/Mayıs/1938 tarihinde banka sermayesinin 6 691 829 liraya ve 218 515 lira ihtiyat akçesile birlikte bu miktar 6 910 344 liraya baliğ olduğu görülür.

Belediye bütçelerinin bugünkü tahsilât vaziyetine göre Banka sermayesine her sene bir milyondan daha fazla bir miktar katılmaktadır. Bu suretle tahsili lâzım gelen mütebaki sekiz milyon lira sermayenin altı ve nihayet yedi seneye varmadan toplanacağı ve Belediyeler Bankasının on beş milyon liralık sermayesile millî kredi müesseselerimiz arasında birinci plânda yer tutacağı şüphesizdir.

Sermayede görülen bu tezayüde müvazi olarak banka 5 senelik faaliyeti esnasında 1 313 687 liralık bir kâr tahakkuk ettirmiştir. Ayni müddet zarfında 396 908 lira masraf ihtiyar eden bankanın safi kârı 916 779 liraya varmıştır. Kadro maaşlarında ve idare masraflarında azamî tasarruf esaslarına riayet etmek suretile çalışan banka mevzuatının kısmen dar olan çerçevesi haricine çıkmaksızın yaptığı işlerden elde ettiği bu bir milyon liraya yakın safi kârı senelere aşağıdaki tabloda yazılı olduğu veçhile taksim edilmektedir.

	Umumî Kâr	Umumî Masraf	Safi Kâr
1933 (7 aylık)	90 318	35 226	55 092
1934	150 811	66 049	84 762
1935	258 567	79 576	178 991
1936	362 203	82 314	279 889
1937	451 788	133 743	318 045
	1.313.687	**396 908**	**916 779**

Son senenin bir sene evevlkine nazaran 50 000 lira kadar fazla görünen masrafı hakikî bir masraf olmayıp teknik bir masraftır. Bunun 25 000 lirası yeni banka binamızın ve mefruşatının amortismanından ve 15 000 liradan fazlası da alacaklı hesablara tahakkuk ettirilmiş faizden ibarettir.

Belediyelerimizin kalkınmasında ve yurdumuzun en kısa bir müddet zarfında imarında rol alan Belediyeler Bnkası basit bir kâr müessesesi değildir. Senelerden beri senevî % 6,5 faizle para ikraz eden ve ayrıca komisyon, masraf ve saire namile Belediyelerden hiç bir şey talep etmiyen Banka Hükûmetimizin faizi % 8 ½ ğa indiren kanunile takib etmekte olduğu ucuz kredi prensibini çok daha evvelden belediyelerimize tatbik etmeğe başlamış bulunduğunu hatırlatmaktan haz duyar. Belediyelerimizin ödeme kabiliyetlerini felce, umumî hizmetlerini sekteye uğratmıyacak kadar bol ve ucuz parayı belediyelere arzeden Banka hudutlarında 4 196 497 nüfus barındıran yurttaşları medeniyetin bütün konforlarından istifade ettirmeğe çalışan ve hayatı ucuzlatma yolunda hiç bir fedakârlıktan çekinmeyen Cümhuriyet Hükûmetinin direktiflerine de çoktan imtisal etmiş bulunmaktadır. hudutlarında 4 196 497 nüfuz barındıran yurttaşları medeniyetin bütün konforlarından istifade ettirmeğe çalışan ve hayatı ucuzlatma yolunda hiç bir fedakârlıktan çekinmeyen Cümhuriyet Hükûmetinin direktiflerine de çoktan imtisal etmiş bulunmaktadır.

Asırlarca ihmal edilmiş, medenî vasıtalardan mahrum bırakılmış temizlik, güzellik ve sıhhat unsurları meçhulu kalmış bir ülkeyi yüzlerce yıl geriden alarak on beş senede muasır milletlerin seviyesinde bir hayata kavuşturan Cümhuriyetin Bankamız elile Belediyelere ve belediyelerin hudutları dahilinde yaşayan dört milyondan fazla vatandaşa temin ettiği refah bu işlerin henüz başlangıcında olmamıza rağmen göğüslerimizi iftiharla kabartacak kadar mühimdir.

1934 malî yılının başından 1937 malî yılı sonuna kadar dört sene zarfında bankaya baş vuran beeldiyelerin 6 990 094 liralık talebleri İdare Meclisimizce isaf edilmiş bunun 3 706 807 lirası belediyelere muhtelif işler için muhtelif vadelerle bilfiil ikraz olunmuş, 2 377 705 lirası muka - veleye bağlanarak belediyelerin emirlerine amade tutulmuş ve 909 582 lirası da muamlesi henüz tekemmül etmediğinden derdesti ikraz vaziyette kalmıştır.

Belediyelerin kendi normal varidatlarile yaptıkları imar işlerine inzimamen banka kanalile belediyelere dört sene zarfında ikraz olunan bu 3 706 807 liradan :

1 644 790	lirası	su işlerine
1 105 880	»	Elektrik işlerine
956 136	»	Muhtelif âmme işlerine sarfedilmiş ve bu su-

retle 184 Belediye Bankanın en müsait şartlarla ikraz eylediği para yardımlarından faydalanmıştır.

Cümhuriyet hükûmetinin başlıca ehemmiyet verdiği bol ve temiz su davasını Banka 1942 senesine kadar nüfusu 10 binden fazla olan 58 belediyeye takriben 7 000 000 lira ikraz etmekle tahakkuk ettirecektir. 2 milyondan fazla vatandaşın temiz suya kavuşacağı programlı işlerimizin birinci safhasının tahakkukundan sonra banka, nüfusu 10 bin ile 5 bin arasında olan diğer belediyelerin su işlerini daha geniş mikyasta finanse etmekte devam edecek yurtta pislik ve hastalık yuvası olan gayri sıhhî su membalarını sağlık ve temizlik kaynağı olacak modern şebekelerle tamamen tebdil etmiş olacaktır.

58 şehirden muhtelif tarihlerde suları müteahhitlere ihale edilmiş 25 şehrin ihale bedeli 2 999 947 lira tutmakta, içinde bulunduğumuz sene ihaleleri mukarrer 9 şehrin su işleri keşif bedeli de 1 689 000 liraya baliğ olmaktadır.

Akar suyu cami avlusunda ve üç beş sokak başında görmeğe alışkın vatandaşlardan 2 milyonunun suyu evlerinde çeşmelerini açarak zahmetsizce kullanacakları gün yarın kadar yakındır.

Elektrik işleri Etüd İdaresinin yapmakta olduğu esaslı tetkikatın neticelerine intizaren su işleri kadar geniş mikyasta finanse edilmiyen elektrik işlerine belediyeler sırf kendi ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde kurulan şebe-

keler için bugüne kadar 1 105 880 lira ikraz olunmuştur. Su gibi ışığı da ihtiyacı olan vatandaşların çok geniş mikyasta radyolarile sinemalarile medeniyetin en az külfetle tatmin edilebilecek bu nimetinden istifade edecekleri zaman da uzak değildir.

İmar işlerinin verimini arttırmak metotlu çalışmalarla en kısa yoldan en esaslı işleri başarmak üzere Belediyelerin halihazır haritalarile imar plânlarına fevkalâde ehemmiyet verilmiş ve bu maksatla nüfusu 10 binden yukarı olan 80 şehirden henüz haritası olmayan 48 şehrin haritaları için 250 bin lira ve imar plânını hazırlamamış bulunan 57 şehrin de imar plânları için 375 bin lira tahsis olunmuştur.

Spor işlerile belediyeleri yakından ilgilendiren kanunun neşri dolayısile önümüzdeki senelerde spor alanlarına ehemmiyet verilecek şehirlerin nüfuslarına göre tipleri tayin edilecek modern stadyomlar için banka, belediyeleri finanse edecek ve bu suretle sıhhatli, neş'eli, kuvvetli bir inkilâp neslinin yetişmesinde bankaya terettüp eden vazifelerin en mühimmi ifa edilmiş olacaktır.

Bankanın teşekkülü sigorta işlerinin tanzimi noktasında da belediyelerimiz için hayırlı olmuştur. Geçen yıl sigortaya esas olan kıymetleri 14 605 000 liraya kadar yükselen belediye ve hususî idare mallarının sigortaları banka tavassutu ile yapılmış bu suretle hususî idare ve belediyelerimiz için yük olmayan ufak bir ücret mukabilinde 15 milyon liraya yakın bir varlığın yangın tehlikesi bu müesseselere tevlit edeceği maddî zarar bakımından tamamen izale edilmiştir.

Cümhuriyetin on beşinci yılına, dört senelik feyizli ve semereli faaliyet yekûnile giren Belediyeler Bankasının kendisine verilen vazifeyi muvaffakıyetle başarmakta devam etmekle kalmıyarak bir müddet sonra yardımlarını hususi idare ve köylere kadar uzatarak bu müesseseden yalnız dört milyondan ibaret belediyeler halkı değil 17 milyon vatandaşın faydalanacağını ümit etmek kabildir.

Türk Deniz Ticareti ve Denizbank

Atatürk'ün 1 İkinciteşrin 1936 tarihindeki Büyük Millet Meclisinin açılış nutkundaki deniz sanayii ve ticaretine dair olan vaad ve işaretleri şu veciz cümlelerle geçiyordu :

> **«Deniz ve Deniz mahsülleri ticaret endüstrisi önemli bir mevzuumuzdur.**
> **Ticaret filomuzu yenilemek ve arttırmak teşebbüsünü memnun olarak kaydediyoruz.**
> **Limanlarımızda kâfi teşkilât yapılması, umumî mağazalar ve antrepolar bulundurulması mukarrerdir.»**

Ulu Önderin sulh devrinde denizi gösteren bu ikinci işaretlerinden alınan ilhamla Denizbank'ın teessüsüne teşebbüs edilmiş ve bu teşebbüs muvaffakıyetle başarılmış bulunuyor.

Denizbank 3292 No. lu kanunla 27/2/1937 tarihinde kabul edilmiştir.

İktısat Vekâletinde iken Denizbank'ın teessüsünde âmil olan Başvekil Celâl Bayar'ı Atatürk'ün işaret buyurdukları Deniz Ticaret ve Sanayiinin bu mesut tarih başlangıcında başarıcı şahsiyet olarak gösterdikten sonra Denizbank'a ait malûmatı ve Denizbank'ın teessüsünden evvelki vaziyet ve faaliyeti aşağıya topluyoruz:

Cümhuriyet Hükûmeti Deniz Ticareti ve Sanayii İşlerine daha büyük bir inkişaf vermek ve bu sahada şimdiye kadar ayrı ayrı çalışmakta olan müesseseleri vâsi bir kredi ile muayyen hedeflere kolaylıkla ve plânlı bir surette eriştirmek üzere Dnizbank adı ile 50.000.000.— sermayeli bir banka kurmuştur. Hükmî şahsiyeti haiz ve İktısat Vekâletine merbut olan Denizbank'ın merkezi Ankara'dadır.

Denizbank'ın teessüsü ile göl, nehir, deniz nakliyat ve sanayiinin toplu bir halde etüdye edilmesi imkân haline girdi. Denizbank'ın teessüsünden evvel ayrı ayrı çalışan Denizyolları, Fabrika ve Havuzlar ve AKAY İşletmeleri, Tahlisiye, İstanbul, İzmir, Trabzon limanları işletmeleri, Kılavuzluk, Romorkörcülük gibi Deniz Nakliyat ve Ticaretini temin etmekte olan müesseselerin çalışmalarını âhenkleştirme meselesinin de hal safhalarına girmiş olduğunu söyleyebiliriz.

İtibarî sermayesi elli milyon Türk lirası olan Denizbank'ın Deniz Ticaret Nakliyat ve Sanayii işlerini kolaylaştırmak üzere zarurî görülecek iskeleler ve nehirler arasında kamyon ve otobüslerle nakliyat yapmak mevzuları dahilindedir. Denizbank, İstanbul, İzmir ve Trabzon limanlarını peyderpey daha asrî bir şekle ifrağ etmek, tahmil ve tahliye işlerinde daha fazla kolaylıklar temin edecek çareler aramak hedeflerine doğru yürümekle beraber Denizcilik işlerine kredi açmak, her türlü banka muameleleri yapmak, turizmin denize ait işleri ile uğraşmak, deniz sıhhî yardım teşkilâtı kurmak ve işletmek gibi esaslar dahilinde faaliyetini tanzim etmektedir.

TÜRK DENİZ TİCARETİ VE DENİZBANK MÜESSESELERİ

Deniz Ticareti sahasında Cümhuriyet devrinde erişilen terakki ve inkişaf merhalelerini tetkik edebilmek üzere maziyi kısaca gözden geçireceğiz.

Tarihçe :

Osmanlı saltanatından Cümhuriyete kadar geçen devirlerde «Türk Deniz Ticareti» namını alabilecek bir faaliyet yoktu. Kanunî Süleyman ile Fransız Kralı Birinci François arasında, Fransız elçisi Jan Dölafore vasıtasile yapılan bir muahedenin yanlış tefsiri ve tatbikindeki teseyyüp yüzünden kabotaj haklarımızdan yalnız ecnebî şirketler istifade eder olmuşlardı.

Bu vesile ile ilk buharlı geminin Türk sularına 1827 senesinde girmiş olduğunu kaydederiz. Bu ilk buharlı gemi o zaman askerî maksadla, tersaneye alınmıştı. Ticarette yelkenli ve kürekli vesaitten makineli ve buharlı vesaite geçişimiz 1843 senesine tesadüf eder. Marmara havzasındaki ticarî nakliyata tahsis edilen geminin ismine «Seyri bahrî» konmuştu. Fakat ondan sonra alınan vapurlarda ve işletme tarzında daha ziyade askerî maksatlar hâkim olmuştur.

Cümhuriyet devrinde :

Türk Ticaret filosu «Şilepçilik hariç» Cümhuriyet devrine 15978 safî tonluk ekserîsi köhne 34 parça gemi ile girmiştir. Eski idarelerin ticarî zihniyete aykırı bir vaziyette kullandıkları eski teknelerden bir kısmı hemen tasfiye edilerek işe başlanmıştır.

Cümhuriyetin ilânı olan 1923 senesinden 1927 senesine kadar, kadro harici edilmiş gemilere rağmen, tonaj miktarı arttırılmış ve 35908 safî tonluk 28 parça ile posta nakliyatı temin olunmuştur.

Ticaret Filosunun Dönüm ve Tarihî Devri:

Atatürk'ün 1 İkinciteşrin 1926 tarihinde Büyük Millet Meclisinin açılış nutkundaki emri işaretlerile Türk ticaret filosunun inkişaf ve dönüm devri açılmıştır. Büyük Şefin işaretlerile ticaret filosunun peyderpey yenilenmesi prensibi tesbit edildiği zaman İktısat Vekâletinde «şimdiki Başvekil» Celâl Bayar bulunuyorlardı. Ticaret filomuzun yenilenmesi prensibini hemen tatbik

sahasına çıkarmak üzere, 4 dü orta, 3 ü küçük, 3 ü büyük olmak üzere 10 yeni gemi ısmarlandı. Yeni gemilerin safî tonaj tutarı 36.000 ediyordu. Bu suretle Türk Ticaret Filosu 1938 senesini 71908 safî tonluk 38 parça posta vapuru ile idrâk etmiş bulunuyor.

Büyük hacimdeki üç vapurun beheri gayri safî 5500 tondur. Süratleri saatte 16,5 mildir. İstiab hadleri 500 kişidir. Ticaret eşyası için dört ambarı vardır. Gemilerde frigorifik ve termotenk tesisat vardır. Orta hacimdeki dört vapur: beheri 3500 gayri safî tonluktur. Haddi istiabları 304 er kişiliktir. Büyüklerde olduğu gibi frigorifik ve termotenk tesisat mevcuttur, küçük hacimdekiler; beheri 1800 gayri safî tonluktur. Süratleri 18 mildir. Sevahili mütecavireye tahsis edileceklerinden ticarî eşya için ambarlardan ziyade büyük salonlar yaptırılmıştır.

Yapılmış olan bir hesaba nazaran Türk kabotaj hakkının lâyikile ifası için ısmarlanmış gemilere ilâveten yeniden yirmi beş, otuz milyon Türk liralık sipariş derpiş olunmaktadır. Yeni siparişlerimiz de ticaret filomuza katıldığı vakit ihracat işlerimizi de kolaylıkla kendi vasıtalarımızla ecnebî memleketlere sevketmek imkânı hâsıl olacaktır. Bu ihtiyacı tesbit ederken düşündüğümüz noktai hareket, ihtiyaç yüz nisbetinde ise, herhangi gayri melhuz bir vaziyeti karşılamak üzere tahmin olunan ihtiyaç miktarına yüzde yirmi ilâvesile yani (120) ye çıkarmaktır.

Ecnebî Ticarete Mahsus Vesait (Sosyete Şilep) :

Türkiye ile ecnebî limanlar arasında yük ve eşya nakliyatının daha muntazam bir surette yapılmasını ve inkişafını temin etmek üzere «Sosyete Şilep» ismi altında bir şirket teşkil edilmiştir. Yeni şirketin 3.000.000.— liralık sermayesi 1/3 nisbetinde tediye edilmiştir. Bu sermayeye müsavi bir miktarda Denizbank, İş Bankası ve Etibank iştirâk etmiştir. Şirket şimdi ihtiyaçlarına uygun bir filo tanzimile meşguldür.

İstanbul Limanı :

İstanbulLimanı, Karadeniz boğazının Anadolu ve Rumeli fenerleri ve Marmara'da, Pendik'ten Adaları ihtiva ederek Küçük Çekmeceye kadar temdit edilen hatların içinde kalan sahayı kaplar. Çevresi 100, uzunluğu 23 mili bahrîdir.

İstanbul Limanında yükleme ve boşaltma işleri evvelce gayri muntazam bir halde ve muhtelif komisyoncuların keyfî tarifelerine tâbi bir halde idi. O karışık vaziyete nihayet vermek ve muntazam tarifelerle tahmil, tahliye işlerini başarmak üzere 925 senesi Martında «Liman Şirketi» tesis edilmiştir.

Liman Şirketi :

Evvelce keyfî ve gayri mütenasip tarifelerle alınmakta olan yüksek dizbarko ücretleri şirketin tesisile beraber mutedil hadlere indirilmiş, Hükûmetçe tanzim kılınan tarifelerin tatbikile hakikî kontrol temin kılınmıştır. Ticarî eşya-

nın ziyaına ve hasarına karşı Liman Şirketi gibi Hükûmetin daimî mürakabesinde çalışan bir şirketin mesuliyeti takabbül etmiş vaziyeti, kaçakçılık ve sigorta primlernden istifade için yaptırılan kasdî kazalar gibi hiylelerin önüne geçmiştir. Böylece ticaret mallarının emniyetle yükleme ve boşaltma işleri tahtı temine alınmıştır.

Şirketin teessüsü tarihinden itibaren tarife maddeleri üstünde yapılan tenzilât miktarlarının şirketin mevcut olmadığı zamanlarda alınan ücretlere nazaran nisbetleri :

Dizbarko ücretlerinde % 60 dan % 93 e kadar.

Vasıta kiralarında vasatî % 68 tenzilât yapılmıştır.

Kömür Tahliye Ve Tahmil Ücretleri :

Ecnebî gemilerine yüklemede yüzde 64 ve Türk gemilerine yüklemelerde yüzde 45 nisbetinde, boşaltmada ecnebî ve Türk gemilerine yüzde 46 tenzilât vardır.

Gemilere su vermede eski devire nazaran Cümhuriyet İdaresinde vasatî yüzde 66 tenzilât yapmak mümkün olmuştur.

Ticaret eşyası için hamaliye ücreti yüzde 35, ambar ve ardiye ücreti de yüzde 31 nisbetinde indirilmiştir.

Hayvan yükleme ve boşaltmasında tutulan son senelerin statistiklerine nazaran elde olunan tenzilât mikdarı vasatî yüzde 25 dir.

Liman Şirkètine devrolunan eski Rıhtım Şirketi tarifesine nazaran idare tarifesi yüzde 91 e inmiştir. Rıhtım Şirketi tarfiesinde, 8 gün mürurunda beher rüsum tonu için zam olarak alınan rüsum dahi İdare tarifesinde yüzde 45 nisbetinde tenzil edilmiştir.

İthalât ve ihracat eşyasından alınan palamar ücreti evvelce Rıhtım resminin yüzde 10 u alınmakta iken İdare zamanında bu ücret tamamen kaldırılmıştır.

Rıhtım Resmi :

Rıhtım Şirketi zamanında muhtelif eşyanın ithal ve ihracından ton başına asgarî (6) azamî (166,5) kuruş alınırken, elyevm yabancı memleketlerden İstanbul limanları vasıtasile memlekete ithal edilen, muamele vergisine tâbi bütün mallardan FOB kıymetler üzerinden ve muamele vergisine tâbi olmayanlardan CIF kıymetler üzerinden yüzde 1 nisbetinde rıhtım resmi alınır.

Türk Deniz Ticareti Sanayii — Fabrika, Havuzlar :

Cümhuriyet devri, Türk Deniz Ticareti Sanayii sahasında da değerli kalkınma hareketine başlangıç olmuştur.

Mihanikî teçhizattan, asrî tezgâh ve âletlerden mahrum olan eski Tersane Havuz ve Fabrikaları mihanikî teçhizat ve âletler bakımından her gün bir parça daha ilerlemektedir. Fabrika ve Havuzların pek yakında ne hâle gireceğini gösteren maketler bu hususta bir fikir edinmeğe yardım eder.

Cümhuriyet devrinden evvel senede yirmi parça geminin tamiri başarılamazken, bilhassa son on dört sene içinde, tonajı 861,073 tona baliğ olan Türk ve ecnebî ticaret gemilerile bir kısım Türk ve Romen harp gemilerinin tamir ve havuzlanma işleri muvaffakıyetle başarılmıştır. Fabrika ve Havuzlarda bu gibi tamirat işlerinden başka muhtelif Deniz motörleri ve gemiler 250 beygir kuvvetinde bir buhar makinesi, ve Kadıköy vapurları için modern bir dubalı iskele imâl edilmiştir.

Akay :

Marmara dahilindeki İstanbul ve civarı sayfiyeleri arasında yolcu ve eşya nakliyatını temin etmektedir. Hâlen mecmu tonajı 4011 olan 14 vapuru vardır.

Senede vasatî 11.500.000.— yolcu taşımakta ve yolcu nakliyatından 1.250.000.— Türk liralık hâsılat temin etmektedir.

AKAY gemi kadrosuna Avrupaya sipariş edilmiş olan 2 vapur daha iltihak edecektir.

Yalova Kaplıcaları :

AKAY İşletmesinin Denizbank'a intikali ile evvelce oraya bağlı olan Yalova Kaplıcaları ve Otellerinin İdaresini de Denizbank almıştır. Su şehirlerinde ihtisası olan bir Doktor Direktör sıfatile kaplıcaların idaresinin başına geçirilmiştir.

Yalova ılıcaları; sularının devaî hassası Roma ve Bizans devirlerinden beri meşhurdur. Yalovanın hakiki bir su şehri haline getirilmesi için ilk adımlar çoktan atılmış bulunuyor. Eskiden mevcut Otel binalarına ilâveten yeniden yaptırılan Otel Termalde tedavi cihazlarının, muhtelif banyo usullerinin, en konforlu tarzları mevcuttur. Otel Termal ve diğer otel binaları ile Yalova sularından istifade imkânı her sınıf için çok kolaylaşmış bulunuyor.

Yalova ve civarlarının İstanbulu güzelleştirme plânına tevfikan her gün bir parça daha inkişafa mazhar olması mukarrerdir.

Tahlisiye ve Gemi Kurtarma :

Türkiyede ilk tahlisiye idaresi beynelmilel komisyon kararile, yalnız Karadeniz Boğazı önündeki kazalara inhisar etmek üzere 1869 senesinde teşkil olunmuş ve Bahriye Nezaretine bağlanmıştı. Bu idare yarım asır kadar beynelmilel kontrol altında çalışmıştır.

Cümhuriyetin ilânından sonra Tahlisiye Umum Müdürlüğü ünvanile Hükûmete intikal etmiştir.

Cümhuriyet devrinde tahlisiye istasyonları tamir ve yeniden teçhiz olunmuş, Karadeniz kıyılarında yeni istasyonlar vücude getirilmiş, eski sistem fener ve işaret dubaları yerine ziyalı şamandıralar vazedilmiş, yeni projektörler, şermolu Roket tabancaları, motörlü cankurtaran sandalları, oto şeni, deniz motörü - kamyonet, sis düdükleri, Karadeniz Boğazında Radyo Far tesisatı, ve Deniz Fenerleri temin olunmuştur.

İdarenin ilk teşekkülünden 1936 senesi sonuna kadar geçen 66 sene zarfında vukua gelen deniz kazalarında 1562 gemi kurtarılmış olup hayatları tehlikeye maruz kalmış olanların adedi 11734 kişi idi. Bunlardan 10963 taife ve yolcu kurtarılmış olup yalnız 772 kişinin kurtarılmasına imkân hâsıl olmamıştır ki bu rakamın kurtulanlara nisbeti yüzde 7 yi geçmemektedir.

Gemi Kurtarma :

Şirketin bütün hisseleri 500.000,— liraya Hükûmet tarafından satın alınarak Denizbank'a devrolunmuştur. Bu suretle kâmilen Denizbank'ın malı olan Gemi Kurtarma Şirketi, mevzuunun hususiyeti itibarile müstakil bir teşkilât olarak çalışmaktadır. Faaliyeti şimdilik Boğaziçi ve Çanakkale Boğazlarına ve Marmara Denizine münhasırdır.

Fenerler :

İki defa şeklini değiştiren bu eski idare nihayet 1937 senesi bidayetinde Hükûmet tarafından devralınarak Denizbank'a verilmiştir. Yeni fenerlerin inşası, eski fenerlere modern tesisat konması ve faaliyetin inkişafı için yapılan plânların tatbiki şimdi Denizbank'ın direktifleri altında bulunmaktadır.

Van Gölü :

Şarki Anadolunun ucunda bulunan ve dahili bir deniz teşkil eden Van Gölünün ekonomik ehemmiyetini tamamile takdir eden Cümhuriyet Hükûmeti 1936 senesinde Van Gölü işlerinin inkişafını temin etmek üzere tedbirler almıştır. Denizbank'a merbut olan bu teşkilât, Gölün ekonomik terakkisine çalışmaktadır. Bu maksatla gemiler inşa edildiği gibi, iskeleler, bir tersane ile tamirat atölyesi dahi yapılmış ve seyahat eden iş adamları için modern bir otel açılmıştır.

Kılavuzluk İşleri :

Kılavuzluk, Cümhuriyet devrinden evvel muntazam bir teşkilâta bağlı değildi. Kılavuzluğu bir şirket halinde tedvir için Hükûmete yapılan ilk teklif 1892 senesindedir. O zamanlar bu teklif muhtelif sebeplerle tatbik sahasına çıkarılmadığından 1914 senesine kadar Türkiye karasularında Kılavuzluk, kendi nam ve hesaplarına çalışan kaptanlar marifetile yarım yamalak ifa olunmakta idi.

1914 senesinde Kılavuzluğun muntazam bir teşkilât haline ifrağı ve bu hakkın Seyrisefaine devredilmesi takarrür etmişse de Umumî Harbin zuhurile proje fiile çıkarılamamıştı. 1924 senesinde umum Türkiye limanlarına şamil olmak üzere Türkiye Seyrisefain idaresine bağlı bir teşkilât vücude getirilmiştir.

1933 senesinde Seyrisefain İdaresinin lâğvı sırasında Kılavuzluk İktısat Vekâletine bağlanmış ve nihayet Denizbank'a intikal etmiştir.

Türk Tersanesi :

Bütün bu işler başarılmakta iken, Türk denizciliğinin en sağlam temeli olacak ve müstakbel Türk ticaret filosunun bütün ihtiyacını karşılayacak

mükemmeliyet ve fennî kudretteki Türk tersanesinin projeleri hazırlanmaktadır.

Sayın Başvekil Celâl Bayar, Türk ticaret filosuna katılan üç Türk şilebini ziyaretlerinde, Türk deniz ticaretinin ana hatları ve programını, Hükûmet namına telhis eyliyen veciz beyanatlarını şu tarzda bitirmişlerdi:

> **«..... Asıl büyük tebrikim, kendi elemanlarımız ve kendi iptidaî maddelerimizle büyük vapurların inşasını Denizbank'ın tersanelerinde yapıldığını gördüğüm gün olacaktır. Bu âti uzak değildir.»**

Filhakika, Muhterem Başvekilimizin müjdeledikleri veçhile bu parlak âtinin uzak olmadığını yakında faaliyete başlayacak ve Türk ticaret filosunun inkişaf adımlarını hakkile takip edebilecek kabiliyetteki Türk tershanesi Dünyaya isbat etmiş olacaktır.

Başvekil Celâl Bayar, Sosyeteşilep'in gemilerini 7/V/1938 tarihindeki ilk ziyaretlerinde. (Denizcilik proğramımızı hülâsa eden beyanatı o gün vermişlerdir).

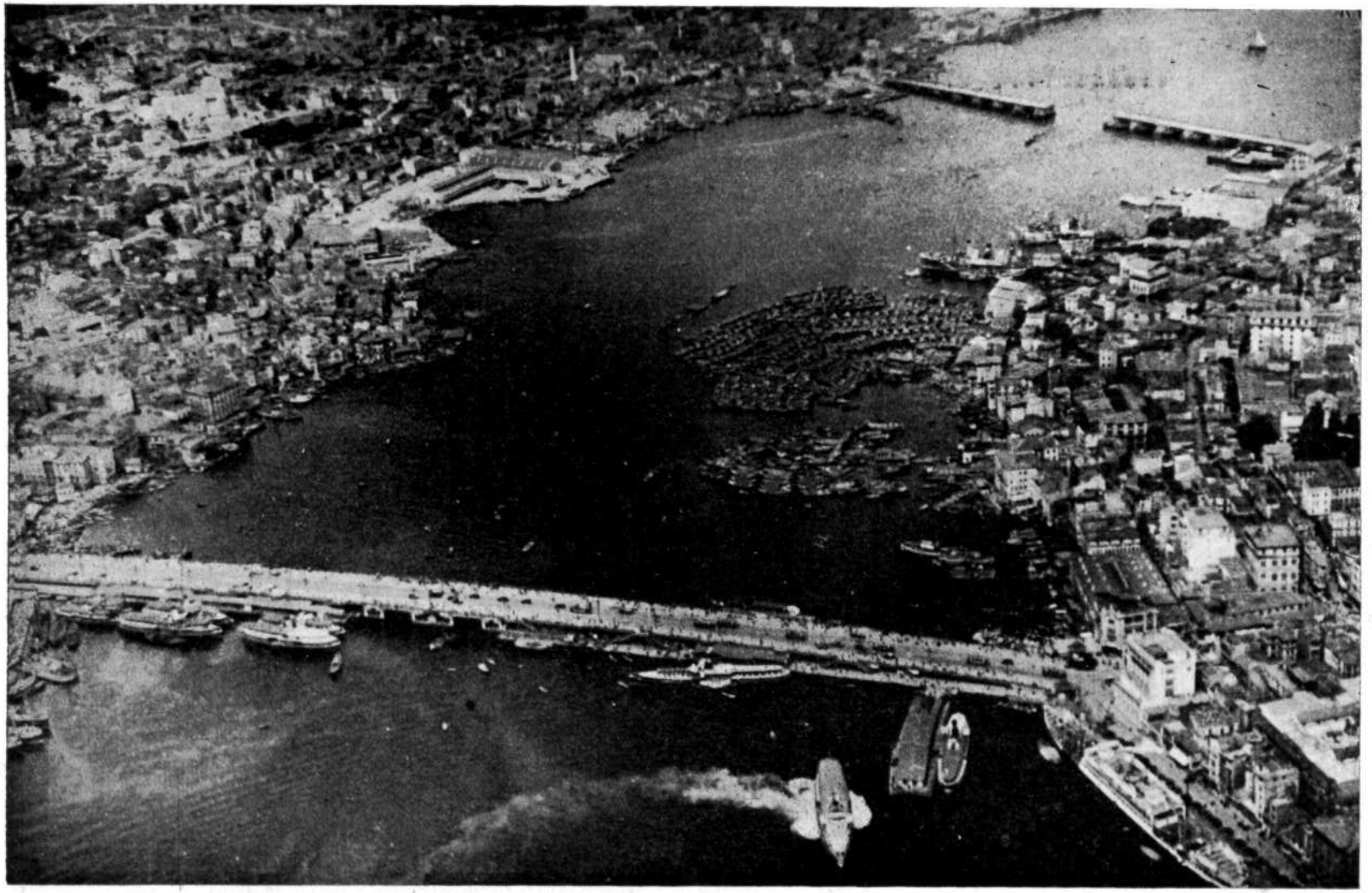

Denizbank İstanbul Liman İşletmesinin Haliçteki vasıta sevk merkezi

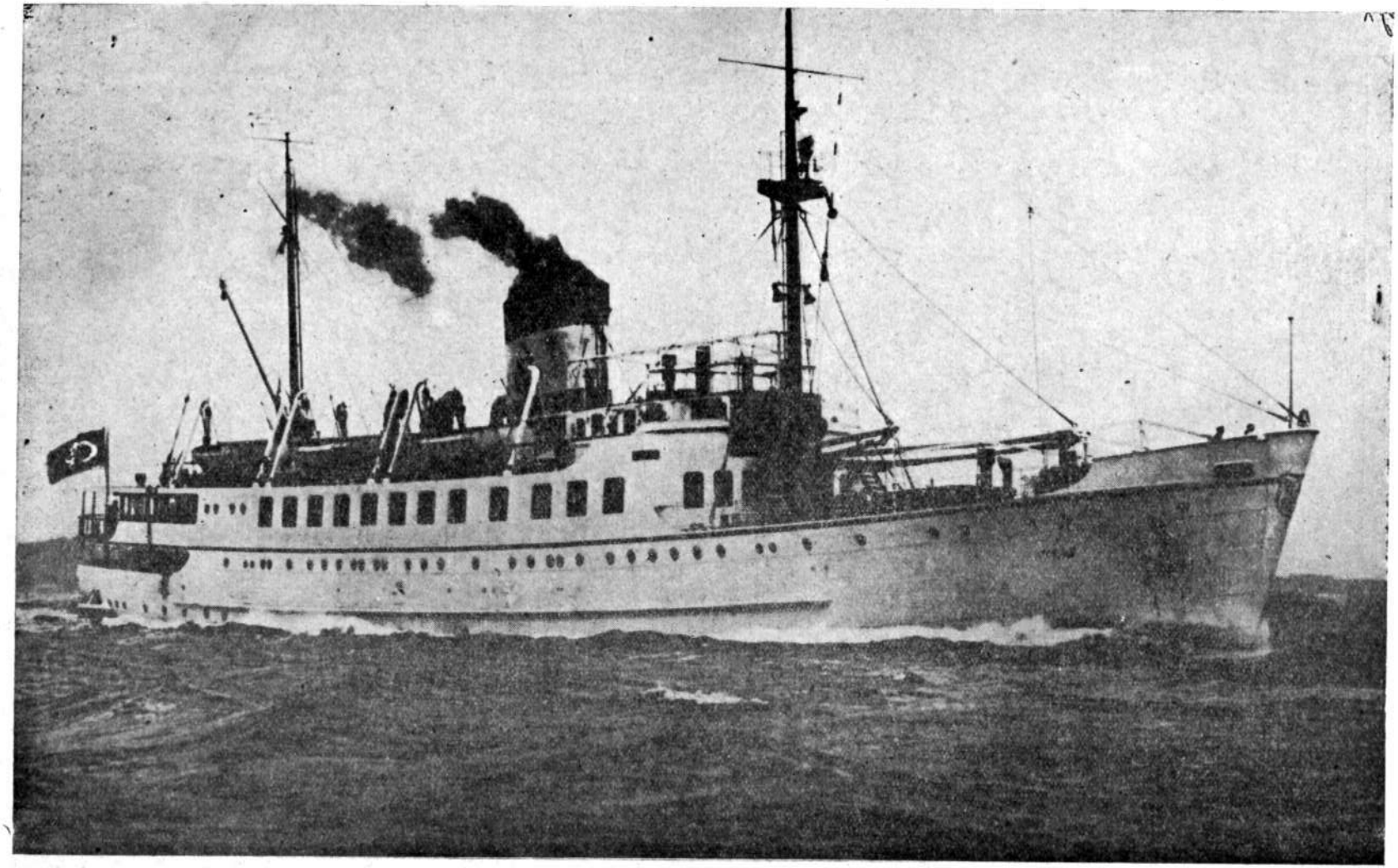

Yeni vapurlarımızdan TRAK Almanyadaki sürat tecrübesinde.

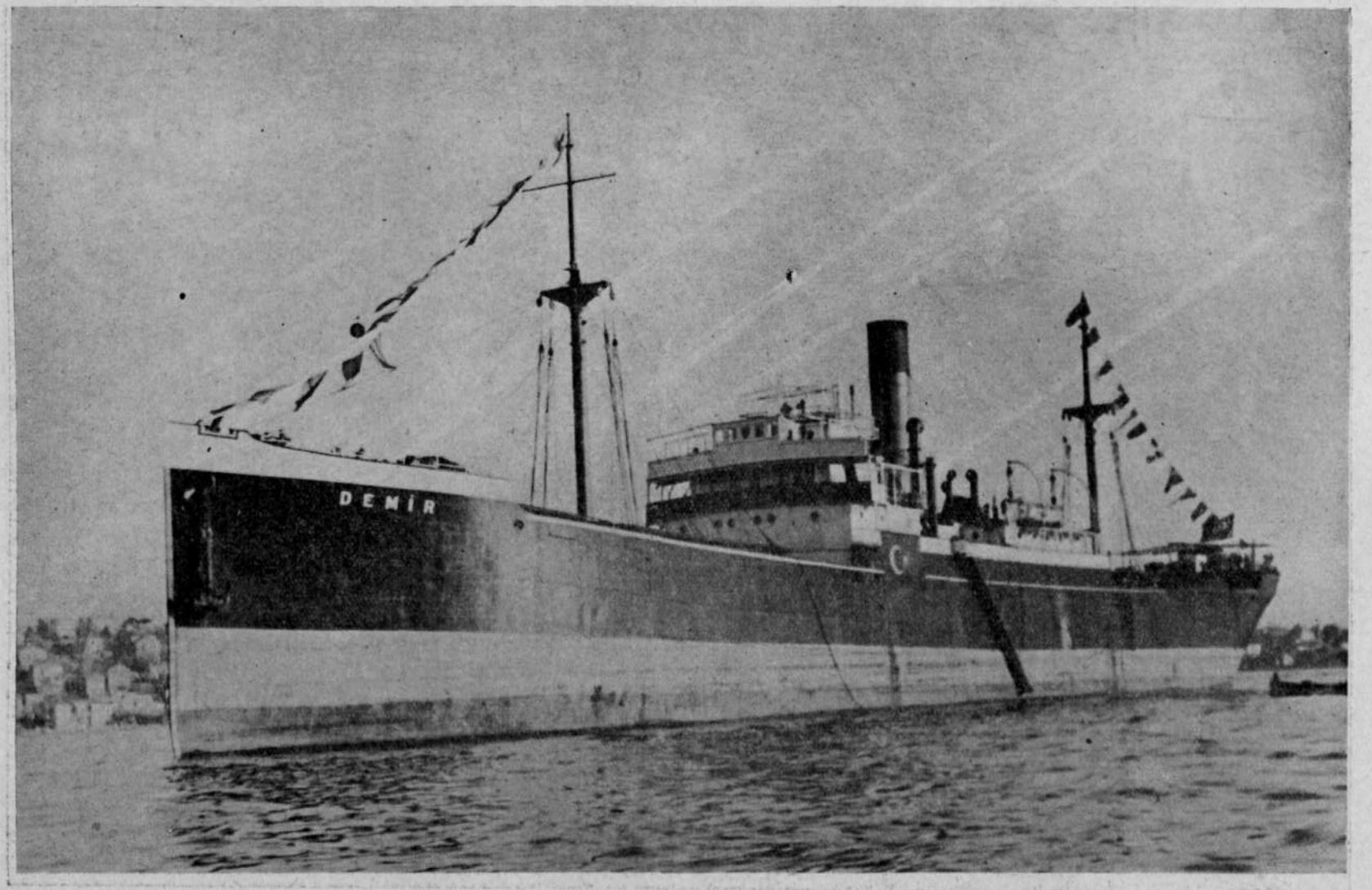

Sosyeteşilep'in ilk gemilerinden : Demir şilebi.

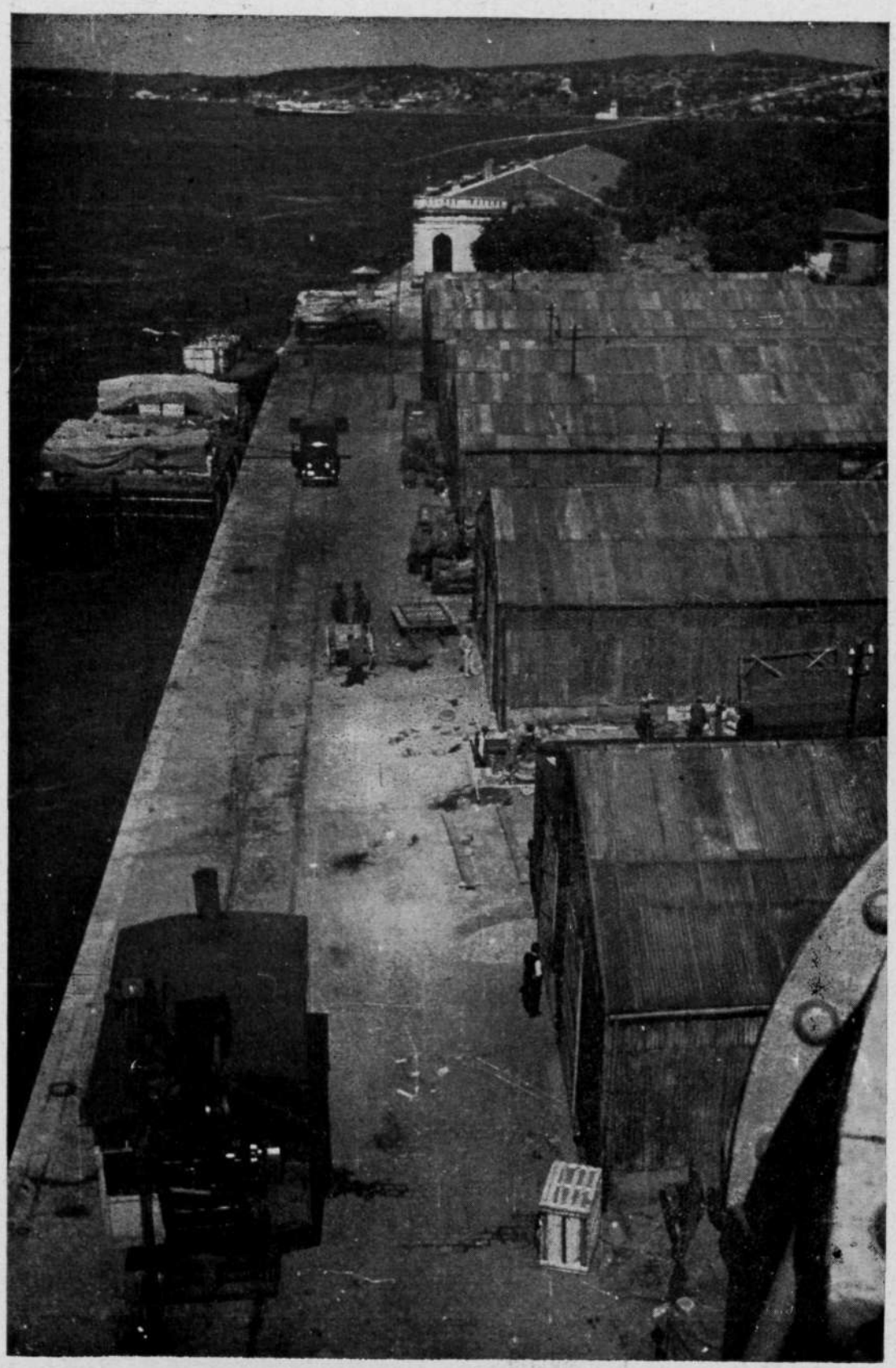

Denizbank İstanbul Liman İşletmesinin Sarayburnu antrepoları

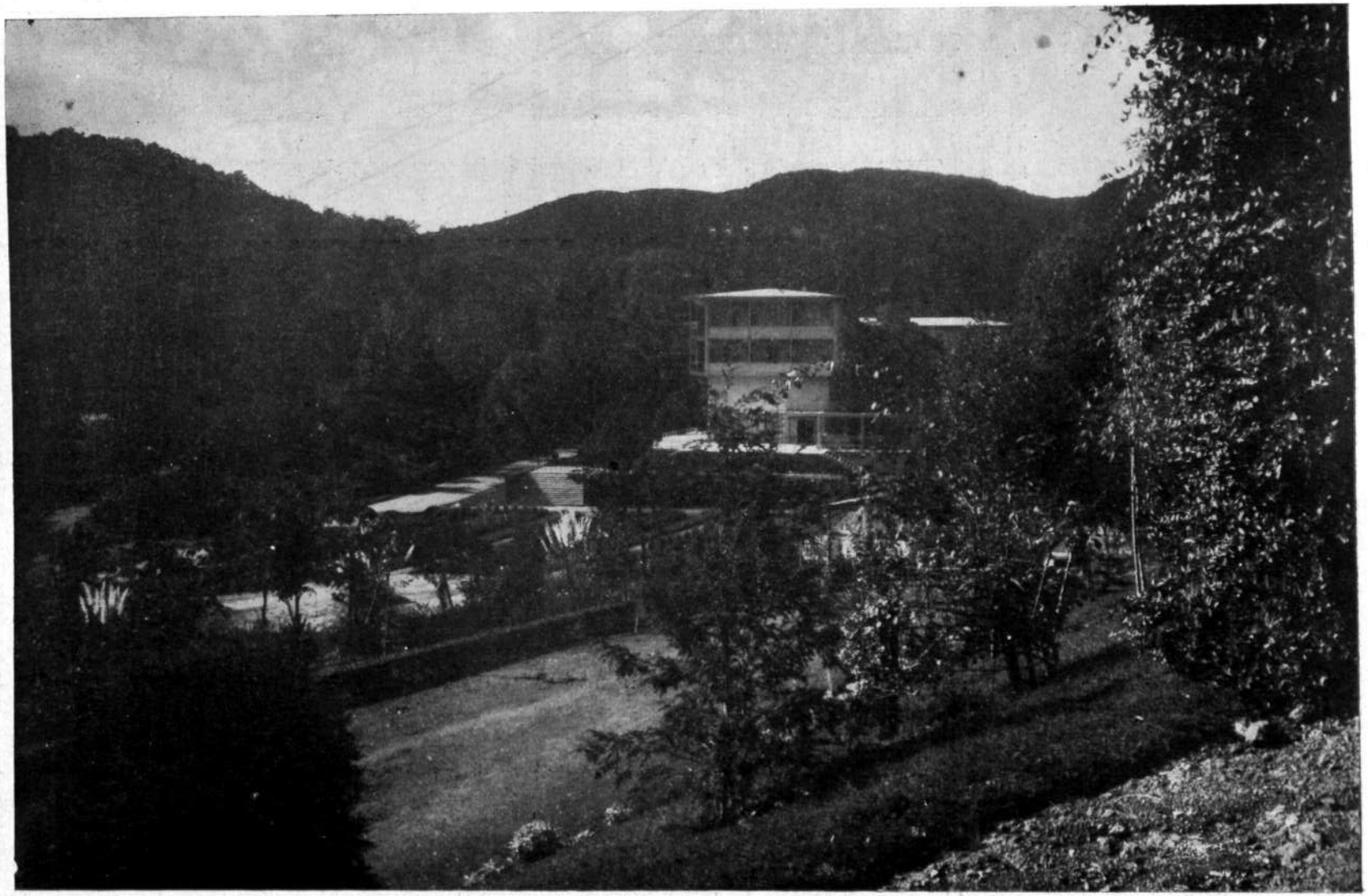

Yalova Kaplıcaları: (Otel Termal) dıştan manzarası

Türkiye İş Bankası

Türkiye İş Bankası, bir rejim eseri ve ekonomik istiklâlin müeyyidelerinden birisi olarak, Yurdun büyük bir ihtiyacını karşılamak için, Atatürk'ün iradeli ve uğurlu eli ile kurularak 26 Ağustos 1924 de Ankara'da faaliyete geçmiştir. O tarihte ancak dörtte biri tediye olunmuş bir milyonluk mütevazı sermayesile işe başlayan bu millî müessesenin 14 yılda temin ettiği itibar ve inkişafın bir ölçüsü olarak bugünkü sermayesini teşkil eden 5 milyon Türk lirasının yanında ihtiyat akçasının da sermaye miktarına yaklaşmak üzere olduğunu göstermek kabildir. (1938 de ihtiyat akçası: 3.470.000 lira)

Merbut cetvelde görüleceği veçhile, bankaya kurulduğu gündenberi mevduat hiç bir benzeri müesseseye nasip olmayan bir şekilde mütemadiyen artmıştır. Milletin gösterdiği itimat, Bankanın en büyük kuvveti ve müzahiri olmuştur.

Müessese, memleketin yüksek menfaatlerini kendi kazancından ve her şeyden üstün tutarak, yurddaşlara refah verecek, kalkınma hareketini temin edecek tedbirlere imkânın en geniş nisbetinde yardıma koşmuş, yalnız kredi veren bir mevduat bankası olarak çalışmaktan uzak kalmıştır.

Yerleştiği her piyasada faiz ve ödünç para alma şartlarını normal hadlere indiren Türkiye İş Bankası, kaynaklarını bir kredi iptizaline sebep olacak şekilde kullanmaktan daima çekinmiş ve mevduata her vakit yeni istimal imkânları bulmuştur.

Tediye Olunmuş Sermaye ve İhtiyat Akçesi :

YIL	LİRA
1924	1.000.000,—
1925	1.000.000,—
1926	2.259.500,—
1927	4.057.508,16
1928	4.316.500,—
1929	4.900.000,—
1930	7.000.000,—
1931	7.200.000,—
1932	7.400.000,—
1933	7.560.000,—

YIL	LİRA
1934	7.690.000,—
1935	7.849.000,—
1936	8.040.000,—
1937	8.250.000,—
1938	8.470.000,—

Yurd İçinde Yayılma :

26 Ağustos 1924 de muameleye başlayan Türkiye İş Bankası dört ay ve beş günlük birinci faaliyet yılında, memlekette çalışma programının icap ettirdiği yayılmayı temin için lâzımgelen hazırlıklarla meşgul olmuş ve bir taraftan iç piyasalarda giriştiği ticaret muamelelerini tedricî surette genişletirken, diğer taraftan da dış piyasalarla münasebet tesisini esaslı vazife bilmiştir.

Müessesenin ikinci çalışma yılı (1925) esas nizamnamesine uygun olarak yeni teşebbüslere girişmesi noktasından canlı ve verimli olmuştur. Halkın bu millî müesseseye gösterdiği rağbet, muamelelerinin selâmet ve ciddiyetine verdiği kıymet ve ehemmiyet ona az bir zamanda yeni şubelerle mühim ticart merkezlerinde yer almak imkânını kazandırmıştır. 25 Birincikânun 1924 de açılan İstanbul şubesini takiben, 3 İkincikânun 1925 de Bursa ve 11 Temmuz 1925 de İzmir Şubeleri açılmıştır. Yurdun en büyük ticaret merkezi İstanbulda, hem ticaret, hem de ziraat muhiti olan İzmir ve Bursada böyle bir müessesenin kapılarını yurddaşlara açması, uzun süren iztirab yıllarından sonra; esasen krediye susamış bulunan bu piyasalarda sevinç ve inşirah uyandırmıştır.

Banka, piyasalar arasında bağlılığı ve münasebetleri kolaylaştırmak ve bütün millî piyasaları teşkilâtından müstefit etmek, ayni zamanda plâsmanını daha büyük bir elâstikiyet ile idare ve tevzi eylemek maksadile memleketin her yanında şubeler açmaya büyük bir ehemmiyet vermiştir. 1927 de Adana ve Samsun şubelerini de açan Türkiye İş Bankası 1928 yılında yurdun belli başlı iş ve ticaret muhitlerine yardım elini uzatmış ve teşkilâtına sekiz şube daha ilâve eylemiştir. 1929 ve 1931 yıllarında bu faaliyetine geniş mikyasta devam ederek yurdun birçok merkezlerinde yeni şubeler açmıştır.

Yabancı memleketlerde bir Türk bankasının şubeler açması şerefi birinci defa olarak Türkiye İş Bankasına nasip olmuş ve 1932 de İskenderiye ve Hamburg şubeleri açılmıştır. 1933 ve 1936 da müessese, İstanbul gibi verimli bir iş merkezinde faaliyet ağını genişletmek lüzumunu sezerek, 1930 da faaliyete geçen Beyoğlu şubesine ilâve olarak; Üsküdar, Kadıköy, Galata ve Beyazıt şubelerini kurmuştur.

Türkiye İş Bankası, bugün yurd içinde 45 şube ve yurd dışında 2 şubede ki cem'an 47 şube ile faaliyet halindedir. Dünyanın her tarafında muhabirleri vardır.

Müessese, şubelerini arttırdıkça gerek plâsmanını ve gerek muamelâtını genişletmek imkânını bulmuştur. Her açılan yeni şube, Bankaya bakir sahalarda iş temin etmiş, ayni zamanda eski şubelerinin muamelelerinin de artmasına imkân vermiştir. Şubelerinin çoğalması, Türkiye İş Bankasının bir millî dava halinde sarıldığı tasarruf hareketinin yurdun her köşesinde uyanmasına ve yerleşmesine hizmet etmiştir.

Sene	Mevduat	Plâsman	İştirakler
1924	2.474.446	953.897	24.000
1925	8.201.964	5.372.804	580.340
1926	15.116.600	11.426.080	552.942
1927	26.004.615	15.912.718	1.854.478
1928	37.575.922	25.828.082	2.007.634
1929	45.359.538	31.921.344	6.106.265
1930	44.983.124	32.355.913	7.280.186
1931	41.141.444	29.392.845	8.110.720
1932	46.090.806	30.105.389	8.065.111
1933	50.177.835	33.097.952	11.334.493
1934	53.340.782	33.312.575	13.669.552
1935	61.505.768	38.069.204	17.695.657
1936	73.906.514	42.808.385	18.386.015
1937	90.768.361	56.680.050	19.196.242

Bankacılık Sahasında Rolü ve Hamleleri :

Türkiye İş Bankası, memlekette modern bankacılığı kurmuş olmak ve bu cihazın işlemesi için elzem unsurları da yaratmış bulunmak gibi hizmetleri ile daima öğünecektir. Müessese 14 yıllık hayatında bankacı olarak yetişmek isteyen gençlere esaslı bir mektep olmuştur. Bugün kendi kadrosu içinde çalışan 689 memurundan başka, zaman zaman yeni kurulan müesseselere verdiği elemanlar ve bizzat alâkalı olduğu şirketlere geçen yüzlerce değerli unsur bu mektepten feyiz almış, tecrübe kazanmış iftihara lâyik bir zümre teşkil eylemektedir.

1929 yılında muayyen Avrupa merkezlerine gönderilmeğe başlanan güzide ve genç bankacılar oralarda en ileri teknikle işleyen bankaların usullerini yakından tetkik imkânını bulmuşlar ve mezkûr bankaların başlıca servislerinde lüzumu kadar müddet staj gören bu unsurlar, yurda taze bilgi ve olgun bir tecrübe ile mahmul olarak dönmüşlerdir.

Bankalarda hesap makinelerini kullanmak usulü ilk defa olarak Türkiye İş Bankasının delâlet ve teşebbüsü ile memlekete girmiş ve yerleşmiştir. Türk gençliğinin bıkmak usanmak bilmiyen azimli çalışması ve kabiliyetinin yüksek derecesi hesap makinelerinin kullanılmasında, dünyadaki benzer vaziyetlere nisbetle bir rekor teşkil edecek neticeler vermiştir. Az memurla iyi ve sağlam iş tmin olunmuş, randıman tahminin fevkinde bir yükseliş arzetmiştir.

Türk inkılâbının Türk kadınına cemiyet içinde lâyik olduğu mevkii her suretle temin etmiş olmasından istifade eden Türkiye İş Bankası, bu davanın tahakkukunda kendisine düşen vazifeyi başarmakta geri kalmamış ve Türk kadınına teknik bankacılık servisinde de geniş ölçüde yer vermiştir.

Yıl	Şube adedi	Memur adedi	
1924	2	29	
1925	4	103	
1926	4	198	
1927	7	321	
1928	15	460	
1929	28	688	
1930	29	686	
1931	44	651	
1932	46	693	
1933	48	680	
1934	49	671	
1935	48	672	
1936	49	669	
1937	47	691	
1938	47	689	(31/3/1938)

Millî asarruf Hareketinde Türkiye İş Bankası :

Telkin ve teşvik vasıtalarının her türlüsüne başvurarak, çocuğundan gencine, gencinden ihtiyarına kadar her yaşta yurddaşa hitap ederek geniş bir tasarruf propagandasına girişen Türkiye İş Bankası, millî sermayenin temel taşlarını teşkil eden tasarruf hareketinin muvaffakıyetle ilerlemesinde âmil olmuştur. Sistemli, zevkli ve menfaatli bir biriktirme vasıtası olarak 1928 de Türk yavrusunun eline ilk kumbarayı o vermiştir. Para biriktirerek bankaya yatıranlar arasında kur'a çekmek suretiyle ikramiye dağıtmak, ve tasarruf mevduatına dolgun faiz vermek usullerini ihdas eden yine Türkiye İş Bankasıdır.

Türkiye İş Bankasının tesis olunduğu 1924 yılında 96 yurddaş bankaya tasarruf mevduatı olarak 12.554.— lira yatırdıkları halde 1937 yılının sonunda bu rakamlar azametli ve mânalı bir yekûna varmıştır. 108.905 yurddaşın Türkiye İş Bankası kasalarında 27.118.971,— lirası birikmiştir.

Türkiye İş Bankasında tasarruf hareketinin takip eylediği seyri gösteren aşağıdaki cetvel hâzla tetkike lâyıktır.

Türkiye İş Bankası Tasarruf Hesaplarının Yıllık Hareketleri :

Yıl	Hesap adedi	Biriken. T.L.
1924	96	12.554
1925	433	132.290
1926	617	220.310
1927	3.914	1.178.325
1928	9.788	1.703.968
1929	22.161	2.589.836
1930	33.466	3.913.655
1931	39.387	5.422.826
1932	48.800	7.452.719
1933	64.501	13.881.085
1934	75.836	16.969.799
1935	85.670	20.190.444
1936	92.072	22.616.976
1937	108.905	27.118.971

Endüstrileşme Alanında Esaslı Hizmetleri :

Türk milletinin, başına geçen eşsiz bir Önder'in etrafında toplanarak kadını, erkeği, çoluğu, çocuğu ile bin bir mahrumiyete katlanarak kurtardığı bu yurdun, harp alanında kahramanca döğüşerek, siyaset alanında maharetle görüşerek temin edilen millî hâkimiyetini korumak için, bu hâkimiyeti ekonomik hâkimiyetle perçinlemek lâzımdı. Millî ekonomiye inkişaf kapısı açacak olan ekonomik istiklâl, millî mücadelenin ilk günündenberi siyasî istiklâl kadar ehemmiyetli ve mukaddes saydığı bir esas idi. Büyük Millî Şef, her vasıtadan istifade ederek, her fırsatta aziz milletine bu telkini yapıyordu. Daha Lozan konferansı devam ederken Garbî Anadoluda yaptığı büyük bir tetkik seyahatinde halk yığınları ortasında onlarla memleket işlerini görüşürken daima ve daima bu kanaat ve görüşünü ortaya seriyordu.

Asîl Türk milletinin dünyada milletler müvazenesine yeni bir müvazene unsuru halinde müstesna bir yaratıcılık hamlesile tekrar iştirak etmesi zamanı gelmişti. Lozan muahedesi imzalanmış, dünyaca tanınan yeni Türk devleti, «cennet yapılmaya lâyik» yurt için, bugün artık başarılmış bir tarihe mal olmuş büyük çalışmalarına koyulmuştu.

Türkiye İş Bankası, kurulduğu ve faaliyete geçtiği yıl, işte böyle bir hava içinde istiklâlin en esaslı temel taşlarından sayılan endüstrileşme davasına bir millî vazife olarak el attı.

Yakın günlerde bir münasebetle,: «Bence endüstri demek, medeniyet demektir.» (Temmuz 1938 İstanbul» diyen Başvekil Celâl Bayar, ayni kanaatle. 1924 de henüz yeni kurulmuş olan Türkiye İş Bankasının başında yakın bir alâka ile memlekette endüstrinin inkişafını kurmuş ve teşvik et-

miştir. 1924 den bugüne kadar geçen yıllar içinde bu millî müessese yurdun endüstri ihtiyacına faydalı bir rehber olmaktan geri kalmamış, sermaye ve membalarının çoğalması ile mütenasip olarak endüstri hareketine iştirak ve yardımlarını arttırmıştır. Hususî müteşebbislere kredi vermek suretile yaptığı mühim yardımlardan başka, bizzat tesis veya iştirak yolu ile yarattığı müesseselerle memleket ekonomik kalkınmasında başlı başına bir âmil olmuştur.

«Daima daha kuvvetli, daima daha refahlı Türkiye» idealine ulaşabilmek için Türkiye İş Bankasının endüstrileşme alanında başardığı işlerden bir kaçını zikretmek faydalıdır:

Kömür Havzasında Başarılar :

Türkiye İş Bankası, kuruluşunu müteakip, Türk endüstrisinin istinat noktası, ve Türk tabiatının yeşilini koruma davası olan kömür meselesini ehemmiyetle ele almıştır. Bu maksatla muhtelif tarihlerde Zonguldak havzasında giriştiği teşebbüsler şunlardır:

1. — 1926 da bir milyon lira sermayeli Maden Kömürü İşleri Türk Anonim Şirketini, (Bugünkü sermayesi 1.300.000 ve ihtiyat akçası 210.974.62 liradır.)
2. — 1926 da beş yüz bin lira sermaye ile faaliyete geçen ve 1929 da sermayesi üç milyon liraya çıkartılan Kozlu Kömür İşleri Türk Anonim Şirketini, (Ereğli Fransız Şirketinin elinde bulunan aksiyonlar da 1938 yılı başında satın alınmıştır.)
3. — Kilimli Şirketi, (Bugün sermayesi 400.000,— ve ihtiyat akçası 33.180.46 liradır.)
4. — 1934 de Kireçlik istismar mıntakasını satın alarak 300.000 lira sermayeli bir şirket kurmuştur.

Banka, havzanın faaliyetine bu dört şirketle iştirak ederken, bu sahada teknik ve sosyal ileriliği de temin eylemeği gaye bilmiştir. Bir taraftan ocaklar içinde imalât ve ihzaratı teknik esaslara istinat ettirirken, diğer taraftan da ocaklar makineleştirilmeğe başlanmıştır.

«Maden Kömürü İşleri Türk Anonim Şirketi» nin (Türkiş), ocaklarında makineleşme yolunda yaptırdığı tesisatın kıymeti 1926 da 1.266.193.01 lira kıymetinde iken, devamlı olarak her yıl yapılan ilâvelerle bu tesisat kıymeti 1937 sonunda 3.067.087.— liraya baliğ olmuştur.

Türk Antrasiti :

Ayni ocaklarda 1934 — 1935 yılında büyük bir antrasit fabrikası ve 1937 de bir de briket fabrikası kurulmuştur. 11 Birincikânun 1935 de işletmeğe açılan Türk antrasit fabrikası ile kimya endüstrimizin temeli kurulmuş, ormanlarımız baltanın zâlim tesirinden kurtarılmış, ekonomik ve temiz mahrukat elde edilmiştir. Bu suretle Türkiye İş Bankası beş yıllık birinci endüstri

plânının tatbikatından kendisine düşen ilk vazifeyi muvaffakıyetle başarmıştır. Resmî ve hususî tecrübe ve tahliller Türk antrasitinin yerli kokla mükayesesinde % 40 ve ecnebi koka nazaran % 23 faikiyeti tebeyyün etmiştir. Türk antrasitinin başlıca vasıfları arasında kolaylıkla ateş alması, açık maltızlarda ve her nevi ıskaralı sobalarda koku ve zift yapmadan dumansız yanması; sayılabilir. En iyi cins tabiî antrasitle Türk antrasitinin mükayesesinde bu sonuncuda nihayet % 3 kadar az kalöri farkı bulunmaktadır. Ve Türk antrasitinin kalörisi odununkinden 2.4 misli daha fazladır.

Türk Antrasit Fabrikasının talî istihsalâtı arasında ise şu kimyevî maddeler vardır: Tayyare benzolü, motör benzolü, ağır benzol, kreozot, krezilol, antrasen yağı, zift, yol katranı, karbolineum.

Antrasit fabrikasının mamulâtı yıl geçtikçe, yurdun her tarafında rağbet görmekte ve alıcı bulmaktadır. 1937 yılında fabrika eski yıllardan elinde kalan stoku da sarfetmek suretile, 77.327 ton plâse etmiştir.

1937 yılında faaliyete geçen briket fabrikası ise 0/10 lâve ve 0/10 antrasit ve ziftin yüksek valörlü bir mahsul şekline girmesine hizmet etmiş, imal eylediği, kolay ve çabuk yanma hassası olan briketler derhal alıcı bulmuştur.

Kozlu Kömür İşleri Türk Anonim Şirketi (Kömüriş), kurulduğu tarihten 1929 yılı sonuna kadar aramalar ve hazırlıklarla meşgul olmuş ve 1930 yılından itibaren de kömür istihsaline başlamıştır. Şirketin faaliyete geçtiği 1929 yılında mihanikî tesisatı 2.544.349 lira kıymetinde iken, müteakip yıllarda yapılan ilâvelerle 1937 sonunda tesisat kıymeti 4.252.617 liraya baliğ olmuştur. Kapasitesi 1937 yılında yükselttirilen büyük elektrik santralı «Kömüriş» şirketine lâzım olan enerjiyi temin eyledikten başka, Zonguldaktaki müesseselerin ve belediyenin enerji ve tenvirat ihtiyacını da karşılamaktadır.

Kilimli Kömür Madenleri Türk Anonim Şirketinin tesisat kıymeti 1937 sonunda 362.665 ve Kireçlik Şirketinin tesisat kıymeti ayni yılda 333.766 lirayı bulmuştur.

Türkiye İş Bankası havzaya yalnız ileri teknik getirmiş değildir. O, ayni zamanda bu mıntakada amelenin refah seviyesini yükseltmek, yaşayış şartlarını islâh etmek yolunda çok yerinde sosyal tedbirler de almıştır. Maden ocaklarında yaptırılan yatakhaneler, sıhhî ve ucuz aş evleri, yıkanma yerleri, sinema, amele çocuklarına mektep, çocuk bahçesi, parktan başka bütün memur ve amele için içtimai yardım teşkilâtı da kurulmuştur.

Türkiye İş Bankası havzada istihsal maliyetinin düşürülmesine hizmet etmiş ve istihsal kudretinin yükselmesine yardım etmiştir.

Dört şirketin son yıllardaki istihsalleri :

1934 — 753.207 Ton
1935 — 782.709 »
1936 — 856.392 »
1937 — 890.869 »

Havzanın 1937 yılında umum istihsalâtı 2.306.869 ton olduğuna göre Türkiye İş Bankası Şirketlerinin ayni yılda elde ettikleri muvaffakıyetin derecesi kolaylıkla ölçülebilir.

Şeker Endüstrisi :

Türkiye İş Bankasının meydana getirdiği endüstri arasında şeker endüstrisi bilhassa zikre lâyiktir. Türk köylüsüne yeni bir kazanç ve çalışma sahası kazandıracak ve memlekette büyük bir ekonomik hareket uyandıracak olan bu endüstriyi kurma teşebbüslerini İş Bankası ilk günündenberi himaye etmiş, Alpulluda (1925—1926) kurulan ve ekseriyeti Bankaya ait olan birinci Türk Şeker fabrikasına ilâve olarak yine ekseriyeti kendisine ait olmak üzere Sümer Bank ve Ziraat Bankasile müştereken yaptırdığı (*) Turhal (1934) fabrikalarile de bu endüstrinin memlekette bugünkü inkişaf haddini bulmasına hizmet etmiştir.

1935 yılında şeker fabrikalarının birleştirilmesi ve idarelerinin kurulacak bir şirkete tevdii kararlaşınca, banka elinde bulunan fabrikalarını 22 milyon sermaye ile teşekkül eden «Türkiye Şeker Fabrikaları Anonim Şirketi» ne devretmiş, ve bu şirkete müessis ve hissedar olarak iştirak eylemiştir.

Şişe ve Cam :

Birinci beş yıllık endüstri plânına dahil bulunan Şişe ve Cam Fabrikasının kurulma ve işletmesi işi de bir teveccüh ve emniyet nişanesi olarak T. İş Bankasına verilmiştir.

Bankanın bu maksatla kurduğu bir milyon Türk liralık sermayeli Anonim Şirket, lüzumlu etüt ve hazırlıkları tamamlıyarak fabrikayı İstanbulda Paşabahçede tesis etmiş, ve 1935 yılında işletmeğe açmıştır.

Fabrika, memleketimizin yakın düne kadar hariçten ithal ettiği şişe ve züccaciye ihtiyacını tamamen karşılamakta ve her yıl 700—800 bin liranın yurd içinde kalmasını temin etmektedir.

Fabrika şimdilik yurdun başlıca ihtiyacı olan :

a — Şişe, binlik, damacana, ve benzerleri,

b — Kâse, tabak, bardak, sürahi, kavanoz gibi adi ev ve piyasa züccaciye eşyasını imal eylemektedir. Şişe kısmının kapasitesi 4.200—4.600 ton arasında ve züccaciye kısmının kapasitesi ise 1.163 ton raddesindedir.

Paşabahçe fabrikasının bugünkü imalâtı piyasalarımızda takdirle karşılanmıştır. Şişe ve züccaciye eşyasının yanında fabrikada muvaffakıyetle yapılan kristal eşya en ağır ve lüks Avrupa mamulâtını aratmıyacak kadar zarif ve güzeldir.

Fabrikanın plânı yapılırken, memleketimizin bugünkü şişe ve züccaciye sarfiyatının âtiyen artması ihtimali gözönünde tutulmuş ve inşaat tarzı fabrikanın bugünkü kapasitesinin % 50 nisbetinde genişletilmesi esaslarına göre teemmül edilmiştir. Bundan başka fabrikada pencere camı imal edebilmek için lâzım gelen tesisatın yapılması da inkişaf programında yer almıştır.

(*) Eskişehirde 1933 de ve yalnız Ziraat Bankasıyla müştereken vücude getirdiği.

Dokuma Endüstrisi :

Ankara'da tesis edilmiş, fakat muhtelif sebepler yüzünden işletilememiş ola nmensucat fabrikasını satın alarak ve bu fabrikayı kurduğu bir şirket eli ile işletmeğe başlayarak en modern teçhizat ile tekemmül ettiren Türkiye İş Bankası, «Yüniş» ismini verdiği bu fabrikada yerli Merinos yünlerinden müstesna kumaşlar imaline muvaffak olmuştur.

İpekli ve yünlü mensucatında parlak neticeler elde eden Bursadaki «İPEKİŞ» müessesesi yine onun hayırlı bir teşebbüsüdür.

Malatyada kurulmakta olan «Bez ve İplik Fabrikası» için teşkil edilmiş bulunan üç milyon lira sermayeli şirkette Sümer Bank ve Ziraat Bankası ile Türkiye İş Bankasının müsavi nisbette iştiraki vardır. Birinci beş yıllık endüstri plânının tatbikatında «Antrasit, cam, şişe ve kükürt» den sonra İş Bankasına dördüncü vazife olarak terettüp eden bu teşebbüs, içinde bulunduğumuz yılın sonunda eserini meydana koyabilecektir. Fabrikanın iplik kısmı yılda bir milyon kilo iplik istihsal edecek kudrettedir. Dokuma kısmı ise, yılda muhtelif cinsten 10.600.000 sun'i ipekle karışık jakarlı mensucat imal edecek ve bütün bu istihsali temin için fabrika 1.116.000 kilo pamuk istihlâk ve 2.000 işçi kullanacaktır. Ayni şirket Ziraat Bankasının Adana Mensucat Fabrikasını da satın almış ve burası için Malatya Fabrikası ile müşterek bir imalât programı tesis etmiştir. Tevsi edilmekte olan bu fabrika 1938 yılı sonunda yeni tesisatla faaliyete geçecektir. Bundan başka şirket Doğuda yılda 190.000 paket iplik imal edecek vüsatte bir iplik fabrikası kurmak için yetişmelerine yardım eylemiştir.

Türk Sigortacılığının Nüvesi :

Türkiye İş Bankası, memlekette milyonlarca liralık servet ve muamelelerin emniyet ve kefaletini üzerine alacak millî müesseselere olan ihtiyacı gözönünde tutarak, 1925 yılında yarım milyon lira sermaye ile «Anadolu» Sigorta Şirketini kurmuş ve bu tesis Türk sigortacılığının nüvesini teşkil etmiştir.

Bilâhara 1936 yılında teşkil eylediği «Ankara» Sigorta Şirketi ile de banka, bir taraftan yurdda millî sermaye ile teşekkül etmiş Türk sigortacılığının teessüsüne hizmet etmekle beraber hususî bir teknik işi olan sigortacılığı hakkile öğrenen ve bu sahada da dirayet ve iktidar gösteren gençlerin yetişmelerine yardım eylemiştir.

Bundan başka millî servetin emniyeti düşüncesile her yıl harice giden mükerrer sigorta ücretinden bir kısmının memlekette alıkonulması maksadile 1929 yılında «Millî Mükerrer Sigorta Şirketi» ni kurmuştur.

Diğer Şirketleri ve İştirakleri :

Bunlardan başka Türkiye İş Bankasının kurduğu şirketler veya iştirâk ettiği diğer teşebbüsler arasında şunlar sayılabilir :

Ergani Bakır Şirketi, Kunduz Ormanları Şirketi, Canlı Hayvan Ticaret Kurumu, İş Limited Şirketi, İnşaat Limited Şirketi, İş Komimport, Keçiburlu Kükütleri Şirketi, Kurşun Sanayii Limited Şirketi, Pamukiş Limited, Süngercilik Türk Anonim Şirketi, Tel ve Çivi İşleri Türk Limited Şirketi, Türk Gülyağcılık Limited Şirketi, Üzüm Kurumu Limited Şirketi, Türk Tütün Limited Şirketi, Umumî Mağazalar Anonim Şirketi, Şilepçilik Şirketi.

Her Yıl Dağıttığı Temettüler :

Yıl	Nisbet
1925	% 15
1926	% 15
1927	% 15
1928	% 15
1929	% 12
1930	% 10
1931	% 10
1932	% 8
1933	% 8
1934	% 8,80
1935	% 9
1936	% 9.2
1937	% 9,2

Etibank

Atatürk'ün eşsiz görüş ve işareti ile «daima daha kuvvetli, daima daha müreffeh hür ve müstakil Türkiye» idealine vasıl olmak için siyasî, içtimaî ve kültürel sahalarda tahakkuk ettirilen başarıları Türkiye Cümhuriyetinin iktisadî sahada da tarsin etmek için ne mütegâsif gayretler sarfettiği bugün bütün dünyaca takdir ile bilinmektedir.

Filhakika iktisadî ve bilhassa sınaî ilerleme olmadıkça yüksek bir medeniyete intibak etmek imkânsızlığındaki kat'iyeti vaktinde derpiş eden Türkiye Cümhuriyeti, medenî insan cemiyetlerindeki refah ve ümranı temin eden bu çalışma sahasında da en radikal inkılâbı tanımış bulunmaktadır.

Ekonomik inkişaf gayelerinin temelini teşkil eden sanayi, memleketimizde hemen yeniden kurulmaya başlamış ve Cümhuriyet Türkiyesinin haricin bütün itimatsızlık ve kritiğine rağmen, atmaktan çekinmediği hamleler sayesinde müsbet netice ve semerelerini vermiştir. Filhakika dahili istihlâk maddelerinin imali esasına müstenit birinci beş senelik plânın tatbiki tamamile ve muvaffakıyetle bitirilmiş bulunuyor. Bu birinci plânın gayesi istihlâk mikdarları ehemmiyetli bir yekûna baliğ olmakta bulunan ana sanayi emteasını memleket dahilinde imâl ve istihsal ederek bu sahadaki iktisadî istiklâlimizi takviyeye matuf idi.

Bu gaye başarıldıktan sonra, ikinci beş senelik bir plânla her nevi sanayiin bel kemiğini teşkil eden ağır sanayiin ve bilhassa maden sanayiinin tesisi artık bir zaruret olmuştu.

Memleketimizin toprak altı servetleri, umumî refah seviyesini ehemmiyetli bir nisbette yükseltmeye namzet olan bu kıymetler, imparatorluğun kökleşmiş ihmal ve teseyyübü ile kendi hallerine terkedilmiş bir vaziyette idi. Pek nadir ve müteferrik bazı teşebbüsler ise umumî bilgisizlik ve ataletten istifade ederek bu millî zenginlikleri hususî ve spekülatif emellerine âlet etmekten başka bir gaye istihdaf etmiyorlardı. Ecnebilerin bu yollarda elde ettikleri konsesyonlara gelince, buralarda hodbin bir sömürgeci zihniyeti hâkim olmakta ve madenlerimiz en kısa bir zamanda âzamî şekilde istismar etmekten başka bir şey düşünülmemekte idi.

İşte Etibank toprak altında yatan bu maden rezervalarını rasyonel usul ve sistemlerle istihrac ederek kıymetlendirmek ve bundan başka bütün Türkiyenin ucuz ve bol elektriğe kavuşması çarelerini tahakkuk ettirmek gayesile 14/Haziran/1935 tarihinde kabul olunan 2805 numaralı kanun ile tesis edilmiş bir müessesedir.

Türkiye topraklarının zenginliğini teşkil eden, kömür, krom, bakır, kurşun, antimvan, zımpara gibi madenlerimizin mebzul mikdarları ve bu madenlerden yapılması mümkün büyük mikyastaki istihrac tasavvur edilirse bunların -bugünkü Türkiye millî sanayii tarafından değil- hatta ileri ve mütekâsif sanayi kurmuş memleketler derecesindeki bir müstakbel Türkiye sanayii tarafından dahi bel'edilemiyeceği aşikârdır. Bu düşünce ile Etibanka, istihsalâtını yerli istihlâkten başka beynelmilel piyasalara da dökebilecek şekilde ayarlamak ve maden istihracatını memleket ölçüsünde bir gelir kaynağı halinde tezyid ve tanzim etmek vazifesi verilmiştir.

Bu itibarla Etibank'ın Türkiye ticaret muvazenesi üzerindeki müsbet rolü ve her sene memlekete kazandırmakta olduğu döviz mıkdarının ehemmiyeti ve bu mikdarın mukarrer inkişafı aşağıda bankanın muhtelif faaliyet branşlarının tetkikinde görülecektir.

Her yeni sanayi, muhitine büyük iş, refah ve hayatiyet getirir. Bu bakımdan da Etibank'ın sosyal hizmetleri zikre değer bir mahiyettedir. Memleketin muhtelif köşelerinden her birinde, işletilmeye başlanan madenlerle beraber, derhal hayat standardının yükseldiği, iş hacminin genişlediği, medenî ve sıhhî ihtiyaç ve konforun inkişaf ederek ümran hareketlerinin başladığı tesbit edilmektedir.

7/12/1935 tarihinde bilfiil faaliyete geçen Etibank bugüne kadar geçen 2,5 senelik zaman zarfında muhtelif cins maden mevzuları üzerinde dikkat, teyakkuz ve ihtimamla çalışarak, aşağıda tafsilâtile mütalâa edilen ve Türk maden sanayii tarihinde ilk defa erişilen, millî kalkınma ile mütenasip neticelerin istihsaline muvaffak olmuştur.

KROM :

Etibank'ın ilk olarak ele aldığı mevzu kromdur. Memleketimizin bu nadir cevher zenginliği ötedenberi dünyaca tanınarak takdir edilmiştir. Fakat Ergani-Maden kasabasının 18 km. kadar yakınında bulunan ve mikdar itibarile olduğu kadar kalite itibarile de dünyanın en mühim ve iyi cins krom madeni sayılabilecek evsafta olan Guleman krom yataklarının Etibank'ça ele alınması dünya kromculuğu bakımından çok ehemmiyetli bir hâdise olarak kaydedilmiştir. Banka bu yatakları işletmek üzere serian faaliyete geçmiş ve tesisat ve teşkilâtını en kısa bir zamanda ikmale muvaffak olmuştur. Bugün, Guleman'ın yalçın dağlarında modern teknik tesisatı ile işçi ve memurlarının bütün sıhhî ve içtimaî ihtiyaçlarına cevap verecek tertibat ve ikametgâhlarile şirin ve çok çalışkan bir kasabacık teşekkül etmiştir. Sevkiyatı temin etmek üzere bir havaî hattın vücudu elzem görülerek Türkiyede bir eşi olmayan ve tekniğin güzel bir eseri halinde inşa edilen 18 km. uzunluğundaki bu hat 1937 senesi temmuzunda işlemeye başlatılmıştır.

O zamana kadar kamyonlarla yapılan nakliyat bu tarihten itibaren muntazam bir hal almış ve senede yüz bin ton ve daha fazla krom cevheri istihsal ve sevketmek için lâzım olan bütün tertibat ikmal edilmiştir.

Bu suretle çelik ve kimya sanayii tarafından pek rağbet gören yüksek tenörlü kromlarımızdan sene nihayetine kadar geçen 5 ay zarfında 35.000 ton kadar nakledilerek 1937 senesi satışları ceman yekûn 48.444 tona baliğ olmuştur ki kıymeti 1.195.000 Türk lirası tutmaktadır.

1938 senesine tam teçhizat ve hazırlıkla girilmiş ve yalnız kânunusani - Haziran devresinde 37.127 ton ve 987.000 lira kıymetinde ihracat yapılmıştır.

Dünya krom istihlâkindeki mütezayid seyir nazarı itibara alınırsa esasen pek makbul olan kromlarımızın gittikçe ehemmiyet kesbeden bir döviz kaynağı olmakta devam edeceği muhakkaktır.

KÖMÜR :

Türkiye, Akdeniz memleketleri arasında, bugünkü modern sanayiin temelini teşkil eden kömür madeni bakımından tabiatın kıymettar bir lutfuna mazhar olan yegâne memlekettir, denilebilir. (Her ne kadar bu havza memleketlerinden olan Fransada kömür varsa da ihtiyacı karşılayamamakta ve her sene mühim mikdarlar ithal olunmaktadır). Karadeniz sahilindeki kömür mıntakamız hem coğrafi mevki itibarile ve hem de kalite ve kantite zenginliği itibarile memleketimiz için eşsiz bir servet hazinesidir.

Cümhuriyet devrine kadar üstünde dikkatle çalışılmamış olan kömürlerimizin, ilmî vasıtalarla ve metodik bir şekilde incelenmesinden sonradır ki, başlı başına büyük bir kıymet ifade ettiği anlaşılmıştır.

Cümhuriyet hükûmeti kömür işile meşgul olurken bu sahada en evvel tahakkuk ettirilmesi icap eden üç gaye istihdaf etmekte idi.

1 — Kömürü ucuzlatmak,

2 — İstihsalâtı arttırıp rasyonelleştirmek,

3 — Kömür servetimizi millileştirmek.

Bu üç hedefin tahakkuku uğrunda sarfedilen ciddî mesai güzel semerelerini şimdiden vermektedir.

Kömür fiatları Cümhuriyet Hükûmetinin sıkı kontrolü sayesinde çok makul ve sair sanayi memleketleri fiatlerile mukayese edilebilecek raddelere indirilmiştir. Rasyonelleştirme bahsinde bugün 15 sene evveli ile mukayese edilmiyecek bir merhaleye varmış bulunmaktayız. Ancak bu merhale de kâfi görülmemiş, hazırlanan ve tatbikatına da geçilen 3 senelik maden programı ile bu vadide büyük bir inkişaf ve terakki esbabı hazırlanmıştır. Millîleştirme davamıza gelince; bunu da hemen hemen halletmiş gibiyiz. Çünkü kömür havzamızda çalışan muvakkat bir tek ecnebi şirketten başka yabancı unsur kalmamıştır.

Bu vadide en son alınan tedbir kömür havzamızın servet ve istihsalâtının en ehemmiyetli bir kısmını elinde bulundurmakta olan (Ereğli kömür şirketinin) bütün tesisatı ile birlikte ve müsait şartlar altında satın alınmış ve bir işletme halinde Etibank'a devredilmiş olmasıdır. Kömür işlerine 1937 senesi mayısında başlayan Etibank bir taraftan yapılmakta olan istihsalâtı da-

ha verimli bir şekilde devam ettirmeğe ehemmiyet verirken diğer taraftan en mühim gaye olarak yukarıda zikredilen ikinci merhaleyi hedef ittihaz etmiştir.

1937 senesi mayısından itibaren sene nihayetine kadar geçen 7 aylık müddet zarfında 471.050 ton kömür istihsal etmiştir. Bir sene evvelki aynı devreye tekabül eden müddette ise Fransız şirketinin istihsalâtı 405.910 tondan ibaret bulunuyordu.

Etibank aynı devre zarfında 1.900.000 liralık satış temin etmiştir. 1938 senesi ilk 6 aylık istihsalâtı ise bir sene evvelki 330.000 tona mukabil 390.000 tonu bulmuştur.

Kömür bahsinde yukarıda zikredilen ve istihsalâtı ehemmiyetli mikyasta arttırmakla muvazi olarak bu istihsali rasyonelleştirmeyi istihdaf eden üç senelik maden programı üzerinde tevakkuf faideden hali değildir. Bu program evvelâ kömür istihsalimizi üç senede iki misline çıkaracaktır. Bu program bize Karadenizde her türlü asrî vasıtalarla mücehhez bir kömür (aynı zamanda çelik) limanı kazandıracaktır. Rasyonel ve teknik bir işletmenin icap ettirdiği mütekâsif ve mütemerkiz bir istihsal sayesinde randmanları arttırarak zayiatı ve toprak altı ve üstü istihsal masraflarını azaltmak mümkün olacaktır. Büyük bir hızla artan kendi istihlâkimizi temin ettikten sonra dış piyasalara da göndereceğimiz kömürlerimiz memlekete senede 5.000.000 u aşan bir döviz menbaı olacaktır.

Aynı program, kömür gibi büyük bir servetin istihsalinde çalışan amelenin içtimaî hayat seviyesini yükseltmek esasını ihtiva etmektedir ki, alınacak tedbirler meyanında, modern işçi mahalle ve köyleri tesis etmek, işçiyi ailesi efradı ile birlikte oturacağı evin sahibi kılmak, mektep ve hastahane ihtiyaçlarını karşılamak, ekonomalar kurmak gibi hususları zikredebiliriz. Bu sayede kömür işçiliği bugün yapılıp yarın terkedilen ârızî bir meslek olmaktan çıkarılarak efradına devamlı refah temin eden yerleşmiş bir meslek haline getirilecektir.

LİNYİT :

Orta Anadolunun sanayileşme programında esaslı bir rol oynamağa namzet bulunan Seyit Ömer linyit havzasından aşağıda bahsedeceğiz. Şunu kaydedelim ki, Etibank daha şimdiden memleketin sanayi ve mahrukat ihtiyacını karşılamak gayesile Kütahya vilâyetinde Değirmisaz ve Tavşanlı linyitlerini, bulundukları vaziyetten kurtararak fennî bir tarzda işletmeye başlamış bulunmaktadır.

BAKIR :

Etibank tesis tarihinden başlayarak memleketin üç yerinde mevcut üç büyük bakır madeni üzerinde çalışmaktadır.

Bunlardan birincisi evsaf itibarile dünyaca tanınmış olan ve en eski devirlerdenberi işletilmiş bulunan Ergani bakırıdır. Son zamanlara kadar mü-

him bir hissesi ecnebilerin elinde bulunan Ergani bakır madeni şirketi Etibank tarafından satın alınmış ve yine Etibank tarafından temin edilen 1.500.000 lira ile de sermayesi 4.500.000 liraya iblâğ edilmiştir. Banka böylece madene hemen hemen tamamen sahip olduktan sonra bu madenin senevî 7.500 ilâ 10.000 ton saf bakır vermesi esasına müstenit büyük tesisatın ikmaline girişmiştir. 1939 senesi başlangıcında nihayete erdirilecek olan bu faaliyetten sonra bugün elektrik sanayiinde, harp sanayiinde her zaman aranılan kıymetli bakırlarımız dünya piyasalarına sevkedilecektir. Bu bakırın ihraç kıymeti 3.000.000 Türk lirasına tekabül etmektedir.

Madende asrî bir işletmenin icaplarına göre içtimaî bakımdan da tedbirler alınmakta memur ve işçilere medenî bir hayat yaşatmaya matuf her nokta düşünülerek şimdiden küçük bir mamurenin nüvesi atılmış bulunmaktadır.

İkinci bakır madeni Artvin vilâyeti civarında Kuvarshan'dadır. Kuvarshandaki bakırlarımız bir zamanlar Almanlar tarafından işletilmiş ise de bu madenimiz uzun senelerdenberi muattal ve metrûk bir halde kalmıştır.

Bankaya devredilen bu madenin evvelâ yıkılmış, çökmüş aksamının tamiri büyük emeklerle başarılmış sonra da yeni tesisatın yerleştirilmesi işi bitirilmiştir. Nihayet 1937 senesi son aylarında saf bakır akıtılmıştır. Aynı senenin bitmesine kadar geçen bir iki aylık zaman içinde ilk bakırımız Avrupa piyasaları tarafından çekilmiş bulunuyordu.

1938 senesi ilk 6 ayı zarfında ise tam randmanla 1100 tonu mütecaviz istihsal yapılmışdır ki bugünkü piyasa kıymeti 300.000 liraya yakındır. Kuvarshan madeni senevî 2000 ilâ 2500 ton saf bakır verebilecek bir kapasite ile tanzim edilmiş bulunmaktadır.

Etibank'ın üstünde bakır mevzuu ile çalıştığı üçüncü mıntaka yine Artvin vilâyeti civarındaki Murgul bakır madenleridir. Bu madenin senevî 8000 - 10000 ton saf bakır dökecek şekilde işletilmesi için icab eden tesisatın ikmali ile uğraşılmaktadır. Senede vasatî 500.000 ton ham bakır işleyecek olan Murgul bakır madenlerinin memleketin şimali şarkîsinde büyük hacimde bir iş ve refah muhiti doğuracağına şüphe yoktur.

Murgul ve Ergani bakırlarının tesisatı ikmal edilerek her üçünün de istihsale geçeceği yakın bir âtide, Türkiyenin senevî saf bakır istihsalâtı 20.000 tonu geçecektir. Bakır piyasalarının bugünkü strüktüründe pek ziyade ehemmiyeti haiz tehavvülât husule gelmediği takdirde bu, senevî 6.000.000 Türk lirasını aşan bir döviz kaynağına tekabül etmektedir.

KÜKÜRT :

İhracat emteamız içindeki pek ehemmiyetli mevkii malûm olan üzümlerimiz bakımından memleket bağcılarının muhtaç olduğu kükürt ötedenberi hariçten ithal edilmekte idi. Bu sebeple bu ziraatimiz ne olsa bir emniyetsizlik içinde bulunmakta ve her sene ehemmiyetli bir meblâğ muntazaman dışarıya akıp gitmekte idi. Üzümlerimizin maliyetine ve ticaret müvazenemize tesir eden bu keyfiyet nazarı itibara alınarak Türk kükürdü imali derpiş edilmiş ve Etibank bu sahada da rol almıştır.

Türk kükürdünün bütün ihtiyaçlara tekabül eden evsaf ve mikdarda olması bankaca bir vazife bilindiğinden bunun bütün icaplarına tevessül edilmiştir. Keçiburlu'da kurulan fabrika 1937 senesi zarfında beheri 50 kiloluk 70.000 torba ve 1938 senesi ilk 6 ayı zarfında ise 44.000 torba kükürt istihsal etmiş bulunmaktadır. Bu mikdarları arttırarak yalnız dahilî ihtiyaçları tatmin ile kalmayıp harice de musaffa kükürt sevketmek, istihsali daha rasyonelleştirmek. Etibank'ın ehemmiyetle üzerinde tevakkuf eylediği ve fennî etüdleri ile meşgul bulunduğu mühim mevzulardandır.

MOLİBDEN :

Maden sanayiinde yüksek bir kıymet izafe edilen Molibden cevherinden memleketimizde mevcut rezervaların kıymetlendirilmesi için Ankara civarında Keskin'de kâin madenin metrûk tesisatı işler bir hale konularak mevcut madenin konsantre halinde ihracı işi intaç edilmiştir. İhzaratını 1938 senesi bidayetinde bitirerek işlemeye geçen Keskin madeninden ilk 6 ay zarfında 40.000 kilo konsantre maden istihsal edilmiştir. Nadir ve pahalı bir maden olan Molibdenin bu mikdarı bugünkü piyasaya göre 50.000 Türk lirası kadardır.

Türk Ticaret Bankası A. Ş.

Teşekkülünün kısa bir tarihçesi :

Hemen yirmi beş yıllık bir maziye malik bulunan Türk Ticaret Bankası Millî Bankacılık tarihinde mütevazı fakat hususî bir mevki işgal etmektedir.

Anadolunun Şimali garbîsine tesadüf eden geniş ve verimli bir mıntakanın transit istasyonu olan Adapazarının, yirmi beş yıl evvel ticareti hemen kâmilen gayri millî ellerde temerküz etmiş bulunmakta idi. Muntazam bir teşkilâta dayanarak ticarî hâkimiyeti ellerinde bulunduran bu unsurlara karşı tamamen Türk halkının bağrından doğan bir ihtiyaçla Harbi Umumî başlangıcında (Adapazarı İslâm Ticaret Bankası) Kollektif Şirketi teşekkül etmiş ve beş buçuk sene kadar muvaffakıyetle Türk Tüccarlarına kredi temin etmeğe muvaffak olmuştur.

1 Birinciteşrin 1335 (1919) sermayesini (100.000) liraya iblâğ ederek Anonim Şirketine tahavvül eden bu Banka 1929 senesinde (Adapazarı Türk Ticaret Bankası) ve 1937 senesinde de (Türk Ticaret Bankası A.Ş.) ünvanını almıştır.

Umumî harp ve mütareke senelerinin müşkil şartları içerisinde yaşama kudretini gösteren bu teşekkül düşman istilâsı altında dahi mevcudiyetini muhafaza etmiş ve bilhassa Cümhuriyet devrinde mütemadi bir inkişaf seyri takip etmiştir.

1929 da başlayan cihanşümul iktisadî buhranın menfi tesirleri ve buna inzimam eden bazı şahsî ve hususî sebeplerle 1934 senesi içinde muvakkat bir zaman için husule gelen kriz Cümhuriyet Hükûmetimizin Yüksek müzaheret ve delâletiyle ve büyük Millî Bankalarımızın yeniden bir milyon liralık sermaye iştirakiyle derhal izale edilmiş ve Merkezi Ankaraya nakledilen bu kıdemli müessesenin hayatında yepyeni ve kudretli bir inkişafa yol açılmıştır.

Aşağıda görülen grafiklerin seyrinde de bu inkişafın son dört senelik manzarası bilhassa çok açık bir şekilde göze çarpmaktadır.

Bankanın on beş senelik Cümhuriyet devrindeki çalışması :

Bankanın son on beş senelik hayatı memleketimizin umumî terakkiyatiyle mütenasip ve mütenazır bir mecra dahilinde inkişaf etmiştir. Aşağıda

gösterilen mukayeseli tablolar bu hükmü pek bariz bir şekilde göstermektedir.

On beş senelik Cümhuriyet devrinde sermaye artışları

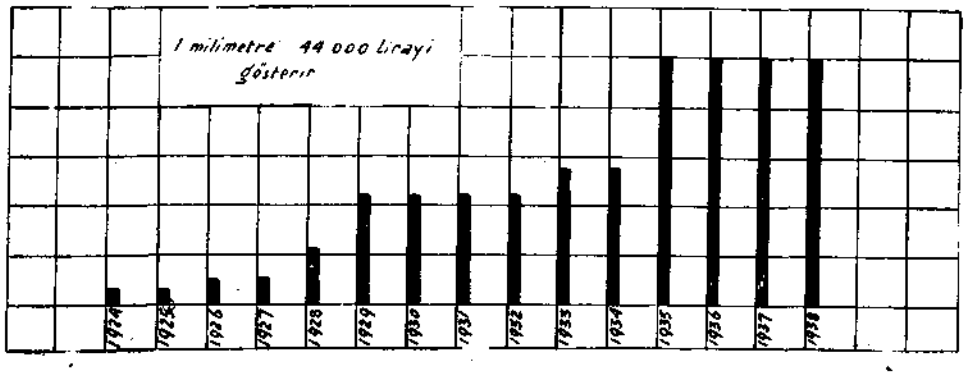

Bir kazada halkın teşebbüs kudretiyle kurulan bir küçük müessese Cümhuriyetin kurucu ve koruyucu şartları dahilinde ve on beş sene gibi çok kısa bir devre içinde takriben **on beş misline yakın** bir sermaye tezayüdüne mazhar olabilmiş ve 1922 de (150.000) liralık sermaye halen (2.200.000) liraya fırlamış bulunmaktadır.

On beş senelik Cümhuriyet devrinde mevduat hareketleri

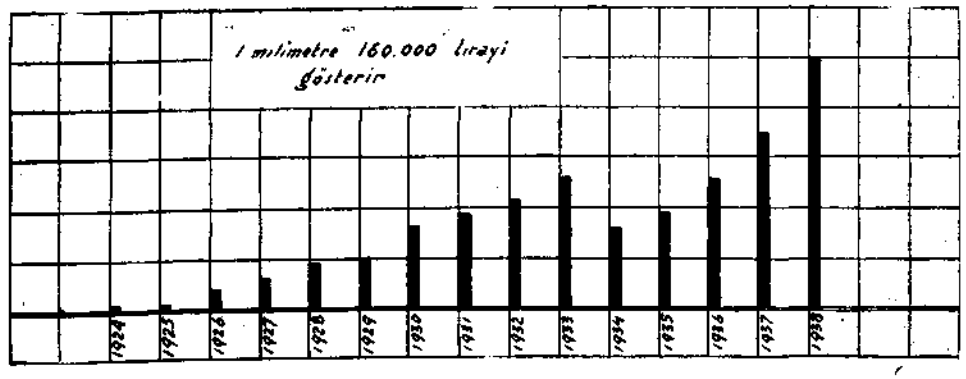

Tasarruf terbiyesinin Cümhuriyet devrinde en kudretli bir seviyeye çıkmış bulunduğuna şüphe yoktur.

Mütemadiyen yükselen millî şuur ve tasarruf zihniyeti Millî Bankalara karşı mutlak bir emniyet şeklinde tecelli edince inkişaf nisbetleri her türlü tahminlerin fevkinde bir gelişme ve genişleme manzarası irae etmektedir.

Cümhuriyetin ilk senesinde bu millî müessesedeki mevduat miktarı ancak (15.000) lira derecesinde iken on beş yıllık Cümhuriyet devrinde inkişaf nisbeti (533) misli derecesinde fırlamış (8.000.000) liraya yükselmiştir.

Bilhassa bu banka tarafından ilk defa memlekette tatbik edilen (KU-

PONLU VADELİ MEVDUAT) hesapları halkımızda büyük bir alâka uyandırmış bulunmaktadır.

On beş senelik Cümhuriyet Devrinde Plasman Hareketleri

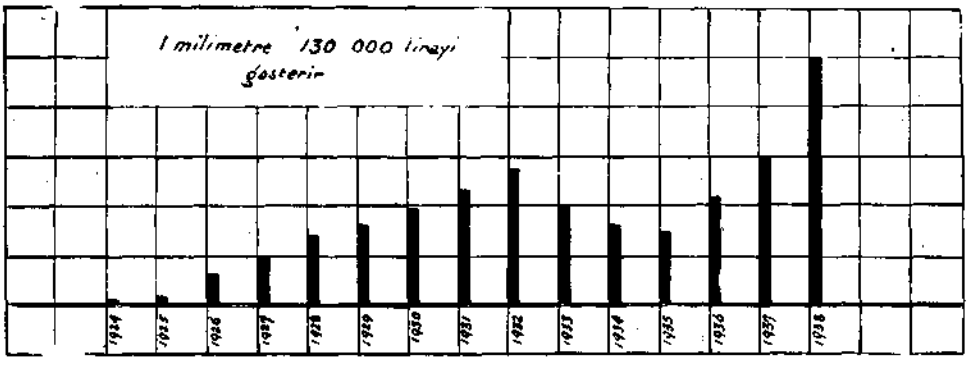

Bankanın on beş yıllık Cümhuriyet devri içindeki ticarî sahalarda istimal ettiği Viv-plasman hareketlerinde de diğer muamelâtla mütenazır hareket ve genişleme göze çarpmaktadır.

Cümhuriyetin ilk senesinde (70.000) lira derecesinde olan ticarî plâsman on beş sene içerisinde (93) misli bir artışla (6.500.000) liraya vasıl olmuş bulunmaktadır.

On beş senelik Cümhuriyet devrinde Envanter Hareketleri

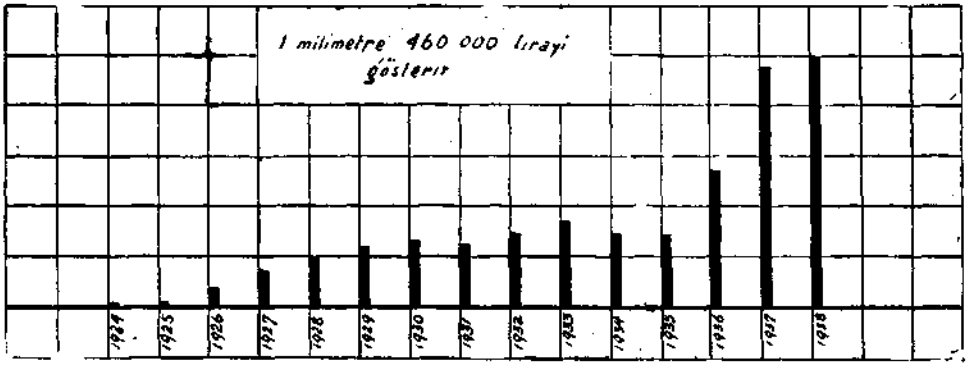

Bir müessesenin umumî iş hacmini göstermesi itibariyle her seneki envanter hareketlerinin mukayesesi çok faydalıdır. Bu bakımdan Bankanın Cümhuriyetin ilk senesinde (230.000) lira derecesinde olan bilânço bakiyeleri yekûnu on beş sene nihayetinde (23.000.000) liraya baliğ olmuştur. Bu da banka iş hacminin Cümhuriyet devri zarfında yüz misli artmış bulunduğunu ifade etmektedir.

Bankanın sair faaliyet sahaları ve iştirakleri :

Küçük bir kazada doğan ve halen sahai faaliyeti genişliyerek millî ve iktisadî kalkınmamızda mühim vazifeler deruhte eden bu banka kredi mu-

amelâtından maada memlekete nâfi bir çok teşebbüslerde de kendi üzerine terettüp eden vazifeleri başarmağa çalışmaktadır.

Bankerlikten maada kendi teşekkülleri bulunan :

Ticaret Türk Anonim Şirketi

Ormancılık ve Endüstri Limited Ş.

Ürün Ticaret Limited Şirketi

Adapazarındaki Tahta ve Demir Fabrikaları,

vasıtasiyle geniş mikyasta ticarî ve sınaî teşebbüslere girişmekte ve memlekete faydalı hizmetler görmektedir.

Bundan maada on bir anonim şirketinde de hissei iştiraki bulunmak suretiyle iktisadî kalkınma hareketlerine vasi mikyasda iştirak etmiş bulunmaktadır.

ULUSAL KURUMLAR

Türk Tarih Kurumu

1930 yılı nisanının sonlarında Büyük Şef Atatürk'ün irşat ve direktifleriyle Türk tarihini tetkik ve ilmî metodlara göre yeniden yazmak maksadıyle Türkocakları merkezine bağlı «Türk Tarihi Tetkik Encümeni» adlı bir müessese kuruldu. Bu encümen bir sene çalışarak «Türk Tarihinin Ana hatları» adıyle Türk tarih tezini ve bunun dayandığı esaslı noktaları ihtiva eden ve yalnız mütehassıslar için mahdut mikdarda basılan bir ciltlik bir eser neşretti. Bu eserin methal kısmı Kültür Bakanlığı tarafından ayrıca 30 bin nüsha basılarak dağıtıldı.

15Nisan 1931 de, Türkocaklarının kapanması üzerine bu encümen «Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti» adıyle müstakil bir cemiyet haline inkılâp etti. Reisicümhur Atatürk lutfen bu Kurumu yüksek himayeleri altına aldılar. Bugün «Türk Tarih Kurumu» adını taşıyan teşekkül, sekiz yıldanberi Atatürk'ün yüksek ve daima isabetli direktifleriyle binlercè yıllık derin bir mazisi olan Türk tarihini objektif ve ilmî metodlarla araştırmakta, bulduğu hakikatleri ilim âleminin gözleri önüne koymaktadır.

Lise tarih kitapları:

Kurum, ilk önce, liselerimizde okunan ve umumiyetle millî tarihimizi ihmal ve bir takım eski ve yanlış malûmatı ihtiva eden tarih kitapları yerine mihverini Türk tarihi teşkil eden ve hafriyatlardan çıkarılmış vesikalarla ana kaynaklardan alınmış müsbet malûmata istint eyleyen dört ciltlik bir tarih yazdı. Kültür Bakanlığı 1931 yılından itibaren liselerimizde bu tarihlerin okutulmasını kabul etti. Ve ayrıca bu kitapları esas tutarak orta ve ilk mektepler için yeni tarihler yazdırdı.

Birinci Türk Tarih Kongresi :

1932 Temmuzunda Ankarada ilk millî tarih kongresi toplandı. Bütün orta ve yüksek mekteplerin tarih öğretmen ve profesörlerinin iştirak ettiği bu kongrede Türk Tarih Kurumu üyeleri Türk tarih tezini izah ettiler, konferanslar verdiler. Bu konferanslar Birinci Türk Tarih kongresinin zabıtlarıyle birlikte neşredildi.

Türk Tarihinin Ana Hatları eserinin yeniden yazılması:

Menşeinden bugüne kadar bütün Türk tarihini ihtiva edecek olan «Türk Tarihinin Ana hatları» eseri aynı zamanda Türk tarih tezini bütün delilleriyle ve mehazlariyle ilim âleminin gözü önüne koyacak bir eser olacaktır. Kurumun üyeleri 1932 yılındanberi bu eseri hazırlamakla meşguldürler. Henüz tamamen tetkik edilmemiş bir çok mevzuları tetkik etmek ve bazı mevzuları da objektif metotlarla yeniden tahlil ve tenkide tâbi tutmak senelere ihtiyaç gösteren müşkül bir mesaiyi istilzam ettiğinden ciltler teşkil edecek olan bu eserin meydana çıkmasını geciktirmektedir. Maamafih şimdiden binlerce sahifalık materiyal toplanmıştır. Kurum bilhassa tarih öğretmenleriyle tarih fakülteleri talebelerinin ihtiyacını göz önünde tutarak ve tarihî tetkikat ile alâkadar zevat tarafından izhar edilen arzuları nazarı dikkate alarak bir bahsi tamamen ihtiva eden etütleri peyderpey neşretmeği de düşünmüş ve bunları neşre başlamıştır.

Son senelerde Türk Tarih Kurumunun faaliyeti başlıca şu noktalarda toplanmaktadır:

A) Hafriyat ve istikşaflar
B) Terceme ve neşriyat
C) Kongre ve ihtifaller
D) Beynelmilel mesaiye iştirak
E) Tarihî eserlerin korunması.

A) Hafriyat ve istikşaflar:

Türk Tarih Kurumunun hafriyat ve istikşaflarda takip ettiği başlıca gaye Anadolu kültürünün kıdemini ve bunu Orta Asyaya bağlıyan yolları ve karakterleri meydana çıkarmaktır. Ayrıca daha yeni ve klâsik medeniyet eserleri üzerinde de çalışılmaktadır. Bu maksatla gerek memleket içinde ve gerekse Türk Kültürünün yayıldığı sahalarda sistematik hafriyat ve istikşaflar yapılmaktadır. Hafriyat işlerinde çalışmalar henüz çok yenidir, fakat alınan neticeler beşeriyet kültür tarihi için çok değerli ve şümullüdür. Muhtelif yerlerde yapılan hafirler Türkiye tarihinin hemen her devri için belgeler vermiştir.

Türk Tarih Kurumunun şimdiye kadar bizzat veya bilvasıta yaptığı hafriyatlar tarih sırasiyle şunlardır:

1 — Ahlatlıbel, 1933. — Türk Tarih Kurumunun teklifi üzerine, Dr. H. Z. Koşay, Maarif Vekâletinden aldığı emirle, Ankaraya 16 Km. mesafede bulunan Ahlatlıbelde hafriyat yaptı. Orada bakır devrine ait bir müstahkem yer harabesi bulup meydana çıkardı. Bu devir üzerinde Eti devrinin de bazı eserlerine tesadüf edildi. Bu hafriyatın en mühim neticesi, II inci Turova medeniyetiyle Orta Anadolunun Bakır Devrinin muasır oluşudur.

2 — Karalar, 1933. — Aynı yıl yine Maarif Vekâletinin emriyle, ar-

keolog R. O. Arık Ankaraya 60 Km. mesafede olan Karalarda hafriyat yaparak, Galat devrine ait müstahkem bir şehir meydana çıkardı.

3 — **Göllüdağ, 1934.** — Maarif Vekâleti 1934 te Göllüdağda Post-Eti ve Frikya devrine ait müstahkem bir şehri, R. O. Arık'ın çalışmalarıyle meydana çıkarttı.

4 — **Alaca-Höyük, 1935-38.** — Türk Tarih Kurumu 1935 yılında Eti İmparatorluk merkezi olan Hattusas civarındaki Alaca-Höyükte hafriyat yapılmasını Dr. H. Z. Koşaya tevdi etti; dört yıldır buna devam ediliyor.

5 — **Trakya Höyükleri, 1936-38.** — Türk tarih Kurumu 1936 yılında bine yakın tahmin edilen Trakya höyüklerinden 500 ünü tesbit ettirerek, Alpullu Höyükte, Sinanlıda, Hasköy Höyüğünde, Lüleburgaz Höyüğünde, Vize ve Kırklarelinde kazılar yapılmasını Dr. Arif Mansel'e verdi.

6. — **Ankara Kalesi.** — 1937 yılında Ankara kalesinde yapılan sondajları R. O. Arık idare etti.

7. — **Çankırıkapı, 1937-38.** — Aynı arkeolog Ankaranın Çankırıkapı höyüğünde hafirler yaptı. Bu hafriyata 1938 de de devam ediliyor.

8. — **Etiyokuşu.** — 1937 ilkbaharında Ankara Tarih Fakültesi talebelerinin, Ankaraya 5 Km. uzaklıkta Çubuksuyu vadisinde, Etiyokuşu mevkiinde eski devirlere ait çanak, çömlek kırıntıları bulduklarını Türk Tarih Kurumu haber aldı. Burada hafriyat yapılması Prof. Dr. Ş. A. Kansuya havale edildi.

9. — **Pazarlı, 1937-38.** — Alacahöyük civarında Pazarlı mevkiinde, Alacahöyük heyetimiz tarafından yapılan araştırmalar, yeni bir istasyonu arkeoloji haritasına ilâve etti.

10. — Bu civarda Kuştepede tarihten evvele ait seramiklere tesadüf edildi. Burada kazılar yaptıracağız.

11. — İzmir Namazgâh hafriyatına maddeten yardımda bulunduk ve 1938 de Kurumun himayesine aldık.

12. — **İstanbul, 1937.** — Sarayburnunda araştırmalar yapılmasını, Müzeler Müdürü Bay Azizden rica ettik. Buna İstanbul Üniversitesi ve Müzelerin iştirakile devam edilmektedir.

13. — **Karaoğlan.** — 1937 yılının sonbaharında Kurumun Asbaşkanı Bayan Afet tarafından keşfedilen Ankaranın Gölbeşi nahiyesine bağlı Karaoğlan köyü yanındaki Höyük üzerinde bir hafriyat yapılmasını Kurum üyelerinden Arkeolog Remzi Oğuz Arık'a tevdi etti. Bu hafriyata devam edilmekte ve mühim tarih vesikaları çıkarılmaktadır.

14. — 1938 yılı ilkbaharında etrafı Ankara belediyesince açılmakta olan Ankara Mabedinde hafriyat yapılmasını kurum, üyelerinden Dr. Hâmit Koşay'a tevdi etti. Mabedin asıl şeklini ve geçirdiği istihaleleri tayine yarıyacak olan bu hafriyata devam edilecektir.

Kurum ayrıca 1938 yazının başında Eskişehir, Kütahya, Ankara ve Tuzgölü civarlarında kablettarih mağara ve istasyonları aramak maksadıyle bir istikşaf heyeti teşkil etmiştir.

1938 yılının sonbaharında Hatay, Irak ve İranda Kurumun yapacağı hafriyat yerlerini tesbit etmek maksadıyle ikinci bir istikşaf heyeti gönderilmesi mutasavverdir.

Kurum hafriyat ve istikşaf işlerinde Halkevleriyle iş birliği yapmaktadır. Cümhuriyet Halk Partisinin bu müşterek mesaiyi kıymetli yardım ve himayesile inkişaf ettirmekte olduğunu şükranla kaydetmek lâzımdır.

Türk Tarih Kurumunun hafriyat işlerinde gösterdiği ilmî muvaffakiyet Cümhuriyet Hükûmetimizin takdir ve teşvikine mazhar olmuş ve bu yoldaki faaliyetini genişletebilmesi imkânları Kuruma bahşedilmiştir.

B) Terceme ve neşriyat:

Kurum terceme ve neşriyata ayrı bir önem vermektedir. Bir taraftan tarihî ve arkeolojik araştırmaları neşretmek, diğer taraftan Türk tarihinin ana kaynakları ile mühim yeni eserleri dilimize çevirmek ve yegâne nüshaları memleketimizde bulunan kıymetli Türk eserlerini faksimile ve edisyon kritik şeklinde basmak maksadıyle neşriyat dokuz seriye ayrılmıştır. Bu serilerden şimdiye kadar basılanlar şunlardır:

Faksimile eserler serisinden:

1 — Pirî Reis : Amerika Haritası
2 — » » : Kitabı Bahriye

Hafriyat raporları serisinden:

1 — Remzi Oğuz Arık: Alaca-Höyük hafriyatı 1935 raporu.

Monografiler serisinden:

1 — İbni Sina
2 — Uluğ İğdemir: Kuleli Vak'ası Hakkında bir araştırma.

Ana Hatları eserinden parçalar serisinden:

1 — Şemsettin Günaltay: Yakın Şark.
2 — İsmail Hakkı Uzunçarşılı: Anadolu Beylikleri.

Kongreler neşriyatı serisinden:

1 — Birinci Türk Tarih Kongresi zabıtları.

Şu eserler de matbaada basılmaktadır:

Faksimile eserler serisinden:

1 — Nasuhissalâhi: Irakayn seferi.

Eski metinlerin tercemeleri serisinden:

1 — Tarihi Cihanküşa (üç cilt).
2 — Camiüttevarih.
3 — Baybars tarihi.
4 — Isfahani: Selçuk tarihi.

Hafriyat raporları serisinden:

1 — Hâmit Koşay: Alaca-Höyük hafriyatı 1936 raporu.

Arkeolojik monografiler serisinden:

1 — Fuat Köprülü: Sinan Monografisi.

Monografiler serisinden:

1 — Cevat Üstün: İkinci Viyana Muhasarası.

2 — Fevzi Kurtoğlu: Ay yıldızın ve Türk bayrağının menşei.

Ana Hatları eserinden parçalar serisinden:

1 — Yusuf Akçura: Osmanlı Devletinin dağılma devri.

2 — Yusuf Ziya Özer: Mısır tarihi.

3 — General Halis Bıyıktay: Timuriler zamanında Hindistan - Türk İmparatorluğu.

4 — Süheyl Ünver: Selçuk Tababeti tarihi.

Kongreler neşriyatı serisinden:

1 — İkinci Türk Tarih Kongresi zabıtları.

2 — Türk Tarih sergisi kataloğu.

Kurum üç ayda bir «Belleten» adıyle bir dergi neşretmekte olduğu gibi ayrıca şu eserleri de terceme ettirmiştir:

1 — Elbirunî : Malelhint.

2 — Elbirunî : Tahdidinihayetülemakin.

3 — Izlandaya 1643 te Türk akınları.

4 — Başkirif: Rusya Türklerinde güzel sanatlar kültürü.

5 — Götze: Eski şarkın medeniyet tarihi.

6 — Seroşevski: Yakutlar.

7 — Brandenstein: Etrüsklerin menşei.

C) Kongre ve ihtifaller:

Kurum 1937 Haziranında Büyük Türk âlim ve filozofu İbni Sinanın 900 üncü yıl dönümü münasebetiyle bir ihtifal tertip etmiştir. Bu ihtifale bazı yabancı âlimler de iştirak etmiş ve bu münasebetle bin sahifeye yakın «İbni Sina» adlı bir etütler mecmuası neşredilmiştir.

Aynı yılın 20 Eylûlünde İstanbulda İkinci Türk Tarih Kongresi toplanmıştır. Bir çok Türk âlimleriyle Avrupanın büyük otoritelerinden kırka yakın yabancı âlimin iştirak ettiği bu büyük kongre bu suretle beynelmilel bir mahiyet almış ve kongreye seksene yakın tez ve tebliğ arzolunmuştur. Bu kongrede Türk tarih tezi daha geniş bir mütehassıs kitlesi huzurunda en yeni araştırmalara dayanılarak izah edilmiştir. Yabancı âlimlerden bir çoğu Türkiyede tarih ve arkeoloji sahasında Büyük Önderin irşatlarıyle başlamış olan feyizli mesaîden takdirle bahsetmişlerdir. Bunlardan bazıları bundan sonra tarih ve arkeoloji âlimlerinin Türkçeyi öğrenmeye mecbur olduklarını söylemişlerdir. Kongre münasebetiyle Dolmabahçe Sarayının Muayede salonunda açılan Tarih sergisi, tertip tarzı ve ihtiva ettiği eserler bakımından herkesin takdirini kazanmıştır.

D) Beynelmilel mesaîye iştirak:

Türk Tarih Kurumu Beynelmilel ilim âleminde lâyık olduğu mevkii almıya başlamıştır. Kurum memleket içindeki kongrelerden başka Avrupada

her sene toplanan Beynelmilel Tarih, Arkeoloji ve Antropoloji kongrelerine iştirak ederek orijinal tebliğler ve konferanslarla mesaisini dünya ilim âlemine arzetmektedir. Bilhassa Cenevre ilim muhitinde Kurumun Asbaşkanı Bayan Afet tarafından verilen konferanslar takdirle karşılanmıştır. Bu konferanslar şunlardır:

1 —	Cenevre Tarih ve Arkeoloji Kurumunda :	1935 Alaca-Höyük hafriyatının neticeleri hakkında.
2 —	» » » » :	Türk Tarih Kurumunun 1936 - 37 - 38 yıllarındaki arkeolojik faaliyeti hakkında.
3 —	» Coğrafya Kurumunda :	XVI ncı asrın büyük amiralı ve coğrafyacısı Piri Reis ve onun eserleri hakkında.

Kurum şimdiye kadar 10 Beynelmilel kongreye iştirak ettiği gibi 1939 Eylûlünde İstanbulda toplanacak Beynelmilel Preistorik Antropoloji ve Arkeoloji kongresinin de organizasyonunu üzerine almıştır.

Kurumun iştirak ettiği kongrelerle buralarda tebliğ edilen tezler şunlardır:

1 — 1932 yılı ikincikânununda Pariste toplanan Beynelmilel Tarih Tedrisatı kongresi.

Bu kongreye Kurum Genel Sekreteri Profesör Muzaffer Göker iştirak etmiş ve Kurumun Liseler için yazdığı tarih kitaplarının milletleri birbiri aleyhine tahrik eden düşmanca fikir ve mevzuları ihtiva etmediği hususunda kongreye verilen izahat memnuniyetle karşılanmış ve diğer memleketlerdeki mektep kitaplarından da bu gibi cümlelerin çıkarılması temenni edilmiştir.

2 — 1 Ağustos 1932 de Londrada toplanan «Tarihten evvelki ve ilk tarihsel zamanlar bilgileri Beynelmilel Birinci Kongresi.»

Bu kongreye Kurum üyelerinden Profesör Dr. Şevket Aziz Kansu iştirak etmiş ve kongrede «Cilâlı Taş devri kafaları ve tekâmül karakterleri» mevzulu bir tebliğ okumuştur.

3 — 30 Temmuz 1934 te Londrada toplanan «Antropoloji ve Etnoloji İlimleri Birinci Beynelmilel kongresi».

Bu kongreye Kurum üyelerinden Profesör Şevket Aziz Kansu iştirak etmiş ve kongreye:

1) Akromegallerin kafatası ilmi ve antropometrisine dair.

2) Metopizmin kafatası ilmi bakımından tetkikine dair.

3) Anadolunun kafatası ilmi;

adlı üç tebliğ arzetmiştir.

4 — 9 Eylûlde Sofyada toplanan «Dördüncü Beynelmilel Bizans tetkikleri kongresi».

Bu Kongreye Kurum Genel Sekreteri Profesör Göker iştirak etmiştir.

5 — 11 Eylûl 1935 te Leningrad'da toplanan «Üçüncü Beynelmilel İran sanat ve arkeolojisi kongresi».

Bu kongreye Kurum üyelerinden Profesör Şemsettin Günaltayın riyasetinde Profesör İsmail Hakkı Uzunçarşılı, Dr. arkeolog Arif Müfit Mansel ve Güzel Sanatlar Akademisi Profesörlerinden Celâl Esat Arseverden mürekkep bir heyet iştirak etmiştir. Profesör Şemsettin Günaltay kongrenin reis vekilliğine seçilmiştir: Kongrede Dr. Arif Müfit Mansel tarafından «Dört ve üçüncü bin yıllarında boyalı keramiğin kültür rabıtaları ve kültür cereyanlarında oynadığı rol» adlı bir tebliğ okunmuştur.

6 — 2 Ağustos 1936 da Osloda toplanan «Tarihten evvelki ve ilk tarihsel zamanlar bilgileri Beynelmilel İkinci Kongresi».

Bu kongreye Kurum üyelerinden Profesör Şevket Aziz Kansu ve arkeolog Remzi Oğuz Arık iştirak etmiştir. Kongreye Profesör Şevket Aziz Kansu tarafından:

1) Alaca-Höyükte bulunan iskeletler,

2) Turova civarında, Kumtepede bulunan iskeletler,

hakkında ve arkeolog Remzi Oğuz Arık tarafından:

1) Alaca-Höyük hafriyatı

hakkında tebliğler yapılmıştır.

7 — 1 Eylûl 1937 de Bükreşte toplanan «17 nci Beynelmilel preistorik Antropoloji ve Arkeoloji kongresi».

Bu kongreye Kurumun Asbaşkanı Profesör Bayan Afetin başkanlığında Kurum üyelerinden Profesör Yusuf Ziya Özer ve Bayan Münire Gürer ve Türk Dil Kurumu üyelerinden Profesör Hasan Reşit Tankut iştirak etmiştir. Profesör Bayan Afet kongrenin birinci seksiyonuna, Profesör Yusuf Ziya Özer beşinci seksiyonuna asbaşkan seçilmişlerdir. Kongrede Profesör Bayan Afet tarafından:

1) Türk Tarih Kurumunun arkeoloji faaliyeti,

2) İki yüz Türk kadını üzerinde antropometrik bir etüt, adlı iki tez ve Profesör Hasan Reşit Tankut tarafından da:

1) Preistuvara doğru bir dil izlemesi ve Güneş-Dil teorisinin izahı,

adlı bir tez okunmuştur.

8 — 1 Ağustos 1938 de Kopenghagda toplanan «Antropoloji ve Etnoloji İlimleri Beynelmilel İkinci Kongresi».

Bu kongreye Kurum üyelerinden Profesör Dr. Şevket Aziz Kansu ve arkeolog Remzi Oğuz Arık iştirak etmiştir. Profesör Dr. Şevket Aziz Kansu:

1) Etilerde kemik teşekkülünün etüdüne dair,

2) Türklerin kafatası kaide zaviyesi hakkında araştırmalar,

3) Türk kız ve erkek çocukları üzerinde antropometrik etüt,

4) Ankara civarında bulunmuş olan paleolitik alât ve edevat,

hakkında ve Remzi Oğuz Arık:

1) Karaoğlan hafriyatı,

hakkında tebliğler yapmışlardır.

9 — 28 Ağustos 1938 de Zürihte toplanan «Tarihî İlimler VIII inci Beynelmilel kongresi»,

Bu Kongreye Kurum üyelerinden Profesör Fuat Köprülü ve Dr. Hâmit Koşay iştirak etmiştir. Kongreye Profesör Fuat Köprülü:

1) Orta zaman Türk - İslâm feodalizmi,

Dr. Hâmit Koşay:

1) Türkiyede Pazarlı mevkiinde Firikya şehri,

adlı birer tebliğ arzetmişlerdir.

10 — 5 Eylûl 1938 de Brükselde toplanan «Beynelmilel XX inci Oryantalistler kongresi».

Bu kongreye Kurum üyelerinden Profesör Fuat Köprülü iştirak etmiş ve kongrede:

1) Yeni Farsçada Türk elemanları,

adlı bir tebliğ okumuştur.

Merkezi Pariste bulunan «Beynelmilel İlimler Tarihi Akademisi» nin çalışmalarına iştirak etmek üzere ve Akademinin teklifiyle 1937 yılının başlarında Türk Tarih Kurumuna bağlı bir Türk grubu teşkil edilmis ve bu ilim müessesesiyle teşriki mesaîye başlanmıştır.

Maruf âlim Henri Berr'in başkanlığı altında L'Evolution de l'Humanité adlı ilmî neşriyatı idare eden Beynelmilel ilmî sentez merkezi · «Pour la Science» müessesesi, preistuvar, arkeoloji, antropoloji ve tarihe ait en mühim meselelerin müzakere ve münakaşasına ve münakaşalar neticesinde sentezler kurulmasına matuf tarihî sentez toplantılarının sonuncusunu, 1938 yılı Haziranının 14 ünden 18 ine kadar yapmıştır. Kurumumuz bu toplantıya davet olunmuş ise de, evvelce Zürih ve Brüksel kongrelerine davet edilmiş ve bu davetleri kabul etmiş bulunduğundan iştirak etmesine maalesef imkân olamamıştır.

Müessese, Kurumumuz Asbaşkanı Bayan Afetin adının Patronaj komitesine yazılmasına karar verdiği gibi; 13 Mart 1938 de vukubulan bir toplantıda Asbaşkanımızı Tarihî Sentez Bölümüne üye olarak seçmiştir.

Bunlardan başka Kurum 5 Mart 1938 de Cenevre Tarih ve Arkeoloji Kurumunun yüzüncü yıl dönümü törenine davet edilmiş ve bu törende Kurumu üyelerinden Profesör Hikmet Bayur temsil etmiştir.

E) Tarihî eserlerin korunması:

Türk Tarih Kurumu, binlerce senelik Türk tarihine sahne olan ve sinesinde dünyanın en zengin tarihî âbidelerini saklıyan memleketimizde bu eserlerin muhafazası ve zamanın tahribinden korunması meselesi üzerinde bilhassa büyük hassasiyet göstermektedir. Kurum bu hususta Kültür Bakanlığı, Vakıflar Umum Müdürlüğü ve Halkevleri ile iş birliği yapmakta ve bu maksat için bütün vatandaşların yardım ve yakın alâkalarını dilemektedir.

Kurum, Ankarada büyük bir arşiv binası yapılarak dağınık binalarda muhafaza edilmekte olan ve yakın tarihimizin en zengin belgelerini ihtiva eden tarihî evrakın ilmî usullerle tasnifini Başvekâlet makamından rica etmiştir. Başvekâlet Kurumun bu ricası üzerine Ankarada bir arşiv binası ya-

pılmasını prensip olarak kabul ettiği gibi Kültür Bakanlığı da Macaristandan bir mütehassıs celbederek arşivlerimizi tetkik ettirmiştir. Diğer taraftan mevcut binalar içinde tarihî evrakın daha geniş bir kadro ile tasnifi temin olunmuştur.

Türk Tarih Kurumu Büyük Hâmi Reisinin yüksek direktifleri ve Cümhuriyet Hükûmetinin pek kıymetli yardım ve müzaheretlerivle ilmî mesaisini her gün biraz daha genişletmektedir.

Türk Dil kurumu

Kuruluş ve kurultaylar :

Türk Dil Kurumu, Ulu Önder ATATÜRK'ün kutsal eliyle 12 Temmuz 1932 de Ankarada kurulmuştur.

Bu kuruluş, 1928 de harf inkılâbiyle başlıyan dil hareketinin ve 1932 de açılan Birinci Türk Tarih Kongresinin verimlerine dayanmakta idi.

Harf inkılâbından sonra, derleme, lûgat ve terim cepheleri üzerinde yapılan ilk dil çalışmaları hazırlık mahiyetinde bir takım verimler yaratmış, fakat müsbet bir neticeye varamamıştı. 1931 denberi yapılan tarih çalışmalarının verimleri ise, Türk Tarih tezinin arkeolojik, etnolojik ve antropolojik deliller kadar lengüistik bürhanlara da dayandığını gösteriyordu. Hem bu bürhanları geniş ölçüde toplamak, hem de eskiden yarım kalmış çalışmaları tamamlamak için, yeni bir dil kuruluşuna ihtiyaç görülmüştü.

Bu yeni kuruluş, hemen işe başlıyarak, varlığını ve çalışmalarını yurdun bütün dilseverleri ve öğretmenleri ile el birliği yapmak yoliyle programlandırmak için, geniş ölçüde bir kurultay toplamak üzere teşebbüs almıştır.

Bu teşebbüs neticesinde 26 Eylûl 1932 de Dolmabahçe Sarayında toplanan Birinci Türk Dil Kurultayı, Türk Dil Kurumunun ilk nizamnamesini ve çalışma programını tasdik etti ve bunlara göre çalışmaları yoluna koyacak bir Genel Merkez Kurulu seçti.

İlk iki senelik çalışmadan sonra 18 Ağustos 1934 te ikinci ve daha iki sene sonra 24 Ağustos 1936 da Üçüncü Dil Kurultayları toplanmış ve bu son kurultay kurumun yeni anatüzüğünü de yapmıştır. Bu anatüzüğe göre Dördüncü Türk Dil Kurultayı da 1939 yazında toplanacaktır.

Dil çalışmalarının safhaları :

Türk Dil Kurumu, bir yandan harf inkılâbiyle başlanan inkılâpçılık yolundaki çalışmaları hızlı hamleler halinde ileri götürmek, bir yandan da genel dil bilimi ve Türk dilciliği üzerinde sürekli çalışmalar yaparak yarınki Türk akademisinin temel taşını kurmak gibi iki katlı bir ödevi omuzlarına almış ve kuruluşundan beri bu iki saha üzerinde durmadan çalışmıştır.

Derleme çalışmaları:

Birinci Türk Dil Kurultayından sonra, Kurum ilk adım olarak ana dilimizin lûgatlara ve yazı diline geçmemiş varlıklarını halk ağzından derleme işine girişmiştir. Bunun için Kültür Bakanlığının teşebbüsü üzerine İcra Vekilleri Heyetince yapılan bir talimatname ile bütün hükûmet ve kültür kuruluşlarına ödevler verilmiştir. Kurumca hazırlanan söz derleme kılavuzu ile derleme fiş defterleri de her yere gönderilerek derleme yolları saptandığından, millî bir seferberlik halinde girişilen halk ağzından söz derleme işi yürümeğe başlamıştır.

Kaza ve vilâyet merkezlerinde mükerrerleri süzülerek Kurum Merkezine gönderilen derleme fişlerinin sayısı (153504) e varmış, bunlar sıralanarak ve mükerrerleri birleştirilerek (Türkiyede halk ağzından Söz Derleme Dergisi) adıyle bir kitap halinde hazırlanıp basılmağa da başlanmıştır. Derleme Dergisi Hazırlama Komisyonu T harfinin ortalarına, kontrol Komisyonu da S harfinin başına kadar gelmiş, C harfinin ortalarına kadar gelen 16 forması basılmış, daha 4 forma da basılmak üzere bulunmuştur. Şimdiye kadar alınan verimlere göre bu dergide lûgatlara ve kitaplara geçmemiş 25-30 bin halk sözü yer alacaktır. Türkiyenin bölge şive ve lehçeleri için çok değerli bir vesika olacak olan bu eserin hazırlanmasına, kontrolüne ve basımına devam edilmektedir.

Söz derleme işinde vilâyet ve kaza şubeleri ile Halkevleri büyük bir faaliyet göstermişlerdir. Bu verimden cesaret alarak Kurum, aynı elemanlarla bir de halk bilgisi (Folklor) derlemesine girişmiştir. Halk arasındaki inanlar, görenekler, masallar, bilmeceler, mâniler, türküler, destanlar ve ata sözleri de her yerden toplanarak Kurum merkezinde bir araya getirilmektedir. Bunlardan da gelen fişlerin sayısı (14603) e varmıştır.

Derleme Dergisi hazırlık ve kontrol işleri bittikçe, bu işlerden serbest kalacak arkadaşlar bir (Halk Bilgisi Dergisi) hazırlamak üzere bu fişler üzerinde çalışmaya sevkedilecektir.

Karşılıklar kılavuzu çalışmaları :

Halkın dilini münevverlere tanıtacak ve böylece eski imparatorluktan kalmış sınıflar arasında bir anlaşma ve sevişme köprüsü kuracak olan bu derleme işi yürürken, bir yandan da münevver denilen zümrenin yazı dilinde kullanılan ve halkça anlaşılmayan sözleri karşılamak yolunda çalışmalara girişilmiştir.

Bu yoldaki uğraşmaların başlangıcı bir anket olmuştur. Kurumun idaresi altında bütün Türkiye basınının ve Anadolu ajansının ortaklığıyle ileri götürülen bu ankette yazı dilinde kullanılan ve konuşma dilinde yeri olmıyan, 1382 Arapça ve Farsça söz halkın gözü önüne konularak herkesten bunlara karşılık olabilecek öz Türkçe sözler istenmiştir. Gelen karşılıklar Kurum merkezinde sıraya konduktan sonra bunlar üzerinde (anket komisyonu) incelemeler yapmış, nihayet Genel Merkez Kurulu da bu incelemeleri bir daha gözden geçirmiştir.

Bu anketin verimleri Kurum belleteninde basılmakla beraber, maksada varmak için yeter görülmediğinden Genel Merkez Kurulu bir de tarama seferberliği açmağı gerek görmüştür.

Bu taramanın konusu bir yandan o zamana kadar elde edilmiş olan (125988) Söz Derleme Fişi, bir yandan da uzmanların ve bilginlerin reyleri alınarak seçilen büyük küçük 150 parça kitap olmuştur.

Bu taramalar (Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları Tarama Dergisi) adı altında 850 sahifelik bir cilt olarak basılmış, buna bir de 450 sahifelik Türkçeden Osmanlıcaya indeks ilâve edilmiştir.

Bu eserde 7500 kadar Osmanlıca söze karşı 30.000 e yakın Türk lehçelerinden alınma söz gösterilmiş ve eser yalnız karşılık arama bakımından değil, Türk lehçelerinin zenginliği ve Türk dilinin yer yüzü dilleri arasındaki yerinin önemi bakımından da mühim bir mahiyet almıştır.

Tarama Dergisi fasikül halinde basıldıkça (4500) tanesi yurdun dilseverlerine armağan edilerek kendilerinden de eserin eksikleri, yanlışları ve gösterilen karşılıklardan hangisinin en uygun görüldüğü hakkında mütalâalar sorulmuştur. Gelen cevaplar Kurumda dört koldan incelenerek gerekli düzeltme ve eklemeler hazırlanmakla beraber, yazı dilinden konuşma diline kurulacak köprü için yeniden geniş ölçüde bir komisyon da toplanmış, aylarca süren çalışmalar sonunda elde edilen karşılıklar ilk önce gazetelerle neşredilerek yeniden herkesin düşüncesi sorulmuş, nihayet Osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya (Cep Kılavuzları) ortaya konulmuştur.

Bu kılavuzlarda 8752 Türkçe karşılık ileri sürülmüştür ki bunlardan 4696 sı ötedenberi yurdumuzda söylenegelen herkesin bildiği sözler, 1735 i bu sözlerden Türkçe eklerle yapılmış kelimelerdir. Türkiye dışındaki Türk lehçelerinden yalnız 415 kelime alınmış ve bunlardan da Türk ekleriyle 450 söz yapılmıştır. O zamana kadar yabancı dilden diye bilinen sözlerden 583 kelimenin Türk kökünden geldiği anlaşılarak kılavuza alınmış ve bunlardan da Türk ekleriyle 873 kelime kurulmuştur.

Tarama Dergisi ve Cep Kılavuzu ile Kurum, yazı dilimizi elden geldiği kadar konuşma diline yaklaştıracak olan yolu açmış ve bu yolda çalışma ödevini yurdun değerli ediplerine, şâirlerine, muharrirlerine, hatiplerine ve öğretmenlerine bırakmıştır.

Terim çalışmaları :

Karşılık arama işinin daha önemli ve daha güç bir safhası da okul kitaplarında geçen bilim terimlerinin Türkçeleştirilmesi idi.

Kurum daha işe başlandığı günlerde terimler üzerine bir çalışma programı hazırlamıştı. Bu programa göre Terim Kolu 16 Terim bölüğüne ayrılmış, bunlardan her biri bir bilim grupunu kendisine konu olarak almış, içlerinden gerekli olanlar ayrıca takımlar da kurmuştu.

Her bir bölük ve takım, kendi uğraştığı bilim için karşılanması gerekli terimlerin elden geldiği kadar tam bir listesini yapıyordu. Bu listelerde esas

Fransızca terimler olmakla beraber, gereğine göre Almanca veya İngilizceleri ve Greko-Lâtin asılları ile Osmanlıca karşılıkları gösteriliyordu. Bu listeler Türkçe karşılık ve düşünceler sütunları açık olarak Kültür Bakanlığı eliyle bütün Profesör ve öğretmenlere ve başka bilgin ve uzmanlara gönderilerek her birinden Türkçe karşılık üzerine önerge ve düşünce isteniyordu. Gelen önergeler takım ve bölüklerde gözden geçirilerek son şekilleri verildikten sonra 16 bölüğün başkanlarından kurulan ve Kolbaşının başkanlığı altında bulunan Terim Merkez Kuruluna veriliyor, oraca da bilimler arasında ortak terimlerin karşılıklarında ve terim koyma sisteminde birlik bakımından incelenerek Genel Merkez Kuruluna gönderiliyordu.

İlk iki yıl içinde 12 bölüğün hazırladığı 61 terim listesi dağıtılmış.idi ki bunlarda 1721 sahifede 32302 terim bulunuyordu.

İkinci iki yıl içinde bunlar (okul terimleri) ve (ihtisas terimleri) diye ikiye ayrılmış, ilk ve orta öğretim ders kitaplarında yer alan terimler ön sıraya alınarak bunlardan 6075 Terim Genel Merkez Kurulu kararına sunulmuş, ayrıca 6860 okul terimi ile 19381 ihtisas terimi de Kolun çalışmalarına konu olmuştur.

Son iki yıl içinde ilk ve orta öğretim okulları ders kitaplarının terimlerinden 4062 tanesi broşürler halinde öğretmenlerle ders kitabı yazanlara verilerek her birinin düşünceleri de istenilmiş ve önümüzdeki ders yılı için kitaplar da bu terimlerle yazdırılmıştır.

Terimleri böylece saptanan bilimler matematik, fizik, mekanik, kimya, biyoloji, zooloji, botanik, jeoloji bilimleridir. Bunlardan matematik terimleri için ayrıca terimleme yollarını gösteren bir Gütbetik yapıldığı gibi, kimyada elemanların adlarıyle birleşik maddelerin adlanma metodunu gösterir bir broşür de çıkarılmış, bunların hepsi Kurum Belleteninin 23-26 sayısında da toplanmıştır.

Coğrafya, kozmografya, hukuk, edebiyat, filozofi ve psikoloji terimleri de önümüzdeki yıl içinde yine broşürler halinde öğretmenlerin denemelerine sunulmak üzere hazırlanmaktadır.

Bu terim işlerinde en ziyade Türk çocuğunun öğrendiği terimden bir mana sezmesi esas tutulduğundan, elden geldiği kadar, konuşma dilinin kelimeleri ve bunlardan Türk ekleriyle yapılabilen sözler kullanılmış, ancak tamamiyle teknik mahiyetteki sözlerin Avrupalı sanılan ve fakat asıl Türk dilinden kaynak alan şekillerine de icap ettikçe yer verilmiştir

Orta öğretimin son safhası olan liselerde terimlerin hem karşılıkları, hem de asılları birlikte gösterilerek yüksek öğretime doğru yürüyen gençliğe Avrupa ilminden istifade kapısı da açık bırakılmıştır.

Bütün ilk ve orta öğretim terimlerinin arkası alındıktan sonra hepsi kaynaştırılarak tam bir (Terimler Dergisi) halinde ortaya konacaktır.

İhtisas ve yüksek öğretim terimleri de bu derginin ikinci cildi için hazırlanacaktır.

Lûgat çalışmaları :

Dil çalışmalarının vargılarından biri de dilimizin varlıklarını bütün şekilleri, anlamları ve kullanış örnekleriyle gösterecek tam bir Türk lûgati vücude getirmektir.

Bunun için daha ilk kuruluştan beri esaslar ve programlar hazırlanmış, ona göre çalışmalara girişilmiş idi.

Kurumun lûgat işiyle uğraşan çalışma kolu, ilk zamanlarda karşılıklar anketi, tarama degisi ve cep kılavuzu üzerinde çalıştığından, doğrudan doğruya lûgat üzerinde ancak hazırlıklar yapabilmişti. Tarama dergisinin geniş verimleri, bu lûgat çalışmalarının iki hat üzerinde ayrı ayrı yürümesi lüzumunu da ortaya koymuştur.

Bunlardan biri, bütün Türk lehçelerinin bilinebilen dil varlıklarını koynunda toplıyacak bir (Türk Lehçeler Lûgati), öteki de Türkiye Türkçesinin bütün sözlerini bugünkü ve bundan önceki bütün anlamları ve kullanılış örnekleriyle gösterecek bir (Büyük Türk Kamusu) dur.

Türk Lehçeler Lûgati tam olabilmek için Türk lehçelerinin elde bulunan lûgatlerini dilimize çevirmek lâzımdı. Bunun için bir yandan Kâşgarlı Mahmudun meşhur (Divanü lûgat-üt-Türk) ünü terceme ettirmeğe teşebbüs edilmiş, bir yandan da Rusçadan, Almancadan, Macarcadan Türk lehçe lûgatleri elde edilerek tercemeye verilmiştir.

«Divanü lûgat-üt-Türk» ün eskiden yapılmış bir tercemesi satın alınmış, yeniden alfabetik bir terceme yaptırılmış, eserin asıl kendi tertibinde tam bir tercemesi de yaptırıldıktan sonra, bütün bu tercemeler bir araya getirilerek birbirleriyle ve eserin aslı ile karşılaştırılmak yoliyle son bir basım şekli verilmekte bulunmuştur. Tamam olunca ayrıca ortaya konacak, sonuna alfabetik bir indeks katılacak ve alfabetik fişleri Türk Lehçeleri Lûgati kaynakları arasına da alınacaktır.

Merhum Hüseyin Kâzım Kadri'nin (Büyük Türk Lûgati) nin basılmamış olan son ciltleri de Kurumca bastırılmaktadır. Bunun da tamamı Türk Lehçeler Lûgati kaynakları içine girecektir.

Rus bilginlerinden (Pekarski) nin (Yakut Dili Lûgati) terceme edilerek basıma verilmiş olduğu gibi, (Verbitski) nin (Altay-Aladağ Türk Lehçeleri Lûgati) ile (Zolotnitski) nin (Çuvaş söz kökleri), (Katanof) un (Uranha lûgati), (Kayyumu Nasırî) nin (Lehçei Tatarî) si, (Bukin) in (Kazak-Kırgız sözlüğü), (Tahirof) un (Başkurt lûgati), (Radolf) un (Gagavuz dili indeksi) (Troşçanski) nin (Yakutlarda kara dinin inkişafı) ve Marr'ın (dillerin ve ulusların ayrılması ve Türk şivelerinin ana vatanı meselesi) adlı eserleri Rusçadan dilimize çevrilmiştir.

Radlof'un (Türk Lehçeler Lûgati denemesi) adlı dört büyük ciltlik eseri ile Zaharof'un (Mançu Lûgati) de tercüme edilmektedir.

Macarcadan (Passonen) in (Çuvaş Lûgati) ile (Munkaçi) nin (Çuvaş filolojisine ait notlar) adlı eseri, (Behçet-ül-lûgat), Gömböş'ün (Yurd kurma çağından önce Türkçeden Macarcaya girmiş sözler) Nemeth'in (Kumuk

ve Balkar söz notları) ile (Ural ve Türk dillerinin en eski münasebeti) ve Munkaçi'nin (Votyak lûgati), Pröhle Vilmos'un (Başkurt dil araştırmaları) adlı eserleri de dilimize çevrilmiştir.

Bütün bu tercemelerle birlikte gerekli bir takım lûgat ve eserler de taranarak hepsinin fişler haline konulması ve Tarama Dergisinin de bütün düzeltme ve katmaları yapılarak fişlenmesi suretiyle (Türk Lehçeler lûgati) nin ortaya çıkarılması için program yapılmış ve işe de başlanmıştır.

Türkçenin bir (Litre) lûgati mahiyetinde olarak hazırlanmak istenilen (Büyük Türk Kamusu) için de kütüphanelerimizde bulunan yazma, basma, eski, yeni, birçok eserlerle lûgat kitaplarının taranmasına teşebbüs edilmiştir.

Yıllara ve tarayıcılara taksim yolile şimdiye kadar taranmasına karar verilen eserlerin sayısı 285 tir. Bunlardan 110 u taranarak fişleri Kurumda sıraya konmakta ve hazırlanmaktadır. Taramaların arkası alındıktan sonra bütün bunlar kaynaştırılarak (Büyük Türk Kamusu) fişleri haline konulacaktır.

Gramer-Sentaks çalışmaları:

Dilimizin kelimeleri gibi fonetik, morfoloji ve sentaks bakımından olan varlıklarını da genel ve özel çerçeveleri içinde ortaya koymak, Kurumun Gramer-Sentaks koluna düşen ödevdir.

Kurum, ilk önce gerek yeni sözler yaratmak ve gerek Türkçe terimler bulmak için gerekli olan dilimizde kelime teşkili yollarını araştırmak üzere anket mahiyetinde iki küçük broşür hazırlayarak bunları Türkçe öğretmenlerine göndermiş ve her birinden düşüncelerini bildirmelerini istemiştir. Gelen cevaplar yeter görülmediği gibi, halk ağzından söz derlemesinin, karşılıklar için yapılan taramaların, lehçeler üzerine incelemelerin ve lûgat taramalarının verimleri de bu işin daha çok geniş ölçüde derinleştirilmesi gerekliğini ortaya çıkarmak üzere bir çok fişler hazırlanmış, bunlar da inceden inceye araştırıldıktan sonra bütün ek varlıklarının daha derin ve daha geniş bir dil kanununa bağlı bulunduğu meydana çıkarılmıştır.

Dilimizin kendi yapısından çıkarılması lâzım olan grameri bu yapının bütün elemanları ilim görüşiyle yeniden incelenip derinleştirildikten sonra ortaya koymak mümkün olacağını düşünen Kurum, Türk ana gramerinin hazırlanmasını lûgat ve derleme çalışmalarının verimleri üzerinde yürütmek üzere ileriye bırakmış ve yalnız fonetik ve morfoloji varlıklarını fişlemek ve dilin analitik morfolojisi üzerinde hazırlık etütleri yapmak yolunu tutmuştur.

Türk lehçelerinin mukayesesi fonetik ve morfolojisi üzerine de eldeki lûgat ve gramer malzemesi esas tutularak fişler hazırlanmaktadır.

Bu fişlere esas olabilmek üzere Böthling'in «Yakut Dili» eserinin gramer kısmı ile Uhantey'in «Çuvaş Grameri», Kanayef'in «Altay Grameri», Radlof'un «Türk dillerinin morfolojisine giriş», Bang'ın «Türk istifham zamirleri», Castren'in «Koybal ve Karagas lehçeleri grameri», Nemeth'in «En eski Yakut fonetiği» eserleri tercüme ettirildikten başka Uranha lûgatinin başındaki mukayeseli gramer listeleri de taranmıştır.

Dilimizin tarihî grameri araştırmalarına esas olmak üzere eski ve yeni eserler arasından seçilen ve her biri bir devrin yazı dili karakterini gösteren eserlerden gramer malzemesi taranmaya vrilmiş ve böylece bir seri tarihî gramer fişleri de toplanmıya başlamıştır.

Dilimizin gramer varlıkları ile İndo-Öropeen dillerin grameri arasında da ayrıca karşılaştırma fişleri hazırlanmaktadır.

Bu çalışmalar, ileride Derleme Dergisi, Büyük Türk Kamusu ve Türk Lehçeler Lûgati verimleriyle de kuvvetlendirilerek dilimizin mukayeseli ve tarihî gramerlerini ve nihayet ana Türk dili gramerini ortaya çıkaracaktır.

Sentaks üzerine yapılacak araştırmalara esas olmak üzere yurd içinde konuşma dilinde görülen cümle yapısının şekillerini derlemek ihtiyacı da göz önüne alınmış, öğretmenler ve Halkevleri yolile bir sentaks derlemesi için talimat yapılarak her tarafa bildirilmiştir. Şimdiye kadar gelen dört binden fazla fiş Kurum Merkezinde daktilo ettirilerek bir yandan sıraya konmaktadır. Bu derleme tamam olduktan sonra sentaks araştırmalarına da girişilecektir.

Lengüistik - Etimoloji çalışmaları :

Türk lehçelerinin kelime, ses, ek elemanları üzerinde yapılan araştırmalar, Türk dili ile başka yeryüzü dilleri ve dil grupları arasında fonetik, semantik, morfoloji ve etimoloji bakımlarından yapılan karşılaştırmalar, Türk dilciliğini çok önemli bir yeni dil teorisine varmak bahtiyarlığına erdirmiştir. Bu teornin ilk çerçevesi yine Türk dili varlıkları olmakla beraber İndo-Öropeen, Şamito-Semitik, Fino-Uğriyen.. denilen dil gruplarına ait kültür kelimeleri bu teorinin ışığı ile aydınlanınca Türk orijinleri meydana çıkmaktadır.

«Güneş-Dil» teorisi adını alan ve dünya dilciliği tarihinde bir dönüm noktasını gösteren yeni Türk dil tezi, Türk tarih tezinin öz kardeşidir. Çünkü tarih tezinin neolitik medeniyeti Orta Asyada doğmuş ve oradan göçlerle yer yüzüne yayılmış gösteren esasının lengüistik delilleri bu teori ile her türlü şüphe ve tereddütten kurtulmuş olarak meydana çıkmaktadır.

«Güneş-Dil Teorisi», ilk neolitik medeniyet devrinin ana totemi «güneş» olduğunu ve bu medeniyet sahipleri olan en eski dedelerimiz Türklerin ses dilini bu ana toteme ilk verdikleri isimle kurmuş bulunduklarını göstermektedir. Güneş kültünün eskiliğine ve ay kültünden daha önce insanlığa hâkim bulunduğuna ait olan deliller her gün biraz daha artmaktadır. Şimal Akdenizi ve Onega gölü kıyılarında Sovyet bilginlerinin buldukları resimler, çiftçilik devrinden daha önce insanlığın çobanlık ve avcılık devirlerinde bile güneş kültüne sülûk ettiklerini göstermektedir. Amerika yerlilerinin çok eskiden kalmış bütün âyin ve ananeleri güneş toteminin oralarda da eskiliğini ve hâkimliğini ortaya çıkarmıştır.

«Güneş-Dil Teorisi», ses dilinin ana kaynağını güneş toteminde topladıktan sonra, ilkin bu totemi ifadeye yarayan ilk net sesi aramakta ve bunu

«ağ» şeklinde ifade edilen bir fonemde bulmaktadır. Bu ses, uzunca ve kapantılı bir vokal sesidir ki kapantısını gösteren «ğ» yarım konosonu bunun anlamını üzerine aldıktan sonra, ses cihazımızın tekâmülleriyle, vokal sesi «a» dan «ı» ve «u» ya ve bunlardan da «e, i, ü, ö, o» seslerine değişmiştir.

Ana konson denilebilen «ğ» ye gelince, bu da hep aynı ana anlamı muhafaza ederek «y» ve «v» ye ve bunlardan da «g, k, h» ve «b, m, p, f» konsonlarına değişmiş ve daha sonra «n, t, d, s, ş, c, ç, z, j» ve nihayet «l, r» konsonları vücut bulmuştur.

Mananın konsonlarda temerküzü hâdisesi, konsonlar arttıkça, bunlarda birer mana nüansı bulunması neticesini de doğurduğundan, dil monofonemik ve monosilâbik devirlerden bitişkenlik ve bükülgenlik devirlerine doğru yürüdükçe bir takım konsonlar -«n, s, ş, c, ç, z, j, l» gibi- fikirleri birbirine bağlıyan saha anlamlarına, bir takımları -«t, d» gibi- yapıcılık, yaptırıcılık, yapılmış olmaklık manalarına, bazıları -«ğ, k, g, y, h, m, b, v, p, f» gibi- ana kök anlamını üzerine alarak temessül ettirmek, onu bir süje veya bir objeye bağlamak, yahut kelime anlamını tamamlıyarak tayin ve ifade etmek rollerine ve nihayet bir tanesi -«r»- de ana kök anlamının takarrür ve temerküzü manasına tahsis edilmiştir.

İşte konsonların bu anlamları Türk dili ek ve takılarının rollerini izaha yaradığı gibi, bir kelimenin neden dolayı şu veya bu manaya geldiğini de göstermek gibi şimdiye kdar dilciliğin varamadığı ve varmayı ümit bile edemediği bir büyük neticeyi de elde etmiştir.

«Güneş-Dil» metodiyle yapılan analizler, yer yüzü kültür dillerini teşkil eden dil gruplarına tatbik edildiği zaman, aynı veya birbirine yakın anlamda başka başka dillere mal edilmiş olan kelimelerin hep bir veya pek yakın kuruluşta olduklarını da ortaya çıkarmakta ve böylece hem dilin, hem de dillerin orijini meselelerini ana ve ilkel Türk dili mihveri üzerinde halletmektedir.

Millî Türk dehasından fışkıran bu yeni dil teorisi, ilkin küçük broşürler ve gazetelerde deneme olarak neşredilen analiz örnekleriyle ortaya konulduktan sonra, Ankara Tarih - Dil - Coğrafya Fakültesinin Türkoloji kürsüsü programına da esas teşkil etmiş ve fakültede iki yıldan beri metodik olarak gençliğe öğretildiği gibi, Profesörlerin ders kitapları da ayrıca basılarak herkesin gözü önüne konulmuştur.

1936 da toplanan Üçüncü Türk Dil Kurultayına sunulan tezlerin hepsi bu teoriye dayanarak, Kurultayda bulunan yerli ve yabancı bilginlere tanıtılmış, 1937 de Bükreşte toplanan «17 nci Preistorik Arkeoloji ve Antropoloji kongresi» ile İstanbulda kurulan «ikinci Türk Tarih Kongresi» ne de tebliğ olunmuştur.

«Güneş-Dil Teorisi», yalnız nazarî mahiyette olarak, lengüistik dünyasına yeni ve orijinal bir ışık saçmakla kalmıyarak lûgat, terim, gramer çalışmalarımıza da yeni bir yön vermiş, yabancı dillerden sanıldığı halde halk diline kadar girmiş, yahut terminiloji sahasında varlığına zaruret görülmüş kelimelerin Türk orijinlerini de ortaya çıkarmağa yaramıştır.

Önümüzdeki yıllarda Kurum ve Fakülte elemanlariyle teorinin her bir noktası üzerinde incelemeler ve derinleştirmeler yapılarak, bu yeni ve büyük buluşu dünya ilmine tanıtmak için her fırsattan istifade edilmek ve ders kitapları yabancı dillere de terceme edilerek basılmak mukarrer olduğu gibi, lûgat, terim ve gramer etüdlerinde de bu teorinin verimlerinden büyük faydalar alınacaktır.

«Güneş-Dil Teorisi», dilimizin orijinini, tarihini ve tarihten öncesini, yer yüzü dilleri arasındaki yerini, Türkçenin yeni ve eski diller ve dil gruplariyle karşılaştırılmasını ortaya koyduğundan, bu sahalar üzerindeki bütün araştırmalar, bu büyük ve mühim Türk dil tezi mihveri üzerinde dönecektir.

Basım ve yayın çalışmaları :

Türk Dil Kurumu, altı yılın içinde şu eserleri basıp ortaya koymuştur :

1. — Birinci Türk Dil Kurultayı müzakere zabıtları ve tezler.
2. — Derleme işleri için bastırılıp her yana gönderilen ve ihtiyaç üzerine ikinci basımları da yaptırılan söz derleme kılavuzu ile derleme fişi defterleri.
3. — Kurumun belleteni olarak çıkarılan (Türk Dili) nin 26 sayısı : her bir sayı en az altı forma olarak Kurumun çalışmalarının bir aynası halinde çıkarılmaktadır.
4. — Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları Tarama Dergisi ile bunun Türkçeden Osmanlıcaya indeksi.
5. — Türkçede kelime teşkili yolları hakkında iki broşür.
6. — Terimler için bastırılan ve kırk binden fazla terimi içine alan listelerle bunlar için yapılan taramalara ait listeler.
7. — Bay Abdullah Taymasın hazırladığı İbnü Mühenna lûgati indeksi.
8. — Osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya iki cilt cep kılavuzu.
9. — Bay Hüseyin Namık Orkun'un Eski Türk Yazıtları, birinci cilt.
10. — Bay Velet İzbudağın topladığı Elidrâk haşiyesindeki lûgatler.
11. — Bay Velet İzbudağın hazırladığı eski bir Ata Sözleri kitabı.
12. — Bay Fuat Köse Raif'in dilimize çevirdiği Türkçe Mâni el yazıları.
13. — Bay Dr. Şükrü Akkaya'nın dilimize çevirdiği İstanbul şivesine göre Türk fonetiği.
14. — Üçüncü Türk Dil Kurultayı müzakere zabıtları ve tezler.
15. — İkinci Türk Tarih Kongresi üyelerine armağan olarak faksimile halinde basılan Şecerei Terakime.
16. — İbrahim Necmi Dilmen'in fakültedeki derslerinden Türk Dil Bilgisi Dersleri, birinci ve ikinci kısımlar.
17. — Hasan Reşit Tankut'un fakültedeki derselerinden (Güneş - Dil Teorisine göre dil tetkikleri) ve (Güneş-Dil Teorisine göre toponomik tetkikler) adlı iki kitap.

18. — Abdülkadir İnan'ın fakültedeki derslerinden (Türkoloji ders hulâsaları ve (Güneş-Dil Teorisi üzerinde ders hulâsaları) adlı iki kitap.

Tamamiyle çıkmış ve hattâ bir takımları tükenmiş olan bu eserlerden başka bastırılmakta olan kitaplar da şunlardır :

19. — Türkiyede halk ağzından Söz Derleme Dergisi.

20. — Merhum Hüseyin Kâzım Kadri'nin Büyük Türk Lûgatinin henüz basılmamış olan üçüncü ve dördüncü ciltleri.

21. — Bay Hüseyin Namık Orkun'un Eski Türk Yazıtlarının ikinci cildi.

22. — Pekarskinin Yakut Dili Lûgati.

23. — (Türk Dili) belleteninin 27-28 ve 29-30 sayıları.

Henüz basıma verilmemiş, fakat hazırlanmakta bulunmuş olan eserler de şunlardır :

24. — Ayrı ayrı üç mütercimin yaptıkları tercümeleri birbirleriyle ve eserin asliyle karşılaştırarak Bay Besim Atalay'ın hazırlamakta olduğu Divanü Lûgat-üt-Türk tercümesi.

25. — Faksimile halinde basılmak üzere hazırlanan Kutadgu-Bilik'in Fergana ve Mısır nüshaları.

26. — Fakülte derslerinin ikinci basımları ve yeni kısımları.

Bu sayılanlardan başka muhtelif etütleri havi broşürler de çıkarılmıştır. Her bir sahada sona erecek çalışmaların verimleri de birbiri ardınca basıma verilecektir.

Türk Kültür Kurumu

Türk Maarif Cemiyeti 1928 yılında kuruldu. İlhamını kurucu ve koruyucu Atatürk'ün Kamutaydaki nutkundan alan Cemiyet, büyük bir hızla yurdun kültür işlerine olabildiği kadar yardımlarda bulunmuştur.

Her yıl bir önceği yıldan daha verimli, daha kuvvetli ve geniş bir proğramla iş alanına atılan Cemiyet, büyük işler başarmak ve yapmak varlığını göstermiştir. Bunları kısaca yazıyoruz.

1 — Ankara Okulları :

Cemiyet ilk işe başladığı zaman Ankara'da bir Ana okulu açmıştır. Her yıl bunun üzerine yeni bir sınıf daha koymak suretile bugün Ankara'da Ana, ilk; kız ve erkek çocukları ayrı, ayrı özgü tam devreli iki Kolleji vardır. Orta ve Lise kısımlarını içine almış olan Kollejde Lise programı tatbik edilmekle beraber yabancı dil olarak İngilizceye önem verilmektedir. İlk okulun üçüncü sınıfından İngilizce başlar. Orta ve Lise kısımlarında derslerin bir kısmı İngilizce olarak gösterilmektedir. Bu okullarda dile çok değer verilmekte, buradan yetişecek çocukları, diğer bilgilerde olduğu gibi dile de hâkim kılmak esası güdülmektedir. Bunun için Cemiyet her türlü fedakârlığı esirgememekte, okula bir çok yardımlar yapmaktadır. Bütün öğretmenlerini ve özgülenen yerli ve yabancı dil öğretmenlerini en kuvvetli öğretmenlerden seçmektedir. Bu iki okulun öğrenici kadrosu «400» yatılı ve «600» gündüz olmak üzere «1000» üzerinden yapılmıştır.

Cemiyetin büyük fedakârlık yaparak geçen yıl ve bu yıl «300,000 lira sarfile yeniden yaptırdığı iki büyük ve güzel bina ve büyük bahçe, spor ve tenis yeri kültür alanında büyük boşluğu dolduran, öğünmeye değer iki varlıktır.

Bundan başka Ankara'da fakir çocuklara özgü ve tamamen parasız ayrıca iki okul daha yapmaktadırlar. Bunun için Kültür Direktörlüğü ve İlbaylıkla temasta ve onların direktifini beklemektedirler.

2 — Bursa Kız Lisesi :

Cemiyet, Bursa'da Amerikalıların Kız Kollejini satın alarak orada da güzel bir Kız Lisesi kurmuştur. Okulda yurdun uzak yerlerinden gelip okuyan bir çok öğreniciler vardır. Satın alınan bina başvuran öğrenicilere dar gelmeğe başladığından Cemiyet orası için de bir çok para fedakârlığı yaparak Orta ve Liseye aid bütün dershaneleri içine alan yeni bir bina yaptırdı. Bundan

başka da yemekhane, banyo, mutbah, çamaşırhane, ütü, kiler ve diğer teferruatı olan büyük bir bina daha yaptırdı. Orasını da güzel bir hale koymak suretile kültür ihtiyacını olabildiği kadar karşılamaya çalıştı. Burada okuyan «150» yatılı ve «200» gündüz öğrenicinin hepsi iyi yetişmektedir. Bu okulda Bur'da adeta parasız denecek kadar ucuz ve zaten yatı öğrenicilerden fakir ve kudretsiz olan «50» kadarı parasız ve yarı paralı olarak okumaktadırlar. Gündüz öğrenicilerden de alınan ücret azdır. Ayda üç lirayı tutmıyan az bir paradır.

Orta ve Lise kısmında öğreniciyi ayda üç lira az bir para ile okutmak Cemiyet için büyük bir fedakârlıktır. Parasız, yarı paralı ve az paralı okuyan bu çocukların okul ücretlerini Cemiyet ödemekte, okumak isteyen fakir ve kimsesiz çocuklara bu suretle de yardım etmektedir.

YURDLAR:

1 — İstanbul Yurdu :

Bu Yurd Kadirga'dadır. «225» öğrenici bu Yurdda yatmaktadır. Bu öğrenicilerin oldukça büyük bir kısmı Üniversiteye veya diğer Yüksek Okullara devam edenlerdir. «225» öğrenicinin heemn yüzde «60» ı parasızdır. Diğerleri de ayda «3» lira gibi az bir para verirler. Bu Yurd Cemiyetin, okumak isteyenlere tamamen bir yardımıdır. Yurdun dışından veya yurdun en uzak yerlerinden gelip te yatacak, barınacak yer bulamıyan Türk gençlerine burası güzel bir sığınak olmuştur. Buradan her yıl okullarını bitirerek yurdun iş yaşamına karışan ve çalışan bir çok gençler yetişmektedir. Bu da, Cemiyetin okuyuculara karşı unutulmaz büyük bir yardımıdır

2 — İzmir Kız ve Erkek Talebe Yurdları :

Cemiyetin İzmir'de Erkek ve Kızlara özgü ayrı, ayrı iki yurdu vardır Bu yurdlar her yıl büyük rağbet görmekte okumak üzere İzmir'e gelen yersiz, yurdsuz yüzlerce kız ve erkek Türk gencini içine almaktadır. Cemiyet burada gördüğü büyük ihtiyacı bu suretle karşıladığı gibi bunu daha ziyade genişleterek orada da bir Kollej kurmaya karar vermiştir. Bunun için gereken gereçleri anıklamaktadır.

3 — Çorum :

Cemiyetin Çorum'da bir yurdu vardır. Çorum kazalarından orta okula okumaya gelen öğreniciler için çok faydalı olmaktadır. Burada barınan öğrenicilerin yatmaları, yemeleri, okumaları temin edilmektedir. Tamamen parasızdır. İlbaylığın çok değerli himmetlerile bunların masrafları Cemiyet tarafından temin edilmektedir. Burada elli talebenin parasız olarak okuması temin edilmektedir.

4 — Adana :

Türk Maarif Cemiyeti Adana'da da okuyan kimsesiz, fakir yavruların okumalarını temin için fedakârlık yapmaktadır. Her yıl diğer Cemiyetlerle birlikte el ele vererek «300» çocuğun imdadına koşmaktadırlar. Bu çocukla-

rın olabildiği kadar her türlü gereklikleri temin edilmektedir ve tamamen parasızdır.

5 — Çatalca :

aÇtalca'da da orta okulda okuyan fakat uzak yerlerden gelmiş öğrenici-ciler için bir yurd açılmıştır. Kadrosu «50» dir. Fakat bu kadro yetmemektedir. Yurda girmek üzere başvuranlar çok artıktır. Ancak yer darlığı dolayısile bundan fazla alınamamaktadır.

6 — Bursa :

Cemiyet Bursa'da uzun müddet yurd idare ederek öğrenicilere faydalı olmuştur. Burada yüzlerce öğrenici okumuştur. Kadrosu «170» idi. Bunların yüzde otuzu parasız ve fakir çocuklara özgü idi. Daha bir çok yerlerde bu varlıklarını yaşatmak isteyen cemiyet açtığı bir müesseseyi yaşayacak bir hale getirmeden diğerine başlamamak prensipini gütmektedir ki çok yerinde bir şeydir. Her şeye başlayıp yarıda bırakmadan ise, yavaş yavaş başlayıp yaşatıcı hale koyduktan sonra diğerine başlamak. yaptığı şeyleri ölmez hale koymak demektir.

Cemiyetin şimdiye kadar yapmış olduğu işlerin. yurdun kültür alanına kazandırdığı varlıkların kısaltılmış bir hülâsasını aşağıya yazıyoruz.

Şimdiye kadar Cemiyetin yaptığı yardımların kısaltılmış bir özeti.

Yıllar	Preventoriuma gönderilmek ve ya kendilerine ilâç almak suretile yardım gören çocuk sayısı	Kitap ve elbise v. s alınmak suretile yardım gören çocuk sayısı	Tahsil Merkezlerinde parasız kalan çocuklardan nakden yardım görenlerin sayısı	Yurdlarda parasız ve yardımla okuyan çocuk sayısı	Cemiyet okullarında parasız ve yarı paralı okuyan öğrenci sayısı
1930	5	35	25	500	40
1931	4	41	32	521	42
1932	6	38	22	621	42
1933	2	45	36	660	35
1934	7	44	35	660	45
1935	9	48	34	790	45
1936	4	50	30	700	42
1937	5	42	38	705	45
(1) 1938	6	25	30	710	48
	(2) 48	368	282	5867	384

(1) Bu yılki bütceye konanlardır. Bunların bir kısmı yapılmış ve diğer kısmı da yapılacaktır.

(2) Preventorium'a gönderilenlerin çoğu Kültür Bakanlığının yazılı emirleri üzerinedir.

	Cemiyet Okullarında		
	Yatılı	Gündüz	Toplamı
1930	50	100	150
1931	60	120	180
1932	60	200	260
1933	60	340	400
1934	60	480	540
1935	100	600	700
1936	120	620	740
1937	135	650	785
1938	350	800	1150
Toplamı	995	3910	4905

Yukarıya çıkarılan cetveller Cemiyetin bütçesine göre ne kadar verimli çalışmalar yapmış olduğunu göstermeye yeter görülmüştür.

Cemiyetin, içinde bulunduğumuz 1938 - 1939 ders yılındaki masraf bütçesi :

Lira	
190400	Ankara Kollejinin yatı hale konması için yeniden yapılacak yeni bina «1360» metre murabbaı üzerine dört kat olacak ve metre murabbaı tahmini 35 liradan 1360×4×35=194,400
12800	Kalorifer tesisatı
15000	Şimdilik «300» yatı talebe için karyola, yatak, çarşaf, yemek lezımı vesaire masrafı.
16000	Üç lise için üç takım ders levazımı »Fizik, Kimya, Tabiiye»
13500	Bursa Kız Lisesinde yeniden yaptırılan mutbah, çamaşırhane, kiler, banyo ve konferans salonu inşaatı ve tesisatı.
5000	İstanbul Talebe Yurdunda gerekli görülen battaniye, yatak gibi tesisat masrafı.
130000	Okullar maaş ve masrafı.
37400	Yurdlar » »
13800	Tesisat
15000	Fakir talebeye yardım
4000	Neşriyat
1000	Tamirat
15000	Piyango masrafı ve ikramiyeleri.
3500	Yol masrafı ve öğretmen harcırahları.
4000	Öğretmen, memur ve binalar sigortaları.
3780	Merkez memurları maaşı.
1500	Merkez müteferrikası.
800	Merkez binası kirası.
836	Yakacak, kâğıt kalem ve posta masrafları.
483316	

Bu bütçe içerisinde Merkez kurulu memur maaşı olarak ancak «3780» lira konmuştur. Mevcut bütcenin ancak «1,161» idir. «161» de «1» çok bir para değildir. Buna sebep Cemiyette bütün çalışmalar fahrîdir, parasızdır.

Cemiyetin şimdiye kadar yurdun kültür işlerine yaptığı hizmet, kat'i hesaplara göre «1,754,500» liralık iştir. Her yıl yeni ve kuvvetli adımlarla yeni işler yapan Cemiyetin Genel Başkanı Başbakan Celâl Bayar'dır. Sayın Başbakanımız Bay Celâl Bayar'ın Genel Başkanlığında açlışmakla onur duyan ve Türk Maarif Cemiyetini iyi çalışmalarla verimli hale getiren Merkez Yönetim Kurulunu teşkil edenlerin adları ve ödevleri aşağıya yazılmıştır.

Refet Ülgen	Urfa Saylavı
Nafi Kansu	Erzurum Saylavı
Kemal Gedeleç	Başvekâlet Müsteşarı
Nevzat Tandoğan	Ankara İlbayı
Halit Bayrak	Bayazıt Saylavı
Bayan Fakihe Öymen	İstanbul Saylavı
Bayan Sabiha Gökçul	Balıkesir »
General İhsan Sökmen	Giresun »
İhsan Sungu	Kültür Bakanlığı Talim ve Terbiye reisi
Rahmi Göken	İzmir Saylavı
Kâzım Nami Duru	Manisa »
Muhittin Baha Pars	Ordu »
Ali Haydar Daner	Talim ve Terbiye Azası
Şefik	Devlet Şûrası Azası
Avni Çubukgil	Özel Bizim Okul Direktörü

Yönetim Kurulu

Başkan Refet Ülgen	Urfa Saylavı
Genel Sekreter Ali Haydar	Talim ve Terbiye Üyesi
Üye Kemal Gedeleç	Başvekâlet Müsteşarı
» Nafi Kansu	Erzurum Saylavı
» Halit Bayrak	Bayazıt Saylavı

Türk Hava Kurumu

Türk Hava Kurumu, 16 şubat 925 de «Türk Tayyare Cemiyeti» adı altında kurulduğu zaman, Türk milletinin hatırasında yer alan havacılık şahısları ve hareketleri çok mahduttu: Fethi, Sadık ve Nuri'nin Mısır seyahati ve İstiklâl savaşında maddî yoksulluklar içinde, göklerde çırpınmış olan bir iki kahraman. Türk Hava Kurumu, memleketin büyük bir eksiğini tamamlıyacaktı. Bu teşekkülün kurulmasına verilen ehemmiyet, büyük Şefin bu cemiyeti himayelerine almış olmalarından ve fahrî başkanlığın hükûmet reisine verilmesinden anlaşılıyordu.

Türk Hava Kurumunun ilk yılları çetin bir mesai ile geçti. Elinde bir tek tayyaresi bulunmıyan cemiyet, halka tayyareyi ve bir memleketin hayatında havacılığın oynadığı rolü öğretecekti. Kurumun esas gayesi olan millî havacılığa birdenbire girişebilmeğe imkân yoktu. İlk adım olarak, Türk milletinin davayı iyice kavramasını temin etmek, bir yandan da hava ordusuna para ve malzeme yardımında bulunmak işleri ele alındı.

Milletin yrdımı için (köy) e kadar genişlemek lâzımdı. Nüfusun dörtte üçü köylü olan bir yurdda bu genişleme bir zaruretti. Kurum, sesini ilkönce (Köylünün Gazetesi) ile köylü vatandaşa duyurdu. (Havacılık ve Spor) da münevver kütle ile konuşan bir mecmua olarak çalışmağa başladı.

Bütün fertleri Türk Hava Kurumuna üye yazmak işi en başta geliyordu. Bu işin intizamla ve bir sistemle yürütülmesi lâzımdı. 1926 da vilâyet merkezlerinde ilk kongreler toplandı. Bu kongrelerde köylü vatandaş da düşüncelerini açıkça söyledi. İstiyen para olarak, istiyen mahsul olarak Hava Kurumuna nasıl yardım edileceği tesbit edildi. Kongrelerin kararları Türk Hava Kurumunun gelirini mazbut bir hale getirmeğe çok yaradı.

Kongrelerin tesbit ettiği yardım şekillerinden başka, halkı hem eğlendirecek, hem de bir kısım vatandaşları servet sahibi edecek bir gelir kaynağı bulundu; bir kanunla Türkiye'de karşılığı para olarak piyango keşidesi hakkı Türk Hava Kurumuna verildi. Halkı bir yandan heyecanlandıran ve bir yandan zenginleştiren piyango, hakikaten günden güne artan bir alâka uyandırdı.

Kurum neşriyatile dünya havacılığındaki ilerlemeleri ve dünya milletlerinin hava tehlikesine karşı hazırlıklarını günügününe öğrenmeğe başlıyan Türk milletinin yardımı hergün biraz daha genişliyor, birer tayyare satın alabilecek kadar para biriktiren şehirlerin ve kasabaların tayyarelerine coşkun gösteriler-

le ve törenlerle ad konuyor ve artık halk, tayyareyi yakından görüyor, motör sesini yakından duyuyordu. Bir taraftan da mekteplerde (Tayyare Yardım Dernekleri) kuruluyor, talebe temsillerinde havacılık piyesleri oynanıyor, havacılık davası yavaş yavaş günün meselesi halini alıyordu. Bu mevzua karşı Türk milleti o kadar hassas olmuştu ki, fitresini, zekâtını, kurbanını Hava Kurumuna veriyor; son nefesinde bütün varını havacılığa armağan eden ihtiyarlar, bir tek sığırını kuruma bağışlıyan çiftçi, boynundaki beşibiryerdeyi ayni gaye için kuruma bırakan genç kız, milletin sayısız, mütevazı kahramanları arasında yer alıyorlardı.

Hükûmet şefleri, her fırsatta bu yolda devletle milletin el ele çalışmasındaki zarureti tebarüz ettiren nutuklarla millî coşkunluğu artırıyorlardı. Yurdu baştan başa kaplıyan bu çalışmalar, Türk Hava Kurumunun kuruluşundan ancak on yıl sonra, 3 mayıs 935 de meyvesini verebildi. Büyük Atatürk, gençliğe havacılıktaki yerini gösteren tarihî söylevlerile (Türkkuşu) nu açtılar. Türk Hava Kurumu Millî Müdafaa Vekâleti hava bütçesine (46.995.215) milyon liralık bir yardımda bulunmuş ve orduya (292) tayyare hediye etmişti; fakat havacı bir neslin tohumu atılmadan ana vazifesine el sürmüş olmuyordu. Para harcanır, malzeme eskir, kullanılmaz hale gelirdi. Uçan bir millet yaratmak davası ancak üç yıl evvel gerçekleşmek yoluna girebildi.

Bugün Türk milletinin maddî fedakârlığı, dünkünden daha kuvvetli ve şuurludur. Çünkü, yavrularını Türkkuşu'nun kanatları altına gönderen ailelerin sayısı heryıl biraz daha artmaktadır. Türk çocuğunun en sevdiği oyuncak model tayyaredir. Türkkuşu gencinin gözü pek, ölçülü ve uyanık bir gök adamı olduğunu gören herkes, Türk havacılığını kökleştirmek için daha candan yardıma koşuyor. Halk, tayyareyi, plânörü, paraşütü sık sık gördükçe memlekette bir havacılık hareketinin inkişaf etmekte olduğunu kavrıyor ve dünkü gibi, kendisinden bir meçhul için yardım istenmediğini biliyor.

Türk Hava Kurumunun onbeş yıllık mesasinin hulâsası bir tek satıra sığdırılabilir : (64.0000.000), (292) tayyare ve havacı neslin mektebi olan (Türkkuşu).

Yalnız bu bir tek satırı yazabilmek için onyedi milyon Türk'un on üç yıl, nasıl canla, başla çalışmış olduğunu bilmiyen içimizde bir tek insan yoktur. Bugüne kadar yapılanlar, istisnasız bütün yurt çocuklarının madde ve ruh halinde harcadıkları enerjiden doğmuş, tam manâsile millî bir eserdir.

TÜRKKUŞU

Kanatlı Türk gençliğinin mektebi olan «Türkkuşu» nun kurulması işine Cümhuriyet Halk Partisi ön ayak olmuştur. Bu müessesenin açılma töreni 3 mayıs 935 de yapılmıştır. Töreni yüksek huzurlarile şereflendiren Büyük Şef Atatürk Türkkuşu'nu değerli söylevlerile açarak 3 mayıs tarihini uçucu nesil için unutulmaz bir gün yapmışlardır.

1935

1935 senesinde 26 A, 18 B, 14 C brövesi verilmiştir.
Kaydedilen üyelerden 139 u paraşütle 880 atlayış yapmışlardır.
Uçuş malzemesi 61 muhtelif tip plânör, 3 tayyareden ibarettir.
Rusya'dan iki mütehassıs getirtilmiştir.

1936

1935 de 9 talebe Sovyet Rusya'ya gönderilmiş, 936 da dönmüşlerdir. Bu sene içinde Istanbul, İzmir, Bursa, Adana, Kayseri olmak üzere beş şube açılmıştır. Ankara da dahil olmak üzere bütün şubelerde 876 gençten 120 si üç ay devam etmek üzere İnönü Yüksek Yelken Uçuşu Kampında çalışmışlardır.

Rusya'dan dönen talebeler 5,20, 7.30, 18.36 saatlik rekorlar yapmışlardır. 33 kilometrelik azimet avdet üzerinden Türkiye rekoru yapılmıştır.

A ve B bröveleri için İnönü'nde 4260 kalkış, C brövesi için 521 kalkış yapılmıştır ki, zaman itibarile 313 saat 36 dakikadır.

Ayni zamanda motörlü mektep açılması düşünülmüş ve çalışılmağa başlanmıştır.

Türkkuşu üyesi 1.100 e çıkmıştır;
Uçuş malzemesi 60 plânör, 15 tayyare.

1937

Ankara ve İzmir'de birer tane paraşüt kulesi yaptırıldı. Bu kulelerden şimdiye kadar 486 kişi tarafından 1685 atılış yapıldı.

1937 de verilen bröveler: A 181
B 128
C 107

Motörsüz tayyare meydanları: İnönü, Ankara'da.
Diğerlerine ilâveten Edirne şubesi açıldı.
Yeniden 537 üye kaydedildi.

Modelcilik :

İstanbul'da ilk öğretim ispekterlerile ilk okul öğretmenleri için bir kurs açıldı. Yetiştirilenler bütün ilk mekteplerde modelcilik dersleri vermeğe başladılar.

1938 yılında Türkkuşu şublerine yalnız liselere ve yüksek mekteplere devam eden talebe kaydedilmiş olduğu halde uçmak istiyen ve sağlık vaziyetleri müsait olan talebe mevcudu dörtyüz elliyi bulmuştur. Ancak Türkkuşu öğretmen kadrosu bu kadar geniş bir mevcudu yetiştirmeğe müsait olmadığı için lisenin dokuzuncu sınıflarına (veya muadil mektep ve sınıflara) devam eden 250 kadar talebenin uçuşları gelecek seneye bırakılmıştır.

Ayni sebeplerle bu sene şubelerde uçuş talimleri yapılmamış ve talebe İnönü kampında toplanmıştır.

1938 İnönü kampının mevcudu lisenin on ve onbirinci sınıflarile yüksek tahsil gençleri ve geçen sene C brövesi alomış eski uçucular dahil olduğu halde 200 kadardır.

Motörlü mektepte toplanmış olan motörlü kampta geçen sene C brövesi almış lisenin on, onbirinci sınıflarile yüksek mekteplere devam eden talebe otuzbir kişi olarak çalışmaktadırlar. Bunlar bu sene turizm brövesi alacaklardır.

Türkkuşu genişlemekte ve önümüzdeki ders senesi içinde daha çok genişlemesi beklenen faaliyetinin lüzum gösterdiği plânör malzmesini kendi vasıta ve eşhasile meydana getirmeği daha kârlı ve doğru bulduğu için bu maksatla mükemmel bir atelye kurulmaktadır. 1938 - 39 bütçe yılı içinde bu atelyenin yaptığı ve yapacağı plânörlerin sayısı 150 yi bulacaktır.

İnönü kampı üç ay devamlı surette çalışacak bir talebe kütlesinin her türlü medenî ihtiyaçlarını karşılayacak hale konmuştur ve konulmaktadır.

1938 de İnönü'nde yeni büyük bir hangar, Etimesut'ta motörlü tayyare mektebi meydanında büyük bir hangarla seksen motörlü mektep talebesinin çalışma ve yatma ihtiyaçlarını karşılıyacak tesisat, meydana getirilmek üzere bulunmaktadır.

Türkkuşu 1938 - 39 bütçe yılındaki mesaisinin lüzum gösterdiği yeni bir takım tayyareler daha satın almak suretile motörlü tayyareler sayısını otuzbeşe, plânörlerinin sayısını iki yüz elliye yükseltecek ve yeni Türkkuşu şubeleri açacaktır. Gelecek yaz İnönü'nden başkaca İstanbul'da da bir hava kampı çalıştırmak mecburiyeti hasıl olacağına göre daha bu günden, bu bakımdan hazırlıklar yapılmaktadır.

1938 cümhuriyet bayramı günü Türkkuşu'nun kanatları altına toplanan (uçan ve uçmağa çalışan) gençlerin sayısı bine, muallim uçucu kadrosu ise yetmişe varmış bulunmaktadır.

Türk Spor Kurumu

Türkiyede sporun teşkilâtlanma işi Cumhuriyet devri ile başlar. Ondan evvelki spor hareketleri, hususî teşebbüslerle meydana gelmiş ve ancak büyük şhirlerdeki bir kaç spor kulübünün aralarında yaptıkları ve ara sıra Avrupadan getirttikleri ekiplerle oynadıkları futbol maçları ve pek dar bir çerçeve içindeki güreş, tenis, eskrim ve yüzme faaliyetlerine münhasır kalmakta idi. Sporun merkezî bir teşkilâta bağlanması ve muhtelif spor nevilerinin federasyonlar altında toplanması ve memleket içinde kısmen spor mıntakaları teşkili ile ilk bir çalışma mekanizması kurmuştur.

Bu teşekkülün nizamnamesinin birinci maddesinde kuruluş maksadı hülâsa olarak şöyle ifade olunmuştur :

«Türkiyede idmancılığın» beden terbiyesi ve sporu» fennî esaslar dairesinde tamim ve tekâmülün çalışmak ve Türk idmancılığını dahil ve harice karşı temsilde salâhiyetli olmak üzere (Türkiye İdman Cemiytleri İttifakı) namile bir cemiyet kurulmuştur.» şeklinde izah olunmaktadır.

İşte bu cemiyet, 1923 yılından 1936 nisanına kadar, aynı esaslar dahilinde ve genişliyen bir mesai ile memleket sporuna faydalı olmağa çalışmış ve başlangıçta hemen hemen yalnız futbola münhasır bulunan spor faaliyetlerini gittikçe diğer şubelere de şümullendirmeğe çalıştırmakla beraber yurdun hiç spor faaliyeti olmıyan köşelerine de yaymak tedbirlerini düşünmüştür.

Cümhuriyt Hükûmeti, bu teşekküle maddî ve manevî ilgi ve yardımlarını kurulduğu günden itibaren esirgememiştir. Hükûmetin her yıl aşağıda gösterilen şekildeki para yardımı buna misaldir :

1926	da	40.000
1927	de	33.000
1928	de	30.000
1929	da	—
1930	da	100.000
1931	de	40.000
1932	de	50.000
1933	de	70.000
1934	de	80.000
1935	de	203.000
1936	da	239.000
1937	de	239.000
1938	de	239.000
		1.363.000

liradır. Bunlardan başka vilâyetler hususî muhasebeleriyle belediyeler bütçelerinden de mıntakalardaki kulüpler yardım görmüşlerdir.

Cümhuriyet Halk Paritisi de kendi teşkilâtına gönderdiği bir tamimde vilâyetleri sekiz dereceye ayırarak işbu derece dahilinde hususî idarelerin her yıl spora yardımlarını sağladı. (Birinci derecedeki vilâyetlere 5000 lira 8 inci derecedekiler 500 lira olarak)

Hükûmet ve Partinin spor işlerine gösterdiği alâka ve yardım gittikçe çoğalmış ve maddî ve manevî bu müzaheretin eserleri klüp ve sporcu sayılarının artmasiyle de görülmeğe başlamıştır. Meselâ : 1923 yılında, ittifak kurulduğu vakit klüplerin sayısı 14 iken 1933 de 230 ve 1938 başında 442 olmuştur. İttifaka dahil klüplerdeki müseccel sporcu sayıları da buna göre artmıştır :

Müseccel üyelerin sayısı	Yıl
827	1923
6.380	1928
10.450	1933
27.631	1938

Klüp ve sporcu adetlerine muvazi olarak mıntakalar sayısı da bir çoğalma arzeder :

	Spor mıntakaları
Yıl	Sayısı
1925	13
1926	16
1927	19
1933	22
1938	63

1933 ve 1938 yılları arasındaki bu büyük fark Türk Spor Kurumu devresine tesadüf eder.

1936 yılında Ankarada toplanan Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı sekizinci umumî kongresi, kongre heyeti umumiyesinin ittifakla verdiği bir kararla teşkilât nizamnamesinin 13 yıllık inkşaf karşısında maksadı temine kâfi gelmediği ve yeni icablara göre hükümler taşıyan bir nizamname yapılması kabul edilmiş ve bu nizamname ile teşkilât 18 nisan 1936 tarihinden itibaren adını Türk Spor Kurumu'na çevirerek yeni bir devreye girmiştir.

Yine bu kongre heyeti umumiyesinin ittifakla tasvib etmesi üzerine «Türk Spor Kurumu» nun Cümhuriyet Halk Partisine kabulü temenni edilmiş ve bu arzu Parti Genbaşkurulunca da kabul buyurularak Türk Spor Kurumu, Cümhuriyet Halk Partisine doğrudan doğruya bağlı bir Parti teşekkülü mahiyetini almıştır.

Bu tarihten itibarendir ki, C. H. P. Türk Spor Kurumunun çalışmasıyla çok yakından alâkalanmış, emir ve direktiflerile Kurumun faaliyet ve mesaisine veçhe vermiştir. İşte bu sebebledir ki, Türk Spor teşkilâtının bu devresi, eskisine nazaran, hiç şüphesiz daha verimli olmuştur.

Yurdda spor sahaları vücuda getirmeği plânlamak, bütün vilâyetlerimizde bölge ve kulüb (her vilâyet merkezinde asgarî iki ve her kaza merkezinde bir kulüb) kurmak suretile sporu yurda yaymak, sporun teknik esaslara göre inkişafını sağlıyacak öğretici meselesine ehemmiyet vermek, iç ve dış spor temas ve müsabakalarını daha geniş ölçüde ele almak suretile spor faaliyetlerine hız vermek ve teşkilât içinde âhenkli bir disiplinin tesisine çalışmak gibi esaslar bu devredeki mesainin mütebariz hatlarını teşkil eder. Bu zümreden olarak, Vali Parti Başkanlarının spor bölgeleri başkanlıklarını deruhte etmeleri ve Kurum bütçesinden her yıl (100.000) lirasının saha tesislerine tahsis ve bu paranın mahallî belediye ve hususî idarelerince stad ve spor sahası inşası için tahsisat ayıran bölgelere tevzii ile Genel Merkezde kurulan sahalar bürosunun başına getirilen bir mimarın nezaret ve mürakabesi altında bütün spor sahalarının inşaat plânlarının yaptırılması işi programlaştırılmıştır. Böylece 21 vilâyet merkezinde teknik icablarına uygun ve mahallî ihtiyaçlara cevab verebilecek evsafta stad ve sahalar yapılmağa başlanmıştır. 3 - 5 yıllık bir yapı programı ile yakın zamanda memleketimizde futbol alanı, atletizm tesisleri, bir yüzme havuzu, bir atış poligonu ve diğer spor tesisleri ile tribünleri ihtiva eden ve asrî mahiyette 30 kadar spor sahasının kurulmuş olduğu görülecektir. Ankara 19 Mayıs stadyumu ise Ankara belediyesinin gençliğe hediye eylediği mümtaz bir eserdir.

Memlekette sporun teknik şartları içerisinde yayılıp ilerlemeleri yönünde Türk Spor Kurumunun aldığı tedbirler arasında Ankarada açılan monitör kursunu zikretmek yerinde olur.

Kurum, modern garp sporlarının yanında eski ve millî sporlarımızın ihyası için de çalışmıştır. Bu arada, İstanbulda kurulan «Ok Spor» teşekkülünün kurulmasına ve ilerlemesine yardım etmiş, bu millî sporumuza alâka gösterilmesini bölgelerine tamim etmiştir.

Yine millî sporlarımızdan olan atlı cirit oyunlarını teşvik ve himaye ederek bu oyunların teknik nizamlarını tesbit ettirmiştir.

Dağcılık ve kayak porlarının yayılmasında Türk Spor Kurumu Dağcılık federasyonu çok çalışmıştır. Bursadaki Uludağ kış sporları istasyonundan başka Erzurumda Kop dağı eteklerinde, Kastamonuda da İlgazda dağ evleri yapılmağa başlanmış, Ankarada da Elmadağında bir dağevi kurulmasına girişilmiştir. Kış Sporları ve Dağcılık Federasyonu kurulduktan 2 yıl sonra yurddaki kayakcıların sayısı (2.000) i aşmıştır.

Sporların muhtelif şubeleri ve nevleri üzerinde ve bilhassa heyeti umumiyesindeki muvaffakıyetle büyük rolü olan atletik meziyetlerin iktisabına ayrı bir kıymet verilmekte ve atletizm federasyonunun bu yöndeki gayretli çalışmasile son yıllarda atletizm şubesi de büyük bir inkişaf arzetmektedir.

Bisiklet faaliyeti de son yıllarda artmış ve artmaktadır. Bu rağbette federasyonun tertib ettiği teşvik, bölge ve Türkiye birincilikleri müsabakalarının büyük tesiri olduğu aşikârdır. Türk gençleri memleket dışında bu sporda da şerefli neticeler almışlardır. Bisiklet ekibimizin Sovyet Rusyada ve Balkanlarda aldıkları çok iyi dereceler ve Berlin olimpiyadlarındaki neticeler 15 yıllık spor hayatımız içinde ayrı bir iftihar sayfası olur.

Su sporları beynelmilel temasları arasında yelkencilerimizin 936 olimpiyadlarında Kielde yapılan müsabakalarda aldıkları dereceler bu şube heveskârlarını övmemizi ve bu muvaffakıyetin de 15 yıllık Cümhuriyet sporculuğunun şerefli hâdiseleri arasında zikrini icab ettirir.

Türk Spor Kurumu, büyük Türk medeniyet tarihi içinde millî spor tarihimizle alâkalanmış ve bu mevzula meşgul mütehassıslardan birine hazırlattığı «Eski Türk sporları üzerine araştırmalar» adlı eseri neşrettirmektedir. Aynı zamanda millî müze ve kütüphanelerimizde araştırmalar yaptırarak spor tarihimiz için kıymetli vesikaların tesbit ve derlenmesine girişilmiştir.

Bir taraftan memlekette günden güne artan spor alâkası ve gençlerin spor hevesi, diğer taraftan fikir terbiyesi yanında beden terbiyesi meselesi karşısında kendi mütevazı kadrosu ve amatör teşkilâtile günün icab ve ihtiyaçlarını lâyıkıyle karşılayabilmek imkânlarının bulunamadığı görülen bu teşkilâtın «Türk Spor Kurumu» devresi de böylece bir tekâmül safhası olarak vazifesini görmüş ve Partinin ve onun Hükûmetinin spor işlerine atfettiği ehemmiyetin bir tezahürü olarak bir kanunla spor işleri Devlet eline geçerek Başbakanlığa bağlı bir «Beden terbiyesi umum müdürlüğü» kurulmak suretile yepyeni bir devreye girilmiş bulunuyor.

Kızıl Ay

Millî hudutlarımızın dahil ve haricinde sakin vatandaş kütlelerinin, mm resmî ve resmî Teşekküller ve Devlet teşkilâtının aynı şevk ve heyecanla kutlamağa hazırlandığı Cümhuriyetin (15) inci Yıl dönüm Bayramı gibi çok şerefli günlerde «Kızılay» ın da bu rejimin memlekete temin ettiği sulh ve refah içinde, henüz mütemeddin beşeriyetin önüne geçmeğe muktedir olamadığı, tabiatin hırçınlıklarından mütevellid, afetlerinden zahimdar olan bir kısım insanlığın elem ve ihtiyaçlarını azamî yardımlarla tevhine çalışarak (Sulh Kızılaycılığı teşkili) yolunda çalışmağa hasrı vücut etmiştir.

Ömrünün 61 ci yılını idrake hazırlanan (Kızılay) Büyük harpte; bütün cephelerde ve cephe gerilerinde, bilatefrik, yaralı ve hastaların tedavisi için müteaddit hastahaneler, dispanserler, aşhaneler açarak istirap çekenlerin, açların imdadına koşarken diğer taraftan da istilâ dolayısile yurtlarını terk ederek iltica edenleri karşılayıp onların infak ve iaşesine çalışmıştı.

Büyük Millet Meclisi Ankara'da tessüs edip İstanbul Hükûmeti ile bilûmum rabıtası kesildiği zaman Anadolunun muhtelif yerlerdeki, Kızılay teşkilâtına dahil, merkez ve şubeleri de İstanbul ile alâka ve münasebetini kesmişti.

Hal böyle iken, millî mücadelenin ehemmiyet ve kutsiyeti Kızılayı da lâkayt bırakmazdı; netekim ilk iş olarak Anadoluda mevcut teşkilât Ankara'da tesis edilen mürahhaslığa bağlanmak suretile yeniden insanî ve içtimaî vazifeye daha büyük bir gayretle, vakfi hizmet edildi. Bu yeni teşkilâtta Kızılay'ın deruhte ettiği vazife daha şümullü ve daha çok çetindi.

Büyük harbin, mütarekenin ve onu takip eden yurdun dört tarafının istilâsı, Pontüs vukuatı ve onun doğurduğu hercü merç ve buna mukabil teessüs eden Büyük Millet Meclisi Hükûmetinin başarmağı üzerine aldığı Büyük Mücahede, Kızılaya çok ehemmiyetli vazifeler tahmil ediyordu.

Bütün kudret ve kuvvetini ULU HAMİSİ Reisi Cümhur ATATÜRK'den, âlicenap Türk Hükûmetinin ve âlicenap vatandaşlarından alan Kızılay, Millî Mücadelenin sıhhî ihtiyaçlarını yoktan var etti; yaralılarını, hastalarını tedavi etti, bunun için hastaneler, klinikler ve dispanserler açtı. Cephelerde bu işleri görürken, diğer sahaları da ihmal etmedi. cephe gerisi istirablarını da tehvine çalıştı.

Şerefli «Lozan» sulhunu müteakip Yunanlılarla yapılan Mübadelei ahali mukavelesinde -medenî tarihin çok ender kaydettiği vukuattan olarak- Yunanistan'ın muhtelif ihraç iskelelerinden aldığı (360.236) Türk vatandaşını

vatanın muhtelif ithal iskelelerine taşıdı; gerek yolda gerekse vasıl olunan yerlerde onların iaşeleri ve sıhhî durumlarıyle uzun zamanlar uğraştı.

Millî mücadelenin, büyük bir zaferle, hitamından sonra kabul ve ilân edilen Mübeccel Cümhuriyetimizin başlangıcı olan (29 Birinciteşrin 1923) tarihinden şerefli (15) ci Yıl Dönümünü kutlamağa hazırlandığımız şu günlerde, bugüne kadar Kızılay'ın memlekete yaptığı naçiz hizmetleri hakkında rakkamlarla beyan hakikatin beliğ bir ifadesi olacağı için bunları berveçhizir arzediyoruz :

Türk Lirası	Yardımların nev'i
883.436,36	Kahıtzedelere
316.935,85	Seylabzedelere
74.823,71	Harikzedelere
281.689,93	Haraketzedelere (Kırşehir ve H. müstes.)
58.286,04	Yabancı memleketlere yardım
57.023,23	Gıdasız çocuklara
10.876,82	Sıtma mücadelesine
107.372,74	Verem mücadelesine
206.903,18	Hastane ve dispanserlere
103.595,65	Mecruhlara (İstiklâl harbinde)
50.812,58	Yabancı memleketlerdeki üsera için
208.854,62	Mübadillerle Bulgaristan ve Romanyadan gelen göçmenler için
3.102,68	Trahom mücadelesi için
7.000,00	Kanser mücadelesi için
446.925,15	Halas edilen memleketlere yardım
157.007,19	Askeri sıhhiyesine yardım
624.836,82	Mubadeli ahali için
11.000,000	Fakir kadınları çalıştırma cemiyetine
267.574,85	Merkezi umumînin muhtelif yardımları
46.235,96	Sıhhî sergilere ve propagandaya
505.665,50	Merkez ve şubelerimiz tarafından Yar.
4.429.958,86	**Yekûn**

Cümhuriyet Hükûmetinin Kızılay hakkında perverde ettiği yüksek teveccüh ve itimada bir zamime olmak üzere, son seneler zarfında, aşağıda arzedeceğimiz inhisarları bahşetmek suretile, Cemiyetin gelir menbalarını arttırmak lûtfunda bulunmuştur.

Kinin ve müştekkatı ve frengi ilâçları ithal ve satış monopolü:

Hükûmeti Celile Kızılay Cemiyetine, Kinin ve müştekkatı ve frengi ilâçlarının memlekete ithal, manipülasyon, ve toptan satışı imtiyazını bahşetmiş ve işbu ilâçlar Hükûmeti Celilece tensip ve tespit buyrulan fiatler dahilinde ve sabit bir piyasa ile toptancı tüccara ve Devlet Sıhhiye Müessesatına satılmakta bulunmuştur.

Gaz maske fabrikası : Kızılay Cemiyeti Hükûmeti Celilenin emrü tensibile, medenî âlemde henüz örnekleri pek nadir bulunan, bir mükemmeliyette zehirli gazlerden korunma maskeleri imâline mahsus olmak üzere Mamak civarında bir fabrika kurmuş ve iki sene zarfında bu fabrikada on binlerce maske imâl etmiştir. Gerek işbu maskelerin imâli, gerekse bu fabrikanın henüz imâline yetişemediği ucuz ve nisbeten basit sanayi ve halk maskelerinin ve teferruatının ve icabında zehirli gazleri temizlemeğe mahsus ekiplerin giyeceği hususî elbiselerin yabancı illere siparişi, memlekete ithal ve memleket dahilinde satışı monopolünü de Cemiyete bahşetmiştir.

Kızılay gençlik derneği : Kızılay Cemiyeti medenî âlemdeki mümasilleri ayarında bir (Kızılay Gençlik Derneği) ihdas etmiştir. Bundan maksat ve gaye Türk yavrusunu daha ilk mekteb sıralarında insaniyet ve şefkat hislerine alıştırmaktır. Merkezde yedi kişilik bir hey'et tarafından idare edilen bu derneğin yurt dahilinde adetleri yüzlere baliğ olan kolları vardır. Kıymetli kültür şefleri ve öğretmenler bu gaye için çalışmaktadır. Bu kurumun, Türk yavrularından mürekkep-âmil âzasının adedi (60.000) i tecavüz etmiştir.

Kırşehir ve havalisi Yersarsıntısı : Geçen ilk bahar aylarında vukua gelerek yurttaşlarımız arasında bir çok can ve ayni zamanda mal ve mülk ziyına sebebiyet vermek suretile kalblerimizi dilhun eden Kırşehir ve havalisi ve Yozgat vilâyetinin Sekili nahiyesi ve Ankara vilâyetinin Keskin kazası mülhakatındaki zelzelelerde evleri tamamen yıkılan evlerin yenibaştan inşası ve kısmen yıkılanlarla kabili islah olanlarının, nakit ve malzeme yardımı suretile tamirlerini teminen Hükûmeti Celilemizce cemiyet emrine verilen (530.000) lira v müşfik halkımızın ve bazı dost memleket resmi ve hususi teşkilâtının (5 Ağustos 1938) tarihine kadar yaptığı teberruat yekûnu olan (530.000) lira ve müşfik halkımızın ve bazı dost memleket resmî ve hususî lerinin kurulabilmesine tamamen hasrü tahsis edilmiş ve bu işleri mahallen tetkik ve teftişe müsteniden tedvir etmek üzere Kızılay Müfettiş ve memurlarından mürekkep geniş bir kadro zelzele mıntakalarında faaliyete geçmiştir. Temmuz 1938 gayesine kadar malzeme ve nakit tevziatı ikmâl edilmiş olduğundan halen yeniden yapılacak meskenlerin, hususi plânları dahilinde, inşaları için çalışılmaktadır.

Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu

Avrupada buharın ve makinenin sanayie tatbik edilmeğe başlaması ile açılan yeni istihsâl devri, Osmanlı saltanatının sarsılmasında ve yıkılmasında en mühim âmil olmuştur. O zamanki imparatorluk hudutları içinde, kendine yeten ve hattâ yabancı memleketlere ihracat yapabilen, fakat el tezgâhlarına dayanan bir sanayie malik bulunuyorduk. Bir yandan Avrupadaki teknik inkilâba ayak uydurmamak yüzünden, bir yandan da kapitülâsyonlar neticesinde Osmanlı imparatorluğu, makineleşmiş garp endüstrisinin açık pazarı haline gelmiş ve memleketimizdeki el san'atları birer birer tasfiyeye uğramış ve bu iktisadî gerileme ve çözülme ile hemahenk olarak siyasî ve askerî inhitat da son mütareke senelerine kadar bildiğimiz safhalardan geçmiştir.

Ne tanzimat Türkiyesi ve ne de meşrutiyet Türkiyesi, bu tarihî muammanın sırrını anlamamış, bilâkis prodüktif olmayan ve memleketin bütün servet kaynaklarını bir nevi yabancı haczi altına koyan istikrazlar serisile politik ve ekonomik esaretimizi ve tabiiyetimizi tamamlamışlardır.

Meşrutiyet devrinde şahit olduğumuz ekonomik silkinme ve kalkınma teşebbüsleri İstanbul'da gayri müslimlerin elinde bulunan mahalle kasap ve bakkal dükkânlarının Türklerin eline geçmesini gaye edinmekten daha ileriye gidmemiştir. Ve bu kadar basit gaye bile tahakkuk ettirilememiştir.

Ancak cümhuriyet devrindedir ki, Devlet ileri ve seviyeli bir iktisat politikasına kavuşmuştur. İşte «Ulusal ekonomi ve artırma kurumu» bu yeni iktisadî zihniyetin bir eseri ve aynı zamanda bir mücahididir.

«İktisatta istiklâl» şiarının halk arasında yeni bir ahlâk, yeni bir telâkki tarzı, yeni bir ideal ve yeni bir cidal mevzuu olarak yayılmasında bu kurumun 10 seneye yaklaşan devamlı ve sistemli faaliyeti mühim bir rol ovnamıştır. Yerli malı kullanmak ve para biriktirmek mefhumlarını halk arasında şuurlu bir moda hareketi haline getirmekte, kurumun bütün memlekete yayılan şubeleriyle yapmış olduğu neşriyat, telkin, teşhir ve propaganda faaliytleri çok hayırlı ve çok faydalı bir âmil olmuştur.

Cümhuriyetin ilânında yani 1923 senesinde bütün bankalardaki tasarruf mevduatı 4/milyon lira iken bugün 100/Milyon lirayı aşmıştır.

Yine Cümhuriyet devrinde ziraî ve sınaî istihsâlimizin nasıl bir yükselişe nail olduğunu biliyoruz.

İşte «Ulusal Ekonomi ve Arttırma Kurumu», Türkiyenin açık pazar iktisadiyatından müstakil millet iktisadiyatına geçişinde, milletin şuurlu bir yoldaş olarak Devletle beraber yürümesinde çok müspet ve yararlı hizmetleri olan millî bir halk teşekkülüdür.

Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu

Memleketin en kıymetli varlığı olan nüfus kesafetini ve ırkın ıslahını temin maksadile teşkil edilmiş olan **Çocuk Esirgeme Kurumu** millî hareketin ilk zamanında harbin icap ettirdiği çocukları kurtarma işleri gibi çetin vazifesini muvaffakıyetle başardıktan sonra Cümhuriyetin ilânile beraber yurdun en gerekli sosyal teşekkülü halini almıştır.

Atatürk rejiminin benimsediği modern büyük prensipler arasında yer tutan, bununla beraber ulusal varlığımızın temel taşını teşkil eyleyen çocuk meselesini omuzlarına alan Çocuk Esirgeme Kurumu metodlu teşkilâtı, metin esaslarile işe başlayarak çabuk inkişafile sosyal teşkilâtımızın şumullü ve modern bir müessesesini meydana getirmiştir.

Sosyal teşekküller milletlerin medeni terakkilerinin ölçüsüdür, bu ölçünün en beliğ ve kuvvetlisi de çocuk esirgeme sahasındaki çalışmalarla müesseseleridir. Halkımızın yardımı, milletin elbirliği ile yürüyen Çocuk Esirgeme Kurumu 15 yıldanberi gösterdiği hayırlı faaliyet, kurduğu müesseseler, çocuk meselesinde yaptığı inkilâp milli inkılâbımızın kudreti ve cümhuriyetimizin feyzi için parlak bir delil olmuştur.

Millî istiklâlini kazanan milletimizin başlı başına sosyal teşekküllerin en yenilerini kurarak muvaffakıyetle ilerletmekte ne büyük kabiliyet sahibi olduğuna örnek teşkil eden Çocuk Esirgeme Kurumu Ankarada 15 yıl evvel basit bir odada işe başlamıştı. Çok azimli ve devamlı faaliyeti, kurumu yüksek himayelerine almak lûtfunda bulunan Ulu Önderimiz ile vekillerimizin tevecchühleri, büyüklerimizin ve münevverlerimizin delâlet ve yardımlarile çabuk inkişaf etmiş, o vakit on kadar müessisin verdiği ikişer lira ile işe başladığı halde bu gün yalnız Ankaradaki serveti bir milyon liraya çıkmıştır, 1921 de bir merkezle işe başladığı halde 15 yıl içinde 585 merkez ve kol açmıştır. Bugün bu merkezlerle kollarda 19,000 kayıtlı aza bilfiil çalışmaktadır.

Kurumun başlangıçta o mütevazı odasından, müessislerinin sarsılmaz azimlerinden başka bir şeyi yokken 1937 yılı sonunda çalışan müesseseleri 189 a çıkmıştır, ki her yıl en aşağı 12 müessese açarak muhtaç yavrulara yardım kaynakları yaratmış oluyor.

Kurumun esas gayesi memlekette üzücü bir şekilde devam eden çocuk ölümü ile mücadele ederek bunun nisbetini azaltmak, kimsesiz ve öksüz ka-

lan yavruları kanatları altına almak, bakımsız çocuklara yardım etmek, hastalarını tedavi etmek, aç ve zayıfları doyurarak gürbüzleştirmek, yetişmiş olanların mekteplerde tahsillerini temin eylemek, yoksul ve hasta annelere yardım etmek, işsiz çocuklarla annelere hayatlarını kendi çalışmalarile temin için iş bulmak, doktorları, ebeleri, hemşirelerile doğumlara, lohusalara yardım etmek, nihayet halkımıza çocuğun değer ve ehemmiyetini lâyık olduğu büyüklükle takdir etmesini temin eyleyecek telkin ve fikirler yaymak gibi millî, insanî, ve sosyal yardımların her türlü şekillerini tatbika çalışmaktır.

Bugün medeniyetin en yüksek derecesine erişmiş olan büyük milletlerde bu çok geniş yardım programının hepsini birden üzerine almış bir teşekkül zor bulunur, bu kadar şumullü, ve tenevvulü yardım programı belki türlü türlü teşekküllerin emeklerile başarılabilir, buna da çok kuvvetli bir finans, eski organizasyonlar ister, bizde onbeş yıl içinde seksen, yüz yıllık bir ödevin başarılmış olmasının kuvvet ve sırrını inkılâbımızın verdiği yaratıcı enerjide, ulusun çok kudretli ve idealist başarıcılarında aramak lâzımdır. Atatürk inkilâbının ideolojisi enerji ve dinamizm esaslarına dayandığına göre her modern müessesemizi bunlarla vasıflandırmak mecburiyetindeyiz. Çocuk Esirgeme Kurumu müessesesi medeniyette en çok ilerlemiş memleket ve milletlerin bir teşekkülü olduğuna göre bu millî ve sosyal müessesemizin de en ileri, en enerjili bir teşekkülümüz olması çok yerindedir. Gerek yurt içine gerek yurdun dışına başımızı kaldırarak geçen onbeş yılın başarı hesabını verirken sosyal yardım alanında ekip biçtiklerimizi Türk'e şeref verecek rakkamlarla sayabiliriz.

Bundan onbeş yıl evvel (el toprağı) üstünde üretilmeğe, ve boş bir tevekkül ile kurtarılmağa çalışılan Türk yavrusunun bugün beşikte, ve kesin bir ümitle, büyümesine çalışmağı Kurum esas prensipleri arasına koymuştur. ufusun artması Türk ırkının güzelleşerek millî vasıf ve hassası olan kuvvetini kazanması her doğan türkün yaşaması, her annenin sıhhatlı olması ile mümkün olacaktır. Bu prensiplerle hareket eden Kurum çocuk ölümlerini azaltmak, çocuklarla anneleri sıhhatlandırmak için azamî yardım teminine çalışmaktadır.

Memleket çocuklarile analarına halkımızın Cocuk Esirgeme kanalile yaptığı yardımları en beliğ bir sekilde gösterecek belgeler aşağıdaki cedvellerle grafiklerdir. Bunlar geçen onbeş Cümhuriyet yılında Cocuk Esirgeme Kurumunun yaptığı faaliyetin nevilerini gösterdiği gibi millî bir müessesenin inkılâbımız ve halkımızdan aldığı enerji ve hamle ile ne kadar sür'atle yükseldiğini maddî ve müsbet bir şekilde anlatmaktadır :

Çocuk Esirgeme Kurumu 1922 de 10. Kol ile çalışırken, aşağıki cetvelde görüleceği gibi, yurdun her tarafındaki halkımızı içine alarak büyük adımlarla genişlemeğe başlamış ve 1937 yılı sonunda bu kolların sayısı 585 e çıkmıştır :

Cümhuriyet yılı	Çocuk Esirgeme Kol ve Merkez sayıları
1922	10.
1923	89.
1924	138.
1925	161.
1926	318.
1927	385.
1928	433.
1929	469.
1930	478.
1931	480.
1932	482.
1933	543.
1934	554.
1935	580.
1936	582.
1937	585.

Bu kol sayıları nominal değildir. Hepsi her yıl toplanan umumî meclisleri, ve kongreleri tarafından tanzim edilmiş bütçelerile elerdiği kadar müspet ve maddî bir yardım başarır. Bunlar arasında dört yıl içinde 9 küçük köy ve nahiye kolu pasif kalmış, son zamanlarda tekrar canlandırılmıştır.

Kollar böyle sayı bakımından çoğalmakta muntazam ve daima ileri bir gidiş takip ederken başardıkları yardımların nevi ve mikdarını, korudukları çocukların sayılarını da arttırmışlardır; yani kuvvetli ve sistematik teşekküllerde görülen üç cepheli ve mebsutan mütenasip bir ilerleme seyri takip etmişlerdir. Aşağıdaki cedvelde görüleceği gibi 1922 de yardım gören yavrular bir kaç yüz çocuktan ibaret iken 1936 sonunda yılda 300 bini geçmiştir:

Cümhuriyet Yılları	Çocuk Esirgeme Kurumundan türlü yardımlar gören çocuklar
1922	2334
1923	3951
1924	7832
1925	8854
1926	89500
1927	83500
1928	102500
1929	99500
1930	82000
1931	123500
1932	142000
1933	163500
1934	139959

Cümhuriyet Yılları	Çocuk esirgeme kurumundan türlü yardımlar gören çocuklar
1935	152000
1936	303000 + 60000 Çocuk bah. gelen
1937	300000 + 60000 Çacuk bah. gelen

Bu yardım mikdarı Çocuk Esirgeme Kurumunun bütün teşkilâtının yardım başarısı sayısını göstermekten epeyi uzaktır. Çünkü bu rakkamlar o yıllar içinde istatistik cedvellerini düzgün gönderen ve sayısı 10 ile 200 arasında değişen Kolların çalışma neticeleridir. İstatistik cedveli göndermemiş olan Kolların bir iş başarmamış olmadıkları sonradan anlaşıldığına göre hakikata yaklaşmak için bu rakkamlrı daha yükselterek almak gereklidir. Bu rakkamlara göre Çocuk Esirgeme Kurumunun 15 yıl içinde yalnız yarı Kol ve Merkezleri 1,977,022. çocuğa türlü yardımlar vermiştir, ki ortalama olarak onbeş yıl devamlı olmak üzere her yıl 131,800. çocuğu korumuştur. Kol ve Merkezler her yıl çoğalmakta, Kurum 1938 yılında Kollarını her halde 600 den fazlaya çıkarmağa ve öteki yıllarda da bütün kaza ve nahiyelerde Kollar açmağa kesin karar vermiş olmasın göre, ve Merkezlerle Kollar da istatistik cedvellerini yıldan yıla düzgünleştirmeğe başladıkları için Kurumun bu gidişle bundan sonra **her yıl en az yarım milyona yakın çocuk korumağı temin eyleyeceği kabul** edilebilir.

Kurumun bu yaptığı yardımlar cins cinstir ve bunlar on sınıfta toplanmışır. Aşağıki cedvelde onbeş yıl içinde bu on sınıf yardımın her birinden yoksul ve öksüz çocuklara ne kadar yapıldığı gösterilmiştir:

1 9 2 2 - 1 9 3 7.

Yardım nevileri	Yardım gören çocuk sayısı
İlâç verilen	819.
Doğum yardımı	1844.
Para yardımı	32985.
Mektep malzemesi	55235.
Parasız banyo	175468.
Giyecek verilen	209543.
Yeyecek verilen	713191.
Süt verilen	2999142.
Muayene ve tedavi	303453.
Türlü yardımlar	185343.
Y e k û n :	**1977022.**

Kurum bu yardımları ya Kol ve Merkezlerinin idare heyetleri elile veyahut bunların müesseselerile yapmaktadır.

Ankarada Kurum Umumî Merkezinin Çocuk Sarayı ayni zamanda geniş ve modern bir yardım kaynağıdır. Umumî Merkez hem umumi teşkilâtı idare eder, hem de bir vilâyet Merkezi gibi yardım ve koruma faaliyeti yapar, model müesseseler açar. Burada her gün muayenehaneler, diş tedavihanesi, yoksul anne ve çocuklara parasız banyolar, günde yüzlerce çocuğa takim

edilmiş süt veren süt damlası, son sistem oyun âletlerini ve yüzme havuzlarını havi geniş bir Çocuk Bahçesi, anneleri fabrikalarda ve müesseselerde çalışmağa mecbur çocuklara mahsus iki kreş, kimsesiz ve öksüz süt yavrularına mahsus büyük bir Anakucağı, aile arasında fennî çocuk bakımını yaymak maksadile açılmış, mütehassıs ve fennî Çocukbakıcılar yetiştiren Çocuk Bakıcı Mektebi faaliyetle çalışmaktadır.

Bütün bu müesseselerin kadroları, tesisatı her sene derece derece genişlemiş, koruduğu çocukların sayısı çoğalmıştır, meselâ 75 çocuk almakla işe başlayan Anakucağı 250 çocuğa, 40 çocukla başlayan Kreşler 150 çocuğa, 20 talebe ile açılan Çocuk Bakıcı Mektebi 50 talebeye çıkmıştır.

Kurum şimdiye kadar 80 den fazla eser ve basma dergiler neşrederek fikirlerde çocuk mefhumu hakkında fikri bir inkılâp teminine çalışmıştır. Bu gaye ile Kurum 23 Nisan gününü Çocuk Bayramı ve bunu takip eden bir haftayı da Çocuk Haftası adile memlekette sosyal ve kültürel bir bayram olarak kutlulamağı temin etmiştir. Çocuk Bayramı ve Haftası yurdun her köşesinde her yıl çok faydalı ve şerefli bir hareket husule getirdiği gibi yabancı memleketlerde de çocuğun varlık ve saadeti gibi en insanî bir esas üzerine kurulmuş en modern bir bayram sıfatile ve bunda görülen milli, umumî ilgi ile sürekli tezahurlar büyük alâka ve takdir uyandırmıştır.

Kurum ilk kuruluş yıllarında bir dergi ile başladığı propaganda faaliyetini her yıl genişletmiş, bütün gazete ve mecmualarda sık ve muntazam çocuk neşriyatı ve sahifeleri temin ettiği gibi sinema, ajans, radyo neşriyatını genişletmiştir. Çocuklar için «Çocuk», anneler için »Ana» mecmualarını neşretmekte, annelerin çocuk bakımı hakkındaki bilgilerini genişletip fennileştirmek için «Annelere öğüt» broşürlerini herkese parasız göndermektedir. Böylelikle her yıl 364,000, dergi ve broşür neşir ve tevzi etmekte, afiş, levha ve kartonları da bu sayıyı bulmaktadır.

Bütün bu artan ve ilerleyen mesailer büyük Önderimiz Atatürk'ün, Millet Meclisi ile Vekillerimizin, Parti ile münevverlerimiz ve halkımızın Türk Çocuğuna ve Kuruma gösterdikleri yüksek teveccüh, şefkat ve yardımlarla meydana gelmiş, bugünkü faaliyetini gösterilen rakkamlar ve müesseselerile abideleştirmiştir.

On beş yıl evvel Kurumun mütevazı bir odadan ibaret olan müessesesi onbeş yıl içinde 189 a çıktığı yukarıda söylenmişti, bu müesseselerin 1937 yılı sonundaki cins sayısı aşağıdaki cedvelde gösterilmiştir:

Cinsleri	Sayıları
Anakucağı	3.
Gündüz Bakımevi (Kreş)	10.
Sütdamlası	10.
Muayenehane	26.
Doğumevi	1.
Bakımevi	1.
Aşhane	36.

Şefkat Yurdu	15.
Öksüzler Evi	3.
Çocuk Bahçesi	33.
Banyolar	6.
Sinema	8.
Çocuk Bakımı Müzesi	2.
» Okuma Odası	4.
» Bakıcılık Mek.	1.
Ana Mektebi	2.
Muhtelif	28.
	189.

Bu şekildeki mesai devlet teşkilâtının pek yerinde olacak geniş yardımları da katılınca yurda nihayet bir batında iki misli nüfus teminine medar olacaktır. Yurd ve ulus için bundan daha büyük hayır ve başarı düşünülebilir mi?